

قُرْآنَ مَجِيد

ਕੁਰਆਨ ਮਜੀਦ

ਦਾ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਨੁਵਾਦ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :-

ਨਾਜ਼ਿਰ ਦਾਵਤੋ-ਤਬਲੀਗ਼ ਕਾਦੀਆਨ

(ਭਾਰਤ)

ਕੁਰਆਨ ਮਜੀਦ

ਹਜ਼ਰਤ ਮਿਰਜ਼ਾ ਬਸ਼ੀਰੁੱਦੀਨ ਮਹਿਮੂਦ ਅਹਿਮਦ ਜੀ
(ਦੂਸਰੇ ਇਮਾਮ ਜਮਾਤ ਅਹਿਮਦੀਆ)

ਰਚਿਤ

ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਸ਼ਰੀਰ

ਦਾ

ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਨੁਵਾਦ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :-

ਨਾਜ਼ਿਰ ਦਾਅਵਤੋ ਤਬਲੀਗ਼ ਕਾਦੀਆਨ
(ਭਾਰਤ)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :-
ਨਾਜ਼ਿਰ ਦਾਵਤੋ-ਤਬਲੀਗ਼ ਕਾਦੀਆਨ
(ਭਾਰਤ)

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ 5000 1983

ਛਾਪਕ : ਹਮਦਰਦ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਸਰਕੂਲਰ ਰੋਡ, ਜਲੰਧਰ

ਨਿਮਰ-ਨਿਵੇਦਨ

ਪਵਿੱਤਰ ਕੁਰਆਨ ਮਜੀਦ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ
ਆਪਣੇ ਸੁਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਪਰਸਤੁਤ
ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਿਮਰ ਨਿਵੇਦਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ
ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਦੀ ਪੂਰਨਤਾ ਤੇ ਅਵੱਸ਼ ਹੀ
ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮਾਨਵੀ ਕੰਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਅਤੇ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਸਮਿਤੀ ਦੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨਾ ਕਰਕੇ ਕੁੱਝ ਇਕ
ਪਰੂਫ ਰੀਡਿੰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਦੀਆਂ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਸਾਡੇ
ਸਮੁੱਖ ਆਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਸੀਮਿਤ ਸਾਧਨਾ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਧਾਰ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਸ਼ੁੱਧੀਆਂ ਦੀ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਸੂਚੀ
ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਹਾਨ
ਕਾਰਜ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਅਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸਰਧਾਲੂ
ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਸੁਹਿਰਦ ਮਨ ਨਾਲ ਨਿਮਰ ਨਿਵੇਦਨ
ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸ
ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਸੂਚੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਪਾਠ
ਕਰਣ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਘਾਟ ਜਾਂ ਗ਼ਲਤੀ ਆਪਜੀ ਦੇ ਸਮੁੱਖ
ਆਵੇ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਇਸ ਦਫਤਰ ਨੂੰ ਸੂਚਿਤ
ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਕਰਨੀ ਜੀ। ਤਾਂ ਜੋ ਅਗਲੇ
ਐਡੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਮੂਲ ਰੂਪ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਵੇ।

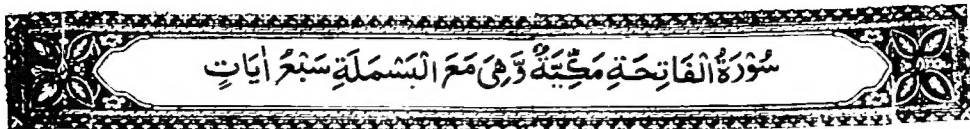
ਨਾਜ਼ਿਰ ਦਾਅਵਤੋ-ਤਬਲੀਗ
ਸਦਰ ਅੰਜੁਮਨ ਅਹਿਮਦੀਆ
ਕਾਦੀਆਨ।

ਦੋ ਸ਼ਬਦ

ਜਮਾਤ ਅਹਿਮਦੀਆ ਵੱਲੋਂ ਕੁਰਾਨ ਮਜੀਦ ਦਾ ਇਹ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਨੁਵਾਦ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰਦ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਸਗੀਰ ਦਾ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਅਬਾਦਉੱਲਾ ਜੀ ਗਿਆਨੀ ਨੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਅਬਦੁਲ ਲਤੀਫ ਜੀ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕ ਇਸ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਆਤਮਕ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ।

ਬਸ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਦਿਹਲਵੀ
ਨਾਜ਼ਿਰ ਦਾਅਵਤੋਂ ਤਬਲੀਗ਼ ਕਾਦੀਆਨ
(ਭਾਰਤ)

(੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫਾਤਿਹਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਕੇ ਉਤਰੀ ਸੀ
ਇਸ ਦੀਆਂ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ" ਸਣੇ ਸਤ ਆਇਤਾਂ ਹਨ : }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਸਿਹੀ ਲਈ ਅੱਡ ਅੱਡ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਰਾਨ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਪਾਠ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਸੂਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਰਿੱਹਾਹਮਾ ਨਿੱਰਾਹੀਮ"

ਅਰਥਾਤ (ਮੈਂ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਜੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ, ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ" ਤੇ ਸੂਰਤ ਫਾਤਿਹਾ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਪਾਠ ਦੀ ਨਿਰਵਿਘਨ ਪੂਰਨਤਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਅਊਜ਼" ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਕ ਤਾਂ "ਅਊਜ਼" ਵੀ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ :—

"ਇਬਾ ਕਰਾਅਤਲ ਕੁਰਾਅਨਾ ਫਸਤਾਇਬ ਬਿੱਲਾਹਿ-ਮਿਨਸ਼ੈਤਾ ਨਿੱਰਾਜੀਮ"

(ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਸਰੋਤੇ ! ਜਦ (ਵੀ) ਤੂੰ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਦੁਰਕਾਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ੈਤਾਨ (ਦੀਆਂ ਸਰਾਰਤਾਂ) ਤੋਂ (ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿਣ ਲਈ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗ (ਲਿਆ ਕਰ) (ਸੂਰਤ ਨਾਹਲ ਆਇਤ ੮੯)

ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਦੂਜੇ "ਅਊਜ਼" ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਰਾਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਰਜ ਤੋਂ ਅੱਡਰੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਵੀ ਕਦੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਏ; ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਅਊਜ਼" ਦਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਫੇਰ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ", ਜੋ ਉਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਅੰਗ ਹੈ, ਉਹ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬਾਕੀ ਸੂਰਤ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਜਦ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕੇਵਲ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ" ਦਾ ਪਾਠ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਸੂਰਤ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਲਾ ਹਿੱਸਾ ਪੜ੍ਹੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ "ਅਊਜ਼" ਪੜ੍ਹਨਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਤੇ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ" ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ" ਤਾਂ ਸੂਰਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਵਿਚਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ।

ਅਸੀਂ "ਬਿਸਮਿੱਲਾ" ਨੂੰ ਸੂਰਤ ਦਾ ਅੰਗ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਨਬੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਇਹੋ ਹੀ ਸਿੱਧ ਹੈ। (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰ-ਕਬੀਰ, ਭਾਗ ੧, ਪੰਨਾ ੧੦)

ਬਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਤੇ ਮਦਦ ਕਰਨਾ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਅਖਰੀ ਅਰਥ "ਤੋ" ਤੇ "ਨਾਲ" ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਚੁੰਕਿ 'ਏਹਨਾ' ਅਖਰਾ ਦੁਆਰਾ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ "ਲੈ ਕੇ" ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਭਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ।

ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ। (ਜੋ)¹
ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ।²

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

¹ਪਹਿਲੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸਿਫਤ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਭੇਦ ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ "ਜੋ" ਤੇ "ਹੈ" ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪਦਾਂ ਨੂੰ ਬੈਕਟ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਅੱਕੜ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਦਾ ਵਾਕ ਪੂਰਨ ਸੀ; ਉਥੇ "ਜੋ" ਤੇ "ਹੈ" ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ "ਜੋ" ਤੇ "ਹੈ" ਪਦਾਂ ਦੇ ਪਰਗਟਾਵੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਾਕ ਅਧੂਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉੱਥੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਅੱਗੇ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਭੇਦਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਏਗਾ।

²ਸੂਰਤ ਫਾਤਿਹਾ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੇ "ਅਲਹਮਦੁ ਲਿੱਲਾਹਿ" ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ "ਅਲਫ" ਤੇ "ਲਾਮ" "ਇਸਤਿਸ਼ਾਰਾਕੀ" ਹਨ। ਇਹ ਵਰਤਿਤ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਏਹ ਅੱਖਰਇਹ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਵੀ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ "ਅਲਫ" ਤੇ "ਲਾਮ" ਕਿਸੇ ਵਰਤਿਤ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਸੈਣਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਪਦ ਨਾਲ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਰਗਟਾਅ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ "ਅਲਹਮਦੁ ਲਿੱਲਾਹਿ" ਦਾ ਇਕ ਭਾਵ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ "ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ।" ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।" ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਤੇ ਖੂਬੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਅਜਿਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਇਕ ਗੁਣ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨਤਾ ਸਣੇ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਮਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਚ ਦਲੇਰੀ ਜਾਂ ਸੁੰਦਰਤਾ ਆਦਿ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਏਹੋ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਹਦ ਤਕ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਉਹ ਗੁਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਣ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਪੂਰਨਤਾ ਸਣੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ। ਪਰ ਉਸੇ ਗੁਣ ਨੂੰ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਣ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਹੀ ਪੂਰਨਤਾ ਸਣੇ ਅੱਲਾਹ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

"ਹਮਦ" ਪਦ ਧਾਤੂ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਹਮਦ" ਕਰਮ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਠੀਕ ਠੀਕ ਉਪਮਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੋਵੇ, ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੂਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਹਾਲ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਭੁਲ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਗਲਤੀ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਵੇਦ ਜਾਂ ਹਕੀਮ ਇਕ ਦਵਾਈ ਦਾ ਅਸਰ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਸਰ ਕੇਵਲ ਅਸੂਲ ਦੀ ਹਦ ਤਕ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਸਰ ਬਦਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਇਹ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਤੀਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਸਤੁਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪੂਰਨ ਉਪਮਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਇੱਕੋ ਇਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ।

ਚੁੱਥਾ ਅਰਥ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਜੋ ਨਕਸ਼ਾ ਉਲੀਕਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਨਕਸ਼ਾ ਠੀਕ ਹੋਵੇ। "ਹਮਦ" ਪਦ ਠੀਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਲਪਿਤ ਜਾਂ ਖਿਆਲੀ ਉਪਮਾ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ।

ਰਬੁੱਲ ਅਲਮੀਨ ਪਦ ਵਿਚ ਅੱਡ ਅੱਡ ਜਹਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੈਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਕਈ ਵਖ ਵਖ ਜਹਾਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਜਹਾਨ ਕਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲਖਣਤਾ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਭੇਦਤਾ ਤੇ ਵਿਲਖਣਤਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ—

ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ। ੩।

ਅਤੇ ਦੰਡ-ਫਲ (ਦੇਣ) ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ੪।

الْزَّحِيمِ ۞

مَلِكِ يَوْمِ الدِّينِ ۞

← ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦਿਸਦੀ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਏਹੋ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ ਸੱਮਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਾਅਕਤੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਸਰਬਤ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਤੇ ਸਮੂਹ ਨੇਮਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰੂਹ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਪਮਾ—ਜੋ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੀ ਸੁਦਰਤਾ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਉਹ ਉਸੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਮਾਲ ਤੇ ਹੱਕ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ, ਉਸ ਦਿਨ ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਸਾਰਾ ਦੰਡ-ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਫਰਕ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਚੰਗੇ-ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਭੁਲਚੁਕ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਵਨਾ ਵੀ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤੇ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਾਦੀ ਹੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਰਮ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧੀ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ ਦੁਆਰਾ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੱਟ ਇੱਥੇ ਇਹ ਸੈਣਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਬਤੌਰ ਮਲਿਕ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਦੇ ਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਮਲਿਕ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਜਦ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਨਿਆਇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰਖਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਵਾਦੀ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਵਾਦੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ੀ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਚੂੰਕਿ ਕੇਵਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਮਾਲਕ ਵੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਸ ਦਾ ਇਕ ਮਹਾਨ ਪਖ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਹਿਮ ਤੋਂ ਅਯੋਗ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਵੀ ਦਿਲ ਵਿਚ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਰਹਿਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗੰਦਾ ਵੇਖਣਾ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜਾਣੇ, ਅਸ ਤੇ ਸਹਿਮ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਚੁਸਤੀ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਧਰਮ ਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤਾਂ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਜਗ ਤੋਂ ਅਲੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਧਰਮੀ ਪਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਤੇ ਖ਼ਾਲਕ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੁਦਰਤਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਉਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਤਕਦੀਰਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋਣੀਆਂ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਅਰਸੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਉਤਰਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ, ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਇਸ ਜਗ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਬੀਆਂ ਤੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਕਿ। →

(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ
ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਜਾਚਕ ਹਾਂ। ੫।

ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਿਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਈ ਰਖ^੨। ੬।

إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ۝

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ۝

← “ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅਰਜ਼ ਤੇ ਹੈ ਫਰਸ ਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇ।” ਇਹੋ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲੇ ਨਬੀਆਂ ਤੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਪਰਗਟਾਅ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਵੀ ਕਰ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਸਦਾ ਤੇ ਹੀ ਅਰਜ਼ਾਂ ਤੇ ਫਰਸਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਭ ਥਾਈਂ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਾਣੇ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਰਾਦੇ ਜਾਂ ਸਕੀਮ ਦੁਆਰਾ ਸਭ ਕੁਝ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਬੀ ਤੇ ਰਸੂਲ ਜਗ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਇਉਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸਕੀਮ ਜਾਂ ਪਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਜਗ ਨੂੰ ਤੋਰਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਕੁਦਰਤ ਲਗਾਤਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

“ਇੱਯਾਕਾ ਨੱਅਬੁਦੁ ਵਇੱਯਾਕਾ ਨਸਤਈਨ” = ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਕੁਦਰਤ ਸਗ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ-ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਸਰਧਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਅਣਡਿੱਠ ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਖ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਯਾਕਾ ਨੱਅਬੁਦੁ ਵਇੱਯਾਕਾ ਨਸਤਈਨ ਪੁਕਾਰ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪਰਤਖ ਦੀਦਾਰੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਜੁਗ ਵਿਚ, ਅਰਥਾਤ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਵੱਡੀ ਬਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਲੋਕ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਕ ਦੀਦਾਰੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਜਾ ਪੁਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਦੇਰ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਜੇਹੇ ਕੁਝ ਲੋਕ ਮੌਜੂਦ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਵੱਟ ਉਸ ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਦੇ, ਜੋ ਕਿ ਕਿਸੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਬੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਲੋਕ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਬੀ ਦੇ ਦੇਰ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਥੋੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਿਜੀ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। “ਇੱਯਾਕਾ ਨੱਅਬੁਦੁ” ਤੇ “ਨੱਸਤਈਨ” ਦੇ “ਨੁਨ” ਇਹ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ਉਸ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਜਮਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“سُلَاسِلُ الْمُؤْمِنِينَ أَلَدَالِيْنَ فَكَالِ الْمُؤْمِنِينَ آخِرِينَ” (ਸੂਰਤ ਵਾਕਿਆ ਰ: ੧/੧੪)

ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਧੇਰੇ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪਰਤਖ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵਧੇਰੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਸਮਾਂ ਨਬੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਘਟਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਕੇਵਲ ਨਿਜੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸੰਗਤ ਦੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

“ਇਹਿਨਿਨਸਿਹਾਤਲ ਮੁਸਤਭੀਮ” ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਰਤਖ ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲਗਨ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ “ਇੱਯਾਕਾ ਨੱਅਬੁਦੁ ਵਇੱਯਾਕਾ ਨੱਸਤਈਨ” ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਰਾਹੀਂ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਸਰਧਾਲੂ “ਇੱਯਾਕਾ ਨੱਅਬੁਦੁ” ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਜਾ ਪੁਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਤੇਸਿਧ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਸ।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਲ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ
ਪਾਤਰ ਬਣੇ^੧, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਨਾ ਕਦੇ ਤੇਰੀ ਕਰੋਪੀ ਦੇ
ਭਾਗੀ ਹੋਏ ਤੇ ਨਾ ਕੁਮਾਰਗ ਵਲ ਹੀ ਲੱਗੇ^੨ ੧ ੭ ।

وَسَاطَ الْاٰلِیْنَ اَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ۚ غَيْرِ الْمَغْضُوْبِ
عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّیْنَ ۝

“ਸਿਰਾਤੱਲ ਮੁਸਤਕੀਮ”—ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਜੋ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਚੂੰਕਿ ਛੋਟਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਭੂ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਜਾਂ ਸੰਤਾਨ ਵਲ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ :—

“ਸਿਰਾਤੱਲਾਜੀਨਾ ਅੱਨਅੱਮਤਾ ਅਲੋਹਿਮ”

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਛੋਟਾ ਮਾਰਗ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਥੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ।

“ਗ਼ੈਰਿਲ ਮਗਜੂਬੇ ਅਲੋਹਿਮ ਵਲੱਜਾਲੀਨ” ਦੀ ਪਦਵੀ “ਅੱਨਅੱਮਤਾ ਅਲੋਹਿਮ” ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਹੈ । ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਸ, ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣੇ ਤੇ ਨਾ ਤੇਥੋਂ ਦੂਰ ਹੀ ਹੋ ਗਏ । “ਮੁਨਅਮ ਅਲੋਹਿਮ” (ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰ) ਤਾਂ ਕਦੇ ਮਗਜੂਬ (ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ) ਤੇ ਜਾਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਫੇਰ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੋਇਆ ? ਸੋ ਇਹ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਿਛਲੀ ਆਇਤ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਜਮਾਤੀ ਤੇ ਕੌਮੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਪਾਤਰ ਬਣਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਸਦਕਾ ਕਰੋਪੀ ਦੀ ਭਾਗੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਆਦਿ ਵੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਅੰਤ ਵੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇ । ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਕਰੋਪੀ ਦੀ ਭਾਗੀ ਹੋ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੀ ਜਾਏ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਰੋਪੀ ਦੀ ਭਾਗੀ ਨਾ ਬਣੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਕਰੋਪੀ ਦੀ ਭਾਗੀ ਨਾ ਬਣੇ ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਚਲੀ ਜਾਏ । “ਇੱਯਾਕਾ ਨੱਅਬਦੁ ਵਾਇੱਯਾਕਾਨੱਸਤਦੀਨ” ਵਿਚ ਬਹੁ ਵਚਨ ਪਦ ਵਰਤ ਕੇ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਸੈਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਸੋ “ਗ਼ੈਰਿਲ ਮਗਜੂਬੇ ਅਲੋਹਿਮ ਵਲੱਜਾਲੀਨ” ਦੀ ਆਇਤ ਇਹ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਜੁਗ ਬਾਰੇ ਅਰਦਾਸ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ । ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਇਹੋ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਆਪਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਜੀਉ ! “ਮਗਜੂਬੇ ਅਲੋਹਿਮ” ਤੇ “ਜਾਲੀਨ” ਕੌਣ ਹਨ ? ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਇਹ ਵੀ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੱਤੀ ਦਾ ਇਕ ਪੈਰ ਦੂਜੇ ਪੈਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰੀ ਉਮਤ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਕ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰਨਗੇ (ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਨਗੇ) । ਸੋ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਹ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਗ਼ੈਰਿਲ ਮਗਜੂਬੇ ਅਲੋਹਿਮ ਵਲੱਜਾਲੀਨ” ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਆਪ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਭਵਿੱਖਤ ਕਾਲ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਗਤੀ ਵਲ ਜਾਣ ਦੀ ਸੈਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਭਵਿੱਖਤ ਬਚਨ ਨੇ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਪਹਿਲੂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਆਸ ਦੀ ਇਕ ਕਿਰਣ ਵੀ ਸੁੱਟੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਦਾਸ ਉਸੇ ਬਾਰੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ । ਅਸੰਭਵ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ । ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਅਸੰਭਵ ਵਾਸਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਸੋ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਨੇ ਆਸ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲੂ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋਣ, ਇਹ ਜਤਨ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਨਾ ਬਣਨ ਜਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਤਨ ਮਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਹੋਗੀ । ਇਹ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਬਹੁ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਆਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਿੰਮਤ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

(੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਬਕਰ

(ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਮਦੀਨੇ ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੨੮੭ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੪੦ ਰਕੂਆਂ ਹਨ।)

(ਮੈਂ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋ, ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ
ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ, (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

“ਅਲਫ਼”, “ਲਾਮ”, “ਮੀਮ”। ੨।

ਏਹੋ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸ (ਗੱਲ) ਵਿਚ
ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ
ਵਲ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੩।

الْم ②
ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ ۚ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ ③

੧ “ਅਲਫ਼”, “ਲਾਮ”, “ਮੀਮ” ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਅੱਖਰ ਕਈ ਸੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ। ਏਹ “ਮੁਕੱਤਿਆਤ” ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਅੱਖਰ ਵਖ ਵਖ ਪੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਅੱਖਰ ਇਕ ਪਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਅਲਫ਼”, “ਲਾਮ”, “ਮੀਮ” ਵਿਚ ਅਲਫ਼ “ਅਨਾ” (=ਮੈਂ) ਦੀ ਥਾਂ; ਲਾਮ “ਅੱਲਾਹ” (=ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਮੀਮ “ਆਅਲਮੁ” (=ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਕਾਰ) ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਾਣੋ, ਏਹ ਤਿੰਨ ਅੱਖਰ ਮਿਲ ਕੇ “ਅਨੱਲਾਹੁ ਆਅਲਮੁ” ਅਰਥਾਤ “ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਕਾਰ” ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਓਹਨਾਂ ਸਿਫਤਾਂ ਵਲ ਸ਼ੇਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ—ਜਿਸ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਏਹ ਅੱਖਰ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ—ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਦੇ ਉਸ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਸਿਫਤ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅੱਖਰ ਲੈ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਖਾਸ ਅੱਖਰ।

ਕਈ ਸੂਰਤਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੁਕੱਤਿਆ ਨਹੀਂ। ਅਜੇਹੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਓਹਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁਕੱਤਿਆ ਹਨ। ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਅਬਜਦ (ਅੰਕ ਪਲੀ) ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਨੁਸਾਰ “ਅੰਕ” ਕਢੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਅੰਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਈ ਓਹਨਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਲ ਸ਼ੇਣਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹਨ। (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਕਬੀਰ)

੨ “ਜਾਲਿਕਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ “ਉਹ” ਹੈ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਪਦ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਲਾਗੇ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਾਨ ਤੇ ਪਦਵੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਮਹਾਨ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ “ਏਹੋ ਹੀ” ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਚੂੰਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਏਹੋ ਹੀ” ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ “ਜਾਲਿਕਾ” ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ “ਇਹਦਿਨੋਂ ਸਿਰਾਤਲ ਮੁਸਤਕੀਮ” ਵਲ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਸੁਮਾਰਗ ਜਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮੰਗਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਸੂਰਤ “ਫ਼ਾਤਿਹਾ” ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹੋ ਇਹ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਜਾਲਿਕਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ “ਪਦਵੀ ਦੀ ਉਚਤਾ” ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸੂਰਤ ਫ਼ਾਤਿਹਾ ਚੂੰਕਿ ਇਕ ਵਖਰੀ ਸੂਰਤ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ “ਜਾਲਿਕਾ” ਦੂਰ ਦੀ ਸ਼ੇਣਤ ਵਾਸਤੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਹੈ।

ਜੋ ਅਣਡਿਠ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਆਦਿ) ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ; ਨਿਮਾਸ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਧਰਮ ਅਰਥ) ਖ਼ਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੪।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੇ (ਵੀ) ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿਖਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਵੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ। ੫।

ਏਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੬।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਡਰਾਉਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਡਰਾਉਣਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਓਹ (ਜਦ ਤਕ ਆਪਣੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਬਦਲਦੇ ਨਹੀਂ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ੭।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪੜਦਾ (ਪਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਦੰਡ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੮। (ਰਕੂਅ ੧)

ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਅਤੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਨ (ਪਰਲੋ) ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਓਹ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੯।

ਓਹ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਅੱਲਾਹ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਧੋਖਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। — ੧੦ ਤੇ ਓਹ (ਇਹ ਗੱਲ) ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ। ੧੦।

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٤﴾

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٥﴾

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٦﴾

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنْذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٨﴾

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٩﴾

يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠﴾

੧ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਵਾਉ” ਅੱਖਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਤੇ” ਜਾਂ “ਅਤੇ” ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇ ਜਾਂ ਅਤੇ ਦੀ ਥਾਂ “ਜਾਂ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਭਾਵ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਸੰਖ ਰਹੇ।

੨ “ਪਰ” ਪਦ ਇਸ ਥਾਂ “ਵਾਉ” (ਤੇ ਜਾਂ ਅਤੇ) ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ “ਵਾਉ” (ਤੇ ਜਾਂ ਅਤੇ) ਠੀਕ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਇੱਥੇ “ਪਰ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੩ ਇਹ ਲਕੀਰ—ਇਹ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਗਲਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸੇ ਆਇਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਵ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਹ ਅੱਡਰਾ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਰੋਗ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਉਹ ਰੋਗ (ਹੋਰ ਵੀ) ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ^੧ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਤ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਸਦਕਾ (ਇਕ) ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੧।

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۖ إِنَّهُمْ بِمَا كَانُوا يَكُونُونَ ①

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਓ, ਤਾਂ ਓਹ (ਇਹ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੁਧਾਰਕ ਹਾਂ। ੧੨।

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ ②

(ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ) ਸੁਣ ਲਓ^੨ ਕਿ ਬੇਬੱਕ ਏਹੋ ਹੀ ਲੋਕ (ਬੱਛ) ਫ਼ਸਾਦੀ ਹਨ, ਪਰ ਓਹ^੩ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ। ੧੩।

إِنَّمَا أَنْتُمْ مُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ ③

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ (ਦੂਜੇ) ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ (ਓਹ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ (ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੀਏ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਹਨ? ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ (ਓਹ ਬੁਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ), ਓਹ ਆਪ (ਮਹਾਂ) ਮੂਰਖ ਹਨ। ਪਰ (ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ। ੧੪।

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ النَّاسُ قَالُوا أَنُؤْمِنُ كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ ۗ إِنَّمَا أَنْتُمْ مُتَشَبِّهُونَ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ④

^੧“ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋਗ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਮੁਨਾਫ਼ਕਾਂ (ਕਪਟੀਆਂ) ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੰਦੀਮਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅਜੇਹੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇਸ਼ਿ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਭੇਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਫਲ-ਕਪਟ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਏ।

^੨“ਅਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਬੇਦਾਰ ਜਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਧਮਕੀ ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ “ਖ਼ਬਰਦਾਰ” ਦੀ ਥਾਂ “ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਲਓ” ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਜਾਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੩ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਵਾਉ” ਤੇ “ਲਾਕਿਨ” ਦੇ ਪਦ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ “ਬਦੀ” ਹਮਾ” ਜਾਂ “ਮਗਰ” ਪਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ “ਪਰ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਦ (ਕਦੇ) ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ (ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਦ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਵਖਰਿਆਂ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ (ਹੀ) ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਹਾਂ। (ਓਹਨਾਂ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ (ਹਾਸਾ) ਮਸਖਰੀ (ਹੀ) ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੫।

ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ) ਇਸ ਮਸਖਰੀ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ^੨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦਿਆਂ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ^੩। ੧੬।

ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਕੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ੧੭।

ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੇਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗ ਬਾਲੀ^੪

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا بِإِلَهِكُمْ وَإِذَا إِلَىٰ طَبَعِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ إِنشَاءً عَلَىٰ مَشْئُرٍ ۖ

اللَّهُ يَسْتَفِئُهُمْ وَيَسْتَفِئُهُمْ فِي طَبَعِيَّائِهِمْ يَسْهُوُونَ ۝

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَىٰ فَمَا رَبَحَتْ ثَمَرًا لَهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ۝

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ

^੧“ਸਯਾਤੀਨ” ਪਦ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਅਰਥ ਹਰੇਕ ਬਾਗ਼ੀ ਤੇ ਹੱਦਾਂ ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਧਾਤੂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਦੂਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ” ਵੀ ਹਨ। ਸੋ “ਸਯਾਤੀਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਕਪਟੀਆਂ ਦੇ ਓਹ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਆਗੂ ਹਨ, ਜੋ ਆਪ ਵੀ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਰੱਖਣ ਦਾ ਟਿਲ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ।

^੨“ਅੱਲਾਹ ਯੱਸਤਹਜ਼ਿਉ ਬਿਹਿਮ” ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ “ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਸਖਰੀ ਕਰੇਗਾ” ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਸਖਰੀ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ”। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਦੰਡ ਵਾਸਤੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਪਦ ਹੀ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਮਾਮ ਰਾਗ਼ਬ ਜੋ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੁਸਤਕ “ਮੁਫ਼ਰਦਾਤਿ ਰਾਗ਼ਬ” ਵਿਚ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਏਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮਸਖਰੀ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ।

^੩“ਯਾਦੁਦੁਮ” ਮੱਦਾ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਹੈ। ਮੱਦੱਲ ਮੱਦਯੂਨ ਦੇ ਅਰਥ “ਅੱਮਿਹਾਲਾਹੂ” ਅਰਥਾਤ ਕਰਜ਼ਦਾਰ ਨੂੰ ਮੁਹਲਤ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਕਰਜ਼ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਟਕਦਿਆਂ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ।

^੪ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਾਰ (ਅੱਗ) ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਜੇਗ ਲਈ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕਪਟੀਆਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਇਹ ਜੇਗ ਵਧੇਰੇ ਪਸਰ ਗਈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਉਲਟਾ ਨਿਕਲਿਆ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿੱਤ ਗਏ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਉਲਝਣ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਾ ਸੁੱਝਿਆ ਤੇ ਓਹ ਅੰਨ੍ਹਿਆ ਵਾਂਗ ਏਧਰ ਓਧਰ ਟੱਕਰਾਂ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਏ।

ਤੇ ਜਦ ਉਸ (ਅੱਗ) ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚਾਨਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੇਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ) ਅੰਧਕਾਰਾਂ^੧ ਵਿਚ ਛੱਡ ਗਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮੁਕਤੀ ਦਾ) ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ । ੧੮।

ਉਹ ਬੋਲੇ, ਗੁੰਗੇ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ । ਸੋ ਹੁਣ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮੁੜਨਗੇ । ੧੯।

ਜਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ) ਉਸ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਘਣੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ (ਵਰ੍ਹਦਾ) ਹੈ । ਜਿਸ ਵਿਚ (ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਧਕਾਰ), ਬਿਜਲੀ (ਦੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ) ਤੇ ਕੜਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਉਹ ਕੜਕ ਸੁਣ ਕੇ ਮੌਤ ਤੋਂ ਡਰਦਿਆਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ^੨ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੨੦।

ਕਰੀਬ ਹੈ ਕਿ (ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ) ਬਿਜਲੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੇਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਦਬੋਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਏ । ਜਦ ਉਹ (ਬਿਜਲੀ) ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ (ਦੇ ਚਾਨਣੇ) ਵਿਚ ਤੁਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ (ਉਹ) ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਵੇਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ^੩ ।

مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ يَسْوِرُهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ فِي ظُلُمٍ
لَا يُبْصِرُونَ ①

صُمُّكُمْ عَمَىٰ كُفُّكُمْ لَا يَرْجِعُونَ ②

أَوْ كَصَيِّبٍ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمٌ وَرَعْدٌ وَنَارٌ
يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ
الْمَوْتِ وَاللَّهُ مُجِيبٌ بِالْكَافِرِينَ ③

يَكَادُ الْبَرُّ يُخْطَفُ أَنْصَارُهُمْ كُلَّمَا أَضَاءَ لَهُمْ مَشْوَ
فِيهِ ④ وَإِذَا أَظْلَمَ عَلَيْهِمْ قَامُوا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ

^੧ਅੰਧਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪਰਤਖ ਅੰਧਕਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਖ਼ਤਰੇ ਪੈਸ ਆ ਗਏ ਹਨ । ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਚੁੱਕਿ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਵਚਨ ਉਹ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਦ ਖ਼ੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਭਾਵ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਸਕੇ । ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹ ਪਦ ਬਹੁ ਵਚਨ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ ਪਦ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਜਾ ਆਤਮਕ ਗੱਲ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਕਰਦੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਪਾਪ ਦੂਜੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਤੇ ਇਕ ਅੱਕੜ ਦੂਜੀ ਅੱਕੜ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ “ਵਾਉ” “ਹਾਲੀਆ” ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਨਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਰਤ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਭੈਭੀਤ ਹੋਣਾ ਮੁਰਖਤਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ ? ਚੁੱਕਿ “ਵਾਉ” “ਹਾਲੀਆ” ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਹਾਲਾਂਕਿ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

^੩“ਲਜਾਹਾਬਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹਨ ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ)^੧ ਗੱਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ— ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਵੀ) ਤੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ (ਵੀ) ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਹਰੇਕ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੋ। ੨੨।

(ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ) ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿੱਛਾਈ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛਤਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਬੱਦਲਾਂ^੨ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ (ਮੀਂਹ) ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਫਲ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਬੁਝਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਾ ਦਿਓ। ੨੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਦੇ ਕਾਫ਼ਾ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸ ਜੇਹੀ (ਕੋਈ) ਇਕ ਸੂਰਤ ਹੀ ਬਣਾ ਲਿਆਓ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਸੱਦ ਲਓ। ੨੪।

يَسْمِعُهُمْ وَأَبْصَارُهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢١﴾

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٢٢﴾

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً ۖ وَأَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ ۖ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَندَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٣﴾

وَأِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٤﴾

^੧“ਸ਼ੈ” ਦਾ ਅਰਥ “ਗੱਲ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ “ਸ਼ੈ” ਪਦ ਨਾਂਵ ਹੋਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਧਾਤੂ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਧਾਤੂ “ਕਰਤਾ” ਜਾਂ “ਕਰਮ” ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸ਼ੈ ਪਦ ਕਰਮ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇੱਛਤ ਚੀਜ਼ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਅਰਥ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਇੱਛਤ ਗੱਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਪਦ ਬਰੰਕਟਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ, ਅਣਜਾਣਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਲਗਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਚੰਗੀ ਕਰਨ ਜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ “ਕਦੀਰ” ਪਦ ਮੁਬਾਲਗ਼ੇ ਦਾ ਸੀਗਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਲਤਾ ਤੇ ਮਹਾਨਤਾ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ “ਕਦੀਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਵੱਡਾ ਕਾਦਰ ਜਾਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਥ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਉਰਦੂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ “ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ” ਜਾਂ “ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ” ਆਦਿ ਦੇ ਪਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ “ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ” ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਹਨ।

^੨“ਸਮਅ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬੱਦਲ ਵੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।” ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਾ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ (ਇਹ) ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਭਰੋ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਲਣ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪੱਥਰ ਹਨ— ਉਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ੨੫।

ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲਈ (ਓਹ) ਸਵਰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ^੧ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ (ਸਵਰਗੀ) ਫਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਫਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੋ (ਫਲ) ਹਨ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ (ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ) ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਲੋਕ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਰਿਸ਼ਕ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ (ਬਾਗਾਂ) ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਜੋੜੇ^੨ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਉਹ (ਸਦਾ ਹੀ) ਰਹਿਣਗੇ। ੨੬।

فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا
النَّاسُ وَالْحِجَارُ ۖ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ۝

وَبِئْسَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّ لَهُمْ حِجَابًا
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ كُفُّوا رُفُوعًا مِنْهَا
وَسُرُورًا رُفُوعًا ۚ قَالُوا هَذَا الَّذِي رُفِقْنَا مِنْ قَبْلُ
وَأَنْتُمْ بِمُتَشَابِهٍ ۚ وَلَهُمْ فِيهَا أَنْوَاعٌ مُطَهَّرَةٌ
وَرُفِقُوا فِيهَا ۚ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ۚ

^੧ਇੱਥੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੱਥਰ ਤਾਂ ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ? ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਉੱਤਰ ਹੈ ਕਿ “ਹਿਜਾਰਤੁਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਮਿਥ ਕੇ ਪੂਜਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਪੱਥਰਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੇਭ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ-ਬੰਡ ਵਿਚ ਸਜ਼ਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ “ਹਿਜਾਰਤੁਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਧਾਰਨ ਪੱਥਰ ਹੀ ਲਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪੱਥਰ ਦਾ ਕੱਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਗ ਹੋਰ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

^੨“ਤਜਰੀ ਮਿਨ ਤਹਤਿਹੱਲ ਅਨਹਾਰ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਹਿਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਸਵਰਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਵਗਣ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੋਣਗੀਆਂ।

^੩“ਅਜਵਾਜ਼ੁਨ” ਜੋੜੇ, ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਨਤੀਆਂ ਤੇ ਸੁਖ ਪੂਰਨ ਹੋਣਗੇ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਜੋੜੇ ਦੀ ਮੁਹਤਾਜ ਹੈ। ਇਸ ਨਿਯਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਵੀ ਜੋੜੇ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਹੋਣਗੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪੁਰਖ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੀਵੀਆਂ। ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਿ ਉਹ ਕੌਹੋ ਜੋਹੋ ਜੋੜੇ ਹੋਣਗੇ? ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਦੀ ਵਾਕਫੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਜਦ ਉਹ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਲਏਗਾ।

ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦਾ; ਭਾਵੇਂ ਮੱਛਰ ਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ (ਛੋਟੀ) ਹੋਵੇ^੧। ਸੋ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਸ ਦੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? (ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਇਸ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼) ਦੁਆਰਾ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੀਏ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ^੨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼) ਦੁਆਰਾ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨਮੁਖਾਂ^੩ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਵੀ) ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ੨੭।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪੱਕੇ ਪੁਣ ਤੋੜਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹੋ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ੨੮।

(ਹੇ ਲੋਕੋ!) ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਜੀਵ ਸਾਓ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰੇਗਾ ਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤੋਗੇ। ੨੯।

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَعِزُّ أَنْ يُفْزَعَ بِمِثْلٍ مَّا جَعَلَ
فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ
رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَا ذَا أَرَادَ اللَّهُ
بِهَٰذَا مِثْلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا
يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ ﴿٢٨﴾

الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَ
يَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ
فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٩﴾

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَانًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ
يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٣٠﴾

^੧ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਫੋਕਨ" ਪਦ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ। ਜੇ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਡਾ ਹਨ। ਜੇ ਛੁਟਿਆਈ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ "ਵਧੇਰੇ ਛੋਟੇ" ਦਾ ਅਰਥ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਮੱਛਰ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਮੱਛਰ ਤੋਂ ਛੋਟੀ ਗੱਲ (ਵੇਖੋ ਮੁਫ਼ਰਿਦਾਤਿ ਰਾਗ਼ਬ)

^੨"ਯੁਜ਼ਿਲੁ ਬਿਹੀ ਕਸੀਰਾ" ਦਾ ਅਰਥ "ਉਹ ਕੁਰਾਹੀਏ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ" ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਦੇਹ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੱਸ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹਨ।

^੩"ਫ਼ਸਕ" ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਨਮਤਿ ਕਰਨਾ। ਸੋ ਫ਼ਸਕ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਵਰਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ।

ਉਸੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੁਹਾਡੇ (ਲਾਭ) ਲਈ ਸਾਜੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਭ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ^੨। ਉਹੋ ਹਰੇਕ ਗੱਲ^੩ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੦। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ (ਹੋ ਸ਼੍ਰੋਤੋ !) ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰ) ਜਦ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਕ “ਖਲੀਫਾ” ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। (ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ (ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ) ਸਾਜੇਂਗਾ, ਜੋ ਇਸ (ਧਰਤੀ) ਤੇ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਏਗੀ ਤੇ ਰਤ ਵਗਾਏਗੀ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਉਪਮਾ ਭਰਿਆ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਸਭ ਵਡਿਆਈਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਇਕਰਾਰੀ ਹਾਂ। (ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੩੧।

هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ
اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ فَسَوَّاهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ وَهُوَ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٠﴾

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً
فَإِنَّا أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ
وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ قَالَ إِنِّي أَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣١﴾

੧“ਅਸਮਾ” ਪਦ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਚਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁ ਵਚਨ ਲਈ ਵੀ; ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬਹੁ ਵਚਨ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ “ਅਸਮਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੀ ਹੈ।

੨“ਸਵਾਹ” ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਉਂ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਸਵਾਹੁ” ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਲੋੜਾਂ ਮੁਖ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ।

੩“ਸ਼ੋਊਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਜਾਏ ਗੱਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਥੇਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਚੀਜ਼ ਪਦ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ “ਗੱਲ” ਪਦ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਰਨ “ਗੱਲ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਰਗਟਾਅ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

੪ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਕਿ ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰੇਂਗਾ, ਜੋ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਏਗੀ ਤੇ ਰਤ ਵਗਾਏਗੀ। ਇਹ ਆਦਮ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਡਿਆਈ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਕੋਈ ਸੰਕਾ ਕਰਨਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ “ਖਲੀਫਾ” ਪਦ ਤੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਲਿਆ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ “ਖਲੀਫਾ” ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਹਾਕਮ ਦਾ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਂ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖਲੀਫਾ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਖਲੀਫੇ ਦੀ ਲੋੜ ਤਦੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਾ-ਬਖ਼ਤਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਜੋ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ ਕਿ ਤੂੰ ਅਜਿਹੀ-ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਸਾਜੇਂਗਾ, ਜੋ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਏਗੀ ਤੇ ਰਤ ਵਗਾਏਗੀ; ਨਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਕੋਈ ਸੰਕਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਆਦਮ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਿਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੀ ਹੀਣਤਾ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿ ਆਦਮ ਨੇ ਰਾਜ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ "ਆਦਮ" ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਨਾਂ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਫੇਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਓਹ ਨਾਂ ਸਨ)¹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ,² ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ³। ੩੨।

وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى الْمَلَائِكَةِ فَقَالَ أَنْبِئُونِي بِأَسْمَاءِ هَؤُلَاءِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٢﴾

ਓਹਨਾਂ (ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈਂ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵਧ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਤੂੰ ਹੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈਂ। ੩੩।

قَالُوا سُبْحَنَكَ لَا عِلْمَ لَنَا إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٣٣﴾

1 "ਅੱਲਾਮਾ ਆਦਮ ਅਸਮਾਅ" "ਇਸਮ" ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਤੀ ਨਾਂ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਗੁਣ ਵੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਣ ਵਾਚਕ ਨਾਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਆਦਮ ਜੋ ਕੁੱਝ ਧਰਮਾਂ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਨ ਲਈ ਸਾਜੇ ਗਏ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ-ਵਾਚਕ ਨਾਂ ਸਿਖਾਏ ਜਾਣ; ਤਾਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀ ਓਹਨਾਂ ਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਓਹ ਨਾਂ ਆਦਮ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਖਾਏ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁੱਝ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਬੋਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਦਮ ਨੂੰ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨੇਮ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਲਮ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲੀ ਅਰਬੀ ਹੀ ਸੀ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮ ਨੂੰ ਜੋ ਬੋਲੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਜਾਤੀ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਗੁਣ ਵਾਚਕ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਹੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਨਾਕਿ ਬੇਜੋੜ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਕੇਵਲ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਜਾਤੀ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਗੁਣ-ਵਾਚਕ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਝੁੱਝਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

2 "ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ", ਇਹ ਅਰਥ "ਇਨਕੁਨਤੁਮ ਸਾਦੀਕੀਨ" ਦਾ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜੋ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹੋ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਹਜਰਤ ਜਬਰਾਈਲ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਇਕ ਪੁਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਉੱਤਰ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਦੋਹੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਕੱਦ ਸਦੱਕਤਾ" ਅਰਥਾਤ ਆਪ ਨੇ ਠੀਕ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਹੈ।

3 ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਦਮ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਧਰਤੀ ਤੇ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚੇਗਾ ਤੇ ਖ਼ੁਨ-ਖ਼ਰਾਬਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਸਾਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਕਸਫ਼ੀ ਤੋਰ ਤੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜੋ ਕਾਵੇ ਨੇਕੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਦੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸੋ? ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਜਾ ਕਰੋਧੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹੋ? →

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਆਦਮ !
(ਏਹਨਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ) ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਂ
ਦੱਸ । ਜੋ ਜਦ ਉਸ (ਆਦਮ) ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ)
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ^੧, ਤਾਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ
ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਸੀ
ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ
ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ
ਮੈਂ (ਉਸ ਦਾ ਵੀ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪਰਗਟ
ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ । ੩੪ ।

قَالَ يٰٰأَدَمُ اَنْصِتْ لَهُمْ يٰٰسَمَآئِيْمَ قُلْنَا اَبْنَاكُمْ يٰٰسَمَآئِيْمَ
قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ اِنِّيْ اَعْلَمُ غَيْبَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
وَاَعْلَمُ مَا تُبْدُوْنَ وَمَا كُنْتُمْ تَكْتُمُوْنَ ﴿٣٤﴾

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਦਮ ਦੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ^੨ ਜੋ ਓਹ ਤਾਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ)
ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ "ਇਬਲੀਸ"
ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਅਭਿਮਾਨ
(ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ) ਕੀਤਾ ਸੀ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਹ (ਪਹਿਲਾਂ
ਹੀ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ । ੩੫ ।

وَ اِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ فَسَجَدُوْا اِلَّا الْاِبْلِيسَ
اَبٰى وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ ﴿٣٥﴾

੧-ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਭਾਵ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਨੇਕੀ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਰ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਖੁਬੀਆਂ ਦਸ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ
ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਆਦਮ ਰਾਹੀਂ ਜੋ ਲੋਕ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ, ਓਹ ਕੇਵਲ ਰਤ ਵਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਫਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਹੋਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀ ਆਪ ਹੀ ਝਗੜੇ ਖੜੇ ਕਰ ਕੇ ਫਸਾਦ ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰਨਗੇ । ਸੋ ਰਤ ਵਗਾਉਣ ਦੇ ਦੱਸੀ ਵੇਰੀ
ਹੋਣਗੇ; ਨਾ ਕਿ ਆਦਮ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸਰਥਾਲੂ ।

੨-ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਆਦਮ ਨੇ, ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਗੁਣ ਤੇ ਖੁਬੀਆਂ ਵਰਣਨ ਕਰ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ
ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਗਿਆਤਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ । ਤੁਸੀਂ ਇਹ
ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਕਿ ਆਦਮ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ? ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਚਨਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ?
ਪਰ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਚਨਾ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਖੁਬੀਆਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਤਾ ਰਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਜੋ
ਉਸ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਗਿਆਨ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ
ਭੁਲ ਵਿਚ ਸੀ ।

੩-ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਸਜਦਾ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਆਦਮ
ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਦਮ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ।
ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮ ਦੀ ਸਾਜ਼ਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰੋ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਦਮ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ
ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰੋ ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਆਦਮ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਆਦਮ ! ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ ਪਤਨੀ (ਇਸ) ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੋ, ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੱਥਾਂ ਛਕੋ। ਪਰ ਇਸ (ਇਕ) ਰੁਖ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਜਾਣਾ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਉਗੇ। ੩੬।
(ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ) ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਉਸ (ਰੁਖ) ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚੋਂ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਓਹ ਹੋਸਨ—ਕਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਦੋਥੋਂ) ਨਿਕਲ ਜਾਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਏਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। (ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਕਿ) ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ। ੩੭।

ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਦਮ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਅਰਦਾਸਾਂ ਸਿਖ ਲਈਆਂ ਸਨ (ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ) ਤਾਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਉਸ ਵਲ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਹੀ (ਹਰੇਕ ਕਸਟ ਸਮੇਂ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੩੮।

ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਓ। (ਅਤੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਕਿ) ਜੇ ਮੁੜ ਕਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਣਗੇ,

وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣٦﴾

فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٧﴾

فَلَقَدْ آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿٣٨﴾

قُلْنَا اهْبِطُوا مِنْهَا جَمِيعًا فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي

੧ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਧੜੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡਰਾ ਹੈ। ਉਰਦੂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪਦ ਜਾਂ ਦੰਗ ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਹੀ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

੨ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਫ਼ਇਮਾ” ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਫ਼ਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਫੇਰ ਕਦੇ ਜਾਂ ਮੁੜ ਕਦੇ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਸਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਰਦੂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਵਰਤਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ “ਜੇ” ਪਦ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ “ਮੁੜ ਕਦੇ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ (ਆਪਣੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਤੇ ਹੀ) ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਣਗੇ। ੩੯।

ਪਰ ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨਗੇ, ਓਹ ਨਰਕ-ਗ਼ਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਰਹਿਣਗੇ। ੪੦।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਹੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕੋ ! ਮੇਰੇ ਓਹਨਾਂ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ (ਤੁਸੀਂ) ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ (ਨਾਲ ਕੀਤੇ) ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਹਾਂ, ਹਾਂ) ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਹੀ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ੪੧।

ਅਤੇ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ (ਹੁਣ) ਉਤਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ (ਵੀ) ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ (ਅੱਗੇ ਹੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ। (ਸਭ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਨਾ ਬਣੋ ਤੇ ਨਾ ਮੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੁਛ ਮੁਲ ਤੋਂ ਵੇਚੋ ਅਤੇ ਮੈਥੋਂ ਹੀ (ਡਰੋ) ਫੇਰ (ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਮੈਥੋਂ (ਹੀ) ਡਰੋ। ੪੨।

ਅਤੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲਾਓ, ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੋ। ੪੩।

ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਨਿਰੋਲ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੪੪।

هُدًى مِّنْ يَّبَعِ هُدًى فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

ع

يَبْنِي إِسْرَٰئِيلَ أَذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَوْفُوا بِعَهْدِي أَوْفٍ بِعَهْدِكُمْ وَلِيَأَيَّ فَالْمُؤْمِنِينَ

وَأَمِنُوا بِمَا آتَيْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أُولَٰئِكَ كَافِرِينَ وَلَا تَشْتَرُوا بِآيَاتِي ثَمَنًا قَلِيلًا وَإِلَّآئِي فَاتَّقُونَ

وَلَا تَلْبِسُوا الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْتُمُوا الْحَقَّ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَبُوا مَعَ الزَّكَاةِ

1“ਵਿਯੋਧਾਯਾ ਵਰਹਬੁਨ” ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸਲ ਵਿਚ “ਵਿਹਹਾਬੁ ਵਿਯੋਧਾਯਾ ਵਰਹਬੁਨ” ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ।

2“ਵਲਾ ਤਸਤਰੁ ਬਿਆਯਾਤੀ ਸਮਾਨਨ ਕਲੀਲਾ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਥੋੜਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਲਓ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਮੁੱਲ ਲਓ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਜੋ ਨਿਰੋਲ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਟਾਦਰੇ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਨਾ ਲਓ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਮਾਇਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁਛ ਹਨ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਦੂਜੇ) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਤਾਂ) ਭਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ-ਪੁਸਤਕ (ਤੋਰੇ ਤ) ਵਾਚਦੇ ਹੋ। — ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ੪੫।

ਅਤੇ ਸਥਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਕਠਨ ਹਨ। ੪੬।

(ਓਹ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੪੭। (ਰਕੂਅ ੫)

ਹੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕੋ! ਮੇਰੇ ਓਹਨਾਂ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੪੮।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਭਰਦੇ ਰਹੋ (ਜਦ) ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ੪੯।

أَتُكْفَرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ تَسْلُونَ الْكِتَابَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٤٥﴾

وَأَسْتَعِينُوا بِالْضُّرِّ وَالضَّلَاطَةِ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْغَاشِيِينَ ﴿٤٦﴾

الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُلْقَوْنَ رَبَّهُمْ وَأَنَّهُمْ إِلَهِ رُجْعُونَ ﴿٤٧﴾

يَذَرِي إِسْرَءِيلَ أَذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ وَأَنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٤٨﴾

وَأَتَقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا يَقْبَلَ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٩﴾

“ਜੋਨਾ” ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫਿਰਾਉਨ ਦੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ (ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ) ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ (ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ) ਮਾਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਰੱਖਦੀ ਸੀ! ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰਤੀ ਪਰਖ ਸੀ। ੫੦।

وَإِذْ جَعَلْنَا مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُم بِسُوءِ الْعَذَابِ
يُنْذِرُونَ آبَاءَكُمْ وَيَسْتَجِیُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذَلِكُمْ
بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ⑤

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਚੀਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ (ਹੀ) ਫਿਰਾਉਨ ਦੀ ਜਾਤੀ ਡੱਬ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੫੧।

وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ فَأَجْعَلْنَا آلَ فِرْعَوْنَ
وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ⑥

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਸਾ ਤੋਂ ੪੦ ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਨਰਥ ਮਾਰ ਕੇ ਇਕ ਵੱਡਾ (ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ) ਥਾਪ ਲਿਆ ਸੀ। ੫੨।

وَإِذْ وَعَدْنَا مُوسَىٰ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً أَنْ تَنْخُذَ الْجِبَلَ
مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ⑦

ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣ ਜਾਓ। ੫੩।

ثُمَّ عَفَوْنَا عَنْكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑧

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਸਾ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ (ਤੋਰੇ) ਤੇ ਫੁਰਕਾਨ (ਸੱਚ ਬੂਠ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਮਤਕਾਰ) ਦਿੱਤੇ ਸਨ: ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਓ। ੫੪।

وَإِذْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَالْفُرْقَانَ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ⑨

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੁਆਰ-ਭਾਟੇ ਦੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁਸਾ ਜੀ ਦੀ ਜਾਤੀ ਬਚ ਕੇ ਪਾਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਫਿਰਾਉਨ ਦੀ ਸ਼ੈਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪਰਤਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਫਿਰਾਉਨੀ ਭੁਬ ਗਏ ਸਨ, ਚੁੰਕਿ ਜੁਆਰ-ਭਾਟਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਮੁਸਾ ਤੇ ਫਿਰਾਉਨ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਵਲ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਜੁਆਰ-ਭਾਟੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਸਾ ਜੀ ਤੇ ਫਿਰਾਉਨ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਸੀ।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਮੂਸਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕੋ! ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੱਡਾ (ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ) ਬਾਪ ਕੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਵੱਡਾ ਚੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ) ਸਾਜਨਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਲ ਝੁਕ ਜਾਓ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ) ਮਾਰੋ¹। ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਨੇੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗੁਣਕਾਰੀ ਹੈ। (ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਰੋਗੇ) ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ (ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਲ) ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੫੫।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੂਸਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ (ਕੋਈ) ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਨਾ ਵੇਖ ਲਈਏ। ਇਸ ਤੇ ਇਕ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਇਸ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਅੰਤ) ਵੇਖ ਰਹੇ ਸੀ। ੫੬।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ;² ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋ ਸਕੋ। ੫੭।

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَقَوْمِ إِنَّا كُنَّا نَمُوتُ وَأَنفُسُكُمْ
بِأَيْدِي الْعِجْلِ فَتَوَبَّوْا إِلَىٰ بَارِيكُمْ فَاقْتُلُوا أَنفُسَكُمْ
ذِكْرُكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ عِنْدَ بَارِيكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ إِنَّهُ هُوَ
التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ٥٥

وَإِذْ قُلْتُمْ لِمُوسَى لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَى اللَّهَ تَمْرًا
فَأَخَذْنَاكُمْ فِي الضُّعْفَةِ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ٥٦

ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ لَنُكَلِّمَكُمْ فَتُشْكِرُونَ ٥٧

¹ਬਾਈਬਲ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਭਰਾ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ; ਹਰੇਕ ਮਿੱਤਰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਤੇ ਹਰੇਕ ਗਵਾਂਦੀ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਦੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰੇ। ਜੋ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦਿਨ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਬੰਦੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। (ਵੇਖੋ ਖਰੂਜ ਬਾਬ ੩੨ ਆਇਤ ੨੭ ਤੇ ੨੮) ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਤੇਰੇ ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ—ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਨਾਂ ਮਾਰਨਾ ਅਯੋਗ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅੰਬਰੀ ਅਰਥ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰੇ, ਪਰ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਦੇਹ ਹੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਸਮਝੀਏ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਲਈਏ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦੀਆਂ ਵਜ਼ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੇਕੀ ਤੇ ਭਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਮਾਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ।

ਜੋ ਸਾਡੇ ਇਹ ਅਰਥ ਹੀ ਠੀਕ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਚਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

²“ਸ਼ੁੱਧ ਬਾਅਨਾਕੁਮ ਮਿੰਬਾਦਿ ਮੌਤਿਕੁਮ” ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸੰਘਣੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਫਾਵਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ "ਮੰਨ"^੧ ਤੇ "ਸਲਵਾ"^੨ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ; (ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛਕੋ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਸਾਡੀ ਇਹ ਆਗਿਆ ਭੰਗ ਕਰ ਕੇ) ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜਿਆ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੫੮।

وَوَلَلْنَا عَنْكُمْ آلِهَتَكُمْ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى كُلَّوْا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَكَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ٥٨

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਗਰੀ^੩ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਚਾਹੋ, ਖੁਲ੍ਹੇ ਹੱਥੀਂ ਛਕੋ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਡੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਲੰਘੋ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਓ ਕਿ (ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ) ਭਾਰ ਹੋਲਾ^੪ ਹੋਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ (ਕਰਦੇ ਹਾਂ)। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੱਲਾਂ-ਚੁੱਕਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵਧਾਵਾਂਗੇ। ੫੯।

وَإِذْ قُلْنَا ادْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتَكُمْ وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ ٥٩

^੧"ਮੰਨ" ਹਰੇਕ ਉਸ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਘਾਲਣਾ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਇਕ ਖਾਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਠੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਸਰ ਤੋਂ ਤਰੇਲ ਦੇ ਤੁਪਕਿਆਂ ਨਾਲ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪੱਥਰਾਂ ਆਦਿ ਉੱਤੇ ਡਿਗਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸ਼ਹਿਦ ਵਾਂਗ ਗਾੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਸੁਕ ਕੇ ਤੁੰਬੀਨ ਜਾਂ ਬਹੁਲੀ ਵਾਂਗ ਗੰਦ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਖੁੰਭ ਵੀ ਮੰਨ ਹੈ।

^੨"ਸਲਵਾ" ਹਰੇਕ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾ "ਬਟੋਰੇ" ਵਰਗੇ ਇਕ ਚਿੱਟੇ ਪੰਛੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ "ਸਲਵਾ" ਹੈ। "ਮੰਨ" ਤੋਂ "ਸਲਵਾ" ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਹ ਭੋਜਨ ਸੀ, ਜੋ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਾਉਣ ਦੀ ਗ਼ੁਲਾਮੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਣ ਤੇ "ਸਨਾ" ਨਾਂ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਡੋਰੇ ਲਾਉਣ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

^੩ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਜਦ "ਸਨਾ" ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਕਿਨਆਨ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਓਹ ਕਈ ਥਾਈਂ ਓਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹੀ ਕਈ ਪਿੰਡ ਤੇ ਨਗਰ ਵਸਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਬਕਾਣ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਦਾ ਇੱਥੇ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੪"ਹਿਤਾਤੁਨ" ਦਾ ਧਾਤੂ ਹੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਡੰਗਣ ਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਹੋਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ; ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਪਰ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਵੇਖੋ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ—ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਗੱਲ ਬਦਲਾ^੧ (ਕੇ ਕਹਿਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ) ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਮੁਖ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਅਕਾਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੬੦। (ਰਕੂਅ ੬)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਮੂਸਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਤੂੰ) ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ ਅਮਕੋ^੨ ਪੱਥਰ ਤੇ ਮਾਰ। (ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਰਾਂ ਸੋਮੇ ਫੁੱਟ ਪਏ ਸਨ। ਹਰੇਕ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਪੱਤਣ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ। (ਤਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਰਿਜ਼ਕ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਓ, ਪੀਓ, ਪਰ ਫ਼ਸਾਦੀ ਬਣ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਪਦਰ ਨਾ ਮਚਾਓ। ੬੧।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੂਸਾ! ਅਸੀਂ ਇੱਕੋ ਖਾਣੇ ਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਖਸ਼ੇ ਅਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ, ਕਕੜੀਆਂ, ਕਣਕ, ਮਸਰ ਤੇ ਗੰਢੇ (ਆਦਿ ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਧੀਆ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਨਗੂਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ? (ਜੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਤਾਂ) ਕਿਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਚਲੋ ਜਾਓ। ਉੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੰਗਦੇ ਹੋ। (ਤਾਂ) ਓਹ ਸਦਾ ਲਈ ਹੀਣੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ,

فَبَدَّلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا قَوْلًا غَيْرَ الَّذِي قِيلَ لَهُمْ فَأَنْزَلْنَا عَلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٦٠﴾

﴿٦٠﴾

وَإِذِ اسْتَسْقَى مُوسَى لِقَوْمِهِ فَقُلْنَا اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْفَجَرَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَشْرِبَهُمْ كُلُوا وَاشْرَبُوا مِنْ رِزْقِ اللَّهِ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٦١﴾

وَإِذْ قُلْتُمْ يُوسَىٰ لَنْ نَصْبِرَ عَلَىٰ طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا مِمَّا تُنْتِ الْأَرْضُ مِنْ بَقَرِهَا وَتَنَائِبِهَا وَقُومِهَا وَعَدَّتِهَا وَبَصُرِهَا قَالَ أَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ أَدْنَىٰ بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ إِنْ هِيَ إِلَّا حُسْرَىٰ فَإِنْ لَكُمْ مَا سَأَلْتُمُ وَخُفِرَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ

^੧ 'ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ' ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ "ਹਿਨਤਤੁਨ" (ਕਣਕ) ਆਖਣਾ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਜਿਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਲੋਕ ਹਾਸ ਮਸਖਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਪਦ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਵਿਗਾੜ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

^੨ 'ਇਜ਼ਰਿਬ ਬਿਅਸਾਕੱਲ ਹਜਰ' ਇਸ ਥਾਂ "ਅਲਹਜਰ" ਹੈ ਤੇ "ਅਲ" ਦਾ ਅਰਥ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਠੀਕ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੱਥਰ ਤੇ ਮਾਰ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਮਕੋ ਪੱਥਰ ਤੇ ਮਾਰ।

ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ ਤੇ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਅਜਾਈਂ ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। (ਅਤੇ) ਇਹ ਪਾਪ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖ ਹੋਣ ਤੇ ਹੱਦੋਂ ਵਧ ਜਾਣ ਕਰਕੇ (ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਿਆ) ਸੀ। ੬੨। (ਰਕੂਅ ੨)

ਜੇਹੜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ “ਯਹੂਦੀ” ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ “ਈਸਾਈ” ਜਾਂ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਉੱਤੇ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਯਥਾਯੋਗ) ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਭਵਿੱਖਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹ (ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਉੱਤੇ ਹੀ) ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਵੇਗਾ। ੬੩।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਤੂਰ (ਪਹਾੜ) ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।^੧ (ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸਥਿਤ ਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਚਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ) ਤੇ ਇਹ (ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਜੇ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲਓ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ,^੨ ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਓ। ੬੪।

وَبَاءُ وَيَعْصِبُ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ
بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّنَ بِغَيْرِ الْحَقِّ ذَلِكَ بِمَا
عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿٦٢﴾

ع
ب

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِرِينَ
الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلُوا
صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ
وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٣﴾

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ خُذُوا
مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَادْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿٦٤﴾

^੧ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਾੜ ਦੇ ਦਾਮਨ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। (ਖਰੂਜ ਬਾਬ ੧੯ ਆਇਤ ੧੮)

^੨“ਚਕਾਰਾਹੂ” ਦਾ ਅਰਥ ਹਿਫਜ਼ਾਹੂ ਛੀ ਜਿਹਨਿਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਹਿਵਜ਼ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਜੋ “ਵਜ਼ਕੁਰੂ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲਓ। ਸੁਨੱਖਿਅਤ ਕਰ ਲਓ।

ਫੇਰ ਇਸ (ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਵੀ) ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਦੇ। ੬੫।

ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ "ਸਬਤ" ਬਾਰੇ ਵਧੀਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਗਏ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਜਾਓ) ਤੁਸੀਂ ਹੀਣੇ ਬਾਂਦਰ (ਵਰਗੇ) ਹੋ ਜਾਓ। ੬੬।

ਬਸ, ਅਸੀਂ ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਾਸਤੇ ਜੋ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੰਜਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ (ਤਾਂ) ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ੬੭।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਮੂਸਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਗਊ ਦੇ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਮਸਖਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਮੂਸਾ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ (ਇਹ ਭੇੜੀ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ) ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਾਂ। ੬੮।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਦੱਸੇ ਕਿ ਉਹ (ਗਊ) ਕੋਹ ਜੋਹੀ ਹੈ? ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗਊ ਨਾ ਤਾਂ ਬੁਢੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਵੱਡੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਪੂਰੀ ਜਵਾਨ ਹੈ,^੧

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ٦٥

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ فَقُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِرِينَ ٦٦

فَجَعَلْنَاهَا نَكَالًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهَا وَمَا خَلْفَهَا وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ٦٧

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَةً قَالُوا أَنَتَّخِذُهَا هُزُوًا قَالِ اعْزُذْ بِاللَّهِ إِنْ كُنْ مِنْ الْجَاهِلِينَ ٦٨

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا مِثْلُ قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا فَارِصَ وَلَا يَكْرُ عَوَانُ بَيْنَ ذَلِكَ ٦٩

^੧ਇਸ ਥਾ "ਬਕਰ" ਪਦ ਹੈ। ਇਹ ਪਦ ਗਊ ਤੇ ਬੈਲ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪਦ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰ ਸਕੇ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਗਊ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੈ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲੀਆ ਉੱਤੇ ਮਿਸਰੀਆ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਬੈਲ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਪਏ ਸਨ।

ਅਰਥਾਤ ਇਸ (ਵਰਣਿਤ ਹਦਬੰਦੀ) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ। ੬੯।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ (ਫੋਰ) ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਦੱਸੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਕੇਹੋ ਜੇਹਾ ਹੈ? (ਮੂਸਾ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਰੰਗ ਬਹੁਤ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ੭੦।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ (ਮੁੜ) ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਏ ਕਿ ਉਹ (ਗਊ) ਕਿਹੜੀ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਗਊਆਂ ਇੱਕੋ ਜੇਹੀਆਂ ਦਿਸਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ (ਭਰੋਸਾ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਚਾਹਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ੭੧।

ਇਸ ਤੇ ਮੂਸਾ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗਊ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਜੋਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਉਸ ਨਾਲ ਹਲ ਵਾਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਨਵੀਂ-ਨਰੋਈ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ(ਗਊ)ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦਿਲੋਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ੭੨। (ਰਕੂਅ ੮) ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

فَاعْمَلُوا مَا تُؤْمَرُونَ ﴿٦٩﴾

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا لَهَا قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفَرَاءُ فَاقْعُ لَهَا تَسْرُ النَّظِيرِينَ ﴿٧٠﴾

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ إِنَّ الْبَقَرَ تَشْبَهُ عَلَيْنَا وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ لَمُهْتَدُونَ ﴿٧١﴾

قَالَ إِنَّهُ يَقُولُ إِنَّهَا بَقَرَةٌ لَا ذَلُولَ تُثِيرُ الْأَرْضَ وَلَا تَسْقِي الْحَرْثَ مُسَلَّمَةٌ لَا شِيَةَ فِيهَا قَالُوا الْإِنْسَانُ جَنَّتْ بِالْحَقِّ فَذَبْحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ ﴿٧٢﴾

“ਵੇਦਿਕ ਕਤਲਤਮ ਨਫਸਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਹਜਰਤ ‘ਈਸਾ’ ਜੀ ਦੀ ਸਲੀਸੀ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਈਸਾਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮਸੀਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮਰੇ ਸਨ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਕਫ਼ਾਰਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ‘ਈਸਾ’ ਜੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਰਸੂਲ ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਧੜੇ ਝੂਠੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਈਸਾ ਜੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹੀ ਉਤਾਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਜੇ ਅਜਿਹੀ—

ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਮਤਿ ਭੇਦ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਸੀ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ੭੩।

ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਨੂੰ (ਇਸ ਨਾਲ ਵਾਪਰਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵੇਖੋ, (ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ) ਅੱਲਾਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਅਕਲ ਕਰੋ। ੭੪।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ (ਵੱਡੇ) ਕਰੜੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਪੱਥਰਾਂ ਸਮਾਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ; ਸਗੋਂ (ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ) ਵਧੀਕ ਕਰੜੇ ਅਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਰਯਾ ਵਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਉਹ ਟੁਟਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਣੀ ਵਗ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਉ ਨਾਲ (ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ^੧ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੭੫।

وَإِذْ قَتَلْتُمْ نَفْسًا فَادَرَأْتُمُوهَا ۖ وَاللَّهُ يَخْرِجُ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ٧٣

فَقُلْنَا اضْرِبُوهُ بِبَعْضِهَا ۖ كَذَلِكَ يُخْرِجُ اللَّهُ الْمَوْتَىٰ وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ٧٤

ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُمْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ ۖ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً ۚ وَإِنَّ مِنَ الْحِجَارَةِ لَمَا يَتَفَجَّرُ مِنْهُ الْأَنْهَارُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَشَقَّقُ فَيَخْرُجُ مِنْهُ الْمَاءُ ۚ وَإِنَّ مِنْهَا لَمَا يَهْبِطُ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ ۚ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ٧٥

← ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸ਼ੁਲੀ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਤੇ ਵੇਦਗੀ ਸੂਜਬ ਵੀ ਉਹ ਲੋਕ ਜੀਉਂਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਵੀ ਸ਼ੁਲੀ ਤੋਂ ਜੀਉਂਦੇ ਉਤਾਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਜੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੇਵਲ ਦੋਹੇ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਈਸਾ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ: ਜਿਹਾ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ : —

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਤਲਨੱਲ ਮਸੀਹਾ ਈਸਬਨਾ ਮਰੀਅਮ ਰਸੂਲੁਲਾਹ”

ਅਰਥਾਤ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਈਸਾ ਮਸੀਹ—ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਿਵੇਂ ਵੀਸਾਈ ਇਹ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਵਾਰਾ ਹੋਣ ਲਈ ਮਰ ਗਏ ਹਨ।

^੧ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਦਸ ਦਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਜੀਉਂਦੇ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ. ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ “ਹਾ” ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਪੱਥਰਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਇਹ ਭਾਵ ਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਨੇਰੀਆਂ, ਕਾਂਗਾਂ ਤੇ ਭੁਚਾਲਾਂ ਨਾਲ) ਕਈ ਪੱਥਰ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਹਾ” ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਚਾਲਾ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤੇ ਇਹ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਏ—

ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨੋਂ ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ
ਓਹ (ਯਹੂਦੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਆਖੇ ਲਗ ਜਾਣਗੇ ?
ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ
ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ (ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ) ਵਿਗਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ ਕੁਕਰਮੀ ਦੇ ਭੇੜੇ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ੭੬।

اَتَتَّبِعُونَ اَنْ يُّؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ
يَسْمَعُونَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ يَحْرِفُونَ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ
وَهُمْ يَعْلَمُونَ ⑥

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ
ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ, ਪਰ
ਜਦ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਖਰਿਆਂ ਮਿਲਦੇ
ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਲਜ਼ਾਮ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ)
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਗੱਲ—ਜੋ
ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਇਸ
ਲਈ ਦਸਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ
ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ^੧ ਕਰਨ ? ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਅਕਲ ਤੋਂ
ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ । ੭੭।

وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا بِغُفْلِهِمْ
إِلَى بَعْضٍ قَالُوا أَتُحَدِّثُونَهُمْ بِمَا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ
لِيُفَكِّرَكُمْ بِهِ عِنْدَ رَبِّكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ⑦

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ
ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ
ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ? । ੭੮।

لَا يَعْلَمُونَ اَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُرْسِرُونَ وَمَا يُمْنُونَ ⑧

ਅਤੇ ਕਈ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਕੁਝ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪਣੇ (ਧਰਮ) ਪੁਸਤਕ
ਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ । ਓਹ ਕੇਵਲ
ਤੁਕਬੰਦੀਆਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੭੯।

وَمِنْهُمْ امِّيُّونَ لَا يَعْلَمُونَ الْكِتَابَ اِلَّا اَمَانِيْنًا وَاِنْ هُمْ
اِلَّا يَظُنُّونَ ⑨

੪-ਕਿ ਇਲਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਇਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਉ ਸਦਕਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
(ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਭਾਗ ੧)

^੧“ਲਿਯਹਾਜ਼ਕੁਮ ਬਿਹੀ” ਵਿਚ “ਲਾਮ” ਸਿੱਟਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ
ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨਗੇ ।

ਸੋ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਫੇਰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹੇ (ਜੇਹੇ) ਪੈਸੇ ਉਗਰਾਹਣ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ (ਪੁਸਤਕ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਇਕ ਕਰੜਾ) ਕਸਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ਫੇਰ (ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਕਾਰਣ (ਇਕ ਕਰੜਾ) ਕਸਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕਮਾਈ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਕਸਟ ਹੈ। ੮੦।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਦੀ ਅੱਗ (ਕੇਵਲ) ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੀ ਛੋਟ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਚਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ? (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ) ਤਾਂ ਫੇਰ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ (ਇਕ) ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਕੋਈ) ਥਹ ਨਹੀਂ। ੮੧।

ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਲੋਕ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਪ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਏਗਾ, ਸੋ ਉਹ ਹੀ ਨਰਕ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ (ਪਏ) ਰਹਿਣਗੇ। ੮੨।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ (ਵੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੀ ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੮੩। (ਰਕੂਅ ੯)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُمُونَ الْكِتَابَ بِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ
هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ نَفْسًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ
لَهُمْ وَمَا كَانُوا يَعْلَمُونَ ٨٠

وَقَالُوا لَنْ تَنْصُرَنَا النَّارُ إِلَّا أَيُّهَا مَعْدُودَةٌ قَلِيلٌ
اتَّخَذْتُمْ عِنْدَ اللَّهِ عَهْدًا فَلَنْ تُخْلَفَ اللَّهُ عَهْدَكُمْ
أَمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ٨١

بَلَىٰ مَنْ كَسَبَ سَيِّئَةً وَأَحَاطَتْ بِهِ خَطِيئَتُهُ فَأُولَٰئِكَ
أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ٨٢

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ
هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ٨٣

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا
اللَّهَ ۚ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ

(ਆਪਣੇ) ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਅਨਾਥਾਂ ਤੇ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਪਿਆਰ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲ ਬੋਲਿਆ ਕਰਨਗੇ, ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਜਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨਗੇ। ਪਰ (ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਏ। ੮੪।

(ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਰਤ ਨਹੀਂ ਵਗਾਉਗੇ^੧ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕਢੋਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਬਾਰੇ) ਸਦਾ ਗਵਾਹੀ (ਵੀ) ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸੀ। ੮੫।

ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ (ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ) ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ—ਪਾਪ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਕੇ—ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੈਦੀ ਬਣ ਕੇ (ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋ। ਭਾਵੇਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵਿਵਰਜਿਤ ਸੀ। ਸੋ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ (ਧਰਮ) ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹੋ ਤੇ ਇਕ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ?

وَالْمَسْكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ
مُعْرِضُونَ ﴿٨٥﴾

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ لَا تَسْفِكُونَ دِمَاءَكُمْ وَلَا
تُخْرِجُونَ أَنْفُسَكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ ثُمَّ أَقْرَرْتُمْ وَأَنتُمْ
تَشْهَدُونَ ﴿٨٦﴾

ثُمَّ أَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تَقْتُلُونَ أَنْفُسَكُمْ وَتُخْرِجُونَ فِرْقًا
مِّنْكُمْ مِنْ دِيَارِهِمْ تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ بِالْإِثْمِ
وَالْعُدَاوَانِ وَإِن يَأْتِوكُمُ اسْرِي تَقْتُلُوهُمْ وَهُمْ
مُحَرَّمٌ عَلَيْكُمْ إخراجَهُمْ أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ
الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ

^੧ਅਰਥੀ ਮੂਲ ਵਿਚ ਪਤਨਾਵ ਸੰਬੰਧਨ ਹੈ। ਪਰ ਚੂੰਕਿ “ਇਸਤਸਨਾ” ਵਿਚ ਵੀ “ਤੁਸੀਂ” ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਵਾਰ “ਤੁਸੀਂ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਫਬਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਅਸੀਂ “ਸਾਰੇ ਹੀ” ਪਦ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ :—

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜੇ ਜੇਹਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਬਾਕੀ) ਤੁਸੀਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਸੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਏ।

^੨ਇਹ ਯਹੂਦੀ ਕਬੀਲਾ ਦੂਜੇ ਯਹੂਦੀ ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ। (ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਖਰੂਜ ਬਾਬ ੨੦ ਆਇਤ ੨੧ ਅਤੇ ਬਾਬ ੨੪ ਤੇ ਅਇਤ ੩ ਤੇ ੪)

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋਹੜੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਇਸ (ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ) ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਨਿਰਾਦਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੀ ਹੈ? (ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ) ਅਤੇ ਉਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ। ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੮੬।

ਇਹੋ ਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ (ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ) ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ (ਦੇ ਜੀਵਨ) ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਸ਼ਟ ਹੋਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੮੭। (ਰਕੂਅ ੧੦)

ਅਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਸੀਂ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਰਸੂਲਾਂ^੧ ਨੂੰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਤ ਹੋ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ।^੨ ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਈਸਾ” ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ “ਰੂਹੁਲ ਕੁਦੁਸ” ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਡਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ) ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸੋਚੋ ਕਿ ਕੀ (ਇਹ ਗੱਲ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ (ਮੇਰਾ) ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੰਕਾਰ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਪਰਗਟ ਕਰੋ? ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਈ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਅਜਾਈਆਂ ਘਾਤ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ^੩। ੮੮।

ذَٰلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَىٰ أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٨٦﴾

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ اشْتَرَوُا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْآخِرَةِ فَلَا يَغْفِقُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٨٧﴾

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَفَقَيْنَا مِنْ بَعْدِهِ بِالرُّسُلِ وَأَيَّدْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ بِالْبَيِّنَاتِ وَآيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ أَنْ كَلَّمَاجَاكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُكُمْ اسْكَبْتُمْ فَرِيقًا كَذِبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴿٨٨﴾

^੧ ਇਸ ਥਾਂ “ਅਰ੍ਹਸੂਲ” ਪਦ ਹੈ। ‘ਅਲ’ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਸੇਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਰਸੂਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਤ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬ੍ਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਦੁਕਵੇਂ ਪਦ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

^੨ ਮਗਰੋਂ ਭੇਜਿਆ ਦਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ “ਮਿੰਬਾਅਦਿਹੀ” ਵਿਚ ਹੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰਣਿਆ ਤੇ ਤੁਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

^੩ “ਤੱਕਤੁਲਨ” ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਬ੍ਰਤਕਾਲ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇੰਨਾ ਭੈੜਾ ਕੁਕਰਮ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕੀਤਿਆਂ ਦੀ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਮੁਰਤਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਹ ਵੀ) ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤਾਂ ਕਈ ਪੜਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹਨ, (ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਸਦਕਾ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਹੈ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਹਨ। ੮੯।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਆਈ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ (ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਭਵਿੱਖਤ ਬਾਣੀ) ਨੂੰ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਸੱਚਾ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਜਿਤ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦਾ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਆ ਗਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੋ ਅਜੇਹੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ। ੯੦।

ਉਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ ਵੀ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉਤਾਰੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਇਸ ਗੱਲੇ ਵਿਗੜ ਕੇ, ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਕਿਉਂ) ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਸੋ ਇਹ ਲੋਕ ਉਪਰਥੱਲੀ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਅਜੇਹੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸਟ ਹੈ। ੯੧।

وَقَالُوا قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ نَعْنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَقَلِيلًا مَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٨٩﴾

وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِنْ قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَهُ اللَّهُ عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٩٠﴾

بَنَسًا اشْتَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ أَنْ يَكْفُرُوا بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ ۖ بَعِثْنَا أَنْ يُنَزِّلَ اللَّهُ مِنْ فُضْلِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۖ فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٩١﴾

‘ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ “ਫਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਰਦੂ (ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ) ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਅਖਰ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਹੁਣ) ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ (ਆਖ ਕੇ) ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰਲੀ (ਬਾਣੀ) ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਹ (ਬਾਣੀ) ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹੈ, ਸੱਚਾ (ਸਿੱਧ) ਕਰ ਕੇ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸੱਚੀ ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਸੱਚਮੁੱਚ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਈ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ (ਅਜਾਈ) ਘਾਤ ਕਰਨ ਤੇ ਕਿਉਂ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ? ੯੨।

ਅਤੇ (ਹਜ਼ਰਤ) ਮੂਸਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ (ਪਹਾੜ ਤੇ ਜਾਣ) ਮਗਰੋਂ ਵਧੀਕੀਕਰ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਛੁੱਟ ਇਕ ਵੱਡੇ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ) ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੯੩।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੱਕਾ ਪੁਣ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ (ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ) ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ (ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਓ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ) ਅਸੀਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਅਸੀਂ (ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ) ਨਾ ਮੰਨਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ,

وَإِذْ أَقِيلَ لَهُمُ امْتُوا بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا نُوْمِنُ بِمَا
أَنْزَلَ عَلَيْنَا وَنُكْفِرُ بِنِمْزَالِهِ وَهُوَ الْحَقُّ
مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَهُمْ قُلْ فَلِمَ تَقْتُلُونَ أَنْبِيَاءَ اللَّهِ
مِنْ قَبْلُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٩٢

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ
مِنْ بَعْدِهِ وَأَنْتُمْ ظَالِمُونَ ٩٣

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَكُمْ وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّورَ
خُلُودًا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَأَسْعَوْا قَالُوا
سِعِينَا وَ عَصَيْنَا وَأَشْرَيْنَا فِي قُلُوبِهِمْ

¹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਪਹਾੜ ਦੇ ਦਾਮਨ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਡਾ (ਅਰਥਾਤ ਉਹਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰਚ ਗਿਆ ਸੀ^੧। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੰਮ—ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਹੈ। ੯੪।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਘਰ ਬਾਕੀ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ (ਕੇਵਲ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰੋ^੨। ੯੫।

ਅਤੇ ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ! ਤੁਸੀਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਏਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਅੱਗੇ ਭੇਜ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸਕਰਕੇ ਏਹ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ) ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੯੬।

الْبَقَرَةُ ٩٤
إِنَّمَا كُنْتُمْ مَوْتِينَ ٩٥

فَإِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَمُوتُوا فِي غَدَاةٍ ٩٦

وَلَكِنْ يَتَذَكَّرُ أَهْلُ الْإِيمَانِ ٩٧

^੧ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਕਿ “ਉਸਰਿਬ ਫੁਲਾਨੁਨ ਹੁੱਬਾ ਫੁਲਾਨਿਨ” ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਖਾਲਾਤਾਹੁ ਹੁੱਬੁਹੁ ਕਲਥਾਹੁ” ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਮਕੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਚ ਗਿਆ। ਸੋ “ਉਸਰਿਬ” ਪਦ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਰਚ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਬਹਿਰਿ ਮੁਹੀਤ” ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਵਕਾਲਤੁ ਅੱਸਰੱਬਤੁਲ ਬਯਾਜੁਲ ਹੁਮਰਾਤਾ” “ਅੱਸਰੱਬਤੁਹਾ ਬਿਲਹੁਮਰਾਤਿ” ਅਰਥਾਤ ਅਰਬ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਆਖ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਸਵੇਦੀ ਨੂੰ ਲਾਲੀ ਪਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਲਾਲ ਰੰਗ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਕਵੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ :—

ਇਜਾ ਮੱਲ ਕਲਬ ਉਸਰਿਬਾ ਹੁੱਬਾ ਸੰਦਿਨ
ਫਲਾ ਤਾਅਮਲ ਲਾਹੁ ਅਨਹੁਨ ਸਿਰਾਫਾ।

ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਰਚ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਸੋ ਗੱਲ ਕੀ, ਉਸਰਿਬ ਪਦ ਰਚ ਜਾਣ ਤੇ ਘਰ ਕਰ ਜਾਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦੇ ਏਹੋ ਅਰਥ ਯੋਗ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਮੁਬਾਹਲਾ ਕਰੋ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਸੂਰਤ ਆਲਿ ਇਮਰਾਨ ਆਇਤ ੬੨ ਵਿਚ ਹੈ।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਤੇ ਕਈ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਜੋ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਹਨ, ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ (ਸੰਸਾਰੀ) ਜੀਵਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੇਖੇਗਾ। ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ (ਏਹੋ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਮਿਲ ਜਾਏ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ (ਗੱਲ) ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਦਾ (ਲੰਮੀ) ਆਯੂ ਭੋਗਣਾ,^੧ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੯੭। (ਰਕੂਅ ੧੧)

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਹਜ਼ਰਤ) "ਜਬਰਾਈਲ" ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਵੇਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਇਹ (ਪੁਸਤਕ) ਕਿਉਂ ਉਤਾਰੀ ਹੈ? ਜੋ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ (ਥਾਣੀ) ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਹੈ। ੯੮।

(ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਜੋ (ਵੀ) ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ-ਜਬਰਾਈਲ, ਤੇ ਮੇਕਾਈਲ ਦਾ ਵੇਰੀ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ (ਅਜੇਹੇ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਵੀ ਵੇਰੀ ਹੈ। ੯੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਉਤਾਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਮਨਮੁਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੦੦।

ਅਤੇ ਕੀ ਇਹ ਭੇੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਧੜੇ ਨੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਣ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਸ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਲਾਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੁਕਦੇ ਸਨ। ੧੦੧।

وَلْيَعْلَمُوا أَنَّهُمْ أَحْصَى النَّاسَ عَلَىٰ حَيَاتِهِمْ ۖ وَمِنَ الَّذِينَ
أَشْرَكُوا أَنَّهُ يَوْمَئِذٍ أَحَدُهُمْ لَوْ يَعْلَمُ الْفَسَقُ وَهُوَ
يُمَزِّجُهُ مِنَ الْعَذَابِ أَنْ يُعْتَرَىٰ وَاللَّهُ بِصِيرٍ
بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾

قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَىٰ قَلْبِكَ
بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرًا
لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٩٨﴾

مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ
وَمِيكَائِيلَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِّلْكَافِرِينَ ﴿٩٩﴾

وَلَقَدْ أَنزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا
الْفَاسِقُونَ ﴿١٠٠﴾

أَوْ كُنَّا غَاهِدًا وَعَهْدًا ۖ أُنْبِئْهُمْ فَزَيِّقْ مِنْهُمْ بَلْ
أَلْتَرَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾

^੧ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਹੁਵਾ" ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਉਹ" ਹੈ; ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਲੇ ਯੁਅੱਮਿਰੁਹੁ" ਪਦ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ "ਹੁਵਾ" ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸੂਲ ਆਇਆ, ਜੋ ਉਸ (ਪੁਸਤਕ) ਦੀ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਨੇ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਮਿਲੀ ਸੀ— ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ (ਪੁਸਤਕ) ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਾਣੋ! ਓਹ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ੧੦੨।

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ (ਯਹੂਦੀਆਂ) ਨੇ ਉਹ ਵਤੀਰਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁਲੇਮਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ (ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ) ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੁਲੇਮਾਨ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਸਗੋਂ (ਉਸ ਦੇ) ਬਾਗ਼ੀ (ਹੀ) ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ। ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ (ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਮੁਜ਼ਬ) ਉਸ ਗੱਲ ਦੀ (ਵੀ) ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ “ਬਾਬਲ” (ਨਗਰ) ਵਿਚ ਦੋ ਰੱਬੀ ਜੀਉਂਤਿਆਂ—“ਹਾਰੂਤ” ਤੇ “ਮਾਰੂਤ” ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਓਹ ਦੋਵੇਂ (ਤਾਂ) ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਪ੍ਰੀਖਿਅਕ (ਨੀਅਤ) ਹੋਏ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ (ਹੋ ਸ਼੍ਰੋਤਿਓ!) ਸਾਡੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਾ ਮੋੜਨਾ। ਓਹ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਓਹ (ਲੋਕ) ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ) ਤੋਂ ਓਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹ ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਵਿਚ ਜੁਦਾਈ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ,^੧

وَلَتَجِدَنَّهُمْ رَسُولٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ لِّمَا مَعَهُمْ نَبَذَ فَرِيقٌ مِّنَ الَّذِينَ آمَنُوا الْكِتَابَ الَّذِي كُتِبَ اللَّهُ وَرَاءَهُمْ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ١٠٢

وَاتَّبَعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيَاطِينُ عَلَىٰ مُلْكٍ سُلَيْمٍ ۖ وَمَا كَفَرَ سُلَيْمٌ وَلَكِنَّ الشَّيَاطِينَ كَفَرُوا يُعَلِّمُونَ النَّاسَ الْسِحْرَ وَمَا أُنْزِلَ عَلَى الْمَلَكَيْنِ بِبَابِلَ هَارُوتَ وَمَارُوتَ وَمَا يُعَلِّمَانِ مِنْ أَحَدٍ حَتَّى يَقُولَا إِنَّمَا نَحْنُ فِتْنَةٌ فَلَا تَكْفُرْ ۖ فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ ۚ وَمَا هُمْ بِضَآئِرِينَ

^੧“ਸੋਤਾਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਹਰੇਕ ਬਾਗ਼ੀ ਤੋਂ ਹੱਦ ਤੋਂ ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਹਨ। ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਸੋਤਾਨ ਦਾ ਭਾਵ ਬਾਗ਼ੀ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ “ਬਾਗ਼ੀ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਦੋਵਾਂ ਸਰੂਪ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ, ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ (ਵੇਖੋ ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਦੀ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ)

^੩“ਯਹੂਦੀਰਕੂਨਾ ਬਿਹੀ ਬੰਨਲ ਮਰਏ ਵ ਜੋਜਿਹੀ”, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਪਤਨੀ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਤੀ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਤਨੀ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ—ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਮੁਖ ਰੱਖਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲੁਕਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲੁਕਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭੇਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਭੇਤੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜੁਦਾਈ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਖੋਦ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ (ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ) ਏਹ (ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ) ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪੁਚਾਏਗੀ ਅਤੇ (ਕੋਈ) ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ। ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸ਼ੇਦਹ (ਇਹ) ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਜੋ (ਵਤੀਰਾ) ਇਹ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜਿਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ ਵੇਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜੀ ਹੈ, ਕਾਸ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ। ੧੦੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਏਹ ਲੋਕ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ (ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਫਲ ਹੀ ਚੰਗਾ (ਵਟਾਂਦਰਾ) ਹੈ। ਕਾਸ, ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ। ੧੦੪। (ਰਕੂਅ ੧੨)

ਹੇ ਸਰਧਾਲੂਓ ! ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ "ਰਾਇਨਾ"^੧ (ਸਾਡੀ ਰਿਆਇਤ ਕਰ) ਨਾ ਆਖੋ; ਸਗੋਂ "ਉਨਜ਼ਰਨਾ" (ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ) ਕਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ (ਵੱਡੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ) ਸੁਣਿਆ ਕਰੋ। (ਯਾਦ ਰੱਖੋ) ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੧੦੫।

بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَلَقَدْ عَلِمُوا لَمَنِ اشْتَرَاهُ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَاقٍ ثُمَّ لَا يَمَسُّ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ١٠٣

وَلَوْ أَنَّهُمْ آمَنُوا وَاتَّقَوْا اللَّهَ لَكُنْتُمْ مِنَ الْخَائِرِينَ ١٠٤
لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ١٠٥

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا وَقُولُوا انظُرْنَا وَاسْتَعِذْ بِالْكَافِرِينَ ۚ عَذَابُ الْآلِيمِينَ ١٠٦

^੧ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣ ਲਈ "ਰਾਇਨਾ" ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਦਰਜੇ ਦੀਆਂ ਹੋਣ; ਕਿਉਂ ਜੋ "ਰਾਇਨਾ" ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਾਂਗੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ; ਪਰ ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ "ਰਾਇਨਾ" ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ; ਸਗੋਂ "ਉਨਜ਼ਰਨਾ" ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਡਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕੀਏ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ "ਰਾਇਨਾ" ਨਾ ਕਿਹਾ ਕਰੋ; ਇਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨਮੁਖਤਾ ਆ ਜਾਵੇਗੀ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ "ਉਨਜ਼ਰਨਾ" ਕਿਹਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਮੁਖ ਰਹੇ; ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬਚਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵੱਡੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੁਣਿਆ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਰਾਇਨਾ" ਜਾਂ "ਉਨਜ਼ਰਨਾ" ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ।

ਪ੍ਰਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ (ਯਹੂਦੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਓਹ ਲੋਕ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ ਦਾ) ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਆਪ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ (ਤੇ ਬਰਕਤ) ਉਤਾਰੀ ਜਾਏ। (ਓਹ ਇਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਵਿਸਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਲਈ ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੧੦੬।

ਅਸੀਂ ਜਿਸ (ਧਾਰਮਿਕ) ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ ਰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ,^੧ ਜਾਂ ਭੁਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਜਿਹਾ (ਸੁਨੇਹਾ ਮੁੜ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ) ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੦੭।

ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸਹਾਇਕ। ੧੦੮।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਉੱਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਹਜ਼ਰਤ) ਮੂਸਾ (ਜੀ) ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਣ ਲਓ^੨ ਕਿ ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਬਿੜਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੦੯।

مَا يَوْزُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا الَّذِينَ
أَنْ يُنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَاللَّهُ يَتَقَبَّلُ
بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝

مَا تَسْأَلُ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْزِلُهَا نَأْتِي بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ
مِثْلُهَا أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ وَ
مَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝

أَمْ تُرِيدُونَ أَنْ تَسْأَلُوا رَسُولَكُمْ كَمَا سَأَلَ مُوسَى مِنْ
قَبْلُ ۚ وَمَنْ يَتَّبِعِ الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ
النَّبِيلِ ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਕਿਸੇ ਆਇਤ ਨੂੰ ਰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਜਾਂ ਉਸ ਜਿਹਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਚੋਰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ।

ਕਈ ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਕੋਈ ਆਇਤ ਮਨਸੂਖ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਇਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਤਕ ਦੀ ਆਇਤ ਦਾ ਹੀ ਭਾਵ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੋਰੇਤ ਜਾ ਇੰਜੀਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਮਨਸੂਖ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਉਸ ਜਿਹੀ ਜਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉਤਾਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਆਇਤ ਮਨਸੂਖ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ “ਜਾਣ ਲਓ” ਦੇ ਪਦ “ਫਕੱਦੋ” ਦਾ ਅਰਥ ਹਨ। “ਫਾ” ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਇਕ ਲੁਪਤ ਪਦ ਵਲ ਸੰਦੇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ (ਯਹੂਦੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ—ਉਸ ਦੀਰਖਾ ਸਦਕਾ—ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਜਿੰਦਾਂ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ ਦੇ ਬਾਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁੜ ਇਨਕਾਰੀ ਬਣਾ ਦੇਣ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣਾ (ਕੋਈ) ਹੁਕਮ ਉਤਾਰੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰ ਦਿਓ। ਬੇਸ਼ਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੧੦।

ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ (ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ (ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੋ ਭਲਾਈ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗੇ ਭੇਜੋਗੇ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ। ਬੇਸ਼ਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੧।

ਅਤੇ ਓਹ (ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਇਹ ਵੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ^੧ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ। ਇਹ (ਕੇਵਲ) ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ (ਨਿਕੰਮੀਆਂ) ਆਸਾਂ ਹਨ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਉਕਤੀ ਜਾਂ ਯੁਕਤੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ। ੧੧੨। (ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਦੂਜੇ ਲੋਕ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ? ਜੋ (ਵੀ) ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਉਸ ਲਈ ਫਲ (ਨੀਅਤ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਭਵਿੱਖਤ ਬਾਰੇ) ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ (ਕਿਸੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਗੱਲ ਤੇ) ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੧੧੩। (ਰਕੂਅ ੧੩)

وَدَلَّيْنِ مِنَ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوِ يُزْذَوْنَكُمْ مِنْ بَعْدِ
إِيمَانِكُمْ كُفَّارًا ۖ حَسَدًا مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ
مَنْ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ لَهُمُ الْحَقُّ ۖ فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا
حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑩

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ۚ وَمَا تَقْضُوا مِنْ أَنْفُسِكُمْ
مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ
بَصِيرٌ ⑪

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ
نَصَارَى ۚ تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑫

بَلَىٰ مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ
أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا
هُمْ يَحْزَنُونَ ⑬

⑩
⑪
⑫
⑬

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਹੀ ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਈਸਾਈ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਈਸਾਈ ਤੇ ਯਹੂਦੀ ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ।

ਯਹੂਦੀ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਈਸਾਈ ਕਿਸੇ (ਸੱਚੀ) ਗੱਲ ਤੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਕਿਸੇ (ਸੱਚੀ) ਗੱਲ ਤੇ ਟਿਕੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਏਹ ਦੋਵੇਂ (ਧੜੇ ਇਕੋ ਹੀ) ਪੁਸਤਕ (ਤੋਰੇਤ) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ (ਦੂਜੇ) ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ, ਓਹਨਾਂਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਸ (ਗੱਲ) ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਮਤਿਭੇਦ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਅੱਲਾਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ। ੧੧੪।

ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਮਸੀਤਾਂ ਵਿਚ (ਜਾਣ ਤੋਂ) ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਮਸੀਤਾਂ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਏਹਨਾਂ (ਮਸੀਤਾਂ) ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ। ਹਾਂ, (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਡਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਜਾ ਸਕਦੇ ਸਨ)। ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਨਿਰਾਦਰ ਹੈ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਵੱਡਾ ਕਸਟ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੧੧੫।

ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਲਹਿੰਦਾ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਮੂੰਹ ਕਰੋਗੇ, ਉਧਰ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੬।

ਅਤੇ ਓਹ (ਈਸਾਈ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਲਈ ਇਕ ਪੁੱਤਰ^੧ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ। (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ) ਉਹ ਤਾਂ (ਹਰੇਕ ਉਣਤਾਈ ਤੋਂ) ਪਾਕ ਹੈ;^੨ ਸਗੋਂ ਜੇ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ੧੧੭।

وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ
النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ وَهُمْ يَلُونِ الْكِتَابِ
كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ مِثْلَ قَوْلِهِمْ فَاللَّهُ
يَعْلَمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۝

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسِيحَ اللَّهِ أَنْ يُذَكِّرَ فِيهَا
أُسْمُهُ وَسُقِيَ فِي خَرَابِهِمْ أُولَئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ
يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُ لَوْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ
فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝

وَلِلَّهِ الشَّرْقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَثَمَّ وَجْهُهُ
اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ۝

وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ بَلْ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ كُلُّ لَهٍ قَنِتُونَ ۝

੧“ਵਾਲਾਦਨ” ਦਾ ਅਰਥ “ਪੁੱਤਰ” ਵੀ ਹੈ ਤੇ “ਧੀ” ਵੀ ਤੇ ਇਕ ਵਚਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਵੀ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਥਾਂ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋ ਕਿ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਧੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਇਕ ਪੁੱਤਰ-ਧੀ ਤੇ ਨਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਰ।

੨“ਸੁਬਹਾਨ” ਧਾਤੂ ਹੈ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਇਹ “ਮਫਊਲ” ਵਜੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮੌਕੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕਰਮ ਲੁਪਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਕਿਸੇ ਥਾਂ “ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ ਸੁੱਚਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ” ਦੇ ਪਦ ਲੁਪਤ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਇਸ ਦੀ “ਸੁੱਚਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰੋ” ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਥਾਂ “ਇਸ ਦੀ ਸੁੱਚਤਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ” ਇਸ ਥਾਂ ਅੰਤਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ “ਪਾਕ ਹੈ” ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ (ਹੀ) ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ (ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੇ ਨਮੂਨੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ) ਰਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਜਦ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ (ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ) ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਜਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੧੧੮।

ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ (ਸਿੱਧਾ) ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ? ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਵਲ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਦਾ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਲੋਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ) ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਇਕੋ ਜੇਹੇ ਹਨ! ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ—ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਨਣ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ (ਪਰ ਏਹ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ)। ੧੧੯।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀਆਂ ਦੇਣ ਤੇ ਡਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ, ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਕੇ, ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਰਕ ਗਾਮੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੨੦।

ਅਤੇ (ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜਦ ਤਕ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਯਹੂਦੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਈਸਾਈ ਹੀ (ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਅਸਲ ਸੁਮਾਰਗ ਹੈ।

يَدْنِعُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿١١٨﴾

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ لَوْلَا يُكَلِّمُنَا اللَّهُ أَوْ تَأْتِينَا آيَةٌ كَذَلِكَ قَالَ الَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ مِّثْلَ قَوْلِهِمْ تَشَابَهَتْ قُلُوبُهُمْ قَدْ بَيَّنَّا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿١١٩﴾

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۖ وَلَا تُسْئَلُ عَنْ أَصْحَابِ الْجَحِيمِ ﴿١٢٠﴾

وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودُ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ۚ قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ ۚ وَلَئِ

੧੧੮੦ "ਕੌਮ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬੰਸ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਬੰਸਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਵੀ ਕੌਮ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਆਰਥਕ, ਪ੍ਰਮਾਦਥਕ, ਵਿਦਿਅਕ ਜਾਂ ਨੀਤਕ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੋਵੇ। ਕੌਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੁਸਤਕ ਤਾਜ਼ੀਲ-ਉਰੂਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੌਮ ਦਾ ਅਰਥ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੌਮ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਸਹਾਇਕਾਂ ਤੇ ਹਮ ਖਿਆਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਕੌਮ ਦਾ ਅਰਥ "ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ" ਦੇ ਪਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੂਜੀਆਂ ਬੰਸੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਪਦ ਨਹੀਂ ਜੋ ਨੀਤਕ, ਵਿਦਿਅਕ, ਆਰਥਕ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਦਥਕ ਅਥਵਾ ਬੰਸਕ ਆਦਿ ਹਰੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੂਜੀਆਂ ਬੰਸੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੌਮ ਪਦ ਕੇਵਲ ਨਸਲ ਜਾਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਹੋਂਦ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ(ਹੋ ਸੁੱਤੇ !) ਜੋ ਤੂੰ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ
—ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਦਿੱਛਾ
ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂਗਾ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਨਾ ਤੇਰਾ
ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਸਹਾਇਕ । ੧੨੧।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ^੧ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਓਹ
ਇਸ ਦੀ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਹੀ ਪੌਰਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਪੌਰਵੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ
ਹੈ । ਓਹ ਇਸ ਤੇ (ਪੱਕੀ) ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ
ਘਾਟਾ ਰਹੇਗਾ । ੧੨੨। (ਰਕੂਅ ੧੪)

ਹੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ! ਮੇਰੇ ਓਹਨਾਂ
ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੀਤੇ
ਸਨ ਅਤੇ (ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ) ਕਿ ਮੈਂ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ^੨ । ੧੨੩।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਜਦ ਕਿ ਕੋਈ
ਪ੍ਰਾਣੀ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਨਾ
ਹੀ ਕੋਈ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕੇਗੀ ਅਤੇ
ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਹੀ ਕੀਤੀ
ਜਾਏਗੀ । ੧੨੪।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ਜਦ ਕਿ (ਹਜ਼ਰਤ)
ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਨੇ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ
ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

اتَّبَعَتْ أَهْوَاءَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ
مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝

الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَةٍ أُولَئِكَ
يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ۝ ١٢٢

يَلَيِّنِي إِسْرَائِيلَ اذْكُرُوا نِعْمَتِيَ الَّتِي أَنْعَمْتُ عَلَيْكُمْ
وَإِنِّي فَضَّلْتُكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ۝

وَاتَّقُوا يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا وَلَا
يُقْبَلُ مِنْهَا عَدْلٌ وَلَا تَنْفَعُهَا شَفَاعَةٌ وَلَا هُمْ
يُنصَرُونَ ۝

وَإِذْ بَنَلْنَا بُرْهَمَ رَبِّهِ يَكْلَبُ فَاتْتَمُنُ قَالَ إِنِّي

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁਰਾਨ ਸਹੀਫ ਹੈ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਤੋਰੇ ਤੋਂ ਤਿਲਾਜਲੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਲੋਕ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਸਹੀਫ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—ਇਸ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਗੇ । ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਧਾ ਰਸਮੀ ਨਹੀਂ; ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ । (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਸੂਰਤ ਬਕਰ)

^੨“ਇਨੀ ਫਜ਼ਲਤੁਕੁਮ ਅਲਲ ਆਲਮੀਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ । ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਗਲੇ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ।

ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਮਾਮ (ਆਗੂ) ਬਣਾਵਾਂਗਾ। (ਇਸ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ (ਬਣਾਉਣਾ), ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ (ਹਾਂ, ਪਰ) ਮੇਰਾ ਇਹ ਬਚਨ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।^{੧੨੫}

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਘਰ (ਕਾਬੇ) ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ^੨ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਅਮਨ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ) ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਆਸਣ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਹਜ਼ਰਤ) ਇਬਰਾਹੀਮ ਤੇ (ਹਜ਼ਰਤ) ਇਸਮਾਈਲ ਨੂੰ ਇਹ ਪੱਕਾ ਹੁਕਮ^੩ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨੂੰ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ, ਝੁਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਰੱਖਣਾ।^{੧੨੬}

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ (ਹਜ਼ਰਤ) ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਨਗਰ ਬਣਾ ਦੇਣਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ (ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਫਲ ਦੇਣਾ।

جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿١٢٥﴾

وَاذْجَعَلْنَا الْيَتِيمَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ وَأَمْنًا وَنَحْنُ ذُرِّيَّتِي قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ﴿١٢٦﴾

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا بَلَدًا آمِنًا وَارْزُقْ أَهْلَهُ مِنَ الثَّمَرَاتِ مَنْ آمَنَ مِنْهُمْ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ

^੧“ਲਾ ਯਨਾਲੁ ਅਹਦਿਜ਼ਾਲਿਮੀਨ” ਅਰਥਾਤ (ਹਜ਼ਰਤ) ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੀ ਬੰਸ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਮਾਮ (ਆਗੂ) ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏਗਾ।

^੨“ਅਲਮਸਾਬਤ” ਅਰਥਾਤ “ਸਮਾਬਤ” ਉਸ ਸਥਾਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਲੋਕ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ।

^੩ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਅਹਿਦਨਾ” ਪਦ ਹੈ, ਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਅਹਿਦਾ ਇਲੈਹਿ” ਦੇ ਅਰਥ “ਅੱਸਾਹੂ” ਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਪੱਕਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਵੱਡੀ ਪੱਕਿਆਈ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਅਹਿਦਨਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਪੱਕਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ (ਵੀ) ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਲਾਭ ਪੁੱਜੇਗਾ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਨਰਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਲ ਧੱਕ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ (ਇਹ) ਬਹੁਤ (ਹੀ) ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਹੈ। ੧੨੭।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ (ਹਜ਼ਰਤ) 'ਇਬਰਾਹੀਮ' ਇਸ ਘਰ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਪੂਰ (ਅਰਥਾਤ ਚੁੱਕ) ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹਜ਼ਰਤ) 'ਇਸਮਾਈਲ' ਵੀ ਸੀ (ਅਤੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ (ਹੇ ਰਹੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ) ਪਰਵਾਣ ਕਰਨਾ। ਤੂੰ ਹੀ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈਂ। ੧੨੮। ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! (ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਅਰਜ਼ੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ (ਬੰਦੇ) ਬਣਾ ਤੇ ਸਾਡੀ ਬੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸੰਗਤ (ਥਾਪ) ਤੇ ਸਾਨੂੰ (ਯਥਾਯੋਗ) ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਢੰਗ ਦਸ^੧ ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਲ) ਵੱਡਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈਂ। ੧੨੯।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ!^੨ (ਸਾਡੀ ਇਹ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ) ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸੂਲ ਖੜਾ ਕਰ, ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ (ਪੜ੍ਹ) ਕੇ ਸੁਣਾਵੇ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਸਿਖਾਵੇ ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕ ਕਰੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈਂ। ੧੩੦। (ਰਕੂਅ ੧੫)

الْآخِرُ قَالَ وَمَنْ كَفَرَ فَأُمَتِّعُهُ قَلِيلًا ثُمَّ أَضْطَرُّهُ إِلَىٰ عَذَابِ النَّارِ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ١٢٧

وَاذْ يَرْفَعُ إِبْرَاهِيمُ الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ وَإِسْمَاعِيلُ رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ١٢٨

رَبَّنَا وَاجْعَلْنَا مُسْلِمَيْنِ لَكَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِنَا أُمَّةً مُّسْلِمَةً لَّكَ وَأَرِنَا مَنَاسِكَنَا وَتُبْ عَلَيْنَا إِنَّكَ أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ١٢٩

رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِكَ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُزَكِّيهِمْ إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ١٣٠

١٥
ع
١٥

^੧ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਪਦ "ਮਨਾਸਿਕਾਨਾ" ਦਾ ਅਰਥ "ਸਾਡੀ ਇਬਾਦਤ" ਜਾਂ "ਸਾਡੀ ਬੰਦਗੀ" ਹੈ। ਪਰ "ਸਾਡੀ" ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਯੋਗ ਹੋਵੇ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਯਥਾਯੋਗ ਪਦ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੨ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ 'ਇਬਰਾਹੀਮ' ਜੀ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ—ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ^੧ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, (ਹਜ਼ਰਤ) “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੇ ਮਤਿ ਤੋਂ ਕੋਣ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਇਸ) ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਪਤਿਵੇਤਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਗਿਣਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੩੧।

ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ (ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ) ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੧੩੨।

ਅਤੇ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਯਾਕੂਬ” ਨੇ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ) ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੱਕਿਆਈ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਪੁੱਤਰੇ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਮਤਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਤ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇ^੨। ੧੩੩।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਯਾਕੂਬ” (ਜੀ) ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ) ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਦੇਹਾਂਤ ਸਮੇਂ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋਗੇ? ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਟ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ-ਪਤਾਮਾ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਇਬਰਾਹੀਮ,” “ਇਸਮਾਈਲ,” ਤੇ “ਇਸਹਾਕ” ਦੇ ਇਸ਼ਟ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ—ਜੋ ਇੱਕੋਇਕ ਹੈ—ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੧੩੪।

وَمَنْ يَرْغَبْ عَنْ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ إِلَّا مَنْ سَفِهَ نَفْسَهُ
وَلَقَدْ اصْطَفَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا وَإِنَّهُ فِي الْآخِرَةِ
لِأَمِّنَ الصَّالِحِينَ ﴿١٣١﴾

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْمِ لِي قَالَ اسْمُكَ لِرَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٣٢﴾

وَوَضَىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُمْ
يُنَبِّئُ أَنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمْ الَّذِينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ
مُسْلِمُونَ ﴿١٣٣﴾

أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ
لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ
وَالهَ أَبَاكَ إِبْرَاهِيمَ وَاسْمِعِيلَ وَاسْحَقَ إِلَهُهَا وَاجِدًا
وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿١٣٤﴾

^੧“ਸਫਿਹਾ ਨਫਸਾਹੁ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਹਲਾਕਾ ਨਫਸਾਹੁ ਵੇ ਅੰ ਬਾਕਾਹੁ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ।

^੨ਮੌਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਸੋ “ਲਾ ਤਮੂਤੁਨਾ ਇੱਲਾ ਵਅਨਤੁਮ ਮੁਸਲਿਮੁਨ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਰਹਿਣਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੌਤ ਬੇਵਕਤ ਨਾ ਆ ਜਾਏ।

ਇਹ ਉਹ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਜੋ (ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਗੁਜ਼ਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ ਹਾਣ-ਲਾਭ) ਉਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹੋ, (ਉਸ ਦਾ ਹਾਣ-ਲਾਭ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕਰਮ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੩੫।

ਅਤੇ (ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਯਹੂਦੀ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਬਣ ਜਾਓ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਤੁਸੀਂ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ ਇਉਂ) ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ (ਹਜ਼ਰਤ) "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਮਤਿ ਨੂੰ —ਜੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਹੀ) ਨਿਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, (ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ) ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੩੬।

ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਆਖੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਉੱਤੇ) ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਉੱਤੇ) ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ (ਹਜ਼ਰਤ) "ਇਬਰਾਹੀਮ", "ਇਸਮਾਈਲ", "ਇਸਹਾਕ", "ਯਾਕੂਬ" ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇਸ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂਸਾ ਤੇ ਈਸਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜੋ ਕੁਝ (ਬਾਕੀ) ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ (ਨਬੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨਬੀ) ਵਿਚ (ਕੋਈ ਵੀ) ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ (ਉਸ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ। ੧੩੭।

ਸੋ ਜੋ ਓਹ ਲੋਕ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਸਿੱਖਿਆ) ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਆ ਜਾਣਗੇ

يٰۤاَيُّهَا اُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ
وَلَكُمْ مِمَّا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٣٥﴾

وَقَالُوا كُونُوا هُودًا اَوْ نَصَارَى تَهْتَدُوا ۚ قُلْ
بَلْ مِلَّةٌ اِبْرٰهٖمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ
الْمُشْرِكِيْنَ ﴿١٣٦﴾

قُولُوْا اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا اُنْزِلَ الْيَنَّا وَمَا اُنْزِلَ اِلَى
اِبْرٰهٖمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ وَالْاَنْبِيَا
وَمَا اُوْنِيْ مُوْسٰى وَعِيسٰى وَمَا اُوْنِي الْيَتِيْمُوْنَ مِنْ زَرْعٍ
لَّا نَفْرِقُ بَيْنَ اَحَدٍ مِنْهُمْ ۖ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُوْنَ ﴿١٣٧﴾

فَإِنْ آمَنُوا بِمِثْلِ مَا آمَنْتُمْ بِهِ فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ

ਤੇ ਜੇ ਓਹ (ਇਸ ਤੋਂ) ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ) ਓਹ ਕੇਵਲ ਮਤਿ ਭੇਦ (ਕਰਨ) ਤੇ (ਹੀ ਤੁਲੇ ਹੋਏ) ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ) ਤੋਂ ਬਚਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੩੮।

ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨੋ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਤਾਂ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ^੧ (ਨੂੰ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗੇ) ਅਤੇ ਮਾਰਗ (ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਦੇ ਸੰਬੰਧ) ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲੋਂ (ਵਧ ਕੇ) ਕੋਣ ਚੰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੩੯।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਝਗੜਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਉਹ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕਰਮ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ੧੪੦।

(ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਯਹੂਦੀਓ !) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਇਬਰਾਹੀਮ”, “ਇਸਮਾਈਲ”, “ਇਸਹਾਕ”, “ਯਾਕੂਬ” ਤੇ (ਉਸ ਦੀ) ਬੰਸ ਯਹੂਦੀ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਸਨ ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਅੱਲਾਹ ?^੨

تَوَلَّوْا فَاِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ نَسِيَ كَفَيْهُمْ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

صِبْغَةَ اللَّهِ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ صِبْغَةً زَوْجُنْ لَهُ عِندُ وَ ۝

قُلْ اتَّخَذُنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ وَكُنَّا عَمَلًا لَّكَ وَلَكُمْ عَمَلًا لَّكُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُخْلِصُونَ ۝

أَمْ تَقُولُونَ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطَ كَانُوا هُودًا أَوْ نَصَارَى قُلْ ءَأَنْتُمْ أَعْلَمُ أَمِ اللَّهُ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَتَمَ

^੧ “ਸਿਬਗਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਮਿੱਲਤ, ਮਾਰਗ, ਸੁਭਾਉ।

ਇਸ ਥਾਂ ਸਿਬਗਾ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ “ਮਫ਼ਊਲ ਬਿਹੀ” ਹੋਣੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਜ਼ਬਰ ਤੋਂ (ਜੋ ਮਫ਼ਊਲ ਬਿਹੀ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ) ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਉਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਲੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਮਫ਼ਊਲ ਬਿਹੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ “ਨੱਤਬਿਉ” ਪਦ ਲੁਪਤ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲ ਵਾਕ ਇਉਂ ਹੈ :—

“ਨੱਤਬਿਉ ਸਿਬਗਾਤੱਲਾਹਿ”

ਅਰਥਾਤ—ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਾਂਗੇ।

^੨ ਬਾਈਬਲ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ, ਇਸਮਾਈਲ, ਇਸਹਾਕ ਤੇ ਯਾਕੂਬ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ ਤੇ ਈਸਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਇਹ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗਵਾਹੀ ਉਸ ਕੋਲ ਅੱਲਾਹ ਵਲੋਂ ਹੋਵੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ। ੧੪੧।

ਇਹ ਉਹ ਸੰਗਤ ਹੈ, ਜੋ (ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਦੀ ਕਰਣੀ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਹਾਣ-ਲਾਭ) ਉਸੇ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਕਰਣੀ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ ਹਾਣ-ਲਾਭ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕਰਮ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੪੨। (ਰਕੂਅ ੧੬)

شَهِادَةً عِنْدَ اللَّهِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَنَّا
تَعْمَلُونَ ﴿١٤١﴾

تِلْكَ أُمّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَبَا
كَسَبْتُمْ وَلَا تَسْأَلُونَنَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٢﴾

ਮੁਰਖ ਲੋਕ ਇਹ ਬਹੁਤ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਏਹਨਾਂ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ) ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਾਬੇ ਤੋਂ— ਜਿਸ ਵਲ ਏਹ (ਪਹਿਲਾਂ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ) ਸਨ —ਕਿਸ ਨੇ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? (ਜਦ ਓਹ ਅਜੇਹਾ ਕਹਿਣ) ਤਾਂ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਸਾਰਾ) ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਲਹਿੰਦਾ^੧ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੪੩।

ਅਤੇ (ਹੋ ਮੁਸਲਮਾਨੋ!) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਉੱਤਮ ਦਰਜੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ) ਨਿਯਮਨੀ ਕਰ ਸਕੋ ਤੇ ਇਹ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿਯਮਨ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੇ ਤੂੰ (ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਇਮ) ਸੀ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜੋ ਇਸ ਰਸੂਲ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ—ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਹੈ (ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਸੀਅਤ ਵਿਚ) ਜਾਣ ਲਈਏ ਅਤੇ ਇਹ (ਗੱਲ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਠਿਨ ਹੈ ਅੱਲਾਹ (ਅਜਿਹਾ) ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਕੁਚਲ ਦੇਵੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੪੪।

سَيَقُولُ الشُّفَهَاءُ مِنَ النَّاسِ مَا وَلَهُمْ عَن قِبَلِهِمُ الْبَيْتِ كَانُوا عَلَيْهِمْ قُلْ لِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ①

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا وَمَا جَعَلْنَا الْقِبْلَةَ الَّتِي كُنْتَ عَلَيْهَا إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّنْ يَنْقَلِبُ عَلَى عَقْبَيْهِ وَإِنْ كَانَتْ لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ إِيْمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرءُوفٌ رَحِيمٌ ②

^੧ਕਾਬੇ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਮਦੀਨੇ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੱਕੇ ਤਕ ਕੋਈ ਅੰਕੁਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨਿਮਾਜ਼ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਬਾ ਵੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹਲ ਮਕੱਦਸ ਵੀ। ਯਹੂਦੀ ਇਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ-ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕਾਬੇ ਵਲ ਵੀ ਮੂੰਹ ਹੈ। ਜਦ ਆਪ ਮਦੀਨੇ ਆ ਗਏ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਮਹੀਨਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕਾਬੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ ਕਰੋ; ਭਾਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹਲ ਮਕੱਦਸ ਵੱਲੋਂ ਰੁਖ ਫਿਰ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੇ ਕਈ ਮੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ੰਕਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਏਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਬਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਲਹਿੰਦਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਧਿਆਨ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਫਿਰਦਾ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਕਾਬੇ^੧ ਵਲ ਫੇਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ (ਵਧੇਰੇ) ਪਸੰਦ ਹੈ। ਸੋ (ਹੁਣ) ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਮਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਸੀਤ (ਕਾਬੇ) ਵਲ ਫੇਰ ਲੈ ਅਤੇ (ਹੋ ਮੁਸਲਮਾਨ!) ਤੁਸੀਂ (ਵੀ) ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਹੋਵੋ, ਇਸੇ ਵਲ ਹੀ ਮੂੰਹ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ (ਤੋਰੇਤ) ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ (ਕਾਬੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਫੇਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ) ਤੋਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਲੋਂ (ਭੇਜੀ ਹੋਈ ਇਕ) ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਏਹ (ਲੋਕ) ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੧੪੫।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਜੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹਰੇਕ (ਕਿਸਮ ਦੇ) ਚਮਤਕਾਰ (ਵੀ) ਲੈ ਆਵੇ, (ਤਾਂ ਵੀ) ਓਹ ਤੋਰੇ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਬੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਧੜਾ) ਦੂਜੇ (ਧੜੇ) ਦੇ ਕਾਬੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇਗਾ^੨। (ਹੋ ਸੁੱਤੇ!) ਜੇ ਤੂੰ (ਰੱਬੀ) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ। ੧੪੬।

قَدْ نَرَى تَقَلُّبَ وَجْهِكَ فِي السَّمَاءِ فَلَنُوَلِّيَنَّكَ قِبْلَةً تَرْضَاهَا فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٤٦﴾

وَلَيْنَ آيَتِكَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ بِكُلِّ آيَةٍ مَا تَبْعُوا قِبْلَتَكَ وَمَا أَنْتَ بِتَابِعٍ قِبْلَتَهُمْ وَمَا بَعْضُهُمْ بِتَابِعٍ قِبْلَةَ بَعْضٍ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّكَ إِذًا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٤٧﴾

“ਕਿਬਲਾਤਨ” ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਤਾਂ “ਅਜ਼ਹੇ ਕਾਬੇ” ਹੈ; ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਖਾਸ ਕਾਬੇ ਵੱਲ ਇਸਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਉਸ ਕਾਬੇ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

“ਈਸਾਈ ਲੋਕ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਨਜਰਾਨ” ਦੇ ਈਸਾਈ ਜਦ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਵੀਰਾਹ ਚਲਦਾ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾ ਨੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਹੀ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਓਹ ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਈਸ” ਦੀ ਖਬਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਮਰੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਜਿਹਾ ਕਿ ਨਵੇਂ ਅਹਿਦਨਾਮੇ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਯਹੂਨਾ ਬਾਬ ੪ ਆਇਤ ੨੦ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, “ਯੇਰੋਸਲਿਮ” ਦੇ ਇਕ ਪਹਾੜ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਬੇਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਯਹੂਦੀ ਬੇਤੁਲ ਮੁਕੱਦਸ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਏਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਬੇ ਦਾ ਮਤਿਭੇਦ ਸੀ। ਇਸੇ ਮਤਿਭੇਦ ਵਲ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਵੀ ਦੂਜੇ ਦੇ ਕਾਬੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ (ਸੱਚਾਈ) ਨੂੰ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੧੪੭।

ਇਹ (ਉਕਤ) ਸੱਚਾਈ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਸੱਚ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਬਣੀਂ। ੧੪੮। (ਰਕੂਅ ੧੭)

ਹਰੇਕ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦਾ ਇਕ (ਨਾ ਇਕ) ਟੀਚਾ^੧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਲਗਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ (ਤੁਹਾਡਾ ਟੀਚਾ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਭਲਾਈਆਂ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ) ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋਗੇ^੨। ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ (ਵੀ) ਹੋਵੋਗੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਆਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੪੯।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਕਲੇਂ, ਤੇਰਾ ਧਿਆਨ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਸੀਤ (ਕਾਬੇ) ਵਲ ਹੋਵੇ^੩ ਅਤੇ ਇਹ (ਹੁਕਮ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਆਈ ਹੋਈ) ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਹਰਗਿਜ਼ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ। ੧੫੦।

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَوَاقِحَهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٤٧﴾

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُسْتَكْبِرِينَ ﴿١٤٨﴾

وَلِكُلِّ وُجْهَةٍ هُوَ مَوْبِقٌ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ مَا آتَيْنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٤٩﴾

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ فَوَلِّ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَإِنَّهُ لَلْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٥٠﴾

^੧“ਵਿਜਹਤੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਉਹ ਟੀਚਾ ਜਾਂ ਮਨੋਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਲ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

^੨“ਫਸਤਾਬਿਕੁਲ ਖੈਰਾਤਿ—ਇਸਤਾਬਾਕਲ ਬਾਬਾ ਔਇਲੋਹਿ” ਦਾ ਅਰਥ “ਇਬਤਾਦਾਰਲ ਬਾਬਾ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ। ਸੋ “ਫਸਤਾਬਿਕੁ” ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ।

^੩ਕਾਬੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨਾ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ; ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਦਾਖਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਕਾਬੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹੇ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਧਰਮ ਯੁੱਧਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇੱਥੇ “ਖਰੂਜ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਖਰੂਜ” ਲੜਾਈ ਲਈ ਨਿਕਲਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਹੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ! ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਵੋਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਦਬਾਉ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੌਕੇ ਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜੋ। ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਕਰੋ; ਪਰ ਤੁਹਾਡੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਪੁਰਾ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਗੱਲ ਕੀ, ਇਸ ਥਾਂ ਕਾਬੇ ਦੀ ਫਤਹ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਕਿਬਲੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਜਿਸ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿਕਲੇ, ਤੇਰਾ ਧਿਆਨ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਸੀਤ (ਕਾਬੇ) ਵਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ (ਮੁਸਲਮਾਨ!) ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਹੋਵੋ, ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਕਰੋ,^੧ ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ—ਜੋ ਏਹਨਾਂ (ਵਿਰੋਧੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ—ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਾ ਰਹੇ^੨। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ (ਜ਼ਾਲਮਾਂ) ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਭੈਭੀਤ ਨਾ ਹੋਵੋ ਤੇ ਮੈਥੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਪੂਰੀ ਕਰਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ। ੧੫੧। (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ (ਆਪਣਾ) ਇਕ ਰਸੂਲ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ (ਪੜ੍ਹ) ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਸ਼ਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਪਹਿਲਾਂ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ। ੧੫੨।

ਸੋ (ਜਦ ਮੈਂ ਇੰਨੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ), ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ। ਮੈਂ (ਵੀ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਾਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਨਾ ਕਰੋ। ੧੫੩। (ਰਕੂਅ ੧੮)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਸਬਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸ ਦੁਆਰਾ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਮਦਦ ਮੰਗਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੧੫੪।

وَمِنْ حَيْثُ خَرَجْتَ قَوْلٍ وَجْهَكَ شَطْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ ۚ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِي ۚ وَلَا تَمْرُقْنِي ۚ عَلَيْكُمْ وَعَلَكُمْ تَحْتَذَرُونَ ۝

كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِّنكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَيُعَلِّمُكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ۝

فَاذْكُرُونِي أَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِي وَلَا تَكْفُرُوا ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ۚ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ۝

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਲੜਾਈ ਦੀ ਹਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਜਿੱਥੋਂ ਵੀ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਨਿਕਲਣ ਕਾਬੇ ਦੀ ਫਤਹ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦੀ ਹਦ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਧਰਮ ਧਰਮ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਕਾਬੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੱਕੇ ਨੂੰ ਫਤਹ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਵੰਗੀ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਰਹੇਗਾ, ਪਰ ਜੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ^੧ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਰੁਖ ਕਾਬੇ ਦੀ ਫਤਹ ਵਲ ਰੱਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਨਿਮਾਜਾਂ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਕਾਬਾ ਫਤਹ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ,
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਰਦੇ ਨਾ ਕਹੋ; ਓਹ (ਮੁਰਦੇ) ਨਹੀਂ;
ਸਗੋਂ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਤੁਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ
ਜੀਵਨ) ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ੧੫੫।

ਅਸੀਂ ਸਹਿਮ, ਭੁਖ, ਧਨ, ਜਾਨਾਂ ਤੇ ਫਲਾਂ ਦੇ ਘਾਟੇ
(ਦੁਆਰਾ) ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ। (ਹੇ
ਰਸੂਲ!) ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ) ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦੇ। ੧੫੬।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਦ (ਵੀ) ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਆਉਂਦੀ
ਹੈ, ਤਾਂ (ਘਬਰਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਵੱਡੇ ਧੀਰਜ
ਨਾਲ ਇਹ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਤਾਂ) ਅੱਲਾਹ
ਦੇ ਹੀ ਹਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤ ਕੇ
ਜਾਣਾ ਹੈ। ੧੫੭।

ਓਹਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਤੇ (ਮਿਹਰਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ
ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੫੮।

“ਸਫ਼ਾ” ਤੇ “ਮਰਵਾ”^੧ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਜੋ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਘਰ (ਕਾਬੇ) ਦਾ
“ਹੱਜ” ਜਾਂ “ਉਮਰਾ”^੨ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਦੇ
ਵਿਚਕਾਰ^੩ ਤੋੜੀ ਨਾਲ ਚਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਦੱਸ
ਨਹੀਂ^੪ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ
ਕੋਈ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਪਤਾ ਹੋਣਾ)
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ (ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ)
ਕਦਰਦਾਨ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੯।

وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ
أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٥٥﴾

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ
الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ ﴿١٥٦﴾

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا
إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٧﴾

أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَسَوَّ
أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿١٥٨﴾

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ
الْبَيْتَ أَوْ اعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَّوَّفَ
بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ
عَلِيمٌ ﴿١٥٩﴾

^੧“ਸਫ਼ਾ” ਤੇ “ਮਰਵਾ” ਮੱਕੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਹਾੜੀਆਂ ਹਨ।

^੨ਹੱਜ ਮੱਕੇ ਦੀ ਉਸ ਯਾਤ੍ਰਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਨੀਅਤ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਿਲ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਯਾਤ੍ਰਾ ਹਰੇਕ ਧਨਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਉਮਰਾ ਮੱਕੇ ਦੀ ਉਸ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਚਾਹੇ ਕਰੇ; ਇਹ ਫਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੩“ਬਿਹਿਮਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਦੋਥੇ “ਫੀਹਿਮਾ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਓਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਧਰੋਂ ਇਧਰ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸੁੰਨਤ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ।

^੪ਮਦੀਨੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਇਸ ਥਾਂ ਪਰਕਰਮਾਂ ਕਰਨੀ ਜਾਂ ਫਿਰਨਾ ਅਯੋਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੱਸ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਨੂੰ—ਜੋ ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਉਤਾਰੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ—ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ (ਦੂਜੇ) ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ (ਵੀ) ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੧੬੦।

ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ (ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ) ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਲ—ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਲਈ) ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹਾਂ। ੧੬੧।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ, ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ। ੧੬੨।

ਓਹ ਇਸੇ ਵਿਚ (ਹੀ ਪਏ) ਰਹਿਣਗੇ। ਨਾ (ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਸ਼ਟ ਹੋਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ੧੬੩।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ਼ਟ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ) ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। (ਉਹੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ। ੧੬੪। (ਰਕੂਅ ੧੯)

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਵਿਚ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ—ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਭ-ਦਾਇਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ,—ਉਸ ਵਰਖਾ ਵਿਚ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਾਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਧਰ ਓਧਰ ਚੱਕਰ ਦੇਣ ਵਿਚ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿਚ—ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ—(ਬੇਸ਼ੱਕ) ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਲਈ ਕਈ (ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੧੬੫।

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ مَا آتَوْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْعُرُ
مِّنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ
اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّعُنُونَ ﴿١٦٠﴾

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنَّاهُمْ أُولَٰئِكَ أَزُوبُ
عَلَيْهِمْ ۖ وَآنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٦١﴾

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارًا أُولَٰئِكَ
عَلَيْهِمْ نَعْمَةُ اللَّهِ وَالْعَذَابُ ۖ أَجْمَعِينَ ﴿١٦٢﴾

خُلِدِينَ فِيهَا ۚ لَا يَخَفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَلَا
هُمْ يُنظَرُونَ ﴿١٦٣﴾

وَالْهُكْمُ لِلَّهِ وَاحِدٌ ۖ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٤﴾

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَ
النَّهَارِ وَالْفُلُوكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنْفَعُ
النَّاسَ وَمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ مَّاءٍ فَأَخْيَا
بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ
وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ
وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٦٥﴾

ਕਈ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਜਿਹਾ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ (ਹੀ) ਪਿਆਰ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਹ (ਉਸ ਘੜੀ ਨੂੰ) ਜਦੋਂ ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਵੇਖਣਗੇ ਜੋ (ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਹੁਣ ਵੇਖ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਰਾ ਬਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੬੬।

(ਹਾਂ, ਜੋ ਉਹ ਲੋਕ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਣ) ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ—ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਨ—ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ (ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ) ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਸ਼ਿਰਕ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ) ਤੇ (ਸੁਕਤੀ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੧੬੭।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ (ਇਨਕਾਰੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਨ, ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ (ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ) ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ (ਵੀ) ਉਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀ ਸਰਦਾਰਾਂ) ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਈਏ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ (ਅੱਜ) ਇਹ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਏ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸੇਗਾ^੧ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ (ਦਾ ਫਲ ਕੁਝ) ਸਧਰਾਂ (ਤੇ ਆਸਾਂ ਹੀ) ਹਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬਿਪਤਾ ਬਣ ਕੇ ਪੈਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਉਹ ਨਰਕ-ਕੰਡ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਣਗੇ। ੧੬੮। (ਰਕੂਅ ੨੦)

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرَوْنَ الْعَذَابَ أَنَّ الْقُوَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا وَأَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعَذَابِ ۝

إِذْ تَبَرَأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا وَأَوَّارُوا الْعَذَابَ وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ ۝

وَقَالَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا لَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَتَبَرَّأَ مِنْهُمْ كَمَا تَبَرَّءُوا مِنَّا كَذَلِكَ يُرِيهِمُ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ حَسَرَاتٍ عَلَيْهِمْ وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ ۝

^੧“ਅਰਾ” ਕਈ ਵਾਰ “ਆਅਲਮੁ” ਦੇ ਅਰਥਾ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦੱਸੇਗਾ, ਜਾਣੂੰ ਕਰੇਗਾ; ਅਸੀਂ ਅਰਥਾ ਵਿਚ ਇਸੇ ਹੀ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਹੋ ਲੋਕੋ ! ਜੋ ਕੁਝ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਲਾਲ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਛੱਕੋ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲਗਾ^੧ ਨਾ ਬਣੋ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ । ੧੬੬।

ਉਹ (ਸ਼ੈਤਾਨ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਕੁਕਰਮੀ ਤੇ ਵਿਭਚਾਰ ਅਤੇ ਉਸ (ਗੱਲ) ਦੀ—ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕੋਲਾਂ ਘੜ ਕੇ^੨ ਉਹ ਗੱਲ ਕਹੋ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੧੭੦।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ (ਥਾਣੀ) ਦੀ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਪੈਰਵੀ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਨਹੀਂ) ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਾਂਗੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਚਲਦੇ ਸਨ । ਭਲਾ^੩, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਮੂਰਖ ਹੋਣ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਨਾ ਚਲਦੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ (ਓਹ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਕਰਨਗੇ?) । ੧੭੧।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ, ਤਾਂ ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰਦਾ^੪ ਹੈ, ਜੋ ਅਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੀ । (ਏਹ ਲੋਕ) ਬੋਲੇ, ਗੁੰਗੇ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ,^੫ ਇਸੇ ਲਈ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ । ੧੭੨।

يَا أَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِي الْأَرْضِ حَلَالًا طَيِّبًا وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمُ عَدُوٌّ مُبِينٌ ۝

إِنَّمَا يَأْمُرُكُم بِالشُّوْءِ وَالْفَحْشَاءِ وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝

وَإِذْ أَيْنَلْ لَهُمْ شِرْكُهُمْ أَمْ يَتَزَلَّ اللَّهُ فَأَلْوَا بَلْ تُشْرِكُ مَا آفَينَا عَلَيْهِ آبَاءَهُمْ أَوْ لَوْكَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ۝

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا كَمَثَلِ الذِّئْبِ يَنْقُوعُ بِمَا لَا يَسْمَعُ ۚ لَا دُعَاءَ وَزِدَادَ صُمْرٍ بِكُمُ عَنِّي فَأَنْهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝

“ਕਾਲਾ ਤੱਤਕਿਉ ਖੁਤਵਾਤਿ ਸ਼ੈਤਾਨ” ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਪੁਰਣਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਚੱਲੋ । ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਅਰਥੀ ਦਾ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲਗਾ ਨਾ ਬਣੋ ।

“ਕਾਲਾ ਅਲੋਹਿ” ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਹੈ । (ਅਕਰਬੁਲ ਮਵਾਰਦ)

ਸ਼ੈਤਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਅਸਲ ਅੱਖਰ “ਆਵਾਲੋ” ਹਨ; ਚੂੰਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪਦ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਰਦੂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਮਗਰੋਂ । ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ—“ਅਤੇ ਕੀ ਜੇ” ਪਰ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਅੱਖਰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੇ ਵਰਤਣੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਭਲਾ” ਲਫਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ ।

“ਯੋਨਟਿਕੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਹਾਕ ਮਾਰਨਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਸ਼ੂ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਸਦੇ ਕਥਨ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਏਹੋ ਹਾਲ ਇਨਕਾਰੀਆ ਦਾ ਹੈ । ਏਹ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੇਡ-ਚਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਸਲਾਮ ਵਲ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਰਸੂਲ ਯੋਗ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਨਾ ਇਹ ਕਿ ਕੇਵਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਂਗ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਵ ਤੋਂ ਉਕੇ ਹੀ ਬੇਖਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

ਅਰਥਾਤ-ਤਅੱਜਿਬ ਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਗ ਬੇਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਸਾਡੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਛੱਕਿਆ ਕਰੋ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਸੱਚਮੁੱਚ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ (ਵੀ) ਕੀਤਾ ਕਰੋ^੧ । ੧੭੩।

ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੇਵਲ ਮੁਰਦਾਰ, ਰਤ, ਸ਼ੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਤੇ ਓਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਆਦਿ ਦਾ) ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ^੨, ਹਰਾਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ । ਪਰ^੩ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਏਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਤੇ) ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਤੇ ਹੱਦੋਂ ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ । ੧੭੪।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਸ (ਸਿੱਖਿਆ) ਨੂੰ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਰੱਬੀ ਪੁਸਤਕ (ਰਾਹੀਂ) ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਪੈਸੇ ਉਗਰਾਹੁੰਦੇ ਹਨ,^੪ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹ ਆਪਣੇ ਦਿਤ ਕੇਵਲ ਅੱਗ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰਦੇ ਹਨ । ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ । ੧੭੫।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ
وَاشْكُرُوا لِلَّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١٧٣﴾

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ
وَمَا أَهْلَ بِهِ لغيرِ اللَّهِ فَمَنِ اضْطَرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَ
لَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٧٤﴾

إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ الْكِتَابِ
يَسْتَكْبِرُونَ بِهِ تَسَاءُلًا أَوْ تَكِبًا مَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ
إِلَّا النَّارَ وَلَا يَكْلَهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٧٥﴾

^੧ਅਸਲ ਇਬਾਰਤ ਵਿਚ ਇਬਾਦਤ ਨਾਲ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਇਬਾਦਤ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਨਾਲ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਰਥ ਵਿਚ ਏਹੋ ਯੋਗ ਸੀ ।

^੨“ਉਹਿੱਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੁਝ ਆਖਣਾ ਹੈ । ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪਸ਼ੂ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਸੰਬੰਧੀ ਅੱਲਾਹ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਭੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਅਮਕੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭੇਟ ਹੈ; ਜਾਂ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ । ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹਰਾਮ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਭੇਟ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ; ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

^੩“ਫ਼ਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ “ਪਰ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਸਿੱਟਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ “ਫ਼ਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ।

^੪ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਪੈਸੇ ਉਗਰਾਹੁਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਚਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਹੁਤੀ ਮਾਇਆ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰੀ ਮੱਲ ਕਿੰਨਾਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਅਪਰਾਧ ਤੇ ਹਾਣ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਛ ਹੈ ।

ਏਹਨਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੁਮਾਰਗ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਸਟ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਗ (ਦੇ ਕਸਟ) ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ (ਵੱਡੇ) ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੧੭੬।

ਇਹ (ਕਸਟ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਭਰੀ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਬਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਵੱਡੇ ਪੱਖਪਾਤ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ। ੧੭੭।
(ਰਕੂਅ ੨੧)

ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਵਲ ਚੜ੍ਹਦੇ ਜਾਂ ਲਹਿੰਦੇ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲੈਣਾ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਨੇਕੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪੂਰਨ^੧ ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ, ਕਿਆਮਤ, ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, (ਰੱਬੀ) ਪੁਸਤਕ ਤੇ (ਸਾਰੇ) ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਅਨਾਥਾਂ, ਨਿਰਧਨਾਂ, ਮੁਸਾਫਰਾਂ, ਮੰਗਤਿਆਂ ਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ (ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ) ਲਈ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਅਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨੰਗ-ਭੁਖ, ਰੋਗ ਤੇ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹੀ ਸਚਿਆਰ ਹਨ ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸੇਜ਼ਮੀ ਹਨ। ੧੭੮।

أُولَئِكَ الَّذِينَ اشْتَرُوا الضَّلَالَةَ بِالْهُدَى وَالْعَذَابِ
بِالْمَغْفِرَةِ ۚ فَمَا أَصْبَرَهُمْ عَلَى النَّارِ ﴿٢١٧﴾

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ نَزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا
فِي الْكِتَابِ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٢١٨﴾

لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَالسَّيِّئَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى
حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى
الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُ يَحْضِلُهُمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّيْرُ
فِي الْبَسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَجِنِّ الْبَأْسِ ۗ أُولَئِكَ الَّذِينَ
صَدَقُوا ۗ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ ﴿٢١٩﴾

ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੇ ਭਾਵ ਵਿਚ “ਫਸੇ ਹੋਏ” ਸਮਲ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਆਦਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ “ਫਸੇ ਹੋਏ” ਪਦ ਬ੍ਰਿਕਟ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ “ਫਸੇ ਹੋਏ” ਤੇ “ਪਏ ਹੋਏ” ਵੀ ਹੋਦੇ ਹਨ।

੧ “ਵਲਾਕਿਨਲ ਥਿਰਾ” ਵਿਚ “ਥਿਰੁਨ” ਧਾਤੂ ਹੈ ਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਥਾਰੁਨ” ਅਰਥਾਤ ਭਲੇ ਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੋਥੇ ਦੋਹੇ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ (ਕਾਤਲ) ਆਜ਼ਾਦ (ਪੁਰਖ) ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਆਜ਼ਾਦ (ਕਾਤਲ ਨੂੰ) ਜੇ ਗ਼ੁਲਾਮ (ਕਾਤਲ) ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਗ਼ੁਲਾਮ (ਕਾਤਲ ਨੂੰ) ਜੇ ਇਸਤਰੀ (ਕਾਤਲ) ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਇਸਤਰੀ (ਕਾਤਲ ਨੂੰ)^੧ (ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ)। ਪਰ ਜਿਸ (ਕਾਤਲ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭਾਈ ਵੱਲੋਂ (ਕੁਝ) ਹਰਜਾਨਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ (ਕਤਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਾਰਸ ਬਾਕੀ ਹਰਜਾਨੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ) ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ (ਹੀ) ਵਸੂਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਕਾਤਲ ਲਈ) ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ (ਬਾਕੀ ਹਰਜਾਨਾ) ਉਸ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕਰ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਛੋਟ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ (ਹੁਕਮ) ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕੀ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਲਈ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੭੮।

ਹੇ ਬੁਧੀਵਾਨ ! ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਇਸ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਲੈਣ ਵਿਚ ਜੀਵਨ (ਦਾ ਸਾਧਨ) ਹੈ^੨ (ਅਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਹੈ) ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਓ। ੧੮੦।

ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਾਲ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੇ ਉਸ (ਮਰਨ ਵਾਲੇ) ਦਾ ਚੌਖਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ^੩ ਹੋਵੇ,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ
الْحَرْبِ بِالْحَرْبِ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ
عُفِيَ لَهُ مِنْ آخِيهِ شَيْءٌ فَأَتْبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَّى
إِلَيْهِ بِالْحَسَنِ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّنْ رَبِّكُم وَرَحْمَةٌ
مِّنْ أَعْدَىٰ بُعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑩

وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَوةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ
تَتَّقُونَ ⑪

كُتِبَ عَلَيْكُمُ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ

^੧ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦ ਮਰਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਕਤਲ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਮਰਦ ਭਾਵੇਂ ਗ਼ੁਲਾਮ ਮਰਦ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗ਼ੁਲਾਮ ਤੀਵੀਂ ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਮਰਦ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਤੀਵੀਂ, ਉਸੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਾਤਲ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਕੇ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਕਾਤਲ ਗ਼ੁਲਾਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਕਾਤਲ ਗ਼ੁਲਾਮ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਕਾਤਲ ਤੀਵੀਂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਕਾਤਲ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗ਼ੁਲਾਮ, ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ।

^੨ ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਯਯੋਗ ਕਤਲ ਤੇ ਖ਼ੂਨ ਖ਼ਰਾਬਾ ਘਟ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

^੩ “ਖ਼ੈਰੁਨ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੇ ਅਗੇਤਰ ਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਚੌਖਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਹੀ ਹੈ।

(ਉਸ ਦੇ) ਮਾਪਿਆਂ¹ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਲਈ ਯਥਾ-ਯੋਗ ਵਸੀਅਤ ਕਰ ਜਾਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ; (ਇਹ ਗੱਲ) ਸੋਜਸੀਆਂ ਲਈ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ੧੮੧।

حَرِّمْنَا الْوَصِيَّةَ لِلْأَدْنَى وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ
حَقًّا عَلَى النَّفْسِ ۝

ਇਸ ਥਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨਾ ਕਿਹਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੰਤਾਨ ਦਿਲੀ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਖਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਵੰਡ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਨਹੀਂ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਸੀਅਤ ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਧਾਰਨ ਪੱਕਿਆਈ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣ। ਜੇ ਧਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਆਇਤ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਸੂਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਰਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਵਿਚ ਵਸੀਅਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਵਰਾਸਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਉਤਰਣ ਮਗਰੋਂ ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਰਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਟਪਲਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਅਰਥ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਮਝ ਲਏ ਗਏ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਟਿਪਣੀ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁਕਾ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ) ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਸੀਅਤ ਕਰ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਵਰਾਸਤ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਛੇ ਹੁਕਮਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨਸੂਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਦੋ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਜੋ ਇਸੇ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇ। ਦੂਜਾ ਇਸ ਦੇ ਅਗੇਤਰ ਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਵਲਾਤਕੁਲੂ ਲਿਮਨ ਯੁਕਤਮੁ ਫੀ ਸਬੀਲਿਲਾਹਿ” ਤੇ “ਹੀਨਲ ਬਾਅਸਿ” ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵੀ “ਵਕਾਤਲੂ ਫੀ ਸਬੀਲਿਲਾਹਿ ਅੱਲਾਜੀਨਾ ਯੁਕਤਿਲੂਨਾਕੁਮ” ਦੀ ਆਇਤ ਤੇ ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵੀ ਜੋਗ ਬਾਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਜੋਗ ਬਾਰੇ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਅਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ ਹਨ ਅਤੇ ਚੂੰਕਿ ਜੋਗ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਵਾਨ ਗਭਰੂ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਤਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਜਾਂ ਛੋਟੀ ਆਯੂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਅਤੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਖ਼ਤਰੇ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਚੰਖਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਸੀਅਤ ਕਰ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

ਹੁਣ ਰਿਹਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਿ “ਮਾਅਰੂਫ਼” ਕੀ ਹੈ? ਸੋ ਇਕ ਤਾਂ ਵਰਾਸਤ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਕਈ ਹੱਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਵੰਡ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੇਮਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਧਾਰਮਕ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਸਰੀਅਤ ਵਿਚ ਤੀਜੇ ਹਿੱਸੇ ਤਕ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਉਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਆਇਤ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਤੇ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵਸੀਅਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਹ ਸਕਲ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਇਸ ਨੇ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਨੂੰ ਨੇਮ ਬਣਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਖ਼ਤਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਸੀਅਤ ਕਰੇ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਸਰੀਅਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣ।

ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ^੧ ਇਸ (ਵਸੀਅਤ) ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਮਗਰੋਂ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਬਦਲੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ (ਵੱਡਾ) ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੮੨।

ਸੋ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਲੋਂ ਪਖਪਾਤ ਜਾ ਪਾਪ (ਹੋਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ) ਦੇ ਭਉ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰਾ ਦੇਵੇ^੨, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੮੩। (ਰਕੂਅ ੨੨)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ (ਵੀ) ਰੱਬੇ ਰੱਖਣਾ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਆਤਮਕ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਉੱਠਤਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਕੇ) ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਓ। ੧੮੪।

مَنْ يَدَّ لَهُ بِدَعَا سَمِعَهُ فَإِنَّمَا إِلَهُ عَلَى الَّذِينَ يُبْذَلُونَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝

فَمَنْ خَافَ مِنْ مَوْصٍ جَنَفًا أَوْ إِثْمًا فَأَصْلَحَ بَيْنَهُمْ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝

^੧“ਮਿੰਮਨ ਬੱਦਾਲਾਹੂ” ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ ਵਰਾਸਤ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਬਦਲਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਬਦਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ; ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਸ ਵਸੀਅਤ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਵਰਣਨ ਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇ? ਉਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਤਦੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਾਸਤ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਵਸੀਅਤ ਕਰ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸਲਾਮੀ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਹਰੇਕ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਹੁਕਮ ਬਦਲਣ ਵਾਲੇ ਵਾਰਸ ਦੋਸ਼ੀ ਸਿਧ ਹੋਣਗੇ। ਜੇ ਅੱਜ ਵੀ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਤੇ ਵਤਰਤੋਂ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਰਸਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਦੋਸ਼ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਚ ਜਾਵੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪੁਚਾਉਣ ਜਾਂ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵਸੀਅਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰਸਪਰ ਸਮਝੋਤੇ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਬਾਵਜੂਦ ਵਸੀਅਤ ਦੇ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਹੱਕ ਜ਼ਰੂਰ ਅਦਾ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵਸੀਅਤ ਕੀਤਿਆਂ ਕਈ ਹਾਣ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ੧/੩ ਦੀ ਵਸੀਅਤ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਬਾਕੀ ਵਾਰਸ ਇੰਨੇ ਹੋਣ ਕਿ ਬਾਕੀ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਘਟ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਜੇਹੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

(ਜੋ ਤੁਸੀਂ) ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦਿਨ (ਜ਼ਰੂਰ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ) ਪਰ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਰੋਗੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ (ਉਸ ਨੇ) ਇਹ ਗਿਣਤੀ ਦੂਜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ (ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ) ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜੋ ਇਸ^੧ (ਅਰਥਾਤ ਰੋਜ਼ਿਆਂ) ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, (ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਜੋਂ) ਇਕ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣਾ (ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਅਨੁਸਾਰ) ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪੂਰੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਭਲਾ ਕਰਮ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨੀ ਹੋ, (ਤਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣਾ ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪਣੇ) ਲਈ ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ੧੯੫।

إِنَّمَا مَعَدُّو ذِي قُرْبَىٰ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرٍ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ
فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ مَن تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ
لَّهُ وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ١٩٥

੧“ਵਾਲੋਲਲਾਜ਼ੀਨਾ ਯਤੀਕੂਨਾਹੂ” ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ। ਹਜ਼ਰਤ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਯਤੀਕੂਨਾਹੂ” ਵਿਚ ਜੋ “ਹੂ” ਪੜਨਾਵ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਨੀਅਤ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਖਿਆਈ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਅੱਲਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਅੱਖਿਆਈ ਦਾ ਇਹ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਯਤੀਕੂਨਾਹੂ” ਵਿਚ “ਹੂ” ਦਾ ਪੜਨਾਵ “ਫਿਦੀਆਤੁਨ ਤੁਆਮੁ ਮਿਸਕੀਨ” ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੜਨਾਵ ਪਹਿਲੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਫਿਦੀਆ” ਇਸਤੀ ਲਿੰਗ ਹੈ ਤੇ ਪੜਨਾਵ ਪੁਲਿੰਗ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਫਿਦੀਆ” ਪਦ “ਤੁਆਮੁ ਮਿਸਕੀਨ” ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪੁਲਿੰਗ ਹੈ; ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਫਿਦੀਆ ਦਾ ਪੜਨਾਵ ਵੀ ਪੁਲਿੰਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਰਮਜ਼ਾਨ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਸਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਮਗਰੋਂ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਕ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਕਰਾਉਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਹਜ਼ਰਤ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਸਤਾ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਿ ਅਫ਼ਾਲ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੱਖਣੇ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਕਰਮ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਨਾਲ ਲਏ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨੂੰ ਭੁਲਣਹਾਰ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਅਯੋਗ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਸੱਜਣ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੋਲੀ ਤੇ ਸਮਰਥ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਭੁੱਲ ਮੰਨੀਏ। ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਕਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ; ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਆਕਰਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਥਲ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਬੋਲੀਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਜੀਆਂ ਹਨ; ਨਾ ਕਿ ਬੋਲੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹੋ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਅਤਿ ਨਿਰਥਲ ਹਨ, ਓਹ ਰੋਜ਼ੇ ਨਾ ਰੱਖਣ; ਸੋ ਚੂੰਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਨਾ ਰੱਖਣਾ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਪਰਗਟ ਰੋਗ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਨਿਰਥਲਤਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ →

ਰਮਜ਼ਾਨ ਦਾ ਮਹੀਨਾ, ਉਹ (ਮਹੀਨਾ) ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (ਉਹ ਕੁਰਾਨ) ਜੋ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲਾਂ^੧ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। (ਅਜੋਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ) ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ) ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਰੱਬੀ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ (ਕਿ ਨਾ ਉਹ ਰੋਗੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਮੁਸਾਫਰ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖੇ। ਪਰ ਜੋ ਸੱਜਣ ਰੋਗੀ^੨ ਜਾਂ ਮੁਸਾਫਰ^੩ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਲਈ ਦੂਜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀ (ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਯੋਗ) ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸੋਖ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਔਖ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ (ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਔਖ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੋ ਤੇ) ਤੁਸੀਂ ਗਿਣਤੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਵੋ^੪ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਰਣਨ ਕਰੋ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਦੇ) ਧਨਵਾਦੀ ਬਣੋ। ੧੮੬।

شَهْرٍ مَّضَانِ الَّذِي أَنْزَلَ فِيهِ الْقُرْآنَ هُدًى
لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ سَبَدَ
مِّنْكُمْ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى
سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمْ
الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ
وَتُسْكِرُوا اللَّهَ عَلَىٰ مَا هَدَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿١٨٦﴾

੧-ਅਤੇ ਨਿਜੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਭੁਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਨਿਜੀ ਭੁਲ ਤੇ ਪਤਦਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਰੋਗਤਾ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਰੋਜ਼ਾ ਨਾ ਛੱਡਣ; ਸਗੋਂ ਅਤਿ ਨਿਰਬਲਤਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਰੋਜ਼ਾ ਛੱਡਣ ਤੇ ਭੁਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਖੋਜਨ ਕਰਾ ਦਿਆ ਕਰਨ।

੨-“ਬੱਧਿਨਾਤਿਨ ਮਿਨਲ ਹੁਦਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਫਲਾਸਫਰ, ਤੇ ਹੈਅਤਦਾਨ ਵੀ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰੀ ਗੱਲਾਂ ਪੱਖ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਅਜੋਹੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ; ਉਹ ਬੇਅਰਥ ਤੇ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ।

੩-ਅਰਥਾਤ ਸਦਾ ਦਾ ਰੋਗੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸਦਾ ਦੇ ਰੋਗੀ ਜੇਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

੪-ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਉਹ ਅਰੋਗੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਰੋਗੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਫਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਸਦਾ ਦਾ ਰੋਗੀ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਦੂਜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

੫-ਵੇਚਾਰਵਾਨਾ ਨੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੋਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਥਾਂ ਇਕ ਵਾਕ ਮਹਜੂਫ (ਲੁਪਤ) ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਾਕ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਅਸੀਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਹੋ ਰਸੂਲ !) ਮੇਰੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਜਦ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਕਰਨ, ਤਾਂ (ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕਿ) ਮੈਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ) ਅੰਗ-ਸੰਗ (ਹੀ) ਹਾਂ । ਜਦ ਕੋਈ ਅਰਦਾਸੀਆ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ । ਸੋ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ (ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ) ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ । ੧੮੭।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਜਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ । ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ (ਕਿਸਮ ਦੇ) ਬਸਤਰ ਹਨ^੨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ (ਕਿਸਮ ਦੇ) ਬਸਤਰ ਹੋ । ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਹੱਕ ਮਾਰਦੇ ਸੀ;^੩ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ (ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ) ਸੁਧਾਰ^੪ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

وَاِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَاِنِّي قَرِيبٌ ۚ اُجِيبْ دَعْوَةَ
الدَّاعِ اِذَا دَعَاۤنَ فَلَيْسَ يَسْتَجِيبُوۡا لِيۡ وَلِيُوۡفِّيُوۡا بِلَعَلِّهٖم
يُرْشَدُوۡنَ ﴿٢٨٧﴾

اِحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةُ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلَى نِسَائِكُمْ ۚ هُنَّ
بِئْسَ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ ۚ عَلِمَ اللّٰهُ اَنۡتُمْ
كُنْتُمْ تَخْتَانُوۡنَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا

^੧‘ਰਫ਼ਾਸ’ ਦੇ ਅਰਥ ਅਸਲ ਵਿਚ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਪਦ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਮੌਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

^੨ਬਸਤਰ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪਤੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਲੋਕ ਇਸਤਰੀ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ ਲਾਉਣੋਂ ਸੰਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਨੀ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪਤੀ ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਲਾਉਣੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਪੜਦਾ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪਤੀ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

^੩ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਕਿ ਰੋਜ਼ਿਆ ਦੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਤੀਵੀਆਂ ਪਾਸ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ, ਅਜੇਹਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ । ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਇਸ ਲਈ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾ ਬਣ ਸਕੋ । ਪਰ “ਤਖਤਾਨੂਨਾ ਅਨਫੁਸਾਕੁਮ” ਦੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰਨਾ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਇਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਲਿਖੇ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਹ ਅਰਥ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਸਰੀਅਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਵੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਸਟ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਸੀ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸਰੀਅਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਅਜਾਦੀਂ ਕਸਟ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੋ ।

^੪“ਅਫ਼ਾ ਅੰਨਕਾ” ਦੇ ਅਰਥ “ਅਸਲਾਹਾ ਕੱਲਾਹੁ ਵਆਅੱਜ਼ਾਕਾ” ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੇਰੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸ ਕਰੇ ਅਤੇ ਤੇਨੂੰ ਆਦਰ ਦੇਵੇ । ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ “ਅਫ਼ਾਅਨਕੁਮ” ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਹ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਜੋ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ (ਨਿਝਕ ਹੋ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਧੁਰੇ) ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਢੂੰਡ ਕਰੋ ਤੇ ਖਾਓ ਪੀਓ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਵੇਰ ਦੀ ਚਿੱਟੀ ਧਾਰਾ, ਕਾਲੀ ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਅੱਡਰੀ ਦਿਸ ਪਵੇ, (ਅਰਥਾਤ ਪਹੁ ਵੁਟ ਜਾਏ) ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ) ਰਾਤ ਤਕ ਰੋਜ਼ਾ ਪੂਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਮਸੀਤਾਂ ਵਿਚ "ਇਅਤਕਾਫ਼"^੧ ਬੈਠੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ) ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਜਾਓ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਤਬਾਹੀਆਂ ਤੋਂ) ਬਚ ਜਾਣ। ੧੮੮।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ (ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ^੨) ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਆਪਸ ਵਿਚ (ਮਿਲ ਕੇ) ਵਿੰਗੇ ਟੇਡੇ (ਅਰਥਾਤ ਬੂਨ ਤੇ ਦੰਗੇ ਦੇ) ਦੰਗੇ ਨਾਲ ਖਾਣ ਦੇ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰਨਾ ਤੇ ਨਾ ਉਸ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਨੂੰ (ਇਸ ਲਈ) ਹਾਕਮਾਂ ਵਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਨ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਜਾਣਦੇ ਬੁਝਦੇ ਹੋਏ ਅਯੋਗ ਦੰਗੇ ਨਾਲ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਸਕੋ। ੧੮੯। (ਰਕੂਅ ੨੩)

عَنْكُمْ فَأَلْتَنَ بِأَشْرُوهُمْ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتُوا الصِّيَامَ إِلَى الْيَلِّ وَلَا تَبَاشَرُوهُمْ وَانْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْلَوْنَهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٨٨﴾

وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتَذُنُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٨٩﴾

੨੩

^੧ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਅੰਤਲੇ ਦਸ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਦੀਸ਼ਵਰ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣਾ "ਇਅਤਕਾਫ਼" ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਗਤੀ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਸ਼ੁਨਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਸਜ਼ੀ ਅਤੇ ਇੱਛਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਏਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵੇਖਣਾ ਵੀ ਅਯੋਗ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖਾਂ, ਦੇਸ ਵਾਸੀਆਂ, ਜਾਂ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਭਾਵ ਦੂਜੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਹੈ; ਪਰ ਉਕਤ ਨਿਯਮ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਸੂਰਤ ਦੇ ੧੦ਵੇਂ ਰਕੂਅ ਵਿਚ ਇਹ ਆਇਤ ਹੈ :—

"ਵੇਦਿਜਾ ਅਖਜਨਾ ਮੀਸਾਕਾਕੁਮ ਲਾ ਤਸਫਿਕੂਨਾ ਦਿਆਅਕੁਮ ਵਲਾ ਤੁਖਰਿਜੂਨਾ ਅਨਵਸਾਕੁਮ ਮਿਨ ਦਿਯਾਰਿਕੁਮ" (ਆਇਤ ੮੫) →

ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਚੇਨਾਂ ਬਾਰੇ (ਲੋਕ) ਪੁਛਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕਾਂ (ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ) ਤੇ ਹੱਜ ਦਾ (ਸਮਾਂ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦਾ) ਸਾਧਨ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆਓ^੧, ਸਗੋਂ ਪੂਰਨ ਭਲਾ-ਪੁਰਖ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਜਮੀ ਬਣਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਤੁਸੀਂ) ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਰਾਹੀਂ (ਹੀ) ਆਇਆ (ਜਾਇਆ) ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੋ। ੧੯੦।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਕਿਸੇ ਤੇ ਕੋਈ) ਵਧੀਕੀ ਨਾ ਕਰੋ; (ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੯੧।

ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ (ਅਜਾਈਂ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਕੱਢ ਦਿਓ, ਜਿੱਥੋਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਕਲੇਸ਼ ਕਤਲ ਤੋਂ (ਵੀ) ਵਧੇਰੇ (ਹਾਨੀਕਾਰਕ) ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਾਬੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ (ਉਦੋਂ ਤਕ) ਨਾ ਲੜੋ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ (ਆਪ) ਲੜਾਈ (ਦੀ ਪਹਿਲ) ਨਾ ਕਰਨ,^੨

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْهَلَالَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٩٠﴾

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿١٩١﴾

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرِجُوهُمْ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلُوكُمْ

← ਫੇਰ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ :—

“ਸੁੱਮਾ ਅਨਤੁਮ ਹਾਉਲਾਇ ਤਕਤੁਲੁਨਾ ਅਨਫੁਸਾਕੁਮ ਵਤੁਖਰਿਜੂਨਾ ਫ਼ਰੀਕਨ ਮਿਨਕੁਮ ਮਿਨ ਦਿਯਾਰਿ ਹਿਮ” (ਆਇਤ ੮੬)

ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਅਨਫੁਸਾਕੁਮ” ਤੇ “ਦਿਮਾਅਕੁਮ” ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਰਤ ਹੈ।

^੧ਅਰਥ ਦੇ ਹਾਜੀ ਜਦ ਹੱਜ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਆ ਪੈਣ ਤੇ ਜੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਲ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕੰਧ ਟਪ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੜਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਕੰਧ ਟਪ ਕੇ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਨਹੀਂ। ਭਲਾਈ ਤਾਂ ਇਕ ਆਤਮਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯੋਗ ਸਾਧਨ ਧਾਰਨ ਕਰੇ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਨਾ” ਦਾ ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪਦ ਹੱਤਾ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਲੁਪਤ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਨੂੰ ਬਰੇਕਟਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ “ਨਾ” ਪਦ ਨੂੰ ਬਰੇਕਟਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਸਗੋਂ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਉਥੇ ਵੀ ਲੜਨ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰੋ, ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਦੇਂਡ ਹੈ। ੧੯੨।

ਜੇ ਏਹ ਰੁਕ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੯੩।

ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਲੜਦੇ ਰਹੋ, ਕਿ ਕੋਈ ਕਲੇਸ਼ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਜੇ ਏਹ ਰੁਕ ਜਾਣ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜਨਾ^੨ (ਯੋਗ) ਨਹੀਂ। ੧੯੪।

ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਮਹੀਨਾ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਹੋ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ (ਹੀ) ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਦੇ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ) ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਕੋਈ) ਵਧੀਕੀ ਕਰੇ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ (ਉਸ ਦੀ) ਵਧੀਕੀ ਦਾ—ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਵਧੀਕੀ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਬਦਲਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ। ੧੯੫।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ) ਖ਼ਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ) ਘਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੯੬।

فِيهِ فَاِنْ تَتْلُوهُمْ فَاَقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ۞

فَاِنْ اَنْتَهُمْ فَاِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۞

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ۚ فَاِنْ اَنْتَهُمْ فَلَا عُدْوَانَ اِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ ۞

الْشَّهْرُ الْحَرَامُ بِالشَّهْرِ الْحَرَامِ وَالْحُرُمَتُ قِصَاصٌ ۚ فَمَنْ اَعْتَدَى عَلَيْكُمْ فَاَعْتَدُوا عَلَيْهِ بِسُلْحٍ مَّا اَعْتَدَ عَلَيْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللَّهَ مَعَ السَّادِقِينَ ۞

وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تَتْلُوا بآيَاتِهِمْ إِلَى الظَّالِمَةِ ۚ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ

^੧ "ਕਜ਼ਾਲਿਕਾ" ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ "ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ" ਹੈ, ਪਰ ਇੱਥੇ "ਇਹੋ ਹੀ" ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

^੨ "ਉਦਵਾਨ" ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ "ਜ਼ੁਲਮ" ਹਨ। ਪਰ "ਲਾ ਉਦਵਾਨ" ਦੇ ਅਰਥ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਫੜਨ ਦੇ ਵੀ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ :—

"ਲਾ ਉਦਵਾਨਾ ਅਲੱਯਾ ਐ ਲਾ ਸਬੀਲਾ ਅਲੱਯਾ"

ਅਰਥਾਤ—ਮੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪਕੜ ਹੀ ਹੈ।

ਅਤੇ “ਹੱਜ” ਤੇ “ਉਮਰਾ” (ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਰਬਾ) ਲਈ (ਹੀ) ਪੂਰਨ ਕਰੋ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਹੱਜ ਜਾਂ ਉਮਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਰੋਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੌਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ, (ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿਓ), ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਸਿਰ (ਨਾ) ਪੁੱਜ ਜਾਏ, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਨਾ ਮੁਨਾਓ^੧। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਰੋਗੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ (ਰੋਗ ਦੇ^੨) ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਤੋਖਲਾ ਹੋਵੇ, (ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰ ਮੁਨਾ ਦੇਵੇ), ਉਸ ਤੇ (ਇਸ ਕਾਰਣ) ਰੋਚੇ, ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ^੩ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਅਮਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓ,

وَأَتُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْزِنُمْ فَاسْتَسْكِرُوا
مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ
مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِّن رَّأْسِهِ

੧“ਹੱਜ” ਯਥਲਗਲ ਹਦਯੁ ਮਹਿੱਲਾਹੁ” ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਚੋਖਾ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। “ਇਮਾਮ ਸ਼ਾਫੀ” ਤੇ “ਇਮਾਮ ਮਾਲਕ” ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ (ਮਹਿੱਲਾਹੁ) ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਹਾਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤੇ “ਇਮਾਮ ਅਬੂ ਹਨੀਫਾ” ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ “ਹਰਮ” (ਕਾਬਾ) ਹੈ। ਮੇਰੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹਾਜੀ ਨੂੰ ਹੱਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ “ਹਰਮ” ਪੁੱਜਣ ਤਕ ਸਿਰ ਨਾ ਮੁਨਾਏ ਅਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੱਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਰੋਕ ਪਈ ਹੈ, ਉਥੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।

ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਕਈ ਸਿੱਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਗੇਤਰ ਤੇ ਪਿਛੇਤਰ ਸਾਫ਼ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੇਸ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੨“ਮਿਨ” “ਤਾਲੀਲ” ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਮਿੰਮਾ ਖ਼ਤੀਆਤਿਹਿਮ ਉਗਰਿਕੁ” (ਨੂਹ ਰਕੂਅ ੨) ਦਿੱਖੇ ਵੀ ਦੋਹੇ ਅਰਬ ਯੋਗ ਹਨ।

੩ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਬਚਨ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਹੱਦ ਨੀਅਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ “ਕਾਅਬ ਜ਼ਿਨ ਅੱਜਰਾ” ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰ ਪੁਨਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਛੇ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਦਿਓ; ਜਾਂ ਇਕ ਬਕਰਾ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਦਿਓ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਰੋਚੇ ਰਖ ਲਓ।

ਤਾਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ "ਉਮਰੇ" ਦਾ ਲਾਭ (ਅਜੇਹੇ) ਹੱਜ ਨਾਲ¹ (ਮਿਲਾ ਕੇ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਉਹ ਜਿਹੜੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵੀ ਸੱਖ ਨਾਲ ਮਿਲ ਸਕੇ, (ਕਰ ਦੇਵੇ) ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਕਿਸੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਵੀ) ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ (ਉਸ ਲਈ) ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਤਾਂ ਹੱਜ ਦੇ (ਦਿਨਾਂ) ਵਿਚ (ਉਚਿਤ) ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਤ (ਰੋਜ਼ੇ) ਜਦ (ਹੋ ਮੁਸਲਮਾਨੋ!) ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ) ਵਾਪਸ (ਪੁੱਜ) ਜਾਓ। ਏਹ ਪੂਰੇ ਦਸ ਹੋਏ। ਇਹ (ਹੁਕਮ) ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਕਾਥੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਚਾਗੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਹੋਣ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਸਮਝ ਜਾਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦੰਡ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੧੯੭। (ਰਕੂਅ ੨੪)

ਹੱਜ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਜਾਣੂੰ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੱਜ (ਕਰਨ) ਦਾ ਪੱਤਾ (ਇਰਾਦਾ) ਕਰ ਲਵੇ, (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਹੱਜ (ਦੇ ਦਿਨਾਂ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਾਮ ਦੀ ਗੱਲ, ਨਾ ਕੋਈ ਅਵੱਗਿਆ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਝਗੜਾ-ਬਖੱੜਾ ਕਰਨਾ (ਯੋਗ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਭਲਾਈ (ਦਾ) ਜੋ ਵੀ (ਕੰਮ) ਕਰੋਗੇ, ਅੱਲਾਹ (ਜ਼ਰੂਰ) ਉਸ (ਦੀ ਕਦਰ) ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਸਤੇ ਦਾ ਖ਼ਰਚ (ਪੱਲੇ ਬੰਨ੍ਹ) ਲਿਆ ਕਰੋ ਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਰਸਤੇ ਦਾ ਚੰਗਾ ਖ਼ਰਚ ਚੰਗਿਆਈਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਹੋ ਬੁਧੀਵਾਨੋ! (ਸਦਾ) ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੯੮।

فَذِيَّةٌ مِّن صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكَ فَإِذَا أُمِنْتُمْ
فَمَن تَشَعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ
الْهَدْيِ فَمَن لَّمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ
وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَن
لَّمْ يَكُنْ أَهْلَهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ
وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٧﴾

੨੭

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَن فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ
فَلَا رَفْتٌ وَلَا فُسُوقٌ وَلَا جِدَالٌ فِي الْحَجِّ وَمَا
تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَّعْلَمُهُ اللَّهُ وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ
الزَّادِ التَّقْوَىٰ وَاتَّقُونِ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ ﴿٢٨﴾

¹“ਇਲੱਲ ਹੱਜਿ” “ਇਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਕਦੇ “ਨਾਲ” ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਏਹੋ ਅਰਥ ਲਏ ਗਏ ਹਨ। ਵਧੇਰੇ ਕੁਝ ਤੇ ਬਸਰੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੰਕਤ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਆਇਤ “ਮਨ ਅਨਸਾਰੀ ਇਲੱਲਾਹਿ” ਵਿਚ ਵੀ ਆਏ “ਇਲਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ “ਨਾਲ” ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ (ਇਸ ਦਾ) ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਹੱਜ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਿਹਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ। ਸੋ ਜਦ ਤੁਸੀਂ "ਅਰਫਾਤ" ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਓ, ਤਾਂ "ਮਸ਼ਅਰੁੱਲ ਹਰਾਮ"^੨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ (ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ) ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਾਹੀਏ ਸੀ। ੧੯੯।

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ
فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ
الْحَرَامِ وَادْكُرُوا كَمَا هَدَيْتُكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ
بَنِيهِ لَيْسَ الضَّالِّينَ

ਅਤੇ ਜਿਥੋਂ^੩ ਲੋਕ (ਵਾਪਸ) ਮੁੜਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਥੋਂ ਹੀ (ਵਾਪਸ) ਮੁੜੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੦੦।

ثُمَّ أَفْضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا
اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

^੧ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਫਜ਼ਲ" ਤੋਂ ਮੁਰਾਦ ਇਸ ਥਾਂ ਵਿਉਂਪਾਰ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ "ਫਜ਼ਲ" ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਵਿਉਂਪਾਰ ਮੁਰਾਦ ਲੈਣਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਲੋਚ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੱਜ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੱਡੀ ਮੁਸੀਬਤ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਅਧਰਮ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਪੈਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਓਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਫੈਲਾਓ ਲਈ ਉਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਜਿਸ ਉਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਤਾਬਦੀ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਜਾਣੂੰ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਹੱਜ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦੇ ਨਾਲ "ਵਬਤਾਫ਼ ਮਿਨ ਫਜ਼ਲਿਲਾਹਿ" ਆਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਏਸ ਬਹੁ ਵੱਡੇ ਇਕੱਠ ਤੋਂ ਕਈ ਦੂਜੇ ਲਾਭ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰੋ, ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਉਹ ਫਜ਼ਲ ਲੱਭੋ ਜਿਸ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੁਆਰੀ ਦੇ ਮਹੱਲ ਰੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਮੀਨਾਰ ਤੇ ਅੱਪੜ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਫੈਲਾਓ ਲਈ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਸਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਪਤਿਵੰਤੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਸੋਚੋ, ਜਿਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਫਜ਼ਲ ਉਤਰਨਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਏ। (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਬਕਰਾਤੁਨ)

^੨"ਮਸ਼ਅਰੁੱਲ ਹਰਾਮ" ਇਹ ਵੀ ਹੱਜ ਦਾ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਜੋ "ਅਰਫਾਤ" ਤੇ "ਮਨਾ" ਨਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਠਹਿਰਨਾ ਵੀ ਹੱਜ ਦੀ ਯਾਤ੍ਰਾ ਦਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਅੰਗ ਹੈ। "ਅਰਫਾਤ" ਤੋਂ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ੀ ਉੱਥੇ ਰਾਤ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

^੩ਇਸ ਥਾਂ "ਅਤੇ" ਪਦ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ "ਸੁਮਾ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ "ਫੇਰ" ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਅਤੇ" ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਏਹੋ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਦਾ ਹੈ।

^੪ਇਸ ਥਾਂ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਢੰਗ ਤੋਂ ਵੱਖਤਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦਾ ਪੂਰਣਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਗੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਥੋਂ ਹੀ ਵਾਪਸ ਮੁੜੋ, ਜਿਥੋਂ ਕਿ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਲੋਕ ਮੁੜਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ→

ਵੇਰ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੰਦਗੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ (ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ) ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ। ਜਾਂ (ਜੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ) ਵਧੀਕ (ਦਿੱਤਾ ਨਾਲ) ਯਾਦ ਕਰੋ। ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ (ਇਹੋ) ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਸੁਖ-ਅਰਾਮ) ਬਖਸ਼। ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੧੨੦੧।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ (ਇਸ) ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫਲਤਾ^੧ (ਬਖਸ਼) ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਸਫਲ (ਕਰ) ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ। ੧੨੦੨।

ਏਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਲਈ ਹੀ ਏਹਨਾਂ ਦੀ (ਸੁਭ) ਕਰਣੀ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਪੁੰਨ ਦਾ) ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੇਖਾ ਚੁਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ^੨। ੧੨੦੩।

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ
أَبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ
رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَاقٍ ۝

وَمِنْهُمْ مَن يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ
فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ۝

وَلِكَلِّهِمْ نَصِيبًا مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

੪- ਬਾਹਰ ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਪੁਛਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਪਰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਕਈ ਮਸਲੇ ਪੁੱਛੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਹਿਲਿ ਕੁਰਾਨ ਫ਼ਿਰਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

“ਅੱਲਹਾਸਾਨਾਤੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਸਫਲਤਾ ਤੇ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

“ਹਿਸਾਬ” ਧਾਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਲੇਖਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਲੇਖਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਾਮ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਾਣੋ “ਆਤਿਨਾ ਫਿੰਦੁਨਯਾ ਹਾਸਾਨਾਤਨ” ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ “ਆਤਿਨਾ ਵਿਲਆਖਿਰਾਤਿ ਹਾਸਾਨਾਤਨ” ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵੀ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ (ਦੇਹਨਾਂ) ਗਿਣਤੀ ਦੇ (ਨੀਅਤ) ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ (ਵੀ) ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਕਰੇ। ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਛੇਤੀ ਕਰੇ (ਤੇ) ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ^੧ ਹੀ (ਪਰਤ ਆਏ), ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ (ਕੋਈ) ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ (ਹੋਵੇਗਾ) ਅਤੇ ਜੇਹੜਾ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਏ, ਉਸ ਤੇ (ਵੀ) ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ (ਹੋਵੇਗਾ)। (ਇਹ ਬਚਨ) ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਜਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ (ਇਕ ਦਿਨ) ਤੁਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ੧੨੦੪।

ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ (ਵੀ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ (ਇਸ) ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਤੇਨੂੰ (ਬਹੁਤ) ਚੰਗੀਆਂ ਭਾਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ (ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ) ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰੇਮ) ਤੇ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਓਹ ਸਾਰੇ ਝਗੜਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਝਗੜਾਲੂ (ਭਾਸਦੇ) ਹਨ। ੧੨੦੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਤਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਣ, ਖੇਤੀ ਬਾਤੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੇ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਬਰਬਾਦ ਕਰਨ ਲਈ (ਸਾਰੇ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਸਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਫ਼ਸਾਦ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੨੦੬।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭਤਾ (ਦਾ ਅਭਿਆਨ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਵਾਸਤੇ ਨਰਕ ਚੋਖਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ^੨। ੧੨੦੭।

وَاذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا أَثْمَرَ عَلَيْهِ وَفَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا أِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُعْشَرُونَ ﴿٢٤﴾

وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْطِيكَ قَوْلَهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهَدُ اللَّهُ عَلَى مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ الَّذِي الْخَصَامُ ﴿٢٥﴾

وَإِذَا تَوَلَّى سَوَى فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفُسَادَ ﴿٢٦﴾

وَإِذَا قِيلَ لَهُ اتَّقِ اللَّهَ أَخَذَتْهُ الْعِزَّةُ بِالْإِثْمِ فَحَسْبُهُ جَهَنَّمُ وَلَيْسَ إِلَهَ الْبَرِّ ﴿٢٧﴾

^੧“ਮੁਜ਼ਦਲਫ਼ਾ” ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ “ਮਨਾ” ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਪਰਤ ਆਉਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਪਰਤ ਆਏ। ਇਸ ਥਾਂ ਇਸੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਚੋਖਾ ਦਿਨ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਰਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਵੀ।

^੨“ਅਲਮਿਹਾਦੁ” = “ਅਲਮਕਾਨੁ ਅਲਮੁਮਹਾਦੁ ਅਲਮੁਅੱਤਾਉ”

ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਟਿਕਾਣਾ ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ^੧ ਅਜੇਹੇ (ਵੀ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ (ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀ) ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੨੦੮।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਓ ਤੇ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ। ੨੦੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਡੋਲ ਗਏ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੧੦।

ਓਹ (ਲੋਕ) ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਏ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ (ਵੀ ਆਉਣ) ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ੨੧੧। (ਰਕੂਅ ੨੫) (ਰਤਾ) ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ, (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ^੨ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਖਾਏ ਸਨ? ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ (ਕਿਸੇ) ਮਿਹਰ ਨੂੰ—ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ (ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ)—ਬਦਲ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ (ਵੀ) ਕਰਤਾ ਦੇਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ^੩। ੨੧੨।

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ
وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ادْخُلُوا فِي السِّلْمِ كَآفَّةً ۖ وَلَا
تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ۝

فَإِن زَلَلْتُمْ مِّن بَعْدِ مَا جَاءتْكُمُ الْبَيِّنَاتُ فَاعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلُلٍ مِّنَ
الْغَمَامِ وَالسَّيْلَةِ وَقُصِيَ الْأَمْرُ إِلَى اللَّهِ يُرْجَعُ
الْأُمُورُ ۝

੨੦
੨੧

سَلِّ بَنِي إِسْرَءِيلَ كَمَا آتَيْنَهُمْ مِّنْ آيَاتِنَا
وَمَنْ يُبَدِّلْ نِعْمَةَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُ فَإِنَّ
اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

^੧ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਮਨ" ਪਦ ਹੈ; ਜੋ ਇਕਵਚਨ ਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਵਚਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਪੜਨਾਵ ਇਕਵਚਨ ਦੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ; ਕਿਉਂ ਜੋ "ਮਨ" ਪਦ ਨਾਲ ਇਕਵਚਨ ਪੜਨਾਵ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨"ਕਮ" ਦਾ ਭਾਵ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪ ਇਸ ਦੇ ਇਕਰਾਰੀ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕਈ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸੇ ਸਨ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਦੇਡ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦੇਡ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੁਹਾਵਣਾ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ (ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਸੋਜਸੀ ਉਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਉੱਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੇਹਿਸਾਬੀ ਰੱਬੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨੧੩।

ਸਾਰੇ ਹੀ ਲੋਕ ਇੱਕੋ (ਵੀਚਾਰ ਰੱਖਦੇ) ਸਨ^੧। ਫੇਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਕਈ) ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਬਰੀਆਂ ਤੇ ਡਰਾਵੇ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੱਚਾਈ ਭਰੀ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਸੀ—ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰੇ। ਪਰ (ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ) ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਆਪਸ ਵਿਚਲੀ ਜ਼ਿੱਦ (ਤੇ ਫ਼ਸਾਦ) ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ) ਬਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਜਿਸ ਤੇ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਆਪਣੇ (ਖ਼ਾਸ) ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਵਲ—ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਸੀ—ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ^੨। ੨੧੪।

رَبِّ الَّذِينَ كَفَرُوا الْيَوْمَ الدُّنْيَا وَيَخْرُجُونَ مِنَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ اتَّقَوْا فَوْقَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٢١٤﴾

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ
مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ
لِيُخَلِّمَ بَيْنَ النَّاسِ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ
فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَ تَهُمُ الْبَيِّنَاتُ
بَغْيًا بَيْنَهُمْ فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا
فِيهِ مِنَ الْحَقِّ بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢١٥﴾

^੧“ਉੱਮਾਤਨ ਵਾਹਿਦਾਤਨ” ਦਾ ਪਦ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਅੱਲ ਵਾਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤਿੰਨ ਥਾਂ ਸੂਰਤ ਯੂਨਸ ਰ: ੨, ਸੂਰਤ ਅੰਬੀਆ ਰ: ੬, ਤੇ ਸੂਰਤ ਸ਼ਮਿਨੂਨ ਰ: ੪ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਿਣਸੀ ਏਕਤਾ ਤੇ ਕੌਮੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜ ਥਾਵਾਂ ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਤ ਮਾਇਦਾ ਰ: ੭, ਸੂਰਤ ਨਹਲ ਰ: ੧੩, ਸੂਰਤ ਸੂਰਾ ਰ: ੧, ਸੂਰਤ ਜ਼ੁਬਰਫ ਰ: ੩, ਤੇ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਰ: ੨੬ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਆਦਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇੱਕੋ ਮਤਿ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਬੀ ਆਏ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵੀਚਾਰ ਹੋ ਗਏ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਬੀ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਲਈ ਆਏ ਸਨ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਨਬੀ ਤਾਂ ਮਤਿਭੇਦ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮਤਿਭੇਦ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਜਾਤੀ ਉਸ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਵਿਚ→

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ¹
ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਅਜੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਜੋਹੀ
(ਬਿਪਤਾ ਦੀ) ਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੋ
ਜਾਉਗੇ? ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗੀ (ਵੀ) ਪੁੱਜੀ ਸੀ ਤੇ ਕਸ਼ਟ
(ਵੀ ਪੁੱਜੇ ਸਨ) ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੇਡੀਤ
(ਵੀ) ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ (ਉਸ
ਸਮੇਂ ਦਾ) ਰਸੂਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਸਾਥੀ ਕਹਿ
ਉਠੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਦ ਆਵੇਗੀ?²
ਸੁਣੋ! ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਹੁਤ
ਹੀ ਨੇੜੇ ਹੈ। ੨੧੫।

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ
الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَكْمِلُنَّ الْبَاسَاءَ وَالضَّرَاءَ
وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
مَنْ نَصْرَ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ۝

←ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਉਹ ਨਬੀ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ
ਨੂੰ ਇਕ ਇਲਮੀ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮਝ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸੋਚ ਵੀਚਾਰ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ,
ਅਰ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਲਾਹਤਾਂ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ
ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਖੁਬੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਸਦੀ।
ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਸ਼ੋਕ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ
ਵਧੀਕ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੀ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,
ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸਰਧਾਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਤੇ ਵੱਡੇ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਆ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਇਨਾਮ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਰੱਬੀ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਨੀਅਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ;
ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਇਕ ਹਦੀਸ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ
ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਕ ਘਰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਘਰ ਸਵਰਗ ਵਿਚ। ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਜੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵਰਗ
ਦਾ ਘਰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਜਲੂਮ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਟੀਦਰੇ ਵਿਚ ਮਜਲੂਮ ਦਾ ਨਰਕ ਦਾ ਘਰ ਜਾਲਮ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ਇਨਕਾਰੀ ਚੁੱਕ ਅਜਾਈ ਹੀ ਰੱਬੀ-ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ
ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਨਾਮ ਮੁਠੀ ਭਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ
ਕੋਰੀ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇਗੀ।

¹“ਵਲੱਮਾ ਯਾਅਤਿਕੁਮ” ਇਹ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ”
ਜਾਂ “ਹੋ ਕੇ” ਜਾਂ “ਬਣ ਕੇ” ਦੇ ਪਦ ਵਧਾ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ” ਦੇ ਪਦ
ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

²ਇਸ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਨਬੀਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਔਕੂਤਾ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ
ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਔਕੂਤ ਨਾ ਆਉਂਦੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਸਗੋਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਰੱਬ ਦੇ
ਰਸੂਲ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਪੁੱਜਦੇ ਰਹੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦੀ
ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ ਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਝੁਕਦੇ ਰਹਿਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਪਾਸੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ→

ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਚੰਗਾ ਧਨ ਵੀ ਅਰਪਣ ਕਰੋਗੇ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਪਿਆਂ, ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਅਨਾਥਾਂ, ਨਿਰਧਨਾਂ ਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦਾ (ਪਹਿਲਾ) ਹੱਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨:੧੬।

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ ۗ قُلْ مَا أُنْفِقُ إِلَّا مِمَّا رَزَقَنِي اللَّهُ فَإِنِّي أَخْشَى اللَّهَ ۚ وَبِالْأَعْيُنِ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَى وَالسَّكِينِ
وَابْنِ السَّبِيلِ ۚ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿١٦﴾

← ਪ੍ਰੇਮ ਵਧੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਚਾਨਕ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵੀਚਾਰਵਾਨ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਮਨੋਰਥ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਆਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲਓ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਦੇ ਜੋ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਸਾ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੱਡੀਆਂ ਅੰਕੁੜਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਰੇ ਕੌਮੀ ਇਨਾਮ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅਰਥ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਅਗੇਤਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਮਗਰਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਅੰਕੁੜਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਜੇ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਦਾ ਉਹ ਭਾਵ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਜੋ ਮੈਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਉੱਕੀ ਹੀ ਬੇਜੋੜ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਆਏ ਪਦ “ਹੱਤਾ” ਦੇ ਅਰਥ “ਤਾਂ ਜੁ” ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਕੋ” ਪਦ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥ ਵਿਆਕਰਣ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

“ਮਗਨੀ ਅਲ ਲਬੀਬ” ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਵਸੂਰਾ ਦਿਫ਼ਾਤੁ ਕੇ ਅੱਤਾਲੀਲਿਯਾਤਿ”

ਅਰਥਾਤ—“ਹੱਤਾ” ਦੇ ਅਰਥ ਉਸ “ਕੋ” ਦੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ “ਹੱਤਾ” ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਜੋ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਚੌਥ ਵਾਸਤੇ ਕਾਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਵੀ “ਹੱਤਾ” ਦੇਹਨਾਂ ਅਰਥ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਪਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

“ਹੁਮੁਲਾਜ਼ੀਨਾ ਯਕੁਲੂਨਾ ਲਾ ਤੁਨਫਿਕੂ ਅਲਾ ਮਨ ਇੰਦਾ ਰਸੂਲਿਲਾਹਿ ਹੱਤਾ ਯੁਨਫਜ਼ੂ”

ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਲੋਕ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਖ਼ਰਚ ਨਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਨੱਸ ਜਾਣ।

ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਇਹ ਹੈ :— “ਅਸਲਿਮ ਹੱਤਾ ਤਦਖੁਲੁੱਲ ਜੱਨਾਹ”

ਅਰਥਾਤ—ਆਗਿਆਕਾਈ ਬਣ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਸਵਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਂ।

ਖ਼ੈਕਾਵਾਦੀ ਫ਼ਿਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੁਝ ਹੈ ਤੇ ਉੱਤਰ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀ ਕਰੀਏ ? ਅਤੇ ਉੱਤਰ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੋ, ਉਹ ਅਮਕੀ ਅਮਕੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦਿਓ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਵੀਚਾਰੋ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਜੋ ਚੰਗਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੁਸੀਂ ਅਰਪਣ ਕਰੋ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਆ ਗਿਆ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਜਿੰਨੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੋਵੇ, ਖ਼ਰਚ ਕਰੇ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਖ਼ਿਆਲ ਰਹੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੋ, ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਲੋਕ ਹਰਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਓਹ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹਨ। ਪ੍ਰਭੂ ਅਜੇਹੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਪਰਵਾਨ—→

ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਧਰਮ) ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ) ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ।

كَيْبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهُ لَكُمْ وَعَتَىٰ أَنْ

←ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਚੰਗੇ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜੇ ਇਹ ਕਿ ਕੇਵਲ ਹਲਾਲ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇੜਾ ਨਾ ਸਮਝੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ “ਖ਼ੋਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਧਨ ਤਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਚੰਗਾ ਧਨ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖ਼ੋਰ ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਲ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਧਨ ਨੂੰ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਖ਼ੋਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਹਲਾਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੁਢਲੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :—

“ਵਕਾਲਾ ਬਾਅਜਲ ਉਲਮਾਇ ਲਾ ਯੁਕਾਲੁ ਲਿੱਲਮਾਲਿ ਖ਼ੈਰੁਨ ਹੱਤਾ ਯਕੂਨਾ ਕਸੀਰਨ ਵਮਿਨ ਮਕਾਨਿਨ ਤੱਯਿਬਿਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਧਨ ਨੂੰ ਇਸੇ ਕਰਕੇ “ਖ਼ੋਰ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਹੋਵੇ, ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਹਲਾਲ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਜੇ ਗੱਲ ਕੀ, “ਖ਼ੋਰ” ਕਹਿ ਕੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਲਾਲ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੋ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਰਾਮ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਪਵਿੱਤਰ ਧਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇਗਾ? ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜੇਹੀ ਯੋਗਤਾ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗੰਦੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਜੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਧੀ ਖੋਰੀ ਜਾਂ ਚੰਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਧੌਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਧਨ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਨ ਹੀ ਗੰਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਗੱਲ ਕੀ, ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਪੂਰਨ ਉੱਤਰ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦਾ ਧਨ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ ਇੰਨਾ ਅੱਖਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਠੀਕ ਥਾਂ ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਜੋ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੇ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੇ। ਪਰ ਇਹ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦਾ ਧਨ ਠੀਕ ਤੇ ਯੋਗ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲ ਹੱਕਦਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧੇ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇ ਜਾ ਰਹੇ।

ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਖ਼ੁਬੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕਠਨ ਤੇ ਮਹਾਨ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਸੰਖੇਪ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਲਾਲ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਨ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੋ। (ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਪਦ ਵਿਚ ਹਲਾਲ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ।) ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਹਲਾਲ ਧਨ ਯੋਗ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਟੁੱਟਾ ਹੋਇਆ ਪੁਰਾਣਾ ਫਿੱਤਰ—ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ—ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਖ਼ੋਰ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ। ਖ਼ੋਰ ਉਸ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ; ਕਿਉਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਜਾਂ ਇਕ ਭੁੱਖਾ ਖਾਣ ਲਈ ਰੋਟੀ ਮੰਗੇ, ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੀ ਥਾਂ ਆਟਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਧਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਹਲਾਲ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਭੁੱਖੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਥੋੜ੍ਹੀ ਰੋਟੀ ਖਾਓ ਤੇ ਉਸ ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਦੇ ਦਿਓ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਖਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਕੀ ਅਮਕੀ ਥਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ! ਅੱਲਾਹ! ਇਹ ਕੋਹਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਏਹੋ ਸੁਭਾਉ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਪਾਣੀ ਬਾਰੇ ਆਪ ਦਾ ਕੀ ਵੀਚਾਰ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ :—

“ਹਵਤਾਹੁਰੁ ਮਾਉਹੁ ਵਲਹਿਲੁ ਮੈਤਾਤੁਹੁ”

ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੁਰਦਾ ਹਲਾਲ ਹੈ।→

ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰੋ, ਪਰ (ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ) ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ) ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਪਸੰਦ ਕਰੋ, ਪਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਦੁਜੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੋਂ^੧ (ਬਹੁਤ) ਭੈੜੀ ਹੋਵੇ। ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੨:੧੭। (ਰਕੂਅ ੨੬)

ਏਹ (ਲੋਕ) ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਮਹੀਨੇ ਬਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਉਸ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਛੇੜਨਾ ਵੱਡੀ (ਭੈੜੀ) ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ, ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਤੋਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਮਸੀਤ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ^੨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ (ਹੋਰ ਵੀ) ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲੋਸ਼ (ਫ਼ਿਤਨਾ ਫ਼ਸਾਦ) ਤਾਂ ਕਤਲ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ (ਅਪਰਾਧ) ਹੈ।

تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَافَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الشَّهْرِ الْحَرَامِ قِتَالٍ فِيهِ قُلْ قِتَالٌ فِيهِ كَبِيرٌ وَصَدٌّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَكُفْرٌ بِهِ وَالسُّجْدِ الْحَرَامِ وَإِخْرَاجُ أَهْلِهِ مِنْهُ أَكْبَرُ عِنْدَ اللَّهِ وَالْفِتْنَةُ أَكْبَرُ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا يَزَالُونَ

←ਅਰਥਾਤ—ਸਮੁੰਦਰੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਲਈ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੱਛੀ ਹੈ।

ਹੁਣ ਵੀਹਵਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਵਾਧੂ ਮਸਲਾ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਪੁੱਛਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ? ਤੇ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਮਝੀਏ? ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਥਾਂ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ “ਕਮੀਅਤ” ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। “ਮਾਜ਼ਾ” ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਜਾਂ ਸਿਫਤਾਂ ਬਾਰੇ। ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਦਾ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਅਕਾਰਣ ਹੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਥਾਂ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਕਿ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਾਹਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਸਗੋਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੀ ਗੁਣ ਹੋਣ? ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਲਾਲ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ; ਸਗੋਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਤੇ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

੧“ਸੱਰੁਨ” ਦਾ ਪਦ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਦੁਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਪਦ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਅਰਥਾ ਵਿਚ “ਦੁਜੀ ਚੀਜ਼” ਦੇ ਅੱਖਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇ।

੨ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਗੁਆਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ।

ਏਹ ਲੋਕ—ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਵਸ ਥੱਲੇ—ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ (ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ) ਲੜਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ (ਵੀ) ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਉਸੇ (ਬੇਮੁਖਤਾ ਦੀ) ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ (ਵੀ) ਜਾਏ, ਤਾਂ (ਉਹ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਅਜਾਈ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਨਰਕ (ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪੈਣ) ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ (ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਰਹਿਣਗੇ। ੨੧੮।

ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਜਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ (ਵੀ) ਕੀਤਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ (ਹੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਆਸਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੧੯।

ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਜੂਏ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਏਹਨਾਂ (ਕੰਮਾਂ) ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਪਾਪ (ਤੇ ਹਾਣ) ਹੈ^੧, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ (ਕੁਝ) ਲਾਭ ਵੀ (ਹਨ), ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਪ (ਤੇ ਹਾਣ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੀਕ ਹੈ,

يَقَاتِلُونَكُمْ حَتَّى يَرُدُّوكُمْ عَنْ دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا وَمَنْ يَرْتَدِدْ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَيَسْتَوْفِرْ فَأُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ①

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ②

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْمِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَإِنَّهُمَا لَأَكْبَرُ مِنْ نَفْعِهِمَا ③

੧“ਇਸਮੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਪਾਪ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਪਦ ਪਾਪ ਦੇ ਦੰਡ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

“ਵਮਨ ਯਫਅਲ ਜਾਲਿਕਾ ਯਲਕਾ ਅਸਮਨ” (ਫੁਰਕਾਨ ਰਕੂਅ ੬)

ਅਰਥਾਤ—ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਭੋਗੇਗਾ। ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਪਾਪ ਤੇ ਹਾਣ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ “ਹਾਣ” ਪਦ ਨੂੰ ਬਰੇਕਟਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਇਸਮੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਭਲਾਈਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਭਲਾਈਆਂ ਤੋਂ ਮਹਿਰੂਮੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਤੋਂ ਵਧਦੇ ਹੈ। ਏਹ ਅਰਥ ਉਲਥੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਅੱਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਣੇ ਤੇ ਦੁਕਵੇਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਜੂਏ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਭਲੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਨਿਮਾਜ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਆਦਿ ਆਤਮਕ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਅਤੇ ਸੋਚ-ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭੇਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਬਹਾਦੁਰੀ ਦੀ ਥਾਂ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਘੁਮੰਡ→

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਇਹ ਵੀ) ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੀ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੀਏ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰੋ) ਜਿੰਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਔਕੂਤ^੧ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਾਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਸਕੋ। ੨੨੦।

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلِ الْعَفْوَ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٢٠﴾

← ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਬਹਾਦਰੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਜੋ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਜਿੰਨੇ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਜਾਨ ਨੂੰ ਅਜਾਈ ਗੁਆ ਦੇਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਹਾਲ ਜੂਦੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਮਨੁੱਖ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਹੱਕ-ਹਲਾਲ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਕਮਾਈ ਵੀ ਅਜਾਈ ਗੁਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਲਾਈਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਜਿੱਤਦਾ ਵੀ ਹੋ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਘਰਾਂ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਕੇ ਰੁਪਈਆ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੂਦੇਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਰੁਪਈਆ ਲੁਟਾਉਣ ਦੀ ਆਦਤ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਕੋਈ ਜੁਆਹੀਰੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਰੁਪਈਏ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜੁਆਹੀਰੀ ਵੱਡੀ ਖੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਧਨ ਲੁਟਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਆਪਣੇ ਧਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੁਪਈਆ ਕਮਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਲ ਨਹੀਂ ਘਾਲਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੁਆਹੀਰੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਤ ਭੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੁਆਹੀਰੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਸਿਆਣਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

੧“ਅਫਵ” ਪਦ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅਰਥ ਹਨ। (੧) ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼; (੨) ਜੋ ਆਪਣੇ ਲੁਕੀਏ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖਰਚੇ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਏ; ਤੇ ਭੇਟਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਭੇਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਪੁੱਜੇ। (੩) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਮੰਗਿਆਂ ਹੀ ਦੇਣਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਹਲਾਲ ਤੇ ਪੰਗ ਧਨ ਖਰਚ ਕਰੋਗੇ, ਉਹੋ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉੱਥੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਹੱਦ ਪੁੱਛੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ “ਅਫਵ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਦੋ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਭਾਵ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਅਜੇ ਕੁਝ ਘਾਟ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾ ਡੋਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਔਕੂਤ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸ ਸਕੋ। ਇਸ ਥਾਂ ਔਕੂਤ ਵਿਚ ਫਸਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨਾ ਧਨ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਵਿਚ ਖਰਚ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਕਿ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਣੇ ਪੈ ਜਾਣ ਤੇ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੱਟ ਵੱਜ ਜਾਏ। ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਘਾਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਚੁੱਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੱਬ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਔਕੂਤ ਪੱਖ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੱਜਣਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਣੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਜ ਇੰਨਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੇ, ਜੋ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਉਸ ਲਈ ਕਿਸੇ ਔਕੂਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣੇ।

ਦੂਜਾ ਪੜਾ ਰੱਬ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਧਨ ਦਾ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰੋ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਚੁੱਕਿ ਦਿਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪਦ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਦੀਸਾਂ ਤੋਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਂਦ ਸਿਧ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਯੂਥ ਵਾਸਤੇ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਚੰਦੇ ਦਾ ਔਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਹਜ਼ਰਤ ਅਬੂ ਬਕਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਆਪ ਦੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਵੀ →

ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਬਾਰੇ (ਵੀ) ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਬਾਰੇ (ਵੀ)
ਅਤੇ ਏਹ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਅਨਾਥਾਂ ਬਾਰੇ (ਵੀ)
ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। (ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ) ਆਖ ਕਿ ਓਹਨਾਂ
ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜੁਲ ਕੇ ਰਹੋਗੇ, ਤਾਂ
(ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੈੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ)
ਓਹ ਵੀ (ਓੜਕ) ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪਣੇ) ਭਾਈ (ਹੀ)
ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ ਨੂੰ, ਸੁਧਾਰਕਾਂ (ਦੇ
ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਯੋਗ
ਸਮਝਦਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡੀ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸਾ
ਦਿੰਦਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ
ਹੈ। ੨੨੧।

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الَّتِي قُلْنَا إِصْلَاحٌ
لَّهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِنَّمَا أَنْتُمْ مُعْلَمُونَ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
الْمُنْفِصِدَ مِنَ الْمَصْلُوحِ وَتَوَسَّاءَ اللَّهُ لَعَنَتَكُمْ إِنْ اللَّهُ
عَزِيزٌ حَكِيمٌ ٢٢١

← ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਜਣ ਨੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਇਕ ਟੋਟਾ ਆਪ ਦੀ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਉਹ ਸੋਨੇ ਦਾ ਟੋਟਾ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ :—

“ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਤਾਂ ਧਨਵਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਆਪ ਦੇ ਏਹ ਦੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਰਤਾਉ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ ਅਬੂ ਬਕਰ ਜੀ ਚੂੰਕਿ ਹੋਰ ਪਧਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸਨ, ਓਹਨਾ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ। ਦੂਜਾ ਸੱਜਣ ਹੋਰ ਪਧਰ ਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਦਾ ਭੇਟ ਕੀਤਾ ਸਾਰਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਭੇਦਤਾ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਇਹ ਤੋਖਲਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਦਾ ਫਿਰੇਗਾ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ ਅਬੂ ਬਕਰ ਜੀ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ, ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਸਹਿਣ ਸੀਲਤਾ ਤੇ ਕੰਮ ਲੋਟਗੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਗੇ।

ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਇਸ ਉਕਤ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ ਵਰਣਨ ਹਨ, ਪਰ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਪਦ ਰਾਹੀਂ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਭਾਵ ਪੂਰਤ ਬੋਲੀ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਤੀਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਪੁੱਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋੜਵੰਦ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਨਾ ਅੱਡਣੇ ਪੈਣ। ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਗਵਾਂਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖੇ ਤੇ ਬਿਨਾ ਮੰਗਿਆਂ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। “ਕੀ ਖ਼ਰਚ ਕਰੀਏ?” ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਜਾਣੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੰਗਣ ਤੇ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਕੀ ਦਿੱਤਾ? ਅਸਲ ਖ਼ਰਚ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾ ਮੰਗਿਆ, ਖੁਸ਼ੀ ਖੁਸ਼ੀ ਭੇਟ ਕਰੇ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਲਕ ਦੁਹ ਮੰਗੇ, ਜਾਂ ਨਾ ਮੰਗੇ ਮਾਤਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਸੱਚੇ ਸਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਸਮਾਨ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

“ਯਾਲਾਮੁਲ ਮੁਫਸਿਦਾ ਮਿਨਲ ਮੁਸਲਿਹ” ਦੇ ਅੱਖਰ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਅਜੇਹਾ ਉਲਥਾ ਕਰਨਾ—ਜੋ ਅੱਖਰੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਰਥ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣ—ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ—

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ, ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਾਓ ਅਤੇ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾਸੀ ਇਕ ਮੁਸ਼ਰਿਕ (ਆਜ਼ਾਦ) ਇਸਤਰੀ ਨਾਲੋਂ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਕਿੰਨੀ ਹੀ) ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੋਵੇ—ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਭਲੀ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨਾਲ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ, (ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ) ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਕ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਕ (ਆਜ਼ਾਦ) ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਨਾਲੋਂ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਕਿੰਨੀ ਹੀ) ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਹੋਵੇ—ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਭਲਾ ਹੈ^੨। ਏਹ ਲੋਕ (ਤਾਂ) ਅੱਗ ਵਲ ਸੱਦਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਸਵਰਗ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਵਲ ਸੱਦਦਾ ਹੈ,

وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَآ اِمَآةٌ مُّؤْمِنَةٌ
خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ اٰجَبَكُمْ وَلَا تَنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ
حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَعَبْدٌ مُّؤْمِنٌ خَيْرٌ مِّنْ مُّشْرِكٍ وَلَوْ
اٰجَبَكُمْ اُولٰٓئِكَ يَدْعُوْنَ إِلَى النَّارِ وَاللّٰهُ يَدْعُوْا

← ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਦੂਜੀਆਂ ਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੀ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਚੰਬੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਅੰਕੁਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦੀ। ਮੌਲਵੀ ਨਜ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਉਲਥਾ “ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਆਰਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ (ਅੱਡ) ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ” ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਹ ਰਫੀਉੱਦੀਨ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸੁਆਰਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ” ਭਾਵੇਂ ਏਹ ਅਰਥ ਅੱਖਰੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਏਹ ਅਸਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਅਮਕੋ ਨੂੰ ਅਮਕੋ ਨਾਲੋਂ ਜਾਣਨਾ ਜਾਂ ਅਮਕੋ ਨੂੰ ਅਮਕੋ ਤੋਂ ਅੱਡ ਪਛਾਣਨਾ ਇਹ ਸਾਡੀਆਂ ਬੰਦੀਆਂ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਏਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਅਰਥ ਆਇਤ ਦੇ ਅਸਲ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਅੱਗੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਰਹਿ ਕੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਦੇ ਸਾਡੀ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਜੋ ਅਰਥ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਫਸਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਰਥ ਕਿ “ਮਿਨ” ਦੇ ਪਦ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਇਸ ਨੋਟ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਮੌਲਵੀ ਨਜ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦਾਂ ਤੇ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਨੁਵਾਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਮੌਲਵੀ ਨਜ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਦਾ ਭਾਵ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਠੀਕ ਠੀਕ ਤੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਬਰਕਤ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰੇ; ਸਗੋਂ ਕੁਝ ਭਾਵ ਵੀ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਸਲਾਹੂਤਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਉਰਦੂ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਲਥੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੌਲਵੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਨੁਵਾਦ ਦੇ।

ਮਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਸੁਖ ਦਾ ਵੱਡਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਮਿਉਂ ਕਿ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨੂੰ ਤਿਸ਼ਕਾਰਨਾ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਦ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸਤਰੀ ਲਈ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਪਛਾਣ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੱਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ੨੨੨।

(ਰਕੂਅ ੨੭)

ਅਤੇ ਏਹ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਰਿਤੂ ਦੇ (ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਾਣ) ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਉਹ ਇਕ ਹਾਨੀਕਾਰਕ (ਗੱਲ) ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਰਿਤੂ (ਦੇ ਦਿਨਾਂ) ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ^੧ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ, ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਜਾਓ; ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਾਕ-ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਜਿਧਰੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਆਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ) ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ) ਪਿਆਰਦਾ ਹੈ। ੨੨੩।

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ) ਖੇਤੀਆਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੋ, ਆਪਣੀਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਵਲ ਆਓ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਈ (ਕੁਝ^੨) ਅੱਗੇ ਭੇਜੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਭਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੋਗੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਦਿਨ ਬਾਰੇ) ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਾ। ੨੨੪।

إِلَى الْجَنَّةِ وَالْمَغْفِرَةِ بِإِذْنِهِ وَيُبَيِّنُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٢٢﴾

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْمَحِيضِ قُلْ هُوَ أَذًى لَا فَاعِلٌ لِّوَالِئِ الْمَرْءِ فِي الْمَحِيضِ وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّى يَطْهَرْنَ ۚ فَإِذَا أَطْهَرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٣﴾

نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ ۚ وَقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلْقَوْنَ وَيُشِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢٢٤﴾

“ਯੋਤਹਰਨਾ” ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਤਾਤਾਰਨਾ” ਦੇ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ।

“ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਪਦ ਹਨ, “ਲਿਅਨਵੁਸਿਕੁਮ” ਅਰਥਾਤ “ਅਨਵੁਸਿ” ਤੇ “ਕੁਮ” ਸਾਰੇ ਉਲਥਾਕਾਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ “ਅਨਵੁਸਿ” ਦਾ ਅਰਥ “ਜਾਨ” ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਰਦੂ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ “ਜਾਨ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾ ਕਰੋ; ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਖ ਦਿਓ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਓ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਲਈ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਭੇਜੋ। ਹਾਂ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖਤ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਕਰੋ, ਆਪਣੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵੀ ਕੁਝ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰੋ। ਪਰ ਇਹ →

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਨ
ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ (ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ)
ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ^੧ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ
ਨਾ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੨੫।

وَلَا تَجْعَلُوا اللَّهَ عُرْضَةً لِّإِيمَانِكُمْ إِن تَبَرَّأُوا وَتَنَقَّوْا
وَتُصْلِحُوا بَيْنَ النَّاسِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

← ਮੁਹਾਵਰਾ ਚੁੱਕਿ ਭਾਵ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰਾਹ ਫੜ ਕੇ
“ਆਪਣੇ ਲਈ (ਕੁਝ) ਅੱਗੇ ਭੇਜੋ” ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਇੰਨੇ ਚੰਗੇ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਅਸੂਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਤੇ ਭਾਵ ਪਰਗਟ
ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

“ਆਪਣੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਭੇਜੋ” ਦਾ ਇਕ ਭਾਵ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੁੱਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ
ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਜੇਹਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਚੰਗਾ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਤਾਨ ਉਤਪੰਨ ਹੋਵੇ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ ਖੇਤੀ ਲਾਭ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਕਰੋ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ
ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਨਾਮਾਂ ਦੀ ਟਿਕ ਫ਼ਸਲ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਵੇ।

“ਉਰਜਾਤਨ” ਦੇ ਅਰਥ ਮਹੱਲ (ਅਸਥਾਨ) ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਅਲਮਰਾਅਤੁ ਉਰਜਾਤਨ ਲਿੱਬਵਾਜਿ”
ਅਰਥਾਤ ਇਸਤਰੀ ਵਿਆਹ ਦਾ ਮਹੱਲ (ਅਸਥਾਨ) ਹੈ। “ਜਆਲਾਹੂ ਉਰਜਾਤਨ ਲਿੱਲਬਲਾਇ” ਅਮਕੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਦਾ ਘਰ
ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। “ਉਰਜਾਤਨ” ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਡ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਸੁਟੀ ਜਾਵੇ।
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ “ਉਰਜਾਤਨ” ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋੜ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਣ
ਬਣਾਇਆ ਜਾਵੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ—

“ਅਲਬਈਰੁ ਉਰਜਾਤਨ ਲਿੱਸਾਫਾਰਿ”

ਅਰਥਾਤ—ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਮੁਸੀਬਤ ਪੇਸ਼ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਭਾਚੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਅੱਕੂਤ
ਨੂੰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ “ਉਰਜਾਤਨ” ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰੱਕ ਬਣ ਜਾਵੇ। “ਉਰਜਾਤਨ” ਘੋਲ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੋਚ ਨੂੰ
ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

“ਐਮਾਨ” ਪਦ “ਯਮੀਨ” ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ (੧) ਸੱਜਾ ਪਾਸਾ, ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੱਜਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ। (੨) ਕਸਮ
(ਸੁਗੰਧ) (੩) ਬਰਕਤ ਤੇ (੪) ਬਲ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ। ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ “ਐਮਾਨ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ
ਬਾਰੇ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਬਦੁਲ ਰਹਿਮਾਨ ਬਿਨ ਸੁਮਰਾ ਨੂੰ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ :—

“ਇਜਾ ਹਲੱਫਤਾ ਅਲਾ ਯਮੀਨਿਨ ਫ਼ਾਰਅੰਤਾ ਖ਼ੈਰਨ ਮਿਨਹਾ ਫ਼ਾਅਤਿੱਲਾਜੀ ਹੁਵਾ ਖ਼ੈਰਨ ਵਕੱਫਿਰ ਅਨ ਯਮੀਨਿਕਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ (ਇਸ ਲਈ “ਯਮੀਨ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਕਸਮ ਖਾਵੇਂ ਤੇ ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ
ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਸੁਝ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕਸਮ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇ ਕੇ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਓ।

“ਅਨ ਤਬੱਰੂ ਵਾ ਤੱਤਾਕੂ” ਅੱਲਾਮਾ “ਜਮਖ਼ਸ਼ਰੀ” ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ “ਐਮਾਨ” ਦਾ “ਅਤਫਿ ਬਿਆਨ” ਤੇ ਅੱਲਾਮਾ ਅਬੂ ਹਯਾਨ
ਨੇ ਵਟਾਂਦਰਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕਸਮਾਂ
ਖਾਂਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਭਲਾਈ ਕਰਨ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਰੱਕ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣਾਓ। ਕਦੀਆਂ
ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਹ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਡਰ ਨਾਲ ਕਿ ਭਲਾਈ ਕਰਨੀ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਨਾ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ,
ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨਾ ਖਾਇਆ ਕਰੋ। ਕੁਫ਼ੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ
ਨਾ ਬਣਾਓ, ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਲਾਈ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ—

ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਸਮਾਂ (ਵਿੱਚੋਂ) ਨਿਕੰਮੀਆਂ^੧
(ਕਸਮਾਂ) ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ
ਕਰੇਗਾ। ਹਾਂ, ਜੋ (ਪਾਪ) ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਨੇ (ਜਾਣ
ਬੁਝ ਕੇ ਤੇ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ) ਕਮਾਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ
ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ,

لَا يُؤْخَذُ كُمْ بِاللَّغْوِ إِنَّمَا أَنْتُمْ مُنْذَرُونَ وَلَكِنْ يَتَذَكَّرُ

← ਅਜੇਹੀਆਂ ਇਬਾਰਤਾਂ ਵਿਚ “ਲਾ” ਦਾ ਅੱਖਰ ਲੁਪਤ ਸਮਝਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ ਜੋ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗਿਆਤਾ ਸਨ, ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ “ਅਨ ਤਬੋਰੁ” ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਨਵਾਂ ਵਾਕ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ “ਮੁਬਤਦਾ” ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ “ਮਹਜੂਫ਼” (ਲੁਪਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਇਬਾਰਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ—ਤੁਹਾਡਾ ਤਲਾਈ ਕਰਨਾ, ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਨਾ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ “ਅਨ ਤਬੋਰੁ” ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਫ਼ੀ” ਪਦ “ਮਹਜੂਫ਼” (ਲੁਪਤ) ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ—ਤਲਾਈ ਕਰਨ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਨ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਾ ਬਣਾਓ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਜ਼ਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ।

ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਅਨ” ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਲਾ” ਨੂੰ ਮਹਜੂਫ਼ (ਲੁਪਤ) ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਵੇ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਆਮ ਨੇਮ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਨਾ ਬਣਾਓ; ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਤਲਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਓ। ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾ ਲਓਗੇ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਮੁਬੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਰਹਿ ਜਾਓਗੇ; ਇਸ ਲਈ ਭਲਾਈ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨਿਕੰਮੇ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹੋ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਏਹ ਸਾਰੇ ਅਰਥ ਮਿਲਦੇ-ਜੁਲਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੀ ਔਕੂਤ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਲਓ, ਅਰਥਾਤ ਬੰਨ੍ਹੀ ਜੇਹੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਕਸਮ ਖਾ ਲਈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਆਦਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ, ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਉ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭਲਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬੇਅਦਬ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਭਲੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਕੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਰੋਕ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਦਾਉ-ਪੋਚ ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਚੰਗੇ ਦੁਕਦੇ ਹਨ; ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਲੋਕ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਚਾਲਾਂ ਚਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਾਉ ਖੇਡਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ਨੂੰ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਤਨ ਲਈ ਜੋ ਦਾਉ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਹੀਣੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਮੇਰੇ ਵੀਰਾਹ ਮੁਜ਼ਬ ਇਸ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅੱਲਾਮਾ ਅਬੂ ਹਯਾਨ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਭਲਾਈ ਆਦਿ ਅੱਗੇ ਰੋਕ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ।

^੧ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਕਸਮਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖਾਧੀਆਂ ਜਾਣ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਕਸਮਾਂ ਖਾਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਜਾਂ ਉਹ ਕਸਮ ਜਿਸ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਯਕੀਨ ਇਕ ਭੁੱਲ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਕਰੋਧ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਮ ਖਾ ਲਈ ਜਾਵੇ ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਮਤਿ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹਰਾਮ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਰਤਣ, ਜਾਂ ਫਰਜ਼ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਮ ਦੇ ਛੱਡ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਵਕਤੀ ਜੋਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੇ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਲਈਆਂ ਜਾਣ। ਏਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਤੋੜਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਦਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਗੋਂ ਏਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਤੇ ਖਿਮਾ ਮੰਗਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ “ਹੁਮ ਅਨਿਲ ਲਗਵਿ ਮੋਰਿਜ਼ਨ” ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹਨ। ਸੋ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਮੁਰਖ ਜਾਂ ਪਾਪੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਾਪ ਦਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਨਾ→

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ
ਹੈ। ੨੨੬।

بِكَاسَبَتْ قُلُوبُكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ①

ਜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਧਰਮ-ਪਤਨੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਸਮਾਂ
ਖਾ^੨ (ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ) ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਓਹਨਾਂ
ਲਈ (ਕੇਵਲ) ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਉਡੀਕ ਕਰਨਾ
(ਯੋਗ) ਹੈ। ਫੇਰ ਜੇ (ਓਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ
ਮੇਲ-ਜੋਲ ਵਲ) ਪਰਤ^੩ ਆਉਣ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ
ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੨੭।

لِلَّذِينَ يُؤْذُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرْتُدُّنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ
فَإِنْ قَامُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ②

ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਤਲਾਕ ਦਿੰਦਾ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਣ,
ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ। ੨੨੮।

وَإِنْ عَزَمُوا الطَّلَاقَ فَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ③

←ਇਹ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਤੋਤਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ “ਲਾ ਯੁਆਖ਼ਿਜ਼ੁਕੁਮ” ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਵਰਤੀ ਜੋਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਾਂ, ਜੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਤੇ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਪ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

੧“ਹਲੀਮੁਨ” ਪਦ “ਹਿਲਮ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਧੀਰਜਵਾਨ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਰੋਧ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਐਵੇਂ ਜੋਸ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ “ਹਿਲਮ” ਪਦ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੇ ਮੂਰਖਤਾ ਦੇ ਉਲਟ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸੋਚ ਸਮਝ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ “ਅਕਲ” ਦੇ ਵੀ ਹਨ।

੨ਕਸਮ ਖਾਣਾ, ਇਹ ਪਦ “ਅਲਾ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਘਾਟ ਜਾਂ ਦਿਲ ਕਰਨ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਕਸਮ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਖਾਧੀ ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਪਤੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਗਾ; ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਕਸਮ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਹੱਕ ਮਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ “ਈਲਾਅਨ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

੩“ਫਾਆ ਯਫੀਉ ਫੈਅਨ”=ਮੁੜ ਆਇਆ, “ਰਾਜਾਆ ਇਲੋਹਿ” ਇਸ ਗੱਲ ਵਲ ਪਰਤ ਆਇਆ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ “ਫਾਆ” ਪਦ ਭਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਪਰਤ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਿਲਵਰਤਣ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮਿਲ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ “ਫਾਆ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰਫਾਵੇ ਨੂੰ ਵੀ “ਫੈਉਨ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਧਰ ਓਧਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। “ਫਾਆ” ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਚੰਗੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਭਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਲੋੜ ਆਪਣੀਆਂ ਧਰਮ-ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਕਸਮ ਖਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗੇ। ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਓਹ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਬਾਰੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਰਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਕਸਮ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਸੋ ਜਦ ਰੱਬ ਦੀ ਕਸਮ ਹੱਕ ਬਣ ਗਈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਰਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਪੂਰੇ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਜਾਂ ਪਾਪ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤੈਥੋਂ ਵੀਰਾਹ ਅਜੇ ਵੀ ਜਗ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਕਈ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਾਂਗੇ, ਪਰ ਤਲਾਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿਅਾਂਗੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਜਿਹਾਕਰ ਬੈਠੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ →

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਉਹ ਤਿੰਨ (ਵਾਰ) ਰਿਤੂ^੧ (ਆਉਣ) ਤਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕੀ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਤਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਰਭਾਂ ਵਿਚ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਲੁਕਾਉਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਤੀ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ (ਸਮੇਂ) ਦੇ ਅੰਦਰ (ਅੰਦਰ) ਉਹਨਾਂ (ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਸਾਉਣ) ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ (ਤੀਵੀਆਂ) ਤੇ ਕੁਝ (ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ) ਹਨ, (ਤਿਵੇਂ) ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ^੨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ (ਹੱਕ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ।

وَالْمُطَلَّقَاتُ يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ ثَلَاثَةَ قُرُوءٍ وَلَا يَحِلُّ لَهُنَّ أَنْ يَكْتُمْنَ مَا خَلَقَ اللَّهُ فِي أَرْحَامِهِنَّ إِنْ كُنَّ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَبَّوْنَهُنَّ الْحَقُّ بِرِزْوَانٍ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا وَلَهُنَّ مِثْلُ

←ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਢਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਹ ਮੇਲ ਜੋਲ ਕਰ ਲਏ, ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਫੇਰ ਕਾਜੀ ਤਲਾਕ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਲਟਕਾਏ ਰੱਖਣ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਰਦ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦ ਚਾਹੇ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਮਗਰੋਂ ਮਰਦ ਨੂੰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਦੇਣੀ ਹੋਵੇਗੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਤਲਾਕ ਦੇਣ ਦਾ ਰਾਹ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਮਤਿਭੇਦ ਵੀ ਹੈ। ਕਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਮੁੱਦਤ ਬੀਤ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਮਰਦ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਨਾ ਕਰੇ, ਅਰਥਾਤ ਮਰਦ ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਘਰ ਵਸਾਏ ਤੇ ਨਾ ਜਬਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਏ, ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਜੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। (ਇਹ “ਇਮਾਮ ਮਾਲਕ” ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ।) “ਇਮਾਮ ਅਬੂ ਹਨੀਫ਼ਾ” ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਤੇ ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉੱਤਮ ਕਥਨ ਇਹ ਹੈ, ਪਰ “ਇਮਾਮ ਮਾਲਕ” ਦਾ ਕਥਨ ਗੰਭੀਰ ਹੈ। “ਇਮਾਮ ਸ਼ਾਫ਼ੀ” ਤੇ “ਇਮਾਮ ਹੰਬਲ” ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਬੀਤਣ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਾ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰੇ, ਨਾ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਜੀ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰੇ, ਤੇ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਇਮਾਮ ਮਾਲਕ ਦੇ ਕਥਨ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਮਰਦ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਕਾਜੀ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਤਲਾਕ ਦੁਆ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨ ਇਮਾਮ “ਨਖਈ” ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਤੇ ਨਾ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਔਲਾਨੀਆਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਵੀ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ, ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਲੇ ਲਟਕਾਏ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਲਹ ਕਰੇ ਜਾਂ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇ।

^੧ਹਜ਼ਰਤ ਅਬੂ ਬਕਰ, ਉਮਰ, ਉਸਮਾਨ, ਅਲੀ, ਇਬਨਿ ਮਸਦੂਦ ਤੇ ਇਮਾਮ ਅਬੂ ਹਨੀਫ਼ਾ ਨੇ “ਕੁਰਉਨ” ਦੇ ਅਰਥ ਰਿਤੂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਬਿਨ ਸਾਬਤ, ਹਜ਼ਰਤ ਆਇਸ਼ਾ, ਇਬਨਿ ਉਮਰ ਤੇ ਇਮਾਮ ਮਾਲਕ ਤੇ ਇਮਾਮ ਸ਼ਾਫ਼ੀ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ “ਤੁਰਹ” (ਪਵਿੱਤਰਤਾ) ਕੀਤੇ ਹਨ।

^੨“ਬਿਲਮਾਅਰੁਫਿ” ਦਾ ਅਰਥ ਇੱਥੇ “ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਥਾਈਂ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਹੀ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ→

ਹਾਂ^੧, ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਏਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੨੯। (ਰਕੂਅ ੨੮)

ਅਜਿਹੀ ਤਲਾਕ^੨ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਹੋ ਸਕੇ) ਦੇ ਵਾਰ (ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ) ਹੈ। ਫੇਰ (ਜਾਂ ਤਾਂ) ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੋਕ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਜਾਂ ਸੋਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸੁਚੱਜੇ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲ) ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਉਸ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਦਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਵੀ (ਵਾਪਸ) ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ) ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਣਗੇ।

الَّذِي عَلَيْهِنَ بِالْمَعْرُوفِ وَالْإِجَالِ عَلَيْهِنَ دَرَجَةٌ
وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

فَأَمَّا
الْأَمْرُ

الْأَمْرُ مَزْنٌ فَامْسَأَنَّ بِمَعْرُوفٍ وَتَسْرِجُ بِإِحْسَانٍ
وَلَا يَحِذُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا آتَيْنَاهُمْ شَيْئًا إِلَّا
أَنْ يَخَافَ الْإِيقِينَ حَدُّ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ الْإِيقِينَ

← “ਯੋਗ ਢੰਗ” ਜਾਂ “ਯਥਾਯੋਗ” ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭੇਦਤਾ ਉਲਥੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਹ ਹੇਠੇ ਰਹੇ ਕਿ “ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ” ਵਿਚ ਰਿਵਾਜ ਦਾ ਜੋ ਪਦ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਤੋਂ “ਕਾਨੂੰਨ” ਜਾਂ “ਰਿਵਾਜ” ਹੀ ਹਨ। ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ (ਰਿਵਾਜ) ਪਦ, ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ Common sense ਅਰਥਾਤ ਸਾਧਾਰਨ ਬੁਧੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਤਿਵੱਤਿਆ ਤੇ ਸੁਭਵਾਨਾਂ ਦੀ ਏਹੋ ਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਅਕਲ ਜਾਂ ਬੁਧੀ ਦੀ ਏਹੋ ਮੰਗ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ “ਬਿਲਮਾਅਰੂਫਿ” ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਏਹੋ ਅਰਥ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ” ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਉਲਥਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੧ਇਸ ਥਾਂ “ਵਾਉ” ਹੈ ਤੇ “ਵਾਉ” ਦੇ ਅਰਥ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ “ਅਤੇ” ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਤੇ” ਪਦ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਥਾਂ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ “ਵਾਉ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਤੇ ਹਟ ਕੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਵਲ ਚਲਾ ਜਾਵੇਗਾ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਇਖ਼ਾਰਤ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਲੇ ਫੇਸਲੇ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ “ਹਾਂ” ਪਦ ਦੁਆਰਾ “ਵਾਉ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਤਲਾਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ, ਉਸ ਦੀ ਤਲਾਕ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਉਦੋਂ ਤਕ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਨਾ ਕਰ ਲਏ। ਪਰ ਇਹ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਅੱਤਲਾਕੁ ਮੱਰਤਾਨ੍ਹਿ” ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਤਲਾਕ ਦਾ ਅਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ; ਉਹ ਦੋ ਵਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਲਾਕ ਦਾ ਉੱਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇ, ਫੇਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤਲਾਕ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ ਤੇ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰ ਲਏ, ਜਾਂ ਮੁੱਦਤ ਬੀਤਣ ਦੇਵੇ, ਤੇ ਨਿਕਾਹ ਕਰੇ ਫੇਰ ਅਣਬਣ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਮੁੜ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇ। ਸੋ ਅਜਿਹੀ ਤਲਾਕ ਦਾ ਦੋ-→

ਸੋ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ¹⁻² ਇਹ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਓਹ (ਦੇਵੇਂ) ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ (ਤੀਵੀਂ) ਜੋ ਕੁਝ ਹਰਜਾਨੇ ਵਜੋਂ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ) ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਏਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਥਾਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਉਹੋ ਹੀ ਵੱਡੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ੨੩੦।

ਫੇਰ ਜੇ (ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਦੋ ਤਲਾਕਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਗ਼ਜ਼ਰ ਜਾਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਤੀਜੀ) ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਉਸ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਨਾ ਜਾਏ। ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ (ਵੀ) ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਮੁੜ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ—ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਥਾਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਸਕਣਗੇ, (ਮੁੜ) ਆਪਸ ਵਿਚ (ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ) ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਏਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਥਾਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨੩੧।

حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا اقْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ
حُدُودَ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ
فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣١﴾

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا
غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا
إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٢٣٢﴾

← ਵਾਰ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿਧ ਹੈ। ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਾਰ ਤਲਾਕ ਕਹਿ ਦੇਣ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਤਲਾਕ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟ ਹੈ। ਉਹੋ ਤਲਾਕ ਪੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਕਿ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਉਕਤ ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਤਲਾਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਤਿੰਨ ਇੱਦਤਾਂ ਬੀਤ ਜਾਣ। ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਵਿਚ ਮੁੜ ਨਿਕਾਹ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਰਖ ਨਾਲ ਮੁੜ ਨਿਕਾਹ ਨਾ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਨਾ ਮਿਲ ਜਾਏ। ਪਰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਤਲਾਕ ਇਕ ਮੁਢਲ ਜਿਹਾ ਬਣ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ “ਹਲਾਲਾ” ਜਿਹੀ ਗੰਦੀ ਗੀਤ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

¹ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਰਥਾਤ ਸਮੂਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ।

²“ਇਨ ਖ਼ਿਫ਼ਤੁਮ” ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਮਹਿਕਮਾ ਕਜ਼ਾ (ਇਸਲਾਮੀ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਸਥਾ)→

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੀਆਂ) ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਓਹ ਆਪਣੀ ਨੀਅਤ ਮੁੱਦਤ (ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਹੱਦ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ^੧, ਤਾਂ ਜਾਂ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੋਕ ਲਵੋ^੨ ਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਸੋਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ (ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ) ਕਿ (ਫੇਰ ਮਗਰੋਂ) ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰ ਸਕੋ, ਕਦੇ ਨਾ ਰੋਕੋ। ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇਗਾ, (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ (ਹੀ) ਬੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਮਖ਼ੌਲ ਨਾ ਉਡਾਓ। ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ) ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਅਤੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ) ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ (ਨੂੰ) ਕਿ ਉਹ ਏਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੩੨।

(ਰਕੂਅ ੨੯)

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلْيُكُنَّ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ
يَمْعُرُوهِنَّ أَوْ سَرَ حَوْهِنَّ يَمْعُرُوهِنَّ وَلَا تَسْكُوهُنَّ
ضَرَارًا لِّتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ
وَلَا تَتَّخِذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَادْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَمَا أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنَ الْكِتَابِ وَالْحِكْمَةِ يُوعِظُكُمْ
بِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْكِمُ سُبُحَّ

← ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ ਕਿ ਇਸਤਰੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਕੋਲ ਰਹਿਣ ਲਈ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਰਾਜ਼ਗੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਰਦ ਵੀ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਜੋ ਕਰ ਕੁਝ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਧਨ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਹੀ ਧਨ ਲੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨਾ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ।

੧“ਬਾਲਾਗ਼ਲ ਆਜ਼ਾਲਾ” ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਇਕ ਇਹ ਕਿ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਤ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਮੁੱਦਤ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਇਸ ਥਾਂ ਪਹਿਲਾ ਭਾਵ ਹੀ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਸਪਾਨੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਅੱਲਾਮਾ ਕਰਤਬੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਹਿਮਤ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਤਭੇਦ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਰਬੀ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਨਗਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ—“ਬਲੱਗਨੱਲ ਬਾਲਾਦਾ” ਅਸੀਂ ਨਗਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਓ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰ ਲਓ ਤੇ ਤਲਾਕ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਓ। ਪਰ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਬਦਨਾਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿਓ। ਪਰ ਤਲਾਕ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖੋ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੋਹਣਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ; ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਜਾਂ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੀਆਂ) ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣ^੧, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ^੨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਸ ਵਿਚ ਰਾਬੀ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕੋ। ਇਹ (ਉਹ ਗੱਲ) ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ—ਪੂਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਬਰਕਤ ਵਾਲੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ,^੩ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੨੩੩।

وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَا تَصْلُوهُنَّ
أَنْ يَتَّخِذْنَ أَرْوَاحَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ بِالْعُرْفِ
ذَلِكَ يُؤْخَذُ بِهِ مَنْ كَانَ مِنْكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ ذَلِكَمْ آدِلُكُمْ وَأَلَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ
لَا تَعْلَمُونَ ③

ਅਤੇ ਮਾਵਾਂ (ਆਪਣੇ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ) ਪੂਰੇ ਦੋ ਸਾਲ ਤਕ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ। (ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ) ਉਹਨਾਂ ਲਈ (ਹੈ), ਜੋ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ (ਦੇ ਕੰਮ) ਨੂੰ (ਉਸ ਦੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣ, ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਲਕ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ^੪

وَالْوَالِدَتُ يُرَضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ
لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ
رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْعُرْفِ لَا يُكَلَّفُ نَفْسٌ
إِلَّا وُسْعُهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةُ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ

^੧ਇਸ ਥਾਂ “ਬਲੱਗਨਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਮੁੱਦਤ ਦੇ ਅੰਤ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਣਾ।

(ਵੇਖੋ ਨੋਟ ਆਇਤ ੨੩੨)

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਮਰਦ ਜਾਂ ਤੀਵੀ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰਨ। ਕੇਵਲ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ “ਅਨ ਪੁਰਖ” ਨੂੰ “ਮਧਮ ਪੁਰਖ” ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ “ਤੁਸੀਂ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

^੩“ਅਜ਼ਕਾ” ਪਦ “ਜ਼ਕਾ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੇ “ਜ਼ਕਾ” ਦੇ ਅਰਥ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਤੇ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਹਨ। ਸੋ “ਅਜ਼ਕਾ” ਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਏ ਕਿ ਵਧੇਰੇ ਵਧਣ ਫੁਲਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਬਰਕਤ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ।

^੪ਇਥੇ “ਬਿਲ ਮਾਅਰੂਫ਼ਿ” ਦਾ ਭਾਵ ਬਾਲਕ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਮੀਰ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਥਾਂ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਮਾਵਾਂ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਲਾਕ ਦੇ ਵਰਣਨ ਮਗਰੋਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਡੀਵੀ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਦੁਧ ਪਿਆਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਪਤੀ ਤੇ ਫਰਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਤੀਵੀਂ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਖਰਚ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਹ ਗੱਲ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੋਸ ਪੁਰਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਤਲਾਕ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣੀ ਰਹੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਕਿ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੇਤੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਯੋਜਨਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ।

ਓਹਨਾਂ (ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ) ਦਾ ਰੋਟੀ-ਕਪੜਾ ਹੈ^੧। ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ^੨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਕਿਸੇ ਮਾਂ ਨੂੰ^੩ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕ ਦੁਆਰਾ ਦੁਖ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਨਾ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬਾਲਕ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਸਤਾਇਆ ਜਾਏ) ਅਤੇ ਵਾਰਸ ਲਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਰਾਬੀ ਹੋ ਕੇ^੪ ਤੇ ਪਰਸਪਰ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਕੇ ਦੁਧ ਛੁਡਾਉਣਾ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ (ਇਸ ਦਾ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸਤਰੀ ਤੋਂ) ਦੁਧ ਪਿਆਉਣਾ ਚਾਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ (ਇਸ ਦਾ ਵੀ) ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹ (ਵਟਾਂਦਰਾ) ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਦੇਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਓ^੫, ਯੋਗ ਦੰਗ ਨਾਲ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੩੪।

لَهُ بَوْلِدٍ ۖ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ ۚ إِنْ أَرَادَا
فَصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا
وَإِنْ أَرَادْتُمُ أَنْ تَسْرِضُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا
اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٤﴾

^੧ਰੋਟੀ-ਕਪੜੇ ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਖ਼ਰਚ ਹਨ; ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਰੋਟੀ-ਕਪੜਾ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਮਰਦਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਨੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਤੋਂ ਵਧ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨ ਇਹ ਵੀ ਅਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਨਾ ਕਿ ਉਹ ਤਲਾਕ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਕ ਨੌਕਰ ਵਾਂਗ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਅਯੋਗ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਭਾਰ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣਾਓ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਵੱਡਾ ਕੌਮਲ ਹੈ। ਕਦੀ ਮੂਰਖ ਅਜੇਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਾਲਕ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਤੇ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੪ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਜਾਂ ਛੁਡਾਉਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਤੀਵੀਂ ਦੇ; ਸਗੋਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਰੇਲੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਤੀ ਤੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਖੜਾ ਕਰ ਕੇ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਦਾ ਜੋ ਸਮਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਮਰਦ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਤੀਵੀਂ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਮਰਦ ਨੂੰ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਮਨਭਾਵਾਂ ਦਾ ਇੰਨਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਤੀਵੀਂ ਨਿਕਾਹ ਵਿਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨਭਾਵਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ?

^੫ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਆਤੰਤੁਮ” ਦੇ ਅੱਖਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਹੈ। ਪਰ ਜੇ—→

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜੇ (ਲੋਕ) ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ
ਓਹ (ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ) ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਛੱਡ
ਜਾਣ, (ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ) ਆਪਣੇ ਆਪ
ਨੂੰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ (ਤੇ) ਦਸ (ਦਿਨ) ਤਕ ਰੋਕੀ ਰੱਖਣ।
ਸੋ ਜਦ ਓਹ ਆਪਣਾ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣ,
ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਯੋਗ ਦੇਗ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਝ
(ਵੀ) ਕਰਨ, ਉਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ
ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੩੫।

ਅਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਕਾਹ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਗੱਲ ਵੀ
ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖੋ,
ਉਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।
ਅੱਲਾਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਰੂਰ
ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਵੇਗਾ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ
ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਗੰਢ-ਤੁਪ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।
ਹਾਂ, ਇਹ (ਖੁਲ੍ਹਾ) ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ
ਦੇਗ ਨਾਲ ਕੋਈ ਯੋਗ ਗੱਲ^੧ ਕਹਿ ਦਿਓ ਅਤੇ ਜਦ
ਤਕ (ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਨੂੰ
(ਨਾ) ਪੁੱਜ ਜਾਏ, ਤੁਸੀਂ (ਉਦੋਂ ਤਕ) ਨਿਕਾਹ
ਕਰਨ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਨਾ ਕਰੋ,

وَالَّذِينَ يَتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا لَا يَرَوْنَ
بِأَنْفُسِهِمْ أَرْبَعَهُ أَشْهُدٍ وَعَشْرًا ۖ إِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٢٣٥﴾

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَزَمْتُمُوهُ مِنْ خُطْبَةِ النِّسَاءِ
أَوْ لَنْتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ ۚ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَذْكُرُونَهُنَّ
وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا
مَعْرُوفًا ۚ وَلَا تَعْزِمُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ

←ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਲਥਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਦਿਓ, ਜੋ ਕੁਝ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ
ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕ ਹੋਰ ਨਿਯਮ ਮੁਖ ਰੱਖਣਾ ਪਵੇਗਾ,
ਜੋ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਪੱਕੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਦੂਜੀਆਂ
ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ “ਇਜ਼ਾ ਕੁਮਤਮ ਇਲੱਸਲਾਤਿ ਫਗਸਿਲੂ ਵਜੂਹਾ ਕੁਮ” ਅਰਥਾਤ ਜਦ
ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋਵੋ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕੂਹਣੀਆਂ ਤਕ ਧੋ ਲਿਆ ਕਰੋ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਜੂ ਨਿਮਾਜ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਣ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਨਾ ਕਿ ਮਗਰੋਂ। ਸੋ ਇੱਥੇ ਵੀ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨਿਮਾਜ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਵਜੂ ਕਰ ਲਿਆ
ਕਰੋ। ਇਹੋ ਭਾਵ ਉਕਤ ਆਇਤ ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ
ਨੀਅਤ ਕਰ ਲਓ ਤੇ ਉਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ।

^੧ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਧਵਾ-ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ
ਬੀਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਗਟ ਨਾ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕਿਸੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਗੱਲ) ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ। ੨੩੬।

(ਰਕੂਅ ੩੦)

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿਓ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ^੧ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਹਿਰ^੨ (ਹੀ) ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਤੀਵੀਆਂ) ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੁਝ ਮਾਲ-ਮਤਾ ਵੀ ਦੇ ਦਿਓ^੩। (ਇਹ ਗੱਲ) ਧਨਵਾਨ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ (ਵੱਡੀ ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਧਨ^੪ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਮੁਜਬ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਲਈ (ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਵੱਡਾ) ਜ਼ਰੂਰੀ (ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ) ਹੈ। ੨੩੭।

الْكِتَابُ أَجَلُهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ﴿٣٦﴾

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً ۖ وَ مَتَّعُوهُنَّ عَلَى الْمَوْجِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتَرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

^੧ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਨਿਕੋਮੀਜਿਹੀ ਗੱਲ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਲਾਕ ਦੇਵੇਗਾ, ਉਹ ਨਿਕਾਹ ਹੀ ਕਿਉਂ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਅਜੇਹੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਨਿਕਾਹ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਗਵਾਹ ਮਿਲ ਜਾਣ, ਜੋ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇਣ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਦਾ ਹਰਾਮ ਹੋਣਾ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਾਂ ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਨਿਕਾਹ ਤੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਅਧੂਰੀ ਗਵਾਹੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਦੁਧ-ਭੋਣ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਗਵਾਹੀ ਅਧੂਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪਤੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਘ੍ਰਿਣਾ ਤਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਕਾਹ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮਿਲ ਜਾਇਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ—ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦੇਣ ਕਿ ਸਾਡੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਸੰਬੰਧ ਹਨ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਿਭਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਅਜੇਹੀਆਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਲਾਕ ਦੇਣੀ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

^੨ਮਹਿਰ ਨੀਅਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਨਿਕਾਹ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਇਦ ਇਹ ਵੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਹ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਰੁਪਈਏ ਦੀ ਹੱਦ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਮਹਿਰ ਨੀਅਤ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਉਸ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

^੩“ਮਤਾਅਨ” ਪਦ “ਮੱਤਿਉਹੁਨਾ” ਦਾ ਧਾਤੂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤਾਕੀਦ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕਦੇ “ਬੋੜ੍ਹੇ” ਦੇ ਤੇ ਕਦੇ “ਬਹੁਤੇ” ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਅਜਿਹਾ ਧਾਤੂ ਕੇਵਲ ਗ਼ੈਰ ਨੀਅਤ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਕੁਝ” ਦਾ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਦੇਹੋ ਅਰਥ ਠੀਕ ਵੁਕਦੇ ਹਨ।

^੪ਜੇ ਇਸ ਵਾਟਾਂਦਰੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਝਗੜੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲ ਜਾਓ। ਜੋ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਾਬੀ ਤੋਂ ਫੈਸਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਪਤੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਛੱਡਿਆ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਹਿਰ ਨੀਅਤ (ਕਰ ਦਿੱਤਾ) ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ (ਵਿਚ) ਤੁਸੀਂ ਜੋ (ਮਹਿਰ) ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਅੱਧ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ) ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ (ਤੀਵੀਆਂ ਆਪ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ) ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ, ਜਾਂ ਉਹ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਨਿਕਾਹ (ਦਾ) ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਸੀ¹ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸੰਜਮਤਾ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ (ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਮਾਮਲਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ) ਪਰਉਪਕਾਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ (ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੩੮।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਆਪਣੀਆਂ) ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਤੇ (ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ) ਦਰਮਿਆਨੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਦਾ² ਵੱਡਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣਨ ਤੇ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਰਹੋ। ੨੩੯।

وَأِنْ كَلَّمْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَسُوهُنَّ وَ قَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنَصَفْ مَا فَرَضْتُمْ إِلَّا أَنْ يَعْفُونَ أَوْ يَعْفُوا الَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النِّكَاحِ وَأَنْ تَعْفُوا أَقْرَبُ لِلتَّقْوَى وَلَا تَنْسُوا الْفَضْلَ بَيْنَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٣٨﴾

حُفُّوا عَلَى الصَّلَاةِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قِيَتِينَ ﴿٢٣٩﴾

¹ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਪਤੀ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਵਕੀਲ ਹੈ। “ਇੱਲਾ ਅੰਯਾਅਫ਼ਨਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤਲਾਕ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਅੱਧਾ ਮਹਿਰ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ “ਯਾਅਫ਼ ਵੱਲਾਜੀ ਬਿਯਦਿਹੀ ਉਕਦਾਤੁਨ ਨਿਕਾਹਿ” ਤਾਂ ਜੋ ਪਤੀ ਭਾਵ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪਤੀ ਅੱਧੇ ਮਹਿਰ ਦੀ ਥਾਂ ਪੂਰਾ ਮਹਿਰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਜਾਣੇ ਇਸ ਥਾਂ ਪੂਰਾ ਮਹਿਰ ਦੇਣ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ “ਅਫਵ” ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ:— “ਯਸਅਲੁਨਾਕਾ ਮਾਜਾ ਯੁਨਫਿਕੁਨਾ ਕੁਲਿਲ ਅਫਵ” ਅਰਥਾਤ—ਲੋਕ ਤੇਥੋਂ ਇਹ ਪੁਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਪੁਰਚ ਕਰੀਏ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਰਚ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚ ਜਾਏ। ਜੋ “ਅਫਵ” ਦਾ ਅਰਥ ਵਾਧੂ ਵੀ ਹੈ ਤੇ “ਯਾਅਫ਼” ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ।

²“ਹਾਫਾਜ਼ਾ ਅਲੋਹਿ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਕਰੀ ਜਾਣਾ। “ਰਾਕਾਬਾਹੂ” ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨੀ ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣਾ; ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੀਆਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਭੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਜਾਉਗੇ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ—

“ਇਨੱਸਲਾਤਾ ਤਨਹਾ ਅਨਿਲ ਫਾਹਸਾਇ ਵਲਮੁਨਕਰਿਹ”

ਅਰਥਾਤ—ਨਿਮਾਜ਼ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਤੇ ਭੇਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਜਾਣੇ, ਇਹ ਉਹ ਰਾਖੀ ਹੈ ਜੋ ਨਿਮਾਜ਼ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਰਾਖੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਸਿੱਤਰ ਤੇ ਸਹਾਇਕ→

ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪੈਦਲ ਜਾਂ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ (ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ)। ਸੋ ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਮਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਉਹ ਕੁਝ) ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਪਹਿਲਾਂ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ। ੨੪੦।

لَئِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمْنُمُ تَلَاُكُورُوا
اللَّهُ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ ﴿٢٤٠﴾

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਣ, ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਲਾਭ ਪੁਚਾਉਣ ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਘਰੇ) ਨਾ ਕਢਣ ਦੀ ਵਸੀਅਤ^੨ ਕਰ ਜਾਣ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ) ਚਲੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਜੋ ਯੋਗ ਸਮਝਣ,^੩ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੪੧।

وَالَّذِينَ يَتُوفُونَ مِنْكُمْ وَبَيُوتُهُمْ فِي الْمَدِينَةِ وَهُمْ
يَرْزُقُوهُمْ مِمَّا كَسَبُوا وَإِلَى الْمَوْلَىٰ عَنَّا وَإِذَا خَرَبْتُمْ
بَنَاتٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ
مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٤١﴾

←ਬਣ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸਲਾਮੀ ਨਿਮਾਜ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਲਾਭ ਹਨ; ਅਸਲ ਵਿਚ “ਹਾਫ਼ਿਜ਼” ਦੇ ਪਦ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮੀ ਇਬਾਦਤ ਦੂਜੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਜਪ-ਤਪ ਵਾਂਗ ਇਕ ਤਰਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਸਿੱਟੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਣਗੇ।

੧“ਕੁਮਾ ਅੱਲਾਮਾ ਕੁਮ” — “ਕਾਫ਼” ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ “ਜੇਹੇ” ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ “ਇਸ ਲਈ ਕਿ” ਜਾਂ “ਕਿਉਂਕਿ” ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਥਾਂ ਏਹੋ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਢੁਕਦੇ ਸਨ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਕਿਉਂਕਿ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

੨“ਵਸੀਯਾਤਨ” ਧਾਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਯੁਸੂਨਾ” ਪਦ ਲੁਪਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵਸੀਅਤ ਕਰ ਜਾਣ। “ਮਤਾਅਨ” ਦੂਜਾ ਧਾਤੂ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ “ਇਨਾ ਮੱਤਿਉਹੁਨਾ” ਲੁਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਵਸੀਅਤ ਕਰ ਜਾਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਮਗਰੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵਸੀਅਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਲਾਭ ਪੁਚਾਉਣਾ। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਜ਼ੋਰਾ ਇਖਰਾਜਨ” ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ “ਮਤਾਅਨ” ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਲਾਭ ਪੁਚਾਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰੇ ਨਾ ਕਢਿਆ ਜਾਏ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਾਰਸ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਤੀਵੀਂ ਆਪਣਾ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ—ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਦਸ ਦਿਨ—ਬੀਤਣ ਮਗਰੋਂ ਜੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਲਾਭ ਲਈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਾਲ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਸੁਖ ਤੇ ਲਾਭ ਲਈ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੀਵੀਂ ਤੇ ਕੇਵਲ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਤਕ ਕਿ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਉਠਾਉਣਾ ਉਸ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਹੈ। ਸੋ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਕ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਦੀ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਹੋ ਗਏ।

੩“ਮਾਅਰੂਫ਼” ਦਾ ਅਰਥ, ਕਾਨੂੰਨ, ਸੁਭਾਉ, ਜਾਂ ਕੋਮੀ ਰਿਵਾਜ ਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ→

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਯਥਾਯੋਗ ਕੁਝ^੧) ਮਾਲ-ਮਤਾ^੨ ਦੇਣਾ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ (ਆਸੀ) ਸੰਜਮੀਆਂ ਲਈ
ਜ਼ਰੂਰੀ (ਕਰ ਦਿੱਤੀ) ਹੈ। ੨੪੨।

وَلْيُطْلَقَ مَتَاعُ بِالنِّكَاحِ حَتَّىٰ عَلَى
النِّكَاحِ ③

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ^੩ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ^੪ ਤੁਹਾਡੇ (ਭਲੇ)
ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ
ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਸਕੋ। ੨੪੩। (ਰਕੂਅ ੩੧)

كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ④

← ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ “ਯੋਗ” ਤੇ “ਚੰਗਾ” ਹਨ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਦਿੱਤਾ” ਬੀਤਣ ਮਗਰੋਂ ਭਾਵੇਂ ਤੀਵੀਆਂ ਪੁਨਰ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਚਲੀਆ ਜਾਣ ਜਾਂ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰ ਲੈਣ, ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

“ਮਾਅਰੂਫ਼” ਪਦ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ “ਆਰਾਫ਼ਾ” ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ “ਪਛਾਣਿਆ ਹੋਇਆ” ਹਨ। ਮੁਫਰਦਾਤਿ ਰਾਗ਼ਬ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—

“ਅਲਮਾਅਰੂਫ਼ ਇਸਮੁਨ ਲਿਕੁੱਲਿ ਫ਼ਿਅਲਿਨ ਯੁਅਰਾਫ਼ ਬਿਲਅਕਲਿ ਅਵਿਸ਼ਰਹਿ ਹੁਸਨੁਹੁ”

ਅਰਥਾਤ—“ਮਾਅਰੂਫ਼” ਹਰ ਉਸ ਕਰਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ੁਬੀ ਅਕਲ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਪਛਾਣੀ ਜਾਏ। ਜੋ ਜਦ ਵੀਚਾਰ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ “ਮਾਅਰੂਫ਼” ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਸਾਧਾਰਨ ਅਕਲ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦੇ ਗੁਣ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਵਾਜ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਪ੍ਰਮਾਣੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਖ਼ੁਬੀ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਖ਼ੁਬੀ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਅਕਲ ਨਾਲ ਪਛਾਣੀ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਥਾਯੋਗ, ਕਹਾਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਹੀ ਭਲਾਈਆਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਖ਼ਾਸ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਜੀ ਦਸਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਣ।

ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਨੂੰ ਫੇਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ, ਉਸ ਨਾਲ ਗੁੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਵਲ ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਮਹਿਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਮਹਿਰ ਤਕ ਵੀ ਹੜਪ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਤੇ ਫ਼ਸਾਦ ਮੁਕ ਜਾਣ ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਜੋ ਕੇਵਲ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ, ਉਸ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹੁਣ ਵਰਤਮਾਨ ਦਸਾ ਵਿਚ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕਿ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਓਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੋਏ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਜਾਂ ਬਖੇੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਇਸਾਰਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਵਿਧਵਾ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਤਕ ਘਰ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਦ ਲਈ ਦੇਹ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋ ਲੋੜ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਮਾ ਘਰ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਸਮਾ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ “ਮਤਾਉਨ” ਦੇ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਮਾਲ-ਮਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਚਾਉਣ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥਾਤ ਸਰੀਅਤ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵਿਚ ਹਰ ਥਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁਖ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਲੁੜੀਂਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਤੇ ਉਣਤਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਏ।

ਆਇਤ ਦੇ ਅਰਥ ਚਿੰਨ੍ਹ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ →

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ, ਜੋ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ (ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ) ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਨ? ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਮਰ ਜਾਓ^੨। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਤੇ (ਵੱਡੀ) ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ (ਉਸ ਦਾ) ਧੋਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੨੪੪।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੪੫।

ਕੋਣ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਧਨ ਦਾ) ਚੰਗਾ ਚਿੱਸਾ^੩ ਕਟ ਕੇ ਅਰਪਣ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਵਧਾ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ (ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦੇ ਦਾ ਧਨ) ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੰਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੨੪੬।

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَهُمْ أُلُوفٌ
حَدَرِ الْمَوْتِ فَقَالَ لَهُمُ اللَّهُ مُوتُوا ثُمَّ أَحْيَاهُمْ
إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٢٤٤﴾

وَقَالُوا إِنَّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ
عَلِيمٌ ﴿٢٤٥﴾

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ
لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً ۚ وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُطُ ۚ
إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٢٤٦﴾

←ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਕਿਤੇ ਸਰਧਾ ਵਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਕਿਤੇ ਕਸਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਕਿਤੇ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਆਇਤ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਹਰ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਚਮਤਕਾਰ) ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਜੋ ਅਸਲ ਭਾਵ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਹੁਕਮ ਜੋ ਘਰੇਲੂ ਜੀਵਨ ਵਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

੧“ਅਲਾਜੀਨਾ ਖ਼ਾਰਾਜ਼ ਮਿਨ ਦਿਯਾਰਿਹਿਮ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਸਤਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ “ਫਿਰਾਉਨ” ਤੋਂ ਭੱਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਮਿਸਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ ਸਨ। “ਵਹੁਮ ਉਲੂਫੁਨ” ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਤਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜੋ ਮਿਸਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਛੇ ਲੱਖ ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਪੰਜ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਛੇ ਲੱਖ ਦਾ ਕਾਫ਼ਲਾ (ਜੱਥਾ) ਵਧੇਰੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੈਗਲ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਮੀਲ ਨਹੀਂ ਲੰਘ ਸਕਦਾ।

੨ਮਰ ਜਾਓ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਮਨਮੁਖਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਥੇ ਜੇਤੂ ਸ਼ਕਤੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

੩“ਯੁਕਰਿਜੁ ਅਕਰਾਜਾ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਜ਼ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕੱਟ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ “ਕਰਜ਼” ਦੇ ਅਰਥ ਕੱਟ ਦੇਣ ਦੇ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਰਜ਼ ਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਦ ਦੋਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਕੱਟ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਚੂੰਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। (ਦੋਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਵੱਖੋਂ ਮੁਫਰਦਾਤਿ ਰਾਗਥ)

ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਸਿਰਕਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਮਲੂਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜੋ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਮਗਰੋਂ (ਹੋਏ) ਹਨ ? ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਨਬੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦਿਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ (ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿ ਕੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਕਿਤੇ) ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ^੨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਯੁੱਧ ਨਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ) ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬੇਘਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕਾਂ ਤੋਂ (ਅੱਡ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ), ਪਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ^੩ (ਜੋਹੇ) ਜੱਥੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਬਾਕੀ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਿਠ ਵਿਖਾ ਗਏ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੪੭।

أَلَمْ تَر إِلَى السَّلَامَةِ مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى إِذْ قَالُوا لِنَبِيِّهِمْ هُمْ أَعْتَدْنَا لَكَ قَاتِلًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ قَالَ هَلْ عَسَيْتُمْ أَنْ تَكْتَبَ عَلَيْكُمْ الْقِتَالُ أَلَا تُقَاتِلُونَ قَالُوا وَمَا لَنَا أَنْ نُقَاتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَدْ أُخْرِجْنَا مِنْ دِيَارِنَا وَأَبْنَاءِنَا فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ تَوَلَّوْا إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ٢٤٧

^੧ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੇਖੋ ਪੁਰਾਣਾ ਅਹਿਦਨਾਮਾ ਕਾਜੀਉ ਬਾਬ ੬ ਆਇਤ ੭ ਤੇ ੮।

^੨“ਅਸ਼ੇਤੁਮ” ਦੇ ਅਰਥ “ਤੁਸੀਂ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਓ”, ਹਨ ਤੇ “ਹਲ ਅਸ਼ੇਤੁਮ” ਦੇ ਦੇਹ ਅਰਥ ਹੋਏ ਕਿ “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਯੁੱਧ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ” ? ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਥੱਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਪਦ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੩ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਕਲੀਲ” ਪਦ ਹੈ। ਪਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਬਾ ਸੰਗਤ, ਜਮਾਤ, ਜੱਥਾ ਆਦਿ ਪਦ “ਲੁਪਤ” ਹੈ। ਜੇ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕੇਵਲ “ਥੋੜ੍ਹੇ” ਪਦ ਨੂੰ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਬਾ ਜੱਥਾ ਪਦ ਥਰੇਕਟਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ; ਸਗੋਂ ਅਸਲ ਇਬਾਰਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

^੪“ਇਸਤਸਨਾ” ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪਦ ਵਾਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਜਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾ ਉਸ ਦੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਬੀ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ "ਤਾਲੂਤ"¹ (ਅਰਥਾਤ ਜਦਉਨ) ਨੂੰ ਪਾਤਸ਼ਾਹ (ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ) ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਾਜ (ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ) ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਾਂ? ਫੇਰ ਉਹ (ਕੋਈ) ਵੱਡਾ ਧਨਾਦੁ² ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਦਵਤਾ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ³ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਦਾਤਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੪੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਬੀ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਇਕ ਇਹ (ਵੀ) ਯੁਕਤੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਇਕ ਅਜਿਹਾ) ਤਾਬੂਤ⁴ ਮਿਲੇਗਾ

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ اللَّهَ قَدْ بَعَثَ لَكُمْ طَالُوتَ مَلِكًا قَالُوا أَنَّى يَكُونُ لَهُ الْمُلْكُ عَلَيْنَا وَنَحْنُ أَحَقُّ بِالْمُلْكِ مِنْهُ وَلَمْ يُؤْتَ سَعَةً مِنَ الْمَالِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاهُ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٤٨﴾

وَقَالَ لَهُمْ نَبِيُّهُمْ إِنَّ آيَةَ مُلْكِهِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ

¹ਤਾਲੂਤ ਦਾ ਭਾਵ ਜਦਉਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਤਾਲੇ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਲੋਮਾ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦਉਨ ਦੇ ਅਰਥ ਇਬਰਾਨੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਾਤੂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਡੇਗਣ ਜਾਂ ਵੱਟਣ ਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦਉਨ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੂੰ ਵੱਟ ਦੇਵੇ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡੇਗ ਦੇਵੇ। ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਵੀ ਜਦਉਨ ਨੂੰ ਇਕ ਬਹਾਦੁਰ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਕਾਜ਼ੀਉ ਬਾਬ ੬ ਆਇਤ ੧੨) ਜੋ ਤਾਲੂਤ ਤੇ ਜਦਉਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕੋ ਭਾਵ ਦੇ ਪਦ ਹਨ।

²ਹੋਰ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਮੁਲਕ ਦੇ ਅਰਥ ਰਾਜ ਤੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੇ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ "ਅੱਨਾ" ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਹਨ—ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਕਿਵੇਂ, ਜਿੱਥੇ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਜਜਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਕਦ" ਵੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਹੋਏ ਕਿ "ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਾਜ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ?" ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ "ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਦ ਮਿਲਿਆ ਹੈ?" ਜਾਂ "ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੈ?"

³ਇਸ ਦਾ ਠੀਕ ਅਰਥ ਵੱਡਾ ਧਨਾਦੁ ਹਨ।

⁴ਆਪਣਾ ਮੁਲਕ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਸੰਣਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹਕੂਮਤ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਯੋਗ ਸਮਝੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਾ ਦੇਵੇ।

⁵ਤਾਬੂਤ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਸੰਦੂਕ ਜਾਂ ਬੋਤੀ ਹਨ। ਪਰ ਅਲੰਕਾਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੁਫ਼ਰਦਾਤਿ ਰਾਗ਼ਬ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :—

ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਤਸੱਲੀ (ਹੋਵੇਗੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਮੁਸਾ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਤੇ ਹਾਰੂਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ) ਛੱਡੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸ (ਗੱਲ) ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ (ਵੱਡਾ) ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ। ੨੪੯। (ਰਕੂਅ ੩੨)

النَّابُوتُ فِيهِ سَكِينَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَبَقِيَّةٌ مِّمَّا تَرَكَ آلُ مُوسَىٰ وَآلُ هَارُونَ تَحْمِلُهُ الْمَلَائِكَةُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّكُم إِن كُنتُمْ مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٤٩﴾

← “ਕੀਲਾ ਇਬਾਰਾਤੁਨ ਅਨਿਲ ਕਲਕਿ ਵੱਜਾਕੀਨਾਤਿ ਵਅੱਮਾ ਫੀਹਿ ਮਿਨਲਇਲਮਿ”

ਅਰਥਾਤ—ਕਦੇ ਕਦੇ ਤਾਬੂਤ ਅਨੇਕਾਰਕ ਦੇਗ ਨਾਲ ਦਿਲ ਦੇ ਅਰਥਾ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤਾਬੂਤ ਦਾ ਭਾਵ ਦਿਲ ਹੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਾਬੂਤ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਤਸੱਲੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਤਸੱਲੀ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਸੰਦੂਕਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਤਾਬੂਤ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ :— “ਤਾਹਮਿਲੁਹੁਲ ਮਲਾਇਕਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਜੇ ਤਾਬੂਤ ਦਾ ਭਾਵ ਕੋਈ ਸੰਦੂਕ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ :—

“ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਗੱਲ ਰੋਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ? ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਨਹੀਂ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਸੰਦੂਕ ਮੰਨਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਹੀ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਕ ਕੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਏਹੋ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਤਾਬੂਤ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਥਾਂ ਦਿਲ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵਧਾਉਂਦੇ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ “ਹਮਾਲਾਹੂ ਅਲਾ ਕਜਾ” ਦੇ ਅਰਥ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇਣਾ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਵਧਾਉਣਾ ਵੀ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤਾਬੂਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਦੁਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਹੁਣ “ਬਕੀਯਾਤੁ ਅਲਿ ਮੁਸਾ ਵ ਹਾਰੂਨਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। “ਬਕੀਯਾਤੁ” ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਫੁਲਾਨੁਨ ਬਕੀਯਾਤੁ ਕੰਮਿਹੀ ਹੁਵਾ ਮਿਨ ਖ਼ਿਯਾਰਿਹਿਮ”

ਅਰਥਾਤ—ਅਮਕਾ ਸੱਜਣ ਅਘਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਭਲੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ।

ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਥਾਂ ਇਹ ਹੈ :—

“ਵੱਲਬਾਕਿਯਾਤੁਸ਼ਾਲਿਹਾਤੁ ਖ਼ੇਰੁਨ ਇੰਦਾ ਰੱਬਿਕਾ ਸਵਾਬਨ (ਕਹਫ ਹ: ੧੯)

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੇ ਚੰਗੇ ਤੇ ਭਲੇ ਕੰਮ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੁੰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ “ਬਕੀਯਾਤੁਨ ਮਿੰਮਾ ਤਰਾਕਾ ਆਲੁ ਮੁਸਾ ਵ ਆਲੁ ਹਾਰੂਨਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਓਹ ਉੱਚੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਸਾ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ—

ਫੇਰ ਜਦ 'ਤਾਲੂਤ' ਆਪਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲਿਆ^੧ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਇਕ ਨਦੀ^੨ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰੇਗਾ।

فَلَمَّا فَصَلَ طَالُوتُ بِالْجُنُودِ قَالَ إِنَّ اللَّهَ مُبْتَلِيكُمْ

“ਹਾਰੂਨ” ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਤੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ :—

ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਉਹਨਾਂ ਉਚ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਮੁਸਾ ਤੇ ਹਾਰੂਨ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਹਨ।

ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਜ਼ਕਰੀਆ” ਨੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ :—

“ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਮੈਨੂੰ ਸਪੁੱਤਰ ਬਖ਼ਸ਼, ਜੋ ਮੇਰਾ ਤੇ ‘ਯਾਕੂਬ’ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੋਵੇ।”

ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਤੇ ਖੁਬੀਆਂ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੋਵੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਯਾਕੂਬ’ ਨੂੰ ਚਲਾਣਾ ਕੀਤਾ ਇਕ ਸੌ ਪੁਸਤਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਗੱਲ ਕੀ ‘ਬਕੀਯਾਤੁ ਆਲੁ ਮੁਸਾ ਵ ਆਲੁ ਹਾਰੂਨ’ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤਾਲੂਤ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਉੱਚੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਭਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਸਾ’ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਹਾਰੂਨ’ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਵਿਚ ਸਨ।

ਸੋ ਗੱਲ ਕੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਬੀ ਨੇ ‘ਤਾਲੂਤ’ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਪਤ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ‘ਤਾਲੂਤ’ ਨੂੰ ਰਾਜ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ ਤੇ ਰਾਜ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹਕੂਮਤ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ; ਸਗੋਂ ਵਿਦਵਤਾ, ਸਿਆਣਪ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਅੱਗੇ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਗਿਆਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਮੇਰਾ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਬਲ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਸੰਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸੱਚਮੁਚ ਅਜਿਹੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਉੱਤਮ ਦਿਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਦਦ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਵੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਉੱਚੇ ਗੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਸਾ’ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਹਾਰੂਨ’ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ।

੧ “ਫਾਸਾਲੱਰਾਜ਼ੁਲ ਅਨਿਲ ਬਲਦਾਤਿ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ :—“ਖ਼ਾਰਾਜਾ ਮਿਨਹੁ” ਅਰਥਾਤ ਸਹਿਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲਿਆ।

੨ ਨਹਿਰ ਦਾ ਅਰਥ ਨਦੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ “ਹਾਅ” ਦੀ ਜਬਰ ਨਾਲ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ— (੧) ਨਦੀ, (੨) ਖੁਲ੍ਹ ਫੁਲ੍ਹ ਵਿਸਥਾਰ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਨਾਹਾਰਾ ਨਾਹਿਰੁਨ” ਅਰਥਾਤ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਵਾਲੀ ਨਦੀ।

ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਦੋਹ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਖੁਲ੍ਹ ਫੁਲ੍ਹ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਅਰਥ ਲਏ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੁਆਰਾ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਮਾਇਆ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਗਏ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੌਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ। ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਉਗੇ। ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੀ ਟੁਕ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਤਾਲੂਤ ਦਾ ਭਾਵ ਜਦਉਨ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਇਕ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾਂ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਅਹਿਦਨਾਮੇ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਕਾਜ਼ਿਉ ਬਾਬ ੭, ਆਇਤ ੫ ਤੇ ੭ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦਉਨ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਨਦੀ ਰਾਹੀਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਸਮਝਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦਉਨ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਨਹਿਰ ਰਾਹੀਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆਂ ਇਹ ਪਰਖ ਵੱਡੀ ਕੌਮਲ ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੈ। ਜੰਗ ਵਿਚ—

ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਉਸ (ਨਦੀ) ਦਾ ਪਾਣੀ (ਦਿਡ ਭਰ ਕੇ) ਪੀਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ (ਕੋਈ) ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ (ਰਹੇਗਾ,) ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਦਿਡ ਭਰ ਕੇ) ਨਹੀਂ ਪੀਵੇਗਾ, ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿ ਜਿਹੜਾ (ਕੇਵਲ) ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਆਧ ਬੁਕ ਹੀ (ਪੀਵੇਗਾ, ਉਸ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।) ਪਰ (ਹੋਇਆ ਇਹ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ) ਉਸ (ਨਦੀ) ਵਿੱਚੋਂ (ਦਿਡ ਭਰ ਕੇ ਪਾਣੀ) ਪੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਆਪ ਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ, ਉਸ ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਏ ਸਨ, (ਤਾਂ) ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਅਸੀਂ “ਜਾਲੂਤ” ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦਾ ਬਲ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। (ਪਰ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ (ਕਈ ਵਾਰ) ਛੋਟੇ ਜੱਥੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਜੱਥਿਆਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਸੰਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। (ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਭੇਡੀਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ)। ੨੫੦।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ “ਜਾਲੂਤ” ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ (ਦੇ ਟਾਕਰੇ) ਵਾਸਤੇ (ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ) ਨਿਤਰੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਸਾਨੂੰ ਧੀਰਜ ਬਖਸ਼ ਤੇ (ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ) ਸਾਡੇ ਪੈਰ ਪੱਕੇ ਰੱਖ ਅਤੇ (ਦੋਹਨਾਂ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ। ੨੫੧।

يَهْرَ مَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّيْ وَمَنْ لَّمْ يَطْعَمْهُ فَإِنَّهُ مِنِّيْ إِلَّا مَنِ اعْتَرَفَ غُرْفَةً بِيَدِهِ فَشَرِبُوا مِنْهُ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَلَمَّا جَاوَزَهُ هُوَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ قَالُوا لَا طَاقَةَ لَنَا الْيَوْمَ بِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالَ الَّذِينَ يَظُنُّونَ أَنَّهُمْ مُّقِمْوْا اللَّهَ كَمْ مِّن فِتْنَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِيهِ كَثِيرَةٌ مِّنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ⑤

وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَخْرِجْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَبَتِ أَعْدَاؤُنَا وَانْصَرَفْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ⑥

← ਫੁਰਤੀ ਤੇ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਦਿਡ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਲੈਣਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਦਿਡ ਹੋਲੇ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਘੱਟ ਪੀਣਾ; ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੋ। →

ਸੋ (ਓਹ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਨਿਤਰ ਪਏ ਸਨ ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹਨਾਂ (ਵੇਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਦਾਉਦ ਨੇ ਜਾਲੂਤ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ^੧ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ ਤੇ ਨੀਤੀ (ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨਤਾ) ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ (ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ) ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਸ (ਦਾਉਦ) ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਦੁਆਰਾ ਨਾ ਵਰਜਦਾ, ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੇ ਉਪਦਰ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨੫੨।

ਏਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੂੰ ਸੱਚਾਈ ਤੇ (ਕਾਇਮ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਖੋਜਕ ਤੂੰ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ। ੨੫੩।

فَهُمْ مَوْتُهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ وَقَتْلَ دَاوُدَ جَالُوتَ وَ
أَنَّهُ اللَّهُ الْمَلِكُ وَالْحَكِيمُ وَعَلَيْهِ مَتَايَسَّاءُ
لَوْلَا دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ
الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿٢٥٣﴾

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِلُهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّكَ لَإِن
الرَّسُولِينَ ﴿٢٥٤﴾

← ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਤੇ ਖੂਬ ਦਿਡ ਭਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਜੋ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਕਥਨ ਮੁਜਬ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਸੌ ਹੀ ਸਨ, ਜੰਗੀ ਲੜਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਘੁਟ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦੇ ਪੀਤੇ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਓਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਤਵ ਵਿਖਾ ਸਕਣ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਣ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹੀ ਜਿੱਤ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਸੌ ਫੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਲੂਤ ਜਾਂ ਜਦਉਨ ਨੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਿੱਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

^੧ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਜਦਉਨ ਦਾ ਸਾਕਾ ਵਰਣਨ ਸੀ। ਹੁਣ ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਉਦ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਉਦ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਦਉਨ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਦਉਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਫਲਸਤੀਨੀਆਂ ਨੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਲਸਤੀਨ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਜਤਨ ਸੀ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਉਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆ ਕੇ ਸਮਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਜਦਉਨ ਦਾ ਸਾਕਾ ਪਹਿਲਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦਾਉਦ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਅੱਡਰਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਦੀ ਵਿਥ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਕ ਇਹ ਪ੍ਰਸਨ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਈਬਲ ਅਨੁਸਾਰ ਦਾਉਦ ਨੇ ਜਾਲੂਤ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਜਦਉਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਲੂਤ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਲੂਤ ਵੀ ਇਕ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾ ਹੈ। ਇਬਰਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਮੁਜਬ ਵੀ ਜਾਲੂਤ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਮਚਾਉਂਦਾ ਫਿਰੇ, ਤੇ ਲੁੱਟ-ਮਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸਥਾਈ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਉੱਠਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਦੋਦਾ ਹੀ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਜਦਉਨ ਦੇ ਵੇਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਲੂਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦਾਉਦ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਲੂਤ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾਂ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਜਾਤੀ ਨਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ; ਜਦਉਨ ਦਾ ਵੇਰੀ ਵੀ ਇਕ ਧਾੜਵੀ ਤੇ ਡਾਕੂ ਸੀ, ਜੋ ਦੇਸ ਵਿਚ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਜਾਲੂਤ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਦਾਉਦ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜਿਸ ਵੇਰੀ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਧਾੜਵੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਲੂਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਸੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਲੂਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਏਹ (ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ) ਓਹ ਰਸੂਲ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ^੧ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਦਰਜੇ (ਹੀ) ਵੱਡੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਰੀਅਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਈਸਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ "ਰੂਹੁਲਕੁਦਸ" ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਆਏ) ਸਨ, ਓਹ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪਸ ਵਿਚ (ਕੋਈ) ਝਗੜਾ (ਬਖੇੜਾ) ਨਾ ਕਰਦੇ। ਪਰ (ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ) ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ^੨ (ਵੀ) ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹ (ਲੋਕ) ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਝਗੜਾ-ਬਖੇੜਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰੰਤੂ ਅੱਲਾਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨੫੪। (ਰਕੂਅ ੩੩)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ—ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ—ਜਦ ਕਿ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਹੋ ਸਕੇਗਾ,

تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ ۚ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ ۖ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلَ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدَ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ ۚ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتَتَلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿٢٥٤﴾

੨੫੪

يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا يَتْلُوا مِمَّا رَزَقْنَكُمْ مِنْ قَبْلِ

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਅਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਨਬੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦੇ ਦਰਜੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸਨ; ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ਰੀਅਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਨਬੀ ਨਵੀਂ ਸ਼ਰੀਅਤ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਤਿਕਾਰ ਵਜੋਂ ਹੀ ਰਸੂਲ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸ਼ਰੀਅਤ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਸਨ।

(ਅ) ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਬੀ ਹੈ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ "ਰਾਫ਼ਾਅ ਬਾਅਜ਼ਹੁਮ" ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਡੇ ਨਬੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਰੋਕੀ ਜਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖਸ਼ੀ ਗਈ ਸੀ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ "ਆਮਾਨਾ" ਪਦ ਇਕਵਚਨ ਹੈ। ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ "ਮਨ" ਚੂੰਕਿ ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਦੁਕਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰਤਾ ਜਾਂ ਸਫਾਰਸ਼ (ਹੀ ਲਾਭਦਾਇਕ) ਹੋ ਸਕੇਗੀ—(ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋ ਸਕੇ)—ਖ਼ਰਚ ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਵਾਲੇ (ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ) ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੨੫੫।

أَنْ يَأْتِيَ يَوْمَ لَا يَبِيعُ فِيهِ وَلَا خَلَّةٌ وَلَا شَفَاعَةٌ
وَالْكَافِرُونَ هُمُ الظَّالِمُونَ ٢٥

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ^੧, (ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ) ਅਚਲ (ਤੇ ਸਭ ਦਾ) ਅਧਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕਦੇ ਉੱਘ ਆਉਂਦੀ^੨ ਹੈ ਤੇ ਨਾ (ਉਸ ਨੂੰ) ਨੀਂਦ (ਦੀ ਮੁਹਤਾਜੀ ਹੈ)।

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ
وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ

^੧“ਅੱਲਕੱਯੂਮ” ਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ, ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ। ਪ੍ਰਭੂ ਲਈ ਜਦ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਪੂਰਨਤਾ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪੂਰਨ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਜੀਵਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅਜ਼ਲੀ ਅਬਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਹੋਵੇ।

“ਅੱਲਕੱਯੂਮ” ਪਦ “ਕਾਮਾ” ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਖੜਾ ਹੋਣ ਦੇ ਹਨ, ਇਸੇ ਤੋਂ “ਕੱਯਿਮੂਨ” ਪਦ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਗਰਾਨ ਜਾਂ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਕੱਯਿਮੂਨ” ਸਿੱਧੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਅਮਰੂਨ ਕੱਯਿਮੂਨ” ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਟੋਚ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹੈ “ਅਲਕੱਯੂਮ” ਤੇ “ਅਲਕਿਯਾਮੂ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅਸਥਿਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਤੇ ਅਨਾਦੀ ਹੈ। “ਅੱਲਕੱਯੂਮ” ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਅਸਥਿਰ ਹੋਵੇ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਮੁਫਰਦਾਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ—

“ਅੱਲਕਾਇਮੂ ਅੱਲਹਾਫਿਜ਼ ਬਿਕੱਲਿ ਸ਼ੈਇਨ ਵਲਮੁਅਤੀ ਲਹੂ ਮਾ ਬਿਹੀ ਕਿਵਾਮੂਹੁ”

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਸਥਿਰ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਲ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਕਰਤਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਗੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਏਹ “ਕੱਯੂਮ” ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ “ਅੱਲਕੱਯੂਮ” ਹੈ; ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਅਸਥਿਰ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਾਇਮ ਹਨ। “ਅੱਲਕੱਯੂਮ” ਦਾ ਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦੀ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਕਸ਼ਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਦੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਣ ਆਦਿ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਵੀ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਦੂਜੀਆਂ ਕਈ ਬੁਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ “ਅਤਫ਼” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ; ਇਸ ਲਈ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵਾਕ ਰੱਖ ਕੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ) ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਕੌਣ ਹੈ? ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ (ਕੋਈ) ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰ ਸਕੇ? ਜੋ ਕੁਝ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ) ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ (ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਉਹਲੇ ਹੈ, ਉਹ (ਸਭ ਦਾ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ (ਵੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ^੧ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ (ਵੀ) ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਤੇ (ਵੀ) ਭਾਰੂ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਕਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ^੨, ਅਰਥਾਤ^੩ ਉਹ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੨੫੬।

ਧਰਮ ਬਾਰੇ (ਕਿਸੇ ਤੇ) ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ (ਯੋਗ) ਨਹੀਂ ਹੈ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਸੁਮਾਰਗ^੪ ਤੇ ਕੁਮਾਰਗ^੫ ਦਾ (ਪਰਸਪਰ) ਭਿੰਨ-ਭੇਦ^੬ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ^੭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ذَٰلِذِی يَشْفَعُ عِنْدَ ٱلْإِلَٰهِ ۚ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ ۚ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمٰوٰتِ وَٱلْأَرْضَ ۚ وَلَا يَـُٔودُهُ حِفْظُهُمَا ۚ وَهُوَ ٱلْعَلِیُّ ٱلْعَظِيمُ ⑥

لَا يُكْرَدُ فِي ٱلَّذِينَ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ ٱلْغَىِّ

^੧“ਅਲਕੁਰਸੀਯੁ” ਪਦ “ਕਿਰਸ਼ਨ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਅੱਡ ਅੱਡ ਧੁਮਾਣੂਆਂ ਦਾ ਕੱਠਾ ਹੋਣਾ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ—

“ਕਰੱਸਤੁ ਬਿਨਾਅਨ”

ਅਰਥਾਤ— ਮੈਂ ਇਮਾਰਤ ਬਣਾਈ, ਅਰਥਾਤ ਇੱਟਾਂ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਰੱਖੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ “ਕਿਰਸ਼ਨ” ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਵੀ। ਇਸ ਪਦ ਦੇ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਕੱਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਚੂੰਕਿ ਗਿਆਨ ਵੀ ਖਿੱਤੀ ਪੁੰਡੀ ਵਾਕਫੀ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਵੀ ਦੇਸ ਦੀਆਂ ਖਿੱਤੀਆਂ ਪੁੰਡੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਰਸੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

^੨“ਆਦਾਹੁ ਯਉਦੁਹੁ ਔਦਨ”=ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਏਹ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਕਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਭਾਰ ਮਲ੍ਹਮ ਹੋਇਆ।

^੩“ਅਲੀਯੁ”=ਅਲੀ ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਚੀ ਸਾਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਅਗਮ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਧਾਤੂ “ਅਲਾ-ਯਾਅਲੂ-ਉਲਵਨ” ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ “ਅਲਿਯਾ-ਯਾਅਲਾ-ਅਲਾਅਨ” ਵੀ ਹੈ। ਪਰ ਖੋਜੀ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਲਾ ਯਾਅਲੂ” ਤੋਂ “ਆਲੀ” ਪਦ ਕਰਤਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ— “ਇੰਨਾ ਫ਼ਿਰਅੋਨਾ ਅਲਾ ਫ਼ਿਲਅਰਜਿ” (ਕਸੱਸ ਰ: ੧) ਅਰਥਾਤ—ਫ਼ਿਰਾਉਨ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਡੀ ਸਰਕਸ਼ੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਸੀ।

ਪਰ “ਅਲਿਯਾ”—“ਯਾਅਲਾ” ਕੇਵਲ ਚੰਗੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ “ਅਲੀਯੁਨ” ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ ਗੁਣਵਾਚਕ ਨਾਂ ਹੈ, ਉਹ ਇਸੇ ਹੀ ਧਾਤੂ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਚੰਗੇ ਅਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਜਦ ਕਿ ਆਲੀ ਪਦ ਭੈ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

^੪“ਕੁਸ਼ਦੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਡਟੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਕੁਯੁਨ” ਦਾ ਉਲਟ ਹੈ।

^੫“ਅੱਲਗੁਯੁ”=“ਅੱਜਲਾਲਾਤੁ” ਕੁਮਾਰਗ “ਅੱਲਹਲਕਾਤੁ” ਤਬਾਹੀ, ਬਰਬਾਦੀ; “ਅਲਖ਼ਬਾਤੁ”=ਨਾਕਾਮੀ ਤੇ ਨਾਮੁਰਾਦੀ।

^੬“ਮਿਨ” ਪਦ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਅਰਥ ਪਰਸਪਰ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਦੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭੇਦ ਹੋਵੇ ਤੇ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਇਸ ਭੇਦਤਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ “ਮਿਨ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੭“ਤਬਯਾਨਾ”=ਇਹ ਪਦ ਤਕਰਾਰ ਤੇ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਿਖਿਆ—→

ਸੋ (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ) ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਦੀ^੧ ਗੱਲ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੇ (ਇਕ) ਅਤਿ ਪੱਕੀ^੨, ਕਦੇ ਨਾ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲੀ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੫੭।

ਅੱਲਾਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਚਾਨਣ^੩ ਵਲ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ (ਲੋਕ) ਹਨ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਲੋਕ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹਨ ਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੨੫੮। (ਰਕੂਅ ੩੪)

مَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى لَا انْفِصَامَ لَهَا ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥٧﴾

اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ ۚ وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَوْلِيَهُمُ الطَّاغُوتُ ۖ يُخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ ۗ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٥٨﴾

੨੫੮

← ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ “ਬਾਨਾ” ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੧“ਅੱਤਾਫ਼ੂਤ” = ਹੱਦ ਤੋਂ ਵਧਣ ਵਾਲਾ; ਹਰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਕੁਮਾਰਗ ਦਾ ਮੋਦੀ ਹੋਵੇ; ਸੰਤਾਨ, ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਕਾਹਨ, ਝੂਠੇ ਇਸ਼ਟ, ਜਾਦੂਗਰ, ਬਾਗ਼ੀ ਜਿੰਨ ਤੇ ਹਰੇਕ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੀ “ਅੱਤਾਫ਼ੂਤ” ਆਖਦੇ ਹਨ।

^੨“ਅੱਲਉਰਵਤੁ” = ਇਹ ਪਦ “ਅਰਾ ਯਾਅਰੂ ਅਰਵਨ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦਾ ਕਿਰਤਗਯ ਹੋਣ ਲਈ ਜਾਣ ਦੇ ਹਨ। “ਉਰਵਾਹ” ਪਦ ਏਹਨਾਂ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਜਾਣੇ, ਜੋ ਚੀਜ਼ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਚੇਬੜ ਜਾਏ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਕਿਰਤਗਯ ਹੋਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ “ਉਰਵਾਹ” ਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਹੀ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਦੇ ਦਸਤੇ ਤੇ ਬਟਨ ਦੇ ਕਾਜ ਨੂੰ “ਉਰਵਾਹ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਭਾਂਡਾ ਫੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਟਨ ਮੋਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ “ਉਰਵਾਹ” ਹਰੇਕ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਜਾਏ। “ਉਰਵਾਹ” ਇਕ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਭਾਂਡੇ ਦਾ ਦਸਤਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ “ਉਰਵਾਹ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ “ਉਰਵਾਹ” ਦੇ ਅਰਥ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ “ਵਸਕਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਹੈ। ਸੋ “ਅੱਲਉਰਵਤੁਲ ਵਸਕਾ” ਦੇ ਅਰਥ “ਅਤਿ ਪੱਕੀ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਚੀਜ਼” ਹਨ।

^੩“ਅਖਰਾਜਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੱਢਣ ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦ ਇਸ ਨਾਲ “ਮਿਨ” ਤੇ “ਇਲਾ” ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਇਕ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਦੂਜੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਇਸ (ਘੁਮੰਡ) ਸਦਕਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਭਾਗ^੧ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ^੨ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। (ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਜਦ ਕਿ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤਾਂ ਜਿਵਾਲਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ। (ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ ਨੇ (ਵੱਡੇ ਘੁਮੰਡ ਨਾਲ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹਾਂ। “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ), ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ (ਤਾਂ) ਸੂਰਜ ਪੂਰਬ ਵੱਲੋਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਪੱਛਮ ਵੱਲੋਂ ਚੜ੍ਹਾ (ਕੇ ਦੱਸ)। ਇਸ ਤੋਂ ਉਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਿਰੁੱਤਰ ਹੋ^੩ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਹ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ੨੫੬।

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِي حَاجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي رَبِّهِ أَنْ آتَاهُ
اللَّهُ الْمُلْكَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّيَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ
قَالَ أَنَا أَحْيِي وَأُمِيتُ قَالَ إِبْرَاهِيمُ فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي
بِالشَّمْسِ مِنَ الشَّرْقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ
فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥٦﴾

੧“ਅਨ ਅਤਾਉੱਲਾਹੁਲ ਮੁਲਕਾ” ਵਿਚ ਆਏ “ਹੇ” ਪਦ ਨੂੰ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨਾਲ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਉਹ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਿਉਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ?

੨“ਹਾਜ਼ਾਹੂ = ਖ਼ਾਸਾਮਾਹੂ” ਉਸ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ; ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ। “ਹੁਜ਼ਾਤੁਨ” ਦੇ ਅਸਲ ਅਰਥ ਉਹ ਦਲੀਲ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਵੇ। ਪਰ ਕਦੀ ਵਾਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਨਿਰੰਦਰ ਵੀਚਾਰ ਦੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

੩ਕਦੀ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰਬਲਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਪਾਸਾ ਬਦਲ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਚਿਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭ੍ਰਿਹਮੰਡ ਦਾ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਜਦ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵਿਤੰਡਾਵਾਦ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਜੋ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੇਰਾ ਵੀਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੂਰਜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੇ ਜੋ ਸੱਚਮੁੱਚ ਤੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਦੀ ਥਾਂ ਪੱਛਮ ਵੱਲੋਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਦੱਸ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਦਲੀਲ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਿਹਨਾ ਦਾ ਵੇਰੀ ਨਿਰੁੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ; ਮੈਂ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇਵਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਬਣਦਾ ਹੈਂ ? ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਚੁਪ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਤੇ (ਕੀ^੧ ਤੂੰ) ਉਸ ਜਿਹਾ^੨ (ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ), ਜੋ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਨਗਰੀ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਲੰਘਿਆ ਸੀ^੩, ਜਿਸ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ^੪; (ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਉਜਾੜੇ ਮਗਰੋਂ (ਮੁੜ) ਕਦ ਵਸਾਏਗਾ? ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਸੁਪਨੇ ਦੁਆਰਾ ਸੌ ਸਾਲ ਤਕ) ਮਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਸੀ (ਤੇ) ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਗਤ ਜਨ!) ਤੂੰ (ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ) ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?

أَوَكَلِّدُنِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ زَوَّيْتِ عَلَى
عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا
فَأَمَّا تِلْكَ الْأُمَمُ مِائَةً عَامٍ ثُمَّ بَعَثْنَا قَالِ كَمْ لَبِثْتُ
قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالِ بَلْ لَبِثْتُ

^੧ਇੱਥੇ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਅੰ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਤਾਂ “ਜਾਂ” ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਪਦ “ਅਤੇ” ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

^੨“ਕੱਲਾਜੀ” ਪਦ ਵਿਚ “ਕਾਫ਼” ਦਾ ਅਰਥ ਅਸੀਂ “ਜਿਹਾ” ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਤਰ੍ਹਾਂ” ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ “ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ” ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ—“ਉਸ ਜਿਹਾ” ਅਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਯੋਗ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਲਾਮਾ ਬਿਨ ਹਸਾਮ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :—

“ਵਾਅਲ ਕਾਫ਼ਲ .ਇਸਮਿਯਾ ਤੁੱਲਜਾਰਤੁ ਫ਼ਮੁਰਾਦਿਫ਼ਾਤੁਨ ਲਿਮਸਿਲਿਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਕਾਫ਼ ਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਜਿਹਾ” ਜਾਂ “ਵਰਗ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੩ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਵੀਚਾਰ ਚਰਚਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਮੁਰਦਾ ਨਗਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦਲੀਲ ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅੱਗੇ ਜਿਸ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਉਦਾਹਰਣ ਹੁਣ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ-ਮਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ।

^੪“ਖ਼ਾਵਿਯਾਤੁਨ” ਪਦ “ਖ਼ਵਾ ਯਖ਼ਵੀ ਖ਼ਵਾਉਨ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ—

“ਖ਼ਵੈਲ ਬੰਤੁ : ਸਾਕਾਤਾ ਵ ਤਹੱਦਆ”

ਅਰਥਾਤ—ਘਰ ਡਿਗ ਪਿਆ ਅਤੇ “ਫ਼ਾਰਾਗ਼ਾ ਵ ਖ਼ਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਘਰ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਨਗਰੀ ਆਪਣੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਡਿੱਗੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਆਣ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ “ਉਰੂਸਿਹਾ” ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਹੋਰ “ਸਾਕਿਤ” “ਲੁਪਤ” ਕੱਢਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਨਗਰੀ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਠੀਕ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨਗਰੀ ਦਾ ਲੰਮਾ ਉਜਾੜਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਘਰ ਵਜੋਂ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਹੀ ਡਿਗਦੀਆਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਛੱਤਾਂ ਵਿਚ ਲੱਕੜ-ਕਾਠ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੱਕੜ-ਕਾਠ ਨੂੰ ਘੁਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਛੱਤਾਂ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੀਂਹ ਹਨੇਰੀ ਨਾਲ ਨੰਗੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵੀ ਆ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਛੱਤਾਂ ਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ “ਖ਼ਾਵਿਯਾਤੁਨ ਅਲਾ ਉਰੂਸਿਹਾ” ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਘਰ ਭੁੰਚਾਲ ਆਦਿ ਦੇ ਹਾਦਸਿਆਂ ਨਾਲ ਡਿਗਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਡਿਗਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਛੱਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨਗਰੀ ਦੇ ਉਜਾੜ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭੁੰਚਾਲ ਆਦਿ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਉਸ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਣਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ (ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ) ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। (ਤਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਹ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ) ਤੂੰ (ਇਸ ਦਸ਼ਾ) ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਾਲ^੧ ਤਕ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਹੁਣ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ (ਦੇ ਸਾਮਾਨ) ਵਲ ਵੇਖ ਕਿ ਉਹ ਤੁਕਿਆ ਨਹੀਂ; (ਜਿਉਂ ਦਾ ਤਿਉਂ ਹੈ) ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਖੋਤੇ ਵਲ (ਵੀ) ਵੇਖ (ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣਾ ਵੇਖ ਕੇ) ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਵੀਚਾਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਠੀਕ ਹੈ (ਤੇ ਸਾਡਾ ਵੀ) ਅਤੇ (ਇਹ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਬਣਾਈਏ।

مَائَةً عَامٍ فَانْظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ
وَأَنْظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ

“ਬਲ” ਪਦ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੇਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦਾ ਹੀ ਕਥਨ ਹੈ:—

“ਵਕਾਲਤੁਖਾਜ਼ਰਾਹਮਾਨੁ ਵਲਾਦਨ ਸੁੱਬਹਾਨਾਹੂ ਬਲ ਇਬਾਦੁੱਮੁਕਰਾਮੁਨ” (ਅੰਬਿਆ ਰ: ੨)

ਅਰਥਾਤ—ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ, ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਤਿਵੇਤੇ ਬੰਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; “ਬਲ” ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕ ਦਾ ਖੰਡਨ ਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

“ਕਦ ਅਫਲਾਹਾ ਮਨ ਤਜੱਕਾ ਵ ਜਾਕਾਰੱਸਮਾ ਰੱਬਿਹੀ ਫ਼ਸੱਲਾ ਬਲ ਤੋਸਿਰੁਨੱਲ ਹਯਾ ਤੱਦੁਨਯਾ” (ਸੂਰਤ ਆਲਾ)

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਬਲ” ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਵੀ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲੀ ਵੀ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਮੇਰੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ—ਏਹੋ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਦ “ਬਲ” ਦਾ ਭਾਵ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਦਾ —ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਜਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇ ਵਲ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਨਾਲ ਵੇਖੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੋ ਸਾਲ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬਿਤਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਨਬੀ ਦਾ ਕਥਨ ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਠੀਕ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿ ਨਬੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਗ਼ਲਤ ਨਾ ਸਮਝ ਲਏ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਵੇਖੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਖਾਣਾ ਪੀਣਾ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੁਕਿਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਖੋਤਾ ਵੀ ਨਵਾਂ-ਨਰੋਆ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਖੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀਚਾਰ ਵੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਹੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਰਹੇ ਹੋ, ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਠੀਕ ਹੈ।

ਇਸ ਨਗਰੀ ਤੋਂ ਭਾਵ “ਯੋਰੋਸਲਿਮ” ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਖ਼ਤ ਨਸਰ ਨੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ “ਯੋਰੋਸਲਿਮ” ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਲੰਘਿਆ ਸੀ, “ਹਜ਼ਕੀਅਲ” ਨਬੀ ਸੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸ਼ਫ਼ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪਰਛਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੋ ਸਾਲ ਤਕ ਇਹ ਨਗਰ ਮੁੜ ਆਬਾਦ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। (ਹਜ਼ਕੀਅਲ ਦੇ ਇਸ ਕਸ਼ਫ਼ ਲਈ ਵੇਖੋ ਪੁਰਾਣਾ ਅਹਿਦਨਾਮਾ ਹਜ਼ਕੀਅਲ ਬਾਬ ੩੭)

ਤੂੰ ਹੱਡੀਆਂ ਵਲ ਵੇਖ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਜੋੜਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਏਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾਸ ਲਪੇਟਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਤੇ (ਸੱਚ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨੬੦।

ਅਤੇ (ਉਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਤੂੰ ਮੁਰਦੇ ਕਿਵੇਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਂਗਾ? (ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ) ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਇਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ? (ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ; (ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤਾਂ ਹੈ), ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ (ਇਹ ਪੁੱਛ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਇਸ ਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ) ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੁਣ ਤੂੰ ਚਾਰ ਪੰਛੀ (ਫੜ) ਲੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਗਿਝਾ ਲੈ^੧। ਫੇਰ ਹਰੇਕ ਪਹਾੜ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ (ਇਕ) ਭਾਗ^੨ ਨੂੰ ਰੱਖ ਦੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਵਲ) ਸੱਦ।

وَأَنظِرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا
فَمَا أَفَلَتَا بَيْنَ لَهٍّ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ۝

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ ارْنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ
أَوْكُمُ تُؤْمِنُونَ قَالَ بَلَىٰ وَلَٰكِن لِّيَبْطِئَنَّ قُلُوبِي ۖ قَالَ
فُخِّدْ أَرْبَعَةً مِنَ الطَّيْرِ فَصَرَّهُنَّ إِلَيْكَ ثُمَّ اجْعَلْ
عَلَىٰ كُلِّ جَبَلٍ مِّنْهُنَّ جُزْءًا ثُمَّ ادْعُهُنَّ يَأْتِينَكَ

^੧ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ “ਸੁਰਹੁੱਨਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ “ਸੁਰਹੁੱਨਾ ਇਲੋਕਾ” ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਕਤਲ ਕਰ, ਬੇਅਰਥ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਗਿਝਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਲੋਕ ਹੈ।

^੨ਭਾਗ “ਜੁਜਾਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਾੜ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਚੋਟੀਆਂ ਤੇ ਚਾਰੇ ਪੰਛੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਬਿਠਾ ਦਿਓ। “ਜੁਜਾਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਪੰਛੀ ਦੇ ਟੋਟੇ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਚੋਹਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਪੰਛੀ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ —

“إِنَّا جَعَلْنَا لَكُمُ الْمَوْتَىٰ حَقًّا ۖ وَمَا أَنتُمْ بِبَارِئِينَ مِنَ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝”

(ਅਲ—ਹਜ਼ਰ ਰ: ੩)

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨੀਅਤ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਤ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਹਰੇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲਈ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਨੀਅਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ “ਜੁਜਾਨ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੀਮਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਮੇ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਭਾਗ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਇਨਕਾਰੀ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਥਾਣੀ ਜਾਣਗੇ, ਕੁਝ ਦੂਜੇ →

ਓਹ ਤੇਰੇ ਵਲ ਤੇਜ਼ੀ^੧ ਨਾਲ ਉਡਦੇ ਆਉਣਗੇ। ਸੋ (ਤੂੰ) ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੬੧। (ਰਕੂਅ ੩੫)

ਜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਧਨ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਇਸ ਕਰਮ) ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਦਾਣੇ ਵਰਗੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸੱਤ ਸਿੱਟੇ ਉੱਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਿੱਟੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੌ (ਸੌ) ਦਾਣਾ ਉੱਗਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ (ਵੀ) ਵਧ (ਚੜ੍ਹ) ਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਖੁਲ੍ਹ-ਭੁਲ੍ਹ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੬੨।

ਜੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਖਰਚ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਇਹਸਾਨ ਨਹੀਂ ਜਤਾਉਂਦੇ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁਖ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਓਹਨਾਂ (ਦੀ ਇਸ ਸੁਭ ਕਰਣੀ) ਦਾ ਵੱਡਾ ਫਲ (ਸੁਰੱਖਿਅਤ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੨੬੩।

(ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਭਲੀ ਗੱਲ (ਕਹਿਣੀ) ਤੇ (ਕਿਸੇ ਦਾ ਦੋਸ਼) ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਉਸ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦੁਖ (ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ। ੨੬੪।

ع

سَعْيًا وَعَلِمَ أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ٥

مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أَتَتْ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِائَةٌ حَبًّا وَاللَّهُ يُضْعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ٥

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَا يَتَذَكَّرُونَ مِمَّا أَنْفَقُوا مَنًّا وَلَا أَذًى لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ٥

قَوْلٌ مَعْرُوفٌ وَمَغْفِرَةٌ خَيْرٌ مِنْ صَدَقَةٍ يَتْبَعُهَا أَذًى وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَلِيمٌ ٥

← ਥਾਣੀ ਤੇ ਕੁਝ ਤੀਜੇ ਥਾਣੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆ ਥਾਣੀ ਲੰਘ ਕੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਦੇਭ ਭੁਗਤਣਗੇ। ਓਹਨਾਂ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ “ਜੁਜਾਨ” ਦਾ ਪਦ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪੰਛੀ ਦਾ ਭਾਗ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਚਾਰ ਦਾ ਭਾਗ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਪੰਛੀ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਇਕ ਪੰਛੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਚੋਟੀ ਤੇ ਰੱਖ ਦਿਓ।

^੧ “ਯਾਅਤੀਨਾਕਾ ਸਾਯਨ” — “ਸਾਯਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਚਲਣ ਤੇ ਨੱਸਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਡੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਹ ਪਦ ਵੱਡੇ ਜਤਨ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮੰਦਾ; ਕ੍ਰਿਕ ਪੰਛੀ ਦੋੜਦਾ ਨਹੀਂ ਉਡਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਓਹ ਤੇਰੇ ਵਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਉਡਦੇ ਆ ਜਾਣਗੇ” ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੇ ਇਕ ਕਸਬ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੀ ਬਸ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਚਾਰ ਵਾਰੀ ਹੀ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਇਹਸਾਨ ਜਤਾ (ਜਤਾ) ਕੇ ਤੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਦੁਖ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਾਂਗ ਅਜਾਈ ਨਾ ਗੁਆਓ, ਜੋ ਲੋਕ-ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਤਾਂ ਉਸ ਪੱਥਰ ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਕੁਝ ਮਿੱਟੀ (ਪਈ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ ਤੇ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ^੧ ਉਸ (ਮਿੱਟੀ) ਨੂੰ (ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ) ਫੇਰ ਸਾਫ਼ ਪੱਥਰ (ਦਾ ਪੱਥਰ) ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। (ਏਹ ਲੋਕ) ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਏਹੋ ਜੇਹੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਸਫਲਤਾ ਦਾ) ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ੨੬੫।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਇਸ ਖਰਚ) ਦਾ ਹਾਲ ਉਸ ਬਾਗ਼ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਉੱਚੀ ਥਾਂ^੨ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ (ਤੇ) ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਣਾ ਫਲ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਜੋ ਉਸ ਤੇ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਨਾ ਵੀ ਵੱਸੇ, ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਵਰਖਾ^੩ (ਵੀ ਉਸ ਲਈ ਚੋਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ)। ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੬੬।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَبْطُلُوا صَدَقَتَكُمْ بِالْمَنِّ
وَالْأَذَىٰ كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِثَاءَ النَّاسِ وَلَا
يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ
عَلَيْهِ تَرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا ۖ لَا
يَقْدِرُونَ عَلَىٰ شَيْءٍ مِّمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦٥﴾

وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ
اللَّهِ وَتَثْبِيْتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ
أَصَابَهَا وَابِلٌ فَاتَتْ أَكْطُهَا ضَعْفَيْنِ فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا
وَابِلٌ فَطَلَّ ۖ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٢٦٦﴾

^੧“ਅਲਵਾਬਲੁ” = “ਅਲਮਾਤਾਗੁੰਜਦੀਦੁਜੋਖਮੁਲ ਕਤਰਿ” (ਅਕਰਬ) ਅਰਥਾਤ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ।

^੨ਇਹ ਪਦ ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਗੁਣ ਦੇ ਸਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਤੇ ਨਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਿਆ ਹੈ।

^੩“ਅਤੱਲੁ” = ਅਜਆਫ਼ੁਲ ਮਾਤਾਰਿ” (ਅਕਰਬ) ਅਤੱਲ ਅਤਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਰਖਾ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ (ਵੀ) ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣ (ਅਤੇ) ਉਸ (ਬਾਗ਼) ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਲ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ (ਛੋਟੇ) ਬਾਲਕ ਵੀ ਹੋਣ। ਫੇਰ ਉਸ ਬਾਗ਼ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹਨੇਰੀ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅੱਗ (ਵਰਗੀ ਗਰਮੀ) ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ (ਬਾਗ਼) ਸੜ (ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ) ਜਾਏ। (ਵੇਖੋ) ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ (ਭਲੇ) ਲਈ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੂ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ (ਤੇ) ਕੰਮ ਲਿਆ) ਕਰੋ। ੨੬੭। (ਰਕੂਅ ੩੬)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯਥਾਯੋਗ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਕੇਮੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਨੂੰ, ਜਾਂ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਖਰਚ (ਤਾਂ) ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪ —ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ (ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਸਮੇਂ) ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰੋ —ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ (ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਲਈ) ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਕਦੇ ਨਾ ਚੁਣੋ। ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਉਪਮਾਯੋਗ ਹੈ। ੨੬੮।

ਸੋਤਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਹਤਾਜੀ ਦੇ ਭਰਾਵੇ^੧ ਅਤੇ ਦੁਰਾਚਾਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਵੱਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਖੁਲ੍ਹ-ਭੁਲ੍ਹ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੬੯।

يُؤَدُّ أَحَدَكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٌ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ لَهُ فَاصْصَبْهَا إِعْصَابَ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٦٨﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّنْ كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَسَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَجْدِيَاءَ إِلَّا أَنْ تُقْضَوَاتِهِ وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٦٩﴾

الشَّيْطَانُ يُعِدُّكُمْ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُمْ بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يُعِدُّكُمْ مَغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٧٠﴾

^੧“ਵਾਅਦਾ” ਚੰਗੀ ਤੇ ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਦੋਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੀ ਗੱਲ “ਕਰਮ” ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਾਕ ਦੇ “ਕਰਤਾ” ਤੇ “ਕਿਰਿਆ” ਦੇ ਨਾਲ “ਕਰਮ” ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਲਈ “ਕਰਮ” ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦੋਵੇਂ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਕ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਭਰਾਉਣਾ” ਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ “ਇਕਰਾਰ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਯੁਕਤੀਆਂ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੁਕਤੀਆਂ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ, (ਤਾਂ ਜਾਣੋ!) ਉਸ ਨੂੰ (ਇਕ) ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਚੀਜ਼ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ (ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਿਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ੨੭੦।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤੁਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਲੇਖੇ) ਖਰਚ^੧ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁਖਣਾ ਸੁਖਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। (ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ) ਪਰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੨੭੧।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਰਗਟ ਹੋਰ ਤੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਇਹ (ਵੀ) ਚੰਗਾ (ਦੇਗ)^੨ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਉਹ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ) ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਹਤ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ (ਮਨਾਂ) ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ) ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਈ ਕੁਕਰਮੀਆਂ^੩ ਤੁਹਾਥੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ; ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੨੭੨।

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ①

وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ نَفَقَةٍ أَوْ نَذَرْتُمْ مِنْ نَذْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُهَا وَمَا يَظْلِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ②

إِنْ تَبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيَكْفُرْ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ③

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਮਾ ਅਨਫਕਤੁਮ ਮਿਨ ਨਾਫ਼ਾਕਾਤਿਨ ਐ ਨਜ਼ਰਤੁਮ ਮਿਨ ਨਾਜ਼ਾਰਾਤਿਨ” ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ “ਜੇ ਖਰਚ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਖਰਚ ਕਰੋ ਤੇ ਜੋ ਸੁਖਣਾ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਖੋ” ਪਰ ਇਹ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜੇ ਭਾਵ “ਕਰੋ”, ਜਾਂ “ਦਿਓ” ਦੇ ਪਦ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਹ ਭਾਵ “ਨਾਂਵ” ਨੂੰ “ਕਿਰਿਆ” ਵਿਚ ਬਦਲ ਕੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ ਸੁਖਣਾ ਨੂੰ ਸੁੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਸੁਖਣਾ ਪੋਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇ।

^੨“ਨਿਓਮਾਂ ਹਿਯਾ” ਅਸਲ ਵਿਚ “ਨਿਅਮਾ ਮਾ ਹਿਯਾ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਬਸ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ”;

^੩“ਮਿਨ ਸੋਯਿਆਤਿਕੁਮ” = ਦੋ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹਨ ਕਿ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਲੁਕਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਮਿਟਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ “ਮਿਨ” ਵਾਧੂ ਦਾ ਭਾਵ ਪਾਕਿਆਈ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਉੱਕੀਆਂ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਤੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, (ਆਪ) ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਚੰਗਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ^੧ ਤੁਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਲੇਖੇ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਖਰਚ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਸੋ ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਚੰਗਾ ਧਨ ਖਰਚ ਕਰੋਗੇ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ (ਮੌਕਾ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ੨੭੩।

ਏਹ (ਉਕਤ) ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਓਹਨਾਂ ਨਿਰਧਨਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ (ਦੂਜੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ) ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ^੨ ਗਿਆ ਹੈ। ਓਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ (ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ) ਤੁਰ ਫਿਰ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। (ਇਕ) ਅਣਜਾਣ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੂਜਿਆਂ ਅੱਗੇ ਹੱਥ ਅੱਡਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਨਾਦ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪਛਾਣ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਕੇ (ਭਿਖਿਆ) ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ, ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਵੀ ਚੰਗਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੇਖੇ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਨਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੭੪। (ਰਕੂਅ ੩੭)

لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُشَاءُ
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَا نَفْسِكُمْ وَمَا تُنْفِقُونَ إِلَّا
بِتَقَدَّرَ وَجْهَ اللَّهِ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ
وَأَنْتُمْ لَا تظَلُمُونَ ﴿٢٧٣﴾

لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُحْصُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ
كَرْبًا فِي الْأَرْضِ يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ
التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْكُنُونَ الْبَنَى
الْحَقَاءُ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ﴿٢٧٤﴾

^੧“ਬੋਰ” = ਦਾ ਅਰਥ ਧਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੇ ਧਨ ਨੂੰ ਵੀ “ਬੋਰ” ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਚੰਗੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

^੨“ਆਹਸਾਰਾਹੁ = ਹਾਥਾਸਾਹੁ ਅਨਹੁ” ਅਰਥਾਤ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੀਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦੀਨ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਜੀ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵਫ਼ਾ ਕੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਗੁਪਤ (ਵੀ) ਤੇ ਪਰਗਟ (ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੇਖੇ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ^੧ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਸੁਰੱਖਿਤ) ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੨੭੫।

ਜੇ ਲੋਕ ਵਿਆਜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹੀ) ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ^੨ (ਅਰਥਾਤ ਪਾਗਲਪਣੇ) ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੱਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ (ਗੱਲ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਵਾਂਗ ਤਾਂ ਵਿਆਜ ਜਿਹਾ (ਹੀ) ਹੈ। ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵੇਚਣ ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਦੇ (ਲੈਣ-ਦੇਣ) ਨੂੰ ਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਵਿਆਜ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ (ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆ (ਦੀ ਗੱਲ) ਆਵੇ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ (ਕਰਨ) ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੇ (ਵਿਆਜ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਲਾਭ ਉਸੇ ਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਜੇ (ਲੋਕ) ਮੁੜ (ਉਹ ਹੀ ਵਿਆਜ ਲੈਣ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ) ਕਰਨਗੇ, ਉਹ (ਜ਼ਰੂਰ) ਨਰਕ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਨਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ (ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ੨੭੬।

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِالْئِيلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٦﴾

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَخْبَظُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّا الْبَائِعُ وَمِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَاتَّهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧٧﴾

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾ “ਫਾਅ” ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਜਜਾ, “ਸਰਤ ਦੀ ਤਾਕੀਦ” ਹੈ, ਇਸੇ ਨੂੰ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨“ਤਖੱਬਾਤਾ ਹੁਸ਼ੈਤਾਨੁ=ਮੱਸਾਹੂ ਬਿਅਜਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੁਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਤਖੱਬਾਤਾਹੁ=ਜਰਬਾਹੁ ਸਦੀਦਨ” (ਅਕਰਬ) ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਾਰਿਆ ਅਤੇ “ਅਲਮਸੁ=ਅਲਜਨੂਨ” (ਅਕਰਬ) ਅਰਥਾਤ “ਮੱਸ” ਦਾ ਅਰਥ ਪਾਗਲਪਣਾ ਹੈ ਤੇ “ਮਿਨ” ਬਿਆਨੀਆ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਹ ਹੋਏ ਕਿ ਜਿਸ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ, ਅਥਵਾ ਪਾਗਲਪਣੇ ਨੇ ਵੱਡਾ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਵਿਆਜ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਂਦਾ¹ ਤੇ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਵੱਡੇ ਇਨਕਾਰੀ (ਤੇ) ਵੱਡੇ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੨੭੭।

ਜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਮਾਸ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਵੱਡਾ (ਸੋਹਣਾ) ਵਟਾਂਦਰਾ (ਰਾਖਵਾਂ) ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ (ਹੀ) ਹੋਣਗੇ। ੨੭੮।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਵਿਆਜ (ਦੇ ਲੇਖੇ) ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ (ਹੁਣ) ਛੱਡ ਦਿਓ। ੨੭੯।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਵੱਲੋਂ (ਹੋਣ ਵਾਲੇ) ਯੁੱਧ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਵੋ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਜ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿਓਗੇ, ਤਾਂ (ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ ਮੂਲ-ਧਨ² ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਵਸੂਲ ਕਰਨਾ ਯੋਗ) ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਕਿਸੇ ਤੇ) ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ ਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਹੀ) ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੨੮੦।

يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ
كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ۝

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
وَاتَوَّأُوا الزَّكَاةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ
عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ
الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

وَأَن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ
وَإِن تَبُيْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ
وَلَا تُظْلَمُونَ ۝

¹ਇਸ ਤੇ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੀਸਾਈ, ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਆਦਿ ਜਾਤੀਆਂ ਜੋ ਵਿਆਜ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਵੱਡੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਘਟ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕ ਪੋਸ਼ਫੋਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓੜਕ ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆਵੇਗਾ ਜਦ ਵਿਆਜ ਦਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਵਿਆਜ ਨਾ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣਗੇ; ਸੋ ਜਰਮਨੀ ਵਿਚ ਵਿਆਜ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲਹਿਰ ਵੱਡੀ ਜੋਰਾਂ ਤੇ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਠ ਰਹੀ ਹੈ।

²ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਰੁਉਸੁ ਅਮਵਾਲਿਕੁਮ” ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੂਲ-ਧਨ, ਪਰ ਉਰਦੂ ਆਦਿ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਬਹੁਵਚਨ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਇਕਵਚਨ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਇਉਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੁਹਾਡੇ ਮੂਲ ਧਨ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਧਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹਨ।

ਅਤੇ (ਜੇ ਕੋਈ ਉਧਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ) ਭੁੱਖਾ-ਨੰਗਾ ਹੋਵੇ^੧ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਖ (ਹੋਣ) ਤਕ ਢਿਲ ਦੇਈ ਰੱਖੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ (ਉਸ ਨੂੰ ਮੂਲ-ਧਨ ਵੀ) ਪੁੰਨ-ਦਾਨ (ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਦੇ ਦੇਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ (ਕੰਮ) ਹੈ। ੨੮੧।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਫੇਰ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਪੂਰਾ (ਪੂਰਾ) ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਕੋਈ) ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੨੮੨। (ਰਕੂਅ ੩੮)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ^੨ ਤਕ ਉਧਾਰ ਲਓ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਲਿਖਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ^੩ (ਨੀਅਤ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਨੂੰ) ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਲਿਖਾਰੀ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ-ਨੁੱਕਰ ਨਾ ਕਰੇ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਲਿਖਣਾ) ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ।

وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَىٰ مَيْسَرَةٍ ۚ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٨١﴾

وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَىٰ اللَّهِ ۖ فَيُفَصِّلُ تِمَارُكُمْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٨٢﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوا وَلْيَكُنْ بِكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ ۚ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ ۚ فَلْيَكْتُبْ

੧“ਕਾਨਾ” ਦੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੂਰਨ ਤੇ ਅਧੂਰਾ। ਇਸ ਥਾਂ “ਕਾਨਾ” ਪੂਰਨ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਭੁੱਖਾ-ਨੰਗਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਰਜ਼ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਮੂਲ-ਧਨ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਵਿਚ ਵੀ ਢਿਲ ਦੇ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

੨“ਇਲਾ ਅਜਲਿਨ ਮੁਸਮਾ” = ਇਸ ਵਿਚ “ਇਲਾ” ਤਾਂ ਲਾਮ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਉਧਾਰ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਇਲਾ” ਦੇਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਵੱਲ ਅਮਰੁ ਇਲੈਕਾ” ਅਰਥਾਤ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇਨੂੰ ਹੈ। ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ “ਆਹਮਾਦੁ ਇਲੈਕਲਾਹਾ” ਤੇਰੇ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ; ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਇਲਾ” ਪਦ “ਮਾਅ” ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਏਹ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਰਤੋਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਕਿ “ਮਨ ਅਨਸਾਰੀ ਇਲਲਾਹਿ” ਅਰਥਾਤ ਕਿਹੜਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ “ਇਲਾ” ਦੀ ਇਹ ਸਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋ ਖਬਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜੋੜ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇਹ “ਮਾਅ” ਦੇ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸਰਤ ਮੰਜੂਦ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਧਾਰ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਧਾਰ ਵੀ ਲਓ ਤੇ ਸਮਾ ਵੀ ਨੀਅਤ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਅਮਕੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰੁਪਈਆ ਮੌਜ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸੋਖ ਲਈ ਪਹਿਲੇ ਅਰਥ ਹੀ ਲਏ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਦੁਕਵੇਂ ਤੇ ਠੀਕ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਹੀ ਹਨ; ਭਾਵੇਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹਨ।

੩“ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ” ਇਸ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਲਿਖ ਲਓ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਲਿਖਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਮੰਜੂਦਗੀ ਵਿਚ ਓਹਨਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠ ਕੇ ਲਿਖੇ।

ਸੋ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਜ਼ਰੂਰ) ਲਿਖੇ ਅਤੇ (ਲਿਖਤ) ਉਹ ਲਿਖਵਾਏ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੱਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ) ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਲਿਖਾਉਣ ਸਮੇਂ) ਆਪਣੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਡਰਦਾ ਰਹੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਵੀ (ਵਧ) ਘਟ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੱਕ ਹੈ, ਅਣਜਾਣ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਨਿਰਬਲ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ (ਆਪ) ਲਿਖਵਾਉਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਉਸ ਦੇ ਥਾਂ) ਉਸ ਦਾ ਕਾਰ-ਮੁਖਤਾਰ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ (ਲਿਖਤ) ਲਿਖਵਾਏ। (ਇਸ ਸਮੇਂ) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਮਰਦ ਗਵਾਹ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਜੇ ਦੋ (ਗਵਾਹ) ਮਰਦ ਨਾ ਹੋਣ, ਤਾਂ (ਮੌਕੇ ਦੇ) ਗਵਾਹਾਂ¹ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਤੁਸੀਂ) ਗਵਾਹ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਰਦ ਤੇ ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ (ਗਵਾਹ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਰੋ ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਇਸ ਲਈ ਲਾਈ ਗਈ ਹੈ) ਕਿ (ਹਰ) ਇਕ ਦੇ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਹਰ) ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ (ਗੱਲ) ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜਦ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ (ਗਵਾਹੀ ਲਈ) ਸੱਦਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰਨ। ਭਾਵੇਂ ਛੋਟਾ (ਲੈਣ-ਦੇਣ) ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਵੱਡਾ; ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਣੇ ਉਸ ਦੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕਰੋ।

وَلْيُمْلِلِ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَنْحَسِ مِنْهُ شَيْئًا فَإِنْ كَانَ الَّذِي عَلَيْهِ الْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْطِيعُ أَنْ يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِنْ رِضْوَانٍ مِنَ الشَّهَدَاءِ أَنْ تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى وَلَا يَأْبَ الشَّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰ أَجَلِهِ ذَلِكُمْ أَفْسَطُ

¹ਇਹ ਆਇਤ ਟੀਕੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਔਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ “ਸੁਹਾਦਾਅ” ਪਦ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਾਕ ਵਿਚ ਦੋ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਏ ਗਵਾਹ ਦੇ ਪਦ ਨੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਅੰਕੁਸ਼ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਲਿਖਤ ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੋ ਦੋ ਮਰਦ ਜਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਉੱਥੇ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਦੋ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਬਣਾਉਣਾ ਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ; ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜੋ ਲੋਕ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹੋਣ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਯੋਗ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਰਦ ਤੇ ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪੁਆਈ ਜਾਏ।

ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵਧੇਰੇ
ਇਨਸਾਫ਼ ਵਾਲੀ (ਹੈ) ਤੇ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ
ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ
ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ (ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ) ਹੈ
ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ੇਕੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪੈ ਸਕੋ। (ਸੋ ਲੈਣ-
ਦੇਣ ਦਾ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ)
ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੱਥੋਂ-ਹੱਥੀਂ ਵਪਾਰ ਕਰਦੇ
ਹੋਵੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ (ਧਨ ਤੇ ਸਾਮਾਨ)
ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲੇਖਾ ਚੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਇਸ
ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਸ (ਲੈਣ-ਦੇਣ) ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਵਿਚ
ਨਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ^੨,
ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲੈਣ-ਦੇਣ^੩
ਕਰੋ, ਤਾਂ ਗਵਾਹ ਬਣਾ ਲਿਆ ਕਰੋ। (ਇਹ ਗੱਲ
ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ) ਨਾ ਤਾਂ ਲਿਖਾਰੀ
ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਦੁਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਨਾ ਗਵਾਹ ਨੂੰ
(ਹੀ ਸਤਾਇਆ ਜਾਏ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰੋਗੇ,
ਤਾਂ ਇਸ (ਗੱਲ) ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅਵੱਗਿਆ (ਪਰਗਟ)
ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ (ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ
ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ
ਕਰੋਗੇ, (ਤਾਂ) ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ੇਗਾ
ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ। ੨੮੩।

عِنْدَ اللَّهِ وَأَقُومُوا لِلشَّهَادَةِ وَأَذِّنْ آلَا تَرْتَابُوا إِلَّا أَنْ
تَكُونَ بِنَاءً حَاصِرَةً تُدِيرُوهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ إِلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا
يُضَارُ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ
بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ

^੧“ਹਾਜ਼ਿਰਾਤਨ” ਦਾ ਅਰਥ “ਹੱਥੋਂ-ਹੱਥੀਂ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਸਾਮਾਨ ਤੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤੇ ਮੁੱਲ ਨਕਦ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

^੨ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਲਿਖਣਾ ਚੰਗਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਕੇਸ-ਮੀਮੋ ਦਿੰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਨਾਲ ਭਗਤੋਂ ਬਚਤ ਘਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੩ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੌਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗਵਾਹ ਰੱਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ; ਰਾਂ ਜੁ ਬਖੇੜੇ ਨਾ ਪੈ ਸਕਣ।

ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਸਫਰ ਤੇ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਿਖਾਰੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਤਾਂ (ਇਸ ਦੇ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮ) ਰਹਿਨ ਬਾ-ਕਬਜ਼ਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ (ਦੂਜੇ) ਨੂੰ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਬਣਾਏ, (ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਰਕਮ ਅਮਾਨਤ ਵਜੋਂ ਦੇਵੇ), ਤਾਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਅਮਾਨਤ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ) ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਨੂੰ (ਮੰਗਣ ਤੇ) ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਡਰਦਾ ਰਹੇ। ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ (ਕਦੇ) ਨਾ ਲੁਕਾਓ। ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਏਗਾ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੋਟ ਹੈ ਅਤੇ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੮੪। (ਰਕੂਅ ੩੯)

ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ^੧, ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਏਗਾ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਚਾਹੇਗਾ, ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇਗਾ ਕਸਟ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨੮੫।

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਸ ਰਸੂਲ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਇਹ (ਆਪ ਵੀ) ਸਰਧਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਦੂਜੇ) ਸਰਧਾਲੂ ਵੀ (ਸਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ),

وَأِنْ كُنْتُمْ عَلَى سَفَرٍ وَلَمْ تَجِدُوا كَاتِبًا فَرِهْنَ مَقْبُوضَةً فَإِنْ مِنْكُمْ بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ فَاذْكُرُوا الَّذِي أَنْزَلَ آيَاتِهِ وَلِيَتَّقِيَ اللَّهُ رَبَّهُ وَلَا تَكْفُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَنْتَهَبِ فَإِنَّهُ إِثْمٌ قَلْبُهُ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨٤﴾

੨੮੪

لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْذَرُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تَخْفَوْا يُخَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيُخَفِّرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٥﴾

أَمَّا الرُّسُلُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَ

^੧“ਤੁਖਫੂ” = ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ “ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ”, ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਸ ਕਰਮ ਦੀ ਨੀਅਤ ਜੋ ਕਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਏਹ ਸਾਰੇ (ਦੇ ਸਾਰੇ) ਅੱਲਾਹ, ਉਸ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਉਸ ਦੀਆਂ (ਸਭ ਧਰਮ) ਪੁਸਤਕਾਂ, ਉਸ ਦੇ (ਸਰਬਤ) ਰਸੂਲਾਂ ਤੇ ਸਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ (ਦੂਜੇ) ਵਿਚ ਵੀ (ਕੋਈ) ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ) ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ (ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ) ਉਸ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। (ਏਹ ਲੋਕ ਸਦਾ ਏਹ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ^੧। (ਅਸੀਂ) ਤੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੨੮੬।

ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ (ਵੀ) ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰ, ਛੁੱਟ ਉਸ (ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ) ਦੇ ਜਿਸ ਦੀ (ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਤੇ) ਸਮਰਥਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਜੇ ਉਸ ਨੇ (ਕੋਈ ਚੰਗਾ) ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਉਹ ਵੀ) ਉਸ ਲਈ (ਲਾਭਦਾਇਕ) ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੇ (ਮਾੜਾ) ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ (ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਉਸੇ) ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ (ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜੇ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਚੁਕ ਕਰ ਬੈਠੀਏ, ਜਾਂ ਸਾਥੋਂ ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੰਡ ਨਾ^੨ ਦੇਣਾ। ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਸਿਰ (ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ^੩ ਨਾ ਪਾਉਣਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਈ ਸੀ—ਜੋ ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

كُتِبَ لَهُمْ وَرُسُلُهُمْ لَا تَقْرَأُ بَيْنَ يَدَيْهِ أَحَدٌ مِّنْ رُّسُلِهِمْ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ۝

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِزًّا وَوُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَ عَلَيْهِمَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تَأْخُذْنَا إِنَّا نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ

^੧“ਮੰਗਣਾ” ਦਾ ਪਦ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਲੁਪਤ ਹੈ। ਪਰ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਬਰੈਕਟਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਲਿਖਣਾ ਪਿਆ ਹੈ।

^੨“ਆਖ਼ਾਜ਼ਾ” = ਜਦ ਭੁੱਲ ਚੁਕ ਜਾਂ ਅਪਰਾਧ ਬਾਰੇ ਆਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਆਕਾਬਾਹੂ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਫੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦੰਡ ਦੇਣਾ ਹੀ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੩“ਇਸਰੂਨ” ਦਾ ਅਰਥ, ਬਚਨ, ਇਕਰਾਰ, ਤੇ ਭਾਰ, ਹੈ ਅਤੇ “ਅੱਲਜ਼ਬੁ” ਫ਼ੁਨਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੀ “ਅੱਲਜ਼ਬੁ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੇਵੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਬੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :— →

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਾਥੋਂ (ਉਹ ਭਾਰ) ਨਾ ਚੁਕਵਾਉਣਾ।^੧ ਜਿਸ (ਦੇ
ਚੁਕਣ) ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਖਿਮਾ
ਕਰਨਾ, ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ
ਕਰਨਾ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ। ਸੋ
ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ^੨ ਵਿਰੁਧ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ
ਕਰਨਾ। ੨੮੭ (ਰਕੂਅ ੪੦)

مِنْ يَتَّبِعُنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلَنَا مَا لَا
طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا إِنَّكَ
أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ
الْكَافِرِينَ ۝

ع

←“ਵਾਯਾਜਾਉ ਅਨਹੁਮ ਇਸਰਾਹੁਮ” (ਇਅਰਾਫ ਰ: ੧੯)

ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਉਹ ਭਾਰ (ਜਿਹੜੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ) ਅਤੇ ਉਹ ਜੰਜੀਰ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਹੋਏ
ਸਨ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ।

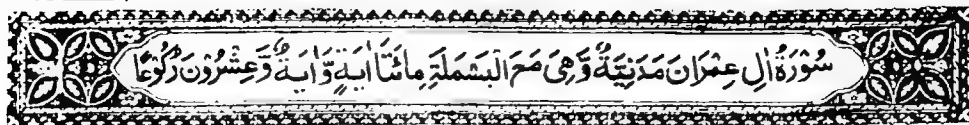
ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ “ਇਸਰਾਹੁਮ” ਉਸ ਪੱਕੇ ਇਕਰਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੰਨ ਤੋਂ ਭਲਾਈਆਂ ਤੋਂ
ਹੱਕ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਸਾਡੇ ਤੇ ਘੱਟ ਪਾਉਣਾ; ਸਗੋਂ
ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਕੀ ਹੁਕਮ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਭਲਾਈ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾਂ
ਹਟ ਗਏ ਸਨ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਾਡੇ ਤੇ ਨਾ ਪਾਈ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਕੇ ਭਲੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ
ਕੱਢੇ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਈਏ।

ਸੋ ਕੱਲ ਕੀ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਇਸ ਕੱਲ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਕੰਮ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਏ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ
ਸਾਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾ ਬਣੀਏ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ
ਦਾ ਦੰਡ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ
ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਦਾ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੌਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਗੁੱਸੇ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾ ਬਣਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਭਲਾਈਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਹੱਥੀ-
ਜਾਂਉਤੇ ਭੇਜਦਾ ਰਹੇ, ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਨਾਮਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ
ਨਾ ਝੁੱਟ ਸਕੇ।

੧“ਹੱਮਾਲਾਹੁ—ਜਾਮਲਾਹੁ ਯਾਹਮਿਲਾਹੁ”— ਉਸ ਤੋਂ ਭਾਰ ਚੁਕਵਾਇਆ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਦੰਡ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ
ਅਜਿਹਾ ਦੰਡ ਨਾ ਮਿਲੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਚਲੇ ਹੀ ਜਾਈਏ ਤੇ ਫੇਰ ਮੁੜ ਉੱਠਣ ਦੀ ਸਤਾ ਹੀ ਨਾ ਰਹੇ; ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਖਿਮਾ ਕਰ—ਦਾ
ਪਦ ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨“ਕੌਮੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਟੋਲਾ ਤੇ ਸੰਗਤ ਹੈ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ਸੋ ਕੌਮ ਦਾ ਅਰਥ ਜ਼ਰੂਰ ਹਰ ਥਾਂ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਕੌਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਹਰੇਕ ਉਸ ਟੋਲੇ ਜਾਂ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਕੌਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ
ਇਕ ਮਨੋਰਥ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ; ਚੂੰਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਕ ਟੋਲਾ ਕਹਾਉਣ
ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਕੌਮ ਦਾ ਅਰਥ ਵੇਰੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਥ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ
ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ। ਏਹ ਅਰਥ ਵਧੇਰੇ ਸੋਹਣੇ ਤੇ ਦੁਕਵੇਂ ਹਨ; ਚੂੰਕਿ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ
ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅਰਥ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਪਰਾ ਨਾ ਭਾਸੇ।

(੩) ਸੂਰਤ ਆਲਿ ਇਮਰਾਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ, ਮਦੀਨੇ ਉਤਰੀ ਸੀ }
{ ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੨੦੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨੦ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ^੧ ।੨।

الْم ②

ਅੱਲਾਹ (ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ
ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ; ਉਹ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਤੇ ਅਨਾਦੀ ਹੈ।
(ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ) ਅਸਥਿਰ ਹੈ ਤੇ (ਸਾਰੀਆਂ
ਚੀਜ਼ਾਂ) ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ ।੩।

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ③

ਉਸੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਸਤਵਾਦੀ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ
ਹੈ, ਜੋ ਉਸ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ) ਦੀ—ਜੋ ਇਸ
(ਪੁਸਤਕ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਉਤਰੀ) ਸੀ—ਪੁਸ਼ਟੀ
ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਣ ਲਈ, ਤੇਰੇ ਤੇ ਅੰਜੀਲ (ਵੀ)
ਉਤਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ
(ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ) ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ
ਉਤਾਰੇ ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ
ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡਾ
ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ
ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਦੰਡ ਦੇਵਣਹਾਰ ਹੈ ।੪-੫।

نَزَّلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ
وَأَنزَلَ التَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ④

مِن قَبْلُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَأَنزَلَ الْفُرْقَانَ ⑤
إِنَّ الدِّينَ كَفَرٌ وَإِيَّاكَ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ⑥
وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ⑦

ਅਤੇ (ਸਾਰੇ) ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ
ਚੀਜ਼ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੬।

إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي
السَّمَاءِ ⑧

^੧ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਲਈ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਆਇਤ ੨ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ ।

ਉਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਜੇਹੋ ਜੇਹੀ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਸਕਲ-ਸੁਰਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੭।

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਆਇਤਾਂ ਤਾਂ ਪੱਕੀਆਂ^੧ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮੂਲ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਅਲੰਕਾਰਕ^੨ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਟੇਢੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਕਲੋਸ (ਪਾਉਣ) ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਨਾਲ ਤੇ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ) ਨੂੰ (ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਤੋਂ ਮੋੜਾ ਦੇਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ (ਆਇਤਾਂ) ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ) ਵਿਚ ਅਲੰਕਾਰਕ^੩ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ—ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ—ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਤੇ (ਪੂਰਨ) ਸ਼ਰਧਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਇਹ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਭ) ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਹੈ—ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਅਤੇ ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਵੀ ਸਿਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੮।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ (ਇਸ) ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਈ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਟੇਢੇ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਮਿਹਰ (ਦੇ ਸਾਧਨ) ਬਖਸ਼ੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਵੱਡਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈਂ। ੯।

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑦

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُفَكِّكَةٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَبِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ ⑧

رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ⑨

^੧“ਮੁਹਕਮਾਤੁਨ”—ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਆਇਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਖਾਸ ਸਿਖਿਆ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੨“ਮੁਤਾਸਾਬਿਹਾਤ” ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਆਇਤਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਸਿਖਿਆ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲੀਆਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਇਤਾਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਖੂਬੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਸ ਦਿਨ—ਜਿਸ (ਦੇ ਆਉਣ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ—ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਂਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੦। (ਰਕੂਅ ੧)

ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸੰਤਾਨਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ) ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਏਹੋ ਲੋਕ ਹੀ ਨਰਕ ਦਾ ਬਾਲਣ ਹਨ। ੧੧।

(ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਰਹਿਤ ਬਹਿਤ) ਫ਼ਿਰਾਉਨ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਰਹਿਣੀ-ਬਹਿਣੀ ਜਿਹੀ (ਹੈ), ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੧੨।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ (ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਨਰਕ ਵਲ ਧੱਕਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੧੩।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ—ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਸਨ,—ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ। (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਇਕ ਧੜਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ (ਧੜਾ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਓਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਦੂਣੇ ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਲ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ (ਗੱਲ) ਵਿਚ (ਗਿਆਨ) ਨੇਤਰ (ਰੱਖਣ) ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੀ ਸਿਖਿਆ ਹੈ। ੧੪।

رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْوَعْدَ ۝

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نَفْعِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا أَوْلَادَهُمْ
فَإِنَّ اللَّهَ شَتَّىٰ ۖ وَأُولَٰئِكَ هُمُ ذُوقُوا النَّارَ ۝

كَذَّابٍ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ ۖ وَالَّذِينَ مِنْ بَيْنِهِمْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا ۖ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۖ وَاللَّهُ شَدِيدُ
الْعِقَابِ ۝

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَعْتٌ وَلَٰكِنْ سَوْفَ يُعَذَّبُونَ ۖ وَنُحْشَرُونَ إِلَىٰ جَهَنَّمَ
وَبُئْسَ الْمِهَادُ ۝

قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِئَتَيْنِ الْتَقَتَا ۖ فِئَةٌ مِنْكُمْ قَاتِلُ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَالْآخَرَىٰ كَافِرَةٌ ۖ يَرَوْنَهُمْ فَيَقْتُلُوهُمْ وَبَغَوْا
عَلَيْهِمْ ۖ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بَصَرَهُ ۖ مَنْ يَشَأْ ۖ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ
لَعِبْرَةً ۖ لِقَوْلِي الْأَبْصَارِ ۝

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ) ਮਨ ਭਾਉਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ — ਇਸਤਰੀਆਂ, ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇ ਸੋਨੇ-ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਰਾਖਵੇਂ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸੋਹਣੇ (ਸੋਹਣੇ) ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮਨਮੋਹਣਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ (ਇਸ) ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ (ਤਾਂ) ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੧੫।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ (ਵੀ) ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਦੱਸਾਂ? ਜੇ ਲੋਕ ਸੰਜਮੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ, (ਓਹ) ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ (ਸਦਾ) ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਲਈ) ਪਵਿੱਤਰ ਪਤਨੀਆਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ (ਨੀਅਤ) ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੬।

ਜੇ (ਲੋਕ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ (ਤੇਰੇ) ਸਰਧਾਲੂ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਡੇ (ਸਾਰੇ) ਅਪਰਾਧ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ ਤੇ ਸਾਨੂੰ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ। ੧੭।

ਜੇ ਸਥਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੱਚ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀ ਹਨ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੋਧੇ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਤਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ) ਵਿਚ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੮।

ਅੱਲਾਹ ਨਿਆਂਇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਸਾਰੇ) ਵਰਿਸ਼ਤੇ, ਗਿਆਨੀ ਵੀ (ਇਹੋ ਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੯।

رَبِّينَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ
وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ
السَّوْمَةِ وَالْإِنْعَامِ وَالْخَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَبِإِ ۝

قُلْ أَوْبَيْنَاكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ ذَلِكَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ
رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ
بَالْعَمَلِ ۝

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّنَا أَمْنَا فَأَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَنَنَا
عَذَابَ النَّارِ ۝

الضَّالِّينَ وَالضَّالِّينَ وَالْقَاسِيْنَ وَالْمُفْسِقِينَ
وَالْمُتَكَبِّرِينَ بِالسَّحَابِ ۝

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ
قَابِلًا بِالْقِسْطِ ۚ إِنَّهُ لَا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਬੀਕ ਅਸਲ (ਸੱਚਾ) ਧਰਮ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ (ਇਸਲਾਮ) ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਹ ਲੋਕ ਹੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ—(ਇਸ) ਗਿਆਨ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਦ ਵੀ, ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੨੦।

ਹੁਣ ਜੇ ਇਹ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ (ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਲਈ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, (ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਤੇ (ਏਹਨਾਂ ਸਾਰੇ) ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਵੀ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ? ਜੇ ਏਹ ਵੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਣ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਏਹ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਗਏ ਤੇ ਜੇ ਏਹ ਮੂੰਹ ਮੱਝ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ (ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਏਹਨਾਂ ਤਕ) ਪੁਰਾ ਦੇਣਾ (ਹੀ) ਹੈ । ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ । ੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਜਾਈਂ ਹੀ (ਉਸ ਦੇ) ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਆਂ-ਕਾਰੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਾ ਦੇ । ੨੨।

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ اللَّهِ لَمُتَّعُوا بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ
أُولَئِكَ الَّذِينَ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْكِتَابَ لَا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
يَنْهَوهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ يَأْتِ اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ
الْحِسَابِ ①

فَإِنْ حَاجَّكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعْتُ
وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأَفْهَامَ أَسْلَمْتُ فَإِنْ
أَسْلَمُوا فَقَدْ اهْتَدَوْا وَإِنْ كَفَرُوا فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلْغُ
وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ②

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيَّ
يَغْرِضُونَ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ
النَّاسِ لَبِئْسَ لَهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ عِلْمٌ ③

① ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਫਾਅ” ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਬਸ” ਜਾਂ “ਸੋ” ਹੈ । ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਵਾਕ ਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਬਸ” ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ।

ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ੨੩।

ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਅਤ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । (ਜਦ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਲ ਸੌਂਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ (ਇਸ ਤੋਂ) ਬਚਣ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੨੪।

(ਓਹਨਾਂ ਦਾ) ਇਹ ਬਚਾਉ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਕੁਝ (ਗਿਣਤੀ ਦੇ) ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਨਹੀਂ ਛੋਹੇਗੀ । ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਕੁਝ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ) ਧਰਮ (ਦੇ ਮਾਮਲੇ) ਵਿਚ ਟਪਲਾ ਦਿੱਤਾ (ਹੋਇਆ) ਹੈ । ੨੫।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਿਨ—ਜਿਸ (ਦੇ ਆਉਣ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ—ਓਹਨਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ) ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ? ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਮਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ (ਉਸ ਦਿਨ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ (ਕੋਈ) ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ । ੨੬।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਅੱਲਾਹ ! ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਖਸ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ । ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ, ਪ੍ਰਭਤਾ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਹੀਣਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ । ਸਭ ਭਲਾਈ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈਂ । ੨੭।

أُولَئِكَ الَّذِينَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ۝

لَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعَوْنَ
إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فُرْقَانُهمْ وَ
هُمْ مُّعْرِضُونَ ۝

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ نَسْتَأْذِنَكَ إِنَّا مَا مَعَدَدُونَ
وَعَزَّوهُمْ فِي دِينِهِمْ مَا كَانُوا يَفْقَهُونَ ۝

فَكَيْفَ إِذَا جُمِعْتَهُمْ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ وَوُفِّيَتْ
كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝

قُلِ اللَّهُمَّ مَلِكُ الْمَلِكِ تَوَكَّلْ عَلَىكَ مِنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعْ
عَلَيْكَ مِنْ تَشَاءُ وَتَعَزَّوْكَ مِنْ تَشَاءُ وَتَذِلْ مَنْ
تَشَاءُ بِبَيْدِكَ الْخَبِيرَةِ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

ਤੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਿਰਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਰਜੀਵ ਤੇ ਸੁਰਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਜੀਵ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ੨੮।

ਸਰਧਾਲੂ, ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਮਿੱਤਰ ਨਾ ਬਣਾਉਣ। ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ (ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ) ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵੀ (ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ) ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ (ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੨੯।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਜੋ (ਕੁਝ) ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਓ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਰਗਟ ਕਰੋ, ਅੱਲਾਹ (ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਏਗਾ,^੧ ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੩੦।

(ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ) ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੋ ਭਲਾਈ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੇਖ ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਕਰਮੀ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਵੀ (ਵੇਖ ਲਏਗਾ) ਉਹ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਇਸ (ਕੁਕਰਮੀ) ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਚੋਖੀ ਵਿਥ ਹੁੰਦੀ।

تُولِجَ اللَّيْلُ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارُ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرُكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ وَإِلَى اللَّهِ الْبَصِيرُ ۝

قُلْ إِنْ تُخَفُوا مَا فِي صُدُورِكُمْ أَوْ تُبْذَرُوا يُعَلِّمَهُ اللَّهُ وَيَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

يَوْمَ يَحْذَرُ كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُخْضَرًّا ۖ وَمَا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ

^੧ਵੀਰਾਰਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਅਨਾਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਘਟਨਾ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੩੧। (ਰਕੂਅ ੩)

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਹੇ ਲੋਕੋ!) ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਰਣਿਆਂ ਤੇ ਚੱਲੋ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਹ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੩੨।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਜੇ ਉਹ ਤਿਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੩੩।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ “ਆਦਮ”, “ਨੂਹ”, “ਇਬਰਾਹੀਮ” (ਤੇ ਉਸ) ਦੀ ਬੰਸ ਨੂੰ ਅਤੇ “ਇਮਰਾਨ” ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ^੧ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੩੪।

ਉਸ ਨੇ ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੀ ਬੰਸ ਨੂੰ^੨ (ਵਡਿਆਇਆ ਸੀ), ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ-ਜੁਲਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੫।

أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ وَاللَّهُ يَدْعُ
بِالْعِبَادِ ۝

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ
اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْكَافِرِينَ ۝

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ
عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ ۝

ذُرِّيَّةً بَعْضُهَا مِنْ بَعْضٍ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝

^੧ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਜੇ “ਆਦਮ” ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਤਾਂ “ਨੂਹ” ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਜੇ “ਨੂਹ” ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਤਾਂ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਤਾਂ “ਇਮਰਾਨ” ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ “ਜ਼ਰੀਯਤ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿੰਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

(ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਇਮਰਾਨ ਦੀ (ਬੇਸ ਦੀ) ਤੀਵੀਂ^੧ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਹੈ, ਮੈਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ—ਤੇਰੀ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗੀ। ਸੋ ਤੂੰ (ਉਸ ਨੂੰ) ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ—ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ—ਪਰਵਾਨ ਕਰ^੨। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈਂ। ੩੬।

ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਣਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਧੀ ਜਨਮੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਜਣਿਆ ਸੀ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ (ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਸੀ ਅਤੇ (ਉਸ ਦਾ ਖਿਆਲੀ) ਪੁੱਤਰ^੩ (ਇਸ) ਧੀ ਵਰਗਾ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ “ਮਰੀਅਮ” ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਧਿੱਕਾਰੇ ਹੋਏ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਓਟ ਵਿਚ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ^੪। ੩੭।

إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَذَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّيْ ۖ إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٦﴾

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ ۖ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَاءُ كَالْأُنْثَىٰ ۖ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٣٧﴾

^੧ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਤੀਵੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣੇ ਉਸ ਕਬੀਲੇ ਦੀ ਪੂਰਣ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸਤਿਵੰਤੀ ਕੱਲਮ-ਕੱਲੀ ਤੀਵੀਂ ਉਹੋ ਸੀ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ “ਤਕੱਥਾਲੁ” ਪਦ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਸੀਹ ਪੂਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਾਨੀ ਨੇ “ਮਸੀਹ” ਦੀ ਮਾ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕੇ ਅੱਥਾ ਮੀਟ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਓ। ਚੂੰਕਿ ਅਸਲ ਮਤਲੂਬ ਤਾਂ “ਮਰੀਅਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ” ਹੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਹਜਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਬਾਰੇ ਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੱਕ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ, ਜੋ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਹਜਰਤ ਈਸਾ ਨੂੰ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

^੩ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਅੱਜਾਕਾਰੁ” ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ “ਅੱਲ” ਕਦੇ ਕਦੇ ਖ਼ਿਆਲੀ ਹੀਜ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਟੀਕਾ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਠੀਕ ਹੈ।

^੪ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕਸਫ ਦੁਆਰਾ “ਮਰੀਅਮ” ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਸੰਤਾਨ ਹੱਲਾ ਬੋਲੇਗਾ। ਵੀਰਾਵਾਨ ਵੀਰਾਹ ਕਰ ਲੈਣ।

ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਸੋਹਣੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਧਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਦ ਕਦੇ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ਘਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, (ਤਾਂ) ਉਸ ਦੇ ਕੱਲ ਕੋਈ (ਨਾ ਕੋਈ) ਖਾਣਾ (ਪਿਆ) ਵੇਖਦਾ ਸੀ। (ਜੋ ਇਕ ਦਿਨ) ਉਸ ਨੇ (ਅਜਿਹਾ ਖਾਣਾ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਮਰੀਅਮ"! ਇਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩੮।

ਤਾਂ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ (ਵੀ) ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸੰਤਾਨ ਬਖਸ਼। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਅਰਦਾਸਾਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਹਾਰ ਹੈਂ। ੩੯।

ਇਸ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ—ਜਦ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਤੇ (ਪਵਿੱਤਰ) ਹਿੱਸੇ^੨ ਵਿਚ (ਇਕ ਦਿਨ) ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ,—ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇਨੂੰ "ਯਹਯਾ" (ਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ) ਦੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਕ ਖਾਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ, (ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ) ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਭਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਉਨਤੀ ਕਰ ਕੇ) ਨਬੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੦।

فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا
وَكَلَّمَهَا زَكْرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ
وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَمْرِئُؤْنِي لَيْكَ هَذَا
قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنْ لَمْ يَرِزُقْ مِنْ يَسَاءٍ
بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑤

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ
لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ ⑥

فَنَادَتْهُ الْمَلَكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ
أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ مُصَدِّقًا لِكَلِمَةٍ مِنْ اللَّهِ
وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ ⑦

^੧ "ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ" ਇਹ ਅਰਥ "ਮਿਹਰਾਬ" ਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੱਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ "ਮਰੀਅਮ" ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਕਫ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੇ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਘਰ ਦੇ ਚੰਗੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

^੨ ਇਹ "ਮਿਹਰਾਬ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਘਰ ਦਾ ਪਾਕ ਤੇ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ।

(ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ ਨੇ (ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ (ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਲੰਮੀ ਆਯੂ ਭੋਗਣ ਵਾਲਾ), ਸਪੁੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ (ਚੋਖਾ) ਬਿਧ (ਹੋ ਚੁੱਕਾ) ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਬਾਂਝ ਹੋ^੧ । (ਇਸ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਅਜਿਹਾ ਹੀ (ਸਮਰਥ) ਹੈ, ਉਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਰਦਾ ਹੈ । ੪੧।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇ । (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ) ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੈਣਤਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਗੱਲ-ਕਥ ਨਾ ਕਰੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹੀਂ ਤੇ ਸਵੇਰ ਸਾਮ ਉਸੇ ਨੂੰ ਚਿਤਾਰਦਾ ਰਹੀਂ । ੪੨। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਮਰੀਅਮ"! ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਵਡਿਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ) ਸਾਰੇ ਜਹਾਨ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੈ । ੪੩।

ਹੇ "ਮਰੀਅਮ"! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰ ਬਣ ਤੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ, ਅਰਥਾਤ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਭਗਤੀ^੨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰ । ੪੪।

قَالَ رَبِّ اِنِّیْ یَکُوْنُ لِیْ عُلْمٌۢ وَّ قَدْ بَلَغَیْ اَکْبَرُ وَ اَمْرًاۤتِیْ عَاقِرٌ قَالَ کَذٰلِکَ اَللّٰهُ یَفْعَلُ مَا یَشَآءُ ۝

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِّیْ اٰیَةً ۚ قَالَ اَیَّتُکَ اَلَا تَکَلِّمُ النَّاسَ ثَلَاثَ اَیَّامٍ اِلَّا رَمَزًا وَّ اذْکُرْ رَبَّکَ کَثِیْرًا وَّ سَبِّحْ بِالنَّحِیْرِ وَ اَلِیْبَکَ ۝

وَ اِذْ قَالَتِ الْمَلٰٓئِکَةُ یَسْرِیْمُ اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰکِ وَ طَهَّرَکِ وَ اصْطَفٰکِ عَلٰی نِسَآءِ الْعٰلَمِیْنَ ۝

یَسْرِیْمُ اَقْنِیْ لِرَبِّکِ وَ اسْجُدِیْ وَ اَرْکَبِیْ مَعَ الزَّکٰوِیْنَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ ਬਾਂਝ ਹੋਣਾ। ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ ਅਤੇ ਬਿਧ ਹੋਣਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜੁਆਨ ਪੁੱਤਰ ਵੇਖਣ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਕਾਸਾ ਵਿਚ "ਰਾਕਾਅ" ਦਾ ਅਰਥ ਤੋਹੀਦ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਭਗਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਟੀਕਾ ਗੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਭਗਤੀ ਕਰ" ।

ਇਹ ਗੁਪਤ ਖਬਰਾਂ¹ ਵਿੱਚੋਂ (ਇਕ ਖਬਰ) ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ) ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਜਦ ਓਹ (ਗੁਣੇ ਪਾਉਣ ਲਈ) ਆਪਣੇ ਭੀਰ ਸੁਟਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ "ਮਰੀਅਮ" ਦੀ (ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਤੇ) ਰਾਖੀ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਤੂੰ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੀ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੪੫।

(ਫੇਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਮਰੀਅਮ" ! ਅੱਲਾਹ ਤੇਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ (ਸਪੁੱਤਰ ਦੀ) ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ "ਮਰੀਅਮ ਦਾ ਪੁੱਤਰ 'ਈਸਾ ਮਸੀਹ'" ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ (ਲੋਕ) ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪਤਿਵੇਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੬।

ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਝੁੜੇ ਵਿਚ (ਅਰਥਾਤ ਬਚਪਨ ਸਮੇਂ) ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਅਧੋੜ ਉਮਰ ਹੋਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ (ਵੀ), ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੭।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ("ਮਰੀਅਮ") ਨੇ (ਵੱਡੇ ਅਚੇਤੇ ਨਾਲ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ! ਮੇਰੀ ਕੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਲਕ ਕਿਵੇਂ ਜਨਮੇਗਾ, ਜਦ ਕਿ (ਅਜੇ ਤੱਕ) ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ (ਵੀ) ਮਰਦ ਨੇ ਛੋਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ? (ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ (ਦਾ ਕੇਮ) ਅਜਿਹਾ ਹੀ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ, ਉਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُلْقُونَ أَقْلَامَهُمْ أَنْهُمْ يَكْفُلُ مَرْيَمَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ ۝

إِذْ قَالَتِ الْمَلِكَةُ يَمْرُؤُاِنَّ اللَّهَ يُشْرِكُ بِكَلِمَةٍ فَمِنْهُ ۖ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِئَهَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ۝

وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ الضَّالِّينَ ۝

قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ ۚ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذْ أَقْبَضَ أَمْرًا فَاِنَّمَا

¹ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹਨ ਤੇ ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ।

(ਅਰਥਾਤ) ਜਦ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੪੮।

يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٨﴾

ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀ (ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਅਤੇ ਤੌਰੇਤ ਤੇ ਅੰਜੀਲ ਵੀ ਸਿਖਾਏਗਾ। ੪੯।

وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ ﴿٤٩﴾

ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁੱਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਰਸੂਲ (ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜੇਗਾ) ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ (ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਭਲੇ ਲਈ ਕੁਝ ਮਿੱਟੀ (ਨਿਮਰਤਾ) ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਛੀਆਂ (ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ) ਵਾਂਗ (ਰਚਨਾ) ਕਰਾਂਗਾ^੧ ਫੇਰ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰੂਹ ਫੂਕਾਂਗਾ, ਜਿਸ ਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਗ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰਾਂਗਾ; ਅਤੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਿਆਂਗਾ^੨।

وَرَسُولًا إِلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَمَنْ رَزَقْتُمْ فَأَتَاكُمْ أَنِّي أَخْلَقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ
فَأَنْفُخُ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ وَأُبْرِئُ
الْكَلِمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأُحْيِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ وَ

^੧ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਪੰਛੀ ਆਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਾਂ ਹੇਠ ਲੈ ਕੇ ਸੰਕਦਾ ਤੇ ਥੱਚੇ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਤਮਕ-ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦੇਵਾਂਗਾ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਆਤਮਕ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਗ ਪੈਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਜਨਹਾਰ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਨਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰਜੀਵ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰਾਂਗਾ।

^੨ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝਣ (ਅਰਥਾਤ ਬਾਬ ੧੨ ਆਇਤ ੨੧) “ਮਸੀਹ” ਰਾਹੀਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਗੱਲ ਇਸ ਥਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਮਾਂਦਰੂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਮਾਂਦਰੂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਪਦ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਮੌਤਿਆਬੰਦ ਦੇ ਰੋਗੀਆਂ ਤੇ ਕੌੜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਹਕੀਮ ਚੰਗਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ “ਮਸੀਹ” ਬਾਰੇ ਜੋ ਆਇਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਓਹਨਾ ਦਾ ਉਹ ਟੀਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ “ਮਸੀਹ” ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਸਿਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਖਾਓਗੇ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰੋਗੇ¹, ਉਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਦਿਆਗਾ (ਅਤੇ) ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੫੦।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ) ਦੀ, ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਆ ਚੁੱਕੀ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੋਰੇਤ, ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ (ਆਇਆ ਹਾਂ) ਕਿ ਕਈ ਅਜੇਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹਰਾਮ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ², ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿਆਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੫੧।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਮੇਰਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹੈ) ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ (ਵੀ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਏਹੋ ਹੀ ਸਿਧਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ੧੫੨।

ਫੇਰ ਜਦ "ਈਸਾ" ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਨਕਾਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਹੜੇ (ਲੋਕ) ਮੇਰੇ ਸਹਾਇਕ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੇ "ਹਵਾਰੀਆਂ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਮਾਰਗ ਦੇ) ਸਹਾਇਕ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਗਵਾਹ ਰਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆਕਾਰ ਹਾਂ। ੧੫੩।

أَتَيْنَكُم بِهَا تَاكْلُونَ وَمَا تَدْخُرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ
إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٠﴾

وَمَصَدَقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَإِجْلًا
لَّكُمْ بَعْضَ الَّذِي حَزَمَ عَلَيْكُمْ وَجِئْتُكُمْ بِآيَةٍ
مِّن رَّبِّكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۖ ﴿١٥١﴾

إِنَّ اللَّهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ ﴿١٥٢﴾

فَلَمَّا أَحَسَّ عَيْنِي مِنْهُمْ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي
رَبِّي اللَّهُ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ أَمَّا
يَسُوعُ وَآشْعَرُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١٥٣﴾

¹ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਭਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿਆਂਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸ਼ਰਾਬਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲੈ। ੧੪੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਮਸੀਹ ਦੇ ਵੰਗੀਆਂ) ਨੇ ਵੀ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵੀ ਵਿਉਂਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀਆਂ (ਵਿਉਂਤਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੈ। ੧੪੯। (ਰਕੂਅ ੫)

(ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ “ਈਸਾ” ! ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ (ਪੂਰੀ ਆਯੂ ਭਰਾ ਕੇ) ਮੌਤ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ ਤੇਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਬਖਸ਼ਾਂਗਾ^੧। ਤੇਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ (ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਜ਼ਾਂ) ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਪ੍ਰਬਲ ਕਰਾਂਗਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤੋਗੇ। ਤਦ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਸੀ—ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿਆਂਗਾ। ੧੫੦।

ਸੋ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮੈਂ (ਇਸ) ਲੋਕ (ਵਿਚ ਵੀ) ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ^੨ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੫੧।

رَبَّنَا آمَنَّا بِمَا أَنزَلْتَ وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ﴿١٤٩﴾

وَمَكْرُوهًا وَمَكْرَوهًا ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمُنْكَرِينَ ﴿١٥٠﴾

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ إِنِّي مُتَوَفِّيكَ وَرَافِعُكَ إِلَيَّ وَمُطَهِّرُكَ مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَجَاعِلُ الَّذِينَ اتَّبَعُوكَ فَوْقَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَكُمْ فَأَخْلَمَ بَيْنَكُمْ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿١٥١﴾

فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَأَعْدِدْ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿١٥٢﴾

^੧ਅਰਬੀ ਕੱਸਾਂ ਵਿਚ “ਰਾਫ਼ਾਅ” ਦਾ ਅਰਥ ਆਦਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਬਖਸ਼ਣਾ ਵੀ ਹੈ।

^੨“ਕੋਈ ਵੀ” ਪਦ “ਨਾਸਿਰੀਨ” ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਨ, ਇਸ ਲਈ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਕਰਮਾਂ) ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੫੮।

ਇਹ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਭਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ੫੯।

(ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) “ਈਸਾ” ਦਾ ਹਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ “ਆਦਮ” ਦੇ ਹਾਲ ਜਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ (ਆਦਮ) ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸੁਕੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ੬੦।

ਇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ (ਅਟੱਲ) ਸੱਚਾਈ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਬਣ। ੬੧।

ਹੁਣ ਜੋ ਕੋਈ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਤੇਰੇ ਵਲ (ਇਹ) ਗਿਆਨ ਆ ਜਾਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਆਓ ! ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਦਦੇ ਹਾਂ,

وَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الظَّالِمِينَ ۝

ذَلِكَ نَسْأَلُهُ عَلَيْكَ مِنَ الْآيَاتِ وَالذِّكْرِ الْحَكِيمِ ۝

إِنْ مَثَلٌ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ
تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُن مِّنَ الْمُسْتَرِينَ ۝

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ
فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَ

‘ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਵੀਰਾਹ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਹਜ਼ਰਤ ਈਸਾ’ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਜੇ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਨੱਖੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੁਆਰਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹ ਸਾਰੇ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਹੀ ਸਾਜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ—

ਮਾਟੀ ਕੇ ਹਮ ਪੂਤਰੇ ਮਾਣਸ ਰੱਖਿਆ ਨਾਉ।

ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਰਣਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਕਈ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ “ਆਦਮ” ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ “ਤੀਨ” ਤੋਂ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਜਿਹੀ ਮਿੱਟੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ “ਆਦਮ” ਤੇ “ਈਸਾ” ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ “ਤੁਰਾਬ” ਤੋਂ ਹੋਈ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਿਭੇਦ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ “ਆਦਮ” ਦਾ ਭਾਵ ਇੱਥੇ ਕੇਵਲ ਖ਼ਾਸ “ਆਦਮ” ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ “ਈਸਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਹੀ ਇੱਥੇ ਖ਼ਾਸ “ਈਸਾ” ਹੈ; ਸਗੋਂ “ਆਦਮ” ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਧੰਸ ਅਥਵਾ “ਈਸਾ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜੋ ਸੰਗਤ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ “ਤੁਰਾਬ” ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦੋ ! ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ (ਸੱਦਦੇ ਹਾਂ) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦੋ । ਅਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆ ਜਾਓ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ) ਵੱਡੀ ਨਿਰਮਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰੀਏ ਤੇ ਬੁਠਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈਏ । ੬੨।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੇਹੇ ਹੀ ਸੱਚਾ ਕਥਨ^੧ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ । ੬੩।

ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ ਦਾ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ^੨ । ੬੪। (ਰਕੂਅ ੬)

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਹੋ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ ! (ਘੱਟੋ ਘੱਟ)^੩ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵਲ ਆ ਜਾਓ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ (ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੀਏ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦਿਆ ਕਰੀਏ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਮਿਥਿਆ ਕਰੀਏ । ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਹ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਾਂ । ੬੫।

نَسَاءَكُمْ وَأَنفُسَكُمْ تَتَّخِذُ بَنِيَهُمْ فَتَجْعَلُ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَذِبِينَ ۝

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ
وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ ۝

قُلْ يَٰ أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَىٰ كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ
أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا
بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا
بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ۝

^੧ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਕ “ਇੱਨਾ” ਦਾ ਅੱਖਰ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ “ਲਾਮ” ਹੈ । ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਜੋਹ ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਇਕ ਦਾ ਅਰਥ “ਬੇਸ਼ੱਕ” ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ “ਏਹੋ” । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਅਰਥ ਅੱਖਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

^੨“ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨਹਾਰ” “ਅਲੀਮਨ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ।

^੩“ਘੱਟੋ ਘੱਟ” ਕਿਸੇ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਥਾਰਤ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੈ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪਦ ਬਰੇਕਤਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ ! ਤੁਸੀਂ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੇਰੇ ਤੇ ਅਜ਼ੀਲ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ; ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ? ੬੬।

ਸੁਣੋ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹ ਲੋਕ ਹੋ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਸੀ। ਫੇਰ (ਹੁਣ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ (ਹੀ) ਨਹੀਂ; ਜਦ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਉੱਕੇ ਹੀ) ਅਣਜਾਣ ਹੋ। ੬੭।

ਨਾ (ਤਾਂ) “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਯਹੂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਈਸਾਈ; ਸਗੋਂ ਉਹ (ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ) ਝੁਕਣ ਵਾਲਾ ਤੇ (ਉਸ ਦਾ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੬੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਨਬੀ ਤੇ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਹੀ ਮਿੱਤਰ ਹੈ। ੬੯।

ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਵੇ। ਪਰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ। ੭੦।

ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ ! ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹੋ। ੭੧।

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَحْجُونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنزِلَتْ
التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ٦٦

هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ حَآجَجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ
تَحْجُونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَ
أَنْتُمْ لَا تَعْقِلُونَ ٦٧

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ
حَنِيفًا قَلِيلًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ٦٨

إِنْ أَوَّلَى النَّاسُ بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا
النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ٦٩

وَدَّتْ ظَالِمَةٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَوْ يَضِلُّوكُمْ وَمَا
يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ ٧٠

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ
تَشْهَدُونَ ٧١

ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਕੂੜ ਕਿਉਂ ਰਲਾਉਂਦੇ ਹੋ ? ਅਤੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ ॥੭੨॥ (ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ^੧ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਦਿਨ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਓ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ (ਉਸ ਦਾ) ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ । ਸਾਇਦ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਓਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਵੀ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ ॥੭੩॥

ਅਤੇ (ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ—ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ, (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ) ਨਾ ਮੰਨੋ, ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਅਸਲ ਮਾਰਗ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਮਾਰਗ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਹੋ ਕੁਝ ਮਿਲੇ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ^੨ । (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਿਹਰ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਖੁਲ੍ਹ ਫੁਲ੍ਹ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ॥੭੪॥

ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਲਈ ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ ॥੭੫॥

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَلْسُونَهُ الْحَقَّ بِالْبَاطِلِ وَتَكْمُؤْنَ
الْحَقَّ وَانْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٧٢﴾

وَقَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ آمَنُوا بِالَّذِي أُنزِلَ
عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَجَهَ النَّهَارِ وَكَفَرُوا وَآخَرَهُ لَعَلَّهُمْ
يَرْجِعُونَ ﴿٧٣﴾

وَلَا تُؤْمِنُوا إِلَّا بِمَا نَبِيعَ دِينَكُمْ قُلْ إِنَّ الْهُدَى
هُدَى اللَّهِ أَن يُؤْتَى أَحَدٌ مِّثْلَ مَا أُوتِيْنَكُمْ أَوْ
يُخَاجَكُمْ عِنْدَ رَبِّكُمْ قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ
يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٧٤﴾

يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ ﴿٧٥﴾

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਕੇ ਬੂਤ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

^੨ਜੇ ਸਾਡੀ ਭੁਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਰਸੀ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਧ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਕੋਈ ਤਾਂ) ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ) ਇਕ ਢੇਰਾ ਅਮਾਨਤ ਵਜੋਂ ਦੇ ਦੇਵੇਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੈਨੂੰ (ਤੋਰੇ ਮੰਗਣ ਤੇ) ਪਰਤਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਅਜਿਹਾ ਵੀ) ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਦਮੜਾ ਵੀ ਅਮਾਨਤ ਵਜੋਂ ਦੇਵੇਂ, ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਮੌਜੂਦਾ, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ (ਦੇ ਸਿਰ) ਤੇ ਖੜਾ ਰਹੇਂ। ਇਹ (ਗੱਲ) ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਬੁਝ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ੧੭੬।

ਇਉਂ ਨਹੀਂ^੨, ਸਗੋਂ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਣ ਪੂਰਾ ਕਰੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹੇ, (ਉਹੋ ਸੰਜਮੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੭੭।

ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਣ ਤੇ ਕਸਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਝੂਠਾ ਮੁਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਹੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਵੇਖੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੀ ਕਰੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਘੱਟ ਕਸਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੭੮।

وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِعُقُوبٍ يُؤْذِي
إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤْذِي
إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمَّتْ عَلَيْهِ قَالِبًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا
لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأَقْبِينَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ
الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ⑤

بَلَى مَنْ أَوْفَى بِعَهْدِهِ وَاتَّقَى فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَّقِينَ ⑥

إِنَّ الَّذِينَ يَشْرُونَ عَهْدَ اللَّهِ وَآيَاتِهِمْ ثَمَنًا
فَلِيلًا أُولَئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ
اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑦

^੧ਢੇਰ “ਕਿੰਨਤਾਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਢੇਰ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ; ਸਗੋਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਢੇਰ ਆਖਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਧਨ-ਪਦਾਰਥ” ਦਾ ਪਦ ਬਰੈਕਟਾਂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਭਾਵ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਖਾ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਵੱਡੀ ਭੁਲ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰੀ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ, ਜੋ ਧਰਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਝੂਠਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੁਲ ਲੈਣਾ ਅਯੋਗ ਹੈ; ਧਰਮ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਧਨ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਬੇਸ਼ੱਕ (ਅਜਿਹਾ) ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਜਥਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ (ਤੋਰੇਤ) ਦੁਆਰਾ ਮੋੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ^੧; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝ ਲਓ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ੧੭੯।

ਕਿਸੇ (ਸੱਚੇ) ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਨਬੂਵਤ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਹ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ) ਕਹੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਹੀ ਭਗਤ ਬਣ ਜਾਓ; ਸਗੋਂ (ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤਾਂ) ਏਹੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ (ਭਗਤ) ਹੋ ਜਾਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਨੂੰ) ਕੇਠ ਕਰਦੇ ਹੋ। ੧੮੦।

ਅਤੇ (ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਲਈ) ਇਹ (ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸਿਧ ਲਓ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਸਲਮਾਨ (ਆਗਿਆਕਾਰੀ) ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਦ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਵੇਗਾ^੨? ੧੮੧। (ਰਕੂਅ ੮)

وَإِنْ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُونِ السِّنَّةَ بِالْكِتَابِ
لِتَحْسِبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ
هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَيَقُولُونَ
عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ④

مَا كَانَ لِشِرَارٍ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ
النَّبَوَةَ ثُمَّ يَقُولُوا لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّنَا بَيْنَ يَدَيْهِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ⑤
وَبِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ⑥

وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا
أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ⑦

^੧ਅਰਥਾਤ ਤੋਰੇਤ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਮਨੁੱਖੀ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਇਥਾਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਟਪਲਾ ਲਗ ਜਾਵੇ ਕਿ ਤੋਰੇਤ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਅਮਰ” ਪਦ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹੁਕਮ ਤੇ ਫੁੱਟ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹਨ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣਾ” ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਪ੍ਰਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਤੋਂ) ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ¹ ਵਾਲਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਫੇਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ (ਅਜਿਹਾ) ਰਸੂਲ ਆਵੇ, ਜੋ ਉਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ² ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਣਾ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ (ਅਤੇ) ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਤੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੇਰੀ (ਵੱਲੋਂ) ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । (ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਗਵਾਹ ਰਹੋ, ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਇਕ ਗਵਾਹ) ਹਾਂ । ੮੨।

ਹੁਣ ਜੇਹੜੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਇਸ (ਪ੍ਰਣ) ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਬੰਮੁਖ ਹੋਣਗੇ, ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਹੋਣਗੇ । ੮੩।

ਜੋ ਕੀ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਰਗ) ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ (ਕੁਝ ਵੀ) ਹੈ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ (ਹਰੇਕ ਨੇ) ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ । ੮੪।

وَلَا أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْنَاكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَرْتُمْ وَأَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَرْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ⑧

فَمَنْ تَوَلَّىٰ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ⑨

أَفَغَيْرَ دِينِ اللَّهِ يَبْتَغُونَ وَلَهُ أَسْلَمَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَإِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ⑩

¹“ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਵਾਲਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਣ ਸਾਰੇ ਨਬੀ ਆਪਣੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਲੈਂਦੇ ਚਲੇ ਆਏ ਹਨ ।

²ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੋਂ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਤਾਕੀਦਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਇੱਥੇ ਹਨ, ਇਕ ਤਾਕੀਦ ਦਾ ਅਰਥ “ਜ਼ਰੂਰ” ਦੇ ਪਦ ਨਾਲ ਤੇ ਦੂਜੀ ਦਾ “ਹੀ” ਪਦ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਰਾ ਅੱਖਰੀ ਟੀਕਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਉੱਤੇ) ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਲਈ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਉੱਤੇ), ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ “ਇਬਰਾਹੀਮ”, ਇਸਮਾਈਲ,” “ਇਸਹਾਕ,” “ਯਾਕੂਬ” ਤੇ (ਉਸ ਦੀ) ਸੰਤਾਨ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੂਸਾ ਤੇ ਈਸਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜੋ ਕੁਝ (ਬਾਕੀ) ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ (ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਹਾਂ। ੮੫।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ ਕੋਈ (ਹੋਰ) ਧਰਮ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ, (ਉਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ (ਅੰਤ) ਉਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੇਗਾ। ੮੬।

ਜੋ ਲੋਕ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ (ਮੁੜ) ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਕਿ (ਇਹ) ਰਸੂਲ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਦਲੀਲਾਂ ਵੀ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਕਿਵੇਂ ਲਾਵੇ? ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ (ਅਜੇਹੇ) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ (ਕਦੇ ਵੀ) ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਕਰਦਾ। ੮੭।

ਇਹ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦੰਡ ਹੈ, ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ, ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਤੇ ਲੋਕਾਂ— ਸਭ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ। ੮੮।

ਇਹ ਉਸੇ (ਹੀ) ਫਿਟਕਾਰ) ਵਿਚ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ਨਾ (ਤਾਂ) ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਹੋਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢਿੱਲ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ੮੯।

قُلْ آمَنَّا بِاللّٰهِ وَمَا أُنزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ عَلَىٰ رُسُلِهِمْ
وَأَسْمِعِنَا وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْإِسْبَاطَ وَمَا
أَوْفَىٰ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالتَّيْمُونُ مِنْ رَبِّهِمْ لَا تَفْرُقُ
بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ٨٥

وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ
وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ٨٦

كَيْفَ يَهْدِي اللَّهُ قَوْمًا كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ وَ
شَهِدُوا أَنَّ الرُّسُولَ حَقٌّ وَجَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَاللَّهُ
لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ٨٧

أُولَٰئِكَ جَزَاؤُهُمْ أَنَّ عَلَيْهِمْ لَعْنَةَ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ٨٨

خَلِدِينَ فِيهَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ وَ
لَهُمْ يُنْظَرُونَ ٨٩

ਛੁੱਟੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲੈਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੯੦।

ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਇਨਕਾਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ (ਅੱਗੇ) ਵਧ ਗਏ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹਨ। ੯੧।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ (ਵੀ) ਸੋਨਾ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਕਦੇ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਘੋਰ ਕਸਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੯੨। (ਰਕੂਅ ੯)

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٠﴾

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ ثُمَّ أَزَادُوا كُفْرًا لَنْ نَقْبَلَ تَوْبَتَهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الضَّالُّونَ ﴿٩١﴾

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلُّ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوْ افْتَدَى بِهِ ۚ أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٩٢﴾

ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਭਲਾਈ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ) ਖਰਚ ਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰੋਗੇ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੯੩।

ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਖਾਣਾ-ਪੀਣਾ, ਛੁੱਟ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਇਸਰਾਈਲ^੧ (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਯਾਕੂਬ’) ਨੇ ਤੋਰੇਤ ਦੇ ਉਤਾਰੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਹਰਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ^੨ ਲਈ ਹਲਾਲ ਸੀ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੋਰੇਤ ਲੇ ਆਓ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ। ੯੪।

ਹੁਣ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ (ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕੂੜ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਵੱਡੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ੯੫।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਪੈਰਵੀ ਕਰੋ। ਉਹ (ਇਬਰਾਹੀਮ) ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੯੬।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ^੩ ਅਸਥਾਨ—ਜੋ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ (ਭਲੇ) ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ—ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਮੱਕੇ^੪ (ਵਿਚ) ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ (ਅਸਥਾਨ) ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ (ਦਾ ਕਾਰਣ) ਹੈ। ੯੭।

لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ ۚ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ ٩٣

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حَلَالًا لِبَنِي إِسْرَءِيلَ إِلَّا مَا حَزَمَ إِسْرَءِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ ۚ قُلْ فَأَنُوتُوا بِالتَّوْرَةِ فَآلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ٩٤

فَمَنْ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ٩٥

قُلْ صَدَقَ اللَّهُ فَاتَّبِعُوا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ٩٦

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ ٩٧

^੧ਹਜ਼ਰਤ ‘ਯਾਕੂਬ’ ਦਾ ਇਕ ਕਸਬੀ ਨਾ ਇਸਰਾਈਲ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹੈ। (ਪੈਦਾਇਸ਼ ਬਾਬ ੩੨ ਆਇਤ ੨੮।)

^੨ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਬੀਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਹਰਾਮ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। (ਪੈਦਾਇਸ਼ ਬਾਬ ੩੨)

^੩ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਧਰਮ ਇਸਲਾਮ ਹੈ, ਜੋ ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਈਸਾਈਅਤ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੪ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ‘‘ਬੱਕਾ’’ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਅਰਬੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੱਕਾ ਹੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ‘‘ਮੀਮ’’ ਦੀ ਥਾਂ ‘‘ਬਾ’’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ‘‘ਲਾਜ਼ਿਬ’’ ਦੀ ਥਾਂ ‘‘ਲਾਜ਼ਿਮ’’। ਬੱਕਾ ਮੱਕੇ ਦੀ ਵਾਦੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਨਾਂ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। →

ਉਸ ਵਿਚ (ਕਈ) ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ ।
(ਉਹ) ਇਬਰਾਹੀਮ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਅਤੇ
ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ
ਤੇ—ਜੋ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ—
ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਘਰ ਦਾ
ਹੱਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ
ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ
ਜਹਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ ।੯੮।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ !
ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਿਉਂ
ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਹਾਲਾਂਕਿ (ਉਹ) ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ
ਕਰਨੀਆਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ ।੯੯।

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਆਖ (ਕਿ)
ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ ! ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ
ਕਿਉਂ ਰੋਕਦੇ ਹੋ ? ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਮਾਰਗ) ਨੂੰ ਵਿੱਥੇ
ਟੇਂਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ; ਹਾਲਾਂਕਿ
ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਦੇ) ਗਵਾਹ ਹੋ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ
(ਵੀ) ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ
ਨਹੀਂ ।੧੦੦।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ —
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ—ਕਿਸੇ ਧੜੇ ਦੇ
ਪਿਛਲੇ ਬਣੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਇਨਕਾਰੀ ਬਣਾ
ਦੇਵੇਗਾ ।੧੦੧।

فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ الزَّاهِدِينَ وَمِنْ دَخْلِكَ كَانَ
أَمْرًا وَلَوْلَا عَلَى النَّاسِ حُجُجُ الْبَيِّنَاتِ مَنِ اسْتَطَاعَ
الْيُسْبِيلَ وَمَنْ لَّفَرَّقَانَ اللَّهَ غِيَةً عَنِ الطَّلِينِ ١٠٠

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ
شَهِيدٌ عَلَى مَا تَعْمَلُونَ ١٠١

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
مَنْ آمَنَ تَبِعُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ
بِعَاقِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ١٠٢

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَتَّبِعُوا فَوَاقِينَ الَّذِينَ
أُولُوا الْكِتَابِ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفْرِينَ ١٠٣

← ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ “ਮ” ਕਈ ਵਾਰ “ਬ” ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਥਾਂ “ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ” ਪਰ
ਨੂੰ “ਅੰਬਿਤਸਰ” ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ :—

ਬਿਖਿਆ ਮਲੁ ਜਾਇ ਅੰਬਿਤਸਰਿ ਨਾਵਹੁ

ਸੁਰ ਸਰ ਸੰਤੋਖ ਪਾਇਆ [ਮਾਰੂ ਮ: ੧ ਪੰਨਾ ੧੦੪੩]

ਇਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਥਾਂ ਅੰਬਿਤਸਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਤੋਂ) ਕਿਵੇਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹ ਲੋਕ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ (ਪੜ੍ਹ) ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ (ਮੇਜ਼ੂਦ) ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਓਟ ਲਈ ਹੈ, (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਉਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੦੨।

(ਰਕੂਅ ੧੦)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਭਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮੌਤ ਆਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੋ। ੧੦੩।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਰਲ ਕੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਡੋਰੀ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲਓ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ (ਕਦੇ ਵੀ) ਨਾ ਪਾਟਣਾ। ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਹ (ਵੱਡਾ) ਉਪਕਾਰ, ਜੋ (ਉਸ ਨੇ) ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ (ਕੀਤਾ) ਹੈ, ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ) ਵੇਰੀ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ (ਪਰਸਪਰ) ਪ੍ਰੇਮ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ (ਇਸ) ਉਪਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਸ ਵਿਚ) ਭਰਾ ਭਰਾ ਬਣ ਗਏ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗ ਦੇ ਇਕ ਟੱਪੇ ਦੇ ਕੰਢੇ (ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ) ਸਾਓ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ (ਅੱਗ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣ) ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ। ੧੦੪।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੰਗਤ ਅਜਿਹੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਮ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਭਲਾਈ ਵਲ ਸੱਦਾ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਭਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਏਹੋ ਲੋਕ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੧੦੫।

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تَتْلُوا آيَاتِ اللَّهِ وَ
فِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ١٠٥

ع.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَتَّى تَقْتَرُوا وَلَا
تَمُوتُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ١٠٦

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا
وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً
قَالَفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا
وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ
مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَهْتَدُونَ ١٠٧

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ
بِالنَّعْمَاتِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُفْلِحُونَ ١٠٨

ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗੇ ਨਾ ਬਣੋ, ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਆ ਜਾਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਾਟ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਸ ਵਿਚ ਚੋਖਾ) ਮਤਿਭੇਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ (ਉਸ ਦਿਨ) ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੦੬।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿ ਕਈ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਕਈ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੋਣਗੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਕੀ (ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਾਓ? ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਕਸ਼ਟ (ਦੇ ਸੁਆਦ) ਨੂੰ ਚੱਖੋ। ੧੦੭।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ (ਸਵਰਗ) ਦੇ ਪਾਤਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ (ਸਦਾ ਹੀ) ਰਹਿਣਗੇ। ੧੦੮।

ਏਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ (ਅਤੇ) ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹ (ਪੜ੍ਹ) ਕੇ ਸਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ੧੦੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ (ਸਾਰੇ) ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਸਭ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੁੜ ਪੇਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੧੦। (ਰਕੂਅ ੧੧)

ਤੁਸੀਂ (ਸਭ ਤੋਂ) ਚੰਗੀ ਸੰਗਤ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ (ਦੇ ਲਾਭ) ਲਈ ਸਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ ਹੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ।

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ ۚ وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ١٠٦

يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ ۚ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ ۖ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ١٠٧

وَأَمَّا الَّذِينَ ابْيَضَّتْ وُجُوهُهُمْ فَفِي رَحْمَةِ اللَّهِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ١٠٨

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَنْزِيلُهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ ۖ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعَالَمِينَ ١٠٩

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ ۚ وَاِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ١١٠

كُنْتُمْ خَيْرَ اُمَّةٍ اُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ ۚ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ اٰمَنَ

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਜੀ ਲਾਭ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਲੋਕ-ਭਲਾਈ ਲਈ ਸਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਦਾ ਭੇਤ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣੇ ਨਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

أَهْلَ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿١١٠﴾

ਜੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਵੀ (ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਤਾਂ ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਵੱਡਾ) ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ (ਲੋਕ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਹਨ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਮਨਮੁਖ ਹੀ ਹਨ। ੧੧੧।

لَنْ يَضُرَّكُمْ إِلَّا أَذًى وَإِنْ يُقَاتِلُواكُمْ يَوْنُوكُمْ ۚ الْأَوْبَارِنُ تُمْ لَا يُضُرُّوْنَ ﴿١١١﴾

ਏਹ ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਥੱਤਾ ਜੇਹਾ ਦੁਖ ਦੇਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ। ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾ ਕੇ ਹੀ ਨਸ ਜਾਣਗੇ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਧਰੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। ੧੧੨।

فُصِّلَتْ عَلَيْهِمُ الذِّكْرُ إِنَّ مَا تَقِفُوا إِلَّا بِحَبْلٍ مِنَ اللَّهِ وَحُبْلِ مِنَ النَّاسِ وَبَاءَ وَبَغَضٍ مِنَ اللَّهِ وَصُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ۚ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَانُوا يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ الْأَنْبِيَاءَ بِغَيْرِ حَقٍّ ۚ ذَلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ﴿١١٢﴾

ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਚਨ, ਜਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਬਚਨ ਦੀ ਓਟ ਲੈਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, (ਉਸ ਨਿਰਾਦਰ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ)। ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਬਸੀ (ਦੀ ਹਾਲਤ) ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ (ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਅਜਾਈ ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਤੇ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ੧੧੩।

لَسَوْا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أَمَّا قَائِمَةٌ يَتْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ آنَاءَ الْيَلِّ وَهُمْ لَا يَجِدُونَ ﴿١١٣﴾

ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਹੀ) ਇਕ ਧੜਾ ਅਜਿਹਾ (ਵੀ) ਹੈ, ਜੋ (ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੀ) ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਓਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਮੱਥੇ (ਵੀ) ਟੇਕਦੇ ਹਨ। ੧੧੪।

‘ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ “ਯੋਕਤੁਲਨਲ ਅੰਬਿਆਆ” ਦੇ ਪਦ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਕਤਲ ਦਾ ਪਦ ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਪੁਸ਼ਟ ਅਨੁਸਾਰ “ਘਾਤ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ” ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਓਹ ਅੱਲਾਹ (ਤੋ) ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉੱਤੇ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਭਲਾਈ
ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਭਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ) ਅੱਗੇ ਵਧਣ
ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਇਹੋ ਲੋਕ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ । ੧੧੧।

ਓਹ ਜੋ ਵੀ ਭਲਾਈ ਕਰਨਗੇ, ਉਸ ਦੀ ਨਿਕਦਰੀ
ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ । ਅੱਲਾਹ (ਸਾਰੇ ਹੀ)
ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ । ੧੧੨।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ (ਤਾਂ)
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਸੰਤਾਨਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦੰਡ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਣਗੀਆਂ ।
ਓਹ (ਲੋਕ) ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ
ਉਸ ਵਿਚ (ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਰਹਿਣਗੇ । ੧੧੩।

ਓਹ (ਲੋਕ) ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ
ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਉਸ ਹਵਾ ਸਮਾਨ ਹੈ^੧,
ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਾਢੀ ਠੰਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਤੇ) ਉਹ (ਇਕ)
ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਖੇਤਾਂ ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੈ—ਜਿਸ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਵੱਡਾ ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ ਹੈ—ਜੋ ਉਹ
ਉਸ ਨੂੰ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਅੱਲਾਹ
ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਤੇ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਹਾਂ,
ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਕਰ
ਰਹੇ ਹਨ । ੧੧੪।

يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ
وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ ۝

وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوا ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ
بِالْمُتَّقِينَ ۝

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ تُفَعِيَ عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا
أَوْلَادُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا ۚ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ
هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝

مَثَلُ مَا يُنْفِقُونَ فِي هَذِهِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ
رِيحٍ فِيهَا صِرٌّ أَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ
فَأَهْلَكَتْهُ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللَّهُ وَلَكِنْ أَنْفُسُهُمْ
يَظْلِمُونَ ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉੱਨਤੀ ਕਰੇ, ਪਰ ਚੁੱਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਕਪਟ ਤੇ ਫਲ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਲੋਕ-ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਉੱਤਰ ਵੱਲੋਂ ਚੱਲੀ ਡਾਢੀ ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਖੇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਭੇਤੀ ਤੇ ਮਿੱਤਰ ਨਾ ਬਣਾਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਭੇੜਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਔਕੁਤ ਵਿਚ ਫਸਣ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। (ਓਹਨਾਂ ਦਾ) ਇਹ ਵੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ (ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ) ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬੁਧੀਵਾਨ ਹੋ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ੧੧੯।

ਸੁਣੋ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹ ਲੋਕ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ। ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ (ਕੋਈ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਭ (ਦੀ ਸਭ) ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਜਦ ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ। ਜਦ ਓਹ (ਤੁਹਾਥੋਂ) ਅੱਡ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਕਰੋਧ ਨਾਲ ਉਂਗਲਾਂ ਟੁਕਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਦੇ ਰਹੋ। ਅੱਲਾਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੨੦।

ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੁਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਥਰ ਕਰੋਗੇ, ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋਗੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਵਿਰੋਧੀ) ਵਿਉਂਤ ਤੁਹਾਡਾ ਕੁਝ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕੇਗੀ। ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਖੰਡਨਹਾਰ¹ ਹੈ। ੧੨੧। (ਰਕੂਅ ੧੨)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِدُوا بِطَانَةٍ مِّن دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا وَدُّوْا مَا عَيْنُكُمْ قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ إِن كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿١١٩﴾

هَآئِنْتُمْ أُولَآءِ تُحِبُّونَهُمْ وَلَا يُحِبُّونَكُمْ وَتُؤْمِنُونَ بِالْكِتَابِ كُلِّهِ وَإِذَا لَقُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَإِذَا خَلَا عَصَاكُمْ عَلَيْهِمُ الْآثَامُ لَمْ يَنَالُوا مِنَ الْعِظِ قُلْ مَوْتُوْا بِعِظِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿١٢٠﴾

إِن تَسْأَلُهُمْ حَسَنَةً سَأَوْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَّفْرَحُوا بِهَا وَإِن تُصِرُّوْا وَتَتَّقُوا لَا يَضَرُّكُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿١٢١﴾

17
4

¹“ਅਹਤਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਸਟ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਟੱਟੇ ਟੱਟੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰ) ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਸਵੇਰੇ-
ਸਵੇਰੇ ਇਸ ਲਈ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਤੋਂ ਨਿਕਲ
ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਯੂਧ ਦੇ ਮੌਰਚਿਆਂ
ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ^੧। ਅੱਲਾਹ ਹੀ (ਤੇਰੀਆਂ
ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਵਧੇਰੇ) ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ। ੧੨੨।

(ਫਿਰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰ) ਜਦ ਕਿ (ਇਸ
ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਧੜਿਆਂ^੨ ਨੇ
ਕਾਇਰਤਾ ਦੱਸਣ ਦੀ ਇੱਛਾ (ਪਰਗਟ) ਕੀਤੀ ਸੀ;
ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਸੀ।
ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ (ਕਿਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ
ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੨੩।

ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਬਦਰ” (ਦੀ ਲੜਾਈ)
ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤੁਛ ਸਾਥ—ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ
ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ
ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ
ਬਣ ਜਾਓ। ੧੨੪।

(ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰ ਜਦ ਕਿ) ਤੂੰ ਸਰਧਾਲੂਆਂ
ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ
(ਗੱਲ) ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ) ਉਤਰਣ ਵਾਲੇ
ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ
ਕਰੇ। ੧੨੫।

ਕਿਉਂ (ਕਾਫ਼ੀ) ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਥਰ
ਕਰੋਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ
(ਇਨਕਾਰੀ) ਹੁਣੇ ਹੀ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ^੩ ਵੱਡਾ
ਕਰੜਾ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ
ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ੧੨੬।

وَإِذْ غَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ
الْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٢﴾

إِذْ هَمَّتْ طَلِيقَتَيْنِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا
وَعَلَى اللَّهِ تَكْلِيمُ كُلِّ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٢٣﴾

وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا
اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٢٤﴾

إِذْ تَقُولُ لِلْمُؤْمِنِينَ أَلَنْ يَكْفِيَكُمْ أَنْ يُبَدِّدَكُمْ
رَبُّكُمْ بِثَلَاثَةِ أَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُزْلِينَ ﴿١٢٥﴾

بَلَى إِنْ تَصْبِرُوا وَتَتَّقُوا وَيَأْتُوكُم مِّنْ فَوْرِهِمْ
هَذَا يُبَدِّدْكُمْ رَبُّكُمْ بِخَمْسَةِ أَلْفٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ
مُؤْمِنِينَ ﴿١٢٦﴾

^੧ਏਹਨਾ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ “ਉਹਦੇ” ਦੀ ਜੰਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੨ਏਹ ਦੋ ਧੜੇ “ਖਜਰਜ” ਕਬੀਲੇ ਵਿਚੋਂ ਬਨੂ ਮੁਸੱਲਮਾ ਤੇ “ਅੱਸ” ਵਿੱਚੋਂ ਬਨੂ ਹਾਰਸਾ ਸਨ।

^੩“ਸੱਵਾਅ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ “ਮੁਸ਼ਾ-ਵਿਮੀਨਾ” ਦਾ ਭਾਵ ਕਰੜਾ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਹੋਣਗੇ।

ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇ ਤੌਰ^੧ ਤੇ—ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ,—ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ^੨ ਇਸ ਲਈ (ਵੀ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੈ) ਕਿ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਨਿਹਫਲ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਜਾਣ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਸਹਾਇਤਾ ਤਾਂ (ਕੇਵਲ ਉਸ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੀ (ਆਇਆ ਕਰਦੀ) ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੨੭-੧੨੮।

ਤੇਰੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਪਹੁੰਚ) ਨਹੀਂ। (ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ।) ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੇਂ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਵੇਂ, (ਉਹ ਤਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਹੀ ਭਾਗੀ ਹਨ); ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ੧੨੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਸਭ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦੰਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੩੦। (ਰਕੂਅ ੧੩)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਧਨ ਦਾ) ਵਿਆਜ ਜੋ (ਧਨ ਨੂੰ) ਬੇਹੱਦ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਖਾਓ^੩ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੋ। ੧੩੧।

وَمَا جَعَلَ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ
وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ﴿١٢٨﴾
لَيَقْطَعَ طَرَفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَوْ يَكْبِتَهُمْ فَيَنْقَلِبُوا
خَاسِرِينَ ﴿١٢٩﴾

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبَهُمْ
فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٣٠﴾

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ
وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٣١﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم مَّذْمُومَةً
وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٣٢﴾

^੧ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੁਪਨੇ ਜਾਂ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵਧਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਜਲ ਭਾਵ ਦਿਹੋ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ।

^੨ਇਹ ਆਇਤ ੧੨੮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਆਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੩ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਆਜ ਰੁਪਈਏ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸੋਖ ਨਾਲ (ਅੰਨ੍ਹੇਵਾਹ) ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਜ ਨਾ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਦੇ ਹੀ ਧਨ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਵੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ੧੩੨।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ੧੩੩।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਰਣ ਵਾਲੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ (ਵਲ), ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਵਰਗ ਵਲ—ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਹਨ—ਛੋਟੀ ਵਧੇ—ਉਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੩੪।

(ਓਹਨਾਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਲਈ) ਜੋ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ (ਵਿਚ ਵੀ) ਤੇ ਭੁੱਖ-ਨੰਗ ਵਿਚ (ਵੀ) (ਪ੍ਰਭੂ ਲੇਖੇ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰੋਧ ਨੂੰ ਦਬਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ (ਅਜੇਹੇ) ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ (ਹੀ) ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੩੫।

ਹਾਂ, (ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ) ਜੋ ਕਿਸੇ ਭੇੜਾ ਕਰਮ ਕਰਨ ਸਮੇਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦੇ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਹੜਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਉੱਤੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਹੱਠ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੩੬।

ਏਹ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫਲ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਉਤਰਣ ਵਾਲੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ^੧।

وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ ۖ

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝

وَسَارِعُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا السَّمُوتُ وَالْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ۝

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكُظَّيْنِ وَالْغَيْظِ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ۝

وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ تَأْتَفَقُوا
يَذُنُّوهُمْ وَمَنْ يُغْفِرِ الذُّنُوبَ إِلَّا اللَّهُ ثُمَّ وَلَمْ
يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ ۝

أُولَٰئِكَ جَزَاءُ هُم مَّغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَجَنَّةٌ تَجْرِي

^੧ਹੇਠਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਨਹਿਰਾਂ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣਗੇ।

ਏਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ (ਭਲੇ) ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ (ਇਹ) ਕੋਹਾ ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ੧੩੭।

ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਨਿਯਮਾਵਲੀਆਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵੇਖਣੇ ਹੋਣ), ਤਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰੋ। ਸੋ ਵੇਖੋ ਕਿ (ਓਹਨਾਂ ਨਿਯਮਾਵਲੀਆਂ ਦੇ) ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੩੮।

ਇਹ (ਵਿਸਥਾਰ) ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪਰ ਸੰਜਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ੧੩੯।

ਤੁਸੀਂ ਕਾਇਰ ਨਾ ਬਣੋ, ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਸੱਚੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਰਹੋਗੇ। ੧੪੦।

ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਫੱਟ ਲੱਗੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਫੱਟ ਲਗ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ (ਜਿੱਤ ਦੇ) ਦਿਨ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ; (ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਣਾਵੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੪੧।

ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਪਾਕ-ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੧੪੨।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਇਹ) ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਬਣ ਜਾਉਗੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਯਥੇ ਤੇ ਸੰਤੋਖੀ ਹਨ, ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ੧੪੩।

مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خُلِدِينَ فِيهَا وَنِعْمَ أَجْرُ الْعَمِلِينَ ﴿١٣٧﴾

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ سُنَنٌ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ ﴿١٣٨﴾

هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٩﴾

وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤٠﴾

إِنْ يَنْسَخْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ قَرْحٌ مِّثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَّأُولُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ أَمَنُوا وَيَخْلِفَ مِنْكُمْ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُغَيِّبُ الظَّالِمِينَ ﴿١٤١﴾

وَلِيُبَيِّنَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ الْكُفْرِينَ ﴿١٤٢﴾

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ اللَّهُ الَّذِينَ جَاهِدُوا مِنْكُمْ وَيَعْلَمَ الضَّالِّينَ ﴿١٤٣﴾

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਲੋਕ) ਤਾਂ ਇਸ ਲੜ-ਮਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਾਢੇ। ਸੋ (ਹੁਣ) ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਲਾਈ-ਬੁਰਾਈ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। (ਫੇਰ ਹੁਣ ਕਈ ਲੋਕ ਕੀ ਸੋਚਾਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਹਨ?)। ੧੪੪। (ਰਕੂਅ ੧੪)

ਅਤੇ “ਮੁਹੰਮਦ” (ਅੱਲਾਹ ਦਾ) ਕੇਵਲ ਇਕ ਰਸੂਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਰਸੂਲ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਇਹ ਮਰ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਉਗੇ? ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ (ਚੰਗਾ) ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੪੫।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ; (ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ (ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ) ਹੈ। ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। (ਅਸੀਂ) ਪੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਹਣਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੪੬।

ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਬੀ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਥੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ (ਚੰਗੀ) ਸੰਗਤ^੨,

وَلَقَدْ كُنْتُمْ تَمَنَّوْنَ الْمَوْتَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَلْقَوْهُ
فَقَدْ رَأَيْتُمُوهُ وَأَنْتُمْ تَنْظُرُونَ ﴿١٤٦﴾

﴿١٤٦﴾

وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ
أَفَأَنْتُمْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ وَمَنْ
يَنْقَلِبْ عَلَى عَقْبَيْهِ فَلَنْ يَصُرَ اللَّهُ شَيْئًا وَيَجْزِيَهُ
اللَّهُ الشَّكْرِينَ ﴿١٤٧﴾

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كَشَبًا
مُؤَجَّلًا وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا
وَمَنْ يُرِدْ ثَوَابَ الْآخِرَةِ نُؤْتِهِ مِنْهَا وَسَنَجْزِي
الشَّكْرِينَ ﴿١٤٨﴾

وَكَايْنِ مِنْ بَنِي قَتْلٍ مَعَهُ رِبِّيُّونَ كَثِيرٌ فَمَا

^੧ਅਰਥਾਤ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ।

^੨ਕੱਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਨੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹ ਇਸ (ਔਕੁਤ) ਦੇ ਕਾਰਣ—ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ ਸੀ—ਦਰਿੱਦਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਇਰਤਾ ਹੀ ਦੱਸੀ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ) ਹੀਣਾ ਹੋਣਾ ਮੰਨਿਆ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ (ਵੱਡਾ) ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੪੭।

ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਹੋਰ) ਕੁਝ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੋ) ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ^੧ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪੈਰ ਪੱਕੇ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ। ੧੪੮।

ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਵੀ) ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੪੯। (ਰਕੂਅ ੧੫)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਚੱਲੋਗੇ, ਤਾਂ ਏਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਮੁਖ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਘਾਟਾ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਉਗੇ। ੧੫੦।

(ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਘਾਟਾ ਉਠਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ), ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਹਾਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ (ਸਹਾਇਕ) ਹੈ। ੧੫੧।

وَهُنَا لِمَا آصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الضَّعِيفِينَ ③

وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَتُبْ عَلَيْنَا أَلَمْ نَكُنْ مِنَ الْكَافِرِينَ ④

فَأَنصَبْهُمْ اللَّهُ تَوَابَ الدُّنْيَا وَحَسَنَ تَوَابِ الْآخِرَةِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ⑤

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ تَطِيعُوا الَّذِينَ كَفَرُوا يَرُدُّوكُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خَاسِرِينَ ⑥

بَلِ اللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ خَيْرُ النَّاصِرِينَ ⑦

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਇਸਰਾਫ਼” ਪਦ ਹੈ, ਪਰ ਚੁੰਕਿ ਇਹ ਧਾਤੂ ਹੈ, ਜੋ ਇਕਵਚਨ ਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਹੀ ਥਾਈਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਵਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ “ਵਧੀਕੀਆਂ”।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ—ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ—ਬੇਸ਼ੱਕ ਭੇਡੀਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕੋਹਾ ਹੀ ਭੇਡਾ ਹੈ। ੧੫੨।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਓ—ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਸ਼ੁਸਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਾਓ, ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਆਗਿਆ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਰੋਕ ਲਈ ਸੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤੇ ਕੁਝ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਓਹਨਾਂ (ਵੇਰੀਆਂ) ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ (ਸਦਾ) ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੫੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਨੱਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਓ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵਲ ਪਰਤ ਕੇ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸਾਓ। ਪਰ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਪਾਲ ਵਿਚ (ਖੜਾ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦ ਰਿਹਾ ਸੀ।

سَنُلْقِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ عِمَّا أَسْرَكُوا
بِاللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانٌ وَمَا لَهُمُ النَّارُ
وَيَسْ مَثْوَى الظَّالِمِينَ ﴿١٥٣﴾

وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ اللَّهُ وَعْدَهُ إِذْ تَحْسَوْنَهُمْ بِإِذْنِهِ
خَتَمَ إِذَا فَشَلْتُمْ وَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأُمْرِ وَعَصَيْتُمْ مِّنْ
بَعْدِ مَا أَرَكُم مَّا يَجِبُونَ مِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَّنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ثُمَّ صَرَفَكُم عَنْهُمْ
لِيَبْتَلِيَكُمْ وَلَقَدْ عَفَا عَنْكُمْ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥٤﴾

إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَكُونُ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ
يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَتَابَكُمْ عَمَّا بَغِمْتِكُمْ لَكِنَّا

1“ਸਾਰਾਫਾ” ਦਾ ਅਸਲ ਅਰਥ ਤਾਂ ਫਿਰਾਉਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਅਨ” ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵੇਰੀ ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ।”

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਦੁਖ ਦੇ¹ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਦੁਖ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ—ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ (ਦੁਖ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਜਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੪।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਦੁਖ ਦੇ ਬਾਦ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ (ਦੀ ਹਾਲਤ), ਅਰਥਾਤ ਨੀਂਦ ਉਤਾਰੀ ਸੀ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਉੱਤੇ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਕ ਧੜਾ ਅਜਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾ ਚਿੰਤਾਤੁਰ² ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਭਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਬੂਠੇ ਭਰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਓਹ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਾਡਾ ਵੀ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਓਹ (ਕਪਟੀ) ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਝ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡਾ (ਵੀ) ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ (ਇਉਂ) ਨਾ ਮਾਰੇ ਜਾਂਦੇ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ (ਵੀ) ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਲੜਾਈ ਫਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ,

تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ جَبَّارٌ
بِئَاتَعْمَلُونَ

ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنٌ نَاعًا يَفِيضُ
طَافِيَةً مِنْكُمْ وَطَافِيَةٌ قَدْ أَهْمَتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ
يُظُنُّونَ بِاللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ يَقُولُونَ
هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ الْأَمْرَ كُلَّهُ لِلَّهِ
يُخْفُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ مَا لَا يُبْدُونَ لَكَ يَقُولُونَ لَوْ
كَانَ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ مَا قُتِلْنَا هَهُنَا قُلْ لَوْ
كُنْتُمْ فِي بَيُوتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِينَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ

¹“ਫਾਸਾਬਾਕੁਮ ਗ਼ੱਮਨ ਬਿਗ਼ੱਮਿਨ” ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦੁਖ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਭੰਗ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹਦੇ ਪਹਾੜੀ ਤੋਂ ਹਟਣ ਦਾ ਪੁੱਜਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੰਡ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਰ ਦੀ ਸਕਲ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਆਗਿਆ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਦੁਖ ਹੋਣਾ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਦੰਡ ਦੇ ਕੇ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਾਗਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਦੁਖ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਾ ਦੁਖ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੁਖ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵੱਟਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਭੁਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ।

²ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਆਦਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਓਹ ਆਪਣੇ (ਕਤਲ ਹੋ ਕੇ) ਲੰਮੇ ਪੇਂਟ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਵਲ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਜਾਂਦੇ; (ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣਾ ਹੁਕਮ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ), ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਕ (ਸਾਫ਼) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੫।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੋਵੇਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਖੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਲਿਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਰਣੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸ਼ਿਤਾਨ ਨੇ ਡੰਗਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੁਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣ-ਹਾਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ। ੧੫੬। (ਰਕੂਅ ੧੬)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਬਣੋ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ—ਜਦ ਓਹ ਦੇਸ ਦੀ (ਲੜਾਈ ਲਈ) ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ, ਜਾਂ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਲਈ (ਘਰੋਂ) ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ—ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਓਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਨਾ ਮਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਮਾਰੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ) ਇਸ (ਕਥਨ) ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸਧਰਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਜਿਵਾਲਣ-ਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਣਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੭।

إِلَىٰ مَضَاجِعِهِمْ وَلِيَبْلِغَ اللَّهُ مَا فِي صُدُورِكُمْ
وَلِيُنْخَصَ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ۝

إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا
اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا
اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ كَفَرُوا وَقَالُوا
لِإِخْوَانِهِمْ إِذَا ضَرَبُوا فِي الْأَرْضِ أَوْ كَانُوا غَزَاةً لِّو
كَانُوا عِنْدَنَا مَا مَاتُوا وَمَا قُتِلُوا لِيَجْعَلَ اللَّهُ ذَلِك
حَسْرَةً فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਉਕਤ ਕਥਨ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦਰਿੱਦਰੀ ਬਣ ਜਾਣ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਹਸਰਤ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਫਸ ਜਾਣਗੇ।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾਓ, ਜਾਂ ਮਰ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ (ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆਉਣ ਵਾਲੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮਿਹਰ—ਉਸ ਤੋਂ—ਜੋ ਓਹ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ। ੧੫੮।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮਰ ਜਾਓ ਜਾਂ ਮਾਰੇ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ (ਹੀ) ਪਰਤਾ ਕੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸ ਮਹਾਨ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਹੀ), ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ) ਲਈ ਵੱਡਾ ਮੋਮਦਿਲ ਹੈਂ। ਜੋ ਤੂੰ ਮੰਦ-ਕਰਮੀ ਜਾਂ ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਏਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਖਿੰਡ-ਵੁਟ ਜਾਂਦੇ। ਸੋ ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਲਈ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗ ਅਤੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ (ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ) ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ (ਕਰ ਲਿਆ) ਕਰ। ਪਰ ਜਦ ਤੂੰ (ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ) ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੬੦।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਥਲ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦਾ)। ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੌਣ ਤੁਹਾਡਾ ਸਹਾਇਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਸੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ (ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ (ਹੀ) ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੬੧।

وَلَيْنَ قُتِلْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ مُتُّمْ لَغَيْرِهِ وَمِنَ اللَّهِ وَرَحْمَةً خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿١٥٨﴾

وَلَيْنَ قُتِلْتُمْ أَوْ مُتُّمْ لَإِلَهِ اللَّهِ تَحْسَبُونَهُ ﴿١٥٩﴾

فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لِنْتَ لَهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِظَ الْقَلْبُ لَا تُفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٦٠﴾

إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١٦١﴾

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਬੀ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖਿਆਨਤ ਕਰੇ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਖਿਆਨਤ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਆਪਣੀ ਖਿਆਨਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ (ਸਾਰਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਆਪ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਸੋ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ੧੬੨।

ਕੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੇਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਘੀ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣ ਕੇ ਪਰਤਿਆ ਹੋਵੇ? ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਟਿਕਾਣਾ (ਰਹਿਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਹੈ। ੧੬੩।

ਓਹ (ਲੋਕ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪਦਵੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੬੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸੂਲ ਭੇਜ ਕੇ—ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ (ਪੜ੍ਹ) ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕ-ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ—ਬੇਸ਼ੱਕ (ਓਹਨਾਂ ਤੇ) ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਸਨ। ੧੬੫।

ਅਤੇ ਕੀ (ਇਹ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ) ਜਦ (ਵੀ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਔਕੁੜ ਪੁੱਜੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੁਣੀ ਤੁਸੀਂ (ਆਪ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾ ਚੁੱਕੇ ਸਾਓ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ (ਆ ਗਈ) ਹੈ? ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਆਈ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੬੬।

وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَغْلُفَ وَمَنْ يَفْعَلْ يَأْتِ بِمَا عَلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ ثُمَّ نُوَفِّي كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١٦٢﴾

أَفَمَنْ أَتَعَٰ رِضْوَانِ اللَّهِ كَمَنْ بَاءَ بِسَخَطٍ مِنَ اللَّهِ وَمَا لَهُ جَهَنَّمَ وَبُئِىَ الْمَصِيرُ ﴿١٦٣﴾

هُمْ دَرَجَتٌ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٤﴾

لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿١٦٥﴾

أَوَلَمْ نَأْتِ آبَائَكُمْ مِنْ صِيبَةٍ قَدْ أَصَابَكُمْ فِثْلَهَا قُلْتُمْ إِنَّا هَذَا قَوْلُ هُوَ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٦٦﴾

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਦੋ ਧੜੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਦੁਖ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਜਾ ਸੀ (ਉਹ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ (ਹੀ ਪੁੱਜਾ) ਸੀ ਅਤੇ (ਉਹ) ਇਸ ਲਈ ਵੀ (ਪੁੱਜਾ ਸੀ) ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਕਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੧੬੭।

ਓਹਨਾਂ (ਕਪਟੀਆਂ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਓ ! ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰੋ ਤੇ (ਫੇਰੀ ਦੇ ਹੱਲੇ ਨੂੰ) ਰੋਕੋ । (ਜਿਸ ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਲੜਾਈ ਕਰਨੀ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚਲਦੇ । ਓਹ (ਲੋਕ) ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲੋਂ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਸਨ । ਓਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੬੮।

(ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਬਾਰੇ—ਅਜਿਹੀ ਦਬਾ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਆਪ (ਪਿੱਛੇ) ਬੈਠ ਗਏ ਸਨ—ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਓਹ ਸਾਡਾ ਕਿਹਾ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਮਾਰੇ ਨਾ ਜਾਂਦੇ । ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ (ਹੁਣ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਚਾ (ਕੇ ਵਿਖਾ) ਦਿਓ। ੧੬੯।

ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮੁਰਦੇ ਨਾ ਸਮਝੋ, ਓਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, (ਅਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੧੭੦।

وَمَا أَصَابَكُمْ يَوْمَ الْتَفَتِ الْجَنَّةُ فُتَادِنَ اللَّهِ
وَلْيَعْلَمَ الْمُؤْمِنِينَ ۝

وَلْيَعْلَمَ الَّذِينَ نَافَقُوا ۖ وَقِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا
قَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ ادْفَعُوا قَالُوا لَوْ نَعْلَمُ بِمَا
لَا تَتَّبِعُنَا هُمْ يَكْفُرُ يَوْمَ يَمُودُ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ
يَقُولُونَ بِأَفْوَاهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ وَاللَّهُ
أَعْلَمُ بِمَا يَكْتُمُونَ ۝

الَّذِينَ قَالُوا لِنُؤْمِنَهُمْ وَقَعَدُوا لَوْ أَطَاعُونَا مَا
قُتِلُوا قُلْ فَادْرَأُوهُ عَنِ أَنْفُسِكُمْ الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ۝

وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ
أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ ۝

ਓਹ ਇਸ ਤੇ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ (ਵੀ), ਜੋ ਅਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ (ਆ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਨਹੀਂ, ਖੁਸ਼ ਹਨ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹਮ-ਮਜ਼ਹਬਾਂ ਨੂੰ) ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੧੭੧।

(ਹਾਂ) ਉਸ ਵੱਡੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ) ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ (ਉਸ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਉੱਤੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਰਧਾਲੂਆਂ (ਦੀਆਂ ਸ਼ੁਭ ਕਰਣੀਆਂ) ਦਾ ਫਲ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦਾ, ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੭੨। (ਰਕੂਅ ੧੭)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਆਪਣੇ ਫੱਟੜ ਹੋਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ (ਵੀ) ਮੰਨੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ੧੭੩।

(ਏਹ) ਓਹ (ਲੋਕ ਹਨ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਰੀਆਂ^੧ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਇਸ ਲਈ (ਦਲ) ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਇਸ (ਗੱਲ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਹਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਕਾਰਜ ਸਾਧਕ ਹੈ। ੧੭੪।

فَرَجَيْنَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَتَذَكَّرُونَ بِالَّذِينَ
لَمْ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ
يَحْزَنُونَ ﴿١٧١﴾

يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ اللَّهِ وَفَضْلٍ وَأَنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ
أَجْرَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٧٢﴾

﴿١٧٢﴾

الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَالرَّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ
الْفَرَحُ ۚ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿١٧٣﴾

الَّذِينَ قَالُوا لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ
فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا ۖ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ
وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ﴿١٧٤﴾

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਅੱਨਾਸ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਓਹ ਆਦਮੀ ਹਨ, ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀ ਸਨ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ “ਵੇਰੀਆ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸੋ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹਾਣ ਦੇ ਵੱਡੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਲੈ ਕੇ ਪਰਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪਿਛੋਂ ਚਲ ਪਏ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੧੭੫।

ਇਹ (ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ) ਕੇਵਲ (ਇਕ) ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ (ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ) ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਨਾ ਹੋਵੋ ਅਤੇ (ਕੇਵਲ) ਮੌਰੇ ਤੋਂ ਡਰੋ। ੧੭੬।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰ ਵਿਚ ਛੇਤੀ (ਛੇਤੀ) ਅੱਗੇ ਵਧ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਾ ਕਰਨ। ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ। ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਾ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੭੭।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੧੭੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹ ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਸਾਡਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਿਲ ਦੇਣਾ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਿਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ, (ਤਾਂ) ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੇਵਲ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ) ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਵਧ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੭੯।

(ਇਹ) ਸੰਭਵ (ਹੀ) ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਲੋਕ) ਜਿਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਵਿਚ—ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ (ਅੱਲਾਹ) ਕੁਚੀਲ ਤੇ ਸੁਸੀਲ ਨੂੰ ਅੱਡ ਨਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ—ਤੁਹਾਡੇ (ਜੇਹੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ।

فَانْقَلَبُوا بِنِعْمَةِ رَبِّهِمْ فَفَضَّلَ اللَّهُ مَن مَّسَّسَهُمْ سَوَاءً وَاشْتَبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ③

إِنَّمَا ذَلِكَ الشَّيْطَانُ يَخُوفُ أَوْلِيَآءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُوا إِن كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ④

وَلَا يَحْزُنكَ الَّذِينَ يَسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئًا يُرِيدُ اللَّهُ أَلَّا يَجْعَلَ لَهُمْ حَظًّا فِي الْأَخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑤

إِنَّ الَّذِينَ اشْتَرُوا الْكُفْرَ بِالْإِيمَانِ لَن يَصُرُوا اللَّهَ شَيْئًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑥

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّمَا نُبَلِّى لَهُمْ خَيْرًا لِّنَفْسِهِمْ إِنَّمَا نُبَلِّى لَهُمْ لِيُذَادُوا أَسْمَاءَ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ⑦

مَا كَانَ اللَّهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِمْ حَتَّى يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَمَا كَانَ لَنُطِيعَكَ

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਜਾਣੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। (ਹਾਂ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਤੇ) ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗੇ ਤੇ ਸੰਜਮੀ ਬਣੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲੇਗਾ। ੧੮੦।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਅਰਪਣ ਕਰਨ) ਬਾਰੇ—ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਆਪਣੇ ਲਈ (ਇਸ ਨੂੰ) ਕਦੇ ਵੀ ਚੰਗਾ ਨਾ ਸਮਝਣ। ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਵੱਡਾ ਭੇੜਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਧਨ ਬਾਰੇ ਓਹ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗੱਲ ਦਾ ਸੰਗਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ (ਸਾਰੇ) ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ। ਜੋ (ਕੁਝ) ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੮੧। (ਰਕੂਅ ੧੮)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ^੧ (ਤਾਂ) ਕੰਗਾਲ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਧਨਾਢ ਹਾਂ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਇਸ) ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅਜਾਈ ਹੀ ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਨਾ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਲਿਖ ਰੱਖਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ (ਅੱਗ ਵਿਚ) ਸੜਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ (ਦਾ ਸੁਆਦ) ਚੱਖੋ। ੧੮੨।

عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَخْتَصِي بِرُسُلِهِ مَنْ يَشَاءُ
فَأْمُرُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَإِنْ تَوَمَّنُوا وَتَتَّقُوا فَلَكُمْ أَجْرٌ
عَظِيمٌ ۝

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ بِمَا أَنْتَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
هُوَ خَيْرٌ لَهُمْ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَهُمْ سَيُطَوَّقُونَ مَا يَجْلُوا بِهِ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاللَّهُ يُمِيزُ الْتَّسْوِيتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۝

لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَ
نَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا وَقَتْلَهُمُ الَّذِينَ
يُغْرِحُونَ وَقَوْلُ دُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ۝

^੧ਯਹੂਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਚੰਦੇ ਦੀ ਤਹਿਰੀਕ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਨਾਢ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕੰਗਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੁਹਾਡੇ ਖੁਸ਼ ਜਾਣਗੇ। ਸੋ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਮਦੀਨੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਹੂਦੀ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਛੱਡ ਕੇ ਨਸ਼ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਹ (ਕਸ਼ਟ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੮੩।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪੱਕਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਕਿਸੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀਏ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਕੁਰਬਾਨੀ (ਦਾ ਹੁਕਮ) ਨਾ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮੈਂਬਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਕਈ ਰਸੂਲ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ (ਚੀਜ਼) ਵੀ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਸੋ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਤੇ ਕਿਉਂ ਤੁਲ ਗਏ ਸੀ। ੧੮੪।

ਸੋ ਜੋ ਓਹ ਭੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ (ਕੀ ਹੋਇਆ) ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ, ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ—ਨਿੰਦਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੮੫।

ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੌਤ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖੇਗਾ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ (ਹੀ) ਤੁਹਾਡੇ (ਕਰਮਾਂ ਦੇ) ਪੂਰੇ (ਪੂਰੇ) ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ਸੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਸਵਰਗ ਦਾ ਵਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ (ਦੇ ਸਾਧਨ) ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਧੌਖਾ ਹੀ ਹਨ। ੧੮੬।

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيكُمْ وَ أَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ
لِّلْعَبِيدِ ۝

الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ عٰهَدَ إِلَيْنَا أَنَّا نُوْمِنُ بِرُسُلِهِ
كَهْ يَأْتِينَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ
رُسُلٌ مِّن قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَ بِالذِّكْرِ قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْنَاهُمْ
إِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِينَ ۝

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ رُسُلٌ مِّن قَبْلِكَ جَاءُوا
بِالْبَيِّنَاتِ وَ الزَّبُرِ وَ الْكِتَابِ الْبَيِّنِ ۝

كُلُّ نَفْسٍ ذٰئِقَةُ الْمَوْتِ وَ إِنَّمَا نُؤَفِّقُ الْجَوْرَكُم
يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَمَنْ زُجِرَ عَنِ النَّارِ وَ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ
فَقَدْ فَازَ وَ مَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ۝

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਗ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਉਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਜੋ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ “ਸੋਖਤੀ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ; ਅਜਿਹੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਹਿੰਦੂਆਂ, ਈਰਾਨੀਆਂ, ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਯਗ ਇਸੇ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹਨ।

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਖਰਾਬ ਦੀ ਸਾਨ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਵਟਾਂਦਰਾ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾਲਤਾ ਤੇ ਦਿਆਲਤਾ ਦਾ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ, ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਹੀ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ—ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਤੋਂ (ਵੀ)—ਬਹੁਤ ਦੁਖ (ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਸੁਣੋਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਥਰ ਕਰੋਗੇ ਤੇ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਵੱਡੀ ਹਿੰਮਤ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ੧੮੭।

(ਉਹ ਸਮਾ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ—ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ ਦਾ) ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ। ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਪਿੱਛੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ—ਅਰਥਾਤ ਤੁਛ ਮੁਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਜੇ ਕੁਝ ਓਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੋਹਾ ਹੀ ਭੈੜਾ (ਵਟਾਂਦਰਾ) ਹੈ। ੧੮੮।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਆਕੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ (ਕੰਮ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਸ ਬਾਰੇ (ਵੀ ਇਹ) ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ—ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਸਮਝ, ਕਿ ਓਹ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣਗੇ^੧। (ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਫੜੇ ਜਾਣਗੇ) ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੮੯।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੯੦। (ਰਕੂਅ ੧੯)

لَتَبْلُوَنَّ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ وَاَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اَوْتُوا الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَاَتَسْمَعَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا اِذْ كُنْتُمْ كَاشِرًا وَاِنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ۝

وَ اِذْ اَخَذَ اللّٰهُ مِيْثَاقَ الَّذِيْنَ اَوْتُوا الْكِتٰبَ لَتَبَيِّنَنَّهٗ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوْنَهٗ قُبْحًا وَاَنْتُمْ اَعْمٰهُ طٰهُرٌ ۝ وَ اَشْتَرَوْا بِهٖ ثَمَنًا قَلِيْلًا فَبُئْسَ مَا يَشْتَرُوْنَ ۝

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِيْنَ يَفْرَحُوْنَ بِمَا اٰتَوْا وَيُحِبُّوْنَ اَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوْا فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَقَارَءٍ مِّنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝

وَاللّٰهُ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۝

੧੯੦

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਆਇਤ ੧੭੫ ਦੀ ਟੁਕ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ “ਲਾਤਾਹਸਾਬੱਨਾ” ਅਰਥਾਤ “ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਸਮਝ” ਦੇ ਪਦ ਦੇ ਵਾਰ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪੱਕਿਆਈ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਿਏ ਅਸੀਂ “ਬਿਲਕੁਲ” ਪਦ ਤੋਂ ਪੱਕਿਆਈ ਕਰਨ ਦਾ ਅਰਥ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਵਿਚ, ਅਰਥਾਤ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਵਿਚ, ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ (ਮੌਜੂਦ) ਹਨ। ੧੯੧।

ਜੇ (ਸੂਝਵਾਨ) ਉਠਦੇ ਬਹਿੰਦੇ ਤੇ ਲੋਟਦੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਇਸ (ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ) ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਤੂੰ (ਅਜੇਹੇ ਅਜਾਈਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਪਾਕ ਹੈਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ (ਦੇ ਕਸ਼ਟ) ਤੋਂ ਬਚਾ। (ਤੇ ਸਾਡੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ)। ੧੯੨।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇਂਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਹੀਣਾ ਕਰੇਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ (ਵੀ) ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੯੩।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਢੰਡੋਰਚੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਢੰਡੋਰਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ (ਉਹ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਸੋ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਔਗੁਣ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇ। ਸਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਸਾਥੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ (ਮਿਲਾ ਕੇ) ਮੌਤ ਦੇ। ੧੯੪।

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ﴿١٩١﴾

الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَمًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ ﴿١٩٢﴾

رَبَّنَا إِنَّكَ إِنَّا كُنَّا نَدْخِلُ النَّارَ فَقَدْ أَخْزَيْتَهُمْ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ﴿١٩٣﴾

رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَآمَنَّا رَبَّنَا فَاغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَقَّنَا مَعَ الْآبِرَارِ ﴿١٩٤﴾

ਅਤੇ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਉਹ (ਕੁਝ) ਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਸਾਨੂੰ ਹੀਣਾ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਣ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੯੫।

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ (ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ) ਸੁਣ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੁਭ-ਕਰਮੀਂ ਤੀਵੀਂ ਜਾਂ ਮਰਦ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਵਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ (ਸੰਬੰਧਤ) ਹੋ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਜਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਦੁਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੈਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ (ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ) ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਦਿਆਂਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਹ (ਇਨਾਮ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਚੰਗੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਹਨ। ੧੯੬।

ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਫਿਰਨਾ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਵੇ। ੧੯੭।

ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਆਰਜ਼ੀ^੧ ਲਾਭ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ (ਵਿਚ) ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੧੯੮।

رَبَّنَا وَإِنَّمَا وَعَدْنَاكَ عَلَىٰ رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْوَعْدَ ۝

فَأَسْمَأُ بَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أَضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ
فَمَنْكُمْ مَّنْ ذَكَرَ أَوْ أُنتَىٰ بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ فَالَّذِينَ
هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُذُوا فِي سَبِيلِ
وَقَتْلُوا وَقُتِلُوا لَكَفَرْنَ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَا دِخْلَ لَهُمْ
جَنَّةٌ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ تَوَابًا مِّنْ عِنْدِ
اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حَسَنُ التَّوَابِ ۝

لَا يَغُزُّكَ تَقَلُّبُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي الْبِلَادِ ۝

مَتَاعٌ قَلِيلٌ ثُمَّ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَبَادُ ۝

^੧ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਕਲੀਲ” ਪਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਤੁਫ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਰਜ਼ੀ ਪਦ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। (ਇਹ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ੧੯੯।

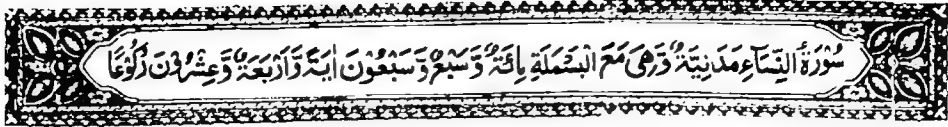
ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜੇਹੇ (ਵੀ) ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ (ਉੱਤੇ) ਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। (ਉਸ ਤੋਂ) ਅਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ (ਓਹ) ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਵੱਡੀ ਨਿਮਰਤਾ (ਵੀ) ਧਾਰਦੇ ਹਨ। (ਅਤੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਛ ਮੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ) ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਰਾਖਵਾਂ) ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨੦੦।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਓ ਅਤੇ (ਵੇਰੀ ਤੋਂ) ਵਧ ਕੇ ਧੀਰਜ ਦਿਖਾਓ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਹੱਦਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੋ। ੨੦੧। (ਰਕੂਅ ੨੦)

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا نُنْزِلُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ مَاءً عَذْبًا اللَّهُ خَيْرُ الْبَارِدِ ⑤

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِمْ خُشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْعُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ تَنْسَاهُمْ قَلِيلًا أُولَئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ⑥

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَاطِبُوا تَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ⑦

(੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਿਸਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ—ਮਦੀਨੇ—ਉਤਰੀ ਸੀ ।
ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਮੇਤ ੧੭੭ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨੪ ਰਕੂਆਂ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ (ਉਸ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਜਿਸ ਨੇ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕੋ (ਹੀ) ਜਿੰਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਉਸੇ (ਦੀ ਜਿੰਦ) ਤੋਂ (ਹੀ) ਉਸ ਦਾ ਜੋੜਾ
ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਬਹੁਤ
ਸਾਰੇ ਮਰਦ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ (ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਗ
ਵਿਚ) ਪਸਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (ਉਸ) ਅੱਲਾਹ
ਤੋਂ (ਇਸ ਲਈ ਵੀ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਕਿ ਉਸ ਰਾਹੀਂ
ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ^੧ (ਰਿਸ਼ਤੇ) ਮੰਗਦੇ ਹੋ ਖਾਸ
ਕਰਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ (ਦੇ ਮਾਮਲੇ) ਵਿਚ (ਅੱਲਾਹ
ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ) । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡਾ
ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ ।੨।

ਅਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੇ
ਦਿਓ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ
ਵਿਚ ਅਪਵਿੱਤਰ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਨਾ ਲਓ ਅਤੇ
ਓਹਨਾਂ (ਅਨਾਥਾਂ) ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਆਪਣੇ ਧਨ-
ਪਦਾਰਥਾਂ ਨਾਲ (ਰਲਾ ਕੇ) ਨਾ ਖਾਓ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ
ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਹੈ ।੩।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ
وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا
وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ②

وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا الْحَيْثَ بِالْغَيْبِ
وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُورًا
كَبِيرًا ③

^੧ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਵਾਸਤਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਇਹ) ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਨਾਥਾਂ ਬਾਰੇ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ, ਤਾਂ ਜੋ (ਢੰਗ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸੰਦ ਹੋਵੇ ਕਰ ਲਓ, ਅਰਥਾਤ (ਗੈਰ ਯਤੀਮ) ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ-ਦੋ (ਨਾਲ), ਜਾਂ ਤਿੰਨਾਂ-ਤਿੰਨਾਂ (ਨਾਲ) ਜਾਂ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਓ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ, ਤਾਂ ਇੱਕੋ (ਤੀਵੀਂ) ਨਾਲ (ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਓ।) ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਦਾਸੀਆਂ) ਨਾਲ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਓ। (ਇਹ ਢੰਗ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ) ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮ^੨ ਨਾ ਬਣ ਜਾਓ। ੪।

ਅਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ "ਮਹਿਰ" ਦਿਲੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇ ਦਿਆਂ ਕਰੋ। ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦੇ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸੁਆਦ ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਰਤ ਲਓ। ੫।

ਅਤੇ ਮੂਰਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ—ਨਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਟੀ-ਕਪੜਾ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰੋ। ੬।

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَاتَّكُمُوا بِالْأَرْحَامِ
لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مِثْلُ وَلَدِكُمْ وَإِنْ خِفْتُمْ
أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاجِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ
أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ①

وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدُقَتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ
عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا ②

وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ
قِيًسًا ذَرْوْهُمْ فِيهَا وَالسُّوْهُمُ وَقُولُوا لَهُمْ
قَوْلًا مَعْرُوفًا ③

^੧ਅਰਥਾਤ ਅਨਾਥ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣੇ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਿਆ ਦਾ ਵੱਡਾ ਡਰ ਹੈ। ਹਾਂ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਤੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ "ਵਲੀ" ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਢੰਗ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਪਾਪ ਦੇ ਤੇਖਲੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਹੱਦ ਤਕ ਬਚ ਜਾਉਗੇ।

ਅਤੇ ਅਨਾਥਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ (ਦੀ ਅਵਸਥਾ) ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਜਾਣ, ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਣਪ ਦੇ (ਚਿੰਨ੍ਹ) ਵੇਖੋ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਪਰਤਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੁਆਨ ਹੋ ਜਾਣ (ਦੇ ਡਰ) ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਛੇਤੀ (ਛੇਤੀ) ਖਾਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਧਨਾਢ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਇਸ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸੰਕੋਚ ਕਰੇ, ਪਰ ਜੋ ਨਿਰਧਨ ਹੈ, ਉਹ ਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ (ਇਸ ਧਨ ਵਿੱਚੋਂ) ਆਪ ਵੀ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ (ਅਨਾਥਾਂ) ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਨੀਅਤ ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ (ਕੱਲਾ ਹੀ) ਕਾਫ਼ੀ (ਸਮਰਥ) ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਦਾ (ਵੀ) ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ (ਵੀ), ਉਸ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਤੇ ਨੇਤਰੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਛੱਡ ਜਾਣ, ਇਕ ਹਿੱਸਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ (ਤਰਕੇ) ਵਿੱਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਚਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤਾ। ਇਹ ਇਕ ਨੀਅਤ ਹਿੱਸਾ ਹੈ, ਜੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੮।

ਅਤੇ ਜਦ (ਤਰਕੇ ਦੀ) ਵੰਡ ਸਮੇਂ (ਦੂਜੇ) ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਅਤੇ ਅਨਾਥ ਤੇ ਨਿਰਧਨ (ਵੀ) ਆ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਕੁਝ) ਦੇ ਦਿਓ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ (ਤੇ ਚੰਗੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਕਰੋ। ੯।

وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبَرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَفِضْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ①

لِلْجِبَالِ يَصِيبُ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ يَصِيبُ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ لَوْ كُنَّ نِسَاءً فَمِمَّا فَرَغُوا ①

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينُ، فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ①

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਨਿਰਬਲ ਸੇਤਾਨ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ? ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਦੂਜੇ ਅਨਾਥਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਨਿਰਫਲ¹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ 190।

ਜੇ ਲੋਕ ਧੌਂਕੇ (ਜਾਂ ਫਲ-ਕਪਟ) ਨਾਲ ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਿੱਡਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਅੱਗ ਦੀ ਭਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ (ਨਰਕ ਦੀ) ਭੜਕਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੧। (ਰਕੁਅ ੧)

ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਤਾਨ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਇਕ) ਮਰਦ ਦਾ (ਹਿੱਸਾ) ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ (ਸੰਤਾਨ) ਤੀਵੀਆਂ (ਹੀ ਤੀਵੀਆਂ) ਹੋਣ, ਜੇ ਦੋ ਤਾਂ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਵੀ) ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਨੇ ਛੱਡਿਆ ਹੈ (ਉਸ ਦਾ) ਦੋ-ਤਿਹਾਈ (ਹਿੱਸਾ) ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇੱਕੋ (ਹੀ ਤੀਵੀਂ) ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ (ਤਰਕੇ ਦਾ) ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ (ਮ੍ਰਿਤਕ) ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਈ (ਅਰਥਾਤ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਵਾਂ ਹਿੱਸਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ (ਹੀ) ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਤੀਜਾ ਹਿੱਸਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਦੇ (ਭੈਣ)-ਭਰਾ, (ਵੀ) ਹੋਣ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਛੇਵਾਂ ਹਿੱਸਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਉਸ ਦੀ ਵਸੀਹਤ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਚਿੰਮੇ ਕਰਕੇ (ਦੇ ਅਦਾ ਕਰਨ) ਮਗਰੋਂ (ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ)।

وَلِيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّتَهُ ضِعْفًا
خَافُوا عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ١٠

رَبِّ الَّذِينَ يَكُونُونَ أَمْوَالٌ لِيَتَخَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَكُونُونَ
فِي بُطُونِهِمْ نَارٌ وَهُمْ يَصْنَعُونَ سَعِيرًا ۝

يُؤْمِنُكُمْ اللَّهُ فِيْ وَلَا يَدْرِكُهُ الذِّكْرُ بِمِثْلِ النَّبِيِّ
فَإِنْ كُنْ نِسَاءً فَوْقَ شَتَيْنٍ فَأَنْتُمْ تِلْكَ مَا تَرَكَ
وَأِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ
وَاحِدٍ مِّنْهُمَا الشُّدْرُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ
فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوُهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ
فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ الشُّدْرُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِهِ

1“ਸਦੀਦ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਸੱਚ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਧੰਧਾ ਜਾਂ ਲੁਕਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਸਪਸ਼ਟ ਗੱਲ ਕਹੀ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ (ਦਾਦਿਆਂ) ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ (ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਈ) ਵਧੇਰੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਹੱਦਬੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੨।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਜੋ ਕੁਝ (ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ) ਛੱਡ ਜਾਣ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਏ ਤਰਕੇ) ਦਾ ਅੱਧਾ (ਹਿੱਸਾ) ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ (ਮੌਜੂਦ) ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਚੋਥਾ (ਹਿੱਸਾ) ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ। (ਇਹ ਵੰਡੀਆਂ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵਸੀਹਤ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿੰਮੇ) ਕਰਚੇ ਅਦਾ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ ਮਕਰੋਂ (ਬਾਕੀ ਬਚਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ) ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਤਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਓ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਚੋਥਾ (ਹਿੱਸਾ) ਓਹਨਾਂ (ਤੀਵੀਆਂ) ਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਸੰਤਾਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਓ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਠਵਾਂ (ਹਿੱਸਾ) ਓਹਨਾਂ (ਤੀਵੀਆਂ) ਦਾ ਹੈ। (ਏਹ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ) ਵਸੀਹਤ ਤੇ (ਤੁਹਾਡੇ) ਕਰਚੇ (ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ) ਦੇ ਮਕਰੋਂ ਹੋਣਗੇ। ਜਿਸ ਮਰਦ ਜਾਂ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਿਆ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵੰਡਿਆ ਜਾਏ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਈ ਜਾਂ ਭੈਣ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਛੇਵਾਂ (ਹਿੱਸਾ) ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਓਹ ਇਕ ਤਾਂ ਵਧੀਕ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਓਹ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਤੀਜੇ (ਹਿੱਸੇ) ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੋਣਗੇ।

يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ
إِيَّاهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَلِيمًا حَكِيمًا ⑦

وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ آزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ
وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ
مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ يَوْصِيَنَّ بَهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ
مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ
فَلَهُنَّ النِّسْفُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّتِ يَوْصِيَنَّ
بَهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً
وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا السُّدْرُ فَإِنْ

“ਕਲਾਲਾ” ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭੈਣ-ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੱਲੋਂ—
ਭੈਣ-ਭਰਾ ਹਨ।

(ਏਹ ਹਿੱਸੇ ਵੀ) ਵਸੀਹਤ ਤੇ (ਮਿਤਕ ਦੇ ਬਿੰਮੇ) ਕਰਚੇ (ਦੀ ਅਦਾਇਗੀ) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਬਚੇ ਹੋਏ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੋਣਗੇ।) (ਇਸ ਵੰਡ ਵਿਚ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪੁਚਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ (ਇਹ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ (ਤੁਹਾਨੂੰ) ਹੁਕਮ (ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ। ੧੩।

ਏਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ (ਲੋਕ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, (ਅਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਓਹ (ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਰਹਿਣਗੇ। ਏਹੋ ਹੀ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ (ਨੀਅਤ) ਕੀਤੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁਟੋਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਵੱਡੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹੇਗਾ^੧, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਲਈ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੧੫। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਤੀਵੀਂ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ^੨ ਅਯੋਗ ਕੁਕਰਮੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਾਏ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ (ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਜਾਂ ਗਵਾਂਦੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਗਵਾਹ ਮੰਗਿਆ ਕਰੋ।

كَانُوا أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثَّلَاثِ مِنْ
بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً
مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ⑬

تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَن يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَ
ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ⑭

وَمَن يُعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ يَدْخُلْهُ
نَارُ خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُّهِينٌ ⑮

وَالَّذِي يَأْتِيَنَّ الْقَاضِيَةَ مِنْ نِّسَائِكُمْ فَاسْتَشْهِدُوا
عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِّنْكُمْ فَإِنْ شَهِدُوا فَأَمْسِكُوهُنَّ

^੧ਸਵਰਗ ਲਈ ਵੀ “ਖਲੂਦ” ਦਾ ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਨਰਕ ਲਈ ਵੀ “ਖਲੂਦ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਦੂਜੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਪਰ ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਇਕ ਸਮੇਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਕੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਤੇ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਯੋਗ ਕੁਕਰਮੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਤੀਵੀਂ ਲਈ ਇਹ ਕਿ→

ਜੋ ਜੇ ਓਹ (ਚਾਰ ਗਵਾਹ) ਇਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ) ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਕੀ ਰੱਖੋ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਮੌਤ ਆ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ (ਰਾਹ) ਕਢ ਦੇਵੇ। ੧੬।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜੇ ਦੋ ਮਰਦ ਕਿਸੇ ਅਯੋਗੀ ਕੁਕਰਮੀ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿਓ। ਜੋ ਜੇ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੭।

ਪਸਚਾਤਾਪ (ਦਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਾ) ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਲਈ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਕੁਕਰਮੀ ਕਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਛੇਤੀ (ਹੀ) ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ (ਦੇ ਪਰਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਹੱਕ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਕਰਦੇ (ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੌਤ (ਦੀ ਘੜੀ) ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ,

فِي الْيَوْمِ حَتَّى يَوْتُمْهُمْ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا ①

وَالَّذِينَ يَلْتَمِسْنَهَا مِنْكُمْ فَاذْهَبْنَ فَإِنْ نَبَا وَأَصْلَحًا فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ تَوَّابًا رَحِيمًا ②

إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ③

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّى إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي بُدْتُ النَّاسَ وَ لَمْ

← ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਚਾਰ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮਰਦਾਂ ਲਈ ਇਹ ਕਿ ਘਰੇਲੀ ਪਕੜ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਭਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸ (ਵਿਭਚਾਰ) ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੂਰਤ ਨੁਰ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ ਦੰਡ ਵੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਚੂੰਕਿ ਸੂਰਤ ਨੁਰ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਦੰਡ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਦੰਡ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਿਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਹ ਅਯੋਗ ਕਰਮ ਦੁਰਾਚਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ।

ਕੋਈ ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵਿਭਚਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਪਦ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਕੋਈ ਅਯੋਗ ਕਰਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇਤਰ ਤੇ ਅਗੇਤਰ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਝਗੜਾ-ਬਖੇੜਾ ਹੈ; ਵਿਭਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਜੋ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ (ਹੀ) ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਲਈ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ੧੯।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਇਹ) ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਓ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਾ ਕਰੋ, ਕਿ ਜੋ (ਕੁਝ) ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ (ਖੋਹ ਕੇ) ਲੈ ਜਾਓ ਹਾਂ, ਜੇ ਓਹ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਕਰਮ ਕਰ ਬੈਠਣ, (ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ ਉੱਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਹ) ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰੋ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਉਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਵੱਡੀ ਭਲਾਈ (ਦਾ ਸਾਧਨ) ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੨੦।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਇਕ) ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਥਾਂ (ਦੂਜੀ) ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ) ਦੇਰ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਤਾਂ (ਵੀ) ਉਸ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ (ਵਾਪਸ) ਨਾ ਲਓ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਝੂਠੀ ਉਜ਼ ਜਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਪਾਪ ਰਾਹੀਂ ਲੈ ਲਉਗੇ ? ੨੧।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮੇਲ ਜੋਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਕ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਲੈ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ? ੨੨।

الَّذِينَ يُمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارًا أُولَٰئِكَ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا لَّيِّنًا ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجْعَلْ كُمْ أَنْ تَرَوْا النِّسَاءَ كُرْهًا وَلَا تَعْصَلُوا لَهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ وَعَلَيْكُمْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ۝

وَأِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ لَا وَتَبْتُمْ أَحَدَهُنَّ فَنُكْرًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا تَأْخُذُوا بِهِنَّ أَنْ تَأْتِيَنَّكُمْ ۝

وَكَيفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَ بَعْضُكُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ وَآخُذْتُمْ مِنْكُمْ يَمِينًا قُلْ عَالِمًا ۝

1 ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਖੋਹਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਜੋ “ਇੱਲਾ” ਪਦ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਓਹ ਅਯੋਗ ਕੁਕਰਮ ਕਰ ਬੈਠਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਖੋਹ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਹਾਂ, ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਹੀਂ ਖੋਹ ਸਕਦੇ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਓਹ ਕੋਈ ਦੁਰਾਚਾਰ ਕਰ ਬੈਠਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਕਾਹ ਵਿਚ ਲਿਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਕਿਸੇ (ਤੀਵੀਂ) ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਾਓ। ਪਰ ਜੋ (ਪਹਿਲਾਂ) ਬੀਤ ਗਿਆ, (ਸੋ ਬੀਤ ਗਿਆ)। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ (ਕਰਮ) ਗੰਦਾ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਦੁਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜੀ ਰਸਮ ਸੀ। ੨੩। (ਰਕੂਅ ੩)

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮਾਵਾਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਫੁਫੀਆਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮਾਸੀਆਂ, (ਤੁਹਾਡੀਆਂ) ਭਤੀਜੀਆਂ, (ਤੁਹਾਡੀਆਂ) ਭਣੇਵੀਆਂ, (ਤੁਹਾਡੀਆਂ) ਦੁਧ-ਮਾਵਾਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆਇਆ ਹੈ—ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੁਧ-ਭੈਣਾਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸੌਸਾਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਓਹ ਮਤਰੇਈਆਂ ਧੀਆਂ—ਜੋ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਓਹਨਾਂ ਪਤਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ ਤੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਪਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ (ਮਾਵਾਂ) ਨਾਲ ਮੇਲ ਜੋਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰਨ ਦਾ) ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਓਹਨਾਂ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਹਨ, (ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ), ਅਰਥਾਤ (ਇਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਨਿਕਾਹ ਵਿਚ) ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰ ਲਓ। ਹਾਂ ਜੋ (ਪਹਿਲਾਂ) ਬੀਤ ਗਿਆ, (ਸੋ ਬੀਤ ਗਿਆ)। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੪।

وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا ۖ

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبنَاتُكُمْ وَأَخُوتُكُمْ وَعَنْتُكُمْ

وَحَلَائِكُمْ وَبنَاتُ الْأَخِ وَبنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُ

الْبَنِي الرّضْعَتُمْ وَأَخُوتُكُمْ مِنَ الرّضْعَةِ وَأُمَّهَاتُ

نِسَائِكُمْ وَرَبَائِكُمُ الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ

الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ وَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا

جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ

أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ

سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا رَحِيمًا ۝

ਅਤੇ (ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ) ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੀਵੀਆਂ (ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹਰਾਮ ਹਨ।) ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਮਲਕੀਅਤ^੧ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਓਹਨਾਂ (ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ) ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਨ, ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਨਿਕਾਹ ਤੋਂ ਬਾਦ) ਹਲਾਲ ਹਨ। (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਰਾਹੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ) ਚਾਹਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ, ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ^੨। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਕ (ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨੀਅਤ ਮਹਿਰ ਦੇ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ (ਮਹਿਰ) ਨੀਅਤ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜਿਸ (ਵਾਧੇ ਘਾਟੇ) ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪਰਸਪਰ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਓ, ਉਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੫।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਆਜ਼ਾਦ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਮਰਥ ਨਾ ਹੋਵੇ। (ਉਹ) ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮਲਕੀਅਤ (ਤੀਵੀਆਂ), ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ।

وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۚ
كُتِبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَأُجِّلَ لَكُمْ فَأَوْرَاءَ ذَلِكَُمْ أَنْ
تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسْفِحِينَ ۚ فَمَا
اسْتَنْعَمْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ فَرِيضَةً
وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِضَةِ
إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ فَمَنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فَتَيَاتِكُمُ
الْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَيْمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਤੀਵੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਯੋਗ ਹੈ, ਓਹ ਤਾਂ ਨਿਕਾਹ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਹਲਾਲ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਸੂਚੀ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤਾਂ ਨਿਕਾਹ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਹਲਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਜਾਇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ, ਜੇਗੀ ਕੋਈ ਤੀਵੀਆਂ ਨਿਕਾਹ ਮਗਰੋਂ ਹਲਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾ ਕਰਵਾਏ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਕੋਮੀ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਠੀਕ ਰੱਖਣ ਲਈ ਹਕੂਮਤ ਆਪ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਲੀ ਨੀਅਤ ਕਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਸੰਜਮਤਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖੇਗਾ ਤੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ।

ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ (ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ) ਹੋ ।
ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ
ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰੋ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਮਹਿਰ^੧ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ
ਹੋਣ, ਵਿਭਚਾਰਣਾਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ ਲੁਕ ਛਿਪ
ਕੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ—ਮਰਯਾਦਾ
ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਦਿਓ । ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ
ਕਰ ਲਓ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ
ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਆਜ਼ਾਦ
ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਅੱਧਾ ਹੋਵੇਗਾ । ਇਹ (ਆਗਿਆ)^੨
ਉਸ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਪ ਤੋਂ ਡਰਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ
ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-
ਨਿਧਾਨ ਹੈ । ੨੬। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਥੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ (ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ) ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ
ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ
ਵਲ) ਤੁਹਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ
ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ
ਜਾਣੀਜਾਣ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ । ੨੭।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ
ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੇ, ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ-
ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਹਨ, ਓਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਕੁਕਰਮਾਂ ਵਲ) ਉੱਕੇ ਹੀ ਝੁਕੋ^੩
ਜਾਓ । ੨੮।

بَعْضٌ فَأَنكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ وَأَتَوْهُنَّ
أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسْفِحَاتٍ
وَلَا مُتَّخِذَاتٍ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَ فَإِن أَتَيْنَ
بِفَاحِشَةٍ فَلَهُنَّ يَصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ
الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَن
تَصْرُوهَا خَيْرٌ لَّكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ٢٦

يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّيبَ
مِنْ قَبْلِكُمْ وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ٢٧

وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
الشَّهَوَاتِ أَنْ يُبْسِلُوا مِثْلًا عَظِيمًا ٢٨

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਓਹ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਰ ਨਾ ਦਿਓ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ
ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹੀ ਦਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਹੋਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ । ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਮਹਿਰ ਆਜ਼ਾਦ ਤੀਵੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਦਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰਨਾ ਮਜਬੂਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਅਨਮਤੀ ਤੇ ਅਨ-ਜਾਤੀ
ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹਮ-ਮਜਹਬ ਤੇ ਹਮ-ਕੋਮ ਆਜ਼ਾਦ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ
ਵਿਆਹ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ।

^੩ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਅਜੀਮ” ਪਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਢੁਕਵਾਂ ਅਰਥ “ਉੱਕਾ ਹੀ ਝੁਕ ਜਾਓ” ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ
ਇਹੋ ਅਰਥ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ।

ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਥੋਂ (ਭਾਰ) ਹੋਲਾ ਕਰੇ; (ਕਿਉਂ ਜੁ ਹਰੇਕ) ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਨਿਰਬਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੨੬।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਾ ਖਾਇਆ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਇਹ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ (ਧਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ) ਪਰਸਪਰ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪਣਾ ਘਾਤ ਨਾ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਵੱਡਾ) ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੩੦।

ਅਤੇ ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ) ਇਹ ਵਧੀਕੀ (ਅਰਥਾਤ ਦੂਜੇ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਖਾਣਾ) ਧੌਕੇ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁਟਾਂਗੇ। ਇਹ (ਗੱਲ) ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸੋਖੀ ਹੈ। ੩੧।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਗੱਲਾਂ) ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੀਆਂ (ਵੱਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ-ਭਰਿਆ ਟਿਕਾਣਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੩੨।

ਅਤੇ (ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੁਆਰਾ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਇੱਛਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੋ ਕੁਝ ਮਰਦ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲੋਂ (ਹੀ) ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਗਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੩।

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ رَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ حَنِيضًا ۝

وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ عُدُوًّا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝

إِنْ تَجِدُوا كِبَارَ مَا تَنْهَوْنَ عَنْهُ تُكْفِرْ عَنْكُمْ سِتَائِكُمْ وَنُذِخْكُمْ مِنْ خَلْقٍ كَرِيمًا ۝

وَلَا تَتَّبِعُوا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبْنَ وَ سَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝

ਅਤੇ ਹਰੇਕ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਬਾਰੇ ਵੀ ਵਾਰਸ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। (ਓਹੁ.ਵਾਰਸ) ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ (ਹਨ) ਅਤੇ ਓਹ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਪੱਕੇ ਇਕਰਾਰ^੧ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (ਪਤਨੀਆਂ ਜਾਂ ਪਤੀ) ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨੀਅਤ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਦਿਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੩੪। (ਰਕੂਅ ੫)

ਮਰਦ ਤੀਵੀਆਂ ਉੱਤੇ ਉਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ (ਵੀ) ਕਿ ਓਹ ਆਪਣਾ ਧਨ (ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ) ਮਰਦ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ— ਨਿਗਰਾਨ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਗਏ) ਹਨ। ਸੋ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰ ਤੀਵੀਆਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਭੇਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਰਖਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ^੨ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਤੁਸੀਂ) ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੱਡ ਸੁਆਓ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੋ। ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਗਿਆਕਾਰ ਬਣ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਾ ਲੱਭੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੩੫।

وَيُكَلِّمُنَا مَوْلَاهُ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبُونَ
وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتَوْهُمْ نَصِيبَهُمْ إِنَّ
اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٥﴾

الرِّجَالُ قَوُومُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ
عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا آتَوْهُم مِّنْ أَمْوَالِهِمْ فَأَلْفَلِحُوا
فَنِتَّ حِفْظُكَ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّذِي عَمَّا فُؤُونَ
نُشْرُوهُنَّ فِعْطُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ
أَضْرِبُوهُنَّ فَإِن أْطَعْتَكُمْ فَلَا تَبْسُتُوا عَلَيْهِنَّ
مُؤْنِيًّا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٥﴾

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ “ਆਕਾਦਤ ਐਮਾਨੁਕੁਮ” ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਮਿਤਰਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਤੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਓਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਰਸ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਇਹ ਭਾਵ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦੁਕਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਆਕਾਦਤ ਐਮਾਨੁਕੁਮ” ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਰਸ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਮਨਸੂਖੀ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਮੰਨੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਰਸ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਹਦੀਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ੈਰ-ਵਾਰਸ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਹਦੀਸ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਇਕ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਮਨਸੂਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਉਹੋ ਅਰਥ ਠੀਕ ਹਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। “ਆਕਾਦਤ ਐਮਾਨੁਕੁਮ” ਦਾ ਭਾਵ ਪਤਨੀਆਂ ਜਾਂ ਪਤੀ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੋਣਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਵਾਰਸ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਕੋਈ ਨਾਸਖ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਮਨਸੂਖ।

^੨ਅਵੱਗਿਆ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਥਾਂ ਵਿਭਚਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਦੋਸ਼ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਗਵਾਹੀਆਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਬੇਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੀਵੀਂ ਆਪਣੇ ਮਹੱਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਫਿਰ ਸਕੇ। ਹਾ, ਜੋ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਮਰਦ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਕਾਜੀ ਕੋਲ ਸਕਾਇਤ ਜਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ) ਦੇ ਪਰਸਪਰ (ਮੇਲ ਜੋਲ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ) ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਪੈਣ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਕ ਪੰਚ ਉਸ (ਪਤੀ) ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇ ਇਕ ਪੰਚ ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਦਿਓ। ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਦੋਵੇਂ (ਪੰਚ) ਸੁਲਾਹ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ (ਪਤੀ-ਪਤਨੀ) ਵਿਚਾਲੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਹੈ। ੩੬।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰੋ ਤੇ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਅਨਾਥਾਂ ਤੇ ਕੰਗਾਲਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੰਬੰਧੀ ਗਵਾਚੀਆਂ ਤੇ ਓਪਰੇ ਗਵਾਚੀਆਂ, ਨਾਲ (ਬੰਠਣ) ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਮਾਲਕ ਹੋ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਹਿਤ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ।) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੱਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੩੭।

ਜੋ (ਆਪ ਵੀ) ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਦੂਜੇ) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਜੂਸੀ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ (ਅਜੋਹੇ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਹੀਣਤਾ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੩੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਲੋਕ-ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਤੇ ਨਾ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ,

وَأَن خُفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَأَبْشِرُوا حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِن يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا ﴿٣٩﴾

وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا ﴿٤٠﴾

الَّذِينَ يَخْلَوْنَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبَغْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا أَنهَمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٤١﴾

وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ

(ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ^੧ ਵੱਡਾ ਭਿਆਨਕ ਹੋਵੇਗਾ)
ਅਤੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੈ, (ਉਹ ਯਾਦ
ਰੱਖੋ ਕਿ) ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਸਾਥੀ ਹੈ। ੩੯।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੀ (ਬਿਪਤਾ ਆਉਣੀ) ਸੀ ?
ਜੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉੱਤੇ
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ (ਕੁਝ)
ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਪ੍ਰਭੂ-
ਦੇ-ਰਾਹ) ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ
ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੦।

ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਰਾਈ ਭਰ ਵੀ ਧੱਕਾ
ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਜੇ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਕੋਈ ਭਲਾਈ
ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ
ਕੋਲੋਂ (ਵੀ) ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ। ੪੧।

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ?
ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗਵਾਹ
ਲਿਆਵਾਂਗੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹ
(ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਖੜਾ ਕਰਾਂਗੇ। ੪੨।

ਉਸ ਸਮੇਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ
ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹ ਇਹ
ਇੱਛਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਕਾਸ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ^੨
ਵਿਹਲ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਣ,
ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾ ਲੁਕਾ
ਸਕਣਗੇ। ੪੩। (ਰਕੂਅ ੬)

بِاللّٰهِ وَلَا يَأْتِيهِمُ الْآخِرُ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا
فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٩﴾

وَمَا دَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَانْفَقُوا
مِمَّا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ وَكَانَ اللّٰهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

إِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً
يُّضَعِفْهَا وَيُؤْتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٤١﴾

كَلَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ
عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤٢﴾

يَوْمَئِذٍ يُوذُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصُوا الرَّسُولَ لَوْ تَسَوَّى
بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللّٰهَ حَدِيثًا ﴿٤٣﴾

^੧ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਲੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਥਾਰਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇਸ ਥਾਂ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਦਾ ਹੈ” ਵਰਣਨ ਹੈ। ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਰਤ ਟਿਕਾਣੇ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਨਿਮਾਜ਼ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਜਾਇਆ ਕਰੋ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ (ਕੁਝ) ਆਖਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ (ਨਾ) ਲਗ ਪਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ (ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰੋ), ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸ਼ਨਾਨ (ਨਾ) ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਛੁੱਟੇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਹੋਵੋ, ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰੋਗੀ ਹੋਵੋ, ਜਾਂ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਹੋਵੋ (ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ) ਤਾਂ “ਤਯੱਮਮ” ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਜੰਗਲ-ਪਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੋਵੇ, (ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ) ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ^੨ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ ਹੋਵੇ^੩, ਤਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ “ਤਯੱਮਮ” ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। (ਅਰਥਾਤ) ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਮਿੱਟੀ ਵਾਲੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਫੇਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੪੪।

ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਵੀ) ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਓ ? ੪੫।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَسْتُمْ بِالنِّسَاءِ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿٤٥﴾

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُشْكِرُونَ الْفُلَّةَ وَيُرِيدُونَ أَنْ تَتَّخِذُوا السَّبِيلَ ﴿٤٦﴾

^੧“ਐ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਦੇ “ਜਾ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ “ਅਤੇ”। ਇਸ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਇਹ ਪਦ ਅਸਲ ਵਿਚ “ਜੁਨੁਬਨ” ਦਾ ਹੀ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਚੂੰਕਿ “ਜੁਨੁਬਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ “ਐਲਾਮਸਤੁ ਮੁਨਿਸਾਆ” ਦਾ ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ।

^੩“ਫਾਲੋਮਤਜਿਦੁ ਮਾਅਨ” ਅਸਲ ਵਿਚ “ਐਜਾਆ ਆਹਾਦੁਨਮਿਨਫੁਮ ਮਿਨੱਲਗਾਇਤ” ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ “ਐਲਾਮਸਤੁ-ਮੁਨਿਸਾਆ” ਦੀ ਵੀ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਅਰਥ ਠੀਕ ਰਹੇ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵੈਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਤੁਹਾਥੋਂ) ਵਧ ਕੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਮਿੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਹਾਇਕ ਹੋਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਚੋਖਾ (ਸਮਰਥ) ਹੈ। ੪੬।

ਜੇ ਲੋਕ ਯਹੂਦੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਅਦਲ ਬਦਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਅਸੀਂ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਤੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ। (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਣੀ) ਤੇਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾਈ ਜਾਏ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਕਰ। (ਇਹ ਗੱਲ) ਓਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਬੂਠੀ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਿਹਟੇ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ਜੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲੇ (ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ) ਸੁਣ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਮਿਹਰ ਦੀ) ਨਜ਼ਰ ਕਰ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਸੀ। (ਪਰ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕੋਰੇ ਹੀ ਰਹੇ) ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਫ਼ਿਟਕਾਰ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਸੋ ਓਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ^੨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪੭।

وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِاَعْدَائِكُمْ وَكَفٰى بِاللّٰهِ وَابْنًا وَكَفٰى
بِاللّٰهِ نَصِيرًا ﴿٤٦﴾

مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ
وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَ
رَاعِنَا لَيْتَ بَالِ سِتْرِهِمْ وَطَعْنًا فِي الَّذِينَ وَلَوْ أَنَّهُمْ
قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمِعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا
لَّهُمْ وَأَقْوَمًا وَلَٰكِن لَّعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا
يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٧﴾

^੧ਅਰਥਾਤ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਤਾਂ “ਰਾਇਨਾ” ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਲਾ ਓਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਗੋਟਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਛੋਟ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਫਲਾ ਯੋਮਿਨੁਨਾ ਇੱਲਾ ਕਲੀਲਾ” ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਕੇਵਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਸੋ ਅਸੀਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਹੇ ਓਹ ਲੋਕੋ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਰੱਬੀ) ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਓਹ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ) ਤੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ) ਜੋ ਉਸ (ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ) ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ (ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਮੌਜੂਦ) ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੇ^੧ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਮੱਝ ਦੇਈਏ,^੨ ਜਾਂ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ “ਸਬਤ” ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਸੀ^੩, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ (ਵੀ) ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈਏ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ (ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ) ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗੀ। ੪੮।

ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। (ਹਾਂ) ਜੋ ਪਾਪ ਇਸ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਹ ਚਾਹੇਗਾ—ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਉਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਕੁਕਰਮੀ (ਦੀ ਗੱਲ) ਘੜੀ ਹੈ। ੪੯।

ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ? (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ); ਹਾਂ, ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਮਲ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਓਹਨਾਂ ਤੇ) ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗਿਣਕ ਦੀ ਲਕੀਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ੫੦।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آتَوَا الْكِتَابَ آمِنُوا بِنِازِلِنَا مُصَدِّقًا
لِّمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلُ أَنْ تَنْظُرُوا وَجُوهَكُمْ لَهَا عَلَى
الْأَرْبَابِ أَوْ نُلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ النَّبِيِّ وَكَانَ
أَمْرُ اللَّهِ مُقْعُولًا ④

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَى
إِثْمًا عَظِيمًا ⑤

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنْفُسَهُمْ بِاللَّهِ يَزْكِي
مَنْ يَشَاءُ وَلَا يَظْلُمُونَ فِتْيَلًا ⑥

^੧“ਵਜ਼ਹੁ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕੌਮ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਜਾਂ ਆਗੂ ਹੈ ਅਤੇ “ਤਮਸ” ਦਾ ਅਰਥ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ “ਤਨਵੀਨ” ਨੂੰ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ “ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ” ਦੇ ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਭਿਆਨਕ ਹਾਰ ਦੇਣ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਜੋਸ ਠੰਡਾ ਹੋ ਜਾਏ।

^੩ਇਸ ਫਿਟਕਾਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਰਣਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੁਰਤ ਅਲ-ਇਅਰਾਫ਼ ਦੀ ਆਇਤ ੧੬੪ ਤੋਂ ੧੬੭ ਵਿਚ ਹੈ।

ਵੇਖੋ ! ਓਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕਿਵੇਂ ਕੂੜ ਘੜਦੇ ਹਨ । ਇਹ (ਗੱਲ) ਸਪਸ਼ਟ ਪਾਪ ਹੈ । ੫੧।
(ਰਕੂਅ ੭)

ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਰੱਬੀ) ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਕਿ) ਓਹ ਨਿਕੰਮੀਆਂ^੧ (ਗੱਲਾਂ) ਤੇ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਨ-ਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ (ਚਲ ਰਹੇ) ਹਨ । ੫੨।

ਇਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾ ਦੇਵੇ, ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ । ੫੩।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ? ਤਦ ਤਾਂ ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗਿਟਕ ਦੀ ਲਕੀਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਗੇ । ੫੪।

ਜਾਂ ਜੋ (ਕੁਝ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਕੀ) ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ? (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ) ਤਾਂ ਅਸੀਂ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਬੰਸ ਨੂੰ (ਵੀ) ਪੁਸਤਕ^੨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ । (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ੫੫।

أَنْظُرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ
إِثْمًا مُّبِينًا ⑤

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ
بِالْجَنَّةِ وَالْطَّاغُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ
أَهْدَى مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ⑥

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ
تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ⑦

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمَالِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ
نَقِيرًا ⑧

أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلٍ
فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ
مُلْكًا عَظِيمًا ⑨

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਜਿਬਤਿ” ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਜਿਬਤਿ” ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਨਿਕੰਮੀ ਤੇ ਨਿਰਮੂਲ ਹੋਵੇ ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁੱਸਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮਨਾਇਆ ਸੀ ?

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਸ (ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ) ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਹੁਕ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਨਰਕ ਭੜਕਣ^੧ ਲਈ ਚੁੱਖਾ ਹੋ^੨। ੧੫੬।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟਾਂਗੇ। ਜਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖਲੜੀਆਂ ਗਲ (ਸੱਤ) ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਵੀਆਂ ਖਲੜੀਆਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ; (ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ) ਇਸ ਲਈ (ਕਰਾਂਗੇ) ਕਿ ਉਹ ਕਸ਼ਟ (ਦਾ ਸੁਆਦ) ਚੱਖਦੇ ਰਹਿਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੫੭।

ਜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹ ਸਵਰਗ ਦਿਆਂਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਮਾਣਨਗੇ। ੧੫੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਮਾਨਤਾਂ^੩ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਕਰੋ।

فَإِنَّهُمْ مِّنْ أَمْنٍ بِهِ وَهُمْ مِّنْ مَّدْعَنَةٍ ۖ
كَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيدًا ۝

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كَلِمًا
تُصْبَتُ جُلُودُهُمْ بِدَلِّهِمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا
الْعَذَابُ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ
فِيهَا أَزْوَاجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَهُمْ فِيهَا ظِلِيلٌ ۝

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا ۚ

^੧“ਸਦੀਰ” ਪਦ “ਸਾਅਰ” ਤੋਂ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਅਰਥ ਭੜਕਣਾ ਹੈ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਕਫ਼” ਪਦ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਚੁੱਖਾ ਜਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪਦ ਵਰਤੀਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਮੋਰੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਰਕ ਲੱਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਨਰਕ ਭੜਕਣ ਲਈ ਚੁੱਖਾ ਹੈ”।

^੩ਇਸ ਥਾਂ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ। ਪਖਪਾਤ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਇਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਹਾਕਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਹਾਕਮੋ! ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਚੁਣੇ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ ਅਦਲ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪਖਪਾਤ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੁਹਾਡੀ ਵਿਰੋਧੀ ਧਾਰਟੀ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ।

ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਕੋਈ) ਫ਼ੈਸਲਾ ਦੇਣ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤ (ਹੀ) ਚੰਗੀ (ਗੱਲ) ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੫੯।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ (ਸਮੇਂ ਦੇ) ਹਾਕਮਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਸੋ ਜੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ (ਹਾਕਮਾਂ) ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ (ਮਤਿਭੇਦ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਰਸੂਲ ਵਲ ਲੈ ਜਾਓ। (ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਨਜ਼ਿੱਠ।) ਇਹ (ਗੱਲ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਭਲੀ ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਹੈ। ੬੦। (ਰਕੂਅ ੮)

ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਜੋ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ (ਕੁਝ) ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਹ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਬਾਗੀਆਂ ਤੋਂ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਾ ਕਰਾਉਣ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਖੇ ਲੱਗਣ। ਪਰ ਓਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਾਉਣ; ਕਿਉਂਕਿ ਸ਼ੇਤਾਨ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਕੁਰਾਹੀਏ ਬਣਾ ਦੇਵੇ। ੬੧।

إِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ إِنَّ اللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ٥٩

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ٦٠

٥٩

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَمَكَّمُوا إِلَى الظَّالِمِينَ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا ٦١

ਇਹ ਆਇਤ ਓਹਨਾਂ ਕਪਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਲ, ਅਰਥਾਤ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਰਸੂਲ ਵਲ ਆਓ। ਤਾਂ ਤੂੰ ਕਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੬੨।

ਫੇਰ ਇਹ ਕਿਉਂ^੧ (ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ (ਘਬਰਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ) ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋਏ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਤੇ ਮੇਲ ਜੋਲ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੬੩।

ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ (ਕੁਝ) ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਹੀ ਰਹੁ। ਹਾਂ, ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹੁ, ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਖਦਾ ਰਹੁ। ੬੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ (ਵੀ) ਰਸੂਲ, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਬੁਲਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਓਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ (ਓਹ ਆਪ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦੇ ਤੇ ਰਸੂਲ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦਾ, ਤਾਂ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਵੇਖਦੇ। ੬੫।

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتُ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ۝

كَفَيْكَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ يَحْلِفُونَ ۖ بِاللَّهِ إِنَّ أَرْدَنَّا إِلَّا لِنُفَا ۖ وَتَوْفِيقًا ۝

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ۝

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا يَطَاعُ ۚ يَٰأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ ۖ وَأَطِيعُوا أَمْرًا ۚ فَإِذَا ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ ۖ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ الرُّسُولُ ۖ لَوْجَدُوا اللَّهَ وَابًّا رَحِيمًا ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਕੋਫਾ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ” ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ “ਕਿਉਂ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ “ਕਿਉਂ” ਪਦ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੂ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਸੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਓਹ (ਹਰੇਕ) ਉਸ ਗੱਲ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋ ਜਾਏ, ਤੇਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾ ਮੰਨਣ, (ਅਤੇ) ਫੇਰ ਤੂੰ ਜੋ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਝੱਲਣ, ਅਰਥਾਤ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ, ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ੬੬।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਘਾਤ ਕਰੋ^੧, ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਤਿਆਗ ਦਿਓ,^੨ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, (ਬਾਕੀ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਓਹ ਜਿਸ (ਕੰਮ) ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਤੇ ਪੱਕਿਆਈ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੁੰਦਾ। ੬੭।

ਅਤੇ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ (ਬਹੁਤ) ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੰਦੇ। ੬੮।
ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ (ਵੀ) ਲਾ ਦਿੰਦੇ। ੬੯।

ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ,^੩ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਅਰਥਾਤ "ਨਬੀਆਂ", "ਸਿੱਦੀਕਾਂ", "ਸ਼ਹੀਦਾਂ" ਤੇ "ਭਲੇ-ਪੁਰਖਾਂ" (ਨਾਲ) ਅਤੇ ਏਹ ਲੋਕ (ਵੱਡੇ) ਚੰਗੇ ਸਾਥੀ ਹਨ। ੭੦।

فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ٦٦

وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوِ اخْرُجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ لَهُ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ تَثْبِيثًا ٦٧

وَإِذَا لَا تَأْتِيهِمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ٦٨

وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ٦٩

وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالْقِدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا ٧٠

^੧ਅਰਥਾਤ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਪ-ਤਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਓ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹਰਮ ਯੂਧ ਲਈ ਘਰ ਤਿਆਗਣਾ ਹੈ; ਐਵੇਂ ਬੇਅਰਥ ਨਹੀਂ।

^੩ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਮਾਆ" ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ "ਨਾਲ" ਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਪਦ "ਮਿਨ" ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵੀ →

ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ੭੧। (ਰਕੂਅ ੯)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ (ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਰ ਸਮੇਂ) ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। (ਭਾਵੇਂ) ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤੇ ਬਹੁਤੇ ਹੋ ਕੇ ਘਰੇਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਬਹੁਤੇ। (ਬਚਾਉ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ।) ੭੨।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ (ਹਰ ਲੋੜ ਸਮੇਂ) ਜ਼ਰੂਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਔਕੂਤ ਆ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ (ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ (ਗਏ) ਸੀ ੭੩।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ੁੱਕ ਅਸੀਂ (ਵੀ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਜੁ (ਵੱਡੀ) ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ। ਜਾਣੋ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰਤਾ ਵਾਲਾ ਸੰਬੰਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ੭੪।

ਸੋ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਪਰਲੋਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵੱਡਾ ਫਲ ਦਿਆਂਗੇ ੭੫।

ذَٰلِكَ الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ عِلْمًا ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانْفِرُوا شُبَّانًا
أَوْ انْفِرُوا جَمِيعًا ۝

وَإِنْ مِنْكُمْ لَنَنَّا لَيَبْطُلَنَّ فَإِنْ أَصَابَكُمْ مُصِيبَةٌ
قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْنَا إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَيْدًا ۝

وَلَيْنَ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَن لَّمْ
تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ لَّيَلِيَنِّي كُنْتُ مَعَهُمْ
فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ۝

فَلْيَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
بِالْآخِرَةِ ۚ وَمَن يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ
يَغْلِبْ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

← ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਏਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ “ਤਵੱਫ਼ਾਨਾ ਮਅੱਲਅਬਰਾਰ” ਵਾਲੀ ਆਇਤ ਦੇ ਏਹੋ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਪੈਣਗੇ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣ ਨਿਕਲ ਜਾਣ। ਇਹ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਗ਼ਲਤ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਅਰਥ ਹੀ ਨਿਮੂਲ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਬਣ ਕੇ ਮਰੀਏ, ਭਾਵ ਸਾਡਾ ਅੰਤ ਵੀ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇ।

ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਿਰਬਲ ਮਰਦਾਂ, ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਬਾਲਕਾਂ (ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ^੧) ਵਾਸਤੇ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ—ਜਿਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੱਡੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ—ਕੱਢ ? ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ (ਕੇ ਭੋਜ), ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਸਾਡਾ ਸਹਾਇਕ ਬਣਾ (ਕੇ ਖੜਾ ਕਰ) ੧੭੬।

ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੇ ਚਲਿੱਤਰ ਵੱਡੇ ਕਮਜ਼ੋਰ (ਹੁੰਦੇ) ਹਨ ੧੭੭। (ਰਕੂਅ ੧੦)

ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਕੇ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਪਰ (ਓਹ ਯੁੱਧ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ), ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਯੁੱਧ ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਕ ਦਮ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਬੰਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ (ਭੇ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ) ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਹੋ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਕਿਉਂ ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ (ਹੋਰ ਸਮਾਂ) ਦਿਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦਾ ਲਾਭ ਤੁਛ ਹੈ।

وَمَا لَكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ①

الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الظَّالِمِينَ فَفَاتَلُوا أَبْنَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا ②

أَمَرْنَا إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ مَتَاعُ

^੧ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਪਰਲੋਕ ਦਾ (ਜੀਵਨ) ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗਿਟਕ ਦੀ ਲਕੀਰ ਜਿੰਨਾਂ ਵੀ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੭੮।

ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਹੋਵੋਗੇ, ਕਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆ ਗੁਸੇਗਾ; ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਪੱਕੇ ਕੋਟਾਂ ਵਿਚ (ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ) ਹੋਵੋ? ਜੇ ਓਹਨਾਂ (ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਸਭ (ਕੁਝ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ (ਹੀ) ਹੈ। ਸੋ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੇ ਲਾਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੁਕਦੇ? ੭੯।

ਜੋ ਵੀ ਲਾਭ ਤੇਨੂੰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਜੋ ਹਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਚੰਖਾ ਗਵਾਹ ਹੈ। ੮੦।

الدُّنْيَا قَلِيلٌ ۖ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا ⑧

أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ ۚ وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۚ وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ ۚ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ۚ فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ⑨

مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ۚ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ ۚ وَأَرْسَلْنَاكَ بِاللَّيْلِ رَسُولًا ۚ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ⑩

ਕਪਟੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਭਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਰਸੀ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨਤੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੁਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਖਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਸੂਲ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਖਾਲੀਫਾ (ਉੱਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ) ਤੋਂ ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਇਹ ਦੁਖ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲਤਾ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਨਾਲ ਤਾਂ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਖ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਦੱਸਣਾ ਤੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਲਾਉਣਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਸੂਲ ਦਾ ਪਿਆਰ ਘਟੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂਦੀ ਰਹੇ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਕ ਹੋਰ ਦਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਭਲਾਈ ਲਈ ਸਾਜੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗ਼ਲਤ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਖਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਏਹੋ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸੁਖ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਸਮਝੇ ਤੇ ਦੁਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਭੁੱਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਮਾਮ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹ ਦੇਵੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਕਹਿ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੋ ਚੂੰਕਿ ਇੱਥੇ ਇਕ ਆਮ ਨੇਮ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਨ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਏਹੋ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਦੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਜੇ, ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹਨ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਚੁਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਸਮਝੇ ਤੇ ਸੁਖ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸਮਝੇ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਗੇਤਰ ਤੇ ਦੂਜੀ →

ਜੋ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਰਸੂਲ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ।
(ਉਹ ਸਮਝ ਲਏ) ਉਸ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਹੋ
ਗਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰੂਆ ਬਣਾ
ਕੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ। ੮੧।

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੰਮ)
ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੋਣਾ (ਹੈ)। ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ
ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ
ਤੇਰੇ ਆਖੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਜੋ ਗੋਂਦਾਂ ਉਹ ਗੁੰਦਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਵੱਖਰਿਆਂ^੧ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਾ ਲਾ ਤੇ (ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ
ਭਰੋਸਾ ਰੱਖ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬਾਦ (ਤੈਨੂੰ) ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ੮੨।

ਸੋ ਉਹ ਲੋਕ ਕੁਰਾਨ (ਸ਼ਰੀਫ) ਤੇ ਕਿਉਂ ਵੀਚਾਰ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? (ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ)
ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ
ਵੱਲੋਂ) ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ
ਵਦਤੋਵਯਾਘਾਤ ਹੁੰਦਾ। ੮੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਸ਼ਾਂਤੀ ਜਾਂ
ਸਹਿਮ ਦੀ ਗੱਲ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਬ
ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ
ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਹਾਕਮਾਂ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ,

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّى فَمَا
رَأَيْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا ①

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ
مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّنُونَ
فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ
وَكِيلًا ②

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ
لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ③

وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوِ الْخَوْفِ أَذَاعُوا
بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ

← ਆਇਤ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੋਧਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਫੇਰ ਸਭ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਹੀ ਮਨਸੂਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਹੀ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਜੋ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਭਾਵੀ ਹੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਵਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਨ ਜਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮੱਖੇ ਕਿਉਂ ਮੜਦੇ ਹੋ ? ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਜਿੰਮੇ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਦਾ ਮੁਖ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕਦੇ ਵੀ ਤੈਂਤ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਦਾ।

^੧ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਗੋਂਦਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਰੱਖਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਗਿਣ ਗਿਣ ਕੇ ਦੇਵੇਗਾ।

ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜੋ (ਲੋਕ)—ਇਸ (ਨੀਅਤ ਗੱਲ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਦਾ ਪਤਾ ਲਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਓਹ ਇਸ (ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਨੂੰ ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ (ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਹੀ) ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ੧੮੪।

ਸੇ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁਧ ਕਰਦਾ ਰਹ। ਤੇਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ) ਚਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ (ਤੋਰਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਯੁਧ ਨੂੰ ਰੋਕ ਹੀ ਦੇਵੇ। ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਯੁਧ (ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਕਰੜਾ (ਹੁੰਦਾ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦੰਡ (ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੧੮੫।

ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਚੰਗੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਲਈ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਭੇੜੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਲਈ (ਉਹੋ ਜੇਹਾ) ਹਿੱਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ ਪੂਰਣ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੮੬।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਸੀਸ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਅਸੀਸ ਦਿਆ ਕਰੋ, ਜਾਂ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਹੋ (ਅਸੀਸ) ਦੁਹਰਾ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲਏਗਾ। ੧੮੭।

لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَفِطُونَ مِنْهُمْ وَلَا فُضِّلَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَا تَبْغُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا قَلِيلًا ۝

فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلِّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَ حَرِّضَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى اللَّهِ أَنْ تُكَلَّفَ بَأْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَكَلُّفًا ۝

مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيتًا ۝

وَإِذَا حُيِّيتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوها إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ۝

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਆਮਤ^੧ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਜਿਸ ਦੇ ਆਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ, ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ੧੮੮। (ਰਕੂਅ ੧੧)

ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ (ਹੋ ਗਿਆ) ਹੈ (ਕਿ ਤੁਸੀਂ) ਕਪਟੀਆਂ ਬਾਰੇ ਦੋ ਧੜੇ (ਬਣ ਗਏ) ਹੋ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ^੨। ਕੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ? ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਵੇ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਲੱਭੋਗਾ। ੧੮੯।

ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ^੩ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ (ਆਪ) ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਕਾਸ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ) ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਓ। ਅਰਥਾਤ (ਓਹ ਤੇ ਤੁਸੀਂ) ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਓ। ਸੋ ਜਦ ਤਕ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹਿਜਰਤ (ਨਾ) ਕਰਨ, ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ) ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਨਾ ਬਣਾਓ। ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ^੪, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਓ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮਿਲਣ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਨਾ ਬਣਾਓ। ੧੯੦।

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُجَمِّعُكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ۝

فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَهْدِيَهُ سَبِيلًا ۝

وَذُوَا لَوْ تَكْفُرُونَ لَمَّا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ يَهَابُ بِبَعْضٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَحُذِّهُمُ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وِلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ “ਕਿਆਮਤ ਸੁਗਰਾ” (ਛੋਟੀ ਕਿਆਮਤ) ਜੋ ਮੰਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਰੂਹਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿਦੂਜ਼ ਰੱਖੇਗਾ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ “ਕਿਆਮਤਕੁਬਰਾ” ਵੱਡੀ ਕਿਆਮਤ (ਪਰਲੋ) ਦਾ ਦਿਨ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾ ਦੀ ਮਤ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

^੩ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਕਪਟੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫਲਦਾ-ਫੁਲਦਾ ਵੇਖਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਟਪਲਾ ਦੇ ਸਕਣ ਕਿ ਓਹ ਇਲੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੁਆਰਾ ਧੋਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

^੪“ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਲੇਣ।

ਫੁਟ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜੋ (ਜਾਂ ਤਾਂ) ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਅਜੇਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਨ (ਦੇ), ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਨ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ^੧ ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਦੇ। ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁਧ ਨਾ ਕਰਨ, ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ (ਸੁਨੇਹਾ) ਭੇਜਣ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਵਧੀਕੀ ਦਾ) ਕੋਈ ਰਾਹ (ਬਾਕੀ) ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ੧੯੧।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ (ਕੁਝ) ਲੋਕ^੨ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਮਿਲਣਗੇ, ਜੋ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ (ਵੀ) ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵੱਲੋਂ (ਵੀ) ਅਮਨ ਵਿਚ ਰਹਿਣ। ਪਰ ਜਦ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਲੇਸ਼ ਵਲ ਮੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਵੀ ਅੱਡ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਨਾ ਭੇਜਣ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕ (ਨਾ) ਲੈਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਓ, ਅਰਥਾਤ ਜਿੱਥੇ (ਕਿਤੇ) ਵੀ ਓਹ ਮਿਲਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਤੇ ਏਹ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੯੨। (ਰਕੂਅ ੧੨)

إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ نَبَأٌ
أَوْ جَاءُوكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يَقَاتِلُوكُمْ أَوْ
يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ
فَلَقَاتِلُوكُمْ إِنْ اَعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا
يُكُمُ السَّلَامَ فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ۝

سَيِّدُونَ وَآخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا
قَوْمَهُمْ كُلًّا رُذًوًا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكِسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ
يَعْتَزِلُوكُمْ وَيَلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَامَ وَكَلَّفُوا أَيِّدَهُمْ
فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكَ
جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵੀ ਨਾ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਬਬ ਓਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾ ਜੰਗ ਕਰਨ।

^੨ਉਪਰਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕਪਟੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਜੋ ਵਰਤਾਓ ਦੀ ਭੇਦਤਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲਈ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰੇ। ਛੋਟੇ (ਇਸ ਦੇ ਕਿ) ਭੁੱਲ ਨਾਲ (ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਏ), ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਘਾਤ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ (ਉਸ ਵਾਸਤੇ) ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ (ਗ਼ੁਲਾਮ ਦਾ) ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਖੂਨ ਦਾ ਹਰਜਾਨਾ ਭਰਨਾ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੋਵੇਗਾ; ਜੇ ਉਸ (ਕਤਲ ਹੋਣ ਵਾਲੇ) ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਛੋਟੇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ। ਜੇ ਉਹ (ਮਰਨ ਵਾਲਾ) ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ (ਆਪ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ (ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਵਿਚ ਕੇਵਲ) ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ (ਗ਼ੁਲਾਮ ਦਾ) ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨਾ ਹੀ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ (ਮਰਨ ਵਾਲਾ) ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ) ਖੂਨ ਦਾ ਹਰਜਾਨਾ ਭਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ (ਗ਼ੁਲਾਮ) ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ) ਨਾ ਰੱਖਦਾ ਹੋਵੇ, (ਉਸ ਲਈ) ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣੇ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹੋਣਗੇ। ਇਹ (ਛੋਟੇ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਜੋਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੯੩।

ਅਤੇ ਜੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਘਾਤ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੰਡ ਨਰਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚੋਂ) ਕਦ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਵਾਸਤੇ (ਬਹੁਤ) ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ੯੪।

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنَ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنَ قَوْمٍ يَبْغُونَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ قِتْلَانٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ قَسْرًا لَمْ يَجِدْ فَوْصِيَامَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٤﴾

وَمَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٥﴾

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਨ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਜਿਹੜਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ (ਵਿਹ) ਨਾ ਕਿਹਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਦੇ ਸਾਧਨ ਢੂੰਡਦੇ ਹੋ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ "ਗਨੀਮਤਾਂ" ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸਾਓ। ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੯੫।

ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੇਹੇ (ਪਿੱਛੇ) ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖੋਦ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਾ, ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਤਨ, ਮਨ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੂਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦੇ)। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਨ, ਮਨ ਨਾਲ ਯੂਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਪਿੱਛੇ) ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਭਲਾਈ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਯੂਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਪਿੱਛੇ) ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ (ਬਹੁਤ) ਵੱਡੇ ਫਲ ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਕੇ (ਜ਼ਰੂਰ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ੯੬।

(ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਭਾਵ) ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਰਜੇ, ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੯੭। (ਰਕੂਅ ੧੩)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا صَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَيِّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ آتَى إِلَيْكُمُ السَّلَامُ لَسْتَ مُؤْمِنًا تَبْتَغُونَ عَرَصَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَعَانِمُ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ⑨

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرَ أُولِي الْقُوَى وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً ۚ وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ⑩

دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ⑪

⑨
⑩
⑪

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਪਟ ਸਮਝੋਗੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਰਲੋਕ ਉੱਤੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਤੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਲੜਨ ਵਾਲਾ ਇਨਕਾਰੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਕੇ ਉਸਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਓ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਬੁਲਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ¹, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ (ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ (ਖਿਆਲ) ਵਿਚ ਸਾਉ ? ਉਹ (ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਬਲ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ; (ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਹਿਜਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।) ਉਹ (ਜਮਦੂਤ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ) ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ? ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੯੮।

ਹਾਂ, ਉਹ ਲੋਕ, ਜੋ ਮਰਦਾਂ, ਤੀਵੀਆਂ, ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਨਿਰਬਲ ਸਨ। (ਅਤੇ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਓਂਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ (ਖਲਾਸੀ ਪਾਉਣ ਦਾ) ਰਾਹ ਹੀ ਲੱਭਦਾ ਸੀ। ੯੯।

ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ² ਬਾਰੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨੇੜੇ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੦੦।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹਿਜਰਤ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਾਖੀ ਦੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ (ਤੇ) ਚੰਗੀਆਂ³ ਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹ ਝੁਲ੍ਹ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮਿਲਣਗੇ,

إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْنَاهُم مِّلْكِيَّةً ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٨﴾

إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٩﴾

فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُو عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُوًّا غَفُورًا ﴿١٠٠﴾

وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرْعًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ

¹ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਦੁਖ ਉਠਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਹਿਜਰਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

²ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਥੇ “ਫ਼ਾ” ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਕੰਮ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

³“ਮਰਾਗਾਮੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਲਾ ਤੇ ਰਸਤਾ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਵਲ ਆਪਣੇ ਘਰ-ਘਾਟ ਤਿਆਗ ਕੇ ਤੇ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਨਿਕਲੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੌਤ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲਓ) ਉਸਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੦੧। (ਰਕੂਅ ੧੪)

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਹੋਵੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ ਛੋਟੀ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ^੧। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਨਕਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹਨ। ੧੦੨।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਆਪ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਾਏ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਸੰਗਤ (ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖੜੀ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਅਤੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਸਤਰ (ਨਾਲ) ਰਖਿਆ ਕਰਨ। ਸੋ ਜਦ ਸਜਦਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ (ਰਾਖੀ ਲਈ) ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਦੂਜੀ ਸੰਗਤ ਜਿਸ ਨੇ ਨਿਮਾਜ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, (ਅੱਗੇ) ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੇ,

عَلَى

عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا رَحِيمًا ٥

وَإِذَا صَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا أَعْدَاؤُمْ مُبِينِينَ

وَإِذَا لَنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَافِقًا مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا بِأَسْلِحَتِهِمْ سَرَّادًا سَجِدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَافِقَةٌ آخَرَةٌ لَمْ يَصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਾਰੇ ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਟਪਲਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਸਫਰ ਵਿਚ ਦੋ ਰਕਾਤਾਂ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਪਰ ਹਜਰਤ ਆਇਸਾ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਹਦੀਸ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ ਫਰਜ਼ ਹੀ ਨੀਅਤ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਫਰ ਵਿਚ ਦੋ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਗਏ ਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ (ਬਖਾਰੀ) ਸੋ 'ਤੱਕਸ਼ੁਰੁ ਮਿੰਨਸਲਾਤਿ' ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਸਕਦਾ ਕਿ ਸਫਰ ਵਿਚ ਦੋ ਰਕਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਇਆ ਕਰਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਵੀ ਦੋ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਇਥੇ 'ਕਸਰ' ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਜਾਇਆ ਕਰੇ, ਅਰਥਾਤ ਰਕਾਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣਾ, ਭਾਵ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਸਮੇਂ ਦਾ ਘਟ ਕਰਨਾ ਹੈ; ਚੂੰਕਿ ਨਿਮਾਜ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਤੇ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਸਵਾਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਹੋਵੇ ਕਿ ਵੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਹੱਲਾ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਛੋਟੀ ਛੋਟੀ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੋਟੀ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਨਿਮਾਜ ਬੇਅਰਥ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ। ਸੋ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੋ ਰਕਾਤਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦੋ ਰਕਾਤਾਂ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਇਤ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬੇਅਰਥ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਸਫਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਦੁਸਮਣ ਦੇ ਸਹਿਮ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਫਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਵੇਰੀ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਦੋ ਰਕਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਹੀ ਯੋਗ ਹਨ।

ਤੇ ਓਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਸਤਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ। ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਸਤਰਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਓ, ਤੇ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਟੁੱਟ ਪੈਣ। ਜੇ ਵਰਖਾ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਔਖ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਰੋਗੀ ਹੋਵੋ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਸਤਰ ਉਤਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਬਚਾਉ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੦੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹ ਲਓ, ਤਾਂ ਉਠਦਿਆਂ, ਬੈਠਦਿਆਂ, ਤੇ ਸੋਂਦਿਆਂ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ (ਤੁਸੀਂ) ਨਿਮਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਆਰ ਕੇ^੧ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਿਮਾਜ਼ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ੧੦੪।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੀ) ਜਾਤੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਢਿਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਔਖ ਵਾਪਰਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਓਹ ਵੀ ਔਖੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਉਸ (ਸਿਹਰ) ਦੀ ਆਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੦੫। (ਰਕੂਅ ੧੫)

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِكُمْ
فَيَسْبُلُونَ عَيْنَكُمْ مَيَلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ
إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرَضًا أَنْ تَضَعُوا
أَسْلِحَتَكُمْ وَخَذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابًا مُهِينًا ۝

فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى
جُنُوبِكُمْ فَإِذَا اطْمَأْنَنْتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ ۚ إِنَّ
الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا ۝

وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ إِنْ تَكُونُوا تَأْمِنُونَ
فَأَنَّهُمْ يَأْمِنُونَ كَمَا تَأْمِنُونَ وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا
لَا يَرْجُونَ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ ਜੇਗ ਤੇ ਖਤਰੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਾਂਗ ਛੋਤੀ ਛੋਤੀ ਨਹੀਂ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਸੱਚਾਈਆਂ ਭਰੀ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਦੁਆਰਾ—ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ—ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਨਿਆਂ ਕਰੇਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਖਿਆਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ (ਕਦੇ) ਪੱਖ ਨਾ ਕਰੀਂ। ੧੦੬।

ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ (ਉਸ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੦੭।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ—ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਖਿਆਨਤ ਕਰ ਦੇ ਹਨ—ਪੱਖ ਨਾ ਕਰ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਖਿਆਨਤ ਵਿਚ ਵਧਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਤੇ ਪਾਪੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੦੮।

ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਲੁਕਾਉ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲੁਕਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਜਦ ਓਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, (ਤਾਂ) ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੦੯।

ਸੁਣੋ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹ ਲੋਕ ਹੋ, ਜੋ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪੱਖ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਣ ਪੱਖ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ੧੧੦।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੋਈ ਕੁਕਰਮ ਕਰੇਗਾ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਬੁਲਮ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੧੧।

إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِبِينَ خَصِيمًا ۝

وَأَسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

وَلَا تَجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَلُونَ أَنْفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَافًا أَتِيماً ۝

يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْفَعُهُ مِنَ الْقَوْلِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ۝

هَاسَتُمْ هَؤُلَاءِ جَدَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكَيْلًا ۝

وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੋਈ ਕੁਕਰਮ ਕਰੇਗਾ^੧, ਉਸ ਦਾ ਕੁਕਰਮ ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੧੨।

ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਕੋਈ ਭੁੱਲ ਜਾਂ ਪਾਪ (ਆਪ) ਕਰੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਉਜ ਕਿਸੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਥਪ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਉਹ (ਆਪਣੇ ਮੋਇਆਂ ਤੇ) ਝੂਠੀ ਉਜ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪਾਪ ਦਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ। ੧੧੩। (ਰਕੂਅ ੧੬)

ਅਤੇ ਜੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ (ਓਹ ਫੇਰੀ ਆਪਣੀ ਭੈੜੀ ਇੱਛਾ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਸੋ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ (ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ) ਪੱਕੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤੇਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤੇ ਤੇਰਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਦੇ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਪੁਸ਼ਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਉਤਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਤੇਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਸਿਖਾਇਆ ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ (ਬਹੁਤ) ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਵੀ ਹੈ^੨। ੧੧੪।

وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرًّا فَقَدْ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا ۝

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَيَّتَ طَائِفَةٌ

مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَكَأَيُّ ضَرٍّ وَكَأَيُّ مَنْ شَاءَ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਕਸਾਬਾ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਮਾਈ ਕਰਨਾ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਪਦ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੇ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਭਾਵੇਂ ਉਸਦੇ ਸਿੱਟੇ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਮਾਉਣਾ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦੁਕਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਕਰੇਗਾ” ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਛਾ ਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਦੀ ਆਸ ਜਾਂ ਸਹਿਮ ਵੀ ਹੋਵੇ।

^੨ਇਸ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਬਣਦੇ ਸਨ ਕਿ “ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੈ”। ਪਰ ਇਹ ਕੁਝ ਦੁਕਵੇਂ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ “ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਵੀ ਹੈ।”

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਏ ਓਹਨਾਂ ਥੋੜੇ ਜੇਹੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਿਆਂ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ, ਭਲਾਈ, ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਾਕੀ ਸਾਰੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਭਲਾਈ ਨਹੀਂ (ਹੁੰਦੀ), ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਜੇਹਾ (ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ (ਹੀ ਵੱਡਾ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੧੫।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ (ਵੀ) ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਪਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਰਸੂਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਉਲਟ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਢੰਗ ਨਾਲ) ਚੱਲੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਹ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਭਾਢਾ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੀ। ੧੧੬।
(ਰਕੂਅ ੧੭)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਇਸ (ਪਾਪ) ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। (ਹਾਂ) ਜੋ (ਪਾਪ) ਇਸ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਹਨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਯੋਗ ਸਮਝੇਗਾ, ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਉਹ (ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ) ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੧੭।

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنَاصِدَتُهُ
أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَن يَفْعَلْ
ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا
عَظِيمًا ۝

وَمَن يَتَّبِعِ الرَّسُولَ مِمَّا بَيَّنَّ لَهُ الْهُدَى
وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ
جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ۝

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَلِكَ لِمَن يَشَاءُ وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ
ضَلَالًا بَعِيدًا ۝

ਨਜਵਾ, ਨਾਜਾ। ਯੁਨਾਜੀ, ਮੁਨਾਜਾਤਨ ਤੋਂ ਨਾਂਵ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਾਹਬੂ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਪਤ ਮਸਵਰਾ ਕੀਤਾ। ਕਈਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਨਜਵਾ ਦਾ ਅਰਥ ਤੋਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਜੋ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਲੋਕ ਉਸ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਨ। ਇਹ ਕੱਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਹਨ।

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਹ ਤਬਾਹੀ ਉਸ ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿਆਂਗੇ।

ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਜੀਵ¹ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ) ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਸਗੋਂ² ਓਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਸੇ ਦੀ ਵੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੧੯।

(ਉਸ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਆਪਣੀ ਹਥੁਰੀਓਂ) ਧਿੱਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਜਿਸ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਰੂਰ ਹੀ ਇਕ ਨੀਅਤ ਹਿੱਸਾ (ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰ) ਲਵਾਂਗਾ। ੧੧੯।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਝੂਠੀਆਂ) ਆਸਾਂ ਵੀ ਦੁਆਵਾਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਓਹ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਕੱਟਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਵੀ ਅਦਲਾ ਬਦਲੀ ਕਰਨ³। ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ। ੧੨੦।

ਉਹ (ਸ਼ੈਤਾਨ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਲਾਭੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦੁਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਫਲ-ਕਪਟ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ) ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੨੧।

إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنْسًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا ۝

لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَا تَخْذَنْ مِنْ عِبَادِكْ نَصِيبًا مَفْرُوضًا ۝

وَلَا ضِلَّيْنَهُمْ وَلَا مَمِيتَهُمْ وَلَا مَرْئِيَهُمْ فَلْيُبَيِّتْكَ أَذَانَ الْأَنْعَامِ وَلَا مَرْئِيَهُمْ فَلْيَغْيِرْ خَلْقَ اللَّهِ ۚ وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرًا مُبِينًا ۝

يَعِدُّهُمْ وَيُؤْمِنُهُمْ وَمَا يَعِدُّهُمْ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ۝

¹ਅਸੀਂ “ਇਨਾਸਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਨਿਰਜੀਵ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹੈ।

²“ਵਾਓ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ “ਸਗੋਂ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਹ ਅਰਥੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਤੇ ਦੁਕਵਾਂ ਹੈ।

³ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਸ਼ਿਰਕ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤਾਂ ਨਰਕ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਨੱਸਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇਗਾ। ੧੨੨।

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦਿਆਂਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ (ਅਤੇ ਓਹ) ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। (ਇਹ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸੱਚਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ੧੨੩।

ਨਾ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਸਾਂ—ਉਮੀਦਾਂ ਅਨੁਸਾਰ (ਹੋਵੇਗਾ) ਤੇ ਨਾ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਆਸਾਂ ਉਮੀਦਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ (ਹੋਵੇਗਾ)। ਸੋ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਕੋਈ ਕੁਕਰਮ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ—ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਨਾ ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਸਹਾਇਕ। ੧੨੪।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਭਾਵੇਂ ਮਰਦ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੀਵੀਆਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਯਥਾਯੋਗ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨਗੇ, ਓਹ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗਿਟਕ ਦੀ ਲਕੀਰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ੧੨੫।

ਅਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਕਿਸ ਦਾ ਧਰਮ ਚੰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪਣਾ ਤਨ-ਮਨ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ? ਅਰਥਾਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੇ ਮਤਿ ਦਾ—ਜੋ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁੰਜ ਸੀ^੧ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਖਾਸ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੨੬।

أُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَخْرِصًا ۝

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ وَعندَ اللَّهِ حَقٌّ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا ۝

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا لَأَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ۝

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ اُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ۝

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا ۚ وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ۝

^੧“ਹਨੀਫ਼ਨ” ਹਜ਼ਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਗੁਣ ਦਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਗੁਣ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ
ਸਭ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ
ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੨੭। (ਰਕੂਅ ੧੮)

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ)
ਤੀਵੀਆਂ (ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰਨ) ਬਾਰੇ (ਹੁਕਮ)
ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ
ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਜੋ (ਹੁਕਮ ਇਸ) ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ (ਦੂਜੀ ਥਾਂ)^੧
ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ
ਅਬਲਾ ਤੀਵੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਨੀਅਤ ਮਹਿਰ^੨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ
ਨਿਕਾਹ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ
ਨਿਰਬਲ^੩ ਬਾਲੜੀਆਂ ਬਾਰੇ^੪ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਤੁਹਾਨੂੰ
ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਅਨਾਥਾਂ ਨਾਲ
ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਜੋ
ਭਲਾ ਕੰਮ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋਗੇ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨ-
ਹਾਰ ਹੈ। ੧੨੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ
ਵਧੀਕੀ ਜਾਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ
ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ
ਆਪਸ ਵਿਚ (ਮੁੜ) ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰ ਲੈਣ^੫; ਕਿਉਂਕਿ
ਮੇਲ-ਜੋਲ (ਕਰਨਾ ਸਭ ਤੋਂ) ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ,

وَلَهُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَانَ اللّٰهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ حَٰصِطًا ۝

۱۸
ع
۱۹

وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللّٰهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتٰبِ فِيْ يَتٰى النِّسَاءِ الَّتِي لَا
تُؤْتُوْنَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُوْنَ اَنْ تَنْكِحُوْهُنَّ
وَالسُّتْضَعِفٰتِ مِنَ الْاِلْدَانِ وَاَنْ تَقُوْمُوا لِلنِّسَاءِ
بِالْقِسْطِ وَمَا تَفْعَلُوْا مِنْ خَيْرٍ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ بِهٖ
عَلِيْمًا ۝

وَلَا يَرٰ اَمْرًا عَٰدَتْ مِنْ بَعْلِهَا تُسْوَرًا اَوْ اَعْرَاصًا
فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا اَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلٰحًا وَالصُّلْحُ

^੧“ਮੁਹੀਤੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਘੋਰਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰਣ ਗਿਆਨ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ
ਅਰਥ “ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਤ ਨਿਸਾ ਆਇਤ ੪ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੁਕਮ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨੀਅਤ ਮਹਿਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਇਆ ਕਰਨ।

^੪ਨਿਰਬਲ ਬਾਲੜੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਅਨਾਥ ਲੜਕੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ।

^੫ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇੱਥੇ “ਵਿਲਦਾਨ” ਪਦ ਹੈ, ਜੋ “ਵਾਲਦਾਨ” ਦਾ ਬਹੁ ਵਰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਯੀਆਂ-ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਨਿਰਬਲ ਬਾਲੜੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਕਾਹ ਦੀ
ਸੰਭਾਵਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

^੬ਤੀਵੀਂ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿ ਸਾਮਲਾ ਲੰਮਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁਖ ਅਸਹਿ ਹੋ ਜਾਏਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਜੋ ਕਾਜੀ ਇਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਅਗਿਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਬੇੜੀ ਬਹੁਤੀ) ਕੰਜੂਸੀ¹ ਦਾ (ਖਿਆਲ) ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰੋਗੇ, ਤੇ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ (ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੨੮।

ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਟਿੱਲ ਲਾਓ (ਪਰ) ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਇਕ (ਤੀਵੀਂ) ਵਲ ਨਾ ਝੁਕੋ ਜਾਣਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇ ਕਿ ਉਹ (ਦੂਜੀ ਤੀਵੀਂ) ਵਿਚਾਲੇ ਲਟਕਦੀ (ਚੀਜ਼) ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੩੦।

ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ (ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ) ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੇਅੰਤਤਾ ਨਾਲ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਖੁਲ੍ਹ ਭੁਲ੍ਹ ਵਾਲਾ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੩੧।

ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਸਭ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਵੀ) ਇਹ ਪੱਕਿਆਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੋਗੇ,

خَيْرٌ وَأُخْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا
وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ۝

وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ
فَلَا يَسْلُوا كُلَّ النِّسَاءِ فَنَدُّوهُمَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ
تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ
وَاسِعًا حَكِيمًا ۝

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَلَقَدْ وَصَّيْنَا
الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ

¹ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੰਜੂਸੀ ਵਲ ਵਧੇਰੇ ਝੁਕਾਉ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦੇ ਹਨ।

²ਇਸ ਥਾਂ ਜਾਹਰਾ ਬਰਾਬਰਤਾ ਦਾ ਸਲੂਕ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸਲੂਕ ਇਥੇ ਜੇਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਨਾਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਸਭ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਉਪਮਾਯੋਗ ਹੈ। ੧੩੨।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰ (ਲੁੜੀਂਦੀ ਤੇ) ਜ਼ਰੂਰੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੩੩।

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁੱਕ ਲਏ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਥਾਂ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਲੋਕ ਲੈ ਆਏ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੩੪।

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦਾ ਫਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਤਾਂ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦੇ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) ਫਲ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੩੫।
(ਰਕੂਅ ੧੯)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਆਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੋ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਬਣ ਜਾਓ^੧। ਭਾਵੇਂ (ਤੁਹਾਡੀ ਉਹ ਗਵਾਹੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ (ਵਿਰੁਧ), ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ-ਸਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ (ਜਾਂਦੀ) ਹੋਵੇ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ) ਧਨਾਢ ਹੈ, ਜਾਂ ਨਿਰਧਨ ਹੈ, ਤਾਂ (ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ) ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ (ਤੁਹਾਥੋਂ) ਵਧੇਰੇ ਸੁਭ ਚਿੰਤਕ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ (ਕਿਸੇ ਨਿਕੰਮੀ) ਇੱਛਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੋ ਨਿਆਂ ਕਰ ਸਕੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਕਿਸੇ ਗਵਾਹੀ ਨੂੰ) ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋਗੇ, ਜਾਂ (ਕਿਸੇ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਲਈ) ਵਲ੍ਹਟਵੀ ਗੱਲ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ (ਜਾਣ ਲਓ) ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੩੬।

وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ
وَكَانَ اللّٰهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿٣٢﴾

وَلِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَكَفَى بِاللّٰهِ
وَكِيلًا ﴿٣٣﴾

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلَىٰ ذٰلِكَ قَدِيرًا ﴿٣٤﴾

مَنْ كَانَ يَرْيِدْ نَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللّٰهِ نَوَابُ الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللّٰهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٣٥﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوِّمِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ
لِلّٰهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ ؕ إِنْ
يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا فَاللّٰهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا ؕ فَلَا تَتَّبِعُوا
الْهَوَىٰ أَنْ تَعْدِلُوا ؕ وَإِنْ تَلَوْا أَوْ نَعِصُوا فَإِنَّ اللّٰهَ
كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٣٦﴾

^੧ਅਰਥਾਤ --ਰਸ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿਆ ਕਰੋ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ (ਉੱਤੇ), ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਉੱਤੇ ਜੋ ਉਸ ਨੇ (ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਾਰੀ ਸੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੋ। ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ, ਉਸ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ) ਉਹ ਪਰਲੋ ਦਰਜੇ ਦਾ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੈ। ੧੩੭।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੁੜ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਫੇਰ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮੁਕਤੀ ਦਾ) ਕੋਈ ਮਾਰਗ ਹੀ ਕਦੇ ਦੱਸੇਗਾ। ੧੩੮।

ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਕਪਟੀਆਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਖਬਰ ਸੁਣਾ ਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਤ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੩੯।

ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ? (ਜੇ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ), ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਹੈ। ੧੪੦।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ (ਹੁਕਮ ਉਤਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਸੁਣੋ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਖੋਲ ਉਡਾਇਆ ਜਾਣਾ ਸੁਣੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਮਖੋਲ ਉਡਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ) ਦੇ ਲਾਗੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਨਾ ਬੈਠੋ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ (ਨਾ) ਰੁਝ ਜਾਣ।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا ۝

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَزَلُوا لَعْنَةُ اللَّهِ لِمَنْ كَفَرَ لَعْنَةُ اللَّهِ لِمَنْ كَفَرَ لَعْنَةُ اللَّهِ لِمَنْ كَفَرَ ۝

بَشِيرِ السُّفْقِينَ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ

الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَبِيتُوا عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ۝

وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ يَكْفُرْ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَتَعَدُّوْا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُصُّوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلَهُمْ

(ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਮਖੋਲ ਉਡਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬੈਠਣ) ਦੇ ਕਾਰਨ (ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਓਗੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਪਟੀਆਂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ। ੧੪੧।

(ਓਹ ਕਪਟੀ) ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਉਡੀਕਵਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਜਿੱਤ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ (ਤੁਹਾਨੂੰ) ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਅਤੇ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਦੇ ਪੱਲਾ ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਏ ਸੀ? ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਹੱਥੋਂ ਬਚਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ (ਸਦੀਵੀ) ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੪੨। (ਰਕੂਅ ੨੦)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਪਟੀ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਧੋਖੇ ਦਾ (ਜ਼ਰੂਰ) ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੁਸਤੀ ਨਾਲ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਲੋਕ-ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ। ੧੪੩।

إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنْفِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا

وَالَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُفْرٍ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَتَّعِمْهُمْ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَالَهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا

إِنَّ الْمُنْفِقِينَ يُخَدِّعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كَسَالَى يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا

¹ਅਰਥਾਤ ਕੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ? ਉਹ ਸਾਡੀ ਹੀ ਜਿੱਤ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਫਾਰਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ (ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਗਫ਼ਲਤ ਦੇ) ਵਿਚਾਲੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਾ ਓਹ ਏਹਨਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਦੇ ਨਾਲ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਨਾਲ। ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ^੧, ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲਭ ਸਕਦਾ। ੧੪੪।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਨਾ ਬਣਾਓ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਪਸ਼ਟ ਇਲਜ਼ਾਮ (ਦੇਣ) ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇ ਦਿਓ। ੧੪੫।

(ਸਾਰੇ ਹੀ) ਕਪਟੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਰਕ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਦਰਜੇ—ਰਸਾਤਲ—ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ। ਤੇਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ (ਕਦੇ ਵੀ) ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ੧੪੬।

ਛੁਟ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ (ਆਪਣਾ) ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਘੁੱਟ ਕੇ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਜਪ-ਤਪ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰੋਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਏਹ ਲੋਕ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬਰੂਰ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੪੭।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋਗੇ, ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਕੀ ਕਰੇਗਾ? ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਕਦਰਦਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੪੮।

مَذْبَدَيْنَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ
وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَهْدِيَهُ سَبِيلًا ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ
دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ
سُلْطَانًا مُبِينًا ۝

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ
يَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا ۝

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا
دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِي
اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ وَ
كَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਅਜੱਲਾ” ਪਦ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੁਟ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ (ਕਿਸੇ) ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਨੂੰ (ਥਾਂ ਥਾਂ) ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤੇ (ਕੋਈ) ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, (ਉਹ ਉਸ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਪਰਗਟਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ (ਤੇ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੪੯।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰੋ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰੋ, ਤਾਂ (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਧੀਰਜਵਾਨ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੫੦।

ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜੁਦਾਈ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਈਆਂ (ਰਸੂਲਾਂ) ਨੂੰ ਮੰਨਾਂਗੇ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਵਿਚਾਲੇ) ਕੋਈ ਰਾਹ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ। ੧੫੧।

ਓਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੱਕੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ (ਹੋਇਆ) ਹੈ। ੧੫੨।

ਅਤੇ ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ (ਸਾਰੇ)^੧ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਕਿਸੇ (ਰਸੂਲ) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਵੀ) ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੫੩। (ਰਕੂਅ ੨੧)

لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا
مَنْ ظَلِمَ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٩﴾

إِنْ تَبْدُوا خَيْرًا أَوْ تُخَفُّوهُ أَوْ تُعَفُّوهُ عَنْ سُوءٍ
فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا قَدِيرًا ﴿١٥٠﴾

إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ
يُفْرَقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ
وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ
ذَلِكَ سَبِيلًا ﴿١٥١﴾

أُولَئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ حَقًّا وَاعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ
عَذَابًا مُهِينًا ﴿١٥٢﴾

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفْرَقُوا بَيْنَ
أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أَجْرُهُمْ
كَانَ اللَّهُ عَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٣﴾

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਜੋ ਪਦ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਵਚਨ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲ ਹੀ ਹਨ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ “ਸਾਰੇ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਸਾਰੇ” ਪਦ ਦਾ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵਖਰਾ ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਦੇ (ਕਈ) ਅਨੁਸਾਰੀ¹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਇਹ) ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰ। (ਤੂੰ ਇਸ ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਪਰਗਟ ਨਾ ਕਰ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਉਹ 'ਮੂਸਾ' ਤੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪਰਤਖ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸਦਕਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰੂ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਆ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਦ (ਵੀ ਇਕ) ਵੱਡੇ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ) ਮਿਥ ਲਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ (ਦੋਸ਼) ਵੀ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ 'ਮੂਸਾ' ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਜਿੱਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੫੪।

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲੈਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ 'ਤੂਰ' ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਓ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਹ ਵੀ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਸਬਤ" (ਦੇ ਮਾਮਲੇ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੫੫।

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਣ ਤੋੜਨ ਦੇ (ਕਾਰਣ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ (ਸਬਬ), ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਅਜਾਈ² ਘਾਤ³ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ (ਬਦਲੇ)

يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تَنزِلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَى الْأَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الضُّعْفَةُ بِظُهُورِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ فَعَقَوْنَا عَنْ ذَلِكَ وَأَتَيْنَا مُوسَى سُلْطٰنًا مُبِينًا ﴿١٥٤﴾

وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِبَيِّنَاتِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٥﴾

فِيمَا نَقَضُوا مِيثَاقَهُمْ وَكَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بَغْيًا حَتَّى دَقَّوْا لَهُمْ قُلُوبَنَا

¹"ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ" ਦਾ ਭਾਵ ਤਾਂ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਕੇਵਲ ਯਹੂਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮਰੀਅਮ" ਤੇ ਉੱਜਾਂ ਲਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ" ਨੂੰ ਸ਼ਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਸੀ, ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

²ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਤੂਰ' ਪਹਾੜ ਦੇ ਲਾਗੇ ਲੈ ਗਏ ਸਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉੱਚਾ ਪਹਾੜ ਦਿਸਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਅਬੂਬਕਰ' ਜੀ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਸਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੱਡੀ ਚਟਾਨ ਦਿੱਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾ ਸੀ।

³ਇਸ ਥਾਂ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗੱਲੇ ਸਹਿਮਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਬੀ ਕਤਲ →

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹ (ਗੱਲ) ਕਹਿਣ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਪੜਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹਨ, (ਪੜਦਿਆਂ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਮਨਾਂ) ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਹੁਣ ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ੧੫੬।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ (ਦੇ ਕਾਰਣ) ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ "ਮਰੀਅਮ"^੧ ਤੇ (ਇਕ ਬਹੁਤ) ਵੱਡੀ ਉਜ਼ ਲਾਉਣ ਕਰ ਕੇ। ੧੫੭।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹ (ਗੱਲ) ਕਹਿਣ ਕਰਕੇ ਕਿ (ਅਸੀਂ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ-ਮਸੀਹ" ਨੂੰ—ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ (ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ) ਸੀ—(ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ) ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।) ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਹਾਂ, ਉਹ (ਮਸੀਹ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਲੀਬ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਸਮਾਨ^੨) ਜ਼ਰੂਰ ਭਾਸਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਘਟਨਾ, (ਅਰਥਾਤ ਮਸੀਹ ਦੇ ਸੂਲੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਉਤਰ ਆਉਣ) ਬਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਬੇਸ਼ੱਕ (ਉਸਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਉਤਰੇ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ) ਭਰਮ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ (ਪੱਕਾ) ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

عَلَّمَ بَلْ طَعَّ اللَّهُ عَلَيْهَا كُفْرَهُمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

وَكُفْرَهُمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ۝

وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا السَّيِّحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ ۚ

← ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਨੋਮ ਹੈ ਕਿ ਧਾਤੂ ਜਾਂ ਕਰਮ ਕਦੇ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਅਧੂਰਾ, ਪਰ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਕਤਲ ਦਾ ਭਾਵ ਕਤਲ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਜੇਹੇ ਕਸਟ ਦੇਣਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕਈ ਵਾਰ ਕਤਲ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ।

^੧ਵੇਖੋ ਆਇਤ ਨੰ: ੧੫੪ ਦੀ ਟ੍ਰੈਕ।

^੨ਕੱਲ ਕੀ, "ਈਸਾ" ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹਨ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸੂਲੀ ਤੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਸਾਲਾਬਾ" ਪਦ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹਨ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਤੋੜਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ" ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਤੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਮਾ ਸਾਲਾਬੂਹੁ" ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ।

ਹਾਂ, ਓਹ (ਕੋਵਲ ਇਕ) ਭਰਮ^੧ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ (ਘਟਨਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਜੋ ਸਮਝਿਆ ਹੈ^੨, (ਉਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ)। ੧੫੮।

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ۝

ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਮਾਣ (ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ) ਦਿੱਤਾ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸੂਲੀ^੩ ਤੇ ਮਰਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ); ਕਿਉਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੫੯।

بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْنَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਰਨ^੪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਮੰਨਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਹ (ਮਸੀਹ) ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਗਵਾਹ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੬੦।

وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا ۝

^੧ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ “ਮਸੀਹ” ਦੇ ਸੂਲੀ ਤੇ ਮਰਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸਨ, ਪਰ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਟਿੱਛਾ ਸੀ ਕਿ “ਈਸਾ” ਜੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਮਰ ਜਾਣ; ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਆਪਣੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ “ਈਸਾ” ਜੀ ਦੇ ਸੂਲੀ ਤੇ ਮਰਨ ਦਾ ਯਕੀਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

^੨“ਕਾਤਾਲੱਸ਼ਿਆ ਖੁਬਰਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਅਹਤਾ ਬਿਹੀ ਇਲਮਨ” ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ, ਜੋ “ਮਾ ਕਾਤਾਲੂਯੁ ਯਕੀਨਨ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਭਰਮ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਨੂੰ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

^੩ਤੋਰੇਤ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਸੂਲੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ, ਉਹ ਲਾਨਤੀ (ਫਿਟਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਵੇਖੋ ਇਸਤਸਨਾ ਬਾਬ ੨੧, ਆਇਤ ੨੩)

^੪ਵੇਹੋਰੇ ਭਾਸਕਾਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਦੇ ਮਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ ਥਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਇਮਿਨ ਆਹਲਲਕਿਤਾਬਿ” ਦੇ ਪਦ ਆਏ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਲੱਖਾਂ ਯਹੂਦੀ—ਅਜੋਹੇ ਹਨ—ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਆਪਣੇ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਮਰ ਗਏ ਹਨ। ਯਹੂਦੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹ “ਈਸਾ” ਜੀ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕਣ ਤੇ ਈਸਾਈ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ “ਕੁਫਾਰੇ” ਦੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੀ ਨੀਂਹ ਇਸ ਤੇ ਰੱਖ ਸਕਣ। ਪਰ ਪੂਰਾ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਦੋਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ “ਈਸਾ” ਜੀ ਸੂਲੀ ਤੇ ਨਹੀਂ ਮਰੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਸੂਲੀ ਤੋਂ ਜਿੰਦਾ ਹੀ ਉਤਰ ਆਏ ਸਨ। ਸਾਡੇ ਇਹ ਅਰਥ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਠੀਕ—

ਸੋ ਅਸੀਂ (ਉਸ) ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ—ਜੋ (ਪਹਿਲਾਂ) ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਹਲਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ—ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਹਰਾਮ^੧ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਕਰ ਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ)। ੧੬੧।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੂਦੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਰਣ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ^੨। (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਅਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖਾ ਜਾਣ ਕਰਕੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੰਡ ਮਿਲਿਆ ਸੀ) ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੬੨।

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਸ (ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ) ਨੂੰ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਤੁੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ—(ਦਿਲੋਂ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ) ਨਿਮਾਥ ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉੱਤੇ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ (ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਫੱਤਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੬੩।

(ਰਕੂਅ ੨੨)

فَيُظْلِمُ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَمًا عَلَيْهِمْ طَبِئًا
أُجِّلَتْ لَهُمْ وَبَصَدَهُمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ۖ

وَأَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَذَلُوهُ عَنْهُ وَأَكْلَهُمْ أَمْوَالَ
النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَاعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ
عَذَابًا أَلِيمًا ۝

لَكِنَّ الرِّبَا فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ
بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنْزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ
الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَ
الْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا ۝

੧—ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਪਾਠਾਤ੍ਰ “ਕਬਲਾ ਮੱਤਿਹਿਮ” ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘ਈਸਾ’ ਦੇ ਮਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ; ਸਗੋਂ ਹਰੇਕ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਆਪਣੇ ਚਲਾਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝਦਾ ਰਹੇਗਾ ਕਿ “ਈਸਾ” ਜੀ ਸ਼ੁਲੀ ਤੇ ਮਰ ਗਏ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ “ਹੁਮ” ਪਦ ਅਨਵਚਨ ਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਈਸਾ’ ਜੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

੨—ਅਰਥਾਤ “ਮਸੀਹ” ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਕਨਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

੩—ਖੁਰਜ ਬਾਬ ੨੨, ਆਇਤ ੨੫, ਤੇ ਅਹਿਬਾਰ ਬਾਬ ੨੫, ਆਇਤ ੩੬-੩੭ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਲਈ ਸੂਦ ਲੈਣਾ ਅਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਤਸਨਾ ਬਾਬ ੨੩ ਆਇਤ ੨੦ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੋਂ ਫਟ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੂਦ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਉਹ ਵਾਧੇ-ਘਾਟੇ ਹਨ, ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਵਟਜ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੂਰ੍ਵ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੂਦੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਉਹ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਾਦਿਆਂ ਘਾਟਿਆਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ (ਵੀ) ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹੀ) ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ “ਨੂਹ” ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ) ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਉਤਾਰੀ) ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਤੇ (ਵੀ) ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਉਤਾਰੀ ਹੈ), ਤੇ ਅਸੀਂ “ਇਬਰਾਹੀਮ”, “ਇਸਮਾਈਲ”, “ਇਸਹਾਕ”, ਤੇ “ਯਾਕੂਬ” ਅਤੇ (ਉਸ ਦੀ) ਸੰਤਾਨ ਤੇ, ਅਰਥਾਤ “ਈਸਾ”, “ਅਯੂਬ”, “ਯੂਨਸ”, “ਹਾਰੂਨ” ਤੇ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਤੇ (ਵੀ) ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਦਾਵੂਦ” ਨੂੰ (ਵੀ) “ਜ਼ਬੂਰ” ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੬੪।

ਅਤੇ ਕਈ ਰਸੂਲ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਿਤਾਂਤ ਅਸੀਂ (ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਈ ਰਸੂਲ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੁਸਾ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੬੫।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ “ਮੁਸਾ” ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) (ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ) ਖੁਸ਼ਬਖ਼ਰੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਤੇ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਭੰਭੀਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ (ਪਰਗਟ ਹੋਣ) ਮਗਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਦੋਸ਼ ਬਪਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੬੬।

ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਉਸ (ਬਾਣੀ) ਦੁਆਰਾ—ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ—ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਕਰ ਕੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ (ਵੀ) ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕਾਫ਼ੀ ਗਵਾਹ ਹੈ। ੧੬੭।

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَوْحَيْنَا إِلَى إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْإِسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ مَرْبُورًا ۖ

وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ۝

رُسُلًا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

لَكِنْ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ ਵੱਡੇ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹਨ। ੧੬੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਤੋਂ ਵੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮਾਰਗ ਹੀ ਦਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੧੬੯।

ਉਹ ਉਸ (ਨਰਕ) ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੇ (ਲੰਮੇ) ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ (ਗੱਲ) ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸੋਖੀ ਹੈ। ੧੭੦।

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਇਹ^੧ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚਾਈ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਤੇ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ। (ਇਹ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਵੱਡਾ) ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੭੧।

ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ^੨ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧਰਮ (ਦੇ ਮਾਮਲੇ) ਵਿਚ ਅੱਪ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨਾ ਬਣੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੱਟ (ਕੁਝ) ਨਾ ਕਿਹਾ ਕਰੋ। "ਮਰੀਅਮ" ਦਾ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ-ਮਸੀਹ" ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕੇਵਲ (ਇਕ) ਰਸੂਲ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ (ਇਕ) ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ^੩ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ "ਮਰੀਅਮ" ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਸੀ,

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ تَدَّ صُلُوبًا
صَلَاً يَعِينًا ۝

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ
وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ۝

إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ
عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ۝

يَأْتِيهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الرُّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ
رَبِّكُمْ فَأَنْذِرُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا
فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ۝

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى
اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ
رَسُولُ اللَّهِ وَكَلَّمَتْهُ ٱلْقَهَّارُ إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوِّحَ مِنْهُ

^੧ਇਹ "ਅੱਲ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਈਸਾਈ ਹਨ, ਯਹੂਦੀ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਿੱਧਾਂਤ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਹਨ।

^੩"ਕਲਿਮਾ" ਦਾ ਅਰਥ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਮਿਹਰ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ (ਕਦੇ) ਨਾ ਕਹੋ ਕਿ (ਅੱਲਾਹ) ਤਿੰਨ ਹਨ। (ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ) ਰੁਕ ਜਾਓ। (ਇਹ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ (ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ) ਪਾਕ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਧੀ-ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਸਭ) ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਕਾਰਜ ਸਾਧਕ ਹੈ। ੧੭੨। (ਰਕੂਅ ੨੩)

“ਮਸੀਹ” ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ (ਗੱਲ) ਨੂੰ ਭੇੜਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬੰਦਾ (ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ) ਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪਤਿਵੰਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ (ਇਸ ਤੇ ਬੁਰਾ ਮਨਾਉਣਗੇ) ਅਤੇ ਜੋ (ਲੋਕ) ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਨੂੰ ਭੇੜਾ ਸਮਝਣਗੇ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਨਗੇ, ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ ਹਜ਼ੂਰ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ। ੧੭੩।

ਸੋ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਯਥਾਯੋਗ) ਸ਼ੁਭ-ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਹੋਰ ਵੀ) ਵਧੇਰੇ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ) ਭੇੜੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾ (ਕੋਈ) ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੭੪।

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅਤਿ ਜਗਮਗ ਕਰਦਾ ਨੂਰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ੧੭੫।

فَأْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً ۚ إِنْتَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ ۖ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ ۚ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٢٣﴾

﴿٢٣﴾

لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ ۚ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْضُرُهُمْ إِلَهُهُ جَبِينًا ﴿٢٤﴾

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَأَمَّا الَّذِينَ اسْتَنَكَفُوا ۖ اسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ۖ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٥﴾

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿٢٦﴾

ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ (ਆਪਣਾ) ਬਚਾਉ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸੇਗਾ। ੧੭੬।

ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਇਕ ਔਤਰੇ ਨਖਤਰੇ ਬਾਰੇ^੧) ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਅਜਿਹੇ) ਔਤਰੇ ਨਖਤਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰ ਜਾਏ, ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਭੈਣ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅੱਧ ਉਸ (ਦੀ ਭੈਣ) ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ (ਉਹ ਭੈਣ ਮਰ ਜਾਏ ਤੇ) ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ (ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ) ਉਸ (ਦੇ ਸਾਰੇ ਤਰਕੇ) ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ (ਭਰਾ) ਨੇ (ਪਿੱਛੇ) ਛੱਡਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ ਭੈਣਾਂ) ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ (ਵਾਰਸ) ਕਈ ਭੈਣ-ਭਰਾ-ਮਰਦ (ਵੀ) ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ (ਵੀ) ਹੋਣ, ਤਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਮਰਦ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ (ਹਿੱਸੇ) ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਏਹ ਗੱਲਾਂ) ਇਸ ਲਈ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਰਾਹੇ ਨਾ ਪੈ ਜਾਓ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੭੭। (ਰਕੂਅ ੨੪)

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا بِهِ فَسُيِّدُكُمْ
فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمُ إِلَيْهِمْ سَبِيلًا
مُسْتَقِيمًا ١٧٦

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤٌ
هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ اُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ
وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ وَإِنْ كَانَتَا اُثْنَتَيْنِ
فَلَهُمَا الشُّلُسُ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا اِخْوَةً رِجَالًا
وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ اَلْاُنْثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ١٧٧

^੧ਮੇਰੇ ਇਕ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਔਤਰੇ-ਨਖਤਰੇ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ" ਜੀ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਰੱਬ ਹੀ ਜਾਣੇ।

(੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮਾਇਦਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ—ਮਦੀਨੇ—ਉਤਰੀ ਸੀ ।
ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ੧੨੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੬ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! (ਆਪਣੇ) ਬਚਨ (ਸਦਾ) ਪੂਰੇ
ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ । ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ (ਦੀ
ਕਿਸਮ) ਦੇ ਜਾਨਵਰ, ਛੁਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ—ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ
(ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ) ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਏ
ਜਾਣਗੇ, ਹਲਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ
(ਇਸ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਕਾਰਣ) ("ਹੱਜ" ਜਾਂ "ਉਮਰਾ"
ਸਮੇਂ) "ਇਹਰਾਮ" ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ
ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣਾ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਜੋ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੨।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ)
ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ, ਸਤਿਕਾਰ-ਯੋਗ ਮਹੀਨੇ ਦਾ, ("ਹਰਮ"
ਵਲ ਲਿਜਾਈ ਜਾਣ ਵਾਲੀ) ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ, ਨਾ
(ਅਜ਼ੇਹੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਾ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ
ਵਿਚ ਹਰਮ ਦੇ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇ ਤੌਰ
ਤੇ ਹਾਰ ਪਾਏ ਗਏ ਹੋਣ, ਤੇ ਨਾ ਕਾਬੇ ਵਲ ਜਾਣ
ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੀ ਵ੍ਹੰਡ ਵਿਚ ਹਨ,

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ أُحِلَّتْ لَكُمْ
بِهَيْبَةِ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يَلِيَّ عَلَيْكُمْ غَيْرَ مُحِلِّي الصَّيْدِ
وَأَنْتُمْ حُرُمٌ إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ ②

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَلَا الشَّهَرِ
الْحَرَامِ وَلَا الْهَدْيَ وَلَا الْقَلَائِدَ وَلَا آثِينَ الْبَيْتِ
الْحَرَامِ يَنْتَعُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَرِضْوَانًا وَإِذَا

①ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸੁਲਹ ਹੁਦੇਬੀਆ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਮੁੜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਮੱਕੇ ਦੀ ਫਤਹ ਦੇ ਨਾਲ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਹੱਜ਼ਤੁਲ ਵਿਦਾ (ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਅੰਤਮ ਹੱਜ) ਸਮੇਂ ਉਤਰਿਆ ਸੀ ।

ਅਪਮਾਨ ਕਰੇ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ "ਇਹਰਾਮ" ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਓ, ਤਾਂ (ਬੇਸ਼ੱਕ) ਸਿਕਾਰ ਖੇਡ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਕ ਜਾਤੀ ਦੀ (ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਹ) ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਮਸੀਤ (ਕਾਬੇ) ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਨਾਲ) ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਲੇ ਤੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ) ਹੱਥ ਵਟਾਇਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪਾਪ ਤੇ ਵਧੀਕੀ (ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਾਥ ਨਾ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦੰਡ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ੩।

ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੇਵਲ ਮੁਰਦਾਰ, ਰਤ, ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ, ਤੇ ਉਹ (ਪਸ਼ੂ) ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁਟੇ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ) ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਗੱਲ ਘੁਟਣ ਨਾਲ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਖੁੰਭੇ ਹਥਿਆਰ ਦੀ ਸੱਟ ਨਾਲ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਿਸੇ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਸਿੰਗ ਵਜਣ ਨਾਲ ਮਰਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਤੁ ਜਾਨਵਰ ਨੇ ਚੀਰਿਆ-ਪਾੜਿਆ ਹੋਵੇ, ਛੁਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਹਲਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਜਿਸ (ਪਸ਼ੂ) ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ-ਦਿਵਾਲੇ ਤੇ (ਭੇਟ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ) ਹਲਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੀਰਾਂ ਨਾਲ ਟੇਵਾ ਲਾਉਣਾ ਵੀ (ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੈ)। ਅਜ਼ਹੇ (ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਆਵੇਂਗਿਆ (ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ) ਹਨ। ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ (ਨੂੰ ਹਾਣ-ਪ੍ਰਚਾਉਣ) ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਉੱਕੇ ਹੀ) ਭੈ-ਭੀਤ ਨਾ ਹੋਵੋ ਤੇ ਸਦਾ ਮੋਥੇ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ।

حَلَلْتُمْ قَاصْطَادُوا وَلَا يَجْرِمُكُمْ شَتَانُ قَوْمٍ أَنْ صَدَّوْكُمْ عَنِ السَّجْدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَتَعَاوُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى وَلَا تَعَاوُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑤

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَيِّسُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُكِيَ عَلَى النَّصَبِ وَأَنْ تَسْتَفْسِمُوا بِأَلْزَامٍ ذَلِكُمْ فَتْكُ الْيَوْمِ يُبْسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَحْشَوْهُمْ

ਅੱਜ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ (ਭਲੇ) ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਧਰਮ ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣਾ ਇਨਾਮ ਵੀ ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਧਰਮ ਵਜੋਂ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ (ਹੀ) ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਭੁੱਖ (ਦੀ ਹਾਲਤ) ਵਿਚ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਖੱਚਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, (ਉਹ ਹਰਾਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਖਾ ਲਵੇ), ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ (ਮਜਬੂਰੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ) ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੪।

(ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੀ (ਕੁਝ) ਹਲਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਭ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਲਾਲ^੧ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਗਿਝਾ ਲਓ; ਚੂੰਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ (ਗਿਆਨ) ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ^੨ ਹੈ—ਸੋ ਜਿਸ (ਸ਼ਿਕਾਰ) ਨੂੰ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਰੱਕ ਰੱਖਣ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਖਾ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਉਸ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ (ਜ਼ਰੂਰ) ਲੈ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ (ਤੁਸੀਂ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ ਹੀ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੫।

وَإِخْشَونِ الْيَوْمَ أَكَلْتُمْ وَنِكْمَ وَ
أَمْنَتْ عَلَيْكُمْ نَعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ
ذِيئًا مَنِ افْطَرْتُ فِي مَخْصَصَةٍ عَيْرِ مُجَافٍ
إِلَيْكُمْ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا أَحَلَّ لَهُمْ قُلْ أَحَلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ ۖ
وَمَا عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوَارِحِ مُكَلِّبِينَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمَّا
عَلَّمَكُمُ اللَّهُ فَلَكُمُ مِمَّا أَمْسَكْنَ عَلَيْكُمْ وَذَكَّرُوا بِهِنَّ
اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ⑤

^੧ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਲਾਲ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਤੇ ਭੇਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਖਾਣਾ-ਪੀਣ ਸੁਸਾਇਟੀ ਵਿਚ ਵਿਗਾੜ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇ।

^੨ਗਿਝਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਗਿਝੇ ਹੋਏ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਲਾਲ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਸਮੇਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹਲਾਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ।

ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ (ਪਕਵਾਨ^੧) ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ—ਹਲਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ (ਪਕਵਾਨ) ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਲਾਲ ਹੈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ—ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ—ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹਿਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ^੨ ਕਰ ਲਓ, ਪਰ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਗੰਢ-ਤਰੁਪ ਕਰਨਾ (ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹੈ) ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਜਾਏਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੬। (ਰਕੂਅ ੧)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉਠੋ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ (ਵੀ) ਤੇ ਕੁਹਣੀਆਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਹੱਥ (ਵੀ) ਧੋ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਦਾ “ਮਸਹ” ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਗਿੱਟਿਆਂ ਤਕ ਆਪਣੇ ਪੈਰ (ਵੀ) ਧੋ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਰੋਗੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ (ਕਿਸੇ) ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ (ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ,) ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਜੰਗਲ-ਪਾਣੀ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੋਵੇ,

الْيَوْمَ أَجَلٌ لَّكُمْ الظُّبُنُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
جَلٌ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ جَلٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ
الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ
مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُوهُنَّ آجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ
غَيْرَ مُسْفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ
بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ
الْخَسِرِينَ ⑥

ع

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا
وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ
وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا
وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَوْ عَلَى سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ

^੧ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਲਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਖਾਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਹਾਂ, ਉਸ ਤੋਂ “ਤਕਬੀਰ” ਪੜ੍ਹ ਲਈ ਜਾਇਆ ਕਰੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਹਦੀਸ (ਬੁਖਾਰੀ) ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਹੈ, ਇਹ ਹੁਕਮ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੋਰੇਤ ਦੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ “ਮੁਸਾ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਖਾਣੇ ਉਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਜਾਇਜ਼ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਈਸਾਈ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਤੋਰੇਤ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਵੀ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਓਹ ਹਰਾਮ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਕੇਵਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਯਕੂਦੀ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਹੋਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂ ਕਿ ਕਈ ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਨਵੇਂ ਈਸਾਈ ਫਿਰਕੇ ਤੋਰੇਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਰਤ ਨਿਸਾ ਆਇਤ ੨੬ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ।

ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨਾਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਮਿੱਟੀ ਨਾਲ "ਤਯੋਮ" ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਕੁਝ ਮਿੱਟੀ ਲੈ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਮੂੰਹਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਮਲ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਹਾਂ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਾਕ-ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਉਪਕਾਰ ਪੂਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ: ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕੋ। ੭।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਜੋ ਉਪਕਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ) ਤੇ ਉਸ ਪੱਕੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ (ਵੀ) ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਥੋਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਲਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਗਏ ਹਾਂ। (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਘੱਟ ਘੱਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੮।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ! ਤੁਸੀਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾਲ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਓ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰੱਖੋ। ਇਹ ਸੰਜਮਤਾ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੯।

ਜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੦।

الْعَاقِبَةُ أَوْ لَسْتُمْ النِّسَاءَ فَلَمْ تَحِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوْهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ مِنْهُ مَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيَجْعَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ حَرَجٍ وَلَكِنْ يُرِيدُ لِيُطَهِّرَكُمْ وَلِيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ٥

وَاذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَمِيثَاقَهُ الّذِي وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ٦

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَا نُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا إِعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ٧

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ٨

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ
ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਲੋਕ (ਹੀ)
ਨਰਕਗਾਮੀ ਹਨ। ੧੧੧।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਉਹ ਉਪਕਾਰ
ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ
ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਜਾਤੀ ਨੇ ਇਹ ਇੱਛਾ
ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਦੋ-ਚਾਰ ਹੱਥ
ਕਰੇ। ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ
ਰੋਕ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਅੱਲਾਹ
ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ
ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੧੨।
(ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ (ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਕ
ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਬਾਰਾਂ (ਸਿਰਕਢ) ਸਰਦਾਰ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਸਨ,
ਅਰਥਾਤ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ
ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ ਨੂੰ ਸੁਆਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੋਗੇ ਤੇ
(ਯਥਾਸ਼ਕਤ) ਜਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋਗੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ
ਸਾਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋਗੇ
ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋਗੇ
ਉਸ (ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ) ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ
ਦਾ) ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਅਰਪਣ ਕਰਦੇ ਰਹੋਗੇ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ
ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਥੋਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ
ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਰ
ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ
ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ (ਉਹ ਸਮਝ ਲਏ
ਕਿ) ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਏਗਾ। ੧੧੩।

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْحَرِّ ۖ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ هُمْ
قَوْمٌ أَنْ يَسْطُرَ إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ فَكَفَّ أَيْدِيَهُمْ
عَنْكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ۝

وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ
اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا وَقَالَ اللَّهُ إِنِّي مَعَكُمْ لَئِنْ أَقَمْتُمُ
الصَّلَاةَ وَآتَيْتُمُ الزَّكَاةَ وَآمَنْتُمْ بِرُسُلِي وَعَزَرْتُمْهُمْ
وَأَقْرَضْتُمُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ
وَلَأُدْخِلَنَّكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ فَمَنْ
كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ, ਆਪਣਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਤੋੜ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਤ ਕਠੋਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸੋ ਓਹ (ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕ ਦੇ) ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਲ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਬਦਲ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਭੁਲਾ ਬੈਠੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ (ਲੋਕਾਂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਾਕੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਖਿਆਨਤ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਈਸਾਈ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਵੀ) ਇਕ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੀ) ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਈਰਖਾ* ਤੇ ਵੇਰ-ਵਿਰੋਧ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਕਰਾ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੫।

ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ! ਸਾਡਾ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ (ਸਾਰਾ ਹਿੱਸਾ) ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ-ਚੁੱਕਾਂ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

فِيمَا نَقُضُهُمْ فِيمَا قَالُوا لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَجَعَلْنَا قُلُوبَهُمْ قَسِيَةً يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِمْ وَنُوسُوا حَقًّا وَمَا فَكَّرُوا بِهِ وَلَا تَرَأَى تَطْلُعُ عَلَى عَاقِبَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِنْهُمْ فَأَعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٥﴾

وَمِنَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرِي أَخَذْنَا مِنْهُمُ نُسُورًا حَقًّا وَمِمَّا ذُكِّرُوا بِهِ فَأَغْرَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَسَوْفَ يُنَبِّئُهُمُ اللَّهُ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١٥﴾

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ كَثِيرًا مِمَّا كُنْتُمْ تُخْفُونَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ

*'ਫਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

*ਇਹ ਕੋਹੀ ਜਬਰਦਸਤ ਪੋਸੀਨਗੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਈਸਾਈ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚਲੇ ਵੇਰ-ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀ ਨਿਰਬਲ ਦਸ਼ਾ ਸਮੇਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਹ ਪੋਸੀਨਗੋਈ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰਸ ਦਿੰਦੀ ਰਹੇ।

(ਹਾਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਨੂਰ ਤੇ ਇਕ ਜਗਮਗ (ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ) ਪੁਸਤਕ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ੧੬।

ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਰਸ਼ਾ (ਦੇ ਮਾਰਗ) ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ, ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੭।

ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ “ਮਰੀਅਮ” ਦਾ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ” ਹੀ ਅੱਲਾਹਾ ਹੈ ਓਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ “ਮਰੀਅਮ” ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ” ਨੂੰ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ) ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ (ਵਸਦੇ) ਹਨ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਣ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਸਭ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਜੋ (ਕੁਝ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ (ਹਾਂ) ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਫੇਰ) ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੁਹਾਡੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੰਡ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। (ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ;

قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ ۝

يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ
وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ
قُلْ مَن يَمْلِكُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ أَن يُهْلِكَ
الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَآمَنَ وَمَن فِي الْأَرْضِ حَيَآةٌ
وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا يَخْلُقُ
مَا يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ
وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ

^੧ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਪਦਵੀ ਰਖਦੇ ਸਨ।

^੨ਇਹ ਆਇਤ ਹਜਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਦੇ ਚਲਾਣੇ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੋ “ਈਸਾ” ਜੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਇਤ ਨਿਰਮੂਲ ਦਾਅਵਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ); ਸਗੋਂ ਜੋ (ਦੂਜੇ ਲੋਕ) ਉਸ ਨੇ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਜੋਹੇ (ਹੀ) ਹੋ। ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦੰਡ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਹੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ (ਸਭ) ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ) ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੧੯।

ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਸਾਡਾ ਰਸੂਲ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਉਹ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਚੌਥੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਆਉਣੋਂ ਰੁਕ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ (ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਇਹ) ਨਾ^੧ ਕਹਿ ਸਕੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਲ ਕੋਈ ਵੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨੦। (ਰਕੂਅ ੩) ਅਤੇ (ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਉਸ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕਈ ਨਬੀ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ^੨।

أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرْ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبْ
مَنْ يَشَاءُ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا
بَيْنَهُمَا ذُو إِلَهٍ الْمَحِيدُ ⑩

يَا أَهْلَ الْكِتَابِ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولُنَا يُبَيِّنُ لَكُمْ عَلَى
فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ أَنْ تَقُولُوا مَا جَاءَنَا مِنْ بَشِيرٍ وَ
لَا نَذِيرٍ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَشِيرٌ وَنَذِيرٌ وَاللَّهُ عَلَى
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑪

ع

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يُقَوْمِ ادْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ
عَلَيْكُمْ إِذْ جَعَلَ فِيكُمْ أَنْبِيَاءَ وَجَعَلَكُمْ مُلُوكًا

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ “ਨਾ” ਪਦ ਕਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਰੇਕਟਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਇਥਾਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਅਨ” ਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਧਾਤੁ ਆਵੇ, ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਥਾਂ “ਨਾ” ਪਦ ਨੂੰ ਲੁਪਤ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ “ਅਨ” ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਧਾਤੁ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਨਾ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

^੨ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਜਦ ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਮਿਸਰ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹੱਲੇ ਹੱਲੇ ਇੰਨੀ ਪੁਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਮਿਸਰ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣ ਗਏ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਬਾਈਬਲ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ :— →

ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਜਗ ਦੀਆਂ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁੱਕੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੨੧।

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! (ਅਰਥਾਤ ਮੂਸਾ ਦੀ ਜਾਤੀ) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਾ ਮੋੜ ਲੈਣਾ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਓਗੇ। ੨੨।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਮੂਸਾ" ! ਉਸ (ਦੇਸ) ਵਿਚ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਕ^੧ ਥਾਗੀ ਜਾਤੀ ਵਸਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਓਹ (ਲੋਕ) ਉੱਥੇ ਨਿਕਲ ਨਾ ਜਾਣ, ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਹਾਂ, ਜੇ ਓਹ ਉੱਥੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ। ੨੩।

وَأَتُكْمَرُ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ ①

يَقُومُوا ادْخُلُوا الْأَرْضَ الْمَقْدَسَةَ الَّتِي كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ
وَلَا تَرْتَدُّوا عَلَى أَدْبَارِكُمْ فَتَنْقَلِبُوا خِيسِرِينَ ②

قَالُوا يَمْوَسِي إِنَّ فِيهَا قَوْمًا جَبَّارِينَ ③ وَإِنَّا لَكِنْ
نَدْخُلُهَا حَتَّىٰ نَخْرُجُهَا مِنْهَا ④ وَإِنَّا لَجَائِلُونَ ⑤

← “ਇਸਰਾਈਲ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਬਲਵਾਨ ਵੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਾਰਾ ਦੇਸ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮਿਸਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਯੂਸਫ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖੋ ਇਸਰਾਈਲ ਸਾਥੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਆਓ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਕੇ ਵਰਤਾਉ ਕਰੀਏ; ਤਾਂ ਜੂ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੰਗ ਛਿੜ ਪਵੇ ਤੇ ਓਹ ਸਾਡੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜ ਪੇਟ, ਜਾਂ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਣ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਗਾਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ; ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਕਠਨ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣ ਲਗ ਪਏ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰਾਉਨ ਵਾਸਤੇ ਜ਼ਖੀਰੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ “ਪਤੱਮ” ਤੇ “ਰਅਮੀਸ” ਵਸਾਏ, ਪਰ ਜਿੰਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ, ਓਹ ਉਨ੍ਹੇ ਹੀ ਹੋਰ ਵਧਦੇ ਚਲੇ ਗਏ; ਇਸ ਲਈ ਫਿਰਾਉਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਵੱਲੋਂ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਲਗੀ ਰਹੀ ਤੇ ਮਿਸਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਗਾਰਾਂ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਬਣਵਾ ਬਣਵਾ ਕੇ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲੈ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਅੱਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ, ਜੋ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਅਤਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। (ਖ਼ਰੂਜ ਬਾਬ ੧ ਆਇਤ ੭ ਤੋਂ ੧੪)

ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਫਿਰਾਉਨ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ:—

“ਯੁਰੀਦਾਨਿ ਅਨਯੁਖ਼ਰਿਜਾਕੁਮ ਮਿਨ ਅਰਜ਼ਿਕੁਮ ਬਿਸਿਹਰਿ ਹਿਮਾ”

ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਏਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਇੱਥੇ ਇੰਨੇ ਪ੍ਰਕਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਅਤੇ ਆਪ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਣ ਜਾਣ।

^੧ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਮਹਿਜ਼ੂਜ਼ ਸੀ।

^੨ਉਸ ਸਮੇਂ ਉੱਥੇ “ਅਮਾਲਕਾ” ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਦੂਜੀਆਂ ਅਰਬ ਜਾਤੀਆਂ ਵਸਦੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਬਲਵਾਨ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਯਹੂਦੀ ਭਰ ਗਏ ਸਨ।

(ਤਾਂ) ਜੋ ਲੋਕ (ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ) ਡਰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ—(ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ (ਹੱਲਾ ਬੱਲ ਕੇ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) ਇਸ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਸੋ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਜਾਓਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਓਗੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰੋ। ੨੪।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਸ ਤੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੋ 'ਮੂਸਾ'! ਜਦ ਤਕ ਉਹ (ਲੋਕ) ਉੱਥੇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਦੇਵੇਂ) ਜਾਓ ਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ) ਯੁਧ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਾਂਗੇ। ੨੫।

(ਮੂਸਾ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਵਿਲਖਣਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇ। ੨੬।

ਇਸ ਤੇ (ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ (ਜੇ ਤੇਰੀ ਇਹੋ ਹੀ ਇੱਛਾ ਹੈ,) ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਲੀ ਸਾਲ (ਤਕ) ਇਸ (ਦੇਸ) ਤੋਂ ਲਾਂਭੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦੇ ਫਿਰਨਗੇ। ਸੋ ਤੂੰ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸ਼ੋਕ ਨਾ ਕਰ। ੨੭।

(ਰਕੂਅ ੪)

قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخْفَوْنَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمَا
ادْخُلُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ فَإِذَا دَخَلْتُمُوهُ فَالْقَوْمَ عَلَيْهِمْ
وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

قَالُوا يٰمُوسَى إِنَّا لَنَدْخُلُهَا أَبَدًا فَاذْلُمُوا فِيهَا
فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَوَدُونَ ۝

قَالَ رَبِّ إِنِّي لَا أَمْلِكُ إِلَّا نَفْسِي وَآخِي فَأَفُوزُ بَيْنَنَا
وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۝

قَالَ فَإِنَّهَا مُحَرَّمَةٌ عَلَيْهِمْ أَرْبَعِينَ سَنَةً يَكُونُونَ
فِي الْأَرْضِ فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ۝

1. ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੇ ਕੁਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਇਦ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੂਸਾ' ਤੇ 'ਹਾਰੂਨ' ਜੀ ਹਨ। ਜਾਂ ਬਾਈਬਲ ਦੀ ਲਿਖਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ 'ਯਸੂਅ' ਤੇ 'ਕਾਲਬ' ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇਸ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਮਲੂਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇਜ਼ੇ ਗਏ ਸਨ। (ਵੇਖੋ ਗਿਣਤੀ ਬਾਬ ੧੪, ਆਇਤ ੫ ਤੇ ੬)

ਅਤੇ ਤੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਆਦਮ' ਦੇ ਦੋ ਪੁੱਤਰਾਂ^੧ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਾ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਘਟਨਾ) ਦਸ, ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਰਪਣ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਪਰਵਾਣ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। (ਜਿਸ ਤੇ) ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਨਾਂ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕੇਵਲ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦੀ (ਕੁਰਬਾਨੀ ਹੀ) ਪਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨੮।

ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨਾਂ ਮਾਰ ਦੇਣ ਲਈ ਮੇਰੇ ਵਲ ਆਪਣਾ ਹਥ ਵਧਾਇਆ^੨ (ਵੀ, ਤਾਂ) ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਘਾਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਤੇਰੇ ਵਲ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਧਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੨੯।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ^੩ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ (ਵੀ) ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ (ਵੀ) ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਸਦਾ ਲਈ ਆਪ ਹੀ ਚੁੱਕੇਂ; ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩੦।

وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِم نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتَقَبَّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ الْآخَرِ قَالَ لَقَدْ فَلْتُنْكُ قَالَ إِنَّمَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ⑩

لَئِنْ بَسَطْتَ إِلَى يَدِكَ لِتَقْتُلَنِي مَا أَنَا بِمُطِئِي إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ⑪

إِنِّي أُرِيدُ أَنْ تَبْذُرَ بَأْسِي وَإِنَّكَ فَتَكُونُ مِنَ أَصْحَابِ النَّارِ وَذَلِكَ جَزَاءُ الظَّالِمِينَ ⑫

^੧ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਸਮਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਮੁਹੰਮਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਕਾਰਣ 'ਕਾਬੀਲ' ਵਾਂਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ; ਇਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਅਰਪਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਚਾਉ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਵੇਰੀ ਦੀ ਜਾਨ ਹੀ ਚਲੀ ਜਾਏ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿਲੋਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਖ਼ਲਾਕੀ ਮਜਬੂਰੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਬਚਾਉ ਵਿਚ ਕਰਤਾਈ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ; ਜਿਸ ਸਦਕਾ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਪ ਵੀ ਚੁੱਕ ਲਏਂ।

ਏਹੋ ਹਾਲ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਜੋਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਹ ਲੜਨ-ਮਰਨ ਲਈ ਨਿਕਲ ਆਏ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਭੜਕਾਉਣ ਦੇ ਕਈ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਓੜਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਨ ਦਾ ਦੰਡ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਸੋ ਉਸ (ਭਰਾ) ਦਾ ਮਨ (ਜਿਸ ਦੀ ਕਰਬਾਨੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ), ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ੩੧।

ਤਦ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਕ ਕਾਂ ਨੂੰ^੧—ਜੋ ਧਰਤੀ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਚੁੰਜ ਨਾਲ) ਪੁੱਟਦਾ ਸੀ—ਇਸ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ (ਉਹ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਏ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ (ਧਰਤੀ ਵਿਚ) ਅਲੋਪ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੇਕ^੨, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ (ਇੰਨਾ ਵੀ) ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ "ਕਾਂ" ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਸੋ ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ੩੨।

ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ^੩ ਸੀ ਕਿ (ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਕਿ) ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਤਲ ਦੇ, ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਦੇ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ,

فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣١﴾

فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحِثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُورِثُ سَوْءَةَ أَخِيهِ قَالَ يُوثِقُ يَدَيَّيَّ الْعِجْزَتُ أَنْ أَكُونَ وَمِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ فَأَوْارَى سَوْءَةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٣٢﴾

وَمَنْ أَجَلٌ ذُلُّهُمَا كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَءِيلَ أَنَّهُ مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا

^੧ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਰਣਥੇਤ ਉੱਥੇ ਇਕ ਕਾਂ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਦੂਜੇ ਕਾਂ ਦੀ ਲੋਥ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਿਆਂ ਤੇ ਚੁੰਜਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਣੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਮਿੱਟੀ ਉਸ ਤੇ ਪਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਕਾਤਲ ਭਰਾ ਦਾ ਮਨ ਪਸੀਜ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਕਾਂ ਉਡਦਾ ਹੋਇਆ ਉੱਥੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

^੨ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਮੇਰੀ ਮੌਤ ਛੇਤੀ ਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਰਬੀ ਪਦ "ਯਾ ਵੇਲਾਤੀ" ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਤਰੱਤ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਲ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਘਟਨਾ ਨਾ ਹੋਈ, ਤਾਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਦਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਜਗ ਲਈ ਵੱਡੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਉਂ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦਾ ਹੀ ਘਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਤਾਂ ਜਾਣੋ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਜੀਉਣ¹ (ਦਾ ਸਮਾਂ) ਦੇਵੇਗਾ, ਜਾਣੋ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਣ (ਦਾ ਸਮਾਂ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸੂਲ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ (ਲੋਕ) ਦੇਸ ਵਿਚ ਉਪਦਰ ਮਚਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਹਨ।² 133।

ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਪਦਰ ਮਚਾਉਣ ਲਈ ਦੇਸ ਵਿਚ (ਜੰਗ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ ਲਈ) ਭੱਜੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਯੋਗ ਸਜ਼ਾ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ (ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ) ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਜਾਂ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਸਿਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਉਲਟ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਵਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ³। (ਜੇ) ਇਹ (ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਹੀਣਤਾ (ਦਾ ਕਾਰਣ) ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਬਹੁਤ) ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। 334।

ਪਰ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ—ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਓ⁴ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ।

قَتَلَ النَّاسَ جَبِينًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَبِينًا وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولُنَا بِالْبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنْ كَثِيرًا مِنْهُمْ بَعْدَ ذَلِكَ فِي الْأَرْضِ لَكُسْرُؤُنَّ ⑥

إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ جُزْئِي فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑦

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ تَقْدِرُوا عَلَيْهِمْ فَكَانُوا عَلَىٰ

¹ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।

²ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਇਨਾ” ਪਦ ਪੱਕਿਆਈ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ “ਉਝੇ ਹੋਏ ਹਨ” ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

³ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਰਾਜ-ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ; ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਜਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ; ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਉਹ ਦੂਜੇ ਤੇ ਕੋਈ ਉਸ ਲਾ ਕੇ ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਗ ਜਾਣ।

⁴ਏਹ ਪਦ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਜਾ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਫੌਜ ਤੇ ਪੁਲਸ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਪਰਜਾ ਦੇ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੩੫।

(ਰਕੂਅ ੫)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਮਾਰਗ ਢੂੰਡਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਉੱਦਮ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਤਾਂ ਜੂ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੋ। ੩੬।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਨਾ (ਹੀ) ਹੋਰ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਵੇ; ਤਾਂ ਜੂ ਓਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਣ, ਤਾਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ (ਵਟਾਂਦਰਾ) ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਘੋਰ (ਕਸ਼ਟ) ਨੀਅਤ ਹੈ। ੩੭।

ਓਹ ਉਸ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਸਥਾਈ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੩੮।

﴿

أَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَابْتَغُوا إِلَيَّ الْوَسِيلَةَ
وَجَاهِدُوا فِي سَبِيلِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَاءً فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا
وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُونَ بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ
مَا تُقِيلُ عَنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿

يُرِيدُونَ أَن يُخْرِجُوكَ مِنَ الْقَارِ وَمَا لَهُمْ بِالْخُرُوجِ
مِنْهَا وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿

ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦਾ ਆਧਾਰ ਰਹਿਮ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੁੱਖ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਦੋਸ ਮੰਨ ਕੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਿਰਦੋਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਉ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ।

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਨਰਕਗਾਮੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ, ਪਰ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਾ ਇਕ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵੇਗਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ :— “ਵਉਂਮੁਹੂ ਹਾਵਿਯਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਨਰਕ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਸਮਾਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬਾਲਕ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਤਕ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਮਰਦ ਚੋਰ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਜੋ ਤੀਵੀਂ ਚੋਰ ਹੋਵੇ, ਇਸ (ਜ਼ਰਮ) ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ—ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ, (ਦੰਡ ਵਜੋਂ) ਵਢ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। (ਇਹ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਇਕ ਦੰਡ (ਹੈ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੩੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਬੁਲਮ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ (ਵੀ) ਕਰ ਲਏ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਕਰੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੪੦।

ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੪੧।

ਹੇ ਰਸੂਲ ! ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਦਿਲੋਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰ (ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ) ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਾ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈ (ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ) ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੱਡੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ (ਏਹ ਗੱਲਾਂ) ਇਕ ਹੋਰ ਸੰਗਤ ਨੂੰ—ਜੋ ਅਜੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਆਈ—(ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ) ਵੱਡੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَانْظُرُوا إِلَيْهِمَا جَزَاءُ مَا كَسَبَا تَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ④

فَمَنْ تَابَ مِنْ بَعْدِ ظُلْمِهِ وَأَصْلَحَ فَإِنَّ اللَّهَ يَتُوبُ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ عَفُورٌ رَحِيمٌ ⑤

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑥

يَأْتِيهَا الرُّسُولُ لَا يَحْزَنكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْكُفْرِ مِنَ الَّذِينَ قَالُوا آمَنَّا بِأَقْوَامِهِمْ وَأَمْ تَوْمِنُ قُلُوبُهُمْ وَمِنَ الَّذِينَ هَادُوا سَمْعُونَ لِلْكَذِبِ سَمْعُونَ لِقَوْمٍ آخَرِينَ لَمْ يَأْتُوكَ يُخْبِرُونَ أَلَمْ

ਓਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਆਪਣੇ ਅਸਲ) ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਰੱਖਣ ਮਗਰੋਂ ਅਦਲ-ਬਦਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ^੧। ਓਹ ਇਹ (ਵੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਉਂ (ਹੁਕਮ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਓ ਪਰ ਜੇ ਇਉਂ (ਹੁਕਮ) ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ (ਇਸ ਤੋਂ) ਬਚੋ (ਤੇ ਪਰਵਾਣ ਨਾ ਕਰੋ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰੇ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ। ਏਹ ਲੋਕ (ਅਜੇਹੇ ਹੀ) ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ (ਹੀ) ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਏਹਨਾਂ ਲਈ (ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਸਦਕਾ) ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਰਾਦਰ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੪੨।

ਓਹ (ਲੋਕ) ਬੁਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਭੇ ਗਏ ਨਾਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ (ਤੇ) ਹਰਾਮ (ਵੀ) ਵਧੇਰੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲ (ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਮਤਿਭੰਦ ਲੈ ਕੇ) ਆਉਣ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਦੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਨਿਰਪਖ ਰਹ, ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਤੇਰਾ ਕਖ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜ ਸਕਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਂ, ਤਾਂ (ਫੇਰ ਸਾਡਾ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕਿ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਨਿਆਂਦਿਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪੩।

مِنْ بَعْدِ مَوَاضِعَ يَقُولُونَ إِنْ أُوتِيتُمْ هَذَا فَخُذُوا وَإِنْ لَمْ تُؤْتَوْهُ فَاحْذَرُوا وَمَنْ يَرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَنْ تَمْلِكَ لَهُ مِنْ اللَّهِ شَيْئًا أُولَئِكَ الَّذِينَ لَمْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يُطَهِّرْ قُلُوبَهُمْ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ ۖ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ٥٠

سَتُعَوْنَ لِلْكَذِبِ أَكْثَرُونَ لِلسَّحْتِ فَإِنْ جَاءَ وَكَفَ فَأَحْكُمْ بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ وَإِنْ تُعْرِضْ عَنْهُمْ فَلَنْ يَضُرَّوكَ شَيْئًا وَإِنْ حَكَمْتَ فَأَحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ

الْقِسْطِينَ ٥١

^੧ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਆ ਕੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦਾ ਗ਼ਲਤ ਭਾਵ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰ ਸਕਣ।

ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣਾ ਜੱਜ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਤੌਰੇਤ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ^੧। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਹੁਦਿਆਂ ਵੀ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਉੱਕੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੪੪। (ਰਕੂਅ ੬)

ਅਸੀਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੌਰੇਤ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਨੂਰ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸਾਡੇ (ਕਈ) ਨਬੀ ਜੋ (ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪੁਸਤਕ (ਤੌਰੇਤ) ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਸਨ, ਅਥਵਾ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਨਿਗਰਾਨ ਸਨ—ਯਹੂਦੀਆਂ ਲਈ ਫੈਸਲੇ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਭਉ ਨਾ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਮੋਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਫ ਮੁੱਲ ਨਾ ਲਓ ਅਤੇ ਜੋ (ਲੋਕ) ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰਨ, ਓਹ (ਪੱਕੇ) ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ੪੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਤੌਰੇਤ) ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਦ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਜਿੰਦ, ਅੱਖ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਅੱਖ, ਨਕ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਨਕ, ਦੰਦ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਦੰਦ; ਅਰਥਾਤ (ਫਟਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ) ਫਟ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹਨ।

وَكَيْفَ يُحْكُمُونَكَ وَعِنْدَهُمُ التَّوْرَةُ فِيهَا حُكْمُ
اللّٰهِ ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ
بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

੬

إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ
بِهَا الَّذِينَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالزَّيْنُونَ
وَالْأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَكَانُوا
عَلَيْهِ شُهَدَاءَ فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَخُشَوْا اللَّهَ
لَا تَشْتَرُوا بِإِيمَانِكُمْ قَلِيلًا وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا
أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٤٥﴾

وَكُتِبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنْ تَنْفُسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ
بِالْعَيْنِ وَالْأَنْفَ بِالْأَنْفِ وَالْأُذُنَ بِالْأُذُنِ وَالسِّنَّ
بِالسِّنِّ وَالْجُرُوحَ قِصَاصٌ فَمَنْ تَصَدَّقَ بِهِ فَهُوَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੇਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੌਰੇਤ ਦੇ ਕਈ ਹੁਕਮ ਅਜ ਵੀ ਠੀਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਉਹ ਸਭ ਦੀ ਸਭ ਹੀ ਅੱਜ ਤਕ ਠੀਕ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਤ ਹੈ।

^੨ਤੌਰੇਤ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ:—

“ਜੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਜਰੂਰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹੀ ਤੇ ਕੋਈ ਉਜ ਲਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਵਰਤਾਉ ਉਸ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਗ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅੱਗ, ਅੱਖ ਦੇ ਬਦਲੇ ਅੱਖ ਤੇ ਦੰਦ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਦੰਦ ਤੋੜਿਆ ਜਾਵੇ।” (ਅਹਿਬਾਹ ਬਾਬ ੨੪, ਆਇਤ ੧੯)

ਪਰ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਆਪਣੇ) ਇਸ (ਹੱਕ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ (ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤਵ) ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਅਨੁਸਾਰ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਫ਼ੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰਨ, ਓਹ ਵੱਡੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ੪੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਮਰੀਅਮ” ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ” ਨੂੰ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਉਸ (ਬਾਣੀ), ਅਰਥਾਤ ਤੋਰੇਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਨਬੀਆਂ) ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਚਲਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ “ਅੰਜੀਲ” ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਨੂਰ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ (ਬਾਣੀ) ਨੂੰ— ਜੋ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਆ ਚੁੱਕੀ) ਸੀ, ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ— ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ। ੪੭।

ਅਤੇ ਅੰਜੀਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਉਸ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ (ਲੋਕ) ਉਸ (ਬਾਣੀ) ਅਨੁਸਾਰ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ (ਪੱਕੇ) ਮਨਮੁਖ ਹੋਣਗੇ। ੪੮।

ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਭਰੀ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ—(ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ) ਅਨੁਸਾਰ—ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਤੇਰੇ ਤੇ) ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਤੇਰੇ ਵਲ ਆਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲਗ।

كَفَّارَةً لِّكَ وَمَنْ نَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٤٦﴾

وَكَفَيْنَا عَلَى أَثَارِهِمْ يُعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ مَصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَأَتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٧﴾

وَلْيَحْكُم أَهْلُ الْإِنْجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤٨﴾

وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا

¹ਅਰਥਾਤ ਤੋਰੇਤ ਦੇ ਭਵਿਖਤ ਬਚਨ ਪੂਰੇ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਲਈ (ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ) ਪਾਣੀ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਲਈ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਮਾਰਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ (ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ) ਇੱਕੋ ਹੀ ਧੜਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ, ਪਰ (ਇਸ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ) ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਸੀ, (ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ)। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ—ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਕਰਾਏਗਾ। ੪੯।

ਅਤੇ ਹੋ ਰਸੂਲ! ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਫੈਸਲੇ ਕਰ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲਗ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰਹੁ ਕਿਤੇ ਓਹ ਤੇਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਖੇੜੇ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉਤਾਰੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ। ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਜਾਣ ਲੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੰਡ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੫੦।

جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ كُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شُرْعَةً وَمِنْهَا جُأً وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آسَأْتُمْ ۖ فَاسْتَقِيمُوا الْخَيْرِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخَلَّفُونَ ﴿٥٠﴾

وَإِنِ احْكُم بِينَهُمْ عَمَّا أُنزِلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتِنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أُنزِلَ اللَّهُ إِلَيْكَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا أَنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُصِيبَهُمْ بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنْ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ ﴿٥١﴾

“ਸਿਰਆਤਨ” ਦੇ ਅਰਥ ਪਾਣੀ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦੇ ਛੋਟੇ ਮਾਰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ “ਮਿਨਹਾਜ਼” ਦੇ ਅਰਥ ਵੱਡੇ ਮਾਰਗ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨੂਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਹੈ।

ਕੀ ਓਹ ਅਗਿਆਨਤਾ (ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਤਰਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਚੰਗਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ੫੧। (ਰਕੂਅ ੧)

ਹੇ ਸਰਧਾਲੂ ! ਏਹਨਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਸਹਾਇਕ ਨਾ ਬਣਾਓ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ (ਵੀ) ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਬਣਾਏਗਾ, ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਹੀ) ਹੋਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ (ਸਫਲਤਾ ਦਾ) ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ੫੨।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੈ, ਵੇਖੋਗਾ ਕਿ ਓਹ (ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ) ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਲ ਦੌੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ—ਸਾਨੂੰ ਇਸ (ਗੱਲ ਦਾ) ਵੱਡਾ ਭਉ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ (ਨਾ) ਆ ਜਾਏ ਸੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਅੱਲਾਹ (ਤੁਹਾਡੀ) ਜਿਤ (ਦੇ ਸਾਧਨ) ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਕੋਈ (ਹੋਰ) ਗੱਲ (ਪਰਗਟ) ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਓਹ ਉਸ ਗੱਲੋਂ—ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਲੁਕਾਈ ਹੋਈ ਹੈ—ਵੱਡੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੫੩।

ਅਤੇ ਜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਏਹੋ ਹੀ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਕਰੜੀਆਂ ਤੋਂ) ਕਰੜੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ^੨ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ। ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਘਾਲਾਂ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਓਹ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੫੪।

أَفَكُمُ الْجَاهِلِيَّةُ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴿٥١﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ ۚ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَمِنْكُمْ فَاتَّأَمُّوا مِنْهُمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٢﴾

فَتَرَى الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ يُسَارِعُونَ فِيهِمْ يَقُولُونَ نَخْشَىٰ أَنْ تُصِيبَنَا دَآئِرَةٌ ۚ فَعَسَىٰ اللَّهُ أَنْ يَأْتِيَ بِالْفَتْحِ أَوْ أَمْرٍ مِنْ عِنْدِهِ فَيُضْبِعُوا عَلَىٰ مَا اسْرَوْا فِي أَنفُسِهِمْ ۚ نَدِيمِينَ ﴿٥٣﴾

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا أَهَؤُلَاءِ الَّذِينَ أَفْسَمُوا بِاللَّهِ جَدِّ أَيْمَانِهِمْ أَنَّهُمْ لَكُمْ حِطٌّ ۚ أَعْمَالُهُمْ فَاصْبِرُوا خَصِرِينَ ﴿٥٤﴾

^੧ਅਰਥਾਤ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੨ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਇਨ—ਭਾਇਰੈਕਟ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਇਨੋ ਹੁਮ ਲਾਮਅਾਕੁਮ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਸੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਆਪਣੇ ਇਸ ਧਰਮ ਤੋਂ ਪਤਿਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, (ਉਹ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ (ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ) ਛੇਤੀ (ਹੀ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕੌਮ ਲੈ ਆਏਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ (ਵੀ) ਉਸ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਕਰੜੇ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਬੁਰਾ-ਭਲਾ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕੌਸਣ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ (ਇਹ ਮਿਹਰ) ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਖੁਲ੍ਹ ਫੁਲ੍ਹ ਵਾਲਾ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੫੫।

ਤੁਹਾਡਾ ਸਹਾਇਕ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ, ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਜੋ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵੱਡੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ) ਝੁਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫੬।

ਅਰਥਾਤ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ, ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਹਾਇਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ (ਸਦਾ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਧੜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫੭। (ਰਕੂਅ ੮)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਹਾਸੇ-ਠੱਠੇ ਤੇ ਖੇਡ (ਦੀ ਇਕ ਚੀਜ਼) ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੇ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਸਹਾਇਕ ਨਾ ਬਣਾਓ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਸੱਚੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਦਾ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ੫੮।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِعَذَابٍ يُجْزِيهِمْ وَيُجْزِيكَ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ٥٥

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُعْمِلُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ ٥٦

وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ ٥٧

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُؤًا وَلَعِبًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَالْفَكَارَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ٥٨

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਸਦਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਸ ਨੂੰ ਹਾਸਾ-ਠੱਠਾ ਤੇ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ (ਗੱਲ ਓਹ) ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਸੱਚ-ਸਮਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ੫੯।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ (ਵੀ) ਤੇ ਜੋ (ਬਾਣੀ) ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, (ਉਸ ਤੇ ਵੀ) ਅਤੇ ਜੋ (ਬਾਣੀ ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਉੱਤੇ (ਵੀ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਇਸ ਲਈ (ਸਾਡੇ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਬਧਦੇ ਹੋ) ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ ਹਨ। ੬੦।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਤੋਂ ਵੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਭੇੜਾ ਹੈ? ਓਹ (ਓਹ ਲੋਕ^੧) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਕਈਆਂ ਨੂੰ) ਉਸ ਨੇ ਬਾਂਦਰ ਤੇ ਸੂਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ (ਬਹੁਤ ਹੀ) ਭੇੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੬੧।

وَإِذَا نَادَيْتُمُ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُوًا ۚ وَلَوْ أَنَّهُمْ
ذَكَرُوا أَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٥٩﴾

قُلْ يَاهْلَ الْكِتَابِ هَلْ تَتَّقُونَ ۚ إِنَّا إِنَّمَا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ
إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا أَكْثَرُكُمْ فُتُونًا ﴿٦٠﴾

قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَلِكَ مَثُوبَةً عِنْدَ
اللَّهِ مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمْ
الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَمِمَّا الظَّالِمُونَ ۚ وَلِكُمْ شَرٌّ مِمَّا نَاوُوا
أَضَلُّ عَنْ سَوَاءِ النَّبِيلِ ﴿٦١﴾

^੧ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਹੀਣੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਦੰਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਇਨਕਾਰ (ਦੇ ਵੀਚਾਰਾਂ) ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਫੇਰ) ਓਹ ਓਹਨਾਂ (ਵੀਚਾਰਾਂ) ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੨।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਓਹ ਪਾਪ ਤੇ ਵਧੀਕੀ (ਕਰਨ) ਵਿਚ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਰਾਮਖੋਰੀ ਵਿਚ ਦੌੜੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਹੈ। ੬੩।

ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬੂਠ ਬੋਲਣ ਤੇ ਹਰਾਮਖੋਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੇ? ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਹੈ। ੬੪।

ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਗਲ ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਜਾਏਗੀ। (ਓਹ ਬੂਠ ਬੋਲਦੇ ਹਨ) ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹੱਥ ਖੁਲ੍ਹੇ ਫੁੱਲੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖਰਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਤੇ ਇਨਕਾਰ (ਕਰਨ) ਵਿਚ (ਹੋਰ ਵੀ) ਵਧਾਏਗਾ। ਅਸੀਂ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਵੇਰ-ਵਿਰੋਧ ਤੇ ਈਰਖਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

وَإِذَا جَاءُوكُمْ قَالُوا آمَنَّا وَقَدْ دَخَلُوا بِالْكَفْرِ وَمِمُّ قَدْ خَرَجُوا بِهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا يَكْتُمُونَ ﴿٦٢﴾

وَأَيُّ كَثِيرٍ مِّنْهُمْ يُسَارِعُونَ فِي الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَأَكْثُهُمُ الشُّعْتُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٦٣﴾

وَلَا يَنْهَاهُمُ الرَّبِيبُونَ وَالْأَحْبَادُ عَنْ قَوْلِهِمُ الْإِثْمَ وَأَكْثُهُمُ الشُّعْتُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٦٤﴾

وَقَالَتِ الْيَهُودُ يَدُ اللَّهِ مَغْلُولَةٌ غُلَّتْ أَيْدِيهِمْ وَلُعِنُوا بِمَا قَالُوا بَلْ يَدُهُ مَبْسُوطَةٌ يُنفِقُ كَيْفَ يَشَاءُ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِّنْهُمْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا وَالْقَيْنَا بَيْنَهُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كُلَّمَا أَوْفَدُوا مَسْرًا

ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹ ਲੜਾਈ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਲਈ ਦੌੜਦੇ (ਫਿਰਦੇ) ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ ਨਾਲ (ਕਦੇ) ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੬੫।

ਅਤੇ ਜੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ (ਪਿਛਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ) ਬੁਰਾਈਆਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ) ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦੇ ਦਿੰਦੇ। ੬੬।

ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਤੌਰੇਤ ਤੇ ਅੰਜੀਲ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੇ (ਕੁਝ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ (ਹੁਣ) ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ (ਸਿਰ) ਉੱਪਰੋਂ ਵੀ ਖਾਂਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਵੀ (ਖਾਂਦੇ)। (ਬੇਸ਼ੱਕ) ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜੇ ਹਨ। ੬੭। (ਰਕੂਅ ੯)

ਹੇ ਰਸੂਲ ! ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਜੋ (ਬਾਣੀ ਵੀ) ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ) ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ (ਅਜਿਹਾ) ਨਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ (ਜਾਣੋ ਕਿ) ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਇਆ। ਅੱਲਾਹ ਤੇਨੂੰ ਆਪ ਲੋਕਾਂ (ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ) ਤੋਂ ਬਚਾਏਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ) ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇਗਾ। ੬੮।

لِلْحَرْبِ أَطْفَالَهَا اللَّهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ ⑥

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَكُنَّا عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَلَآ دَخَلْنَاهُمْ جَنَّاتِ النَّعِيمِ ⑦

وَلَوْ أَنَّهُمْ آتَمُوا تَوَارِثَ الْوَارِثَةِ وَالْإِنْجِيلَ وَمَا أُنْزِلَ
إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَأَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
أَرْجُلِهِمْ مِنْهُمْ أُمَّةٌ مُقْتَصِدَةٌ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ سَاءٌ
مَا يَعْمَلُونَ ⑧

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ
تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ⑨

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਵਾਉ" ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਤੇ" ਜਾਂ "ਅਤੇ" ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਤੇ" ਜਾਂ "ਅਤੇ" ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ; ਸਗੋਂ "ਪਰ" ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਏਸੇ ਪਦ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਹੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ !
ਜਦ ਤਕ ਤੁਸੀਂ “ਤੋਰੇ” ਤੇ “ਅਜੀਲ” (ਨੂੰ)
ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰਗਟ
ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ, (ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ
ਗੱਲ ਤੇ (ਕਾਇਮ) ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਜੋ
ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੇਰੇ
ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥੋਂ ਟੱਪਣ ਤੇ ਇਨਕਾਰ
ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਾਏਗਾ। ਸੋ ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ
ਦੀ ਇਸ ਜਾਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਅਫਸੋਸ ਨਾ ਕਰ। ੬੯।

ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਯਹੂਦੀ ਤੇ (ਇਸ
ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਸਾਬੀ^੧ ਤੇ ਈਸਾਈ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ)
ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਦਿਹਾੜੇ
ਉੱਤੇ (ਸੱਚੀ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ)
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਨਗੇ,

قُلْ يَٰ أَهْلَ الْكِتَابِ لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ حَتَّىٰ تُقِيمُوا الشَّرِيْعَةَ
وَإِلَّا نَجْزِلْ بِكُمْ مِنَ الْكِتَابِ مِنْ دُونِ ذَٰلِكَ وَلَٰكِنْ يَذَّكَّرُونَ
كَثِيرًا مِنْهُمْ مَّا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ طُغْيَانًا وَكُفْرًا
فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ⑩

إِنَّ الدِّينَ أَمْرٌ وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّيْبُونَ وَالنَّصَارَىٰ
مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَا خَوْفٌ

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਸਾਬੀ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਪੁਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ
“ਸਾਬੀ” ਕੌਰੋ ਲੋਕ ਸਨ? ਸੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅਰਬਾਂ ਦੀਆਂ ਰਵਾਇਤਾਂ ਤੋਂ, ਜੋ ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ,
ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬ ਲੋਕ ਹਰੇਕ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜੋ ਯਹੂਦੀ ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ
ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, “ਸਾਬੀ” ਆਖਦੇ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੌਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ
ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ “ਸਾਬੀ” ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਮੌਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਸੀ,
ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ “ਸਾਬੀ” ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ।

ਖੋਜ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤਿਆਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ “ਹੁਰਾਨ” ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਜੋ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੇ
ਅਸਥਾਨ “ਉਰ” ਤੋਂ “ਫਲਸਤੀਨ” ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਚੂੰਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਅਰਬੀ ਰਸਮਾਂ ਤੇ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ
ਵਧੇਰੇ ਸੰਭਾਵਨਾ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ “ਆਦ” ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਬਰਾਹੀਮੀ ਬੰਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸਨ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਓਹ
ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਗ਼ੈਰ-ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਿੱਖਤ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਏਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਅਣਜਾਣ ਜਾਤੀਆਂ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੀ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਂ ਏਹਨਾਂ ਦਾ “ਆਦ” ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣਾ ਇਸ ਲਈ ਪਰਗਟ
ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਏਹ “ਸਾਬੀ” ਪ੍ਰਸਿਧ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ “ਸਾਬੀ” ਉਰਦੂ ਦੇ “ਸਵਾਦ” ਪਦ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ “ਆਦ”
ਦੀ ਜਾਤੀ “ਅਦਨ” ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ “ਸਬਾ” ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਸ ਗਈ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ
ਵਿਚ “ਸਾਬੀ” ਤੋਂ ਭਾਵ “ਸਬਾ ਦੇ ਵਸਨੀਕ”, ਅਰਥਾਤ “ਆਦ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬਚੇ ਖੁਚੇ ਲੋਕ ਹੀ ਸਨ, ਪਰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਅਰਬਾਂ ਨੇ
“ਸੀਨ” ਨੂੰ “ਸਵਾਦ” ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਹੀ ਜਦ ਕਿ ਓਹ “ਸਬਾ” ਤੋਂ “ਫਲਸਤੀਨ”
ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਇਬਰਾਹੀਮੀ ਬੰਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਧਰੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਓਹ “ਹੁਰਾਨ” ਪੁੱਜੇ ਸਨ ਤੇ
ਫੇਰ ਉੱਥੋਂ “ਇਰਾਕ” ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਓਹ “ਸਬਾ” ਦੇ ਦੇਸ਼ ਅਰਥਾਤ “ਯਮਨ” ਦੇ ਹੀ ਵਸਨੀਕ ਸਨ ਤੇ
“ਆਦ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬਚੇ ਖੁਚੇ ਲੋਕ ਹੀ ਸਨ।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਿਮ^੧ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ
ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ । ੭੦।

عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ①

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਕ
ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਕਈ ਰਸੂਲ
ਵੀ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਦੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਕੋਈ
ਰਸੂਲ ਉਸ (ਸਿੱਖਿਆ) ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ,
ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਦੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ
ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁੱਲ ਗਏ ਸਨ । ੭੧।

لَقَدْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَارْسَلْنَا إِلَيْهِمْ
رُسُلًا كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ
فَرَفِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ ②

ਓਹ (ਇਹ) ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ (ਇਸ ਤੋਂ) ਕੋਈ
ਕਲੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ
ਬੱਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ
ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, (ਪਰ) ਫੇਰ (ਵੀ)
ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁੜ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਬੱਲੇ ਹੋ
ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅੱਲਾਹ
ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਸੀ । ੭੨।

وَحَسِبُوا أَلَّا تَكُونَ فِتْنَةٌ فَعَمُوا وَصَمُوا ثُمَّ تَابَ اللَّهُ
عَنِهِمْ ثُمَّ عَمُوا وَصَمُوا كَثِيرٌ مِنْهُمْ وَاللَّهُ بِصِيرٍ بِمَا
يَعْمَلُونَ ③

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਮਰੀਅਮ"
ਦਾ ਪੁੱਤਰ (ਈਸਾ) ਮਸੀਹ ਹੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਲਾਹ
ਹੈ, ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। "ਮਸੀਹ" ਨੇ (ਤਾਂ)
ਕੇਵਲ ਏਹੋ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ
ਦੇ ਲੋਕੋ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ,
ਜੋ ਮੇਰਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ
ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ।

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ
وَكَالَ الْمَسِيحُ بَنِي إِسْرَءِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبَّ

^੧ਇਸ ਥਾ ਸਹਿਮ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਰਾਖੀ, ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ "ਯਹੂਦੀ", "ਈਸਾਈ" ਤੇ "ਸਾਥੀ" ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਏਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਮਲੀ ਸਬੂਤ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਘਾਲ ਪਰਵਾਣ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਹਿਮ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਬੀਤ ਗਈਆਂ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਦੇ ਭੇਡੇ ਸਿੱਟੇ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹੋ ਹੀ ਸੱਚਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਓਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਸਵਰਗ ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੈ। (ਏਹਨਾਂ) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕੱਈ (ਵੀ) ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ (ਹੋਵੇਗਾ) ੧੭੩।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ, ਓਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਛੁੱਟ ਇੱਕੋ ਇਕ ਇਸ਼ਟ ਦੇ ਕੱਈ ਦੂਜਾ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਉਸ ਤੋਂ ਨਾ ਰੁਕੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਘੱਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ ੧੭੪।

ਫੇਰ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਝੁਕਦੇ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ (ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ (ਨਹੀਂ) ਮੰਗਦੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ ੧੭੫।

“ਮਰੀਅਮ” ਦਾ ਪੁੱਤਰ “ਮਸੀਹ” (ਕੇਵਲ) ਇਕ ਰਸੂਲ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸੂਲ ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੱਡੀ ਸਤਿਵੰਤੀ ਸੀ। ਓਹ ਦੋਵੇਂ (ਮਾਂ-ਪੁੱਤਰ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ^੨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਵੇਖੋ! ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੋ ਭਲੇ) ਲਈ ਉਕਤੀਆਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਵੇਖ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਿਵੇਂ ਬਦਲ^੩ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ੧੭੬।

وَرَبِّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللّٰهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَا فِيهَا النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ ۝

لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثَةٌ وَهُمْ مِنْ إِلَهِ إِلَّا إِلَهُ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

أَفَلَا يَتُوبُونَ إِلَى اللَّهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لَهُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَنِ الطَّعَامَ ۚ أَنْظِرْ كَيْفَ بَيِّنْ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ أَنْظِرْ أَنِي يُؤْكَلُونَ ۝

“ਖ਼ਲਾ ਫੁਲਾਨੁਨ ਇਜ਼ਾ ਮਾਤਾ” ਅਰਥਾਤ “ਖ਼ਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਮੌਤ ਹੈ। ਇਹ ਆਇਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ—

“ਵਾਮਾ ਮੁਹੰਮਾਦੁਨ ਇੱਲਾ ਰਸੂਲ ਕੱਦ ਖ਼ਲੋਤ ਮਿਨ ਕਬਲਿਹਿਰੁਸੁਲ” (ਅਲਿ-ਇਮਰਾਨ ਰ: ੧੫)

ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ) ਮਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

“ਮਸੀਹ” ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਰਾਹਾਰ ਹੈ। ਅਜੀਲ ਵੀ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। (ਵੇਖੋ ਮਰਕਸ ਬਾਬ ੧੪ ਆਇਤ ੧੭, ੧੮)

ਅਰਥਾਤ—ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕਈ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੇ ਉਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਸਰਾਬਤੀ ਵਿਦਵਾਨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਲਟੇ ਰਾਹੇ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ (ਚੀਜ਼ਾਂ) ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪੁਚਾਉਣ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੭੭।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਹੋ ਪ੍ਰਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਓ ! ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਅਯੋਗ (ਢੰਗ ਨਾਲ) ਅੰਧ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਨਾ ਬਣੋ^੧ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲੱਗੋ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਆਪ ਵੀ) ਕੁਰਾਹੀਏ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੭੮।

(ਰਕੂਅ ੧੦)

ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ “ਦਾਉਦ” ਤੇ “ਮਰੀਅਮ” ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ” ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ^੨ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਗਈ ਸੀ (ਅਤੇ) ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਹੱਦੋਂ (ਵੀ) ਟੱਪ ਗਏ ਸਨ। ੧੭੯।

ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੇਡੀ ਗੱਲ ਤੋਂ—ਜੋ ਓਹ ਕਰਦੇ ਸਨ—ਰੋਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇਡਾ ਸੀ। ੧੮੦।

قُلْ اتَّبِعُونِ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا ۚ وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑥

قُلْ يَٰ أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِنْ قَبْلُ وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَنْ سَوَاءِ السَّبِيلِ ⑦

⑥

لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۖ ذَٰلِكَ بِمَا عَصَوْا وَكَانُوا يَعْتَدُونَ ⑧

كَانُوا لَا يَتَنَبَّهُونَ عَنْ مُنْكَرٍ فَعَلُوهُ لَبِئْسَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ⑨

^੧ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਣਾ ਅਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਤਿ ਖੁਬੀਆਂ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸੈਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਖੁਬੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਦੀ ਸਰਾਹਨਾ ਵਿਚ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕੰਮ ਲੈ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਯੋਗ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਨਿਨ ਭਗਤੀ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ।

^੨ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਅਲਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ “ਉੱਤੇ” ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਨਹੀਂ ਆਖਦੇ; ਸਗੋਂ ਜ਼ਬਾਨ ਤੋਂ ਫਿਟਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਂਗਾ ਕਿ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਸਹਾਇਕ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਓਹ ਕਸਟ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ੮੧।

ਅਤੇ ਜੋ ਓਹ ਅੱਲਾਹ, ਉਸ ਦੇ ਨਬੀ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ ਹੀ ਹਨ। ੮੨।

ਤੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਵੇਰ ਕਮਾਉਣ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ (ਨੂੰ) ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰੜੇ ਵੇਖੇਂਗਾ। ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਵੇਖੇਂਗਾ, ਜੋ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਈਸਾਈ ਹਾਂ। ਇਹ (ਗੱਲ) ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਲੋਕ) ਗਿਆਨੀ ਤੇ ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਓਹ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੮੩।

تَرَى كَثِيرًا مِنْهُمْ يَتَوَلَّوْنَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيَبْلِغَ مَا
قَدَّمَ لَهُمْ أَنْفُسُهُمْ أَنْ سَخِطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَفِي
الْعَذَابِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿٨١﴾

لَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَا نَزَّلَ إِلَيْهِ
مَا تَنَزَّلُ لَهُمْ أَوْ لِيَاءٍ وَلَكِنْ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَسِقُونَ ﴿٨٢﴾

لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ
وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ
آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصْرُكَ ذَلِكَ يَأْنِ مِنْهُمْ قَسِيئِينَ
وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٨٣﴾

^੧ਅਰਥਾਤ ਅੱਗੇ ਤੇਜ਼ੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਕਰਪਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਲੋਕ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇ।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਇਸ (ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ) ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਰਸੂਲ ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ (ਹੋ ਸਰੋਤੇ!) ਤੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਸੱਚ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਕਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਬੋਰ ਨਾਲ ਵਗ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਡੇ ਨਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖ ਲਓ। ੮੪।

ਅਤੇ (ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਸਾਨੂੰ ਕੀ (ਹੋ ਗਿਆ) ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸੱਚਾਈ ਉੱਤੇ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਵਲ ਆਈ ਹੈ, ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਹ ਲਾਲਸਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸਾਨੂੰ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲਵੇ। ੮੫।

ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਇਸ) ਗੱਲ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਵਰਗ ਦੇਵੇਗਾ^੧, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੀ ਤੁਰੇ ਜਾਣਗੇ। ਏਹੋ ਹੀ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ੮੬।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹਨ। ੮੭। (ਰਕੂਅ ੧੧)

وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ ۝

وَمَا لَنَا لَا نُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا جَاءَنَا مِنَ الْحَقِّ وَ نَطْمَعُ أَنْ يَدْخُلَنَا رَبَّنَا مَعَ الْقَوْمِ الصَّالِحِينَ ۝

فَأَنبَاهُهُمُ اللَّهُ بِمَا قَالُوا جَنَّتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْمُحْسِنِينَ ۝

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْحَرِيمِ ۝

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਭੂਤਕਾਲ ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਤੇ ਭੂਤਕਾਲ “ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਦੇ—ਜੋ ਅਜੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ—ਪਰਗਟਾਅ ਲਈ ਭੂਤਕਾਲ ਦੇ ਪਦ ਹੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਆਇਤ

“ਵ ਇਜ਼ ਕਾਲੱਲਾਹੁ ਯਾ ਈਸਬਨਾ ਮਰਯਆ”

ਵਿਚ ਭੂਤਕਾਲ ਦਾ ਪਦ ਮੁਜ਼ਾਰਿਆ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਵੇਖੋ :—

(ਇਮਲਾ ਮਾ ਮੱਨਾ ਬਿਹਿਰਾਮਾਨ ਅਲ-ਮਾਇਦਾ)

ਹੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ! ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਨਾ ਠਹਿਰਾਓ ਅਤੇ ਨੀਅਤ ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਨਾ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ (ਨੀਅਤ) ਹੱਦਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੮੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪਵਿੱਤਰ (ਤੇ ਸ਼ੁਫ) ਚੀਜ਼ਾਂ ਛਕਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੮੯।

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਿਗੁਣੀਆਂ (ਸੁਗੰਧਾਂ)^੧ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ; ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਖਾਣ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ (ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ)। ਸੋ ਕਿਸੇ ਪੱਕੀ ਸੁਗੰਧ (ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ) ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਸ ਕੰਗਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣਾ (ਹੈ), ਉਹ ਖਾਣਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਨਿਤ (ਛਕਦੇ) ਛਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਜਾਂ ਇਕ (ਗੁਲਾਮ ਦੀ) ਗਰਦਨ ਦਾ ਆਚਾਦ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਇਸ ਦੀ ਵੀ) ਸਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ (ਉਸ ਵਾਸਤੇ) ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣੇ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਹਨ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਖਾਓ (ਤੇ ਮੁਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿਓ), ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਬਣ ਜਾਓ। ੧੯੦।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ⑤

وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ⑥

لَا يُؤْخَذُ كُمْ اللَّهُ بِالْعُصِيِّ إِنْ أَيْمَأْتِكُمْ وَلَكِنْ يُؤْخَذُ كُمْ بِمَا عَقَدْتُمُ الْإِيمَانَ فَلَكَارْتَهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسْكِينٍ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَخْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذَلِكَ كَفَّارُهُ إِنْ أَيْمَأْتِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَأْتَكُمْ كَذَلِكَ يَمِيزُ اللَّهُ لَكُمْ آيَتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑦

^੧ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰਾ ਦੀ ਆਇਤ ੨੨੬ ਦੀ ਟੁਕ

ਹੋ ਸਰਧਾਲੂਓ ! ਸ਼ਰਾਬ, ਜ਼ੁਆ, ਬੁਤ ਤੇ ਫਾਲ ਕੱਢਣ ਦੇ ਤੀਰ ਮੰਦੇ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨੀ ਕਰਮ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਬਚਦੇ ਰਹੋ। ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕਰ ਸਕੋ। ੯੧।

ਸ਼ੈਤਾਨ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਜੂਏ ਰਾਹੀਂ ਵੈਰ-ਵਿਰੋਧ ਪਸਾਰ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੇਵੇ। ਹੁਣ ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ) ਰੁਕ ਜਾਓਗੇ ? ੯੨।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਵੀ ਆਗਿਆਕਾਰ ਰਹੋ ਅਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰਹੋ ਅਤੇ ਜੇ (ਇਸ ਤਾੜਨਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵੀ) ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ, ਤਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਚਿੰਮੇ ਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ। ੯੩।

ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਸੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਓਹ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪ੍ਰਪੱਕ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਪੈਣ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਜਮਤਾ ਵਿਚ (ਹੋਰ) ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ, ਤਾਂ ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਖਾਣਗੇ, ਉਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ (ਹੋਵੇਗਾ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੯੪। (ਰਕੂਅ ੧੨)

ਹੋ ਸਰਧਾਲੂਓ ! ਅੱਲਾਹ ਇਕ (ਨਿਗੂਣੀ ਜਿਹੀ) ਚੀਜ਼, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੁਆਰਾ—ਜਿਸ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨੇਬੇ ਪੁੱਜਣਗੇ,

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا الْخَمْرُ وَالْبَيْسُ وَالْإِنْسَابُ
وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ
تَفْلَحُونَ ﴿٩١﴾

إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ
وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْبَيْسِ وَيُصْذَكِرَكُمُ عَنْ
ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ ﴿٩٢﴾

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا الرَّسُولَ وَاحْذَرُوا فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ
فَاعْلَمُوا أَنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلْعُ الْبَينُ ﴿٩٣﴾

لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ
فِيمَا طَعُمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
تُحْمَرُ اتَّقَوْا وَآمَنُوا تَحْمَرُ اتَّقَوْا وَاحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ
الْمُحْسِنِينَ ﴿٩٤﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَبْلُغْكُمْ اللَّهُ بِشَيْءٍ مِنَ الصَّيْدِ
تَنَالَهُ أَيْدِيكُمْ وَرِمَاحُكُمْ لِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَخَافُهُ

ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਇਕੱਤਾ ਵਿਚ (ਬੈਠੇ ਵੀ) ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ (ਹੁਕਮ ਦੇ ਸੁਣਨ) ਮਗਰੋਂ (ਵੀ) ਵਧੀਕੀ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੪੯।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ “ਇਹਰਾਮ” (ਹੱਜ ਕਰਨ) ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ (ਕਦੇ ਵੀ) ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਕਰੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ (ਸ਼ਿਕਾਰ) ਮਾਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਪਸ਼ੂ ਉਹ ਕਤਲ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਉਜੇਹਾ ਪਸ਼ੂ ਹੀ) ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨਿਆਇਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਾਸਤੇ ਕਾਬੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਪਰ (ਜੇ ਇਸ ਦੀ ਸਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ), ਤਾਂ (ਇਹ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੁਝ ਕੰਗਾਲਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ ਜਾਏ। ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖੇ ਜਾਣ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਅਪਰਾਧੀ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਪਾ ਲਏ। ਹਾਂ, ਜੋ (ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੁੜ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਉਹ (ਜ਼ਰੂਰ) ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੫੦।

ਸਮੁੰਦਰੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛਕਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਅਤੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ^੧ ਤੁਸੀਂ ਜਦ ਤਕ “ਇਹਰਾਮ” ਵਿਚ ਹੋਵੋ, ਬਲ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੫੧।

بِالْغَيْبِ فَمَنْ اعْتَدَىٰ بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ ۚ وَمَنْ قَتَلَ مِمَّنْ مِنْكُمْ مَتَعِدًا حِجْرًا ۖ فَبِغَيْرِ عِلْمٍ قَتَلَ مِمَّا مَنَعَهُ ۚ فَكَفَّارَةٌ لِّلْعَمَلِ ۖ ذُو عَدْلٍ مِّنْكُمْ هَدًى ۖ يَلْبِغُ الْكَفَّارَةَ ۚ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسْكِينٍ ۖ أَوْ عَدْلٌ ذَٰلِكَ صِيَامًا لِّبَدْوٍ ۚ وَبِالْأَمْرِ ۖ عَفَا اللَّهُ عَنْهُ ۚ سَلَفٌ ۚ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ ۚ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ ۝

أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ وَ لِّلسَّيَارَةِ ۚ وَحُرِّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدُ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ۝

^੧ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ “ਵਾਉ” ਦਾ ਅਰਥ “ਪਰ” ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਾਬੇ, ਅਰਥਾਤ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਘਰ (ਨੂੰ) ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਥਾਈ ਉੱਨਤੀ^੧ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਹੀਨੇ, ਕੁਰਬਾਨੀ (ਨੂੰ) ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਗਲਾਵਾਂ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ), ਇਹ ਇਸ ਲਈ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਸਭ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੯੮।

ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵੀ ਭਾਹੁਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੈ। ੯੯।

ਰਸੂਲ ਦਾ ਕਰਤਵ ਤਾਂ ਕੇਵਲ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਾ (ਹੀ) ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ (ਅਮਲ ਦੁਆਰਾ) ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ (ਉਹ ਵੀ) ਜੋ (ਅਜੇ) ਤੁਹਾਥੋਂ (ਅਮਲ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਆਈ, (ਉਸ ਦਾ) ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੦੦।

ਤੂੰ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇ ਕਿ ਨਿਕੰਮੀ ਚੀਜ਼ ਲਾਭ-ਦਾਇਕ (ਚੀਜ਼) ਦੇ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ; ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਕੰਮੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਵਾਧੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰੋ। ਸੋ ਹੋ ਸੁਝਵਾਨੋ! ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ (ਸਦਾ) ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਓ। ੧੦੧।
(ਰਕੂਅ ੧੩)

ਹੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! (ਓਹਨਾਂ) ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਕਦੇ (ਵੀ ਕੋਈ) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਜਾਏ।

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْحَرَامَ قِبْلًا لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَالْهَدْيَ وَالْقَلَائِدَ ذَلِكَ لِيُعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾

اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿١٠٠﴾

قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿١٠١﴾

۱۰۱

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَشْهَرُوا عَن شَيْءٍ إِن تُبَدَّلْ لَكُمْ

੧-ਕਿਯਾਅਨ' ਦਾ ਅਰਥ ਐਸੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਦੇ ਮਨਸੂਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਅੱਲਾਹ ਆਪ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਗਟਾਅ ਤੋਂ ਰੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਗਾਰ ਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਹੈ। ੧੦੨।

ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਵੀ) ਇਕ ਜਾਤੀ ਅਜੋਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, (ਪਰ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ) ਉਸ (ਨੂੰ ਮੰਨਣ) ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੦੩।

ਨਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ "ਬਹੀਰਾ"^੨ (ਬਣਾਉਣ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ "ਸਾਇਬਾ"^੩ ਦਾ, ਨਾ "ਵਸੀਲਾ"^੪ ਦਾ, ਨਾ "ਹਾਮਾ"^੫ ਦਾ, ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕੂੜ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੂਠ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਮੂਰਖ ਹਨ। ੧੦੪।

تَسْؤَلُونَ وَإِنْ تَسْأَلُوا عَنْهَا حِينَ يُنْزَلُ الْقُرْآنُ تَبَدَّلَ لَكُمْ عَقَابُ اللَّهِ عَنْهَا وَاللَّهُ غَفُورٌ حَلِيمٌ ۝

قَدْ سَأَلَهَا قَوْمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ثُمَّ أَصْبَحُوا بِهَا كَافِرِينَ ۝

مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَجَائِرٍ وَلَا سَابِغَةٍ وَلَا ذِئْبَةٍ وَلَا حَافٍ وَلَا يَكْفُرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَآكَرَهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਸੁਮਾ" ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਅਰਥ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ।

^੨"ਬਹੀਰਾਤੁਨ" ਬਹਿਰਤੁਨ ਬਹੀਰਾ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਠ ਦੇ ਕੰਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਮੁਫਰਿਦਾਤ) ਅਤੇ ਬਹੀਰਾਤੁਨ ਉਸ ਉਠਣੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੰਨ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ। ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਉਠਣੀ ਦਸ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਾ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਸੁਆਗੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਭਾਰ ਲਦਦਾ ਸੀ। (ਮੁਫਰਿਦਾਤ)

^੩"ਸਾਇਬਾ"—ਉਸ ਉਠਣੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਰਾਗਾਹ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਚੁਗਣ ਤੋਂ। ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਉਦੋਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਠਣੀ ਪੰਜ ਬੱਚੇ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

^੪"ਵਸੀਲਾਤੁਨ"—ਇਹ ਵੀ ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਗੱਲ ਸੀ, ਜਦ ਕੋਈ ਬਕਰੀ ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਇਕੱਠੇ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਕ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕਸਟ ਨਾ ਪੁੱਜੇ।

^੫"ਹਾਮਾ"—ਉਹ ਸਾਂਝ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਸਲ ਤੋਂ ਦਸ ਬੱਚੇ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਸੁਆਗੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਰਾਗਾਹ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉਤਰੀ ਹੋਈ ਬਾਣੀ ਅਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਰਸੂਲ (ਦੀ ਸ਼ਰਨ) ਵਲ ਆ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, (ਉਹੋ ਹੀ) ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਕੀ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਅਗਿਆਨੀ ਤੇ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹੋਣ, (ਤਾਂ ਵੀ ਓਹ ਆਪਣੇ ਹਨ ਤੇ ਹੀ ਡਟੇ ਰਹਿਣਗੇ?) 1904।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ (ਦੀ ਰਾਖੀ) ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰੋ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੇਗਾ। (ਜੇ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਵੇਗਾ 1905।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਾਲ-ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਵਸੀਅਤ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਇਹ (ਢੰਗ) ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨਿਆਇ-ਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਦੋ ਗਵਾਹ (ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਹੋਣ; ਸਗੋਂ) ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣ। (ਇਹ ਢੰਗ ਉਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ,) ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਹੋਵੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਕਾਲ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਵਾਹ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕਦੇ ਹੋਣ। (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਤੁਸੀਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠ) ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ (ਗਵਾਹਾਂ) ਨੂੰ ਨਿਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਰੋਕ ਲਵੋ ਅਤੇ ਓਹ ਦੋਵੇਂ (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸੁਗੰਧ ਖਾ ਕੇ ਆਖਣ ਕਿ

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى
الرَّسُولِ قَالُوا حَسْبُنَا مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ
كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ ﴿٥﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَصْرِفُكُمْ مَنْ
صَلَ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا
فِيئْتِكُمْ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ
الْمَوْتُ جِئِ الْوَصِيَّةَ اثْنَيْنِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ أَوْ
أَخْرَجَ مِنْ غَيْرِكُمْ إِنْ أَنْتُمْ فَرَجْتُمْ فِي الْأَرْضِ
فَأَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةُ الْمَوْتِ تَحْسِبُوهَا مِنْ بَدْرِ
الضَّلَوةِ يُقْسِمُ بِاللَّهِ إِنْ اَرْتَبْتُمْ لَا نَشْرِي بِهِ

ਅਸੀਂ ਇਸ (ਗਵਾਹੀ) ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਹਿਤ ਮੁਖ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ (ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣ), ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਉਹ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ) ਗਵਾਹੀ, (ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਦੇ ਫਰਜ਼ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਲੁਕਾਉਣਗੇ। ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਉਹ ਵੱਡੇ ਪਾਪੀ ਹੋਣਗੇ। ੧੦੭।

ਜੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਪਾਪ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਉਹਨਾਂ ਵਾਰਸਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੱਕ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਗਵਾਹੀ ਲਈ) ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸੁਗੰਧ ਖਾ ਕੇ ਕਹਿਣ ਕਿ ਸਾਡੀ ਗਵਾਹੀ (ਉਹਨਾਂ) ਪਹਿਲੇ ਦੋਹਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੱਚੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਝਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਏ। ੧੦੮।

ਇਹ ਢੰਗ ਉਹਨਾਂ (ਪਹਿਲੇ ਗਵਾਹਾਂ) ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਸਾਕੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਦੇਣ, ਜਾਂ (ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ) ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਜਾਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਮਗਰੋਂ (ਕੋਈ) ਹੋਰ ਸੁਗੰਧਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁਗੰਧਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ) ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ (ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ) ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਕਰਦਾ! ੧੦੯। (ਰਕੂਅ ੧੪)

مَنْ شَا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَلَا تَكْتُمُ شَهَادَةَ اللَّهِ ۖ إِنَّكَ إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٧﴾

فَإِنْ عُسِرَ عَلَىٰ أَنَّهُمَا اسْتَحَقَّ إِثْمًا فَأُخْرِنَ يَقُومُونَ
مَقَامَهُمَا مِنَ الَّذِينَ اسْتَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْأَوْلَٰئِينَ فَيَقْسِمُونَ
بِاللَّهِ لَشَهَادَتُنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَمَا اعْتَدَيْنَا
إِنَّا إِذَا بَلَغَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٨﴾

ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِالشَّهَادَةِ عَلَىٰ وَجْهِهَا أَوْ يَخَافُوا
أَنْ تُرَدَّ أَيْمَانُ بَعْدَ آيَمَانِهِمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا
وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٠٩﴾

۱۰۸

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਅੱਲਾਹ (ਸਾਰੇ) ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ? ਓਹ ਆਖਣਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ। ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ (ਅਸਲ) ਗਿਆਨ (ਕੇਵਲ) ਤੈਨੂੰ (ਹੀ) ਹੈ। ੧੧੦।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ (ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ, "ਈਸਾ" ਨੂੰ (ਵੀ) ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹੇ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ", ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਲਈ ਉਤਾਰੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ: (ਅਰਥਾਤ) ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਪਵਿੱਤਰ ਅਕਾਸ਼ ਥਾਣੀ ਨਾਲ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਬਚਪਨ ਸਮੇਂ (ਵੀ) ਅਤੇ ਅਧੋੜ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵੀ (ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ), ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਤੇ ਯੂਕਤੀ (ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਸਿਖਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਅਜ਼ੀਲ (ਵੀ) ਸਿਖਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ (ਨਿਮਰਤਾ) ਰੱਖਣ^੧ ਵਾਲੇ (ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਪੱਛੀ^੨ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਂਗ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫੂਕ ਮਾਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੂੰ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਬਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ,

يَوْمَ يَجْمَعُ اللَّهُ الرُّسُلَ يَقُولُ مَاذَا أُجِبْتُمْ قَالُوا لَا عِلْمَ لَنَا إِنَّا كُنَّا نَكُونُ عَالَمِينَ الْغُيُوبِ ۝

إِذْ قَالَ اللَّهُ يُعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ اذْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَبَدْتُكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ تُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْتُكَ الْكِتَابَ وَ الْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتُبْرِئُ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ بِإِذْنِي وَإِذْ تُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਿਵੇਂ ਪੱਛੀ ਆਡਿਆਂ ਨੂੰ ਪਰਾ ਹੇਠ ਲੈ ਕੇ ਬੱਚੇ ਕੱਢਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਪਾਲਣਾ-ਪੋਸ਼ਣਾ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ ਆਤਮਕ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ।

^੨ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੋ ਕਿ "ਮਸੀਹ" ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਂਗ ਪੱਛੀ ਸਾਜਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ: ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ "ਤੂੰ ਪੱਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ" ਅਤੇ ਪੱਛੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਪੱਛੀ ਬਣਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਫੂਕ ਮਾਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਨ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ; ਸਗੋਂ ਆਡੇ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਧਰਨਾ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਾਂ ਦਾ ਨਿਘ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੱਚੇ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਈਸਾ" ਜੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੁਣ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਣੀ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਘ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਸਨ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਬੇਜਾਨ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਤਮਕ ਬੰਦੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਬੀ ਦਿੰਦੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ "ਈਸਾ" ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਲਖਣਤਾ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਮੁਰਦਿਆਂ^੧ ਨੂੰ ਕੱਢਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—(ਜੋ ਤੇਨੂੰ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਉਣ^੨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ) ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਰੱਕ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਤੂੰ ਉਕਤੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ॥੧੧੧॥

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا سَمِعْتُمْ بَيِّنَاتٍ مِّنْ رَسُولِكُمْ فَآمَنُوا ۚ إِنَّ هَٰذَا إِلَّا مِثْرُ مِثْرٍ ۚ
بِأَيِّ مِثْرٍ ۚ

ਆਮ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਦਾ ਮੁਰਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਸਿਧ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਮੁਰਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ :—

“ਲਾਇਲਾਹਾ ਇੱਲਾ ਹੁਵਾ ਯਹਯੀ ਵ ਯੁਮੀਤੁ ਰੱਖੁਕੁਮ ਵ ਰੱਖ ਆਬਾਇ ਕੁਮੁੱਲ ਅੱਵਾਲੀਨਾ” (ਦੁਖਾਨ ਰ: ੧)

ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹੋ ਹੀ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਅਮਿੱਤਾਬਾਜ਼ੂ ਮਿਨ ਦੁਨਿਹੀ ਅੱਲਿਯਾਅ ਫੱਲਾਹੁ ਹੁਵਲ ਵਲਿੱਲੁ ਵ ਹੁਵਾ ਯਹਯਿਲ ਮੌਤਾ ਵ ਹੁਵਾ ਅਲਾ ਕੁੱਲਿ ਸ਼ੈਇਨ ਕਦੀਰ” (ਸੂਰਾ ਰ: ੧)

ਅਰਥਾਤ—ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ? ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਹਾਰਾ ਦੇਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਉਹੋ ਹੀ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਰੇਕ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ।

ਸੋ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਮੁਰਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਇਹ ਵਾਕ ਹੈ ਕਿ :—

ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਕੋਈ ਮਾਰਿ ਜੀਵਾਲਿ ਨ ਸਕੇ ਮਨ ਹੋਇ ਨਿਚਿੰਦ ਨਿਸਲੁ ਹੋਇ ਰਹੀਐ ॥

(ਵਾਰ ਵਡਹੰਸ, ਮ: ੪, ਪੰਨਾ ੫੮੫)

ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਕਰਤਵ ਵੀ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰਨਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ :—

“ਯਾ ਅੱਯੁਹੱਲਾਜ਼ੀਨਾ ਆਮਾਨੁਸਤਜ਼ੀਬੁ ਲਿੱਲਾਹਿ ਵਲਿੱਰਾਸੂਲਿ ਵ ਇਜ਼ਾ ਦਆਕੁਮ ਲਿਮਾ ਯਹਯੀਕੁਮ” (ਅਨਫਾਲ ਰ: ੩)

ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਆ ਦਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਸੱਦੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਇੱਥੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ (ਯੋਗ) ਉੱਤਰ ਦਿਆ ਕਰੋ, ਪਰ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਬਾਰੇ ਏਹੋ ਜੀਆ-ਦਾਨ ਦੇਣ ਦਾ ਪਦ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਚਮੁਚ ਦੇ ਮੁਰਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਵੀ। ਜਾਣੋ, ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋਕ ! ਮਹਾ ਸੋਕ !!

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਰੱਬੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਆਤਮਕ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਇਉਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

ਇਹੁ ਮ੍ਰਿਤਕੁ ਮਤਾ ਸਰੀਰੁ ਹੈ ਸਭੁ ਜਗੁ ਜਿਤੁ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਨਹੀ ਵਸਿਆ ॥

ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਗੁਹਿ ਉਦਕੁ ਚੁਆਇਆ ਵਿਰਿ ਹਰਿਆ ਹੋਆ ਰਸਿਆ ॥

(ਬਸੰਤ ਮ: ੪ ਪੰਨਾ ੧੧੯੧)

ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਰਖ ਦੀ ਸਕਲ ‘ਈਸਾ’ ਜੇਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ—

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ), ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ (ਤੇਰੇ) ਹਵਾਰੀਆਂ (ਅਰਥਾਤ ਚੇਲਿਆਂ) ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਗਵਾਹ ਰਹੁ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਹਾਂ। ੧੧੨।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜਦ ਕਿ ਹਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ 'ਮਰੀਅਮ' ਦੇ ਪੁੱਤਰ 'ਈਸਾ'! ਕੀ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਸਮਰਥਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ (ਪੱਕੇ-ਪਕਾਏ ਭੋਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਸਿਆ ਹੋਇਆ) ਇਕ ਥਾਲ ਉਤਾਰੇ। ਇਸ ਤੇ 'ਈਸਾ' ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੧੩।

ਉਹਨਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਹਵਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਭੋਜਨ) ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਈਏ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋ ਜਾਣ (ਕਿ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਤੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ) ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਈਏ। ੧੧੪।

وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ امْنُوا بِي وَبِرَسُولِي
فَالَّذِي آمَنَّا وَاشْهَدْ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴿١١٢﴾

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يُعِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ
رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ أَتَقُولُوا
اللَّهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٣﴾

فَالَّذِي يُرِيدُ أَنْ تَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ
أَنْ قَدْ صَدَقَتْنَا وَكُنُونا عَلَيْهَا مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿١١٤﴾

← ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਵੱਡੀ ਹਾਸੇਹੀਟੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸ਼ਕਲ ਬਦਲ ਕੇ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਯਹੂਦੀ ਸੱਚੇ ਸਿਧ ਹੋਣਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਏਹੋ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਈਸਾ' ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਉਹ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।

ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਟਪਲਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਦ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਲਈ ਕਿਉਂ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਈਸਾ' ਬਾਰੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਲੰਕਾਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰੇਗਾ।

(ਮਤੀ ਬਾਬ ੧੩ ਆਇਤ ੧ ਤੋਂ ੧੮)

ਜੋ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਉਹ ਉਸੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹਨ।

(ਇਸ ਤੋਂ) “ਮਰੀਅਮ” ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ,” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਲਈ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ (ਭੋਜਨ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ) ਥਾਲ ਉਤਾਰ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਡੇ (ਈਸਾਈਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ^੧ ਲਈ ਵੀ ਈਦ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਭਾਗ ਲਈ ਵੀ ਈਦ (ਦਾ ਹੀ ਕਾਰਣ) ਬਣੇ ਅਤੇ ਇਹ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਚਮਤ-ਕਾਰ (ਹੋਵੇ), ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣਹਾਰ ਹੈਂ। ੧੧੫।

(ਇਸ ਤੋਂ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ (ਭੋਜਨ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਉਥਾਰਾਂਗਾ। ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਦੇ (ਉਤਰਣ) ਮਗਰੋਂ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਕਰੇਗਾ, ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਦੇਂਦਾ ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਜਗ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ^੨। ੧੧੬। (ਰਕੂਅ ੧੫)

قَالَ يٰٓإِسَى ابْنُ مَرْيَمَ الْهُمَّ رَتِّبْ
عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا
لِّأَوَّلِنَا وَآخِرِنَا وَآيَةً مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ
خَيْرُ الرّٰزِقِينَ ۝

قَالَ اللَّهُ إِنِّي مَرْسِلُهَا عَلَيْكُمْ
بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أَعِدُّ لَكُمْ عَلَيْهَا
أَعْدَابًا ۖ أَحَدًا
مِّنَ الْعَالَمِينَ ۝

^੧ਇਸ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਈਸਾਈ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜਗ ਵਿਚ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਵੀ। ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਥਲ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ ਹੈ। ਹਾਂ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਅਤਿਕਥਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਜਬਰਾਇਲ ਚੰਗੇ ਚੰਗੇ ਪਕਵਾਨ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸਿਹਾ ਤੇ ਥਾਲ ਚੁੱਕਾ ਕੇ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਛਕਣ ਲਈ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਈਸਾਈ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਤੇ ਹਾਲ-ਪਾਹਰਿਆ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਭੋਜਨ ਮੰਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਦੇਂਦਾ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਜੋ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਸਿਰਕ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਧਾਰਣ ਦੇਂਦਾ ਮਿਲੇਗਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਫ਼ਾਅਮਲਾਜੀਨਾ ਕਾਫ਼ਾਰੂ ਫਉਅੱਜਿਬੁਹੁਮ ਅਜ਼ਾਬਨ ਸਦੀਦਨ ਵਿੱਦੁਨਯਾ ਵੱਲਆਖ਼ਿਰਾਤਿ ਵ ਮਾਲਾਹੁਮ ਮਿੰਨਾਸਿਰੀਨ”

(ਆਲਿ-ਇਮਰਾਨ ਰ: ੬)

ਜੋ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਹ ਬਚਨ ਈਸਾਈ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਸੀ, ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਹਵਾਰੀਆਂ ਲਈ। ਈਸਾਈ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਯੁਗ, ਅਰਥਾਤ ਰੂਮੀ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ ਤੇ ਅੰਤਮ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਈਸਾਈ ਵੱਡੇ ਸਫਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ-ਫੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਤੇ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਦਿਆਂਗਾ, ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਵੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕਰਤਾ ਦੇਂਦਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਉਹ ਦੇਂਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਜੋ ਇਹ ਆਇਤ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਦੋ ਯੁਗਾਂ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ‘ਈਸਾ’ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹਵਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ। ਜੋ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਸਿਰਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਈਸਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਹੈ; ਹਵਾਰੀ ਮੁਸਰਿਕ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਅਤੇ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ¹ ਸੀ ਕਿ ਹੇ “ਮਰੀਅਮ” ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ”, ਕੀ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਬਣਾ ਲਓ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ (ਅਸੀਂ) ਤੈਨੂੰ (ਸਾਰੀਆਂ ਉਣ-ਤਾਈਆਂ) ਤੋਂ ਪਾਕ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ (ਗੱਲ) ਕਹਿੰਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਦੇ) ਅਜਿਹਾ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ (ਜ਼ਰੂਰ ਸੰਪੂਰਣ) ਗਿਆਨ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੇ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ (ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਜੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਗੁਪਤ (ਤੇ ਪਰਗਟ) ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈਂ। ੧੧੭।

ਮੈਂ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਹੀ ਗੱਲ ਆਖੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਇਹ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰੋ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਰੱਬ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਵੀ ਰੱਬ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਤੀਕ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ (ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ) ਕੱਢ ਲਿਆ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈਂ। ੧੧੮।

وَإِذْ قَالَ اللَّهُ لِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ ءَأَنْتَ قُلْتُ لِلنَّاسِ
اتَّخِذُونِي وَأُمَّيَّ الْهَيْئِينَ مِنْ دُونِ اللَّهِ ءَأَلَّ سُبْحَانَكَ
مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ إِنْ كُنْتُ
قُلْتُهُ فَقَدْ عَلِمْتَهُ تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ
مَا فِي نَفْسِكَ إِنَّكَ أَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ١١٧

مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ أَنْ أَعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي
وَرَبَّكُمْ وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا
تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ ١١٨

¹“ਕਾਲਾ” ਪਦ ਕੁਤੁਬਾਲ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਿਹਾਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ “ਈਸਾ” ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ “ਈਸਾ” ਜੀ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਜੀ ਨਹੀਂ।

ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਓਹ ਤੇਰੇ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਚਾਹੇਂ, ਤਾਂ ਵੀ ਤੂੰ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਵਾਲਾ ਹੈਂ। ੧੧੯।

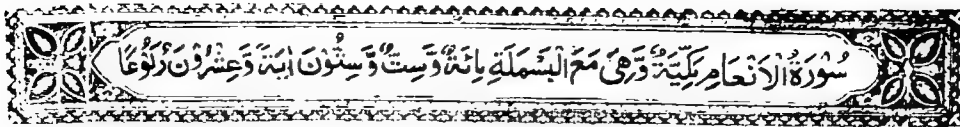
ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਦਿਹਾੜਾ (ਅਜਿਹਾ) ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸਚਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸੱਚ ਲਾਭ ਦੇਵੇਗਾ। ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਅਜੇਹੇ ਥਾਗ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੨੦।

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਬਾਦਸਾਹੀ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੨੧। (ਰਕੂਅ ੧੬)

إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿١١٩﴾

قَالَ اللَّهُ هَذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْقَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٢٠﴾

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا فِيهِنَّ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿١٢١﴾

(੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਨਆਮ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਮੱਕੇ ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾਹ
ਸਣੇ ੧੬੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨੦ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ
ਨੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ
ਅਨ੍ਹਿਰਿਆਂ ਤੇ ਚਾਨਣਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ
ਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣਾਉਂਦੇ
ਹਨ। ੨।

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ
الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ ثُمَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ يَعْدِلُونَ ②

ਉਹੋ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ
ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਫੇਰ (ਤੁਹਾਡੇ ਜੀਵਨ ਲਈ) ਇਕ
ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮੁੱਦਤ^੧ ਵੀ
(ਨੀਅਤ) ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ (ਸੰਪੂਰਣ) ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ
ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸੰਦੇਹ ਹੀ ਕਰਦੇ
ਹੋ। ੩।

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ قَضَىٰ أَجَلَكُمْ وَأَجَلٌ
فُسَمِيَ عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ تَمُرُّونَ ③

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਹੋ ਪ੍ਰਭੂ
ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਭੇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ
ਪਰਗਟ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ
ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪।

وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ
وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ ④

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਮੁੱਦਤ।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਪਰ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਏਹੋ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਕਿ) ਓਹ ਉਸ ਬਾਰੇ (ਵੱਡੀ) ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਹੀ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ ।੫।

ਸੋ ਜਦ ਸੰਪੂਰਣ ਸਤਿ, ਅਰਥਾਤ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਓਹ ਮਸਖਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਗ ਪੈਣਗੀਆਂ ।੬।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਯੁਗਾਂ (ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇੰਨਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਯੁਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਿਆਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਾਈਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਲੀਆਸਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਨਸਲ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ।੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਤੇ ਲਿਖੀ (ਲਿਖਾਈ) ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਛੋਹਦੇ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਫੇਰ ਵੀ ਏਹੋ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਪਰਤਖ ਧੋਖਾ ਹੈ ।੮।

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ⑤

فَقَدْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَسَوْفَ يَأْتِيهِمْ أَنْبَاءُ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ⑥

الْمُتَّبِعُونَ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَوْمٍ مَكَثُهُمْ فِي الْأَرْضِ مَا لَمْ نُمْسِكْ لَكُمْ وَأَرْسَلْنَا السَّمَاءَ عَلَيْهِمْ قِطْرًا وَجَعَلْنَا الْأَنْهَارَ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ فَآهْلَكْنَاهُمْ بِدُنُوْنِهِمْ وَأَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَوْمًا آخَرِينَ ⑦

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَيْكَ كِتَابًا فِي قِرْطَاسٍ فَلَسَوْهُ بِإِثْمٍ لَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ⑧

⑤ ਅਰਥਾਤ —ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਸਖਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਛੇਤੀ ਕਲਾ ਆ ਜਾਂਦੇਗੇ ।

ਅਤੇ (ਵਿਰੋਧੀ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ¹ ਉਤਾਰਦੇ, ਤਾਂ ਫੈਸਲਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢਿਲ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ੯।

ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਰਸੂਲ) ਨੂੰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣਦੇ, ਤਾਂ (ਵੀ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤਖ਼ ਰੂਪ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਹੀ ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਗੱਲ ਸੱਕ ਵਾਲੀ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਉਹ ਸੱਕ ਵਾਲੀ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੦।

ਅਤੇ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਰਸੂਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਮਸ਼ਖ਼ਰੀਆਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਸ਼ਖ਼ਰੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਕਸਟ² ਨੇ ਘੇਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੧।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਰਤਾ ਧਰਤੀ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰੋ, ਫਿਰ ਦੇਖੋ ਕਿ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੨।

(ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਇਹ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ? (ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਉਹ ਕੀ ਦੇਣਗੇ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਹੀ ਫਰਜ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

وَقَالُوا لَوْلَا أُنزِلَ عَلَيْهِ مَلَكٌ وَلَوْ أَنزَلْنَا مَلَكَ لَفِظُوا الْأَمْرَ ثُمَّ لَا يَنْظُرُونَ ⑨

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ مَلَكَ لَجَعَلْنَاهُ رَجُلًا وَلَلَبَسْنَا عَلَيْهِمْ مَا يَلْبَسُونَ ⑩

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ بِرُسُلٍ مِّن قَبْلِكَ فَخَاقَ بِالذِّينِ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ⑪

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ ثُمَّ انظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ⑫

قُلْ لِمَن مَّا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ قُلْ لِلَّهِ كُتِبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ لِيَجْمَعَكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ لَا رَيْبَ

¹ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਜਦ ਕੋਈ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਤੇ ਭੇ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਮਸ਼ਖ਼ਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਉਤਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੀਅਤ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸਟਾਂ ਦਾ ਉਹ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸ (ਗੱਲ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ¹ ਹੈ, ਉਹ ਏਹਨਾਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ²। ੧੩।

ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਰਾਤ (ਦੇ ਅਨੁਰੇ ਵਿਚ) ਤੇ ਦਿਨ (ਦੇ ਚਾਨਣੇ) ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੪।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਵਾਂ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ (ਸਾਰੇ ਜੀਆ ਜੰਤ) ਨੂੰ ਖੁਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। (ਉਹ ਆਪ ਨਿਰਾਹਾਰ ਹੈ।) ਤੂੰ ਇਹ (ਵੀ) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰ ਬਣਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ (ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਤੂੰ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਬਣੀਂ। ੧੫।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਨਾ ਕਰਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੧੬।

ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ (ਕਸ਼ਟ) ਟਾਲ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਹ (ਬਹੁਤ) ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੭।

فِيهِ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي الْإِنِّلِ وَالتَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١٤﴾

قُلْ أَعِزَّ اللَّهُ اتَّخَذُ وَلِيًّا فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ يُطْعِمُ وَلَا يُطْعَمُ قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَسْلَمَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الشَّارِكِينَ ﴿١٥﴾

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٦﴾

مَنْ يُصِرْ عَنْهُ يُؤْمِنُ فَقَدْ رَجِمَهُ وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْبَينُ ﴿١٧﴾

¹ਅਰਬੀ ਢੰਗੀ ਦੇ ਕੋਸ ਅਨੁਸਾਰ “ਅੱਲਾਜੀਨਾ ਖੁਸ਼ਿਕੁ ਅਨਫੁਸਾਹੁਮ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ।

²ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਪਨ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਜਿੱਟਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਵੀ) ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲ^੧ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੯।

ਕੁੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ (ਸੱਚੀ) ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਹਸਤੀ ਹੈ? (ਫੇਰ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਉੱਤਰ ਵਿਚ) ਆਖ ਕਿ ਅੱਲਾਹ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਗਵਾਹ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੇਰੇ ਵਲ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਾਂ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਕ ਇਹ ਪੁੱਜੇ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਤੁਸੀਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਫਿਰੋ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਫੇਰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ) ਆਖ ਕਿ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਕੱਲਮ-ਕੱਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ। ੨੦।

وَاِنْ يَنْسَأَكَ اللَّهُ يُضِرَّ فَلَا تَكُنْ لَهُ إِلاَّ هُودًا
وَاِنْ يَنْسَأَكَ يَخْذِرْ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْغَنِيُّ ②

قُلْ أَيْ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ شَهِيدٌ
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ
لَأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ إِسْكُمْ لَسْتُمْ مُسْمَعُونَ
أَنْ مَعَ اللَّهِ إِلَهٌ آخَرُ قُلْ لاَ أَشْهَدُ
قُلْ إِنَّمَا هُوَ إِلَهٌ وَاحِدٌ وَاسْتَعِزَّ بِرَبِّي
فِيمَا تَشْرِكُونَ ③

ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਸ਼ਨ ਉਪਜਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੰਡ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਵੀ। ਜੇ ਚੁੱਕਿ ਉਹ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਜਿੱਟਾ ਠੀਕ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਆ ਜਾਣ ਅਤੇ ਚੁੱਕਿ ਉਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਹਨ; ਜੇ ਹੁਣ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਓਹ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ; ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ; ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਪੁਸਤਕ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਜੇਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੨੧।
(ਰਕੂਅ ੨)

ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕੂੜ ਮਾਰੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ । ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਕਦੇ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਮਨੋਰਥ ਵਿਚ ਸਫਲ) ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ੨੨।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ) ਉਹ ਸ਼ਰੀਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, (ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਹਨ), ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ? । ੨੩।

ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਉਹ ਕੇਵਲ ਏਹੋ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ, ਜੋ ਸਾਡਾ ਸੱਚਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ੨੪।

ਵੇਖੋ (ਇਸ ਸਮੇਂ) ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਣਗੇ ਅਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, (ਉਹ ਸਭ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਵੇਗਾ । ੨੫।

الَّذِينَ اتَّيْنَهُمُ الْكِتَابُ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ
ابْنَاءَهُمْ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ كَمَا لَا يُؤْمِنُونَ ۖ

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِآيَاتِهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ۝

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَبِيئًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا
أَيْنَ شُرَكَائُكُمُ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ۝

ثُمَّ لَمْ تَكُنْ تَنْتَهُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا وَاللَّهِ رَبَّنَا مَا
كُنَّا مُشْرِكِينَ ۝

أَنْظُرْ كَيْفَ كَذَبُوا عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْعَلُونَ ۝

“ਇਨ” ਪਦ ਕਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਪੱਕਿਆਈ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਹੂ” ਪੜਨਾਵ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ” । ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਏਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਲੋਕ) ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਤੇਰੇ (ਬਚਨਾਂ) ਵਲ ਕੰਨ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਪੜਦੇ^੧ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ (ਨਾ) ਸਮਝ ਸਕਣ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵੀ ਡੋਰੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵੇਖ ਲੈਣ, ਪਰ ਓਹ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ) ਇੱਥੋਂ ਤਕ (ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ) ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਦੇ ਹਨ। ਇਨਕਾਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ-ਸ਼ਰੀਫ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੱਸੇ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ^੨। ੧੨੬।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ) ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਆਪ ਵੀ) ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਪਰ^੩ ਓਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ। ੧੨੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਵੇਖੇ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ (ਲਿਆ) ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਓਹ (ਉਦੋਂ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕਾਸ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਰਤਾਏ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। (ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ)। ੧੨੮।

وَمِنْهُمْ مَّن يَسْتَعِجِلُ الْبَيْكَ وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ
اَكِنَّةً اَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِيْ اَذَانِهِمْ وَقْرًا وَاِنْ يَرَوْا
كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوْا بِهَا حَتّٰى اِذَا جَاءُوْكَ يُخَادِلُوْكَ
يَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِنْ هٰذَا اِلَّا اَسَاطِيْرُ الْاَوَّلِيْنَ ۝

وَهُمْ يَنْهَوْنَ عَنْهُ وَيَنْتَوْنَ عَنْهُ وَاِنْ يُهْلِكُوْنَ
اِلَّا اَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۝

وَلَوْ تَرَى اِذْ وَقَفُوْا عَلَى النَّارِ فَيَقَالُوْا لَلَيْتَنَا نُرَدُّوْ
لَا نَكْذِبُ اِلَّا بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنُكُوْنُ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝

^੧ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਦੇਡ ਭੈੜੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਬਲ ਤਾਬਾ ਅੱਲਾਹੁ ਅਲੋਹਾ ਬਿਕੁਫਰਿ ਹਿਮ” (ਅਲ-ਨਿਸਾ ਰ: ੨੨)

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

^੨ਇਹ ਕਥਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਪੁਰਾਣੇ ਵਾਕਿਆਤ ਪੇਸ਼ਗਈ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਵਾਕਿਆਤ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਬੀਤੇ ਹਨ।

^੩“ਵਾਉ” ਦਾ ਅਰਥ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਲੋਕਿਨ (ਪਰ) ਦਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵ ਵਧੇਰੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲੀਅਤ¹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ (ਕੁਝ) ਓਹ (ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਲੁਕਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ (ਉਸ ਗੱਲ ਵਲ), ਜਿਸ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਓਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਵਿਚ ਝੂਠੇ ਹਨ। ੨੯।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਪਰਲੋਕ) ਦਾ ਹੋਰ (ਕੋਈ) ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੩੦।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਵੇਖੇ, ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ (ਤੇ) ਓਹ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਫ਼ਰਮਾਏਗਾ ਕਿ ਕੀ ਇਹ (ਦੂਜਾ ਜੀਵਨ) ਸੱਚਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ? (ਅਤੇ) ਓਹ (ਇਸ ਦਾ) ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ, (ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ) ਉਹ ਫ਼ਰਮਾਏਗਾ ਕਿ ਤਦ (ਹੁਣ) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖੋ। ੩੧।

(ਰਕੂਅ ੩)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ ਹੋਣ (ਦੇ ਮਸਲੇ) ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹਨ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਘੜੀ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਆ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਾਇ² ਸਾਡੀ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ,

بَلْ بَدَا لَهُمْ مَا كَانُوا يُخْفُونَ مِنْ قَبْلُ وَلَوْ رَدُّوا
لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٢٩﴾

وَقَالُوا إِن هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا وَمَا غَنُ
يَمُوعُنَا ﴿٣٠﴾

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يُقِيمُوا عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ قَالَ لَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ
قَالُوا بَلْ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ
تَكْفُرُونَ ﴿٣١﴾

فَذَخِيرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُمْ
السَّاعَةُ بَغْتَةً قَالُوا يُخَسِرُونَ عَلَىٰ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

¹ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਬਲ” ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ ਬਲ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਅਸਲ ਹਕੀਕਤ ਦੱਸਣ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਇਸੇ ਭਾਵ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ।

²“ਹਾ” ਹਸਰਾਤਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਹਾਇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਬਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੰਗੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਘੜੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਤੇ ਲੱਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਸੁਣੋ ! ਜੋ (ਭਾਰ) ਓਹ ਚੁੱਕਣਗੇ, ਉਹ ਬਹੁਤ (ਹੀ) ਭੇੜਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੨।

ਅਤੇ ਮਾਤਲਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਖੋਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਘਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ? ੩੩।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਤੇਨੂੰ ਜਰੂਰ (ਵੱਡਾ) ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਤੇਰੀ ਹੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਸਗੋਂ ਓਹ ਜ਼ਾਲਮ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ^੧। ੩੪।

ਅਤੇ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਸਾਰੇ) ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ ਗਿਆ, ਓਹ ਸਬਰ (ਹੀ) ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆ ਗਈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦਾ। ਤੇਰੇ ਵਲ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ੩੫।

وَهُمْ يَحْمِلُونَ أَوْزَارَهُمْ عَلَى ظُهُورِهِمْ أَلَا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ﴿٣٢﴾

وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَبِيبٌ وَلَهُمْ وَلِلْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفْلا تَعْقِلُونَ ﴿٣٣﴾

قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَكْزُرُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يَكْذِبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِلَايَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿٣٤﴾

وَلَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوا عَلَى مَا كُذِّبُوا وَأَوْدُوا حَتَّى أَتَاهُمْ نَصْرُنَا وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ وَلَقَدْ جَاءَكَ مِنْ نَبِيِّائِ الْمُرْسَلِينَ ﴿٣٥﴾

^੧ਇਥੋਂ “ਫ਼ਾ” ਅੱਖਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਲਾਮ” ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਉਂਕਿ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਤੇਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਚਿੰਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੇ ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਦੀ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਤੈਨੂੰ ਭੈੜੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਬਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਖੁੱਹ ਵਿਚ, ਜਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਲ (ਜਾਣ ਲਈ) ਕਿਸੇ ਪੱਤੀ ਦੀ ਢੂੰਡ ਕਰ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆ, ਤਾਂ (ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰ) ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਸੋ ਤੂੰ ਆਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਕਦੇ) ਨਾ ਬਣਾ। 13੬।

ਜੇਹੜੇ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ (ਗੱਲ ਨੂੰ) ਪਰਵਾਨ (ਵੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਮੁਰਦੇ^੨ (ਹਨ), ਅੱਲਾਹ (ਹੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵਲ ਹੀ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। 13੭।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਆਇਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ? ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਸ (ਗੱਲ) ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਆਇਤ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇ। ਹਾਂ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ (ਇਹ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। 13੮।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਜੀਆ-ਜੇਤ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਾਂ ਤੇ ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ ਪੰਥੇਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੀਆਂ^੩ ਸੰਗਤਾਂ ਹਨ।

وَإِنْ كَانَ كِبَرُ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهَدْيِ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ⑥

إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْعَوْنَ ⑦ وَالْمَوْتُ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ ثُمَّ إِلَيْهِ يُرْجَعُونَ ⑧

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ فَادْرَسْ عَلَى أَنْ يُنْزَلَ آيَةٌ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ⑨

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا ظَلِيٍّ يَنْقُرُ عَلَيْهَا إِلَّا أُسْمِئُ امْنًا لَكُمْ مَا فَزَّخْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ

¹ਅਰਥਾਤ ਰੱਬ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰ !

²ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਦਾ ਪਦ ਸੱਖਣੇ ਤੇ ਕੋਰੇ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਕਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕ ਭਰੇ ਵੀਚਾਰ ਸਾਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ :—

ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਏ ਜੀਵਦੇ ਪਰਵਾਣੁ ਹਹਿ ਮਨਮੁਖ ਜਨਮਿ ਮਰਾਹਿ ॥
ਨਾਨਕ ਮੁਏ ਨ ਆਖੀਅਹਿ ਜਿ ਗੁਰ ਕੇ ਸਬਦਿ ਸਮਾਹਿ ॥

(ਵਾਰ ਸੋਰਠ, ਸ: ਮ: ੩, ਪੰਨਾ ੬੪੩)

³ਅਰਥਾਤ:—ਸਾਰੇ ਹੀ ਜੀਵ ਸਾਜਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਕੋਈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ^੧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।
ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਧੜਿਆਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਦੇ ਹਸ਼ੂਰ ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ
ਜਾਏਗਾ। ੧੩੯।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ
ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹ ਬੋਲੇ ਤੇ ਗੁੰਗੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਅਗਿਆ-
ਨਤਾ ਦੇ) ਅੰਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ।
ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੪੦।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਕਿ
ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਏ, ਜਾਂ
ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਘੜੀ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ
ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ
ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਨੂੰ ਪੂਜੋਗੇ। ੧੪੧।

ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਜੋਗੇ। ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ
ਚਾਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਜਿਸ (ਕਸ਼ਟ) ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ
ਤੁਸੀਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰੋਗੇ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੂਰ
ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ
ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸੀ, ਉੱਕਾ ਹੀ
ਭੁੱਲ ਜਾਓਗੇ। ੧੪੨। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ (ਸਾਰੀਆਂ) ਜਾਤੀਆਂ
ਵਲ (ਅਨੇਕਾਂ) ਰਸੂਲ ਭੇਜ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ
ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ,
(ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ, ਇਸ ਲਈ ਮਾਇਕ
ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਸਿਆ ਸੀ^੨ ਕਿ ਓਹ
ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ। ੧੪੩।

إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ ۝

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمُّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ
مَنْ يَشَأِ اللَّهُ يُضِلَّهُ وَمَنْ يَشَأِ اللَّهُ يُجْعَلْهُ عَلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ۝

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ أَوْ أَتَاكُمْ السَّاعَةُ
اعْبُدُوا اللَّهَ تَدْعُونَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝

بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ إِلَيْهِ إِنْ شَاءَ
وَتَنْسَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ ۝

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكَ فَآخَذْنَاهُم بِالْبَأْسَاءِ
وَالضَّرَآءِ لَعَلَّهُمْ يَتَضَمَّرُونَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਲੁੜੀਂਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਸ਼ਟ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਫੇਰ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਓਹ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ (ਹੋਰ ਵੀ) ਕਠੋਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸੈਤਾਨ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੀਆਂ ਕਰ ਵਿਖਾਈਆਂ। ੪੪।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮੁੜ ਮੁੜ) ਯਾਦ ਕਰਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸਨ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਇਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਕਸ਼ਟਾਂ^੧ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਓਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੪੫।

ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ (ਕੇਵਲ) ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ। ੪੬।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ, (ਕਿ) ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਵੇਖਣ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਇਸ਼ਟ ਹੈ, ਜੋ (ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋਈਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਤਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਵੇਖ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਮੁੜ ਮੁੜ (ਅੱਡ ਅੱਡ ਦੰਗਾਂ ਨਾਲ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਓਹ ਬੇਪਰਵਾਹੀ (ਹੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪੭।

فَلَوْلَا إِذْ جَاءَهُمْ بَأْسُنَا تَضَرَّعُوا وَلَكِنْ قَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٤﴾

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ فَتَحْنَا عَلَيْهِمُ أَبْوَابَ كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى إِذَا فَرِحُوا بِمَا أُوتُوا أَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً فَإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ ﴿٤٥﴾

فَقَطَّعَ دَائِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٦﴾

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَعَتَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ وَحَمَّ عَلَى قُلُوبِكُمْ مِّنْ إِلَهٍ غَيْرِ اللَّهِ يَأْتِيَكُمْ بِهِ أَنْظَرُ كَيْفَ تُصَرِّفُ الْآيَاتِ ثُمَّ هُمْ يَصْذِفُونَ ﴿٤٧﴾

^੧ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ “ਅਖ਼ਲਾਕੁਮ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਤੇ “ਅਖ਼ਲਾਕੁ” ਪਦ ਦਾ ਭਾਵ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਅਸੀਂ ਇਹੋ ਭਾਵ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਦੱਸ ਤਾਂ ਸਹੀ, ਕਿ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਪਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕੀ ਚਾਲਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ (ਵੀ) ਮਲੀਆਮੇਟ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ? 18੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸੁਸ਼ਬਰੀਆਂ ਸੁਣਾਉਣ ਤੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਲਈ (ਹੀ) ਭੇਜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਜੇਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਵੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ (ਹੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। 18੯।

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਵੱਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। 1੯੦।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ (ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ ਗੁਪਤ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ (ਕੋਈ) ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤੇ ਸੁਜਾਖਾ ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? 1੯1। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਇਕੱਠਾ ਕਰਾਕੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਉਦੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀ; ਇਸ ਲਈ ਡਰਾ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਣ। 1੯2।

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابُ اللَّهِ بَغْتَةً أَوْ جَهْرَةً هَلْ يُهْلِكُ إِلَّا الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٨٨﴾

وَمَا تُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ ۚ فَمَنْ أَصْحَابُ الْأَخْفَادِ عَلَىٰ هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿١٨٩﴾

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا يَنسِفُهُمُ الْعَذَابُ بِمَا كَانُوا ۚ يَفْسُقُونَ ﴿١٩٠﴾

قُلْ لَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبِ وَلَا أَقُولُ لَكُمْ إِنِّي مَلَكٌ ۚ إِنِّي شَيْعٌ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ ۚ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۚ أَفَلَا تَتَفَكَّرُونَ ﴿١٩١﴾

ع

وَأَنذِرْ بِهِ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنْ يُنْشَرُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ ۚ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَّعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ﴿١٩٢﴾

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਸਵੇਰ-ਸਾਮ, ਉਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਧਿੱਕਾਰ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਲੇਖੇ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਿੱਕਾਰੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ। ੧੨੩।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੀ ਕਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਲੋਕ) ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਣ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਏਹਨਾਂ (ਹੀਣੇ) ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਠੀਕ ਹੈ) ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਧਨਵਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ? ੧੨੪।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਉਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ "ਸਲਾਮ" (ਅਲੋਕੁਪ) ਕਿਹਾ ਕਰ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨੂੰ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਭੁੱਲ ਨਾਲ (ਕਦੇ) ਕੋਈ ਅਪਰਾਧ ਕਰ ਬੈਠੇ, ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲਏ, ਤਾਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਇਹ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ (ਵੀ) ਹੈ। ੧੨੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੁ (ਸੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏ) ਅਤੇ ਅਪ-ਰਾਧੀਆਂ ਦਾ ਦੰਗ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏ। ੧੨੬।

(ਰਕੂਅ ੬)

وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَكَ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ تَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٢٣﴾

وَكَذَلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِيُتَبَوَّلُوا أَهْلُوا لَا مِنْ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مِنْ يَبْنَاهُ أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ ﴿١٢٤﴾

وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا أَوْ جَهَالَةً ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهَا وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٥﴾

وَكَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْآيَاتِ وَلِتُنَبِّئَ سَيِّئِ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٦﴾

١٢٦

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ (ਬੂਠੇ ਇਸਟਾਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹੋ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਹਾਸੇਹੀਣੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਿਛ-ਲਗ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। (ਜੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਤਾਂ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਮੈਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵਾਂਗਾ। ੧੫੭।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲ ਤੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਦਲੀਲ) ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ। ਜਿਸ (ਗੱਲ) ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਲ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਉਸ ਦਾ) ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ੧੫੮।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਲ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਸਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦਾਂ ਦਾ) ਫੈਸਲਾ (ਕਰਦੇ ਦਾ) ਹੋ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। (ਉਹ ਜਦ ਯੋਗ ਸਮਝੇਗਾ, ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ)। ੧੫੯।

ਅਤੇ ਉਸ ਕੋਲ ਗੁਪਤ-ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ (ਗੁਪਤ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਜਲਾਂ ਤੇ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪੱਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡਿਗਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅਨੁਰਿਅਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਾਣਾ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਤਰ (ਚੀਜ਼) ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਖੁਸ਼ਕ, ਜੋ (ਉਸ ਦੀ) ਸਪਸ਼ਟ ਰਾਖੀ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ। ੧੬੦।

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ قُلْ لَا أَتَّبِعُ أَهْوَاءَ كُمْ قَدْ صَلَّيْتُ إِذَا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٥٨﴾

قُلْ إِنِّي عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَكَذَّبْتُمْ بِهِ مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ يَقْضِي الْحَقَّ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاصِلِينَ ﴿١٥٩﴾

قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَقَضَى الْأَمْرَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ﴿١٦٠﴾

وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْفٍ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَأْسُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١٦١﴾

ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੀ ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੁ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਜਾਣੇ ਕਰਾਵੇਗਾ। ੬੧। (ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿਗਰਾਨ (ਨੀਅਤ ਕਰ ਕੇ) ਭੇਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ^੧ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ (ਫਰਿਸ਼ਤੇ) ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਕੱਢ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਡੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਦੇ (ਕੋਈ) ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੬੨।

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ, ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਣੋ! ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਉਸੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਛੇਤੀ ਲੇਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੬੩।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਲਾਂ ਤੇ ਥਲਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਕੱਢਦਾ ਹੈ? ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਸਟ ਵਿੱਚੋਂ ਬਚਾ ਲਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ੬੪।

وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ٦١

وَهُوَ الْغَاثُ فَتَوْفَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلْ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً ۖ خَتِّ إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمُ الْمَوْتُ تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفْزَطُونَ ٦٢

ثُمَّ رُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ ۖ أَلَا لَهُ الْحُكْمُ وَهُوَ أَسْرَعُ الْحُسَيْنِ ٦٣

قُلْ مَنْ يُنَبِّئُكُمْ مِنْ ظُلُمَاتِ اللَّيْلِ وَالْبَحْرِ تَدْعُوْنَهُ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً ۚ لَئِنْ أُنْجِئْنَا مِنْ هَذِهِ لَنُكَوِّنَنَّ مِنَ الشُّكْرِ مَنَ ٦٤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਰਸੂਲ। ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ :—

“ਫਕੀਹਾ ਇਜ਼ਾ ਜਿਅਨਾ ਮਿਨ ਕੁੱਲਿ ਉੱਮਾਤਿਨ ਬਿਸਹੀਦ” (ਅਲ-ਨਿਸਾ ਰ: ੬)

ਅਰਥਾਤ—ਉਦੋਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨਿਗਰਾਨ ਲਿਆ ਕੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਖੜਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ (ਹੀ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ (ਵੀ) ਤੇ ਹਰੇਕ (ਦੁਜੀ) ਘਬਰਾਹਟ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ (ਵੀ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸ਼ਿਰਕ ਕਰਦੇ ਹੋ?। ੬੫।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ (ਗੱਲ) ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉਪਰੋਂ ਕਸ਼ਟ ਉਤਾਰੇ, ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ) ਆਪਸ ਵਿਚ ਅੱਡ ਅੱਡ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਹੱਥੋਂ ਦੰਡ ਦੁਆਏ। ਵੇਖੋ, ਅਸੀਂ ਉਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ (ਮੁੜ ਮੁੜ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੂ ਓਹ ਸਮਝ ਸਕਣ। ੬੬।

ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਇਸ (ਗੱਲ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ) ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨਹੀਂ। ੬੭।

ਹਰੇਕ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ (ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ) ਸਮਝ ਜਾਉਗੇ। ੬੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬੇਲਗਾਮ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਰਹੁ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਇਸ (ਨਿਰਮੂਲ ਬਚਨਾਂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਬਾਤ ਵਿਚ ਨਾ ਰੁਝ ਜਾਣ ਅਤੇ ਜੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੈਨੂੰ (ਕਦੇ) ਭੁਲਾ ਹੀ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਯਾਦ ਆ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਕੰਮ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਬੈਠ। ੬੯।

قُلْ اللَّهُ يُخَيِّكُم مِّنْهَا وَمِنْ كُلِّ دُوبٍ تَمَّ أَنْتُمْ تُشْرِكُونَ ﴿٦٥﴾

قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْضِكُمْ أَوْ يَلْبِسَكُمْ شِيْعًا وَيُذَيِّقَ بَعْضَكُمْ بِأَسْ بَعْضٍ أَنْظُرْ كَيْفَ تُصْرِفُ الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَفْقَهُونَ ﴿٦٦﴾

وَكَذَّبَ بِهٖ قَوْمُكَ وَهُوَ الْحَقُّ قُلْ لَنْتُ عَلَيْكُمْ يَوْكِيْلٌ ﴿٦٧﴾

لِكُلِّ نَبَاٍ مُّسْتَقَرٌّ وَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ ۚ وَإِمَّا يُنْسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِ مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٦٩﴾

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਹਨਾਂ (ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਦੇ ਲੇਖੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਾਂ, ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ। ੧੦੦।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਧਰਮ (ਇਕ) ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਿਆਗ ਦੇ ਅਤੇ ਇਸ (ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ) ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਰਤੂਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਵੀ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਏਹੋ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ—ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਮਿਲੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪ੍ਰਜੇਗਾ। ੧੦੧। (ਰਕੂਅ ੮)

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦਾ ਕਿਉਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦੇ ਸਮਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਪਰਤ ਜਾਈਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਗ਼ੀ (ਲੋਕ) ਵਰਗਲਾ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਹ (ਵੱਡਾ) ਹੋਰਾਨ (ਪ੍ਰਸ਼ਾਨ) ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

وَمَا عَلَى الَّذِينَ يَتَّقُونَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ شَيْءٍ
وَكِنَّ ذِكْرِي لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ⑥

وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لِبَاطِلٍ آلِهَتَهُمْ
الْجُتُوَ الدُّنْيَا وَذَكْرِي لَهُ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ
لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ ⑦ وَإِنْ
تَعْدِلْ كُلُّ عَدْلٍ لَا يُؤْخَذُ مِنْهَا ⑧ أُولَئِكَ الَّذِينَ
أَبْلُوا بِمَا كَسَبُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَيِيمٍ وَعَلَاءُ
الْيَمْرِ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ⑨

ع ੧੦

قُلْ أَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَلَا يَضُرُّنَا
وَنُزِدْ عَلَى آعْقَابِنَا بَعْدَ إِزْهَادِنَا اللَّهُ كَالَّذِي
اسْتَهْوَتْهُ الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانًا ⑩

ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀ ਵੀ ਹੋਣ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਅਸਲ ਸੁਮਾਰਗ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ । ੭੨।

ਇਹ (ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਪੂਰੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੀਏ ਅਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਢਾਲ ਬਣਾਈਏ ਅਤੇ (ਅੱਲਾਹ) ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਓਗੇ । ੭੩।

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਅੱਲਾਹ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਉਂ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਜਦ ਨਰਸਿੰਗਾ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਰਾਜ (ਕੇਵਲ) ਉਸੇ (ਕੱਲਮ ਕੱਲੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ (ਸੰਪੂਰਣ) ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ । ੭੪।

ਅਤੇ (ਇਹ ਯਾਦ ਕਰੋ), ਜਦ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ “ਆਜ਼ਰ” ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ (ਕਈ) ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਬਾਪਦਾ ਹੋਂ ? ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੀ (ਸਾਥੀ) ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਾਹੇ ਜਾਂਦੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ੭੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹਜ਼ਰਤ) “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੂੰ (ਸਾਰੇ) ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿਚ (ਆਪਣਾ) ਰਾਜ ਦਸਦੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ (ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਵੇ ਤੇ) ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਵੇ । ੭੬।

يَذْعُرُونَهُ إِلَى الْهُدَىٰ ۖ اٰتَيْنَا قُلَّ ۖ اِنْ هُدَىٰ اللّٰهُ
هُوَ الْهُدَىٰ ۚ وَاٰمَرْنَا لِنُسَلِّمَ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝

وَاَنْ اَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّقُوْهُ ۚ وَهُوَ الَّذِيۡ اِلَيْهِ
تُخْشَرُوْنَ ۝

وَهُوَ الَّذِيۡ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ وَیَوْمَ
یَقُوْلُ کُنْ فَيَکُوْنُ ۚ قَوْلُهُ الْحَقُّ ۚ وَلَهُ الْمُلْكُ یَوْمَ
یُنْفَخُ فِي الصُّوْرِ ۚ عَلِمُ الْغَيْبِ ۚ وَالشَّهَادَةُ ۚ وَهُوَ
الْحَكِيْمُ الْخَبِيْرُ ۝

وَإِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ لِاَبِيْهِ اٰذَرَ اتَّخَذَ اَصْنَامًا ۚ اِهْمَ
اِنِّ اَرٰیكَ وَقَوْمَكَ فِی ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝

وَكَذٰلِكَ نُرِیۡ اِبْرٰهِيْمَ مَلَكُوْتَ السَّمٰوٰتِ
وَالْاَرْضِ وَیَكُوْنُ مِنَ الْمُؤَقِنِیْنَ ۝

(ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ) ਜਦ ਰਾਤ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ (ਟਿਮ-ਟਿਮਾਉਂਦਾ) ਤਾਰਾ ਵੇਖਿਆ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ (ਕੀ) ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ? ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਡੁੱਬ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਡੁੱਬ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਇਸਟ ਬਣਾਉਣਾ) ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੭੭।

(ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਜਦ ਉਸ ਨੇ (ਚਮਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ) ਚੰਨ ਵੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ (ਕੀ) ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ^੧ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ? ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਵੀ ਅਲੱਪ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਾ ਲਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਜਰੂਰ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਂਦਾ। ੭੮।

ਫੇਰ ਜਦ ਉਸ ਨੇ (ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ) ਸੂਰਜ ਵੇਖਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ (ਕੀ) ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ? ਇਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਵੀ ਅਸਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ। ੭੯।

ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਟੇਢੇ ਮਾਰਗਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣਾ (ਸਾਰਾ) ਧਿਆਨ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ੮੦।

فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي
فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا أُحِبُّ الْآفِلِينَ ۝

فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ
قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ الْقَوْمِ
الضَّالِّينَ ۝

فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِعَةً قَالَ هَذَا رَبِّي هَذَا الْكَبَرُ
فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تُشْرِكُونَ ۝

إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝

^੧ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇਕ ਸਿਆਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹਜਰਤ 'ਇਬਰਾਹੀਮ' ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿੱਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ "ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਾ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁਰਾਹੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।" ਜੋ ਇਸ ਆਇਤ ਨੇ ਤਾਂ ਸ਼ਿਰਕ ਦਾ ਮੁਆਲਾ ਆਉਣ ਦਾ ਵੀ ਖੰਡਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਧ ਬਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜਰਤ 'ਇਬਰਾਹੀਮ' ਜੀ ਦਾ ਕਬਨ ਇਕ ਤਾਨੂ ਸੀ।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਾ ਚਾਹਿਆ, (ਤਾਂ) ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹੋ: ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ? ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਜੇ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਲਵੇ, (ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ) ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ? ੧੮੧।

ਮੈਨੂੰ ਉਸ (ਚੀਜ਼) ਦਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਕਿਵੇਂ ਡਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਉਕਤੀ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ? ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਰੀਕ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸੂਝ ਬੂਝ ਹੈ, ਤਾਂ (ਦੱਸੋ ਕਿ) ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ੧੮੨।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਾਇਆ, ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅਮਨ (ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਏਹੋ (ਹੀ) ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਪਾਥੀ ਹਨ ੧੮੩। (ਰਕੂਅ ੯)

ਇਹ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ (ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਇਕ) ਦਲੀਲ ਸੀ, (ਜੋ) ਅਸੀਂ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਸਿਖਾਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ

وَحَاجَّةَ قَوْمِهِ قَالَ اتَّخَذُونِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدِينُ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ①

وَكَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَلَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنْزَلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَأَنَا الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ②

الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ ③

9
18

وَلَكَ حُجَّتُنَا آتَيْنَاهَا إِبْرَاهِيمَ عَلَى قَوْمِهِ نَرْفَعُ

ਮਿਸ਼ਰ ਹੋਇਆ ਕਿ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਫਿਲ-ਮਨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਜੋ ਉੱਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹੀ ਸਿਖਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਰਫ਼ ਦੀ ਜਿੱਥਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।

ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਦਵੀ ਵਿਚ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।
ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ
ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੮੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਇਬਰਾਹੀਮ) ਨੂੰ ਇਸਹਾਕ ਤੇ
ਯਾਕੂਬ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ) ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਉਸ ਤੋਂ)
ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਨੂਹ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ
ਉਸ (ਇਬਰਾਹੀਮ) ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚੋਂ ਦਾਉਦ,
ਸੁਲੇਮਾਨ, ਅਯੂਬ, ਮੂਸਾ ਤੇ ਹਾਰੂਨ ਨੂੰ ਵੀ, ਅਤੇ
ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਹੀ) ਸੁਭ ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੮੪।

ਅਤੇ ਜ਼ਿਕਰੀਆ, ਯਹਯਾ, ਈਸਾ ਤੇ ਇਲੀਆਸ ਨੂੰ
ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਏਹ) ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ੮੫।

ਅਤੇ ਇਸਮਾਈਲ, ਅਲਯਸਾਅ, ਯੂਨਸ ਤੇ ਲੂਤ
ਨੂੰ (ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਦਿੱਤਾ ਸੀ) ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ
ਨੂੰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ
ਸੀ। ੮੬।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਸੰਤਾਨਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ ਅਸੀਂ
ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਸੀ) ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ
ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੮੭।

دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ۝

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ كُلًّا هَدَيْنَا وَنُوحًا
هَدَيْنَا مِن قَبْلُ وَمِن ذُرِّيَّتِهِ دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ
وَأَيُّوبَ وَيُوسُفَ وَمُوسَى وَهَارُونَ وَكَذَلِكَ
نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝

وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِيلَىٰ ۖ كُلٌّ مِّنَ
الصَّالِحِينَ ۝

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُونُسَ وَلُوطًا ۖ كُلًّا
فَضَّلْنَا عَلَى الْعَالَمِينَ ۝

وَمِن آبَائِهِمْ وَذُرِّيَّتِهِمْ وَإِخْوَانِهِمْ وَاجْتَبَيْنَاهُمْ
وَهَدَيْنَاهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝

ਜ਼ਿਕਰੀਆ ਦਾ ਵਰਣਨ ਯਾਹਯਾ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਈਸਾ ਦਾ ਇਸ ਲਈ
ਕਿ ਯਾਹਯਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਅਰਹਾਸ) ਸਨ ਅਤੇ ਇਲਯਾਸ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਈਸਾ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਲੀਯਾਸ ਦੇ ਆਕਾਸ਼
ਤੋਂ ਆਉਣ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਅਤੇ ਇਸਮਾਈਲ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਈਸਾ ਵਾਂਗ ਜਮਾਲੀ ਨਬੀ ਸਨ। ਅਤੇ ਅਲਯਸਾਅ
ਅਰਥਾਤ ਯਸਅਯਾਅ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਲੀਯਾਸ ਨਾਲ ਤਸਬੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਯੂਨਸ
ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਕੇ ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੂਤ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ
ਸੰਬੰਧ ਇਬਰਾਹੀਮ ਤੇ ਇਸਮਾਈਲ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਸੀ।

ਸੋ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਹ ਨਬੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿਛੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ
ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੇ ਹਿਕਮਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਨਾ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ
ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ।

ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਉਹ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਸ਼ਿਰਕ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ ਅਜਾਈ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ। ੮੮।

ਏਹੋ ਹੀ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੁਸਤਕ, ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੇ ਨਬੂਵਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ (ਨਬੂਵਤ) ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ (ਹੋਰ) ਜਾਤੀ (ਅਰਥਾਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ) ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ੮੯।

ਉਹਨਾਂ (ਹੀ ਉਕਤ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ੯੦। (ਰਕੂਅ ੧੦)

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਸੇ (ਵੀ) ਬੰਦੇ ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਪੁਸਤਕ (ਹਜ਼ਰਤ) "ਮੂਸਾ" ਲਿਆਏ ਸਨ, ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਚਾਨਣਾ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ? ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਤਰਾ ਪੱਤਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ (ਵੀ) ਕਰਦੇ ਹੋ ਤੇ (ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ) ਕੁਝ (ਹਿੱਸਾ) ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਵੀ ਹੋ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਸਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ (ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ)।

ذَٰلِكَ هُدَىٰ اللَّهِ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ مِّنْ عِبَادِهِ
وَلَوْ أَشْرَكُوا لَحِطَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٨﴾

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ
فَإِنْ يَكْفُرْ بِهَا هَٰؤُلَاءِ فَقَدْ وَكُنَّا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا
بِهَا بِكَافِرِينَ ﴿٨٩﴾

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ فِيمَهُمْ أَمَّا أَتَذَرُ ۚ
أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِمْ أَجْرًا إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿٩٠﴾

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ
عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ ۚ قُلْ مَن أَنزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ
بِهِ مُوسَىٰ نُورًا وَهُدًى لِّلنَّاسِ يَجْعَلُونَهُ قُرْآنًا
يُبَدِّلُونَهَا وَتَخْفَوْنَ كَثِيرًا وَغَلِبَتُمْ مَا لَمْ تَعْلَمُوا

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ (ਵੀ) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ) ਫੇਰ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬੂਠ ਵਿਚ ਖੋਡਦਿਆਂ ਕੁਦਦਿਆਂ ਛੱਡ ਦੇ। ੯੨।

ਅਤੇ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਇਕ (ਮਹਾਨ) ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਹ) ਬਰਕਤਾਂ ਦੀ ਸਮੁਦਾਇ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਣੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਿਆ ਕਰ), ਅਰਥਾਤ ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ "ਉਮੁਲ ਕੁਰਾ" (ਮੱਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ) ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੇ-ਭੀਤ ਕਰੇ। ਜੇਹੜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ (ਗੱਲਾਂ) ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਇਸ ਪੁਸਤਕ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ। ਓਹ ਆਪਣੀਆਂ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਸਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ)। ੯੩।

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ (ਹੋਰ) ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਬੂਠ ਬੋਲੇ? ਜਾਂ ਇਹ ਆਖੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹੋ ਜੇਹੀ (ਬਾਣੀ) ਉਤਾਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੇਖੇਂ ਜਦ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ (ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ) ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਪਸਾਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਕੱਢੋ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ

أَنْتُمْ وَلَا آبَاؤُكُمْ قُلِ اللَّهُ تَمَرَّزَهُمْ فِي خُوضِهِمْ
يَلْعَبُونَ ﴿٩٢﴾

وَهَذَا كِتَابٌ أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ مُصَدِّقُ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَهُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩٣﴾

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَدَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَقَالَ إِنِّي
إِلَى وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ وَمَنْ قَالَ سَأُنْزِلُ مِثْلَ
مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ
وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنْفُسَكُمُ الْيَوْمَ

ਅਸਤਿ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਘੁਮੰਡ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜ ਹੀਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦੇਂਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। (ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਿੱਸੇਗਾ।) ੧੯੪।

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ) ਸਾਡੇ ਕੱਲ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਆਏ ਹੋ, (ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਆਏ ਹੋ) ਅਤੇ (ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਓਹਨਾਂ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ) ਤੁਸੀਂ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ (ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਨ) ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸ਼ਰੀਕ ਹਨ। (ਅੱਜ) ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ। (ਹੁਣ) ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਸ ਵਿਚਲੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧ ਟੁੱਟ ਗਏ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਹ (ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ) ਤੁਹਾਥੋਂ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੯੫। (ਰਕੂਅ ੧੧)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾਣਿਆਂ ਤੇ ਗਿਣਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਵਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਉਂਦੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ। ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਅੱਲਾਹ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਮੁੜ ਪਰਤਾਏ ਜਾਓਗੇ? ੧੯੬।

ਉਹ ਸਵੇਰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਰਾਤ ਆਰਾਮ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਲੇਖੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੯੭।

تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنْتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْكِبُونَ ﴿١٩٤﴾

وَلَقَدْ جِئْتُمُونَا فَرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَتَرْكَلْتُمْ مَا كَوَّلْنَاكُمْ وَرَاءَ ظُهُورِكُمْ وَمَا نَرَى مَعَكُمْ شُفَعَاءَ كُُمُ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ أَنَّهُمْ فِيكُمْ شُرَكَاءُ ۚ لَقَدْ تَقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَا كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿١٩٥﴾

إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَمُخْرِجُ الْمَيِّتِ مِنَ الْحَيِّ ذَلِكُمُ اللَّهُ فَالِقُ تُوَفَّكُونَ ﴿١٩٦﴾

فَالِقُ الْإِصْبَاحِ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ حُسْبَانًا ۚ ذَلِكُمْ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿١٩٧﴾

ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਤਾਰੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਲ ਥਲ ਦੀਆਂ ਔਕੂਤਾਂ ਵਿਚ ਰਸਤਾ ਮਲੂਮ ਕਰ ਸਕੋ। ਅਸੀਂ ਸੂਝਵਾਨ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ੯੮।

ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਜਿੰਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਇਕ ਆਰਜ਼ੀ^੧ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸੂਝਵਾਨਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ੯੯।

ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਵਰਖਾ ਵਰ੍ਹਾਈ ਹੈ। ਫੇਰ (ਵੇਖੋ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਸ ਦੁਆਰਾ^੨ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਉਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀ^੩ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਤਹਿ ਬਤਹਿ ਦਾਣੇ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਗਾਭੇ ਵਿੱਚੋਂ ਝੁੱਕੇ ਹੋਏ ਫਲ (ਉਗਾਉਂਦੇ) ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੰਗੂਰ, ਜ਼ੈਤੂਨ ਤੇ ਅਨਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ (ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਅੱਡੇ ਅੱਡੇ। ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ^੪ ਦਰਖਤ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੱਕਣ (ਦੀ ਦਸ਼ਾ) ਨੂੰ ਵੇਖੋ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੧੦੦।

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِيَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ٩٨

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَفْقَهُونَ ٩٩

وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ نَبَاتَ كُلِّ شَيْءٍ فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا نُّخْرِجُ مِنْهُ حَبًّا مُّتَرَاكِبًا وَمِنَ النَّخْلِ مِن طَلْعِهَا قِنْوَانٌ دَانِيَةٌ وَجَنَّاتٍ مِّنْ أَعْنَابٍ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُشْتَبِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ انظُرُوا إِلَى ثَمَرِهِ إِذَا أَثْمَرَ وَيَنْعِهِ إِنَّ فِي ذَٰلِكُمْ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ١٠٠

^੧ਆਰਜੀ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਕਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਮੌਤ ਤੋਂ ਮਗਰਲਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਜਾਂ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਰਜੀ ਹੈ, ਜੋ ਛੋਟਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਰਲੋਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ।

^੨ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜਮੀਰ (ਪੜਨਾਵ) ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਥਾਂ “ਉਹ” ਪਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਦ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਤਾਂ ਜੁ ਕੁਝ ਪੜਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ।

^੩ਅਰਬੀ ਵਿਚ “ਹਮ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਉਰਦੂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਦ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਕੰਮ ਚਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

^੪ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਕ ਵਚਨ ਜਮੀਰ ਪੜਨਾਵ ਹੈ, ਪਰ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਚ ਬਹੁ ਵਚਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਦਰਖਤ ਨੂੰ ਫਲ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਦਰਖਤ ਪਦ ਇਕ ਵਚਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁ ਵਚਨ ਵੀ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ “ਜਿੰਨ-ਬੂਤਾਂ” ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਝੂਠੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਧੀਆਂ ਥਾਪ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਪਾਕ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੧੦੧। (ਰਕੂਅ ੧੨)

ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਸਾਜੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ (ਧੀ) ਪੁੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਤੀਵੀਂ (ਹੀ) ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ (ਤਾਂ) ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੦੨।

ਇਹ ਹੈ ਤੁਹਾਡਾ ਅੱਲਾਹ, ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਵੀ) ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਵੀ ਹੈ। ੧੦੩।

ਨਜ਼ਰਾਂ ਉਸ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀਆਂ, ਪਰ ਉਹ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੂਖਮ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ੧੦੪।

ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਦਲੀਲਾਂ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤਵ) ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਟੋਢਾ ਰਾਹ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤਵ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਪਵੇਗਾ।

وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَنَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ ⑥

17
18

بَدِيعَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَلَيْسَ لَهُ وَلَدٌ لَمْ تَكُنْ لَهُ صَاحِبَةٌ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ⑦

ذِكْرُ اللَّهِ رَبِّكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ فَاعْبُدُوهُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ⑧

لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ⑨

قَدْ جَاءَكُمْ بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِ

‘ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਇਲਮ ਦੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਕੱਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਜਲਵਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਦੀਦਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਰਖਵਾਲਾ¹ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ੧੦੫।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫੇਰ ਫੇਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ (ਤਾਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਹੁੱਜਤ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ) ਅਤੇ ਓਹ (ਇਹ) ਕਹਿ ਸਕਣ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹ (ਕੇ ਸੁਣਾ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਹੁੱਜਤ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਗਿਆਨਵਾਨ ਜਾਤੀ (ਦੇ ਭਲੇ) ਲਈ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੦੬।

ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈ। ੧੦੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹ (ਕਦੇ ਵੀ) ਸ਼ਿਰਕ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ² ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਨਾ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈਂ। ੧੦੮।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਦੁਰਬਚਨ ਨਾ ਬੋਲੋ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ ਬਣ ਕੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਦੁਰਬਚਨ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪੈਣਗੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮ ਸੋਹਣੇ³ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਕਰਾਏਗਾ। ੧੦੯।

وَمَنْ عَىٰ فَعَلَيْهَا وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِخَفِيظٍ ①

وَكَذَٰلِكَ نَصْرَفُ الْآيَاتِ وَلِيَقُولُوا دَرَسْتَ وَلِنُبَيِّنَهُ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ②

إِنِّيَع مَا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَاعْرِضْ عَنِ الشِّرْكِ إِن ③

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ④

وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ كَذَٰلِكَ زَيْنًا لِّكُلِّ أُمَّةٍ عَمَلُهُمْ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ مَرْجِعُهُمْ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑤

¹ ਅਰਥਾਤ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਵੱਗਿਆ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਜੋ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਜਾਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।

² ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਨਿਯਮ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਜੋ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਣ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਤੀ ਹੁਣ ਸ਼ਿਰਕ ਦੀ ਆਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਿਰਕ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਸਣ ਲਗ ਪਵੇਗੀ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਧੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਤੂੰ (ਸ਼ਰਫਾਲੂਆਂ ਨੂੰ) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਤੇ ਉਹ ਚੀਜ਼^੧ ਵੀ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਚਮਤਕਾਰ ਆਉਣਗੇ, ਤਾਂ ਓਹ (ਲੋਕ) ਫੇਰ ਵੀ ਸ਼ਰਫਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਕੋਲ ਹੈ। ੧੧੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਓਹ ਇਸ (ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ) ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ਰਫਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ, ਫੇਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਕਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੧੧।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਤਾਰਦੇ ਅਤੇ ਮੁਰਦੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਖੜੀ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਰਫਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਅਗਿਆਨੀ (ਹੀ) ਹਨ। ੧੧੨।

ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਇਕ ਨਬੀ ਦੇ ਵੇਰੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਦੇਣ ਲਈ ਓਹ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ) ਭੇੜੇ^੨ ਵੀਚਾਰ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਮੁਲੰਮੇ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

وَأَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَتْهُمْ آيَةٌ
لَّيُؤْمِنُنَّ بِهَا قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُشِيرُكُمْ
إِنَّهَا إِذَا جَاءَتْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١١٠﴾

وَنَقَلِبْ أَيْدِيَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ
مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١١١﴾

وَلَوْ أَنَّا نَزَّلْنَا إِلَيْهِمُ الْمَلَكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْئِي
وَحَسَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قَبْلًا مَا كَانُوا لِلْيُؤْمِنِ إِلَّا
أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ يَجْهَلُونَ ﴿١١٢﴾

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيْطَانِ الْإِنْسِ وَالْجِنِّ
يُوْحِي بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا

^੧ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਕਰਮ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਫਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਕੋਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹਨ, ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਫਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਮਨਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰਕ ਵਾਲੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਨਾ ਛੱਡ ਦੇਣ

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਅਸਲ ਪਦ ਦਾ ਭਾਵ ਤਾਂ ਭੇੜਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ “ਵਹੀ” ਦਾ ਪਦ ਸ਼ੇਰਤਾਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਰਤਾਨ ਕ੍ਰਿਤ ਕੁਸਤ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਭੇੜਾ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ
ਓਹ ਅਜਿਹਾ (ਕਦੇ ਨਾ) ਕਰਦੇ। ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਵੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ
ਕਰ ਦੇ। ੧੧੩।

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ ۖ مَا ظَنُّوا أَنَّهُ يَفْعَلُونَ ﴿١١٣﴾

ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਇਸ ਲਈ, ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ
ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ
(ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ) ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਵਲ ਨਿਉਂ ਜਾਣ ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ (ਕੂੜ ਕੁਸੱਤ)
ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਣ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ
ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਪਾ ਲੈਣ। ੧੧੪।

وَلِيَضَعَ إِلَيْهِ آفِدَّةَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ۖ بِالْآخِرَةِ وَ
لِيَرْضَوْهُ وَلِيَقْرِئُوا مَا هُمْ مُقَرِّفُونَ ﴿١١٤﴾

(ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਕੀ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਢੁੰਡ ਕਰਾਂ ?
ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ
ਉਤਾਰੀ ਹੈ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ,
ਓਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਉਤਾਰੀ ਗਈ
ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ
ਬਣ। ੧੧੫।

أَفَغَيْرَ اللَّهِ ابْتَغَىٰ حَكَمًا ۚ وَهُوَ الَّذِي أَنزَلَ إِلَيْكُمُ
الْكِتَابَ مُفَصَّلًا ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَتَيْنَهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ
أَنَّهُ مَوْلَىٰ رَبِّكَ ۖ الْحَقُّ ۖ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُنْزِلِينَ ﴿١١٥﴾

ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਗੱਲ
ਤਾਂ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਨਿਆਂਇ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗੀ,
(ਕਿਉਂਕਿ) ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੋਈ (ਵੀ) ਬਦਲਣ
ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੬।

وَتَنَتَّ كُلَّتْ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدًا ۚ لَا مُبَدِّلَ
لِكَلِمَاتِهِ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿١١٦﴾

ਜੇ ਕਰਮਾਂ ਵੱਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਕਰਮ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਚੂੰਕਿ
ਓਹ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਤਾਂ ਜੋ ਓਹ ਕਮਾ ਲੈਣ ਜੋ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ”, ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ
ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਤ ਵਿਚ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ੧੨੧ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਸੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ
ਹੈ।

ਜੇ ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੀ ਬਹੁ ਸੰਸਾਰੀ ਦੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਵੇਗੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਭਰਮ ਦੇ ਹੀ ਪਿਛਲਗ ਹਨ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਅਟਕਲ ਪੜ੍ਹ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੧੭।

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੧੧੮।

ਸੋ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾ ਲਿਆ ਕਰੋ। ੧੧੯।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ (ਹੋ ਗਿਆ) ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੇ ਕਿ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬੇਬਸ ਹੋ ਜਾਓ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ (ਲੋਕ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ੧੨੦।

ਅਤੇ ਪਾਪ ਦੇ ਪਰਗਟ ਰੂਪ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਬਚਦੇ ਰਹੋ। ਜੋ ਲੋਕ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ੧੨੧।

وَأَن تَطْعَ الْكَثْرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١١٧﴾

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ مَنْ يَضِلُّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١١٨﴾

فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١١٩﴾

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تَأْكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ قَدْ فَضَّلَ لَكُمْ مَا حَزَمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرِرْتُمْ إِلَيْهِ وَإِنْ كَثِيرًا لَيُضِلُّونَ بِأَهْوَاءِهِمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُعْتَدِينَ ﴿١٢٠﴾

وَذُرُوا لِأَهْلِ الْإِخْمِ وَبَاطِنَةِ إِنْ الَّذِينَ يَكْسِبُونَ
الْإِسْمَ جَزَاءً إِنْ كَانُوا يَقْتَرِفُونَ ﴿١٢١﴾

وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذَكِّرْ اِسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَاِنَّهٗ
لَفٰسِقٌ ۝ وَاِنَّ الشَّيْطٰنَ لَيُؤْوِحُوْنَ اِلٰى اٰوْلٰئِهِمْ
لِيُجَادِلُوْكُمْ ۝ وَاِنْ اَطَعْتُمْهُمْ اِنَّكُمْ لَمُشْرِكُوْنَ ۝ ٤٦

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਖਾਓ, ਤਾਂ ਇਹ (ਕਰਤਵ)
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੀ ਅਵੱਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਬੇਸ਼ੱਕ
ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਵੀਚਾਰ
ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ
ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਲੱਗੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਬਣ
ਜਾਉਗੇ। ੧੨੨। (ਰਕੂਅ ੧੪)

اَوْ مَنْ كَانَ مِيْنًا فَاَحْيَيْنٰهُ وَجَعَلْنَا لَهٗ نُوْرًا
بَنَشِيْءٍ ۝ فِي السَّاسِ كَمَنْ مَّثَلُهٗ فِي الظُّلُمٰتِ لَيْسَ
بِحَآرِجٍ مِنْهَا ۝ كَذٰلِكَ نُزَيِّنُ لِلْكَافِرِيْنَ مَا كَانُوْا
يَعْمَلُوْنَ ۝

ਅਤੇ ਕੀ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੁਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਅਸੀਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ
ਅਜਿਹਾ ਚਾਨਣਾ ਨੀਅਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ
ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਜਿਹਾ
(ਹੋ ਸਕਦਾ)-ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਅੰਨ੍ਹੇਰਿਆਂ ਵਿਚ (ਪਿਆ ਹੋਵੇ) ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ (ਵੀ) ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਰਮ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਕਰ ਕੇ
ਵਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੨੩।

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ اَلْبَرَّ مُجْرِمِيْهَا لِيَمْلِكُوْا
فِيْهَا ۝ وَمَا يَمْلِكُوْنَ اِلَّا اَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۝

ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ
ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਅਰਥਾਤ
ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ
ਹਨ।) ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ^੧ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਉਹ (ਉਸ ਨਗਰੀ) ਵਿਚ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ)
ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਵਿਰੁਧ ਹੀ ਗੋਂਦਾਂ ਗੁੰਦਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ
ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ। ੧੨੪।

^੧ਇਹ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ ਭੇੜੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਿੱਟਾ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਲਾਮ" ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਲਾਮ ਸਿੱਟੇ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ।

ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਆਇਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਸਾਨੂੰ ਏਹੋ ਜੇਹੀ ਬਾਣੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਸਾਲਤ ਕਿੱਥੇ ਰੱਖਣੀ ਹੈ। ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਪਾਪ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਉਹ (ਰਸੂਲ ਦੇ ਵਿਰੁਧ) ਗੱਦਾਂ ਗੁੱਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀਣਤਾ ਤੇ ਘੋਰ ਕਸਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੧੨੫।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੀਨਾ ਇਸਲਾਮ ਵਾਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣਾ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਸੀਨਾ ਤੰਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਾਣੋ ਕਿ ਉਹ ਉਥਾਈ ਵਲ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਕਸਟ ਉਤਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੨੬।

ਇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੨੭।

ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਲਾਮਤੀ ਦਾ ਘਰ (ਤਿਆਰ) ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ। ੧੨੮।

وَإِذَا جَاءَتْهُمْ آيَةٌ قَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ حَتَّى نُؤْتَىٰ
مِثْلَ مَا أُوتِيَ رُسُلُ اللَّهِ ۗ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ
رِسَالَتَهُ ۗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِنْدَ
اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿١٢٥﴾

مَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ
وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا
كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ ۚ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الْإِنْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٢٦﴾

وَهَذَا صِرَاطُ رَبِّكَ مُسْتَقِيمًا ۚ قَدْ فَضَّلْنَا الْآيَةَ
لِقَوْمٍ يَذْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾

لَهُمْ دَارُ السَّلَامِ عِنْدَ رَبِّهِمْ ۚ وَهُوَ وَلِيُّهُمْ بِمَا
كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢٨﴾

¹ਅਰਥਾਤ—ਕਿਹੜਾ ਰਸੂਲ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਰਸੂਲ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ (ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ), ਜਦ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ (ਫੇਰ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ) ਹੇ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਟੱਲੇ ! ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਸਹਾਇਕ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਕਈਆਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਉਸ ਮੁਦੱਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਇਹ ਫਰਮਾਏਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਅਗਨ (ਕੁੰਡ) ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਚੰਘੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹੋਗੇ। ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਚਾਹੇ। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੨੯।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕੰਮ ਦੇ ਸਬਬ ਜੋ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਮਿੱਤਰ^੧ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੩੦। (ਰਕੂਅ ੧੫)

ਹੇ ਜਿੰਨਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਟੱਲੇ ! ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ (ਹੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਮੇਰੇ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ? ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ (ਪੜ੍ਹ) ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਤੋਂ ਡਰਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁਧ (ਆਪ) ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੇ ਮਾਤਲਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁਧ (ਆਪ ਹੀ) ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ। ੧੩੧।

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَبِعًا يَمَعَشَرَ الْجَنِّ قَدْ اسْتَكْثَرْتُمْ مِنَ الْإِنْسِ وَقَالَ أَوْلِيُوهُمْ مِنَ الْإِنْسِ رَبَّنَا اسْتَمَعَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ وَكُنَّا اجْلَنًا الَّذِي أَجَلْتُمْ لَنَا قَالَ النَّارُ مَثْوَاكُمْ خَالِدِينَ فِيهَا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ إِنَّ رَبَّكَ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ١٢٩

وَكَذَلِكَ نُؤَيِّنُ بَعْضَ الظَّالِمِينَ بَعْضًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ١٣٠

يَمَعَشَرَ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِي وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا قَالُوا شَهِدْنَا عَلَى أَنْفُسِنَا وَغَرَّتْهُمْ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَشَهِدُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَاذِبُونَ ١٣١

^੧ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਭੇਉਢੀਆਂ ਤੇ ਦਰਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ।

^੩ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਪਰਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਇਹ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਭੇਜਣਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਗਰਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਗਾਫ਼ਲ ਹੋਣ ਦੀ ਦਸਾ ਵਿਚ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾਲ¹ ਮਲੀਆਮੇਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ²। ੧੩੨।

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਾਂ (ਜਾਤੀ) ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਜੇ ਨੀਅਤ ਹਨ। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ, ਉਸ ਤੋਂ, ਜੋ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੧੩੩।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ (ਵੱਡੀ) ਮਿਹਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਨਸਲ ਤੋਂ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝੇ, ਤੁਹਾਡੇ (ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ) ਮਗਰੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੧੩੪।

ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ³ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ੧੩੫।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਵੇਖ ਲਓਗੇ ਕਿ ਇਸ ਘਰ, (ਅਰਥਾਤ ਮਾਤਲੋਕ) ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ (ਚੰਗਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ੧੩੬।

ذَٰلِكَ أَنْ لَّمْ يَكُنْ رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْفَرَىٰ يَظْلِمُ ۖ
أَهْلَهَا غَفْلُونَ ﴿١٣٢﴾

وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مِمَّا عَمِلُوا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا
يَعْمَلُونَ ﴿١٣٣﴾

وَرَبُّكَ الْغَفِيُّ ذُو الرَّحْمَةِ إِنْ يَشَاءُ يُدْهِبْكُمْ
وَيَسْتَخْلِفْ مِنْ بَعْدِكُمْ مَا يَشَاءُ كَمَا أَنْشَأَكُمُ
مِنْ ذُرِّيَّةٍ قَوْمٍ آخَرِينَ ﴿١٣٤﴾

إِنْ مَا تُوْعَدُونَ لَا يَأْتِي ۖ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿١٣٥﴾

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَايِلٌ فَسَوْفَ
تَعْلَمُونَ مَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الظَّالِمُونَ ﴿١٣٦﴾

¹ਅਰਥਾਤ—ਨਬੀ ਭੇਜ ਕੇ ਹੁਜ਼ਤ ਪੂਰੀ ਕੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਦੰਡ ਦੇਣਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੰਡ ਹੁਜ਼ਤ ਪੂਰੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਦੋਹੇ ਵਤੀਰਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਚੁਪ ਕੀਤੇ ਨਹੀਂ।

³ਇਥੇ “ਬਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਗੁਮਾਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੰਨਾ (ਭਾਗ) ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇੰਨਾ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਲਈ। ਫਿਰ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦਾ (ਹਿੱਸਾ) ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ, ਪਰ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦਾ (ਹਿੱਸਾ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਤਕ ਜਾ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਭੇੜਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੩੭।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਮਸ਼ਕੂਕ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਉਣਾ ਸੋਚਣਾ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹ (ਮੁਸ਼ਰਿਕ) ਅਜਿਹਾ(ਕਦੇ) ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਖੋਂ ਓਹਲੇ ਕਰ ਦੇ। ੧੩੮।

ਅਤੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਗੁਮਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਮਕਾ ਅਮਕਾ ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਖੇਤੀ (ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਛੱਕਣਾ) ਵਿਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹੀਏ (ਕਿ ਉਹ ਖਾਏ) ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਪਸ਼ੂ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਨੂੰ (ਸੁਆਰੀ ਲਈ) ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈ ਪਸ਼ੂ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਇਹ ਓਹਨਾਂ (ਦੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਕਬਨੀ) ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਤੇ ਕੂੜ ਮਾਰਨਾ ਹੈ। ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੂੜ ਦੇ ਕਾਰਣ, ਜੋ ਓਹ ਘੜਦੇ ਹਨ, ਜ਼ਰੂਰ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੩੯।

وَجَعَلُوا لِلَّهِ مِمَّا ذَرَأَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْأَنْعَامِ نَصِيبًا
فَقَالُوا هَذَا لِلَّهِ بِرِغْبِهِمْ وَهَذَا لِسُرْكَائِنَا فَمَا
كَانَ لِسُرْكَائِهِمْ فَلَا يَصِلُ إِلَى اللَّهِ وَمَا كَانَ
لِلَّهِ فَهُوَ يَصِلُ إِلَى سُرْكَائِهِمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿١٣٨﴾

وَكَذَلِكَ زَيَّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ
شُرَكَاءُ وَهُمْ لَيَزِيدُ وَهُمْ وَلَيْلَسُوا عَلَيْهِمْ وَيُنْهَمُ
وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ ﴿١٣٩﴾

وَقَالُوا هَذِهِ أَنْعَامٌ وَحَرْثٌ حِجْرٌ لَا يَطْعُمُهَا إِلَّا
مَنْ نَشَاءُ بِرِغْبِهِمْ وَأَنْعَامٌ حُرِّمَتْ طَهُورُهَا وَأَنْعَامٌ
لَا يَذْكُرُونَ أَسْمَاءَ اللَّهِ عَلَيْهَا افْتِرَاءً عَلَيْهِمْ يَحْزِنُهُمْ
بِمَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿١٤٠﴾

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਏਹਨਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਾਂ ਲਈ (ਹਲਾਲ) ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਲਈ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਮੁਰਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ (ਮਨ ਘੜਤ) ਗੱਲ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੪੦।

ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਮੂਰਖਤਾ ਨਾਲ, ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕੁਝ ਮਾਰਦੇ ਹੋਏ (ਆਪਣੇ ਭੇ) ਹਰਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਬਣੇ। ੧੪੧। (ਰਕੂਅ ੧੬)

ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਲਕੜਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਬਗੀਚੇ, ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਤੇ ਖੇਤੀਆਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ ਅੱਡੇ ਅੱਡਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋਤੂਨ ਤੇ ਅਨਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ (ਆਪਸ ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ (ਵੀ) ਹਨ ਅਤੇ (ਕਈ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਵੀ—ਮਿਲਦੇ, ਉਗਾਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਓ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੱਟਣ ਸਮੇਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਹੱਕ ਅਦਾ ਕਰੋ, ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਲਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਕਦੇ ਵੀ) ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੪੨।

وَقَالُوا مَا فِي بُطُونِ هَذِهِ الْأَنْعَامِ خَالِصَةٌ لِّذُنُورِنَا
وَمَحْرَمٌ عَلَىٰ أَزْوَاجِنَا وَإِنْ يَكُنْ مَيْتَةً فَهُمْ فِيهِ
شُرَكَاءُ سَيَجْزِيهِمْ وَصْفُهُمْ إِنَّهُ خَلِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٤٠﴾

قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ
وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَاءً عَلَى اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا
وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ﴿١٤١﴾

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ جَنَّاتٍ مَّعْرُوسَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوسَاتٍ
وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُتَنَبِّهًا لِّكُلِّ وَالزَّيْتُونَ وَالزُّعَانَ
مُتَنَبِّهًا وَغَيْرَ مُتَنَبِّهٍ كُلًّا مِّنْ شَرِّ إِذَا أُنْمِرَ
وَأَتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ
السَّرْفِينَ ﴿١٤٢﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਨਿਰਧਨਾਂ, ਕੰਗਾਲਾਂ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਡੋ।

ਅਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿਚ (ਕਈ) ਲਾਏ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਵੀ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਛਕੋ-ਛਕਾਓ ਅਤੇ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ (ਸ਼ੇਤਾਨ) ਤੁਹਾਡਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ। ੧੪੩।

ਉਸ ਨੇ ਅੱਠ ਜੋੜੇ (ਹਲਾਲ) ਸਾਜੇ ਹਨ। ਦੁੱਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ, ਬਕਰਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਨਰ ਹਰਾਮ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਦੋ ਮਦੀਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਮਦੀਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਡਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ) ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ?) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ (ਇਹ) ਦੱਸੋ। ੧੪੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉੱਠ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਤੇ ਗਊ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ (ਉਤਪਨ ਕੀਤੇ ਹਨ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮਦੀਨਾਂ ਨੂੰ, ਜਾਂ ਮਦੀਨਾਂ (ਦੇ ਗਰਭਾਂ) ਨੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਮੌਜੂਦ ਸੀ। (ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਇਸ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕੂੜ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਸਕੇ? ਅੱਲਾਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ੧੪੫। (ਰਕੂਅ ੧੭)

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ, ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਮੇਰੇ ਵਲ — ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ, ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਚਾਹੇ,

وَمِنَ الْأَنْعَامِ حَوْلَهُ ذَرَأًا مُّؤْمِنًا رَزَقَكُمْ اللَّهُ
وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ
مُّبِينٌ ﴿١٤٣﴾

ثَمِينَةً ذَوَاجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ
اثْنَيْنِ قُلْ أَلَذَّكُنَّ حَرَمٌ أَمْ الْأُنثَيْنِ أَمْ
اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيْنِ يُتَوَنَّى بِعِلْمٍ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٤٤﴾

وَمِنَ الْإِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ قُلْ أَلَذَّكُنَّ
حَرَمٌ أَمْ الْأُنثَيْنِ أَمْ اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ
الْأُنثَيْنِ أَمْ كُنْتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ وَضَعَكُمُ اللَّهُ فِي
فَرْجِ الْأُمِّهِمَا فَتَأَافَا وَتَقَرَّبَا وَنَزَلَ مِنْ
فَرْجِ الْأُمِّهِمَا نَسْلٌ فَنَسَى الْأَمْرَ الْغَافِلُونَ ﴿١٤٥﴾

قُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَائِفَةٍ
يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوحًا

ਛੁੱਟ ਮੁਰਦਾਰ, ਜਾਂ ਵਗਦੀ ਰਤ, ਜਾਂ ਸੂਰ ਦੇ ਮਾਸ ਦੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਹਰਾਮ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ। (ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ) ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਮਲੀਨ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਵੱਗਿਆ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਵੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਉਸ ਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਬੇਬਸ^੧ ਹੋ ਜਾਏ) ਬਗ਼ੈਰ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਹ (ਸ਼ਰੀਅਤ) ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜਾਂ ਹੱਦੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੇ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ^੨ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੧੪੬।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਯਹੂਦੀ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਹਰੇਕ ਨਹੁਆਂ ਵਾਲਾ^੩ ਜੀਵ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਊ (ਬੈਲ) ਤੇ ਭੇਡ ਬਕਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਚਰਬੀਆਂ, ਛੁੱਟ ਉਸ (ਚਰਬੀ) ਦੇ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਤੇ ਆਂਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਹੱਡੀਆਂ ਨਾਲ ਚੰਬੜੀ ਹੋਵੇ, ਹਰਾਮ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ^੪। ਇਹ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸੱਚੇ ਹਾਂ। ੧੪੭।

ਫੇਰ ਜੋ ਉਹ ਤੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡੀ ਖੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਨੂੰ ਮੁਜਰਿਮ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹਟਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ੧੪੮।

أَوَلَمْ حَزَنْتُمْ فَإِنَّهُ رِجْسٌ أَوْ فِسْقًا أُهْلًا لِّغَيْرِ
اللَّهِ فَمِنْ أَضْطَرٍّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَإِنَّ رَبَّكَ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٠﴾

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَزَمًا كُلِّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ
الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَزَمًا عَلَيْهِمْ شُحُومُهُمَا إِلَّا مَا
حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَنُومٍ ذَلِكَ
جَزَاءُكُمْ بِبَغْيِهِمْ ۖ وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ ﴿٦١﴾

فَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ رَبِّكُمْ ذُو رَحْمَةٍ وَاسِعَةٍ وَلَا
يُرَدُّ بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٢﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਕੁਝ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਹਲਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਮਿਲੇ, ਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖਾਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਿੰਦ ਬਚ ਜਾਏ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰ, ਜੋ ਦੂਜੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

^੪ਵੇਖੋ ਅਹਿਬਾਰ ਬਾਬ ੩, ਆਇਤ ੧੪ ਤੋਂ ੧੭।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਨਾ ਅਸੀਂ (ਤੇ) ਨਾ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਕਦੇ ਸ਼ਿਰਕ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਕਰਦੇ। ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਹੋਏ) ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੀ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸਾਡੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੂੰ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਦੇਡ ਨਾ ਚੱਖ ਲਿਆ, ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ, ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕੋ ? ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਮਾਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਅਟਕਲ ਪੱਥੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ੧੪੯।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ) ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਦਲੀਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ। ੧੫੦।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਉਹਨਾਂ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਓ, ਜੋ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ (ਅਰਥਾਤ ਅਮਕੀ ਅਮਕੀ) ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਤੂੰ ਗਵਾਹੀ ਨਾ ਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੧੫੧। (ਰਕੂਅ ੧੮)

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَزَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ كَذَبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِآسَاءِ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوهُ لَنَا إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ ﴿١٤٩﴾

قُلْ قَلِيلٌ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَيْكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٥٠﴾

قُلْ هَلُمْ شَهِدَاءَ كُمْ الَّذِينَ يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَزَمَ هَذَا إِنْ شَهِدُوا فَلَا تَشْهَدُ مَعَهُمْ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِالْآيَاتِ وَالَّذِينَ لَا يُحْسِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَهُمْ يَرْغَبُونَ بَعْدَ لَوْلَا ﴿١٥١﴾

١٥١

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ
ਹੈ, ਆਓ, (ਉਹ) ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂ।
(ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ
ਨਾਲ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦਿਓ ਅਤੇ
ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ
ਕੰਗਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ
ਘਾਤ ਨਾ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ (ਹੀ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦੇ
ਹਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਤੁਸੀਂ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ
ਜਾਓ, ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਕੁਕਰਮ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਜਾਂ ਲੁਕੇ ਛਿਪੇ
ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਕਤਲ ਕਰਨਾ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਰੱਕਿਆ
ਹੈ, ਸ਼ਰੀਅਤ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਕਤਲ ਨਾ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ
ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ (ਸਦਾ) ਬਚਦੇ ਰਹੋ। ੧੫੨।

ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਯਤੀਮ
ਦੇ ਮਾਲ ਲਾਗੇ, ਉਸ ਦੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤਕ
ਬੇਇਹਤਿਆਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਾ ਜਾਓ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਸਾਫ਼
ਨਾਲ ਨਾਪ ਤੋਲ ਪੂਰੇ (ਪੂਰੇ) ਦਿਓ। ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ
ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਤਾ ਤੋਂ ਵਧ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ
ਦਿੰਦੇ। ਤੁਸੀਂ ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੋ, ਤਾਂ
ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਹੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਤੁਹਾਡਾ ਸੰਬੰਧੀ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਇਨਸਾਫ਼
ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਓ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ (ਨਾਲ ਕੀਤੇ) ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ
ਪੂਰਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ
ਕਰੜਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰ ਸਕੋ। ੧੫੩।

قُلْ تَعَالَوْا أَنَا ذُنُوبٌ مِّمَّنْ عَمِلْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْيَوْمِ بِتُوبَةٍ وَأَنَا أَوَّلُ الْيَوْمِ بِتُوبَةٍ وَأَنَا أَوَّلُ الْيَوْمِ بِتُوبَةٍ
بِهِ شَيْئًا وَبِأَلْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ
مِنْ أَمْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا
الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا
النَفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ
بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۞

وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ
أَشُدَّهُ وَافُوا الْوَعْدَ الْكَيْلَ وَالْيَمِينَ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ
نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُوا وَكَوْنُوا
فَرُوقَ وَيُعْهِدِ اللَّهُ أَفُوقًا ذَلِكُمْ وَصَّيْكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ
تَذَكَّرُونَ ۞

ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੇਰਾ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮਾਰਗਾਂ ਵੱਲ ਨਾ ਲੱਗੋ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਏਧਰ ਓਧਰ ਲੈ ਜਾਣਗੇ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਰਤਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਓ। ੧੫੪।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਭਲਾਈ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ (ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼) ਸੰਪੂਰਣ ਕਰਨ ਲਈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ (ਲੁੜੀਂਦੀ) ਗੱਲ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ 'ਮੂਸਾ' ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ। ੧੫੫। (ਰਕੂਅ ੧੯)

ਅਤੇ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼) ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਬਣੋ ਅਤੇ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ੧੫੬।

(ਤਾਂ ਜੁ ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ ਦੋ ਜਮਾਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਗੁਾਵਲ ਸੀ। ੧੫੭।

ਜਾਂ (ਇਉਂ ਨਾ) ਕਹੋ, ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਦੇ। ਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਸਪਸਟ ਦਲੀਲ, ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਆ ਗਈ ਹੈ।

وَأَنَّ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا
السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكُمْ وَضَعْنَا
لَكُمْ تَتَقُونَ ﴿١٥٤﴾

ثُمَّ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ تَمَامًا عَلَى الَّذِي أَحْسَنَ وَ
تَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّعَالَمٍ يُقِيظُ
﴿١٥٥﴾

وَهَذَا كِتَابُنَا أَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿١٥٦﴾

أَنْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَنْزَلَ الْكِتَابَ عَلَى طَائِفَتَيْنِ مِنْ
قَبْلِنَا وَإِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَ ﴿١٥٧﴾

أَوْ تَقُولُوا لَوْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْهِنَا الْكِتَابَ لَظَنَّا
أَنَّهُمْ مِنْهُمْ فَفَدَّ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى

¹ਅਰਥਾਤ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਤੇ। ਇਹ ਅਗਿਆਨੀ ਮੁਸਰਕਾਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, 'ਈਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੋਰੇਤ ਨੂੰ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ। ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸਰੀਅਤ ਨਹੀਂ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। (ਮਤੀ ਬਾਬ ੫, ਆਇਤ ੧੭) ਅਰਥਾਤ ਅਜੀਲ ਕੋਈ ਸਰੀਅਤ ਨਹੀਂ।

ਸੋ ਯਾਦ (ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ) ਤੋਂ ਰੁੱਕ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੁੱਕਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰੁੱਕ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੫੮।

ਓਹ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਉਣ, ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਆਏ, ਜਾਂ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਆਉਣ। ਜਦ (ਵੀ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਆਉਣਗੀਆਂ, (ਉਦੋਂ) ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖ਼ੈਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ—ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਾ ਦੇ ਸਕੇਗੀ। ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਡੀਕ-ਵਾਨ ਹਾਂ। ੧੫੯।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਦੇ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਟੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣ ਗਏ ਹਨ, ਤੇਰਾ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਹੀ ਹੈ। ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੬੦।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਲਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ (ਭਲਾਈ) ਤੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁਰਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੬੧।

رَحْمَةً ۖ فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَصَدَّقَ عَنْهَا ۚ سَبِّحْ لِلَّذِينَ يَقْدِرُونَ عَلَىٰ آيَاتِنَا سُبُّو الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُصَدِّقُونَ ﴿٤٦﴾

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ رَبُّكَ أَوْ يَأْتِيَ بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا ۚ قُلِ انظُرُوا ۖ إِنَّا مُنظِرُونَ ﴿٤٧﴾

إِنَّ الَّذِينَ فَزَعُوا مِنْهُمْ وَكَانُوا يَسْعَاءُ لِسْتِ مِنْهُمْ فِي سُوْءِ إِشْعَاءِ أَمْرِهِمْ إِلَى اللَّهِ تَمْرِيْنُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٤٨﴾

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ مَثَلٍهَا وَمَنْ جَاءَ بِالْسَيِّئَةِ فَلَا يُجْزَىٰ إِلَّا مِثْلُهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٤٩﴾

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਲ
ਵਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੇ ਮਾਰਗ
ਵਲ, ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੀ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੯੨।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੀ ਨਿਮਾਜ
ਤੇ ਮੇਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀ, ਅਰਥਾਤ ਮੇਰਾ ਜੀਉਣਾ ਤੇ ਮੇਰਾ
ਮਰਨਾ (ਉਸ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ
ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਹੈ। ੧੯੩।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ
ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ
ਆਗਿਆਕਾਰੀ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਹਾਂ। ੧੯੪।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਕੀ) ਮੈਂ—ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ
ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਦਿਆਂ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ? ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੋ ਕਮਾਈ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ^੧ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ
ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਗੱਲ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਝਗੜਾ
ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਖਬਰਦਾਰ ਕਰੇਗਾ। ੧੯੫।

قُلْ إِنِّي هَدَىٰ رَبِّي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۖ دِينًا
قَبِيلاً ۖ إِنَّمَا حَنِفُوا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الشِّرْكِ ۖ ۞

قُلْ إِن مَلَائِكَتِي وَنُفُوسِي وَهَيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ۞

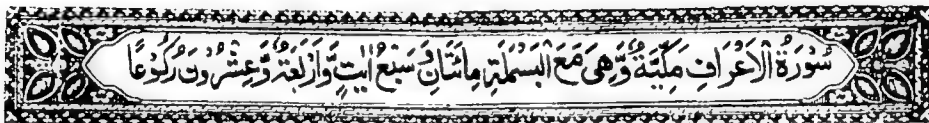
لَا شَرِيكَ لَهُ ۖ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ ۞

قُلْ أَغَيَّرَ اللَّهُ أَبْنِي رَبًّا وَهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَلَا تَكْسِبُ
كُلُّ نَفْسٍ إِلَّا عَلَيْهَا ۖ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ
ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُم مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ۞

^੧ਈਸਾਈ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਕੱਢਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਰਮ ਦੀ ਸੂਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇਵਲ ‘ਈਸਾ’ ਜੀ ਹੀ ਬੇਗੁਨਾਹ ਸਨ, ਪਰ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਭਾਰ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਵਾਬ ਦੇਹ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ‘ਮਸੀਹ’ ਆਪ ਇਕਰਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਜਵਾਬ ਦੇਹ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਬੇਗੁਨਾਹ ਨਹੀਂ। (ਵੇਖੋ ਲੂਕਾ ਬਾਬ ੧੮, ਆਇਤ ੧੯; ਮਤੀ ਬਾਬ ੧੯, ਆਇਤ ੧੭; ਮਰਕਸ ਬਾਬ ੧੦, ਆਇਤ ੧੮) ਜੋ ਉਹ ਕੱਢਾਰਾ (ਵਟਾਂਦਰਾ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਅਤੇ (ਅੱਲਾਹ) ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਨਾਸ਼ੀਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਦਰਜੇ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚੇ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਦੇਡ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਛੇਤੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੧੬੬। (ਰਕੂਅ ੨੦)

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلِيفَ الْأَرْضِ وَرَفَعَ بَعْضَكُمْ
فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ
سَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَفَعُولٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

(੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਇਅਰਾਫ਼

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਮੱਕੇ ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਹ
ਸਣੇ ੨੦੭ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨੪ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ, ਸੁਆਦ^੧। ੨।

التَّصْوِطِ ﴿٢﴾

ਇਹ (ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼) ਇਕ ਮਹਾਨ ਪੁਸਤਕ (ਹੈ)।
ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਲ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। (ਤੂੰ ਆਪ ਨਹੀਂ
ਰਚੀ) ਸੋ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕੱਢੀ ਤੇਗੀ
ਪੈਦਾ ਨ ਹੋਵੇ। (ਇਸ ਦੇ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਮੂਲ ਮੁੱਦਾ
ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਤੂੰ ਇਸ ਦੁਆਰਾ (ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ
ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰੇਂ ਅਤੇ
ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਯਾਦਦਹਾਨੀ
ਹੈ। ੩।

كُتِبَ إِلَيْكَ الْكِتَابُ فَلَا يَكُنْ فِي صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ
لِتُنذِرَ بِهِ ذُرَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

^੧ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ, =“ਅਨੱਲਾਹੁ ਆਅਲਮ” ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ “ਸੁਆਦ” ਸਾਦਕ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਸਾਦਕ (ਸੱਚਾ) ਹਾਂ, ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚ ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰਾ, ਆਇਤ ਦੂਜੀ ਦੀ ਟ੍ਰੈਕ)।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ (ਬਾਣੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟੋ ਜੋ (ਤੁਹਾਡੇ ਵੀਰਾਹ ਅਨੁਸਾਰ) ਦੂਜੇ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣੋ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੩।

اتَّبِعُوا مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ دُونِهِ
أَوْيَاءً قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ③

ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸਾਡਾ ਕਸ਼ਟ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਲੇਟਣ ਸਮੇਂ। ੧੪।

وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا بِمَا عَمِلَتْ أَيْيُنَا أَوْ هُمْ
فَقَالُونَ ④

ਜੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸੀ। ੧੫।

فَمَا كَانَ دَعْوَاهُمْ إِذْ جَاءَهُمْ بِأُسْتَأْذَانٌ أَنْ قَالُوا وَإِنَّا
كُنَّا ظَالِمِينَ ⑤

ਜੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁੱਛਾਂਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਕਿ ਰਸੂਲ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਰਸੂਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁੱਛਾਂਗੇ ਕਰਾਂਗੇ। ੧੬।

فَلَنَسْأَلَنَّ الَّذِينَ أُرْسِلَ إِلَيْهِمْ وَلَنَسْأَلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ⑥

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸਲੀਅਤ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਸਦਾ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੭।

فَلَنَقْضَنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَائِبِينَ ⑦

ਅਤੇ ਉਸ (ਕਿਆਮਤ ਦੇ) ਦਿਹਾੜੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਤੋਲ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ^੨ ਤੋਲ ਭਾਰੇ ਹੋਣਗੇ, ਉਹੋ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੧੮।

وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ
هُمْ النَّاجُونَ ⑧

^੧ਕਲੀਲ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਾ ਹੋਣਾ ਹੈ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਭਾ” ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਸੋ” ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ; ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੋਲੇ ਹੋਣਗੇ, (ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ) ਉਹ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ), ਇਹ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਚੁਲਮ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ੧੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੇ) ਔਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਸਾਧਨ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਸੁਕਰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੧। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਮੁਬਹਮ ਜੋਹੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ) ਸਾਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਤੁਹਾਡੇ ਯੋਗ) ਸੂਰਤਾਂ ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਆਦਮ' ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰੋ। ਇਸ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ('ਆਦਮ' ਦੀ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ, ਪਰ 'ਇਬਲੀਸ' ਨੇ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਸੀ। ੧੨।

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੇਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਸੀ? ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ('ਆਦਮ') ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਅੱਗ ਰੱਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਗੁਣ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ੧੩।

وَمَنْ حَفَّ مَوَاتِيَهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ
بِمَا كَانُوا يَافِكُون ⑩

وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۚ
فَلَوْلَا مَا تَشْكُرُونَ ⑪

وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلَكِ
اسْجُدُوا لِآدَمَ ۖ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ۖ لَمْ يَكُنْ
مِنَ السَّاجِدِينَ ⑫

قَالَ مَا مَنَعَكَ أَلَّا تَسْجُدَ إِذْ أَمَرْتُكَ ۖ قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْ
خَلْقِكَ مِنْ نَارٍ وَخُلِقْتَ مِنْ طِينٍ ⑬

ਇਹ ਸਿੱਧਾ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਛੋਟੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਸੰਬੰਧਨ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ੱਫਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ 'ਜਦ ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਮਾਪੇ ਖੁਦੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਡ ਤਕ ਨਾ ਕਹੋ' ਹਾਲਾਂਕਿ ਆਪ ਯਤੀਮ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹਨ।

ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ "ਲਾ" ਵਾਹੁ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ), ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ (ਜੱਨਤ) ਵਿੱਚੋਂ ਚਲਾ ਜਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਘੁਮੰਡ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ। ਸੋ ਹੁਣ (ਇਥੋਂ) ਨਿਕਲ ਜਾਓ। ਤੂੰ ਹੀਣੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ। ੧੪।

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ لَكَ أَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ
إِنَّكَ مِنَ الْخَاسِرِينَ ⑦

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਤਕ ਮੁਹਲਤ ਦੇ, ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੫।

قَالَ أَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ⑧

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਨੂੰ (ਤੇਰੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ) ਦਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੬।

قَالَ إِنَّكَ مِنَ الْمُنظَرِينَ ⑨

ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨਸ਼ਟ^੨ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਏਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਲਈ ਤੇਰੇ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਵਾਂਗਾ। ੧੭।

قَالَ فِيمَا آغَاوَيْتَنِي لَا أَفْعَدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ
الْمُسْتَقِيمَ ⑩

ਫੇਰ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਆਵਾਂਗਾ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਵੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜਿਓਂ ਤੇ ਖੱਬਿਓਂ ਵੀ, (ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕਾ ਦਿਆਂ) ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇਂਗਾ। ੧੮।

ثُمَّ لَا يَنبَغِي لَهُمْ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ
وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَتَرَهُمْ
شُكْرِينَ ⑪

^੧ਅਰਥਾਤ—ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਵਾਂਗ ਆਦਮੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਦਾਚਾਰਾਂ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਦਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਬਲਵਾਨਾਂ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਵਿਚ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤੂੰ ਅੱਗ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਰੱਖੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਅਰਥੀ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, “ਮੁਲਿਕਾ ਮਿਨ ਆਜਾਲਿਨ” ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ “ਜਲਦੀ” ਕੰਢੀ ਪਦਾਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਜਲਦ ਬਾਜ਼ੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਆਦਮੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸਾਜੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੋਤਾਨ ਅੱਗ ਤੋਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੋਤਾਨ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਅੱਗ ਜਿਹਾ ਮਾਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਵਾਂਗਿਆ ਹੀ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸੋਤਾਨ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋਤਾਨ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਰਥੀ ਥੋਲੀ ਦਾ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਸਿੱਟਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇ, ਕਰਮ ਵੀ ਉਸੇ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਓ। ਤੇਰਾ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਜੋ (ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਏਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਰਾ ਪਿਛਲਾਗ ਬਣੇਗਾ, ਮੈਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਨਰਕ ਭਰ ਦਿਆਂਗਾ। ੧੯।

ਅਤੇ ਹੋ 'ਆਦਮ'! (ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਥੀ ਇਸ ਜੰਨਤ ਵਿਚ ਰਹੋ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹੋ ਖਾਓ^੧ (ਪੀਓ) ਅਤੇ ਇਸ (ਵਿਵਰਜਿਤ)^੨ ਦਰਖਤ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਜਾਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮ ਬਣ ਜਾਓਗੇ। ੨੦।

ਇਸ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ 'ਅਰਥਾਤ' 'ਆਦਮ' ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ) ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਵੱਡਾ) ਭਰਮ ਪਾਇਆ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨੰਗੇਜ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਲੁਕਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ^੩।

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْمُومًا مَّدْحُورًا لَّنْ يَتَّعَكَ مِنْهُمْ لَأَمَلَنَ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ أَجْمَعِينَ ⑩

وَيَا أَدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ كُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ⑪

فَوَسَّوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ

^੧ਇਸ ਵਾਕ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੀ ਅਸਲ ਨੀਂਹ ਹਰਾਮ ਹਲਾਲ ਤੇ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

^੨ਵਿਵਰਜਿਤ ਦਰਖਤ ਦਾ ਭਾਵ ਓਹ ਹੁਕਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ 'ਆਦਮ' ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਇਬਲੀਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਤੋਂ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਖਤ ਦਾ ਭਾਵ ਗਿਆਨ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਅਲਮ ਤਾਰਾ ਕੋਫਾ ਜਾਰਾਬੱਲਾਹੁ. ਮਾਸਾਲਨ ਕਾਲਿਮਾਤਿਨ ਤੱਯਿਬਾਤਿਨ ਕਾਸ਼ਾਜਾਰਾਤਿਨ ਤੱਯਿਬਾਤਿਨ”

(ਇਬਰਾਹੀਮ ਰ: ੪)

ਅਰਥਾਤ—ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਖਤ ਨਾਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮਲੀਨ ਦਰਖਤ ਦਾ ਭਾਵ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਮਾਸਾਲੁ ਕਾਲਿਮਾਤਿਨ ਖਬੀਸਾਤਿਨ ਕਾਸ਼ਾਜਾਰਾਤਿਨ ਖਬੀਸਾਤਿਨ” (ਇਬਰਾਹੀਮ ਰ: ੪)

ਅਰਥਾਤ—ਭੈੜੀ ਗੱਲ ਮਲੀਨ ਦਰਖਤ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਸੋ ਇੱਥੇ ਵਿਵਰਜਿਤ ਦਰਖਤ ਦਾ ਭਾਵ ਓਹ ਹੁਕਮ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ 'ਆਦਮ' ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹੁਕਮ ਇਬਲੀਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸੀ।

^੩ਭੈੜੇ ਵੀਚਾਰ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਸਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਉੱਣਤਾਵੀਆਂ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦਰਖਤ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਨਾ ਬਣ ਜਾਓ ਤੇ ਜਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ (ਅਮਰ) ਪਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ) ਸਦੀਵੀ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ । ੨੧।

عَنْهُمَا مِنْ سَؤَاتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢١﴾

ਅਤੇ ਸ਼ੇਤਾਨ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭ-ਚਿੰਤਕ ਹਾਂ । ੨੨।

وَقَسَّيْتُ لَكُمَا لَئِنْ التَّوَصَّيْتَنِ ﴿٢٢﴾

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ । ਫੇਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਵਿਵਰਜਿਤ ਦਰਖਤ ਤੋਂ ਕੁਝ (ਚੱਖ) ਲਿਆ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨੰਗ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਓਹ ਲੱਗੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਚਿਮਟਾਉਣ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਸੱਦਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ (ਕੀ) ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਰਖਤ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ? ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੇਤਾਨ ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ? ੨੩।

فَدَلَّاهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَاوَاهُمَا وَطَفِيفًا يُخْصِفْنَ عَلَيْهَا مِنْ وَرَاقٍ الْجَنَّةِ وَنَادَاهُمَا رَبُّهُمَا أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ وَأَقُلْتُ لَكُمَا إِنَّ الشَّيْطَانَ تَكْمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٣﴾

1 ਭੇਡੇ ਵੀਰਾਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਥਾਈਪਨ ਹੈ। ਚੋਰ ਚੰਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋਂ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਦਾ ਮਾਲ ਹਥਿਆਏ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਵੱਢੀ ਖੋਰ ਏਹੋ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਢੀ ਲਏ ਬਿਨਾਂ ਉੱਨਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਧਨਾਦ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲ ਖਾਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

2 ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੁਕਰਮ ਕਰ ਬੈਠਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਹ ਕਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖ ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਨਿਤਾਣਾ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਤਵ ਨੇ ਤੇਨੂੰ ਕੰਦੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਨਾ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਕੰਦੀ ਵੱਡਾ ਹਾਣ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਤਦ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਹੋਸ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪਸਚਾਤਾਪ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਧੋਂਦਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਵਾਰਾਕਿਨ ਜੱਨਾਹ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਪੱਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਜਾਵਟ ਵੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਏਹੋ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ।

ਜੇ ਗੱਲ ਕੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਸਵਰਗ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਓਹ ਕੰਮ ਆਦਮ ਤੇ ਹੋਵਾਂ ਨੇ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਤਾਈਆਂ ਢੱਕੀਆਂ ਜਾਣ।

3 ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁਚ ਕੋਈ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ—

ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ
ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਬਖਸ਼ਿਆ
ਤੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਘਾਟਾ
ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ । ੨੪।

قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَ
رَحِمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ④

ਤਦ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਇਕ
ਦੂਜੇ ਦਾ ਵੈਰ ਪਸਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ
ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਹੀ ਟਿਕਾਣਾ^੨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਕ
ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਤੇ) ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰ ਸਕੋਗੇ । ੨੫।

قَالَ اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ
مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ ⑤

ਓਹ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੋਗੇ
ਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰੋਗੇ ਤੇ ਇਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੱਢੇ
ਜਾਓਗੇ^੩ । ੨੬। (ਰਕੂਅ ੨)

قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا
تُخْرَجُونَ ⑥

←ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਤੇ ਸ਼ੋਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੰਤਰ ਕਰਣ ਬੋਲ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ
ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹੋ ਹੀ ਠੀਕ ਸੀ ਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗਲਤ ਸੀ। ਤਦ ਉਹ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਵਿਚ
ਜੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੀ, ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ
ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੋ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਠੀਆਂ ਹੀ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ
ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੈਰੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੈਤਾਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰ
ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਤੇ ਲੜਦੇ ਭਿੜਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ
ਵਖਰਾ ਟੋਲਾ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਇਹ ਆਇਤ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਬਲੀਸ^੪ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਵੀ ਇਕ ਕਿਸਮ
ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਇਬਲੀਸ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਇਸੇ ਜਗ ਵਿਚ ਹੀ
ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਿਸਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਜਾ ਸਕਦਾ
ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਲੋਕ ਬੁੱਲ ਨਾਲ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਇਦਰੀਸ' ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ
ਸਨ। ਸੋ ਜੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਇਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹੋਗੇ।
ਜਾਂ ਫ਼ੇਰ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਤੇ 'ਇਦਰੀਸ' ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਆਇਤ ਦਸਦੀ ਹੈ ਕਿ 'ਈਸਾ' ਜੀ
ਤੇ 'ਇਦਰੀਸ' ਜੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ
ਕਰਨਗੇ, ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਦੱਬੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਮੁੜ ਇਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਣਗੇ।

ਹੇ ਆਦਮ ਦੀ ਸ਼ੇਰਾਨ ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਲਿਬਾਸ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਜਾਵਟ (ਦਾ ਸਾਧਨ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਜਮਤਾ ਦਾ ਲਿਬਾਸ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ (ਲਿਬਾਸ ਦਾ ਹੁਕਮ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ। ੨੭।

ਹੇ ਆਦਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰੋ ! ਸ਼ੇਰਾਨ (ਕਿਤੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ) ਤੋਂ ਭੁਲਾ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ (ਭੁਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ) ਸਵਰਗ ਤੋਂ ਕਢਾਇਆ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਖੋਹ ਲਏ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੁਕਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਬੀਲਾ^੨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੋਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ। ਅਸੀਂ ਸ਼ੇਰਾਨ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ^੩। ੨੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਕੋਈ ਭੇੜਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਕਰਦੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ (ਵੀ) ਭੇੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ? ੨੯।

يٰٓاٰدَمُ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ لِبَاسًا تَوَارِي سُوَا۟نِكَ
وَرِيۡشًا وَّلِبَاسَ الثَّقَوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ
اٰتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ۝

يٰٓاٰدَمُ لَا يَفْتِنَنَّكَ الشَّيْطٰنُ كَمَا اَخْرَجَ اٰوَكُمُ
مِّنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسًا لِّهُمَا
سُوَا۟نَهُمَا اِنَّهٗ يَرٰكُمُ هُوَ وَقَبِيۡلُهٗ مِنْ حَيْثُ لَا
تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِيْنَ اَوْلِيَا۟ لِّلۡدٰنِ لَا
يُؤْمِنُوْنَ ۝

وَ اِذَا فَعَلُوْا فَاٰجِئَةً قَالُوْا وَجَدْنَا عَلَيْنَا اٰبَا۟نَا
وَ اللّٰهُ اَمَرَنَا بِهَآءَۙ اَمَلْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالۡفَحۡشَآءِ
اَتَقُو۟لُوۡنَ عَلٰى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوۡنَ ۝

੧ "ਅੰਨਜਲਨਾ" ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਅਰਥ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ "ਅੰਨਜਲਨਲ ਹਦੀਦ" ਅਰਥਾਤ—ਅਸੀਂ (ਅੱਲਾਹ) ਨੇ ਲੋਹਾ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। (ਅਲ-ਹਦੀਦ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਕਦ ਅੰਨਜਲਲਾਹੁ ਇਲੇਕੁਮ ਜ਼ਿਕਰੋਰ ਰਸੂਲਾ” (ਸੂਰਤ ਤਲਾਕ ਹ: ੨)

ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਰਸੂਲ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰਸੂਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਦਾ ਹੈ।

੨ ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ੇਰਾਨ ਦੀ ਬੰਸ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਹਾਲਾਕੀ ਨਾਲ ਕੰਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਤਾੜਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇ।

੩ ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆ ਦ ਵਿਚਾਰਾ ਤੇ ਡਟੇ ਰਹੋ ਤੇ ਸੂਝ ਬੂਝ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਲਓ।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ (ਵੀ) ਕਿ ਹਰੇਕ ਮਸੀਤ ਦੇ ਲਾਗੇ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਠੀਕ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ^੧ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦਾ ਹੱਕ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਮੁੜ ਇਕ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦਸ਼ਾ ਵਲ ਪਰਤੋਗੇ। ੩੦।

ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਧੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣਾ ਵਾਜਬ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ।) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੩੧।

ਹੇ ਆਦਮ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰੇ! ਹਰੇਕ ਮਸੀਤ ਦੇ ਲਾਗੇ ਸਜਾਵਟ^੨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਖਾਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਰਹੋ, ਪਰ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ^੩। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ। ੩੨।
(ਰਕੂਅ ੩)

قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ③

فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ④

يَبْنَؤُا دَرُءًا وَيَنْتَكُمُ عِندَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ⑤

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਪੜਨਾਵ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਵ “ਅੱਲਾਹ” ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮਸੀਤਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਸਤਰ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੇ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ।

^੩ਮਸੀਤਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦਾ (ਕੋਈ) ਜੋੜ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਨਾ ਫਜ਼ੂਲ-ਖਰਚੀ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਮੇਲ ਹੈ। ਵੇਰ ਮਸੀਤ ਦੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਗੀ (ਹੀ) ਠੀਕ ਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਗੀ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਠੀਕ ਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਬਲ ਮਿਲੇ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਿਚ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਤੇ ਫਜ਼ੂਲ ਖਰਚੀ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਸਾਡੀ ਬੇਲੀ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, “ਯਥਾ ਅੰਨ ਤਥਾ ਮਨ”।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾਵਟ ਕਿਸ ਨੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤੀ ਹੈ? ¹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਜ਼ਕ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਕਿਸ ਨੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ?) ² ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਓਹ) ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ (ਵੀ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਗਿਆਨੀਆਂ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੩੩।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਨੇ ਕੇਵਲ ਭੇੜੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ, ਅਰਥਾਤ ਪਾਪ ਨੂੰ ਅਤੇ ਹਕ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਰੇਕ ਮਾਰ-ਧਾੜ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ, ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦਿਓ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਹਰਾਮ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਝੂਠੇ ਦੋਸ਼ ਥੱਪੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੩੪।

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالْكَلْبَتِ
مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
خَالِصَةٌ يَوْمَ الْقِيَمَةِ كَذَلِكَ تُفَضَّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾

قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ
وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ
يُنْزَلْ بِهِ سُلْطَانًا أَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾

¹ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਪਹਿਰਾਨ ਵਿਚ ਕੁਚੀਲਤਾ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਹ ਈਸਾਈਆਂ ਤੇ ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕੁਚੀਲਤਾ ਤੇ ਮਲੀਨਤਾ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੀ ਹੈ।

²ਹਿੰਦੂਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਰਾਰ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਚੰਗਾ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਕਰਦੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀਆਂ ਤੇ ਪਾਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ।

³ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਪਤ ਹੋਣ ਜਾਂ ਪਰਗਟ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ,” ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਲਈ (ਇਕ) ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਹੈ^੧। ਜਦ ਉਹ (ਸਮਾਂ) ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ (ਜਾਤੀ) ਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਪਲ (ਲਈ) ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ ਨਾ (ਇਕ ਪਲ ਲਈ) ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕਦੀ ਹੈ। ੩੫।

ਹੇ ਆਦਮ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰੇ ! ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰਸੂਲ ਥਾਪੇ ਜਾਣ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੩੬।

ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਘੁਮੰਡ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਦੇ ਹਨ, ਉਹੋਂ ਹੀ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹਨ। ਉਹ ਉਸ (ਨਰਕ) ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ੩੭।

ਸੋ (ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ) ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕੂੜ ਮਾਰੇ ?^੨ ਜਾਂ ਜਿਹੜਾ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ? ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਗਏ) ਦੰਡ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਾਡੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਆਉਣਗੇ ਕਿ ਉਹ (ਸ਼ਰੀਕ) ਕਿੱਥੇ ਹਨ ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْذِنُونَ
سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِرُونَ ﴿٣٥﴾

يُنَبِّئُ أَدَمَ إِنَّمَا يَأْتِيَنَا رُسُلُنَا فَيُصَوِّرُونَ عَلَيْكُمْ
آيَاتِنَا فَأَمَّا اتَّقُوا وَأَصْلَحْ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا
هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٦﴾

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا أُولَٰئِكَ
أَحْصَى النَّارُ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٧﴾

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ
بِآيَاتِهِ أُولَٰئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ مِنَ الْعَذَابِ حَتَّىٰ
إِذَا جَاءَهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَقَّوهُمْ ۚ قَالَ أَوْ إِنَّمَا كُنْتُمْ
تَدْعُونَا مِنْ دُونِ اللَّهِ ۚ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਕਦੀਰ ਨਾਲ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਤਕਦੀਰ ਨੇ ਕਰਮ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾਂ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਜਦ ਕਲੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਹਟ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸਮੇਂ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਨਿਯਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੁੱਦਤ ਵਧਦੀ ਜਾਂ ਘਟਦੀ ਹੈ।

^੨“ਇਫਤਰਾ” ਸੱਚਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਝੂਠਾ ਵੀ। ਸੱਚਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗੱਲ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਕਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਉਹ ਹੋਵੇ ਸੱਚੀ। ਝੂਠ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਝੂਠੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਹੀ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ

ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਥੋਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਸਨ। ੩੮।

ਤਦ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਹ) ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਜਾਓ, ਜਾ ਕੇ ਅੱਗ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਓ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਭੈਣ (ਅਰਥਾਤ ਜਾਤੀ) ਤੇ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਏਗੀ, ਇੱਥੋਂ ਕਤ ਕਿ ਜਦ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਉਸ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਕੜਲੀ (ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ) ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹੇਗੀ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਦੰਡ ਦੇ। (ਅੱਲਾਹ) ਇਸ ਤੇ ਇਹ ਫਰਮਾਏਗਾ ਕਿ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ। ੩੯।

ਅਤੇ ਇਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜਾਤੀ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਿਛਲੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇਗੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਨਹੀਂ ਸੀ (ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਟ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ)। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਦੰਡ ਚੱਖੋ। ੪੦। (ਰਕੂਅ ੪)

ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਘੁਮੰਡ ਕਰ ਕੇ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਰਸਾ ਦੇ ਬੂਹੇ ਨਹੀਂ ਬੱਲੇ ਜਾਣਗੇ

عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ أَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ۝

قَالَ ادْخُلُوا فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ فِي النَّارِ كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَعَنَتْ أُخْتَهَا حَتَّىٰ إِذَا لُكُوا فِيهَا جَمِيعًا قَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِوَلَهُمْ رَبِّنَا هَؤُلَاءِ أَضَلُّونَا فَاتَّهَمُوا عَدُوًّا بَاطِلًا ضِعْفًا مِّنَ النَّارِ ۚ قَالَ لِكُلِّ ضِعْفٌ وَلَكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ۝

وَقَالَتْ أُخْرَاهُمْ لِأُخْرَاهُمْ فَمَا كَانَ بَكَرٍ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَنَدُّوهُم بِالْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝

إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ

1. ਕਸਟ ਜਾਂ ਦੰਡ ਸਦਾ ਵਧੇਰੇ ਹੀ ਭਾਸਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਹਰੇਕ ਰੋਗੀ ਏਹੋ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਰੋਗ ਵੱਡਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਛੋਟਾ।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਣਗੇ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸੂਈ ਦੇ ਨੱਕੋ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਠ ਲੰਘ ਜਾਏ¹ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੇਂਡ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੪੧।

ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਿਛਾਉਣਾ ਵੀ ਨਰਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੪੨।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ (ਵੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਤਾ ਤੋਂ ਵਧ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ। ਉਹੋ (ਲੋਕ) ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੪੩। ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਵਰਗ ਗਾਮੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ) ਸਾਰੀ ਮੈਲ ਕੱਢ ਕੇ ਸੁਟ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ²। ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਸਵਰਗ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਸਾਨੂੰ (ਇਹ) ਮਾਰਗ ਨਾ ਦੱਸਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਰਸੂਲ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੱਚਾਈ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਸਵਰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੪੪।

يَجْعَلُ فِي سَمِّ الْجِبَابِ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ ۝

لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ تَوْتِهِمْ غَوَاشٍ ۖ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ۝

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ فِيهَا خَالِدُونَ ۝

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ يُخْرِى مِنْ عَنَانِهِمُ الْأَنْهَارَ ۚ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنَّ هَدَانَا اللَّهُ ۖ لَفَقَدْنَا جَاءَتْ رُسُلُنَا بِالْحَقِّ ۖ وَتُودُوا أَنْ تُلْكُمُ الْجَنَّةُ ۖ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

¹ਅਰਥਾਤ ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਤਾਂ ਅਸੰਭਵ ਹੀ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ—ਜਗ ਦੀ ਨਹਿਰ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਵਰਗ-ਗਾਮੀ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਨਹਿਰ ਤੇ ਆਪਣਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਤੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜੋ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੱਚਾ (ਹੁਦਾ) ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਵੀ) ਉਸ ਬਚਨ ਨੂੰ -ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੱਚਾ (ਹੁਦਾ) ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਨਰਕਗਾਮੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ (ਹਾਂ, ਹਾਂ)। ਸੋ ਇਕ ਚੰਡੋਰਚੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਇਹ ਚੰਡੋਰਾ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਜਾਲਮਾਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ। ੪੫।

ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਲਭਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ। ੪੬।

ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਤੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਰੋਕ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ 'ਇਅਰਾਫ਼' ਤੇ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਹ ਕਣਿਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ (ਹੋ ਸਰੋਤੇ) ਅਜੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਹਾਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਆਸਵਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਗੇ। ੪੭।

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابَ النَّارِ أَنِ اقْدِرُوا
مَا وَعَدْنَا رَبَّنَا حَقًّا نَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ
حَقًّا قَالُوا نَعَمْ فَإِذْ نَادَىٰ مَوْزَنُ بَيْنَهُمْ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ
عَلَى الظَّالِمِينَ ﴿٤٥﴾

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا
وَهُم بِالْآخِرَةِ كَافِرُونَ ﴿٤٦﴾

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا
بِسِينَتِهِمْ وَنَادَوْا أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ سَلِّمُوا عَلَيْهِمْ
لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٧﴾

ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ 'ਇਅਰਾਫ਼' ਦਾ ਭਾਵ ਬਿਨਾਂ ਵਿਹਾਰੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਅਸਥਾਨ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਰਸਿਆ ਨੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਅਘੋਰਤਰ—ਪਛੋਤਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। 'ਇਅਰਾਫ਼' ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸਰਧਾਲੂ ਹੀ ਹੋਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਵਿਦਤ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜੇ ਜਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਜਾਓ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਚਲੋ-ਜਾਓ। ਜੋ ਆਪ ਪੁਤਰੇ ਉਹ ਰੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਦੇ ਬਚਾਓ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਿਵੇਂ ਆ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਭੁੱਲ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਲਗੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਦ ਹੁਮਯਤਮਾਉਨਾ' ਨੂੰ ਇਅਰਾਫ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਦੂਜੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਅਜੇ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਰਕ-ਗਾਮੀਆਂ ਵਲ ਫਿਰਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਜਾਲਮ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਾਥੀ ਨਾ ਬਣਾਉਣਾ । ੪੮। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਇਅਰਾਫ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਈ ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਛਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਤੁਹਾਡੇ ਏਹਨਾਂ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਤੁਸੀਂ ਆਕੜਦੇ ਸੀ । ੪੯।

ਫੇਰ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਵਲ ਸੈਣਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਉਹੋ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਹਰ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਫੇਰ (ਉਹਨਾਂ ਸਵਰਗ ਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ, ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ) ਜਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਜਾਓ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਹਿਮਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਵੋਗੇ । ੫੦।

ਅਤੇ ਨਰਕਗਾਮੀ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੁਝ (ਬੰਤ੍ਰਾ ਜਿਹਾ) ਪਾਣੀ ਸਾਡੇ ਵਲ ਵੀ ਸੁੱਟੋ; ਜਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਓ ।

وَإِذْ صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ قَالُوا رَبَّنَا
لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ④

وَنَادَى أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رَجُلًا لَا يَعْرِفُهُمْ بِسْمِهِمْ
قَالُوا مَا أَغْنَىٰ عَنْكُمْ جَنَّتُكُمْ وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ⑤

أَهْوَلَاءَ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ اللَّهُ بِرَحْمَةٍ
أَدْخَلُوا الْجَنَّةَ لَا يَخُوفُ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَخُوفُونَ ⑥

وَنَادَى أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِضُوا عَلَيْنَا
مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ خَرَجَهُمَا

1“ਖੋਫ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਖਤਰੇ ਦਾ ਡਰ ਹੈ ਤੇ “ਹੁਜਨ” ਬੀਤ ਗਈ ਦੀ ਯਾਦ ਹੈ, ਜੋ ਹੱਡ ਖਾਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ “ਖੋਫ” ਨੂੰ ਸਹਿਮ ਤੇ “ਹੁਜਨ” ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ :—

ਖੀਤ ਗਈ ਯਾਦ ਪਈ ਹੱਡਾਂ ਨੂੰ ਖਾਵੇ ।
ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸਹਿਮ ਜਾਨ ਨੂੰ ਪਿਆ ਮੁਕਾਵੇ ।

ਇਸ ਤੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ੧੫੧।

(ਅਜੇਹੇ) ਇਨਕਾਰੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਅੱਜ (ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ^੧ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ^੨ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੫੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੈ। ੧੫੩।

ਕੀ ਅੱਜ ਇਹ ਲੋਕ (ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਉਕਤ ਗੱਲਾਂ ਦੀ) ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਰਸੂਲ ਜੋ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹੋ ਸੱਚ ਸੀ। ਸੋ ਕੀ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਕੋਈ ਸਫਾਰਸ਼ੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ, ਜਾਂ ਕੀ (ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ? ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ (ਮੰਦੇ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ; ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰ (ਚੰਗੇ) ਕਰਮ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਪਰ

عَلَى الْكَافِرِينَ ۝

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَوةُ
الْذُّنْيَا ۖ فَالْيَوْمَ نَنسُوهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَاءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا
وَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ۝

وَلَقَدْ جِئْتَهُم بِكِتَابٍ فَضَّلْنَاهُ عَلَىٰ عِلْمِهِم مُّحَدَّثًا
وَنَحْمَهُ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا تَأْوِيلَهُ ۚ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلَهُ
يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ ۖ قَدْ جَاءَتْ
رُسُلُنَا بِالْحَقِّ ۖ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفْعَاءَ فَيَسْأَلُونَا
عَنْ أَوْثَرِ ذُنُوبِهِمْ ۚ لَيْسَ لَكُم بِهِ سُلْطَانٌ ۚ

^੧ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ “ਨਸਿਆ” ਦਾ ਅਰਥ ਭੁੱਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਵਿਸਾਰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਤਿਆਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਕੋਲੋਂ ਘੜਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ੧੫੪। (ਰਕੂਅ ੬)

ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਾਤਾਲ ਛੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਜੇ ਹਨ। ਫੇਰ (ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਉਹ ਰਾਜ-ਸਿੰਘਾਸਨ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਸਥਾਪਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਤੇ ਢਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਫੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ^੧, ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ, ਚੰਨ ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ (ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।^੨ ਸੁਣੋ! ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਣਾ ਵੀ ਉਸੇ ਦਾ ਕਰਤਬ ਹੈ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਉਣਾ ਵੀ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੫।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਗਿਝ ਗਿਝਾ ਕੇ^੩ ਵੀ ਤੇ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੫੬।

خَيْرًا وَأَنفُسَهُمْ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٦﴾

੧
੬

إِنَّ دَعْوَتَكُمْ إِلَى اللَّهِ الَّتِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشَى آيَاتُ النَّهَارِ يُطْلَبُهُ حَبِيبَاتُ النَّفْسِ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ إِلَهِ الْخَلْقِ وَالْأَمْرُ كَبْرَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٧﴾

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٨﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸੂਰਜ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਜ ਚੰਨ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਵੱਡੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੋਵੇਂ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭੈ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਭੈ ਵਿਚ ਚੰਦ। ਕੋਹ ਕਰੋੜੀ ਚਲਤੁ ਨਾ ਅੰਤ।

^੨“ਸੱਖਰਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਕੱਲਾਵਾਹੁ ਆਮਾਲਨ ਬਿਲਾ ਉਜਰਾਤਿਨ” ਅਰਥਾਤ ਬਿਨਾ ਤਨਖਾਹ ਜਾ ਵਜੀਫੇ ਦੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨਾ।

^੩ਪਰਗਟ ਅਰਜ਼ੋਈ ਥਾਰੇ ਗਿਝ ਗਿਝਾਉਣ ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਗਟ ਅਰਜ਼ੋਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਣਾਵਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕਾਤ ਅਰਜ਼ੋਈ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬਣਾਵਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਕਾਤ ਅਰਜ਼ੋਈ ਵਿਚ ਗਿਝ-ਗਿਝਾਉਣ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਗਈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਣਾਵਟ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਮਗਰੋਂ ਫ਼ਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਓ ਅਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਸਹਿਮਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਤੇ “ਤਮਾਅ” ਨਾਲ ਵੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ੧੫੭।

ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ੁਸ਼ਬਰੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜਦਾ ਹੈ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਭਾਰੇ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਰਦਾ^੧ ਦੇਸ ਵਲ ਚਲਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਪਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ^੨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਦੇਸ^੩ (ਜਿਸ ਦੀ ਭੋਇ ਚੰਗੀ ਹੈ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ^੪ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹਰਿਆਵਲ ਉਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ (ਦੇਸ ਜਿਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ^੫) ਉਹ ਕੇਵਲ ਭੌੜੀ ਖੇਤੀ

وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا إِنَّ رَحْمَتَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٥٧﴾

وَهُوَ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ۖ إِنَّ آتَانَ السَّمَاءَ سَحَابًا مِّثْقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَأَخْرَجْنَا بِهِ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ كَذَلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتَى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١٥٨﴾

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَنْجُرُجُ بَنَانَهُ يُلَازِنُ رَبِّهِ ۚ وَالَّذِي

^੧“ਮੁਰਸਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰੇ। ਜੇ “ਮੁਰਸਨ” ਦੇ ਪਦ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ੈਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਹਿਮ ਅਧੀਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਆਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਸਿਮਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇੰਨੀ ਛੇਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਿਹੜਾ ਦੇਸ ਵਰਖਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੁਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ਕੀ ਤੇ ਔੜ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦਾ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ, ਤਦ “ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ” ਦੇ ਪਦ ਕਦੇ ਨਾ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਲੋਕ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੈ। ਉਸ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਜੀਵਨ ਮਿਲੇਗਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

^੪ਇਥੋਂ “ਤੱਯਬ” ਪਦ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲਈ ਆਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਖ਼ੁਸ਼ਗਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਧਰਤੀ ਲਈ ਆਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅੰਨ-ਉਪਜਾਊ ਧਰਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੫ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਹੁਕਮ ਉਤਰਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਤਾਕਤ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹਰਿਆਵਲ ਉਗਾਉਂਦੀ ਹੈ।

^੬“ਖ਼ੁਸ਼ਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਚੰਗਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਉਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਜਾਤੀ ਲਈ (ਆਪਣੀਆਂ) ਆਇਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੫੯। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਸੀਂ ਜਰੂਰ “ਨੂਹ” ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! (ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੇਦਗੀ ਕਰੋ) ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਆਉਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੬੦।

ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਨੂਹ ! ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਾਹੀਆ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ੬੧।

(ਤਦ) ਉਸ (ਨੂਹ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ੬੨।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਭ-ਚਿੰਤਕ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਉਹ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੬੩।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਅਚੰਭਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਇਕ ਬੰਦੇ ਤੇ ਨਸੀਹਤ ਭਰੀ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖ਼ਬਰ-ਦਾਰ ਕਰੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਓ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ੬੪।

حَبِثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا كَيْدًا كَذَّابًا نَصْرَفَ الْإِنِّتِ
لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ ﴿٥٩﴾

لَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ فَقَالَ لِقَوْمِ اعْبُدُوا
اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ
عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٦٠﴾

قَالَ السَّلَامُ مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَذِيرُكَ فِي صَلَاحٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾

قَالَ يَقَوْمُ لَيْسَ بِي صَلَوةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿٦٢﴾

أَتْلِفَكُمْ رَسُولِي رَفِي وَأَنْصَحُ لَكُمْ وَأَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٣﴾

أَوْ يَجْتَبِيكُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَى رَجُلٍ فَتَأْتُوا
لِيُنْذِرَكُمْ وَيَسْتَعْفُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٤﴾

ਪਰ (ਫੋਰ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬੇੜੀ ਦੁਆਰਾ^੧ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਡੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ —ਉਹ ਇਕ ਅਗਿਆਨੀ ਜਾਤੀ ਸੀ। ੬੫।

(ਰਕੂਅ ੮)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ “ਆਦ” ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ “ਹੂਦ” ਨੂੰ (ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ। (ਤਦ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੬੬।

(ਤਦ) ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਹੂਦ!) ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿਚ (ਗ਼ੁਸਿਆ) ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਬੁਠਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ੬੭।

ਉਸ, (ਅਰਥਾਤ “ਹੂਦ”) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਮੂਰਖਤਾ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ੬੮।

ਪਰ (ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਭਚਿੰਤਕ (ਤੇ) ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਵੀ ਹਾਂ। ੬੯।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਅਚੰਭਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬੰਦੇ ਤੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਤਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ

كَذَّبُوهُ فَاجْتَنِبْهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ وَاعْرَضُوا
الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَصِيانًا ۝

وَالِىٰ عَادِ أَخَاهُمْ هُودًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ إِنَّا لَنَرُكَ فِي
سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَذَّابِينَ ۝

قَالَ يَقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ۝

أَتِلْغُكُمْ رَسُولًا بَلَىٰ وَإِنَّا لَكُم نَاصِحٌ أَمِينٌ ۝

أَوْعَجِبْتُمْ أَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ
مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ وَأَذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ

^੧ਇੱਥੇ “ਫੀ” ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ ਜਦ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ “ਨੂਹ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਮਗਰੋਂ (ਉਸ ਦਾ) ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਰੜਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।¹ ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੋ। ੭੦।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਹੁਦ) ਕੀ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਸ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਨੂੰ) ਇੱਕੋ ਇਕ (ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰੀਏ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਪੂਜਦੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਸੋ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਜਿਸ (ਗੱਲ) ਦੇ ਡਰਾਵੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਆ। ੭੧।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਕਰੋਧ ਉਤਰਿਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੇ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ ਸੀ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਉਡੀਕਵਾਨ ਹਾਂ। ਇਹ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਕਿਸ ਦੀ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ੭੨।

ਓੜਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋਏ

بَعْدَ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَضْعَةً ۖ فَلاَ تَكْفُرُوا
إِلَّا اللَّهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ آبَاؤُنَا فَآتِنَا مَا وَعَدْنَا إِنَّ كُنْتَ مِنَ
الصّٰدِقِيْنَ ۝

قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ رِجْسٌ وَعَصَبْتُ
أَجَادِ لَوْ نِئِي فِي أَسَاءٍ سَيَبْتُوهُمَا أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ
مَا نَزَّلَ اللَّهُ بِهِمَا مِنْ سُلْطٰنٍ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ
مِنَ الْمُنتَظِرِيْنَ ۝

فَأَنجَيْنَاهُ ۖ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ

¹ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ “ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ”। ਚੂੰਕਿ ਅਰਬ ਇੱਕੋ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਅਰਬਾਂ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਟੂਕ ਵਿਚ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਜੁ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅਰਥ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਜਾਣ।

ਸਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀਆਂ
ਸਨ 123। (ਰਕੂਅ ੯)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਸਮੂਦ" ਵਲ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ
"ਸੁਆਲਿਹ" ਨੂੰ (ਰਸੂਲ ਬਾਪ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ
ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ !
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ (ਸਦਾ) ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਉਸ ਤੋਂ
ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ (ਅਤੇ
ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉੱਠਣੀ ਹੈ,
ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੈ। ਜੋ
ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ ਕਿ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਭੋਇੰ ਤੇ
ਚੁਗਦੀ ਫਿਰੇ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਣਾ।
(ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ), ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ
ਪੁੱਜੇਗਾ 124।

ਅਤੇ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜਦ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ "ਆਦ"
ਦੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ) ਜਾਨਸ਼ੀਨ
ਸਾਜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੈਦਾਨਾਂ
ਵਿਚ ਕਿਲੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਖੋਦ
ਕੇ ਘਰ ਉਸਾਰਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ
ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ
ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਫਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਓ 125।

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَمَا كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩﴾

وَالِى نَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا
لَكُمْ مِنَ الْإِغْوَاءِ قَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
هُدًى نَاقَةٌ اللَّهُ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ فِي أَرْضِ
اللَّهِ وَلَا تَسْتَوْهَمَا بِسُوءِ مَا خُذْتُمْ مَذَآبَ الْإِيمِ ۝

وَاذْكُرُوا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِنْ بَعْدِ عَادٍ وَبَوَّأَكُمْ
فِي الْأَرْضِ تَتَفَتَحُونَ مِنْ سِمْطِهَا صُورًا وَتَحْمُونَ
الْجِبَالَ بُيُوتًا فَادْكُرُوا الْآلَاءَ اللَّهِ وَلَا تَعْسُوا فِي
الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ۝

11“ਅਸਾ, ਯੱਅਸੂ” ਦਾ ਅਰਥ ਫਸਾਦ ਮਚਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਪਦ ਨੂੰ (ਜਿਸ ਦੀ
ਕਿਰਿਆ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੋਵੇ) ਦੋਹਰਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਪੱਕਿਆਈ ਜਾਂ ਕਰੜਾਈ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਚੂੰਕਿ “ਲਾ ਤੱਅਸੋ”
ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਫਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਓ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਮੁਫਸਿਦੀਨ” ਦਾ ਪਦ ਕਰੜਾਈ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ
ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਫਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਓ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਇਹ ਕੰਮ ਅਣਜਾਣ ਪੁਣੇ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਭੇੜਾ ਹੈ,
ਪਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੇ ਤਾੜਨਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਫਿਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੁਕਦੇ ਤਾਂ ਦੰਡ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣਦੇ ਹੋ।

(ਇਸ ਤੇ) ਉਸ (ਅਰਥਾਤ ਸੁਆਲਿਹ) ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਰਕਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਘੁਮੰਡ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ "ਸੁਆਲਿਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੋ ਸਨ ਨਿਰਬਲ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ) ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਕਿ "ਸੁਆਲਿਹ" ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਸੂਲ (ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ) ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ, ਜੋ ਇਹ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, (ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੭੬।

ਇਸ ਤੇ ਉਹ (ਲੋਕ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘੁਮੰਡ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਸੀ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੭੭।

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ (ਆ ਕੇ) ਉਸ ਉੱਠਣੀ^੧ ਦੀਆਂ ਕੁਚਾਂ ਵਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਸੁਆਲਿਹ" ! ਜਿਸ ਦੰਡ ਦਾ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਰਸੂਲ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਲੈ ਆ। ੭੮।

ਇਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਚਾਲ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁਧੜੇ ਮੂੰਹ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ^੨। ੭੯।

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِلَّذِينَ
اسْتَضَعُوا لِمَنْ آمَنَ مِنْهُمْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ ضَلْحًا
مُرْسَلًا فَمِنْ رَبِّهِ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلَ بِهِ مُؤْمِنُونَ ⑦

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا بِالَّذِي آمَنْتُمْ بِهِ كَاذِبُونَ ⑧

فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوا يُضْلِعُ
إِنْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ⑨

فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جُثَيْنَ ⑩

^੧ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਠਣੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੇਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉੱਠਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਕੋਈ ਬੱਜਰ ਪਾਪ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਸੁਆਲਿਹ' ਉਸ ਉੱਠਣੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਏਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉੱਠਣੀ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਸੁਆਲਿਹ' ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬਦਨਾਮ ਹੋ ਜਾਣ; ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ:—ਕਸ਼ਟ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਲਈ ਉਹ ਮੁਧੜੇ ਮੂੰਹ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ, ਪਰ ਚੁੱਕਿ ਅਜੇਹੇ ਸਮੇਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ; ਉਹ ਇਸੇ ਹੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਮਰ ਗਏ। ਭੁੱਚਾਲ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਕਾਨ ਡਿਗ ਪਏ ਤੇ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦੱਬੇ ਗਏ।

ਤਦ “ਸੁਆਲਿਹ” ਉਹਨਾਂ (ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੮੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਲੂਤ” ਨੂੰ ਵੀ (ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ) ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਜਾ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਬੇਹਯਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ । ੮੧।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਰਦਾਂ ਕੋਲ ਕਾਮ-ਚੇਸਟਾ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ? ਤੁਸੀਂ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਹੋ । ੮੨।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਲੋਕ !) “ਲੂਤ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਕਢ ਦਿਓ । ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਘੁਮੰਡ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੮੩।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ, ਛੱਟ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਉਹ (ਪਤਨੀ) ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ੮੪।

فَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَوْمَ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رَسُولًا
رَبِّي وَصَعْتُ لَكُمْ وَلَكِنْ لَا تُحِبُّونَ التَّصْحِينَ ٨٠

وَنُظًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ أَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ
بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ٨١

إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَاءِ
بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ٨٢

وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوهُمْ
مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَّتَطَهَّرُونَ ٨٣

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ٨٤

ਕਸਟ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਲੂਤ” ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵਿਆਹੋਆ ਹੋਈਆ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਕਸਟ ਵਿਚ ਫਸ ਗਈ ਸੀ ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਦੇਖੋ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੮੫। (ਰਕੂਅ ੧੦)

ਅਤੇ “ਮਦਯਨ”^੧ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ “ਸੁਅੈਬ” ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ (ਰਸੂਲ ਥਾਪ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਅੈਬ” ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ) ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਪ-ਤੋਲ ਪੂਰੇ ਦਿਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਦਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ, ਉਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਮਗਰੋਂ, ਫ਼ਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਓ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ੮੬।

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٥﴾

وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا قَالَ يَوْمَ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ قَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْيِزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَنْفُسَهُمْ وَلَا تَقْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨٦﴾

^੧ਬਾਈਬਲ ਤੋਂ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਇਕ ਪਤਨੀ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਸਾਰਾ” ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਹਾਜਰਾ” ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਸਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਭ ਨਾਂ ਆਪ ਨੇ “ਮਦਯਨ” ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਪਸਰਦੀ ਪਸਰਦੀ “ਹਿਜਾਜ” ਦੇ ਉੱਤਰ ਤੇ “ਫਲਸਤੀਨ” ਦੇ ਦੱਖਣੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵਸ ਗਈ ਸੀ। ਵਧੇਰੇ ਨੇੜਤਾ ਇਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ “ਖ਼ਲੀਜ ਉਕਬਾ” ਨਾਲ ਸੀ। ਭੂਗੋਲ ਦੇ ਲੇਖਕ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਮਦਯਨ” ਜਾਤੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ “ਮਦਯਨ” ਇਸੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੈ। ਇਹੋ “ਖ਼ਲੀਜ ਉਕਬਾ” ਹੈ, ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ “ਲਾਲ ਸਮੁੰਦਰ” ਦੀ ਉਹ ਸਾਖ ਹੈ, ਜੋ ਅਰਬ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੰਘਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅਜ ਕਲ ਮਿਸਰ, ਸਊਦੀ ਅਰਬ ਤੇ ਇਸਰਾਈਲ ਵਿਚਾਲੇ ਝਗੜਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਅੈਬ” ਜੀ ਇਸੇ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ “ਮਦਯਨ” ਸ਼ਹਿਰ ਇਸੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਰਾ ਹੈ। “ਮਦਯਨ” ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਵਸੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸਰਾਈਲ ਜਾਤੀ ਦੀ ਸੀ। (ਇਨਸਾਈਕਲੋ ਪੀਡੀਆ ਬਬਲੀਕਾ ਪਦ ਮਦਯਨ) ਭਾਵੇਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਅੈਬ” ਜੀ ਬੰਸਾਵਲੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਕੜੂਰਾ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਉਸ ਪਤਨੀ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਸਾਰਾ” ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਹਾਜਰਾ” ਤੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਬਹੁਤ ਇਸਮਾਈਲ ਜਾਂ ਕੁਰੇਸ਼ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਵੀ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਓਹ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ “ਦੱਖਣੀ ਫਲਸਤੀਨ” ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ “ਮਦਯਨ” ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆ ਵੱਸੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜਿਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਲ ਹਿਜਰਤ ਕਰਨੀ ਪਈ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ “ਮਦੀਨਾ” ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਰਸਤੇ ਤੇ (ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ) ਨਾ ਬੈਠਿਆ ਕਰੋ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਡਰਾਓ ਤੇ ਰੋਕੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਦਾ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖੋ ਕਿ ਫ਼ਸਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕੇਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ੧੮੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਧੜਾ ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਧੜਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ-ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਪੀਰਜ਼ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਾਡੇ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਇਨ-ਕਾਰੀਆਂ) ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ੧੮੮।

ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਘੁਮੰਡੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਕਦ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਸੁਅੈਬ" ! ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕਢਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਰਤਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਾ ਕਰੀਏ, (ਤਾਂ ਕੀ ਫੇਰ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿਓਗੇ ?) ੧੮੯।

وَلَا تَقْعُدُوا بِحِلِّ عِرَاطٍ تُوْعِدُونَ وَتَصَدُّونَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِهِ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا
وَإِذْ كُرُوا إِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَرَكُمْ وَانظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ⑤

وَإِنْ كَانَ طَائِفَةٌ مِّنْكُمْ آمَنُوا بِالَّذِي أُرْسِلَتْ
بِهِ وَطَائِفَةٌ لَّمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ
بَيْنَنَا وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ⑥

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِن قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ
يُشْعَبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَوْمِنَا وَلَتَعْلَمُنَّ
فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كُرْهِينَ ⑦

੧੮੮। ਹੀ ਹਰੇਕ ਜ਼ਾਲਮ ਦੇਸ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਸਾਰੀ ਆਪਣੇ ਘੁਮੰਡ ਵਿਚ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਦੇਹੋ ਜੇਹੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਦਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਲਈ ਹੋਰ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ; ਦੂਜੇ ਦੇਸ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਦਖਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦੇਣਗੇ।

(ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਪਰਤ ਵੀ ਆਈਏ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕੁਝ ਘੜਿਆ ਹੈ। (ਹੁਣ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ (ਪਹਿਲੇ ਧਰਮ) ਵਲ ਪਰਤਣਾ ਸਾਡੇ ਵਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ (ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਸਾਡੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚਾਲੇ ਤੂੰ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਦੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈਂ। ੯੦।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਕਥ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ “ਸੁਅੈਬ” ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਬਣੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਜ਼ਰੂਰ) ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਓਗੇ। ੯੧।

ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਭੁੰਚਾਲ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁਧੜੇ-ਮੁੱਧ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ। ੯੨।

ਉਹ ਲੋਕ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ “ਸੁਅੈਬ” ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਕਿ) ਜਾਣੋ, ਉਹ ਕਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ “ਸੁਅੈਬ” ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੯੩।

قَدْ افْتَرَيْنَا عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ
إِذْ جَعَلْنَا اللَّهُ مِنْهَا مَآءً يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ فِيهَا
إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا
عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبُّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا
بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ⑩

وَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لِيْنَ ابْتَغُمُ
سُعَيْبًا إِنَّكُمْ إِذًا لَّخَسِرُونَ ⑪

فَاَخَذَ لَهُمُ الرَّجْفَةَ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جُثَمِينَ ⑫

الَّذِينَ كَذَّبُوا سُعَيْبًا كَانَ لَهُمْ يَفْعَلُوا فِيهَا ⑬
سُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ⑭

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਅੈਬ” ਜੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਕੋਈ ਬਹੁ ਸੰਮਤੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਘਟ ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਬੇਚਾਰਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਹੁ-ਸੰਮਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਨਮ ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਮਾਰਦਾ ਹੋ ਅਤੇ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇਹ ਲੀਲਾ ਸਾਰਾ ਜਗ ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਇਸ ਤੇ ਉਹ (ਸੁਐਬ) ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ (ਦੇ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ) ਤੇ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੋਕ ਕਰਾਂ ? ੯੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਗਰੀ ਵਲ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸਖ਼ਤੀ ਤੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੜਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਅਧੀਨਗੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਣ ੯੫।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਥਾਂ ਸੇਖ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਗਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਕਿ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। (ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।) ਸੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ। ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ (ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਿਉਂ ਹੋਇਆ) ੯੬।

ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੰਜਮੀ ਬਣਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਸਦਾ) ਬਰਕਤਾਂ ਉਤਾਰਦੇ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੁਆਰਾ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ੯੭।

ਕੀ ਏਹਨਾਂ ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ! (ਅਰਥਾਤ ਮੱਕੇ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ

فَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَاقَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالِي رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ آلَ عَلَى قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٩٤﴾

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّن نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ لَعَلَّهُمْ يَضْمَرُونَ ﴿٩٥﴾

ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ النِّبْتَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَاءُ وَالسَّرَاءُ فَأَعَدُّنَا لَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٦﴾

وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٧﴾

فَأَمِّنَ أَهْلُ الْقُرَىٰ أَن يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيِّنًا وَهُمْ

੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ "ਸੁਐਬ" ਜੀ ਦੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ "ਮੱਕਾ" ਵਾਸੀ ਸਬਕ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਆ ਜਾਏ। ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਘੁਕ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹੋਣ। ੯੮।

يَا أَيُّهَا

ਕੀ ਏਹਨਾਂ ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਸਟ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਆ ਜਾਏ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਖੋਡ-ਕੁੱਦ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਣ। ੯੯।

أَوَامِنَ أَهْلَ الْقَرْيَةِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضَعْفَ مَا يَكُونُونَ ٩٩

ਕੀ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵਿਓਂਤ ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ), ਤਾਂ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪੈਣ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਤੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵਿਓਂਤ ਤੋਂ ਗਾਫ਼ਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ੧੦੦। (ਰਕੂਅ ੧੨)

أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ١٠٠

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਅਸਲ ਵਸਨੀਕਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਦੇਸ ਦੇ ਵਾਰਸ ਬਣੇ, ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਕਸਟ ਉਤਾਰ ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੋਹਰਾਂ ਵੀ ਲਾ ਦੇਈਏ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ੧੦੧।

أَوْ لَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ يَرِثُونَ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ أَهْلِهَا أَنْ لَوْ نَشَاءُ أَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَنَطْبَعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ١٠١

ਇਹ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਾ ਬਣੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੦੨।

تِلْكَ الْقَرْيَةُ نَقَضُ عَلَيْكَ مِنْ آبَائِهَا ۖ وَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ١٠٢

“ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ” ਵਿਚ ਅਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਤੇ ਬਰਾਮਦਿਆਂ ਵਿਚ ਲੋਕ ਚੋਪਤ ਖੇਡਦੇ ਹਨ; ਇਉਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਾਤੀ ਵੀ ਵਪਾਰੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਕੋਈ ਰਿਵਾਜ ਸੀ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ; ਸਗੋਂ^੧ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਵੇਖੇ ਹਨ। ੧੦੩।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਬੀਆਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਕੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਓ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਤੂੰ ਵੇਖ ਕਿ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੦੪।

ਅਤੇ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਫ਼ਿਰਾਉਨ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਸੂਲ ਹਾਂ। ੧੦੫।

ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਛੱਟ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹਾਂ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇ। ੧੦੬।

ਉਸ (ਫ਼ਿਰਾਉਨ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈਂ ਤੇ ਤੂੰ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਸੱਚਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਉਹ (ਚਮਤਕਾਰ) ਪਰਗਟ ਕਰ। ੧੦੭।

وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ①

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَظَلَمُوا بِهَا ۚ فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ②

وَقَالَ مُوسَى يُفْرِعَوْنُ إِنِّي رَسُولٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ③

حَقِيقٌ عَلَى أَنْ لَا أَقُولَ عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ ۚ قَدْ جُنْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِيَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ④

قَالَ إِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِآيَةٍ فَأْتِ بِهَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ⑤

^੧ਇਸ ਥਾਂ “ਸਗੋਂ” ਪਦ “ਵਾਉ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੋ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ (ਧਰਤੀ ਤੇ) ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸੱਪ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ੧੦੮।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਕੱਢਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਉੱਕਾ ਹੀ ਚਿੱਟਾ ਦੁਧ (ਬਣ ਗਿਆ) ਸੀ। ੧੦੯। (ਰਕੂਅ ੧੩)

ਇਸ ਤੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਜਾਦੂਗਰ ਹੈ। ੧੧੦।

ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢ ਦੇਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ। ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸਲਾਹ ਹੈ? ੧੧੧।

(ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ (ਹਾਰੂਨ) ਨੂੰ (ਕੁਝ) ਢਿਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਢੰਡੋਰਚੀ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ੧੧੨।

(ਤਾਂ ਜੁ) ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹਰ ਸਿਆਣੇ ਜਾਦੂਗਰ ਨੂੰ ਲੈ ਆਉਣ। ੧੧੩।

ਅਤੇ (ਇਸ ਜਤਨ ਨਾਲ) ਸਾਰੇ ਜਾਦੂਗਰ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਕੋਲ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਭਾਰੂ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇਗਾ? ੧੧੪।

ਇਸ ਤੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਸੀਂ (ਸਾਰੇ) ਮੇਰੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਵੀ ਬਣ ਜਾਓਗੇ। ੧੧੫।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੂਸਾ! ਕੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਸੁੱਟੇਂਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁੱਟੀਏ? ੧੧੬।

فَالْقَعَصَاةُ فَإِذَا هِيَ تَلُفُّ مَائِينَ ۝

وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنُّظُورِ ۝

قَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ ۝

يُرِيدُ أَنْ يُغْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ مِمَّاذَا تَأْمُرُونَ ۝

قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَأَرْسِلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ۝

يَأْتُوكَ بِكُلِّ سِحْرٍ عَلِيمٍ ۝

وَجَاءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوا إِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ۝

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ لَمِنَ الْمَقْرَبِينَ ۝

قَالُوا يَمُوسَى إِمَّا أَنْ تُلْقَى وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ مِنَ الْمُلْقِينَ ۝

ਉਸ ('ਮੂਸਾ') ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲ ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀਆਂ ਸੋਟੀਆਂ ਤੇ ਰੱਸੀਆਂ) ਸੁੱਟੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਜਾਦੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਜਾਦੂ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੧੭।

قَالَ الْفَوَاحُ فَلَمَّا الْقَوَاسِحُ وَأَعْيُنُ النَّاسِ
وَأَسْرَهُبُهُمْ وَجَاءُوا بِسِجْرِ عَظِيمٍ ①

ਅਤੇ ਅਸੀਂ 'ਮੂਸਾ' ਤੇ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ ਸੁੱਟ ਦੇ। (ਜਦਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ) ਤਾਂ (ਅਚਾਨਕ ਇਉਂ ਭਾਸਿਆ ਕਿ) ਉਹ ਜਾਦੂਗਰਾਂ ਦੇ ਜਾਦੂ ਨੂੰ ਹੜਪ ਕਰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੧੮।

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ ألقِ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ
تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ②

ਸੋ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੱਚਾਈ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਜਾਦੂਗਰਾਂ ਨੇ (ਅਡੰਬਰ) ਰਚਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੧੯।

فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ③

ਤਦ ਉਹ ਜਾਦੂਗਰ ਹਾਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਹੀਣੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੧੨੦।

تَغْلِبُوا هَٰذَا لَكُمْ وَانْقَلَبُوا صُغُرٍ ④

ਅਤੇ ਉਹ ਜਾਦੂਗਰ ਅਧੀਨ ਹੋ ਕੇ ਸਜਦਿਆਂ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ। ੧੨੧।

وَأَلْقَى التَّحَرُّهُ يَحْدِثِينَ ⑤

ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ। ੧੨੨।

قَالُوا أَمَّا رَبِّ الْمَطِينِينَ ⑥

ਜੋ 'ਮੂਸਾ' ਤੇ 'ਹਾਰੂਨ' ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹੈ)। ੧੨੩।

رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ⑦

ਇਹ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਿਟਾਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਵਿਚ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪੇਚ ਲੁਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਸੋਟੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਰਾ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਹਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜ ਕਲ ਯੂਰਪ ਦੇ ਖਿਡਾਉਣੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। 'ਮੂਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੇਚ ਟੁੱਟ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਪਾਰਾ ਵਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧੋਖਾ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਹੜਪ ਕਰਨਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

“ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੇ, ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ, ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ। (ਇਹ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਇਹ ਇਕ ਵਿਉਂਤ ਸੀ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਬਣਾਈ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਸਕੇ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਛੋਤੀ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਭੁਗਤੋਗੇ। ੧੨੪।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ^੧ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਢ ਦਿਆਂਗਾ, ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਆਂਗਾ। ੧੨੫।

ਇਸ ਤੇ ਚਿਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਏਗਾ) ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ। ੧੨੬।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ, ਜਦ ਓਹ ਸਾਡੇ ਵਲ ਆਈਆਂ, ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ (ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੇਣਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮੌਤ ਦੇਣਾ। ੧੨੭। (ਰਕੂਅ ੧੪)

ਅਤੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ “ਮੂਸਾ” ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਂਦੇ ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਦਿਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਫੱਡ ਦੇਣ ? ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਫ਼ਿਰਾਉਨ) ਨੇ ਇਹ

قَالَ فِرْعَوْنُ اَمْسِكُمْ بِهٖ قَبْلَ اَنْ اَذِنَ لَكُمْ ۚ اِنَّ هٰذَا لَكُمُّ مَكْرٌ تَمُوْهُ فِى الْمَدِيْنَةِ لِيُخْرِجَهَا مِنْهَا اَهْلَآهَا ۚ فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ۝

لَا قُطْعَنَ اَيْدِيكُمْ وَاَرْجُلُكُمْ مِنْ حَآظِنِّمْ لَصَلْبِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝

قَالُوْا اِنَّا اِلَى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَ ۝

وَمَا تَنْقِمُ مِنَّا اِلَّا اَنْ اَمَّا بِاٰيَةِ رَبِّنَا لَمَّا جَاءَنَا ۚ رَبَّنَا اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَ ۝

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوْا فِى الْاَرْضِ وَيَذَرُكَ وَالْهٰتِكَ ۚ قَالَ

^੧ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ “ਮਿਨ ਖਿਲਾਫ਼” ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਸੱਜਾ ਤੇ ਖੱਬਾ ਹਥ ਜਾਂ ਟਾਕਰੇ ਦੇ ਪੈਰ ਵਢ ਦਿਆਂਗਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਰੂਰ ਏਹਨਾਂ (ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਰੱਖਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹਾਂ। ੧੨੮।

ਇਸ ਤੇ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਮਦਦ ਮੰਗਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਰਹੋ। (ਸਾਰਾ) ਦੇਸ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਚੰਗਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੨੯।

ਓਹ, (ਅਰਥਾਤ “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਬੋਲੇ) ਕਿ ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜਦ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਲ ਆਇਆ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੁਖ (ਹੀ ਦੁਖ) ਭੋਗਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ ਫੇਰ ਵੇਖੋਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ? ੧੩੦। (ਹਕੂਅ ੧੫)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ (ਕਸ਼ਟ ਵਾਲੇ) ਸਾਲਾਂ, ਫਲਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਦੇ ਘਾਟੇ (ਤੇ ਸੰਤਾਨਾਂ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ) ਦੁਆਰਾ ਫੜਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਸਬਕ ਸਿਖ ਸਕਣ। ੧੩੧।

ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹੱਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਭੀੜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ “ਮੂਸਾ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਨਹੁਸਤ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ

سَنَقُولُ لِأَنبَاءِهِمْ وَنَسْخِي نِسَاءَهُمْ وَأَنفُسَهُمْ
فَهُرُونَ ⑧

قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ اسْعَيْنَا بِاللَّهِ وَاصْبِرُوا إِنَّ
الْأَرْضَ لِلَّهِ يُتْرَكُ يَوْمَئِذٍ مَن يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ⑨

قَالُوا أَوْزَيْنَا مِنْ قَبْلُ أَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ مَا
جِئْتَنَا قَالَ عَلَىٰ رءُوسِكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ
وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ⑩

وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ
الثَّرَوَاتِ لَعَلَّهُمْ يَدْكَرُونَ ⑪

فَإِذَا جَاءَ نَهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِبْهُمْ
سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَلَا انْتَبَا

ਨਹੂਸਤ (ਦਾ ਸਾਧਨ) ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ (ਇਸ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੧੩੨।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ¹ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਲ ਲਿਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਨੂੰ ਟਪਲਾ ਦੇ ਸਕੇਂ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ੧੩੩।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਤੂਫ਼ਾਨ, ਟਿੱਡੀਆਂ, ਜ਼ੂਆਂ, ਡੱਡੂਆਂ ਤੇ ਰਤ² ਭੇਜੀ ਸੀ। ਇਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਚਮਤਕਾਰ ਸਨ, ਤਦ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਘੁਮੰਡ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅਪਰਾਧੀ³ ਕੌਮ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ੧੩੪।

ਅਤੇ ਜਦ (ਕਦੇ ਵੀ) ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਹੋ "ਮੂਸਾ"! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਰੇ ਬਚਨ ਚੇਤੇ ਕਰਾ ਕੇ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰ। ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਤੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਦਿਸ਼ਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਭੇਜ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੩੫।

ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਨੀਅਤ ਸੀ, ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਗਏ ਸਨ। ੧੩੬।

ظَرُّهُمْ عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ اللَّهَ هُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِنْ آيَةٍ لَتَسْحَرَتْ بِهَا
فَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٣﴾

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ
وَالضَّفَادِعَ وَالذَّمَارِ ابْتِغَاءً لِمُفْضَلٍ فَاسْتَكْبَرُوا
وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٣٤﴾

وَلَمَّا رَفَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزَ قَالُوا يُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ
يَمَّا عَاهَدَ عِنْدَكَ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ
لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ﴿٣٥﴾

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الرِّجْزَ إِلَى أَجَلٍ هُمْ بِلِغْوِهِ
إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ﴿٣٦﴾

¹ਇਹ 'ਫਿਰਾਉਨ' ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਸ਼ੇਣਤ ਹੈ।

²“ਦਰਯਾ ਰਤ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ”। (ਖਰੂਜ ਬਾਬ ੭, ਆਇਤ ੨੧), ਡੱਡੂ ਤੇ ਜ਼ੂਆਂ, (ਖਰੂਜ ਬਾਬ ੮) ਤੂਫ਼ਾਨ ਤੇ ਗੱਤੇ ਆਦਿ (ਖਰੂਜ ਬਾਬ ੯); ਟਿੱਡੀਆ (ਖਰੂਜ ਬਾਬ ੧੦)

³“ਕਾਨਾ” ਪਦ ਸਾਖੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਏਹੋ ਹੀ ਅਰਥ ਮੁਖ ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ।

ਜੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ) ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ¹ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ (ਵੱਡੀ) ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਦੇ ਸਨ। ੧੩੭।

ਅਤੇ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ²—ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਰਬਲ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇਸ਼³ ਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਵੀ ਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਵੀ ਵਾਰਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਰਕਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ, (ਅਰਥਾਤ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਬਚਨ) ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੇ) ਸਬਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ, ਜੋ ਕੁਝ ਬਣਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੩੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ (ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹ (ਤੁਰਦੇ ਤੁਰਦੇ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ⁴ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵਿਚ ਰੁਝੀ ਹੋਈ ਸੀ, (ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ “ਮੂਸਾ” ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜੇਹੇ ਇਸ਼ਟ ਥਾਪ ਦਿਓ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਹਨ। (ਤਾਂ) “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅਗਿਆਨੀ ਜਾਤੀ ਹੋ। ੧੩੯।

فَاتَّقِنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿٣٧﴾

وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضَعُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا لَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ وَجَعَلْنَا وَدَمَرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿٣٨﴾

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا نُوْسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالِ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَبْهَلُونَ ﴿٤٠﴾

¹ਜਦੋਂ ਓਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਡੁਬ ਗਏ ਸਨ।

²ਅਰਥਾਤ—“ਮੂਸਾ” ਜੀ ਦੀ ਜਾਤੀ।

³ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਫਲਸਤੀਨ” ਹੈ।

⁴ਇਹ “ਫਲਸਤੀਨ” ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ, ਜੋ ਉਦੋਂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜ ਸਨ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਬਨ੍ਹ ਇਸਰਾਈਲ ਵਿੱਚੋਂ “ਆਦ” ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਹੋਣ।

ਜਿਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਓਹ ਰੁੱਝੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਾਰਾ ਹੀ ਅਜਾਈਂ ਜਾਏਗਾ। ੧੪੦।

(ਫਿਰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਢੂੰਡ ਕਰਾਂ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੧੪੧।

ਅਤੇ (ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ (ਜਾਤੀ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਸੀ। ੧੪੨। (ਰਕੂਆ ੧੬)

ਅੰਤ ਅਸੀਂ^੧ “ਮੂਸਾ” ਨਾਲ ਤੀਹ ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਓਹਨਾਂ (ਤੀਹ ਰਾਤਾਂ) ਨੂੰ ਦਮ ਹੋਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਨੀਅਤ ਬਚਨ ਚਾਲੀ ਰਾਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ “ਹਾਰੂਨ” ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ) ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਨਾ ਤੁਰਨਾ। ੧੪੩।

إِنَّ هَؤُلَاءِ مُتَّبَرِّمَاتٌ مِمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ

قَالَ أَعِزَّ اللَّهُ بِتُفِكَمُ إِلَهًا زَهُو فَضْلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤١﴾

وَأَذِّنْ صِلَافَكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ يَقْتُلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ وَفِي ذِكْرِكُمْ بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿١٤٢﴾

وَوَعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتَمَّمْنَا بِعَشْرِ تَمَمِّ مِثْقَاتٍ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۖ وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٣﴾

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਜੋ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਰਜ ਹਨ, ਓਹ ਭੂਗੋਲ ਜਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨਰੱਖ ਹੈ, ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭੂਗੋਲ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਗੇ-ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜਦ "ਮੂਸਾ" ਸਾਡੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਅਤ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਤਾਂ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਹ, ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਲਵਾਂ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ (ਸਥੂਲ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ) ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ, ਪਰ (ਉਸ) ਪਹਾੜ ਵਲ ਵੇਖ। ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅਟੱਲ (ਤੇ ਅਚਲ) ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਜਲਵਾ ਦੱਸਿਆ ਸੀ: ਤਾਂ ਉਸ ਪਹਾੜ ਦੇ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ "ਮੂਸਾ" ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪਿਆ ਸੀ, ਫੇਰ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੋਖ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ (ਪ੍ਰਭੂ!) ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਉਣਤਾਈ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈਂ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਝੁਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਜੁਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪਹਿਲਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਾਂ। ੧੪੪।

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਮੂਸਾ"! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਰਸਾਲਤ ਤੇ ਆਪਣੀ (ਅਕਾਸ਼) ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਜੇ ਕੁਝ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲੈ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਗੁਜ਼ਾਰ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਜਾ। ੧੪੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਤਖ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਜੇਹੇ ਹੁਕਮ ਲਿਖੇ ਸਨ, ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹਰੇਕ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਵੀ ਸੀ। (ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِبِيعَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ
ارِنِّيْ اَنْظُرْ اِلَيْكَ قَالَ لَنْ نَرِيْكَ وَلَكِنْ اَنْظُرْ
اِلَى الْجَبَلِ فَاِنْ اسْتَقَامَ مَكَانَهُ فَسَوْفَ نَرِيْكَ فَلَمَّا
بَيَّنَّ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا
فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَنَكَ بُنْتُ اِلٰهِكَ وَآنَا اَوَّلُ
الْمُؤْمِنِيْنَ ④

قَالَ يُوسَىٰ اِنِّي اضْطَمَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرُسُلِي
وَكَلاَنِي ⑤ فَخُذْ مَا آتَيْنَكَ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِيْنَ ⑥

وَكُتِبْنَا لَهُ فِي الْاَلْوَا ح مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوعِظَةٌ وَنَفِيْةٌ

ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਦੇ ਉੱਚੇ ਪਖਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ। ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੁਰਿਆਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੱਸਾਂਗਾ। ੧੪੬।

ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਜਗ ਵਿਚ ਘੁਮੰਡ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਆਪਣੇ) ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ (ਸੱਖਣਾ ਕਰ ਕੇ) ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਹਰ (ਸੰਭਵ) ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਓਹ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਵੇਖ ਵੀ ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਅਪਣਾਉਣਗੇ। ਜੇ ਓਹ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪਣਾ ਲੈਣਗੇ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੪੭।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ ਦੀ (ਪ੍ਰਭੂ) ਮਿਲਣੀ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ-ਕਤਰੀ ਅਜਾਈਂ ਗਈ ਹੈ। ਓਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਪਾਉਣਗੇ। ੧੪੮। (ਰਕੂਅ ੧੭)

ਅਤੇ "ਮੂਸਾ" ਜੀ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਸਫ਼ਰ^੧ ਤੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਘੜ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਿਰਜਿੰਦ^੨

نَكَلِ شَيْءٍ فَتَحَذُّهَا بِقُوَّةٍ وَأَمْرُكُمْ يَأْتِي بَأْسَهَا
سَأُورِيكُمْ دَارَ الْفَاسِقِينَ ⑥

سَاصْرِفْ عَنِ الْيَمِينِ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ
بَغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا وَإِنْ
يُرَوْا سَبِيلَ الرَّشَدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا وَإِنْ يَرَوْا
سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ⑦

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ
هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑧

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْلٍ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਬੁਰਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ।

^੨ਇਹ ਉਹ ਸਫ਼ਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਿਛੇ ੧੪੩ ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਉਹ ਚਾਲੀ ਰਾਤਾਂ ਲਈ ਪਹਾੜ ਤੇ ਗਏ ਸਨ।

^੩ਇਹ "ਖਵਾਰੁਨ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਗਉ, ਬੋਲ, ਬਕਰੀ ਜਾ ਭੇਡ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੈ, ਜੋ ਬੇਅਰਥ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਰੀਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਬੇਅਰਥ ਜੇਹੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ। ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਯੋਗ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਔਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਬਾਪ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ੧੪੯।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈ ਗਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਖਿਮਾ ਨਾ ਬਖਸ਼ਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ੧੫੦।

ਅਤੇ ਜਦ “ਮੂਸਾ” ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਗੁੱਸੇ ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਵਾਪਸ ਮੁੜਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜੀ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਕਾਹਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਘਬਰਾ ਗਏ ਸੀ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਹੁਣ ਤਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ? ਇਸ ਸਮੇਂ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਉਹੋ ਤਖਤੀਆਂ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ (ਹਾਰੂਨ) ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਘਸੀਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਅੰਮਾ ਜਾਏ! ਜਾਤੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਬਲ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਸੰਭਵ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਤਲ ਹੀ ਕਰ ਦੇਣ। ਸੋ ਤੂੰ ਹੁਣ ਮੇਰੇ

جَسَدًا لَهُ خَوَارُ الْمَيُوتِ إِنَّهُ لَا يَكْلِبُهُمْ وَلَا
يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ①

وَلَمَّا سَقَطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا
قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَكُنَّا مِنَ
الْخَاسِرِينَ ②

وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ
بَنَسَاءَ خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعِمَلْتُمْ أَمْرًا رِئَاسَةً
وَأَلْقَى الْأَلْوَاخَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ
قَالَ ابْنُ أُمِّ إِيْسَ الْقَوْمِ اسْتَزَعَفُونِي وَكَادُوا

ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਵੱਡਾ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਪਾਸਿਓਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹਵਾ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀਟੀ ਵਰਗੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਖਿਡਾਉਣਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਹੱਸਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਦੇ^੧ ਅਤੇ
ਮੈਨੂੰ ਜਾਲਮ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲਾ। ੧੧। ੧੧।

(ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ 'ਮੂਸਾ' ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ
ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾ
ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ। ਸਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ
ਭਾਗੀ ਬਣਾ। ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ
ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈਂ। ੧੧੨। (ਰਕੂਅ ੧੮)

(ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ)
ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾ (ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਲਈ)
ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ
ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ
ਸੰਸਾਰਕ ਹੀਣਤਾ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਘੜਨ ਵਾਲਿਆਂ
(ਕੂੜਿਆਰਾਂ) ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਦੰਡ ਹੀ ਦਿਆ ਕਰਦੇ
ਹਾਂ। ੧੧੩।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ
ਫੇਰ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ
ਆ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ
ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬੇਸ਼ੱਕ
ਇਸ (ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ) ਮਗਰੋਂ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ
ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੧੧੪।

ਅਤੇ ਜਦ "ਮੂਸਾ" ਦਾ ਕਰੋਧ ਰਤਾ ਠੰਢਾ ਹੋਇਆ ਸੀ,
ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਓਹ) ਤਖ਼ਤੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਰੱਬੀ
ਹੁਕਮ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਸਨ ਫੇਰ) ਚੁੱਕ ਲਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ
ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਜੋ ਆਪਣੇ ਰੱਬ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ,
ਏਹਨਾਂ (ਤਖ਼ਤੀਆਂ) ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਮਿਹਰ
ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ੧੧੫।

يَقْتُلُونَنِي ۖ فَلَا تُشِيتْ إِلَى الْإِعْدَاءِ وَلَا تَجْعَلْنِي
مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِإِخْوِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ
وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۝

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِّئًا لَّهُمْ عَذَابٌ مِنْ رَبِّهِمْ
وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نُجْزِي الْمُفْتِرِينَ ۝

وَالَّذِينَ عَمِلُوا الصَّالَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَ
آمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَابَ ۖ وَفِي
نُحُوتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ مِنْ رَبِّهِمْ يَرْجِعُونَ ۝

^੧ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੂਸਾ' ਜੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿਰਕ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਰੋਧ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਗੁੱਸਾ ਆਪਣੇ ਭਰਾ 'ਹਾਰੂਨ' ਤੇ ਸੀ ਕਿ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਸਿਰਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗੱਲ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪੈ ਗਏ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਭਰਾ ਤੇ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਬਾਕੀ ਜਾਤੀ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਸੁਧਰ ਜਾਏ ਤੇ ਸਿਰਕ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਅਤੇ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਤਰ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਚਨ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਭੁੱਚਾਲ¹ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਜੇ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਉਂਦਾ। ਕੀ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਮੂਰਖਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਪਿੱਛੇ ਮਾਰ-ਮੁਕਾਉਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ? ਇਹ (ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਇਆ ਹੈ), ਕੇਵਲ ਤੇਰੀ ਇਕ ਪਰਖ ਸੀ, ਤੂੰ ਇਹਨਾਂ (ਪਰਖਾਂ) ਰਾਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਕੁਰਾਹੀਏ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਹਾਈ ਹੈਂ, ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇ। ਸਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ। ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ (ਕਿਤੇ) ਵਧ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈਂ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਵੀ ਭਲਾਈ ਲਿਖ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ (ਭਲਾਈ ਲਿਖ)। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਵਲ ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਆਪਣਾ ਦੰਡ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਮਿਹਰ² ਨੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਘੋਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਲਿਖ ਲਵਾਂਗਾ,³ ਜੋ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਦੇ ਹਨ। ੧੫੭।

وَاخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا رِئَاسَةً فَلَمَّا
أَخَذَ لَهُمُ الرِّجْفَ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ
قَبْلُ وَإِنِّي أَهْلِكُكَ بِمَا فَعَلَ الشَّفْهُاءُ مِنِّي
إِن هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي
مَنْ تَشَاءُ إِنَّكَ فَأَعِظُنَا وَارْحَمْنَا وَإِنَّكَ
خَيْرُ الْغَافِرِينَ ⑥

وَأَكْتُبُ لَنَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ
إِنَّا هُنَا إِلَيْكَ قَالِ عَذَابِي أَصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ
وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ⑥

¹ਭੁੱਚਾਲ ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸ਼ਿਰਕ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ" ਜੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਾਇਦ ਸਾਨੂੰ ਦੰਡ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ—ਕਦੇ ਵੀ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਣ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਮਾਫ਼ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

³ਅਰਥਾਤ—ਮਿਹਰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਓਹ (ਲੋਕ) ਜੋ ਸਾਡੇ ਇਸ ਰਸੂਲ¹ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਬੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੌਰੇਤ ਤੇ ਅੰਜੀਲ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਲਿਖਿਆ² ਹੋਇਆ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਹਲਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਹਰਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਾਰ (ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਸਨ) ਤੇ ਪਟੇ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੮। (ਰਕੂਅ ੧੯)

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵਲ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ (ਸਾਰੇ) ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਜੀਵਾਲਨ-ਹਾਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਵੀ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਓ। ਓਹ ਨਬੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਮੀ³ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਤੇ, (ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ) ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੇ, ਉਸੇ (ਰਸੂਲ) ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਸਕੋ। ੧੫੯।

الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوزًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لِمِ الْفَاطِيَتِ وَيُحْذِرُهُمْ عَنِ الْخَبِيثِ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَاَلَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٥٩﴾

੧੫੯

قُلْ يَٰ أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ فَأَمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَاتِهِ وَاتَّبَعُوهُ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٦٠﴾

¹ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ।

²ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਵਲ ਸੰਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

³ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਆਦਿ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ। ਅਵਤਾਰਾਂ ਤੇ ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆ ਅੱਲਾਹ ਆਪ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

ਅਤੇ "ਮੂਸਾ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾਅਜਿਹਾ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਦੁਆਰਾ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ (ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ) ਇਨਸਾਫ਼ ਹਾਸਲ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ੧੬੦।

وَقَطَعْنَهُمْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَابًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِبْ بِصَاحِكَ الْحَجَرَةَ فَانْجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرِبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنِّ وَالسَّلْوَىٰ كُلُّوْا مِنْ طُيُوتٍ مَّا رَزَقْنَكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰਾਂ ਘਰਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਉਨਤੀ ਕਰ ਕੇ ਜਾਤੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ । ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਵਲ, ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਜਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ (ਅਮਕੇ) ਪੱਥਰ ਤੇ ਮਾਰ । (ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ) ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਰਾਂ ਸੌਮੇ ਫੁਟ ਪਏ ਸਨ । ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਘਾਟ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਬਹੁਲੀ ਤੇ ਬਟੋਰੇ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੇ ਸਨ (ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਓ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ । ੧੬੧।

وَأَذَقْنَا لَهُمْ لَهُمُ اسْكُنُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُولُوا حِطَّةٌ وَادْخُلُوا الْبَابَ مُجْتَدًا

ਅਤੇ (ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਉਹਨਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਇਸ-ਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਚਾਹੋ ਛਕੋ-ਛਕਾਓ ਅਤੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਓ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਆਪਣਾ) ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ (ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ) ਬੂਹੇ ਵਿਚ ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਤੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਹੋਏ) ਦਾਖ਼ਲ

ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ "ਹਜ਼ਰ" ਪਦ ਤੇ ਅਲਫ਼, ਲਾਮ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਮਕਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਿ ਜਿਸ ਪੱਥਰ ਤੇ ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਸੋਟਾ ਮਾਰੋ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਮਕੇ ਪੱਥਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਸੋਮਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਸੋਟਾ ਮਾਰੋ ਤੇ ਤੋੜ ਦਿਓ, ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਨਿਕਲ ਆਏਗਾ । ਮੈਂ ਕਬਜ਼ੀਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੋਮਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਪੱਥਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਵਗਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਦਾਂ ਧਾਰੇ ਵਗਦੇ ਸਨ ।

ਹੋ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ-
ਚੁੱਕਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਇਨਾਮ
ਦਿਆਂਗੇ। ੧੬੨।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੁਲਮ
ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ
ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਬਦਲ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ
ਗੱਲ^੧ ਕਹਿਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤਦ ਅਸੀਂ
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬੁਲਮਾਂ ਕਾਰਣ ਆਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ
ਕਸ਼ਟ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ। ੧੬੩। (ਰਕੂਅ ੨੦)

ਅਤੇ (ਹੋ ਰਸੂਲ!) ਓਹਨਾਂ (ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ
ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਉਸ ਨਗਰੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਜੋ ਸਮੰਦਰ
ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ (ਵਸਦੀ) ਸੀ, ਜਦ ਓਹ (ਯਹੂਦੀ)
ਸਬਤ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਵਧੀਕੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜਦੋਂ
ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਸਬਤ ਦੇ ਦਿਨ
ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ^੨ ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਹਾੜੇ
ਓਹ ਸਬਤ ਨਹੀਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ
ਅਵੱਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤਾ
ਕਰਦੇ ਸੀ। ੧੬੪।

ਤਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ^੩ ਇਕ ਧੜੇ ਨੇ (ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਨੂੰ) ਇਹ
ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼
ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ

نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَتَكُمْ سَتُنِيدُ الْحَيْنِينَ ①

قَبِلَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ قَوْلَ الَّذِي قِيلَ
لَهُمْ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ عَمَّا كَانُوا
يَظْلُمُونَ ②

وَسَأَلَهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِي كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ
إِذْ يَعْدُونَ فِي السَّبْتِ إِذْ تَأْتِيهِمْ حِيتَانُهُمْ يَوْمَ
سَبْتِهِمْ شُرْعًا وَيَوْمَ لَا يَسْبِتُونَ لَا تَأْتِيهِمْ كُنُكٌ
تَبْلُوهُمْ عَمَّا كَانُوا يَفْسُقُونَ ③

وَإِذْ قَالَتْ أُمَةٌ مِّنْهُمْ لِمَ نَعِظُونَ قَوْمًا يَلُوكَ

^੧ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ “ਹਿੰਤਾਤੁਨ” (ਸਾਡੇ ਪਾਪ ਝੜ ਜਾਣ) ਕਿਹਾ ਕਰਨ,
ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ “ਹਿੰਨਤਾਤੁਨ”, “ਹਿੰਨਤਾਤੁਨ” ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਕਣਕ ਦਿਓ, ਕਣਕ ਦਿਓ, ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਕਿਸੇ
ਵਾਕ ਦੇ ਨਿਮਚਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਨਗਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ
ਹੁਕਮ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਮਸਖਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਇਕ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

^੨ਜਾਨਵਰ ਵੀ ਦਿਨ ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੀਵੀਆਂ ਆਟਾ ਆਦਿ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਧੇਰੇ ਗਿਣਤੀ
ਵਿਚ ਮੱਛੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ।

ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਉਜ਼ਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ (ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰ ਲੈਣ। ੧੬੫।

ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਭੇੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਸਨ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਾਲਮ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੬੬।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਰੁਕਣ ਦੀ ਥਾਂ (ਉਲਟਾ) ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੀਏ ਬਾਂਦਰ¹ ਬਣ ਜਾਓ। ੧੬੭।

ਅਤੇ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ ਜਦ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਓਹਨਾਂ (ਯਹੂਦੀਆਂ) ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। (ਫੇਰ ਕੀਅਸਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ) ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ

مُهْلِكُهُمْ أَوْ مُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا قَالُوا
مُعَذِّبَنَا إِلَىٰ رَبِّكُم وَلَعَلَّهُم يَنْتَفِعُونَ ﴿٢٠﴾

فَلَمَّا نَسُوا مَا ذُكِّرُوا بِهِ اتَّخَذْنَا لَ الَّذِينَ يَنْهَوْنَ عَنِ
الشُّرْءِ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَدَابٍ بَيِّنٍ ۖ إِنَّا
كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٢١﴾

فَلَمَّا عَتَا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً
خَاسِيَةً ﴿٢٢﴾

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ لِيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ

¹ਬਾਂਦਰ ਬਣ ਜਾਓ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹ ਸੱਰਮੁਚ ਹੀ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਂਦਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨ ਮਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਬਾਂਦਰਾਂ ਵਾਂਗ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਨਕਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਸ ਥਾਂ ਬਾਂਦਰ ਪਦ ਦਾ ਉਹੋ ਗੁਣ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਮ ਤੋਰ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਇਥੇ ਅਸਲੀ ਬਾਂਦਰ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਬਾਂਦਰ ਦਾ ਗੁਣ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਸੂਰਤ ਮਾਇਦਾ ਰਕੂਅ ੯, ਆਇਤ ੬੧-੬੨ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਯਹੂਦੀ, ਜੋ ਬਾਂਦਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ^੧ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਆਏ ਸਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਹਦੀਸਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਕੋਲ ਬਾਂਦਰਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਯਹੂਦੀ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਬਾਂਦਰ ਬਣੇ ਹੋਏ ਯਹੂਦੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ।

ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਦੰਡ ਵਿਚ ਕਾਹਲ^੧ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਵੀ ਹੈ। ੧੯੮।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਖੋ ਵੱਖਰੇ ਟੋਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, (ਪਰ ਅਜੇ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਭਲੇ ਪੁਰਖ^੨ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਬੁਰੇ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ-ਮੰਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦੁਆਰਾ ਪਰਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਚੁੱਕਾਂ) ਤੋਂ ਰੁਕਦੇ ਰਹਿਣ। ੧੯੯।

ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ (ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ) ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਓਹ (ਵੇਖਣ ਨੂੰ) “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਵਾਰਸ ਸਨ, ਪਰ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਆ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਮੂਸਾ ਦੀ) ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਹ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਸੱਚ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਪੜ੍ਹ ਹੀ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ (ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਸੰਜਮੀਆਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ (ਗੱਲ) ਓਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ? ੧੯੦।

مَنْ يُؤْمَرُ سَوَاءَ الْعَذَابِ إِنْ رَبُّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ وَإِنَّهُ لَلْفُؤْرُورِ ۚ ۞

وَقَطَعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمْ الضَّالُّونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ۞

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَصَ هَذَا الْأَدْنَى وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَصٌ مِثْلَهُ يَأْخُذُوهُ الرُّيُودُ خَذَّ عَلَيْهِمْ شَانِقُ الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ ۚ وَالذَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۞

^੧ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੰਡ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਦਿਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੰਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਏਹਰ ਪਾਪ ਕਮਾਇਆ ਤੇ ਓਹਰ ਦੰਡ ਮਿਲ ਗਿਆ।

^੨ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬਾਦਰ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਣ ਸੁਭਾਉ ਬਾਦਰਾਂ ਵਰਗੇ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਲ ਬਾਦਰ ਦੇ ਭਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ? ਕੀ ਬਾਦਰ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ? ਰੋਜ਼ੇ ਰਖਦੇ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਸਨ?

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਮੁਸਾ) ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਵੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਨਿਮਾਜ਼ਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਅਜੇਹੇ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਵਾਂਗੇ। ੧੭੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਚੁੱਕਿਆ^੧, ਤਾਂ ਜਾਣੋ, ਉਹ ਇਕ ਸ਼ਾਮਿਆਨਾ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ) ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲਓ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ ਲਓ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਸਕੋ। ੧੭੨। (ਰਕੂਅ ੨੧)

ਅਤੇ ਜਦ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ “ਆਦਮ” ਦੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤੇ ਗਵਾਹ ਠਹਿਰਾਇਆ ਸੀ (ਤੇ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ) ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ (ਅਸੀਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ (ਸਿੱਖਿਆ) ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਗਿਆਤ ਸੀ। ੧੭੩।

ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ (ਸਾਡੇ ਯੁਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੇ (ਹੀ) ਸਿਰਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਨਿਰਬਲ

وَالَّذِينَ يُسْتَكُونُونَ بِالْكُتُبِ وَآقَامُوا الصَّلَاةَ ۖ إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الصَّالِحِينَ ۝

وَإِذْ نَفَخْنَا الْجِبْلَ فَوَقَّعْنَا لَهُ ظِلَّةً وَظَنُّوا أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ۝

੧੭੧

وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ ۖ شَهِدْنَا ۖ أَنَّا نَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَٰذَا غَافِلِينَ ۝

أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِن قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾ ਕੇ “ਤੂਰ” ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਵੇਖ ਲੈਣ। (ਮੁਰੂਜ਼ ਬਾਬ ੧੯ ਆਇਤ ੧੭) ਜਦ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜ ਦੇ ਹੇਠ ਮਨੁੱਖ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਏਹੋ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਾੜ ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ ਵਾਂਗ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਗ਼ੈਰ ਕੁਦਰਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ ਦੀ ਸੇਰ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਤਫ਼ਸੀਲ ਤੇ ਭਾਸ਼ ਕਦੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਸੱਖਣੇ ਹੋ ਜਾਣ।

ਬੰਸ ਸੀ। ਕੀ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਬਦਲੇ ਮਲੀਆਮੇਂਟ ਕਰ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਜੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਿਆਰ ਸਨ। ੧੭੪।

مِنْ بَعْدِهِمْ أَفْهَلُكُمْ إِنَّا فَعَلْنَا لَهُمُ الْقِبْلُونَ ①

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ^੧ ਆਪਣੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਰਤ ਆਉਣਗੇ। ੧੭੫।

وَكَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ الْآيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ②

ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਹਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਅੱਡ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ^੨। ਸ਼ੇਤਾਨ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਕੁਰਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਿਆ ਸੀ। ੧੭੬।

وَأَنذِرْ عَلَيْهِمْ بِنَاءَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَاسْلَخَ مِنْهَا فَأَتَبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ③

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਧਰਤੀ ਵਲ ਜਾ ਡਿੱਗਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਬਣ ਗਿਆ। ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਉਸ ਕੁੱਤੇਜਿਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ (ਮਾਰਨ ਲਈ) ਕੁਝ ਚੁੱਕੋ, ਤਾਂ ਵੀ ਹਾਂਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੋ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਹਾਂਪਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਏਹੋ ਹੀ ਹਾਲ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ^੩ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਇਹ ਹਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਸੋਚ ਸਕਣ। ੧੭੭।

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَسَلَهُ الْكَلْبُ الْكَلْبُ إِنَّ تَمِيلَ عَلَيْهِ يَلْهَثُ أَوْ تَزُولُهُ يَلْهَثُ ذَلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا فَاقْصِصْ الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ④

^੧ਭਾਵ—ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ।

^੨ਬਾਈਬਲ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਭਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਲਅਮ ਬਾਉਰ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਹਾਲ ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਲਏਗਾ, ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਘਟ ਜਾਏਗੀ, ਉਹੋ ਹੀ ਬਲਅਮ ਬਾਉਰ ਕਹਾਏਗਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਸਦਾ ਪੁਰੂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸ ਜਾਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅਤਿ ਭੇੜੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੭੮।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਰਾਹੀਏ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ; ਉਹ ਹੀ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੧੭੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਕੇਵਲ ਸਿਹਰ) ਲਈ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ; ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਤਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਸਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੀਣੇ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉੱਕੇ ਹੀ ਅਗਿਆਨੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੧੮੦।

ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ੁਭ ਗੁਣ ਹਨ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਅੱਗੇ (ਹੀ) ਅਰਦਾਸ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿਓ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਬਾਰੇ ਗ਼ਲਤ (ਤੇ ਖ਼ਿਆਲੀ) ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੮੧।

ਅਤੇ ਜੋ ਰਚਨਾ ਅਸੀਂ ਰਚਾਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਧੜਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜਗ ਵਿਚ) ਹੱਕ ਹੱਕ ਨਿਆਂ ਦਿ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੮੨। (ਰਕਅ ੨੨)

سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ الَّذِينَ كَذَبُوا بآيَاتِنَا وَأَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلُمُونَ ①

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدَىٰ وَمَنْ يُضِلْ فَلَا يَلْتَمَسْ لَهُ الْخِصْمُونَ ②

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ أُذُنٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ كَالْإِطْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ③

وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَاءِهِ سُبُحَانَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ④

وَمِمَّنْ خَلَقْنَا أُمَّةً يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهِ يَعْدِلُونَ ⑤

۱۷
ع
۱۲

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਅਜੇਹੇ ਰਾਹਾਂ ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣਦੇ (ਵੀ) ਨਹੀਂ, ਤਬਾਹੀ ਵਲ ਲਿਆਵਾਂਗੇ। ੧੮੩।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਅਜੇ) ਦਿਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਵਿਓਂਤ ਵੱਡੀ ਪੱਕੀ ਹੈ। ੧੮੪।

ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥੀ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ) ਪਾਗਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੮੫।

ਕੀ ਉਹ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਵਲ ਝਾਤ ਨਹੀਂ ਮਾਰਦੇ ਕਿ ਹਰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਜਿਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਕਿ) ਸਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਨੇੜੇ ਪੁਜ ਗਈ ਹੈ, ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਇਸ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨਗੇ। ੧੮੬।

ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਹਨੀਂ ਲਾਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਕਸ਼ੀਆਂ^੧ ਵਿਚ ਭਟਕਦਿਆਂ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੮੭।

(ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਤੇਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਿਆਮਤ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਕਦ ਆਵੇਗੀ? ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਉਹੋ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। (ਹਾਂ) ਉਹ (ਵੱਡੀ) ਭਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ; ਸਾਰੇ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਤੇ ਰੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆਵੇਗੀ।

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٣﴾

وَأُمِّي لَهُمْ إِن كَيْدِي مَتِينٌ ﴿١٨٤﴾

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جُنَّةٍ إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٥﴾

أَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِي مَكُونِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ وَأَنْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ أَجَلُهُمْ فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٦﴾

مَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ وَلٍ يُدْرِهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٧﴾

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسَاهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجِئُهَا بُرْهَانٌ إِلَّا هُوَ تُقَالَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَمْ تَأْتِيَكُمْ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਸਰਕਸ਼ੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਪਸਰਾਤਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਓਹ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕਿਆਮਤ ਬਾਰੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾਣੋ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਕਿ) ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੧੮੮।

(ਫੇਰ) ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਨਾ ਕਿਸੇ ਲਾਭ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹਾਣ ਦਾ। ਹਾਂ, (ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਹੀ ਮਿਲੇਗਾ), ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਗੁਪਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਭਲਾਈਆਂ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਪੁੱਜਦਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਮੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ੧੮੯।

(ਰਕੂਅ ੨੩)

ਉਹ (ਅੱਲਾਹ ਹੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਜਿੰਦ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਕਿਸਮ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਜੋੜਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਉਸ ਵਲ ਧਿਆਨ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਢਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਲਕਾ ਜੇਹਾ ਭਾਰ ਚੁਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਈ ਫਿਰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ (ਕੁਝ) ਬੋਝਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ (ਮਰਦ ਤੇ ਤੀਵੀਂ) ਆਪਣੇ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਅਰੋਗ ਬਾਲਕ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵੱਡੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗੇ। ੧੯੦।

كَانَكَ حَقٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عَلَّمَهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنْ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ①

قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْفُسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَا سَكُنْتُ مِنَ الْخَيْرِ ② وَمَا مَنَعِيَ السُّوْعَةَ إِنِ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ③

②

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّاهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَزَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ آتَيْتَنَا صَالِحًا لَنُكَفِّرَنَّ مِنَ الذُّنُوبِ ④

ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਰੋਗ ਬਾਲਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਬਣਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈ। ੧੯੧।

ਕੀ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਜਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਆਪ ਸਾਜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ੧੯੨।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੧੯੩।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਬੂਠੇ ਇਸਟ ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਸੱਦੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਤੇਰੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਡਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣਾ, ਜਾਂ ਚੁਪ ਰਹਿਣਾ, ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ੧੯੪।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਦੇ ਜਾਓ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਡੀ (ਕਿਸੇ) ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇ ਕੇ ਦੱਸਣ ? ੧੯੫।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਓਹ ਤੁਰ ਸਕਣ ? ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਓਹ ਫੜ ਸਕਣ ? ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਓਹ ਵੇਖ ਸਕਣ ? ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਓਹ ਸੁਣ ਸਕਣ ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਓ, ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਓ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਢਿਲ ਨਾ ਦਿਓ। ੧੯੬।

فَلَمَّا أَتَاهُمَا صَاحِبًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا
فَعَلَى اللَّهِ عَتَا يُشْرِكُونَ ﴿١٩١﴾

أَيُّشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿١٩٢﴾

وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿١٩٣﴾

وَأَن تَدْعُوهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَتَّبِعُكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ
أَدْعَوْتُوهُمْ أَمْ أَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿١٩٤﴾

إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ عِبَادٌ أَمْثَلُكُمْ
فَادْعُوهُمْ فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٩٥﴾

أَلَهُمْ أَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَا؟ أَمْ لَهُمْ آيْدٍ يَبْطِشُونَ بِهَا؟
أَمْ لَهُمْ آعِينٌ يَنْصُرُونَ بِهَا؟ أَمْ لَهُمْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ
بِهَا؟ قُلْ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ كِيدُوا فِي مَا تُنْظَرُونَ ﴿١٩٦﴾

ਮੇਰਾ ਮਿੱਤਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ (ਸਦਾ ਹੀ) ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੯੭।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਹੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੧੯੮।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਸੌਂਦਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਣਨ ਦਾ ਜਤਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਜਾਣੇ ਉਹ ਤੇਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ (ਤੇਨੂੰ) ਵੇਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ੧੯੯।

ਹੇ ਨਬੀ! ਤੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਕਰ ਅਤੇ ਸੁਭਾਉ (ਫ਼ਿਤਰਤ) ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ ਅਤੇ ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਕਰ। ੨੦੦।

ਅਤੇ ਜੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਤੇਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਪਨਾਹ ਮੰਗ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੦੧।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨੦੨।

ਅਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਭਰਾ^੧ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਵਲ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੨੦੩।

إِنَّ وَلِيََّ اللَّهِ الَّذِي نَزَلَ الْكِتَابُ وَهُوَ يَتَوَكَّلُ
الصَّالِحِينَ ①

وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ
وَلَا أَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ②

وَإِنْ تَدْعُهُمْ إِلَى الْهُدَى لَا يَسْعَوْا وَتَرْهَقُهُمْ
يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ③

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ ④

وَأَمَّا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْعٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ
إِنَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ⑤

إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَافٌ مِنَ الشَّيْطَانِ
تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ⑥

وَإِنْوَإِنْهُمْ يَمْلِكُونَ فِي الْآفِئَةِ ثُمَّ لَا يَقْصِرُونَ ⑦

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਥੀ।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ, ਤਾਂ (ਓਹ ਇਹ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ (ਆਇਤ) ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਆ। ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਰਨ ਵਾਲੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ^੧, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਹੈ। ੧੨੦੪।

ਅਤੇ ਹੇ ਲੋਕੋ! ਜਦ ਕੁਰਾਨ (ਸ਼ਰੀਫ) ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਧਿਆਨ ਨਾਲ) ਸੁਣਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਚੁਪ ਰਿਹਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਰਹਿਮ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ੧੨੦੫।

ਅਤੇ (ਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ!) ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ ਅਤੇ ਹੌਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ (ਨਿਤ) ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ (ਅਜਿਹਾ ਹੀ) ਕੀਤਾ ਕਰ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਗਫਲਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲ। ੧੨੦੬।

ਜੋ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ^੨ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਸਦਾ ਹੀ) ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੧੨੦੭। (ਰਕੂਅ ੨੪)

وَإِذَا لَمْ تَأْتِهِمْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتُمَا قُلُوبَنَا
اِنْتَعِمَ مَا يَوْحَىٰ إِلَىٰ مِنْ رَبِّ هَذَا بَصَائِرُ مِنْ رَبِّكُمْ
وَهَذَىٰ وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧﴾

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ
تُرْحَمُونَ ﴿٨﴾

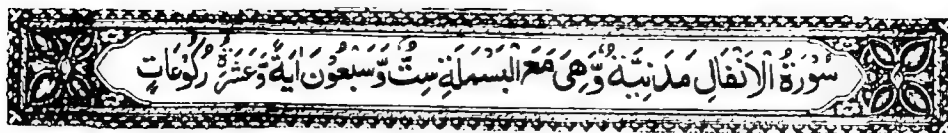
وَإِذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْحَمْدِ
مِنَ الْقَوْلِ بِالْقُدُّوْرِ وَالْإِصْلَاحِ وَلَا تَكُن مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٩﴾

إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْكُرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ
وَيَسْمِعُونَ لَهُمْ يَسْجُدُونَ ﴿١٠﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਉਤਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਵੀ ਰਤਾ ਢਿਲ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਫਿਰੋਪੀ ਹੌਲਾ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

^੨“ਬਸੀਰਾਤੁਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਦਲੀਲ ਹੈ ਤੇ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਉਕਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੂੰਕਿ ਇੱਥੇ ਬਹੁਵਚਨ ਪਦ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਨਿਕਟਵਰਤੀ, ਜੋ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹੋਣ।

(੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਨਫਾਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਮਦੀਨੇ ਉਤਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਬਿਸਮਿੱਲਾਹ ਸਮੇਤ
ਇਸ ਦੀਆਂ ੭੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੦ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਹੇ ਰਸੂਲ !) ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਗ਼ਨੀਮਤਾਂ ਦੇ ਮਾਲ
ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ (ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ
ਕਿ ਗ਼ਨੀਮਤ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਮਾਲ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ
ਰਸੂਲ ਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ ਹੀ) ਭਰਦੇ
ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ
ਰਿਹਾ ਕਰੋ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ
ਰਹੋ ੨।

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرَ اللَّهِ وَرِئَاسَةَ الرَّسُولِ
فَإِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ②

ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਜਦ (ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ
ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ
ਵਿਚ (ਹੋਰ) ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ
ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ੩।

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ
وَإِذَا قِيلَ عَلَيْهِمْ آيَةٌ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَاعْلَوْ
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ③

੧ ਗ਼ਨੀਮਤ ਦਾ ਮਾਲ ਉਸ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਹਾਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਜੇਤੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੜਨ ਆਇਆ ਵੇਰੀ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਛੱਡ ਜਾਵੇ ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸੱਚੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਓਹ ਹਨ, ਜੋ ਨਮਾਜ਼ਾਂ (ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੪।

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ٤

ਇਹੋ (ਉਕਤ ਗੁਣ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ) ਹੀ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਰਿਜ਼ਕ ਹੈ। ੫।

أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ٥

ਇਹ ਇਨਾਮ (ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਇਸ ਕਰ ਕੇ (ਹੋਵੇਗਾ) ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਇਕ ਖ਼ਾਸ ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਇਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ^੨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੬।

كَأَنَّا أَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَرِهُونَ ٦

ਫੇਰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਸੱਚਾਈ^੩ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਗੜਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਾਣੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਕੇ) ਮੌਤ ਵਲ ਧੱਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ (ਇਸ ਮੌਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ) ਵੇਖ ਰਹੇ ਸਨ। ੭।

يُخَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ٧

^੧ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ “ਕਮਾ” ਪਦ “ਲਿਮਾ” ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਸੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ “ਕਮਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ “ਲਿਮਾ” ਵਾਲਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਦੁਆਰਾ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਉਹ ਸ਼ੰਕੇ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਗਨੀਮਤ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਹਮਲੇ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਭਾਵੇਂ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਖ਼ੂਨ-ਖ਼ਰਾਬੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਘਿਣਾ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤਾਂ ਲੜਾਈ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਪਰਲੀ ਆਇਤ ਤੇ ਹੋਰ ਦ੍ਰੁਸ਼ੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜਹਾਦ ਦੇ ਹੁਕਮ ਬਾਰੇ ਆਪ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਬਹਿਸ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਗਲਤ ਭਾਸਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨਾਲ ਇਹ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਧੜਾ ਜਿਸ ਦੇ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲੇ, ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਚਾਹਨਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟ ਦੇਵੇ। ੮।

ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਕੂੜ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਭਾਵੇਂ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਅਪਰਾਧੀ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਸੰਦ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ। ੯।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ, ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ (ਓਹ) ਅਰਦਾਸਾਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ (ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਮੈਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਖਕਰ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲਖਕਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੦।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਖ਼ੁਸ਼-ਖ਼ਬਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। (ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੧।
(ਰਕੂਅ ੧)

وَاِذْ يَعِدُّكُمْ اللهُ اِخْدَى الطَّائِفَتَيْنِ اَنْهَآ لَكُمْ وَتُؤَدُّونَ اَنْ غَيْرَ ذَاتِ الشُّكْلِ تَكُوْنُ لَكُمْ وَرِيْدُ اللهُ اَنْ يُخْرِقَ الْحَقَّ يَخْلُتَهُ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِيْنَ ۝

لِيُخْرِقَ الْحَقَّ وَيُطْلَعَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْجَاهِلُونَ ۝

اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ اَنْ مِيْدُكُمْ بِالْفِ مِنْ الْمَلٰئِكَةِ مُرْدِفِيْنَ ۝

وَمَا جَعَلَهُ اللهُ اِلَّا بُشْرٰى وَلِتَطْمَئِنَّ بِهٖ قُلُوْبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللهِ اِنَّ اللهَ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝

¹ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸੱਚਮੁਚ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨਗੇ; ਸਗੋਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ, ਜੋ ਕਸ਼ਫ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮਦਦ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਜਿਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ^੧ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ) ਅਮਨ ਤੇ ਧੀਰਜ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਉਂਘ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਖਾ ਵਰ੍ਹਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਪਾਕ-ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀ ਕੁਚੀਲਤਾ (ਭਾਵ ਉਸ ਦਾ ਸਹਿਮ) ਤੁਹਾਥੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਪੱਕੇ^੨ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਵਰਖਾ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰ ਜੰਮ ਜਾਣ। ੧੨।

(ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਸੀ), ਜਦ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰੋ^੩। ਮੈਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਰੁਅਬ ਪਾਵਾਂਗਾ। ਸੋ (ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ!) ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਤੇ ਵਾਰ ਕਰੋ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਭਰਪੂਰ ਹਮਲੇ ਕਰਦੇ ਜਾਓ। ੧੩।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਦੰਡ^੪ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੪।

إِذْ يُغِيثُكُمُ الْعَلَسَ أَمْنَةً وَنُهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْسَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلَى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْأَقْدَامَ ⑧

إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلِكَةِ أَنْ مَعَكُمْ فَتَيَاتُ الَّذِينَ آمَنُوا سَالَتْنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَأَصْرَبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاصْرَبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ⑨

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ ۖ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑩

^੧ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

^੨ਇਹ “ਬਦਰ” ਦੀ ਜੰਗ ਦਾ ਸਾਕਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਬਦਰ” ਦੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰੇਤ ਦਾ ਇਕ ਮੈਦਾਨ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਹੁੰਚੇ ਚਿਕਨੀ ਮਿੱਟੀ ਸੀ। ਵਰਖਾ ਨਾਲ ਰੇਤ ਦਬ ਗਈ ਸੀ। ਜਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵੀਰੀਆਂ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਖੂਬ ਜੰਮੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆਈ, ਤਾਂ ਤਿਲਕਵੇਂ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਤਿਲਕਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਡਿਗ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਮਲਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਸਦੇ ਹੋਏ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਤਿਲਕ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ।

^੩“ਰਬਾਤਾ ਅਲਾ ਕਲਬਿਹੀ” ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ “ਕੱਵਾਹੁ ਵ ਸੱਬਾਰਾਹੁ” ਦਿਲ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ, ਅੰਕੜਾ ਝੱਲਣ ਦਾ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ।

^੪ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਜੋ ਦੰਡ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕਰੜਾ ਦੰਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੰਡ ਕਰੜੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

(ਹੋ ਲੋਕੋ ! ਸੁਣੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦੰਡ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਖੋ ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਗ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੫।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕ ਲਸਕਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲੋ, ਤਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਨਾ ਦਿਖਾਓ। ੧੬।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾਏਗਾ, ਉਹ ਛੁੱਟੇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਲੜਾਈ ਲਈ ਪੈਂਤੜਾ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ (ਮੁਸਲਮਾਨ) ਧੜੇ ਵਲ (ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਹੈ। ੧੭।

ਜੋ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਸੁੱਟੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਹੀ) ਸੁੱਟੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੮।

ਇਹ (ਗੱਲ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੯।

ذِكْرُ قُدْرَتِهِ وَأَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ⑤

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُولُوهُمْ الْآدْبَارَ ⑥

وَمَنْ يُولِهِمْ يُوزِمْ دُرَّةَ أَلَمٍ مَحْرَقًا لِقَالِ أَوْ مَحْتَبِرًا إِلَىٰ فِتْنَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَمَأْوَاهُ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑦

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَفَىٰ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ⑧

ذِكْرُ أَنَّ اللَّهَ مُؤَيِّنٌ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ⑨

‘ਬਦਰ’ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਜਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਲਸਕਰ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲਸਕਰ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਕੋਕਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮੁੱਠੀ ਭਰੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਲ ਸੁੱਟਿਆ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਤੋਂ ਅਨੂਰੀ ਵਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੋਕਰ ਉੱਡ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਆ ਡਿੱਗੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੰਕਰੀਲੀ ਰੇਤ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰਥ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸੇ ਘਟਨਾ ਵਲ ਸੰਦੇਹ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

(ਹੋ ਮੌਕੇ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਓ !) ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਤ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਮੰਗਦੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਲਓ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਜਿੱਤ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਜੋ ਹੁਣ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਰੁਕ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਸ਼ਰਾਰਤ ਵਲ ਹੀ) ਪਰਤੋ, ਤਾਂ ਵੀ (ਦੰਡ ਵਲ) ਮੁੜਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਜੱਥਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਨਾ ਹੀ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਲਾਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ੨੦। (ਰਕੂਅ ੨)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਨਾ ਮੌੜੋ, ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੋ। ੨੧। ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗੇ ਨਾ ਬਣੋ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਓਹ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ੨੨।

ਓਹ ਅੱਲਾ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭੇੜੇ ਹਨ, ਜੋ ਬੋਲੇ ਤੇ ਗੂੰਗੇ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸੂਝ ਬੂਝ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ। ੨੩।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਭਲਾਈ ਵੇਖਦਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਸੁਣਾ ਦਿੰਦਾ। ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵਰਤਮਾਨ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਸੁਣਾਇਆ ਵੀ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ) ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ੨੪।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ! ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ^੧ ਕਰਨ

إِنْ تَسْتَفِخُوا فَقَدْ جَاءَكُمْ الْفَتْحُ وَإِنْ تَنْهَوْا فَيُحْوَ
خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَدُّوا نَعْلًا وَلَنْ نُنْفِىَ عَنْكُمْ وَنُنَكِّمُ
شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ وَأَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ②

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا
عَنْهُ وَأَنْتُمْ تَسْعَوْنَ ③

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ④

إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الضُّمَرُ الْبُكْمُ الَّذِينَ
لَا يَعْقِلُونَ ⑤

وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ
لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ⑥

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا
دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَ

^੧ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਇਕ ਰੱਬੀ-ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਮੁਰਦਾ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਨਾ ਕਿ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਪਏ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਰੀਰਕ ਜੀਵਨ ਦਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਲਈ ਸੱਦੇ। ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੨੫।

الْمَرْءُ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَهِ تَحْشُرُونَ ⑧

ਅਤੇ ਇਸ ਪਰਖ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਜੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੇਵਲ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦੇਂਡ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨੬।

وَأَنفُوا فَتَنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَعَلِمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑨

ਅਤੇ (ਇਹ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਿਤਾਣੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਤੋਖਲਾ (ਸਦਾ) ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਲੋਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਨਾ ਲੈ ਜਾਣ। ਫਿਰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਮੱਦੀਨੇ ਵਿਚ) ਓਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੨੭।

وَاذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ نَحَافُونَ أَنْ يَتَخَفَتَكُمْ النَّاسُ فَأَوْكَكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِبُضْرِهِمْ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑩

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਖਿਆਨਤ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅਮਾਨਤਾਂ ਵਿਚ ਖਿਆਨਤ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਕਾਰ ਵੀ ਹੋ। ੨੮।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَخُونُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ وَخَوْنُوا أَمْنَكُمْ وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ⑪

ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਰਖ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਅੱਲਾ ਕੋਲ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ੨੯।
(ਰਕੂਅ ੩)

وَعَلِمُوا أَنَّ أَمْوَالَكُمْ وَأَوْلَادَكُمْ فَتَنَةٌ وَأَنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ⑫

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਿਆ ਖਿਆਨਤ ਯੋਗ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਖਿਆਨਤ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਰੜਾ ਦੇਂਡ ਮਿਲੇਗਾ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਸਦਾ)
ਡਰਦੇ ਰਹੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਾ ਸਾਧਨ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ
ਤੁਹਾਡੀਆਂ (ਸਾਰੀਆਂ) ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰ
ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ
ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੩੦।

ਅਤੇ (ਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰ)
ਜਦ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਗੂੰਦ
ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਤੇਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ ਡਕ ਦੇਣ^੧, ਜਾਂ ਤੇਨੂੰ
ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣ, ਜਾਂ ਤੇਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦੇਣ
ਅਤੇ ਓਹ ਵੀ ਵਿਓਂਤਾਂ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ
ਵੀ ਵਿਓਂਤਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ (ਸਾਰੇ
ਹੀ) ਵਿਓਂਤਾਂ ਸੋਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ
ਚੰਗੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੩੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ
ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਬਸ, ਬਸ), ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ
ਸੁਣ ਲਈ ਹੀ । ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ
ਇਸ ਜ਼ਿਹੀ ਬਾਣੀ ਰਚ ਕੇ (ਸੁਣਾ) ਸਕਦੇ ਸੀ ।
ਇਹ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਤਾਂ ਥੀਤ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹਨ । ੩੨।

ਅਤੇ (ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਅੱਲਾਹ ! ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਏਹੋ (ਧਰਮ)
ਸੱਚਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪੱਥਰ ਵਰ੍ਹਾ, ਜਾਂ
ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਦੁਖ ਭਰਿਆ ਦੰਡ ਦੇ । ੩੩।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَّقُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ
فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ
ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ۝

وَإِذْ يَنْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَلِيُسْحَرُواكَ أَوْ يَقْتُلُوكَ أَوْ
يُخْرِجُوكَ وَيَنْكُرُونَ وَيَكْفُرُونَ وَاللَّهُ خَبِيرُ
الْكَافِرِينَ ۝

وَإِذَا تَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ لَيْلًا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ
لَقُلْنَا مِثْلَ هَذَا إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ۝

وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ
فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَابًا مِنَ السَّمَاءِ أَوْ ارْسِلْ عَلَيْنَا
أَلِيمًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਘਰ ਵਿਚ ਕੰਦ ਕਰ ਦੇਣ, ਪਰ ਓਹ ਇਸ ਵਿਚ ਸਫਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ । ਦੂਜੀ ਵਿਓਂਤ ਆਪ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਸਫਲ ਰਹੇ । ਤੀਜੀ ਵਿਓਂਤ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਓਹ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ "ਮਦੀਨੇ" ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਆਪ ਵਲ ਮੌਜ਼ ਦਿੱਤੇ । ਓੜਕ ਏਹੋ ਆਪ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕਰਨਾ ਮੌਕੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਸੀ ।

ਪਰ¹ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ (ਕੋਈ) ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦਾ) ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੰਡ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ (ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ) ਪਸਚਾਤਾਪ² ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ੩੪।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ (ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ) ਕਿ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਕਿ ਓਹ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਮਸੀਤ, (ਅਰਥਾਤ ਕਾਬੇ) ਤੋਂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਓਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਦੇ ਅਸਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੰਜਮੀ (ਹੀ) ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੩੫।

ਅਤੇ ਕਾਬੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਮਾਜ ਛੁੱਟ ਸੀਟੀਆਂ ਤੇ ਗਿੱਧੇ ਮਾਰਨ ਦੇ ਹੋਰ ਹੈ ਹੀ ਕੀ? ਸੋ (ਹੋ ਅਧਰਮੀਓ!) ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖੋ। ੩੬।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਖਰਚ ਕਰਦੇ (ਹੀ) ਜਾਣਗੇ। ਫੇਰ ਓੜਕ (ਇਹ ਖਰਚ) ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ,

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٤﴾

وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَائِهِ

إِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٥﴾

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَافَؤُا وَتَصَدِيقًا ﴿٣٦﴾
فَذُقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٣٧﴾

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسَمًا

¹ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਵਾਉ” ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਪਰ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਥਾਂ “ਬਦਰ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਅਬੂ ਜਹਿਲ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

²ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਤੂੰ ਨਿਕਲ ਜਾਏਂਗਾ, ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਓਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਧਨ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹ ਮਲੀਆਮੇਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਨਰਕ ਵਲ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੩੭।

ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਮਲੀਨ ਨੂੰ ਪਾਕ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਮਲੀਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਤੇ ਉੱਪਰ ਰੱਖ ਦੇਵੇ। ਫੇਰ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕ ਢੇਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ (ਸਾਰੇ ਢੇਰ) ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਧਕ ਦੇਵੇ। (ਸੁਣੋ!) ਏਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੩੮। (ਰਕੂਅ ੪)

ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਓਹ (ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਰੁਕ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਜੋ (ਅਪਰਾਧ) ਓਹ ਪਹਿਲੇ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਮੁੜ (ਏਹਨਾਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਵਲ) ਪਰਤਣਗੇ, ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੋ ਦਸ਼ਾ ਹੋਈ ਸੀ, (ਉਹੋ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ)। ੩੯।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਜਾਓ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਧੱਕੇ ਦਾ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਧਰਮ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਹੋ ਜਾਏ। ਜੇ ਓਹ ਰੁਕ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪੦।

ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡਾ ਹਾਮੀ ਅੱਲਾਹ ਹੈ, ਓਹ ਵੱਡਾ ਹਾਮੀ ਤੇ ਮਦਦਗਾਰ ਹੈ। ੪੧।

ثُمَّ يَغْلِبُونَهُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٧﴾

لِيُخَيِّرَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ جَمِيعًا فَيَجْعَلُهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٨﴾

﴿٣٨﴾

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا زَن يَنْتَهُوْا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۚ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٩﴾

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلَّهُ لِلَّهِ ۚ فَإِنْ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٤٠﴾

وَإِنْ تَوَلَّوْا فَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مُوَلِّكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٤١﴾

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗ਼ਨੀਮਤ (ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਮਿਲੇ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਅਤੇ (ਰਸੂਲ ਨਾਲ) ਨੇੜਤਾ^੧ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਅਰਥਾਤ ਯਤੀਮਾਂ ਤੇ ਕੰਗਾਲਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਪੰਜਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਵੀ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ (ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ) ਤੇ ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਦਲ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਸਨ (ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ) ਅੱਲਾਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੪੨।

(ਉਸ ਦਿਨ) ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਰਣ ਭੂਮੀ ਦੇ) ਇਸ ਕਿਨਾਰੇ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ਲਾ ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਸੀ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਵੀ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ (ਲੜਾਈ ਦੇ) ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦ (ਹੀ) ਕਰਦੇ, ਪਰ (ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੱਠਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਅਤੇ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਇਸ ਲਈ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ) ਕਿ ਤਾਂ ਜੁ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਲੀਲ ਦੁਆਰਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮਰ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਦਲੀਲ ਦੁਆਰਾ ਬਿੰਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੩।

ਇਹ ਘਟਨਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੇਰੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ^੨ ਤੇਨੂੰ ਉਹ ਘਟਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਏ

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ حُسَّهُ
وَاللَّزْزُولَ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسْكِينِ
وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنْتُمْ أَمْنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا
عَلَيْ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَفَّ الْأَجْنَعُ وَاللَّهُ
عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٢﴾

إِذْ أَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ
الْعُصْوَىٰ وَالْكَوْبُ أَسْفَلَ مِنْكُمْ لَوْ تَوَاعَدْتُمْ
لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلَكِنْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ
أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ
وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَإِنَّ اللَّهَ
لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٣﴾

إِذْ يُرِيكُمُ اللَّهُ فِي مَنَازِلِكُمْ قِيلًا وَتَوَاسَرَكُمُ

^੧ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

^੨ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੇਰੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਘਟ ਦੱਸੇ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਵੇਰੀ ਤੇ ਜਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਉਹ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ।

ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਓਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਦਿਲੋੜ ਪੁਣਾ ਦੱਸਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ, ਅਰਥਾਤ ਲੜਾਈ ਬਾਰੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਦੇ ਕਿ (ਲੜਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਕਿ ਨਾ) ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਤੁਹਾਨੂੰ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੪।

ਅਤੇ (ਇਹ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਲੜਾਈ ਸਮੇਂ ਨਿਰਬਲ ਦੱਸਦਾ ਸੀ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ^੨ (ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ) ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਗੱਲ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਹੀ ਪਰਤਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ੪੫।
(ਰਕੂਅ ੫)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਫੌਜ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਓ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪੋਰ ਜਮਾ ਕੇ ਰੱਖੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਹੁਤ^੩ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ। ੪੬।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ (ਸਦਾ) ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। (ਜੇ ਅਜਿਹਾ^੪ ਕਰੋਗੇ,

كَيْتَرَا لَفَعَلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ فِي الْأُمُورِ وَلَكِنَّ اللَّهَ سَلَّمَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ۝

وَأَذِيرْكُمْ هُمْ إِذِ اتَّقَيْتُمْ فِي أَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّكُمْ فِي أَعْيُنِهِمْ يَقْضَى اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا وَاللَّهُ تَرْجِعُ الْأُمُورُ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا لَقَيْتُمْ فِتْنَةً فَابْتُغُوا ذُرُوءَ اللَّهِ كَيْتَرَا لَعَلَّكُمْ تَقْلُبُونَ ۝

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا تَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ

^੧ਇੱਥੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਨਹੀਂ; ਪਰਤਖ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਖੋਲੀ ਵਿਚ “ਕਲੀਲ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਕਮਜ਼ੋਰ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਇੰਨੇ ਅਡੋਲ ਤੇ ਅਹਿਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਛ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸੇਰਾ ਵਾਗ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਥਰ ਲਾਹ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਆਪਣੀ ਸਰਧਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਸਨ, ਨਿਰਬਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਈਰਖਾ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸਰਧਾ ਦੇ ਬਲ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

^੩ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਧਾ ਦਾ ਬਲ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੪ਇੱਥੇ ਮੁੱਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਫਾ” ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਟਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਅਰਥ ਇੱਥੇ ਵਰਣਨ ਹੋਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤਾਂ ਦਿਲ ਛੱਡ ਜਾਉਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਹਵਾ^੧ ਉਖੜ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸਦਾ ਧੀਰਜ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਧੀਰਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ। ੪੭।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗੇ ਨਾ ਬਣੋ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ (ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਅਣਖ) ਵਿਖਾਉਣ ਲਈ ਘੁਮੰਡ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਕਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਰੋਕਦੇ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ੪੮।

ਅਤੇ (ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦ ਸ਼ੇਤਾਨ ਨੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਚੰਗੇ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਜਦ ਦੋਵੇਂ ਦਲ ਆਹਮੋ ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹ (ਸ਼ੇਤਾਨ) ਆਪਣੇ ਪੱਥਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਮੁੜ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਅੱਜ) ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਝ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦੰਡ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪੯। (ਰਕੂਅ ੬)

(ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ਕਿ) ਜਦੋਂ ਕਪਟੀ ਤੇ ਮਨ ਦੇ ਰੋਗੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ ਨੇ ਘੁਮੰਡੀ^੨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ^੩ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੫੦।

رَبِّكُمْ وَاصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ⑥

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَاللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ حَكِيمٌ ⑦

وَإِذْ نَعَنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَاهُمْ وَقَالَ لَأَعْلَبُ لَكُمْ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَإِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَكَتِ الْفَيْتَنَ لُكْصَ عَلَى عَقَبَيْهِ وَقَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَزَى مَا تَرَوْنَ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ وَاللَّهُ شَدِيدُ الْعِقَابِ ⑧

⑥

إِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هَؤُلَاءِ دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ⑨

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਰੋਗ" ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਹਵਾ" ਹੈ ਤੇ ਹਵਾ ਉਖੜ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਰੁਅਬ ਉਠ ਜਾਣਾ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ।

^੨ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਘੁਮੰਡ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੇਗ ਲਈ ਨਿਕਲੇ ਸਨ, ਜੋ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਸਥਾ ਮਨਸੂਬ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਭਾਵ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸਦਾ (ਹੀ) ਨਹੀਂ ਸੀ।

^੩ਇਹ ਅਰਥ "ਡਾ" ਕਰ ਕੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕਾਸ਼, ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਸੋਚ (ਸਕੇਂ), ਜਦ ਕਿ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦ ਕੱਢਦੇ ਹਨ —ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਅਤੇ ਪਿੱਠਾਂ ਤੇ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਇਕ ਸੜਨ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਚੱਖੋ। ੧੫੧।

ਇਹ (ਕਸ਼ਟ) ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪਣੇ) ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਹ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਰਤਾ ਵੀ^੧ ਚੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੫੨।

“ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗੀਤਿ ਮੂਜਬ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, (ਤੁਹਾਡਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ) ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਤ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੫੩।

(ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਤੇ ਕੋਈ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਵਟਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਜਾਤੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲੇ^੨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਹੁਤ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੪।

وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ
وُجُوهَهُمْ وَأَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ⑤

ذَٰلِكَ بِمَا قَدَّمْتِ أَيْدِيكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ
لِّلْعَالَمِينَ ⑥

كَذَٰبِ آلِ فِرْعَوْنَ ۖ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا
بِآيَاتِ اللَّهِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ
قَوِيٌّ سَدِيدُ الْعِقَابِ ⑦

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُ مُغْتِرًا تَعْمَةً أَعْمَاهُمْ ۖ قَوْمٌ
كَثِيرٌ يُعْتَرِوْا مَا يَأْتِيهِمْ ۖ وَإِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ⑧

^੧“ਚਲਾਮਿਨ” ਪਦ ਤੋਂ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ, ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਟਪਲਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਜਾਹਰੀ ਸ਼ਾਨ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉੱਨਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਨਾ ਵਿਗੜੇ। ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਗ਼ਲਤ ਸਿਧ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬਾਵਜੂਦ ਪਰਗਟ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਮੌਜੂਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰ ਦੇਣ ਦੇ, ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀ ਸਦਾ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਵੀਰੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ। ਹਾਂ, ਦੂਜੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਰਧਾਨੂਆਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ : : ਹੈ; ਆਤਮਕ ਤਕਦੀਰ ਨਹੀਂ।

(ਹੋ ਇਨਕਾਰੀ!) ਤੁਹਾਡਾ ਹਾਲ ਵੀ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤਦ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਈਆਂ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਲਿਆ ਸੀ) ਅਸੀਂ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮ ਸਨ। ੧੫੫।

ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਓਹ (ਲੋਕ) ਪਸੂਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੀਣੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੫੬।

ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਹਰ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਭੇਗ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ। ੧੫੭।

ਮੈਂ ਜੋ ਤੂੰ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਵੇਂ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ (ਹੋਰ ਦਲ) ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਸਾ ਦੇਂਗਾ; ਤਾਂ ਜੋ ਓਹ ਸਬਕ ਸਿੱਖ ਸਕਣ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਣ ਤੱਤ ਦੇਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਦਾ ਭੇਗ ਪਾ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹ ਸਮਝ ਜਾਣ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਧੜੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ) ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਏ ਹੋ। ਅੱਲਾਹ ਇਆਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੫੯। (ਰਕੂਅ ੭)

كَذَابِ الْفِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا
بِآيَاتِ رَبِّهِمْ فَأَهْلَكْتَهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَأَغْرَقْنَا آلَ
فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ⑤

إِنَّ سَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا
يُؤْمِنُونَ ⑥

الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ
فِي كُلِّ مَرْجَةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ ⑦

فَأَمَّا تَثَقُّفُهُمْ فِي الْحَرْبِ فَسَرَدْنَا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَذْكُرُونَ ⑧

وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِائِنَةٍ فَلَا تَغْزِرْ إِلَيْهِمْ عَلَى
سَوَاءٍ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْخَائِنِينَ ⑨

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅਜੇਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਤੇ ਸਰਧਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰੋ ਕਿ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਧੁਮਾਂ ਪੈ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀ ਭੇ-ਭੀਤ ਹੋ ਜਾਣ। ਭੋਈ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਹਿਮਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਕਦੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਓਹ (ਆਪਣੀਆਂ ਧੱਖੇਬਾਜ਼ੀਆਂ ਨਾਲ) ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ) ਬੇਬਸ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ। ੬੦।

ਅਤੇ (ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨੋ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਸੰਭਵ ਹੋਵੇ, ਆਪਣਾ ਬਲ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਲਓ। (ਦੇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੁਆਰਾ ਵੀ) ਤੇ ਸਰਹੱਦਾਂ ਤੇ (ਛਾਉਣੀਆਂ) ਦੁਆਰਾ ਵੀ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡਰਾਉਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ (ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਵੀ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ (ਸਰਹੱਦੀ ਵੇਰੀਆਂ) ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ^੧, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰੋਗੇ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ੬੧।

ਅਤੇ (ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਤਿਆਰੀ ਨੂੰ ਰੋਖ ਕੇ) ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ ਸੁਲਾਹ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ (ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਤੂੰ ਵੀ ਸੁਲਾਹ ਵਲ ਝੁਕ ਜਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ^੨। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੨।

ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ ਕਿ ਮਗਰੋਂ ਤੈਨੂੰ ਧੱਖਾ ਦੇਣ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਉਹੋ ਹੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੬੩।

وَلَا يَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَبَقُوا إِِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ⑥

وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْحَيْلِ تُهْيمُونَ ⑦
بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرَجَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ⑧
وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَظْلَمُونَ ⑨

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْتَنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ⑩
إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑪

وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ⑫
الَّذِي أَتَاكَ بِنَضْرِهِ ⑬ وَالْمُؤْمِنِينَ ⑭

^੧ਇਸ ਵਿਚ "ਕੋਸਰ" ਤੇ "ਕਿਸਰ" ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਲ ਸ਼ੇਣਤ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਰਬ ਦੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਉਣਾ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ "ਕੋਸਰ" ਤੇ "ਕਿਸਰ" ਦੇ ਦਲਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਟਾਕਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਵੀ ਸਿੱਕਾ ਜਮਾਉਣਾ ਹੈ।

^੨ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਨਾ ਡਰੋ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮਗਰੋਂ ਧੱਖਾ ਨਾ ਦੇਣ।

ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, (ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀ ਤੇਰੇ ਪਸੀਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਆਪਣੀ ਰਤ ਵਗਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।) ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ—ਜੇ ਕੁਝ ਵੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ (ਸਾਰੇ ਦਾ) ਸਾਰਾ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਦਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਸ-ਪਰ ਪਿਆਰ ਵੀ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਤੇ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।) ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੬੪।

ਹੇ ਨਬੀ! ਅੱਲਾਹ ਅਤੇ ਉਹ ਸਰਧਾਲੂ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ। (ਤੂੰ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਕੱਟੀ ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰ)। ੬੫। (ਰਕੂਅ ੮)

ਹੇ ਨਬੀ! ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ) ਲੜਨ ਦੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀਹ^੧ ਸਾਬਤ ਕਦਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਸਰਧਾਲੂ) ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਦੋ ਸੌ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਸੌ ਸਾਬਤ ਕਦਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਰਧਾਲੂ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਸਰਧਾਲੂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਰਧਾ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹਨ। ੬੬।

وَالْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنفَقَتْ مَا فِي الْأَرْضِ حِينًا
مَا آفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ آفَ بَيْنَهُمْ إِنَّهُ
عَزِيزٌ حَكِيمٌ ٥

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ٦

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ إِنْ يَكُنْ
مِنْكُمْ عَشْرُونَ صَبَرُوا عَلَى مَا تَأْتِيهِمْ وَإِنْ
يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَنْصَبُوا الْقَاوِمِينَ الَّذِينَ كَفَرُوا
بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ٧

^੧“ਹੱਰਿਸ਼ੁਨ” ਚੁੱਕਿ ਹੁਕਮੀ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਜੋ “ਹੱਰਾਜਾ” ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕਰਤਾ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ “ਹੱਰਿਜ਼” ਦਾ ਅਰਥ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰਧਾਲੂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵਧ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਧਾ ਵਧ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਚਨ ਵੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਇਹ ਮਗਰੋਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਜੇ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਧਾ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁਣੇ ਵੇਰੀਆਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਰਹਿਣਗੇ।

ਅਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਰ ਹੌਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਅਜੇ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕੇ)। ਸੋ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੌ ਸਾਬਤ ਕਦਮ (ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ) ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਹੋਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੋ ਸੌ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਤੇ, ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ, ਭਾਰੂ ਹੋਣਗੇ। ਅੱਲਾਹ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ (ਹੀ) ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੬੭।

ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਬੀ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਕੇਦੀ ਬਣਾਏ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਰਧਾਤ ਨਾ ਕਰੇ^੨। (ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ) ਬਾਕਾਇਦਾ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੇਦੀ ਬਣਾ ਲਓ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਮਝੇ ਜਾਓਗੇ ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੀਆਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੬੮।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਕਮ^੩ ਪਹਿਲਾਂ

أَلَنْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ صَابِرٌ قَلِيلٌ يُفْلِحُوا يَأْتِيهِمْ ۖ وَإِنْ يُكُنْ مِنْكُمْ آفٌ يُضِلُّوا أَلْفِينَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ ۝

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُفْخَرَ فِي الْأَرْضِ نَزِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُبْدِي الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَنَسَكَّرْنَا فُتُورًا ۖ

ਇਹ ਹੁਕਮ ਸ਼ਰਧਾ ਭਰਪੂਰ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। “ਕੇਸਰ” ਤੋਂ “ਕਿਸਰ” ਦੀਆਂ ਜੰਗਾਂ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅੱਸੀ ਤੇ ਸੌ ਗੁਣਾ ਵੇਗ ਨੂੰ ਹਰਾਇਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਵੇਖੇ ਸਨ।

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਬੀ ਮਾਰਧਾਤ ਕਰੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਹਮਲੇ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹ ਰਤ ਵਗਾਉਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੇਦੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਨਹੀਂ; ਸੋ ਗੱਲ ਕੀ, ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਰਤ ਵਗਾਏ ਜੰਗ ਦੇ ਕੇਦੀ ਬਣਾਉਣੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਹਾਂ, ਦੋ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਬਾਕਾਇਦਾ ਜੰਗ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਕੇਦੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਅਰਥਾਤ—ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਲੈਣਾ ਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜਿਹੜੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਟਾਂਦਰਾ ਲੈਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਲਾਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੱਡੀ ਭੁਲ ਵਿਚ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਹੋ ਕੁਝ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਪ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਾ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕੈਦੀਆਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਦਾ। ੬੯।

ਸੋ (ਚੁੱਕੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ), ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗ਼ਨੀਮਤ ਵਿੱਚੋਂ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਰੱਖੀ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹਲਾਲ ਤੇ ਪਾਕ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਛਕੋ-ਛਕਾਓ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਭਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੭੦। (ਰਕੂਅ ੯)

ਹੇ ਨਬੀ ! ਜੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਭਲਾਈ ਵੇਖੇਗਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਥੋਂ (ਜੰਗ ਦੇ ਹਰਜਾਨੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਪ-ਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੭੧।

ਅਤੇ ਉਹ (ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਤੇ) ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਖ਼ਿਆਨਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਵੀ ਖ਼ਿਆਨਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੭੨।

ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਿਜ਼ਰਤ (ਵੀ) ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤਨ ਤੇ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਜਹਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਜ਼ਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਓਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ,

عَدَابٌ عَظِيمٌ ①

فَكُلُوا مِنَّا غَنِيمَتَ حِلَالٍ طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ

ع

غَفُورٌ رَحِيمٌ ②

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ قُلْ لِمَنْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنَ الْأَسْرَى
إِنْ يَعْلَمِ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ
مِنْكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ③

وَإِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ فَقَدْ خَانُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ
قَالُوا مِنْهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ④

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ بِأَمْوَالِهِمْ
أَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ أَوْوُوا وَنَصَرُوا

ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਦੇ ਦਿਲੀ ਮਿੱਤਰ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ, ਪਰ ਹਿਜਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਦਿਲੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕਰਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਹਿਜਰਤ ਨਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗਣ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਪੱਤਰ ਹੋਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੭੩।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹੋ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ (ਵੱਡਾ) ਫ਼ਸਾਦ ਤੇ ਉਪਦਰ ਮਚ ਜਾਏ। ੧੭੪।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿਜਰਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹਿਜਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਓਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਮਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਰਿਜ਼ਕ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ। ੧੭੫।

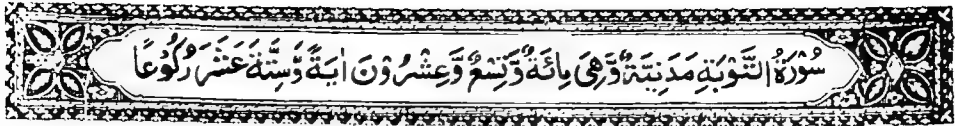
ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ (ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ) ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਹਾਦ ਕਰਨਗੇ ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਕਈ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ, ਕਈਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਬਤ (ਸੰਬੰਧ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਅਨੁਸਾਰ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੭੬। (ਰਕੂਅ ੧੦)

أُولَئِكَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَالَّذِينَ آمَنُوا
لَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُم مِّنْ وَلَا يَتِيهِمْ مِّنْ شَيْءٍ خَفٍ
يُهَاجِرُوا وَإِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِي الدِّينِ فَعَلَيْكُمْ
النَّصْرُ إِلَّا عَلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ وَاللَّهُ
بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ①

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ إِلَّا تَفْعَلُوهُ
تَكُنْ فِتْنَةً فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ②

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَالَّذِينَ آوَوْا وَنَصَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا
لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ③

وَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجْهَهُدُوا مَعَكُمْ
فَأُولَئِكَ مِثْلُكُمْ وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَى
بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ④

(੯) ਸੂਰਤ ਅੱ-ਤੋਬਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਮਦੀਨੇ ਉਤਰੀ ਸੀ ਇਸ ਦੀਆਂ
 ੧੨੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੬ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

ਔਲਾਹ¹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਵੱਲੋਂ ('ਤੇਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ) ਓਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਰਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਰੀਅਤ ਦਾ ਔਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਤ ਬੰਨ੍ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਓਹ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ। ੧।

بَوَّاءٌ قَوْمَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ۝

¹ਇਸ ਥਾ ਜੋ “ਬਰਾਮਤੁਨ” ਦਾ ਪਦ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਦੋ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਤਾਂ ਬੇਜ਼ਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਇਲਜ਼ਾਮ (ਦੋਸ਼) ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤੀ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬੇਜ਼ਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੌਫ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਮਹਾਨ ਅਰਥ “ਇਲਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ” ਵੀ ਹੈ। ਏਹੋ ਅਰਥ ਇਥੇ ਠੀਕ ਦੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਆਇਤ ਤਾਂ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਮੱਕੇ' ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਮੱਕੀ ਨਬੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹਜ਼ਰਤ 'ਇਬਰਾਹੀਮ' ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ 'ਮਦੀਨੇ' ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕਿਵੇਂ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋਈ? ਚੂੰਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ 'ਮੱਕਾ' ਮੁੜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇਗਾ। ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਮੈਂ 'ਮੱਕੇ' ਦਾ ਨਬੀ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਅਰਬ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ—ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ 'ਮੱਕੇ' ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ ਸਨ—ਇਸ ਇਤਹਾਜ਼ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਮੱਕੇ ਵਾਸੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀ ਇਸ ਇਲਜ਼ਾਮ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੀ ਤੀਜੀ, ਪੰਜਵੀਂ ਤੇ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਜੋ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਅਯੋਗ ਵਾਧਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ :—

“ਇੱਲੋਲਾਚੀਨਾ ਅਹੁੱਤਮ ਮਿਨੋਲਮੁਸ਼ਰਿਕੀਨਾ ਸ਼ਮਾ ਲਮ ਯਨਕਸੂਨਾ ਬੇਅਨ ਵ ਲਮ ਯੁਸ਼ਾਹਿਰੂ ਅਲੋਕੁਮ ਅਹਾਦਨ
ਫ਼ਾਤਿਮ ਇਲੋਹਿਮ ਆਹਦਾਹਮ ਇਲਾ ਮੰਦਾਤਿਹਿਮ ਇੰਨੋਲਾਹਾ ਯਾਹੁਬਲ ਮੱਤਾਕੀਨਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸੰਧੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸੁੱਦਤ ਤਕ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਸੰਧੀ ਕੀਤੇ ਮੁਸਰਕਾਂ ਤੋਂ ਛੱਟ ਜੋਹੜੇ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਅਜੇ ਤਕ ਹਥਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੁੱਟੇ, ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਦਾਂ ਤਕ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੋ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਜੰਗ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ ਹਥਿਆਰ ਨਾ ਸੁੱਟ ਦੇਣ। ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਨਿਯਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜਗ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਉਦਾਂ ਤਕ ਲੜਦੇ ਰਹੋ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਜੰਗ ਬੰਦ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਤੇ ਅਮਨ ਦੀ ਸੰਧੀ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਇਹ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਕੋਈ ਪੁਰਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ ਵਿਚ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖ
ਲਓ ਤੇ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹਰਾ
ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ
ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕਰ ਕੇ ਛੱਡੇਗਾ। ੨।

فَسَيُعَذِّبُكَ الْأَرْضُ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعِلْمُوا أَنَّكُمْ
عِزٌّ مُعْجِزٌ ۝ وَأَنَّ اللَّهَ مُخْزِي الْكَافِرِينَ ①

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਮੁਹਲਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਮੁਸਰਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਧੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਲੜਾਈ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਰਬ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਲੜਾਈ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ।

ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ "ਮੱਕੇ" ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਮਗਰੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਫਿਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਅਰਬ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਸਥਾਪਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜੋ ਸ਼ੰਕੇ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਸਿਧ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਰਿਹਾ ਇਹ ਕਿ ਮਗਰੋਂ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ? ਇਸ ਦਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੇਰਵਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਸੀ, ਤਾਂ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਸੀ, ਇਹ ਉਹ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਵੀ "ਮੱਕੇ" ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸਰਕਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪ "ਮੱਕੇ" ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਜਿਹਾ ਕਿ "ਅਬੂ ਜਹਿਲ" ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮੁਸਰਿਕ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਵੈਰੀ ਸੀ। "ਮੱਕੇ" ਦੀ ਜਿਤ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ "ਇਕਰਮ" ਨਾਂਸ ਕੇ "ਐਬੇਸੇਨੀਆ" ਜਾਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆਈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਆਪ ਦਾ ਭਾਈ ਅਰਥਾਤ ਦੇਸ ਵਾਸੀ ਭਰਾ ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗਲ ਹੈ? ਜਾਂ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ! ਉਹ ਡਰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਲਿਆਵਾਂ? ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਲੈ ਆਓ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਅਣਖੀਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਏ, ਉਹ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਕੀ ਉਹ ਮੁਸਰਿਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਉਹ ਗਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ "ਇਕਰਮ" ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਬੁਝਾ ਕੇ ਪਰਤਾ ਲਿਆਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਤਬਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਫੇਰ ਪਤਨੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਤੇ ਪਰਤਾ ਆਇਆ। ਜਦ ਉਹ "ਮੱਕੇ" ਪੁੱਜਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਲਿਆਈ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ! ਮੇਰੀ ਤੀਵੀਂ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਮੈਨੂੰ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ? ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹਾਂ, ਠੀਕ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਜੀਓ! ਜਦ ਤਕ ਇਸਲਾਮ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਾ ਆਏ, ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗਾ। ਕੀ ਮੈਂ ਗੈਰ ਮੁਸਲਿਮ ਤੇ ਮੁਸਰਿਕ ਹੋਵਾਂ ਹੋਇਆ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹਾਂ? ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਕਿ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਬੇਇਸ਼ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲ ਪਿਆ ਕਿ :—

“ਲਾ ਇਲਾਹਾ ਇਲੱਲਾਹੁ ਮੁਹੰਮਾਦੁਰਸੂ ਲੁੱਲਾਹਿ”

ਆਪ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ — “ਇਕਰਮ”! ਇਹ ਕੀ? ਆਪ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਅਜੇ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਜੀਓ! ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਦਲ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਜੋ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿ-ਉਹ ਮੁਸਰਿਕ ਹੋਵਾਂ ਹੋਇਆ ਵੀ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸੋ ਆਪ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਮਨ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਰੱਬ ਦੇ ਸੱਚੇ ਰਸੂਲ ਹੋ।—

ਅੱਲਾਹ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਵੱਲੋਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਹੱਜ (ਹੱਜਿ ਅਕਬਰ) ਦੇ ਦਿਨ^੧ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਵੀ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ (ਅਤੇ 'ਮੱਕਾ' ਫ਼ਤਹ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ)। ਸੋ ਜੇ (ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਵੇਖ ਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਓਗੇ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕੋਗੇ। ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਣਾ ਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਘੱਟ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੩।

ਹਾਂ, ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਸੰਧੀ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁਧ (ਤੁਹਾਡੇ) ਕਿਸੇ (ਵੇਰੀ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੰਧੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ (ਨੀਅਤ) ਸਮੇਂ ਤਕ ਪੂਰਾ ਕਰੋ (ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੋ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪।

وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الشُّرَكِيَّةِ وَسُوءُ مَا كَانَ يُنَاسِبُهُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِن تَوَلَّيْتُمْ فَأَعْلَمُوا أَنَّكُمْ عَلَيْهِمْ عَازٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ ۝

إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِّنَ الشُّرَكِيَّةِ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ لَمِيْظًا هَرُودًا عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ اللَّهِ فَآتُوا إِلَيْهِمْ ۚ عَاهَدُهُمْ إِلَىٰ مَدِّ يَدِهِمْ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ۝

← ਇਹ ਘਟਨਾ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਵੀ ਇਹੋ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਅਰਬ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ; ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਾਰਤੀ ਤੇ ਫ਼ਜ਼ਾਦੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਕਿ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਕ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦਾ ਵਾਕ, ਦੂਜੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਇਹੋ ਸਿੱਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜਬਰਨ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਾਰਤੀ ਤੇ ਫ਼ਜ਼ਾਦੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗੱਦਾ ਗੁੰਦਦੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਜ਼ਾਦੀਆਂ, ਸਰਾਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹਰਜ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਕਰਤਵ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵ ਦਾ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੧ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਜਿ ਅਕਬਰ ਉਸ ਹੱਜ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜੁਮੇ ਦੇ ਦਿਨ ਆਵੇ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਉਹ ਹੱਜ ਮੁਰਾਦ ਹੈ, ਜੋ 'ਮੱਕੇ' ਦੀ ਜਿੱਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਹੱਜ ਨੂੰ ਹੱਜਿ ਅਕਬਰ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਹੱਜ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਹੱਜ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ ਟੋਕ ਦੇ ਹੱਜ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਏ ਸਨ।

ਸੋ ਜਦ ਓਹ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ^੧ ਬੀਤ ਜਾਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ (ਅਰਬ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉਪਰਲੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ) ਲੜਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, (ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਓਹ ਸੰਧੀਨਾਮੇ ਵਲ ਨਹੀਂ ਆਏ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ) ਤਾਂ ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਖ਼ਾਸ ਟੋਲੇ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਵੀ ਵੇਖੋ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਓ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗ਼ਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਵੋ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕਿਲਿਆਂ ਵਿਚ) ਕੈਦ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਹਰੇਕ ਘਾਤ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ (ਘਾਤ ਲਾ ਕੇ) ਬੈਠ ਜਾਓ। ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗ ਪੈਣ ਅਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਓ^੨। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੫।

ਅਤੇ ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਪਨਾਹ ਮੰਗ ਲਏ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇ ਦੇ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਲਏ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਤਿ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦੀ। ੬। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੰਧੀਨਾਮਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ^੩, ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا جَعَلْنَا لَكُمُ الْيَوْمَ الْآخِرَ أَهْلًا وَلَكُمُ الْأَوَّلَ أَعَدَدُوا لَكُمْ كُلَّ مَرَصِدٍ فَإِن تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑤

وَإِن أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلِمَ اللَّهِ ثُمَّ ابْلُغْهُ مَأْمَنَهُ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ⑥

⑤

^੧ਅਰਬਾਤ—ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਉਦੋਂ ਤਕ ਲੜਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਠ ਸਾਲ ਤਕ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੌਕਾ ਛੱਡ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਸੀ।

^੩“ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਜਿੱਤ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਫੀ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਰੋਲ ਕੂੜ ਸੀ। ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਆਪ ਨਿਉਂ ਕੇ ਸੰਧੀ ਦੀ ਦਰਖਾਸਤ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਧੀ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ ?

ਮੁਸਰਿਕਾਂ^੧ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਸੀਤ (ਕਾਬੇ) ਲਾਗੇ ਸੰਧੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਤਕ ਉਹ (ਤੁਹਾਡੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਆਪਣੀ ਸੰਧੀ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੰਧੀ ਤੇ ਪੱਕੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸੰਧੀਨਾਮੇ ਤੋੜਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੭।

(ਹਾਂ, ਉਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ) ਕਿਵੇਂ (ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ;) ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਜਾਂ ਸੰਧੀ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ (ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਨਾਲ ਮੁਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ (ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ) ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੀ ਹਨ^੨। ੮।

ਉਹਨਾਂ ਨ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਛ ਮੁੱਲ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਹੋ ਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਹਨ। ੯।

ਕਿਸੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਸੰਧੀ ਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਹੱਦੋਂ ਟਪ ਗਏ ਹਨ। ੧੦।

ਜੇ ਉਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਣ, ਤਾਂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਾ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਗਿਆਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੧।

كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ
إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا
اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ
الْمُتَّقِينَ ④

كَيْفَ وَإِنْ يَظْهَرُ عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ إِلَّا
ذِمَّةً يَرْضَوْنَكُمْ بِأَوْأِهِمْ وَتَأْبَى قُلُوبُهُمْ
وَاللَّهُهُمْ فُسْخُونَ ⑤

اِشْتَرَوْا بِآيَاتِ اللَّهِ ثَنًا قَلِيلًا فَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِهِ
إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑥

لَا يَرْقُبُونَ فِي مُؤْمِنٍ إِلَّا وَلَا ذِمَّةً وَأُولَئِكَ هُمُ
الْمُعْتَدُونَ ⑦

فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَفُؤَادُكُمْ
فِي الدِّينِ وَفَضِّلْ الْإِيَّتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ⑧

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ 'ਮੱਕੇ' ਦੀ ਜਿੱਤ ਨੂੰ ਸੰਧੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਅਮਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਸੀ।

^੨ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਖ਼ਿਆਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਪਤਰਾ ਇਸ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ।

ਜੇ (ਇਹ ਲੋਕ) ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਤੋੜ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਦੇਣ, ਤਾਂ (ਅਜਿਹੇ) ਸਿਰਕਢ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਣ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਇਤਥਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੧੨।

(ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ!) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲੜੋਗੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਛੇੜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਵੀ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ? (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ; ਤਾਂ) ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਤੋਂ (ਹੀ) ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਵੋ। ੧੩।

ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜੋ, ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਦੇਡ ਦੁਆਏਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕਰੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਬਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਡਰ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੪।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਕਰੋਧ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੫।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਵੇਂ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੁਣ ਤਕ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਹਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਹਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ) ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ

وَأِنْ تَكَتُّوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا إِنَّهٗ الْكُفْرُ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْهَوْنَ ⑩

أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَتُوا أَيْمَانَهُمْ وَهَرُوا بِأُخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَّوْكُمْ أَقَلَّ مَثَرٍ انْخَشَوْهُمْ فَلَّاهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ⑪

قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَهَرُومَهُمْ وَيَسْخَرُهُمْ عَلَيْهِمْ وَيُغْفِرُ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ⑫

وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ⑬

أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُتْرَكُوا وَلَنْ يُعْلِمَ اللَّهُ الَّذِينَ يُجَاهِدُوا

ਅਰਥਾਤ—ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਸ਼ੰਕਾ ਨਾ ਕਰਨ; ਸਗੋਂ ਨਿੰਦਾ ਤੇ ਕਰੋਧ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ।

ਕੀਤਾ^੧, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਗੁਪਤ ਜੋੜ-ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਤਬਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੬। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਜੇਹੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਮਸੀਤਾਂ ਆਬਾਦ ਕਰਨ, ਜਦ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਏਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ (ਸਾਰੀਆਂ) ਕੀਤੀਆਂ-ਕਤਰੀਆਂ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣ-ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਓਹ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੭।

ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਮਸੀਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹੋ ਹੀ ਆਬਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਝਕਾਤ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਫੱਟ ਬਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਇਹ ਨੇੜੇ ਹੀ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਸਵਲਤਾ ਵਲ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣ। ੧੮।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਉਣ ਤੇ ਕਾਬੇ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਰੱਖਣ ਦਾ ਕੰਮ, ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ^੨ ਦੇ ਕੰਮ ਵਰਗਾ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ (ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ (ਕਦੇ ਵੀ) ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਬਾਲਮ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ੧੯।

وَمَنْ لَمْ يَحْذَرِ مِنَ اللَّهِ دُونَ رَسُولِهِ لَا تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَاللَّهُ يَهْدِي الْقَوْمَ الضَّالِّينَ ۝

مَا كَانَ لِلشُّرَكِيَّةِ أَنْ يَتَّخِذُوا مِنَّا مُعِدَّةً ۚ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ ۚ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ۚ وَفِي النَّارِهِمْ خَالِدُونَ ۝

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسْجِدَ اللَّهِ مَنِ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ۖ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ ۖ وَآتَى الزَّكَاةَ ۖ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ ۚ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ۝

أَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوِ عِنْدَ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الضَّالِّينَ ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਵਾਉ” ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਚਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਤੇ ਦਾ ਪਦ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੨ਕਈ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੋਕ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ “ਮੱਕੇ” ਵਿਚ ਹਾਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਜਿਤ ਮਗਰੋਂ ਹਿਜਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜਤਾਉਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਿਜਰਤ ਕਰਨ ਤੇ ਜਹਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੱਡੀ ਸਾਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਦੀ ਉਹ ਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਿਜਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, (ਫੇਰ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਨ ਤੇ ਤਨ ਦੁਆਰਾ ਜਹਾਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਦਰਜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੨੦।

ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਹਾਨ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਵੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਸਦੀਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ੨੧।

(ਓਹ) ਉਸ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕੋਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ੨੨।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ! ਆਪਣੇ ਪਿਓ-ਦਾਦਿਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਆਪਣੇ ਸੱਚੇ ਮਿੱਤਰ ਨਾ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਰਨਗੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਣਗੇ। ੨੩।

ਤੂੰ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰ, ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਾ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ (ਦੂਜੇ) ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਅਤੇ ਓਹ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਮਾਏ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਵਪਾਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਣ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਹ ਘਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੋਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਡੀਕ ਕਰੋ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ੨੪। (ਰਕੂਅ ੩)

الَّذِينَ آمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجْهَهُمْ وَإِذَى سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ أَكْظَمَ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾

يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّتْ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُّقِيمٌ ﴿٢١﴾

خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۚ إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا آبَاءَكُمْ وَلَا إِخْوَانَكُمْ أُولَٰئِكَ إِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَوَلَّيْكُمْ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسْكِنٌ تَرْضَوْنَهَا أَحَبُّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّسُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرٍ ۚ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ “ਹੁਨੈਨ” (ਦੀ ਜੰਗ) ਦੇ ਦਿਨ, ਜਦ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਾ ਆ ਸਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਬਾਵਜੂਦ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋਣ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਤੰਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾ ਗਏ ਸੀ। ੧੨੫।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਧੀਰਜ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਉੱਪਰ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਦਲ ਉਤਾਰੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਏਹੋ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ੧੨੬।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਅਜਿਹੀ ਸਜ਼ਾ ਮਗਰੋਂ ਜਿਸ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼-ਹਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੧੨੭।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਲੋਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕੁਚੀਲ (ਤੇ ਮਲੀਨ)^੧ ਹਨ। ਸੋ ਓਹ ਇਸ ਵਰ੍ਹੇ ਮਗਰੋਂ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਸੀਤ (ਕਾਬੇ) ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਢੁਕਣ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕ਼ਰੀਬੀ^੨ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਅਮੀਰ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੨੮।

ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਨਾ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੇ ਹਰਾਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਨਾ ਹਰਾਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ

لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَصَافَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِأَرْحَابِهَا ثُمَّ وَلَيْتُمْ عَلَيْكُمْ قُدَيْرِينَ ⑩

ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ⑪

ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مَنِ بَعْدَ ذَلِكَ عَلَىٰ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑫

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّا الشُّرُكُونَ بَحْسٌ لَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ⑬

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਚਤਾ ਓਹਨਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵਿਉਂਪਾਰ ਦੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਆਮਦਨ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਸਤਿ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰੋ^੧, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜਜ਼ੀਆ ਨਾ ਦੇਣ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਆ ਜਾਣ। ੨੯। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਉਜ਼ੇਰ" ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਈਸਾਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਈਸਾ" ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ। ਇਹ (ਗੱਲ) ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦੀ (ਇਕ) ਬੜ੍ਹ ਹੈ। ਉਹ (ਕੇਵਲ) ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰੇ, ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਕਿੰਨੇ ਦੂਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੩੦।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ "ਅਹਿਬਾਰ" ਤੇ "ਰੂਹਬਾਨ" ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪਣਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ" ਨੂੰ ਵੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਰਕ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈ। ੩੧।

وَيَنَالِ الْحَقُّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَمْ يُعْلَمُوا الْيَوْمَ
عَنْ يَدٍ وَهُمْ ضَعُفُونَ ﴿٩﴾

وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ
ابْنُ اللَّهِ ذَلِكَ قَوْلُهُمْ بِأَفْوَاهِهِمْ يُضَاهُونَ قَوْلَ
الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَتَلَهُمُ اللَّهُ إِنْ يُلْقُونَ ﴿١٠﴾

إِنْعَادُوا أَحْبَارَهُمْ وَهُمْ ذُرْيَابُ مَنْ دُونِ
اللَّهِ وَالنَّسِيجِ ابْنُ مَرْيَمَ وَمَا أُمُودٌ إِلَّا لِيُعْبَدُوا
إِلَٰهَا وَاحِدًا لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَنَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١١﴾

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਣ ਦੇ ਹੀ ਜੰਗ ਯੋਗ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਸਰਤਾਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਥਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਰਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵੇਰੀ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਹਮਲਾ ਕਰੇ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੇਵਲ ਬਚਾਊ ਜੰਗ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਜੇ ਯਹੂਦੀ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਹਾਰ ਜਾਣ ਤੇ ਹਾਰ ਕੇ ਜਜ਼ੀਆ ਦੇਣਾ ਮੰਨ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਨਾ ਜਾਏ; ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਧੀਕੀ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। "ਹੁਮ ਸਾਗ਼ਿਰੂਨ" ਦਾ ਭਾਵ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਜ਼ੀਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਯਹੂਦੀ ਵੱਡੀ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ "ਅੱਯਾਦਿਨ" ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਜਜ਼ੀਆ ਦੇਣ ਤੇ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜਜ਼ੀਆ ਦੀ ਸਰਤ ਕਰ ਲਏ, ਇਨਕਾਰ ਨਾ ਕਰੇ। ਜੋ ਇਹ ਉਪਕਾਰ ਹੈ, ਦੁਲਮ ਨਹੀਂ। "ਸਾਗ਼ਿਰੂਨ" ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੰਧੀ ਕਰ ਲੈਣ।

ਓਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨੂਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ (ਦੀਆਂ ਫੂਕਾਂ) ਨਾਲ ਬੁਝਾ ਦੇਣ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਨੂਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੀ ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਭੇੜਾ ਲੱਗੇ। ੩੨।

ਉਹੋ (ਅੱਲਾਹ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ (ਬਾਕੀ) ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ; ਭਾਵੇਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜੀ ਲੱਗੇ। ੩੩।

ਹੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ "ਅਹਿਬਾਰ" ਤੇ "ਰੁਹਬਾਨ" ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਅਯੋਗ-ਏਗ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ (ਵੀ) ਜੋ ਸੋਨਾ ਚਾਂਦੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੩੪।

(ਇਹ) ਕਬਰ ਉਸ ਦਿਨ (ਪੁੱਜੇਗਾ), ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਸੋਨੇ ਤੇ ਚਾਂਦੀ ਤੇ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਭੜਕਾਈ ਜਾਏਗੀ। ਫੇਰ ਇਸ (ਸੋਨੇ ਤੇ ਚਾਂਦੀ) ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥਿਆਂ, ਵੱਖੀਆਂ ਤੇ ਪਿੱਠਾਂ ਤੇ ਦਾਗ ਲਾਏ ਜਾਣਗੇ (ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਇਹ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖੋ। ੩੫।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਹੀਨਿਆਂ^੧ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ (ਹੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ

يُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴿٣٦﴾

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٧﴾

يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالزُّهْبَانِ لِيَكُونُوا أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٨﴾

يَوْمَ يُخْفَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ تَكَلَّى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنْزْتُمْ لَا تَنْفُسُكُمْ فَذُوقُوا مَا كَنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٩﴾

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ

^੧ਚੰਨ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਅਪਣਾਇਆ ਹੈ, ਸਾਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਕੇਵਲ ਬਾਰਾਂ ਹੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸੂਰਜ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਬਿਹਾਈਆਂ ਨੇ ਉੱਨੀ ਮਹੀਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਚੰਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉੱਨੀ ਬਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਨੀਅਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੂਫ਼ਵਾਨ ਵੀ ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਗਏ।

ਪਾਤਾਲਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੇ (ਕਹਾਉਂਦੇ) ਹਨ, ਇਹ ਪੱਕਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਸੋ (ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ) ਇਹਨਾਂ ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤੇ ਜੁਲਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਯੁਧ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਓਹ ਸਾਰੇ-ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹਨ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ। ੩੬।

“ਨਸੀਉ”^੨ ਕੇਵਲ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵਧੀਕੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਇਨਕਾਰੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪੈਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਲ ਹਲਾਲ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਹਰਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਦੇਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੰਗ ਵਿਵਰਜਿਤ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਤਬਦੀਲੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੋ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਖ਼ਰਾਬੀ (ਸ਼ਿਤਾਨ ਵੱਲੋਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੀ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਕਦੇ) ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩੭। (ਰਕੂਅ ੫)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਲੜਨ ਲਈ (ਸਾਰੇ ਮਿਲ ਕੇ) ਨਿਕਲੋ, ਤਾਂ

ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيْمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِ أَنْفُسَكُمْ
وَقَاتِلُوا الشِّرْكَ كَاقْتِهَ كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَاقْتِهَ
وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّادِقِينَ ⑥

إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ
بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحْلِلُونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ
عَامًا لِّيُوَاطِئُوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ
اللَّهُ ذَرْبًا لَهُمْ سُبُورٌ أَعْمَالِهِمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ⑦

ع

يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅਸਲ ਮੁੱਦਾ ਮਹੀਨਾ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਅਸਲ ਗੱਲ ਪਾਕ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣਾ ਹੈ।

^੨“ਨਸੀਉ” ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸਾਲ ਓਹ ‘ਮੁਹਰੰਮ’ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਲੁਟ-ਮਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ਼ੇਖ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਫੇਰ “ਸਫਰ” ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਨੂੰ ‘ਮੁਹਰੰਮ’ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਮਹੀਨਿਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਤੇਰਾ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸਾਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰ ਕੇ ਸਾਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਦਸ਼ਾ ਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਸਨ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ (ਦੇ ਪਿਆਰ) ਵਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਜੇ (ਅਜਿਹਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਭੁਫ਼ ਹਨ। ੩੮।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਸਾਰੇ ਇਕਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਲੜਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਬਦਲ ਕੇ ਲੈ ਆਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੩੯।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਦੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਦੋ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ (ਪਹਾੜ ਦੀ) ਖੋਹ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ (ਹਜ਼ਰਤ ਅਬੂ ਬਕਰ) ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਸੰਗ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਅਜੇਹੇ ਦਲਾਂ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀਣੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਉੱਚੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੪੦।

فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّا قَالَتُمْ إِلَى الْأَرْضِ أَرْحِمْنِم بِالْحَيَاةِ
الدُّنْيَا مِنَ الْآخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فِي
الْآخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ⑩

إِلَّا تَنْفَرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابَ آبَاءِ الْيَمَاءِ وَيَسْتَبْدِلْ وَكَا
غَيْرُكُمْ وَلَا تَصْرُوهُ شَيْئًا وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ⑪

إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا
ثَانِي اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ
لَا تَحْزَنْ إِنَّا نَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ
وَآيَّتَهُ يُخَوِّدُ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ
كَفَرُوا السُّفْهَى وَكَلِمَةَ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ⑫

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਜਹਾਦ ਵਾਸਤੇ ਨਿਕਲ ਖੜੇ ਹੋਵੋ; ਭਾਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸਾਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬੇਸਾਮਾਨ ਹੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤੇ ਧਨ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਕਰੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੂਝਵਾਨ ਹੋ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੮੧।

ਜੇ ਨਿਕਟ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਾਭ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਸਫ਼ਰ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਭਾਸੇ, ਤਾਂ (ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਮੁੜਨ ਮਗਰੋਂ) ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਨਿਕਲ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ। (ਇਹ ਲੋਕ) ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੂੜਿਆਰ ਹਨ। ੮੨।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੇਰੀ ਭੁੱਲ ਦੇ ਭੇੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਓੜਕ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਏਹਨਾਂ (ਆਗਿਆ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ) ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। (ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ) ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸੱਚ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਝੂਠਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ੮੩।

ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਆਪਣੇ ਧਨ ਤੇ ਤਨ ਨਾਲ ਜਹਾਦ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ। ਅੱਲਾਹ (ਓਹਨਾਂ) ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੮੪।

إِنْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨١﴾

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلَكِنْ بَعَدَتْ عَلَيْهِمُ السَّعَةُ وَسَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٨٢﴾

عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنَتْ لَهُمْ حَتَّى يَسْبِغَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَذِبِينَ ﴿٨٣﴾

لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ يُجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٨٤﴾

ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਉਹੋ ਮੰਗਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ੰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕਿਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਦੇ ਏਧਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਉਧਰ। ੪੫।

ਜੇ ਉਹ (ਜੰਗ ਲਈ) ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਰੱਖਦੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ (ਜੰਗ ਲਈ) ਨਿਕਲਣ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ) ਜੋ ਲੋਕ ਬੈਠ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਬੈਠ ਜਾਓ। ੪੬।

ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਨਿਕਲਦੇ, ਤਾਂ ਖ਼ਰਾਬੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਲਈ) ਖ਼ੂਬ ਘੋੜੇ ਦੁੜਾਉਂਦੇ ਫਿਰਦੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਉਪੱਦਰ ਮਚਾਉਣ ਦੀ (ਵੀ) ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ (ਵੀ) ਕੁਝ ਅਜੇਹੇ (ਲੋਕ ਹਨ), ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੭।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਪੱਦਰ ਮਚਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ, ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਈ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਬਦਲਿਆ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸੱਚਾਈ ਆ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੪੮।

إِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّنْ يَرُدُّوْنَ ۝

وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَكِنْ كَرِهَ
اللَّهُ امْتِعَانَهُمْ فَتَبَطَّحَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ
الْقَاعِدِينَ ۝

لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَا أُفْعَالًا
خَالِكُمْ يَنْتَعُونَ ۝ الْفِتْنَةُ وَفَيْكُمْ سَعُونَ لَهُمْ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ۝

لَقَدْ ابْتِغُوا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَبُوا لَكَ الْأُمُورَ
حَتَّى جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَهُمْ كَرُهُونَ ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਪਟੀ^੧ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ (ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ) ਪਰੀਖਿਆ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਓ। ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਪਰਖ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੈ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਰਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੪੯।

ਜੇ ਤੇਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੇੜਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਭੀੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੋਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ^੨ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ੫੦।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡਾ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ। ੫੧।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਦੋ ਭਲਾਈਆਂ^੩ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِّي وَلَا تَقْتُلْنِي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنْ جَهَنَّمَ لَحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ⑩

اِنْ تُصِيبَكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِيبَكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اخَذَنَا امْرَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا وَهُمْ فَرِحُونَ ⑪

قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا اِلَّا مَا كَتَبَ اللهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑫

قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا اِلَّا اِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ ١ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمْ اللهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِ اَوْ بِاَيْدِنَا فَتَرَبَّصُوا اِنَّا مَعَكُمْ

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਵਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਕ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ‘ਮਨ’ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਇਕ ਵਰਨ ਤੇ ਬਹੁ ਵਚਨ ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਥੇ ਬਹੁ ਵਚਨ ਹੀ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਾ ਆਈਆਂ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਾਰੇ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸਹਾਦਤ ਜਾਂ ਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਜਾਂ ਫੇਰ ਜੇਗ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਿੱਟਾ ਜਿਤ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ।

ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਕਸ਼ਟ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ (ਇਸ ਦੀ) ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ ਉਡੀਕਵਾਨ ਹਾਂ। ੧੨।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰੋ ਤੇ ਭਾਵੇਂ (ਰੋਂਦੇ ਪਿਟਦੇ) ਤੰਗੀ ਨਾਲ। ਤੁਹਾਥੋਂ ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਦਾਨ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਹੋ। ੧੩।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿ ਓਹ ਨਮਾਜ਼ ਵੱਡੀ ਸੁਸਤੀ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਤੰਗੀ ਨਾਲ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਹੈ? ੧੪।

ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ ਨਾ ਕਰ। ਅੱਲਾਹ ਕੇਵਲ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ ਤੇ ਸੰਤਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਦੇਂਡ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਉਦੋਂ ਨਿਕਲਣ, ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣ। ੧੫।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ, ਪਰ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਹਨ, ਜੋ ਵੱਡੀ ਬੁਜ਼ਦਿਲ (ਕਾਇਰ) ਹੈ। ੧੬।

ਜੇ ਓਹ ਕੋਈ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਥਾਂ, ਜਾਂ ਲੁਕ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਖੋਹ ਜਾਂ (ਲੁਕ) ਬੈਠ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਲਭ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਦੌੜ ਜਾਣਗੇ। ੧੭।

مُتَرَبِّصُونَ ﴿١٢﴾

قُلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ طَوْعًا أَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَجَبَّلَ إِلَيْكُمْ إِنْ كُنْتُمْ قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٣﴾

وَمَا مَنَعَهُمْ أَنْ تُقَبَّلَ مِنْهُمْ إِنَّهُمْ يُفْقَهُمْ إِلَّا أَنْهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَلَا يَأْتُونَ الصَّلَاةَ إِلَّا وَهُمْ كُسَالَى وَلَا يُنْفِقُونَ إِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿١٤﴾

فَلَا تَعْجَبْ إِمَّاؤُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٥﴾

وَيَعْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنَّهُمْ لَيُنْكَرُوا مَا هُمْ قَوْمُكُمْ وَلَكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرُقُونَ ﴿١٦﴾

لَوْ يُجِدُونَ مَلْجَأً أَوْ مُغْرَبًا أَوْ مَدَحَلًا لَوَلَّوْا إِلَيْهِ وَهُمْ يَجْحَدُونَ ﴿١٧﴾

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ (ਕਪਟੀ) ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਬਾਰੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਥਪਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਸ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਬੱਟ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੫੮।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। (ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਤੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ) ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਨੂੰ (ਹੋਰ) ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਝੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। (ਤਾਂ ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ)। ੫੯। (ਰਕੂਅ ੭)

ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨਿਰਧਨਾਂ ਤੇ ਕੰਗਾਲਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਜੋ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਤੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਪੱਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ)। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇਦੀਆਂ ਤੇ ਕਰਜ਼ਦਾਰਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ (ਵਿਚ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਅਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਫ਼ਰਜ਼ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੬੦।

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رِضًا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَخْطُونَ ﴿٥٨﴾

وَلَوْ أَنَّهُمْ رَضُوا مَا آتَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ سَيُؤْتِينَا اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ إِنَّا إِلَى اللَّهِ رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾

﴿ ੫੯ 》

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَمِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَرِينِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾

ਅਰਥਾਤ—ਅਜੇਹੇ ਗ਼ੈਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਖੋਜ-ਪੜਤਾਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਮਨਰਥ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਝ ਲੁੜੀਂਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਆਦਿ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਢੀ ਦੇ ਕੇ ਖ਼ਰੀਦਿਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਅਜੇਹੇ (ਕਪਟੀ) ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਨਬੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ (ਕੰਨ ਹੀ) ਕੰਨ^੧ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਭਲਾਈ^੨ ਸੁਣਨ ਦੇ ਕੰਨ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਮਿਹਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ^੩ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੬੧।

ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਹਾਂ, ਜੇ ਇਹ ਕਪਟੀ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ। ੬੨।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ (ਤਿਆਰ) ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਹੀਣਤਾ ਹੈ। ੬੩।

ਕਪਟੀ (ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ) ਡਰ ਦਾ ਪਰਗਟਾਅ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਾ ਉਤਰ ਆਵੇ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ) ਓਹਨਾਂ

وَمِنْهُمْ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِيَّ وَيَقُولُونَ هُوَ ذُنُّ
قُلْ أَذُنٌ خَيْرٌ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ
وَرَحْمَةً لِّلَّذِينَ آمَنُوا وَكُمُ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ
اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ①

يُخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ لِرُضْوَاكُمْ وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ
أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ②

الَّذِينَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مَن يُجَادِدِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَأَنَّ
لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذَلِكَ الْخِزْيُ الْعَظِيمُ ③

يَحْذَرُ الْمُنَافِقُونَ أَنْ تَنْزَلَ عَلَيْهِمْ سُورَةُ تُنَبِّئُهُمْ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸੁਣਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਭ ਤੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਅਜਿਹਾ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸੁਭਚਿਤਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੇਧਰ ਓਹਰ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣਨਾ ਉਸ ਲਈ ਅਯੋਗ ਹਨ, ਜੋ ਵੇਰ ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਵੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਕਪਟੀ ਲੋਕ।

ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ (ਲੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ) ਹਨ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਸਖਰੀ ਕਰਦੇ ਜਾਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਸ (ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ) ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਡਰਦੇ ਹੋ। ੬੪।

ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ (ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ?) ਤਾਂ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਏਹੋ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਹਾਸਾ ਮਸਖਰੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਹਾਸਾ ਮਸਖਰੀ ਕਰਦੇ ਸੀ? ੬੫।

ਹੁਣ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਾ ਕਰੇ। ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰ ਕੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਪਾਓ) ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਈਏ ਤੇ ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਈਏ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹ ਅਪਰਾਧੀ ਸਨ, (ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਹੈ)। ੬੬। (ਰਕੂਅ ੮)

ਕਪਟੀ ਮਰਦ ਤੇ ਕਪਟੀ ਤੀਵੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ (ਧਰਮ ਅਰਥ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਪਟੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੬੭।

بِمَا فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ اسْتَغْفِرُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ مُخْرِجٌ
مَا تَحَدَّرُونَ ﴿٦٧﴾

وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ
قُلْ أَلَا لِلَّهِ آيَةٌ وَآيَتِهِ وَرَسُولُهُ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٨﴾

لَا تَعْتَدُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ إِنْ نَعْفَ عَنْ
طَائِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَائِفَةٌ بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾

الْمُفْسِقُونَ وَالْمُفْسِقَتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ
بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ
نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ إِنَّ الْمُفْسِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٧٠﴾

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਪਟੀ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਕਪਟੀ ਤੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਉਹੋ ਹੀ ਓਹਨਾਂ (ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੁਆਉਣ) ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਧਿੱਕਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਅਟੱਲ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੬੮।

ਹੇ ਕਪਟੀਓ! ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਦੰਡ) ਜਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਓਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਵਧੇਰੇ ਧਨਾਢ (ਸਨ) ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸੰਤਾਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਲਾਭ ਉਠਾਉਗੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹਾਸਾ ਮਸਖਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਾਸਾ ਮਸਖਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ, ਮਾਤਲੋਕ ਬਾਰੇ ਵੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਸਨ। ੬੯।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਆਈ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) "ਨੂਹ" ਤੇ "ਆਦ", ਦੀ (ਜਾਤੀ ਦੀ), "ਸਮੂਦ" ਦੀ (ਜਾਤੀ ਦੀ, ਜੋ "ਸੁਆਲਿਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਸੀ) ਅਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਅਤੇ "ਮਦਯਨ" ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ, (ਅਰਥਾਤ "ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ), ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ

وَعَدَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا أُولَئِكَ هُمْ خَسِيمٌ وَلَعَنَهُمُ اللَّهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ⑧

كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَآلًا ۖ فَأَسْتَفْتُوا بَحَلَالِهِمْ فَاَسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِحَلَالِهِمْ وَخُضُّمٌ كَالَّذِينَ خَاصُوا أُولَئِكَ حِطَّتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۖ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ⑨

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثُودَةَ وَقَوْمِ إِبْرَاهِيمَ وَأَصْحَابِ مَدْيَنَ وَالْوَيْلَ لِكُلِّ

ਸਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਦੰਡ ਚੱਖਿਆ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪ) ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ। ੧੦।

ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਹਨ। ਓਹ ਚੰਗੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੰਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਨਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਏਹਨਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੧।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਪਾਕ ਰਿਹਾਇਸ਼ਗਾਹਾਂ ਦਾ (ਵੀ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ)। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਇਨਾਮ ਹੈ। (ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ) ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੨। (ਰਕੂਅ ੯)

ਹੇ ਨਬੀ! (ਤੂੰ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਪਟੀਆਂ ਨਾਲ ਜਹਾਦ ਕਰ ਅਤੇ (ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕਰੜਾਈ (ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਮਲਾ) ਕਰ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਰਹਿਣ (ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ) ਬਹੁਤ (ਹੀ) ਭੇੜਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ੧੩।

اتَّخَذُوا رَسُولَهُمْ بِالْبَيْتِ مَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِمَهُمْ
وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ⑤

وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ
يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ
يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ
حَكِيمٌ ④

وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسْكَنٌ طَيِّبٌ فِي
جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَلِكَ هُوَ
الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ⑥

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ
عَلَيْهِمْ وَمَا لَهُمْ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ⑦

ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ (ਮੰਦੀ) ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ) ਅਜ਼ੇਹੀਆਂ (ਮੰਦੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਵੇਰ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਰਸੂਲ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਧਨਾਦ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਜੇ ਉਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਮੂੰਹ ਮੱਝ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਮਦਦਗਾਰ। ੭੪।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਕਈ ਬੰਦੇ) ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਕੁਝ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ੭੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਧਨ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਵਲ) ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੭੬।

يَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ وَهُمْ يَوْمًا يُكَذَّبُونَ
نَقِمُوا إِلَّا أَنْ تُغْنِيَهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ
فَإِنْ يَتَوَلَّوْا يَكُ عَذَابُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَلِيمًا
عَذَابًا أَلِيمًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ⑦

وَمِنْهُمْ مَنْ عٰهَدَ اللّٰهَ لَئِنْ اٰتٰهُمْ مِنْ فَضْلٍ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُوْنَنَّ مِنَ الصّٰلِحِيْنَ ⑧

فَلَمَّا اٰتٰهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوْا بِهٖ وَوَرَوْا
رُءُوسَهُمْ مُّوَضَوْنَ ⑨

ਸੋ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਿਨ ਤਕ ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ ਕਰਨ, ਕਪਟ ਦਾ ਸਿਲ-ਸਿਲਾ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਜੋ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਓਹ ਖੂਨ ਬੋਲਦੇ ਸਨ 121।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਗੱਦਾਂ (ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਗਟ ਵਿਚਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂੰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ 122।

ਏਹ (ਕਪਟੀ ਹੀ) ਹਨ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਵਧ ਕੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹਿੱਸਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਸੋ (ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ) ਏਹ (ਕਪਟੀ) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ (ਵਿੱਚੋਂ ਕਟੜ ਵਿਰੋਧੀਆਂ) ਨੂੰ ਇਸ ਮਸ਼ੋਲ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ 123।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਕਰ ਜਾਂ ਨਾ ਮੰਗਿਆ ਕਰ, (ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ) ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਸੱਤਰ ਵਾਰ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗੇਗਾ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ; ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ 124। (ਰਕੂਅ ੧੦)

فَأَعْقَبَهُمْ نِقَافًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ ①

لَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ②

الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ③

اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ④

ਜਹਾਦ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਹੋਏ (ਕਪਟੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੇ (ਹੁਕਮ) ਵਿਰੁਧ (ਚਲ ਕੇ) ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਨ ਨਾਲ ਜਹਾਦ ਕਰਨ ਨੂੰ ਮੰਦਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ (ਵੱਡੀ) ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਜਹਾਦ ਲਈ (ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ) ਨਾ ਨਿਕਲੋ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਨਰਕ ਦੀ ਅਗਨੀ (ਇਸ ਅੱਗ) ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਰੜੀ ਹੈ। ਕਾਸ਼, ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਜਾਣ। ੮੧।

ਬਸ, ਲੋੜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (ਆਪਣੀ ਇਸ ਧੋਖਾ ਦੇਹੀ ਤੇ) ਓਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੱਸਣ (ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰੜਤਾਂ ਦੇ ਫਲ) ਤੇ ਵਧੇਰਾ ਰੋਣ। ੮੨।

ਫੇਰ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਵਲ ਪਰਤਾ ਲਿਆਏ ਤੇ ਉਹ ਧੜਾ ਕਿਸੇ (ਅੱਗੋਂ ਹੋਣ ਵਾਲੇ) ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਅੱਗੋਂ) ਕਦੇ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਜੰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਵੇਰੀ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ (ਪਿੱਛੇ) ਰਹਿਣ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਬਸ, (ਅੱਗੋਂ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ) ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਬੈਠ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੮੩।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ (ਕਦੇ) ਕੋਈ ਮਰ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਤੇ ਨਮਾਜ਼ (ਜਨਾਜ਼ਾ) ਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਕਬਰ ਤੇ (ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ

فَرِحَ الْخَلْفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ وَكَرِهُوا أَنْ يَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِي الْحَرْبِ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ أَشَدُّ حَرًّا لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ۝

فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝

إِنْ زَجَعَكَ اللَّهُ إِلَى طَائِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَأْذِنْهُمْ لِيُخْرُجَ فَقُلْ لَنْ تَخْرُجُوا مَعِيَ أَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِيَ عَدُوًّا إِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ۝

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ

ਲਈ) ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਕਰ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮਰੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ੮੪।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਤੇਨੂੰ ਅਚੰਭੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾਉਣ। ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਦੰਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਇਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ੮੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਸੂਰਤ (ਇਸ ਹੁਕਮ ਸਹਿਤ) ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਜਹਾਦ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਢ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਆਗਿਆ ਮੰਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੀਏ, ਜੋ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੮੬।

ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਉਹ (ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ) ਕਬੀਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਗ ਗਈ ਹੈ; ਬਸ ਉਹ (ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਸਮਝਦੇ (ਹੀ) ਨਹੀਂ। ੮੭।

عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَسِقُونَ ①

وَلَا تَعْجَبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِمَا فِي الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ أَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ②

وَإِذَا أُنزِلَتْ سُورَةٌ أَنْ آمِنُوا بِاللَّهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ اسْتَأْذَنَكَ أُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ③

رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ④

¹ਕਬੀਲਿਆਂ ਦਾ ਪਦ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ “ਖਵਾਲਿਫ਼” ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੰਗਤ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ (ਸੰਗਤ) ਹੈ, ਜਾਂ ਤੀਵੀਂ ਦਾ; ਚੂੰਕਿ ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਵ ਕਬੀਲੇ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਖਵਾਲਿਫ਼” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਬੀਲੇ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਰਸੂਲ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ) ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ (ਅੱਲਾਹ ਤੇ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਨ ਤੇ ਤਨ ਦੁਆਰਾ ਜਹਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਭਲਾਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ (ਓੜਕ) ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੮੮।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ (ਬਾਗ਼ਾਂ) ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ (ਹੀ) ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੮੯। (ਰਕੂਅ ੧੧)

ਅਤੇ 'ਮਦੀਨੇ' ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਜੰਗਲਾਂ (ਤੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਪਿੰਡਾਂ) ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹਾਨੇ-ਬਾਜ਼ (ਲੋਕ) ਆ (ਆ) ਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਅੱਗੇ ਖੂਨ ਬੋਲਿਆ ਹੈ। (ਬਿਨਾਂ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਹੀ) ਪਿੱਛੇ ਠਹਿਰ ਗਏ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੯੦।

ਪਰ (ਹੋ ਰਸੂਲ) ਜੋ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਨਿਤਾਣੇ ਹਨ, ਰੋਗੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਰਸਤੇ ਦਾ ਖਰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਓਹਨਾਂ ਤੇ (ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦਾ) ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜਦ ਕਿ ਓਹ (ਸੱਚੇ) ਦਿਲੋਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਕ ਹਨ। (ਇਹੋ ਹੀ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹਨ) ਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਤੇ (ਇਸ ਦਾ) ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੯੧।

لَكِنَّ الرُّسُولَ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأُولَئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ⑧

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ⑨

وَجَاءَ السُّعْيُورُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑩

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑪

ਅਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਏ ਸਨ, ਜਦ ਕਿ ਜੰਗ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਸੁਆਰੀ^੧ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦੇ। ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਆਰ ਕਰਵਾ ਸਕਾਂ ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਨਿੰਮੇ ਬੂਣੇ ਹੋ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨੇ ਛਹਿਬਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੱਕ, ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰ ਸਕਦੇ। ੯੨।

ਦੋਸ਼ ਕੇਵਲ (ਤੇ ਕੇਵਲ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ (ਹੀ) ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ (ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਦੀ) ਆਗਿਆ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਧਨਾਢ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ, ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ ਬੈਠਣ ਤੇ) ਰਾਬੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ (ਅਜੇਹੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਕਿ) ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੯੩।

ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਜੰਗ ਤੋਂ ਮੁੜ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਪਰਤਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ (ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ) ਬਹਾਨੇ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਬਹਾਨੇ ਨਾ ਬਣਾਓ। ਅਸੀਂ (ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਹਾਨੇ ਨੂੰ) ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ

وَلَا عَلَى الَّذِينَ إِذَا مَا اتَّوَكَّلْتُمْ لِيَخْلِفَهُمْ
قُلْتَ لَا إِجْدَا مَا آخِظُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا
وَأَعْيَنُهُمْ تَقِيصُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا
يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ ﴿٩٢﴾

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ وَهُمْ
أَغْنِيَاءُ رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ
اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٩٣﴾

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ
لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ تُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَأَ اللَّهُ مِنْ

^੧ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ਅਸੀਂ ਸੁਆਰੀ ਮੰਗਣ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਚਪਲੀਆਂ ਤੋਂ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਅਸੀਂ ਸੜਦੀ ਹੋਈ ਪਥਰੀਲੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਰ ਸਕੀਏ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਦੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਅਸੀਂ ਰਣ ਭੂਮੀ ਤਕ ਪੁੱਜ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਜੁੱਤੀ ਜਾਂ ਚਪਲੀ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਇੰਨੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਰੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਚਪਲੀਆਂ ਜਾਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਕਰਾਂਗੇ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਕਰਣੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਸੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰੇਗਾ। (੯੪)

ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਪਰਤੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕਣਗੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਿਓ। (ਸੋ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਹੀ ਦੇਣਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਕੁਚੀਲ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨਰਕ ਨੀਅਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। (੯੫)

ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਓ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਵੀ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਮਨਮੁਖਾਂ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। (੯੬)

ਪਿੰਡਾਂ (ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ) ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਅਰਥ, ਇਨਕਾਰ ਤੇ ਪਾਟੋਧਾੜ ਵਿਚ (ਸਾਰੇ ਅਰਬਾਂ ਤੋਂ) ਅੱਗੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰਕੇ) ਇਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਹੱਦਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। (੯੭)

ਅਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ (ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਅਰਬਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਧਨ ਨੂੰ (ਇਕ)

أَخْبَارَكُمْ وَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ يُرْزَوْنَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ يَرَوْنَ عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجُوسٌ وَمَا وَهُمْ بِهِمْ جَاهِلُونَ ﴿٩٥﴾

يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

الْأَعْرَابُ أَشَدَّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَنْ لَا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَرْجُو

ਚੱਟੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਹਨ। (ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਹੀ ਕਾਲ ਦਾ ਭੇੜਾ ਚੱਕਰ ਆਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੯੮।

ਅਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ (ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਅਰਥਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉੱਤੇ (ਸੱਚੀ) ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ) ਜੋ ਕੁਝ ਸ਼ਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਤੇ ਰਸੂਲ ਦੀਆਂ ਅਸੀਸਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਸੁਣੋ! ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕਰਣੀ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਅੱਲਾਹ ਦਾ) ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣੇਗੀ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਏਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਨਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੯੯। (ਰਕੂਅ ੧੨)

ਅਤੇ ਪਹਿਲ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਹਾਜਰਾਂ ਤੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਓਹ ਸਵਰਗ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੦੦।

ਅਤੇ ਪੇਂਡੂਆਂ (ਤੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਕਈ) ਕਪਟੀ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ "ਮਦੀਨੇ" ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੀ, ਆਪਣੇ ਕਪਟ ਉੱਤੇ ਹੀ ਡਟੇ ਹੋਏ ਹਨ।

بِكُمُ الدَّاءِ وَآيُرِدُ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ٩٨

وَمِنَ الْأَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرْبًا عِنْدَ اللَّهِ وَصَلَوَاتُ الرَّسُولِ
الْأَنْتَاهَا قُرْبَةً لَهُمْ تُسَيِّدُ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ
إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٩٩

੧੦੦

وَالشَّاقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ
وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ١٠٠

وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ مُنَافِقُونَ ۖ وَمِنْ
أَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى الْبَيْتِ لَا تَقْلَمُهُمْ

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ¹ ਦੰਡ ਦਿਆਂਗੇ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਕਸ਼ਟ ਵਲ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੦੧।

ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਇਕਰਾਰੀ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਭਲੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਹੋਰ ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਆਸ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰੇਗਾ। ਬੇਸ਼ਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੦੨।

ਹੇ ਰਸੂਲ ! ਓਹਨਾਂ ਦੇ² ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਨ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਕਰ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ³ ਸਾਧਨ ਸੋਚ ਸਕੇਂਗਾ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ) ਅਰਦਾਸਾਂ ਵੀ ਕਰਦਾ ਰਹੁ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧੀਰਜ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੦੩।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। (ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ⁴)

نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَعَدَ بِهِمْ مَزَيِّنٌ ثُمَّ يَرْدُّونَ إِلَىٰ عَذَابٍ عَظِيمٍ ۝

وَأَخْرَجُوا عَنْهُمْ أَهْلَ بَيْتِهِمْ وَطَرِيقَهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذَكِيٌّ ۝

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ۝

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَ

¹ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਮਗਰੋਂ ਕਪਟੀਆਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀਸਾਈ ਅਰਬ-ਕਬੀਲੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਏ ਸਨ।

²ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਧਾਲੂਆ ਦੇ।

³ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਸੋਚ ਸਕੇਂਗਾ "ਤਜੱਕੀ ਹਿਮ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਹ ਪਦ ਜ਼ਕਾਤ ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵਧਾਉਣਾ ਤੇ ਉੱਨਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏਹੋ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਯੋਗ ਸਨ।

⁴ਕਿਉਂਕਿ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਗ਼ਰੀਬ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਖ਼ਰਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਾ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਰਸੂਲ ਤੇ।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ । ੧੦੪।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਥਾਂ (ਭਲੇ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਜਾਓ । ਅੱਲਾਹ, ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ-ਅਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰ ਗੁਪਤ-ਪਰਗਟ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤੋਗੇ । ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਅਸਲੀ-ਅਤ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ੧੦੫।

ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਗਏ ਸਨ^੧ । (ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ) ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਏ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ । ੧੦੬।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ^੨ (ਕਪਟੀਆਂ) ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਾਣ ਪੁਚਾਉਣ ਲਈ, ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ, ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਅਤੇ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਡਾ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅੱਡਰੀ ਮਸੀਤ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ (ਚੁੱਕ) ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਮਸੀਤ ਦੇ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ

يَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ①

وَقُلْ أَعْمَلُوا بِمَا يَسَّرَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ
وَسَتُرَدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ②

وَأَخْرَجُوا مَرْجُونَ لِأَمْرِ اللَّهِ إِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَإِمَّا يَتُوبُ
عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ③

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا
بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِصْرًا لِلَّذِينَ هَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾ ਆ ਜਾਏ ।

^੨ਜਦ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਪਟੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਅਬੂ ਅਮਰ ਰਾਹਬ” ਨੇ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵਖਰਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਓ, ਉਥੇ ਸਲਾਹ-ਮਸਵਫ਼ਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ “ਕੋਸਰ” ਕੋਲ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦਲ ‘ਮਦੀਨੇ’ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਵਾਂਗਾ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਬੀ ਦੀ ਮਸੀਤ ਤੋਂ ਛੱਟ ‘ਮਦੀਨੇ’ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ ਇਕ ਮਸੀਤ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸੀ । ਕਪਟੀਆਂ ਨੇ “ਅਬੂ ਅਮਰ” ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਵਖਰੀ ਮਸੀਤ ਬਣਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਸੁਹਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟਿਸ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । “ਅਬੂ ਅਮਰ” ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਾਸੂਸੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ‘ਮਦੀਨੇ’ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਗਿਆ ਸੀ । ਇਹ ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਕੁਮੀਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।

ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਭਲਾਈ ਕਰਨਾ ਸੀ; ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡੇ ਬੂਠੇ ਹਨ। ੧੦੭।

ਹੇ ਨਬੀ ! ਤੂੰ ਇਸ (ਮਸੀਤ) ਵਿਚ (ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ) ਖੜਾ ਨਾ ਹੋਵੀਂ। ਉਹ ਮਸੀਤ ਜਿਸ ਦੀ ਨੀਂਹ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਸੰਜਮਤਾ ਤੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ, ਵਧੇਰੇ ਹੱਕ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਵਿਚ (ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲਈ) ਖੜਾ ਹੋ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ (ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ) ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੋਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੦੮।

ਕੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਡਰ-ਭਉ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ—ਜੋ ਆਪਣੀ ਇਮਾਰਤ ਦੀ ਨੀਂਹ ਇਕ ਟੱਢੇ ਦੇ ਤਿਲਕਣੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਡਿਗ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ ਕੰਢਾ ਉਸ ਉਸਾਰੀ ਸਣੇ ਹੀ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਮਾਰਗ) ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ੧੦੯।

ਉਹ ਇਮਾਰਤ—ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਣਾਈ ਸੀ—ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਅਸਾਂਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਪਾਟ ਜਾਣਗੇ (ਤੇ ਮੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੧੦।

(ਰਕੂਅ ੧੩)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ (ਇਸ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ) ਸਵਰਗ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਖਰੀਦ ਲਿਆ ਹੈ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹ ਅੱਲਾਹ

مِنْ قَبْلُ وَيَخْلِفْنَ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَهْدِي
إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ⑩

لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لِّلْمَسْجِدِ أَتَيْسَ عَلَى النَّفْثَىٰ مِنْ أَكَلِ
يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَّخِذُوا
وَاللَّهُ يُحِبُّ الْبَاطِلِينَ ⑪

أَفَسَنْ أَتَىٰ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ
خَيْرٌ أَمِنْ أَتَىٰ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ
فَأَنْهَارُهُ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ ⑫

لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ
إِلَّا أَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ⑬

إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ

ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਵੇਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬਚਨ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਵੱਡਾ ਸੋਮ ਦਿਲ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸੀ। ੧੧੪।

ਅਤੇ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਰਯਾਦਾ ਦ ਵਿਰੁਧ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ¹; ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਓਹ (ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ) ਵਰਣਨ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਬਚਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੫।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ੧੧੬।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਨਬੀ, ਮੁਹਾਜਰਾਂ ਤੇ ਅਨੁ-ਸਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਤੰਗੀ ਸਮੇਂ ਵੀ (ਨਬੀ) ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸ਼ੱਕੇ ਵੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ (ਵਿਲੜਾਂ) ਉੱਤੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਓਹਨਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੧੭।

وَعَدَهَا إِنَّا وَلَنَّا بَيِّنٌ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلَّهِ تَبَرَّأْمَنَهُ
إِنْ إِبْرَاهِيمَ لَا وَاهٍ حَلِيمٌ ۝

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ
حَتَّىٰ يَبَيِّنَ لَهُمْ مَا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ لِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي
وَيُمِيتُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ
وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝

لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ
الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا
كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ
إِنَّهُ بِهِمْ رُؤُوفٌ رَحِيمٌ ۝

¹“ਅਜਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ (ਉਸ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ), ਜੋ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਧਰਤੀ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਤੰਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ, ਆਪਣੇ ਮਨ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਭਾਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ, ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਓਟ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਵੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਸਕਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੧੮।

(ਰਕੂਅ ੧੪)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਸਚਿਆਰਾਂ (ਦੀ ਸੰਗਤ) ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਓ। ੧੧੯।

“ਮਦੀਨੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਪੇਂਡੂਆਂ (ਤੇ ਜੰਗਲੀਆਂ) ਲਈ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਇਹ ਯੋਗ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ (ਦੇ ਬਚਾਉਣ) ਦਾ ਫਿਕਰ ਕਰਦੇ। ਇਹ (ਫ਼ੈਸਲਾ) ਇਸ ਲਈ (ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪਿਆਸ, ਥਕਾਵਟ, ਜਾਂ ਭੁੱਖ ਦੀ ਘੜੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ

قُلْ اَللّٰهُ الَّذِيْنَ خَلَقُوْا حَتّٰى اِذَا صَافَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَصَافَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُوْا اَنْ لَا مَلْجَا مِنْ اللّٰهِ اِلَّا اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوْا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ۝

ع

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ ۝

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِيْنَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا يَرْغَبُوا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَفْسِهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطْئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਤਿੰਨ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲ ਸੇਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਕਪਟੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਦੇ ਕਾਰਣ “ਤਬੂਕ” ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਚੁਕ ਗਏ ਸਨ। ਸੋ ਰੂਕ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ; ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਪਟੀ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ।

ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਕਿਸੇ (ਅਜਿਹੀ) ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਵੈਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜਿੱਤ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਭਲੇ ਕਰਮ ਨਾ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਫਲ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦਾ। ੧੨੦।

ਅਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਖਰਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਕੋਈ ਘਾਟੀ ਨੂੰ ਹੀ ਲੰਘਦੇ ਹਨ, ਪਰ (ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਭਲਾ ਕਰਮ ਵੀ) ਲਿਖ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭ-ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਫਲ ਦੇ ਸਕੇ। ੧੨੧।

ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਧਰਮ-ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ) ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ। ਸੋ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੰਗਤ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੀ, ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਜਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਅਧਰਮੀ ਤੋਂ) ਹੁਸਿਆਰ ਕਰਦੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰ ਜਾਂਦੇ। ੧੨੨। (ਰਕੂਅ ੧੫)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਗੇ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਕਰਤਾਈ ਭਾਸਣ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦੇ (ਸਦਾ) ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੧੨੩।

الْكَفَّارَ وَلَا يَتَلَوْنَ مِنْ عَدُوٍّ إِلَّا كَتَبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١٢٠﴾

وَلَا يَنْفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً وَلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا إِلَّا كَتَبَ لَهُمْ بِحَرْبِهِمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢١﴾

وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِنْهُمْ طَائِفَةٌ لِيَتَفَقَّهُوا فِي الدِّينِ وَلِيُنذِرُوا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوا إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلظَةً ۚ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْتَقِينِ ﴿١٢٣﴾

ਅਤੇ ਜਦ ਕੋਈ (ਨਵੀਂ) ਸੂਰਤ (ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਕਪਟੀ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ (ਸੂਰਤ) ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਸੋ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ) ਇਸ ਸੂਰਤ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾ ਰਹੇ ਹਨ । ੧੨੪।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ (ਕਪਟ ਦਾ) ਰੋਗ ਹੈ, ਇਸ (ਸੂਰਤ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਪਹਿਲੀ) ਕੁਚੀਲਤਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਚੀਲਤਾ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਇਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰਨਗੇ ਕਿ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀ ਹੋਣਗੇ । ੧੨੫।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਹਰ ਸਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਵਾਰ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਫੇਰ ਵੀ ਓਹ ਪਸਚਾਤਾਪ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੧੨੬।

ਅਤੇ ਜਦ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸਕਣ ਕਿ ਕੋਈ ਸੱਜਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਖਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ । ਫੇਰ ਓਹ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਸੱਲੀ ਕਰ ਕੇ) ਉੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਫੇਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੧੨੭।

وَإِذَا مَا أَنْزَلَتْ سُورَةٌ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ أَإِذَا دُنِيَ هَذِهِ آيَاتُنَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَرَادَتْهُمْ آيَاتُنَا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ۝

وَإِنَّمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَمٌ فَرَادَتْهُمْ رِجْسًا إِلَىٰ رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ۝

أَوَلَا يَرَوْنَ أَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِي كُلِّ عَامٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذْكُرُونَ ۝

وَإِذَا مَا أَنْزَلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ هَلْ يَرَاهُمْ مِنْ أَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوا صَرَفَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ۝

¹ਓਹ ਕਪਟੀ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੋਣਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੇਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਗਫ਼ਲਤ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ । ਇਸ ਥਾਂ “ਤੁਹਾਨੂੰ” ਪਦ ਅਰਬੀ ਦੀ ਇਥਾਰਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਸਾਰ “ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੇਖ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ” ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ।

(ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ !) ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦਾ (ਅੱਲਾਹ ਦਾ) ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਤੁਹਾਡਾ ਕਿਸੇ ਔਕੜ ਵਿਚ ਫਸਣਾ ਉਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਭਲੇ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੁੱਖ ਹੈ ਅਤੇ (ਉਹ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ । ੧੨੮।

ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ (ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅੱਲਾਹ (ਹੀ) ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ । ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਮੈਂ ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੋ ਅਤੇ ਓਹ ਵੱਡੇ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਹੈ । ੧੨੯।
(ਰਕੂਅ ੧੬)

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا
عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُم بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ
رَّحِيمٌ ﴿٩٠﴾

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٩١﴾

(੧੦) ਸੂਰਤ ਯੂਨਸ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੧੧੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੧ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ^੧, ਏਹ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ) ਪੂਰਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । ੨।

الرَّحْمَنُ يَأْتِيكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ②

ਕੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਾਡਾ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਬੰਦੇ ਉੱਤੇ (ਇਹ) ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰਨਾ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਪਦਵੀ ਹੈ, (ਇਹ) ਇਕ (ਅਜਿਹੇ) ਅਚੇਭੇ ਦੀ ਗਲ ਸੀ (ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ (ਬੰਦਾ) ਸਪਸ਼ਟ ਧੱਬੇਬਾਜ਼ ਹੈ । ੩।

أَكَانَ لِلنَّاسِ حِجَابًا أَنْ أُوحِيَ إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ أَنْ أَنْذِرِ النَّاسَ، وَبَشِّرِ الَّذِينَ آمَنُوا أَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ إِنَّ هَذَا لَسَجْرٌ فُتِينٌ ③

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਉਹ) ਅੱਲਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਛੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਚੇ ਸਨ । ਫੇਰ ਉਹ ਅਰਸ ਉੱਤੇ

إِنَّ دَعَاكُمْ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُدِيرُ الْأُمُورَ ④

^੧ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ, ਇਹ ਅੱਖਰ “ਅਨੱਲਾਹੁ ਅਰਾ” ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ ।” ਇਹ ਭਾਵ ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਅਸੂਲ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਆਇਤ ੨ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ ।

ਸਥਾਪਨ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਹੈ। (ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਕੋਈ ਵੀ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦਾ), ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ। (ਸੁਣੋ!) ਇਹ ਅੱਲਾਹ (ਉਕਤ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ) (ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ) ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ) ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ? 18।

ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾਉਗੇ। (ਇਹ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, (ਜੋ) ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਤਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਜੁ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਲ ਦਾ ਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਤਾਂ ਉਬਲਦਾ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਇਕ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਓਹ ਇਨਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦੇ (ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ) ਸਨ। 19।

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਸੋਮਾ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਚਾਨਣੀ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ (ਵੀ) ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਹਿਸਾਬ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ। ਇਸ (ਪ੍ਰਬੰਧ) ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਚ (ਤੇ ਯੁਕਤੀ) ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਏਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। 20।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਵਿਚ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਵਿਚ) ਸੰਜਮੀਆਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। 21।

مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ذَلِكُمْ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ①

إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا إِنَّهُ يَبْدُوُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ أَمْتُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَيِيمٍ وَعَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ②

هُوَ الَّذِي جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً وَالْقَمَرَ نُورًا وَقَدَرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْأَجْسَابِ مَا خَلَقَ اللَّهُ ذَلِكَ إِلَّا بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ③

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ④

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ।੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ) ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਸਦਕਾ (ਨਰਕਾਂ ਦੀ) ਅੱਗ ਹੈ ।੯।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਸਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਧਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ) ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣ-ਗੀਆਂ ।੧੦।

ਓਹਨਾਂ (ਸਵਰਗਾਂ) ਵਿਚ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਇਹ) ਅਰਜ਼ੋਈ (ਹੋਵੇਗੀ) ਕਿ ਹੋ ਅੱਲਾਹ ! ਤੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈਂ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ) ਇਹ ਅਸੀਸ ਹੋਵੇਗੀ (ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਓਹ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤਾ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ' ।੧੧। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ) ਬੁਰਾਈ (ਦਾ ਸਿੱਟਾ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਧਨ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਵਾਂਗ ਛੇਤੀ (ਹੀ) ਦੇ ਦਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਤ) ਦੀ

إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَاطْمَأْنَوْا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَفُولُونَ ⑧

أُولَئِكَ مَا لَهُمْ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ⑨

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ
بِأَيِّمَا نِهَايِهِمْ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ فِي جَنَّاتِ
النَّعِيمِ ⑩

دَعْوُهُمْ فِيهَا سَمْعُكَ اللَّهُمَّ وَنَجَّيْتَهُمْ فِيهَا مِنْ
وَأُخِرَ دَعْوُهُمْ أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑪

وَلَوْ يُعَجِّلُ اللَّهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ بِالْخَيْرِ

‘ਸਵਰਗ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ “ਅਲਹਮਦੁ ਲਿੱਲਾਹ” ਤੇ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲੇਗਾ; ਕਿਉਂ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਵਟਾਦਰੇ ਉੱਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਕਿਹਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਸਿੱਟੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਉਸਤਤੀ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਸਫਲ ਹੋਂਦ ਹਨ ।

ਮੁਹਲਤ ਕਦੇ ਦੀ ਪੁਗ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ, (ਪਰ ਚੁੱਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ); ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਇਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ (ਹੀ) ਛੱਡ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਰਹਿਣ। ੧੨।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਭਾਰ (ਲੋਟਿਆ ਹੋਇਆ) ਜਾਂ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਖੜੋਤਾ ਹੋਇਆ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ (ਉਹ) ਬਿਪਤਾ ਟਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ (ਇਉਂ ਓਪਰਾ ਬਣ ਕੇ) ਲੰਘ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣੇ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ (ਦੇ ਦੂਰ ਕਰਨ) ਲਈ, ਜੋ ਉਸ ਤੇ ਆਈ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਹੋਏ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਵਿਰਾਈਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ੧੩।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ਕ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਵੀ) (ਉਪਰਥਲੀ) ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ—ਜਦ ਕਿ (ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਸ ਦੇ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ—ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਦਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੪।

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ) ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖ ਸਕੀਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ? ੧੫।

لَقِضَ إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ فَبَدَّرَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ۝

وَإِذَا مَسَّ الْإِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنَّةٍ أَوْ قَاعٍ أَوْ قَابًا فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّكَانَ لَمْ يَدْعُنَا إِلَى ضُرِّهِ ۖ كَذَلِكَ دَرَجَتُنَا لِلْغَافِقِينَ ۖ مَا كَانُوا يَعْلَمُونَ ۝

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا ۖ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ۝

ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلِيفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ—ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਹੇ 'ਮੁਹੰਮਦ'!) ਤੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੁਰਾਨ ਲੈ ਆ। ਜਾਂ ਇਸੇ ਵਿਚ (ਹੀ ਕੁਝ) ਵਾਧਾ (ਘਾਟਾ) ਕਰ ਦੇ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ ਇਹ) ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਵਾਧਾ (ਘਾਟਾ) ਕਰ ਦਿਆਂ। ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਜੋ (ਕੁਝ) ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ (ਹੁਕਮ) ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਦਾ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਕਰਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੇ (ਭਿਆਨਕ) ਦਿਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੧੬।

ਅਤੇ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ (ਇਹ) ਭਾਉਂਦਾ, (ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ) ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਨਾ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹੋ (ਹੀ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ (ਸਿੱਖਿਆ) ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਂਦਾ। ਸੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਲੰਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ^੧। ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ (ਵੀ) ਕਿਉਂ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ੧੭।

ਫੇਰ (ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸੋ ਕਿ) ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਤੋਲੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਗੱਲ ਕੀ), ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ੧੮।

وَاذْكُرْ لَهُمْ آيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا اانتِ بِقُرْآنٍ غَيْرِ هَذَا اَوْ بَدِّلْهُ قُلْ مَا يَكُونُ لِي اَنْ اُبَدِّلَهُ مِنْ تِلْقَائِي نَفْسِي اِنْ اَتَّبِعَ اِلَّا مَا يَأْمُرُ بِالْعِزِّ اِنِّي اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

قُلْ تَوَشَّاءَ اللَّهُ مَا تَوَنَّهُ عَلَيْكُمْ وَلَا ادْرِكْكُمْ بِهِ ۚ فَقَدْ لَيْتُمُ فِيكُمْ عُورًا مِنْ قَبْلِهِ ۚ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝

مَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِآيَاتِهِ ۚ اِنَّهٗ لَا يَفْلَحُ الْمُجْرِمُونَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ ਵਰਤਮਾਨ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਮੈਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕੋਈ ਝੂਠੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਸੀ।

ਅਤੇ ਏਹ (ਲੋਕ) ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪੁਰਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਲਾਭ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਕਿ) ਏਹ (ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਡੇ ਸਫਾਰਸ਼ੀ ਹੋਣਗੇ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਉਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ^੧ ਸੰਬੰਧੀ ਨਾ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਹੋਣ ਦਾ) ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਪਤਾਲ ਵਿਚ (ਕਿਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹੱਦ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ) ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ। ੧੯।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਕੋ ਹੀ ਧੜਾ ਸਨ^੨। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲੇ (ਬਚਨ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ) ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ^੩, ਜੋ ਉਹ (ਰੋਕ) ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਜਿਸ (ਗੱਲ) ਵਿਚ ਓਹ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ (ਕਦੇ ਦਾ) ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ। ੨੦।

ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ (ਰਸੂਲ) ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਗੁਪਤ (ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ) ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ,

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ
وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ قُلْ اسْتَجِيبُوا
اللَّهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ سُبْحَانَهُ
وَعَلَى عَرْشِهِ يَشْرِكُونَ ۥ

وَمَا كَانَ النَّاسُ إِلَّا أُمَّةً وَاحِدَةً فَاخْتَفَوْا وَلَوْلَا
كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَفَقِصَ بَيْنَهُمْ فِيمَا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ۥ

وَيَقُولُونَ لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلْ إِنَّمَا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਗੱਲ ਹੋ ਗੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕਦੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ ਕੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਸਹਿਮਤ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ :—

“ਅੱਲਕੁਫਰੂ ਮਿੱਲਾਤੁਨ ਵਾਹਿਦਾਤੁਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕੋ ਜਾਤੀ ਹੀ ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।
(ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੂਰਤ ਬਕਰਾ ਦੀ ਆਇਤ ੨੧੪ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ)

^੩ਇਹ “ਰਹਮਤੀ ਵਸਿਅਤ ਕੁੱਲਾ ਸੋਇਨ” ਅਰਥਾਤ ਮੌਰੀ ਕੁਪਾਲਤਾ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ, ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਵੀ (ਇਸ ਦੀ) ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੈਂ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਉਡੀਕਵਾਨ ਹਾਂ। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, (ਆਪਣੀ ਕੋਈ) ਮਿਹਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਓਹ ਝਟ ਹੀ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਨਾ (ਕੋਈ ਵਿਰੋਧੀ) ਗੱਦ ਗੁੰਦਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੋੜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਤੁਸੀਂ ਜੋ (ਵੀ) ਗੱਦ ਗੁੰਦਦੇ ਹੋ, ਸਾਡੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੨੨।

ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ; ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸਮਰਥਾ ਦੇ ਕੇ) ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ (ਸਵਾਰ) ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਸੋਹਣੀ ਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਆਕੜ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ (ਵੱਡਾ) ਤੇਜ਼ ਝਖੜ ਝਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਲਹਿਰਾਂ (ਉੱਤੇ ਲਹਿਰਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਹ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਓਹ ਮੌਤ (ਦੇ ਮੂੰਹ) ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ; ਤਾਂ (ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ) ਓਹ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਇਹ ਦੁਹਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਤੇਰੇ) ਪੰਨਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਰਲ ਜਾਂਵਾਂਗੇ। ੨੩।

الْغَيْبُ لِلَّهِ فَاتَّخِذُوا مِنِّي مَعَكُمْ مِنَ السَّخِرِ ۚ

وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِن بَعْدِ ضَرَّائِهِمْ سَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَإِذَا لَاقُوا الضَّرَارَ أَنتَبَهُوا وَنَسُوا حَمْدَ الَّذِي نَجَّاهُم مِّن الضَّرَّاءِ ۚ إِنَّهُمْ يُكْسِبُونَ مَا يُكْسِرُونَ ۝

هُوَ الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۚ إِذَا أَنْتُمْ فِي الْمَلِكِ وَجَرْنَ بِيَمٍ يُرِيحُ ظَبْيَهُ وَفَرَّخًا بِهَا جَاءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَاءَهُمُ الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ دَعَوُا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ لَئِنْ أَنْجَيْنَا مِنْ هَذِهِ لَنُكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ ۝

‘ਇਸ ਥਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇੱਕੋ ਥੇੜੀ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

‘ਅਰਥਾਤ—ਬੇੜੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੀ ਸਾਨ ਨਾਲ ਚਲਣ ਤੇ ਆਕੜਦੇ ਹਨ।

‘ਇਸ ਥਾਂ ਹੁਣ ਨਿਰੋਲ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ।

ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਕੇ ਕਿਨਾਰੇ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਝਟ ਦੋਸ ਵਿਚ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। (ਹੇ ਲੋਕੋ !)

ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਹੀ (ਬਿਪਤਾ ਬਣ ਕੇ) ਪਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤੋਗੇ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਜੋ (ਕੁਝ) ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਹੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਾਂਗੇ। ੨੪।

ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਾਲ, (ਤਾਂ) ਉਸ ਮੀਂਹ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਦਲਾਂ ਤੋਂ ਵਰ੍ਹਾਂਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ—ਮਿਲ (ਕੇ ਇਕ ਜਾਨ ਹੋ) ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਧਰਤੀ (ਇਸ ਰਾਹੀਂ) ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਸਜਾਵਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਹਾਵਣੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਹੁਣ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਜਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਕਸ਼ਟ ਬਾਰੇ) ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਾਣੇ, ਉਹ ਇਕ ਵੱਢਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਖੇਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਲ ਇੱਥੇ (ਕੁਝ) ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਗੱਲ ਕੀ), ਜੋ ਲੋਕ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ (ਆਪਣੀਆਂ) ਆਇਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੨੫।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ (ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ) ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਸੱਦਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਉਹ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ (ਕੇ ਤੋੜ ਪੁਰਾ) ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨੬।

فَلَمَّا أَجْلَهُمْ إِذَا هُمْ يَنْتَوُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ
يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا بَنَيْكُمْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ مَتَاعَ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ
تَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾

إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ
فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ وَ
الْأَنْعَامُ ثُمَّ إِذَا حُدَّتِ الْأَرْضُ دُخْرُفَهَا وَ
ارْتَبَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَدِرُونَ
عَلَيْهَا أَنَّهُمْ أَمْرًا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا
حَصِيلًا كَأَن لَّمْ تَكُنْ بِالْأَمْسِ كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ
لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ
إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٦﴾

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ—ਜੋ ਸੁਭ ਕਰਮੀ ਹਨ—ਚੰਗਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ (ਇਨਾਮ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ)।—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉੱਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਘੱਟਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਿਰਾਦਰ (ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਣਗੇ)। ਇਹੋ ਲੋਕ ਸਵਰਗ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੨੭।

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਕੁਕਰਮੀ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ) ਕੁਕਰਮੀ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਉਸ (ਕੁਕਰਮੀ) ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹ ਵੱਡੇ ਹੀਣੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ (ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ) ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ (ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ) ਕਿ ਜਾਣੇ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਤ ਦੇ (ਕਈ) ਅੰਨ੍ਹੇਰੇ ਹਿੱਸੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਏਹੋ (ਲੋਕ) ਨਰਕ-ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ (ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ) ਰਹਿਣਗੇ। ੨੮।

ਅਤੇ (ਹੇ ਲੋਕ ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਾਂਗੇ^੧। ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕ ਕੀਤਾ (ਹੋਵੇਗਾ), ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ (ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਕੇ) ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ (ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਓ)। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪੇ ਘੜੇ ਖੁਦਾਈ ਦੇ) ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਇਸ਼ਟ (ਵੀ)। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸ ਵਿਚ (ਵੀ) ਜੁਦਾਈ ਪਾ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਘੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸ਼ਰੀਕ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਬੰਦਗੀ (ਕਦੇ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਾਓ। ੨੯।

ਸੋ ਸਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਅੱਲਾਹ (ਆਪ ਹੀ) ਗਵਾਹ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੰਦਗੀ ਤੋਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਗਿਆਤ ਸੀ। ੩੦।

لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ۖ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ۚ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝

وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّئَاتِ جَزَاءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا ۖ وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ ۚ مَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ عَاصِمٍ ۖ كَانَمَا أَغَشِيَتْ وَجُوهُهُمْ قِطْعًا مِنَ الْيَلِّ مُظْلِمًا ۖ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ۝

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاءُكُمْ فَزَلَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ شُرَكَاءُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِلَّا نَا تَعْبُدُونَ ۝

فَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ۖ إِنَّا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغُفْلِينَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੇਠ ਭਾਵਾ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਇਉਂ ਭਾਸੇਗਾ ਕਿ ਰਾਤ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੇ ਦਿਨਕਾਰੀ—ਕੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਤੇ ਕੀ ਦੂਜੇ।

(ਤਦ) ਉੱਥੋਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਆਪਣੀ) ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਚੱਖੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਮਾਲਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ (ਕੋਲੋਂ) ਘੜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ (ਸਭ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਭੁੱਲ-ਭੁੱਲਾ ਜਾਏਗਾ। ੩੧। (ਰਕੂਅ ੩)

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਤੁਹਾਡਾ ਰੋਜ਼ੀ-ਦਹਿੰਦਾ ਹੈ ? ਜਾਂ (ਇਹ ਕਿ) ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਕਿਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ? ਅਤੇ ਕੌਣ (ਇਕ) ਨਿਰਜੀਵ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਰਜੀਵ ਤੇ ਸੁਰਜੀਵ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਜੀਵ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਅਰਥਾਤ ਕੌਣ (ਇਸ) ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦਾ (ਸਾਰਾ) ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਤੇ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ (ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।) ਤਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ (ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ (ਫੇਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਡਰਦੇ ਨਹੀਂ ?। ੩੨।

ਬਸ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, (ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਹੋਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਸੱਚਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹੈ) ਅਤੇ ਸੱਚੇ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਕੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ ? ਸੋ (ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ?। ੩੩।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮਨਮੁਖਤਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਕਥਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਓਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੩੪।

هَٰذَا لَكَ تَبْلَاؤُ كُلِّ نَفْسٍ مَّا أَسْلَفَتْ وَرُدُّوْا إِلَى اللَّهِ مَوْلَهُمْ الْحَقِّ وَصَلَّ عَنْهُمْ فَاكَاوُنَا يُقَتَّرُونَ ۝

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَقْنِ يَمْلِكُ السَّعِ وَالْأَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَمَنْ يُدْبِرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝

فَذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَاذْكُرُوا اللَّهَ الْوَاحِدَ ۝

كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

¹ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਫਾ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਬਸ” ਹੈ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

²ਇਸ ਥਾ “ਫਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪੇ ਘੜੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਵੀ ਅਜਿਹਾ) ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਜਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜ ਉਸ (ਸਾਜਨਾ) ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਵੀ ਆਖ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ (ਹੀ ਹੈ ਜੋ) ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ (ਵੀ) ਸਾਜਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਤੇ ਮੁੜ) ਇਸ (ਸਾਜਨਾ) ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ (ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ? 134।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛ (ਕਿ) ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪੇ ਘੜੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਅਜਿਹਾ ਵੀ) ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਵਲ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ? (ਓਹ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ।) ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ (ਹੀ ਹੈ, ਜੋ) ਸੱਚ ਵਲ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਜੋ ਸੱਚ ਵਲ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਓਹ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ), ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਜਾਏ, (ਆਪ ਵੀ) ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਫੇਰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ (ਹੋ ਗਿਆ) ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਹੋ ਜੇਹੇ (ਭੇੜੇ) ਫੇਸਲੇ ਕਰਦੇ ਹੋ? 135।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ (ਆਪਣੇ) ਭਰਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ) ਪੈਰਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; (ਹਾਲਾਂਕਿ) ਭਰਮ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ (ਉਸ ਦਾ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ 136।

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَدُّوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللَّهُ يَدُّوا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ فَأَنْتُمْ تَكُونُونَ ۝

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يَهْدِي فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ۝

وَمَا يَتَّبِعُ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ۝

ਅਤੇ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵੱਲੋਂ) ਬਣਾਵਟ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਬਣਾ ਲੈਣਾ (ਸੰਭਵ ਹੀ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਸਗੋਂ ਇਹ (ਤਾਂ) ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ) ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ (ਕਰਦਾ) ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਮੌਜੂਦ) ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ (ਰੱਬੀ) ਪੁਸ਼ਤਕ (ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ) ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ (ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ) ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ੩੮।

ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ? ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ) ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸ (ਦੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ) ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਇਕ ਸੂਰਤ (ਹੀ) ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲੈ ਆਓ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਸ (ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਣ^੧) ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਸੱਦ ਲਓ। ੩੯।

ਪਰ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ); ਸਗੋਂ (ਅਸਲੀਅਤ) ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਕ) ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਅਜੇ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੋ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੀ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੇਖੋ (ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ੪੦।

وَمَا كَانَ هَذَا الْقُرْآنُ أَنْ يَقُولَ مَنْ دُونِ اللَّهِ
وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ

لَا رَبَّ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ٣٨

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا
مَنْ اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٣٩

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَكِنَّا إِنَّمَا نَأْتِيهِ
كَذَلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ٤٠

^੧ਅਰਥਾਤ—ਤਦੋਂ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਲੁਤੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ, ਜੋ ਇਲਹਾਮੀ ਕਹਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਲੈ ਲਓ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ 'ਮਸੀਹ' ਆਦਿ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਣ ਦਾ ਤਾਂ ਅਕਲ ਤੇ ਸਰੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਜੀਲ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁਛ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਪੁਸ਼ਤਕ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ¹ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਲੋਕ) ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ² ਅਤੇ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੧। (ਰਕੂਅ ੪)

ਜੇ ਓਹ ਤੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਮੇਰਾ ਕੀਤਾ ਮੇਰੇ ਲਈ (ਚੰਗਾ-ਮੰਦਾ) ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ (ਚੰਗਾ-ਮੰਦਾ) ਕੀਤਾ ਆਪ ਪਾਉਗੇ। ਜੇ ਕੁਝ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਦਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੨।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਲੋਕ) ਅਜੇਹੇ (ਵੀ) ਹਨ, ਜੋ (ਸਦਾ) ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਹੀ ਕੰਨ ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ (ਹੀ) ਨਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਣ ਆਪਣੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੪੩।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਲੋਕ) ਅਜੇਹੇ (ਵੀ) ਹਨ, ਜੋ (ਸਦਾ) ਤੇਰੇ ਵਲ ਝਾਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ—ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਦਿਵ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵੀ ਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੪੪।

ਏਸੇਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਸਗੋਂ ਲੋਕ (ਆਪ) ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪੫।

وَمِنْهُمْ مَّنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ
وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤١﴾

وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ إِنِّي عَلَىٰ وَكَلٍ مِّمَّكُمْ أَنْتُمْ
بِرَبِّكُمْ مِنَّا أَغْلُ وَأَنَا بِرَبِّي مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤٢﴾

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَعِمُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَسْمِعُ الْقَمْرَ
وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٣﴾

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ
وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٤﴾

إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ
أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٥﴾

¹ਅਰਥ ਤ—ਈਸਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ।

²ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਪੋਸਗੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਈਸਾਈ ਵੱਡੀ ਭਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਬਹੀਰ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਣਗੇ।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ ਕਿ (ਓਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ) ਜਾਣੋ, ਓਹ ਦਿਨ ਦੇ ਇਕ ਛਿਨ-ਪਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ (ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ। (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ (ਦੇ ਹਾਲ) ਦਾ ਪਤਾ ਲੈਣਗੇ। (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ (ਵਾਲੇ ਬਚਨ) ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਓਹ ਘਾਟਾ ਹੀ ਪਾਉਣਗੇ। ੪੬।

وَيَوْمَ يُخْشَرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِلِقَاءِ اللَّهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ ⑥

ਅਤੇ ਜਿਸ (ਕਸਟ ਦੇ ਭੋਜਣ) ਦਾ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ (ਤੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਭੋਜ ਕੇ) ਤੇਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਈਏ, (ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਵੇਖ ਲਏਂਗਾ) ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਘੜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ (ਫੇਰ ਤੇਨੂੰ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ); ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ) ਅਤੇ (ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੭।

وَأَمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتُوفِّيَنَّكَ فَلَإِنَّا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ ⑦

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਲਈ ਇਕ (ਨਾ ਇਕ) ਰਸੂਲ (ਦਾ ਅਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ਜੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਰਸੂਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ੪੮।

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولٌ فَإِذَا جَاءَ رَسُولُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ⑧

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਕਦ (ਪੂਰਾ) ਹੋਵੇਗਾ। ੪੯।

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑨

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪਣੇ (ਆਪ) ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਹਾਣ-ਲਾਭ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। (ਹਾਂ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ) ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ (ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣ) ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਉਹ ਨਾ ਇਕ ਪਲ (ਉਸ ਤੋਂ) ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ (ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ) ਸਕਦੀ ਹੈ¹ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵਧ (ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾ) ਸਕਦੀ ਹੈ। ੧੦।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਭਲਾ) ਦੱਸੋ (ਤਾਂ ਸਹੀ) ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦਾ² ਕਸ਼ਟ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦਿਨ ਨੂੰ (ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਵੇਖਦਿਆਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਨਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ੧੧।

ਕੀ ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ (ਕਸ਼ਟ) ਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗੇ ? (ਇਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇਗਾ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਹੁਣ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋ) ? ਹਾਲਾਂਕਿ (ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤਕ) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਛੇਤੀ ਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹੋ। ੧੨।

ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ (ਹੁਣ) ਤੁਸੀਂ ਅਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਦੰਡ ਭੁਗਤੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੩।

قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ
لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَلَا يَسْتَأْخِرُونَ
سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ⑩

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَتَاكُمْ عَذَابٌ بَيِّنًا أَوْ هَآؤُلَاءِ مَاذَا
يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُونَ ⑪

أَتَمَرًا إِذَا مَا وَقَعَ أَمْنْتُمْ بِهِ النَّارَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهِ
تَسْتَعْجِلُونَ ⑫

ثُمَّ قِيلَ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ هَلْ
نُجْزَوْنَ إِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ⑬

¹“ਉੱਮਤ” ਦਾ ਪਦ ਚੂੰਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਜਾਂ ਸਮੁਦਾਇ ਤੋਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਪਦ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕਵਚਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਵਚਨ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਇਕਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ।

ਅਤੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਉਹ
(ਰਸ਼ਟ ਸੱਚਮੁਚ) ਭੋਗਣਾ ਪਵੇਗਾ? ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ)
ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ (ਕਿ) ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੋਗਣਾ ਪਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ
ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ੧੪।
(ਰਕੂਅ ੫)

وَيَسْتَفْتُونَكَ أَحَقُّ هُوَ قُلُّ إِيَّايَ وَرَبِّي إِنَّهُ لَحَقٌّ
وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ۝

ਅਤੇ ਜੇ ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ, ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ
ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ, ਜੋ
ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ
ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ
ਦੁਆਉਣ ਵਿਚ ਦਿਲ ਨਾ ਕਰਦਾ, (ਅਰਥਾਤ
ਜੇ ਸੰਭਵ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ)
ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਕਸਟ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਮ
ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਲੁਕਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ
ਫੇਸਲਾ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ
ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਕੋਈ ਵੀ) ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਜਾਏਗਾ। ੧੫।

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَا تَذَدُّ
بِهِمْ وَأَسْرَوْا النَّدَامَةَ لَنَا وَالْعَذَابُ وَفِيهِ
بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۝

ਸੁਣੋ! ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ,
ਉਹ ਸਭ (ਦਾ ਸਭ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ
ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ।
ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ (ਲੋਕ) ਇਹ ਜਾਣਦੇ (ਹੀ)
ਨਹੀਂ। ੧੬।

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْآنَ وَعَدُ
اللَّهِ حَقٌّ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝

ਉਹੋ (ਹੀ) ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ
ਅੰਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤੋਗੇ। ੧੭।

هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ “ਅਲਾ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।
ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ “ਅਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਸੁਣੋ” ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ
ਤਾਸਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ।

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ
ਇਕ (ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਆ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰੋਲ)
ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਉਸ ਰੰਗ ਦਾ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਜੋ
ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ
ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੈ। ੧੫੮।

يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ
وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ
لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ)
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੀ
(ਸੰਬੰਧਤ) ਹੈ। ਜੋ ਇਸੇ ਤੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ
ਮਨਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੋ (ਧਨ) ਓਹ ਇਕੱਤਰ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ (ਕਿਤੇ) ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ
(ਗੱਲ) ਹੈ। ੧੫੯।

قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ
خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ۝

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ
ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ (ਵੀ ਕਦੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਕੇ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ
ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ) ਰਿਜਕ
ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ (ਆਪੇ ਹੀ) ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ
(ਕੁਝ) ਹਰਾਮ ਤੇ (ਕੁਝ) ਹਲਾਲ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ।
ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਕੀ ਅੱਲਾਹ
ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ) ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਜਾਂ
ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ (ਕੇਵਲ) ਝੂਠ ਮਾਰਦੇ ਹੋ। ੧੬੦।

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا أَنزَلَ اللَّهُ لَكُمْ مِنْ رِزْقٍ فَجَعَلْتُمْ
مِنْهُ حَرَامًا وَحَلَالًا قُلْ اللَّهُ أَذِنَ لَكُمْ أَمْ عَلَى اللَّهِ
تَفْتَرُونَ ۝

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਝੂਠ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ,
ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਸਾਰੇ ਕੀ ਵੀਚਾਰ
ਹੈ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ (ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ)
ਇਨਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ
(ਲੋਕ) ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੬੧। (ਰਕੂਅ ੬)

وَمَا ظَنُّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ يَوْمَ
الْحَقِّ إِنَّ اللَّهَ لَهُ فَضْلٌ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ۝

ਅਤੇ ਤੂੰ ਨਾ (ਕਦੇ) ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵਿਚ (ਰੁੱਝਦਾ) ਹੈ,
ਅਤੇ ਨਾ ਤੂੰ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ) ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ
ਭਾਗ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਤੁਸੀਂ (ਸਾਰੇ)
ਕੋਈ (ਹੋਰ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ (ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ)

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَ
لَا تَعْلَمُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ

ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ) ਜਦ ਤੁਸੀਂ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਰੁੱਝੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਪਤਾਲਾਂ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਇਕ) ਰਤੀ ਭਰ ਚੀਜ਼ (ਵੀ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ (ਹੀ ਰਤੀ) ਭਰ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਹੈ, ਜੋ (ਹਰੇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਉੱਤੇ) ਚਾਨਣਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵਰਣਨ (ਤੇ ਵਿਦਮਾਨ) ਨਾ ਹੋਵੇ। ੬੨।

ਸੁਣੋ! ਜੋ (ਲੋਕ) ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਸੱਚਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਕਦੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੬੩।

(ਅਰਥਾਤ) ਜੋ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ (ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ) ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬੪।

ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਇਸ) ਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ) ਖੁਸ਼ਖਬਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਇਨਾਮ ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ। ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ) ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਕੋਈ ਵਾਧਾ ਘਾਟਾ ਨਹੀਂ (ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ)। ਏਹੋ (ਉਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡੀ) ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਫਲਤਾ (ਅਖਵਾਉਂਦੀ) ਹੈ। ੬੫।

ਅਤੇ (ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ (ਕੋਈ ਵਿਰੋਧਤਾ ਭਰੀ) ਗੱਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੬।

فِيهِ وَمَا يَنْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِّثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑩

إِلَّا إِنْ أَوْلِيَآءُ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ⑪

الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ⑫

لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا يَبْدِلُ إِكْمَالَتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ⑬

..

وَلَا يَحْزَنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑭

ਸੁਣੋ ! ਜੋ ਕੁਝ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ (ਰਚਨਾ) ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਦੁਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਨਹੀਂ ਹਨ; (ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ ਕੇਵਲ (ਆਪਣੇ) ਭਰਮ ਦੇ ਹੀ ਪਿਛਲਗ ਹਨ । ਉਹ ਕੇਵਲ ਅਟਕਲਾਂ (ਤੇ ਚਕੋਂਸਲਿਆਂ) ਤੋਂ ਹੀ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ੬੭।

ਉਸ ਦਾ (ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ।) ਉਸੇ ਨੇ (ਹੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ (ਅੰਨ੍ਹੇਰੀ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਦਿਨ ਨੂੰ (ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਮਈ (ਬਣਾਇਆ ਹੈ ।) ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ (ਸੱਚੀ ਗੱਲ) ਸੁਣਦੇ (ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ), ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਸ (ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਵਿਚ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ । ੬੮।

(ਅਤੇ) ਉਹ (ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤਕ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਵੀ ਆਪਣੇ ਲਈ) ਸੰਤਾਨ ਸਾਜੀ ਹੈ । (ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ) ^੧ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਉਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ । ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ, (ਸਭ) ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ । ਇਸ (ਦਾਅਵੇ) ਦਾ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । (ਸੋ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮੱਥੇ ਉਹ (ਗੱਲ) ਮੜ੍ਹਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਕੁਝ ਵੀ) ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ? ੬੯।

أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَسْتَعِجُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُرَكَاءُ إِن يَنْتَبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ⑥

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْآيَاتِ لِتَكُونُوا فِيهِ وَالتَّهَامَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ⑥

قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا وَلَدًا سُبْحَنَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنَّ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا اتَّقُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ⑥

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੋ (ਲੋਕ) ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਖੁਣ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਕਦੇ (ਵੀ) ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ॥੭੦॥

ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ) ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਓਹ ਇਨਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਦੇ (ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ) ਹਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ (ਦਾ ਸੁਆਦ) ਚਖਾ ਦਿਆਂਗੇ ॥੭੧॥

(ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ "ਨੂਹ" ਦਾ ਹਾਲ (ਵੀ) ਸੁਣਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ (ਵੀ) ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਿਆ) ਰੁਤਬਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਤੁਹਾਡਾ ਫ਼ਰਜ਼) ਯਾਦ ਕਰਾਉਣਾ ਭੇੜਾ (ਲਗਦਾ) ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪੇ ਘੜੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਸਮੇਤ ਆਪਣੀ ਆਪਣੀ ਗੱਲ (ਦੀ ਪੱਕਿਆਈ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੱਕੇ ਸਾਧਨਾਂ) ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਲਓ (ਅਤੇ) ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਚਾਈਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ (ਕਿਸੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵੀ) ਸੱਕ ਵਾਲੀ ਨਾ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿਓ ਤੇ ਮੈਨੂੰ (ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਤੇ) ਦਿਲ ਨਾ ਦਿਓ ॥੭੨॥

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; (ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹਾਣ ਹੋਵੇਗਾ); ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ (ਇਸ ਦੇ

قُلْ إِنَّ الدِّينَ يَفْتَرُونُ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ۝

مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نَذِقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ۝

وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ نُوحٍ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ يَفْعَلُونَ إِن كَانَ كِبُرُ عَلَيْكُمْ مَقَامِي وَتَذِكْرِي بِآيَاتِ اللَّهِ فَعَلَ اللَّهُ تَوَكَّلْتُ فَأَجْمِعُوا أَمْرَكُمْ وَشُرَكَاءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرَكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ ۝

فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਜ਼ਮੀਰ ਮੁਤਕਲਮ" ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਟੀਕਾ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ) ਕੁਝ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ (ਉਸ ਦੇ) ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਵਾਂ। ੧੩।

ਇਸ ਤੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ (ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਵਿਚ (ਸਵਾਰ) ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਨਸੀਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ (ਸੀ), ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਡੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਵੇਖ ਲਓ (ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਕਸਟ ਤੋਂ) ਡਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ੧੪।

ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਸੀਂ ਹੋਰ (ਵੀ ਕਈ) ਰਸੂਲ (ਆਪੋ) ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਓਹ (ਲੋਕ) ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ (ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਇਸ (ਸੱਚਾਈ) ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਸਨ; (ਇਸ ਲਈ) ਇਸ ਦੇ ਸਰਥਾਲੂ ਨਾ ਬਣ ਸਕੇ। ਅਸੀਂ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੫।

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਤੇ “ਹਾਰੂਨ” ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਕੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ (ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ) ਇਕ ਅਪਰਾਧੀ ਜਾਤੀ ਸਨ। ੧੬।

عَلَى اللَّهِ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۝

فَكَذَّبُوهُ فَجَعَلْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفَلَاحِ
وَجَعَلْنَاهُمْ حَلِيفَ وَاعْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُتَكَبِّرِينَ ۝

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ
كَذَلِكَ نَطْعُ عَلَى قُلُوبِ الْمُكَذِّبِينَ ۝

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسَى وَهَارُونَ إِلَى فِرْعَوْنَ
وَمَلَائِكَةٍ بِآيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ۝

ਸੋ ਜਦ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸੱਚਾਈ ਆਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ (ਸੰਬੰਧ) ਤੋੜਨ ਵਾਲਾ ਧੱਖਾ ਹੈ। ੭੭।

(ਇਸ ਤੋਂ) 'ਮੂਸਾ' ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚਾਈ ਬਾਰੇ (ਅਜਿਹਾ) ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ? (ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ) ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਕੀ ਇਹ ਧੱਖਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਧੱਖੇਬਾਜ਼ ਕਦੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ। ੭੮।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ (ਇਸ ਲਈ) ਸਾਡੇ ਵਲ ਆਇਆ ਹੈਂ ਕਿ ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਹਟਾ ਦੇਵੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ੭੯।

ਅਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ (ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਦੇ) ਹਰੇਕ ਸਿਆਣੇ ਜਾਦੂਗਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਓ। ੮੦।

ਸੋ ਜਦ ਸਾਰੇ ਜਾਦੂਗਰ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ 'ਮੂਸਾ' ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਸੁੱਟ ਦਿਓ। ੮੧।

ਇਸ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਜੋ ਕੁਝ ਸੁੱਟਣਾ ਸੀ) ਜਦ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ 'ਮੂਸਾ' ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਟਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਧੱਖਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਮਿਟਾ

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ⑤

قَالَ مُوسَى اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَكَ كُفْرَهُ هَذَا وَلَا يَفْلِحُ السَّاجِدُونَ ⑥

قَالُوا اجْعَلْنَا مِثْلَهُ لَئِنَّا لَفَنَّا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا وَتَكُونُ لَكُمُ الْكَرْبَاءُ فِي الْأَرْضِ وَمَا غَنُ لَكُمُ بِمُؤْمِنِينَ ⑦

وَقَالَ فِرْعَوْنُ اسْتَوْفِي بِكُلِّ سِجْرِ عَلِيمٍ ⑧

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالَ لَهُم مُوسَى الْقَوْمَ مَا أَنْتُمْ مَلْفُوقُونَ ⑨

فَلَمَّا الْقَوْمَا قَالَ مُوسَى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرَانِ اللَّهُ

ਦੇਵੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਫਸਾਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ
ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ। ੧੮੨।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਦੁਆਰਾ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ
ਹੀ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਅਪਰਾਧੀ
(ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ) ਬੁਰਾ ਹੀ ਪਏ ਮਨਾਉਣ। ੧੮੨।
(ਰਕੂਅ ੮)

ਜੇ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਜੋਹੇ ਗੱਭਰੂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ
ਸਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਕਿ
ਕਿਤੇ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ (ਨਾ)
ਫਸਾ ਦੇਣ “ਮੂਸਾ” ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ,
ਅਰਥਾਤ “ਫਿਰਾਉਨ” ਬੇਸ਼ੱਕ ਦੇਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਧੱਕਾ
ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਤੇ ਹੋਏ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਸੀ। ੧੮੩।

ਅਤੇ “ਮੂਸਾ” ਨੇ (ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ
ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ (ਠੀਕ) ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ ਹੋ, ਤਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ
(ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ) ਸੱਚੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ
(ਵੀ) ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ
ਕਰੋ। ੧੮੪।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਅਜੀਂ
ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਹੇ ਸਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਦੇਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ
ਵਾਸਤੇ ਪਰਖ (ਦਾ ਕਾਰਣ) ਨਾ ਬਣਾ। ੧੮੫।

ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ
(ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ) ਤੋਂ ਬਚਾ। ੧੮੬।

سَيُظِلُّهُ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِلُّ عَنْ الْفَاسِدِينَ ①

وَيُحْيِي اللَّهُ الْحَقَّ كَلِمَتِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ②

فَأَمَّا أَمْنُ مُوسَى إِلَّا ذَرِيَّةٌ مِنْ قَوْمِهِ عَلَى خَوْفٍ
مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِمْ أَنْ يَفْتِنَهُمْ وَإِنْ فِرْعَوْنَ
لَكَالٍ فِي الْأَرْضِ وَإِنَّهُ لَمِنَ السُّرُوفِينَ ③

وَقَالَ مُوسَى يَقَوْمُ إِن كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ
تَوَكَّلُوا إِن كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ④

فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ
الْقَالِينَ ⑤

وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ⑥

‘ਅਸੀਂ’ “ਲਾ ਯੁਸਲਿਹੁ” ਦਾ ਟੀਕਾ “ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੰਦਾ”; ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਯੁਸਲਿਹੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਸੁਧਾਰ
ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਠੀਕ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼
ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ “ਮਿਸਰ” ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਕਾਨਾਂ
(ਦੀ ਥਾਂ) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਚੁਣ
ਲਓ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਆਪੋ) ਆਪਣੇ
ਘਰ ਆਪੋ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬਣਾਓ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ)
ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ
(ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋ “ਮੂਸਾ”!)
ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ (ਸਫਲਤਾ ਦੀ) ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ
ਸੁਣਾ ਦੇ ੧੮੮।

ਅਤੇ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” (ਨੂੰ) ਤੇ ਉਸ
ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ) ਲੋਕ
ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਜਾਵਟ (ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ) ਤੇ ਵੱਡੇ
ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਹੋ ਸਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ
ਨਿਕਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਤੇਰੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ (ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ) ਹਟਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਸ਼ਟ ਕਰ
ਦੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਸ਼ਟ ਉਤਾਰ
ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ^੧ ਕਿ ਜਦ
ਤਕ ਓਹ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਗੇ, ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ^੨ ੧੮੯।

(ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਵਰਮਾਇਆ
ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ
ਗਈ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੋ। ਜੇ
ਅਗਿਆਨੀ ਲੋਕ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਦੇ ਵੀ ਪਿਛਲਗ
ਨਾ ਬਣੇ ੧੯੦।

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ أَنْ تَبَوَّءَ الْقَوْمَ كَمَا
يَرْضَىٰ يُونُسَ ۖ وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً ۖ وَاقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَابْشِرِ الْمُؤْمِنِينَ ۝

وَقَالَ مُوسَىٰ رَبَّنَا إِنَّكَ آتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَآئِكَ
زِينَةً ۖ وَأَمْوَالًا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ رَبَّنَا لِيُضِلُّنَا
عَنْ سَبِيلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ
عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝

قَالَ قَدْ أُجِيبَتْ دَعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيمَا وَلَا تَتَّبِعِنَّ
سَبِيلَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ۝

^੧ਇਥੇ “ਲਾਮ” ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਇਆ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਬਦਬਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਕੁਮਾਰਗ
ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ; ਹਾਂ, ਕਸ਼ਟ ਵੇਖ
ਕੇ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਅੱਡਰੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ (ਪਾਰ) ਲੰਘਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ 'ਫ਼ਿਰਾਉਨ' ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੇ ਵਧੀਕੀਆਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਡੱਬ ਦੇਣ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਨੂੰ) ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ (ਸੱਚੇ) ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲਦਾ ਹਾਂ। ੯੧।

(ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਕੀ (ਤੂੰ) ਹੁਣ (ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ?) ਹਾਲਾਂਕਿ (ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਅਵੱਗਿਆ ਹੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਤੂੰ ਫਸਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੯੨।

ਸੋ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਹੀਰਾਂ ਨੂੰ (ਬਾਕੀ) ਰੱਖ ਕੇ ਤੈਨੂੰ (ਇਕ ਜੁਜ਼ਵੀ) ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ ਤਾਂ ਜੁ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤੂੰ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਬਣੇਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੯੩। (ਰਕੂਅ ੯)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀਆਂ (ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ) ਖੂਬੀਆਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ (ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ) ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਠੀਕ ਗਿਆਨ ਆ ਗਿਆ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ

وَجُوزْنَا بِبَنِي إِسْرَآءِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدُوًّا خَشًّا إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ أَمِنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَآءِيلَ وَآنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ۝

أَلَّنْ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلَ وَكُنْتَ مِنَ الْفَٰسِقِينَ ۝

فَالْيَوْمَ نُنَجِّيكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُونَ لِمَنْ خَلَقَكَ آيَةً وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ ۝

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَآءِيلَ مَبَآئِدَ صِدْقٍ ذَرَرَةً فَنَهَمُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا خَطًّا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ إِنَّا

‘ਕੁਰਾਨ ਸਹੀਫ਼ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਇਸ ਆਇਤ ਰਾਹੀਂ ਹੁਣ ਤਕ ਸਿਧ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ‘ਮੂਸਾ’ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ‘ਫ਼ਿਰਾਉਨ’ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੁਬ ਕੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਹੁਣ ਤਕ ਬਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ‘ਮਿਸਰ’ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ।

‘ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਵੀ ਕਦੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਰਸੂਲ ਆਏ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮਤਿਭੇਦ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹ ਰਵਾਇਤੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ।

ਵੀ) ਕੋਈ ਮਤਿਭੇਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਉਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਓਹ ਹੁਣ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੯੪।

ਸੇ (ਹੇ ਕੁਰਾਨ ਪੜਨ ਵਾਲੇ!)^੨ ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਕਰ ਕੇ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵਲ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ, ਜੋ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। (ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਸੱਚਮੁਚ (ਇਕ) ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤੇਰੇ ਵਲ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਸੇ ਤੂੰ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲ। ੯੫।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾ ਰਲ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਤੂੰ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਏਗਾ। ੯੬।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਵੱਲੋਂ ਤਬਾਹੀ) ਦੀ ਖਬਰ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ੯੭।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਆ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਵੀ ਓਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਵੇਖ ਲੈਣ। ੯੮।

رَبِّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ⑩

فَإِنْ كُنْتَ فِي شَكٍّ مِمَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ فَسْأَلِ الَّذِينَ يَقْرَءُونَ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكَ لَقَدْ جَاءَكَ الْهُدَى مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُسْتَرِينَ ⑪

وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ فَتَكُونُ مِنَ الْخَاسِرِينَ ⑫

إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ ⑬

وَلَوْ جَاءَتْهُمْ كُلُّ آيَةٍ حَتَّى يَرَوْا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ⑭

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਮਤਿਭੇਦ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਤਿਭੇਦ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗਾ।

^੨ਇਸ ਵਾਂਗ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਮੀਫ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਮੀਫ ਦੇ ਵਰਣਨ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਸਾਰੇ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਸਨ। ਆਪ ਬਾਰੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਮੀਫ ਵਿਚ ਸਾਫ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ :—

“ਅਨਾ ਅੱਵਾਲੁਲ ਮੁਸਲਿਮੀਨ”

(ਅਰਥਾਤ—ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਧਾਲੂ ਹਾਂ।)

ਅਤੇ ਕਿਉਂ “ਯੂਨਸ” (ਨਬੀ) ਦੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ (ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ) ਨਗਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਜੋ (ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਭ ਦਿੰਦੀ। ਜਦ ਓਹ (ਯੂਨਸ) ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਸਿਰ) ਤੋਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ (ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸਾਧਨ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ੧੯੯।

ਅਤੇ ਜੋ (ਸਮਾਰਗ ਬਾਰੇ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀ (ਹੀ) ਮਰਜ਼ੀ (ਬੋਰ ਨਾਲ) ਮੰਨਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ (ਜਿੰਨੇ ਵੀ) ਲੋਕ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। (ਜੋ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ,) ਤਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਇੰਨਾਂ) ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਣ। ੧੦੦।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ (ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ) ਖੁਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਸ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ (ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ) ਹੈ, ਜੋ ਅਕਲ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ੧੦੧।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੀ (ਹੋ ਰਿਹਾ) ਹੈ? ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ (ਵੀ) ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਅਮਨ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹੋਣ, ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ; ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਨ ਤੇ ਡਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੧੦੨।

ਜੋ ਕੀ ਜੋ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼

فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ آمَنَتْ فَنَفَعَهَا إِنِبَانُهَا إِلَّا قَوْمٌ
يُونُسُ لَنَا أَمْنُوا كَشَفْنَا عَنْهُمْ غَدَابَ الْخِزْيَةِ فِي
الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَنَعْنَهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ۝

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا
فَأَنَّتْ تَكْرَهُ النَّاسِ حَتَّىٰ يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ۝

وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَنْ تُؤْمِنَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَيَجْعَلُ
الْإِنْسَ عَلَىٰ الذِّبْنِ لَا يَعْصُونَ ۝

قُلْ أَنْظِرُوا مَاذَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا تُغْنِي
الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਚੰਗਾ (ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹੋ ਨਮੂਨਾ ਵੇਖਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ, ਤਾਂ) ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ (ਕੁਝ) ਉਡੀਕ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਡੀਕਵਾਨ ਹਾਂ। ੧੦੩।

ਫੇਰ (ਜਦ ਉਹ ਕਸਟ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ) ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬਚਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ (ਆਪੇ ਹੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ) ਇਕ ਹੱਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੦੪।
(ਰਕੂਅ ੧੦)

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੋ ਲੋਕ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ (ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਜਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ; ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਵਾਂ। ੧੦੫।

ਅਤੇ (ਇਸ ਫਰਮਾਨ ਦੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਕਿ (ਹੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਾਣੀ !) ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਉਣਤਾਈ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਈ ਰੱਖ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲ। ੧੦੬।

فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ إِلَّا مِثْلَ أَيَّامِ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ
تَبْلَاهِهِمْ قُلْ فَأَنْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ⑩

ثُمَّ نُنْفِئُ رُسُلَنَا وَالدِّينَ أَمْرًا كَذَلِكَ حَقًّا عَلَيْنَا
نُنَجِّ الْمُؤْمِنِينَ ⑪

قُلْ يَٰ أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي شَكٍّ مِنْ رَبِّي
فَلَا أَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ
أَعْبُدُ اللَّهَ الَّذِي يَتَوَفَّكُمُ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ
مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ⑫

وَأَنْ أَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ
الشَّاكِكِينَ ⑬

ਅਤੇ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ—(ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ)
ਜੋ ਨਾ ਤੈਨੂੰ (ਕੋਈ) ਲਾਭ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ
(ਕੋਈ) ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ—ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰ।
ਜੇ ਤੂੰ (ਅਜਿਹਾ) ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਗਿਣਿਆਂ ਜਾਏਂਗਾ। ੧੦੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਔਕੜ ਪਹੁੰਚਾਏ,
ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰ
ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਅਤੇ ਜੇ
ਉਹ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਪਸੰਦ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ
ਦੀ ਇਸ ਕਿਰਪਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ।
ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ
ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੦੮।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਹੇ ਲੋਕੇ !
ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਵੱਲੋਂ ਸੱਚਾਈ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਸੋ (ਹੁਣ) ਜਿਹੜਾ
(ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗੇਗਾ,
ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ (ਲਾਭ) ਲਈ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਧਾਰਨ
ਕਰੇਗਾ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਭਲਾ
ਹੋਵੇਗਾ) ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗੇਗਾ,
ਉਸ ਦਾ ਕੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਣਾ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ
ਵਾਸਤੇ ਹੀ (ਇਕ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ) ਹੋਵੇਗਾ;
ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨਹੀਂ। ੧੦੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਵਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤਾ ਕਰ ਅਤੇ ਸਬਰ
ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਕਰ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਫੈਸਲਾ
ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੧੦। (ਰਕੂਅ ੧੧)

وَلَا تَدْعُ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ
فَإِنْ فَعَلْتَ فَإِنَّكَ إِذَا مِنَ الظَّالِمِينَ ۝

وَأَنْ يَسْأَلَكَ اللَّهُ بَعْضُ أَلْفَاظٍ لَهُ إِلَّا هُوَ
إِنْ يُرِيدْ بِكَ بَخْلًا فَلَا رَادَّ لِفَضْلِهِ يُصِيبُ بِهِ مَنْ
يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ۝

قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَخُذُوا
أَهْتَدُوا فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا
يُضِلُّ عَلَيْهِمْ وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ۝

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتَّىٰ يَخُذَ اللَّهُ بِكُمُ الْخَيْزُ الْحَمِيمُ ۝

(੧੧) ਸੂਰਤ ਹੁਦ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੨੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੦ ਰਕਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ^੧—(ਇਹ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਆਇਤਾਂ ਪੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਹ) ਯੂਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ੨।

(ਅਤੇ) ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ (ਅਤੇ) ਉਸੇ ਵਲ (ਤਨੋਂ ਮਨੋਂ) ਆਓ। (ਤਾਂ) ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹਰੇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਵੱਡੇ (ਭਿਆਨਕ) ਦਿਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਆਉਣ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

الرَّسَائِلُ كُنْتُ أَهْكُمْتُ آيَةً ثُمَّ فَضَّلْتُ مِنْ لَدُنِّ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ②

أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ ③
وَأَن اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُغْفِرْكُمْ
مَتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ

^੧ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ। ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਆਇਤ ੨ ਦੀ ਟ੍ਰਕ।

ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਤੇ ਮਹਾਨ^੧ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਬਣਾ ਕੇ
ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ੧੩-੪।

فَضْلَهُ وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ كَبِيرٍ ①

ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਣਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੪।

إِنِّي اللَّهُ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ②

ਸੁਣੋ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ
ਮੰਤਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ^੨ ਉਹਲੇ ਰਹਿਣ।
ਸੁਣੋ! ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਸਤਰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ
ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ) ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ
ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ
ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਜਾਣ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫।

إِلَّا أَنَّهُمْ يَتَنَوَّنُونَ صُدُورَهُمْ لَيَسْتَخِفُّوْا مِنْهُ الْآ
جِينَ يَسْتَكْشِفُونَ مَا بِهِمْ يَعْلَمُ مَا يُرَوْنَ وَمَا
يُغْلِبُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ③

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਜੀਵ ਨਹੀਂ,
ਜਿਸ ਦੀ ਰੋਜ਼ੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ
ਉਸ ਦੇ^੩ ਆਰਜ਼ੀ ਟਿਕਾਣੇ^੧ ਤੇ ਪੱਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ
ਜਾਣਨਹਾਰ^੨ ਹੈ। (ਇਹ) ਸਭ (ਕੁਝ) ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ
ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ। ੧੬।

وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا
وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلُّ فِي كِتَابٍ
مُّبِينٍ ④

੧. 'ਬਸਾਰਤ' ਦਾ ਅਰਥ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ "ਸੁਸ਼ਬਰੀ" ਹੈ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮਹਾਨ ਖ਼ਬਰ ਹੈ ਭਾਵੇਂ
ਉਹ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।

੨. ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ।

੩. ਅਰਥਾਤ—ਹਰੇਕ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਦੀ।

੪. ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਨਆਮ ਦੀ ਆਇਤ ੯੯ ਦੀ ਟੁਕ ਨੰ: ੧।

੫. ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਯਾਅਲਾਮੁ" ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਜਾਣਨਹਾਰ" ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ
ਦੀ ਇਬਾਰਤ ਇਉਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ "ਜਾਣਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ"; ਇਸ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਟੀਕਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ
ਇਉਂ ਹੀ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਛੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਜੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕੇ (ਕਿ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਦੀ ਕਰਣੀ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਸ਼^੧ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹੇਂ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਮਰਣ ਮਗਰੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਠਾਏ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਕਿ) ਇਹ (ਦਾਅਵਾ ਤਾਂ) ਕੇਵਲ ਇਕ ਧੱਖਾ ਹੈ। ੮।

ਅਰਥਾਤ ਇਹ (ਵੀ) ਇਕ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਟਲਾ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਕਿ) ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੁਣੋ! ਜਦ ਉਹ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਟਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ; ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਓਹ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਏਗਾ। ੯। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ (ਦਾ ਸੁਆਦ) ਚਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ (ਤੇ) ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਟਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡਾ ਨਿਰਾਸ਼ ਤੇ ਅਕਿਰਤ ਘਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੦।

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمُوتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ قُلْتُمْ إِنَّكُمْ مَقْعُودُونَ مِنْ بَعْدِ الْبَرِّ لَيَقُولُنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُبِينٌ ①

وَلَئِنْ أَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ إِلَى أُمَّةٍ مَعْدُودَةٍ لَيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهُ أَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَفْرُوقًا عَنْهُمْ وَهُمْ حَاقٌّ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ②

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ رَدَعْنَاهَا مِنْهُ إِنَّهُ لَيَكُوفُسُ كُفُورًا ③

^੧ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਹਕੂਮਤ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਸੂਲ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਭਾਵ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਵੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਅਸੂਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾ ਇਹ ਕਿ ਇਸ ਜਗ ਦੇ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਾਦੀ ਅਰਸ਼ ਜਾਂ ਤਖਤ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਲੇਸਾ ਕਮਿਸਲਿਹੀ ਸ਼ੇਉਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਜੇਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸੋ ਇਸ ਜਗ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਿਆਸ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਮਗਰੋਂ—ਜੋ ਉਸ ਤੇ ਆਈ ਹੋਵੇ—ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ (ਵੱਡੇ) ਇਨਾਮ (ਦਾ ਸੁਆਦ) ਚਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੋ ਸਬਰ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਹੁਣ) ਮੇਰੀਆਂ (ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ) ਔਕੜਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਮਾਣ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਹੋ ਹੀ (ਓਹ) (ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਸੰਤੋਖੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਵੱਡਾ ਫਲ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੧-੧੨।

ਸੋ ਸ਼ਾਇਦ^੧ (ਇਨਕਾਰੀ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ) ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਦਾ—ਜੋ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ—ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ (ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ) ਛੱਡ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, (ਪਰ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ,) ਅਰਥਾਤ (ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਕੇ ਕਿ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਖਜ਼ਾਨਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ, ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਤੰਗ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ (ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ) ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਹੀ ਹੈਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ। ੧੩।

وَلَيْنَ أَزْقَنُهُ نَعْمَاءً بَعْدَ ضَرَاءٍ مَسْتَهَ لَيَقُولَنَّ
ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي إِنَّهُ لَفَرِحَ فَخُورٌ ۖ
إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ
مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝

فَلَعَلَّكَ نَارِكُ بَنَصَ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ وَصَاحِي ۖ
مَدْرُكَ أَنْ يَقُولُوا لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ كُتُبًا
مَعَهُ مَلَكٌ إِنشَاءً أَنْتَ نَذِيرٌ ۖ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
وَكِيلٌ ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਲਅੱਲਾ” ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਕੋਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਵਿੱਛਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਸ਼ਾਇਦ ਇਨਕਾਰੀ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕਾ ਲਏਗਾ”। ਇਹ ਆਸ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਭਰਮ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਘੜ ਲਈ ਹੈ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਥਨ ਵਿੱਚ) ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਜੇਹੀਆਂ ਦਸ ਸੂਰਤਾਂ¹ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਬਣਾ ਲਿਆਓ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਸੱਦਣ ਤੇ ਸਮਰਪ ਹੋਵੋ, ਸੱਚ ਲਓ। ੧੯।

ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੀ (ਇਹ) ਗੱਲ ਪਰਵਾਣ ਨਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਜੋ (ਬਾਣੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਖਾਸ) ਗਿਆਨ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਸੋ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ (ਮੁਲਮਾਨ) ਬਣੋਗੇ (ਜਾਂ ਨਹੀਂ)? ੧੯।

ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ (ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ) ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਮੁਖ ਮੱਤਵ ਬਣਾਉਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਟੀਆਂ (ਦੇ ਫਲ) ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੯।

ਏਹੋ ਓਹ (ਲੋਕ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਨਰਕਾ ਦੀ) ਅੱਗ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ (ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ) ਲਈ ਕਮਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ² ਸਾਰਾ ਹੀ ਅਜਾਈ³ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ ਅਜਾਈ³ ਜਾਏਗੀ। ੧੯।

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ
مُفَرَّكَاتٍ وَادْعُوا مَنِ اسْتَعْظَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ
كُنْتُمْ صَادِقِينَ ④

فَأَلَمْ يَجْعَلْ لَكُمْ فَاْعِلْمًا إِنَّمَا أَنْزَلَ بِعِلْمِ اللَّهِ
وَأَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَهَلْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ⑤

مَنْ كَانَ يُرِيدِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيْنَهَا نُوفٍ
إِلَيْهِمْ أَعْمَالُهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا لَا يُجْزَوْنَ ⑥

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ إِلَّا النَّارُ
وَحِطَّ مَا صَنَعُوا فِيهَا وَبِطُلٍّ مَا كَانُوا يَعْلَمُونَ ⑦

¹ਇਸ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ (ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਮਹਾਂ ਭਾਸ਼) ਜਿਲਦ, ੩ ਪੰਨਾ ੧੫੫ ਤੋਂ ੧੬੧ ਤਕ।

²ਅਰਥਾਤ—ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ।

ਸੋ ਕੀ ਉਹ (ਪ੍ਰਾਣੀ)^੧ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਉੱਤੇ (ਕਾਇਮ) ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ^੨ ਇਕ ਗਵਾਹ^੩ ਆਏਗਾ, (ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ) ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ "ਮੂਸਾ" ਦੀ ਪੁਸਤਕ (ਆ ਚੁੱਕੀ) ਹੈ, (ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪੁਸਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।) ਜੋ (ਇਸ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਇਮਾਮ (ਆਗੂ) ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਸੀ। (ਇਕ ਝੂਠੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਓਹ (ਮੂਸਾ ਦੇ ਸੱਚੇ ਸੰਚਾਲੀ) ਇਸ ਤੇ (ਇਕ ਦਿਨ) ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਨਰਕ ਉਸ ਦਾ ਨੀਅਤ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ (ਹੋ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਤੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਾ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਇਕ (ਅੱਟਲ) ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੮।

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਾਲਮ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਬੋਲੇ? ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਗਵਾਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਕਿ) ਇਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਾਰੇ ਝੂਠ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਸੁਣੋ! ਏਹਨਾਂ ਜਾਲਮਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ। ੧੯।

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيْتِهِ مِن رَّبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِّنْهُ
وَمِنْ قَبْلِهِ كَتَبَ مُوسَىٰ إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَٰئِكَ
يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنْ
الْأَخْزَابِ فَأَلْتَأْتِ مَوْعِدَهُ فَلَا تَكُ فِي
مِيزَانِهِ فَنُفْثَ إِنَّهُ أَخْلَقَ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ⑮

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أُولَٰئِكَ
يُعْرَضُونَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ
الَّذِينَ كَذَّبُوا عَلَىٰ رَبِّهِمْ آلَا لَعْنَهُ اللَّهُ عَلَى
الظَّالِمِينَ ⑯

^੧ਅਰਥਾਤ—“ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਦੀ ਉੱਮਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨਬੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸਤੀ ਕਰੇਗਾ। ਜਾਣੋ, ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਗਵਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੱਚਾਈ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਇਸ ਉੱਮਤ ਵਿੱਚੋਂ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਭੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ। ਤੀਜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੰਨੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਬੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਏਹੋ ਲੋਕ ਕਿਆਮਤ ਦੇ (ਦਿਹਾੜੇ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ) ਇਨਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨੦।

ਓਹ (ਲੋਕ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ (ਰੱਬੀ-ਸਰੋਣੀਆਂ ਨੂੰ) ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ^੧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; (ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ)। ਨਾ ਓਹ (ਕੁਝ) ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ (ਕੁਝ) ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੨੧।

ਏਹੋ ਓਹ (ਲੋਕ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ (ਮਨੋਰਥ) ਲਈ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਬੂਠ ਘੜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ। ੨੨।

ਇਹ ਪੱਕੀ (ਗੱਲ) ਹੈ ਕਿ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹੋ (ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੇਰੇ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ੨੩।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਾਮਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਗਏ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੨੪।

ਏਹਨਾਂ^੨ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਸੁਜਾਖੇ, ਅਰਥਾਤ ਬੱਲੇ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਵਾਂਗ ਹੈ।

الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا
وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٢٠﴾

أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانَ
لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ يُضْعِفُ لَهُمْ
الْعَذَابُ مَا كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّعْيَ وَمَا كَانُوا
يُبْصِرُونَ ﴿٢١﴾

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا
كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢٢﴾

لَا جَرَمَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمْ الْخَاسِرُونَ ﴿٢٣﴾

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآخَبْتُوا إِلَىٰ
رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٤﴾

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالْ

^੧ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਅੱਲੀਆ” ਪਦ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਇਕਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਮਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਗੂੰਗੇ ਅਤੇ ਸੁਜਾਖੇ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਅੱਖਰ ਇਕੱਠੇ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸੁਜਾਖੇ ਤੇ ਬੱਲੇ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਬਾਰਤ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਰਬੀ ਦੇ ਨਿਯਮ “ਲਵੇ ਨਬਰ ਮੁਰਤਬ” ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ।

ਕੀ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?
ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ (ਵੀ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ? ॥੨੫॥

(ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਨੂਹ” ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ (ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ । (ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ॥੨੬॥

(ਇਸ ਸੁਨੇਹੇ ਨਾਲ) ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰੋ । ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਕ (ਵੱਡੇ) ਕਸ਼ਟ (ਦੇਣ) ਵਾਲੇ ਦੰਡ ਦੇ ਦਿਨ (ਦੇ ਆਉਣ) ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ॥੨੭॥

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸਿਰਕਚ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ (ਉਸ ਦਾ) ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਆਦਮੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਅਸੀਂ (ਏਹੋ ਹੀ) ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਤੱਕਣੀ ਵਿਚ ਸਾਥੋਂ ਅਤਿ ਨੀਵੇਂ (ਦਿਸਦੇ) ਹਨ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਤੇਰੀ ਅਗਵਾਈ (ਧਾਰਨ) ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ) ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ । ਸਾਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝਿਆਰ ਹੋ ॥੨੮॥

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! (ਰਤਾ) ਦੱਸ (ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਜੇ (ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ) ਮੈਂ (ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਆਧਾਰ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਦਿੱਤੇ ਗਏ) ਕਿਸੇ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਉੱਤੇ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ,

السَّيِّئُ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلًا أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٦﴾

أَن لَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمِ النِّيمِ ﴿٢٧﴾

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ مَا تَرِيدُ إِلَّا بَشْرًا شَتَلْنَا وَمَا تَرِيدُ إِلَّا لِيُتْبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمُ أَرَادُوا لَنَا بِأَدَى الرَّأْيِ وَمَا نَرَىٰ لَكُمْ عَلَيْنَا مِن فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٨﴾

قَالَ يَقَوْمِ أَرَأَيْتُمْ إِن كُنتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਮੈਂਨੂੰ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਉਹਲੇ ਹੈ, (ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ)। ਕੀ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ) ਨੂੰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਮੰਨਵਾ ਲਵਾਂਗੇ? ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਪਸੰਦ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹੋਵੋ। ੧੨੯।

ਅਤੇ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਧਨ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਧਿੱਕਾਰਾਗਾਂ। ਉਹ (ਤਾਂ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ (ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਵਾਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਹਾਡਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਸਮਝਣਾ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਅਗਿਆਨੀ ਹੋ। ੧੩੦।

ਅਤੇ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਜੇ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਸਮਝਾਂਗਾ, ਤਾਂ (ਇਸ ਤੇ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੰਡ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ) ਕੋਣ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕੇਗਾ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਫੇਰ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ? ੧੩੧।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਇਹ) ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੰਡਾਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹਨ ਅਤੇ (ਨਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਮੈਂਨੂੰ ਗੁਪਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਮੈਂ (ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਮੈਂ ਕੋਈ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਬਾਰੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੀ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋ, (ਇਹ) ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕਦੇ) ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।

مِّن رَّزْقِي وَآتَيْنِي رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِي
فَعَيَّنْتُ عَلَيْكُمْ أَنْزِلُكُمْ هَا وَاتَّمَلَّوْهَا
كِرْهُونَ ١٢٩

وَيَقُولُ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا
عَلَى اللَّهِ وَمَا أَنَا بِظَارِدِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّهُمْ مُّقْتَدِرُوا
رَبِّهِمْ وَلَكِنِّي أَرَاكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ١٣٠

وَيَقُولُ مَنْ يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِنْ طَرَدْتُهُمْ أَفَآ
تَذَكَّرُونَ ١٣١

وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ
الْغَيْبَ وَلَا أَقُولُ إِنِّي مَلَكٌ وَلَا أَقُولُ لِلَّذِينَ
تَزْدَرِي أَعْيُنُكُمْ لَنْ يُؤْتِيَهُمُ اللَّهُ خَيْرًا مِنَ اللَّهِ

¹ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਧਰਮ ਮਨਵਾਉਣਾ ਰੱਬ ਦੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜੇ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੈਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ੩੨।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਨੂੰਹ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੋ "ਨੂੰਹ" ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈਂ। ਸਗੋਂ ਚੋਖਾ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈਂ। ਹੁਣ ਏਹੋ (ਬਾਕੀ) ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸਚਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਜਿਸ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਡਰਾਵਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਹ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਲੈ ਆ। ੩੩।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਆਏਗਾ; ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ) ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ੩੪।

ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੋਰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹਾਂ (ਵੀ), ਤਾਂ ਮੇਰਾ (ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ) ਮੇਲ-ਮਿਲਾਪ ਰੱਖਣਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦੰਡ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ) ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ, ਜੇ ਅੱਲਾਹ (ਇਹ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੩੫।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਉਸ ਨੇ ਇਸ (ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਬਚਨ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਘੜਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧ (ਜ਼ਰੂਰ) ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ (ਇਕ ਵੱਡੀ ਬਿਪਤਾ ਬਣ ਕੇ) ਪਏਗਾ, (ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ; ਕਿਉਂਕਿ) ਜੇ ਭਿਆਨਕ ਅਪਰਾਧ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ। ੩੬। (ਰਕੂਅ ੩)

أَعْلَمُ بِمَا فِي أَنْفُسِهِمْ إِنِّي إِذَا لَمِنَ الظَّالِمِينَ ⑩

قَالُوا يَنْوُحُ قَدْ جَدَلْنَاكَ كَثْرَتٍ جَدَلْنَاكَ فَأَيُّنا بِنَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ⑪

قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيَكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ⑫

وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ سَرِّبَكُمْ وَالِإِلَهَ تُرْجَعُونَ ⑬

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنْ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَّاهُ ⑭
وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تُجْرِمُونَ ⑮

ਅਤੇ "ਨੂਹ" ਵਲ (ਇਹ) ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਵੀ) ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇ (ਲੋਕ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੁਣ) ਤੇਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ (ਹੋਰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ) ਕਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੇ (ਕੁਝ) ਓਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੋਕ ਨਾ ਕਰ। ੩੭।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਂਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਬੇੜੀ ਬਣਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨਰਥ ਮਾਰੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ (ਕੋਈ) ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ। ਓਹ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਜ਼ਰੂਰ ਡੋਬ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੩੮।

ਅਤੇ ਉਹ (ਨੂਹ) ਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇੜੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਲੰਘਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸਨ। (ਜਿਸ ਤੇ) ਉਹ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ (ਅੱਜ) ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੱਸਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ (ਕਲ) ਅਸੀਂ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੱਸਾਂਗੇ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ (ਅੱਜ) ਤੁਸੀਂ (ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ) ਹੱਸਦੇ ਹੋ। ੩੯।

ਫੇਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ (ਕਿ) ਉਹ ਕਿਹੜਾ (ਧੜਾ) ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਭੰਡ ਦੇਵੇਗਾ? ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਤੇ ਡੇਰਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੪੦।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਸਾਡਾ (ਕਸ਼ਟ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੋਮੇ ਫੁਟ ਕੇ ਵਗਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, (ਤਾਂ) ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ (ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ) ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਜੋੜਾ, (ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ) ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ—

وَأَوْحَىٰ إِلَىٰ نُوحٍ أَنَّهُ لَنْ يُؤْمِنَ مِن قَوْمِكَ إِلَّا مَن قَدْ آمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿١٢﴾

وَاصْنَعِ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيُنَا وَلَا تَخَاطَبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَمُونَ ﴿١٣﴾

وَيَصْنَعِ الْفُلَ وَكَلَّمَا مَرْعِيَّتَهُ مَلَأَ مِنْ قَوْمِهِ مِخْرُورًا مِنْهُ قَالَ إِنْ تَسْخَرُونَ مِنَّا فَإِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَ ﴿١٤﴾

سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَبِحُلِّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿١٥﴾

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنْزِيلُ قُلْنَا اهْبِلْ فِيهَا مِن كُلِّ ذَوْجَيْنِ

ਛੁੱਟ ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦੇ, ਜਿਸ (ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ)
ਬਾਰੇ ਇਸ (ਕਸ਼ਟ) ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਹੀ
ਸਾਡਾ ਪੱਕਾ) ਫ਼ਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ
ਛੁੱਟ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਕਰਾ ਦੇ,
ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਤੇ ਬੈਠੇ ਜੋਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ
ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੧੧।

ਸੋ (ਜਦ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ) ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ
ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ (ਬੇੜੀ)
ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾਓ। ਇਸ ਦਾ ਚਲਣਾ ਤੇ ਇਸ
ਦਾ ਰੁਕਣਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਹੀ
ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੨।

ਉਹ ਬੇੜੀ ਪਹਾੜਾਂ ਵਾਂਗ (ਉੱਚੀਆਂ) ਲਹਿਰਾਂ^੧
ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। (ਉਸ ਸਮੇਂ)
“ਨੂਹ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ—ਜਦ ਕਿ ਉਹ (ਉਸ ਤੋਂ
ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ) ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਪਾਸੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ—
ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ (ਕਿ) ਹੋ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ! ਸਾਡੇ
ਨਾਲ (ਬੇੜੀ) ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਹੋ ਜਾ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ
ਦਾ ਸਾਥ ਨਾ ਕਰ। ੧੩।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕਿਸੇ
ਪਹਾੜ ਉੱਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਾਂਗਾ (ਤੇ ਉੱਥੇ ਪਨਾਹ ਲੈ
ਲਵਾਂਗਾ), ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਏਗਾ।
ਉਸ (ਨੂਹ) ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਇਸ ਦੰਡ ਦੇ) ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਅੱਜ ਕੋਈ
ਵੀ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦਾ)।

اٰتَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ
الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنُ وَمَا اٰمَنَ مَعَهُ اِلَّا
قَلِيلٌ ۝

وَقَالَ اٰزْكِبُوا فِيْهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرِبَهَا وَمُرسِمُهَا
اِنْ رَّبِّيْ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝

وَهِيَ تَجْرِيْ فِيْهِمْ فِيْ مَوْجٍ كَالْجِبَالِ تَوَادٰى
نُوْحٌ اِبْنُهٗ وَكَانَ فِيْ مَعْزِلٍ يُبَيِّنُ اٰزْكِبْ مَعَنَا
لَا تَكُنْ مَعَ الْكَافِرِيْنَ ۝

قَالَ سَاْوِيْ اِلَىْ جَبَلٍ يَّغْصِنُنِيْ مِنَ الْمَآءِ ۚ قَالَ
لَا غَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّحِمَ وَحَالَ

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਮੋਜ਼” ਇਕਵਾਹਨ ਹੈ, ਪਰ ਜਾਤੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਧਾ ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ “ਲਹਿਰਾਂ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ (ਆਪ) ਮਿਹਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਲਹਿਰ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰੋਕ ਬਣ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ (ਨੂਹ) ਦਾ ਪੁੱਤਰ) ਡੁੱਬਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਿਆ ਸੀ। ੪੪।

ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ (ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵੀ) ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਧਰਤੀ ! ਤੂੰ (ਹੁਣ) ਆਪਣਾ ਪਾਣੀ ਪੀ ਜਾ ਤੇ (ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ ਅਕਾਸ਼ ! ਹੁਣ ਤੂੰ (ਵੀ ਵਰ੍ਹਣ ਤੋਂ) ਰੁੱਕ ਜਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰਾ ਪਾਣੀ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਚੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬੇੜੀ "ਜੂਦੀ"^੧ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਉੱਤੇ (ਜਾ ਕੇ) ਰੁੱਕ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਦੰਡ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਓ !) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਲਈ ਤਬਾਹੀ (ਨੀਅਤ) ਕਰ ਦਿਓ। ੪੫।

ਅਤੇ "ਨੂਹ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਮੇਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਬਚਨ (ਵੀ) ਸੱਚਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਕੇ (ਚੰਗਾ ਤੇ ਠੀਕ) ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੪੬।

ਇਸ ਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਨੂਹ ! ਉਹ ਤੇਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਨਹੀਂ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਭੈੜੇ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਏਹੋ ਜਿਹੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਨਾ ਕਰ ਕਿ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ (ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ) ਗਿਆਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ

بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِينَ ④

وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ وَيَسَّاءِ أَفْلَحِي
وَعِصْ الْمَاءَ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ
وَقِيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ⑤

وَنَادَى نُوحٌ رَبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي
وَإِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَأَنْتَ أَحْكَمُ الْحَكِمِينَ ⑥

قَالَ يُنوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ
صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ ائْتِ

^੧ਇਕ ਪਹਾੜ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ, ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਖੁੱਜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਰਮੀਨੀਆ ਵਿਚ ਹੈ।

ਕਿ ਤੂੰ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰਨਾ। ੪੭।

“ਨੂਹ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੇਰੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਜਿਹੀ ਮੰਗ ਕਰਾਂ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਪਿਛਲੀ ਭੁੱਲ ਮਾਫ਼ ਨਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਾਂਗਾ। ੪੮।

(ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਕਿ) ਹੇ “ਨੂਹ” ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ (ਦਿੱਤੀ ਗਈ) ਸਲਾਮਤੀ ਤੇ ਬਰਕਤਾਂ ਨਾਲ—ਜੋ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਮਤਾਂ^੧ ਉੱਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਨ, (ਉਤਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ)—ਸਫ਼ਰ ਕਰ^੨ ਅਤੇ ਕਈ ਟੋਲੀਆਂ ਅਜ਼ੋਹੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ (ਨਾਸ਼ਵਾਨ) ਸਾਧਨ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, (ਪਰ) ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਘੋਰ ਕਸਟ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ੪੯।

ਇਹ (ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ) ਗੁਪਤ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ^੩; ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਰਾਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ) ਹੈ। ਨਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਤੇਰੀ ਜਾਤੀ (ਨੂੰ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਸੀ)। ਸੋ ਤੂੰ ਸਬਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ। (ਚੰਗਾ) ਅੰਤ ਤਾਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ (ਹੀ) ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫੦। (ਰਕੂਅ ੪)

اعْظُكَ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ ①

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ مَا لَيْسَ بِي ۖ
عِلْمٌ ۖ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي أَكُنْ مِنَ
الْخَسِرِينَ ②

قِيلَ يُونُسُ اهْطِ سَلِمَ قَيْتًا وَبَرَكَتٍ عَلَيْكَ وَ
عَلَىٰ أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ وَأُمَمٌ سَنُبتِعُهُمْ بَمِثْلِكُمْ
مِمَّا عَادَبْتَ الْبِلْمِ ③

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ
تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ ④
إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ ⑤

④

^੧ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਨੂਹ” ਦਾ ਸਮਾਂ ਦੇਰ ਤਕ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਕਈ ਉੱਮਤਾਂ ਬਣੀਆਂ ਤੇ ਬਿਗੜੀਆਂ ਸਨ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਖੇਤੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ “ਨੂਹ” ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਹੈ।

^੩ਵਿੱਥੇ ਕੇਵਲ “ਨੂਹ” ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੀ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ; ਸਗੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਜਾਤੀ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸਟ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਤੇ "ਆਦ" ਵਲ (ਅਸੀਂ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ
 "ਹੁਦ" ਨੂੰ (ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ)
 ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ
 ਜਾਤੀ ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ।
 ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਸ਼ਟ
 ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ
 ਦੇ ਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਬੋਲਦੇ ਹੋ। ੧੧।

ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੈਂ ਇਸ (ਕੰਮ) ਦਾ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ
 ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਉਸ
 ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ।
 ਫੇਰ (ਵੀ) ਤੁਸੀਂ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ? ੧੨।

ਅਤੇ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
 ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗੋ। ਫੇਰ ਉਸੇ ਵਲ
 (ਪੂਰਨ) ਧਿਆਨ ਦਿਓ; ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹ
 ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ
 ਬੱਦਲ ਭੇਜੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਲ ਤੇ ਬਲ
 ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ
 ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਨਾ ਹੋਵੋ। ੧੩।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਹੁਦ" ! ਤੂੰ
 ਸਾਡੇ ਵਲ (ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ) ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ
 ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਅਤੇ ਅਸੀਂ
 (ਕੇਵਲ) ਤੇਰੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਹੀ ਆਪਣੇ
 ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ
 ਨਾ (ਹੀ) ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ
 ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ੧੪।

(ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ) ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ (ਕੁਝ ਵੀ)
 ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਭੈੜੀ
 ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ
 ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਮੇਰਾ) ਅੱਲਾਹ ਇਸ (ਗੱਲ ਦਾ)

وَالِى عَادِ أَخَاهُمْ هُودٌ قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
 مَا لَكُمْ مِنَ الْإِلَهِ غَيْرُهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُفْتَرُونَ ①

يَقَوْمِ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِنْ أَجَرَى إِلَّا عَلَى
 الَّذِي فَطَرَنِي أَفَلَا تَعْقِلُونَ ②

وَيَقَوْمِ اسْتَغْفِرُكُمْ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ
 السَّمَاءَ عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَى قُوَّتِكُمْ
 وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِينَ ③

قَالُوا يَهُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَمَا نَحْنُ بِتَارِكِي
 آلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ لَكَ بِمُؤْمِنِينَ ④

إِنْ نَقُولُ إِلَّا اعْمُرْكَ بِعُصَى الْهَيْتَانِ يَسْؤُلُ قَالَ إِنِّي

ਗਵਾਹ ਹੋ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਗਵਾਹ ਹੋ ਕਿ ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ। (ਜੋ ਜੋ ਮੈਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹਾਂ), ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਿਲ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਗੋਦਾਂ ਗੁੰਦ ਲਓ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿਲ ਨਾ ਦਿਓ। ੧੫੫-੧੬।

ਮੈਂ ਤਾਂ (ਕੇਵਲ) ਇੱਕੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਜੋ ਮੇਰਾ (ਵੀ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹੈ) ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ (ਵੀ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ) ਕੋਈ ਤੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਵਾਲਾ (ਜੀਵ) ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਨਾ ਫੜਿਆ ਹੋਵੇ^੧। ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਖੜਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਲ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ)। ੧੫੭।

ਜੋ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ (ਇਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ) ਜੋ (ਗਿਆਨ) ਦੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ (ਹੋਇਆ) ਹੈ ਅਤੇ (ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ) ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੁਹਾਥੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਪਹਿਲਿਆਂ ਦਾ) ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ (ਵੀ) ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕੋਗੇ। ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਰਾਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੮।

أَشْهَدُ اللَّهَ وَاللَّهُدَّ وَأَنَا بَرِيءٌ وَمِمَّا تَشْكُرُونَ ۝
مِنْ دُونِهِ فَاكِيدُوا فِي جَيْعَانَكُمْ لَا تُنْظِرُونَ ۝

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ
إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّا رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ۝

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ مَا أُرْسِلْتُ بِهِ إِلَيْكُمْ
وَيَسْتَلِفُ رَبِّي قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا إِنَّا
رَبِّي عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيفٌ ۝

^੧ ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਅਤੇ ਜਦ (ਕਸ਼ਟ ਬਾਰੇ) ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਅਸੀਂ “ਹੂਦ” ਨੂੰ (ਵੀ) ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ) ਆਪਣੀ (ਖਾਸ) ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੫੯।

ਅਤੇ ਇਹ (ਅਭਿਮਾਨੀ) “ਆਦ” (ਹੀ ਸਨ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ (ਵੀ) ਅਵਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਵਿਦਰੋਹੀ (ਤੇ) ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ੬੦।

ਇਸ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ (ਵੀ) ਫਿਟਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ (ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ।) ਸੁਣੋ! “ਆਦ” ਨੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੁਣੋ! (ਅਸੀਂ ਦੇਣ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) “ਆਦ”, ਅਰਥਾਤ “ਹੂਦ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਫਿਟਕਾਰ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿਓ। ੬੧। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ “ਸਮੂਦ” ਵਲ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ “ਸਾਲਿਹ” ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ (ਤੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ)

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَحْنُ الْهُدَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَنَجَّيْنَاهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ⑥

وَتِلْكَ عَادُ تَجَادُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهُ
وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ⑦

وَاتَّبَعُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِسْمَةِ أَلَّا
إِنْ عَادُوا كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِعَادِ قَوْمِ هُودٍ ⑧

وَالِى تَنُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا قَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ
مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ هُوَ أَنشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ

⑥ ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਵਾਉ” ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਹਰ” ਜਾਂ “ਅਤੇ” ਹੈ। ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਦਰਭ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਲ ਹੀ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇੜੇ (ਤੋਂ ਨੇੜੇ) ਹੈ (ਅਤੇ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ) ਪਰਵਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੬੨।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਸਾਲਿਹ" ! ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਭਵਿੱਖਤ ਦੀ) ਆਮ ਦੀ ਥਾਂ (ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ) ਸੀ। (ਹੁਣ) ਤੂੰ (ਸਿਆਣਾ ਤੇ ਸਮਝਦਾਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ) ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਨਾ ਕਰੀਏ, ਜਿਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-(ਦਾਦੇ)ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਸੱਦਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਬੇਚੈਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਰਮ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਾਂ। ੬੩।

ਉਸ ਨੇ (ਇਹ ਵੀ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ (ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਨਿਰਭਰ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਦਿੱਤੇ ਗਏ) ਕਿਸੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਉੱਤੇ (ਰੱਖਦਾ) ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਇਕ ਖਾਸ ਮਿਹਰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ) ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਾਂ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੌਣ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਫੇਰ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਤਾਂ) ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁੱਟ ਦਿਉਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਧਾ ਸਕੋਗੇ। ੬੪।

وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوا لَهُ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيْهِ
إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ ۝

قَالُوا يَصْلِحْ قَدْ كُنْتَ فِينَا مَرْجُوًّا
تَبَلَّ هَذَا أَتَنهَلَا أَنْ تَعْبُدَ مَا يَعْبُدُ
آبَاؤُنَا وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُونَا
إِلَيْهِ مُرِيبٍ ۝

قَالَ يَقَوْمِ اذْكُرُوا إِن كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّي
وَإِنِّي مِنْهُ رَحِمَةٌ مَّن يَنْصُرُنِي مِنَ اللَّهِ إِن
عَصَيْتُهُ فَمَا تَزِيدُونَنِي غَيْرَ تَخِيلٍ ۝

ਅਤੇ ਹੋ ਮੋਰੀ ਜਾਤੀ ! ਇਹ ਉੱਠਣੀ (ਉਹ ਹੈ)
ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ
ਬਣਾਇਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖੁਲੀ
ਫਿਰਨ ਦਿਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਧਰਤੀ
ਤੇ ਚੁਗਦੀ ਫਿਰੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ
ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਛੋਟੀ
ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਦਬੋਚ ਲਏਗਾ। ੬੫।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ) ਉਸ ਦੀਆਂ
ਲੱਤਾਂ ਵਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ (ਉਹਨਾਂ
ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ (ਤਕ)
ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਾਧਨਾਂ
ਤੋਂ) ਲਾਭ ਉਠਾ ਲਓ। ਇਹ (ਬਚਨ) ਅਜਿਹਾ ਹੈ,
ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ੬੬।

ਫੇਰ ਜਦ ਸਾਡਾ (ਕਸ਼ਟ ਦਾ) ਹੁਕਮ ਆ ਗਿਆ
ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ “ਸਾਲਿਹ” ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ
ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਸ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਹਰੇਕ
ਬਿਪਤਾ ਤੋਂ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਨਿਰਾਦਰ
ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ (ਵੱਡਾ) ਤਾਕਤਵਰ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੬੭।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹ ਆਪੋ
ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ (ਬੈਠੇ ਹੀ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕਾਰਣ)
ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਦੱਬੇ ਗਏ ਸਨ^੧। ੬੮।

ਜਾਣੇ, ਓਹ ਉਸ (ਦੇਸ) ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੱਸਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਸਨ। ਸੁਣੋ ! “ਸਮੂਦ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ (ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ) ਦੀ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ।

وَيَقَوْمِ هَذِهِ نَاقَةُ اللَّهِ لَكُمْ آيَةٌ فَذَرُوهَا تَأْكُلْ
فِي أَرْضِ اللَّهِ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسَوْءٍ فَيَأْخُذْكُمْ عَذَابٌ
قَرِيبٌ ⑩

فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ
ذَلِكَ وَعَذٌ غَيْرُ مُكَذُّوبٍ ⑪

فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا طَارِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ
الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ⑫

وَاخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْعَةَ فَاصْبِرُوا فِي دِيَارِهِمْ
جُثَيِّينَ ⑬

كَانَ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الْإِنَّ شُودًا لِّكُلِّ وَا رَبَّهُمْ

^੧ਉੱਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਸਾਲਿਹ” ਇਸ ਉੱਠਣੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਦੂਰ ਦੁਰੇਡੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ “ਸਾਲਿਹ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਆਉਣਾ ਇਕ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

^੨ਇਸ ਬਾਰੇ ਦੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਇਅਰਾਫ਼ ਦੀ ਆਇਤ ੭੯ ਦੀ ਟ੍ਰੈਕ ਨੰ: ੧।

ਸੋ (ਅਸੀਂ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) "ਸਮੂਦ" ਲਈ ਫਿਟਕਾਰ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿਓ। ੬੬। (ਰਕੂਅ ੬੬)

ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ (ਦੂਤ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਕੋਲ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ (ਅਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ) ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇ^੧। ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਸਦਾ ਦੀ) ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇ। ਫੇਰ (ਉਹ) ਇਕ ਭੁੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਵੱਛਾ (ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ੭੦।

ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਕਿ ਓਹ ਉਸ (ਖਾਣੇ) ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਇਸ) ਕਰਤਵ ਨੂੰ ਅਣੋਖਾ^੨ ਜਿਹਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਸ (ਕਰਤਵ) ਤੋਂ ਸਹਿਮ^੩ ਗਿਆ ਸੀ। (ਇਸ ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ "ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੭੧।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ (ਵੀ ਲਾਗੇ ਹੀ) ਖੜੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਘਬਰਾ ਗਈ ਸੀ। ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਧੀਰਜ ਲਈ "ਇਸਹਾਕ"

الْبُعْدَ الشُّوَدَّ ⑥

⑥

وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلَنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا
قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِينٍ ⑦

فَلَمَّا رَأَى أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكَّرَهُمْ وَأَوْجَسَ
مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْزَنْ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَى
قَوْمٍ لُوطٍ ⑧

وَأَمْرًا لَهُ قَائِمَةٌ فَضَيَّكَتْ بُشْرُهَا بِأَسْمَى ⑨

^੧ਜੇ ਦੂਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਜੋ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ "ਸਲਾਮ" ਕਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਆਰਜ਼ੀ ਅਸੀਸ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਵਿਚ "ਸਲਾਮਤ" ਕਿਹਾ ਸੀ, ਇਹ ਇਕ ਮੁਸਤਕਿਲ (ਪੱਕੀ) ਅਸੀਸ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੀ ਸ਼ਰਯਾ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਨਕਿਰਾਹੁਮ" ਦਾ ਪਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣੋਖੇ ਮਨੁੱਖ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਜੇ "ਹੁਮ" ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਮੁਜ਼ਾਫ" "ਹਰਫ" ਕੱਢਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵ ਨੂੰ ਅਣੋਖਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ।

^੩ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਭਿਆਨਕ ਖਬਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਨ।

^੪ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਜ਼ਾਹਿਕਤ" ਪਦ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਅਰਥ ਰਿਤੁ ਆਉਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਰਥ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬੇਜੋੜ ਹੈ। "ਜ਼ਾਹਿਕਤ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਘਬਰਾ ਜਾਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਹੀ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਦੀ ਤੇ "ਇਸਹਾਕ" ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ "ਯਾਕੂਬ" (ਦੇ ਜਨਮ)
ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ੧੭੨।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਇ ਲੋਹੜਾ ! ਕੀ
ਮੈਨੂੰ (ਬਾਲਕ) ਜਨਮੇਗਾ ? ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਬਿਧ
(ਹੋ ਚੁੱਕੀ) ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਵੀ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਅਚੰਭੇ ਦੀ
ਗੱਲ ਹੈ ੧੭੩।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਅਚੰਭਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈਂ ?
ਹੇ ਇਸ ਘਰ ਵਾਲਿਓ ! ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਤਾਂ)
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਤੇ (ਹਰੇਕ) ਬਰਕਤ (ਆ
ਰਹੀ) ਹੈ। (ਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਅਚੰਭਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।) ਉਹ^੧ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ੧੭੪।

ਬਸ ਜਦ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈ
ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਮਿਲ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ
ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹ "ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਤੇ
ਵੱਡਾ ਚੋਰ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ੧੭੫।

ਬੇਸ਼ੱਕ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਵੱਡਾ ਧੀਰਜਵਾਨ (ਤੇ) ਦਰਦ-
ਮੰਦ ਦਿਲ (ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ) ਅਤੇ (ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ)
ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ੧੭੬।

(ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ
"ਇਬਰਾਹੀਮ" ! ਤੂੰ ਇਸ (ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ) ਤੋਂ
ਰੁੱਕ ਜਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦਾ (ਅੰਤਮ) ਹੁਕਮ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ
ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ
ਉੱਤੇ ਨਾ ਟਲਣ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਕੇ ਹੀ
ਰਹੇਗਾ ੧੭੭।

مِنْ وَدَّاءِ اسْحَقَ يَعْقُوبُ ①

قَالَتْ يُونِثَىٰ ٱلْأُتَىٰ وَأَنَا عَجُوزٌ وَهَذَا بَعْلٌ شَيْخٌ
إِنَّ هَذَا لَشَيْءٌ عَجِيبٌ ②

قَالُوا أَتَعْجَبِينَ مِنْ أَمْرِ ٱللَّهِ رَحِمْتُ
ٱللَّهِ وَوَكَّلْتَهُ عَلَيْهِمْ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ إِنَّهُ
حَكِيمٌ مُّبِينٌ ③

فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الرَّوْعُ وَجَاءَتْهُ ٱلْبَشَرُ
يُجَادِلُنَا فِي قَوْمِ لُوطٍ ④

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُّنِيبٌ ⑤

يَا إِبْرَاهِيمُ ٱعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ
رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ لَنِهْمٌ عَذَابِ ٱلْعَذَابِ ⑥

ਅਤੇ ਜਦ ਸਾਡੇ ਭੇਜੇ ਦੋਹੇ ਦੂਤ “ਲੂਤ” ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ^੧ ਲਗ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਬੇਬਸ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ (ਵੱਡਾ) ਕਰੜਾ ਹੈ। ੭੮।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ (ਕਰੋਧ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ) ਉਸ ਵਲ ਦੌੜੀ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ)। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਵੀ) ਉਹ (ਲੋਕ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ) ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਏਹ ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ^੨, (ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।) ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਜ਼ਤ ਬਚਾਉਣ ਲਈ) ਅਤਿ ਪਵਿੱਤਰ (ਦਿਲ ਤੇ ਪਾਕ ਖਿਆਲ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਹਨ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੇਰਾ ਨਿਰਾਦਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਵੀ) ਸਿਆਣਾ (ਬੁੱਢਾ) ਨਹੀਂ ਹੈ? ੭੯।

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيقِي بِهِمْ وَمَصَاقٍ بِهِمْ
ذُرْعًا وَقَالَ هَذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ①

وَجَاءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا
يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ قَالَ يَوْمٌ هَؤُلَاءِ لَبَّائِي هُنَّ
أُطْهَرُ لَكُمْ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تَخْزَوْا فِي ضَيْقِ الْإِنْسِ
مِنْكُمْ رَجُلٌ زَنِيْدٌ ②

^੧ਹਜ਼ਰਤ “ਲੂਤ” ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹਿਮ” ਦੇ ਭਤੀਜੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ “ਇਰਾਕ” ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵਸਦੇ ਸਨ, ਉਹ “ਫਲਸਤੀਨ” ਸੀ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਓਪਰੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਪਰਿਆਂ ਤੇ ਨਾਵਾਕਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲਿਆਇਆ ਕਰੇ। (ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਹਜ਼ਰ ਅਇਤ ੭੧), ਪਰ ਉਹ ਅਤਿਥੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਜਬੂਰ ਸਨ। ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਏਹ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵੇਖੇ, ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਗੁੱਸਾ ਮਨਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

^੨ਹਜ਼ਰਤ “ਲੂਤ” ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। (ਵੇਖੋ ਪੁਰਾਣਾ ਅਹਿਦਨਾਮਾ ਪੈਦਾਇਸ ਬਾਬ ੧੯ ਆਇਤ ੧੫) ਮੁਸਲਮਾਨ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਵੱਡੀ ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਲੂਤ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਾਮ ਚੋਸ਼ਟਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਓ ਤੇ ਮੇਰੇ ਏਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਛੇੜੋ। ਇਹ ਵੱਡਾ ਗੱਦਾ ਤੇ ਭੇੜਾ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਨਬੀ ਉੱਤੇ ਭਿਆਨਕ ਹਮਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੇ ਬਾਈਬਲ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ, ਇਹ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ “ਲੂਤ” ਉਪਰਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਲਿਆਏ ਹਨ? ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਾਮਚੋਸ਼ਟਾ ਦੂਰ ਕਰਨ। ਬਾਈਬਲ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ “ਲੂਤ” ਦੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ “ਲੂਤ” ਨੂੰ ਮੁਰਖ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਹੈ। “ਲੂਤ” ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਦਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਐਵੇਂ ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ^੧ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜੋ (ਕੁਝ) ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਤਾ ਹੈ। ੮੦।

ਉਸ ਨੇ (ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ (ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ) ਬਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੁੰਦਾ, (ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਡਟ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦਾ), ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਏਹੋ ਹੀ ਸਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਰਾਖਣਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਸ਼ਰਣ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ^੨। ੮੧।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਲੂਤ" ! ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਦੂਤ ਹਾਂ^੩। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰੇ ਤਕ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਣਗੇ। (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ) ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਛੇਤੀ ਨਾਲ (ਇੱਥੋਂ) ਚਲਾ ਜਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਧਰ ਓਧਰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰੇ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਚ ਜਾਉਗੇ।) ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਪਤਨੀ ਅਜੇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ (ਕਸ਼ਟ) ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਉੱਤੇ ਵੀ ਆਏਗਾ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ (ਆਉਣ ਵਾਲੀ) ਸਵੇਰ ਹੈ (ਅਤੇ) ਕੀ ਉਹ ਸਵੇਰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਹੈ ?। ੮੨।

قَالُوا لَقَدْ عَلِمْتَ مَا لَنَا فِي بَنَاتِكَ مِنْ حَيْثُ وَإِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ۝

قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةٌ أَوْ إِيَّايَ إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ ۝

قَالُوا يَلُوطُ إِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَن يَصِلُوا إِلَيْكَ فَأْمُرْ بِأَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ اللَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا أَمْرَاتُكَ إِنَّهُ مُصِيبُهَا مَا أَصَابَهُمْ إِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਨੂਹਾਂ ਧੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਓਪਰੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਾਂ।

^੩ਉਹ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤੇ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ "ਲੂਤ" ਵੱਲ ਇਸ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਬਦੇਸ਼ੀ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਨਾ ਹੋਣ।

ਫੇਰ ਜਦ ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ^੧ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਨਗਰੀ) ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ ਉੱਪਰ ਲੈ ਆਂਦੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਹੀ) ਰਾਖਵੇਂ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਏਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ^੨ ਤੋਂ (ਵੀ) ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਨਹੀਂ। ੮੩-੮੪।

(ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ "ਮਦਯਨ" ਵਲ ਵੀ (ਅਸੀਂ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ "ਸੁਐਬ" ਨੂੰ (ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ (ਹੋਰ) ਕੋਈ (ਵੀ) ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਮਿਣਤੀ ਤੇ ਤੋਲ ਨੂੰ ਘੱਟ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ (ਇਸ ਵੇਲੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਇਕ ਤਬਾਹੀ ਭਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੮੫।

ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਤੁਸੀਂ ਮਿਣਤੀ ਤੇ ਤੋਲ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਘੱਟ ਨਾ ਦਿਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਫ਼ਸਾਦੀ ਬਣ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਪਦਰ ਨਾ ਮਚਾਓ। ੮੬।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ (ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ) ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ (ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ) ਬਾਕੀ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਹੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ (ਤੇ ਮੁਬਾਰਕ) ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਰਾਖਣਹਾਰ (ਬਣਾ ਕੇ) ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਹੀ ਹਾਂ। ੮੭।

لَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ مُنْضُودٍ ۝
مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ وَمَاهِي مِنَ الظَّالِمِينَ ۝
يَبْعِدُ ۝

وَالِى مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۖ قَالَ يَبْعِدُوا
اللَّهُ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ وَلَا تَنْقُصُوا إِلِيمَا
وَالْيَزَانَ إِنِّي أَرَاكُمْ بِخَيْرٍ وَإِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ
عَذَابَ يَوْمٍ مُفِيطٍ ۝

وَيَقَوْمِ أَوْفُوا إِلِيمَا وَالْيَزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا
تَبْخُسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْتُوا فِي الْأَرْضِ
مُفْسِدِينَ ۝

يَقِيتُ اللَّهُ خَيْرٌ لَكُمْ إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۖ وَمَا أَنَا
عَلَيْكُمْ بِحَافِظٍ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕਸ਼ਟ ਬਾਰੇ ਹੁਕਮ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ 'ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਸੁਐਬ" ! ਕੀ ਤੇਰੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਕਰਦੇ (ਆਏ) ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਜਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ (ਛੱਡ ਦੇਈਏ) ਕਿ ਆਪਣੇ ਧਨ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਜੋ ਚਾਹੀਏ ਕਰੀਏ। (ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਹੈ), ਤਾਂ ਤੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਵੱਡਾ ਸਿਆਣਾ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈਂ^੧। ੮੮।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! (ਭਲਾ) ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ, (ਤਾਂ ਸਹੀ) ਕਿ ਜੇ (ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ) ਮੇਰੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਨਿਰਭਰ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਦਿੱਤੀ ਗਈ) ਕਿਸੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਚੰਗਾ (ਤੇ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ) ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਤੁਸੀਂ ਕਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕੋਗੇ ?) ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਇਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਕਾਂ, (ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਰੁੱਕ ਜਾਉ ਤੇ) ਮੈਂ ਆਪ ਉਹੋ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਗ ਪਵਾਂ^੨। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ (ਹੱਦ ਤਕ ਹੀ) ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ) ਉੱਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੮੯।

ਅਤੇ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! (ਵੇਖਣਾ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡਾ) ਮੇਰੇ (ਨਾਲ) ਵੇਰ ਕਮਾਉਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਉਸ ਗੱਲ ਦੀ) ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਵੀ) ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਬਿਪਤਾ ਸਹੇੜ ਲਓ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ "ਨੂਹ"

قَالُوا يُشْعَبُ بَصَلَتِكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرَكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا أَوْ أَنْ تَفْعَلَ فِي أَمْوَالِنَا مَا نَشَاءُ إِنَّكَ لَأَنْتَ الْحَلِيمُ الرَّشِيدُ ⑤

قَالَ يَقَوْمِ ارْءَيْتُمْ إِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَرَزَقْنِي مِنْهُ رِزْقًا حَسَنًا وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَمْلِكُمْ إِلَّا خَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَكُم عَنْهُ إِنْ أُرِيدُ إِلَّا الْإِصْلَاحُ مَا اسْتَطَعْتُ وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ⑥

وَيَقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِي أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ

^੧ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ।

^੨ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਸੁਐਬ" ਸਾਨੂੰ ਧੱਖੇ ਨਾਲ ਰੋਕ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਪਾਰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਹੀ ਸੁਐਬ ਨੇ ਜੋ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਦੀ ਜਾਤੀ, ਜਾਂ “ਹੁਦ” ਦੀ ਜਾਤੀ, ਜਾਂ “ਸਾਲਿਹ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਸਹੇੜ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ “ਲੂਤ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੁਝ (ਅਜਿਹੀ) ਦੂਰ^੧ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ੯੦।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸੇ ਵਲ ਹੀ ਪੂਰਨ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਵੱਡਾ) ਕਿਰਪਾਨਿਧਾਨ ਤੇ (ਵੱਡਾ) ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੈ। ੯੧।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ “ਸੁਅੋਬ” ! ਤੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਦਾ ਵਧੇਰੇ (ਹਿੱਸਾ) ਸਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਨਿਰਬਲ ਆਦਮੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੇਰਾ ਧੜਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਪਥਰਾਓ ਕਰ (ਕੇ ਮਾਰ) ਦਿੰਦੇ ਅਤੇ ਤੂੰ (ਆਪ) ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ (ਵਿਅਕਤੀ) ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ੯੨।

(ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ ਨੇ (ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਕੀ ਮੇਰਾ ਧੜਾ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਤਿਵੰਤਾ ਹੈਂ? ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਤੋਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ। ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ ਹੈ। ੯੩।

ਅਤੇ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਥਾਂ (ਆਪਣੇ) ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਓ। ਮੈਂ (ਵੀ ਆਪਣੇ ਥਾਂ) ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਕਸਟ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ?

مَا أَصَابَ قَوْمٌ نُّوحٌ أَوْ قَوْمُ هُودٍ أَوْ قَوْمُ صَالِحٍ
وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِمُعِيدٍ ①

وَأَسْتَغْفِرُكُمْ وَأَرْبِبُكُمْ ثُمَّ تَوْبُوا إِلَيَّ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ
وَدُودٌ ②

قَالُوا يَشْعَبُ مَا نَفَقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَإِنَّا
لَنَرُوكَ فِينَا ضِعْفًا وَلَوْلَا دَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ وَ
مَا أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ③

قَالَ يَقَوْمِ أَرْهَطِي أَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَالْحَدَثُ
وَرَأَيْتُمْ ظَهْرِي إِنْ رَبِّي يَمَاسُكُونَ خِيْطُ ④

وَيَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَاتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ سَوْفَ

^੧ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਅੋਬ” ਦਾ ਅਸਥਾਨ “ਮਦਯਨ” “ਲੂਤ” ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਸਗੋਂ “ਮਿਸਰ” ਤੇ “ਮੁਰਦਾਰ-ਸਾਗਰ” ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਸੀ।

ਅਰਥਾਤ ਕਿਹੜਾ ਕੂੜਿਆਰ ਹੈ (ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਸਚਿਆਰ ਹੈ?) ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਅੰਤ ਦੀ) ਉਡੀਕ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ (ਸਿੱਟੇ) ਦਾ ਉਡੀਕਵਾਨ ਹਾਂ। ੯੪।

ਅਤੇ ਜਦ (ਕਸਟ ਬਾਰੇ) ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ “ਸੁਐਬ” ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ (ਖ਼ਾਸ) ਮਿਹਰ ਨਾਲ (ਉਸ ਕਸਟ) ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਏ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਸਟ ਨੇ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਸੀ। ਓਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੁਤਕੇ ਸੌਂ ਗਏ ਸਨ। ੯੫।

ਜਾਣੋ, ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ (ਕਦੇ) ਵਸਦੇ (ਹੀ) ਨਹੀਂ ਸਨ। “ਮਦਯਨ” ਲਈ ਵੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਫਿਟਕਾਰ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ “ਸਮੂਦ” ਲਈ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਫਿਟਕਾਰ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੯੬।

(ਰਕੂਅ ੮)

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਮੂਸਾ) ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਆਗਿਆ ਉੱਕੀ ਹੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੯੭-੯੮।

ਉਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ (ਅੱਗੇ) ਚੱਲੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਨਰਕ ਦੇ) ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ (ਜਾਂ) ਉਤਾਰੇਗਾ। ਸ਼ੋ ਉਹ ਉਤਰਨ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਤਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਭੈੜੇ ਹੋਣਗੇ। ੯੯।

تَعْلَمُونَ مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَارِبٌ
وَأَنْتُمْ قَبُولُ آبٍ مَعَكُمْ رَقِيبٌ ⑩

وَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا لَنَجْيًا شَعِيبًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ
بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَاتَّخَذَتِ الَّذِينَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةَ فَأَصْبَحُوا
فِي دِيَارِهِمْ جُثَثِينَ ⑪

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ الْأَعْدَاءُ لِمَدِينٍ كَمَا بَدَتِ
ثَمُودُ ⑫

٤
ع
٤

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ⑬
إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَأَتَّبَعُوا أَمْرَ فِرْعَوْنَ ۖ وَمَا
أَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيدٍ ⑭

يَقْدُمُ قَوْمَهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَأَوْرَدَهُمُ النَّارَ ۚ وَبِئْسَ
الْمُورِدُ ⑮

ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਫਿਟਕਾਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਵੀ (ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ)। ਇਹ ਇਨਾਮ^੧, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਹੈ। ੧੦੦।

ਏਹ (ਗੱਲਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ) ਨਗਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ (ਦਾ ਭਾਗ) ਹਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਨਗਰੀਆਂ ਅਜੇ ਤਕ) ਮੌਜੂਦ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਨ ਚੱਕਰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ) ਅਤੇ ਕਈ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ (ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਨ ਚੱਕਰ ਵੀ ਮਿਟ ਚੁੱਕੇ ਹਨ)। ੧੦੧।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪ ਹੀ) ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਦੇ ਕਸ਼ਟ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਨੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ,—ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਬਾਹੀ ਵਲ ਧੱਕਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ (ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਵਲ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਵਧਾਇਆ ਸੀ। ੧੦੨।

ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਫ਼ਤਨਾ—ਜਦ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਫ਼ਤਦਾ ਹੈ—ਅਜਿਹਾ ਹੀ (ਅਰਥਾਤ ਹੁੱਜਤ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਮਗਰੋਂ) ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਦੀ ਪਕੜ ਵੱਡੀ ਦਰਦ ਭਰੀ (ਤੇ) ਕਰੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੧੦੩।

وَاتَّبِعُوا فِي هَذِهِ لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَمَةِ يَكُنُ مِنَ الْمَرْفُودِينَ

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْقُرَى نَقُصُّهُ عَلَيْكَ مِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَمَا أَغْنَتْ عَنْهُمْ آلِهَتُهُمُ الَّتِي يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ لَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا وَمَا رَدُّوهُمُ غَيْرَ مُتَّبِعِينَ

وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ

^੧ ਇਸ ਥਾਂ ਮਿਹਣੇ ਵਜੋਂ ਦੰਡ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਜਗ ਵਿਚ ਏਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਰਿਫਦ” ਪਦ ਇਨਾਮ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀ ਸਿਰੋਪਾਉ ਬਾਰੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਏਥੇ “ਮੁਸਾ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਦੰਡ ਲਈ ਏਹੋ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਮਿਹਣਾ ਹੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਇਸ (ਫੜਨ) ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ (ਸਿੱਖਿਆ-ਦਾਇਕ) ਨਿਸ਼ਾਨ (ਮੌਜੂਦ) ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ) ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੇਖ ਸਕਣਗੇ। ੧੦੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਢਿਲ ਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ੧੦੫।

ਜਦ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਕਈ ਤਾਂ) ਅਭਾਗੇ ਤੇ (ਕਈ) ਸੁਭਾਗੇ (ਸਿਧ) ਹੋਣਗੇ। ੧੦੬।

ਜੇਹੜੇ ਅਭਾਗੇ ਸਿਧ ਹੋਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਓਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਤਾਂ (ਦਰਦ ਨਾਲ) ਲੰਮੇ ਸਾਹ ਲੈਣਗੇ ਤੇ (ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ) ਹਟਕੋਰੇ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੦੭।

ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ, ਜਦ ਤਕ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ^੧। ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਚਾਹੇ। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹੋ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੦੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਭਾਗੇ ਸਿਧ ਹੋਣਗੇ, ਓਹ ਸਵਰਗ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ। ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ,

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّمَن خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ ذَلِكَ
يَوْمٌ مُّجْمُوعٌ لِّلنَّاسِ وَذَلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُودٌ ۝

وَمَا نُوَخِّرُهُ إِلَّا لِأَجَلٍ مُّعَدٍّ وَذٰلِكَ ۝

يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلِّمُ نَفْسٌ إِلَّا بِذِيْنَةٍ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ
وَسَعِيدٌ ۝

فَأَمَّا الَّذِينَ شَقُّوا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيْهَا زَفِيرٌ وَ
شَهِيقٌ ۝

خُلِدِينَ فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمُومُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا
شَاءَ رَبُّكَ إِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيدُ ۝

وَأَمَّا الَّذِينَ سَعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خُلِدِينَ فِيْهَا مَا

^੧ਇਹ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ ਏਹੇ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਨਰਕਗਾਮੀ ਨਰਕ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਉਣਗੇ।

ਜਦ ਕਿ ਏਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ^੧। ਛੁੱਟ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ, ਜੋ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਚਾਹੇ। ਇਹ (ਇਕ ਅਜਿਹੀ) ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਕਦੇ ਵੀ) ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੦੯।

ਸੋ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੋ!) ਜੋ ਪੂਜਾ ਏਹ (ਲੋਕ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਸ (ਦੇ ਬੂਠਾ ਹੋਣ ਤੇ ਅਫਲ ਜਾਣ) ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਾ ਕਰ। ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ (ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਹਿੱਸਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ (ਵੀ) ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੧੦। (ਰਕੂਅ ੯)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਮਤਿਭੇਦ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ) ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੂਸਾ' ਨੂੰ (ਵੀ) ਪੁਸਤਕ (ਤੋਰੇਤ) ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ (ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ) ਉਸ ਬਾਰੇ (ਵੀ) ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਉਹ (ਮਿਹਰ ਦੇ ਬਚਨ ਵਾਲੀ) ਗੱਲ—ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਹੀ) ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ—(ਰੋਕ) ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ (ਕਦੇ ਦਾ) ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਓਹ ਇਸ ਪੁਸਤਕ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਬਾਰੇ (ਵੀ) ਇਕ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ। ੧੧੧।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ (ਪੂਰੇ) ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇਵੇਗਾ। ਓਹ ਜੋ ਵੀ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੧੨।

دَامَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ إِلَّا مَا شَاءَ رَبُّكَ
عَطَاءً غَيْرَ مَجْدُوذٍ ۝

فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَبْعُدُ هَؤُلَاءِ مَا يَبْعُدُونَ
إِلَّا لَهَا يَبْعُدُونَ أَبَاؤُهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِنَّا لَمُوقِفُوهُمْ
نَصِيبُهُمْ غَيْرَ مَنْقُوصٍ ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاخْتَلَفَ
فِيهِ وَلَوْ أَلَمْنَا كَلِمَةً سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
لَقَضَىٰ يَنْفُسَهُمْ وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِمَّا
مُرْسِلٍ ۝

وَإِنْ كُنَّا لَنَاصِرِينَ لَهُمُ رَبُّكَ أَعْمَالُهُمْ إِنَّهُمْ لَنَا
يَعْمَلُونَ خَيْرٌ ۝

^੧ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਇਨਾਮ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁੱਕੇਗਾ। ਸੋ ਇਹ ਵਾਕ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੇ (ਹੋ ਰਸੂਲ !) ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਸਣੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ (ਸਾਡੇ ਵਲ) ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜੀ ਹੈ—(ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ), ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਤੁਰੀ ਚਲ ਅਤੇ (ਹੋ ਸਰਧਾਲੂਓ !) ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਹੱਦੋਂ ਨਾ ਟੱਪਣਾ। ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਵੇਖਣ-ਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੨।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲ, ਜੋ ਜੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਝੁਕਾਉ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਵੀ) ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ (ਦਾ ਸ਼ੇਕ) ਪੁੱਜੇਗਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿੱਤਰ (ਤੇ ਸਹਾਇਕ) ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ) ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। ੧੧੪।

ਅਤੇ (ਹੋ ਸੁੱਤੇ !) ਤੂੰ ਦਿਨ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਵਧੇਰੇ (ਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ) ਸਮੇਂ ਨਿਮਾਜ਼ (ਸੁਆਰ ਕੇ) ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਲਾਈਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ) ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ੧੧੫।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਬਰ (ਤੇ ਹਿੰਮਤ) ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ ਕਰਦਾ। ੧੧੬।

ਜੋ ਕਿਉਂ—ਏਹਨਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ—ਜੋ ਤੁਹਾਥਾਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ) ਸਨ: ਅਜੇਹੇ ਸਿਆਣੇ (ਲੋਕ) ਨਾ ਨਿਕਲੇ, ਜੋ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ; ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ (ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਤੇ ਰੋਕਣ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ,

فَأَسْقِمَ كَمَا أُمِرْتُ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا
إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَيَكُونُوا مَعَكُمْ النَّارَ وَمَا
لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ۝

وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفَا مِنْ أَيْلٍ إِنَّ
الْحَسَنَاتِ يَذْهَبْنَ السَّيِّئَاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرُكَ
لِلذَّكَرِينَ ۝

وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضَيِّعُ أَجْرَ
الْمُحْسِنِينَ ۝

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكَ أُولُوا بَقِيَّتِهِ
يَبْهَتُونَ عَنِ الْفَسَادِ فِي الْأَرْضِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ

ਅਰਥਾਤ ਬਾਕੀ (ਲੋਕ) ਜੋਹੜੇ ਜੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਉਸ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਸੁਆਦ) ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡੇ ਅਪਰਾਧੀ ਬਣ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ੧੧੭।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ) ਆਬਾਦੀਆਂ ਨੂੰ—ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸੁਧਾਰ (ਦੇ ਕੰਮ) ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਹੋਣ—ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੧੧੮।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੀ ਚਲਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੰਗਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ। (ਸੋ ਚੁੱਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।) ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਮਤਿ-ਭੇਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੧੯।

ਛੁੱਟ ਉਹਨਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸੇ (ਮਿਹਰ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾਉਣ) ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਨ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ (ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਨਰਕ ਨੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ) ਜਿੰਨਾਂ ਤੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ (ਜੋ ਮਤਿਭੇਦ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ), ਭਰ ਦਿਆਂਗਾ। ੧੨੦।

ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਹਾਨ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ (ਸੂਰਤ) ਵਿਚ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ।

أَنجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَا أُتْرِفُوا فِيهِ
وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ۝

وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهِلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلِهَا
مُصْلِحُونَ ۝

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا
يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ۝

إِلَّا مَن رَّحِمَ رَبُّكَ وَلِذَلِكَ خَلَقَهُمْ
وَتَنَزَّلُ إِلَيْهِ رُوحُكَ لِأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ
وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ۝

وَكَلَّا نَقْضُ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الرُّسُلِ
مَا نَبَيْتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَاءَكَ فِي هَذِهِ

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ। ੧੨੧।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ—ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਅਸੀਂ ਵੀ (ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ) ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੨੨।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਡੀਕਵਾਨ ਹਾਂ। ੧੨੩।

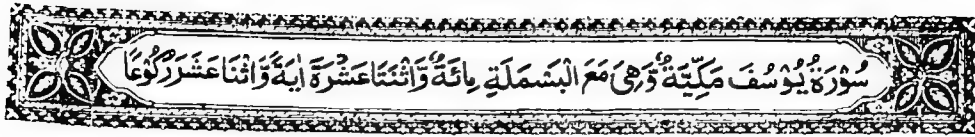
ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ (ਹੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ (ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ) ਓੜਕ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਤੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰ ਤੇ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਿਆ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ੧੨੪। (ਰਕੂਅ ੧੦)

الْحَقُّ وَمَوْعِظَةُ ذِكْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ۝

وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ أَعْمَلُوا عَلَىٰ مَكَاتِبِكُمْ إِنَّا عَامِلُونَ ۝

وَأَنْتُمْ وَإِنَّا مُنْتَظِرُونَ ۝

وَلِلَّهِ عِيبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْيَمْرِ رَجْعُ الْأُمُور كُلِّهَا
فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَكَارِثُكَ بِغَايِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ۝

(੧੨) ਸੂਰਤ ਯੂਸਫ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੧੨ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ, ੧ ਇਹ (ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। ੨।

الْأَفْوَكَ أَيْتُ الْكِتَابِ الْبَيِّنَاتِ ②

ਆਪਣੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਕੁਰਾਨ (ਸ਼ਰੀਫ਼) ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਬਾਰੇ) ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਸਕੋ। ੩।

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ③

ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ (ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਲ (ਅਸਲੀਅਤ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ) ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ (ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ) ਅਗਿਆਤ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੪।

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ أَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ هَذَا الْقُرْآنَ ④ وَإِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ⑤

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ, ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ “ਅਨੱਲਾਹੁ ਅਰਾ”; ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ। ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਆਇਤ ਦੂਜੀ ਦੀ ਟੁਕ।

(ਤੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰ ਕਿ) ਜਦ 'ਯੂਸਫ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! (ਸੱਚ ਜਾਣੋ) ਮੈਂ ਯਾਰਾਂ ਤਾਰੇ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ (ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ) ਵੇਖੇ ਹਨ। (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸ ਤੇ ਵੱਡੀ ਹੋਰਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੱਗੇ ਮੱਖਾ ਟੋਕਦੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ੫।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪੁੱਤਰ ! ਆਪਣਾ (ਇਹ) ਸੁਪਨਾ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸਣਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਓਹ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ (ਜ਼ਰੂਰ) ਕੋਈ (ਵਿਰੋਧੀ) ਗੱਦ ਗੁੱਦਣਗੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ। ੬।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇਨੂੰ ਪਤਿਵੱਤਾ ਬਣਾਏਗਾ। ਅਤੇ (ਰੱਬੀ) ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਤੇਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇ "ਯਕੂਬ" ਦੇ ਸਾਰੇ (ਸੱਚੇ) ਪਰਵਾਰ ਉੱਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ) ਆਪਣਾ ਇਨਾਮ ਪੂਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰੇ ਦੋ ਬਚੁਰਗਾਂ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਤੇ "ਇਸਹਾਕ" ਤੇ ਪੂਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ (ਤੇ) ਯਕੂਬੀਮਾਨ ਹੈ। ੭। (ਰਕੂਅ ੧)

ਬੇਸ਼ੱਕ 'ਯੂਸਫ' ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ (ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ) ਵਿਚ (ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਲਈ) ਕਈ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਮਿਲਦੇ) ਹਨ। ੮।

(ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ) ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ('ਯੂਸਫ' ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ) ਨੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਯੂਸਫ' ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਨਾਲੋਂ—ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ—ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ;

إِذْ قَالَ يُوسُفُ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ إِنِّي رَأَيْتُ
أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَايَهُمْ
لِي سَجْدِينَ ①

قَالَ يَبْنَى لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلَى إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا
لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ②

وَكَذَلِكَ يَجَنَّبُكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ
الْأَحَادِيثِ وَيُمَتِّعُ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ
كَمَا اتَّهَمُوا عَلَى إِبْرَاهِيمَ مِنْ قَبْلُ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ③

لَقَدْ كَانَ فِي يُوسُفَ وَإِخْوَتِهِ آيَاتٍ لِّأُولِي
الْبَالِ ④

إِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَأَخُوهُ أَحَبُّ إِلَيْنَا

ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਜੱਥਾ ਹਾਂ। (ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ) ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਇਕ ਸਪਸਟ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੯।

(ਇਸ ਲਈ ਜਾਂ ਤਾਂ) “ਯੂਸਫ” ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਓ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਦੂਰ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਓ (ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕੋਗੇ) ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਦਾ (ਸਾਰਾ) ਧਿਆਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ (ਅਤੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਤੋਂ ਡਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ)। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ) ਤੁਸੀਂ (ਫੇਰ) ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਬਣ ਸਕੋਗੇ। ੧੦।

(ਇਸ ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ “ਯੂਸਫ” ਨੂੰ ਜਾਨ ਨਾ ਮਾਰੋ ਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਕੁਝ) ਕਰਨਾ (ਹੀ) ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ) ਡੂੰਘੀ ਬਾਉਲੀ ਵਿਚ ਸੁਟ ਦਿਓ। ਕਿਸੇ ਕਾਫਲੇ ਦਾ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਢ ਲਏਗਾ (ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਨੋਰਥ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ)। ੧੧।

(ਜੋ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਹ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੀ (ਤੋਖਲਾ) ਹੈ ? ਕਿ “ਯੂਸਫ” ਸੰਬੰਧੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ) ਪਿਆਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੨।

ਕਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ (ਸੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਹਰ) ਭੇਜਣਾ। ਉਹ ਉੱਥੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਖਾਏ, (ਪੀਏਗਾ) ਤੇ ਖੇਡੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ੧੩।

أَيُّنَا مِنَّا وَ تَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّ أَبَانَا
لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ①

اقْتُلُوا يُوسُفَ أَوْ اطْرَحُوهُ أَرْضًا يَخْلُ
لَكُمْ وَجْهُ أَبِيكُمْ وَ تَكُونُوا مِن بَدِيهِ
قَوْمًا ضَالِّينَ ②

قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَالْقَوْهُ فِي
غِيَبَتِ الْجَبِّ يَلْتَقِطُهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ إِنْ كُنْتُمْ
فَاعِلِينَ ③

قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا
لَهُ لَنَصُحُونَ ④

أَرْسَلَهُ مَعَنَا غَدًا يَزْنَعُ وَيَلْعَبُ وَإِنَّا
لَهُ لَمَفِظُونَ ⑤

ਉਸ ਨੇ (ਅਰਥਾਤ "ਯਕੂਬ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਲੈ ਕੇ ਜਾਣਾ, ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋਵੋ ਤੇ (ਕੋਈ) ਬਘਿਆੜ (ਹੀ ਨਾ ਆ ਕੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਏ। ੧੪।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਸ (ਗੱਲ) ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਵੀ) ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਜੱਥਾ ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਘਿਆੜ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ) ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਵਾਂਗੇ। ੧੫।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ ਤੇ (ਜਾ ਕੇ) ਉਸ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ) ਥਾਉਲੀ ਦੀ ਤਹਿ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, (ਤਾਂ ਇਧਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ) ਤੇ (ਓਧਰ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ) ਉਤਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹੇਂਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਫ਼ਰਤਵ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਵੇਂਗਾ। ਓਹ (ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਠੀਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ੧੬।

ਅਤੇ ਓਹ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਰੋਂਦੇ ਪਿਟਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ। ੧੭।

(ਅਤੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! (ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਖੋਡਣ ਤੇ ਚਿੱਦ ਲਾ ਕੇ ਦੌੜਨ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਗਏ ਸੀ ਅਤੇ "ਯੂਸਫ" ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਮਾਨ ਕੋਲ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

قَالَ إِنِّي يَخْرِقُنِي أَنْ تَذْهَبُوا بِهِ وَأَخَافُ أَنْ
يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَأَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُونَ ⑭

قَالُوا لَئِنْ أَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ إِنَّا إِذًا
لَّخٰسِرُونَ ⑮

فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهِ وَاجْتَمَعُوا أَنْ يُعْلَلُوهُ فِي غَيْبَتِ الْبَيْتِ
وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ لَتُنَجِّيَنَّهُمْ بِأَمْرِ هٰذَا وَهُمْ
لَا يَشْعُرُونَ ⑯

وَجَاءُوا أَبَاهُمْ عِشَاءً يَبْكُونَ ⑰

قَالُوا يَا أَبَانَا إِنَّا ذَهَبْنَا نَتَسَوَّى وَتَرَكْنَا يُوْسُفَ

ਤਾਂ (ਰੱਬ ਦੀ ਕਰਨੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਈ ਕਿ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਬਖਿਆੜ ਖਾ ਗਿਆ ਅਤੇ (ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਗੱਲ (ਨੂੰ ਠੀਕ) ਨਹੀਂ ਮੰਨੋਗੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚੇ (ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ) ਹੋਈਏ ? ੧੯।

ਅਤੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੁਆਉਣ ਲਈ) ਉਸ (ਯੂਸਫ਼) ਦੇ ਕੁੜਤੇ ਉੱਤੇ ਓਹ ਬੂਠੀ ਮੂੜੀ ਰਤ (ਵੀ) ਲਾ ਲਿਆਏ (ਸਨ)। (ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ (ਭੇੜੀ) ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ, (ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ)। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸਥਰ ਕਰਨਾ (ਹੀ ਯੋਗ) ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਗੱਲ ਤੁਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ (ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ) ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ? (ਤੇ ਉਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਮੰਗੀ ਜਾਏਗੀ)। ੧੯।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ (ਓਧਰ) ਇਕ ਕਾਫ਼ਲਾ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ (ਉਸ ਬਾਉਲੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ) ਆਪਣਾ ਡੋਲ ਲਮਕਾਇਆ ਸੀ। (ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਬਾਉਲੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਲਕ ਵੇਖਿਆ ਸੀ), ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ (ਕਾਫ਼ਲੇ ਦੇ ਸਾਥੀਓ!) ਇਕ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ (ਸੁਣੋ! ਅਰਥਾਤ ਵੇਖੋ ਮੈਨੂੰ) ਇਹ ਬਾਲਕ (ਮਿਲਿਆ) ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਾਲਿਆਂ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਪਾਰਕ ਮਾਲ ਸਮਝ ਕੇ ਲੁਕਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਸੀ। ੨੦।

عِنْدَ مَا عِنَّا فَأَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا
وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ ①

وَجَاءُوا عَلَى قَمِيصِهِ بِدَمٍ كَذِبٍ
قَالَ بَن سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْراً
فَصَبْرٌ جَبِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا
تَصِفُونَ ②

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ
فَآذَى ذُلُومَهُ قَالَ يَبْتَئُونَ هَذَا عِلْمَهُ
وَأَسْرُوهُ بِضَاعَتَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا
يَعْمَلُونَ ③

ਅਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜਦ 'ਯੂਸਫ਼' ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ 'ਯੂਸਫ਼' ਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਪਰਗਟ ਕਰਕੇ) ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹੇ (ਜਿਹੌ) ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਅਰਥਾਤ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਰੁਪਈਆਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ (ਉਸੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਉਸ ਨੂੰ) ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ ਤੁਫ਼ ਮੁੱਲ ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਨ। ੧੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ 'ਮਿਸਰ' (ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੱਲ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਰੱਖਣਾ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਇਹ (ਬਾਲਕ) ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੱਡਾ ਲਾਭਦਾਇਕ (ਸਿਧ) ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਂ (ਫੇਰ) ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਧਰਮ) ਪੁੱਤਰ (ਹੀ) ਬਣਾ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 'ਯੂਸਫ਼' ਨੂੰ ਉਸ ਦੇਸ ਵਿਚ (ਮਾਣ ਤੇ) ਸਤਿਕਾਰ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਸਤਿਕਾਰ) ਇਸ ਲਈ (ਵੀ) ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਣ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕੀਏ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀ ਗੱਲ (ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ) ਤੇ (ਵੱਡਾ) ਸਮਰਥ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ (ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ) ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੧੨੨।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ (ਯੂਸਫ਼) ਆਪਣੇ ਬਲ (ਤੇ ਜ਼ੁਆਨੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ) ਨੂੰ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ (ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ) ਤੇ (ਖ਼ਾਸ) ਗਿਆਨ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੨੩।

وَسَرَّوْهُ بِمَنْ يَخْتَرُ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِلِينَ ①

੧੨

وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِنْ مِصْرَ لَا مِرَآةَ أَكْرَمِي مَثْوَاهُ عِنْدِي أَنْ يَنْفَعَنِيَ أَوْ يَكُونَ لَدَاكَ مِثْلًا لِيُؤْسَفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعْلِمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَى أَمْرِهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ②

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ③

ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਕੱਢਣ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੇ 'ਯੂਸਫ਼' ਨੂੰ ਵੇਚਿਆ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਰੁਪਈਏ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਲਚ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜਿਸ (ਤੀਵੀਂ) ਦੇ ਘਰ ਉਹ (ਰਹਿੰਦਾ) ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ) ਕੁਕਰਮ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੇ ਘਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਮੇਰੇ ਵਲ) ਆਓ। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਕੁਕਰਮ ਤੋਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਓਟ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਉਹ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਸੇ ਨੇ (ਹੀ) ਮੇਰੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ ਚੰਗੀ ਬਣਾਈ ਹੈ। (ਸੱਚੀ) ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਕਦੇ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ੨੪।

ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ (ਆਪਣੀ) ਇੱਛਾ ਪੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ (ਯੂਸਫ) ਨੇ ਵੀ ਉਸ (ਤੋਂ ਬਚਨ) ਬਾਰੇ (ਆਪਣੀ) ਇੱਛਾ ਪੱਕੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਨਾ ਵੇਖਿਆ ਹੁੰਦਾ, (ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ।) ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ (ਹੋਇਆ) ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਕੁਕਰਮ ਤੇ ਵਿਭਚਾਰ (ਦੀ ਗੱਲ) ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਈਏ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਤਿਵੰਤੇ (ਤੇ ਪਾਕ ਕੀਤੇ ਹੋਏ) ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੨੫।

ਅਤੇ ਓਹ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਦੌੜੇ ਸਨ ਤੇ (ਇਸ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਵਿਚ) ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁਝ ਤੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ (ਜਦ ਓਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਦੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ (ਖੜੋਤਾ) ਵੇਖਿਆ ਸੀ। (ਜਿਸ ਤੇ) ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ (ਬੂਠ ਹੀ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਤੁਹਾਡੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਵਿਭਚਾਰ

وَرَاوَدْتُهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَعَلَقَ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْت لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿١٤﴾

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهَا وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَاهَاَنَّ رَبُّهُ لَكَ لِنَصَرَفَ عَنْهُ الشُّوءُ وَالْفَحْشَاءُ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿١٥﴾

وَأَسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَيْصَةُ مِنْ دُمُورٍ أَلْفِيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ قَالَتْ مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَنْ

(ਕਰਨਾ) ਚਾਹੇ; ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ ਕੋਈ) ਦੇਡ ਨਹੀਂ (ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ) ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਜਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ) ।੨੬।

ਉਸ (ਯੂਸਫ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਹ ਗੱਲ ਝੂਠ ਹੈ); ਸਗੋਂ ਇਸ ਤੀਵੀਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਇਕ) ਭੇੜਾ ਕਰਮ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਦੇ (ਹੀ) ਇਕ ਸੱਜਣ ਨੇ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ (ਕਿ ਇਸ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਤੇ ਇਸ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕੁਝਤਾ ਤਾਜ਼ਾ ਪਾਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ) ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਕੁਝਤਾ ਅਗਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪਾਟਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਤੀਵੀਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਦਮੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਝੂਠਾ ਹੈ ।੨੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ (ਆਦਮੀ) ਦਾ ਕੁਝਤਾ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪਾਟਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੀਵੀਂ ਨੇ ਕੁਝ ਤੋਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਆਦਮੀ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੱਚਾ ਹੈ ।੨੮।

ਸੋ ਜਦ ਉਸ (ਦੇ ਪਤੀ) ਨੇ ਉਸ (ਯੂਸਫ) ਦੇ ਕੁਝਤੇ ਨੂੰ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪਾਟਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ (ਸਾਰਾ ਝਗੜਾ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਚਲਿੱਤਰ ਦਾ ਜਿੱਟਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਚਲਿੱਤਰ ਵੱਡੇ ਭਾਰੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੨੯।

ਹੇ "ਯੂਸਫ"! ਤੂੰ ਇਸ (ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਚਲਿੱਤਰ) ਨੂੰ ਭੁੱਲਾ ਦੇ ਅਤੇ (ਹੇ ਤੀਵੀਂ!) ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਸ਼ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ (ਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ ।੩੦। (ਰਕੂਅ ੩)

يُتَيْمَنُ أَوْ عَدَابُ الْيَمِّ ①

قَالَ هِيَ رَاوَدْتَنِي عَنْ نَفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا إِنْ كَانَ قَبِيصُهُ قَدْ مِنْ قَبْلِ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَذِبِينَ ②

وَإِنْ كَانَ قَبِيصُهُ قَدْ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ③

فَلَمَّا رَأَى قَبِيصَهُ قَدْ مِنْ دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِنْ كَيْدِكَ إِنْ كَيْدُكَ عَظِيمٌ ④

يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكَ كُنْتَ مِنَ الْخَاطِئِينَ ⑤

ۚ

ਉਸ ਨਗਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ (ਇਕ ਦੂਜੀ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ “ਅਜੀਜ਼” ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਆਪਣੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ (ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ) ਉਸ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁੱਲ ਵਿਚ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਾਂ। ੩੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੋਜਨ ਦਾ) ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ (ਉਚੇਰਾ) ਤਖ਼ਤ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। (ਜਦ ਓਹ ਸਾਰੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ (ਖਾਣੇ ਦੇ ਕੱਟਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਇਕ) ਛੁਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ (ਯੂਸਫ਼ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਵੇ ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ (ਤੀਵੀਆਂ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਵੱਡੀ) ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ (ਮਨੁੱਖ) ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ (ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੱਡੀ ਹੋਰਾਨੀ ਨਾਲ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਧ ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ ਇਹ ਸੱਜਣ ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਹੀ (ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਭਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਪਤਿਵੰਤਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ੩੨।

(ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਹੋ (ਬੰਦਾ) ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਿੰਦ-ਦੀਆਂ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਇਸ ਤੋਂ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ,

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَنْ نَفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ③١

فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَكًا وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ③٢

قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ وَلَئِنْ لَّمْ يَفْعَلْ مَا أُمِرْتُ

ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇਂਦੇ ਹੋਠ ਦਬਾ ਲਈਆਂ ਸਨ।

(ਪਰ) ਉਸ ਤੋਂ (ਵੀ) ਇਹ ਬਚਿਆ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਨੇ ਉਹ ਗੱਲ—ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹਾਂ, ਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਹੀਣਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ੩੩।

(ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ) ਉਸ (ਯੂਸਫ਼) ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ) ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਕਿ) ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜਿਸ ਗੱਲ ਵਲ ਉਹ (ਤੀਵੀਂ) ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਚਲਿੱਤਰ (ਦੇ ਭੇਡੇ ਸਿੱਟੇ) ਤੋਂ ਨਾ ਬਚਾਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਝੁਕ ਜਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀਆਂ^੧ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਾਂਗਾ। ੩੪।

ਸੋ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਚਲਿੱਤਰਾਂ (ਦੇ ਸਿੱਟੇ) ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੫।

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ) ਚਿਹਨ ਚੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ (ਇਹ) ਰਾਇ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ (ਇਸ ਬਦਨਾਮੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ) ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ (ਘੱਟੋ ਘੱਟ) ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰ ਕੈਦ ਕਰ ਦੇਣ। ੩੬।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ (ਉਸ) ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੋ ਹੋਰ ਗੱਭਰੂ (ਵੀ) ਕੈਦ ਹੋਏ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ (ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ) ਵੇਖਿਆ ਹੈ

لَيْسَجَنَّ وَيَكُونَا مِنَ الضَّغِيرِينَ ①

قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ
وَلَا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُنْ
مِنَ الْجَاهِلِينَ ②

فَأَسْتَجِبْ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ إِنَّهُ
هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ③

ثُمَّ بَدَأَ لَهُمْ فِي بَعْدِ مَا رَأَوُا آيَاتٍ لِيُجَنَّبَهُ
عَنِ السِّجْنِ ④

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَيْنِ ⑤ قَالَ
أَحَدُهُمَا إِنِّي أَرَانِي أَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ

^੧ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਵਾਂ।

ਕਿ ਮੈਂ ਅੰਗੂਰ ਨਿਚੋੜ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਮੈਂ (ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ) ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੰਛੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾ ਰਹੇ ਹਨ। (ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਝਾ ਦਿਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ੩੨।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਦਾ) ਭੋਜਨ ਵੀ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਏਹਨਾਂ (ਸੁਪਨਿਆਂ) ਦਾ ਭਾਵ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ। ਇਹ (ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਦੱਸਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਮੇਰੇ ਵਿਚ) ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਤਿ ਦਾ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਕਿਆਮਤ (ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ) ਦੇ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩੩।

ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ— “ਇਬਰਾਹੀਮ”, “ਇਸਹਾਕ”, ਤੇ “ਯਕੂਬ” ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ (ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ) ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ (ਉਸ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੩੪।

ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀਓ! ਕੀ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ) ਵਿਰੋਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਕਈ ਇਸ਼ਟ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਾਂ (ਇੱਕੋ ਇਕ) ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ?

الْآخِرُ إِنِّي أُنَبِّئُ أَحْمَلَ فَوْقَ رَأْسِي خُبْرًا
تَأْكُلُ الظَّيْرُ مِنْهُ نَبْنَأُ بِتَأْوِيلِهِ إِنَّا
نُزَكُّكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ③

قَالَ لَا يَأْتِيَكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِ إِلَّا بِنَاءِكُمَا بِتَأْوِيلِهِ
قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ذُلُّكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِي رَبِّي إِنِّي تَرَكْتُ
مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ
كَفَرُونَ ④

وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ
مَا كَانَ لَنَا أَنْ نُشْرِكَ بِاللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ذَلِكَ مِنْ
فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَشْكُرُونَ ⑤

يُصَاحِبِي السِّجْنِ أَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ خَيْرٌ أَمِ

ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ (ਬਣਾਉਣੀ) ਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ—ਜੋ ਤੁਸਾਂ (ਆਪ) ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੇ ਘੜੇ ਹੋਏ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ—(ਕਿਸੇ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। (ਸੋ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਤੇ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਏਹੋ ਠੀਕ ਧਰਮ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹੀ ਹਨ। ੪੦-੪੧।

ਹੇ (ਮੇਰੇ) ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀਓ! (ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਸੁਣੋ।) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਲਾਇਆ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਫੇਰ ਪੰਛੀ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ (ਮਾਸ ਆਦਿ) ਖਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੪੨।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਰਿਹਾਈ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਹੈ—ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਅੱਗੇ ਮੋਰਾ (ਵੀ) ਵਰਣਨ ਕਰੀ, ਪਰ ਸੈਤਾਨ^੧ ਨੇ ਉਸ (ਰਿਹਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੈਦੀ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਅਤੇ) ਉਹ (ਯੂਸਫ) ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੪੩। (ਰਕੂਅ ੫)

اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٤٠﴾
مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا أَسْمَاءً سَتَيَبُتُونَهَا
أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنَّ
الْحُكْمَ لِلَّهِ الْأَمْرِ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ ذَلِكَ
الَّذِينَ لَقِيتُمْ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

يُصَاحِبِي السَّجْنِ أَمَّا أَحَدُكُمَا فَيَسْقِي رَبَّهُ خَمْرًا
وَأَمَّا الْآخَرُ فَيُصَلِّبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْ رَأْسِهِ
قُفِيَ الْأَمْرُ الَّذِي فِيهِ تَسْتَفْتِينَ ﴿٤٢﴾

وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ أَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ
رَبِّكَ فَأَنَسَ الشَّيْطَانُ وَكَرَّسَ بِهِ فَنَبِّئَنِي بِالْحَقِّ
يُضَعُّ سِنِينَ ﴿٤٣﴾

ع

^੧ਸੈਤਾਨ ਦਾ ਪਦ ਹਰੇਕ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੇ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਭੁੱਲ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ “ਯੂਸਫ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸੈਤਾਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ “ਇਨਸ਼ਾਅਲਾਹ” ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਵੀ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਨਾਲ “ਯੂਸਫ” ਦਾ ਵੀ—ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਬੀ ਸੀ—ਅਧਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਅਤੇ (ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ (ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ) ਸੱਤ ਮੋਟੀਆਂ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਗਊਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤ ਨਿਰਬਲ (ਗਊਆਂ) ਖਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਤ (ਤਾਜ਼ੇ ਤੇ) ਹਰੇ ਭਰੇ ਸਿੱਟੇ (ਵੇਖੇ ਹਨ) ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ (ਸਿੱਟੇ ਵੀ) ਵੇਖੇ ਹਨ, ਜੋ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੇ ਸਿਰਕਦ ਸਰਦਾਰੋ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ (ਇਸ) ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਭਾਵ ਸਮਝਾਓ। ੪੩।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਹ ਤਾਂ) ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਪਨੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਲੋਕ) ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੪੪।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਦੋ ਕੋਦੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ—ਜਿਸ ਨੇ ਰਿਹਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ (ਜਿਸ ਨੇ) ਇਕ ਚੋਖੇ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ (ਯੂਸਫ ਨਾਲ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਬੀਤਿਆ ਸੀ—ਉਸ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦਸ ਦਿਆਂਗਾ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ (ਇਸ ਦੇ ਭਾਵ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਲਈ) ਭੇਜ ਦਿਓ। ੪੫।

(ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ “ਯੂਸਫ” ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ “ਯੂਸਫ”! (ਹਾਂ) ਹੇ ਸਚਿਆਰ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਸੱਤ ਮੋਟੀਆਂ ਗਊਆਂ (ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖਣ) ਬਾਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਤ ਨਿਰਬਲ (ਗਊਆਂ) ਖਾ ਜਾਣ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੱਤ ਹਰੇ ਭਰੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੁਝ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਸਿੱਟਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਝਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦੇ ਭਾਵ ਦਾ) ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਏ। ੪੬।

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى سَبْعَ بَقَرَاتٍ
سَيَأْكُلْنَ سَبْعَ عَجَافٍ وَسَبْعَ سُتَبِلَاتٍ
خُضِرَ وَأَخْرَيْسَتْ يَأْكُلْنَ الْمَلَأَ أَفْتُونِي فِي رُيَايَ
إِنْ كُنْتُمْ لِلرُّيَا تَعْبُرُونَ ④

قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْأَحْلَامِ
بِغُلِيِّينَ ⑤

وَقَالَ الَّذِي نَجَّى مِنْهَا وَادَّكَرَ
بَعْدَ أَمَةٍ أَنَا أَنْتُمْ بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ ⑥

يُوسُفَ أَيُّهَا الصِّدِّيقُ أَفْتِنَا فِي سَبْعِ بَقَرَاتٍ سَيَأْكُلْنَ
يَأْكُلْنَ سَبْعَ عَجَافٍ وَسَبْعِ سُتَبِلَاتٍ خُضِرَ وَأَخْرَ
يَلْبِسَتْ لَعَلِّي أَرْجِعَ إِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ⑦

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹੇ, ਲਗਾਤਾਰ ਵੱਡੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਬਾੜੀ (ਦਾ ਕੰਮ) ਕਰੋ। ਸੋ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ) ਤੁਸੀਂ ਜੋ (ਕੁਝ) ਵਾਢੀ ਕਰੋ, ਉਸ (ਸਾਰੇ) ਅੰਨ-ਦਾਣੇ ਨੂੰ ਛੁੱਟ (ਉਸ ਦੇ) ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਹਿੱਸੇ ਦੇ—ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਖਾ ਸਕੋ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਵਿਚ (ਹੀ) ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ੪੮।

ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸੱਤ ਵਰ੍ਹੇ ਭਾਵੇਂ (ਕਾਲ ਤੇ ਸੌਂਕੇ ਦੇ) ਆਉਣਗੇ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਦੇ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬਚਾ ਲਓ—(ਉਸ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੰਨ-ਦਾਣੇ ਨੂੰ) ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਖਾ ਜਾਣਗੇ। ੪੯।

ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਵਰ੍ਹਾ (ਅਜਿਹਾ) ਆਏਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦ^੧ ਸੁਣੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਓਹ (ਸੌਂਕੇ) ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੁਗਾਤਾਂ^੨ ਦੇਣਗੇ। ੫੦।

(ਰਕੂਅ ੬)

ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ (ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਓ। ਸੋ ਜਦ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ) ਦੂਤ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ (ਯੂਸਫ) ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ

قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَأَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرَّوْهُ
فِي سُبُلِهِ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَأْكُلُونَ ④

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ مَا
قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَحْصِنُونَ ⑤

ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَامٌ فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ
وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ⑥

੬

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَىٰ فِيهَا لَنَاءً جَاءَهُ
الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَىٰ رَبِّكَ فَسْأَلْهُ

^੧ਦੂਜੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰਖਾ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੇ ਈਸਾਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਮਿਸਰ” ਦੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਰਖਾ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਆਗਿਆਨਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਕਦੇ ਵੀ ਵਰਖਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਥੋੜ੍ਹੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਵਰਖਾ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ “ਯੂਗਾਸ” ਦਾ ਅਰਥ ਫ਼ਰਿਆਦ ਦਾ ਸੁਣਿਆ ਜਾਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਏਹ ਲੋਕ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ ਕੁਣ ਵਾਚਕ ਨਾਂ “ਮੁਸਤਫ਼ਾਸ” ਵੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦਾਂ ਦਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ।

^੨ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਯਾਅਸਿਰੂਨਾ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਅੰਧਰ ਨਿਚੋਤਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸੁਗਾਤਾਂ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹਨ; ਜੋ ਖੁਸ਼ੀ ਸਮੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਲ ਮਗਰੋਂ ਸੁਕਾਲ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਨੇ ਈਦ ਮਨਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੁਗਾਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਯਾਅਸਿਰੂਨਾ” ਦਾ ਟੀਕਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੁਗਾਤਾਂ ਦੇਣਗੇ।

(ਕਿ) ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਜਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਢੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ (ਹੁਣ) ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਚਲਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੧।

(ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣ ਕੇ) ਉਸ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ (ਤੀਵੀਆਂ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ (ਉਹ) ਮਾਮਲਾ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ “ਯੂਸਫ” ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਇਕ ਵਿਭਚਾਰ) ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ^੧ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਕੀ ਸੀ? ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ (ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਡਰਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਰਾਈ (ਦੀ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ ਸੀ। (ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ) ਅਜ਼ੀਜ਼ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ (ਹੀ) ਇਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਇਸ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਚਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ੧੨।

(ਅਤੇ “ਯੂਸਫ” ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ) ਕਿ ਇਹ (ਗੱਲ ਮੈਂ) ਇਸ ਲਈ ਕਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਅਜ਼ੀਜ਼) ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਮੈਂ (ਉਸ ਦੀ) ਗ਼ੋਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਖਿਆਨਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ (ਮੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ) ਖਿਆਨਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੩।

مَا بَالُ النِّسْوَةِ الَّتِي قَطَعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ⑤

قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَأَوْتَنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ النَّحْضَضُ الْحَقُّ أَنَا رَأَوْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصّٰدِقِينَ ⑥

ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّي لَمْ اَخْنَهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي ٥
كَيْدَ الْخٰٓئِنِينَ ⑥

^੧ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵਿਭਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਇਹ “ਯੂਸਫ” ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਜਤਨ ਸੀ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਓਹ “ਯੂਸਫ” ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਚੀ ਗਵਾਹੀ ਲੁਕਾ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ ਅਪਰਾਧ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵੀ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ (ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭੁੱਲ ਤੋਂ) ਨਿਰਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ (ਮਨੁੱਖੀ) ਮਨ ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਤੇ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਮਿਹਰ ਕਰੇ—ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਤੇ ਵੱਡਾ ਦਲੇਰ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੫੪।

ਅਤੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ (ਯੂਸਫ਼) ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਖ਼ਾਸ ਕੰਮਾਂ ਲਈ) ਚੁਣ ਲਵਾਂ। (ਜਦ “ਯੂਸਫ਼” ਆਏ ਸਨ ਤੇ) ਉਸ (ਬਾਦਸ਼ਾਹ) ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, (ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਸਮਝ ਕੇ ਇਉਂ) ਬੋਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਅੱਜ (ਤੋਂ) ਸਾਡਾ ਪਤਿਵੰਤਾ ਤੇ ਭਰੋਸੇ ਵਾਲਾ ਅਹਿਲਕਾਰ ਹੋਵੇਂਗਾ। ੧੫੫।

(ਇਸ ਤੇ “ਯੂਸਫ਼” ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੇਸ ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਖ਼ਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ) ਚੰਗਾ ਰਾਖਣਹਾਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਖ਼ਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਯੋਗ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਕੇ) ਅਸੀਂ “ਯੂਸਫ਼” ਨੂੰ ਉਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ (ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਜਿੱਥੇ (ਕਿਤੇ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਵਿਚਰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, (ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ) ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ (ਦਾ ਹਿੱਸਾ) ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਇਆ ਕਰਦੇ। ੧੫੭।

وَمَا أْبْرِئِي نَفْسِي إِنْ النَّفْسُ لَأَمَّارَةٌ بِالشُّوْرِ
إِلَّا مَا رَجِمْتُ إِنْ رَزَقْنِي غَفُورٌ شَرِيحٌ ⑤

وَقَالَ الْمَلِكُ إِنِّي أَرَى فِيكَ
لِنَفْسِي فَكُنَا كَلِمَةً قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ
لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ ⑥

قَالَ اجْعَلْنِي عَلَى خَزَائِنِ الْأَرْضِ إِنِّي
حَفِيظٌ عَلِيمٌ ⑦

كَذَلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ يَتَّبِعُوا مِنْهَا
حَيْثُ يَشَاءُ يُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا مَنْ نَشَاءُ وَلَا نُضِيعُ
أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ⑧

ਅਤੇ (ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਫਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ (ਕਿਤੇ) ਵਧ (ਚੜ੍ਹ ਕੇ) ਹੈ। ੧੫੮। (ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ (ਉਸ ਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ) 'ਯੂਸਫ਼' ਦੇ ਭਰਾ (ਵੀ ਉਸ ਦੇਸ ਵਿਚ) ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਹਸ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੀ) ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣ ਸਕੇ ਸਨ। ੧੫੯।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਕੇ (ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ) ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਇਕ ਭਰਾ ਹੈ, (ਹੁਣ) ਉਸ ਨੂੰ (ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ) ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲਿਆਉਣਾ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਮਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਮੈਂ ਅਤਿਥੀ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਚੰਗਾ (ਕਰਦਾ) ਹਾਂ। ੧੬੦।

ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਆਂਦਾ, ਤਾਂ (ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਕਿ) ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੋਲ ਕੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਲਾਗੇ ਵੀ ਨਾ ਫਟਕਣਾ। ੧੬੧।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਇਹ ਕੰਮ) ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ੧੬੨।

وَلَا جُرْأَجْرَ الْآخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ⑤

وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ⑥

وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ اسْتَئْذِنِي يَأْتِجُ لَكُمْ مِنْ أَبِيكُمْ أَلا تَرَوْنَ أَنِّي أُوتِي الْكَيْلَ وَأَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ⑦

فَإِنْ لَمْ تَأْتُونِي بِهِ فَلَا كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِي وَلَا تَقْرَبُونِ ⑧

فَالْوَاَسْطَاوُ عَنْهُ أَبَاءُ وَإِنَّا لَفَاعِلُونَ ⑨

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ (ਪਰਤਾ ਕੇ) ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਬੇਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਰ ਦਿਓ। ਸ਼ਾਇਦ ਜਦ ਓਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਰਤਣ, ਤਾਂ ਇਸ (ਉਪਕਾਰ) ਨੂੰ ਮੰਨਣ (ਤੇ) ਸ਼ਾਇਦ ਓਹ (ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਹੀ) ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਣ। ੬੩।

ਸੋ ਜਦ ਓਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਵਾਪਸ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੋ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਸਾਨੂੰ (ਅੱਗੇ ਤੋਂ) ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਮਿਣ ਕੇ ਦੇਣੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ (ਹੁਣ) ਸਾਡੇ ਭਰਾ (ਬਿਨਯਾਮੀਨ) ਨੂੰ (ਵੀ) ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਭੇਜੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਦੇ ਰਾਖਣਹਾਰ ਸਿਧ ਹੋਵਾਂਗੇ। ੬੪।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸੋ ਕਿ) ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਨਿਕਲੇ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ, ਇਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿੱਟਾ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਪਰ (ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ) ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਚੰਗਾ ਰਾਖਣਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੬੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਸਾਰੀ) ਪੂੰਜੀ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

وَقَالَ لِفَتَيْنِهِ اجْعَلُوا بِصَاعَتَهُمُ فِي رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَا إِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ٦٣

فَلَمَّا رَجَعُوا إِلَىٰ أَبِيهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مُنِعْ مِنَّا الْكَيْلَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا آخَانَا نَكْتُلْ وَإِنَّا لَهُ لَحَافُظُونَ ٦٤

قَالَ هَلْ آمَنْتُمْ عَلَيَّ إِلَّا كَمَا آمَنْتُمْ عَلَىٰ أَخِيهِ مِنْ قَبْلُ ۖ قَالَ لَهُ خَيْرٌ حِفْظًا وَهُوَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ٦٥

وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِصَاعَتَهُمْ رُدَّتْ إِلَيْهِمْ قَالُوا يَا أَبَانَا مَا نَبْغِي

ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇੰਨਾ ਕਹਿਣਾ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਮੌਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਗਈ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਵਿਚ “ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ” ਦਾ ਪਦ ਵੀ ਨਾਲ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ “ਇਲੇਨਾ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਟੁਕ ਦੇ ਨਾਲ ਮੂਲ ਪਾਠ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

(ਇਸ ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ(ਕਿ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! (ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ) ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਕੀ ਆਸ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। (ਵੇਖੋ !)
ਇਹ ਸਾਡੀ ਪੁੰਜੀ (ਵੀ) ਸਾਨੂੰ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ (ਜੇ ਸਾਡਾ ਭਰਾ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ) ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਵੀ ਲਿਆ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੀ (ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਰਾਖੀ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਲਾਏ ਉੱਠ ਵਧ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗੇ। ਇਹ ਭਾਰ (ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮੁਫਤ ਮਿਲੇਗਾ), ਵੱਡਾ ਇਨਾਮ ਹੈ। ੬੬।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਭੇਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ (ਮੇਰੇ ਕੋਲ) ਪਰਤਾ ਕੇ ਲੈ ਆਉਗੇ; ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਆਪ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ) ਫਸ ਜਾਓ। ਫੇਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਸ ਸਮੇਂ) ਅਸੀਂ ਜੋ (ਕੁਝ) ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੬੭।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਪੁੱਤਰੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਇੱਕੋ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬਾਣੀਂ ਇਕੱਠੇ ਅੰਦਰ ਨਾ ਜਾਣਾ; ਸਗੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ^੨

هَذِهِ بِضَاعَتُنَا رُؤُتَ الْيَتَامَىٰ وَنَبِيرَ أَهْلِنَا
وَنَحْفَظُ أَخَانَا وَنَزِدُكَ كَيْلَ بَعِيرٍ ذَلِكَ
كَيْلُ يَسِيرٍ ①

قَالَ لَنْ أُرْسِلَهُ مَعَكُمْ خَافَ تَكُونُ مَوْثِقًا مِّنْ
اللَّهِ لَنَا ثِنْتِي يَهْ إِلَّا أَنْ يَخَاطِبَكُمْ فَلَمَّا آتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ
قَالَ اللَّهُ عَلَىٰ مَا نَقُولُ وَكَيْلٌ ②

وَقَالَ يَتَىٰ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਕੈਲੁਯਸੀਰਾ” ਹੈ। ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਾਰ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਬੰਝਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਖੋਚ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਕੋਈ ਵੀ “ਯਸੀਰੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ “ਸੌਖ” ਜਾਂ “ਸੌਖ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਵੀ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

^੨ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ‘ਯਾਕੂਬ’ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਪੁੰਜ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ‘ਯਾਕੂਬ’ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਵੇਡਣ ਵਾਲਾ ‘ਯੂਸਫ’ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ‘ਫਿਰਾਉਨ’ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵਜ਼ੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ‘ਯੂਸਫ’ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ। ਸੋ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਯਾਕੂਬ’ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਬਾਣੀਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਾਣ; ਤਾਂ ਜੋ ਸ਼ਾਹੀ ਸਿਪਾਹੀ “ਕਿਨਯਾਮੀਨ” ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਯੂਸਫ’ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਦੇਣ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਸੁਣ-ਸੁਣਾ ਲੈਣ।

ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਥਾਣੀਂ ਜਾਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਪਕੜ) ਤੋਂ (ਬਚਾਉਣ ਲਈ) ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਫੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੈ। ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਮੈਂ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੬੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦੱਸੇ ਵੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਨੋਰਥ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ (ਯਾਕੂਬ) ਆਪਣੀ ਕਿਸੇ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ (ਸਪੁੱਤਰਾਂ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹਾਂ, ਯਾਕੂਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਇੱਛਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ^੧ ਅਤੇ ਚੁੰਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਯਾਕੂਬ) ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਗਿਆਨੀ ਸੀ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ (ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੬੯। (ਰਕੂਅ ੮)

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਯੂਸਫ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਟਿਕਾਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਤੇਰਾ (ਗੁਆਰਿਆ ਹੋਇਆ) ਭਰਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਜੋ ਉਹ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, (ਹੁਣ) ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ। ੭੦।

مِنْ أَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ وَمَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِنَّ الْحُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٨﴾

وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ أَمَرَهُمْ أَبُوهُمْ مَا كَانَ يُفِيهِ عَنْهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا حَاجَةٌ فِي نَفْسِ يَعْقُوبَ قَضَاهُ وَإِنَّهُ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦٩﴾

وَلَمَّا دَخَلُوا عَلَى يُوسُفَ أَدَّى إِلَيْهِ أَخَاهُ قَالَ إِنِّي أَنَا أَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧٠﴾

^੧ਅਰਥਾਤ ਦੂਜੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਨਯਾਮੀਨ ਨੂੰ ਯੂਸਫ ਨਾਲ ਮਿਲਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਲਦਾ ਕੇ (ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਲਈ) ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਇਕ) ਕਟੋਰਾ (ਵੀ) ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬੋਰੇ ਵਿਚ^੧ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ (ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ) ਇਕ ਔਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਸ਼ਾਹੀ ਅਹਿਲਕਾਰ) ਨੇ ਇਹ ਔਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੇ ਕਾਫ਼ਲੇ ਵਾਲਿਓ ! ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਚੋਰ ਹੋ ॥੧॥

ਓਹਨਾਂ (ਯੂਸਫ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ (ਸ਼ਾਹੀ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਚੋਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ? ॥੨॥

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਮਿਣਨ ਦਾ ਸ਼ਾਹੀ ਪੇਸ਼ਾਨਾ^੨ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਬੰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ (ਲਭ ਕੇ) ਲਿਆਏਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਉੱਠ ਦੇ ਭਾਰ ਜਿੰਨਾ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਉਸ ਦਾ (ਇਨਾਮ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ (ਉਸ ਔਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਮੈਂ ਉਸ (ਇਨਾਮ) ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹਾਂ ॥੩॥

فَلَمَّا جَاهَزَهُمْ بِمَخَارِجِهِمْ جَعَلَ لِيُفْقَايَةً
فِي رَحْلِ أَخِيهِ ثُمَّ أَذَّنَ مُؤَذِّنٌ أَتَتْهَا
الْعِيرُ أَكْثَرُ لَيْلٍ ۖ قَالُوا

قَالُوا وَأَمَلْنَا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ ۖ

قَالُوا تَفْقِدُ صَوَاعَ الْبَلَكِ وَلَيْنَ جَاءَ بِهِ حِمْلُ
بَعِيرٍ وَأَنَا بِهِ زَعِيمٌ ۖ

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਫਸਾਉਣ ਲਈ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਉਸ ਕਟੋਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਬੋਰੇ ਵਿਚ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਸੀ, ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਯੂਸਫ' ਨੇ ਥਕ ਕੇ ਪੀਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਨੌਕਰ ਪਾਣੀ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਉਹ ਭਾਂਡਾ ਜੋ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਵੀ ਮਿਣਦੇ ਸਨ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬੋਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡੇ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਦੁਧ ਤੇ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਗਲਾਸਾਂ ਨਾਲ ਮਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਗਲਾਸ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

^੨ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਸੀ, ਪਰ ਔਲਾਨ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਮਿਣਨ ਦੇ ਪੇਸ਼ਾਨੇ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਯੂਸਫ' ਨੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਮਿਣਨ ਵਾਲਾ ਭਾਂਡਾ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ "ਸੁਵਾਅ" ਦਾ ਪਦ ਜੋ ਦੋਬੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮਿਣਨ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਵੀ ਹਨ। ਸੋ ਇੱਕੋ ਹੀ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਮਿਣਨ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਵੀ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ
ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਇਥੋ) ਇਸ
ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ
ਝਗੜਾ ਕਰੀਏ ਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਅਸੀਂ ਚੋਰ ਹਾਂ। ੧੭੪।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੇ
(ਸਿਧ) ਹੋਏ, ਤਾਂ ਇਸ (ਚੋਰੀ) ਦੀ ਕੀ ਸਜ਼ਾ
ਹੋਵੇਗੀ ? ੧੭੫।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਇਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ
ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਬੋਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ (ਭਾਂਡਾ)
ਨਿਕਲੇ, ਉਹ (ਆਪ ਹੀ) ਇਸ (ਅਪਰਾਧ) ਦਾ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਵੇ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਏਹੋ ਹੀ ਦੰਡ
ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੭੬।

ਸੋ ਉਸ (ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਨੇ ਉਸ (ਯੂਸਫ) ਦੇ
ਭਰਾ ਦੇ ਬੋਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੂਜਿਆਂ)
ਦੇ ਬੋਰਿਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬੋਰੇ (ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ
ਉਸ) ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ (ਕਟੋਰੇ) ਨੂੰ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ 'ਯੂਸਫ' ਲਈ (ਇਕ) ਵਿਉਂਤ
ਕੀਤੀ ਸੀ, (ਨਹੀਂ ਤਾਂ) ਉਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ
ਅੰਦਰ (ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ) ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਸ ਵਿਉਂਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ
ਸਕਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਦੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਦਵੀ
ਉੱਚੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ)
ਹਰੇਕ ਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ (ਉਸ ਤੋਂ) ਵੱਡਾ
ਗਿਆਨੀ ਹੈ। ੧੭੭।

قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِي الْأَرْضِ
وَمَا كُنَّا سْرِقِينَ ۝

قَالُوا مَّا جَزَاؤُهُ إِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ۝

قَالُوا جَزَاؤُهُ مَنْ أُجِدَ فِي رَحْلِهِ فَهُوَ جَزَاؤُهُ كَذَلِكَ
نَجْزِي الظَّالِمِينَ ۝

فَبَدَأَ بِأَوْعِيَّتِهِمْ قَبْلَ رِعَاءِ أَخِيهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا
مِنْ رِعَاءِ أَخِيهِ كَذَلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ
لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ
نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَّنْ نَّشَاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ
عَلِيمٌ ۝

ਨੋਟ: ਇਹ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ ਕਿ 'ਬਿਨਯਾਮੀਨ' 'ਯੂਸਫ' ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਪਤਿਵੰਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਬੋਰਾ
ਪਿੱਛੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ 'ਯੂਸਫ' ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਉਹ ਭਾਂਡਾ ਜੋ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਦੇ ਵੀ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦੇ ਬੋਰੇ
ਵਿਚ ਰੱਖਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੁੱਛ ਦੀ ਇਕ ਵਿਉਂਤ ਸੀ। 'ਯੂਸਫ' ਨੇ ਆਪ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਫੁੱਫਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਇਹੋ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਪੁੱਛ
ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਉਂਤ ਅਸੀਂ 'ਯੂਸਫ' ਵਾਸਤੇ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਸਕੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੁਲਕੀ
ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਦੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ
ਹੈ ਕਿ 'ਯੂਸਫ' ਨੇ ਕੋਈ ਧੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਭਰਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੋਕ ਸਕੇ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਤੇ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ
ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

ਓਹਨਾਂ (ਯੂਸਫ਼ ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ) ਨੇ (ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ ਇਸ ਨੇ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ (ਇਹ ਕੋਈ ਹੋਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ); ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਰਾ (ਯੂਸਫ਼ ਵੀ) ਚੋਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ 'ਯੂਸਫ਼' ਨੇ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ) ਮਨ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖੀ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ) ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਨੀਵੇਂ ਲੋਕ ਹੋ, ਜੇ ਗੱਲ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ¹। 12੮।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਰਦਾਰ²! ਇਸ ਦਾ ਪਿਤਾ ਵੱਡਾ ਬਿਧੂ (ਬੁੱਢਾ) ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ) ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਫੜ ਲਵੋ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। 12੯।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ ਅਸੀਂ) ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਿਸ ਕੋਲੋਂ ਸਾਡਾ ਮਾਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਫੜਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਚਾਲਮਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲਾਂਗੇ। ੧੩੦। (ਰਕੂਅ ੯)

ਸੋ ਜਦ ਓਹ ਉਸ (ਯੂਸਫ਼) ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ) ਅੱਡ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। (ਫੇਰ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੇ (ਭਰਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ (ਹੋਇਆ) ਹੈ।

قَالُوا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَّهِ مِنْ قَبْلُ
فَاَسْرِهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبَيِّدْهَا لَهُمْ قَالُ
اَنْتُمْ سَرَمَكُنَّا وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ①

قَالُوا يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ اِنَّ لَهُ اَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ
اِحَدًا مَّا مَكَانَهُ اِنَّا نُرِيكَ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ②

قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنْ تَاْخُذْ اِلَا مَن وَجَدْنَا مَتَاعًا
عِنْدَهُ اِنَّا اِنَّا لَطٰلِمُونَ ③

فَلَمَّا اسْتَيْسَسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ
تَعْلَمُوْا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ اخَذَ عَلَيْكُمْ مَّوَدِّعًا مِنَ اللّٰهِ

¹ਕੁਝ ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭਰ ਨਾਲ 'ਯੂਸਫ਼' ਨੂੰ ਚੋਰ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ 'ਯੂਸਫ਼' ਇਹ ਨਾ ਪੁੱਛੇ ਥੇਨੇ ਕਿ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ?

²ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇੱਥੇ 'ਅਜ਼ੀਜ਼' ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦਰਬਾਰੀ, ਸਰਦਾਰ ਜਾਂ ਵਜ਼ੀਰ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੋਹੇ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਕਸਮ ਨਾਲ) ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ (ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ 'ਯੂਸਫ' ਬਾਰੇ (ਵੀ) ਭੁੱਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ; ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤਕ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਮੈਨੂੰ ਆਪ (ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ) ਆਗਿਆ (ਨਾ) ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਅੱਲਾਹ (ਆਪ) ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲੇ (ਦਾ ਰਾਹ ਪੈਦਾ ਨਾ) ਕਰੇ, ਮੈਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਤਿਆਗ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਸਾਰੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ (ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੈ। ੧੮੧।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਵਲ (ਪਰਤ) ਜਾਓ ਤੇ (ਉਸ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਇਹ) ਕਹਿ ਦਿਓ (ਕਿ) ਹੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ! ਤੁਹਾਡੇ (ਛੋਟੇ) ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਤੁਹਾਨੂੰ) ਉਹੋ ਕੁਝ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਨੂੰ (ਆਪ) ਪਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ (ਆਪਣੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ੧੮੨।

ਤੁਸੀਂ (ਬੇਸ਼ੱਕ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ (ਵੀ) ਪੁਛ ਗਿਛ ਕਰ ਲਓ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ (ਰਹਿੰਦੇ) ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਕਾਫ਼ਲੇ ਤੋਂ (ਵੀ), ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਏ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਜਾਣੋ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ) ਸੱਚੇ ਹਾਂ। ੧੮੩।

ਉਸ (ਯਾਕੂਬ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ (ਭਾਸਦੀ); ਸਗੋਂ (ਇਹ) ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੋਹਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਲਈ ਏਹੋ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਰ ਕਰਾਂ। (ਕੋਈ) ਅਰੰਭਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਏ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹੋ ਹੀ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੮੪।

وَمِنْ قَبْلُ مَا قَرَّبْتُمْ فِي يُوسُفَ فَلَنْ يَرَجَّ الْأَرْضَ
عَنِّي يَأْذَنُ لِي أَوْ يَخُفَّ اللَّهُ لِي وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ⑤

وَرَجِعُوا إِلَىٰ آبَائِكُمْ فَقُولُوا يَا أَبَانَا إِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ
وَمَا شَهِدْنَا إِلَّا بِمَا عَلَّمْنَا وَمَا كُنَّا لِلْغَيْبِ
حَافِظِينَ ⑥

وَسُئِلَ الْقُرَيْةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِرَاقَ الَّتِي أَقْبَلْنَا
فِيهَا وَإِنَّا لَصَدِيقُونَ ⑦

قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا
فَصَبْرٌ جَمِيلٌ عَنِ اللَّهِ أَنْ يَأْتِيَنِي بِهِمْ جَبِينًا
إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ⑧

1 ਅਰਥਾਤ—'ਬਿਨਯਾਮੀਨ' ਦੇ ਵੇਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਕ ਸਾਧਾਰਣ ਗੱਲ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ (ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ‘ਯੂਸਫ਼’ ਦੀ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਫੇਰ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਭਰਾ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਚਿੰਤਾ ਨੂੰ (ਸਦਾ ਆਪਣੇ ਮਨ) ਅੰਦਰ (ਹੀ) ਦਬਾਈ^੨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ੮੫।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ! (ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਆਪ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ‘ਯੂਸਫ਼’ (ਯੂਸਫ਼) ਦਾ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇਗੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਰੋਗੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਓ; ਜਾਂ ਚਲਾਣਾ ਨਾ ਕਰ ਜਾਓ। ੮੬।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਥਹ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੮੭।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰੇ! ਜਾਓ! ਤੇ (ਜਾ ਕੇ) ‘ਯੂਸਫ਼’ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਦੀ ਦੂਡ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋਵੋ। (ਅਸਲ) ਗੱਲ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਨਿਰਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ। ੮੮।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ (ਵਾਪਸ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ) ਉਸ (ਯੂਸਫ਼) ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੋ) ਸਰਦਾਰ!

وَتَوَلَّى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا سَفِي عَلَى يُوسُفَ وَإِيصَتْ
عَيْنُهُ مِنَ الْحُزَنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ①

قَالُوا تَاللّٰهِ تَفْتُوْا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتَّى تَكُوْنَ حَرَضًا
أَوْ تَكُوْنَ مِنَ الْهٰلِكِيْنَ ②

قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَنِيَّ وَحُزْنِي إِلَى اللّٰهِ وَأَعْلَمُ مِنَ
اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ③

يٰۤيَنِيْ اٰذْهَبُوْا فَتَحَسِسُوْا مِنْ يُوسُفَ وَآخِيْهِ وَلَا
تَأْتِسُوْا مِنْ رُّوْحِ اللّٰهِ اِنَّهٗ لَا يَأْتِسُ مِنْ رُّوْحِ
اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمَ الْكَافِرُوْنَ ④

فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلَيْهِ قَالُوْا يٰۤاَيُّهَا الْعَزِيْزُ

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਇੱਥਯੱਜੱਤ ਐਨਾਹੁ ਮਿਨੱਲਹੁਜਨਿ” ਹੈ। ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਚਿੱਟੇ ਪੈ ਗਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਪਥਰਾਂ ਗਈਆਂ ਸਨ; ਪਰ ਕੌਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੰਝੂਆਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਭਰ ਜਾਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਉਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਨਬੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਏਹੋ ਹੀ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਰੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿਆਰੇ ਨਬੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪ੍ਰੰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਸਾਡੇ (ਸਾਰੇ) ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ (ਵੱਡੀ) ਤੰਗੀ ਪੁੱਜੀ (ਹੋਈ) ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ ਪੁੱਜੀ ਹੀ ਲਿਆ ਸਕੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ (ਕੇਵਲ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਕੇ) ਸਾਨੂੰ (ਸਾਡੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ) ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਦੇ ਦਿਓ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਦਾਨ (ਦੇ ਤੋਰ ਤੇ ਵਧੇਰੇ) ਵੀ ਦੇ ਦਿਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੮੯।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਉਸ ਵਰਤਾਉ ਦਾ) ਪਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ “ਯੂਸਫ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਉਸ ਕਰਤਵ ਦੀ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ) ਅਗਿਆਤ ਸੀ। ੯੦।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਸਚ ਮੁੱਚ ਤੁਸੀਂ ਆਪ (ਹੀ) “ਯੂਸਫ” ਹੋ? ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੀ “ਯੂਸਫ” ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਫਲ (ਕਦੇ ਵੀ) ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦਾ। ੯੧।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਔਗੁਣਹਾਰ ਹਾਂ। ੯੨।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਨਤਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ, (ਅਰਥਾਤ) ਅੱਲਾਹ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਫ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਿਰਪਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੯੩।

مَتَنَا وَاهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ
مُزْجِجَةٍ فَادْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا
إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ ٨٩

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ يُّوسُفَ وَأَخِيهِ إِذْ
أَنْتُمْ جَاهِلُونَ ٩٠

قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ يُوسُفُ قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَهَذَا
أَخِي قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا إِنَّهُ مَن يَتَّقِ وَيَصْبِرْ
فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ٩١

قَالُوا تَاللَّهِ لَقَدْ أَتَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِنْ كُنَّا
لَخَاطِئِينَ ٩٢

قَالَ لَا تَذَرُنَّ آلَكُمْ الْيَوْمَ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ وَهُوَ
أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ٩٣

‘ਇਸ ਥਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਘਟਨਾ ਵੇਖ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਮਗਰੋਂ “ਅਕਰਮਾ” ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਹ ਮਾਫੀ “ਯੂਸਫ” ਦੀ ਮਾਫੀ ਨਾਲੋਂ ਕਦੀ ਗੁਣਾਂ ਵੱਡੀ ਹੈ। “ਯੂਸਫ” ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਮਾਫੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਇਹ ਕੁਝਤਾ ਲੈ ਜਾਓ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੇ (ਜਾਂ) ਅੱਗੇ ਰੱਖਣਾ। (ਇਸ ਤੋਂ) ਉਹ (ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ) ਸਾਰੇ ਹਾਲ ਤੋਂ^੧ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਘਰਾਣਾ (ਵੀ) ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੀ ਲੈ ਆਉਣਾ। ੯੪। (ਰਕੂਅ ੧੦)

ਅਤੇ ਜਦ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ) ਕਾਫਲਾ ('ਮਿਸਰ' ਤੋਂ) ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪਓ। (ਮੈਂ) ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਾਂਗਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ 'ਯੂਸਫ' ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ੯੫।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ (ਪਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈਂ। ੯੬।

ਬਸ, ਜਿਉਂ ਹੀ ('ਯੂਸਫ' ਦੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੀ) ਸੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਬੰਦਾ ਹਜ਼ਰਤ ਯਾਕੂਬ 'ਕੋਲ) ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ (ਕੁਝਤ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ। (ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ (ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਉਹ ਕੁਝ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ? ੯੭।

إِذْ هَبُوا بَيِّنَاتٍ هَذَا قَالُوا عَلَىٰ كِبَرٍ أَنِي يَأْتِ
بَصِيرًا ۖ وَأَتُونِي بِأَهْلِكُمْ أَجْمَعِينَ ⑩

وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ أَبُوهُمْ إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ
يُوسُفَ فَلَوْلَا أَنْ تَقْنَدُونِ ⑪

قَالُوا يَا لَيْلَىٰ إِنَّكَ لَفِي ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ⑫

فَلَمَّا أَنْ جَاءَ الْبَشِيرُ أَلْقَاهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ فَارْتَدَّ
بَصِيرًا ۖ قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكُمْ إِنِّي أَعْلَمُ مِنَ اللَّهِ مَا
لَا تَعْلَمُونَ ⑬

^੧ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ 'ਯੂਸਫ' ਦਾ ਕੁਝਤਾ 'ਯਾਕੂਬ' ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 'ਯੂਸਫ' ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਉਸ ਕੁਝਤੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਮੈਂ ਗੁਫ਼ਤਾਰੀ ਵੇਲੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦ ਇਹ ਕੁਝਤਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝ ਜਾਏਗਾ ਕਿ 'ਯੂਸਫ' ਅਜੇ ਜੀਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਸੇ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਕੁਝਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਮਸਨਵੀ ਰੂਮੀ ਦੀ ਉਹ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਅਯਾਜ' ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਆਪਣੇ ਭੇੜੇ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਇਸ ਲਈ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਉਂਦੇ ਰਹਿਣ।

(ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ (ਹਜ਼ਰਤ 'ਯੂਸਫ' ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਡੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੋ । ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੰਗਣਹਾਰ ਹਾਂ । ੯੮।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ (ਜ਼ਰੂਰ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਾਂਗਾ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ । ੯੯।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ (ਸਾਰੇ ਹੀ) 'ਯੂਸਫ' ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਟਿਕਾਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਾਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ) ਸਲਾਮਤੀ ਨਾਲ 'ਮਿਸਰ' ਵਿਚ ਆ ਜਾਓ । ੧੦੦।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ('ਯੂਸਫ') ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਇਹ ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ (ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ) ਵੇਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ^੧ । ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ (ਵੱਡੀ) ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ (ਪਹਿਲਾਂ)

قَالُوا يَا أَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا إِنَّا كُنَّا
خُطِيئِينَ ۝

قَالَ سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ
الرحيم ۝

فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ أَوَىٰ إِلَيْهِ أَبَوَاهُ وَقَالَ
ادْخُلُوا مَعِيَ إِن شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ ۝

وَرَفَعَ أَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا ۖ وَقَالَ
يَا أَبَتِ هَذَا تَأْوِيلُ رُؤْيَايَ مِن قَبْلُ قَدْ
جَعَلْنَا رُبِّي حَقًّا وَقَدْ أَحْسَنَ بِي إِذْ أَخْرَجَنِي مِنَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਵਾਗਤ ਲਈ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਤਾਂ ਏਹੋ ਹਨ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਥਾਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ । ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਨਾਲਾ ਵਗਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਪਰਨਾਲਾ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਨ, ਸੂਰਜ ਤੇ ਤਾਰੇ ਮੇਰੇ ਕਾਰਣ ਸਜਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਉਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਜਦੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ ।

ਮੈਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਖਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੈ ਤੇ (ਫੇਰ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪੁਚਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੰਗਲ (ਦੇ ਇਲਾਕੇ) ਵਿੱਚੋਂ (ਇਸ ਵੇਲੇ ਕੱਢ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ) ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਵਿਗਾੜ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜਿਸ ਨਾਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹੋ ਹੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੦੧।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ (ਵੀ) ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਦੱਸਣ ਦਾ ਗਿਆਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਹੋ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ! ਤੂੰ (ਹੀ) ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈਂ। (ਜਦ ਵੀ ਮੇਰਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸਮਾਂ ਆਏ), ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਰੀਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ (ਦੀ ਸੰਗਤ) ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦੇਈਂ। ੧੦੨।

(ਹੇ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ !) ਇਹ (ਗੱਲ^੧) ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਤੇਰੇ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ) ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ (ਤੇਰੇ ਵੈਰੀਆਂ) ਨੇ (ਤੇਰੇ ਵਿਰੁਧ) ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਓੜਕ ਜਦ ਓਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੦੩।

ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੇਰੀ (ਕਿੰਨੀ ਹੀ) ਦਿੱਛਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ (ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਣ), (ਫੇਰ ਵੀ) ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ੧੦੪।

الْخَيْبِ وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ أَنْ نَزَعَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي إِنَّ رَنِّي لَطِيفٌ لِمَا يَشَاءُ إِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ⑩

رَبِّ قَدْ آتَيْنَتْنِي مِنَ السُّلْكِ وَعَلَّمْتَنِي مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْتَ وَلِيّ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَوَفَّنِي مُسْلِمًا ذَلِيلًا بِالْفُطُوحِ ⑪

ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْزَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَنْكُرُونَ ⑫

وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ⑬

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਕੋਈ ਕਿੱਸਾ-ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੇਗੀ। ਸੋ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸ (ਪ੍ਰਚਾਰ) ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ (ਦੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ) ਵਾਸਤੇ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ (ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਕਾਰਣ) ਹੈ। ੧੦੫। (ਰਕੂਅ ੧੧)

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨ (ਮੰਜੂਦ) ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੦੬।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ (ਲੋਕ) ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਓਹ (ਨਾਲ) ਨਾਲ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਵੀ ਦੇਂਦੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੦੭।

ਤਾਂ ਕੀ ਏਹ (ਲੋਕ) ਇਸ ਗੱਲੋਂ (ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤੇ) ਨਿਡਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਉਹ ਵੇਲਾ ਆ ਜਾਏ, (ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ) ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਵੀ ਨਾ ਲੱਗੇ। ੧੦੮।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਆਖ (ਕਿ) ਇਹ ਮੇਰਾ ਮਾਰਗ ਹੈ ਮੈਂ (ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਸੌਂਦਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਸੱਚੇ ਦਿਲ) ਮੇਰੀ ਤਾਬਿਆਦਾਰੀ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇ ਓਹ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਠੋਕ-ਵਜਾ ਕੇ ਸੌਂਦਾਈ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ (ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਤੋਂ) ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ੧੦੯।

ਅਤੇ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਵੀ) ਅਜੀਂ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਸਦਾ ਏਹਨਾਂ (ਜਗ ਦੀਆਂ) ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ—ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਹੀ—

وَمَا آتَيْنَاهُمْ عَلَيْهِمْ مِنْ آجْرٍ إِنَّ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝

وَكَايْنِ مِنَ آيَةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُمِرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ۝

وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ۝

أَفَأَمِنُوا أَنْ تَأْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللَّهِ أَوْ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝

قُلْ هَذِهِ سَبِيلِي أَدْعُو إِلَى اللَّهِ عَلَى بَصِيرَةٍ أَنَا وَمَنِ اتَّبَعَنِي وَسُبْحَنَ اللَّهُ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رِجَالًا نَزَّيْنَا إِلَيْهِمْ مِنْ

¹ਅਰਥਾਤ—ਮੇਰਾ ਮਾਰਗ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਸੌਂਦਣਾ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਜਾਂ ਧੱਕਾ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ—ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਖਿਆਲੀ ਢਕੋਂ-ਸਲਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ (ਆਪਣੀ) ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰਦੇ ਸੀ —ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਕੀ (ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਜਗ ਦਾ ਰਟਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਹ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ) ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਸਦਾ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ? ੧੧੦। ਅਤੇ ਜਦ (ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ) ਰਸੂਲ (ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ (ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ) ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਦਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਖਿਆਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ) ਬੁਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਰਸੂਲਾਂ) ਕੋਲ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਸਾਡਾ ਕਸਟ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ੧੧੧।

ਏਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਸਬਕ (ਦਾ ਨਮੂਨਾ ਮੌਜੂਦ) ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ (ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ) ਘੜੀ ਗਈ ਹੈ; ਸਗੋਂ (ਇਹ) ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ (ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ) ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਹੈ। ੧੧੨। (ਰਕੂਅ ੧੨)

أَهْلِ الْقُرَىٰ أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ
كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ
لِّلَّذِينَ اتَّقَوْا أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١١﴾

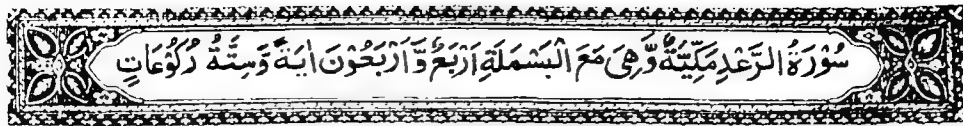
حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْصَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا
جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُصِّرِي مَنْ تَشَاءُ وَلَا يَرُدُّ بَأْسُنَا
عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾

لَقَدْ كَانَ فِي قَصصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ ؕ مَا
كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَلَكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ
يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً
لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٣﴾

ع

੧ ਇਹ “ਰੱਤਾ” ਪਦ ਅਰਥਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

੨ ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਜਦ ਰਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਸਟ ਆਉਣ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ”। ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਜਦ ਰਸੂਲ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਬੁਠ ਬੋਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਸੁਣਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ।”

(੧੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਰਾਅਦ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੪੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੰ*) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ, ਰਾ^੧, ਇਹ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਬਾਣੀ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੨।

الْمُرْتَدَّةِ تِلْكَ الْكِتَابُ وَالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ②

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਗਗਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਥੰਮਾਂ ਤੋਂ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਹੀ ਰਹੇ ਹੋ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਅਰਸ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਉਸ ਨੇ (ਤੁਹਾਡੀ) ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੋ ਹਰੇਕ (ਤਾਰਾ) ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ (ਆਪਣੇ ਚੱਕਰ ਅਨੁਸਾਰ) ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਲੋਕ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਸਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰ ਸਕੋ। ੩।

اللَّهُ الَّذِي رَفَعَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ أَسْوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِإِجَالٍ مُّسَمًّى يُدِيرُ الْأَمْرَ يُفَصِّلُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَاءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ③

^੧ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ ਦਾ ਅਰਥ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ; ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਦੀ ਟੁਕ।

ਅਤੇ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਹਿੱਲ ਪਹਾੜ ਤੇ ਵਗਦੇ ਦਰਯਾ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ (ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ) ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਕਿਸਮਾਂ (ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ) ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਉੱਤੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹਨ। ੪।

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਕਈ (ਕਿਸਮ ਦੇ) ਕਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਤੇ (ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ) ਖੇਤੀਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਰੁਖ ਹਨ— (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ) ਇਕ ਇਕ ਜੜ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ (ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਤੇ ਕਈ ਇਕ ਇਕ ਜੜ੍ਹ ਤੋਂ ਕਈ ਕਈ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਇੱਕੋ ਹੀ ਤਣੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ)। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਹੀ (ਕਿਸਮ ਦਾ) ਪਾਣੀ ਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ) ਅਸੀਂ ਫਲ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਕਈਆਂ (ਰੁਖਾਂ) ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਰੁਖਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ (ਮੌਜੂਦ) ਹਨ। ੫।

ਅਤੇ (ਹੋ ਸੁੱਤੇ!) ਜੋ ਤੈਨੂੰ (ਏਹਨਾਂ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ) ਅਚੰਭਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਉਹ ਠੀਕ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ); ਓਹਨਾਂ ਦਾ (ਇਹ) ਕਥਨ ਹੈ (ਕਿ) ਕੀ ਜਦ ਅਸੀਂ ਮਰ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ (ਫੇਰ) ਸੱਚਮੁਚ ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਜਨਮ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਪਵੇਗਾ? ਇਹ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ। ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹ ਉਹੋ ਲੋਕ ਹਨ,

وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الْأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا رُوحَيْنِ اثْنَيْنِ يُنْفِثُ الْبَلَدَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ۝

وَفِي الْأَرْضِ قَطْعٌ مُّتَبَعِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَيْتُونٌ وَنَخِيلٌ صُنُوفٌ أُخْرَى صُنُوفٍ يُسْقَى بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفَعَلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ۝

وَأَن تَعْبَبَ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ إِذْ كُنَّا رَبَّاءَ إِبْرَاهِيمَ خَلَقَ جَدِيدَهُ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਲ (ਪਏ) ਹੋਣਗੇ
ਅਤੇ ਏਹ (ਲੋਕ ਨਰਕ ਦੇ) ਅਗਨ-ਕੁੰਡ (ਵਿਚ)
ਪਾਏ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਥੇ ਚੌਧੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ
ਰਹਿਣਗੇ। ੬।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਦੰਡ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਫਲ ਨਾਲੋਂ ਛੇਤੀ
ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ;
ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ)
ਸਾਰੇ (ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ) ਸਬਕ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਆ
ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਖੁਲਮ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਵੱਡਾ ਦੰਡ ਦੇਣਹਾਰ
ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ
ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਇਸ (ਬੰਦੇ) ਉੱਤੇ ਇਸ
ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ, (ਪਰ) ਤੂੰ ਤਾਂ
ਕੇਵਲ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਹਰੇਕ
ਜਾਤੀ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਆਗੂ (ਭੋਜਿਆ ਜਾ
ਚੁੱਕਾ) ਹੈ। ੮। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅੱਲਾਹ (ਵੱਡਾ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ (ਵੀ)
ਜੋ ਹਰ ਮਾਦਾ ਚੁਕਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਢਿਡ
ਵਿੱਚੋਂ ਅਧੂਰਾ (ਕਰ ਕੇ) ਡੇਗ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ
(ਉਸ ਦਾ ਵੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ,
ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ
ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ੯।

ਉਹ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਵੱਡੀ
ਪਦਵੀ ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੦।

الْأَغْلَى فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا
خَالِدُونَ ①

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ
مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثَلَتُ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرٍ لِلنَّاسِ
عَلَى ظُلْمِهِمْ وَإِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ②

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ
رَبِّهِ إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ③

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَى وَمَا يَغِيصُ الْأَرْحَامُ
وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ④

عَلِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ⑤

ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ—ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੋਵੇਂ) ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਹ ਵੀ ਜੋ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਹੈ। ੧੧।

ਉਸ^੧ ਵੱਲੋਂ ਉਸ (ਰਸੂਲ) ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ) ਆਉਣ ਵਾਲੀ (ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ) ਇਕ ਟੋਲੀ (ਰਾਖੀ ਲਈ) ਨੀਅਤ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦਾ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀ ਅੰਦਰਲੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲ ਲਏ^੨, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ (ਕਸ਼ਟ) ਨੂੰ ਹਟਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ (ਵੀ) ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦਾ)। ੧੨।

ਉਹ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਜਲੀ (ਦੀ ਚਮਕ) ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਸਹਿਮ ਲਈ ਵੀ ਤੇ ਲਾਲਸਾ ਲਈ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਹੀ ਭਾਰੇ ਬੱਦਲ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੧੩।

ਅਰਥਾਤ (ਬਿਜਲੀ ਦੀ) ਕੜਕ^੩ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੇ (ਨਾਲ) ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ (ਵੀ) ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਸਹਿਮ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ⑪

لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُعَذِّبُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ سُوءَ أَفْلٍ لَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ ⑫

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ الثِّقَالَ ⑬

وَيَسْجُدُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلَكُوتُ مِنْ حَيْفَتِهِ ⑭

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ।

^੨ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਨਫਾਲ ਦੀ ਆਇਤ ੫੪ ਦੀ ਟੁਕ।

^੩ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਰਾਅਦ” ਇਕ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਆਪ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਰਤਵ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਸਲਾਹਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਐਵੇਂ ਹੀ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਘਸੀਟਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਤੇ ਉਹ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਿਜਲੀਆਂ ਵੀ ਭੇਜਦਾ ਹੈ : ਫੇਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਝਗੜ ਰਹੇ ਹਨ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਕਰੜਾ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਅਟੱਲ ਸੱਦਾ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਪਰ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਰਤਵ) ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਪਾਣੀ ਵਲ ਪਸਾਰੇ ਹੋਣ, ਪਰ ਉਹ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਉਸ ਤਕ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ੧੫।

ਅਤੇ ਜਿੰਨੇ (ਵੀ ਜੀਅ-ਜੰਤ) ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ, ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹਨ, ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਅਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਵੇਰ^੨-ਸ਼ਾਮ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆ^੩ ਵਿਚ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੬।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੌਣ ਹੈ? (ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ)? ਤੂੰ (ਆਪ ਹੀ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ! (ਜੋ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ) ਇਹ ਪੁੱਛ ਕਿ ਕੀ ਫੇਰ (ਵੀ) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਆਪਣੇ) ਅਜੇਹੇ ਸਹਾਇਕ ਕਿਉਂ (ਮਿੱਥੇ) ਹੋਏ ਹਨ,

يُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَاءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِي اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْحَالِ ④

لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ شَيْءٌ إِلَّا كِبَاسٌ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ وَمَا دَعَا الْكُفْرِينَ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ⑤

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلِّلَهُمْ بِالْعُدْوَةِ وَالْإِمَّالِ ⑥

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قُلْ اللَّهُ قُلْ أَتَأْخُذُ تُمْرًا مِنْ دُونِهِ أَوْ لِيَاءً لِمَنْ يَكُونُ لِأَنْفُسِهِمْ

^੧ ਇੱਥੇ ਇਸਤਸਨਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਜੋ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ਾਮ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਇਕਵਚਨ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

^੩ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੜ੍ਹ ਵਸਤਾਂ ਵੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਜਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਸਜਦਾ ਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ (ਵੀ) ਕਿਸੇ ਲਾਭ (ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹਾਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਤੇ ਹੀ (ਸਮਰਥ ਹਨ)। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪੁੱਛ (ਕਿ) ਕੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤੇ ਸੁਜਾਖਾ ਇਕ ਸਮਾਨ (ਹੋ ਸਕਦੇ) ਹਨ ? ਜਾਂ ਕੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤੇ ਚਾਨਣ ਇਕੋ ਜੇਹੇ (ਹੋ ਸਕਦੇ) ਹਨ ? ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਰੀਕ ਮਿੱਥੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਾਂਗ (ਕੁਝ) ਰਚਨਾ ਰਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ (ਉਸ ਦੀ ਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਦੀ) ਰਚਨਾ ਰਲ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਅੱਲਾਹ (ਹੀ) ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਕੋ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ (ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ) ਉਸੇ ਦਾ (ਹੀ) ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ੧੭।

ਉਸ ਨੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ। (ਉਸ ਨਾਲ) ਕਈ ਨਦੀਆਂ ਆਪੋ (ਆਪਣੀ) ਹੱਦ ਅਨੁਸਾਰ ਵਗ ਤੁਰੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਹੜ੍ਹ ਨੇ ਉੱਤੇ ਆ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਝਗ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ (ਧਾਤ) ਨੂੰ ਵੀ ਓਹ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘਰੇਲੂ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਤਪਾਉਂਦੇ ਹਨ—ਉਸ ਵਿਚ (ਵੀ) ਉਸ (ਹੜ੍ਹ) ਜਿਹੀ ਝਗ (ਹੁੰਦੀ) ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਸੱਚ ਬੁਠ (ਦੀ ਵਿਲਖਣਤਾ) ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਝਗ ਤਾਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਚੀਜ਼ ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਵਾਸਤੇ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਠਹਿਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ
أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمُتُ وَالنُّورُ أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ
شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ
قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ⑮

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا
فَأَخْتَلَجَتِ السِّيلُ رَبْدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ
عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ أَوْ مَتَاعٍ رَبْدٌ مِثْلُ
كَذَلِكَ يُضَرِّبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ مَا تَأْتَا الرَّبْدُ
فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਰਖ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਓਹ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤੇ ਨਿਕੰਮੇ ਤੇ ਕੁਚਲ ਲੋਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ) ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਸਫਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ (ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਹੀ) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਵੀ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏ), ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੰਡ ਤੋਂ) ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ। ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਭੇੜੇ ਅੰਤ ਵਾਲਾ ਲੇਖਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜੀ (ਥਾਂ) ਹੈ। ੧੯। (ਰਕੂਅ ੨)

ਜੋ ਸੱਜਣ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ (ਬਾਣੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਕੀ ਉਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੇਹਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ, ਜੋ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੈ? (ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ) ਸਿਆਣੇ ਬੰਦੇ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੨੦।

ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਨਾਲ ਕੀਤੇ) ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਤੋੜ ਚੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਪੱਕੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੨੧।

ਅਤੇ ਜੋ (ਲੋਕ) ਓਹ ਸੰਬੰਧ ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭੇੜੇ (ਅੰਤ ਦੇ) ਲੇਖੇ ਦਾ ਸਹਿਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੨।

فِي الْأَرْضِ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ ①

لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ الْخَيْرُ وَالَّذِينَ لَمْ يَجِيبُوا لَهُ لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَهُ مَعًا لَافْتَدَوْا بِهِمْ أُولَئِكَ لَهُمْ سُوءُ الْحِسَابِ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ②

②

أَفَمَنْ يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَى إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ ③

الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَلَا يَقْضُونَ الْبَيْعَاتِ ④

وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوءَ الْحِسَابِ ⑤

1 ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਵੀ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਰਜਾ ਦੀ ਢੁੰਡ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਮਾਜ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ (ਕੁਝ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਪਤ (ਵੀ) ਤੇ ਪਰਗਟ (ਵੀ) ਸਾਡੇ ਰਾਹ (ਵਿਚ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਦੁਆਰਾ ਦੂਰ ਕਰਦੇ (ਰਹਿੰਦੇ) ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਹੀ ਉਸ ਘਰ (ਪਰਲੋਕ) ਦਾ (ਸੋਹਣਾ) ਵਟਾਂਦਰਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੨੩।

ਅਰਥਾਤ ਸਦਾ ਦੇ ਵਾਸੇ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹ (ਆਪ ਵੀ) ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡਿਆਂ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ—ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆਉਣਗੇ। ੧੨੪।

ਅਤੇ (ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਲਾਮਤੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਿਖਾਈ ਸੀ। ਸੋ (ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ) ਇਸ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੋਹਾ ਚੰਗਾ ਫਲ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੨੫।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਨਾਲ ਕੀਤੇ) ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ—ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ—ਤੋੜਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਸੰਬੰਧ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਭੈੜਾ ਘਰ (ਵੀ) ਨੀਅਤ ਹੈ। ੧੨੬।

ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ) ਖੁਲ੍ਹਾ ਭੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ,) ਤੰਗੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ (ਲੋਕ) ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ (ਹੀ) ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹਨ;

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآَنَفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿١٢٣﴾

جَنَّتْ عَذَنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّتِهِمُ وَاللَّيْكَ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ ﴿١٢٤﴾

سَلَّمَ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿١٢٥﴾

وَالَّذِينَ يَتَّقُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفِيدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْفَتْحُ وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ﴿١٢٦﴾

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرَحُوا

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਪਰਲੋਕ ਦੇ
ਟਾਕਰੇ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ੨੭।
(ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ,
ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ? ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ)
ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ (ਉਸ
ਵਲ) ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੇ ਵਲ
ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨੮।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ
ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ
ਹੈ)। ਜੋ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ
ਹੀ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੯।

ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ (ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ
ਯਥਾਸਕਤ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ
ਵੱਡੀ ਸੋਹਣੀ ਤੇ ਚੰਗੀ (ਵਾਪਸੀ ਦੀ) ਥਾਂ ਨੀਅਤ
ਹੈ। ੩੦।

ਇਸੇ (ਕਿਸਮ ਦਾ ਅੰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਲਈ ਅਸੀਂ
ਤੂੰਨੂੰ ਇਕਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ
ਰਾਹ ਵੇਖਦੀਆਂ) ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੁ
ਜਿਹੜੀ (ਬਾਣੀ) ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ ਬਾਣੀ
ਰਾਹੀਂ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦੇ,
ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ (ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ) ਦਾ
ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ
ਦੇ (ਕਿ) ਉਹ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ,

بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا
مَتَاعٌ ۚ

۲
۷

وَيَقُولُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَوْلَا اُنْزِلَ عَلَيْنَا اٰيَةٌ مِّنْ
رَّبِّهِۦ ۚ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيۤ اِلَيْهِ
مَنْ اَنَابَ ۚ

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اِلَّا
بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ۝

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ طُوبٰى لَّهُمْ
وَحَسَنُ مَاۤ اُتٰ

كَذٰلِكَ اَرْسَلْنَاكَ فِيْ اٰمَةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَا اُمَمٌ
لِّتَتْلُوْا عَلَيْهِمُ الَّذِيْٓ اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ

ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ (ਹਰ ਘੜੀ) ਮੇਰਾ ਧਿਆਨ ਉਸੇ ਵਲ ਹੀ ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਨ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ (ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਚਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਟੱਟੇ (ਟੋਟੇ) ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ; ਜਾਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਣ, (ਤਾਂ ਕੀ ਇਹ ਲੋਕ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ? ਕਦੇ ਨਹੀਂ;) ਸਗੋਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਨ ਦਾ) ਫੈਸਲਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ। ਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਹੁਣ ਤਕ) ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਿਆ^੧ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ (ਹੋ ਰਸੂਲ !) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਸਦਕਾ ਸਦਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਬਿਪਤਾ ਆਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ^੨। ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਉਤਰਦੀ ਰਹੇਗੀ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ (ਅੰਤਮ) ਬਚਨ (ਮੌਕੇ ਦੀ ਫ਼ਤਹ ਦਾ ਸਮਾਂ^੩) ਆ ਜਾਏਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਬਚਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ੩੨। (ਰਕੂਅ ੪)

بِالْخُلُقِ قُلْ هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ
وَالَيْهِ مَتَابُ ۝

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِعَتْ بِهِ
الْأَرْضُ أَوْ كُلُّ مِلَّةٍ بِهِيَ الْوَيْبُ بَلْ لِلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا
أَفَلَمْ يَأْنَسِ الَّذِينَ آمَنُوا أَن لَوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهْدَى
النَّاسَ جَمِيعًا وَلَا يَزَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُمْ بِئْسَ
مَنْعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُ قَرْنٌ مِّن دَارِهِمْ حَتَّى
يَأْتِيَ وَعْدُ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْوَعْدَ ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਯੋਅਸੁ" ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਅਰਥ ਇਸ ਦਾ ਜਾਣਨਾ ਵੀ ਹੈ।
ਏਹੋ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਠੀਕ ਦੁਕਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮੁੜ ਮੁੜ ਤੌਰਾ ਦਲ ਮੌਕੇ ਵਲ ਵਧੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਤਕ ਵਧਦਾ ਰਹੇਗਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਦਲ ਦੇ ਦਲ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਅੰਤਲਾ ਦਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਲਾਗੇ ਜਾ ਉਤਰੇਗਾ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲੇਗਾ।

ਅਤੇ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ (ਵੀ) ਮਸ਼ੁਲ
ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ)
ਢਿਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੇਖੋ ਮੇਰਾ ਦੰਡ ਕਿੰਨਾ (ਕਰੜਾ)
ਹੈ। ੩੩।

ਤਾਂ ਕੀ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) —ਜੋ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਕਰਮਾਂ
ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ, (ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁਛਗਿਛ
ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ), ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਤਾਂ) ਅੱਲਾਹ
ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਰੀਕ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਘੜੇ (ਹੋਏ)
ਹਨ। (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਏਹਨਾਂ (ਆਪੋ ਘੜੇ ਨਵੇਂ ਈਸ਼ਵਰਾਂ) ਦੇ ਨਾਂ (ਤਾਂ)
ਦੱਸੋ, ਜਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ
ਗੱਲ ਦੱਸੋਗੇ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਪਰ
ਉਹ (ਉਸ ਤੋਂ) ਅਗਿਆਤ ਹੈ। ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ
ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੀ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਸਗੋਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਓਹਨਾਂ ਦਾ (ਆਪਣਾ ਹੀ ਧੰਧਾ) ਚੰਗਾ ਦਿਸ ਰਿਹਾ
ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟਾ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨਸ਼ਟ ਕਰ
ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾ
ਸਕਦਾ। ੩੪।

ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਦੰਡ (ਤਾਂ) ਇਸ ਮਾਤਲਕ ਦੇ
ਜੀਵਨ ਵਿਚ (ਹੀ ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ
ਦੰਡ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹੋਰ (ਵੀ) ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ (ਦੇ ਦੰਡ) ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕੇਗਾ। ੩੫।

وَلَقَدْ اسْتَفْهَمْنِي رَسُولٌ مِّن قَبْلِكَ فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِينَ
كَفَرُوا ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيفَ كَانَ عِقَابِ ۝

أَفَمَن هُوَ قَائِمٌ عَلَى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
شُرَكَاءَ قُلْ سَتُوهْمُ أَمْ تُبْتِغُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي
الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ بَلْ زَيْنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
مَكْرَهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ وَمَن يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا
لَهُ مِن هَادٍ ۝

لَهُمْ عَذَابٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ
أَشَقُّ وَمَا لَهُم مِّنَ اللَّهِ مِن وَّاقٍ ۝

ਉਸ ਸਵਰਗ—ਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—ਅਲੰਕਾਰਕ ਵਰਣਨ (ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਸ ਦੇ (ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵਿਆਂ) ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ (ਵੀ) ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਅੰਤ (ਨਰਕ ਦਾ) ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਹੈ। ੩੬।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਓਹ ਇਸ (ਥਾਣੀ) ਨਾਲ—ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ—ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਅੱਡ ਅੱਡ) ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਕਈ) ਅਜੇਹੇ (ਵੀ) ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ (ਤਾਂ) ਏਹੋ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ (ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ) ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦਿਆਂ। ਮੈਂ (ਤੁਹਾਨੂੰ) ਉਸੇ ਵਲ ਹੀ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਂ (ਆਪ ਵੀ) ਉਸੇ ਵਲ ਹੀ ਧਿਆਨ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ੩੭।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਹੁਕਮ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) ਜੋ ਤੂੰ ਇਸ ਗਿਆਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਬਣ ਗਿਓਂ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਨਾ (ਤਾਂ) ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ)। ੩੮। (ਰਕੂਅ ੫)

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وَعَدَ الْمُتَّقُونَ لَنُجْزِيَ مِنْ حَتْمِهَا
الْأَنْهَارُ كُلَّهَا دَائِمٌ وَظِلُّهَا تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا
وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٨﴾

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ
وَمِنَ الْأَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ لَقَدْ انْشَأَ أُمُوتٌ
أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ وَلَا أُشْرِكَ بِهِ إِلَيْهِ أَدْعُوا وَإِلَيْهِ
مَأْبٍ ﴿٣٩﴾

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ حُكْمًا عَرَبِيًّا وَلَئِنْ اتَّبَعْتَ أَهْوَاءَهُمْ
بَعْدَ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ مَا لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ دَرَجَةٍ
وَلَا وَاقٍ ﴿٤٠﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਵੀ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਈ ਰਸੂਲ ਭੇਜੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਕੋਲ) ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਗਰਾਮ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩੮।

ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਕੋਲ ਹੀ (ਸਾਰੇ) ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਅਸਲ (ਤੇ ਮੂਲ) ਹੈ। ੩੯।

ਅਤੇ ਜਿਸ (ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਭੇਜਣ) ਦਾ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਭੇਜ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਈਏ, (ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਵੇਖ ਲਏਂਗਾ) ਅਤੇ (ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਘੜੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਤੇਰਾ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਦੇਈਏ, (ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ (ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ) ਓਹਨਾਂ ਤਕ ਪੁੱਚਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲੈਣਾ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ। ੪੧।

ਅਤੇ ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਘਟਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਟਾਲ ਸਕਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਛੋਤੀ ਹੀ ਲੰਬਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੪੨।

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لِمِ الْأَوَّلِينَ
ذُرِّيَّةً ۖ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا
بِإِذْنِ اللَّهِ لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ ۝

يَحْيُوا اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ ۖ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ ۝

وَإِنْ مَا تُرِيدُكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ تَوَفِّيكَ
فَأَنَّا عَلَيْكَ الْبَلْغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ۝

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا
وَاللَّهُ يَخْتَصِمُ لَكُمْ لِأَمْرِهِ ۖ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

¹ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਦੇਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਵਾਲੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਫ਼ਾਰੂ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਮਰ ਬਿਨ ਅਸ, ਮਾਲਦ ਬਿਨ ਵਲੀਦ, ਹਜ਼ਰਤ ਉਮਰ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਆਦਿ।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੀ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ) ਗੋਦਾਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, (ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਗਈ ਸੀ।) ਸੋ ਵਿਉਂਤ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਵਸ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ— (ਪਰਲੋਕ ਦੇ)—ਘਰ ਦਾ (ਚੇਗਾ) ਫਲ ਕਿਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੪੩।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੇਰਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ (ਰਸੂਲ) ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਾਫ਼ੀ ਗਵਾਹ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਹ (ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਗਵਾਹ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ (ਪਵਿੱਤਰ) ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ (ਹੋ ਚੁੱਕਾ) ਹੈ। ੪੪। (ਰਕੂਅ ੬)

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلَّهِ الْكَرْبُ جَمِيعًا
يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ وَسَيَعْلَمُ الْكُفْرُ لِمَنْ
عُقِبَى الدَّارِ ﴿٤٣﴾

وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا قُلْ كَفَىٰ بِاللَّهِ
شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَمَنْ عِنْدَهُ عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٤﴾

(੧੪) ਸੂਰਤ ਇਬਰਾਹੀਮ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੫੩ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੭ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ', (ਇਹ) ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਲ ਲੈ ਆਵੇਂ, ਅਰਥਾਤ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਲ। ੨।

الرَّحْمَنُ كَتَبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ②

(ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ) ਅੱਲਾਹ (ਹੀ ਹੈ), ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਸਭ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਦੰਡ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੩।

اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ③

੧“ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਨੱਲਾਹੁ ਅਰਾ”, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ।

ਜੇ (ਇਨਕਾਰੀ) ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਗੇ ਟੇਢੇ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ।
 ਏਹ ਲੋਕ ਵੱਡੀ ਮਨਮੁਖਤਾ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ। ੪।

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੀ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਦੱਸ ਸਕੇ। ਫੇਰ (ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ) ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਸਫਲ ਕਰਨਾ) ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਪੁਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੫।

ਅਤੇ (ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨਾਲ (ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਲ ਲਿਆਓ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਇਨਾਮ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦੰਡ ਚੇਤੇ ਕਰਾਓ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਪੂਰਨ ਸੰਤੋਖੀ ਤੇ ਪੂਰਨ ਧੰਨਵਾਦੀ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ (ਮਿਲਦੇ) ਹਨ। ੬।

ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰੋ), ਜਦ ਕਿ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ !) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੋਇਆ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ) ਉਹ ਇਨਾਮ ਚੇਤੇ ਕਰੋ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ "ਫਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

الَّذِينَ يَسْتَحْيُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ
 وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا
 أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ بَعِيدٍ ٥

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ
 لَهُمْ فَيُضِلَّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِيَ مَن يَشَاءُ
 وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ٥

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ
 الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِآيَاتِنَا إِنَّ فِي ذَلِكَ
 لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ٥

وَإِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
 إِذْ أَنْجَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ

ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਤੇ
ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ
ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ
(ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ) ਵੱਡੀ ਭਾਰੀ ਪਰਖ ਸੀ ।੭।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ), ਜਦ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ (ਨਬੀਆਂ ਦੁਆਰਾ)
ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੋ ਲੋਕ!) ਜੇ ਤੁਸੀਂ
ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣੋ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ
ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ
(ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਮੇਰਾ ਦੰਡ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ
ਕਰੜਾ (ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ) ਹੈ ।੮।

ਅਤੇ 'ਮੂਸਾ' ਨੇ (ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ) ਕਿਹਾ
ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਜੋਹਤੋ (ਦੂਜੇ ਲੋਕ) ਦੇਸ
ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹੋ, (ਸਾਰੇ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ
ਦਿਓ, ਤਾਂ (ਇਸ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕੋਈ ਹਾਣ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ
ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ।੯।

ਕੀ ਜੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ
"ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਅਤੇ "ਆਦ" ਤੇ "ਸਮੂਦ" ਅਤੇ
ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਏ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ
ਦਿਲ ਕੇਥਾਉ ਖਬਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀ ਸੀ ।
(ਓਹ ਅਜੇਹੇ ਮਿਟਾਏ ਗਏ ਹਨ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ
ਛੁੱਟ (ਹੁਣ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ।
ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਸਾਡੇ ਸਪਸ਼ਟ
ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ
ਦੀ ਇਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ
(ਕਿ) ਜਿਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ,

وَيَذَّبَحُونَ أَبْنَاءَ كُمْ وَيَسْجُونَ نِسَاءَ كُمْ وَفِي ذَلِكُمْ
بَلَاءٌ قَرِينٌ زَبَكُمْ عَظِيمٌ ①

۱
੧੩

وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَأَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ
كَفَرْتُمْ إِنَّ عَذَابِي لَشَدِيدٌ ①

وَقَالَ مُوسَى إِن تَكْفُرُوا أَنتُمْ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
جَمِيعًا فَإِنَّ اللَّهَ لَغَفَّارٌ حَنِيدٌ ①

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادُ
وَتَمُودُ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ
جَاءَهُمْ رَسُولُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّوا أَيْدِيَهُمْ فِي أَفْوَاهِهِمْ
وَقَالُوا إِنَّا كَفَرْنَا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ وَإِنَّا لَفِي شَكٍّ مِمَّا

ਉਸ ਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਗੱਲ ਵਲ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਸੌਂਪਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਬੇਚੈਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੱਕ ਵਿਚ (ਫਸੇ ਹੋਏ) ਹਾਂ। ੧੦।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੈ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸੌਂਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਈ ਪਾਪਾਂ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਢਿਲ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ (ਤਾਂ) ਸਾਡੇ ਵਰਗੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਸਾਡੇ ਪਿਓ-ਦਾਦੇ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆਏ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿਓ। ਸੋ (ਜੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸੌਂਚੋ ਹੋ, ਤਾਂ) ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸੋ। ੧੧।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ (ਹੀ) ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ, ਪਰ (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਮਾਸ) ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੨।

تَدْعُونَنَا إِلَيْهِ مُرَبِّينَ ⑩

قَالَتْ رُسُلُهُمْ إِنِّي إلهٌ شَكَّ فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجَكُمْ إِلَى أَجَلٍ
مُسَمًّى قَالُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُزِيدُونَ أَنْ
تَصُدُّوَنَا عَنْ آلِهَاتِنَا كَمَا تُصُدُّونَا بِسُلْطَانٍ
مُيْنٍ ⑪

قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ إِنْ نَحْنُ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ وَ
لَكِنَّ اللَّهَ يَنْزِلُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ
لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ⑫

‘ਕਈ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਪਾਪ ਹੀ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ; ਬਾਕੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦਾ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਪਾਪ ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਮੰਗ ਲੈਣ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਹ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਹਾਂ, ਜਦ ਓਹ ਪਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗ ਲੈਣ ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਆਪ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਖਸ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੋਰ ਦਿਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਹ ਦਿਨਾ ਸਸਤਾ ਸੌਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਇਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕੀ (ਹੋ ਗਿਆ) ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਕਰੀਏ; ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੀ (ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਸਾਨੂੰ ਮਾਰਗ ਦੱਸੇ ਹਨ ? ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਦੁਖ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਬਰ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ੧੩। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ) ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ, ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ) ਸਾਡੇ ਮਤਿ ਵਿਚ ਪਰਤ ਆਉਗੇ । (ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕੋਗੇ ।) ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ । ੧੪।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ) ਮਗਰੋਂ ਓਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਸਾ ਦਿਆਂਗੇ । ਇਹ (ਬਚਨ) ਓਹਨਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਸਹਿਮਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮੇਰੇ ਭਵਿਖਤ ਬਚਨਾਂ ਤੋਂ ਸਹਿਮ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੧੫।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀ) ਜਿੱਤ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ (ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਹਰੇਕ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਵੇਰੀ ਨਿਹਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ੧੬।

ਇਸ (ਲੋਕ ਦੇ ਦੰਡ) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਲਈ) ਨਰਕ (ਦਾ ਦੰਡ ਵੀ ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ (ਉੱਥੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਬਲਦਾ ਹੋਇਆ ਤੱਤਾ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਜਾਏਗਾ । ੧੭।

وَمَا لَنَا أَلَّا تَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا
وَلَنَصِيرَنَّ عَلَيْكَ مَا أَذِيتُنَا، وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ
الْمُتَوَكِّلُونَ ⑩

⑩

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلرُّسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ
أَرْضِنَا أَوْ لَتَعُوْدُنَّ فِي مِلَّتِنَا، فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ
لَنُهْلِكَنَّ الْقَلِيلِينَ ⑪

وَلَنُسَيِّدَنَّكُمْ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْ ذَلِكَ لِمَنْ
خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ ⑫

وَأَسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ ⑬

مِنْ ذُرِّيَّتِهِ جَهَنَّمَ وَيُسَفِّعُ مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ ⑭

ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘੁਟ ਘੁਟ ਕਰ ਕੇ ਪੀਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ਹਰ ਥਾਂ ਤੋਂ (ਤੇ ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ) ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮੌਤ ਆਏਗੀ, ਪਰ ਉਹ ਮਰਨਗੇ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ (ਉਹਨਾਂ ਲਈ) ਇਕ ਵੱਡਾ ਦੰਡ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੮।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ) ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਉਸ ਸੁਆਹ ਦੇ ਢੇਰ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਹਨੇਰੀ ਸਮੇਂ ਹਵਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ (ਉਡਾ ਕੇ) ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਕਮਾਈ (ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖਤ ਲਈ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ (ਵੀ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ। ਏਹੋ ਹੀ ਵੱਡੀ ਤਬਾਹੀ ਹੈ। ੧੯।

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ !) ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਵੱਡੀ ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ ਸਾਜੇ ਹਨ ? ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਤੁਹਾਡੀ ਥਾਂ) ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ ਰਚ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੨੦।

ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਕਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੨੧।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ। ਤਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਹੀਣੇ (ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ) ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛਲਗ ਸੀ। ਸੋ ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਹੁਣ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ (ਇਸ ਸਮੇਂ) ਕੁਝ ਸਾਥੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ਉਹ (ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਸਾਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦੇ, (ਪਰ ਹੁਣ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।)

يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ ⑮

مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ أَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِي يَوْمٍ عَاصِفٍ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلَى شَيْءٍ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ⑯

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ إِنَّ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ⑰

وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ⑱

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُقْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ قَالَُوا لَوْ هَدَّيْنَا اللَّهُ لَهْدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجْرَعْنَا

ਸਾਡਾ ਬੇਸਬਰੀ ਕਰਨਾ, ਜਾਂ ਸਬਰ ਕਰਨਾ (ਇਸ ਸਮੇਂ)
ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ) ਸਾਡੇ ਲਈ ਬਚਾਓ
ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੧੨੨। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਜਦ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ,
ਤਾਂ ਸ਼ੈਤਾਨ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ
ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਟੱਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ
ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ (ਇਕ) ਇਕਰਾਰ
ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਉਹ (ਇਕਰਾਰ) ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ
ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਮੇਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ
ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ
ਸੱਦਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਆਖੇ ਲਗ ਗਏ
ਸੀ; ਇਸ ਲਈ (ਹੁਣ) ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਕੋਸੋ। ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸੋ। (ਹੁਣ) ਨਾ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਰੋਣਾ-
ਪਿਟਣਾ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਰੋਣਾ-
ਪਿਟਣਾ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ
ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ
ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ। (ਇਸ ਤੇ
ਪ੍ਰਭੂ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸ਼ਿਰਕ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ
ਹੈ। ੧੨੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ
(ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵਿਆਂ) ਹੇਠਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣ-
ਗੀਆਂ ਵਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ
(ਸਵਰਗਾਂ) ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ
ਉੱਥੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਲਈ ਇਹ) ਅਰਦਾਸ ਹੋਵੇਗੀ
(ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ) ਸਲਾਮਤੀ (ਹੋਵੇ)। ੧੨੪।

﴿

أَمْرَصَرْنَا مَا لَكُم مِّنْ فَحِصٍّ ۝

وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ
وَعَدَكُمْ وَعَدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ
فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِّنْ سُلْطَانٍ
إِلَّا أَن دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلَا تَلُومُونِي
وَلُومُوا أَنفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا
أَنتم بِمُصْرِخِي إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِ
مِن قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

وَأَدْخِلِ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّكَ تَحِيَّتُهُمْ
فِيهَا سَلَامٌ ۝

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੇ !) ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ਉਹ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਰੁੱਖ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ—ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ (ਵੱਡੀਆਂ) ਪੱਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ (ਹਰੇਕ) ਟਹਿਣੀ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਉਚਾਈ ਤਕ (ਪੁੱਜੀ ਹੁੰਦੀ) ਹੈ । ੨੫।

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ خَرَّبَ اللَّهُ مَثَلًا كَلِمَةً
كَلِمَةً كَشَجَرَةٍ طَبَقَتْ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرَعُهَا
فِي السَّمَاءِ ①

ਉਹ ਹਰੇਕ ਮੋਸਮ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਦੀ ਅਗਿਆ ਨਾਲ ਆਪਣਾ (ਤਾਜ਼ਾ^੧) ਫਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਅੱਲਾਹ ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਲਈ—(ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ) ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ । ੨੬।

تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا وَيَخْرِبُ اللَّهُ
الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ②

ਅਤੇ ਭੇਡੀ ਗੱਲ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਉਸ ਭੇਡੇ ਰੁੱਖ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪੁੱਟ^੨ ਕੇ (ਸੁੱਟ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ) ਜਿਸ ਨੂੰ (ਕਿਤੇ ਵੀ) ਟਿਕਾਓ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ੨੭।

وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَيِّثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَيْرَةٍ إِجْتُمَعَتْ
مِنْ قَوْفٍ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ③

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਅਟੱਲ (ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ) ਗੱਲ ਰਾਹੀਂ (ਇਸ) ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ (ਵੀ) ਬਲ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ (ਬਖਸ਼ੇਗਾ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਰਦਾ ਹੈ । ੨੮। (ਰਕੂਅ ੪)

يَتَّبِعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ ④
يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ ⑤

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਰੁੱਖ ਸਮਾਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰੱਬੀ-ਉੱਤੇ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਪਰ ਬਾਕੀ ਮਤਾਂ-ਮਤਾੜਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਹੁਣ ਪਵਿੱਤਰ ਰੁੱਖ ਹੀਂ ਰਹੇ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਰੋੜੀ ਮਿਲਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਸੁਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ।

(ਹੋ ਸੁੱਤੇ!) ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਹਾਲ) ਨੂੰ (ਵੱਡੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ) ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਓਹ ਆਪ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ) ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੇ) ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਵੀ) ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਟੱਪੇ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੨੯।

ਅਤਥਾਤ ਨਰਕ ਵਿਚ। ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਹ ਥਾਂ (ਰਹਿਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ) ਵੱਡੀ ਭੇੜੀ ਹੋ। ੩੦।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਵਰਗੇ ਕਈ ਸ਼ਰੀਕ (ਆਪੇ) ਘੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਕਰ ਸਕਣ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ ਚੰਗਾ ਕੁਝ ਦਿਨ) ਨਾਸਵਾਨ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਨਰਕ ਦੇ) ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੩੧।

ਹੇ ਰਸੂਲ! ਮੇਰੇ ਓਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ—ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਓਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ—ਜਦ ਕਿ ਨਾ ਕੋਈ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਡੂੰਘੀ ਮਿੱਤਰਤਾ (ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਏਗੀ)।—ਨਿਮਾਜ਼ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਪਤ ਵੀ ਤੇ ਪਰਗਟ ਵੀ (ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਵਿਚ) ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨ। ੩੨।

ਅੱਲਾਹ ਉਹ (ਵਿਅਕਤੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਸਾਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਦਲਾਂ ਤੋਂ ਸੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਕੇ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਫਲਾਂ (ਦੀ ਕਿਸਮ) ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਬੇੜੀਆਂ ਨੂੰ (ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਹਵਾ ਨੂੰ)

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَآحَلُوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ۖ

جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَيُسَ الْقَرَارِ ۝

وَجَعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا لِّيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهِ قُلْ مَتَّعُوا فَإِن مَّصِيرُكُمْ إِلَى النَّارِ ۝

قُلْ لِّلْعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُؤْتُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِّن قَبْلِ أَن يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ۝

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَّكُمْ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفَلَكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ

ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ (ਹੋਇਆ) ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਚੱਲਣ ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਦਰਯਾਵਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ), ਉਸ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩੩।
ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ (ਵੀ) ਓਹ (ਦੇਵੇਂ ਹੀ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਕ ਟੋਕ ਦੇ (ਆਪਣੇ ਨੀਅਤ) ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ (ਵੀ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩੪।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਤੁਸੀਂ (ਲੋੜ ਸਮੇਂ) ਉਸ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੋਗੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਜਾਲਮ (ਤੇ) ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ। ੩੫।
(ਰਕੂਅ ੫)

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੇ !) ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰ ਜਦ ਕਿ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ (ਅਰਜੋਈ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ, (ਅਰਥਾਤ ਮੱਕੇ) ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਾਲਾ (ਅਸਥਾਨ) ਬਣਾ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੁਤਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰੀਏ। ੩੬।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋ ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ (ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਿਆ) ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਮੇਰੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮੇਰੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ) ਤੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ। ੩੭।

وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ ۚ

وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَائِبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ

وَأَشْكُرُ مِنْ كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَإِنْ تَعَدُّوا نِعْمَتَ اللَّهِ لَا تَحْصُوهَا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ۝

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ ۝

رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ ۖ فَمَنْ يَبْعَثْ فِيكَ مِنِّي ۚ وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ۝

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਘਰ ਦੇ ਲਾਗੇ, ਇਕ ਘਾਟੀ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਖੇਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਵਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! (ਮੈਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿਣ। ਸੋ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਪੂਰ ਦੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਅੱਡ-ਅੱਡ) ਫਲਾਂ ਦੀ ਵੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹੀਂ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਸਦਾ ਤੇਰਾ) ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ। ੩੮।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜੋ ਅਸੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲੁਕੀ ਰਹਿ ਸਕਦੀ ਹੈ। ੩੯।

ਹਰੇਕ (ਕਿਸਮ ਦੀ) ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਮੇਰੀ) ਬਿਧ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ (ਦੋ ਪੁੱਤਰ) "ਇਸਮਾਈਲ" ਤੇ "ਇਸਹਾਕ" ਬਖਸ਼ੇ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੦।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੰਤਾਨ (ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ) ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਬਖਸ਼। ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! (ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕਰ।) ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ (ਸਾਰੀਆਂ) ਅਰਦਾਸਾਂ ਪਰਵਾਣ ਕਰ। ੪੧।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜਦ ਲੇਖਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ। ੪੨। (ਰਕੂਅ ੬)

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ ③

رَبَّنَا إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا نُعْتِنُ وَمَا يَخْفَى عَلَى اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ④

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ⑤

رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي ⑥ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ⑦

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ⑧

ਅਤੇ (ਹੋ ਸੁੱਤੇ !) ਇਹ ਜ਼ਾਲਮ (ਮੱਕੇ ਵਾਲੇ) ਜੋ ਕੁਝ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਅਗਿਆਤ ਨਾ ਸਮਝ। ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦਿਨ ਤਕ ਢਿਲ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ (ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ) ਅੱਖਾਂ (ਅਚੰਭੇ ਨਾਲ) ਤਾਰੇ ਲਗ ਜਾਣਗੀਆਂ। ੪੩।

(ਓਹ) ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰ ਚੁੱਕੀ ਨਸੋ ਆ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ (ਮੁੜ) ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਪਰਤਣਗੀਆਂ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ (ਆਸ ਤੋਂ) ਸੱਖਣੇ ਹੋਣਗੇ। ੪੪।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਡਰਾਉਂਦਾ ਰਹ, ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ ਤੇ (ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ) ਜ਼ਾਲਮ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ (ਹੋਰ) ਨੇੜੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਤਕ ਪਿੱਛੇ ਪਾ ਦੇ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਆਇਆ ਸੱਦਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ। (ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਮਿਲੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਅਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੁਜ਼ਤ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਹੈ ?) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਸਮਾਂ (ਤੇ ਕਸਮਾਂ) ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ (ਆਏਗੀ)। ੪੫।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਿਲਾਂ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ।

وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٣﴾

مُهْطِعِينَ مُقْنِعِينَ رُؤُوسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفِئْدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٤﴾

وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخْرِنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نَجِبْ دَعْوَتَكَ وَتَتَّبِعِ الرَّسُولَ اذْهَبْ تَكُونُوا أَقْسَمًا قَدْ قِيلَ كَذَلِكَ مِنْ رِوَالٍ ﴿٤٥﴾

وَسَكُنْتُمْ فِي مَسَاكِينِ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَبَيْنَ

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕੀ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਸੀ ? ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ੪੬।

ਅਤੇ ਓਹ (ਲੋਕ) ਆਪਣੀ (ਹਰੇਕ) ਵਿਉਂਤ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਹਰੇਕ) ਵਿਉਂਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕੋਲ^੧ (ਰਾਖਵੀਂ) ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਉਂਤ ਅਜਿਹੀ ਵੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪਹਾੜ (ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ) ਹਿਲ ਜਾਣ, ਪਰ (ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾ ਸਕਣਗੇ) । ੪੭।

ਸੋ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੋ !) ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਵਰਤਾਉ) ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਨਾ ਸਮਝ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ (ਭੇਡੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ) ਦੇਂਡ ਦੇਣਹਾਰ ਹੈ । ੪੮।

ਅਤੇ (ਉਹ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏਗਾ) ਜਦ ਕਿ ਏਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਦਲ ਕੇ ਦੂਜੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਏਹ (ਸਾਰੇ ਲੋਕ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਇਕ ਤੇ (ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ) ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ । ੪੯।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਵੇਖੋਗਾ । ੫੦।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁੜਤੇ (ਜਾਣੋਂ) ਲੁਕ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ (ਕਾਲੇ ਸਿਆਹ) ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ (ਨਰਕ ਦੀ) ਅੱਗ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਢਕ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ । ੫੧।

لَكُمْ يَنْفَعُ فَعَلْنَا بِهِمْ وَمَرْبُّكُمْ الْإِمْتَالُ ①

وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللَّهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ ②

فَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ مُخْلِفًا وَعْدَهُ رُسُلَهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ③

يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَزُرُوعُ اللَّهِ الْوَاجِدِ الْقَهَّارِ ④

وَرَأَى الْجَرِيمِينَ يُصَبُّونَ فِي الْأَصْقَادِ ⑤

سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطَرَانٍ وَأَنْفُسُهُمْ فِي جَوْهَرٍ نَارٍ ⑥

^੧ ਅਰਥਾਤ—ਭੁਲਾਈ ਨਹੀਂ ਗਈ; ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਹੈ ।

(ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਲਈ) ਕਮਾਇਆ ਸੀ—ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੫੨।

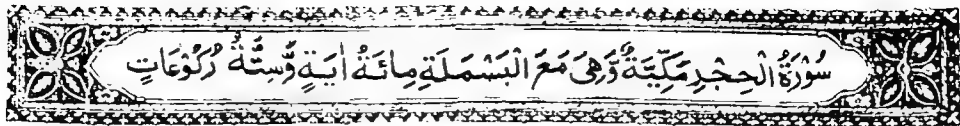
ਇਹ (ਉਪਦੇਸ਼) ਲੋਕਾਂ ਦੇ (ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ) ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ (ਵੀ) ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਪੂਰੇ ਚੰਗ ਨਾਲ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਲਈ (ਵੀ) ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ^੧ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ (ਵੀ ਕਿ) ਬੁਧੀਵਾਨ (ਲੋਕ) ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ੧੫੩। (ਰਕੂਅ ੭)

لَيُؤَيُّ اللَّهُ كُلَّ نَفْسٍ تَكْتَبُ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ⑤

هَذَا بُلَغُ النَّاسِ وَيُنذِرُوا بِهِ وَيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلَهُ وَاحِدٌ وَيَذَكِّرُوا أُولُوا الْأَلْبَابِ ⑥

⑤
⑥

^੧ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏ।

(੧੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਹਜਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੦੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰੁਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ,^੧—ਇਹ (ਇਕ) ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ
ਤੇ (ਆਪਣੇ ਭਾਵ ਨੂੰ) ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਨ
ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ ।੨।

الْقُرْآنِ تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُّبِينٍ ②

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਇਸ ਦਾ) ਇਨਕਾਰ^੨ ਕੀਤਾ ਹੈ,
ਓਹ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਅਭਿਲਾਖਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ
ਕਿ ਕਾਸ, ਓਹ (ਵੀ ਇਸ ਦੇ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ
ਹੁੰਦੇ ।੩।

رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ③

ਉਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੇ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ
ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਵਿਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹਿਣ ਦੇ ਤੇ
(ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਝੂਠੀਆਂ)
ਆਸਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ।
(ਕਿਉਂਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ (ਹੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ)
ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ।੪।

ذَرَهُمْ يَا كُذُّوا وَيَسْتَعْوِذُوا بِلَهُمْ الْأَمَلُ فَسَوْفَ
يَعْلَمُونَ ④

^੧ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਰਾ, ^੨ਅਨਲਾਹੁ ਅਰਾ” ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ । ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਗਰੀ ਨੂੰ—ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ
ਕਿ ਉਸ ਬਾਰੇ (ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ) ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ
ਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ, (ਕਦੇ) ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੫।

ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਤੀ ਆਪਣੇ (ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੇ) ਸਮੇਂ ਤੋਂ
ਨਸ (ਕੇ ਬਚ) ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨਾ ਪਿੱਛੇ ਹੀ
ਰਹਿ (ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਚ) ਸਕਦੀ ਹੈ। ੧੬।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੱਡੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ
(ਕਿ) ਹੋ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼
ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਸੁਦਾਈ ਹੈਂ। ੧੭।

ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਉਂ
ਨਹੀਂ ਲੇ ਆਉਂਦਾ? ੧੮।

(ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਅਸੀਂ (ਜਦ
ਵੀ) ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ (ਉਤਾਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ)
ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਤਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ
(ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਉਤਾਰਦੇ ਹਾਂ,
ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ (ਰਤਾ
ਵੀ) ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ। ੧੯।

ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼ (ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਉਤਾਰਿਆ
ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ
ਹਾਂ। ੧੯੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਗਲੇ (ਸਮੇਂ ਦੇ) ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ
ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ (ਵੀ) ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਕਦੀ) ਰਸੂਲ
ਭੇਜੇ ਸਨ। ੧੯੧।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਰਸੂਲ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਉਂਦਾ
ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਓਹ ਮਸ਼ੁਲ (ਹੀ) ਉਡਾਉਂਦੇ
ਸਨ। ੧੯੨।

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَوْمٍ إِلَّا وَلَهُمْ كِتَابٌ مَعْلُومٌ ①

مَا تَبْقَى مِنْ أُمَّةٍ أَجَلُهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ①

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ جَعَلْتَهُ ①

لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْبَلَاغَةِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ①

مَا نُزِّلَ إِلَيْكَ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَا كُنَّا ①
إِذَا مُنْظَرِينَ ①

إِنَّا نَحْنُ نُزِّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحٰفِظُونَ ①

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي شَيْعِ الْأَوَّلِينَ ①

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ①

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਹਾਸੇ ਮਸ਼ੋਲ ਦੀ ਆਦਤ) ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਰਚਾ^੧ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੩।

كَذَلِكَ نَسْلُكُهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝

ਏਹ (ਲੋਕ) ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ (ਬਾਰੇ ਅੱਲਾਹ) ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ੧੪।

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ ۝

ਅਤੇ ਜੇ (ਭਲਾ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਪਛਾਣ ਦਾ) ਕੋਈ ਅਰਸ਼ੀ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹ (ਵੀ) ਦੇਈਏ ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ ਤੋਂ (ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵੀ ਲਗ ਪੈਣ। ੧੫।

وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا مِّنَ السَّمَاءِ فَظَلُوا فِيهِ يَمْعُونَ ۝

ਤਾਂ (ਵੀ) ਓਹ (ਏਹੋ ਹੀ) ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਲੀਅਤ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ); ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਕੋਈ) ਜਾਦੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੬।
(ਰਕੂਅ ੧)

لَقَالُوا إِنَّمَا سُكِّرَتْ أَبْصَارُنَا بَلْ عَنَّا قَوْمٌ مَّجْرُونُونَ ۝

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ (ਤਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ) ਕਈ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੧੭।

وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ ۝

ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਤੇ) ਧਿੱਕਾਰੇ ਹੋਏ (ਦੀ ਪਹੁੰਚ) ਤੋਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੮।

وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَّجِيمٍ ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਨਸਲੁਕਹੁ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ। ਕੌਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੱਥ ਖੀਸੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾਖਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੱਖ ਨਾਲ ਅਦਿਰ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਰਚਾ” ਦੇਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਵੀ ਹਨ।

ਪਰ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਚੌਰੀ ਨਾਲ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੀ) ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਏ (ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਵੇ), ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਅੰਗਾਰਾ^੧ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਪਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅਚਲ ਪਹਾੜ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ (ਲੁੜੀਂਦੀਆਂ ਤੇ ਯੋਗ) ਚੀਜ਼ਾਂ (ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ) ਵਧਾਈਆਂ ਹਨ। ੨੦।

ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਤੇ (ਹਰੇਕ) ਉਸ (ਰਚਨਾ) ਲਈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਰਿਜ਼ਕ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਨਿਰਬਾਹ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਣਾਏ ਹਨ। ੨੧।

ਅਤੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦੇ (ਬੇਅੰਤ) ਭੰਡਾਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਨਾ ਹੋਣ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਾਰਦੇ ਹਾਂ। ੨੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਹਵਾੜਾਂ ਨੂੰ) ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਚਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ) ਅਸੀਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਉਹ (ਪਾਣੀ) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੀਣ ਲਈ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ^੨, (ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ)। ੨੩।

إِلَّا مَنِ امْتَرَكَ السَّحَابَ قَابِضَةً شِئْبًا ضَلَّ

وَالْأَرْضَ مَدَنَهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا دَوَابَّ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْزُونٍ ⑩

وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرُزُقِينَ ⑪

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ ⑫

وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاحِجَ مُنَازِلٍ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَاسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَا أَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ⑬

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਕੁਹਾਨ ਸਰੀਫ ਉਤਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਬੇਸਰਮ ਵਿਰੋਧੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਰੋਧਤਾ ਭੜਕ ਉੱਠੇ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨੂੰ ਨਿਗਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਹ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਚਾਨਣਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਚਲਿੱਤਰ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਇਨਕਾਰੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਢੰਗ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਨਾ ਦਰਯਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਨਹਿਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਖੂਹਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਪਿਆਸੇ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਖੇਤ ਸੁੱਕ ਜਾਂਦੇ।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਹੀ ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨ-
ਹਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ (ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ) ਵਾਰਸ
ਹਾਂ। ੧੨੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ
ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ (ਵੀ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ ਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ)
ਅਸੀਂ (ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ) ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ
(ਵੀ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ। ੧੨੫।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹੀ)
ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ (ਵੱਡਾ)
ਯੁਕਤੀਮਾਨ (ਤੇ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੨੬। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੱਜਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ,
ਅਰਥਾਤ ਕਾਲੇ ਗਾਰੇ ਤੋਂ ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ-ਢੰਗ
ਬਦਲ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੨੭।

ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ) ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੱਡੀ
ਤੱਤੀ ਹਵਾ^੧ (ਦੀ ਕਿਸਮ) ਦੀ ਅੱਗ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ
ਸੀ। ੧੨੮।

ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੇਣੀ ! ਉਹ ਸਮਾ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ
ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਮੈਂ ਵੱਜਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ^੨
ਅਰਥਾਤ ਕਾਲੇ ਗਾਰੇ ਤੋਂ—ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ-ਢੰਗ
ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ—ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਰਚਣ ਵਾਲਾ
ਹਾਂ। ੧੨੯।

وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْيِ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿١٢٤﴾

وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا
الْمُتَأَخِّرِينَ ﴿١٢٥﴾

وَإِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَشْرَاهُمُ إِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿١٢٦﴾

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ
مَسْنُونٍ ﴿١٢٧﴾

وَالجَّآنَ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السُّمُورِ ﴿١٢٨﴾

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ
مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿١٢٩﴾

^੧ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ “ਖ਼ੁਲਿਕਾ ਮਿਨ ਫਲਾਨਿਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹੋ ਭਾਵ ਇੱਥੇ ਹੈ ਕਿ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਗੁੱਸਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਅਮੀਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਗੁੱਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਵਿਰੁਧ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ੨੮ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤੇ ਉਸ (ਦੇ ਹਿਰਦੇ) ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰ ਦਿਆਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਸਜਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਡਿਗ ਪੈਣਾ। ੩੦।

فَإِذَا سَوَّيْتَهُ وَنَفَخْتَ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ
سُجَّدِينَ ①

ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ (ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ) ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੩੧।

فَسَجَدَ الْمَلَائِكَةُ كُلُّهُمْ أَجْمَعُونَ ②

ਛੁੱਟ “ਇਬਲੀਸ” ਦੇ, (ਕਿ) ਉਸ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ) ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ (ਹੋ ਕੇ) ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੩੨।

إِلَّا إِبْلِيسَ ابْنِي أَنْ يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ③

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਇਬਲੀਸ! ਤੇਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ (ਨਿਰੋਲ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲਿਆ?। ੩੩।

قَالَ إِبْلِيسُ مَا لَكَ أَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ④

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਵੱਜਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ—ਅਰਥਾਤ ਕਾਲੇ ਗਾਰੇ ਤੋਂ ਜਿਸ ਦਾ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਬਦਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ—ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੩੪।

قَالَ لَمْ أَكُنْ لَأَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ
فِنْ حَيًّا مَسْنُونٍ ⑤

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਜੇ ਤੇਰਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ,) ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੂੰ ਇੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਧਿੱਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩੫।

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَإِنَّكَ رَجِيمٌ ⑥

ਅਤੇ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕਿ ਦੰਡ-(ਫਲ) ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ (ਮੋਰੀ) ਫਿਟਕਾਰ ਰਹੇਗੀ। ੩੬।

وَأَنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ⑦

ਮੂਲ ਵਿਚ “ਸਜਦੇ” ਦਾ ਸ਼ਿਲਾ “ਲਾਮ” ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਦੇ ਤਾਂ “ਇਸ ਨੂੰ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ “ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਆਦਮ” ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰਨਾ, ਪਰ ਇਹ ਖ਼ੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਲਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਆਦਮ” ਦੇ ਨਾਲ ਸਜਦਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ “ਆਦਮ” ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰੇਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨਾ।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! (ਜੋ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣੇ ਹੀ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਤਾਂ) ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਮੁੜ) ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਤਕ ਢਿਲ ਬਖਸ਼^੧ । ੩੭।

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٧﴾

(ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ) ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਢਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ । ੩੮।

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٨﴾

ਉਸੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ, (ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ) । ੩੯।

إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٩﴾

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਚੁੱਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਜਗ ਵਿਚ (ਕੁਮਾਰਗ ਨੂੰ) ਸੋਹਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦੱਸਾਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਾਂਗਾ । ੪੦।

قَالَ رَبِّ بِمَا أَغْوَيْتَنِي لَأُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٠﴾

ਪਰ ਜੋ ਤੇਰੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਮੇਰੇ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ, ਓਹ ਬਚ ਜਾਣਗੇ) । ੪੧।

إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْخَالِصِينَ ﴿٤١﴾

(ਫੇਰ) ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ (ਕਿ) ਮੇਰੇ ਵਲ ਆਉਣ ਦਾ ਏਹੋ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਹੈ । ੪੨।

قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤٢﴾

ਜੋ ਮੇਰੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇਰਾ ਕਦੇ ਵੀ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ; ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਪਿਛਲੇ ਬਣਨ, ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹੋਣ । (ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਡਰੇ ਹਨ) । ੪੩।

إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿٤٣﴾

ਅਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਰਕ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ (ਮੇਰੇ) ਇਕਤਾਰ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ । ੪੪।

وَأَنَّ جَهَنَّمَ لَوْعِدُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٤﴾

^੧ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ ਦੀ ੧੫ਵੀਂ ਆਇਤ ਦੀ ਟ੍ਰਕ ।

ਉਸ ਦੇ ਸਤ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਹਰੇਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਲਈ ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਦਾ ਇਕ ਹਿੱਸਾ^੧ ਨੀਅਤ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੫। (ਰਕੂਅ ੩)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੰਜਮੀ (ਲੋਕ) ਸਵਰਗ ਦੇ ਸੌਮਿਆਂ (ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ) ਵਿਚ (ਦਾਖਲ) ਹੋਣਗੇ। ੪੬।

(ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸਲਾਮਤੀ ਨਾਲ ਬੇਧੜਕ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ ਚਲੋ ਜਾਓ। ੪੭।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁੱਸਾ ਤੇ ਕਰੋਧ (ਆਦਿ) ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਢ ਦਿਆਂਗੇ। ਓਹ ਭਰਾ ਭਰਾ ਬਣ ਕੇ (ਸਵਰਗ ਵਿਚ) ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (ਬਿਰਾਜ-ਮਾਨ) ਹੋਣਗੇ। ੪੮।

ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਵਿਚ) ਕੋਈ ਥਕਾਵਟ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੋਂ ਕਦੇ ਕੱਢਿਆ ਹੀ ਜਾਏਗਾ। ੪੯।

(ਹੇ ਰਸੂਲ !) ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦਸ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਾਨ ਹਾਂ। ੫੦।

ਅਤੇ (ਇਹ ਕਿ) ਮੇਰਾ ਕਸ਼ਟ ਹੀ (ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ) ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੫੧।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਬਰਾਹੀਮ^੨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਤੋਂ (ਵੀ) ਜਾਣੂੰ ਕਰਾ। ੫੨।

ਜਦ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਲਾਮ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ), ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤਾਂ (ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਣ^੩) ਵੱਡੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ੫੩।

لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ لِّكُلِّ بَابٍ مِنْهُمْ جُزْءٌ مَّقْسُومٌ ﴿٤٥﴾

إِنَّ التَّقِيْنَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٦﴾

أَدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ أَمِينٍ ﴿٤٧﴾

وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ ﴿٤٨﴾

لَا يَسْهُمُ فِيهَا نِصْبٌ وَمَا هُمْ بِهَا مُخْرِجِينَ ﴿٤٩﴾

يَتَنَبَّأُ عِبَادِيَ أَنِّي أَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٥٠﴾

وَأَنَّ عَذَابِي هُوَ الْعَذَابُ الْأَلِيمُ ﴿٥١﴾

وَنَبِّئُهُمْ عَنْ صَيْفِ إِبْرَاهِيمَ ﴿٥٢﴾

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ إِنَّا مِنْكُمْ وَجَلُونَ ﴿٥٣﴾

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਜੁਜ਼ਅਨ” ਪਦ ਹੈ। ਹੁੰਕਿ ਨਰਕ ਵਿਚ ਇਕ ਧੜੇ ਨੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਨੀਅਤ ਹਿੱਸਾ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ।

^੨ਇੱਥੇ “ਮਿਨਕੁਮ” ਪਦ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਅੱਖਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਕਰਮ ਜਾਂ ਕਰਮ ਦਾ ਕਾਇਮ ਮੁਕਾਮ ਮਹਜੂਫ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਣ” ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੂੰ ਸਾਥੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਨਾ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੪।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਿਧ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ? ਸੋ ਤੁਸੀਂ (ਦੱਸੋ ਕਿ) ਕਿਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ (ਇਹ) ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ੧੫।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸੱਚੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਨਿਰਾਸ ਨਾ ਹੋ। ੧੬।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਮੈਂ ਨਿਰਾਸ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹਾਂ) ਅਤੇ ਕੁਰਾਹੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੧੭।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ ਚੰਗਾ) ਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਦੂਤ! (ਉਹ) ਤੁਹਾਡਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕੀ ਹੈ; (ਜਿਸ ਦੀ ਸਿਧੀ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ)। ੧੮।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਅਪਰਾਧੀ ਜਾਤੀ ਵਲ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ) ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੯।

ਛੁੱਟ "ਲੂਤ" ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਦੇ, (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਵਾਂਗੇ। ੨੦।

ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਅਨੁਮਾਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ (ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ) ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇਗੀ। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੪)

ਬਸ, ਜਦ ਉਹ (ਸਾਡੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਦੂਤ) "ਲੂਤ" (ਤੇ ਉਸ) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਲ ਆਏ ਸਨ। ੨੨।

قَالُوا لَا تَوْجَلْ إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَالِمٍ ۝

قَالَ أَبَشَّرْتُمُونِي عَلَىٰ أَن مِّنْهُ الْكَرِيمُ ۚ بَشَّرُونَ ۝

قَالُوا بَشِّرْنَا بِالْحَقِّ فَلَا تَكُن مِّنَ الْكَافِرِينَ ۝

قَالَ وَمَنْ يَقْظُ مِنْ زُجْجَةٍ رَّيَّةٍ إِلَّا الضَّالُّونَ ۝

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ۝

قَالُوا إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ۝

إِلَّا آلَ لُوطٍ إِنَّا لَنَجُوهُمْ أَجْمَعِينَ ۝

إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدْ رَزَّاقْنَا ۖ إِنَّهَا لَمِنَ الْغَابِرِينَ ۝

فَلَمَّا جَاءَ آلَ لُوطٍ الْمُرْسَلُونَ ۝

ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
(ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ) ਓਪਰੇ^੧ (ਭਾਸਦੇ ਹੋ)। ੬੩।

قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ ⑬

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਅਸਲ) ਗੱਲ ਇਹ
ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਉਸ (ਕਸ਼ਟ) ਦੀ ਖ਼ਬਰ
ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਏਹ (ਲੋਕ) ਸ਼ੱਕ
ਕਰਦੇ ਸਨ। ੬੪।

قَالُوا بَلْ جُنُنَكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَسْتَرْوُونَ ⑭

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਯਕੀਨੀ ਖ਼ਬਰ ਲੈ
ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੱਚਿਆਰ
ਹਾਂ। ੬੫।

وَأَتَيْنَكَ بِالْحَقِّ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ⑮

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਰਾਤ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ (ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ)
ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ (ਇੱਥੋਂ) ਚਲੇ ਜਾਓ
ਅਤੇ (ਆਪ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ (ਪਿੱਛੇ) ਰਹੋ,
ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਿੱਛੇ ਪਰਤ^੨
ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਜਾਣ^੩ ਦਾ ਹੁਕਮ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, (ਸਾਰੇ ਹੀ ਉੱਥੋਂ) ਚਲੇ ਜਾਓ। ੬੬।

فَأَنذِرْ أَهْلَكَ بِقَطْعِ مِنَ النَّيْلِ وَاتَّبِعْ أَمْرَهُمْ وَلَا يَلْبِقْ
مِنْكُمْ أَحَدٌ وَأَمْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ⑯

ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ
ਦੱਸੀ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ (ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਹੀ) ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੬੭।

وَقَضَيْنَا إِلَيْهِ ذَلِكَ الْأَمْرَ أَنَّ دَابِرَهُمْ لَاقِطٌ
مُضِيِّينَ ⑰

ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ^੪ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੋਏ
ਉਸ (ਲੂਤ) ਦੇ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ। (ਇਸ ਖ਼ਿਆਲ
ਨਾਲ ਕਿ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ)। ੬੮।

وَجَاءَ أَهْلَ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ⑱

^੧ਇੱਥੇ “ਮੁਨਕਰ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ “ਓਪਰਾ” ਅਰਥ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ ਪਛਾਣਦੇ ਨਾ ਹੋਣ।

^੨ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ ਲੂਤ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਉੱਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਓਹ ਪਰਤ ਕੇ ਵੇਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਆਹੁਤਾ ਧੀਆਂ ਤੇ ਜੁਆਇਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸ ਜਾਣ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ, ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਦੇਣ, ਉੱਥੇ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਏਹੋ ਹੀ ਸਾਡੀ ਇੱਛਾ ਹੈ।

^੪ਇਹ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਈਬਲ ਤੇ ਕੁਰਾਨ—ਅਨੁਸਾਰ ਓਹ ਲੋਕ ਹਜ਼ਰਤ “ਲੂਤ” ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਹ ਓਪਰੇ ਖੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿਆਂ ਕਰਨ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਲੂਤ” ਅਤਿਥੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਜਬੂਰ ਸਨ। ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਓਪਰਿਆਂ ਖੇਤਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਏ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇੜਦੀ ਹੋਈ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਈ ਕਿ ਹੁਣ “ਲੂਤ” ਸਾਡੇ ਕਾਬੂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇੜ ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ
ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਅਤਿਥੀ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਮੇਰਾ ਨਿਰਾਦਰ ਨਾ ਕਰੋ। ੧੯੯।

قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ ⑤

ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰੋ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੀਣਾ ਨਾ
ਕਰੋ। ੧੦੦।

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ⑥

ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ
ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹਰੇਕ ਓਪਰੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ
ਠਹਿਰਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ? ੧੦੧।

قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعِلْمِ ⑦

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਮੇਰੇ
ਵਿਰੁਧ) ਕੁਝ ਕਰਨਾ (ਹੀ) ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਏਹ
ਮੇਰੀਆਂ ਧੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। (ਜੋ
ਚੋਖੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹਨ) ੧੦੨।

قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فُعَلَيْنَ ⑧

(ਹੇ ਸਾਡੇ ਨਬੀ!) ਤੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਸਮ! ਏਹ
(ਤੇਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਵੀ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਓਹਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ)
ਆਪਣੀ ਬਦਮਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੦੩।

لَعَنَكَ إِنْهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ⑨

ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ) ਕਸਟ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
(ਭਾਵ “ਲੂਤ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ) ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ (ਹੀ)
ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੦੪।

فَلَحَذَّثَهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَ ⑩

ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ-ਉੱਪਰ ਕਰ
ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਖਿੰਗਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੱਥਰਾਂ
ਦਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ। ੧੦੫।

فَجَعَلْنَا عَلَيْهَا سَافِرَهَا وَآمَظَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً
مِّنْ سِجِّيلٍ ⑪

ਬੇਸ਼ਕ ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਲਈ
ਨਿਸ਼ਾਨ ਹਨ। ੧੦੬।

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّمُتَوَسِّينَ ⑫

੧ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ “ਹੂਦ” ਆਇਤ ੭੯।

੨ਅਰਥਾਤ—ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹੇਠ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਅਤੇ ਉਹ^੧ (ਕੋਈ ਗੁਮਨਾਮ ਜਗ੍ਹਾ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ)
ਇਕ ਵੱਡੇ ਪੱਕੇ ਥਾਂ ਉੱਤੇ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ^੨ ੧੭੭।

وَأَنَّهَا لَإِسْبِيلٌ مُّقِينٌ ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਵਿਚ ਸਰਧਾਲੂਆਂ (ਦੇ ਲਾਭ)
ਲਈ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ (ਮੌਜੂਦ) ਹੈ ੧੭੮।

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝

ਅਤੇ "ਐਕਾ"^੩ ਵਾਲੇ (ਵੀ) ਵੱਡੇ ਜਾਲਮ ਸਨ ੧੭੯।
ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡਾ
ਕਰੜਾ) ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਏਹ ਦੋਵੇਂ (ਥਾਵਾਂ)
ਇਕ (ਸਾਫ਼ ਤੇ) ਸਪਸ਼ਟ ਰਾਹ ਉੱਤੇ (ਵਿਦਮਾਨ)
ਹਨ ੧੮੦। (ਰਕੂਅ ੫)

وَأَن كَانَ أَحْبَبَ إِلَيْنَا لَطْمِئِينَ ۝
فَأَنقَضْنَا مِنْهُمْ وَأَنهَمَا لِيَامَامٍ مُّبِينٍ ۝

"ਹਿਜਰ" ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ^੪ (ਵੀ) ਬੇਸ਼ੱਕ (ਸਾਡੇ)
ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ੧੮੧।

وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحَجَرِ الْمُرْسَلِينَ ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ (ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ
ਦੇ) ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ (ਉਲਟਾ)
ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਕਾ
ਹੀ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ੧੮੨।

وَأَتَيْنَهُمُ الْآيَاتِ فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ ۝

ਅਤੇ ਓਹ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸੇ ਕੱਟ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤੀ
ਨਾਲ (ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲਈ) ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ
ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ੧੮੩।

وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا أُورِثِينَ ۝

ਫੇਰ (ਸਾਡੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ) ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ (ਹੀ)
ਉਸ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ) ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆ
ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ ੧੮੪।

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਲੂਤ ਦੀ ਨਗਰੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—"ਹਿਜਰ" ਤੋਂ "ਸਮ" ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹ ਤੇ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ।

^੩"ਅਸਹਾਬੁਲ ਐਕਾ" ਹਜ਼ਰਤ "ਸੁਅੈਬ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਦੂਜਾ ਨਾਂ ਹੈ। "ਐਕਾ" ਸੰਘਣੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਵੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਰੀਆਂ ਤੇ ਪੀਲ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਮਦਯਨ" ਦੇ ਲਾਗੇ ਕੋਈ ਸੰਘਣਾ ਜੰਗਲ ਸੀ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵਧੇਰੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ "ਮਦਯਨ" ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ "ਅਸਹਾਬੁਲ ਐਕਾ" ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

^੪"ਹਿਜਰ" ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਅਹਾਤਾ ਜਾਂ ਕਿਲ੍ਹਾ, ਜਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਕੰਦ ਹੋਵੇ। "ਅਸਹਾਬੁਲ ਹਿਜਰ" ਦਾ ਭਾਵ "ਸਮੂਹ" ਅਰਥਾਤ "ਸਾਲਿਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ "ਹਿਜਰ" ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੱਕੀਆਂ ਫਸੀਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜੋ (ਧਨ) ਉਹ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ,
ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੮੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਜੋ
ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ
ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ) ਸਮਾਂ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ
(ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਨੂੰ) ਅਣਡਿਠ ਕਰਦਾ
ਰਹ। ੮੬।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ
ਸਾਜਨਹਾਰ(ਤੇ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੮੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੇਨੂੰ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਜਾਣ
ਵਾਲੀਆਂ ਸੱਤ (ਆਇਤਾਂ)^੧ ਅਤੇ (ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ)
ਕੁਰਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੮੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਧੜਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ
(ਨਾਸਵਾਨ ਲਾਭ ਦੇ) ਸਾਧਨ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੂੰ
ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਅੱਖਾਂ^੨ ਪਾੜ ਪਾੜ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖ ਅਤੇ
ਨਾ ਉਹਨਾਂ (ਦੀ ਤਬਾਹੀ) ਬਾਰੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋ,
ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ (ਪ੍ਰੇਮ ਭਰਿਆ)
ਹੱਥ ਰੱਖੀ ਰਖ। ੮੯।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ
ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ੯੦।

فَمَا آغْنَاهُمْ مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٥﴾

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بَرَاءً
وَرَأً السَّامَةِ لَا تَبْءُ فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَبِيلِ ﴿٨٦﴾

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلْقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٧﴾

وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَتَانِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٨﴾

لَا تُمَدِّنْ عَيْنَيْكَ إِلَى مَّا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَ
لَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٩﴾

وَقُلْ إِنِّي أَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ﴿٩٠﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸੂਰਤ “ਫ਼ਾਤਿਰਾ”, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਿਮਾਜਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। “ਮਸਾਨੀ” ਪਦ “ਮਸਨਾ” ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਸਨਾ” “ਉਪਮਾ” ਹੈ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸੱਤ ਆਇਤਾਂ ਤੇਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉਪਮਾ ਪੂਰਨ ਦੇਗ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। “ਮਸਾਨੀ” ਦਾ ਤੀਜਾ ਅਰਥ ਘਾਟੀ ਦਾ ਮੱਤ ਵੀ ਹੈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੇਨੂੰ ਉਹ ਸੱਤ ਆਇਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਹੇ ਨਬੀ! ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਲ ਅਚੰਭੇ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਨਾ ਵੇਖ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਧਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਤੇਰਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇਵੇਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਕੱਢ ਦੇ।

ਇਸ ਲਈ ਕਿ (ਪ੍ਰਭੂ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ
ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਾਸਤੇ (ਵੀ) ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ
ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ
ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗੋਦਾਂ ਗੁੰਦਣ ਬਾਰੇ ਆਪਣੀਆਂ)
ਡਿਉਟੀਆਂ^੧ ਵੰਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ੯੧।

كَمَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَى الْمُتَّقِينَ ٩١

ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਝੂਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ^੨ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੯੨।

الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ ٩٢

ਸੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ !
ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੁੱਛਗਿਛ
ਕਰਾਂਗੇ। ੯੩।

وَوَرَيْكَ لَسْتَ لَهُمْ آبَعِينَ ٩٣

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋ ਓਹ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ
ਸਨ। ੯੪।

عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ٩٤

ਸੋ ਜਿਸ ਗੱਲ (ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ) ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਹੁਕਮ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ (ਲੋਕਾਂ
ਨੂੰ) ਦਸ ਦੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ (ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ)
ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਕਰ। ੯੫।

فَأَصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ٩٥

ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ
(ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ) ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ। ੯੬।

إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ ٩٦

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ
ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਓਹ ਛੇਤੀ
ਹੀ (ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ) ਮਲੂਮ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ੯੭।

الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ ٩٧
يَعْلَمُونَ ٩٧

^੧ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਿਜ਼ਰਤ ਦੇ ਸਮੇਂ।

^੨“ਇਜ਼ੀਨ” ਦਾ ਪਦ “ਇਜ਼ਤੁਨ” ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਟੋਟੇ ਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਜੋ ਅਰਥ ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ
ਕੀਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਰਥ ਕੌਸ ਅਨੁਸਾਰ ਝੂਠ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ ਜੋ
ਕੁਝ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਦਿਲ ਤੰਗ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ।੯੮।

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਉਪਮਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ (ਉਸ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ
ਰਹੁ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ
ਰਲ ਜਾ।੯੯।

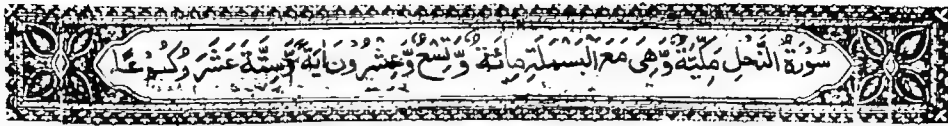
ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬੰਦਗੀ
ਕਰਦਾ ਰਹੁ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੇਰੇ ਕਾਲ ਦਾ ਸਮਾਂ
ਆ ਜਾਏ।੧੦੦। (ਰਕੂਅ ੬)

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ﴿٩٨﴾

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿٩٩﴾

﴿

وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿١٠٠﴾

(੧੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਹਿਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੨੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਹੇ ਇਨਕਾਰੀਓ!) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ (ਹੁਣ) ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਛੇਤੀ ਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਉਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ। ੨।

أَنِّي أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ②

ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ—ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਕੇ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ (ਅਸਲ) ਗੱਲ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਮੈਥੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ (ਸੱਚਾ) ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ (ਅਕੂੜਾਂ ਤੋਂ) ਬਚਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਬਣਾਓ। ੩।

يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالزُّجُجِ مِنْ أَمْرٍ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادٍ أَتَى أَنْ تَذَرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاقْنُوهُمْ ③

ਉਸ ਨੇ (ਸਾਰੇ) ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ (ਯੁਕਤੀ ਨਾਲ) ਸਾਜੇ ਹਨ। ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਉਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੧੪।

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ①

ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ (ਤੁਛ) ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ (ਮਨੁੱਖ ਅਚਣਚੇਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ) ਸਪਸ਼ਟ ਝਗੜਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੫।

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ②

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ (ਉਸੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਅਜਿਹਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਗਰਮੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਤੇ (ਹੋਰ ਵੀ) ਕਈ ਲਾਭ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਮਾਸ) ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਖਾ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ੧੬।

وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ مِنْهَا تَاْكُلُونَ ③

ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਵਲ) ਵਾਪਸ ਮੋੜਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ, ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਵੇਰ-ਵੇਲੇ) ਚੁੱਗਣ ਲਈ (ਆਜ਼ਾਦ) ਛੱਡਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ (ਉਦੋਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਜਾਵਟ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੧੭।

وَلَكُمْ فِيهَا جِبَالٌ خِضٌ يُرْجُونَ وَجِبْنَ سُرْحُونٍ ④

ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਭਾਰ ਢੇ ਢੇ ਕੇ (ਦੂਰ ਦੁਰੇਡੇ ਦੇ) ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤਕ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿੱਥੋਂ ਤਕ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਪਾਏ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਖੇਸ਼ਕ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੮।

وَنَحْمِلُ أَنْقَالَكُمْ إِلَىٰ بَلَدٍ لَّمْ تَكُونُوا يَلِغِيهِ إِلَّا بَشَقِ الْأَنْفُسِ إِنَّ رَبَّكُمْ لَوَدُوفٌ رَحِيمٌ ⑤

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਘੋੜਿਆਂ, ਖਚਰਾਂ ਤੇ ਖੋਤਿਆਂ ਨੂੰ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੀ ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਸਜ਼ਧਜ ਲਈ (ਸਾਜਿਆ ਹੈ) ਅਤੇ (ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਹੋਰ ਕਈ ਸਾਧਨਾਂ)—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ (ਅਜੇ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ—ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਏਗਾ। ੧੯।

ਅਤੇ (ਤੁਹਾਨੂੰ) ਧਰਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ (ਦੱਸਣਾ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਸ ਦੀ ਲੋੜ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ (ਧਰਮ ਦੇ ਮਾਰਗਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਵਿੰਗੇ-ਟੇਢੇ (ਹੁੰਦੇ) ਹਨ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ (ਧੱਕੇ ਨਾਲ) ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ। ੧੦। (ਰਕੂਅ ੧)

(ਅੱਲਾਹ) ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ (ਮਿਲਦਾ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸੇ ਤੋਂ ਓਹ ਰੁੱਖ (ਉਪਜਦੇ ਹਨ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ (ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ) ਚਾਰਦੇ ਹੋ। ੧੧।

ਉਹ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖੋਤੀ, ਜੈਤੂਨ, ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ, ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਲਾਂ ਤੇ (ਹੋਰ) ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਸ਼ੇਧੇ ਇਕ (ਸਪਸ਼ਟ) ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ। ੧੨।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਤਾਰੇ (ਵੀ) ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ (ਤੁਹਾਡੀ) ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

وَالنَّيْلَ وَالْبَعَالَ وَالْحَيَرُ لَتَرْكَبُنَّهَا وَزِينَةً وَمَتَلَقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ①

وَعَلَى اللَّهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَاذِبٌ وَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ②

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لَكُمْ مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ③

يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّيْتُونَ وَالنَّيْلَ وَالْأَفْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ④

وَسَخَّرَ لَكُمْ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالتَّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِ رَبِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ

① ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਰੇਲਾਂ, ਸਟੀਮਰ, ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ, ਮੋਟਰਾਂ ਆਦਿ ਦੀ ਸਾਫ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹਨ। ੧੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, (ਓਹ ਸਭ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।) ਓਹਨਾਂ (ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ) ਵਿਚ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ। ੧੪।

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾੜੇ ਦੇ ਤੁਹਾਡੀ) ਸੇਵਾ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਮੱਛੀਆਂ ਦਾ) ਤਾਜ਼ਾ ਮਾਸ ਖਾ ਸਕੋ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਹਿਣਿਆਂ (ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨੂੰ) ਵੀ ਕੱਢ ਸਕੋ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਹੇ (ਸ੍ਰੋਤੇ!) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਚੀਰਦੇ (ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਚਲਦਿਆਂ) ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ। (ਜੋ ਇਸ ਲਈ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਸਕੋ), ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੋਰ (ਵੀ) ਕਿਰਪਾ ਨੂੰ ਭੁੰਢ ਸਕੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਦਾ) ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕੋ। ੧੫।

ਅਰਥਾਤ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ (ਅਚਲ) ਪਹਾੜ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਚਲ ਕੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਾ ਦੇਣ। (ਅਰਥਾਤ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ) ਕਈ ਦਰਯਾ (ਵਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ) ਤੇ ਕਈ (ਬਲਾਂ ਦੇ) ਰਾਹ (ਵੀ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ); ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਵੱਡੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤਕ ਪੁੱਜਣ ਦਾ) ਰਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ। ੧੬।

لَقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٣﴾

وَمَا ذَمَرْنَا لَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَتَذَكَّرُونَ ﴿١٤﴾

وَهُوَ الَّذِي سَخَّرَ الْبَحْرَ لَنَا كُلًّا مِنْهُ لَمَّا طَرَيْنَا
وَنَسْتَخْرِجُ مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُوهَا وَتَرَى
الْفُلْكَ مَوَاجِرَ فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿١٥﴾

وَالْقَى فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَانْهَارًا
وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾

ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਨੇ) ਕਈ ਹੋਰ ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰ ਵੀ (ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ) ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਓਹ (ਲੋਕ) ਰਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੧੭।

ਸੋ (ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਕੀ ਜੋ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ (ਕੁਝ ਵੀ) ਰਚਨਾ ਰਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ (ਵੀ) ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ? ।੧੮।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਗਿਣਨ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਕਦੇ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕੋਗੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ ।੧੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ (ਸਭ) ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਤ ਹੈ ।੨੦।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟਾਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਕੁਝ (ਵੀ) ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਰਚਾ ਸਕਦੇ ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ ਆਪ ਵੀ ਸਾਜੇ ਗਏ ਹਨ ।੨੧।

ਓਹ (ਸਾਰੇ ਹੀ) ਨਿਰਜੀਵ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਸੁਰਜੀਵ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ (ਇਹ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮੁੜ) ਕਦ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ।੨੨।

(ਰਕੂਅ ੨)

(ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ਼ਟ ਇੱਕੋ ਇਕ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਤੇ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ (ਸੱਚ ਤੋਂ) ਅਗਿਆਤ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਰਹੇ ਹਨ ।੨੩।

وَعَلَيْتُ وَالنَّجْمِ هُمْ يَهْتَدُونَ ﴿١٧﴾

أَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٨﴾

وَأَن تَعُدُّوا نِعْمَةَ اللَّهِ لَا تُحْصُوهَا إِنَّ اللَّهَ لَغَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١٩﴾

وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٠﴾

وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢١﴾

أَمْ أَمَاتُتْ غَيْرَ أَحْيَاءٍ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٢٢﴾

إِنَّهُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ قَالِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ قُلُوبُهُم مُّنْكَرَةٌ وَهُمْ مُّسْتَكْبِرُونَ ﴿٢٣﴾

ਇਹ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਲੋਕ ਗੁਪਤ (ਦੰਗ ਨਾਲ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ (ਉਸ ਦਾ ਵੀ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਪਰਗਟ (ਦੰਗ ਨਾਲ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੨੪।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ) ਉਹ (ਬਾਣੀ) ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਕੇਹੀ (ਸ਼ਾਨਦਾਰ) ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ) ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ੨੫।

(ਇਸ ਧੌਬੇਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ) ਓਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਵੀ (ਪੂਰੇ) ਪੂਰੇ ਚੁੱਕਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁੱਕਣਾ ਪਏਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੁਣੋ! ਜੋ ਭਾਰ ਓਹ ਚੁੱਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੱਡਾ ਭੋੜਾ ਹੈ। ੨੬।

(ਰਕੂਅ ੩)

ਜੋ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੀ) ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ (ਵਿਰੁੱਧ) ਕਈ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਸਨ, 'ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ (ਗੱਦਾਂ ਦੀਆਂ) ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਵੱਲੋਂ—(ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ) ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਛੱਤਾਂ ਆ ਡਿੱਗੀਆਂ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ (ਉਸ ਦਾ ਇਹ) ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ੨੭।

لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُرْسِدُونَ وَمَا يُغْلَبُونَ
إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِينَ ٢٤

وَلَا قِيلَ لَهُمْ مَا ذَا أَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا اسْطِطِئُوا
الْأَوَّلِينَ ٢٥

لِيَحْلِلُوا أَوْرَاقَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَمِنْ أَوَّلِ
الَّذِينَ يُضَلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ إِلَّا سَاءَ مَا يَزُرُونَ ٢٦

قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَى اللَّهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ
الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوَقِهِمْ وَآتَهُمُ
الْعَدَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ٢٧

ਫੇਰ ਉਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ (ਹੁਣ) ਕਿੱਥੇ ਹਨ (ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ ਘੜੇ) ਮੇਰੇ ਓਹ ਸਰੀਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਸੀਂ (ਮੇਰੇ ਨਬੀਆਂ ਨਾਲ) ਵੇਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਤੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਹ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਇਹ ਆਖਣਗੇ ਕਿ ਅੱਜ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹੀਣਤਾ ਤੇ ਬਿਪਤਾ (ਆਉਣ ਵਾਲੀ) ਹੈ। ੧੨੮।

(ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਜਮਦੂਤ ਉਸ ਸਮੇਂ—ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਕੱਢਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਓਹ (ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ) ਸੁਲਹ ਦੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ (ਵੀ) ਬੁਰਾਈ (ਦਾ ਕੰਮ) ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। (ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਇਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ (ਇਸ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟ ਹੈ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੨੯।

ਇਸ ਲਈ (ਹੁਣ) ਤੁਸੀਂ ਨਰਕ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਬਾਣੀਂ (ਉਸ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ) ਚਲੋ ਜਾਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਵੱਡਾ ਭੇੜਾ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੧੩੦।

ਅਤੇ (ਜਦ) ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਕੋਹੀ (ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਾਣੀ) ਉਤਾਰੀ ਹੈ (ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹਾਂ, ਹਾਂ ਕੋਹੀ) ਸੋਹਣੀ (ਬਾਣੀ) ਹੈ। ਜੋ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਲੋਕ (ਦੇ ਜੀਵਨ) ਵਿਚ (ਵੀ) ਭਲਾਈ (ਨੀਅਤ) ਹੈ

ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَاقُّونَ فِيهِمْ قَالَ الَّذِينَ اُوْتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ۝

الَّذِينَ تَوْفَّيْهِمُ الْمَلَكَةُ طَالِبِيْ اَنْفُسِهِمْ قَالَتْ لَوْ اَنَّ السَّلَامَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُوءٍ بَلْ اِنَّ اللَّهَ عَلِيْمٌۢ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝

فَادْخُلُواْ اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِيْنَ فِيْهَا فَلَيْسَ مَخْرٰجٌۭ لَّهَا ۝

وَقِيلَ لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا مَاذَا اَنْزَلَ رَبُّكُمْ قَالُوا خَبَرٌۭ لِّلَّذِيْنَ اَحْسَنُوْا فِيْ هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۚ وَلَدٰۤاُ

ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਘਰ (ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਘਰ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੩੧।

(ਉਹ ਘਰ) ਸਦਾ (ਦੇ ਵਾਸੇ) ਦੇ ਸਵਰਗ (ਹਨ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਦਾਖਲ ਹੋਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ (ਸਵਰਗਾਂ) ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਓਹਨਾਂ (ਸਵਰਗਾਂ) ਵਿਚ ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੁਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗਾ। (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੩੨।

(ਓਹਨਾਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕਿ ਓਹ ਨਿਰਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਇਹ) ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਹੁਣ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਲਾਮਤੀ (ਹੀ ਸਲਾਮਤੀ) ਹੈ। (ਲਓ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪਣੇ ਭਲੇ) ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਚਲੋ ਜਾਓ। ੩੩।

ਏਹ (ਇਨਕਾਰੀ ਲੋਕ) ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ (ਅਰਸੀ ਦੰਡ ਲੈ ਕੇ) ਆਉਣ, ਜਾਂ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ (ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ) ਹੁਕਮ ਆ ਜਾਏ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ (ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ) ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੩੪।

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰ-ਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ (ਦੰਡ ਦੀ ਖਬਰ) ਦਾ ਓਹ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ (ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ)। ੩੫। (ਰਕੂਅ ੪)

الْآخِرَةُ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ﴿١٦﴾

جَنَّاتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا يُجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ
لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ كَذَلِكَ يَجْزِي اللَّهُ
الْمُتَّقِينَ ﴿١٧﴾

الَّذِينَ تَتَوَفَّيْهُمْ الْمَلَائِكَةُ كَاطِبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ
عَلَيْكُمْ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمُ الْمَلَائِكَةُ أَوْ يَأْتِيَ
أَمْرٌ مِنْكَ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا ظَنَّهُمْ
اللَّهُ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١٩﴾

فَأَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا
بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٢٠﴾

﴿٢١﴾

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ (ਇਹ ਵੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ (ਏਹੋ ਹੀ) ਚਾਹੁੰਦਾ (ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ), ਤਾਂ ਨਾ ਅਸੀਂ (ਹੀ) ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ (ਹੀ) ਅਜਿਹਾ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ (ਹੀ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ (ਹੁਕਮ ਤੋਂ) ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਆਪ) ਹਰਾਮ ਸਮਝਦੇ। ਜੋ (ਲੋਕ) ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਵੇਰੀ) ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਵੀ) ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਭਲਾ (ਉਹ ਇੰਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ) ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਬਿਨਾਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ) ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕੋਈ ਬਿੰਮੇਦਾਰੀ ਨਹੀਂ (ਹੁੰਦੀ)। ੧੩੬।

ਅਰਥਾਤ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਵਿਚ (ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ) ਰਸੂਲ (ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ (ਹੇ ਲੋਕ!) ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਇਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਤਾਂ) ਅਜੇਹੇ (ਵੱਡੇ ਚੰਗੇ ਸਿਧ) ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਕਈ ਅਜੇਹੇ (ਹੋਏ ਸਨ) ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ (ਸਾਰੇ) ਜਗ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਸਾਡੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੩੭।

وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنَ الْقِبْلَةِ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ فَهَلْ عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ①

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَسُولًا أَنْ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَىٰ اللَّهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ ۚ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ②

¹ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਤਾਗੂਤ” ਦਾ ਅਰਥ ਬਾਗ਼ੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ।

(ਹੇ ਰਸੂਲ !) ਜੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈਂ, ਤਾਂ (ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ) ਜੋ ਲੋਕ (ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ) ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ੧੩੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ (ਕਿ) ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ (ਕਦੇ ਵੀ) ਸੁਰਜੀਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । (ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ) ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ (ਇਕ ਅਜਿਹਾ) ਬਚਨ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ (ਪੂਰਾ ਕਰਨ) ਦਾ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ । ਹਾਂ, ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ (ਅਸਲੀਅਤ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ੧੩੯।

(ਇਹ ਮੁੜ ਜੀਵਨ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਤਾਂ ਜੂ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ (ਅਸਲੀਅਤ) ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਸਕੇ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਓਹ (ਅੱਜ ਕਲ) ਮਤਿਭੇਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਓਹ ਕੂੜਿਆਰ ਸਨ । ੧੪੦।

ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਕਿਸੇ (ਅਜਿਹਾ) ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਜਿਸ (ਦੇ ਕਰਨ) ਦੀ ਅਸੀਂ ਇੱਛਾ ਕਰੀਏ, ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋ ਜਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੧੪੧।

(ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਥਾਂ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਲਈ)

إِنْ تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَن
يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿١٣٨﴾

وَأَقْسُوا بِاللهِ جَهْدَ آيَاتِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللهُ مَن
يَمُوتُ بَلَىٰ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣٩﴾

لِيُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي يُخْتَلَفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ
كَفَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا كَذِبِينَ ﴿١٤٠﴾

إِنَّا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ إِذَا أَرَدْنَاهُ أَن نَّعْمَلَ لَهُ كُنتَ
فَيَكُونُ ﴿١٤١﴾

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا لَنَبْرِئَنَّهُمْ

ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।
ਕਾਸ਼, ਇਹ (ਇਨਕਾਰੀ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ)
ਸਮਝ ਜਾਂਦੇ। ੪੨।

ਜੇ ਲੋਕ (ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਕੇ ਵੀ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ
ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ)
ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ
ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਵੀ ਸਦਾ) ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ
ਹੀ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਬਾਪ ਕੇ ਭੋਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ
(ਅਤੇ) ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ
ਉਤਾਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ (ਹੇ ਇਨਕਾਰੀਓ !)
ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ) ਅਗਿਆਤ ਹੋ,
ਤਾਂ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ) ਉਪਦੇਸ਼ (ਨੂੰ ਮੰਨਣ)
ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ (ਹੀ) ਪੁੱਛ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ, (ਤਾਂ ਜੁ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ)। ੪੪।

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਤੇ (ਇਲਹਾਮੀ)
ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਕੇ (ਭੋਜਿਆ ਸੀ) ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ
ਅਸੀਂ ਇਹ (ਪੁਰਨ) ਉਪਦੇਸ਼ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ
ਜੁ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ) ਜੋ (ਤੇਰੇ
ਰਾਹੀਂ) ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ,
ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸੁਣਾ ਦੇ ਤੇ ਉਹ (ਇਸ ਤੋਂ) ਵੀਚਾਰ
ਕਰ ਸਕਣ। ੪੫।

ਸੋ ਕੀ ਜੋ ਲੋਕ (ਤੇਰੇ ਵਿਰੁਧ) ਭੇੜੀਆਂ ਗੋਂਦਾਂ
ਗੁੰਦਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬਚੇ
ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ
(ਹੀ) ਬੇਪਤ (ਤੇ ਹੀਣਾ) ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਉਹ ਕਸ਼ਟ
(ਜਿਸ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ) ਉਹਨਾਂ
ਉੱਤੇ (ਉਸ ਰਾਹੀਂ) ਆ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੪੬।

فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَلَا جَزَاءُ الْآخِرَةِ إِلَّا الْكَوْنُ
يَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَوَكِّلُونَ ﴿٤٣﴾

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ إِلَّا رَجُلًا نُوَفِّي إِلَيْهِمْ تَقْوَاهُ
أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٤﴾

بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ
لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٥﴾

أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ يَخْسِفَ اللَّهُ بِهِمُ
الْأَرْضَ أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٦﴾

ਜਾਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਸੋ (ਓਹ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਕਿ) ਓਹ (ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ) ਅਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ੪੭।

أَوْ يَأْخُذَهُمْ فِي تَقْلِبِهِمْ فَاهُمْ مُسْتَعْزِلُونَ ﴿٤٧﴾

ਜਾਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਘਟਾ ਕੇ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਸ਼ਰਫਾਲੂਆਂ ਲਈ) ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੪੮।

أَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلَى تَخَوُّفٍ فَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّؤُوفُ الرَّحِيمُ ﴿٤٨﴾

ਅਤੇ ਕੀ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਓਹ ਹੀਣੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਕਦੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ (ਵੱਡੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ) ਬੁਕਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ—ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਸਾਜਿਆ ਹੈ—ਝੁੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਫਾਵੇਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਤੇ ਉੱਤਰੀ ਪਾਸਿਓਂ ਇਧਰ ਓਧਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। (ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧੇਗਾ ਤੇ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀਣੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ)। ੪੯।

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَتَّيُونَ ظِلُّهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلَّهِ وَهُمْ ذُكُورُونَ ﴿٤٩﴾

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ (ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਥਵੀ ਉੱਤੇ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਜੀਅ-ਜੰਤ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹਨ ਤੇ (ਸਾਰੇ) ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਬੁਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੫੦।

وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ ذَابِقَةٍ وَالْمَلِكَةِ وَهُمْ لَا يُنْكِرُونَ ﴿٥٠﴾

ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ—ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ—ਸਦਾ ਸਹਿਮੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ (ਉਹ ਹੀ) ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫੧।
(ਰਕੂਅ ੬)

يَعَاظُونَ رَبَّهُمْ مِنْ قَوَائِمِهِمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ ﴿٥١﴾

‘ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਵਹੁਮ ਦਾਖਿਰੂਨ” ਪਦ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀਣੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧੇਗਾ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀਣੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਸਦਾ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਦੇਹ ਹੀ) ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਨਾ ਬਣਾਇਆ ਕਰੋ। ਉਹ (ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਟ) ਤਾਂ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਥੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਮੈਥੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੧੫੨।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਦਾ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ? ੧੫੩।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਇਨਾਮ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ (ਹੀ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਕਦੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਕੋਈ ਤੰਗੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ) ਦੁਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕਰਦੇ ਹੋ। ੧੫੪।

ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਉਸ ਦੁਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਝਟ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੧੫੫।

ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਚੰਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਨਾਸ਼ਵਾਨ ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਲਓ। (ਇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਵੀ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਲੂਮ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹ ਇਕ ਹਿੱਸਾ (ਆਪਣੇ) ਓਹਨਾਂ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ) ਲਈ ਵਖ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕੁਝ ਵੀ) ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ!

وَقَالَ اللَّهُ لَا تَتَذَكَّرُوا الْهَيْئِ اثْنَيْنِ إِتْسَا هُوَ إِلَهُ
وَاحِدٌ فَأَيُّ كَافِرٍ هُنَّ ۝

وَلَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَلَهُ الدِّينُ وَاصِبًا
أَفَغَيْرَ اللَّهِ تَتَّقُونَ ۝

وَمَا بِكُمْ مِنْ نِعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ ثُمَّ إِذَا مَكَمُ الضُّرِّ
فَأَلَيْهِ تَجُرُّونَ ۝

ثُمَّ إِذَا كُفَّ الضُّرُّ عَنْكُمْ إِذَا فَرِحْتُمْ بِرَحْمَتِهِمْ
يُشْرِكُونَ ۝

يَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَسْعَوْنَ فُتُوفَ تَعْلَمُونَ ۝

وَيَجْعَلُونَ لَنَا لَا يَعْلَمُونَ نَصِيبًا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ

ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ (ਬੁਠ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ
ਘਾੜਤਾਂ ਘੜਦੇ ਹੋ, (ਇਕ ਦਿਨ) ਉਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੫੭।

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮੱਥੇ ਧੀਆਂ ਮੜ੍ਹਦੇ
ਹਨ, (ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਉਹ (ਅਜ਼ੀਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ)
ਨਿਰਾਲਮ ਹੋ ਅਤੇ (ਸੁਆਦਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ)
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਜੋ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਪੁੱਤਰ)। ੧੫੮।

(ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਹ
ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ) ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਧੀ
(ਦੇ ਜਨਮ) ਦੀ ਖਬਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ
ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਰੋਹ
ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੫੯।

(ਅਤੇ) ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ
ਲੁਕਦਾ (ਫਿਰਦਾ) ਹੈ (ਤੇ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਕਿ)
ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ (ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ) ਹੀਣਤਾ
ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ (ਜੀਉਂਦਿਆਂ) ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਉਸ
ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਦਬ ਦੇਵੇ। ਸੁਣੋ! ਜੋ ਵੀਚਾਰ
ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਹੈ। ੧੬੦।

ਜੋ ਲੋਕ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ
ਹਾਲ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਉੱਚਾ
ਗੁਣ (ਤੇ ਸ਼ਾਨ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ
ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੬੧। (ਰਕੂਅ ੭)

تَاللّٰهِ لَتَسْلُكَنَّ عَنَّا كُنُفٌ تَقْتَرُونَ ①

وَيَجْعَلُونَ لِلّٰهِ الْبَنَاتِ سُبْحٰنَهُ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُونَ ②

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا
وَهُوَ كَظِيمٌ ③

يَتَوَارَىٰ مِنَ الْقَوْمِ مِن سُوءِ مَا بُشِّرَبِهِ أَيُمْسِكُهُ
عَلَىٰ هُونٍ أَمْ يَدُسُّهُ فِي التُّرَابِ أَلَا سَاءَ مَا
يَحْكُمُونَ ④

لِّلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ مَثَلُ السَّوْءِ وَلِلّٰهِ
النُّشُلُ الْأَعْلَىٰ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑤

① ਅਰਥਾਤ—ਦਿਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਇਹ ਮਰਯਾਦਾ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ (ਕਰਕੇ) ਛੇਤੀ ਹੀ ਵਤ ਲਵੇ (ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਦੀ ਢਿਲ ਹੀ ਨਾ ਦੇਵੇ) ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ) ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ (ਜੀਉਂਦਿਆਂ) ਨਾ ਛੱਡਦਾ, ਪਰ (ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ (ਸੁਧਾਰ ਲਈ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਢਿਲ ਦਿੰਦਾ (ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ, ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਦੰਡ) ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਨਾ ਤਾਂ ਇਕ ਘੜੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ (ਕੇ ਬਚ) ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ (ਉਸ ਤੋਂ) ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ (ਕੇ ਹੀ ਬਚ) ਸਕਦੇ ਹਨ। ੬੨।

ਅਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਤਜਵੀਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ (ਆਪਣੇ ਲਈ) ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ (ਵੱਡੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ) ਬੂਠ ਬੋਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਭਲਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਅਟੱਲ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ (ਨਰਕਾਂ ਦੀ) ਅੱਗ ਦਾ (ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਉਸ ਵਿਚ) ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੬੩।

ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ! ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਰਸੂਲ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ "ਸ਼ੈਤਾਨ" ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਸੋਹਣੇ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਸਨ। ਸੋ ਅੱਜ ਉਹੋ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਮੀ (ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।) ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅੱਜ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੬੪।

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۖ فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْذِنُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِرُونَ ۝

وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنَتُهُمُ الْكُذْبَ ۚ إِنَّ لَهُمُ الْخُسْفَىٰ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَأَنَّهُمْ مُّفْرَطُونَ ۝

ثُمَّ لَوْ لَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَىٰ أُمَمٍ مِنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَكْفُرُونَ وَيَتَكَبَّرُونَ ۚ إِنَّهُمْ يُخَالِفُونَ بِأَنَّهُمْ لَأُولَٰئِكَ مَنْ هِيَ آيَاتُ اللَّهِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਓਹ (ਪਰਸਪਰ) ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ (ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ) ਨੂੰ (ਉਹ ਪੁਸਤਕ) ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਜੋ ਲੋਕ (ਇਸ ਤੋਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ (ਪੁਸਤਕ) ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ (ਦਾ ਕਾਰਣ) ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ੬੫।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ (ਹੀ) ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸੁਰਦਾ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ (ਮੁੜ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ) ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ (ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਸੁਣਦੇ (ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ) ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ (ਵੱਡਾ) ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ। ੬੬। (ਰਕੂਅ ੮)

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿਚ (ਵੀ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ (ਮੌਜੂਦ) ਹੈ। (ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ ਵਿਚ (ਗੰਦ ਆਦਿ ਭਰਿਆ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅਰਥਾਤ ਗੋਹੇ ਤੇ ਰਤ ਦੇ ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ (ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ) ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ (ਦੁਧ) ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਪੀਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸੁਆਦਲਾ ਤੇ ਸੰਘੋ ਸੰਖ ਨਾਲ ਲਹਿਣ ਵਾਲਾ (ਹੁੰਦਾ) ਹੈ। ੬੭।

ਅਤੇ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਾਬ (ਵੀ) ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਚੰਗਾ ਰਿਜ਼ਕ (ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋ)। ਜੋ ਬੁਧੀਵਾਨ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ (ਵੱਡਾ) ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ। ੬੮।

وَمَا أَرْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ إِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا
فِيهِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ⑥

وَاللَّهُ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْيَرَ
الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً
لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ⑦

⑧

وَرَبِّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةٌ لِّتُؤْذِنُوا
بِهَا فِي بُطُونِهِمْ مِنْ بَيْنِ قَرْنٍ وَ دَمٍ
بَيْنَا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ⑨

وَمِنْ ثَمَرَاتِ النَّخِيلِ وَالْأَعْنَابِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ
سُكَّرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ⑩

ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀ ਮੱਖੀ ਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜੋ (ਅੰਗੂਰਾਂ ਆਦਿ ਲਈ ਲੋਕ) ਟੱਟੀਆਂ (ਆਦਿ) ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ (ਆਪਣੇ) ਛੱਤੇ ਬਣਾ। ੬੯।

ਫੇਰ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਲੈ ਕੇ) ਖਾਇਆ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ (ਦੱਸੇ ਹੋਏ) ਢੰਗਾਂ ਉੱਤੇ—ਜੋ (ਤੇਰੇ ਲਈ) ਸੌਖੇ ਹਨ ਤੁਰਿਆ ਕਰ। ਓਹਨਾਂ (ਮੱਖੀਆਂ) ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਤੁਹਾਡੇ) ਪੀਣ ਲਈ ਇਕ ਚੀਜ਼^੧ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਅਤੇ) ਉਸ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਰੋਗਤਾ (ਦਾ ਗੁਣ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ) ਹੈ। ਜੋ ਲੋਕ ਸੌਚ (ਵੀਰਾਹ) ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹਨ। ੭੦।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਾਣ ਕੱਢਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ (ਆਦਮੀ) ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਓਹ ਆਯੂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈੜੀ ਹਾਲਤ (ਬਿਧ ਅਵਸਥਾ) ਵਲ ਮੌਤਾ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਓਹ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਗਿਆਨੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ (ਸਰਬ ਕਲਾ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੭੧। (ਰਕੂਅ ੯)

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਕ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਓਹ ਆਪਣੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ) ਰੋਜ਼ੀ (ਕਿਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ—ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ,

وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا
وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ ﴿٦٩﴾

ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا
يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ
لِّلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّقَوْمٍ يَعْتَكِرُونَ ﴿٧٠﴾

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَوَفِّقُكُمْ وَيَرْزُقُكُمْ إِلَى
أَزْدِلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
قَدِيرٌ ﴿٧١﴾

੩
੧੬

وَاللَّهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ فِي الرِّزْقِ فَمَا
الَّذِينَ فَضَّلُوا بَرَأًى مِنْ رَبِّهِمْ عَلَىٰ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ

ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ (ਦੇ ਹਿੱਸੇਦਾਰ) ਬਣ ਜਾਣ। ਸੋ ਕੀ ਓਹ (ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਇਨਾਮ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੨।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ, (ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ) ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ। (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਪੁੱਤਰ-ਪੋਤਰੇ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ (ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ) ਸਾਫ-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੀ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ) ਓਹ ਇਕ ਨਾਸਵਾਨ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ (ਤਾਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਇਨਾਮਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ੧੩।

ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਅਜੇ-ਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ ਤੇ ਨਾ (ਕਦੇ) ਰੱਖ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ੧੪।

ਸੋ (ਹੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕੋ!) ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ (ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ) ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਘੜਿਆ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਕੁਝ ਵੀ) ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੧੫।

ਅੱਲਾਹ (ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਸਤੇ) ਇਕਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਚੰਗੀ ਰੱਜੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਪਤ (ਵੀ) ਤੇ ਪਰਗਟ (ਵੀ) ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਵਿਚ) ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

فَهُمْ فِيهِ سَوَاءٌ أَفَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ ﴿١٢﴾

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الْكَتَابِ ۚ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ ﴿١٣﴾

وَيَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنفَعُكُمْ لَهُمْ شَيْئًا ۖ قُلْ مَنِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ شَيْئًا وَلَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿١٤﴾

فَلَا تَضُرُّوهُ بِالْأَمْثَالِ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٥﴾

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوكًا لَا يَقْدِرُ عَلَى شَيْءٍ ۖ وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا

ਕੀ ਏਹ ਦੋਵੇਂ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ?
(ਕਦੇ ਨਹੀਂ) ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ
ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ (ਲੋਕ) ਇਸ ਤੋਂ
ਉੱਕੇ ਹੀ ਅਗਿਆਤ ਹਨ । ੧੭੬।

ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ (ਵੀ)
ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ (ਤਾਂ)
ਗੁੰਗਾ ਸੀ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ
ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਲਕ ਉੱਤੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਸੀ ।
(ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਧਰ ਵੀ ਭੇਜਦਾ ਸੀ,
ਉਹ ਕੋਈ ਭਲਾਈ (ਕਮਾ ਕੇ) ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਂਦਾ
ਸੀ । (ਸੋ) ਕੀ ਉਹ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਤੇ ਉਹ (ਦੂਜਾ)
ਪ੍ਰਾਣੀ, ਜੋ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ
ਉਹ (ਆਪ ਵੀ) ਸੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ (ਚਲ ਰਿਹਾ) ਸੀ,
ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ? । ੧੭੭।

(ਰਕੂਅ ੧੦)

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗੁਪਤ
ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਹੈ ਅਤੇ
ਉਸ (ਆਉਣ ਵਾਲੀ) ਘੜੀ (ਦੇ ਆਉਣ) ਦਾ ਮਾਮਲਾ
ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਖ ਦਾ ਝਮਕਣਾ;
ਸਗੋਂ ਉਹ—(ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ) ਨੇੜੇ (ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋ
ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ)
ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ । ੧੭੮।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਗਰਭਾਂ
ਤੋਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੇ
ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ;
ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕੋ । ੧੭੯।

وَجَهْرًا هَلْ يَسْتَوُونَ الْحَمْدُ لِلَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ⑤

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا زُجَلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ لَا يَقْدِرُ
عَلَى شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَى مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُ لَا يَأْتِ
بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَنْ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ
عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ⑥

⑥

وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا أَمْرُ السَّاعَةِ
إِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ أَوْ هُوَ أَقْرَبُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ ⑦

وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا
وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ⑧

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ (ਧਿਆਨ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਰੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਡਿੱਗਣ ਤੇ ਨੱਚ ਨੱਚ ਖਾਣ ਤੋਂ)—ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਕ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹਨ। ੮੦।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਤੋਂ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਘਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਹਲਕੇ (ਫੁਲਕੇ) ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਣ ਸਮੇਂ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋ) ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਪਸ਼ੂਆਂ) ਦੀਆਂ ਮਹੀਨ ਉੱਨਾਂ ਤੇ ਮੱਟੀਆਂ ਉੱਨਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੱਕੇ ਸਾਧਨ ਤੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਆਰਜ਼ੀ ਸਾਧਨ (ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੮੧।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਪ੍ਰਫਾਵੇਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਤੁਸੀਂ ਮੱਜਾਂ ਮਾਣਦੇ ਹੋ) ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਓਟ ਦੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੁੜਤੇ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗਰਮੀ^੧ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਕੁੜਤੇ (ਸੰਜੋਆ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਜੰਗ (ਦੀ ਸਖਤੀ) ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

أَلَمْ يَرْوِ إِلَى الظِّلِّ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ⑧

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ وَمِنْ أَصْوَادِهَا وَأَوْبَارِهَا وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَى حِينٍ ⑨

وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ الْإِبْرَةِ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ سَرَائِلِ النَّحْلِ سَرَائِلَ تَقِينَكُمْ ⑩

^੧ਇੱਥੇ ਕੇਵਲ ਗਰਮੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਅਤਥੀ ਭਾਥਾ ਦਾ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ, ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਅਲਪ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਕਪੜੇ ਵੀ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਜੋ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਵੀ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਜੋ ਸਰਦੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ (ਆਤਮਕ) ਇਨਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਦੇ) ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਸਕੋ। ੮੨।

بَأْسَكُمْ كَذَلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تَسْلُمُونَ ﴿٨٢﴾

ਸੋ ਜੇ ਓਹ (ਹੁਣ ਵੀ) ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ (ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੋ ਨਬੀ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ। ੮੩।

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَمَا عَلَيْكَ الْبَلُغُ الْبُيِّنُ ﴿٨٣﴾

ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਇਸ) ਇਨਾਮ ਨੂੰ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ, (ਪਰ) ਫੇਰ (ਵੀ) ਇਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਤਾਂ ਪੱਕੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ੮੪। (ਰਕੂਅ ੧੧)

يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٤﴾

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ), ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ—ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗਵਾਹ ਖੜਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੋ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ (ਦਾ ਢੰਗ ਧਾਰਨ) ਕੀਤਾ ਸੀ, (ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਦੀ) ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਨਾ (ਹੀ) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੮੫।

وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُنْزَلُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٥﴾

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਜਦ ਉਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੋਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੮੬।

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٨٦﴾

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੁਜ਼ੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਦ ਓਹ ਦੋਹਨਾਂ ਆਪਣੇ (ਘੜੇ ਹੋਏ) ਸਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ

وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕੇਵਲ “ਸ਼ੁਰਾਕਾਅਹੁਮ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹੀਕ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਆਪਣੇ ਘੜੇ ਹੋਏ” ਤੇ ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹਨ।

ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਏਹ ਸਾਡੇ (ਘੜੇ ਹੋਏ) ਇਸਟ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੇਥੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਓਹ (ਘੜੇ ਹੋਏ ਸਰੀਕ ਛੇਤੀ ਨਾਲ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠੇ ਹੋ। ੧੮੭।

ਅਤੇ (ਉਸ ਦਿਨ) ਓਹ (ਜ਼ਾਲਮ ਛੇਤੀ ਨਾਲ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ (ਆਪਣੀ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਸਭ ਕੁਝ) ਭੁਲ-ਭੁਲਾ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਘੜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੮੮।

ਜੇ ਲੋਕ (ਆਪ ਵੀ) ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ ਤੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦਿਆਂਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ (ਸਦਾ) ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਂਦੇ ਸਨ। ੧੮੯।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਗਵਾਹ ਖੜਾ ਕਰਾਂਗੇ। (ਹੇ ਰਸੂਲ !) ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ) ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ (ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ) ਅਗਵਾਈ ਲਈ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ) ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਥਾਤ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ। ੧੯੦। (ਰਕੂਅ ੧੨)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਇਨਸਾਫ਼, ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਦਾ, ਅਰਥਾਤ (ਓਪਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ) ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਾਂਗ (ਜਾਣਨ ਦਾ ਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਹਾਇਤਾ) ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ,

هُوَ لَا شَرَّكَ لَنَا الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُوا مِنْ دُونِكَ
فَأَلْقُوا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكُنُوتٌ ۝

وَالْقَوْلَ إِلَى اللَّهِ بِوَمَظِنِ السَّلَامِ وَصَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا
يَفْعَلُونَ ۝

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ
عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ۝

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِي كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ
وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلَى هَؤُلَاءِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ
تِبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ۝

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَايَ ذِي

ਅਤੇ (ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ) ਨਿਰਲੱਜਤਾ, ਅਯੋਗ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਸਕੋ। ੯੧।

ਅਤੇ (ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਨਾਲ ਕੀਤੇ) ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਨਾਲ) ਕੋਈ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਪੂਰਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾ ਕੇ) ਆਪਣਾ ਜਾਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਵੇ, ਕਦੇ ਨਾ ਤੋੜੋ। ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੯੨।

ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਵਾਂਗ ਨਾ ਬਣੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੱਤੇ ਹੋਏ ਸੂਤ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪੱਕੇ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਤੋੜ ਕੇ ਤਾਰ ਤਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; (ਤਾਂ ਜੁ) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਪਰਸਪਰ ਧੋਖੇ ਦੁਆਰਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਰਸੂਖ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਸਕੋ; ਇਸ ਡਰ ਨਾਲ ਕਿ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਏਹਨਾਂ (ਹੁਕਮਾਂ) ਦੁਆਰਾ ਪਰਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ^੧। ੯੩।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ (ਹੀ) ਮਨਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਇੱਕੋ ਹੀ ਸੰਗਤ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ, ਪਰ (ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਸਗੋਂ) ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣਾ) ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ
يُعْظَمُ لَكُمْ تَدَارُؤُهُ ۚ

وَأَوْفُوا بِعَهْدِ اللَّهِ إِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَفْضُوا الْأَيْمَانَ
بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلَهُ اللَّهُ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا
إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِي تَقَصَّتْ عَرْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ
أَنْكَاثًا تَتَخَدُّونَ أَيْمَانَكُمْ دَخَالِيبَ لَكُمْ أَنْ تَكُونَ
أُمَّةٌ هِيَ أَرْبَىٰ مِنْ أُمَّةٍ إِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللَّهُ بِهِ وَلَيُبَيِّنَ
لَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يُفِضُ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸੱਚ ਝੂਠ ਦਾ ਭੇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ) ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਬਾਰੇ (ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ) ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੪।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਫਹਿਸ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਾ ਬਣਾਓ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ (ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰ (ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ) ਜੰਮ ਜਾਣ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਮੁੜ) ਤਿਲਕ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੀ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੋਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੰਡ ਮਿਲੇਗਾ। ੧੫।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਨਾਲ ਕੀਤੇ) ਪ੍ਰਣਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਛ ਮੁੱਲ (ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ) ਕਦੇ ਨਾ ਲਓ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਜਾਓ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਉਸ ਤੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ) ਵਧੀਕ ਚੰਗਾ ਹੈ। ੧੬।

ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ (ਅੰਤ) ਨਿਖੁੱਟ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ (ਸਦਾ) ਸਲਾਮਤ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ (ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ ਕਿ) ਜੋ ਲੋਕ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣਗੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੭।

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸਕਤ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਮਰਦ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੀਵੀਂ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—(ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੮।

مَنْ يَشَأْ وَيَهْدِي مَنْ يَشَأْ وَلَتَسْلُنَ عَمَا
كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٣﴾

وَلَا تَتَّخِذُوا أَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَرِلَ قَدَمُ
بَعْدَ بُيُوتِهَا وَتَذَوْقُوا الشَّوْءَ بِمَا صَدَقْتُمْ عَنْ
سَبِيلِ اللَّهِ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَنًا قَلِيلًا إِنَّمَا عِنْدَ اللَّهِ
هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾

مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَ
الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِمَّنْ ذُكِّرُوا أَنْتُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَلَنَجْزِيَنَّهُ حَيَوًى طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُمْ
بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨﴾

(ਹੋ ਸੁੱਤੇ!) ਜਦ ਤੂੰ ਕਰਾਨ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਫਿਟਕਾਰੇ ਹੋਏ “ਸ਼ੇਤਾਨ” (ਦੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ਰਾਰਤ) ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗ (ਲਿਆ ਕਰ)। ੯੯।

(ਸੱਚੀ) ਗੱਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ (ਦੀ ਓਟ) ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਉਸ “ਸ਼ੇਤਾਨ” ਦਾ ਕੋਈ ਵਸ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ੧੦੦।

ਉਸ ਦਾ ਵਸ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੧੦੧।

(ਰਕੂਅ ੧੩)

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਆਇਤ ਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਇਤ ਉਤਾਰਦੇ ਹਾਂ—ਤਾਂ (ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਜੋ ਕੁਝ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ (ਲੋੜ) ਦਾ ਉਹ (ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਕ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ ਪਖੰਡੀ ਹੈਂ, (ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਅਗਿਆਨੀ ਹਨ। ੧੦੨।

ਤੂੰ (ਅਜੇਹੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ “ਰੂਹੁੱਲ ਕੁਦਸ” ਨੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚਾਈ (ਤੇ ਯੁਕਤੀ) ਨਾਲ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ (ਸ਼ਰਧਾ ਉੱਤੇ) ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਦਿੜ੍ਹ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਉਸ ਨੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਦੀ (ਹੋਰ) ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਮੁਸ਼ਬਬੀਆਂ ਦੇਣ ਲਈ (ਇਸ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ)। ੧੦੩।

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ
الْوَحِيمِ ⑩

إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ⑪

إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ
مُشْرِكُونَ ⑫

وَإِذَا بَدَلْنَا آيَةً مَكَانَ آيَةٍ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا
يُنْزِلُ قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مُفْتِرٌ بَلْ أَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ⑬

قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُسْلِمِينَ ⑭

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ ਕਿ
ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ
ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ) ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਬੰਦਾ^੧ (ਇਹ ਗੱਲਾਂ)
ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ)
ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਵਲ ਓਹ (ਇਹ) ਸੋਣਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ
ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ (ਅਰਬੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ) ਓਪਰੀ ਬੋਲੀ
ਹੈ ਅਤੇ (ਇਹ ਕੁਰਾਨੀ ਬੋਲੀ ਤਾਂ ਖੁਬ) ਸਪਸ਼ਟ
(ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ) ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ੧੦੪।

ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ
ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ
ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੦੫।

ਪਖੰਡ ਤਾਂ ਓਹ ਲੋਕ ਹੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹੋ ਹੀ ਵੱਡੇ ਕੂੜਿਆਰ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ। ੧੦੬।

ਜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
(ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ) ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ
ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਸ਼ਰਧਾ ਉੱਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੈ।
(ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ)। ਹਾਂ,
ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਮਨ ਇਨਕਾਰ
ਵਾਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ
(ਵੱਡੀ) ਕਰੋਧੀ ਹੰਢੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲਈ
ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੦੭।

ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੰਢੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ
ਮਾਤਲਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਕੇ ਉਸ
ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ
لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجِبُ وَهَذَا لِسَانُ
عَرَبٍ مُّبِينٍ ﴿١٠٤﴾

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللَّهُ
وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٠٥﴾

إِنَّمَا يَفْتَرِي الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِ
اللَّهِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْكَذِبُونَ ﴿١٠٦﴾

مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ
وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وَلَكِنْ مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ
صَدْرًا فَلَنَنْصَبْ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿١٠٧﴾

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ

^੧ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ “ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ” (ਮਹਾਂ ਭਾਸ਼) ਦੀ ਜਿਲਦ ੩, ਪੰਨਾ ੭੩।

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਕਰਦਾ। ੧੦੮।

ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ, ਕੰਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੋਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹੋ ਲੋਕ ਹੀ ਵੱਡੇ ਬੇਖਬਰ ਹਨ। ੧੦੯।

(ਅਤੇ) ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੧੦।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਜੋ ਕਲੋਸ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ ਉੱਤੇ) ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। (ਹਾਂ) ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਇਸ (ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ) ਮਗਰੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ (ਸਿੱਧ) ਹੋਵੇਗਾ। ੧੧੧। (ਰਕੂਅ ੧੪)

(ਅਤੇ ਇਸ ਫਲ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ ਦਿਨ ਲੱਗੇਗਾ) ਜਦ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਝਗੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਏਗਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, (ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ) ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਕੋਈ) ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੧੨।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ (ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ) ਇਕ ਨਗਰੀ^੧ ਦਾ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ (ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ) ਅਮਨ ਤੇ ਸਾਂਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ।

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ①

أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَسَمِعَتْهُمْ أَبْصَارُهُمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ②

لَا جَزَاءَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ③

ثُمَّ إِنْ رَبُّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا قَاتَلُوا ثُمَّ جَاهَلُوا وَصَبُّوا إِنْ رَبُّكَ مِنْ بَعْدِ مَا كَفَرُوا رَحِيمٌ ④

﴿١٤﴾

يَوْمَ تَأْتِي كُلُّ نَفْسٍ بِجُودِلٍ عَنْ نَفْسِهَا وَتُوَلَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ⑤

وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً

^੧ਇਸ ਥਾ ਇਸ ਨਗਰੀ ਦਾ ਭਾਵ "ਮਕਾ" ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਮਾਸ ਕਲਮ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਭੂਤਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਹੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੱਥੇ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ ਉਸ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਭੁਲ੍ਹਾ ਪੁੱਜਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ (ਵੀ) ਉਸ (ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ) ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਇਨਾਮਾਂ ਦੀ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ (ਦੀ ਇਸ ਨਾਸ਼ਕਰੀ) ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ (ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ) ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ (ਭੇੜੀਆਂ) ਕਰਤੂਤਾਂ ਸਦਕਾ ਭੁੱਖ ਤੋਂ ਸਹਿਮ ਦੇ ਬਸਤਰ ਉਤਾਰੇ ਸਨ। ੧੧੩।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ (ਸਾਡਾ) ਇਕ ਰਸੂਲ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ (ਵੱਡੀ) ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕਿ ਓਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾ ਰਹੇ ਸਨ, (ਸਾਡੇ) ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ। ੧੧੪।

ਜੋ ਜੋ ਸਾਡੇ-ਸੁਥਰੀਆਂ ਤੇ ਹਲਾਲ (ਧਨ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਓ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਇਨਾਮ ਦਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰੋ। ੧੧੫।

ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੇਵਲ ਮੁਰਦਾਰ, ਰਤ ਤੇ ਸੂਰ ਦਾ ਮਾਸ ਅਤੇ (ਹਰੇਕ ਉਹ) ਚੀਜ਼, ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ, ਹਰਾਮ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਖਾਣ ਤੇ) ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਏ; ਹਾਂ, ਉਹ (ਸ਼ਰੀਅਤ ਦਾ) ਬਾਗ਼ੀ ਨਾ ਹੋਵੇ,

يَا أَيُّهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِّن كُلِّ مَكَانٍ وَكَفَمَت
بِأَنعَمَ اللَّهُ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ
بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ⑥

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ رَسُولٌ مِّنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمُ
الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ⑦

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا
نِعْمَتَ اللَّهِ إِنَّ كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ⑧

إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ
وَمَا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ فَمَن اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَ

ਮੁਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਅੱਜਾਕਾ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਚੱਖਣਾ” ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਪਦ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਲਿਬਾਸ (ਬਸਤਰ) ਲਈ ਤੇ ਭੱਜਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :—

ਕਾਲੁਕਤਿਰਾਹ ਸੇਅਨ ਨੁਜਿਦ ਲਕਾ ਤੱਬਖਾਹੁ
ਕੁਲਤੁ ਇਤਬਖੁਲੀ ਹੁੱਬਾਤਨ ਵ ਕਮੀਸਾ।

ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਪਕਾਈਏ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੋਟ ਤੇ ਕੁੜਤਾ ਮੇਨੂੰ ਪਕਾ ਕੇ ਦਿਓ। ਇਸੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਬਸਤਰ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਚੱਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਬਸਤਰ ਦਾ ਪਦ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰਹੇ।

ਤੇ ਨਾ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੧੬।

ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੇ ਬੂਠੇ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਇਹ) ਨਾ ਆਖੇ ਕਿ ਇਹ ਹਲਾਲ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਰਾਮ ਹੈ। (ਤਾਂ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਘੜਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਘੜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ। ੧੧੭।

(ਇਹ ਮਾਤ ਲੋਕ) ਤੁੱਛ ਤੇ ਨਾਸਵਾਨ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਇਸ ਬੂਠ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ) ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। (ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ)। ੧੧੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਯਹੂਦੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਵੀ) ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ (ਸਾਰੀਆਂ) ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਰਾਮ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ) ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ (ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੧੯।

ਸੋ (ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੇਖਬਰੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ (ਸੁੱਤੇ ਸਿਧ ਕੋਈ) ਬੁਰਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਤੇ) ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਉਸ ਬਾਰੇ) ਪਸਚਾਤਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਆਪਣੀ ਉਸ ਭੁੱਲ ਦੀ) ਸੋਧਨਾ (ਵੀ) ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਹਨਾਂ (ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰਨ) ਤੇ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੦। (ਰਕੂਅ ੧੫)

لَا عَادِيَ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦﴾

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتَكُمُ الْكَذِبَ هَذَا حَلَلٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿١٧﴾

مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿١٨﴾

وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَزَمًا مَّا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَمَا ظَنَنَّهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا الْأَنفُسُ يُظْلَمُونَ ﴿١٩﴾

ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾

﴿٢٠﴾

ਬੇਸ਼ੱਕ “ਇਬਰਾਹੀਮ” (ਹਰੇਕ) ਭਲਾਈ ਦਾ ਸਰੂਪ ਸੀ।
(ਉਹ) ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ
ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ (ਅਤੇ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ
ਲਈ ਸਦਾ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ
ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੨੧।

(ਉਹ) ਉਸ ਦੇ ਇਨਾਮਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਸੀ।
ਉਸ (ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ
ਵਡਿਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ
ਵਲ ਉਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੧੨੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ ਵੱਡੀ)
ਸਫਲਤਾ ਬਖਸੀ ਸੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਵੀ) ਉਹ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਹੀ) ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੩।

ਅਤੇ (ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ
ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ (ਸਾਡੀ) ਪੂਰਨ
ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਤੇ ਸਦਾ ਅਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ
“ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰ ਅਤੇ
(ਹੇ ਮੌਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕੋ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ)
ਉਹ ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੨੪।

“ਸਬਤ” (ਦੀ ਬਿਪਤ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਾਈ
ਗਈ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ
ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਇਸ ਬਾਰੇ—ਜਿਸ ਵਿਚ ਓਹ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ
ਸਨ, ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ। ੧੨੫।

ਅਤੇ (ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਤੂੰ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਯੁਕਤੀ ਤੇ
ਸੰਹਟੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਸੱਦਾ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ
ਉਸ ਢੰਗ ਨਾਲ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ, ਓਹਨਾਂ
ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਭੇਦਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰ।

إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا وَلَمْ يَكُ
مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝

شَاكِرًا لِأَنْعِمِهِ اجْتَبَاهُ وَهَدَاهُ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ۝

وَاتَيْنَاهُ فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَرَأَيْنَاهُ فِي الْآخِرَةِ لَمِنَ
الضَّالِّينَ ۝

ثُمَّ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ أَنْ اتَّبِعْ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا
وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۝

إِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ وَإِنْ
رَبُّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ۝

ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْوَعظِ الْحَسَنَةِ

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ (ਵੀ) ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਏ ਹਨ, ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੨੬।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ) ਕੋਈ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਜਿੰਨੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵਧੀਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉੱਨਾ (ਹੀ) ਦੰਡ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ (ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ) ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਬਰ ਕਰ ਸਕੋ, ਤਾਂ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਇਹ (ਸਬਰ ਕਰਨਾ) ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੋਵੇਗੀ। ੧੨੭।

ਅਤੇ (ਹੇ ਰਸੂਲ !) ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਬਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਕਰ ਅਤੇ ਤੇਰਾ (ਇਹ) ਸਬਰ ਕਰਨਾ ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ) ਨਾਲ ਹੀ (ਸੰਬੰਧਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ) ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਗੋਂਦਾਂ ਓਹ ਗੁੰਦ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਅਨੁਭਵ ਨਾ ਕਰ। ੧੨੮।

ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਜਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਪਕਾਰ (ਦਾ ਢੰਗ ਧਾਰਨ) ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੨੯। (ਰਕੂਅ ੧੬)

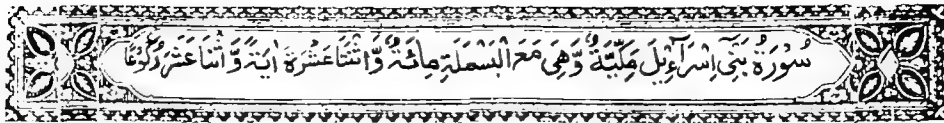
وَجَادِلْهُمْ يَاتِيهِمْ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٦﴾

وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ
وَإِنَّ صَبْرَكُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٧﴾

وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ إِلَّا بِاللَّهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ
وَلَا تَكُ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَنْتَكُرُونَ ﴿١٨﴾

إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ
مُخْسِنُونَ ﴿١٩﴾

11
67

(੧੭) ਸੂਰਤ ਬਨੀ ਇਸਰਾਈਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੧੨ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਮੈਂ) ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ (ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ), ਜੋ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ (ਇਸ) ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮਸੀਤ ਤੋਂ (ਉਸ) ਦੂਰ ਵਾਲੀ ਮਸੀਤ ਤਕ—ਜਿਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਨੂੰ (ਵੀ) ਅਸੀਂ ਬਰਕਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, (ਇਸ ਲਈ) ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਚਮਤ-ਕਾਰ ਦੱਸ ਸਕੀਏ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ) ਹੈ, ਜੋ (ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਦਾ) ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਦਾ) ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨।

سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ يَنَالُ مِنَ السَّجْدِ
الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بَوَّكُنَا حَوْلَهُ
لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ②

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮੁਸਾ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ, (ਅਰਥਾਤ ਤੋਰੇਤ) ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਮਾਰਗ (ਦਾ ਸਾਧਨ) ਬਣਾਇਆ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਮੈਥੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ (ਆਪਣਾ) ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਨਾ ਬਣਾਉਣਾ। ੩।

وَأَتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي
إِسْرَآءِيلَ إِلَّا تَنَجَّدُوا مِنْ دُونِي وَكَذِبًا ③

(ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੰਸ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ “ਨੂਹ” ਦੇ ਨਾਲ (ਬੇੜੀ ਤੇ) ਸਵਾਰ ਕਰਾਇਆ ਸੀ, (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਉਹ (ਨੂਹ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਡਾ ਅਤੇ ਪੰਨਵਾਦੀ ਬੰਦਾ ਸੀ। (ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਪੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ)। ੧੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ (ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ) ਪੁਰਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਵਾਰ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰੋਗੇ। ੧੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਏਹਨਾਂ ਦੋ (ਵਾਰ ਦੇ ਫ਼ਸਾਦਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ (ਵਾਰ) ਦਾ ਬਚਨ (ਪੂਰਾ ਹੋਣ) ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਈ ਆਪਣੇ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ (ਤੁਹਾਡਾ ਸਿਰ ਕੁਚਲਣ ਵਾਸਤੇ) ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਭਾਰੂ ਕਰ ਕੇ) ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਜ਼ੋਰੇ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਬਚਨ (ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ੧੬।

(ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਅਸੀਂ^੧ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਵੇਰੀ ਉੱਤੇ) ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੱਥੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ (ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੭।

ذُرِّيَّتَهُ مِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ①

وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَءِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوقَ كَثِيرًا ②

فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا أَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا خِلَالَ الدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا ③

ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ بِأَمْوَالٍ دَبِينٍ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ④

^੧ਇਹ ‘ਬਾਬਲ’ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ‘ਬਨੂਕਦ ਨਬਰ’ ਦੇ ਹੱਲੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ‘ਫਲਸਤੀਨ’ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਕੇ ‘ਸਦਕਿਆਹ’ ਨੂੰ ਹਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। (ਵੇਖੋ ੨ ਸਲਾਤੀਨ ਬਾਬ ੨੫)

^੨ਇਸ ਥਾਂ ‘ਮੈਦ’ ਤੇ ‘ਫਾਰਸ’ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ‘ਬਾਬਲ’ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ‘ਬਨੂਕਦ ਨਬਰ’ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸਰਾਈਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਸੰਧੀਨਾਮਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ‘ਨਹਮੀਆਹ’ ਨਬੀ ਰਾਹੀਂ ਫੇਰ ‘ਬੈਤੁਲ ਮਕਦੇਸ’ ਨੂੰ ਵਸਾਇਆ ਸੀ।

(ਸੁਣੋ!) ਜੇ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸੁਭ-ਕਰਮੀ ਬਣੋਗੇ, ਤਾਂ ਸੁਭ ਕਰਮੀ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਭ ਪੁਚਾਉਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਕਰਮ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ (ਵੀ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ (ਹੀ ਭੇਡਾਂ ਕਰੋਗੇ)। ਫੇਰ ਜਦ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਬਚਨ^੧ (ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ) ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਪਤਿਵੰਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਅਯੋਗ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਜਮਾਉਣ, ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣ, (ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ)। ੧੮।

(ਹੁਣ ਵੀ) ਕੋਈ ਦੂਰ ਨਹੀਂ; (ਸਗੋਂ ਸੰਭਵ ਹੈ) ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ^੨ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਇਸੇ ਹੀ ਭੇਡੇ ਪਾਸੇ ਵਲ) ਪਰਤ ਗਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੰਡ ਵਲ) ਮੁੜ ਪਵਾਂਗੇ ਅਤੇ (ਇਹ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਨਰਕ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦੀ-ਖਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੯।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਉਸ (ਮਾਰਗ) ਵਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਠੀਕ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਜੋ (ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸ਼ਕਤ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਮੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਬਹੁਤ) ਵੱਡਾ ਫਲ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੯।

إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ أَسَأْتُمْ فَلَهَا
فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا
الْمَسْجِدَ كَمَا دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبَرَّكُوا مَا عَلُوا
تَتَبَيَّرُوا ①

عَنْ رَبِّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ وَإِنْ عُدْتُمْ عَدَاؤُنَا وَجَعَلْنَا
جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ②

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَهْدِي لِلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ وَيُبَيِّنُ
الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَقُولُونَ الصَّلَاةُ أَتَى لَهُمْ
أَجْرًا كَبِيرًا ③

^੧ਇਸ ਤਥਾਹੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਬਚਨ ਦਾ ਭਾਵ "ਕੁਮ" ਦੇ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ "ਟਾਇਟਸ" ਦਾ ਹਮਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਲਈ "ਡਲਸਤੀਨ" ਤੇ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਰੂਮੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ। ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ" ਜੀ ਦੀ ਸਲਾਬ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਸੱਤਰ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਦੀ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਇਨਸਾਈਕਲੋ ਪੀਡੀਆ ਬ੍ਰੈਟਨਿਕਾ "ਜਿਉ" ਅੱਖਰ ਤੇ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨਜ਼ ਹਿਸਟਰੀਅਲਜ਼ ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ਼ ਦੀ ਵਰਲਡ) ਉਸ ਸਮੇਂ "ਟਾਇਟਸ" ਨੇ "ਬੇਤੁਲ ਮਕੱਦਸ" ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਧਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਸੂਰ ਦੀ ਬਲੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਯਹੂਦ ਦਾ।

ਅਰਥਾਤ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਇਹ (ਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ) ਕਿ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਕਿਆਮਤ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੧। (ਰਕੂਅ ੧)

وَأَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا
أَلِيمًا ۝

۴

ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ (ਉਸ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ) ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਕਿ ਅੱਲਾਹ^੧ ਉਸ ਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਭਲਾਈ ਵਲ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਹੀ ਕਾਹਲਾ (ਸਿਧ ਹੋਇਆ) ਹੈ। ੧੨।

وَيَدْعُ الْإِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ
عَجُولًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਸੋ ਰਾਤ ਵਾਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ^੨ ਅਤੇ ਦਿਨ ਵਾਲੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਢੂੰਢ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ (ਵੱਡੇ ਸੋਖ ਨਾਲ) ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਤੇ ਲੇਖਾ ਮਲੂਮ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੧੩।

وَجَعَلْنَا آيَاتٍ وَالتَّهَارَاتِ فَحُورًا آيَةَ الْبَيْتِ
وَجَعَلْنَا آيَةَ التَّهَارَاتِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّنْ
رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّينِينَ وَالْجِسَابِ وَكُلِّ
شَيْءٍ فَضْلُهُ تَفْصِيلًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਗਲੂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ^੩ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਸ (ਦੇ ਕਰਮਾਂ) ਦੀ ਵਹੀ^੪ ਕੱਢ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਧਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ (ਉੱਕੀ ਹੀ) ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੋਈ ਵੇਖੇਗਾ। ੧੪।

وَكُلِّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِفَةً فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ
لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਪੜਨਾਵ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਭਾਵ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਹਨੇਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

^੩ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਹ ਪਦ ਹਨ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਗਲੂ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਪੰਡੀ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਡੀ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਕਰਮ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ “ਤਾਇਰ” ਦਾ ਅਰਥ “ਕਰਮ” ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਲੂ ਨਾਲ ਕਰਮ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਤੇ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਭਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ।

^੪ਇਸ ਪਦ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ “ਤਾਇਰ” ਪਦ “ਕਰਮ” ਦਾ ਭਾਵ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਆਪਣੀ ਵਹੀ (ਆਪ ਹੀ) ਪੜ੍ਹ (ਕੇ ਵੇਖ ਲੈ)। ਅੱਜ ਤੇਰਾ ਆਪਣਾ ਮਨ ਹੀ ਤੇਰਾ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ੧੫।

اقْرَأْ كِتَابَكَ كَفَىٰ بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ عَلَيْكَ حَسِيبًا ۝

(ਜੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਆਉਣਾ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਭਲੇ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਇਸ ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ) ਕੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਕੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਣਾ ਉਸ ਦੇ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ) ਵਿਰੁਧ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਕੋਈ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ^੧ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ) ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਭੇਜਦੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ (ਓਹਨਾਂ ਵਲ) ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਨਾ ਭੇਜ ਦੇਈਏ। ੧੬।

مَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَرَأَىٰ مَا كَانُوا مَعَدِّينَ يَوْمَ يَخْرُجُ الرُّسُلَ ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ (ਪਹਿਲਾਂ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਭਲਾਈ ਦਾ)^੨ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤੇ ਓਹ (ਉਲਟਾ) ਉਸ (ਨਗਰੀ) ਵਿਚ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਤੇ ਲਕ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਤਦ ਉਸ ਨਗਰੀ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੭।

وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُّهْلِكَ كَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੁਛਾਗਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ। (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ ਅਨਆਮ ਆਇਤ ੧੬੫ ਦੀ ਟੁਕ)।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਰੇ ਹੀ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾ ਅਸੁਧ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਅੱਬਾਸ” ਦੀ ਇਕ ਰਵਾਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਭਾਵ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਸ਼ੱਕੇ ਨਵਿਰਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਵੇਖੋ ਬਹਿਰਿ ਮੁਹਿਤ ਜਿਲਦ ੬ ਪੰਨਾ ੧੭) ਅਸੀਂ ਉਸੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਇਸੇ ਹੀ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ) ਅਸੀਂ “ਨੂਹ” (ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ) ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਸਲਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖਬਰਦਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੮।

ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਕੇਵਲ) ਮਾਇਆ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਵਿਚ ਕੁਝ ਛੇਤੀ ਵਾਲਾ (ਮਾਇਕ ਲਾਭ) ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਲਈ ਨਰਕ (ਦਾ ਕਸ਼ਟ) ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਫਿਟਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਧਿੱਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਧੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੯।

ਅਤੇ ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਜਤਨ (ਵੀ) ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੨੦।

ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਓਹਨਾਂ (ਧਰਮੀਆਂ) ਦੀ (ਵੀ) ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ (ਅਧਰਮੀਆਂ) ਦੀ ਵੀ ਅਤੇ (ਇਹ ਸਹਾਇਤਾ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਦੇਣ (ਕਿਸੇ ਮਾਸ ਧੜੇ ਤੋਂ) ਰੋਕੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ੨੧।

ਵੇਖ ! ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ (ਸੰਸਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ) ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ (ਦਾ ਜੀਵਨ) ਤਾਂ (ਹੋਰ ਵੀ) ਵੱਡੇ ਦਰਜੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵਾਲਾ (ਜੀਵਨ) ਹੋਵੇਗਾ। ੨੨।

ذَكَّرْ أَهْلَكُنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفَى
بِرَبِّكَ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ①

مَنْ كَانَ يُرِيدِ الْعَاجِلَةَ جَعَلْنَا لَهُ فِيهَا مَا تَشَاءُ لِنَاسٍ
ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلُهَا مَذْمُومًا
مَذْهُورًا ②

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَوَّاهَا سَعِيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا ③

كَلَّا نَبْدُ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا
كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا ④

أَنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَآخِرَةُ الْكِبَرِ
دَرَجَاتٌ وَأَلَكِبُ تَفْصِيلًا ⑤

‘ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਮਨ” ਪਦ ਇਕਵਚਨ ਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਵਚਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਬਸ, (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੇ!) ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਨਾ ਬਣਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਰਹਿ ਜਾਏਂਗਾ। ੨੩। (ਰਕੂਅ ੨)

ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ (ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ) ਵੱਡੀ ਕਰਤਾਈ ਨਾਲ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ (ਅਤੇ ਆਪਣੇ) ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਉੱਤੇ ਜਾਂ ਦੋਹਾਂ ਉੱਤੇ—ਤੇਰੇ ਜੀਉਂਦਿਆਂ—ਬੁਢੇਪਾ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਕੇ) ਉਡਾ ਵੀ ਨਾ ਆਖਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਝਿੜਕ (ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਕਰੋ), ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ (ਸਦਾ) ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੀ ਗੱਲ-ਕਥ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ੨੪।

ਅਤੇ ਮਿਹਰ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਅਧੀਨਗੀ ਭਰਿਆ ਰਵਈਆ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰੋ ਕਿ (ਹੇ) ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ! ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ (ਬਚਪਨ) ਸਮੇਂ ਮੇਰੀ ਪਾਲਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੨੫।

ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ (ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਭਲੇ (ਪੁਰਖ) ਬਣੋਗੇ, ਤਾਂ (ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਝੁਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੬।

لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعَدَ مَذْمُومًا
مَحْذُومًا ۖ

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ
إِحْسَانًا ۖ إِنَّمَا يُبَلِّغُنَّ عَنْكَ الْكِبَرُ أَحَدُهُمَا أَوْ
كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا آفٍ وَلَا تَهْجُرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا
قَوْلًا كَرِيمًا ۝

وَاحْفَظْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ
رَبِّ احْبَبْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا ۝

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِنَّ تَكُونُوا صَالِحِينَ
فَإِنَّهُ كَانَ لِلَّهِ أَعْيُنٌ عَفُورًا ۝

‘ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੰਚਾਲੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਹੈ, ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਜਨਮ ਲੈਣ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਆਪ ਦੇ ਬਚਪਣ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਤੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਨਿਰਧਨਾਂ ਤੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਫਜ਼ੂਲ-ਖਰਚੀ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਵਿਚ (ਵੀ) ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ੨੭।

ਫਜ਼ੂਲ-ਖਰਚੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਭਰਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹੀ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ। ੨੮।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਵੰਡ ਵਿਚ—ਜਿਸ ਦੀ ਤੈਨੂੰ ਆਸ ਹੋਵੇ—ਓਹਨਾਂ (ਸੰਬੰਧੀਆਂ) ਤੋਂ ਲਾਭ ਹੋ ਜਾਵੇ,^੧ ਤਾਂ (ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ) ਫੇਰ ਵੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਦਾ ਰਹੀਂ। ੨੯।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਨਾ (ਤਾਂ ਕੰਜੂਸੀ ਨਾਲ) ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂ ਤੇ ਨਾ (ਫਜ਼ੂਲ-ਖਰਚੀ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਤੂੰ (ਜਾਂ ਤਾਂ) ਘ੍ਰਿਣਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਕੇ (ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ) ਬੱਕ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇਂਗਾ। ੩੦।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਖੁਲ੍ਹੀ ਫੁਲ੍ਹੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਭੁੱਖ-ਨੰਗ ਦੀ) ਤੰਗੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ (ਤੇ) ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੩੧। (ਰਕੂਅ ੩)

وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْيَتَامَىٰ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَلَا تُبْذِرْ بِنْدِيقِكَ ①

إِنَّ الْبُذْرَيْنِ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيْطَانِ وَكَانَ
الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كُفُورًا ②

وَأَمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمْ ائْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ
تَرْجُوهَا فَقُلْ لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ③

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا
كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ④

إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ
كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ⑤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਤੇਰਾ ਆਪਣੇ ਸਾਕਾ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਹੋਣਾ ਕਿਸੇ ਕੰਜੂਸੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਮੰਗ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਛੱਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਮੈਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਵੱਡੇ ਦੁਖ ਨਾਲ ਲਾਭ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬੰਸ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਦੇ ਨਾ ਕਰਨਾ। (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ) ਅਸੀਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ (ਅਸੀਂ ਹੀ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਵੱਡੀ) ਭੁੱਲ ਹੈ। ੩੨।

ਅਤੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਲਾਗੇ (ਵੀ) ਨਾ ਜਾਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਰਲੋਚਤਾ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ੩੩।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਜਿੰਦ ਨੂੰ (ਮਾਰਨਾ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵਿਵਰ-ਜਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਕਾਨੂੰਨੀ) ਹੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਤਲ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ (ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ) ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ (ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ (ਕਾਤਲ ਨੂੰ) ਕਤਲ ਕਰਨ ਸਮੇਂ (ਸਾਡੀ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ) ਹੱਦ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਾ ਵਧਣ, (ਜੇ ਓਹ ਹੱਦ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣਗੇ), ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਾਡੀ) ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ੩੪।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਢੰਗ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੋ (ਅਨਾਥ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ) ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ—(ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਯੋਗ ਢੰਗ ਨਾਲ) ਅਨਾਥ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਲਾਗੇ ਨਾ ਜਾਓ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਆਯੂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਜਾਣ, ਅਰਥਾਤ (ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ) ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਣ ਬਾਰੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ) ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੩੫।

وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَتَّىٰ إِمْلَاقٍ نَّحْنُ نَرُفُهُمْ
وَإِنَّا لَكُمۡ لَإِنْ قَتَلْتُمۡ كَانَ خَطَاً كَبِيرًا ۝

وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوَٰجِيَۤاَ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا ۝

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَمَن
قَتَلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لَوِٰلِيهِ سُلْطٰنًا فَلْيُشْرِفْ
فِي الْقَتْلِ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا ۝

وَلَا تَقْرُبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ
يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُورًا ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਸੀਂ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ) ਮਿਣ ਕੇ ਦੇਣ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਮਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਦਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ (ਜਦ ਤੱਲ ਕੇ ਦੇਣ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਵੀ) ਤਕੜੀ ਦੀ ਡੰਡੀ ਸਿੱਧੀ ਰੱਖ ਕੇ ਤੱਲਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਵੱਡੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ। ੩੬।

ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੋ!) ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਕਰ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਕੰਨ, ਅੱਖ ਤੇ ਦਿਲ, ਏਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਬਾਰੇ (ਤੈਥੋਂ) ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੩੭।

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਆਕੜ ਕੇ ਨਾ ਤੁਰਿਆ ਕਰੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਦੇਸ ਦਾ ਅੰਤ ਪਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾ ਤੂੰ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ) ਸਿਰਕਦ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ੩੮।

ਏਹਨਾਂ (ਹੁਕਮਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ (ਕਰਤਵ) ਦੀ ਭੰਡੀ ਸੂਰਤ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵੱਡੀ ਅਯੋਗ ਹੈ। ੩੯।

ਇਹ (ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਿੱਖਿਆ) ਉਸ (ਗਿਆਨ ਤੇ) ਯੁਕਤੀ ਦਾ (ਇਕ ਅੰਗ) ਹੈ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਨਾ ਬਣਾਵੀਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ (ਵੀ) ਘੁਟਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣ ਕੇ, (ਅਰਥਾਤ) ਧਿੱਕਾਰਿਆ ਜਾ ਕੇ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ। ੪੦।

وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كُنْتُمْ مِنَ الْخُسَافِ التَّائِيِبِينَ
ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا ①

وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ
وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا ②

وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ
وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا ③

كُلُّ ذَلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ④

ذَلِكَ مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَلَا تَجْعَلْ
مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ تَتَلَفَى فِي جَهَنَّمَ لَوْلَا مَدْحُورًا ⑤

‘ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਤਖ਼ਰਿਕਾ” ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਪਾਤ ਪਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਦੇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਤਕ ਪੁੱਜਣਾ ਵੀ ਹੈ।

‘ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਜਿਬਾਲ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਸਿਰਕਦ ਸਰਦਾਰ” ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਆਕੜ ਕੇ ਤੁਰਿਆ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਦੇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਵੱਡਾ ਵਿਦਵਾਨ ਜਾਂ ਸਿਰਕਦ ਸਰਦਾਰ ਹੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ (ਆਪ) ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀਆਂ) ਧੀਆਂ ਬਾਪ ਲਿਆ ਹੈ ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀਂ (ਇਹ) ਵੱਡੀ (ਭਿਆਨਕ) ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ । ੧੭:੧੮ (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ (ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ) ਇਸ ਲਈ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ (ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ) ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ (ਕੁਰਾਨ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਹੈਰਾਨੀ ਤੇ) ਘ੍ਰਿਣਾ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੧੮:੧

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਨਾਲ (ਕੋਈ) ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਓਹ (ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਓਹਨਾਂ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ) ਅਰਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤਕ (ਪੁੱਜਣ ਦਾ) ਕੋਈ ਰਾਹ ਜ਼ਰੂਰਾਂ ਲੱਭ ਲੈਂਦੇ । ੧੮:੩

ਓਹ ਏਹਨਾਂ (ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ) ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਰਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ ਅਤੇ ਅਗ਼ਮ-ਅਗੋਚਰ ਹੈ । ੧੮:੪

ਸਤ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ (ਵਸਦੇ) ਹਨ, ਉਸੇ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਇਸ ਜੱਗ ਦੀ) ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੀ ਹੋਈ (ਉਸ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ੱਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਚੀਜ਼ਾਂ) ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ । ੧੮:੫

أَفَأَصْفُكُمْ رَبَّكُمُ بِالْبَنِينَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِنَاثًا إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ قَوْلًا عَظِيمًا ۝

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِيَذَّكَّرُوا وَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا نُفُورًا ۝

قُلْ لَوْ كَانَ مَعَهُ آلِهَةٌ كَمَا يَقُولُونَ إِذًا لَاسْتَوُوا إِلَىٰ ذِي الْعَرْشِ سَبِيلًا ۝

سُبْحَنَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يَقُولُونَ عُلُوًّا كَبِيرًا ۝

تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَوَاتُ السَّبْعُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدٍ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਬਣ ਜਾਈਏ । (ਵੇਖੋ ਜੁਮਰ ਰ: ੧) ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਠੀਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ, ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਕ ਸੂਖਮ (ਸਾਧਾਰਨ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਗੁਪਤ) ਪੜ੍ਹਦਾ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੪੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਈ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਜੋ ਓਹ ਇਸ (ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ) ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵੀ ਬੋਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ—ਜੋ ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ—ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਓਹ (ਵੱਡੀ) ਘ੍ਰਿਣਾ ਨਾਲ (ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ) ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੪੭।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ (ਵੇਖਣ ਨੂੰ) ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜਿਸ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਓਹ ਤੇਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਦ ਓਹ ਪਰਸਪਰ ਕਾਨਾ-ਫ਼ੂਸੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ (ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ) ਜਦ ਓਹ ਜ਼ਾਲਮ ਆਪਸ ਵਿਚ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਧੌਖਾ ਖਾਧੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹੋ। (ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ)। ੧੪੮।

ਵੇਖ ! ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਘੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ (ਹੁਣ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ) ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ੧੪੯।

وَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَّسْجُورًا ۝

وَجَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمُ اللَّيْلَةَ أَنْ يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَإِذَا ذُكِّرْتُ بِكَ فِي الْقُرْآنِ وَحْدَهُ وَلَوْ أَنَّا عَلَىٰ أَرْبَابِهِمْ نُفُورًا ۝

مَنْ أَعْلَمَ بِمَا يَتَّبِعُونَ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ يَكْفُرُونَ إِنَّا نَسْمِعُونَ الْغَلِيظِينَ ۝

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਮੌਲ ਭਰੀ ਪਈ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਰਮਾਂ ਸਦਕਾ ਇਸਲਾਮ ਬਦਨਾਮ ਨਾ ਹੋਵੇ। “ਨਾ” ਪਦ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਵਧਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਲੱਭ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਨ” ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਲਾ” ਅਰਥਾਤ “ਨਾ” ਪਦ ਮਹਜ਼ੂਬ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਕੀ ਜਦ ਅਸੀਂ (ਮਰ ਕੇ) ਹੱਡੀਆਂ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਗਲ-ਸਭ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ (ਵੀ) ਚੂਰਾ ਬਣ ਜਾਏਗਾ (ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ? ਤੇ) ਕੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ? ੧੫੦।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਪੱਥਰ ਬਣ ਜਾਓ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਲੋਹਾ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਜਿਹੀ ਰਚਨਾ —ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੀਕ ਕਰਤੀ ਭਾਸਦੀ ਹੋਵੇ। (ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ)। (ਇਹੋ ਸੁਣ ਕੇ) ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਕਿ) ਕੌਣ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ) ਲਿਆਏਗਾ? ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਓਹ ਵੱਡੀ ਹੋਰਾਨੀ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ (ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ) ਸਿਰ ਹਿਲਾਉਣਗੇ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਰਤਵ) ਕਦ ਹੋਵੇਗਾ? (ਜਦ ਓਹ ਅਜਿਹਾ ਕਹਿਣ, ਤਾਂ) ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੁਣ ਨੇੜੇ (ਆ ਢੁੱਕਾ ਹੈ) ੧੫੧-੧੫੨।

(ਇਹ ਬਚਨ^੧ ਉਸ ਦਿਨ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ), ਜਦ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦੇਗਾ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋਗੇ (ਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ

وَقَالُوا إِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرَفًا ۖ إِنَّا لَسَبْعُونَ ۝
خَلْقًا جَدِيدًا ۝

قُلْ كُونُوا حِجَارَةً أَوْ حَدِيدًا ۝
أَوْ خَلْقًا مِمَّا يَكْبُرُ فِي صُدُورِكُمْ ۖ فَسَيَقُولُونَ
مَنْ يُعِيدُنَا ۚ قُلِ الَّذِي فَطَرَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ
سَيُعِيدُنَا إِلَيْكَ رَبُّهُمْ وَيَقُولُونَ مَتَى
هُوَ قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ قَرِيبًا ۝

يَوْمَ يَدْعُوكُمْ فَتَسْتَجِيبُونَ بِحَمْدِهِ وَتَظُنُّونَ إِن

^੧ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਇਤ ਸੰਸਾਰਕ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸਮਝ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਅਜੇ ਹੱਡੀਆਂ ਬਣ ਕੇ ਚੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸੇ ਜਗ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਜਾਂ ਕੌਮੀ ਮੌਤ ਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣਾ ਹੈ।

^੨ਇੱਥੇ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਰਬਾਂ ਦਾ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਓਗੇ) ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋਵੋਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਬੰਨ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਠਹਿਰੇ ਸੀ। ੧੩। (ਰਕੂਅ ੫)

۞

لَيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا ۞

ਅਤੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਉਹ ਉਹ ਗੱਲ ਕਿਹਾ ਕਰਨ, (ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ) ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸ਼ੇਤਾਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫਸਾਦ ਪਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ੇਤਾਨ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ। ੧੪।

وَقُلْ لِّعِبَادِي يَقُولُوا الَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ الشَّيْطَانَ يَنْزِعُ بَيْنَهُمْ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِينًا ۞

ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸਟ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ (ਹੋ ਰਸੂਲ!) ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਮੋਵਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ੧੫।

رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنَّ يَسَاءَ يَرْحَمَكُمْ أَوْ إِنَّ يَسَاءَ يُعَذِّبُكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا ۞

ਅਤੇ ਜੋ (ਜੀਅ-ਜੰਤ ਵੀ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ (ਵਸਦੇ) ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਸਭ ਤੋਂ) ਵਧੀਕ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਬੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕਈ ਨਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ "ਦਾਉਦ" ਨੂੰ (ਵੀ) ਅਸੀਂ "ਜਬੂਰ" ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੬।

وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُدَ ذِكْرًا ۞

ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ (ਉਹ) ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਸੱਦ ਲਓ।

قُلْ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ ذُنُوبِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ

‘ਕਈ ਲੋਕ “ਜਬੂਰ” ਨੂੰ ਇਕ ਸਰੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਈ ਅਨੁਸਾਰ ਜਬੂਰ ਦਾ ਅਰਥ ਟੋਟਾ ਵੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਬੂਰ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਟੋਟਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਜਬੂਰ” ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ।

(ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਓਹ (ਤੁਹਾਡੀ ਕਿਸੇ) ਬਿਪਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ (ਤੁਹਾਡੀ) ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਟਾਉ-ਸਟਾਉ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ (ਸੱਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ)। ੫੭।

ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ^੧, ਓਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਬਣਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਢੂੰਡ ਰਹੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੌਣ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ? (ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੀਏ)। ਓਹ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਆਸ਼ਵਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਹਿਮ ਜਾਈਦਾ ਹੈ। ੫੮।

ਅਤੇ (ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ^੨) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਨਗਰੀ ਨਹੀਂ (ਹੋਵੇਗੀ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਸ਼ਟ ਨਾ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਦੇਈਏ। ਇਹ ਗੱਲ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ) ਆਪਣੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੫੯।

(ਕੀ) ਸਾਨੂੰ ਚਮਤਕਾਰ ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰੋਕ ਪੈਦਾ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ,

كَشَفَ الضَّرَّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْزَنُوا ۝

أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ
أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ
إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ۝

وَإِنْ مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ
أَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ
مَسْطُورًا ۝

وَمَا مَنَعَنَا أَنْ نُرْسِلَ بِالْآيَاتِ إِلَّا أَنْ كَذَّبَ بِهَا

^੧ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਓਹ ਨਬੀ ਜਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਜਾਂ ਹੋਠਲੇ ਦਰਜੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਆਇਤ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਘਟ ਸਕਦੀ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਪੋਸ਼ਫੋਰੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਗ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ ਤੇ ਹਰਰਤ "ਈਸਾ" ਜੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੌਮਾਂ, ਕੌਮਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਕਰਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਪਤਾ ਤੇ ਬਿਪਤਾ ਆਏਗੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਆਏਗੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ (ਸੂਰਤ ਨਾਜ਼ਿਆਤ ਆਇਤ ੭ ਤੇ ੮)

(ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਚਮਤਕਾਰ ਭੇਜਣ ਤੋਂ ਰੁਕਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ?) ਜੋ (ਜਦ) ਅਸੀਂ "ਸਮੁਦਾ" (ਦੀ ਜਾਤੀ) ਨੂੰ ਇਕ ਉੱਠਣੀ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਚੁਲਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚਮਤਕਾਰ (ਭੇਜੇ ਅੰਤ ਤੋਂ) ਡਰਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੬੦।

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਨਸ਼ਟ (ਕਰ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ) ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, (ਤਾਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਅਤੇ ਜੋ ਸੁਪਨਾ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ (ਵੀ) ਅਤੇ ਉਸ ਰੁੱਖਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ)^੨, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਫਿਟਕਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪਰਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦੇ ਹੀ (ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ) ਫੇਰ (ਵੀ) ਉਹ, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਡਾ ਡਰਾਉਣਾ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਵਧੀਕੀ ਵਲ ਹੀ ਵਧਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੬੧। (ਰਕੂਅ ੬)

الْأَوَّلُونَ وَأَتَيْنَا شُعُوبَ النَّاقَةِ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا ①

وَإِذْ قُلْنَا لَكَ إِنَّ رَبَّكَ أَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِي الْقُرْآنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ إِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ②

②

੧ "ਸ਼ਜ਼ਾਰਾ" ਪਦ ਦਾ ਭਾਵ ਘਰਾਣਾ ਤੇ ਜਾਤੀ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ "ਸ਼ਜ਼ਰਾਇ-ਨਸਬ" (ਬੇਸ਼ਾਵਲੀ ਨਾਮਾ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ "ਸ਼ਜ਼ਰਾਇ-ਨਸਬ" ਦੇ ਅਰਥ ਘਰਾਣਾ ਹੀ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਕੇਵਲ ਰੁੱਖ ਦੇ। ਚੂੰਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਉੱਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ।

੨ ਇਸ ਥਾਂ ਸੁਪਨੇ ਤੇ ਇਕ ਫਿਟਕਾਰੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖ ਦਾ ਇਕੋ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਪਨਾ ਇਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ "ਇਸਰਾ" ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ "ਇਸਰਾ" ਆਪ ਦਾ ਉਹ ਕਬਜ਼ੀ ਸਫਰ ਸੀ, ਜੋ "ਫਲਸਤੀਨ" ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਸੀ। ਜੋ ਫਿਟਕਾਰੇ ਹੋਏ ਰੁੱਖ ਦਾ ਭਾਵ ਯਹੂਦੀ ਹੀ ਹਨ। ਜੋ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਕ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਨੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਓਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਸਾਰੇ) ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਆਦਮ ਦੇ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਸ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਦਮ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ) ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ “ਇਬਲੀਸ” ਨੇ ਨਹੀਂ (ਟੇਕਿਆ ਸੀ), ਉਸ ਨੇ (ਵੱਡੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ (ਬੰਦੇ) ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਮੱਥਾ ਟੇਕਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਚਿੱਕੜ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੬੨।

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੇ ਅੱਲਾਹ ਤੂੰ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਦਸ (ਕਿ ਕੀ) ਇਹ (ਮੇਰਾ ਆਗੂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਦਿਲ ਦੇ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ (ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਹੀ ਕਸਮ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਇਸ ਦੀ (ਸਾਰੀ) ਖੋਜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ। ਛੁੱਟ ਉਹਨਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪ ਬਚਾ ਲਵੇ)। ੬੩।

(ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚਲ (ਦੂਰ ਹੋ ਜਾ), ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਵੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ—ਤੇਰੇ ਪਿਛਲਗਾਂ ਦਾ ਵੀ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਹ) ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਹੈ)। ੬੪।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾ), ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਤੇਰਾ ਵਸ ਚੱਲੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਧੱਖਾ ਦੇ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਵਲ) ਸੱਦੀਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਾਂ ਤੇ ਪਿਆਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਈਂ ਤੇ (ਏਹਨਾਂ ਦੇ) ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਸੰਤਾਨਾਂ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣ ਜਾਈਂ,

وَاذْقُلْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدْوَاْ لِلْاٰدَمَ فَسَجَدُوْۤا اِلَّا
اِبْلِيْسَ قَالَ اَسْجُدْ لِمَنْ خَلَقْتَ طِيْنًا ۝

قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِي كَرَّمْتَ عَلٰى لٰوْنٍ اٰخَرْتَنِيْ
اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ لَاحْتَبْتَنِيْ ذُرِّيَّتَهُ اِلَّا قَلِيْلًا ۝

قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ يَبْعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّهُمْ جَرّٰؤُكُم
جَرّٰءٌ مَّقْضُوْرًا ۝

وَاَسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَعْظَمَ مِنْهُمْ بِصَوْلِكَ وَاَجْلِبْ
عَلَيْهِمْ بِخِيْلِكَ وَرَجُلِكَ وَشَارِكُهُمْ فِى الْاَمْوَالِ

ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ ਨਾਲ (ਝੂਠੇ) ਬਚਨ ਕਰਦਾ ਰਹੀਂ
(ਤੇ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਜਤਨਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਵੇਖ ਲਈਂ)
ਅਤੇ ਸ਼ੇਤਾਨ ਜੋ ਬਚਨ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਧੱਖੇ ਦੀ
ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੬੫।

ਜੋ ਮੇਰੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ
ਤੇਰਾ ਵਸ ਨਹੀਂ (ਚਲ ਸਕੇਗਾ) ਅਤੇ (ਹੇ ਮੇਰੇ
ਬੰਦੇ!) ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕਾਰਜ
ਸਾਧਕ ਹੋ ਕੇ (ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ) ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ੬੬।

(ਅਤੇ ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਗਤ-ਜਨ!) ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਤਾਂ) ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ
ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ
ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਚੁੰਭ ਕਰ ਸਕੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ
ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ। ੬੭।

ਅਤੇ ਜਦ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ (ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਣ)
ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ
ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ
ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਬੇੜੀ ਕਿਨਾਰੇ
ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਉੱਕਾ ਹੀ
ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ
ਹੈ। ੬੮।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ (ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ)
ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕਿ ਉਹ (ਜਾਂ ਤਾਂ)
ਤੁਹਾਨੂੰ ਥਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਤੇ (ਧਰਤੀ ਵਿਚ) ਧਸਾ
ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਖਿੰਗਰਾਂ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ
ਵਰ੍ਹਾ ਦੇਵੇ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਕਾਰਜ-
ਸਾਧਕ ਨਹੀਂ ਵੇਖੋਗੇ। ੬੯।

وَالْأَوَّلَادِ وَعَذَهُمْ وَمَا يُوْنَهُمُ الشَّيْطٰنُ الْاَغْوٰرًا ۝

اِنَّ عِبَادِيْ لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطٰنٌ وَّكَلَّمْتُ بَرِيْكَ
وَكَيْلًا ۝

رَبُّكُمْ الَّذِي يُزِيْجُ لَكُمْ الْفَلَكَ فِي الْبَحْرِ لِيَبْتَغُوْا
مِنْ فَضْلِهٖ اِنَّهٗ كَانَ بِكُمْ رَحِيْمًا ۝

وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِي الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُوْنَ اِلَّا
اِيَّاهُ فَلَمَّا بَلَغْتُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ وَكَانَ
الْاِنْسَانُ كَفُوْرًا ۝

اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ يُخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ
عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوْا لَكُمْ وَكِيْلًا ۝

ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਮੁੜ) ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਸ (ਸਮੁੰਦਰ) ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਤੇਜ਼ ਅਨੂਹੀ ਦਾ ਝੱਖੜ ਝੁਲਾ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਡੋਬ ਦੇਵੇ। ਸੋ ਇਸ (ਕਸਟ) ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ੧੭੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਵੱਡਾ) ਮਾਣ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਜਲ ਤੇ ਥਲ ਵਿਚ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ (ਹੋਇਆ) ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਰਚਨਾ ਰਚਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ) ਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੧੭੧। (ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਗੂ ਸਣੇ ਸੱਦਾਂਗੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਕਰਣੀਨਾਮੇ) ਦੀ ਵਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਓਹ (ਵੱਡੇ ਚਾਉ ਨਾਲ) ਆਪਣੀ ਵਹੀ ਵਾਚਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰਤਾ ਭਰ (ਵੀ) ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੭੨।

ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ (ਲੋਕ) ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾ ਰਹੇਗਾ, ਉਹ ਪਹਲੋਂ ਵਿਚ (ਵੀ) ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਹ ਆਪਣੀ ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਭਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੭੩।

ਅਤੇ ਇਹ (ਵੱਡਾ) ਨੇੜੇ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਰਾਹੀਂ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ (ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ) ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦੇ;

أَمْ أَمِنْتُمْ أَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً أُخْرَى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ فَيُغَرِّقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهِ تَبِعًا ۝

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ۝

يَوْمَ نَدْعَا كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمامِهِمْ فَمَنْ أَوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَأُولَئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فِيهَا شَيْئًا ۝

وَمَنْ كَانَ فِي هُدًى أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَأَضَلُّ سَبِيلًا ۝

وَإِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُوكَ عَنِ الذِّمِّي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ

ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਉ ਕਰ ਕੇ) ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਤੋਂ
ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ (ਬਾਣੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ) ਘੜ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ
ਮੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ (ਜੇ ਤੂੰ ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ
ਕਰਦਾ, ਤਾਂ) ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਆਪਣਾ (ਵੱਡਾ) ਮਿੱਤਰ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ॥੭੪॥

(ਅਤੇ) ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ (ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਕੇ) ਦਿੜ੍ਹਤਾ
ਨਾ ਬਖਸ਼ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ (ਏਹੋ ਹੀ ਹੁੰਦਾ
ਕਿ) ਤੂੰ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ
ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘਟ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ, (ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ
ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਦਸ ਦਿੱਤਾ
ਹੈ) ॥੭੫॥

ਅਤੇ ਜੇ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ
ਪਖੰਡ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ) ਤਾਂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ
ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਮੌਤ ਦਾ
ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ, (ਅਰਥਾਤ) ਫੇਰ ਤੇਰਾ ਸਾਡੇ
ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਈ (ਵੀ) ਸਹਾਇਕ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ॥੭੬॥

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦੇ ਅੱਡ
ਅੱਡ ਹੀਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੈਨੂੰ ਡਰਾ ਧਮਕਾ
ਕੇ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦੇਣ, ਪਰ (ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋ
ਗਿਆ), ਤਾਂ ਓਹ (ਆਪ ਵੀ) ਤੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਬਹੁਤ
ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਹੀ (ਸੁਰੱਖਿਅਤ) ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ, (ਅਰਥਾਤ
ਛੇਤੀ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ) ॥੭੭॥

ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਸਾਡੇ ਉਸ ਵਰਤਾਉ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ
ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲੇ (ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ)
ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ (ਦੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ) ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ
ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਕਦੇ ਕੋਈ
ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇਗਾ ॥੭੮॥ (ਰਕੂਅ ੮)

لِنُفَتِّرِيَ عَلَيْكَ غَيْرَهُ ۖ وَإِذَا لَا تَحُدُّكَ حِيلًا ۝

وَلَوْلَا أَنْ تَبْتَغِيَ لَفَدَّتْ زَكْرُوكُنَّ إِلَيْهِمْ شَيْئًا
قَلِيلًا ۝

إِذَا لَقَّيْنَكَ ضَعْفَ الْحَيَوةِ وَضَعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا
تَجِدُ لَكَ عَلَيْكَ نَصِيرًا ۝

وَأِنْ كَاذِبٌ يَكْفِرُ مِنْكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ
مِنْهَا وَإِذَا لَا يَلْبَثُونَ خَلْفَكَ إِلَّا قَلِيلًا ۝

سُنَّةَ مَنْ قَدْ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا تَجِدُ
لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ۝

ع

ਤੂੰ ਸੂਰਜ ਦੇ ਢਲਣ (ਸਮੇਂ) ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣ (ਦੇ ਸਮੇਂ) ਤਕ (ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ) ਨਿਮਾਜ਼ ਸੁਆਰ ਕੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ (ਕੁਰਾਨ) ਵੀ (ਜ਼ਰੂਰ) ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰ। ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਦਾ (ਕੁਰਾਨ) ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਪਰਵਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲਾ (ਇਕ) ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਹੈ। ੧੭੯।

ਅਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਵੀ ਤੂੰ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਟਾਹੀਂ ਕੁਝ ਸੋ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਜਾਗਾ ਕੀਤਾ ਕਰ। ਇਹ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਵਾਧੂ ਇਨਾਮ ਹੈ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੈਨੂੰ ਉਪਮਾ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪੁਚਾ ਦੇਵੇ। ੧੮੦।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ^੧ (ਦੁਬਾਰਾ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ) ਦਾਖਲ ਕਰਨਾ^੨ ਅਤੇ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੀ (ਮੱਕੇ ਤੋਂ) ਕੱਢਣਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ (ਤੇ) ਗਵਾਹ^੩ ਨੀਅਤ ਕਰਨਾ। ੧੮੧।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ ਬਸ ਹੁਣ) ਸੱਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕੂੜ ਨਿਖੁੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕੂੜ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਿਖੁੱਟਣ ਵਾਲਾ। ੧੮੨।

اقِمِ الصَّلَاةَ لِكُلِّ شَيْءٍ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَ
قُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ①

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ بِحَمْدِهِ لَكَ تَحْتَ آيَاتِكَ
رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا ②

وَقُلْ رَبِّ ادْخُلْنِي مَدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مَخْرَجَ
صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ③

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ
زَهُوًّا ④

^੧ਇਹ "ਸਿਦਕਿਨ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਤੋਰ ਤੇ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੈ।

^੨ਭਾਵੇਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਪਹਿਲਾਂ "ਮੱਕੇ" ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਸਨ ਤੇ ਮਗਰੋਂ "ਮਦੀਨੇ" ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ। ਇੱਥੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ "ਮਦੀਨੇ" ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ "ਮੱਕੇ" ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਦੁਬਾਰਾ "ਮੱਕੇ" ਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ "ਮੱਕੇ" ਤਿਆਗਣ ਕਰਕੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ "ਮੱਕੇ" ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਹੀ ਅਜੇਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ।

^੩ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਅਬੂ ਬਕਰ" ਜੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਅੱਲਾਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਕੋਈ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਤੇ ਗਵਾਹ ਬਖਸ਼ ਦੇਣਾ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਉਹ (ਸਿੱਖਿਆ) ਉਤਾਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ (ਤਾਂ) ਅਰੋਗਤਾ ਤੇ ਮਿਹਰ (ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਣ) ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੧੮੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਕੋਈ ਇਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਇਸ ਤੋਂ) ਦੂਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਤਿ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੮੪।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ) ਹਰੇਕ (ਧੜਾ) ਆਪਣੇ (ਆਪਣੇ) ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਜੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਛੱਡ ਦਿਓ; ਕਿਉਂਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਇਸ ਲਈ) ਉਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੱਚੇ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੮੫। (ਰਕੂਅ ੯)

ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਜੀਵ-ਆਤਮਾ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੁਆਰਾ (ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ) ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਉਸ ਬਾਰੇ) ਬਹੁਤ ਬੰਝਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ੧੮੬।

ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਸੀਂ ਜੋ (ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ) ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਰਾਹੀਂ) ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਜਗ ਤੋਂ) ਉਠਾ ਲਈਏ। ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਸਾਧਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ। ੧੮੭।

وَنَزَّلَ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ۝

وَإِذَا أُنْمُنَّا عَلَى الْإِنْسَانِ اِعْرَضَ وَنَأْيَابْنَاهُ ۖ وَإِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَئُوسًا ۝

قُلْ كُلٌّ يَعْمَلُ عَلَى شَاكِلَتِهِ فَبُكْمٍ أَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ أَهْدَى سَبِيلًا ۝

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا ۝

وَلَمَّا سَأَلْنَا الَّذِينَ ذُهِبَ بِالنِّدْيِ أَوْ حِينَا إِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهِ سُلَيْبًا وَكَيْلًا ۝

ਛੁੱਟੇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ (ਖਾਸ) ਮਿਹਰ ਹੋ ਜਾਏ, (ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੰਤਰ ਲਿਆਏ, ਪਰ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਮਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ) ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ (ਵੱਡੀ) ਮਿਹਰ ਹੈ। ੮੮।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ (ਵੀ) ਤੇ ਜਿੰਨਾ (ਵੀ) ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ (ਫੇਰ ਵੀ) ਓਹ ਇਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ; ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਹਾਇਕ (ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ) ਬਣ ਜਾਣ। ੮੯।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਹਰੇਕ (ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੇ ਲੁੜੀਦੀ) ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਫੇਰ (ਵੀ) ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ (ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਨਾਉਣ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੯੦।

ਅਤੇ ਓਹ (ਇਹ ਵੀ) ਆਖਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤੇਰੀ (ਕੋਈ) ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ, ਜਦ ਤਕ (ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ) ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸੇਮਾ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦੇਵੇਂ। ੯੧।

ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਾਗ਼ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ (ਕਈ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ) ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਾ ਦੇਵੇਂ। ੯੨।

إِلَّا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ إِنَّ فَضْلَكَ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ۝

قُلْ لِمَنِ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِشَيْءٍ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِشَيْءٍ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ بَعْضٍ ظَاهِرًا ۝

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا الْفُورًا ۝

وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ خُتًى تَفْجُرُ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا ۝

أَوْ تَكُونُ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْأَنْهَارَ خِلَالَهَا تَفْجِيرًا ۝

^੧ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਨਅਮ ਆਇਤ ੧੨੯।

ਜਾਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਟੋਟੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ^੧, ਜਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸਾਰੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ (ਸਾਡੇ) ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੯੩।

ਜਾਂ ਤੇਰਾ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੋਈ ਘਰ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਤੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅਕਾਸ਼^੨ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ; ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤੂੰ (ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ) ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ (ਨਾ) ਲਿਆਏਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ (ਆਪ) ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਲਈਏ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰੇ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਅਜ਼ੋਹੀਆਂ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ) ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ। ਮੈਂ (ਤਾਂ) ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਨੁੱਖ-ਰਸੂਲ ਹਾਂ^੩। (ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਸਕਦਾ)। ੯੪। (ਰਕੂਅ ੧੮)

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਇਆ ਹੈ, ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ (ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ) ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ? ੯੫।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਜੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ (ਵਸਦੇ) ਹੁੰਦੇ, ਜੋ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸੂਖ ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਹੁੰਦੇ,

أَوْ تَسْقِطُ السَّمَاءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسْفًا أَوْ تَأْتِي بِنَا إِلَهُهِ وَالْمَلَكُ قَبِيلًا ۝

أَوْ يَكُونُ لَكَ بَيْتٌ مِّنْ ذُرِّهِ أَوْ يُخْرِفُ أَوْ تَرْفَى فِي السَّمَاءِ وَلَنْ نُؤْمِنَ بِرُقِيِّكَ حَتَّىٰ تَنَزَّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا تَقْرُؤُهُ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّيَ هَلْ كُنْتُ إِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ۝

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَبَعَثَ اللَّهُ بَشَرًا رَسُولًا ۝

قُلْ لَوْ كَانُوا فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةً يَّمشُونَ مُتْصِفِينَ

^੧ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੂਰਤ ਸਬਾ ਦੀ ਆਇਤ ੧੦ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਬਰ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਅਰਾਜ਼ ਸਰੀਫ਼ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਓਹ ਇਸ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਉੱਤੇ ਜਾਣਾ ਤਦ ਮੰਨਾਂਗੇ, ਜੇ ਉਥੋਂ ਟਿਕ ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਆਪ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਆਪ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਣ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਐਵੇਂ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ-ਰਸੂਲ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹੈਰਾਨੀ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ" ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਜਾਣਾ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਇਕ ਮਨੁੱਖ-ਰਸੂਲ ਹੀ ਸਨ।

ਤਾਂ (ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ) ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ
ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ (ਹੀ) ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ
ਉਤਾਰਦੇ। ੯੬।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ
ਵਿਚਾਲੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।
ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦਾ ਜ਼ਾਣਨਹਾਰ (ਤੇ)
ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੯੭।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ,
ਉਹੋ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ
ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ
(ਅੱਲਾਹ) ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ
ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਂਗਾ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ
ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰਥਾਂ (ਤੇ ਨੀਅਤਾਂ)
ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਨ੍ਹੇ, ਗੂੰਗੇ ਤੇ ਬੋਲੇ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ
ਨਰਕ-ਕੁੰਡ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜਦ ਉਹ (ਨਰਕ ਰਤਾਂ)
ਠੰਢਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ ਹੋਰ ਵੀ
ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ (ਜੋ ਕਸ਼ਟ ਕਿ) ਭੜਕਣ
ਵਾਲੀ ਅੱਗ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੯੮।

ਇਹ (ਅੱਗ) ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਕਰਮਾਂ) ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ
ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ
ਜਦ ਅਸੀਂ (ਮਰ ਕੇ) ਹੱਡੀਆਂ ਤੇ ਚੂਰਾ ਚੂਰਾ ਹੋ
ਜਾਵਾਂਗੇ, (ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ?
ਅਤੇ) ਕੀ ਸਚਮੁੱਚ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ ਦੀ
ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ? ੯੯।

لَنَزِلْنَا عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ مَلَكًا رَسُولًا ۝

قُلْ كَفَىٰ بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ إِنَّهُ كَانَ
بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ۝

وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَن
تَجِدَ لَهُم أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ وَنَحْنُ هُمْ يُومِنُ
الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُبْيًا وَبُكْمًا وَضُمًّا مَّا وَهَمُّ
جَهَنَّمَ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ۝

ذَٰلِكَ جَزَاءُ هُم بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا وَقَالُوا إِنَّا
كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا إِنَّا لَبَعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ۝

ਕੀ ਓਹ ਲੋਕ (ਅਜੇ ਤਕ) ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ (ਵਿਅਕਤੀ) ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਜੋਹ (ਹੋਰ ਲੋਕ) ਸਾਜ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਮਿਆਦ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫੇਰ (ਵੀ) ਏਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੇ ਅਕ੍ਰਿਤ-ਘਣਤਾ ਦਾ ਰਾਹ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੦੦।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ (ਅਟੁੱਟ) ਭੇਡਾਰਾਂ ਦੇ (ਵੀ) ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ (ਵੀ) ਤੁਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ) ਮੁੱਕ ਜਾਣ ਦੇ ਭਉ ਨਾਲ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਰੋਕੀ ਹੀ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਹੀ ਕੰਜੂਸ ਹੈ। ੧੦੧। (ਰਕੂਅ ੧੧)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਪਰਗਟਾ ਚਮਤਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸੋ ਤੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ) ਪੁੱਛ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ (ਮੂਸਾ) ਓਹਨਾਂ (ਮਿਸਰੀਆਂ) ਵਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਫਿਰਾਉਨ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੇ "ਮੂਸਾ"! ਮੈਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੈਨੂੰ ਧੋਖਾ ਖਾਧਾ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ੧੦੨।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੈਨੂੰ ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ (ਚਮਤਕਾਰਾਂ) ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਚਾਨਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇ ਫਿਰਾਉਨ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਭੇਡੇ ਇਰਾਦਿਆਂ ਵਿਚ) ਨਿਹਫਲ ਰਹੇਂਗਾ। ੧੦੩।

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ أَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ فَأَبَى الظَّالِمُونَ إِلَّا كُفُورًا ۝

قُلْ لَوْ أَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي إِذًا لَأَسْكَنْتُمْ خَشْيَةَ الْإِنْفَاقِ وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَنُورًا ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّي الْأَعْلَى ۚ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَمُوءَ مُسْخَرًا ۝

قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ بِصَآئِرٍ وَإِنِّي لَأَظُنُّكَ يَفْرَعُونَ مُبُورًا ۝

੧ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ ਦੀ ਆਇਤ ੧੨੪ ਦੀ ਟੁਕ।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਫ਼ਿਰਾਉਨ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ (ਮੁਸਾ) ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ) ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੦੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ (ਭੁੱਖ ਮਰਨ) ਮਗਰੋਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਨੀਅਤ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ (ਜਾ ਕੇ ਸੁੱਖ ਨਾਲ) ਵੱਸੋ। ਫੇਰ ਜਦ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ) ਦੂਜੀ ਵਾਰ^੨ (ਕਸ਼ਟ) ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਉਥੋਂ ਲੈ ਆਵਾਂਗੇ। ੧੦੫।

ਅਤੇ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੱਚਾਈ (ਤੇ ਯੁਕਤੀ) ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਸੱਚਾਈ (ਤੇ ਯੁਕਤੀ) ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ੧੦੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਇਸ ਨੂੰ) ਕੁਰਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਕਈ ਭਾਗ ਬਣਾਏ ਹਨ; (ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਤਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ) ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਇਸ ਨੂੰ (ਵੱਡੇ ਸੋਧ ਨਾਲ ਤੇ) ਹੱਲੇ ਹੱਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕਰ ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ੧੦੭।

فَأَرَادَ أَنْ يَنْتَفِزَهُم مِّنَ الْأَرْضِ فَأَغْرَقْنَاهُ مَعَ جَنِيعِهِ ۝

وَقُلْنَا مِمَّنْ بَعْدَ ۖ بَنِي إِسْرَءِيلَ اسْكُنُوا الْأَرْضَ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ۝

وَبِالْحَقِّ أَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝

وَقُرْآنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَأَهُ عَلَى النَّاسِ عَلَى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—“ਫਲਸਤੀਨ” ਵਿਚ।

^੨ਪਹਿਲਾ “ਵਾਅਦਲ ਆਖ਼ਿਰਾਤਿ” ਦੇ ਪਦ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਦੋਹ ਯਹੂਦੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਚੁੱਕਿ ਦੂਜੀ ਵਾਰ “ਵਾਅਦਲ ਆਖ਼ਿਰਾਤਿ” ਦੇ ਪਦ ਆਏ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਚਨ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪਦ ਬਰਕਤਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵ ਕਈ ਪਹਿਲੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਫਤਹੁੱਲ ਬਿਆਨ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਲਮਾ ਸੁਕਾਫੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ।)

^੩ਅਰਥਾਤ—ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਤੀਜੀ ਵਾਰ “ਫਲਸਤੀਨ” ਵਿਚ ਲਿਆਵਾਂਗੇ। ਇਸੇ ਪੰਸ਼ਗੋਦੀ ਦੇ ਅਪਾਰ ਤੇ ਹੀ ਅੱਜ ਕਲ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ “ਫਲਸਤੀਨ” ਉੱਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ, ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੋ, (ਪਰ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ (ਦੇ ਉਤਰਣ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਉਤਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ) ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (ਇਸ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ (ਇਸ ਨੂੰ) ਸੁਣ ਕੇ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰ ਬਣ ਕੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰੇ (ਧਰਤੀ ਤੇ) ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੧੦੮।

قُلْ اٰمِنُوْا بِهٖ اَوْ لَا تُؤْمِنُوْا اِنَّ الَّذِيْنَ اٰتَوْا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖ اِذَا يَتْلٰ عَلَيْهِمْ يَخْرُوْنَ لِلاَّذْقَانِ سٰجِدًا ۝

ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ (ਕਿ) ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਹਰੇਕ ਐਥ ਤੋਂ) ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ (ਕਿ) ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਬਚਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ। ੧੦੯।

وَيَقُوْلُوْنَ سُبْحٰنَ رَبِّنَا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَفَعُوْلًا ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿਗਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪ੍ਰੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ (ਕੁਰਾਨ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ (ਵੀ) ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੧੦।

وَيَخْرُوْنَ لِلاَّذْقَانِ يَكُوْنُ وَّرِيْدُهُمْ خُشُوْعًا ۝

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ^੩) ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਅੱਲਾਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਰਹਿਮਾਨ ਕਹਿ ਕੇ, (ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ) ਜੋ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ (ਕਰਨਾ) ਚਾਹੋ,

قُلْ اَدْعُوا اللّٰهَ اَوْ اَدْعُوا الرَّحْمٰنَ اَيًّا مَّا تَدْعُوْا فَلِلّٰهِ السَّمِیْعُ الْخَبِيْرُ وَلَا تَحْجِزُ بَصَلَاتُكَ وَلَا تُخَافُ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ۝

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇੱਥੇ “ਨੱਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ “ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਲਈ ਡਿੱਗਣ ਨੂੰ ਨੱਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਠੀਕ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਹੀ ਵਰਤੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਯਹੂਦੀ ਕੁਰਾਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਇਸ ਦੇ ਵੀ ਸਰਧਾਲੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ “ਫਲਸਤੀਨ” ਆਵਾਂਗੇ।

ਅਰਥਾਤ—ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅੰਗ ਹਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਰਹਿਮਾਨ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ “ਬਿਸਮਿੱਲ” ਲਿਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨਾਲ “ਰਹਿਮਾਨ” ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਹਿਮਾਨ ਸਿਫਤ “ਕੁਫਾਰੇ” ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

(ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ); ਕਿਉਂ ਜੁ ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਗੁਣ (ਤੇ ਨਾਂ) ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਕਰ ਤੇ ਨਾਂ (ਬਹੁਤ) ਹੌਲੀ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਰਾਹ ਧਾਰਨ (ਕੀਤਾ) ਕਰ ।੧੧੧।

ਅਤੇ (ਸਾਰੇ ਜਗ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ “ਬਿੰਦੀ” ਸੰਤਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਉਸ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਈ-ਵਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਬਲ ਵੇਖ ਕੇ (ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ) ਕੋਈ ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ (ਉਸ ਦਾ ਮਿੱਤਰ) ਬਣਦਾ ਹੈ। ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਡਿਆਈ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਕਰ ।੧੧੨।

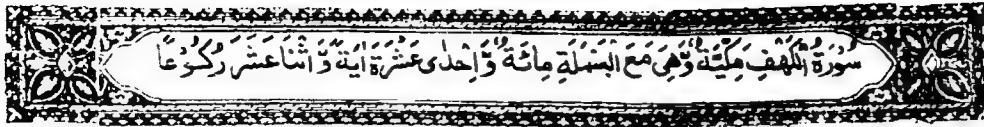
(ਰਕੂਅ ੧੨)

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ
لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذَّلٰلِ
وَكَبِّرُوْهُ تَكْبِيْرًا ۝

۱۷
ع
۱۶

ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਵਿਖਾਵਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉੱਕੀ ਹੀ ਹੋਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਇਸ ਲਈ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਹੌਲੀ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਗੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਰਤੀ ਜੁੜੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।

(੧੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਹਫ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਮਕੀਜ਼ਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੧੧੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੨ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਇਹ) ਪੁਸਤਕ ਆਪਣੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਵਲ-ਵਿਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ੨।

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَى عَبْدِهِ الْكِتَابَ وَلَمْ يَجْعَلْ لَهُ عِوَجًا ②

(ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ) ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਤੇ ਠੀਕ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਣਾ ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਉਸ, (ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ) ਵੱਲੋਂ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ) ਇਕ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਡਰਾਵੇ ਅਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ, (ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾ-ਸਕਤ) ਭਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼-ਖ਼ਬਰੀਆਂ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ੩।

قَيِّمًا لِّيُنذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا لِّمَن لَّدُنْهُ وَيُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا ③

ਉਹ ਉਸ (ਵਟਾਂਦਰੇ) ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ ੪।

مَّا كُنْتُمْ فِيهِ أَبَدًا ④

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ) ਖਬਰਦਾਰ ਕਰੇ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ (ਅਸਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ) ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਾਪ ਲਿਆ ਹੈ। ੧੫।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗਿਆਨ (ਪ੍ਰਾਪਤ) ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ (ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ)। ਇਹ ਵੱਡੀ (ਭਿਆਨਕ) ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਕੂੜ ਹੀ ਘੜ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੬।

ਕੀ ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਬਾਣੀ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲ ਜਾਵੇਂਗਾ? ੧੭।

ਜੋ ਕੁਝ (ਸਾਰੀ) ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ (ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਜਾਵਟ (ਦਾ ਕਾਰਣ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕੀਏ (ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਭਲੇ ਕਰਮ ਕੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ (ਧਰਤੀ) ਉੱਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਇਕ ਦਿਨ) ਮਿਟਾ ਕੇ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੯।

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਕਿ "ਕਹਫ" ਤੇ "ਰਕੀਮ" ਵਾਲੇ (ਲੋਕ) ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ (ਭਰਿਆ ਚਮਤਕਾਰ) ਸਨ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵੇਰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ?) ੧੯।

وَيُنذِرَ الَّذِينَ قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا ۝

مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ وَلَا لِآبَائِهِمْ كَبُرَتْ
كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ إِنْ يَقُولُونَ إِلَّا
كَذِبًا ۝

فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ عَلَى آثَارِهِمْ إِنْ لَمْ يُؤْمِنُوا
بِهَذَا الْحَدِيثِ أَسَفًا ۝

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوهُمْ
أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا ۝

وَرِثًا لِبَعْلُونَ مَا عَلَيْهِمَا صَعِيدٌ جُرُزًا ۝

أَمْ حَسِبْتَ أَنَّ أَصْحَابَ الْكَهْفِ وَالرَّقِيمِ كَانُوا
مِنَ الْآيَاتِ عَجَبًا ۝

ਜਦ ਓਹ (ਕੁਝ) ਗੱਭਰੂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ (ਖਾਸ) ਮਿਹਰ ਬਖਸ਼, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਡੇ (ਇਸ) ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਖਸ਼ । ੧੧।

ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੱਡੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਗੱਤਾਂ) ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ੧੨।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾਇਆ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ, ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਓਹ (ਉੱਥੇ) ਠਹਿਰੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੂੰ (ਮੰਸੀਹ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ) ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿਹੜਾ ਧੜਾ ਹੈ ? । ੧੩। (ਰਕੂਅ ੧)

(ਹੁਣ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਸ ਖਾਸ ਬਖਰਾਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਓਹ ਕੁਝ ਗੱਭਰੂ ਸਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉੱਤੇ (ਸੱਚੀ) ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਿਚ (ਹੋਰ ਵੀ) ਵਧਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ੧੪।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ (ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ) ਉੱਠੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਪੱਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ । ਤਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਉਹ ਹੈ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ (ਵੀ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਦੀ (ਕਦੇ ਵੀ) ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਇਕ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ । ੧੫।

إِذْ أَوَى الْفِتْيَةُ إِلَى الْكَهْفِ فَقَالُوا رَبَّنَا آتِنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً وَهَيِّئْ لَنَا مِنْ أَمْرِنَا رَشَدًا ۝

فَضَرَبْنَا عَلَىٰ أُذُنَيْهِمْ فِي الْكَهْفِ سِنِينَ عَدَدًا ۝

ثُمَّ بَعَثْنَاهُمْ لِنَعْلَمَ أَيُّ الْجَزْبَيْنِ أَحْضَىٰ لَنَا لِيُثْبِتُ أَهْلُهُ ۝

نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ إِنَّهُمْ فِتْيَةٌ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنَاهُمْ هُدًى ۝

وَرَبَطْنَا عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ إِذْ قَامُوا فَقَالُوا رَبُّنَا رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَنَ نَدْعُوهُ مِنْ دُونِهِ إِلَهًا لَقَدْ قُلْنَا إِذَا شَطَطًا ۝

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ਨੇ) ਇਸ ਸੱਚੇ ਇਸ਼ਟ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ) ਕਈ ਹੋਰ (ਹੋਰ ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ) ਮਿਥ ਲਏ ਹਨ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ? ਫੇਰ (ਓਹ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ) ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਝੂਠ ਘੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ^੧ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ? ੧੯।

ਅਤੇ ਹੁਣ (ਇਸ ਸਮੇਂ) ਜਦ (ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ—(ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ) ਲਾਭੇ ਹੋ ਗਏ ਹੋ, ਤਾਂ (ਹੁਣ) ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵੱਡੀ ਪਹਾੜੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਰਹੋ। (ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ) ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ (ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ) ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਸੋਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ ੧੯।

ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) ਤੂੰ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਲੁਕਣ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ^੨ ਹੱਟ ਕੇ ਲੰਘਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਡੁਬਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹੱਟ ਕੇ ਡੁਬਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ ਗੁਫਾ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੀ ਭੁਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦੇ) ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ) ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ (ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ (ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ) ਰਾਹ ਦਸਦਾ ਹੈ,

هُؤَلَاءِ قَوْمًا اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ لَوْلَا يَأْتُونَ عَلَيْهِمْ بِسُلْطَانٍ بَيِّنٍ فَمَنْ أَظْلَمُ مِنْهُمْ أَفَرَّ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۝

وَإِذِ اعْتَزَلْتُمُوهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ فَأَوَّا إِلَى الْكَهْفِ يَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ ذِمَّتِهِ وَيُخَيِّكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مِرْقًا ۝

وَتَرَى الشَّمْسَ إِذَا طَلَعَتْ شَرُورُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَإِذَا غَرَبَتْ تَقَرُّصُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِي فَجْوَةٍ مِنْهُ ذَلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلْ فَلَنْ

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਜੋ ਅਖਰ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਝੂਠ ਘੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੈ।”

^੨ਅਰਥਾਤ—“ਕਹਫ” ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਸੀ ਕਿ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਲੰਘਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ। (ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਜਿਲਦ ੩, ਪੰਨਾ ੯੨੬)

ਉਹੋ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿੱਤਰ (ਤੇ) ਆਗੂ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ੧੮। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ !) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗਦੇ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈਂ; ਪਰ (ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ) ਓਹ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ (ਵੀ) ਫਿਰਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ (ਵੀ), ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁੱਤਾ^੨ (ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਧਾਈ (ਮੋਜੂਦ) ਰਹੇਗਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਏਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨੱਸਣ^੩ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਏਂ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਰੁਅਬ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਏਂ। ੧੯।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ) ਉਠਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਓਹ (ਵੱਡੀ ਹੋਰਾਨੀ ਨਾਲ) ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪੁਛਗਿਛ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਠਹਿਰੇ ਰਹੋ ਹੋ? (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਸੀ), ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਇੱਥੇ ਠਹਿਰੇ ਹਾਂ। (ਤਦ) ਓਹਨਾਂ (ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜਿਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ) ਤੁਸੀਂ (ਇੱਥੇ) ਠਹਿਰੇ ਰਹੋ ਹੋ, ਉਸ ਦਾ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। (ਸੋ ਇਸ ਝਗੜੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ^੪)।

ع

تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا ۝

وَتَحْسِبُهُمْ يَقَاطًا وَهُمْ رُقُودٌ ۚ وَنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْيَمِينِ وَذَاتَ الشِّمَالِ ۚ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعبًا ۝

وَكَذَلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَاءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَائِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِئْتُمْ قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا لَبِئْتُمْ فَلَبِئْتُمْ فَبِعَنُوا أَحَدَكُمْ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕਹਫ਼ ਜਗ ਦੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਫੇਲ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਫੇਲਣ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਯੂਰਪ ਦੇ ਵੀਸ਼ਾਈ ਹੀ ਹਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਹੀ ਇੱਥੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਪਾਲਤੂ ਕੁੱਤੇ ਜਦ ਘਰ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਬਾਹਰ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਹੱਥ ਲੰਮੇ ਕਰ ਕੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਬੈਠਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਕੁੱਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਲ ਇੱਥੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਪੱਛਮੀ ਜਾਂ ਉੱਤਰੀ ਲੋਕ ਪੂਰਬੀਆਂ ਜਾਂ ਦੱਖਣੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚ ਕੇ ਰਹਿਣਗੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਾ ਪੂਰਬੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਸੰਭਵ ਹੋਵੇਗਾ।

^੪ਅਰਥਾਤ—“ਕਹਫ਼” ਉੱਤੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਆਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਮੁੱਲ ਲੈਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਲ ਭੇਜੋ; ਉਹ (ਜਾਂ ਕੋ) ਇਹ ਵੇਖੇ ਕਿ ਇਸ (ਸ਼ਹਿਰ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਦਾ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। (ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ) ਉਸ ਤੋਂ ਕੁਛ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਆਵੇ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਭੇਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਵੀ ਕੁਝ) ਉੱਕਾ ਹੀ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦੇਵੇ। ੨੦।

ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੜ ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਥਰਾਓ ਕਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣਗੇ, ਜਾਂ (ਧੱਕੇ ਨਾਲ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਤਿ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲੈਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੇ (ਵੀ) ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੋਗੇ। ੨੧।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ) ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਸਕੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਕਿ) ਉਸ (ਆਉਣ ਵਾਲੀ) ਘੜੀ (ਦੇ ਆਉਣ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ (ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ (ਕਿ) ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ) ਤੇ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਉਸਾਰੋ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਹਨਾਂ (ਦੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ) ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ।

يُورِقْكُمْ هَذِهِ إِلَى الدِّينَةِ فَلْيَنْظُرُوا فِيهَا أَرْزَى
طَعَامًا فَلْيَأْتِيَكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ
وَلَا يُشْعِرَنَّ بِكُمْ أَحَدًا ۝

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ
فِي مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوا إِذًا أَبَدًا ۝

وَكَذَلِكَ أَعِزَّنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ
حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا إِذْ يَتَنَزَّلُونَ
بَيْنَهُمْ أَمْرُهُمْ فَقَالُوا أَيْنَا عَلَيْهِمْ بَنِيَانَا رَبُّهُمْ

ਓੜਕ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਬਨ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ) ਤੇ ਇਕ ਮਸੀਤ^੧ (ਹੀ) ਬਣਾਵਾਂਗੇ। ੧੨੨।

ਓਹ (ਲੋਕ ਜੋ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ, ਜ਼ਰੂਰ) ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਅਟਕਲ ਪੱਚੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ (ਕਦੇ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਕਿ ਓਹ ਕੇਵਲ) ਤਿੰਨ (ਬੰਦੇ) ਸਨ ਤੇ ਚੌਥਾ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਕਦੇ ਇਹ^੨) ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ (ਓਹ) ਪੰਜ ਸਨ ਤੇ ਛੇਵਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਸੀ^੩, ਅਰਥਾਤ (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਇਹ ਵੀ) ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ (ਓਹ) ਸਤ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਅੱਠਵਾਂ ਕੁੱਤਾ ਸੀ। ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਠੀਕ ਠੀਕ) ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ) ਥੋੜ੍ਹੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ^੪ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਪੱਕੀ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਕਰ। ੧੨੩। (ਰਕੂਅ ੩)

أَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلَىٰ أَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِم مَّسْجِدًا ۝

سَيَقُولُونَ ثَلَاثَةٌ رَّابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ رَجْمًا بِالْغَيْبِ ۚ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ ۚ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ بِعَدَّتِهِمْ مَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا قَلِيلٌ ۚ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ إِلَّا مِرَاءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ أَحَدًا ۝

੨
੧੬

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਮਸੀਤ" ਪਦ ਹੈ। ਪਰ ਈਸਾਈਆਂ ਵਿਚ ਮਸੀਤ ਦੀ ਥਾਂ ਗਿਰਜਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਵੀ ਕੀਟਾ ਕੁਅੰਬਜ ਦੇ (ਜਿੱਥੇ ਕਹਫ ਲੁਕੇ ਸਨ) ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ ਗਿਰਜਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

^੨ਇਹ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਗੁਫਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਮਰਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ। ਕਈ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਕਤਬੇ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉੱਥੇ ਤਿੰਨ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਓਟ ਲਈ ਸੀ। ਕਈ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉੱਥੇ ਸਤ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਨਾਹ ਲਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਮਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ।

^੩ਕੀਟਾ ਕੁਅੰਬਜ ਵਿਚ ਪਨਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨਾਲ ਹਰ ਥਾਂ ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

^੪ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਕਹਫ" ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕੇਵਲ ਥੋੜ੍ਹੇ ਲੋਕ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਤਫਸੀਰਾਂ ਵੇਖਿਆਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਬੱਚੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਤੂੰ^੧ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਬਾਰੇ (ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ) ਇਹ ਕਦੇ ਨਾ ਆਖਿਆ ਕਰ (ਕਿ) ਮੈਂ ਭਲਕੇ ਇਹ (ਕੰਮ) ਜ਼ਰੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ੧੨੪।

ਹਾਂ, (ਕੇਵਲ) ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਕਰਾਂਗਾ), ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੇਗਾ ਅਤੇ (ਜੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ) ਤੂੰ ਇਹ ਭੁੱਲ ਜਾਏਂ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਆਉਣ ਤੇ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਦੇ ਬਚਨਾਂ) ਨੂੰ ਚੇਤੇ (ਕਰ ਲਿਆ) ਕਰ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰ ਕਿ (ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ) ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਅੰਤ ਮੈਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ) ਮੈਨੂੰ ਉਸ (ਮਾਰਗ) ਵਲ ਲਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ (ਇਸ ਮੇਰੇ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਪੂਰਣਤਾ ਦੇ) ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੫।

ਅਤੇ (ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਓਹ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪਨਾਹਗਾਹ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ^੨ ਤਕ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ) ਨੌਂ (ਸਾਲ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹੋਰ ਵਧਾਏ ਸਨ। ੧੨੬।

وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ۝

إِنَّ أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۖ وَادْكُرْ رَبَّكَ
إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَنْ يَهْدِيَنَّ
رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشْدًا ۝

وَلَيْشُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَ
ازْدَادُوا تِسْعًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸ “ਕਹਫ ਦੀ ਜਾਤੀ”, ਅਥਵਾ ਈਸਾਈ ਜਾਤੀ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਜੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਪੈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਵੀ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਨਾ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਉਂ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ; ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਚਾਹਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਕਈ ਬੱਜ਼ਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਸੂਰਤ ਦੀ ਠੀਕ ਠੀਕ ਤਰਤੀਬ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਈਸਾਈਆਂ ਤੇ ਜੂਲਮ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਕ ਸਮੇਂ “ਰੋਮ” ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਜੂਲਮ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸਮੇਂ “ਅਸਕੰਦਰੀਆ” ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਜੂਲਮ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ “ਅਸਕੰਦਰੀਆ” ਵੀ ਰੋਮੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਹਨਾਂ ਜੂਲਮਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਕਦੇ ਓਹ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਤੇ ਕਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਲੁਕਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਕਰ ਕੇ ਦੋਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤੇ ਮੁਸਤਕਿਲ ਸਮੇਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਟਕਲ ਪੱਥੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹ ਸਾਰੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਂ ਜੋ ਉਸ ਸਮੁੱਚੀ ਜਾਤੀ ਤੇ ਬੀਤਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜਿੰਨਾ (ਚਿਰ) ਓਹ (ਗੁਫਾ ਵਿਚ) ਠਹਿਰੇ ਸਨ, ਉਸ ਦਾ ਅੱਲਾਹ (ਹੀ) ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਉਹੋ ਵੇਖਣਹਾਰ ਤੇ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਦਾ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ (ਤੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ੈਸਲਿਆਂ) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ (ਆਪਣਾ) ਭਾਈਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਉਂਦਾ। ੨੭।

ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ (ਹਿੱਸਾ) ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ (ਰਾਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ) ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ (ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ।) ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਓਟ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। ੨੮।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰੱਖ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਤਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ—ਸਵੇਰ ਸ਼ਾਮ ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ^੧ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨਾ ਨਿਕਲ ਜਾਣ। (ਜੇ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ) ਤੂੰ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਜ ਧਜ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋਵੇਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪ ਗਿਆ ਹੈ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣ। ੨੯।

قُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا لَيْسُوا لَهُ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَبْصِرْ بِهِ وَأَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِي حُكْمِهِ أَحَدٌ ۝

وَإِن لَّمْ يَأْتِكُمْ مَاءٌ فَآيَةٌ إِلَيْكَ مِنْ فَتْنٍ أَمْ لَمْ يُنَادِكُمْ بِالْحَقِّ ۖ وَلَنْ يَجِدَ مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۝

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنُكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الدُّنْيَا وَلَا تَطْغُ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਭੁੱਲਣਾ।

ਅਤੇ (ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੀ (ਉਤਰੀ ਹੋਈ) ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੇ (ਇਸ ਤੇ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੇ (ਇਸ ਦਾ) ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੇ, (ਪਰ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੇ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਨੇ (ਹੁਣ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਓਹ (ਉੱਥੇ) ਦੁਹਾਈ ਦੇਣਗੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਅਜਿਹੇ ਪਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣੀ ਜਾਏਗੀ, ਜੋ ਪਿਘਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂਬੇ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਲੂਹ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜੀ ਪੀਣ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਅਗਨ-ਕੁੰਡ) ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੩੦।

(ਹਾਂ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣਗੇ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨਗੇ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ,) ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਾਈ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਂਦੇ। ੩੧।

(ਹਾਂ, ਹਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਦੇ ਵਾਸੇ ਦੇ ਸਵਰਗ (ਨੀਅਤ) ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਹੇਠ (ਓਹਨਾਂ ਦੇਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ) ਨਹਿਰਾਂ (ਵੀ) ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੰਗਣਾਂ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਬਣਵਾਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹ ਮਹੀਨ ਰੋਸ਼ਮ ਤੇ ਮੋਟੇ ਰੋਸ਼ਮ ਦੇ ਸਬਜ਼ ਕਪੜੇ ਪਾਉਣਗੇ। (ਓਹ) ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਜੇ ਹੋਏ ਪਲੰਘਾਂ ਉੱਤੇ ਢਾਸਣੇ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਕੇਹਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਫਲ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੩੨। (ਰਕੂਅਥ)

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمَرْ
وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفِرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا
أَحْمَطُ بِهِمْ سُرَادِقَهَا وَإِنْ يَسْتَعْجِلُوْا يُعَاثِرُوا بِمَاءٍ
كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهُ يَبْسُ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ
مُرْتَفَقًا ⑤

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ إِنَّا لَا نُضِيعُ
أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ⑥

أُولَئِكَ لَهُمْ جَنَّاتُ عَدْنٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمْ
الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ
وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَ
إِسْتَبْرَقٍ مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ نَبْغَمُ
الشَّوَابَ وَحَسَنَتْ مُرْتَفَقًا ⑦

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ^੧ ਦਾ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਦੌ^੨ ਬਾਗ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ (ਹਰ ਪਾਸਿਓਂ) ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ^੩) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੁਝ ਖੇਤੀ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ੩੩।

ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਬਾਗ਼ਾਂ ਨੇ (ਆਪਣਾ) ਆਪਣਾ ਫਲ (ਖੂਬ) ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ (ਵੀ) ਘਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਨਹਿਰ ਵੀ ਵਗਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ੩੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਫਲ ਲਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ^੪ ਉਸ ਨਾਲ ਬਚਨ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ (ਵੱਡੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਵੱਖੋ!) ਤੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵਧੇਰੇ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰਾ ਜੱਥਾ ਵੀ ਪਤਿਵੰਤਾ ਹੈ। ੩੫।

ਅਤੇ (ਇਕ ਵਾਰ) ਉਹ^੫ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ,

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلًا زَجَلَيْنِ جَعَلْنَا لِأَحَدِهِمَا جَنَّتَيْنِ مِنْ أَعْنَابٍ وَحَفَفْنَاهُمَا بِنَخْلٍ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زُرَّاعًا ۝

كُلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اِتَتْهُمَا كُلُّهُمَا وَلَمْ يُظْلَمْ مِنْهُ شَيْئًا ۝ وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهْرًا ۝

وَكَانَ لَهُ ثَمَرٌ فَقَالَ لِصَاحِبِهِ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ اأَنَا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَأَعَزُّ نَفَرًا ۝

وَدَخَلَ جَنَّتَهُ وَهُوَ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ قَالَ مَا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਈਸਾਈ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਹੈ।

ਇਸ ਥਾਂ ਈਸਾਈ ਜਾਤੀ ਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਈਸਾਈ ਜਾਤੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਉੱਨਤੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰਬਲਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਮੁੜ ਆਰਥਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਨਤ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦੇਸ ਹੈ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ ਬਾਗ਼ਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਮਾਲਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਦੇਸਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਜਾਣੇ ਇੱਥੇ ਖੇਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੪ਇਸ ਨਹਿਰ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ “ਮੁਸਾ” ਤੇ “ਈਸਾ” ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਜੀਉਂਦਾ ਰਿਹਾ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਓੜਕ ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਉੱਨਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈ।

^੬ਅਰਥਾਤ—ਈਸਾਈ।

(ਤੇ) ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਿ (ਮੇਰਾ) ਇਹ (ਬਾਗ਼) ਕਦੇ ਨਸਟ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ।੩੬।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਕਿ ਉਹ (ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਤਬਾਹੀ ਦੀ) ਘੜੀ ਕਦੇ ਆਏਗੀ। ਜੇ (ਫਰਜ਼ ਕਰੇ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾ (ਵੀ) ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ (ਉੱਥੇ ਵੀ) ਨਿਰਸ਼ੇਦੋਹ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਟਿਕਾਣਾ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ ।੩੭।

ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਨੂੰ (ਪਹਿਲਾਂ) ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ (ਤੇ) ਫੇਰ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਤੇਨੂੰ ਪੂਰਨ ਗੱਭਰੂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ।੩੮।

(ਤੁਹਾਡਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ) ਪਰ (ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਵੀ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ।੩੯।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ ਉਹੋ ਹੋਵੇਗਾ), ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੇਗਾ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਅੱਲਾਹ (ਦੀ ਕਿਰਪਾ) ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਬਲ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ। ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ (ਤੁਛ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਧਨ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਘਟ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ।੪੦।

أَطْنُ أَنْ تَبِيدَ هَذِهِ أَبَدًا ۖ

وَمَا أَطْنُ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُودَّتْ إِلَى رَبِّي لَأَجِدَنَّ خَيْرًا مِنْهَا مُنْقَلَبًا ۝

قَالَ لَهُ صَاحِبُهُ وَهُوَ يُحَاوِرُهُ أَكَفَرْتَ بِالَّذِي خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نَظْفَةٍ ثُمَّ سَوَّاهُ رَجُلًا ۝

لَكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَدًا ۝

وَلَوْلَا إِذْ دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ إِنْ تَرَىٰ أَنَا أَقَلَّ مِنْكَ مَالًا وَوَلَدًا ۝

ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ^੧ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਬਾਗ਼ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ (ਬਾਗ਼) ਦੇ ਦੇਵੇ ਅਤੇ (ਤੇਰੇ) ਇਸ (ਬਾਗ਼) ਉੱਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਕੋਈ ਅੱਗ ਦੀ ਚੰਗਿਆਤੀ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਚਟੀਅਲ ਮੈਦਾਨ ਬਣ ਜਾਵੇ। ੪੧।

ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਸੁਕ ਜਾਵੇ^੨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਤੂੰ (ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਵੇਰੀ) ਇਸ ਦੀ ਢੂੰਡ ਦਾ ਵੀ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। (ਸੋ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ)। ੪੨।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਫਲ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ (ਬਾਗ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ) ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ (ਬਾਗ਼) ਆਪਣੇ ਸਹਾਰਿਆਂ ਸਣੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ (ਧਨ) ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਉਸ (ਬਾਗ਼) ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ — ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਮਲਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ (ਕਿ) ਕਾਸ਼, ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦਿੰਦਾ। ੪੩।

(ਉਸ ਸਮੇਂ) ਕੋਈ ਟੋਲੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲੀ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਨਾ (ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ) ਬਦਲਾ ਹੀ ਲੈ ਸਕੀ। ੪੪।

ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੀ (ਲਾਭ-ਦਾਇਕ) ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਚੰਗੇ) ਸਿੱਟੇ (ਕੱਢਣ) ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ੪੫। (ਰਕੂਅ ੫)

فَعَسَىٰ رَبِّي أَن يُوَفِّيَنَّ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا مِّنَ السَّمَاءِ فَنُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا ۝

أَوْ يُصْبِحَ مَأْوَاهَا غَوْرًا فَلَن تَسْتَطِيعَ لَهُ طَلَبًا ۝

وَأُحِيطَ بِشَرِّهِ فَأَنْصَبْ يَقْلِبْ كَفَنِهِ عَلَىٰ مَا أَنْفَقَ فِيهَا وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَيَقُولُ يَلَيْتَنِي لَمْ أُشْرِكْ بِرَبِّي أَحَدًا ۝

وَلَمْ تَكُنْ لَهُ فِتْنَةً يَتَصَوَّرُهُ مِّنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مُنتَصِرًا ۝

هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلَّهِ الْحَقِّ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَخَيْرٌ عُقْبًا ۝

۝

^੧ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ ਕਿ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਦਿਸਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਇਸਲਾਮ ਇਕ ਦਿਨ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਅਤੇ ਈਸਾਈ ਤੇ ਮੂਸਾਈ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਅਰਸ਼ੀ ਅੱਗ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸੁਕ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ (ਕਿ ਉਹ) ਉਸ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ (ਹੈ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਉਸ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ (ਓੜਕ) ਉਹ (ਫੱਕ ਦਾ) ਚੂਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਵਾਵਾਂ (ਇਧਰ ਓਧਰ) ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ (ਫਿਰਦੀਆਂ) ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੪੬।

ਧਨ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਸਜ ਧਜ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੁਭ (ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ) ਕਰਮ ਹੀ (ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲਏ ਜਾਣ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗੇ ਹਨ ਤੇ ਆਸ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ (ਵੀ) ਚੰਗੇ ਹਨ। ੪੭।

ਅਤੇ (ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਚੰਗੇ ਨਿਕਲਣਗੇ), ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ (ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ) ਹਿਲਾ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜੋਗ ਕਰਨ ਲਈ) ਨਿਕਲਦਾ ਹੋਇਆ ਵੇਖੇਂਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ) ਨੂੰ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਨੂੰ (ਵੀ ਬਾਕੀ) ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗੇ। ੪੮।

ਅਤੇ ਓਹ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਦੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ (ਕਿ) ਵੇਖ ਲਓ

وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيوةِ الدُّنْيَا كَمَا أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ۝

الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَةُ الصَّالِحَةُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمْلًا ۝

وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً وَحَمَلْنَا فَلَمَّا نَفَادَرْنَا مِنْهُمْ أَحَدًا ۝

وَعُرْضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ। ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਆਲਮਗੀਰ ਜੰਗ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਰਬਲ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ) ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆ ਗਏ ਹੋ। (ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਜਿਆ ਸੀ (ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸੀ); ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਬਚਨ (ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ) ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ੪੯।

ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਣੀਨਾਮੇ ਦੀ) ਵਹੀ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ) ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਸੋ (ਹੋ ਸੁੱਤੇ!) ਏਹਨਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ (ਲਿਖਿਆ) ਹੋਵੇਗਾ, ਡਰਦੇ ਵੇਖੋਗਾ ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ (ਸ਼ੱਕ), ਸਾਡੀ ਤਬਾਹੀ (ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜੀ ਹੈ)। ਇਸ ਵਹੀ ਨੂੰ ਕੀ (ਹੋਇਆ) ਹੈ (ਕਿ) ਇਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਛੋਟੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹਾਜ਼ਰ ਵੇਖਣਗੇ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੫੦। (ਰਕੂਅ ੬)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ਜਦ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ “ਆਦਮ” ਦੇ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ। ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ) ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ “ਇਬਲੀਸ” ਨੇ (ਨਹੀਂ ਟੇਕਿਆ ਸੀ)। ਉਹ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਅਨੁਸਾਰ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ।

أَوَّلَ مَرَّةٍ بَلَّ زَعَمُكُمْ أَنَّنِى جَعَلْ لَكُمْ مَوْعِدًا ⑤

وَوَضِعَ الْكِتَابَ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يُوَلِّتُنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً إِلَّا أَحْصَاهَا وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا وَلَا يَظِلُّمُ رَبُّكَ أَحَدًا ⑥

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا

إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ ⑦

^੧ਅਰਥਾਤ—ਧਨਾਢ ਤੇ ਸਰਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਨਾਮ ਦੀ ਆਇਤ ੧੨੮ ਦੀ ਟ੍ਰਕ।

(ਹੇ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਓ !) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਉਸ (ਸ਼ੇਤਾਨ) ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ ਹਨ। ਉਹ (ਸ਼ੇਤਾਨ) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੫੧।

ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ (ਦੀ ਰਚਨਾ) ਸਮੇਂ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ (ਆਪਣੀਆਂ) ਜਿੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਣ ਸਮੇਂ ਹੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਹੀ ਮੈਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ) ਸਹਾਇਕ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ੧੫੨।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ ਜਦ ਕਿ) ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ) ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ (ਉਹਨਾਂ) ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ) ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ (ਆਪੇ ਘੜੇ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ) ਵਿਚਾਲੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਓਟ ਬਣਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੫੩।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧੀ ਉਸ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇਗਾ। ੧੫੪। (ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਹਰੇਕ (ਜ਼ਰੂਰੀ) ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਦੇ ਕਿ) ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਝਗੜਾਲੂ ਹੈ। ੧੫੫।

اَفْتَحِذْ وَنَهْ وَذَرِيتَكَ اُولِيَاءَ مِنْ دُونِي وَهُمْ
لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا ۝

مَا اَشْهَدُ لَهُمْ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَا خَلَقَ
اَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتَ مُنْتَذِ الْضَالِّينَ عَصْدًا ۝

وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَائِيَ الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ
فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ۝

وَرَا الدَّجِرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُهَا وَ
لَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ۝

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ
مَثَلٍ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرُ شَيْءٍ جَدَلًا ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸੁਮਾਰਗ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਤੋਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੋਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਣੋਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਏਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਵੀ) ਆਏ, ਜਾਂ ਫੇਰ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਏ। ੧੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ (ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ) ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ (ਹੀ) ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਕੁਝ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਲਈ ਝਗੜਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਸਕਣ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ (ਤੇ) ਮੇਰੇ ਡਰ ਨੂੰ ਹਾਸੇ-ਮਸ਼ੋਲ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ੧੬।

ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ (ਹੋ ਸਕਦਾ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਏ, (ਪਰ) ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏ? ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ (ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ) ਅੱਗੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਵੇ। ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਰਦੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕਣ^੧ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਅੱਗੇ ਝੱਪੇ (ਲਾ ਦਿੱਤੇ) ਹਨ; ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਸੱਦਦਾ ਹੈਂ ਤਾਂ (ਓਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਓਹ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ (ਵੀ) ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ੧੭।

وَمَا مَنَعَ النَّاسَ أَنْ يُؤْمِنُوا إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَى
وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ
أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ۝

وَمَا نُرْسِلُ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ
وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ
الْحَقَّ وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَمَا أُنذِرُوا هُزُوًا ۝

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ
فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَلَئِي مَا قَدْ مَتَّ يَدُ
إِنَّا جَعَلْنَا عَلَى قُلُوبِهِمْ أَكِنَّةً أَنْ
يَفْقَهُوهُ وَفِي آذَانِهِمْ وَقْرًا وَإِنْ
تَذَعُّهُمْ إِلَى الْهُدَى فَلَنْ يُخْتَدُوا إِذَا
أَبَدًا ۝

^੧ਏਥੋਂ ਸੂਰਤ ਬਨੀ ਇਸਰਾਈਲ ਦੀ ਆਇਤ ੪੭ ਦੀ ਟੁਕ।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣ-
ਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਸਦਕਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ,
ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਝਟ ਹੀ ਕਸਟ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ, (ਪਰ
ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ); ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ
ਮਿਆਦ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹੇ,
(ਅਰਥਾਤ ਕਸਟ ਭੁਗਤਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਬਚਾਉ ਦਾ ਕੰਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ
ਸਕੇਗਾ। ੧੫੯।

ਅਤੇ ਉਹ ਨਗਰੀਆਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ—(ਓਹਨਾਂ ਲਈ
ਸਬਕ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ।) ਅਸੀਂ
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕ
ਮਿਆਦ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। (ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ
ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਸਕਣ)। ੧੬੦।

(ਰਕੂਅ ੮)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਚੋਤੇ ਕਰੋ, ਜਦ ਕਿ) “ਮੂਸਾ” ਨੇ
ਆਪਣੇ ਗੱਭਰੂ^੧ (ਸਾਥੀ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ)
ਮੈਂ (ਜਿਸ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਉਸੇ
ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਤੋਂ) ਨਹੀਂ ਟਲਾਂਗਾ; ਇਥੋਂ
ਤਕ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ^੨ ਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ
ਮਿਲਣ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਨਾ ਪੁੱਜ ਜਾਵਾਂ। ਜਾਂ
ਸਦੀਆਂ ਤਕ (ਅੱਗੇ ਹੀ ਅੱਗੇ) ਤੁਰਿਆ ਜਾਵਾਂ। ੧੬੧।

وَرَبِّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ لَوْ يُؤَاخِذُ هُم بِمَا
كَسَبُوا لَعَجَلْ لَهُمُ الْعَذَابُ بَلْ لَهُمْ مَوْعِدٌ
لَّنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهِ مَوْئِلًا ⑥

وَتِلْكَ الْقُرَى أَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا
لِغُلَامِكِهِمْ مَوْعِدًا ⑦

ع

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِنَفْسِهِ لَا أَبْرَحُ حَتَّىٰ أَبْلُغَ
مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا ⑧

^੧ਇਸ ਗੱਭਰੂ ਸਾਥੀ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਹਨ, ਜੋ ਮੂਸਾ ਦੀ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਭਾਈਵਾਲ ਸਨ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਦਾ ਜੁਗ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ
“ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਜੁਗ ਅਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਖੇਤਰ ਵਿਚਾਲੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਹੀ
ਅਧੀਨ ਸਨ।

ਸੋ ਜਦ ਓਹ (ਦੋਵੇਂ) ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਦੇ) ਪਰਸਪਰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਾਗੇ) ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੱਛੀ^੧ ਉੱਥੇ ਭੁਲ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ (ਮੱਛੀ) ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਨੱਸ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ੬੨।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ (ਉਸ ਥਾਂ ਤੋਂ) ਅੱਗੇ ਨਿਕਲ^੨ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੱਭਰੂ (ਸਾਥੀ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਸਾਡਾ ਸਵੇਰ ਦਾ ਖਾਣਾ ਸਾਨੂੰ ਦਿਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਥੱਕ ਗਏ ਹਾਂ। ੬੩।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਦੱਸੋ। (ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ?) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ) ਇਕ ਚਟਾਨ^੩ ਲਾਗੇ ਠਹਿਰੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੱਛੀ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇਹ (ਗੱਲ) "ਸ਼ੈਤਾਨ" ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਮੱਛੀ ਅਜੀਬ ਦੰਗ ਨਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਰਾਹੇ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ੬੪।

فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنَهُمَا نِسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا ①

فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتَاهُ إِنِّي عَدَاؤُنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا ②

قَالَ أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَا أَنسَيْنَاهُ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا ③

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਮੁਸਵੀ ਮਸੀਹ ਦਾ ਜੁਗ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੁਗ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੁਸਾ ਤੇ 'ਈਸਾ' ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਮੂਲ-ਮੁੱਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ 'ਈਸਾ' ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਮੂਲ-ਮੁੱਦਾ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਰਸੀ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਅੰਤਲੇ ਨਬੀ ਦਾ ਜੁਗ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਉਤਰਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ।

ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਅਸੀਂ "ਹੂਤ" ਪਦ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਭਾਵ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਮੱਛੀ "ਹੂਤ" ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

^੩ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਸਾ" ਜੀ ਦਾ ਮਿਆਰਾਜ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਕਸਫ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮਸੀਹ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬਰੀਅਤ ਵਾਲੇ ਰਸੂਲ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਜਾਤੀ ਵਿਤਰਾਰ ਤੇ ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਰੁੱਝ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਵਿਸ਼ਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਉਹੋ ਉਹ (ਟਿਕਾਣਾ) ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਸੀਂ ਢੂੰਡ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੇਖਦੇ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਏ ਸਨ। ੬੫।

ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਭਗਤ-ਜਨ (ਉੱਥੋਂ) ਵੇਖਿਆ ਸੀ^੧, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਮਿਹਰ (ਦੀ ਸੀਰਤ) ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੋਂ (ਖਾਸ) ਗਿਆਨ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੬੬।

‘ਮੂਸਾ’ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਮੈਂ ਇਸ (ਮਨੋਰਥ) ਲਈ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਗਿਆਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਵੀ ਕੁਝ (ਗਿਆਨ) ਸਿਖ ਸਕਾਂ? ੬੭।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ। ੬੮।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੇਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਤੇ ਤੂੰ ਸਬਰ ਕਰ (ਵੀ) ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੬੯।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਭਾਇਆ, ਤਾਂ ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ ਵੇਖੋਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ੭੦।

ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਜੀਉਭੇ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਚੰਗਾ ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਤੇਨੂੰ ਨਾ ਦੱਸਾਂ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਪੁੱਛੀਂ। ੭੧। (ਰਕੂਅ ੯)

قَالَ ذَلِكْ مَا كُنَّا نَبْغِ ۖ قَارِئُكَ اَتَاكِ هِمْمَا
قَصَصًا ۝

فَوَجَدَا عَبْدًا مِّنْ عِبَادِنَا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِّنْ
عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِمَّا لَدُنَّا عِلْمًا ۝

قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعَكَ عَلٰى اَنْ تُعَلِّمَنِ
مِمَّا عَلَّمْتَ رُسُلًا ۝

قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۝

وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خُبْرًا ۝

قَالَ سَتَجِدُنِيْ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ صَابِرًا وَّلَا اَعْصِيْ لَكَ
اَمْرًا ۝

قَالَ فَاِنْ اَتَّبَعْتَنِيْ فَلَا تَسْأَلْنِيْ عَنْ شَيْءٍ حَتّٰى اُحَدِّثَ
لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ۝

۹
ع

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅਜੇਹੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਘਟਦੀਆਂ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਉਹਨਾਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰਹੇ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਜੋ ‘ਮੂਸਾ’ ਜੀ ਦੇ ਮਿਅਰਾਜ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਫੇਰ ਓਹ (ਦੋਵੇਂ ਉੱਥੋਂ) ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਇਕ ਬੇੜੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਜੀਉੜੇ) ਨੇ ਉਸ (ਬੇੜੀ) ਵਿਚ ਛੇਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਛੇਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅੰਦਰ (ਸਵਾਰ ਹੋਣ) ਵਾਲੇ ਝੁਬ ਜਾਇਆ ਕਰਨ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀਂ (ਇਹ) ਇਕ ਅਯੋਗ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੨।

ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਜੀਉੜੇ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਮੈਂ (ਤੋਨੂੰ) ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ? ੧੩।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਸ ਵਾਰ ਆਪ) ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ (ਆਪ ਦੇ ਆਖੇ ਨੂੰ) ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ (ਇਸ) ਗੱਲ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾ ਕਰੋ। ੧੪।

ਫੇਰ ਓਹ (ਦੋਵੇਂ ਉੱਥੋਂ) ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਜੀਉੜੇ) ਨੇ ਉਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਇਸ ਤੇ) ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ (ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਆਪ ਨੇ (ਇਸ ਸਮੇਂ) ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਦਾ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ (ਖ਼ੁੰਨ ਦੇ) ਬਦਲੇ ਦੇ (ਅਜਾਈਂ ਹੀ) ਘਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪ ਨੇ (ਇਹ) ਇਕ ਅਯੋਗ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੫।

فَانْطَلَقَا فَوَقَّعَ إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ
أَخْرَقْتُهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا ①

قَالَ الْمَوْلَى أَفَلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ②

قَالَ لَا نُوَاجِدُ فِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ
أَمْرِي عُسْرًا ③

فَانْطَلَقَا فَتَقَوَّعَ إِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ أَتَتَكَلَّمُ
نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا
ثُكْرًا ④

ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਲਕ ਦਾ ਭਾਵ ਖ਼ਰਮਸਤੀ ਤੇ ਘੁਮੰਡ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਮਾਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਤੇ ਘੁਮੰਡ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਤੇ ਜੁਆ ਆਦਿ। ਅੱਜ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਇਹ ਇਅਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲਾਟਰੀ ਤੇ ਬੀਮੋ ਤੋਂ ਰੋਕ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਰੂਹ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਜੀਉੜੇ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਕੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ? ੧੭੬।

ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ (ਵੀ) ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਆਪ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੁੱਛਿਆ, ਤਾਂ (ਬੇਸ਼ੱਕ) ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਾ ਰੱਖਣਾ। (ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ^੧ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਮਝੇ ਜਾਣ ਦੀ ਹੱਦ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਉਗੇ ੧੭੭।

ਫੇਰ ਓਹ (ਉੱਥੋਂ ਵੀ) ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਨਗਰੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ਤਾਂ ਉਸ (ਨਗਰੀ) ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਭੋਜਨ ਮੰਗਿਆ ਸੀ^੨, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਅਤਿਥੀ ਸਮਝਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ (ਨਗਰੀ) ਵਿਚ ਇਕ ਕੰਧ ਵੇਖੀ ਸੀ, ਜੋ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਸੀ^੩।

قَالَ الْمَأْمُورُ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا ۝

قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَحِّبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا ۝

فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَ أَهْلُهَا فَأَمْرًا أَنْ يَضِيقُوهُمْ مُوَجِدًا فِيهَا حِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਮਿੱਲਾਦੁਨੀ” ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ “ਲਦੁਨੀ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ “ਇੰਦਾ” ਵੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਮੇਰੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ”, “ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿਚ” ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਨਿਰਣੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋਹੇ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਘਟਨਾ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ^੨ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੋਂ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਵਰਤਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਣਗੇ, ਪਰ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹੈ।

^੩“ਫਵਾਜ਼ਾਦਾ ਫੀਹਾ ਜਿਦਾਰਯੂਰੀਦੁ ਅੰਯੋਨਕੋਨਾ” ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀ ਕੰਧ ਵੇਖੀ ਜੋ ਡਿੱਗਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ “ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ (ਨਗਰੀ) ਵਿਚ ਇਕ ਕੰਧ ਵੇਖੀ ਸੀ, ਜੋ ਡਿੱਗਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਸੀ।” ਇਹ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ “ਅਰਾਦਾ” ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦਿਮਾਗੀ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਉਹ ਦਸ਼ਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਮਾਮ ਅਬੂ ਮਨਸੂਰ ਸਆਲਬੀ^੧ ਜੋ ਅਰਬੀ ਕੋਸ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਇਮਾਮ ਮੰਨੇ ਗਏ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਫਿਕਹਉਲੁਲੁਗਾ” ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਅਬੂ ਫਰਾਸ” ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਦਿਲੋਂ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੋਹੇ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਅਬਾਸੀਆ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਅਹਿਮਦ ਬਿਨ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਸਨ ਤੇ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਸਨ, ਤਾਂ “ਅਬੂ ਫਰਾਸ” ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਰਬ ਨੇ ਬੁਧੀ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਦੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ? ਮੈਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਰਬ ਕਦੀ ਵਾਰ ਇਕ ਜੜ੍ਹ ਵਸਤੂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਆਖ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜਿਹਾ ਕਿ — “ਇਮਤਾਲਾ ਅੱਲ ਹੋਜ਼ ਫਕਾਲਾ ਕੱਤਨੀ” ਅਰਥਾਤ “ਹੋਜ਼ ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ”। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ—

ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਜੀਉੜੇ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕੁਝ (ਨਾ ਕੁਝ) ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਲੈ ਸਕਦੇ ਸੀ। ੧੭੮।

عَلَيْهِ أَجْرًا ۝

ਉਸ (ਰੱਬੀ-ਜੀਉੜੇ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਇਹ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਜੁਦਾਈ (ਦਾ ਸਮਾਂ) ਹੈ। ਜਿਸ ਗੱਲ ਤੇ ਤੂੰ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਹੁਣੇ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਂਦਾ ਹਾਂ। ੧੭੯।

كَالْ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ۝

ਉਹ ਬੇੜੀ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਿਰਧਨਾਂ ਦੀ ਸੀ, ਜੋ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (ਦਰਯਾ ਪਾਰ) ਇਕ (ਜ਼ਾਲਮੀ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ,

أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسْكِينٍ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ

←ਬਸ ਬਸ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਹੱਜ ਤਾਂ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਥਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਬੁਧੀ ਹੀਨ ਚੋਜ਼ਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਦੇ ਇੱਛਾ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਆਇਤ “ਯੁਰੀਦੁ ਅਯੰਨਕੱਜਾ” ਗ਼ਲਤ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਅਰਬ ਦੇ ਇਕ ਕਵੀ “ਅਰਾਈ” ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਸ਼ਿਅਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ :—

“ਫੀ ਮਹਮਾਹਿਨ ਫ਼ਲਿਕਤ ਬਿਹਿ ਹਾਮਾਤੁਹਾ ਫ਼ਲਕਲ ਫ਼ਉਸਿ ਇਜ਼ਾ ਅਰੱਦਨਾ ਨੁਸੂਲਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਖੋਪੜੀਆਂ ਇਉਂ ਤੋੜੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਹਾੜੇ ਜਦ ਚੱਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਲਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਢਦੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਕੁਹਾੜੇ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਜੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਉਸ ਵਿਚ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੀ ਕਿ “ਅਬੂ ਫਰਾਸ” ਦੇ ਦੰਦ ਜੁੜ ਗਏ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਵਾ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ “ਅਬੂ ਮੁਹੰਮਦ ਯਜ਼ੀਦੀ” ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ “ਕਸਾਈ ਅਬਾਸ ਬਿਨ ਹਸਨ” ਕੋਲ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਕ ਨੌਕਰ ਆਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਲੱਗਾ ਕਿ ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਂ ਅਮਕੇ ਸੱਜਣ ਕੋਲੋਂ ਆਇਆ ਹਾਂ। “ਹੁਵਾ ਯੁਰੀਦੁ ਅਯੰਨਕੱਜਾ” ਉਹ ਤਾਂ ਮਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪਏ। “ਅਬਾਸ ਬਿਨ ਹਸਨ” ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੱਸੋ ਹੋ। ਅਸੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਦੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਮਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਵੀ ਕੀਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ “ਫਵਾਜ਼ਾਦਾ ਫੀਹਾ ਜਿਦਾਰੇਯੁਰੀਦੁ ਅਯੰਨਕੱਜਾ” ਇਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਇੱਛਾ ਦਾ ਪਦ ਕਦੇ ਨੇੜੇ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਏਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ।

‘ਬੇੜੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ’ ਦਾ ਭਾਵ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਮੱਸਦਿਲ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਛੇਕ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਧਨ ਨਿਰਧਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜਕਾਤ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਖਰਚ ਕਰਨਗੇ।

‘ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਕੈਸਰ” ਤੇ “ਕਿਸਰਾ” ਹਨ, ਜੋ ਅਰਬ ਉੱਤੇ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਹੱਲਾ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਨਿਰਧਨ ਤੋਂ ਵੇਰਾਨ ਦੇਸ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਫ਼ਸੀਲੀ ਕਬੀਰ ਦੀ ਤੀਜੀ ਜਿਲਦ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਕ ਹੋਰ ਅਰਥ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਕਈ ਅੰਤ੍ਰਿਕ ਭਾਵ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜੋ ਹਰੇਕ ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਖੋਹ ਲੈਂਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਦੇਹੋ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗੁਣ ਵਾਲੀ ਬਣਾ ਦਿਆਂ। 1੮੦।

فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ فَلَيْكَ يَأْخُذُ
كُلُّ سَفِينَةٍ غَصْبًا ۝

ਅਤੇ (ਇਹ ਜੋ) ਬਾਲਕ (ਦੀ ਘਟਨਾ ਹੈ। ਉਸ) ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ¹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ (ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ) ਅਸੀਂ ਡਰੇ² ਕਿ ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ (ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ) ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਗਵਾ ਦੇਵੇ। 1੮੧।

وَأَمَّا الْعِلْمُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَحَشِينَا أَنْ
يُزَيِّفَهُمَا طُغْيَانًا وَكُفْرًا ۝

ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਹ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ (ਬਾਲਕ) ਨਾਲੋਂ ਪਵਿੱਤਰਤਾ, ਰਹਿਮ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੰਗਾ (ਬਾਲਕ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ) ਦੇ ਦੇਵੇ। 1੮੨।

فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً
وَأَقْرَبَ رُحْمًا ۝

¹ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਗ਼ੁਲਾਮ ਦਾ ਭਾਵ ਹਿਲਜ਼ਲ, ਬਲ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਭਾਵ ਵਾਚਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, ਨੱਸ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਹੋਣੇ-ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੋਣ ਨਾਲ ਜਦ ਅਸੀਂ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਹਿਲਜ਼ਲ ਤੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤਾਕਤ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਤਰਾ ਝੱਲਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਕਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਬਣਨ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਬਲਗਾਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ; ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਤਾਕਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੁਹੰਮਦੀ ਜਲਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਭਲਾਈ ਦੀ ਹਦਬੰਦੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਰਨ।

²ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ “ਅਸੀਂ” ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਰਮ ਜੋ ਹੋਣ ਤਾਂ ਠੀਕ, ਪਰ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਸਰੀਅਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਦਿੱਸਦੇ ਹੋਣ, ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੱਬੀ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਸੋ ਚੂੰਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਕਰਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਕਰਮ ਇਕ ਦਾ ਨਾਂ ਰਿਹਾ; ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਉਹ) ਕੰਧਾਂ ਉਸ ਨਗਰ ਦੇ ਦੋ ਯਤੀਮ ਬਾਲਕਾਂ ਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਧਨ (ਦੱਬਿਆ ਪਿਆ) ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ (ਇਕ) ਭਲਾ (ਪੁਰਖ) ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਇਹ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਆਯੂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਜਾਣ, ਅਰਥਾਤ (ਵੱਡੇ ਹੋ ਕੇ) ਆਪਣਾ ਧਨ (ਆਪ) ਕੱਢ ਲੈਣ। ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ) ਖਾਸ ਮਿਹਰ (ਹੋਈ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ (ਕੰਮ) ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਤੂੰ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸੀ। ੮੩।

(ਰਕੂਅ ੧੦)

ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ “ਜ਼ੁਲਕਰਨੈਨ”^੩ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ੮੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ (ਵੱਡਾ) ਰਾਜ-ਭਾਗ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਬਖਸ਼ੇ ਹੋਏ ਸਨ। ੮੫।

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ
وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزُ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا
فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيُخْرِجَا كَنْزَهُمَا
رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ
تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ۝

وَيَسْأَلُونَكَ عَنْ ذِي الْقَرْيَيْنِ قُلْ سَأَتْلُوا عَلَيْكُمْ
فِيهِ ذِكْرًا ۝

إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ وَاتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
سَبَبًا ۝

¹ਕੰਧ ਤੋਂ ਭਾਵ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ “ਮੂਸਾ ਤੇ ਈਸਾ” ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਜੀ ਹਨ ਅਤੇ ਧਨ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਗਿਆਨ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ “ਮੂਸਾ ਤੇ ਈਸਾ” ਦੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅਜਾਈ ਜਾਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਬਾਈਬਲ ਤੇ ਅੰਜੀਲ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਸੱਚੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ।

²ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ

³“ਜ਼ੁਲਕਰਨੈਨ” ਖੋਰਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਹ “ਮੋਦ” ਤੇ “ਫਾਰਸ” ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ “ਜ਼ੁਲਕਰਨੈਨ” ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ “ਦਾਨਿਆਲ” ਨਬੀ ਨੇ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋ ਸਿੰਗਾਂ ਵਾਲਾ ਭੇਡ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਫਰਿਸਤੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ “ਮੋਦ” ਤੇ “ਫਾਰਸ” ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। (ਦਾਨਿਆਲ ਬਾਬ ੮ ਆਇਤ ੨੦—੨੧)

ਤਦ ਉਹ ਇਕ ਰਾਹ ਤੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ੮੬।

فَاتَّبَعَ سَبَبًا ①

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦੇ ਡੁੱਬਣ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਸਿਆ ਸੀ ਕਿ (ਜਾਣੋ) ਉਹ (ਸੂਰਜ) ਮੈਲੇ^੧ ਜਿਹੇ ਜੋਮੇ ਵਿਚ ਡੁਬ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ^੨ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਵੀ ਵੇਖੀ ਸੀ। (ਇਸ ਤੋ) ਅਸੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੋ “ਜੁਲਕਰਨੈਨ” ! ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰਨ ਖੁਲ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਏਹਨਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰ। ੮੭।

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِي عَيْنٍ حَمِئَةٍ ۖ وَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۗ قُلْنَا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ ۖ إِنَّمَا أَنْتَ تُعَذِّبُ وَإِنَّمَا أَنْتَ تُنْذِرُ فِيهِمْ حُسْنًا ②

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹਾਂ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ) ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੁਲਮ ਕਮਾਵੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦੰਡ ਦਿਆਂਗੇ। ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ। ੮੮।

قَالَ إِنَّمَا مَن ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ إِلَىٰ رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نَّكَرًا ③

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਤੇ (ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ) ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਮਾਏਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ) ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ (ਵੀ) ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸੌਖ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਹਾਂਗੇ। ੮੯।

وَأَمَّا مَن آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَاءٌ الْحُسْنَىٰ ۖ وَسَنَقُولُ لَهُ مِن أَمْرِنَا يُسْرًا ④

ਫੇਰ ਉਹ ਇਕ (ਹੋਰ) ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ੯੦।

ثُمَّ اتَّبَعَ سَبَبًا ⑤

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਕਾਲੇ ਸਾਗਰ” ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ “ਜੁਲਕਰਨੈਨ” ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਾਲਾ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਮੇਲਾ ਜਿਹਾ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ “ਕਾਲਾ ਸਾਗਰ” ਆਖਦੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਜੋ ਜਾਤੀਆਂ ਵਸਦੀਆਂ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ “ਮੈਦ” ਤੇ “ਫਾਰਸ” ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਮਗਰੋਂ ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ “ਖ਼ਰਸ” ਅਰਥਾਤ “ਜੁਲਕਰਨੈਨ” ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੱਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਦੇ ਜਿੱਟੇ ਵਿਚ “ਖ਼ਰਸ” ਨੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ^੧ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਤੇ) ਉਸ (ਸੂਰਜ) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਓਟ^੨ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈ ਸੀ। ੯੧।

(ਇਹ ਘਟਨਾ ਠੀਕ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੯੨।

ਫੇਰ ਉਹ ਇਕ (ਹੋਰ) ਰਾਹੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ। ੯੩।

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਦੋ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਉਹੋ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੇਖੇ ਸਨ, ਜੋ ਵੱਡੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ੯੪।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਹੇ "ਜ਼ੁਲਕਰਨੈਨ"! "ਯਾਜੂਜ" ਤੇ "ਮਾਜੂਜ" ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਮਚਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਕੀ ਅਸੀਂ (ਲੋਕ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੁਝ ਟੈਕਸ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦੇਈਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਰੋਕ ਬਣਾ ਦਿਓ। ੯੫।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਇਸ (ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੰਮਾਂ) ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜੋ ਬਲ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਹ (ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ) ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸੱਤਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਰੋਕ ਬਣਾ ਦਿਆਂ। ੯੬।

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلَىٰ قَوْمٍ لَّمْ نَجْعَلْ لَهُم مِّن دُونِهَا سِتْرًا ۝

كَذَٰلِكَ وَقَدْ أَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ۝

ثُمَّ اتَّبَعَ سَبِيلًا ۝

حَتَّىٰ إِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهَا قَوْمًا لَّا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ۝

قَالُوا يٰذَا الْقَرْنَيْنِ إِن يَاجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ۝

قَالَ مَا مَكْنِيَ فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ "ਬਲਚਿਸਤਾਨ" ਤੇ "ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ" ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੈ, ਜੋ ਖੋਰਸਾਨ ਨੇ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਕੀਲੇ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪੂਰਬ ਵਲ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਚਟੀਅਲ ਮੰਦਾਨਾ ਦੇ ਲੋਕ।

ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਟੇ^੧ ਲਿਆ ਦਿਓ। (ਸੋ ਉਹ ਰੋਕ ਬਣਨ ਲਗ ਪਈ ਸੀ।) ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਸ ਨੇ (ਪਹਾੜੀ ਦੀਆਂ) ਏਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ) ਚੋਟੀਆਂ^੨ ਵਿਚਾਲੇ ਬਰਾਬਰੀ^੩ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਤੇ ਅੱਗ) ਫੂਕੋ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਬਿਲਕੁਲ) ਅੱਗ (ਵਾਂਗ) ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੁਣ) ਮੈਨੂੰ (ਪਿਘਲਿਆ ਹੋਇਆ) ਤਾਂਬਾ (ਲਿਆ) ਦਿਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਸ ਉੱਤੇ ਪਾ ਦਿਆਂ। ੧੮੭।

ਸੋ (ਜਦ ਉਹ ਕੰਧ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ) ਉਹ (ਯਾਜੂਜ, ਮਾਜੂਜ) ਉਸ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਰੇਖ ਹੀ ਪਾ ਸਕੇ ਸਨ। ੧੮੮।

(ਇਸ ਤੇ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਇਹ (ਕੰਮ ਕੇਵਲ) ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਖਾਸ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਹੋਇਆ) ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ (ਸਰਵਦੇਸ਼ੀ ਕਸ਼ਟ ਬਾਰੇ) ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਬਚਨ (ਪੂਰਾ) ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ (ਰੋਕ) ਨੂੰ (ਤੋੜ ਕੇ) ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਥੋਹ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਬਚਨ (ਜ਼ਰੂਰ) ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ। ੧੮੯।

أَنُؤْنِي زُبْرَ الْحَدِيدِ خَلَّ إِذَا سَاوَى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ
قَالَ الْفُحُورُ خَلَّ إِذَا جَعَلَهُ نَارًا قَالَ أُنُؤْنِي أَفْرَغَ
عَلَيْهِ قَطْرًا ①

فَمَا اسْطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ
نَقْبًا ②

قَالَ هَذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّي فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّي
جَعَلَهُ دَكَّاءَ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّي حَقًّا ③

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੰਧ ਧਾਤ ਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਧਾਤ ਲਿਆ ਦਿਓ। ਬਾਕੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਮੇਰੇ ਆਦਮੀ ਕਰਨਗੇ।

^੨ਜਿੱਥੇ “ਜੁਲਕਰਨੈਨ” ਨੇ ਕੰਧ ਬਣਾਈ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੋਰਾ ਸਾਗਰ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ “ਕੋਹ ਕਾਫ਼” ਅਤੇ ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਇਕ ਰੋਕ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਵਿਚਲਾ ਦੌਰਾ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਹੀਂ ਸੀ।

^੩ਇਕ ਪਾਸੇ ਸਾਗਰ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹਾੜ, ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੋਇਆ? ਸੋ ਇਹ ਯਾਦ ਰਹੇ ਕਿ ਇੱਥੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਨੂੰ ਕੰਧ ਖੜੀ ਕਰ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੋ ਵੇਰੀ ਨਾ ਪਹਾੜ ਥਾਣੀਂ ਆ ਸਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਸਾਗਰ ਰਾਹੀਂ; ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਕ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਅਤੇ (ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਵੱਡੇ^੧ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਹੱਲਾ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਜੰਗ ਦਾ) ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਤਦ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਸਾਰਿਆਂ) ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੦੦।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਨਰਕ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲੈ ਆਵਾਂਗੇ। ੧੦੧।

(ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੇਰੇ ਉਪਦੇਸ਼ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਵੱਲੋਂ (ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ) ਪਛਦੇ ਵਿਚ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਸੁਣਨ ਦੀ (ਵੀ) ਸੱਤਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ੧੦੨। (ਰਕੂਅ ੧੧)

(ਤਾਂ) ਕੀ ਇਹ (ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਕੇ) ਫੇਰ (ਵੀ) ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ (ਇਹ) ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਮੇਰਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਹਾਇਕ ਬਣਾ ਸਕਣਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਨਾਮ^੨ (ਵਟਾਂਦਰੇ) ਵਜੋਂ ਨਰਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੦੩।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਈਏ, ਜੋ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੧੦੪।

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ

فِي الصُّورِ وَجَمَعْنَاهُمْ جُمُعًا ۝

وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِّلْكَافِرِينَ عَرَضًا ۝

إِلَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَن دُرِّيٍّ وَكَانُوا

۝

لَا يَسْطِيعُونَ سَمْعًا ۝

أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَن يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِن

دُونِي أَوْلِيَاءُ إِنَّا أَعْتَدْنَا لَهُمْ عَذَابًا لِّلْكَافِرِينَ

نُزُلًا ۝

قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ “ਯਾਜੂਜ” ਤੇ “ਮਾਜੂਜ” ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਨਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। “ਰੂਸ” ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ “ਯਾਜੂਜ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ “ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ” ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ “ਮਾਜੂਜ” ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਹਜ਼ਕੀਅਲ ਬਾਬ ੩੯) ਦੇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅੱਜ ਕਲ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਇਸ ਆਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਸਪਰ ਜੰਗ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਵਿਚ ਰੁਝੇ ਹੋਏ ਹਨ।

^੨“ਨਜ਼ਲ” ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰੀਤੀ ਭੇਜਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇਨਾਮ ਵੀ।

(ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਜਤਨ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਓਹ (ਇਹ ਵੀ) ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ (ਇਹ ਵੀ) ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੦੫।

ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਸਾਰੇ) ਕਰਮ ਡਿਗ ਕੇ (ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ) ਰਹਿ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੦੬।

ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ, (ਅਰਥਾਤ) ਨਰਕ; ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ (ਦਾ ਢੰਗ) ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਮਖੋਲ ਉਡਾਇਆ ਸੀ। ੧੦੭।

ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ "ਫਿਰਦੌਸ" ਨਾਂ ਦਾ ਸਵਰਗ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੦੮।

ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁਣਗੇ। ੧੦੯।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ (ਕਿ) ਜੇ (ਹਰੇਕ) ਸਮੁੰਦਰ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਜੱਸ (ਲਿਖਣ) ਲਈ ਸਿਆਹੀ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਜੱਸ ਮੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਹਰੇਕ) ਸਮੁੰਦਰ (ਦਾ ਪਾਣੀ) ਸੁੱਕ ਜਾਏਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਨਾ (ਹੀ) ਹੋਰ (ਪਾਣੀ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ) ਲਿਆ ਕੇ ਪਾ ਦੇਈਏ। ੧੧੦।

الَّذِينَ ضَلَّ سَعِيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يُحْسِبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ۝

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِمْ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَزْنًا ۝

ذَٰلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمَ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ۝

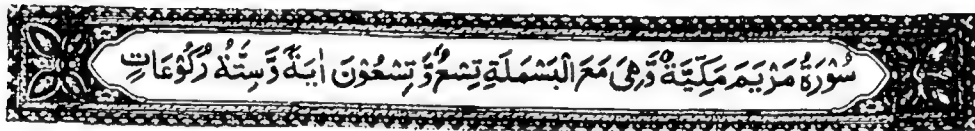
إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ۝

خُلِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ۝

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا نِكَلْتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ۝

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ
ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ। (ਭੇਤ ਕੇਵਲ
ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮੇਰੇ ਵੱਲ (ਇਹ) ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਇੱਕੋ ਇਕ
(ਸੱਚਾ) ਇਸ਼ਟ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ
ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਯਥਾਯੋਗ)
ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬੇਦਗੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ
(ਕਦੇ ਵੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦੇਵੇ। ੧੧੧। (ਰਕੂਅ ੧੨)

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ
وَاحِدٌ فَسَنُكَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا
صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِوِجَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ۝ ١١١

(੧੬) ਸੂਰਤ ਮਰੀਅਮ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੯੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੁ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਕਾਫ਼, ਹਾ, ਯਾ, ਐਨ, ਸੁਆਦ^੧। ੨।

كَهَيْعَصَ ②

“ਕਾਫ਼, ਹਾ, ਯਾ, ਐਨ, ਸੁਆਦ” = ਇਹ ਪਦ ਮੁਕੱਤਿਆਤ ਹਨ। “ਕਾਫ਼” = ਦਾ ਭਾਵ “ਕਾਫ਼ਿਨ” ਤੇ “ਹਾ” ਦਾ ਭਾਵ
“ਹਾਦਿਨ” ਹੈ ਤੇ “ਯਾ” ਨਿਦਾ ਦਾ ਅੱਖਰ ਹੈ ਅਤੇ “ਐਨ” ਦਾ ਭਾਵ “ਆਲਿਮ” ਤੇ “ਸੁਆਦ” ਦਾ ਭਾਵ “ਸਾਦਿਕ” ਹੈ। ਜਾਣੇ
“ਕਾਫ਼, ਹਾ, ਯਾ, ਐਨ, ਸੁਆਦ” ਵਿਚ ਇਹ ਭਾਵ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ—

“ਅਨਤਾ ਕਾਫ਼ਿਨ, ਅਨਤਾ ਹਾਦਿਨ, (ਯਾ ਅਲੀਮ) ਯਾ ਆਲਿਮ, ਯਾ ਸਾਦਿਕ”

ਅਰਥਾਤ—ਹੁੰ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੂੰ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਤੇ ਆਗੂ ਹੈਂ।

ਦੇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਮਨਘੜਤ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਫ਼ਤਹੁੱਲ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਥ ਹਜ਼ਰਤ “ਉਮਿਹਾਨੀ” ਜੀ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਦੁਆਰਾ—ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਭੂਆ ਦੀ
ਧੀ-ਭੈਣ-ਸਨ-ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ (ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਜਿਲਦ ੩, ਸੂਰਤ ਮਰੀਅਮ)

(ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਦੀ (ਉਸ) ਮਿਹਰ ਦਾ ਵਰਣਨ (ਹੈ), ਜੋ ਉਸ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ਉੱਤੇ ਕੀਤੀ
ਸੀ। ੩।

ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا ۝

ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦਾ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੪।

إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ يَدَّأءً خَفِيًّا ۝

(ਅਰਥਾਤ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! (ਮੇਰਾ ਹਾਲ ਤਾਂ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ
ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ ਤੇ (ਮੇਰਾ) ਸਿਰ ਵੀ
ਬੁਝੇਪੇ ਨਾਲ ਕੰਥ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੀ ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ
(ਅਰਜ਼ੋਈ) ਕਰਨ ਦੇ ਸਬਬ ਨਿਹਫਲ ਨਹੀਂ
ਰਿਹਾ। ੫।

قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ
شَيْبًا وَّلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا ۝

ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ
(ਮਰਨ ਤੋਂ) ਬਾਦ (ਦੇ ਵਰਤਾਉ) ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ
ਹੈ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਤੀਵੀਂ ਵੀ ਬਾਂਝ ਹੈ। ਜੋ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਮਿੱਤਰ, (ਅਰਥਾਤ ਸਪੁੱਤਰ)
ਬਖਸ਼। ੬।

وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ ذُلِّ آلِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي
عَاقِرًا فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا ۝

ਜੋ ਮੇਰਾ ਵੀ ਵਾਰਸ ਬਣੇ ਤੇ "ਯਾਕੂਬ" ਦੀ ਕੁਲ
(ਤੋਂ ਜੋ ਧਰਮ ਤੇ ਸੰਜਮਤਾ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ,
ਉਸ) ਦਾ ਵੀ ਵਾਰਸ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਮੇਰੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ)
ਪ੍ਰੇਮੀ ਬਣਾਉਣਾ। ੭।

يَرْبُؤُنِي وَيُرِثُ مِنْ آلِ يَعْقُوبَ ۖ وَاجْعَلْهُ رَبِّ
رَضِيًّا ۝

(ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ! ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਸਪੁੱਤਰ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। (ਜੋ ਜ਼ੁਆਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਪੁੱਜੇਗਾ) ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) "ਯਹਯਾ" ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ੮।

(ਇਸ ਤੇ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ਨੇ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰੇ ਘਰ ਸਪੁੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਬਾਂਝ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਹੱਦ ਤਕ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਹਾਂ। ੯।

(ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ, (ਸੱਚਮੁਚ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ (ਹੋ), ਪਰ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ (ਗੱਲ) ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੋਖੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ (ਇਹ ਵੇਖ ਕਿ) ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਸਾਜਨਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ; ਤੇ ਤੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੦।

(ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਬਖ਼ਸ਼ੋ। (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਰਾਤਾਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੀਂ। ੧੧।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ("ਜ਼ਿਕਰੀਆ") ਆਪਣੇ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵੱਲ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਜਿਹੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੧੨।

يُزَكِّرُنَا إِنَّا بُشِّرُكَ بِعِلْمِ إِسْمِهِ يَخِيءُ لَمْ يَجْعَلْ
لَهُ مِنْ قَبْلُ سَيِّئًا ①

قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاقِرًا
وَقَدْ بَلَغْتُ مِنَ الْكِبَرِ عِتِيًّا ①

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْنٍ وَقَدْ
خَلَقْتُكَ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ تَكُ شَيْئًا ①

قَالَ رَبِّ اجْعَلْ لِي آيَةً قَالَ آيَتُكَ أَلَّا تُكَلِّمَ
النَّاسَ ثَلَاثَ لَيَالٍ سَوِيًّا ①

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ الْمِحْرَابِ فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ
أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا ①

(ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਯਹਯਾ” ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ “ਯਹਯਾ”! ਤੂੰ (ਰੱਬੀ) ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਪਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਸਿਆਣਪ ਸਿਖਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੩।

(ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ) ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ (ਤੇ ਪਿਆਰ) ਵਜੋਂ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ (ਉਸ ਨੂੰ) ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ (ਸੀ) ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੰਜਮੀ ਸੀ। ੧੪।

ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਸੋਹਣਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ^੧ ਤਦ ਵੀ ਉਸ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਸੀ ਤੇ ਜਦ ਉਹ ਮਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੁੜ ਜਦ ਚਿੰਦਾ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, (ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ)। ੧੬। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਤੂੰ (ਇਸ) ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ “ਮਰੀਅਮ” ਦਾ (ਜੋ) ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ) ਬਿਆਨ ਕਰ। (ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿ) ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਇਕ ਪੂਰਬੀ ਅਸਥਾਨ (ਵੱਲ ਇਕ ਥਾਂ) ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ੧੭।

ਅਤੇ (ਉਸ ਨੇ) ਓਹਨਾਂ (ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ) ਅੱਗੇ ਪੜਦਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣਾ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਕੇ ਇਕੱਤਾ ਵਾਸ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।) ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਅਕਾਸ਼

يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ وَآتَيْنَاهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا ۝

وَحَنَانًا مِن لَّدُنَّا وَزَكَاةً وَكَانَ تَقِيًّا ۝

وَبَرًّا بِوَالِدَيْهِ وَلَمْ يَكُنْ جَبَّارًا عَصِيًّا ۝

وَسَلَّمْ عَلَيْهِ يَوْمَ وُلِدَ وَيَوْمَ يَمُوتُ وَيَوْمَ يُبْعَثُ ۝

وَإِذْ كُنَّا فِي الْكِتَابِ مَرْكُمًا إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا ۝

فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا

^੧ਇਸੇ ਸੂਰਤ ਦੀ ੩੩ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਬਾਰੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਸੀ ਤੇ ਜਦ ਮੈਂ ਮਰਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਈਸਾਈ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਏਹੋ ਗੱਲ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਯਹਯਾ” ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਹੀ ਹੈ; ਸੋ ਜੇ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ “ਯਹਯਾ” ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ, (ਅਰਥਾਤ “ਜਬਰਾਈਲ”) ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਨਵੇਂ-ਨਰੋਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੮।

(“ਮਰੀਅਮ” ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦੀ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕੁਝ ਵੀ ਸੰਜਮਤਾ ਹੈ। ੧੯।

(ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਦੂਤ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ਾਂ^੧। (ਜੋ ਯੁਵਾ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ)। ੨੦।

(ਇਸ ਤੇ “ਮਰੀਅਮ” ਨੇ ਵੱਡੇ ਅਚੰਭੇ ਨਾਲ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਪੁੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜਦ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਛੋਹਿਆ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵਿਭਚਾਰ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨੧।

(ਉਸ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਗੱਲ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ; (ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈਂ), ਪਰ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ (ਕੰਮ) ਮੇਰੇ ਲਈ (ਵੱਡਾ) ਸੋਖਾ ਹੈ^੨ ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਪੁੱਤਰ ਪੈਦਾ ਕਰਾਂਗੇ) ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਮਿਹਰ (ਦਾ ਕਾਰਣ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕੀਏ), ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਗੱਲ) ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ੨੨।

رُوحًا مَّمَّشَلَهَا بَشَرًا سَوِيًّا ⑩

قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا ⑪

قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِإِثْبَاتٍ لَكَ غُلَامًا زَكِيًّا ⑫

قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا ⑬

قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَى هَيْئَةٍ وَلِنَجْعَلَ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا ⑭

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿਆਂ।

^੨ਯੂਤਪ ਦੇ ਕਈ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਫਾਣ ਬੀਣ ਤੇ ਖੋਜ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਕੁਆਰੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਕੁਖ ਤੋਂ ਬਾਲਕ ਦਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਅਸੰਭਵ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਵੇਦਿਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। (ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰ ਕਬੀਰ ਜਿਲਦ ੩, ਸੂਰਤ ਮਰੀਅਮ)

ਸੋ ਉਹ (ਮਰੀਅਮ) ਗਰਭਵਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹ ਉਸ ਗਰਭ ਨਾਲ ਹੀ ਉੱਥੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਦੂਰ ਅਸਥਾਨ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ੨੩।

ਸੋ (ਜਦ ਉਹ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜੀ ਸੀ, ਤਾਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੂਤਗੀ ਦੀਆਂ ਪੀੜਾਂ (ਉੱਠੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਬੇਬਸ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਖਜ਼ੂਰ ਦੇ ਤਣੇ ਵੱਲ ਲੈ ਗਈਆਂ ਸਨ। (ਜਦ ਮਰੀਅਮ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਬਾਲਕ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਿਹਣਿਆਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਮੈਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ-ਭੁਲਾ ਗਈ ਹੁੰਦੀ। ੨੪।

ਸੋ (ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤਣੇ ਦੇ ਹੇਠੋਂ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਤੀਵੀਂ!) ਤੂੰ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਨੇ ਤੇਰੇ (ਪੋਰਾਂ) ਹੇਠਾਂ (ਪਾਣੀ ਦਾ) ਇਕ ਸੋਮਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਉੱਥੇ ਜਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਤੇ ਇਸ ਬਾਲਕ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰ)। ੨੫।

ਅਤੇ (ਉਸ) ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ, (ਜੋ ਤੇਰੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਹੈ), ਟਹਿਣੀ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਹਿਲਾ, ਉਹ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਪੱਕੀਆਂ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਸੁੱਟੇਗੀ। ੨੬।

ਸੋ ਓਹ (ਖਜ਼ੂਰਾਂ) ਖਾ ਤੇ (ਸੋਮੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ) ਪੀ, (ਅਰਥਾਤ ਆਪ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾ ਕੇ) ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਕਰ। ਫੇਰ ਜੇ (ਇਸ ਸਮੇਂ) ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਮਰਦ ਨੂੰ ਵੇਖੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਈਂ ਕਿ ਮੈਂ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਾਸਤੇ (ਇਕ)

وَحَمَلَتْهُ فَانْتَبَدَتْ بِهِ مَكَائًا قَوِيًّا ۝

فَاجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَىٰ جِذْعِ النَّخْلَةِ
قَالَتْ يَلَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ
نَسِيًّا مَنْسِيًّا ۝

فَمَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَّا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ
تَحْتَكِ سَرِيًّا ۝

وَهَوِّنِي إِلَيْكَ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسْقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا
جَنِينًا ۝

فَكُلِي وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَمَا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ

‘‘ਬਾਈਬਲ’’ ਤੇ ‘‘ਫਲਸਤੀਨ’’ ਦੇ ਭੂਗੋਲ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਮਰੀਅਮ’’ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਜਦ ਬਾਲਕ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਪਤੀ ‘‘ਬੇਤੁਲ ਲਹਾਮੀ’’ ਲੈ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਪਹਾੜੀ ਉੱਤੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਸੋਮਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹੀ ‘‘ਮਰੀਅਮ’’ ਨੂੰ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ, ਜੋ ਇਕ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਰੋੜੇ ਦੀ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਜ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਰਦ ਨਾਲ (ਕੋਈ) ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ^੧। ੧੨੭।

ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵੱਲ ਸਵਾਰ^੨ ਕਰਾ ਕੇ ਲਿਆਈ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ 'ਮਰੀਅਮ' ਤੂੰ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੨੮।

ਹੋ 'ਹਾਰੂਨ' ਦੀ ਭੈਣ^੩ ! ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤਾਂ ਭੈੜਾ ਆਦਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਵੀ ਵਿਭਚਾਰਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੨੯।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ (ਬਾਲਕ) ਵੱਲ ਸੈਣਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਗੱਲ ਕਰੀਏ, ਜੋ ਕਿ (ਕਲ ਤਕ) ਪੰਝੂੜੇ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ ਬਾਲਕ ਸੀ। ੧੩੦।

(ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ 'ਮਰੀਅਮ' ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ) ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਬੀ (ਵਾਂ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੧੩੧।

أَحَدًا فَقَوْلِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أُكَلِّمَ
الْيَوْمَ إِنْسِيًّا ۝

فَأَتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحِيَّةً قَالُوا يَبْرَيْمُ لَقَدْ جِئْتِ
شَيْئًا فَرِيًّا ۝

يَا أَخْتَ هُرُوتَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ
أُمُّكِ بَغِيًّا ۝

فَأَشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي
الْأُفْهِدِ صَبِيًّا ۝

قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَحَبَّلَنِي نَبِيًّا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਜ਼ਾ ਰੱਖ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਗੇ-ਟੇਢੇ ਪ੍ਰਸਨਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਪਿੱਛਾ ਫੁੜਾ ਲਈ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ “ਤਹਮਿਲੂਹੁ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਉਠਾਉਣਾ ਜਾਂ ਚੁੱਕਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੇ ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਵਾਰ ਕਰਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਏਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ। “ਤਹਮਿਲੂਹੁ” ਦੇ ਇਸ ਅਰਥ ਬਾਰੇ ਸੂਰਤ ਤੋਬਾ ਦੀ ਆਇਤ ੯੩ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਲਾਮਾ ‘ਅਬੂ ਹਯਾਨ’ ਹਸਪਾਨਵੀ ਦੀ ਤਫਸੀਰ ਜਿਲਦ ੫ ਦਾ ਪੰਨਾ ੮੪, ੮੫ ਤੇ ਲਿਸਾਨੁਲ ਅਰਬ ਵੀ ਵੇਖ ਲਈ ਜਾਏ।

^੩ਹਜਰਤ ‘ਮਰੀਅਮ’ ਨੂੰ ‘ਹਾਰੂਨ’ ਦੀ ਭੈਣ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਈਸਾਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੇ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨਾਲ “ਈਸਾ” ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ‘ਮਰੀਅਮ’ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ‘ਹਾਰੂਨ’ ਤੇ ‘ਮੂਸਾ’ ਦੀ ਭੈਣ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ‘ਮਰੀਅਮ’ ਦੇ ਕਿਸੇ ਭਰਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਜੋ ‘ਹਾਰੂਨ’ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਅਚੇਤ ਦੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ? ਉਸ ਨੂੰ ‘ਮੂਸਾ’ ਦਾ ਭਰਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ‘ਈਸਾਈਆਂ’ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਘਾਤਤ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅੱਗੇ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਉਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਮੈਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਵਤਹੁੱਲ ਖਿਆਨ ਜਿਲਦ ੬, ਪੰਨਾ ੧੬)

ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਮੈਂ ਰਹਾਂਗਾ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਤਕ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਨਿਮਾਜ਼ (ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿਣ) ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ (ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ) ਦੀ ਪੱਕਿਆਈ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੩੨।

ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜ਼ਾਲਮ ਤੇ ਬਦ ਕਿਸਮਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ੩੩।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਜਨਮ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਉਤਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਮੈਂ ਮਰਾਂਗਾ ਤੇ ਜਦ ਫੇਰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਵਾਂਗਾ, (ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ)। ੩੪।

(ਵੇਖੋ!) ਇਹ “ਮਰੀਅਮ” ਦਾ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ” (ਸੱਚਾ) ਹੈ ਤੇ (ਉਸ ਦਾ ਸੱਚਾ) ਪ੍ਰਸੰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਓਹ ਲੋਕ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩੫।

ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾਏ। ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ। ਉਹ ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ (ਕਿ) ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। (ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ?)। ੩੬।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਮੇਰਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਏਹੇ ਹੀ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ੩੭।

وَجَعَلَنِي مُبْرَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ
وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا ۝

وَبَرًّا بِوَالِدَيْنِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا ۝

وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ
أُبْعَثُ حَيًّا ۝

ذَٰلِكَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ قَوْلَ الْحَقِّ الَّذِي
فِيهِ يَمْتَرُونَ ۝

مَا كَانَ لِلَّهِ أَنْ يَتَّخِذَ مِنْ وَلَدٍ سُبْحَنَهُ إِذَا قَضَىٰ
أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ۝

وَرَأَى اللَّهُ رَبِّي وَرَبُّكُمُ الْعَبْدُ ۚ هَٰذَا صِرَاطٌ
مُسْتَقِيمٌ ۝

ਪਰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਧੜਿਆਂ ਨੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਸੀ (ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ)। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੩੮।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਣਨ-ਸ਼ਕਤੀ ਵੱਡੀ ਤੇਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵੀ ਵੱਡੀਆਂ ਤਿੱਖੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪਰ ਓਹ ਜ਼ਾਲਮ ਅੱਜ ਵੱਡੇ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹਨ। ੧੩੯।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਡਰਾ ਜਦ ਕਿ (ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਦਾਸੀ) ਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਪਸਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ (ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੋਂ) ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। (ਹੁਣ ਤਾਂ) ਏਹ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਤੇ ਬਰਥਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੪੦।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ (ਸਾਰੀ) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਵੀ ਵਾਰਸ ਹੋਵਾਂਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵੀ, ਜੋ ਇਸ ਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਓੜਕ) ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੪੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਤੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੁਆਰਾ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ। ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਸਚਿਆਰ ਤੇ ਨਥੀ ਸੀ। ੧੪੨।

(ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕਰ) ਜਦ ਕਿ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ! ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਵੇਖਣਹਾਰ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਦੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹਨ। ੧੪੩।

فَاَخْلَفَ الْاَخْرَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ قَوْلُ الَّذِيْنَ
كَفَرُوا مِنْ مَّشْهَدِ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝

اَسْمِعْ بِهِمْ وَاَبْصُرْ يَوْمَ يَأْتُوْنَا لَكِنِ الظَّالِمُوْنَ
الْيَوْمَ فِيْ صَلَٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝

وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ يَقْعَى الْاَمْرُ وَهُمْ
فِيْ غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝

اِنَّا فَخْنُ نَرِثُ الْاَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا وَاِلَيْنَا
يُرْجَعُوْنَ ۝

وَادْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِبْرٰهِيْمَ اِذْ كَانَ صِدِّيقًا
نَّبِيًّا ۝

اِذْ قَالَ لِاَبِيْهِ يٰاَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ
وَلَا يُغْنِيْ عَنْكَ شَيْئًا ۝

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ! ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਖਾਸ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ), ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲਾ ਦਿਆਂਗਾ। ੪੪।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ! ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਨਾ ਬਣ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਫਰਮਾਨ ਹੈ। ੪੫।

ਹੇ ਪਿਤਾ ! ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਲੋਂ (ਅਵੱਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਪੁੱਜੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਜਾਏਂ। ੪੬।

ਇਸ ਤੇ ("ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ! ਕੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ? ਹੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ! ਜੇ ਤੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾ ਰੁੱਕਿਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਥਰਾਓ ਕਰ (ਕੇ ਮਾਰ) ਦਿਆਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ (ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਤੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾ; (ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਰ ਨਾ ਬੈਠਾਂ) ! ੪੭।

(ਇਸ ਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗਾ, ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਤੈਨੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪੁੱਜਦੀ ਰਹੇ, (ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।) ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੪੮।

يَا بَتِّ اِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ
فَاتَّبِعْنِيْ اَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا ۝

يَا بَتِّ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطٰنَ اِنَّ الشَّيْطٰنَ كَانَ لِلرَّحْمٰنِ
عَصِيًّا ۝

يَا بَتِّ اِنِّيْ اَخَافُ اَنْ يَّمْسَكَ عَذَابُ مِنَ الرَّحْمٰنِ
فَتَكُوْنُ لِلشَّيْطٰنِ وَلِيًّا ۝

قَالَ اَرَاغِبُ اَنْتَ عَنِ الْاِهْتِيْ يَا اِبْرٰهِيْمُ لِيْن لَّمْ
تَنْتَوِلْ اَرْجُنْكَ وَاَهْجُرْنِيْ مَلِيًّا ۝

قَالَ سَلِّمْ عَلَيَّكَ سَاَسْتَغْفِرُكَ رَبِّيْ اِنَّهُ كَانَ لِيْ
حَفِيًّا ۝

ਅਤੇ (ਹੋ ਪਿਤਾ!) ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ
ਤਿਆਗ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ
ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਹਜ਼ੂਰੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਅਭਾਗਾ ਨਹੀਂ
ਬਣਾਂਗਾ। 18੯।

ਫੇਰ ਜਦ ("ਇਬਰਾਹੀਮ") ਓਹਨਾਂ (ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ)
ਤੋਂ ਵੀ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ
ਦਿੰਦੇ ਸਨ, (ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ) ਅੱਡ ਹੋ ਗਿਆ
ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਇਸਹਾਕ" ਤੇ (ਉਸ ਦੇ
ਮਗਰੋਂ) "ਯਾਕੂਬ" ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਬੀ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। 1੫੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ
(ਵਾਧੂ) ਹਿੱਸਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ
ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਸਥਾਪਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਦੀ
ਚੰਗੀ ਯਾਦ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। 1੫੧।

(ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਤੂੰ ਪ੍ਰਸਤਕ (ਕੁਰਾਨ)¹ ਦੁਆਰਾ "ਮੂਸਾ" ਦਾ
ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰ। ਉਹ ਵੀ ਸਾਡਾ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆ
ਬੰਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ ਤੇ ਨਬੀ ਸੀ। 1੫੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ "ਤੂਰ" ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਅਵਾਜ਼
ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭੇਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਦੱਸਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਬਣਾਇਆ
ਸੀ। 1੫੩।

وَاَعْتَزَّلَهُمْ وَمَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَاَدْعُوا
رَبِّي ۚ عَنَّا اِلَّا اَكُوْنَ بِدَعَاءِ رَبِّي شَاقِيًا ۝

فَلَمَّا اَعْتَزَّلَهُمْ وَمَا يُعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
وَهَبْنَا لَهُ اِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَكُلًّا جَعَلْنَا
نَبِيًّا ۝

وَوَهَبْنَا لَهُمْ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ
صِدْقٍ عَلَيَّا ۝

وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مُوسَى ۚ اِنَّهٗ كَانَ مُخْلَصًا وَكَانَ
رُسُوْلًا نَبِيًّا ۝

وَنَادَيْنَاهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْاَيْمَنِ وَنَزَّلْنَاهُ
نَجِيًّا ۝

¹ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਬਾਈਬਲ.. ਭੁੱਲਾਂ ਤੇ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ। ਸੋ ਅਸਲ ਭੁੱਲਾਂ ਵਰਣਨ
ਹੋਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਕਥਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕੁਰਾਹੀਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ "ਹਾਰੂਨ" ਨਬੀ ਬਣਾ ਕੇ (ਸਹਾਇਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੫੪।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਪੁਸਤਕ (ਕੁਰਾਨ) ਦੁਆਰਾ "ਇਸਮਾਈਲ" ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰ। ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਬਚਨ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ (ਤੇ) ਨਬੀ ਸੀ। ੧੫੫।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪੱਕਿਆਈ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੀ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਪੁਸਤਕ (ਕੁਰਾਨ) ਦੁਆਰਾ "ਇਦਰੀਸ" ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰ। ਉਹ ਵੀ ਸਚਿਆਰ ਤੇ ਨਬੀ ਸੀ। ੧੫੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕੇ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੫੮।

ਏਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਨਬੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਾਮ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ (ਨਬੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ "ਆਦਮ" ਦੀ ਬੰਸ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੰਸ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ "ਨੂਹ" ਦੇ ਨਾਲ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਤੇ "ਯਾਕੂਬ" ਦੀ (ਸੰਤਾਨ ਸਨ), ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਰਪਾਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੰਝੂਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪ੍ਰੰਦੇ ਹੋਏ (ਧਰਤੀ ਤੇ) ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ। ੧੫੯।

وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا إِخَاهُ هَارُونَ نَبِيًّا ۝

وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ
وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا ۝

وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا ۝

وَأَذْكُرْ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا ۝

وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا ۝

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ
ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ
إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَءِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا
إِذَا تَلَّوْا عَلَيْهِمُ آيَاتُ الرَّحْمَنِ خَرُّوا سُجَّدًا ذَبِكِيًّا ۝

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬੰਸ ਆਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ (ਆਪਣੀਆਂ) ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਗਏ ਸਨ। ਸੋ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਕੁਮਾਰਗ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ੬੦।

ਛੁੱਟ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਸੋ ਏਹੋ (ਲੋਕ) ਸਵਰਗ ਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੬੧।

ਅਰਥਾਤ (ਉਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ), ਜੋ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਸਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੬੨।

ਉਹ ਉਹਨਾਂ (ਸਵਰਗਾਂ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਿਕੰਮੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਗੇ; ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਸਲਾਮਤੀ (ਤੇ ਸਾਂਤੀ) ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਸੁਣਨਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਸਵਰਗਾਂ) ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਰਿਜ਼ਕ ਮਿਲੇਗਾ। ੬੩।

ਏਹ ਉਹ ਸਵਰਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਾਰਸ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਂਗੇ, ਜੋ ਸੰਜਮੀ ਹੋਣਗੇ। ੬੪।

ਅਤੇ (ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਹੈ,

فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهْوَاتِ فَسُوفَ يَلْقَوْنَ عَذَابًا ۝

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ شَيْئًا ۝

جَنَّتِ عَدْنُ الْإِنِّي وَعَدَ الرَّحْمَنُ عِبَادَهُ بِالْغَيْبِ ۖ إِنَّكَ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا ۝

لَا يَسْعَوْنَ فِيهَا لُغَا ۖ إِلَّا سَلَامًا ۚ وَلَهُمْ فِيهَا زُفُفٌ ۚ فِيهَا بُكْرَةٌ وَعِشْيَا ۝

يَلِكُ الْجَنَّةُ الَّتِي نُورِثُ مِنْ عِبَادِنَا مَنْ كَانَ تَقِيًا ۝

وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا

^੧ਇਹ ਆਇਤ ਵੀ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਵਰਗਾਂ ਦਾ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ (ਪਾਸਿਆਂ) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਭੁਲਣਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੬੫।

(ਉਹ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਹੋ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ।) ਸੋ (ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ!) ਤੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਰਹ, ਅਰਥਾਤ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹ। ਕੀ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਜੇਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ? ੬੬।
(ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਏਹੋ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਜਦ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਵਾਂਗਾ? ੬੭।

ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ (ਗੱਲ) ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਉਹ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੬੮।

ਸੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ! ਅਸੀਂ (ਜੋ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰ) ਉਠਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਉਠਾਵਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ) ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ ਓਹ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ੬੯।

خَلَقْنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رُبُّكَ نَيَّيًّا ۝

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا فَاعْبُدْهُ وَاصْطَبِرْ
لِعِبَادَتِهِ هَلْ تَعْلَمُ لَهُ سَيِّئًا ۝

وَيَقُولُ الْإِنْسَانُ إِذَا مَا مِثْلُ لَوْفٍ أَخْرُجْ حَيًّا ۝

أَوَلَا يَذْكُرُ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ وَلَمْ يَكُ
شَيْئًا ۝

فَوَرَبِّكَ لَنَحْشُرَنَّهُمْ وَالشَّيَاطِينَ ثُمَّ لَنُخْفِرَنَّاهُمْ
حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثِيًّا ۝

ਮਨਮਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਟੋਲੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਜੋ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੇਰੀ ਸਨ ੧੭੦।

ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِئْعَةٍ أَهْلَهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا ①

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ੧੭੧।

ثُمَّ لَنَخْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أُولَىٰ بِهَا جِلْدًا ②

ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ (ਨਰਕ) ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪੱਕਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ ੧੭੨।

وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا ③

ਅਸੀਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗੇ ੧੭੩।

ثُمَّ نُنْفِخُ الْبُيُوتَ أَتَقْوَا وَنُدْرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا ④

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ) ਕਿ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਧੜਾ ਦਰਜੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਬਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ? ੧੭੪।

وَإِذَا تَلَّىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا ⑤

ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਰਕ ਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਰਲੋਕ ਦਾ। ਇਹ ਜੋ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਏਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਰਕ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਲਾ ਯਸਮਾਉਨਾ ਹਸੀਸਾਹਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਰਕ ਤੋਂ ਇੰਨੇ ਦੂਰ ਰਹਿਣਗੇ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਣਗੇ। ਸੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣਗੇ। ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਤਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਰਕ ਕਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ :—

“ਅਲੋਹੁਮਾ ਹੱਜ਼ ਕੁੱਲਿ ਮੋਅਮਿਨਿਨ ਮਿਨਨਾਰਿ”

ਅਰਥਾਤ—ਤਾਪ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਦਾ—ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲਈ—ਇਕ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। (ਫਤਹੁੱਲ ਬਿਆਨ ਜਿਲਦ ੬, ਪੰਨਾ ੩੬)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਐਸ਼ਵਰਜ ਤੇ ਨਾਮਣੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਸਨ ॥੭੫॥

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ (ਕਿ) ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਢਿਲ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ) ਜਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਜਾਂ ਪੂਰਨ (ਕੌਮੀ) ਤਬਾਹੀ, ਤਾਂ ਓਹ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਇਹ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹੀਣਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ? ॥੭੬॥

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਿਚ ਵਧਾਉਂਦਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹਨ; ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ॥੭੭॥

ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਨੂੰ ਬੇਅੰਤ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ^੧ ਤੇ ਬੇਗਿਣਤ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ॥੭੮॥

ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਚਨ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ? ॥੭੯॥

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ أَخْسَنُ أَتَانًا
ذُرِّيَّةً ⑤

قُلْ مَنْ كَانَ فِي الضَّلَالَةِ فَلْيَمْدُدْ لَهُ الرَّحْمَنُ مَكَلًا
خَتَمَ إِذَا رَاوَمَا يُوْعَدُونَ إِنَّمَا الْعَذَابُ وَإِنَّمَا النَّاسُ
فَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ سَرْمَكَا وَأَضْعَفُ جُنْدًا ⑥

وَيَزِيدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى وَالْبَغْيُ الضَّلِيلُ
خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ مَرَدًا ⑦

أَقْرَبَتْ إِلَيْنِي كَفَرٌ بِأَيَّتِنَا وَقَالَ لَاؤْتَيْنَنَّ مَا لَا
ذَوْلَ ⑧

أُظْلَعُ الْغَيْبِ أَمَّا تَعَدُّ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا ⑨

^੧ਇਸ ਵਿਚ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ਕਿ “ਈਜਾ” ਦੇ ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਮੌਤ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਈਸਾਈ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜਾਣੋ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ, ਉਹ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਰਹੇਗੇ।

ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ^੧ ! ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਕਥਣ
ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ । ੮੦।

ਅਤੇ ਜਿਸ (ਚੀਜ਼) ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਹੈ^੨,
ਉਸ ਦੇ ਅਸੀਂ ਵਾਰਸ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਉਹ
ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕੱਲਾ ਹੀ ਆਏਗਾ । ੮੧।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ
ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ ਘੜ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਸ ਆਸ
ਨਾਲ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ
ਕਾਰਣ ਬਣਨਗੇ । ੮੨।

ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਉਹ ਸਾਰੇ
ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ
ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ
ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ । ੮੩। (ਰਕੂਅ ਪ)

ਕੀ ਤੇਨੂੰ (ਇਹ) ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ
ਨੂੰ (ਖੁਲ੍ਹਾ) ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨ-
ਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ । ੮੪।

ਸੋ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕਾਹਲੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕਦਮ
ਨਾ ਚੁੱਕੀਂ । ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਦਿਨ
ਗਿਣ ਰੱਖੇ ਹਨ । ੮੫।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ
ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਲੈ
ਜਾਵਾਂਗੇ । ੮੬।

ਅਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹਿੱਕਦੇ ਹੋਏ ਨਰਕ ਵੱਲ
ਧੱਕ ਦਿਆਂਗੇ । ੮੭।

كَلَّا سَتَكُنُّبُ مَا يَقُولُ وَنَدُّ لَهُ مِنَ الْعَذَابِ مَلًّا ۝

وَنَرْنَاهُ مَا يَقُولُ وَيَأْتِينَا فَرْدًا ۝

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهًا لِيَكُونُوا لِمِ عِزِّهِ

كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِوَعَدِ رَبِّهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضَلَالًا ۝

أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤْزُهُمْ
أَسْرًا ۝

فَلَا تَعْجَلْ عَلَيْهِمْ إِنَّمَا نَعُدُّ لَهُمْ عَذَابًا ۝

يَوْمَ نَحْشُرُ الْمُتَّقِينَ إِلَى الرَّحْمَنِ وَنَدُّوا ۝

وَنَسُوفُ الْمُجْرِمِينَ إِلَى جَهَنَّمَ وَرُءَا ۝

^੧ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਧਾਂਤ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਜੇ ਮਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਦੇਫ਼ ਹੀ ਭੁਗਤਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜਿੰਦਾ ਰਹਿਣਗੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਫ਼ ਭੱਗਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੂਰਤ ਪ੍ਰਭੂ ਕੱਢ ਲਏਗਾ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਨੂੰ ਜਗ ਤੇ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਦਾ ਵਾਰਸ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਖੋਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ । ਇਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਭਵਿੱਖਤ ਬਚਨ ਹਨ ।

ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ ਦੀ) ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ
ਦਾ (ਕੋਈ) ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਛੁੱਟ ਇਸ
ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਬਚਨ ਲੈ
ਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ੮੮।

لَا يَبْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ
عَهْدًا ۝

ਅਤੇ ਏਹ (ਲੋਕ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਆਲੂ
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਥਾਪ ਲਿਆ ਹੈ। ੮੯।

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا ۝

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ
ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹੋ। ੯੦।

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِذَا ۝

ਕਰੀਬ ਹੈ ਕਿ (ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨਾਲ) ਅਕਾਸ਼
ਪਾਟ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਏ ਤੇ ਧਰਤੀ ਵੀ ਗ਼ਰਕ ਹੋ ਜਾਏ
ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਕੇ (ਧਰਤੀ ਤੇ) ਡਿੱਗ
ਪੈਣ। ੯੧।

تَكَادُ السَّمَوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ وَتَنْشَقُّ الْأَرْضُ وَ
تَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًا ۝

ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ)
ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ। ੯੨।

أَنْ دَعَا لِلرَّحْمَنِ وَلَدًا ۝

ਅਰਥਾਤ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਇਹ ਉੱਕਾ
ਹੀ ਵਿਰੁਧ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ
ਥਾਪੇ। ੯੩।

وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا ۝

ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ
ਹੈ, ਉਹ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਗ਼ਲਾਮ ਦੀ
ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੯੪।

إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ
عَبْدًا ۝

(ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਗਿਣ
ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੯੫।

لَقَدْ أَحْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا ۝

ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਕੱਲੇ) ਕੱਲੇ
ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ। ੯੬।

وَكُلُّهُمْ آتِيهِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فَرْدًا ۝

ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਕਸਟ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਸਟ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਭੁਗਤੇਗਾ। ਹਾਂ, ਜੇ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਦਾ ਭਾਵ ਅੱਡ ਅੱਡ ਜਾਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਵੇਰ ਇਹ ਆਇਤ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਕਸਟਾਂ ਤੇ ਵੀ ਘਟ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ
ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦਿਆਲੂ
ਪ੍ਰਭੂ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ "ਵੁਦ" ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੯੭।

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ
وُدًّا ۝ ੯੭

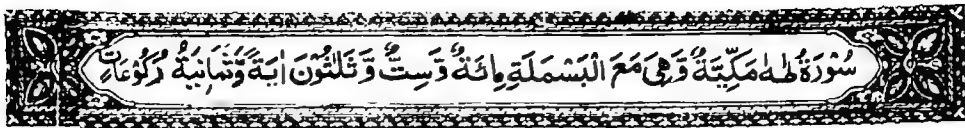
ਜੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਤੇਰੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ
(ਅਰਬੀ) ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਕੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਸਰਲ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ: ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ
ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਾਵੇਂ ਅਤੇ ਸ਼ਾਗੜਾਲੂਆਂ ਨੂੰ
ਫਰਾਵੇਂ। ੯੮।

فَأَنشَأْنَا لَكَ لِلَّذِينَ يُشْفَوْنَ بِهِ التَّفْهِيمَ وَتُذَكِّرَ
بِهِ قَوْمًا لِّذَ ۝ ੯੮

ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਕੋਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ
ਬੀਤੀਆਂ ਹਨ, (ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ
ਹਾਂ।) ਕੀ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ
ਭਿਣਕ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੯੯। (ਰਕੂਅ ੬)

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هَلْ تُحِثُّ مِنْهُمْ
مِّنْ أَحَدٍ أَوْ تَسْمَعُ لَهُمْ رِكْزًا ۝ ੯੯

“ਵੁਦ” ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੌਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੱਡੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ
ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮੋਖ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੱਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਾਂ ਆਪਣੇ
ਦਿਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਮੋਖ ਵਾਂਗ ਗੱਡ ਦੇਵੇਗਾ; ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪਿਆਰ
ਮੋਖ ਵਾਂਗ ਗੱਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ-ਜਾਤੀ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਮੋਖ ਵਾਂਗ ਗੱਡਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।
ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਰੂਮੀ ਜਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਦਲ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ,
ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਜਾਤਾ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਤਾਂ ਜੋ ਰੁਪਈਆ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼
ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ ਲਈ ਟੈਕਸ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਵਸੂਲ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਈਸਾਈਆਂ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇੰਨਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ ਵਿਦਾਇਗੀ ਦੇਣ ਗਏ ਸਨ।
ਸਾਰੇ ਪਾਦਰੀ ਵੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਲਿਆਏ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ
ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰੱਬ ਦੀ ਕਸਮ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ, ਪਰ ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ ਦਲ ਨੂੰ
ਸਹਿਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਤਨ ਦਿਆਂਗੇ! ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਇਹ ਅਮਲੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਸੀਹ ਦੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਕਿੰਨਾ ਸਾਨਦਾਰ ਹੈ। ਮਸੀਹ
ਨੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁੱਢਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ
ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੇ “ਵੁਦ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ਵਧੀਕ
ਸਾਨਦਾਰ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਭਾਵ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਕ ਦਾਣਾ ਫੁਟ ਪਿਆ, ਪਰ “ਵੁਦ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ
ਪ੍ਰੇਮ ਇੰਨਾ ਵਧ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਮੋਖ ਵਾਂਗ ਦਿਲ ਵਿਚ ਗੱਡਿਆ ਗਿਆ। ਜੋ ਕਿੱਥੇ ਅੰਜੀਲ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਕਿੱਥੇ ਕੁਰਾਨ
ਸਰੀਫ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼-ਪਤਾਲ ਦਾ ਫਰਕ ਹੈ।

(੨੦) ਸੂਰਤ ਤੁਆਹਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੩੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੮ ਰੱਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਤੁਆਹਾ^੧ = (ਹੇ ਪੂਰਨ ਬਲ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ) ।੨।

طه

ਅਸੀਂ (ਇਹ) ਕੁਰਾਨ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਸ ਲਈ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਏਂ ।੩।

مَا أَنزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى

੧“ਤੁਆਹਾ” ਮੁੱਕਤਿਆਤ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਅਰਬਾਂ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਯਾਰਾਜਲੁ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹੇ ਪੂਰਨ ਬਲ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ! (ਫਤਹੁੱਲ ਬਿਆਨ) ਪੂਰਨ ਬਲ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦਾਨਗੀ ਦੇ ਗੁਣ, ਬਹਾਦੁਗੀ, ਉਦਾਰਤਾ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਟਾਕਰਾ ਆਦਿ ਦੇ ਸੂਝ ਗੁਣ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ । ਆਪ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹਜ਼ਰਤ ਖ਼ਦੀਜ਼ਾ ਜੀ ਨੇ—ਜਦ ਆਪ ਉੱਤੇ ਪਹਿਲੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਆਪ ਕੁਝ ਘਬਰਾ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ—ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ :—

“ਕੱਲਾ ਵਲਾਹਿ ਲਾ ਯੁਖ਼ਜ਼ੀਕੱਲਾਹੁ ਆਬਾਦਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਆਪ ਦਾ ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ । ਅੱਲਾਹ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਹੀਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ।

“ਇਨਾਕਾ ਲਾਤਾਜਿਲੱਰਾਹਮਾ ਵ ਤਕਰਿੱਜ਼ਫਾ ਵ ਤਕਸਿਥੱਲਮਾਦੁਮਾ ਵ ਤਈਨੁ ਅਲਾ ਨਵਾਇਬੱਲਹੱਕਿ”

ਅਰਥਾਤ—ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਚੋਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤੇ ਅਤਿਬੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸਦਾਚਾਰ ਜਗ ਤੋਂ ਮਿੱਟ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੀ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋ । (ਉਮਰੀ)

ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗਵਾਹ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਤੇ ਰਹਿਤ-ਬਹਿਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪੱਕੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ “ਤੁਆਹਾ” ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਜੋ ਗੁਣ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਪ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ।

(ਇਹ ਤਾਂ) ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਡਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ
ਵਾਸਤੇ ਅਗਵਾਈ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਹੈ। ੪।

إِلَّا تَذَكُّرَةً لِّمَن يَخْشَى ۝

(ਇਹ ਕੁਰਾਨ) ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ,
ਜਿਸ ਨੇ (ਨੀਵੇਂ) ਪਤਾਲ ਤੇ ਉੱਚੇ ਅਕਾਸ਼ ਸਾਜੇ
ਹਨ। ੫।

تَنْزِيلًا مِّمَّنْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَالسَّمَوَاتِ الْعُلَى ۝

ਉਹ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ) ਅਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਅਸਥਿਰ
ਹੈ। ੬।

الزَّحْنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى ۝

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ
ਹੈ, ਸਭ ਕੁਝ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਉਹ ਵੀ)
ਜੋ ਕੁਝ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਹੇਠ ਹੈ। ੭।

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَمَا
تَحْتَ الثَّرَى ۝

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਉਹ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਹੌਲੀ
ਹੌਲੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ
ਤੇ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ
ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ)। ੮।

وَأِنْ تَجْهَرُ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى ۝

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ
ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਾਂ ਚੰਗੇ
ਹਨ। ੯।

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى ۝

ਅਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ
ਹਾਂ ਕਿ) ਕੀ ਤੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਮੂੰਸਾ ਦੀ ਖਬਰ ਪੁੱਜੀ ਹੈ
(ਕਿ ਨਹੀਂ)? ੧੦।

وَهَلْ أُنَبِّئُكَ حَدِيثَ مُوسَى ۝

(ਅਰਥਾਤ) ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਅੱਗ ਵੇਖੀ ਸੀ ਤੇ
ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਰਤਾ
ਇੱਥੇ ਹੀ ਠਹਿਰ ਜਾਓ) ਮੈਂ ਇਕ ਅੱਗ ਵੇਖੀ ਹੈ;

إِذْ رَأَيْنَا أَفْقَالَ لَاهِلِهِ امْكُتُوا إِنِّي أَنَا نَارٌ ۝

“ਇਕ ਅੱਗ” ਦੇ ਪਦ ਤੋਂ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੂੰਸਾ ਜੀ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕਸ਼ਫ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।
ਜੇ ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਅੱਗ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ “ਇਕ ਅੱਗ” ਨਾ ਆਖਦੇ। ਅਸਲੀਅਤ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿੱਸਿਆ
ਸੀ, ਜੋ ਅੱਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੂੰਸਾ ਜੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਸਿਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ; ਇਸੇ ਕਰਕੇ
ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਅੱਗ ਵੇਖੀ ਹੈ।

ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਸ ਅੱਗ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਗਿਆਰਾ^੧ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਆਵਾਂ, ਜਾਂ ਉਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੋਈ (ਆਤਮਕ) ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂ। ੧੧।

ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਉਸ (ਅੱਗ) ਦੇ ਲਾਗੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ^੨ ਸੀ—“ਹੇ ‘ਮੂਸਾ’!” ੧੨।

ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਾਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਜੁੱਤੀਆਂ^੩ ਉਤਾਰ ਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ‘ਤੁਆ’ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਘਾਟੀ ਉੱਤੇ ਹੈਂ। ੧੩।

ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ) ਚੁਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣ (ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰ)। ੧੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਹਾਂ। ਮੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਮੇਰੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਮੇਰਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੧੫।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿਆਮਤ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਕਰੀਬ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿਆਂ, ਤਾਂ ਜੁ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ੧੬।

لَعَلَّكُمْ مِنْهَا يُقْبَلُ أَنْ تَذَرُوا الشَّيْءَ
هَذِهِ ⑩

فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ يَوْمَئِذٍ ⑪

إِنِّي أَنَا رَبُّكَ فَاحْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ
طَوًى ⑫

وَأَنَا اخْرُجْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى ⑬

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ
الصَّلَاةَ لِذِكْرِي ⑭

إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا لِيُجْزَى كُلُّ نَفْسٍ
بِمَا تَسْعَى ⑮

^੧ਚੂੰਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਕ ਅੱਗ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਾਰੇ ਪਦ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਤਜੱਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਗਤਿ ਹੈ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਜੇ ਇਹ ਕੋਮੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੀ ਉੱਥੋਂ ਚਾਨਣਾ, ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਧਨ ਲਿਆਵਾਂਗਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅੱਗ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸੀ।

^੩ਜੁੱਤੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰਕ ਤੇ ਮਾਇਕ ਸੰਬੰਧ ਹਨ। “ਨਾਅਲੇਨ” ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸੰਸਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਦੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਜਾਤੀ ਦੇ। ਸੋ ਚੂੰਕਿ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਤਸਨੀਆ” ਪਦ “ਨਾਅਲੇਨ” ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੋ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਕਿਆਮਤ^੧ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਆਮਤ^੨ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕ ਨਾ ਦੇਵੇ; ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏਂ। ੧੭।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਸਾ^੩ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ 'ਮੁਸਾ'! ਇਹ ਤੇਰੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ? ੧੮।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਸੋਟਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਸਹਾਰਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਬਕਰੀਆਂ ਲਈ (ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ) ਪੱਤੇ ਵੀ ਝਾੜਦਾ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਲਾਭ ਹਨ। ੧੯।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ 'ਮੁਸਾ'! ਇਸ ਸੋਟੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਦੇ। ੨੦।

ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸੱਪ ਹੈ, ਜੋ ਦੌੜ^੩ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੨੧।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫੇਰ ਇਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਤਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੨੨।

لَا يَصُدُّكَ عَنْهَا مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهَا وَاتَّبَعَ
هُوَ قَرْدَى ⑭

وَمَا تِلْكَ بِمِيزَانِكَ يُوسَى ⑮

قَالَ هِيَ عَصَايَ أَتَوَكَّأُ عَلَيْهَا وَأَمْشِي بِهَا
عَلَىٰ عَتَيِّ وَلِي فِيهَا مَآرِبُ أُخْرَى ⑯

قَالَ أَلْقَاهَا يُّوسَى ⑰

فَأَلْفَهَا فَأَذَاهُ حَيَّةٌ تَنْسَى ⑱

قَالَ خُذْهَا وَلَا تَخَفْ سَنُعِيدُهَا سِيرَتَهَا
الْأُولَى ⑳

^੧ ਤੇ 'ਇਸ ਥਾਂ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

^੨ ਵਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫ਼ਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਸੂਰਤ ਤੁਆਹਾ, ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ਼ ਆਇਤ ੧੧੮ ਤੇ ਸੂਰਤ ਨਮਲ ਆਇਤ ੧੧।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੱਛ ਵਿਚ ਘੁਟ ਲੈ ।
ਜਦ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ (ਬਾਹਰ) ਕੱਢੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ
ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਦੇ ਚਿੱਟਾ-ਦੁੱਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।
ਇਹ ਇਕ ਹੋਰ ਚਮਤਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ । ੨੩।

وَأَضْمَمَ يَدَكَ إِلَى جَنْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضًا مِنْ
غَيْرِ سَوْءٍ أَيْةٍ أُخْرَى ①

(ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਰਾਂਗੇ ਕਿ) ਇਸ ਦੇ
ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ
ਦੱਸ ਸਕੀਏ । ੨੪।

نُزِكَ مِنْ أَيْتِنَا الْكَبِيرِ ②

ਤੂੰ ਹੁਣ "ਡਿਰਾਉਨ" ਵੱਲ ਜਾ । ਉਸ ਨੇ ਬਗ਼ਾਵਤ
ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ । ੨੫। (ਰਕੂਅ ੧)

③

إِذْ هَبَّ لِي فُرْعَوْنَ إِنَّهُ ظَفُ ④

ਇਸ ਤੇ (ਮੁਸਾ'ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ
ਕਰ ਦੇ । ੨੬।

قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي ⑤

ਅਤੇ ਜੋ ਫ਼ਰਜ਼ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ
ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੌਖਾ ਕਰ ਦੇ । ੨੭।

وَيَسِّرْ لِي أَمْرِي ⑥

(ਅਰਥਾਤ) ਜੋ ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੰਢ ਹੈ,
ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇ । ੨੮।

وَأَحْلَلْ عَقْدَةً مِنْ لِسَانِي ⑦

(ਤਾਂ ਜੋ) ਓਹ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਗਲ ਨੂੰ ਸੌਖੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ
ਸਕਣ । ੨੯।

يَفْقَهُوا كَوَلِّي ⑧

ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਮੇਰਾ ਇਕ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਾ
ਦੇ । ੩੦।

وَأَجْعَلْ لِي وَزِيرًا مِنْ أَهْلِي ⑨

(ਅਰਥਾਤ) "ਹਾਰੂਨ" ਨੂੰ ਜੋ ਮੇਰਾ ਭਾਣਾ ਹੈ । ੩੧।
ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਮੇਰਾ ਬਲ ਵਧਾ । ੩੨।

هُرُونَ أَخِي ⑩

أَسْأَلُكَ أَنْ تَزِيدَ ⑪

“ਮੁਸਾ” ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਤੋਰੇਤ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਜੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹੱਥ ਦੀ ਚਿਟਿਆਈ ਨੂੰ ਕੱਢ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ।
(ਵੇਖੋ ਖ਼ਰੂਜ਼ ਬਾਬ ੪ ਆਇਤ ੭), ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਜੋ ਤੋਰੇਤ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਤੇ ਇਸਮਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਉੱਤੇ
ਉਤਰੀ ਹੈ, ਉਹ “ਮੁਸਾ” ਤੋਂ ਇਹ ਉਜ ਦੁਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ “ਮੁਸਾ” ਦਾ ਹੱਥ ਚਿੱਟਾ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ
ਚਿਟਿਆਈ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਤੇ ਭੇਦਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਲੀਨਤਾ
ਤੇ ਕੁਚੀਲਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੱਜਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ
ਬਣਾ। ੩੩।

وَأَشْرِكُهُ فِي أَمْرِیْ ۝

ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) ਤੇਰੀ ਬਹੁਤ ਪਵਿੱਤਰਤਾ
ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕੀਏ। ੩੪।

كُنْ نَسِیْكَ كَثِیْرًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਵਧੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਸਕੀਏ। ੩੫।
ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈਂ। ੩੬।

وَنَذْكُرَكَ كَثِیْرًا ۝
إِنَّكَ كُنْتَ بِنَا بَصِیْرًا ۝

(ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਮੂਸਾ"
ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀ ਮੁਰਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੩੭।

قَالَ كَذَّ أُوْتِیْتَ سُوْلَكَ یٰمُوسٰی ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ) ਇਕ ਵਾਰ ਤੇਰੇ
ਉੱਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ੩੮।

وَلَقَدْ مَنَّا عَلَیْكَ مَرَّةً أُخْرٰی ۝

ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਵਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ
ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ (ਅਜੇਹੇ
ਸਮਿਆਂ ਲਈ) ਉਤਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩੯।

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحٰی ۝

(ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਨੂੰ
ਇਕ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇ।
ਫੇਰ (ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ) ਦਰਯਾ
ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਸ (ਸੰਦੂਕ) ਨੂੰ ਕੰਢੇ ਤੇ
ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲੈ ਗਿਆ
ਸੀ, ਜੋ ਮੇਰਾ ਵੀ ਤੇ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਦਾ ਵੀ ਵੇਰੀ^੨

أَبْأَقْدَرِیْهِ فِی السُّبُوْتِ
فَاقْدِرْنِیْ فِی الْیَمِّ فَلَقَدْ اٰیَمَّرَ بِالسَّاحِلِ
یَأْخُذْهُ عَدُوْنِیْ وَ عَدُوْلَهُ ۚ وَ

^੧ਜੂਰਪੀਅਨ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਹਾਲਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੇ
"ਮਦੀਨੇ" ਜਾਂ ਕੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ"
ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਰਣਨ ਸੂਰਤ ਮਰੀਅਮ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ" ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਰਣਨ ਸੂਰਤ ਤੁਆਹਾ
ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਸੂਰਤਾਂ ਹਿਜ਼ਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਅਤੰਭਕ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਹਨ। (ਬੁਖਾਰੀ)

ਜੋ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ ਕਿ "ਮਦੀਨੇ" ਦੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਯਹੂਦੀਆਂ
ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ "ਅਦੁਵ" ਪਦ ਦੇ ਬਾਈਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਖੋਲੀ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ
ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸੀ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਲਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।) ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਾਲਿਆ-ਪੋਸਿਆ^੧ ਗਿਆ ਸੀ। ੪੦।

(ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਜਦ ਕਿ ਤੇਰੀ ਭੈਣ (ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੁਰੀ) ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਲੋਕੋ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਆਂ, ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅਤੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਵੱਲ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਠੰਢੀਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ (ਹੋ 'ਮੂਸਾ') ਤੂੰ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਉਸ ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਕਈ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੇਰੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ। (ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ) ਤੂੰ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ "ਮਦਯਨ" ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਹੋ 'ਮੂਸਾ'! (ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ) ਤੂੰ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੪੧।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ (ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਦਿਅਾਂ ਦੇ ਦਿਅਾਂ) ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੪੨।

(ਜੋ ਜਦ ਤੂੰ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਭਰਾ ਮੇਰੇ ਚਮਤਕਾਰ ਲੇ ਕੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਢਿਲ ਨਾ ਕਰਨਾ। ੪੩।

الْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِنِّي ۖ وَلِتُصْنَعَ
عَلَيْهِ ۝

إِذْ تَنَسَّىٰ اٰتُكَ تَقُوْلُ هٰذَا لَكُمْ
عَلٰی مَنْ يَّكْفُلُهُ فَرَجَعْنَا اِلٰی اٰتِكَ
كِيْ تَقَرَ عَيْنَهَا وَلَا تَحْزَنُ ۚ وَتَتَكَلَّمُ
نَفْسًا فَنَجَّيْنٰكَ مِنَ الْعَمْرِ ۚ وَفَتَنَّاكَ
تُوتٰنًا ۚ فَلَمَّثْتَ سَيْنًا فِیْ اَهْلِ مَدْيَنَ ۚ
لَمَّ يَجُتْ عَلٰی قَدْرِ يُوسٰى ۝

وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ۝

اِذْهَبْ اَنْتَ وَ اَخُوكَ بِالنِّبْيٰ وَ لَا تَنِيَّآ فِیْ ذِكْرِیْ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸਾਡੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਵਿਚ।

ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਵੱਲ ਜਾਓ। ਉਸ ਨੇ ਮੇਰੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੪੪।

ਅਤੇ^੧ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਸਮਝ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਜਾਥੇ ਡਰਨ ਲਗ ਪਏ। ੪੫।

ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਸਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਾ ਕਰੇ ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਧੱਕਾ ਨਾ ਕਰੇ। ੪੬।

(ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹਾਂ। ਮੈਂ (ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਵੀ) ਸੁਣਨਹਾਰ ਹਾਂ ਤੇ (ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਦਾ ਵੀ) ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ। ੪੭।

ਬਸ, ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਵੱਲ ਜਾਓ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਰਸੂਲ ਹਾਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ। (ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਾਡੇ ਲਿਆਏ ਹੋਏ) ਸੁਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲੱਗੇਗਾ, (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਉਸ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੮।

ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੪੯।

إِذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَفُورٌ ۝

فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لِّئِنَّا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ ۝

قَالَا رَبَّنَا إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُفْرِطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْفِئُ ۝

قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْعُ وَادِي ۝

فَأَتَيْنَاهُ فَقُولَا إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ فَأَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ وَلَا تُعَذِّبْهُمْ قَدْ جِئْنَاكَ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكَ وَالسَّلَامُ عَلَيْنَا نَبِيعِ الْهُدَىٰ ۝

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ ۝

^੧ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਵਾਰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਫ਼ਾ” ਕੇਵਲ “ਅਤਫ਼” ਲਈ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

(ਇਸ ਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਮੂਸਾ" ! ਤੁਹਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੌਣ ਹੈ ? ੧੫੦।

قَالَ فَمَنْ رَبُّكُمَا يُوسَى ⑤

(ਮੂਸਾ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ) ਅੰਗ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ (ਅੰਗਾਂ) ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ ੧੫੧।

قَالَ رَبُّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى ⑥

(ਫ਼ਿਰਾਉਨ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ), ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਸੀ ? (ਓਹ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ? ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ?) ੧੫੨।

قَالَ نَمَّا بِأَلْ قُرُونِ الْأُولَى ⑦

(ਮੂਸਾ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ (ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ) ਦਾ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। (ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਉਸ ਦੀ) ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ (ਹੈ)। ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਾ ਤਾਂ ਭਟਕਣ-ਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਭੁਲਣਹਾਰ ਹੈ ੧੫੩।

قَالَ عَلِمَهَا عِنْدَ رَبِّي فِي كِتَابٍ لَا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى ⑧

(ਉਹੋ ਹੈ), ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੀ ਵਿਛਾਈ ਬਣਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਈ ਰਾਹ ਵੀ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। ਜੋ (ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਬਨਾਸਪਤੀਆਂ ਦੇ ਜੋੜੇ ਵੀ ਸਾਜੇ ਹਨ ੧੫੪।

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَاسْلَكَ لَكُمْ فِيهَا سُبُلًا وَانزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْ ثِبَاتٍ شَتَّى ⑨

(ਜੋ) ਤੁਸੀਂ ਖਾਓ, (ਪੀਓ) ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁਗਾਓ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ ੧੫੫। (ਰਕੂਅ ੨)

كُلُوا وَارْعَوْا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النَّهْيِ ⑩

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸੇ (ਧਰਤੀ) ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁੜ
ਪਰਤਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਮੁੜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਹੀ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਕੱਢਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਫਿਰਾਉਨ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹਰੇਕ
ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸੇ ਸਨ, ਪਰ (ਇਸ ਦੇ
ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ) ਉਹ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ ਡਟਿਆ
ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ
ਸੀ। ੧੫੭।

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ
(ਹੇ 'ਮੂਸਾ'!) ਕੀ ਤੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਆਇਆ
ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚਲਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ-
ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦੇਵੇਂ। ੧੫੮।

(ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ), ਤਾਂ ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਟਾਕਰੇ
ਲਈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਲਿੱਤਰ ਕਰਾਂਗੇ। ਜੋ ਸਾਡੇ
ਵਿਚਾਲੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ (ਸਮਾਂ ਤੇ) ਅਸਥਾਨ
ਨੀਅਤ ਕਰ ਲੈ। ਨਾ ਉਸ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟੀਏ
ਤੇ ਨਾ ਤੂੰ ਪਿੱਛੇ ਹਟੀਂ। ਉਹ (ਇਕਅਜਿਹਾ) ਅਸਥਾਨ
(ਹੋਵੇ, ਜੋ) ਸਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਬਰਾਬਰਤਾ
ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ। ੧੫੯।

(ਇਸ ਤੋਂ 'ਮੂਸਾ' ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ
(ਤੇ ਸਾਡੇ) ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਨ (ਤੁਹਾਡੀ) ਈਦ
ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ। ੧੬੦।

ਇਸ ਤੋਂ 'ਫਿਰਾਉਨ' ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ
ਤੇ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ,
ਉਸ ਨੇ ਗੁੰਦ ਲਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ('ਮੂਸਾ'
ਵੱਲ) ਪਰਤਿਆ ਸੀ। ੧੬੧।

مِنْهَا خَلَقْنَكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ
نَارَةً أُخْرَى ۝

وَلَقَدْ آرَيْنَاهُ آيَاتِنَا كُلَّهَا فَكَذَّبَ وَأَبَى ۝

قَالَ أَجِئْتَنَا لِتُخْرِجَنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكَ
يُمُوسَى ۝

فَلَنَأْتِيَنَّكَ بِسِحْرٍ مِثْلِهِ فَأَجْعَلْ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ
مَوْعِدًا لَا نُخْلِفُهُ نَحْنُ وَلَا أَنْتَ مَكَانًا
سُوًى ۝

قَالَ مَوْعِدُكُمْ يَوْمَ الزَّيْنَةِ وَأَنْ يُخْشَرَ النَّاسُ
ضَحًى ۝

فَتَوَلَّى وَرُوعُونَ فَبَجَعَ كَيْدَهُ ثُمَّ أَتَى ۝

(ਤਦ) “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਲੋਕੋ ! ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਸ਼ੋਕ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਨਾ ਘੜੋ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕੇ ਪੀਹ ਸੁੱਟੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ) ਕੂੜ ਘੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਹਵਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੬੨।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ (“ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ) ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਵੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ੬੩।

(ਅਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹ ਦੋਵੇਂ (“ਮੂਸਾ” ਤੇ “ਹਾਰੂਨ”) ਕੇਵਲ ਚਲਿੱਤਰੀ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚਲਿੱਤਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਸ਼-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਾ ਉੱਤਮ ਧਰਮ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣ। ੬੪।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦ ਲਓ। ਫੇਰ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਜੱਥੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆਓ। ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਅੱਜ ਜਿੱਤ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ। ੬੫।

(ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਨੇ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ “ਮੂਸਾ” ! ਕੀ ਤੂੰ (ਆਪਣੀ ਵਿਉਂਤ) ਸੁੱਟੇਂਗਾ, (ਅਰਥਾਤ ਪਰਗਟ ਕਰੇਂਗਾ) ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੁੱਟੀਏ ? ੬੬।

(ਤਦ “ਮੂਸਾ” ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਵਿਉਂਤ ਪਰਗਟ ਕਰੋ। ਸੋ (ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਵਿਉਂਤ ਕੀਤੀ ਸੀ) ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੌਟੇ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਚਲਿੱਤਰ ਦੇ ਕਾਰਣ), ਇਉਂ ਭਾਸੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਓਹ ਦੌੜ ਰਹੇ ਹਨ। ੬੭।

قَالَ لَهُمْ مُوسَىٰ وَيَلَكُمْ لَا تَقْرَؤُا عَلَىٰ الشَّيْءِ كَذِبًا
فَيُجْزِيَكُمْ بَعْدَآبٍ وَقَدْ خَآبٌ مِّنْ أَفْتَرَىٰ ①

فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ وَأَسْرُوا النَّجْوَىٰ ②

قَالُوا إِن هَٰذِهِنَّ لَسَجْرَتٍ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم
مِّنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِمَا وَيَذْهَبَ بِطَرِيقِكُمُ النَّارُ ③

فَاجْبِعُوا لِنْدِكُمْ ثُمَّ اسْتَوْصَفَآ وَقَدْ أَفْلَحَ
أَيُّومَ مَن اسْتَعْلَىٰ ④

قَالُوا يَمُوسَىٰ إِمَّا أَن تُلْقَىٰ وَإِمَّا أَن نَّكُونَ أَوَّلَ
مَن أُلْقَىٰ ⑤

قَالَ بَلْ أَلْقُوا فَإِذَا حِجَابُهُمْ وَعَصِيَّتُهُمْ يَخِزِلُ
إِينَهُ مِنْ سِحْرِهِم أَنَّهَا تَسْعَىٰ ⑥

ਅਤੇ (ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ) “ਮੂਸਾ” ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਘਬਰਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੬੮।

(ਤਦ) ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ (ਹੋ “ਮੂਸਾ!”) ਤੂੰ ਰਤਾ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ; ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਥਮ ਰਹੇਂਗਾ। ੬੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਸੁੱਟ ਦੇ। ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਭ ਨੂੰ ਉਹ ਖਾ ਜਾਏਗਾ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਭੱਜ ਜਾਏਗਾ।) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਚਲਿੱਤਰਬਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਕ ਚਲਿੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਚਲਿੱਤਰਬਾਜ਼ ਜਿਸ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ ਆਏ, (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ) ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ੭੦।

ਸੋ (ਜਦ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਸੋਟਾ ਸੁੱਟਣ ਮਗਰੋਂ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੇ ਸੱਦੇ ਹੋਏ) ਚਲਿੱਤਰਬਾਜ਼ (ਆਪਣੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਝੁਕ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ “ਹਾਰੂਨ” ਤੇ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੭੧।

(ਇਸ ਤੋਂ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ (ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋ? (ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਚਲਿੱਤਰ ਸਿਖਾਏ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਚਲਿੱਤਰਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਦੰਡ ਵਜੋਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ (ਆਪਣੀ) ਅਵੱਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਢ ਸੁੱਟਾਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ (ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ) ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਤਣਿਆਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੂਲੀ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਆਂਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਕਰੜਾ ਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੭੨।

فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى ①

كُنَّا لَا نَخْفُفُ إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى ②

وَأَلْقَى مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفَ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى ③

فَأَلْقَى السَّحَرَةُ سَجْدًا قَالَ لَوْ آمَنَّا بِرَبِّ هَؤُلَاءِ وَمُوسَى ④

قَالَ امْنُتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنَى لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَا فَطَعَنَ آيِدِيكُمْ وَارْجُلُكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا وَصَلَبَكُمْ فِي جُدُوعِ التَّخْلِ وَلَتَعْلَمَنَّ آيَاتُنَا شَدِيدَ عَذَابِ آبَاوَابِغِي ⑤

(ਇਸ ਤੇ) ਓਹਨਾ ('ਫ਼ਿਰਾਉਨ' ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਾਥੀਆਂ ਜਾਂ ਚਲਿਤਰਥਾਜ਼ਾਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ, ਜੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉੱਤੇ ਹੀ—ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਜ਼ਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਜਿੰਨਾ ਟਿਲ ਤੇਰਾ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਲਾ ਲੈ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਕਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ੭੩।

(ਹੁਣ) ਅਸੀਂ (ਆਪਣੇ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਸਾਡੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਚਲਿਤਰਥਾਜ਼ੀ (ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਨੂੰ) ਵੀ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੭੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਅਪਰਾਧੀ ਬਣ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਰਕ ਗਾਮੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਵਿਚ ਨਾ ਉਹ ਮਰੇਗਾ, ਨਾ ਬਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ੭੫।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਨਾਲ ਨਾਲ ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਅਜੇਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ੭੬।

ਉਹ (ਪਦਵੀ) ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ (ਸਵਰਗ ਹਨ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ (ਅਤੇ) ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦਾ ਯੋਗ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੭੭। (ਰਕੂਅ ੩)

قَالُوا لَنْ نُنْزِرَكَ عَلَىٰ مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ ۖ
الَّذِي فَطَرْنَا فَاقْضِ مَا أَنْتَ قَاضٍ إِنَّمَا تَقْفُ
هَذِهِ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۖ

إِنَّا أَمَنَّا بِرَبِّنَا لِنَغْفِرَ لَكَ خَطِيئَتَا وَمَا أَكْرَهْتَنَا
عَلَيْهِ مِنَ السِّجَرِ ۖ وَاللَّهُ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۖ

إِنَّكَ مِنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا ۖ إِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لَا
يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَىٰ ۖ

وَمَنْ يَأْتِهِ مُؤْمِنًا قَدْ عَمِلَ الصَّالِحَاتِ فَأُولَٰئِكَ
لَهُمُ الدَّرَجَاتُ الْعُلَىٰ ۖ

جَنَّاتٌ عَدْنٍ تَجْرَىٰ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا ۖ وَذَٰلِكَ جَزَاؤُا مَنْ تَزَكَّىٰ ۖ

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ, (ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ) ਨੂੰ ਰਾਤ ਦੇ ਅਨੁਰੇ ਸਮੇਂ ਲੈ ਚੱਲ। ਵੇਰੋ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਇਕ ਰਾਹ ਬਣਾ, ਜੋ ਸੁੱਕਾ ਹੋਵੇ। ਨਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੋਈ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਫੜ ਲਵੇ ਤੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ (ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ ਹੀ) ਡਰੋਗੇ। (ਇਸ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ) 12੮।

ਅਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਲ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਲੋਪ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ 12੯।

ਅਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ 1੮੦।

ਹੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕੋ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਆ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ "ਤੂਰ" ਦੇ ਸੱਜੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਖਬਰਨਾ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ "ਤੁੰਬੀਨ" ਤੇ "ਬਟੋਰੇ" ਉਤਾਰੇ ਸਨ; (ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਖਾ ਸਕੋ) 1੮੧।

وَلَقَدْ أَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنِ اسْرِ بِعِبَادِي فَاصْرِبْ لَهُمْ مَطَرِيْقًا فِي الْبَحْرِ يَبَسًا لَا تَخَفْ دَرَكًا وَلَا تَخْشَى ⑤

فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ بِجُنُودِهِ فَفَجَشَّاهُمْ مِمِّنَ الْيَمِّ مَآ غَشَّاهُمْ ⑥

وَأَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدَى ⑦

يَبْنَئِ إِسْرَآءِيلَ قَدْ أَنجَيْنَاكَ مِنْ عَدُوِّكَمْ وَوَعَدْناكُمْ جَانِبَ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوى ⑧

¹ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਬਚਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਜੋ ਤੋਰੇ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਕਤ ਦਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਪਰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ, ਅਰਥਾਤ ਈਸਾਈਆਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਬਤ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਈਸਾਈ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਰੋਮੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗ ਕੇ ਹਫ਼ਤੇ ਨੂੰ—ਜੋ ਸਬਤ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ—ਬਦਲ ਕੇ ਔਤਵਾਰ ਨੂੰ ਸਬਤ ਮਿਥ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭੰਗ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ "ਅਜਰਾ" ਨਬੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਥ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਸਾਧਾਰਨ ਬੰਦੇ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੇ, ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਜੋ ਮੌਜੂਦਾ ਨਬੀ ਸਨ, ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ" ਨੂੰ ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਅਤੇ (ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਾਓ (ਪੀਓ), ਅਰਥਾਤ ਇਸ (ਰਿਜ਼ਕ) ਬਾਰੇ ਜ਼ੁਲਮ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਲੈਣਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣ ਜਾਓ; ਜੋ ਮੇਰੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਵੱਡੀ) ਉਚਾਈ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੮੨।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੁਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ (ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ) ਪਾਪ ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ੮੩।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ "ਮੂਸਾ"! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਉਂ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆ ਗਏ ਹੋ? ੮੪।

("ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ (ਲੋਕ) ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਂ ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ (ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਰਤੱਵ ਤੇ) ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਜਾਏ। ੮੫।

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਕਲੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ "ਸਾਮਰੀ" ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੮੬।

ਇਸ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਕਰੋਧ ਤੇ ਸ਼ੌਕ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ, ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵੱਲ ਪਰਤੇ - ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਚੰਗਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ?

كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحِلِّ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَىٰ ۝

وَإِنِّي لَغَفَّارٌ لِّمَنْ تَابَ وَامَنْ وَعَمِلَ صَالِحًا ثُمَّ اهْتَدَىٰ ۝

وَمَا أَجْزَلُكَ عَنْ قَوْمِكَ يٰمُوسَىٰ ۝

قَالَ هُمْ أَوْلَاءُ عَلَىٰ أَثَرِي وَعَجِلْتُ إِلَيْكَ رَبِّ لِتَرْضَىٰ ۝

قَالَ فَإِنَّا قَدْ فَتَنَّا قَوْمَكَ مِنْ بَعْدِكَ وَأَضَلَّهُمُ السَّامِرِيُّ ۝

فَرَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ يَقَوْمِ أَلَمْ يَعِدْكُمْ رَبُّكُمْ وَعَدًّا حَسَنًا أَفْتَال

ਕੀ ਉਸ ਬਚਨ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ? ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਕਰੋਪੀ ਹੋਵੇ? ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੮੭।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਗਹਿਣਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਭਾਰ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਲੱਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਮਰੀ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੮੮।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ^੧, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ) ਇਕ ਵੱਡਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮੂਰਤੀ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਬੇਅਰਥ ਜੋਹੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀ ਸੀ^੨, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਦਾ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।) ਫੇਰ (ਉਸ ਨੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਦਾ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ (ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਛੱਡ) ਗਿਆ ਹੈ। ੮੯।

(ਬੇਸ਼ੱਕ "ਸਾਮਰੀ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ), ਪਰ ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹਾਣ ਪੁਚਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ੯੦। (ਰਕੂਅ ੪)

عَلَيْكُمْ الْعَهْدُ أَمَّا رَدُّتُمْ أَنْ يَجِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبُ
مَنْ سَرَّكُمْ فَأَخْلَفْتُمْ مَوْعِدِي ۝

قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلِكِنَا وَلَكِنَّا حَمَلْنَا
أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَدْ تَتَذَكَّرُكَ الْغَى
السَّامِرِيُّ ۝

فَأَخْرَجَ لَهُمْ غِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُورٌ فَقَالُوا هَذَا إِلَهُكُمْ
وَأِلَهُ مُوسَى هَ فَنَسِيَ ۝

أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ
صُرًّوًا وَلَا نَفْعًا ۝

^੧ਇਹ ਟਕਰਾਓ ਡਾਇਰੈਕਟ ਤੇ ਇਨਡਾਇਰੈਕਟ ਮੇਥਡ ਕਰ ਕੇ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਂਗ ਇਨਡਾਇਰੈਕਟ ਮੇਥਡ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ "ਲਹੂਮ" ਪਦ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੨"ਖਵਾਰ" ਪਦ ਬਾਰੇ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ਼ ਦੀ ਆਇਤ ੧੪੯ ਦੀ ਟੁਕ।

ਅਤੇ 'ਹਾਰੂਨ' ਨੇ ('ਮੂਸਾ' ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਵੀ) ਪਹਿਲਾਂ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ !
ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਵੱਡੇ) ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਕਲੋਸ਼ ਵਿਚ ਫਸ
ਗਏ ਹੋ । ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤਾਂ
ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ । ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਹੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰੋ
ਤੇ ਮੇਰਾ ਹੀ ਕਿਹਾ ਮੰਨੋ, (ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਿਰਕ ਨਾ
ਕਰੋ) । ੯੧।

(ਪਰ ਉਸ ਹਠੀਲੀ ਜਾਤੀ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ
ਜਦ ਤੱਕ 'ਮੂਸਾ' ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਨਾ ਪਰਤ ਆਏ; ਅਸੀਂ
ਬਰਾਬਰ ਇਸੇ ਦੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ । ੯੨।

(ਜਦ 'ਮੂਸਾ' ਵਾਪਸ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ
'ਹਾਰੂਨ' ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) 'ਹੇ 'ਹਾਰੂਨ' ! ਜਦ ਤੂੰ
ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੇਨੂੰ
ਕਿਸ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ? । ੯੩।

ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਨਾ ਤੁਰੇ ? ਕੀ ਤੂੰ (ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮੇਰੀ ਅਵੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ? । ੯੪।

('ਹਾਰੂਨ' ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ 'ਹੇ ਮੇਰੇ ਅੰਮਾ
ਜਾਏ ! ਨਾ ਮੇਰੀ ਦਾੜ੍ਹੀ (ਦੇ ਵਾਲ) ਫੜ ਤੇ ਨਾ ਹੀ
ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੇ ਵਾਲ (ਫੜ) । ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ
ਤੋਂ ਡਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਨਾ ਆਖੇ ਕਿ ਤੂੰ
ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਦੁਫੇੜ ਪਾ ਦਿੱਤੀ
ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ
ਰੱਖਿਆ (ਕਿ ਜਾਤੀ ਦੀ ਜੱਥੇਬੰਦੀ ਸਥਾਪਨ
ਰਹੇ) । ੯੫।

(ਇਸ ਤੇ 'ਮੂਸਾ' ਨੇ 'ਸਾਮਰੀ' ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਇਹ
ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) 'ਹੇ 'ਸਾਮਰੀ' ! ਤੇਰਾ ਕੀ ਵੀਚਾਰ
ਹੈ ? । ੯੬।

وَلَقَدْ قَالَ لَهُمْ هَارُونُ مِنْ قَبْلُ يَقَوْمِ اتِّمُوا
فُتْنَمِي ۖ وَإِنْ رَجَعْتُ إِلَى الْبَنِي إِسْرَءِيلَ
أَمْرِي ①

قَالُوا أَنْ تَبْرَحَ عَلَيْهِ عَظْفَيْنِ خَرَجَ إِلَيْنَا
مُوسَى ②

قَالَ يَهُرُونَ مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوا ③

أَلَا تَتَّبِعُنِ أَفْعَصَيْتَ أَمْرِي ④

قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي ۚ إِنِّي
خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَءِيلَ
وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي ⑤

قَالَ مَا خَطْبُكَ يَا مَرْيَمُ ⑥

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਰਸੂਲ, (ਅਰਥਾਤ 'ਮੂਸਾ') ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। (ਅਤੇ ਕੁਝ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ) ਫੇਰ (ਜਦ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ) ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ (ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਦਾ ਵੀ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੇ ਏਹੋ ਚੀਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੀ। ੧੮੭।

(‘ਮੂਸਾ’ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਤੂੰ ਜਾ। ਤੇਰਾ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਏਹੋ ਦੰਡ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ (ਜਗ) ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਏਹੋ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹੇਂਗਾ ਕਿ (ਮੈਨੂੰ) ਨਾ ਭੱਟਣਾ, (ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ‘ਮੂਸਾ’ ਨੇ ਗੰਦਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ) ਅਤੇ (‘ਮੂਸਾ’ ਨੇ ‘ਸਾਮਰੀ’ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਤੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਦੰਡ ਦਾ) ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਟਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇਂਗਾ ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਵੱਲ ਵੇਖ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠ ਕੇ ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦਿਆਂਗੇ ਫੇਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੮੮।

ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ਼ਟ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੮੯।

قَالَ بَصُرْتُ بِمَا لَمْ يَبْصُرُوا بِهِ فَقَبَضْتُ قَبْضَةً
مِّنْ أَثَرِ الرَّسُولِ فَنَبَذْتُهَا وَكَذَلِكَ سَوَّاتِلِي لِفَيْضٍ ⑩

قَالَ فَادْهَبْ فَإِنَّ لَكَ فِي الْحَيَوةِ أَنْ تَقُولَ لَا
مِسَاسَ وَإِنَّ لَكَ مَوْعِدًا لَّنْ تُخْلَفَهُ ۖ وَانْظُرْ
إِلَى إِلَهِكَ الَّذِي ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفًا لَّنُحَرِّقَنَّهُ ثُمَّ
لَنَنْسِفَنَّهُ فِي الْيَمِّ نَسْفًا ⑪

إِنَّمَا إِلَهُكُمُ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَسِعَ كُلَّ
شَيْءٍ عِلْمًا ⑫

‘ਕਈ ਭਾਸਕਾਰ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਸਾਮਰੀ’ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ‘ਜਬਰਾਈਲ’ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਹ ਵੱਡਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ‘‘ਰਸੂਲ’’ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ‘ਮੂਸਾ’ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ‘‘ਅਸਾਰੀ’’ ਦਾ ਭਾਵ ਗੱਲ ਜਾਂ ਪੁਰਣਾ ਹੈ: ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੈ। ‘ਸਾਮਰੀ’ ਨੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਤਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਰਸੂਲ ‘‘ਮੂਸਾ’’ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਜਦ ਯੋਗ ਸਮਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ‘ਮੂਸਾ’ ਜੀ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ ਮੌਜੂਦ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

‘ਈਸਾਈ ਵਿਦਵਾਨ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਮੰਨੇ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਸੋਨਾ ਸਤ ਕੇ ਸੁਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਸਾਮਰੀ’ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਤਾਂ ਧੱਖਾ ਦੇਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਵੱਡੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਪੁੰਛ ਵਿਚ ਲਕੜੀ ਦੇ ਖੱਲ ਲਾਉਣੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਹਵਾ ਆਉਣ ਤੇ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੇ। ਸੋ ਜਦ ਵੱਡਾ ਸਾਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਲੜਕੀ ਵੀ ਸਤ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਸੁਆਹ ਬਣ ਗਈ ਸੀ; ਜਿਸ ਨੂੰ ‘ਮੂਸਾ’ ਨੇ ਸੋਨੇ ਦੀ ਰੇਤ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਸੁਟਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ‘‘ਨਾਸਾਫਾ’’ ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ
ਖਬਰਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ (ਕੁਰਾਨ) ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ। ੧੦੦।

ਜੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ
ਦਿਹਾੜੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕੇਗਾ। ੧੦੧।

(ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ) ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਚੋਖੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ
ਤੱਕ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਇਹ
(ਭਾਰ) ਵੱਡਾ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੦੨।

ਜਦ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ
ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਠਾਵਾਂਗੇ
ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਲੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ^੧। ੧੦੩।

ਓਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਗੇ ਕਿ
ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਦਸ (ਸਦੀਆਂ) ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ
ਹਾਕਮ) ਰਹੇ ਸੀ। ੧੦੪।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਓਹ
ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਰਮ^੨ ਉੱਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਕਹੇਗਾ ਕਿ
ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਠਹਿਰੇ^੩
ਸੀ। ੧੦੫।

كَذَلِكَ نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنْبَاءِ مَا قَدْ سَبَقَ
وَقَدْ آتَيْنَكَ مِنْ لَدُنَّا ذِكْرًا ۖ

مَنْ أَعْرَضَ عَنْهُ فَإِنَّهُ يَحْمِلُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وِزْرًا ۖ

خَالِدٍ فِيهِ وَسَاءَ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ حِمْلًا ۖ

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الضُّورِ وَنَحْشُرُ الدَّجِيمِينَ يَوْمَئِذٍ
زُرْقًا ۖ

يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ۖ

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْ لَمْ حَرَيْقَهُ
إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا ۖ

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਯੂਰਪੀਨ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਲੀਆਂ
ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਉੱਨਤੀ ਮਗਰੋਂ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ,
ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਗੀਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਦਸ ਸਦੀਆਂ ਅਤੇ ਯੂਰਪੀਨ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ
ਇੰਨਾ ਹੀ ਬਣਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਧੰਮ ਜਾਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਈਸਾਈ-ਪਾਦਰੀ। ਸੋ ਕੋਥ ਵਿਚ “ਤਰੀਕਾਤੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ “ਸ਼ਰੀਫੁਲ ਕੋਮ” ਵੀ
ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰ।

^੩ਜਦ ਕਸਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੱਡਾ ਬੋੜ੍ਹਾ ਭਾਜਦਾ ਹੈ। ਏਸ ਪਾਸੇ ਹੀ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਪਹਾੜਾਂ¹ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ ਹਨ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਟ ਕੇ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੦੬।

وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ۖ

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਚਟੀਅਲ ਮੈਦਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੦੭।

يَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ۖ

ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੌੜ ਵੇਖੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਉੱਚਾਈ। ੧੦੮।

لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ۖ

ਉਸ ਦਿਨ ਲੋਕ ਸੱਦਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪੈਣਗੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ² ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਵਾਜ਼) ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ) ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦੱਬ ਜਾਣ-ਗਈਆਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਖੁਸ਼ਰ ਪੁਸ਼ਰ³ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕੇਗਾ। ੧੦੯।

يَوْمَئِذٍ يَتَّبِعُونَ الدَّاعِيَ لَأَعْوَجَ لَهُ وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا ۖ

ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਫਾਰਸ਼⁴, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਸਫਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਅਗਿਆ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਪਸੰਦ ਕਰੇਗਾ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਾ ਦੇਵੇਗੀ। ੧੧੦।

يَوْمَئِذٍ لَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ ۖ
الرَّحْمَنُ وَرَضِيَ لَهُ قَوْلًا ۖ

¹ਪਹਾੜ ਦਾ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

²ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਦੂਜੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਾਂਗ ਅਹਿਲ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਾਤੀਆਂ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਚੁਲ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਨਥੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਲਗ ਪੈਣਗੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਏਹੋ ਹੀ ਉਪਮਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

³ਅਰਥਾਤ—ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਬ ਜਾਣਗੀਆਂ।

⁴ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਈਸਾਈਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ 'ਈਸਾ' ਨੂੰ ਸਫਾਰਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਫਾਰਸ਼ੀ ਹੋਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਉੱਤੇ ਸਰਥਾ ਧਾਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਫਾਰਸ਼ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਈਸਾਈਅਤ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਫਾਰਸ਼ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੇਵਲ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੇ। ੧੧੧।

ਅਤੇ (ਉਸ ਦਿਨ) ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਤੇ ਦੁਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਅੱਗੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਖੁੱਕ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨਿਹਫਲ ਰਹੇਗਾ। ੧੧੨।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਕ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੧੩।

ਅਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਪੁਸਤਕ) ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦੇ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਡਰ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਣ। ਜਾਂ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੧੧੪।

ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਜੋ (ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੈ। ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਕੁਰਾਨ ਦੀ (ਬਾਣੀ) ਉਤਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਾਹਲ ਨਾ ਕਰ; (ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹੁ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ। ੧੧੫।

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا ١١١

وَعَنَتِ الْوُجُوهُ لِلْحَيِّ الْقَيُّومِ وَقَدْ خَابَ مَنْ حَمَلَ ظُلْمًا ١١٢

وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الظَّالِمَاتِ لَهُ وَمُؤْمِنٍ فَلَا يَخَفُ ظُلْمًا وَلَا هَضْمًا ١١٣

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا وَصَرَّفْنَا فِيهِ مِنَ الْوَعِيدِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ أَوْ يُحْدِثُ لَهُمْ ذِكْرًا ١١٤

فَقَطَّ اللَّهُ إِلَيْكَ الْخَبْرَ وَلَا تَعْجَلْ بِالْقُرْآنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُقْضَى إِلَيْكَ وَحْيُهُ وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا ١١٥

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਆਦਮ" ਨੂੰ (ਇਕ ਗੱਲ ਦੀ) ਪੱਕਿਆਈ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਪੱਕੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੧੬। (ਰਕੂਅ ੬)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਆਦਮ" (ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵਜੋਂ ਅੱਲਾਹ) ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ। ਤਾਂ "ਇਬਲੀਸ" ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੧੭।

ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ("ਆਦਮ" ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਆਦਮ"! ਇਹ ("ਇਬਲੀਸ") ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ (ਧੜਿਆਂ) ਨੂੰ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਕੱਢਵਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੂੰ (ਤੇ ਤੇਰਾ ਹਰੇਕ ਸਾਥੀ) ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਏ। ੧੧੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ (ਬਾਗ਼)^੧ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਭੁੱਖਾ ਨਾ ਰਹੇਂਗਾ; (ਤੇ ਨਾ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀ) ਅਤੇ ਤੂੰ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਂਗਾ। ੧੧੯।

ਤੂੰ ਪਿਆਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਂਗਾ; ਤੇ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਧੁੱਪ ਹੀ ਸਤਾਏਗੀ। ੧੨੦।

ਇਸ ਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਰਮ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਤੇ)^੨ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਆਦਮ"! ਕੀ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਹੁੱਖ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਆਂ, ਜੋ ਸਦਾ ਬਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ (ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਆਂ), ਜੋ ਕਦੇ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ੧੨੧।

وَلَقَدْ عَهِدْنَا إِلَىٰ آدَمَ مِنْ قَبْلِ قَنُوسٍ وَلَمْ يَجِدْ لَهُ عَزْمًا ۝

١١٦

وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ ۝

١١٧

فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَ مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى ۝

١١٨

إِنَّ لَكَ أَلَا تَجُوعَ فِيهَا وَلَا تَعْرَى ۝

١١٩

وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا وَلَا تَصْحَى ۝

١٢٠

فَوَسْوَسَ إِلَيْهِ الشَّيْطَانُ قَالَ يَا آدَمُ هَلْ أَرَاكَ عَلَىٰ شَجَرَةِ الْخُلْدِ وَمُلْكٍ لَّا يَبُلُ ۝

١٢١

^੧ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜਿੱਥਿਆ ਹੈ, ਜੋ "ਆਦਮ" ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਰਾਜ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇ।

^੨ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ਼ ਆਇਤ ੨੧ ਦੀ ਟੁਕ।

ਸੋ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ('ਆਦਮ' ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ) ਨੇ ਉਸ ਰੁੱਖ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਖਾਧਾ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖਿਆ ਸੀ,) ਜਿਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਸਵਰਗ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਸਾਧਨ^੧, (ਅਰਥਾਤ ਸੁਭ ਕਰਮ) ਲਪੇਟਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ 'ਆਦਮ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੨੨।

ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੨੩।

ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਧੜੇ) ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਓ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਦੇ ਵੰਗੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਸੁਮਾਰਗ ਆਏ, ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਮੇਰੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤੁਰੇਗਾ, ਉਹ ਕਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਨਾ ਕਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੪।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮੇਰੇ ਯਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਏਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖਦਾਇਕ ਜੀਵਨ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹਾ ਉਠਾਵਾਂਗੇ। ੧੨੫।

(ਇਸ ਤੋਂ) ਉਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਅੰਨ੍ਹਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ੧੨੬।

فَاَكَلَا مِنْهَا فَبَدَّتْ لَهُمَا سَوَاتُهُمَا
وَطَفِقَا يَخْصِفْنَ عَلَيْهِمَا مِنْ ذَرْقِ الْجَنَّةِ
وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى ۝

ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى ۝

قَالَ اهْبِطَا مِنْهَا جَمِيعًا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ فَإِنَّا
يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى دُفَيْنَ اتَّبِعْ هَذَا سَبِيلَ
يُضِلَّ وَلَا يَشْتَقِيَ ۝

وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا
وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَعْمًى ۝

قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمًى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا ۝

^੧ਵੱਖ ਸੁਰਤ ਇਅਰਾਫ਼ ਆਇਤ ੨੩ ਦੀ ਟੁਕ।

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ) ਇਹ ਫਰਮਾਏਗਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਲ ਵੀ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਆਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਵੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਵੰਡ ਸਮੇਂ) ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੨੭।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਹੈ), ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਕਰੜਾ ਤੇ ਚੋਖੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੨੮।

ਕੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ? ਏਹ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੧੨੯। (ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਜੇ ਇਕ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ, ਅਰਥਾਤ ਸਮਾਂ ਵੀ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਵੀ) ਕਸ਼ਟ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ (ਅਤੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ)। ੧੩੦।

ਸੋ ਜੇ ਕੁਝ ਏਹ (ਲੋਕ) ਆਖਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਸ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰ; (ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਏਹੋ ਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਜਾਏ) ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ

قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا ۖ وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى ۝

وَكَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِنْ بِآيَاتِ رَبِّهِ ۚ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَى ۝

أَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسْجِدِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى ۝

٤
١٢

وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَكَانَ لِزَامًا وَّاجِلٌ ۚ مُّسَوًّى ۝

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ

ਫੁੱਥਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਰਾਤ ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਮਿਆਂ ਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਦਿਨ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਕਰ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ (ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਏਂ। ੧੩੧।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਦੇ ਸਾਧਨ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਪਣੀਆਂ ਦੱਬੇ ਅੱਖਾਂ ਲੰਮੀਆਂ ਨਾ ਕਰ। (ਇਹ ਸਾਧਨ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਰਿਜ਼ਕ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੩੨।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦਾ ਰਹੁ ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪ ਵੀ ਇਸ (ਹੁਕਮ—ਅਰਥਾਤ ਨਿਮਾਜ) ਤੇ—ਕਾਇਮ ਰਹੁ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਰਿਜ਼ਕ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ; ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਚੰਗਾ ਅੰਤ ਸੰਜਮਤਾ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੧੩੩।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਓਹ ਸਾਡੇ ਵਲ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ। ੧੩੪।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ (ਰਸੂਲ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਕਸ਼ਟ ਦੁਆਰਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ

غُرُوبَهَا ۖ وَمِنْ أَنَايِ الْيَلِ فَسَبِّحْ
وَاطْرَافَ النَّهَارِ لَعَلَّكَ تَرْضَى ۝

وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِنْهُمْ
زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ ۚ وَرِزْقُ رَبِّكَ
خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۝

وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا ۖ لَا تَسْأَلْ
رِزْقًا ۚ نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَىٰ ۝

وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِنْ رَبِّهِ ۖ أَوَلَمْ تَأْتِهِمْ
بَيِّنَةٌ مَّا فِي الصُّحُفِ الْأُولَىٰ ۝

وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا

ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਲ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ
ਭੇਜਿਆ ਸੀ ? (ਜੇ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ), ਤਾਂ ਅਸੀਂ
ਹੀਣੇ ਤੇ ਪਤਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇਰੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ
ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਜਾਂਦੇ । ੧੩੫।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਦਾ
ਉਡੀਕਵਾਨ ਹੈ । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਦੀ)
ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ
ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਉੱਤੇ ਕਿਹੜਾ
ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ
ਚੁੱਕਾ ਹੈ (ਤੇ ਕਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ
ਚੁੱਕਾ) । ੧੩੬। (ਰਕੂਅ ੮)

لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ
أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى ⑩

قُلْ كُلُّ مُتَرَبِّصٍ فَتَرَبَّصُوا ۚ فَسَتَعْلَمُونَ مَنْ أَصْحَبُ
الْعِصَاطِ السَّوِيِّ وَمَنِ اهْتَدَى ⑪

(੨੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅੰਬੀਆ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੧੩ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੭ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਸੇਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧।

ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ,
ਪਰ (ਫੇਰ ਵੀ) ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ (ਵੱਡੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ
ਨਾਲ) ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਰਹੇ ਹਨ । ੨।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

إِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ
مُعْرِضُونَ ①

ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਵੱਲੋਂ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਨਸੀਹਤਨਾਮਾ ਆਉਂਦਾ
ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਖੌਲ
ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੩।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵੱਡੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ^੧। ਓਹ
ਜ਼ਾਲਮ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ)
ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਹੀ ਇਕ ਬੰਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਫੇਰ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਚਲਿਤਰਾਂ ਵਿਚ ਫਸ
ਜਾਂਦੇ ਹੋ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ
ਹੋ। ੪।

(ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ
ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ—ਜੋ ਸਾਰੇ
ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ (ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ)
ਹਨ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ
ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੫।

ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਵਿਰੋਧੀਆਂ) ਨੇ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ
ਤਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬਾਣੀ ਤਾਂ ਖਿੰਡੇ-
ਫੁੱਟੇ ਸੁਪਨੇ ਹਨ; ਸਗੋਂ (ਖਿੰਡੇ-ਫੁੱਟੇ ਸੁਪਨੇ ਵੀ
ਨਹੀਂ), ਇਸ ਨੇ ਓਹ ਗੱਲਾਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਆਪਣੇ
ਕੋਲੋਂ ਘੜੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਵੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੁਭਾਉ
ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਪੁਰਖ ਹੈ। (ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ
ਅੱਡ ਅੱਡ ਵੀਚਾਰ ਉਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।) ਸੋ ਇਸ ਨੂੰ
ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਲ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ
ਲਿਆਏ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਰਸੂਲ^੨ ਚਮਤਕਾਰ
ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੬।

مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنْ رَبِّهِمْ مُحَدَّثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ
وَهُمْ يَلْعَبُونَ ③

لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ وَأَسْرَأَ النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا
هَلْ هَذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ أَفَتَأْتُونَ السَّحَرَاءَ وَأَنْتُمْ
تُبْصِرُونَ ④

قُلْ رَبِّي يَعْلَمُ الْقَوْلَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ
السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑤

بَلْ قَالُوا أَضْغَاثُ أَحْلَامٍ بَلْ افْتَرَاهُ بَلْ هُوَ شَاعِرٌ
ظَلَمْنَا بِآيَةِ كَمَا أَرْسَلْنَا الْأَوَّلُونَ ⑥

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਵਾਉ” ਪਦ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ “ਅਤੇ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਭਾਵ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਅਤੇ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

^੨ਮੁੱਕੇ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਤਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਮਖੌਲ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਰਸੂਲ ਕਦੀ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦਸਦਾ।

ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਏਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ? ੧੭।

ਅਤੇ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਦਾ) ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰਦੇ ਸੀ। (ਹੋ ਇਨਕਾਰੀਓ !) ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਇਹ ਗੱਲ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਤਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ੧੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਅਤਿ ਲੰਮੀ ਆਯੂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸਨ ੧੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਸੀ। (ਵੇਰੀਆਂ ਹੱਥੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ੧੯।

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਬਜ਼ੁਰਗੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ੧੯।
(ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਨਗਰੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਚੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ੧੯।

مَا آمَنَتْ قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا أَفْمُ يُؤْمِنُونَ ①

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ إِلَّا رِجَالًا نُوْحِي إِلَيْهِمْ فَسَلُوا أَهْلَ الْبُيُوتِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ②

وَمَا جَعَلْنَاهُمْ جَسَدًا لَا يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَمَا كَانُوا خَالِدِينَ ③

ثُمَّ صَدَقْنَاهُمُ الْوَعْدَ فَأَنْجَيْنَاهُمْ وَمَنْ نَشَاءُ وَأَهْلَكْنَا الْمُسْرِفِينَ ④

لَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ كِتَابًا فِيهِ ذِكْرُكُمْ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ⑤

وَكَمْ قَصَصْنَا مِنْ قَرْيَةٍ كَانَتْ ظَالِمَةً وَأَنْشَأْنَا بَعْدَهَا قَوْمًا آخَرِينَ ⑥

੧ ਇਹ "ਖ਼ਾਲਦ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਕੋਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਮੁਫਰਦਾਤਿ ਰਾਗਬ)

ਸੋ ਜਦ (ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ (ਉਸ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਦੌੜਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ੧੩।

(ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਦੌੜੋ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਲ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਸੁਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਲ—ਪਰਤ ਜਾਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਥੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ੧੪।

ਇਸ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੌਕ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਜ਼ੁਲਮ ਹੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸੀ। ੧੫।

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹੋ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਉਸ ਵਾਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਖੇਤੀ ਵਾਂਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਜ-ਧਜ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ੧੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਨੂੰ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਾਂਜਿਆ ਸੀ; (ਸਗੋਂ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕਿਸੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ)। ੧੭।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ। ੧੮।

ਪਰ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਕੂੜ ਉੱਤੇ ਭਾਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰ ਕੁਚਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਕੂੜ) ਛੇਤੀ ਨਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਡਾ ਸ਼ੌਕ ਹੈ। ੧੯।

فَلَمَّا أَحَسُّوا بَأْسَنَا إِذَا هُمْ مِنْهَا يَرْكُضُونَ ﴿١٣﴾

لَا تَرْكُضُوا وَارْجِعُوا إِلَى مَا أُتْرِفْتُمْ فِيهِ وَمَسْكِنَكُمْ لَعَلَّكُمْ تُشْكُرُونَ ﴿١٤﴾

قَالُوا يَوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿١٥﴾

فَمَا زَالَتْ تِلْكَ دَعْوَاهُمْ حَتَّى جَعَلْنَاهُمْ حَصِيدًا خُمُودٍ ﴿١٦﴾

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لِعَيْنٍ ﴿١٧﴾

لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُمْ آيَةً أَتَخَذْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا ۖ إِنَّ كُنَّا لَفَاعِلِينَ ﴿١٨﴾

بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَاهِقٌ ۚ وَلَكُمْ الْوَيْلُ مِمَّا تَصِفُونَ ﴿١٩﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ 'ਈਸਾ' ਜੀ ਨੂੰ ਜੱਗ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਭੇਜਦੇ? ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਹੀ ਰੱਖ ਲੈਂਦੇ। (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਸੂਰਤ ਅੰਬੀਆ)

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਸਭ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਉਹ (ਉਸ ਤੋਂ) ਕਦੇ ਥਕਦੇ ਹੀ ਹਨ । ੧੨੦।

ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕਦੇ ਰੁੱਕਦੇ ਨਹੀਂ । ੧੨੧।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਅਜੇਹੇ ਇਸ਼ਟ ਘੜ ਲਏ ਹਨ ? ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਰਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ? । ੧੨੨।

ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ (ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ) ਵਿਚਾਲੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ । ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਜੋ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਉਣਤਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜੋ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ੧੨੩।

ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ; ਪਰ ਉਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ । ੧੨੪।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਘੜ ਲਏ ਹਨ ? ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ । ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਨ, ਵੱਡੇ ਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ।

وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لَا يَسْكَرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ ﴿١٢٠﴾

يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ ﴿١٢١﴾

أَمْ اتَّخَذُوا إِلَهًا مِنَ الْأَرْضِ هُمْ يُنشِئُونَ ﴿١٢٢﴾

لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا فَسُبْحَنَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿١٢٣﴾

لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ ﴿١٢٤﴾

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ إِلَهٍ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ هَذَا ذِكْرٌ مَنْ قَبْلُ وَذِكْرٌ مَنْ قَبْلُ بَلْ أَلِئْتُهُمْ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਪੂਰਨ ਇਸ਼ਟਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨਵਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਰਚਦਾ । ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ । ਜੇ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਅੱਡ ਅੱਡ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਟੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਦੁਨੀਆਂ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ।

^੨ਪਹਿਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਮਾਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ ਬੁਨ ਘੜ ਕੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਕੁਰਾਨ ਨੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਤੇ ਪਿਛਲਿਆਂ ਲਈ ਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਗਿਆ ।

ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਪਛਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ੨੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਭੇਜੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇੱਕੋ ਇਕ ਇਸ਼ਟ ਹਾਂ। ਸੋ (ਕੋਵਲ) ਮੇਰੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ^੧ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੨੬।

ਅਤੇ ਏਹ (ਲੋਕ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਉਹ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਉਣ-ਤਾਈ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਥਾਪਦੇ ਹਨ), ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ੨੭।

ਓਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਕ ਅੱਖਰ ਵੀ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੮।

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ (ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਓਹ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਹੈ—ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਭਉ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੨੯।

لَا يَعْلَمُونَ الْبَاقِيَ فَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٥﴾

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ ﴿٢٦﴾

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمَنُ وَلَدًا سُبْحَنَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ﴿٢٧﴾

لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنْ ارْتَضَىٰ وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهِ مُسْتَغْنُونَ ﴿٢٩﴾

^੧ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਇਹ ਆਇਤ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਤਿ ਕਠਨ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਮਜ਼ਹਬ ਸਾਫ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਮੁਸਬਿਤ” ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਮਨਫੀ” ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ। ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਸੋਧ ਵਾਸਤੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਰਬ “ਮੁਸਬਿਤ” ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਈਸ਼ਵਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦਿਸ਼ਟ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਕ-ਖੁੰਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੩੦। (ਰਕੂਅ ੨)

ਕੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਬੰਦ ਸਨ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ^੧, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ੩੧।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਪਹਾੜ ਬਣਾਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ (ਧਰਤੀ) ਓਹਨਾਂ (ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ) ਸਮੇਤ ਵੱਡੇ ਭੁੰਚਾਲ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਰਾਹ ਵੀ ਬਣਾਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ (ਅੱਡ ਅੱਡ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ) ਪੁੱਜ ਸਕਣ। ੩੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਫਤਰ, (ਅਰਥਾਤ ਰਾਖੀ ਦਾ ਸਾਧਨ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ) ਤੋਂ (ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਹੀ ਹਨ), ਮੂੰਹ ਮੋੜਦੇ ਹਨ। ੩੩।

وَمَنْ يَقُلْ مِنْهُمْ إِنِّي إِلَهٌ مِنْ دُونِهِ فَقَدْ كَبُرَ كِبْرًا
جَهَنَّمَ كَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ ﴿٣٠﴾

وَلَكُم بِرَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا
رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ
أَفَلَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣١﴾

وَجَعَلْنَا فِي الْأَرْضِ رَوَاسِيَ أَنْ تَمِيدَ بِهِمْ وَجَعَلْنَا
فِيهَا فِجَاجًا سُبُلًا لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣٢﴾

وَجَعَلْنَا السَّمَاءَ سَقْفًا مَحْفُوظًا ۖ وَهُمْ عَنْ
آيَاتِهَا مُعْرِضُونَ ﴿٣٣﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਤਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾ ਭੇਜੀ, ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਾ ਬਣਿਆ, ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ, ਅਰਥਾਤ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ, ਤਾਂ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਜੀਵਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹੋਰਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੇਹ ਲੋਕ ਫੇਰ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਗੇਂਦ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਚੱਕਰ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੇ ਕੰਦੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਵੇਂ ਮੰਡਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਅੰਦਰੂਨੀ ਧੁਰੇ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸੰਸਾਰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ
ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਏਹ ਸਾਰੇ ਹੀ
(ਅਕਾਸ਼ੀ ਗ੍ਰਹਿ) ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਬੇਰੋਕ
ਟੋਕ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ੩੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤੋਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੌਤ
ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ। ਕੀ ਜੋ ਤੂੰ ਮਰ ਜਾਏਂ,
ਤਾਂ ਓਹ ਸਦਾ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ? ੩੫।

ਹਰੇਕ ਜੀਵ ਮੌਤ (ਦਾ ਸੁਆਦ) ਚੱਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਨਾਲ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰਦੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਓੜਕ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ
ਪਰਤੋਗੇ। ੩੬।

ਅਤੇ ਜਦ ਇਨਕਾਰੀ ਤੇਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ
ਤੇਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਤੁਛ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ
ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕੀ ਏਹੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ
ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਪਰਗਟ
ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹ ਆਪ ਦਿਆਲੂ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ
ਹਨ। ੩੭।

ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਰੱਖੀ ਗਈ ਹੈ^੧। ਸੋ (ਚੇਤੇ
ਰੱਖੋ ਕਿ) ਮੈਂ^੨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸਾਂਗਾ।
ਸੋ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਬਾਰੇ) ਕਾਹਲੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ
ਲਓ। ੩੮।

ਅਤੇ (ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ) ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ, (ਅਰਥਾਤ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ
ਇਹ ਬਚਨ ਕਦ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ? ੩੯।

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ ④

وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ
فَهُمُ الْخَالِدُونَ ⑤

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً وَإِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ⑥

وَإِذَا رَأَوْا الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا يَتَخَذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا
أَهَذَا الَّذِي يَذْكُرُ إِلَهُكُمْ وَهُمْ يَذْكُرُ الْتَحْمِينَ
هُمْ كَفِرُونَ ⑦

خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ عَجَلٍ سَأُورِيكُمْ آيَاتِي فَلَا
تَسْتَعْجِلُونِ ⑧

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑨

^੧ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਕੌਸ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਮੁਫਰਦਾਤਿ ਰਾਗਬ।

^੨ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਹਜਰ ਦੀ ਆਇਤ ੨੮ ਦੀ ਟੁਕ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ।

ਜੇ ਇਨਕਾਰੀ ਉਸ ਘੜੀ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਨਾ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗ ਨੂੰ ਹਟਾ ਸਕਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ। (ਤਾਂ ਉਹ ਏਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾ ਕਰਦੇ)। ੪੦।

ਪਰ (ਉਹ ਕਸ਼ਟ) ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਚਣਚੇਤ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਸੋ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕੋਈ) ਮੁਹਲਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ੪੧।

ਅਤੇ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਆ ਕੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੪੨। (ਰਕੂਅ ੩)

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੌਣ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਪਰ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਦੇ ਹਨ। ੪੩।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਕੋਈ (ਸੱਚੇ) ਇਸ਼ਟ ਹਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈਣਗੇ? ਉਹ (ਇਸ਼ਟ) ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਵੀ ਰਾਖੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਸਾਡੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੪੪।

لَوْ يَعْلَمُ الَّذِينَ كَفَرُوا حِينَ لَا يَكْفُونُ عَنْ وُجُوهِهِمُ
النَّارَ وَلَا عَنْ ظُهُورِهِمْ وَلَا هُمْ يُصَرُّونَ ﴿٤٠﴾

بَلْ تَأْتِيهِمْ بَغْتَةً فَتَبْهَتُهُمْ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ رَدَّهَا
وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٤١﴾

وَلَقَدْ اسْتَهْزَيْ بِرُسُلِهِ مِنْ قَبْلِكَ عَادٌ بِالدِّينِ
سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٤٢﴾

قُلْ مَنْ يَكْلَأُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ مِنَ الرَّحْمَنِ
بَلْ هُمْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٣﴾

أَمْ لَهُمْ آلِهَةٌ تَمْنَعُهُمْ مِنْ دُونِنَا لَا يَسْتَطِيعُونَ
نَصْرَ أَنْفُسِهِمْ وَلَا هُمْ مِنَّا يُصْحَبُونَ ﴿٤٤﴾

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਧਨ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਕੀ ਓਹ ਏਹ ਨਹੀਂ ਫੇਖਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਲ ਵਧ ਰਹੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਕੰਢਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਕੀ (ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣਗੇ? 18੫।

ਤੁ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਥਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਅਤੇ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਜਦੋਂ (ਆਤਮਕ) ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ। 18੬।

ਅਤੇ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਗਰਮੀ ਦਾ ਕੋਈ ਸੋਕ ਲਗ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਬਹੁਤ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸੀ। 18੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅਜੇਹੇ ਤੋਲ ਦੇ (ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਤੋਲਣ ਵਾਲੇ) ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉੱਤੇ ਰਤੀ ਭਰ ਵੀ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇਕ ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿੰਨਾ ਵੀ (ਕੋਈ ਸੂਝ) ਕਰਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ (ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ) ਮੱਜ਼ੂਦ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਲੋਖਾਂ ਲੋਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹਾਂ। 18੮।

بَلْ مَتَّعْنَا هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حُلَالَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ أَفَلَا يَرَوْنَ أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ إِنَّهُمْ لَظَالِمُونَ ①

قُلْ إِنَّمَا أُنذِرُكُمْ بِالْوَحْيِ وَلَا يَسْمَعُ الصُّمُّ الدُّعَاءَ إِذَا مَا يُنذَرُونَ ②

وَلَيْنَ فَتَنَّهُمْ نَفْحَةً مِنْ عَذَابِ رَبِّكَ لَيَعُولُنَّ ③
يَوْمَئِذٍ إِنَّا لَكَا ظَالِمِينَ ④

وَلَطَمَ الْمَازِينَ الْقَسَطِ لِيَوْمِ الْقِيَمَةِ ⑤
لَفَسَّ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ ⑥
إِنَّمَا بِهَا ۖ وَكَفَى بِنَا حَسِيبِينَ ⑦

1 ਅਰਥਾਤ—ਦੇਸ ਦੇ ਸਿਰੇ ਤੇ ਨਵੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

2 ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਦੇ ਪਦ "ਅੱਲਮਵਾਜ਼ੀਨ" ਤੇ "ਅੱਲਕਿਸਤ" ਹਨ; ਚੁੰਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪਦਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਅਰਥ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਅਰਥ ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਤੇ “ਹਾਰੂਨ” ਨੂੰ ਸੱਚ ਬੂਠ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਚਾਨਣਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਜਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੪੯।

ਓਹ (ਸੰਜਮੀ) ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਤੋਂ ਇਕਾਤ ਵਿਚ (ਵੀ) ਡਰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਡਰ ਸੀ। ੫੦।

ਅਤੇ (ਇਹ ਕੁਰਾਨ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਇਲਹਾਮੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖੂਬੀਆਂ ਵਗ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਇਨਕਾਰੀ (ਹੋ ਰਹੇ) ਹੋ ? ੫੧। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਵਿਦਵਤਾ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਸੀ। ੫੨।

(ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੋਤੇ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹ ਕੋਹੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗ ਤੁਸੀਂ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ੫੩।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ (ਮੂਰਤੀਆਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ੫੪।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤਦ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਸੀ। ੫੫।

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى وَهَارُونَ الْفُرْقَانَ وَضِيَآءَ
وَذِكْرًا لِّلْمُتَّقِينَ ④

الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُمْ مِّنَ النَّاسِ
مُشْفِقُونَ ⑤

وَهَٰذَا ذِكْرُ مُبْرِكِ أَنزَلْنَاهُ ۖ أَفَأَنْتُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ⑥

وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِن قَبْلُ وَكُنَّا
بِهِ عَلِيمِينَ ⑦

إِذْ قَالَ لِأَبْنَيْهِ وَقَوْمِهِ مَا هَٰذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي
أَنْتُمْ لَهَا عَٰقِفُونَ ⑧

قَالُوا وَجَدْنَا آبَاءَنَا لَهَا عِبَادِينَ ⑨

قَالَ لَقَدْ كُنْتُمْ أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ⑩

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਮੁਬਾਰਾਕੁਨ” ਪਦ ਹੈ, ਜੋ “ਬਿਰਕਾਤੁਨ” ਪਦ ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਛੱਪੜ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਮੁਬਾਰਾਕੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ “ਵਗ ਕੇ ਆ ਗਈਆਂ ਹਨ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਖੌਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੫੬।

ਉਸ ('ਇਬਰਾਹੀਮ') ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਹਾਮੀ ਭਰਦਾ ਹਾਂ। ੧੫੭।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਸਮ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਇਕ ਪੱਕੀ ਵਿਓਂਤ ਕਰਾਂਗਾ। ੧੫੮।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ (ਮੂਰਤੀਆਂ) ਨੂੰ ਭੰਨ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ) ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਆਉਣ। ੧੫੯।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰਾ ਕਿਸ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਅਜੇਹਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ੧੬੦।

(ਤਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਗੱਭਰੂ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ 'ਇਬਰਾਹੀਮ' ਹੈ, ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ੧੬੧।

قَالُوا أَاجْتَنَّا بِالْحَقِّ اَمْ اَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝

قَالَ بَلْ رَبُّكُمْ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ الَّذِي فَطَرَهُنَّ ۖ وَاَنَا عَلَىٰ ذِكْرِكُمْ مِنَ الشّٰهِدِينَ ۝

وَقَالَ لِلّٰهِ لَا كُفْيَدَنَّ اَصْنَامُكُمْ بَعْدَ اَنْ تَوَلَّوْا مُدْبِرِينَ ۝

يُجْعَلُكُمْ جُدَا ۚ اِلَّا كَيْدًا لَّهُمْ لَعَلَّهُمْ يُدْرِكُونَ ۝

قَالُوا مَنْ فَعَلَ هٰذَا بِالِهَيْتِنَا ۚ اِنَّهٗ لَمِنَ الظّٰلِمِينَ ۝

قَالُوْا سَعَفَا فَمَنْ يَدْكُرُهُمْ يُقَالُ لَهُ اِبْرٰهِيْمُ ۝

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਯਜ਼ਕੁਰੁਹਮ" ਪਦ ਹੈ; ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ; ਚੁੰਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਜੀ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਚੰਗੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ "ਉਣਤਾਈਆਂ" ਦਾ ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

(ਤਦ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ, ਤਾਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸੱਦੋ, ਸ਼ਾਇਦ (ਉਸ ਬਾਰੇ) ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ੬੨।

قَالُوا قَاتُوا بِهِ عَلَىٰ أَعْيُنِ النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَشْهَدُونَ ①

ਫੇਰ (ਓਹਨਾਂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ! ਕੀ ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਕਾਰਾ ਤੂੰ ਕੀਤਾ ਹੈ ?। ੬੩।

قَالُوا مَا أَنتَ فَعَلْتَ هَذَا بِالْهَيْئَةِ يَا بَرْهَيْمُ ②

(“ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਓੜਕ) ਕਿਸੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੂਰਤੀ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਖੜੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਬੋਲ ਸਕੇ, ਤਾਂ (ਉਸ ਤੋਂ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ) ਪੁੱਛ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ। ੬੪।

قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنَّهُمْ يَنْطِقُونَ ③

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ^੧ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਹੀ ਹੋ। ੬੫।

فَرَجَعُوا إِلَى الْأَنْصَابِ فَقَالُوا أَكُفِّرُكُمْ بِالْكَافِرِينَ ④

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਡੋਗ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, (ਅਰਥਾਤ ਨਿਰੁੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ^੨) ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਇਹ ਬੱਲਿਆਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੬੬।

ثُمَّ لَئِنْ سَأَلْتُمْ عَلَىٰ رُءُوسِهِمْ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ ⑤

^੧ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੇਖੋ ਅੱਲਾਮਾ “ਅਬੁਲਬਕਾ” ਦੀ ਪੁਸਤਕ “ਇਮਲਾ”, ਜਿਲਦ ੨, ਪੰਨਾ ੭੧

^੨ “ਅਨਫੁਸ” ਨਫਸ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਜੀਵਾਤਮਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਚੂੰਕਿ ਕੌਮ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਨਾਫਾਸਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੩ ਤਫਸੀਰ “ਬਹਿਰਿ ਮੁਹੀਤ” ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਲੋਕ ਇਸ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਘਬਰਾਏ ਸਨ ਕਿ ਛੋਟੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਅੱਕੁਤ ਦਾ ਕੋਈ ਹਲ ਢੂੰਡਣ। ਸਾਡਾ ਇਹ ਟੀਕਾ “ਰਹੁਲ ਮਆਨੀ” ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ “ਬਹਿਰਿ ਮੁਹੀਤ” ਤੇ “ਰਹੁਲ ਮਆਨੀ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ।

(ਇਸ ਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਨਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹਾਣ ਪੂਰਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ੬੭।

(ਅਸੀਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਵੱਡਾ ਸ਼ੋਕ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ? ੬੮।

(ਇਸ ਤੇ ਓਹ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ) ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸੁਟੋ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ। ੬੯।

ਤਦ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਅੱਗ! ਤੂੰ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਵਾਸਤੇ ਠੰਢੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾ ਅਤੇ ਉਸ ਲਈ ਸਲਾਮਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਵੀ ਬਣ ਜਾ। ੭੦।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਭੇੜਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਵਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੭੧।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ "ਲੂਤ" ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦੇਸ ਵਲ ਬਚਾ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਰਕਤ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ੭੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਇਸਹਾਕ" ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪੱਤਰੇ ਵੱਜੋਂ "ਯਾਕੂਬ" ਵੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ੭੩।

قَالَ اتَّبِعُونِ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ ①

أَمْ لَكُمْ وَلِيًا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ②

قَالُوا حَرِّقُوهُ وَانصُرُوا آلِهَتَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ فاعِلِينَ ③

قُلْنَا يَنْتَارِكُونِي بِرُءُوسِهِمْ عَلَىٰ أَرْهَامِهِمْ ④

وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ⑤

وَنَجَّيْنَاهُ وَلُوطًا إِلَى الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا لِلْعَالَمِينَ ⑥

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً ۚ وَكَوْنًا جَعَلْنَا ضِلْعَينِ ⑦

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਲੋਕਾਂ ਦਾ) ਇਮਾਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ, ਅਥਵਾ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦੇਣ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਸਨ। ੭੪।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ) "ਲੂਤ" (ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਯੁਕਤੀਆਂ^੧ ਤੇ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਗਰੀ ਤੋਂ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਕਰਦੀ ਸੀ—ਫੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ। (ਉਹ "ਲੂਤ" ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਇਕ ਭੇਡੀ ਜਾਤੀ, ਅਰਥਾਤ ਮਨਮੁਖ ਸਨ। ੭੫।

ਅਸੀਂ ਉਸ ("ਲੂਤ") ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਹਰ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੭੬। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ "ਨੂਹ" ਨੇ ਉਸ ("ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੀ ਘਟਨਾ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਘਬਰਾਹਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੭੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇਡੀ ਜਾਤੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੱਥ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੭੮।

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يُهْدُونَ بِأَمْرِنَا وَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءَ الزَّكَاةِ وَكَانُوا لَنَا عِبْدِينَ ﴿٧٤﴾

وَلَوْ كُنَّا آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْقَرَارِ
الَّتِي كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبِيرَاتُ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ
فَسَقِين ﴿٧٥﴾

وَأَدْخَلْنَاهُ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٦﴾

وَنُوحًا إِذْ نَادَى مِنْ قَبْلُ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَنَجَّيْنَاهُ
وَأَهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ﴿٧٧﴾

وَنَصْرْنَاهُ مِنَ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِنَا
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمَ سَوْءٍ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٧٨﴾

^੧ਯੁਕਤੀਆ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦੁਕਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ "ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜੋ ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਅਤੇ “ਦਾਉਦ” ਤੇ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਨੂੰ (ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ), ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਖੇਤ ਦੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਿ ਇਕ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾ ਗਏ ਸਨ, (ਅਰਥਾਤ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਗਏ ਸਨ) ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਗਵਾਹ ਸੀ। ੧੭੬।

ਅਸੀਂ ਅਸਲ ਗੱਲ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਨੂੰ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ “ਦਾਉਦ” ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਸੀ। ੧੭੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਲਿਬਾਸ ਬਣਾਉਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾ ਸਕੇ। ਸੋ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣੋਗੇ? ੧੭੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਬਰਕਤ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਲਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ। ੧੭੯।

ਅਤੇ ਕਈ ਬਾਗੀ ਲੋਕ^੧ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਸਨ,

وَدَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَسَتْ فِيهِ غَمْرُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لَكُمْ شُهَدَاءَ ۝

فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَاهُمْ خُزُنًا وَعِلْمًا ۚ وَنَاوُفًا مَعَ دَاوُدَ الْجِبَالِ يَسُدُّنَ وَالطَّيْرِ وَكُنَّا فَعِلِينَ ۝

وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ لَّكُمْ لِنُخَفِيَكُمْ مِنْ
بِأَسْكُمُ فَهَلْ أَنْتُمْ شَاكِرُونَ ۝

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عَاصِفَةً تَجْرِي بِأَمْرِهِ إِلَى
الْأَرْضِ الَّتِي بَرَكْنَا فِيهَا وَكُنَّا بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمِينَ ۝

وَمِنَ الشَّيَاطِينِ مَنْ يَغُوصُّونَ لَهُ وَيَعْمَلُونَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਗਵਾਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਡਾਕੂਆਂ ਆਦਿ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪੁਚਾਇਆ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਗਾਨਮੁਨ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਟੀਕਾ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਬੱਕਰੀਆਂ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ “ਗਾਨਮੁਲ ਕੌਮ” ਦਾ ਭਾਵ ਗਵਾਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਹਨ; ਜੋ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਤੇ “ਦਾਉਦ” ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਡ-ਬੱਕਰੀਆਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਜੀ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ “ਸਾਮ” ਦੇ ਉਤਾਰ ਤੋਂ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ “ਫਲਸਤੀਨ” ਵਲ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੩ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਸੈਤਾਨ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬਾਗੀਆਂ ਤੇ ਸਿਰਕਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ। “ਖਲੀਜ ਫਾਰਸ” ਦੇ ਕੰਢਿਆਂ ਤੇ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਲਈ ਮੱਤੀ ਆਦਿ ਕਦਦੇ ਸਨ, ਜੋ “ਬਹਰੇਨ” ਤੇ “ਮਸਕਤ” ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ।

ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਸਨ
ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ
ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ
ਸੀ। ੮੩।

ਅਤੇ (ਤੂੰ) "ਅੱਯੂਬ" ਨੂੰ (ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰ), ਜਦ ਉਸ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ
ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ !) ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ
ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੁਖ ਨੇ ਆ ਫੜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ
ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕਿਰਪਾਲ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ
ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ। ੮੪।

ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ
ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਦੁਖ ਉਸ ਨੂੰ ਪੁੱਜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ
ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ
ਪਰਵਾਰ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ
ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਹੋਰ ਬਥੇਰਾ
ਕੁਝ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ
ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਰਣ
ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ੮੫।

ਅਤੇ "ਇਸਮਾਈਲ" ਨੂੰ ਵੀ (ਚੇਤੇ ਕਰੋ) ਅਤੇ
"ਇਦਰੀਸ" ਨੂੰ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ "ਜ਼ੁਲਕਿਫਲ" ਨੂੰ
ਵੀ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਸਨ। ੮੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ
ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਸਨ। ੮੭।

عَمَّا دُونَ ذَلِكَ وَكُنَّا لَهُمْ حَافِظِينَ ۝

وَأَيُّوبَ إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ
أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ۝

فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ
وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرًا
لِّلْعَالَمِينَ ۝

وَإِسْمَاعِيلَ وَإِدْرِيسَ وَذَا الْكِفْلِ كُلٌّ مِّنَ
الضَّالِّينَ ۝

وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِّنَ الصَّالِحِينَ ۝

1 ਇਸ ਥਾਂ "ਇਸਮਾਈਲ", "ਇਦਰੀਸ" ਤੇ "ਜ਼ੁਲਕਿਫਲ" ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਕ ਥਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅੱਡ ਸਮਿਆਂ ਦੇ ਨਬੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਰੀਅਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਬੀ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਖੜਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਸਨ ਤੇ "ਜ਼ੁਨੂਨ" ਵੀ ਉਕਤ ਸਬੰਧ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ "ਜ਼ੁਨੁਨ" (ਅਰਥਾਤ "ਯੂਨਸ" ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ), ਜਦ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਇਸ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ਸੋ ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੈਥੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਨਿਰਾਲਮ ਹੈਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੮੮।

ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਕ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੮੯।

ਅਤੇ "ਜ਼ਿਕਰੀਆ" ^੨ ਨੂੰ ਵੀ (ਯਾਦ ਕਰੋ), ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਕੱਲਾ ਨਾ ਛੱਡਣਾ। ਤੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਵਾਰਸ ਹੈਂ। ੯੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ "ਯਹਿਯਾ" ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਅਰੰਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭਉ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰਿਆ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੯੧।

وَذَا التَّوْنِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ٨٨

فَأَسْتَجِبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذَلِكَ نُفَجِّى الْمُؤْمِنِينَ ٨٩

وَرَكْرَكِيَّا إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ ٩٠

فَأَسْتَجِبْنَا لَهُ وَوَهَبْنَا لَهُ يَحْيَىٰ وَأَصْلَحْنَاهُ ٩١
رَوْحَهُ إِنَّهُمْ كَانُوا يُسْـَٔرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ
يَدْعُونََنَا رَغَبًا وَرَهَبًا وَكَانُوا لَنَا خَشِيعِينَ ٩٢

‘ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ “ਲੰਨਕੰਦਿਰਾ ਅਲੇਹਿ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਟੀਕਾਕਾਰਾ ਨੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਯੂਨਸ” ਨੇ ਇਹ ਜਾਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਨਹੀਂ ਸਕਾਂਗੇ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਕੌਸ ਵਿਚ “ਕਾਦਾਰਾ ਅਲੇਹਿ” ਦਾ ਅਰਥ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹੋ ਅਰਥ ਇੱਥੇ ਠੀਕ ਘਟਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ “ਯੂਨਸ” ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵਧਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹੋ ਅਰਥ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਇਕ ਨਬੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

੨ “ਜ਼ਿਕਰੀਆ” ਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਲਈ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਸਰੀਅਮ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ “ਜ਼ਿਕਰੀਆ” ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਸਨ।

ਅਤੇ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਤਿ-ਸਤਿ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕੁਝ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਗ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।^੧ ੯੨।

ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਜਾਤੀ ਇੱਕੋ ਹੀ ਜਾਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਾਂ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੯੩।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ) ਨੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ (ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦਸ਼ਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਧਾਰਨ) ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ^੨। ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੯੪। (ਰਕੂਅ ੬)

ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਜਤਨ ਨੂੰ ਰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਲਿਖ ਰੱਖਾਂਗੇ। ੯੫।

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਨਗਰੀ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਇਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਮੁੜ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਣਗੇ। ੯੬।

وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ زُرِّجَا
وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ①

إِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً ۖ وَأَنَا رَبُّكُمْ
فَاعْبُدُونِ ②

وَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ كُلُّ إِلَهَةٍ
بِمَا رَجَعُون ③

فَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَا
كُفْرَانَ لِسَعِيدٍ ۖ وَإِنَّا لَهُ كَنُتُونَ ④

وَحَرَّمَ عَلَىٰ قَرِينِهِ أَهْلَكْنَاهَا ۖ إِنَّهُمْ لَآ
يَرْجِعُونَ ⑤

^੧ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ “ਮਰੀਅਮ” ਤੇ “ਈਸਾ” ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਹਰੇਕ ਸਤਰ ਦਾ ਨਾਂ ਆਇਤ, ਅਰਥਾਤ ਚਮਤਕਾਰ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਰਾ ਕੁਰਾਨ ਉਤਰਿਆ ਸੀ, ਇਹ ਸਾਰਾ ਹੀ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਭਾਗ ਦੇ ਲਾਭ ਵਾਸਤੇ ਮਿਥ ਲਏ ਸਨ। ਸੋ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੋਥੇ ਬਣਾ ਲਏ ਹਨ; ਕੋਈ ਜੋਥਾ “ਜ਼ਮੀਅਤੁੱਲ ਉਲਮਾ” ਕਹਾਉਂਦਾ ਤੇ ਕੋਈ “ਨਦਵਾਤੁੱਲ ਉਲਮਾ”, ਕੋਈ “ਸੁਨੀਆ”, “ਬੋਰੋਲਵੀਆ” ਤੇ “ਅਹਿਲਿ ਹਦੀਸਾ” ਦੀ ਜੋਥੇਬੰਦੀ ਹੈ। ਉਥੇ ਇਹ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਆਨ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਰਾਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਓਹ ਆਪਣੀਆਂ ਜੋਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੇ ਲੀਡਰਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਸਾਰੇ ਪਾਪਤ ਵੇਲ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ^੧ ਜਦ “ਯਾਜੂਜ” ਤੇ “ਮਾਜੂਜ” ਵਾਸਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਉਚਾਈ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਛਲਾਘਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਰ ਜਾਣਗੇ। ੯੭।

ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਸੱਚਾ ਬਚਨ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ^੨ ਦੀਆਂ ਟੱਡੀਆਂ ਰਹਿ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਿਨ ਬਾਰੇ ਵੱਡੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਚਾਲਸ ਸੀ। ੯੮।

(ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ) ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸੀ, ਸਭ ਦੇ ਸਭ ਨਰਕ ਦਾ ਬਾਲਣ ਬਣੇਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਜਾਉਗੇ। ੯੯।

ਜੇ ਉਹ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਮਿਥਦੇ ਹਨ,) ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਨਾ ਜਾਂਦੇ, ਅਰਥਾਤ (ਉਹ) ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਤਾਂ ਚੋਖੀਆਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤਕ ਉਸ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ੧੦੦।

حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ ⑩

وَاقْتَرَبَ الْوَعْدُ الْحَقِّ إِذَا هِيَ شَاخِصَةٌ أَبْصَارُ الَّذِينَ كَفَرُوا يَوِيلُكُمَا قَدْ كُنَّا فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا بَلْ كُنَّا ظَالِمِينَ ⑪

إِن كُنتُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبَ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ ⑫

لَوْ كَانَ مَوْءَلَاؤُهُمْ إِلَهَةٌ مَّا وَرَدُوهُمْ وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ ⑬

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ “ਯਾਜੂਜ” ਤੇ “ਮਾਜੂਜ” ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ “ਯਾਜੂਜ” ਤੇ “ਮਾਜੂਜ” ਜਦ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਰ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਮੁਰਦਾ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਅਣਖ ਤੇ ਜੰਸ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਜਾਗਰਤਾ ਆ ਜਾਏਗੀ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਾਂ ਇੱਥੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁਰਦਾ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

^੩ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਨਰਕ ਤਾਂ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹੁੰਜਤ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ: ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਥਾਂ ਨਰਕ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਉਤਰਣ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜਣ ਵਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲੱਗੀ ਰਹਿਣੀ ਸੀ। ਸੋ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਤੇ ਸਾਖੀ ਹੈ।

ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ (ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ^੧) ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਗੇ। ੧੦੧।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਚੰਗੇ ਵਰਤਾਉ ਦਾ ਬਚਨ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਓਹ ਉਸ ਨਰਕ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੦੨।

ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੁਣਨਗੇ ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ (ਹਾਲਤ) ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੦੩।

ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਥਾਨੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੦੪।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਪੇਟ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਲਪੇਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰਚਾਇਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁੜ ਇਸ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਵਾਂਗੇ^੨। ਇਹ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ੧੦੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਜ਼ਬੂਰ” ਵਿਚ ਕੁਝ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਲਿਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ (ਪਵਿੱਤਰ) ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਾਰਸ ਮੇਰੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੧੦੬।

لَهُمْ فِيهَا زَوْجٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ ①

إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ أُولَٰئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ ②

لَا يَسْمَعُونَ حَيِّسَهَا وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خُلْدُونَ ③

لَا يَحْزَنُهُمُ الْفَزَعُ الْأَكْبَرُ وَتَتَلَقَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ هَٰذَا يَوْمُكُمْ الَّذِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ④

يَوْمَ تَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِ لِلْكِتَابِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعَدًّا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ⑤

وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِن بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ ⑥

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਨਸਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਨਵੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਜਨਮ ਧਾਰਨਗੀਆਂ ਤੇ ਜਿੰਦਾ ਹੋਣਗੀਆਂ: ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ “ਅਵਰੀਕਾ”, ਜੋ ਇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਲਾਕਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਸ (ਮਜ਼ਮੂਨ) ਵਿਚ ਇਕ ਸੁਨੇਹਾ ਹੈ^੧, ਉਸ ਜਾਤੀ ਲਈ ਜੋ ਭਜਨੀਕ ਹੈ। ੧੦੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿਮਤ^੨ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ੧੦੮।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸਟ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨੋਗੇ (ਕਿ ਨਹੀਂ)? ੧੦੯।

ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ (ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ) ਹਰੇਕ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ) ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜੇਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਜਿਸ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਜਾਂ ਦੂਰ ਹੈ। ੧੧੦।

ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਹੀ ਪਰਗਟ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੧।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ (ਉਹ ਗੱਲ—ਜੋ ਉੱਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ) ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਪਰਖ ਹੋਵੇ ਅਤੇ (ਇਸ ਰਾਹੀਂ) ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤੁਹਾਨੂੰ^੩ ਲਾਭ ਪੁਚਾਉਣਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਹੋਵੇ, (ਜਾਂ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ)। ੧੧੨।

إِنَّ فِي هَذَا لَبَلَاغًا لِّقَوْمٍ عِبِيدِينَ ⑩

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ ⑪

قُلْ إِنَّمَا يُوحِي إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ ⑫
فَهَلْ أَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ ⑬

إِن كَانَ تَوَلَّوْا فَقُلْ أَدْنَتْكُمْ عَلَىٰ سَوَاءٍ وَإِنِ ادْرَأَ ⑭

أَقْرَبِي أَمْ يَبْعِدُ مَا تُوعَدُونَ ⑮

إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ ⑯

وَإِنِ ادْرَأَىٰ لَعَلَّهُ فِتْنَةٌ لِّكُمْ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ ⑰
حِينٍ ⑱

^੧ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਓਹ 'ਫਲਸਤੀਨ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਨ;

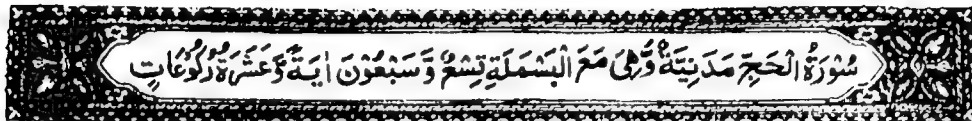
^੨ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਯਹੂਦੀ 'ਫ਼ਲਸਤੀਨ' ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਜਮਾ ਲੈਣਗੇ, ਪਰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਬੀ ਰਹਿਮਤ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖੇਗਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਫੇਰ ਕਦੇ ਯਹੂਦੀ 'ਫ਼ਲਸਤੀਨ' ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ।

(ਇਸ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਤਰਣ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ
‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ
ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਫੈਸਲਾ^੧
ਕਰ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਦਿਆਲੂ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋ ਇਨਕਾਰੀਓ ! ਜੋ
ਕੱਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਉਸੇ ਤੋਂ
ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ੧੧੩। (ਰਕੂਅ ੭)

قُلْ رَبِّ اَحْكُم بِالْحَقِّ وَرَبُّنَا الرَّحْمَنُ الْمَنَّانُ
عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ۝

(੨੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਹੱਜ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਕਰਾਨ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੭੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੦ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ
ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ; ਕਿਉਂਕਿ (ਫੈਸਲੇ ਵਾਲਾ) ਭੁੰਚਾਲ^੨
ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ । ੨।

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ النَّاسِ
شَيْءٌ عَظِيمٌ ۝

ਜਿਸ ਦਿਨ^੩ ਤੁਸੀਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੇਖੋਗੇ, ਤਾਂ ਹਰੇਕ
ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਤੀਵੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਦੁਧ
ਪਿਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ

يَوْمَ تَرَوْنها تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ ۝

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਰਾਹੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ
ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪੂਰਾ ‘ਫੈਲਸਤੀਨ’ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ
‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਸਾਰਾ ਜਗ ਦਿਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਲਏਗਾ ।
ਨਾਂ ਰੂਸ ਇਸਰਾਈਲ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਨਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਅੰਤਲੀ ਬਿਪਤਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਗ ਦੇ ਸਾਰੇ ਝਗੜੇ ਮੁੱਕ ਜਾਣਗੇ ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ ਤਾਂ ਜਗ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਹਰੇਕ ਗਰਭਵਤੀ ਦਾ ਗਰਭ ਡਿਗ ਪਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ (ਹੋ ਗਏ) ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਸੁਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ੩।
ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤੇ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) ਹਰੇਕ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਤੇ ਥਾਗੀ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਬਣਦੇ ਹਨ। ੪।

(ਹਾਲਾਂਕਿ) ਉਹਨਾਂ (ਥਾਗੀਆਂ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਲੋਕਾਂ) ਬਾਰੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਵੀ ਅਜੇਹੇ (ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਰੱਖੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ (ਥਾਗੀ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਪ੍ਰਾਣੀ) ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਨਰਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵਲ ਲੈ ਜਾਏਗਾ। ੫।

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਸੀ, ਫੇਰ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ; ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ—ਜੋ ਚੰਬੜ ਜਾਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੀ ਸੀ, ਫੇਰ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਜੋ (ਮਾਸ ਦੀ) ਬੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਹ (ਮਾਸ ਦੀ) ਬੋਟੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਅਸਲੀਅਤ) ਪਰਗਟ ਕਰ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਗ਼ਰਬਾਂ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਬਾਲਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (ਗਰਭ ਤੋਂ) ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ ਹਾਂ।

وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَرَىٰ وَمَا هُمْ بِسُكَرَىٰ وَلَٰكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ ③

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ يَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَّرِيدٍ ④

كُتِبَ عَلَيْهِ أَنَّهُ مَن تَوَلَّاهُ فَأَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ⑤

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِن كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِّن تَرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُّضْغَةٍ مُّخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُّخَلَّقَةٍ لِّنَبِّئَنَّكُمْ وَنُقَرَّرَ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ آجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِّتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ وَمِنْكُمْ

(ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਾਂ), ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਉਮਰ ਤਕ ਪੁੱਜ ਕੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਤਿ ਬੁਢੇਪੇ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਜਾ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਵਿੱਦਿਆ-ਹੀਣ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ (ਕਦੇ ਕਦੇ) ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਬਲ ਗੁਆ ਬਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫੁੱਲਣ-ਫਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਬਨਾਸਪਤੀ ਉਗਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ੬।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਇਹ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹੋ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਉਸ ਗੱਲ ਤੇ (ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਛਾ) ਕਰੇ, (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਜੋ ਸਮਾਂ ਨਿਅਤ ਹੈ^੧, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਆ ਕੇ ਰਹੇਗਾ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ (ਦੱਬੇ) ਪਏ ਹਨ, ਜ਼ਰੂਰ ਮੁੜ ਉਠਾਏਗਾ। ੮।

ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨ, ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ

مَنْ يَتُوقِ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْدَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَأَبْتَتَتْ مِنْ كُلِّ ذَوْجٍ يَهْنِجُ ①

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّهُ يُخَيِّ الْمَوْتَى وَ أَنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ②

وَأَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا وَلَ أَنَّ اللَّهَ يُبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ③

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَ

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਅੱਲਾਹ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ “ਅੱਲ” ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਪਦ ਦਾ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਨਿਅਤ ਸਮਾਂ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਕਿ ਉਹ ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।) ਤਾਂ ਜੁ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਕੁਰਾਹੀਏ ਕਰ ਦੇਣ। ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਹੀਣਤਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜਨ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੯-੧੦।

ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਮਾਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੧। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ^੧, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੇਵਲ ਡਿਗਦੇ ਦਹਿੰਦੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ (ਬੰਦਗੀ) ਤੇ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੀ ਸੇਧ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਉਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ; ਅਰਥਾਤ ਏਹੋ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਘਾਟਾ ਹੈ। ੧੨।

ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹਾਣ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹੋ ਹੀ ਅਤਿ ਦੀ ਬੇਮੁਖਤਾਈ ਹੈ। ੧੩।

ਉਹ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਾਣ, ਲਾਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਸੁਆਮੀ ਵੀ ਭੇਡਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਭੇਡੇ ਹੀ ਹਨ। ੧੪।

لَا هُدًى وَلَا كِتَابٌ مُبِينٌ ①
ثَانِي عَظْفِهِ يُضِلُّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُ فِي
الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَذَابَ
الْحَرِيقِ ②

ذَلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَكَ وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلِيمٍ
لِّلْعَبِيدِ ③

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَجْهَدُ اللَّهُ عَلَىٰ حَرْفٍ فَإِنْ
أَصَابَهُ خَيْرٌ لِّطَمَآنٍ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فَتْنَةٌ
لِّنَّقَلَبٍ عَلَىٰ وَجْهِهِ تَفْخَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ
ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ④

يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَمَا لَا
يَنْفَعُهُ ذَلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ⑤

يَدْعُوا لَكِن صَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ تَفَعُّلِهِ لَيْسَ
النُّوْلَى وَلَيْسَ الْعَشِيرُ ⑥

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਮਨ" ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਵਚਨ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵਚਨ ਵੀ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਯਥਾਯੋਗ
ਤੇ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਸ਼ੁਭ-ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ—
ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ
ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਅੱਲਾਹ ਜੋ ਚਾਹੇ, ਕਰਦਾ
ਹੈ। ੧੫।

ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਸ
ਦੀ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੀ) ਲੋਕ-
ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ,
ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਰੱਸੀ ਅਕਾਸ਼
ਤਕ ਲੈ ਜਾਏ (ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ) ਫੇਰ ਉਸ
ਨੂੰ ਵੇਚ ਦੇਵੇ। ਸੋ ਵੇਖ ਲਏ ਕਿ ਕੀ ਉਸ ਦੀ
ਇਹ ਵਿਓਂਤ ਉਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ,
ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਦੁਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ? (ਅਰਥਾਤ
ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਰਸੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ
ਜਿੱਤਾਂ ਨੂੰ।) ੧੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ
ਚਮਤਕਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ
ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ
ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੭।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ (ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ)
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ
"ਯਹੂਦੀ" ਬਣ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ "ਸਾਬੀ" ਤੇ
"ਮਜ਼ਸੀ" ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਲੋਕ ਵੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ
ਹੋਈ ਹੈ—ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ
ਦਿਹਾੜੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ
ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੧੮।

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ
مَا يُرِيدُ ①

مَنْ كَانَ يَظُنْ أَنْ لَنْ يَنْصُرَهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ إِلَى السَّمَاءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ
فَلْيَنْظُرْ هَلْ يُذْهِبَ كُفَّهُ مَا يَغِیْظُ ②

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَاهُ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَأَنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يُرِيدُ ③

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِغِينَ
النَّصْرَى وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ
يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ شَهِيدٌ ④

^੧ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ ਕੇ ਮਰ ਜਾਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਆਸ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਦੇ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕੇਗੀ।

(ਹੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ) ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ, ਚੰਨ, ਤਾਰੇ, ਪਹਾੜ, ਰੁੱਖ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਵੀ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈ—ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਟੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ—ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਹੀਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੯।

ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਧੜੇ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਾਰੇ ਝਗੜ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਉਕਤ ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗ ਦੇ ਬਸਤਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਵਿਚ ਉਬਲਦਾ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੨੦।

(ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ) ਉਸ ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਵੀ ਗਲ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖਲੜੀਆਂ ਵੀ (ਗਲ ਜਾਣਗੀਆਂ)। ੨੧।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਹਥੜੇ (ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ)। ੨੨।

ਜਦ—ਓਹ ਗਮ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਮੁੜ ਉਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਣਗੇ (ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਸਾਡੇ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਭ੍ਰਗਤਦੇ ਚਲੇ ਜਾਓ। ੨੩। (ਰਕੂਅ ੨)

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَنْجُدْ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّجَرِ وَالْأَنْشُسِ وَالْقُرُ وَالْجِبَالِ وَالشَّجَرِ وَالذَّوَابِّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ⑤

هَذِهِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ⑥

يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُودُ ⑦

وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ ⑧

كُلَّمَا أَدُورُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ⑨

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸਰਧਾਲੂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ—ਜੋ (ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸ਼ਕਤ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਸੌਨੇ ਤੇ ਮੌਤੀਆਂ ਦੇ ਜੜਾਉ ਕੰਗਣ ਪੁਆਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਹੋਣਗੇ। ੨੪।

ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਹੁਤਾ-ਯੋਗ ਢੰਗ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੨੫।

ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਤੇ ਉਸ “ਕਾਬੇ” ਵਲ ਜਾਣ ਤੋਂ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਸਾਜਿਆ ਹੈ—ਰੋਕਦੇ ਹਨ; (ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ “ਕਾਬਾ” ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।) ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ, ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਜੋ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਜ਼ੁਲਮ ਦੁਆਰਾ ਕੋਈ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦਿਆਂਗੇ। ੨੬। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੂੰ ਇਸ “ਕਾਬੇ” ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਵੱਸਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾਡੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ, ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਤੇ ਝੁਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਤੇ ਮੱਥੇ ਟੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਰੱਖਣਾ। ੨੭।

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ نَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُجْلُونَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ⑭

وَهُدًى إِلَى الصَّالِحِ مِنَ الْقَوْلِ ⑮ وَهُدًى إِلَى صِرَاطِ الْحَنِيدِ ⑯

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً إِنْعَافُ فِيهِ وَالْبَاءِ وَمَنْ يُؤْذِ فِيهِ بِإِلْحَادٍ يُظْلِمُ تَذِيقَهُ مِنْ عَذَابِ الْيَمِينِ ⑰

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَكَلَّمَهُ بَنِي إِسْرَافِيلَ لِلظَّالِمِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالزُّكَّعَ السُّجُودِ ⑱

① ਇਸ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮੀ ਬੰਦਗੀ (ਨਿਮਾਜ) ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ “ਕਿਆਮ”, “ਰਕੂਅ”, ਤੇ “ਸਜਦੇ” ਦਿੱਤੇ ਹਨ। “ਯਕੂਦੀ”, “ਈਸਾਈ” ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਦਾ ਇਹ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਤੂੰ) ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦੇ ਕਿ
ਓਹ ਹੱਜ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਪੈਦਲ ਵੀ ਤੇ
ਓਹਨਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਜੋ ਲੰਮੇ ਸਫਰ ਦੇ
ਕਾਰਣ ਬਕ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਇਆ
ਕਰਨ (ਅਤੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ) ਦੂਰ ਦੂਰ
ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਰਸਤਿਆਂ ਤੋਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਆਉਣਗੀਆਂ। ੨੮।

ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ) ਓਹਨਾਂ ਲਾਭਾਂ ਨੂੰ
ਵੇਖ ਸਕਣ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ
ਗਏ) ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਕੁਝ ਨੀਅਤ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਿਮਰਣ
ਕਰਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, (ਅਥਵਾ)
ਵੱਡੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਤੋਂ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਗਊ ਤੇ
ਊਠ ਆਦਿ) ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਸ^੧ ਆਪ ਵੀ ਖਾਣ ਤੇ ਭੁੱਖੇ-
ਨੰਗੇ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਆਉਣ। ੨੯।

ਫੇਰ (ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ) ਆਪਣੀ ਮੇਲ ਦੂਰ ਕਰਨ
ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੰਨਤ ਭੇਟ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਸਭ
ਤੋਂ ਪੁਰਾਤਨ ਘਰ (ਕਾਬੇ) ਦੀ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਵੀ
ਕਰਨ। ੩੦।

ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨੀਅਤ
ਕੀਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਾ
ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਹੋ ਸਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਸਾਰੇ) ਪਸ਼ੂ
ਹਲਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਹਰਾਮ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਬੁਤਪ੍ਰਸਤੀ ਦੀ ਕੁਚੀਲਤਾ ਤੋਂ
ਸਦਾ ਬਚਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪਣੀ

وَإِذْنِ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى
كُلِّ صَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ۝

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي
آيَاتٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ
فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ۝

ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُدْوَهُمْ وَلِيَلْطَفُوا
بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝

ذَلِكَ وَمَنْ يُعْظِمِ حُرْمَتَ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ
رَبِّهِ وَأُجِّلَتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يَكُلُ عَلَيْكُمْ

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ “ਗਾਇਬ ਦੇ ਸੀਗੇ” ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅਗੇਤਰ ਪਿਛੇਤਰ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਗਾਇਬ ਦੇ ਸੀਗਿਆ (ਅਨਪੁਰਖ) ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਖੂਨ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਸਦਾ ਬਚਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦਿਓ। ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਣੋ ਉਹ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ (ਫਰਸ਼) ਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਉਸ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਵਾ² ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਜਾ ਸੁੱਟਦੀ ਹੈ। 131-132।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ (ਦੇ ਇਸ ਕਰਤਬ) ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਸੰਜਮਤਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ। 133।

(ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਏਹਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੁਰਾਤਨ ਘਰ (ਕਾਬੇ) ਤਕ ਪੁਚਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। 134। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੀ ਇਕ ਮਰਯਾਦਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਉੱਤੇ—ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ—ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਸਕਣ। (ਜੋ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ਼ਟ ਇੱਕੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ (ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦੇ। 135।

ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਕੰਬ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ۝

حُفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ۝

ذَلِكَ وَمَنْ يُعِظِمِ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ۝

لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ۝

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۚ وَاللَّهُ وَاحِدٌ ۖ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ۝

الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِاللَّهِ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ

¹ਕੁਰਾਨ ਸਹੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਕਾਫ਼” ਅਖਰ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੌਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕਾਫ਼” ਵਾਧੂ ਅਖਰ ਵੱਜੋਂ ਕੇਵਲ ਪੱਕਿਆਈ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

²ਅਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਅ” ਪਦ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦੇ) ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਅੰਕੁੜਾਂ ਬਾਰੇ ਸਬਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ) ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਫ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩੬।

ਅਸੀਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦੇ ਉੱਠਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੱਡੇ ਲਾਭ ਹਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲਾਂ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਓ ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਆਪਣੇ ਪਾਸੇ-ਭਾਰ ਡਿਗ ਪੈਣ; ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਮਾਸ) ਵਿੱਚੋਂ ਆਪ ਵੀ ਖਾਓ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਆਓ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਭ ਲਈ ਸਾਂਝਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣੋ। ੩੭।

(ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਮਾਸ ਤੇ ਲਹੂ ਕਦੇ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦੇ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਸੰਜਮਤਾ ਅੱਲਾਹ ਤਕ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਜਦੀ ਹੈ। (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰਤਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦੇ। ੩੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ—ਜੋ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ—ਬਚਾਉ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੩੯। (ਰਕੂਅ ਪ)

عَلَى مَا آصَابَهُمْ وَالْبَيْتِ الصَّلَوِّ وَمَنَازِلَهُمْ
يُنْفِقُونَ ﴿٣٨﴾

وَالْبُذُنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِّنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ ۖ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ ۚ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطِمْؤُوا الْقَائِلِ ۖ وَ
النَّعْتَرُ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٩﴾

لَن يَنَالَ اللَّهُ لُجُومَهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَكِن يَنَالُهُ
التَّقْوَىٰ مِنْكُمْ ۚ كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ
عَلَىٰ مَا هَدَيْكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٠﴾

إِنَّ اللَّهَ يُدْفِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٤١﴾

۞

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਦੇ ਯੁਧ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ—(ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਦੀ) ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੪੦।

(ਇਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਦੇ ਕੇਵਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਘਰੇਂ ਬੇਘਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਰਾਹੀਂ (ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ) ਨਾ ਰੋਕਦਾ, ਤਾਂ (ਈਸਾਈਆਂ ਦੇ) ਸਾਰੇ ਗਿਰਜੇ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮ-ਮੰਦਰ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਸੀਤਾਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਦਾਹ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਉਸ (ਦੇ ਦੀਨ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀ-ਮਾਨ ਹੈ। ੪੧।

ਇਹ (ਹਿਜਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬਲ ਬਖਸ਼ੀਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਲਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ। ੪੨।

ਅਤੇ ਜੇ ਏਹ (ਵੰਗੀ) ਤੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਵੀ ਤੇ "ਆਦ" ਤੇ "ਸਮੂਦ" ਨੇ ਵੀ। ੪੩।

أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقْتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٤٠﴾

الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبَّنَا اللَّهُ وَلَا دَنُوعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ لَّهْدَمَتْ صَوَامِعُ وَبِيْعٌ وَصَلَوَاتٌ وَ مَسْجِدٌ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَلَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤١﴾

الَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَاللَّهُ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤٢﴾

وَإِنْ يَكْذِبْ بِكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودٌ ﴿٤٣﴾

ਅਰਥਾਤ "ਵਿਥਰਾਹੀਮ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਵੀ ਤੇ "ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਵੀ ਅਤੇ "ਮਦਯਨ" ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਵੀ (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਵੀ ਨਿੰਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਢਿਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਇਨਕਾਰ ਕੇਹਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ?। ੪੪-੪੫।

ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਨਗਰੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੁਲਮ ਕਮਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਅੱਜ ਆਪਣੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਖੂਹ ਵੇਰਾਨ ਪਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਪੱਕੇ ਮਹੱਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋ (ਕੇ ਮਲਬੇ ਦੇ ਚੰਬ ਬਣ) ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ੪੬।

ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਦਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਕੰਨ ਮਿਲ ਜਾਣ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰਕ ਅੱਖਾਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਦਿਲ, ਜੋ ਸੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪੭।

ਏਹ ਲੋਕ ਕਸ਼ਟ ਮੰਗਣ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ (ਕੋਈ ਕੋਈ) ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪੮।

وَقَوْمُ إِزْهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ
وَ أَصْحَابُ مَدْيَنَ وَكَذَّبَ مُوسَى فَأَلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ
ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ كَانَ ذَكِيرٌ ۝

فَكَانَ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ
خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا وَيَبْرِ مَعْظَلَةٍ وَفَصَّرِ
مَشِيدٍ ۝

أَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُنْ لَهُمْ قُلُوبٌ
يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا
تَعْيُ الْأَبْصَارَ وَلَكِنْ تَعْيُ الْقُلُوبُ الَّتِي فِي
الصُّدُورِ ۝

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْ يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ
وَأَنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ۝

ਅਤੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਨਗਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਪਹਿਲਾਂ) ਮੈਂ ਵਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ। ੪੯। (ਰਕੂਅ ੬)

ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੋ ਲੋਕੋ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ੫੦।

ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਯਥਾ-ਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰੇਗਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਵੇਗਾ। ੫੧।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ (ਇਸ ਲਈ) ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਸਕਣ; ਉਹੋ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ। ੫੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ^੧ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਜਾਂ ਨਬੀ ਭੇਜੇ ਹਨ, ਉਹ ਜਦ ਕਦੇ ਇੱਛਾ^੨ ਕਰਦੇ ਸਨ,

وَكَلَّيْنِ مَنْ قَرَيْكَ أَمَلَيْتَ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ
أَخَذْتَهَا وَإِلَى الْمَوِيدِ ۝

قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ۝

فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَ
رِزْقٌ كَرِيمٌ ۝

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيِنِنَا مُعْجِزِينَ أُولَئِكَ أَصْحَابُ
الْجَحِيمِ ۝

وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّا

^੧ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਨਬੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਸ਼ੇਤਾਨ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਫੁੱਟ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ੇਤਾਨ ਛੋਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਪਮਾਨ ਹੈ; ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਨਬੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸ਼ੇਤਾਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ੇਤਾਨ ਨਿਰਵਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਨਾਲ ਦਿੰਦਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਉਮਨੀਯਾਤੁਨ” ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇੱਛਾ, ਜਾਂ ਇਰਾਦਾ ਵੀ ਕੱਸਾ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਜਗ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੇਤਾਨ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋੜੇ ਅਟਕਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰੋਕਾਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤਾਂ ਸ਼ੇਤਾਨ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕਾਂ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ (ਰੋਕਾਂ) ਨੂੰ—ਜੋ ਓਹ ਸ਼ੇਤਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਸਨ—ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੇ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੫੩।

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੇਤਾਨ ਜੋ (ਰੋਕਾਂ) ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਪਰਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੇਹੜੇ ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਰੇਕ) ਗੱਲ ਦੀ ਵੱਡੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੧੫੪।

(ਅਤੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤਾਂ ਜੁ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਇਹ ਸਮਝ ਜਾਣ ਕਿ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਨਿਰੋਲ ਸੱਚਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਉਸ ਅੱਗੇ ਝੁੱਕ ਜਾਣ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੧੫੫।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਬਾਰੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਿ (ਤਬਾਹੀ ਦੀ) ਘੜੀ ਅਚਣ-ਚੇਤ ਆ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਏ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ, ਭਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਪਏ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੫੬।

ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਰਾ ਰਾਜ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫੇਸਲਾ ਕਰੇਗਾ। ਸੋ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ, ਜੋ (ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸਕਤ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੭।

إِذَا نَسَى الْفَيْ الشَّيْطَانُ فِي أُمْنِيَّتِهِ فَيَنْسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكُمُ اللَّهُ آيَتَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥٣﴾

لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَفِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿١٥٤﴾

وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ يُؤْمِنُوا بِهِ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ آمَنُوا إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٥٥﴾

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿١٥٦﴾

الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ يَكْفِيهِمْ يَوْمَئِذٍ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿١٥٧﴾

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀਣਤਾ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੫੮।
(ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਪਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਫੇਰ ਉਹ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ, ਜਾਂ ਉਹ (ਆਪਣੀ ਆਈ) ਮਰ ਗਏ ਸਨ; ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿ ਚੰਗਾ ਇਨਾਮ ਬਖਸ਼ੇਗਾ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਾਰੇ ਇਨਾਮ ਬਖਸ਼ਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ੧੫੯।

ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ। ੧੬੦।

ਇਹ ਗੱਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉੱਨਾ ਹੀ ਦੰਡ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜੋ (ਉਸ ਦਾ ਵੇਰੀ) ਉਲਟਾ ਉਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੬੧।

ਇਹ (ਦੰਡ-ਫਲ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ) ਇਸ ਲਈ ਚਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਏ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੬੨।

ਇਹ (ਅਰਦਾਸਾਂ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨੀਆਂ ਤੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰ ਰਹਿਣਾ) ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਅਧਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਨਾਸ-ਵਾਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੧੬੩।

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ
عَذَابٌ مُّهِينٌ ١٥٨

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ
مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا وَإِنَّ اللَّهَ لَكَلِيمٌ
خَبِيرٌ ١٥٩

لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُّدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ
حَلِيمٌ ١٦٠

ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ
عَلَيْهِ لَنُصْرَتَهُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ لَعَفْوٌ غَفُورٌ ١٦١

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ
النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ١٦٢

ذَٰلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ
مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ
وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ١٦٣

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ (ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ) ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਤੋਂ) ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੬੪।
ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ੬੫। (ਰਕੂਅ ੮)

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਦਾ ਸਭ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸੇ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਨਾ ਆਣ ਪਏ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੬੬।

ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਫੇਰ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰੇਗਾ ਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ। ੬੭।

ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ^੨ ਲਈ ਬੰਦਗੀ ਦੀ ਇਕ ਮਰਯਾਦਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਵਰਤਦੀ ਹੈ, ਸੋ ਇਸ ਮਰਯਾਦਾ (ਇਸਲਾਮ) ਬਾਰੇ ਓਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਨਾ ਕਰਨ।

لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ
الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٤﴾

لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنَّ اللَّهَ
لَهُوَ الْعَلِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٥﴾

لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَاءً فِي الْأَرْضِ وَالْفَلَكَ
تَجْرَى فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ وَيُنْزِلُ السَّمَاءَ مَاءً
عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَعَوِفٌ
ذَحِيمٌ ﴿٦٦﴾

وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ
إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٧﴾

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْشَكًا لَهُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُكَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕਸਟ ਉੱਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਸਟ ਨਾ ਆਏ।

^੨“ਉਮਤ” (ਜਾਤੀ) ਪਦ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ “ਹੁਮਨਾਸਿਕੂਹ” ਦੇ ਪਦ ਪੁਲਿੰਗ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਬਹੁਵਚਨ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਬਾਰੇ ਪੜਨਾਵ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਥਾਂ “ਹੁਮ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ,) ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਸੌਂਦਾ ਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ੬੮।

ਜੇ ਓਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇੰਨਾ ਹੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ (ਸਾਰੀਆਂ) ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੯।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ (ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ) ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹੋ। ੭੦।

(ਹੋ ਮੁਹੰਮਦ!) ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕ ਪ੍ਰਸਤਕ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਕਿਸੇ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ) ਕਰ ਦੇਣਾ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸੋਖਾ ਹੈ। ੭੧।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੇ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੭੨।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਉਪਰਾਮਤਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ (ਸਾਡਾ ਸਾਡਾ) ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਇਹ ਕਰੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ—ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ—ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਨੂੰ

فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ دِينِكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى
مُسْتَقِيمٍ.....

وَإِنْ جَدَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ٥٨

اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ٥٩

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ
إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَىٰ اللَّهِ يَسِيرٌ ٦٠

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَمْ يَنْزِلْ بِهِ سُلْطَانٌ
وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ٦١

وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا يَنْتَوِيحُوا فِي وُجُوهِ
الَّذِينَ كَفَرُوا الْبُشْرَىٰ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ

ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ
ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀ
ਭੇਡੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਦੱਸਾਂ ? (ਤੇ ਉਹ) ਨਰਕ
(ਵਿਚ ਜਾਣਾ) ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਦਾ
ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਭੇਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ । ੭੩।

(ਰਕੂਅ ੯)

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਗੱਲ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।
ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣੋ । ਤੁਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਇਕ ਮੱਖੀ
ਵੀ ਸਾਜਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ
ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਲ ਜਾਣ; ਸਗੋਂ ਜੇ ਕੋਈ ਮੱਖੀ
ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਏ,
ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ (ਵੀ) ਛੁਡਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ । ਇਹ
ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ, (ਦੇਵੇਂ ਹੀ) ਵੱਡੇ ਨਿਰਬਲ ਹਨ । ੭੪।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ
ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਹੈ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ
ਤਾਕਤਵਰ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈ । ੭੫।

ਅੱਲਾਹ (ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ) ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ
ਰਸੂਲ ਚੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਮਨੁੱਖਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ (ਵੀ) । ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ
ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ । ੭੬।

ਜੇ ਕੁਝ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਉਹ ਪਿੱਛੇ
ਕਰ ਆਏ ਹਨ, ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸਭ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਦੇ
ਹਨ । ੭੭।

يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا قُلْ أَفَأَنْتُمْ كُمُوتُونَ
ذِكْرُ النَّارِ وَعَدَهَا اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ۝

੭੩

يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبٌ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ
الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا
وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا
لَا يَسْتَفِيدُوا مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ۝

مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ۝

اللَّهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ
إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ۝

يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ
الْأُمُورُ ۝

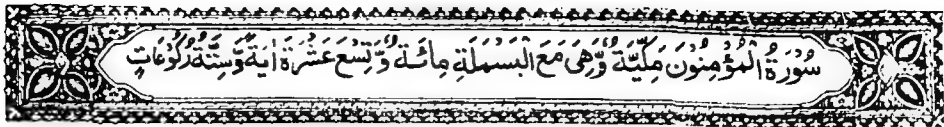
ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਝੁਕਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ (ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ) ਮੱਥੇ ਟੇਕਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ । ੭੮।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਹੋਵੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਤੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । (ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ !) ਆਪਣੇ ਪਿਤਾਮਾ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਮਤਿ ਨੂੰ (ਧਾਰਨ ਕਰੋ; ਕਿਉਂਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ "ਮੁਸਲਮਾਨ" ਰੱਖਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਗਵਾਹ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਗਵਾਹ ਹੋਵੋ । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ (ਦੇ ਪੱਲ੍ਹ) ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ ਫੜ ਲਓ । ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਆਮੀ ਹੈ । ਸੋ ਉਹ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਸੁਆਮੀ ਤੇ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ । ੭੯।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٨﴾

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّكُمُ الْمُسْلِمِينَ هَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا يَكُونُ الشَّهَادَةُ عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٩﴾

ع

(੨੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਅਮਿਨੁਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੧੧੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਪੂਰਨ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ੨।

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ②

ਓਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩।

الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خُشْعُونَ ③

ਜੋ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਦੇ ਹਨ। ੪।

وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ④

ਅਤੇ ਜੋ ਜ਼ਕਾਤ (ਲਗਾਤਾਰ) ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫।

وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ⑤

ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਕਾਮ-ਇਦਰਿਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬।

وَالَّذِينَ هُمْ لِأُزْوَجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ قَاتِلُونَ ⑥

ਛੁੱਟੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ, ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੭।

إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ قَاتِلُونَ ⑦
غَيْرُ مُؤْمِنِينَ ⑧

ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਮਾਲਾਕਤ ਅੰਮਾਨੁਹੁਮਾ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ “ਅੰਮੀਨ” ਪਦ ਬਲ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਲਤਾਈ ਮਗਰੋਂ ਦੁਸੀਂ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਨਾ ਓਹ ਆਪ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣ ਤੇ ਨਾ ਦੂਜਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਭਾਵ ਦੂਜੀਆਂ ਕਈ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵਧੀਕੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ੮।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ, (ਅਰਥਾਤ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਅਮਾਨਤਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ੯।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੧੦।

ਦੇਹੇ ਲੋਕ ਅਸਲ ਵਾਰਸ ਹਨ। ੧੧।

ਜੋ “ਫ਼ਿਰਦੌਸ” (ਸਵਰਗ) ਦੇ ਵਾਰਸ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੨।

ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਤੱਤ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੩।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਠਹਿਰਣ ਵਾਲੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ੧੪।

ਫੇਰ ਉਸ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਨੂੰ ਉੱਨਤ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੰਬੜਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਚੰਬੜਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ (ਮਾਸ ਦੀ) ਬੋਟੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਬੋਟੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਹੱਡੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਹੱਡੀਆਂ ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ ਮਾਸ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫।

ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮਰੇਗੇ। ੧੬।

مَنْ ابْتِغَىٰ ذَاكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ⑧

وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمْتِنِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رِعُونَ ⑨

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ⑩

أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ⑪

الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ⑫

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ⑬

ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نَظْفَةً فِي قرارٍ مَكِينٍ ⑭

ثُمَّ خَلَقْنَا النَّطْفَةَ عَلَقَةً خَلَقْنَا الْعَلَقَةَ

مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظْمًا فَنُكْسَوْنَا

الْعِظْمَ لِحِمًّا ثُمَّ أَنشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ ⑮

فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ⑯

ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَنَبْتُولُونَ ⑰

① ਅਰਥਾਤ—ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਠਾਏ
ਜਾਉਗੇ। ੧੭।

ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تُبْعَثُونَ ⑭

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉਪਰਲੇ (ਦਰਜਿਆਂ ਲਈ)
ਸਤ (ਆਤਮਕ) ਰਾਹ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ
ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ। ੧੮।

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَائِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنْ الْخَلْقِ
غَافِلِينَ ⑮

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਮੀਂਹ
ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਤੀ
ਉੱਤੇ ਰੋਕੀ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹਾਂ। ੧੯।

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ ۖ فَاسْكَنْهُ فِي الْاَرْضِ
وَاِنَّا عَلَى ذَهَابٍ بِهٖ لَقَادِرُونَ ⑯

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਖਜ਼ੂਰਾਂ
ਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ ਉਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੇਵੇ
ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਛਕਦੇ-ਛਕਾਉਂਦੇ
ਹੋ। ੨੦।

فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنَّاتٍ مِّنْ نَّجِيلٍ ۖ وَاَعْنَابٍ ۖ لَّكُمْ فِيْهَا
فَوَاكِهُ كَثِيْرَةٌ ۖ وَمِنْهَا تَأْكُلُوْنَ ⑰

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਉਹ ਰੁੱਖ ਵੀ
(ਉਗਾਇਆ ਹੈ) ਜੋ "ਤੂਰਿ ਸੀਨਾ" ਤੋਂ ਨਿਕਲਦਾ
ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਤੇਲ ਲੈ ਕੇ ਉਗਦਾ ਹੈ ਤੇ
ਖਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਲਣ ਲੈ ਕੇ ਵੀ। ੨੧।

وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُوًى سَيْنَاءَ تَنْبُتُ بِالدِّهْنِ
وَصَنِيعٍ ۚ لِّلْاَكْلَيْنِ ⑱

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵੱਡਾ ਸਬਕ
ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ
ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ^੨ ਹੈ ਪਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ
ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ
ਦਾ ਮਾਸ ਵੀ ਖਾਂਦੇ ਹੋ। ੨੨।

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۚ نُسَوِّدُكُمْ بِمَا تَتَّبِعُوْنَهَا
وَلَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ كَثِيْرَةٌ ۖ وَمِنْهَا تَأْكُلُوْنَ ⑲

^੧ਇਹ ਜੋਤੂਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਲ ਵੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਦੁਧ ਦੀ ਬਣਾਵਟ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਖੁਰਾਕ ਲਹੂ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਓਤਕ ਲਹੂ ਦੁਧ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਇੱਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਢਿੱਡਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਵਾਰੀ
ਵੀ ਕਰਦੇ ਹੋ । ੨੩। (ਰਕ੍ਹਾ ੧)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ "ਨੂਹ" ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ
ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ
ਜਾਤੀ ! ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ।
ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ
ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ? ੨੪।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ-
ਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਹੀ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੈ (ਤੇ) ਇਹ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ
ਲਏ । ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨਬੀ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ
ਜ਼ਰੂਰ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਤਾਰਦਾ । ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ
ਸੁਣੀ ਸੀ । ੨੫।

ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੁਦਾ ਹੋ ਗਿਆ
ਹੈ । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਉਡੀਕ
ਕਰੋ । ੨੬।

(ਇਸ ਤੇ "ਨੂਹ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ
ਮਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ;
ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਲੋਕ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਰਹੇ
ਹਨ । ੨੭।

ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ
ਸੀ ਕਿ (ਜਿਸ) ਬੇੜੀ (ਦਾ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਹੁਕਮ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ) ਨੂੰ ਤੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ
ਤੇ ਸਾਡੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾ । ਸੋ
ਜਦ ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦਾ ਸੋਮਾ

وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلِ تُحْمَلُونَ ۝

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَقَوْمِ اعْبُدُوا
اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ۝

فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَذَا إِلَّا بَشَرٌ
مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنزَلَ
مَلَائِكَةً ۖ مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ۝

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ حِجَّةٌ قَلِيلٌ ۖ فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ۝

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كُنْتُ بُونٍ ۝

فَأَوْحَيْنَا إِلَيْهِ أَنْ اصْنَعْ الْفُلَ بِأَعْيُنِنَا وَوَحَيْنَا
فَإِذَا جَاءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ

ਵੁਟ ਪਏ; ਤਾਂ ਤੂੰ ਇਸ (ਬੇੜੀ) ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਜੀਅ-
ਜੰਤ ਵਿੱਚੋਂ (ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇਈਏ)^੧
ਇਕ ਇਕ ਜੋੜਾ ਰੱਖ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ
ਨੂੰ ਵੀ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਜਿਸ ਵਿਰੁਧ ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ
ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਸਵਾਰ ਕਰਾ ਦੇਈ,
ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ
ਬਾਰੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੀ; ਕਿਉਂਕਿ
ਓਹ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਡੋਬ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੨੮।

ਸੋ ਜਦ ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀ ਉਸ ਬੇੜੀ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਬੈਠ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਇਹ ਅਰਦਾਸ
ਕਰੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ
ਹੈ। ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ
ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨੯।

ਅਤੇ (ਉਸ ਬੇੜੀ ਤੋਂ ਉਤਰਣ ਸਮੇਂ) ਇਹ ਕਹਿਣਾ
ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ
(ਇਸ ਬੇੜੀ ਤੋਂ) ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਉਤਾਰ ਕਿ
ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ
ਹੋਣ^੨, (ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਵੀ ਕੀ
ਲੋੜ ਹੈ ਜਦ ਕਿ) ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਉਤਾਰਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ
ਚੰਗਾ ਹੈ। ੩੦।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਹਾਂ। ੩੧।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ
ਸਾਜੀਆਂ ਸਨ। ੩੨।

كُلٌّ زُجَّجِنَ اثْنَيْنِ وَاهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ
الْقَوْلُ مِنْهُمْ وَلَا تُخَاطِبُنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ
مُغْرَقُونَ ﴿٢٨﴾

فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ مَعَكَ عَلَى الْفَلَكَ فَقُلْ
الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّيْنَاكَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٩﴾

وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزِلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ
الْمُنْزِلِينَ ﴿٣٠﴾

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَنُبْتَلِينَ ﴿٣١﴾

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣٢﴾

^੧ਕੁੱਝ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਦੇ ਜੋੜੇ ਇਕ ਬੇੜਾ ਤੇ ਆ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਦਰ ਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਜਿਸ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਦੇ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਸੀਂ ਹੁਕਮ ਦੇਈਏ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇਈਏ ਦੇ ਅੱਖਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਮੁਬਾਰਕ” ਪਦ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੀਆਂ
ਹੋਣ” ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥ ਕੋਸ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਰਸੂਲ (ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?। ੩੩। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਇਸ (ਨਵੇਂ ਰਸੂਲ) ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਧਨਾਢ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹਾ ਇਕ ਬੰਦਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ (ਖਾਣਿਆ) ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਖਾਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਪਾਣੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪੀਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪੀਂਦੇ ਹੋ। ੩੪।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜਿਹੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਉਗੇ। ੩੫।

ਕੀ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਬਚਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਮਰ ਜਾਉਗੇ, ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਉਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਹੱਡੀਆਂ ਬਣ ਜਾਉਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਕੱਢਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੩੬।

ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਕਲ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੩੭।

ਸਾਡਾ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਜੀਵਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਮੁਰਦਾ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਜੀਉਂਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਰਨ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਠਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ। ੩੮।

فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ اَنْ اَعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهِ غَيْرُهُ ۚ اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٣﴾

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا الْآخِرَةِ وَآتَرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مَا هٰذَا الْاَبَشْرُ ۚ مَثَلُكُمْ يَوْمَ كُلِّ مَثَلٍ نَّكُونُ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِنْهُ ۖ تَشْرَبُونَ ﴿٣٤﴾

وَلٰكِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا مِّثْلَكُمْ ۚ اِنَّكُمْ اِذَا لَخِيسِرُونَ ﴿٣٥﴾

اَيَعِدُكُمْ اَنْتُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَّعِظَامًا ۚ اَنْتُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٦﴾

هِيَ هَاتِ هِيَ هَاتِ لِمَا تُوْعَدُونَ ﴿٣٧﴾

اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٨﴾

ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਇਕ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕੂੜ ਘੜਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ੩੯।

إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ۝

(ਇਸ ਤੋ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ (ਹੁਣ) ਤੂੰ (ਹੀ) ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ। ੪੦।

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونُ ۝

(ਤਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੪੧।

قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَّيُصْبِحُنَّ نَادِيَةً ۝

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਸਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਲਈ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਫਿਟਕਾਰ (ਨੀਅਤ) ਕਰ ਦਿਓ। ੪੨।

فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً ۝
فَبَعَثْنَا الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਸਾਜੀਆਂ ਸਨ। ੪੩।

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا آخَرِينَ ۝

ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਤੀ ਆਪਣੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੀ ਅਤੇ ਨਾ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ (ਕੇ ਹੀ ਬਚ) ਸਕਦੀ ਹੈ। ੪੪।

مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ۝

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਲਗਾਤਾਰ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਵਲ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਆਇਆ ਸੀ; ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਭੇਜਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ)

ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلَّمَا جَاءَ أُمَّةً رُسُلُهَا

‘ਇਸ ਥਾਂ ਅਸੀਂ (ਨੀਅਤ) ਪਦ ਬਤੋਰਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ^੧ ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਫਿਟਕਾਰ (ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿਓ) ੪੫।

ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ "ਹਾਰੂਨ" ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭਤਾ ਦੇ ਕੇ "ਫਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹ ਵੱਡੇ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ੪੬-੪੭।

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕ੍ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਜੇਹੇ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀਏ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾਦਾਰ ਹੈ? ੪੮।

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ("ਮੂਸਾ" ਤੇ "ਹਾਰੂਨ") ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਸਨ ੪੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ (ਉਹ) ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ); ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ ੫੦।

ਅਸੀਂ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ" ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਉੱਚੇ ਅਸਥਾਨ^੨ ਤੇ ਓਟ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਠਹਿਰਣ ਦੇ ਯੋਗ ਤੇ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੀ ੫੧। (ਰਕੂਅ ੩)

كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ ۝
فَبَعَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِي يَزْمُونَهُ ۝

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا
وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ۝
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا
عَالِينَ ۝

فَقَالُوا إِنَّا نُمِيتُ مَنْ لَبِثَ فِيهَا وَنَحْنُ مُّسْتَكْبِرُونَ ۝

فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَحْتَدُونَ ۝

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَزَوَّجْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਗ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

^੨ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸੀ। ਬਾਈਬਲ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ।

(ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ ਰਸੂਲੋ !
ਤੁਸੀਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਓ ਅਤੇ
ਯਥਾਯੋਗ ਤੇ ਯਥਾਸ਼ਕਤ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੋ,
ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨ-
ਹਾਰ ਹਾਂ। ੧੫੨।

ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਜਮਾਤ! (ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ
ਦੀ) ਇੱਕੋ ਹੀ ਜਮਾਤ ਹੈ^੧ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਾਂ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਤਥਾਹੀ
ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦਾਲ ਬਣਾਓ। ੧੫੩।

ਜਿਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ
ਸਰੀਅਤ ਦੇ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ
ਜਿਹੜਾ ਟੋਟਾ ਹਰੇਕ ਫਿਰਕੇ ਨੇ ਆਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ
ਸੀ, ਉਸ ਤੇ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ੧੫੪।

ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁੱਦਤ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਦੀ
ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਹਿਣ ਦੇ। ੧੫੫।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਭਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਡਾ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਧਨ ਤੇ ਸ਼ਤਾਨ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣਾ, ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਵਧਾਉਣਾ ਹੈ ?
(ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ); ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ (ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ)
ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੧੫੬-੧੫੭।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲੋਂ ਕੰਬਦੇ ਹਨ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੫੯।

يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوْا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْلَوْا صَاحِبَآءِ
إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ۞

وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ
فَاتَّقُونِ ۞

فَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلٌّ حِزْبٌ بِمَا لَزِمُوا
فِرْعَوْنَ ۞

فَلَا رَهْمَ فِي غَيْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ۞

أَيَحْسَبُونَ أَنَّا نُمِدُّهُم بِهِ مِنْ مَّالٍ وَبَيْنٍ ۝
نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَلْ لَا يَشْعُرُونَ ۞

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ۞

وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ۞

^੧ਇਸ ਸ਼ਾਂ ਉਮਤ ਦਾ ਭਾਵ ਨਬੀ ਦੇ ਸੰਰਾਲੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਜਮਾਤ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੇ ਰਸੂਲ ਇਕ ਮਾਲਾਂ ਦੇ ਰਤਨ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਪਾਉਣਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ
ਸਰੀਫ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :— “ਲਾ ਨੁਫ਼ਰਿਕੁ ਬੈਨਾ ਆਹਾਵਿਨ ਮਿਨ ਰੁਸੁਲਿਹੀ”

ਅਰਥਾਤ—ਅਸੀਂ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੬੦।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਬਖ਼ਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਧਨ, (ਧਰਮ ਅਰਥ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ) ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੬੧।

ਏਹੋ ਲੋਕ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਭਲਾਈਆਂ) ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੬੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਇਕ ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਦਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੬੩।

ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤਾਂ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ (ਭੇਡੇ) ਕਰਮ ਹਨ, ਜੋ ਓਹ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੬੪।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਢ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਝਟ ਵਰਿਆਦਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੬੫।

(ਉਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਅੱਜ ਫਰਿਆਦਾਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ। ੬੬।

(ਕਿਉਂਕਿ) ਮੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ (ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਾਨ) ਨਾਲ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ੬੭-੬੮।

وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ٦٠

وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ٦١

أُولَٰئِكَ يُسْرِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سِقُونَ ٦٢

وَلَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا مَكْتُبٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ٦٣

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِن هَٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِّن دُونِ ذَٰلِكَ هُمْ لَهَا عِائُونَ ٦٤

حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجُذَوْنَ ٦٥

لَا تَجْرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تَتَصَرَّوْنَ ٦٦

قَدْ كَانَتْ آيَتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَلَنْتُمْ عَلَىٰ آعْقَابِكُمْ تُنْكِرُونَ ٦٧

مُتَكَبِّرِينَ ٦٨ بِه سِرًّا تَهْجُرُونَ ٦٩

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਥਨ (ਕੁਰਾਨ) ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ? ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਚਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ੬੯।

(ਅਤੇ) ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਓਹ ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ? ੭੦।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? (ਪਰਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਉਹ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸੱਚਾਈ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੭੧।

ਅਤੇ ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗਦੀ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ ਅਤੇ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੱਥ ਰਹੇ ਹਨ। ੭੨।

ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਹਰਜਾਨਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ? (ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਧਨ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸਭ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਰੱਜੀ ਦਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੭੩।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਵਲ ਸੱਦਦਾ ਹੈਂ। ੭੪।

أَفَلَمْ يَكُنْ بِرُؤَا الْقَوْلِ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ
أَبَاءَهُمْ الْأَوَّلِينَ ①

أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكَرُونَ ②

أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ بَلْ جَاءَهُمُ بِالْحَقِّ وَكَانُوا
لِلْحَقِّ كَافِرِينَ ③

وَلَوْ اَنَّ شِعَ الْخُبْرِ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ
وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ
عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ④

أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَجَ رِزْقَكَ خَيْرًا مِّمَّا وَهُوَ خَيْرُ
الزَّائِقِينَ ⑤

وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ⑥

“ਖ਼ਾਰਾਜ਼ੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਹਰਜਾਨਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਇਹ ਪਦ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਨਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹਰਜਾਨਾ ਨਹੀਂ ਕਹਾਉਂਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਕਿਆਮਤ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ
ਓਹ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ।੭੫।

ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰੀਏ,
ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਦੁਖ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ
ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ
ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਦੇ ਜਾਣਗੇ ।੭੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਵੀ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ
ਨਹੀਂ; ਝੁਕਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੀਆਂ
ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੭੭।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ
ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਆਂਗੇ, ਤਾਂ ਓਹ
ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣਗੇ ।੭੮। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ
ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ
ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ^੧ ।੭੯।

ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਸਾਰ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ
ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਉਗੇ ।੮੦।

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ
ਹੈ ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ
ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਉਂ
ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ।੮੧।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਉਹੋ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ
ਹਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਹੀ
ਸੀ ।੮੨।

وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الْقِسَاطِ
لَنَكِيدُونَ ﴿٧٥﴾

وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُوا
فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٦﴾

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُم بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكْبَرُوا لِلرَّيْبِ
وَمَا يَنْصَرُّونَ ﴿٧٧﴾

حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ
إِذَا هُمْ فِيهِ مُبَسُوتُونَ ﴿٧٨﴾

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ
قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٧٩﴾

وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٨٠﴾

وَهُوَ الَّذِي يُنْجِي وَيُخَيِّبُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالْ
نَهَارِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨١﴾

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨٢﴾

^੧ਦੇਖੋ ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ ਦੀ ਆਇਤ ਚੰਬੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਟਕ ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਜਦ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਹੱਡੀਆਂ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਠਾਏ ਜਾਵਾਂਗੇ ? 1੮3।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ (ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ 1੮੪।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ (ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ) ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਿਸ ਦਾ ਹੈ ? 1੮੫।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਦੇਹੋ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ। ਇਸ ਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ? 1੮੬।

ਫੇਰ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ (ਇਸ ਮੰਡਲ ਦੇ) ਸੱਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੌਣ ਹੈ ? 1੮੭।

ਓਹ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ (ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੁਆਰਾ ਤਬਾਹੀ ਤੋਂ) ਬਚਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? 1੮੮।

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ? ਤੇ ਕੌਣ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਪਨਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਪਨਾਹ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਗਿਆਨੀ ਹੋ, (ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹੋ) 1੮੯।

قَالُوا إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا إِنَّنا لَمَبْعُوثُونَ ①

لَقَدْ وَعَدْنَاكَ نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ②

قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ③

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ④

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ⑤

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ⑥

قُلْ مَنْ مِّنْ بِيَدِ مَلَكُوتٍ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ⑦

1ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਫੇਰ ਪੁਸ਼ਨ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੁਸ਼ਨ ਦਾ ਅੱਖਰ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਅਗਲੇ ਸਾਰੇ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਦੇ ਪੁਸ਼ਨ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਓਹ (ਉਪਰਲਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੁਣ ਕੇ) ਬਟ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ (ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ)। ਇਸ ਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਟਪਲਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ੯੦।

سَيَقُولُونَ لِلّٰهِ قُلْ فَأَنّٰى تُسْحَرُونَ ⑩

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸੱਚਾਈ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਦੇ ਉੱਕੇ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ ੯੧।

بَلْ آتَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَآنَهُمْ لَكَذِبُونَ ⑪

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਹੈ। (ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ) ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਇਸ਼ਟ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਇਸ਼ਟਾਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੰਦੇ। ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ, ਜੋ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ੯੨।

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذَا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَّ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ سُبْحٰنَ اللّٰهِ عَمَّا يُصِفُونَ ⑫

ਉਹ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਉੱਚਾ ਹੈ ੯੩।

عَلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَفُتِنَا عَمَّا يُشْرِكُونَ ⑬

(ਰਕੂਅ ੫)

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹ ਰੁਝ ਵਿਖਾ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦੌਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ੯੪।

قُلْ رَبِّ اِنَّمَا تُرِيّٰنِي مَا يُوعَدُونَ ⑭

ਮੈਂ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲਮ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲਾਉਣਾ ੯੫।

رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ⑮

ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਨਾ ਬਣਾਉਣਾ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਥ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਵਿਖਾ ਦੇਵੀਏ। ੧੮੬।

وَاِنَّا عَلٰۤى اَنْ تَرْيَكَ مَا نَعِدُھُمْ لَقَدْ رُوْنٌ ۝

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭੇਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀਆਂ (ਜਬਾਨੀ) ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਦੂਰ ਕਰ, ਜੋ ਅਤਿ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹੋਣ। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ। ੧੮੭।

اِذْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ السِّيَرَةِ ۖ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَصِفُوْنَ ۝

ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਬਾਗੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਤੇਰੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ੧੮੮।

وَقُلْ رَبِّ اَعُوْذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيْطٰنِ ۝

ਅਤੇ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਉਸ ਤੋਂ (ਵੀ) ਕਿ ਓਹ ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆ ਜਾਣ। ੧੮੯।

وَاَعُوْذُ بِكَ رَبِّ اَنْ يَّخْضَبُوْا ۝

ਅਤੇ ਉਸ^੨ ਸਮੇਂ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੌਤ ਆ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਭੇਜ ਦੇ। ੧੯੦।

حَتّٰى اِذَا جَآءَ اَحَدُھُمْ الْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ارْجُونِ ۝

ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਉਸ ਥਾਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਛੱਡ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਹਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਜਗ ਵਿਚ) ਯਥਾਯੋਗ ਕਰਮ ਕਰਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਮੂੰਹ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਮੁੜ ਉਠਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਇਕ ਪੜਦਾ^੩ ਹੈ। (ਸੋ ਓਹਨਾਂ

لَعَلّٰى اَعْمَلُ صَالِحًا فِیْہَا تَرٰکْتُ کَلَّا اِنَّہَا کَلِمَةٌ ۢ هُوَ قَوْلُہَا ۚ وَمِنْ وَّرَآئِہُمْ بَرْزَخٌ اِلٰی یَوْمٍ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਤੋਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਇਸ ਕਸਟ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਵੀਏ।

^੨ਇੱਥੇ “ਹੱਤਾ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ “ਹੱਤਾ” ਨੂੰ ਅਤਿਭਧ ਪਦ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਠਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਪਰਤਾਏ ਜਾਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਅਵਸਥਾ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਮੁੜ ਪਰਤਣ ਦੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੁਰਦੇ ਜ਼ਿੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਹੁਣ ਓਹ ਲੋਕ ਆਪ ਹੀ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣ, ਜੋ ਨਬੀਆਂ ਤੋਂ ਵਲੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਕਰ ਕੇ ਜਗ ਵਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੦੧।

يُعْتَوْنَ ۝

ਸੋ ਜਦ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਉਸ ਦਿਨ
ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ
ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਓਹ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸੁਖ-
ਸਾਂਦ ਹੀ ਪੁੱਛ ਸਕਣਗੇ। ੧੦੨।

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ فَلَا أَنْسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ
وَلَا يَتَسَاءَلُونَ ۝

ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਭਲਾਈ ਦੇ ਤੌਲ) ਭਾਰੇ ਹੋਣਗੇ, ਉਹੋ
ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੧੦੩।

فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੌਲ ਹੌਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਓਹ ਘਾਟੇ ਵਿਚ
ਰਹਿਣਗੇ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ
ਕਰ ਦੇਣਗੇ) ਅਤੇ ਓਹ ਨਰਕ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ
ਰਹਿਣਗੇ। ੧੦੪।

وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَيْرُوا
أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ۝

ਅੱਗ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਨੂੰ ਲੂਹ ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਉਸ
ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੧੦੫।

تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ۝

ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ) ਕਿ ਕੀ
ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਮੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੀ? ੧੦੬।

أَلَمْ تَكُنْ آيَتِي تَتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا
تُكْذِبُونَ ۝

ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ! ਸਾਡੀ ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਛਾ
ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹੋ ਗਏ
ਸੀ। ੧੦੭।

ثَالُو أَرْبَابًا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا
ضَالِّينَ ۝

ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਸਾਨੂੰ ਇਸ
(ਨਰਕ) ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਲੈ। ਸੋ ਜੇ ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ
ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ) ਮੁੜ ਰੁਝ ਗਏ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ
ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਵਾਂਗੇ। ੧੦੮।

رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا
ظَلِمُونَ ۝

(ਪ੍ਰਭੂ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਗਾ ਕਿ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਓ ! ਤੇ ਨਰਕ^੧ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ । ੧੦੯।

ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਟੋਲਾ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਅਸੀਂ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ । ਸੋ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈਂ । ੧੧੦।

ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਾਸੇ-ਮਖੌਲ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ । ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਤੁਹਾਡੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਕੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੇਰਾ ਸਿਮਰਣ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਹੀ ਹਾਸਾ-ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸੀ । ੧੧੧।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਬਰ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਮੈਂ ਅੱਜ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਯਥਾਯੋਗ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆਂਗਾ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ । ੧੧੨।

ਫੇਰ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਏਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਹੇ ਸੀ ? ੧੧੩।

ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦਿਨ ਜਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਹੇ ਸੀ । ਤੂੰ ਗਿਣਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲੈ । ੧੧੪।

(ਇਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਏਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਤਾਂ ਕੰਮ ਲਓ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਰਹੇ ਸੀ^੨ । ੧੧੫।

قَالَ اخْسَوْا فِيهَا وَلَا تَكْمُنُونَ ①

إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا
فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ②

فَاتَّخَذَ لِنُفُسِهِمْ سِجْرًا لَّهُمْ أَنْسُوكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ
مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ ③

إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا إِنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ④

قُلْ كَمْ لَبِئْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ⑤

قَالُوا لَبِئْنَا يَوْمًا أَزْيَضُ يَوْمٍ فَسَلِ الْعَادِينَ ⑥

قُلْ إِنْ لَّبِئْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ⑦

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਂਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੁਛ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਖਾਂ ਤੇ ਕਲੋਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਤੁਛ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਨੋਰਥ ਦੇ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ਹੈ? ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ ਨਹੀਂ ਜਾਉਗੇ? ੧੧੬।

ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਸੱਚਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਹੈ ੧੧੭।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਲੋਖਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ੧੧੮।

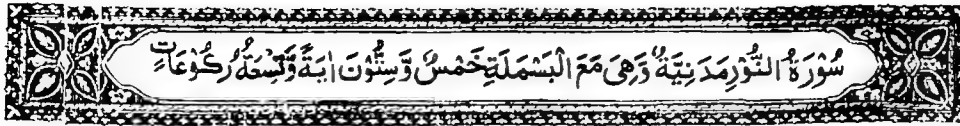
ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈਂ ੧੧੯। (ਰਕੂਅ ੬)

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٦﴾

فَتَعَلَى اللَّهِ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٧﴾

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ ۚ فَأَتِمَّا حِسَابَهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٨﴾

وَقُلْ رَبِّ اعْفُ مَنِّي وَارْحَمْنِي وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٩﴾

(੨੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨੂਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੬੫ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੯ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਇਹ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਤਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ (ਜਿਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ) ਅਸੀਂ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ। ੨।

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَاهَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ②

ਵਿਭਚਾਰਣ (ਤੀਵੀ) ਤੇ ਵਿਭਚਾਰੀ (ਮਰਦ) (ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਏ) ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਸੋ ਸੋ ਕੋਰਕੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਰਹਿਮ ਨਾ ਆਏ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਇਕ ਸੰਗਤ (ਜਰੂਰ) ਵੇਖੋ। ੩।

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلِشَهِدَا عَلَىٰ هُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ③

ਅਤੇ ਇਕ ਵਿਭਚਾਰੀ, ਇਕ ਵਿਭਚਾਰਣ ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਇਕ ਵਿਭਚਾਰਣ ਇਕ ਵਿਭਚਾਰੀ ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਮਰਦ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੋਗ-¹ ਬਿਲਾਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹਰਾਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। 18।

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਚਾਰ ਗਵਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਸੀ ਕੋਰੜੇ ਲਗਾਓ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਪਰਵਾਣ ਨਾ ਕਰੋ। ਉਹ ਲੋਕ (ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੀ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ। 19।

ਛੁੱਟ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲੈਣ। ਸੋ (ਅਜਿਹਾਕਰਨ ਤੇ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। 19।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਸਿਰ ਦੋਸ਼ ਬਧਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਛੁੱਟ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਕੋਈ

الَّذِينَ لَا يَنْكِحُوا إِلَّا زَوَاجَهُمْ أَوْ مُشْرَكَةً زَوَاجَهُمْ
لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُزْمٌ ذَلِكَ عَلَى
الْمُؤْمِنِينَ ①

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ يَأْتُوا بَأْرَ بَعَةٍ
شَهَدَاءَ فَأَجْلِدُوهُمْ ثَلَاثِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا
لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ②

إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ اللَّهَ
عَفُورٌ رَحِيمٌ ③

وَالَّذِينَ يَزْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شَهَادَةٌ

ਨਿਕਾਹ ਦਾ ਅਰਥ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਐਲਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਤੇ ਪੁਰਖ ਦੇ ਸਹੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋਤਨ ਬਾਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਕਾਹ ਦਾ ਅਰਥ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਥ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਨਾ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਾਸ਼ੀ ਹੀਣੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਧੇ ਸਾਥੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਵਿਭਚਾਰਣ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਭਚਾਰੀ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਉਹ ਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਵਿਭਚਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਿਭਚਾਰਣ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕਹਾਏਗੀ, ਜਦ ਕਿ ਕਿਸੇ ਉਪਰੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਦ ਇਕ ਉਪਰੀ ਤੀਵੀਂ ਕਿਸੇ ਉਪਰੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਭੋਗ-ਬਿਲਾਸ ਕਰੇਗੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮਰਦ ਵੀ ਵਿਭਚਾਰੀ ਹੀ ਕਹਾਏਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀਪਰ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਅਸੂਧ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੂੰ ਹਾਸ਼ੀ ਹੀਣਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਭਾਵਿਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵੀ ਉਲਟ ਹੈ ਕਿ ਵਿਭਚਾਰਣ ਨਾਲ ਵਿਭਚਾਰੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਨਿਕਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਜਗ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕਦੀ ਲੋਕ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਕੰਜਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਵਾਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਮਗਰੋਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਨਿਕਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਹ ਵਿਭਚਾਰਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹੋਰ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਚਾਰ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੋਵੇ ਤੇ (ਹਰੇਕ ਗਵਾਹੀ ਸਮੇਂ) ਉਹ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਉਹ ਸਚਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ (ਗਵਾਹੀ) ਸਮੇਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹੇ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਕੂੜਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੋਵੇ। ੮।

ਅਤੇ ਉਹ (ਅਬਲਾ) ਤੀਵੀਂ (ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ ਉਜ ਲਾਏ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਚਾਰ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਹਾਰੀਂ ਜੋ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ, ਦੰਡ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਉਹ (ਉਸ ਦਾ ਪਤੀ) ਕੂੜਿਆਰ ਹੈ। ੯।

ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ (ਵਾਰ) ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਕਸਮ ਚੁੱਕੇ ਕਿ) ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਉਹ (ਉਸ ਦਾ ਉਜ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪਤੀ) ਸਚਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ੧੦।

ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਵੱਡਾ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ; (ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਹੁੰਦੇ)। ੧੧। (ਰਕੂਅ ੧)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀ ਉਜ ਘੜੀ ਸੀ, ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਟੋਲਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ (ਕਰਤਵ) ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਈ ਭੈੜਾ ਨਾ ਸਮਝੋ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਸੀ; (ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਯੁਕਤੀਆਂ ਭਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ)।

إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ
بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصّٰدِقِينَ ⑦

وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ
الْكٰذِبِينَ ⑧

وَيَذَرُوهَا عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعُ شَهَدَاتٍ
بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكٰذِبِينَ ⑨

وَالْخَامِسَةُ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ
الصّٰدِقِينَ ⑩

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ
تَوَّابٌ حَكِيمٌ ⑪

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِآلِ فِرْعٰوْنَ عَصِيَّةً مِّنْكُمْ لَا تُخْفَوْنَ
مَسْرَآتَكُمْ بَلْ هُمْ خَوِدٌ لَّكُمْ بِكُلِّ مَرْيَةٍ مِّنْهُمْ مَا أَكْتَسَبَ

ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ—ਉਸ ਦਾ ਦੰਡ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਪਾਪ ਦੇ ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲੇਗਾ। ੧੨।

ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਨਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਭਲਾ ਗੁਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਵੱਡੀ ਉਜ਼ ਹੈ? ੧੩।

ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਓਹ ਲੋਕ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਝੂਠ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਸੀ) ਇਸ ਤੇ ਚਾਰ ਗਵਾਹ ਲਿਆਏ ਸਨ? ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਚਾਰ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਲਿਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹ ਕੂੜਿਆਰ ਹਨ। ੧੪।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਿਹਰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਕਰਤਵ (ਦੇ ਕਾਰਣ)—ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਪੈ ਗਏ ਸੀ—ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਦਾ। ੧੫।

ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਇਸ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸਿੱਖਣ ਲਗ ਪਏ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਪ੍ਰਭੂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਗੁੱਸੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ,) ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ (ਗੱਲ) ਸੀ। ੧੬।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਝਬਦੇ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਗੇ

مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝

لَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنْفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ ۝

لَوْلَا جَاءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَئِكَ عِنْدَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ۝

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَسْتُمْ فِي مَا أَقَضْتُمْ فِيهِ مَذَابٍ عَظِيمٌ ۝

إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسِبُونَهُ هَيِّئًا ۚ وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ۝

وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُمْ مَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَتَكَلَّمَ

ਦੁਹਰਾਈਏ। ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੂੰ ਨਿਰਾਲਮ ਹੈਂ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਉਜ਼ ਹੈ। ੧੭।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੱਲ ਮੁੜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਰੋਕਦਾ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੯।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ^੧ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਪਸਰ ਜਾਏ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੋ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੨੦।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ (ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ)। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ! ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਾ ਚੱਲੋ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਚੱਲੇਗਾ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਾਣ ਲਏ ਕਿ ਸ਼ੇਤਾਨ (ਉਸ ਨੂੰ) ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੇ ਅਯੋਗ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਸ਼ੀਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਸੁਸ਼ੀਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੨।

بِهَذَا سُبْحَنَكَ هَذَا يُهْتَنُ عَظِيمٌ ①

يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ②

وَيُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ③

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ④

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ وَدُؤُ ⑤
رَحِيمٌ ⑥

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوبَ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوبَ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالنَّكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ⑦

^੧ਅਰਥਾਤ—ਬਿਨਾਂ ਜਾਂਚ-ਪੜਤਾਲ ਕੀਤਿਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਤੇ ਓਹਨਾ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫੈਲਾਇਆ ਜਾਤੀ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ ਵਿਭਚਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਵਿਭਚਾਰ ਤੇ ਦਲੇਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ (ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਖੁਲ੍ਹ ਭੁਲ੍ਹ ਵਾਲੇ, ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਸਮ ਨਾ ਚੁੱਕ ਲੈਣ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਨਿਰਧਨਾਂ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਘਰੇਂ ਬੇਘਰ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰਨ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ ? ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੩।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਤੇ (ਸ਼ਰਾਰਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੋਂ) ਬੇਖ਼ਬਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਉਜ਼ਾਂ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਫਿਟਕਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਹੈ। ੨੪।

ਉਸ ਦਿਨ ਜਦ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਵੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਬਾਰੇ—ਜੋ ਉਹ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ—ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ। ੨੫।

ਉਸ ਦਿਨ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਜਾਣ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਹੈ, ਅਜਿਹੀ ਸੱਚਾਈ—ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੨੬।

ਕੁਚੀਲ^੧ ਗੱਲਾਂ ਕੁਚੀਲ ਮਰਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਨ ਤੇ

وَلَا يَأْتِلْ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولَى الْقُرْبَىٰ وَالسَّكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا يُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٣﴾

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْفَاضِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعُنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٤﴾

يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنُهُمْ وَآيْدِيهِمْ وَأَنْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٥﴾

يَوْمَ يُؤْصِلُ يُؤْفِقُهُمُ اللَّهُ وَيُخَيِّرُهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٦﴾

الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ ۖ

^੧ਆਸ ਤੋਰ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਚੀਲ ਤੀਵੀਆਂ ਕੁਚੀਲ ਮਰਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਨ ਤੇ ਕੁਚੀਲ ਮਰਦ ਕੁਚੀਲ ਤੀਵੀਆਂ ਲਈ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀਲਿੰਗ ਪਦ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਇੱਥੇ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਇਕ ਵਿਭਚਾਰਣ ਤੀਵੀਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸੁਸੀਲ ਮਰਦ ਨੂੰ ਧੱਖਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਏ, ਜਾਂ ਇਕ ਕੁਚੀਲ ਮਰਦ ਕਿਸੇ ਸੁਸੀਲ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਦੇ ਕੇ ਵਿਆਹ ਲਏ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਸਿਰ ਉਜ਼ਾਂ ਨਾ ਥੱਪੋ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਕਲ ਦੇਹੋ ਆਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮਰਦ ਜਾਂ ਤੀਵੀਂ ਭਲੇ ਕੰਮ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੁਚੀਲ ਮਰਦ ਕੁਚੀਲ ਗੱਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਗੱਲਾਂ ਸੁਸ਼ੀਲ ਮਰਦਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਨ ਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਮਰਦ ਸੁਸ਼ੀਲ ਗੱਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹਨ। ਏਹ ਸਭ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ, ਜੋ (ਵੇਰੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਨਿਰਲੇਪ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਰਿਜ਼ਕ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੨੩। (ਹਕੂਅ ੩)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਨਾ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਲੱਗਿਆਂ ਓਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਿਹਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ (ਤੁਹਾਡੇ) ਇਸ (ਕਰਤਵ) ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਭਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋਗੇ। ੨੮।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਾ ਵੇਖੋ, ਤਾਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅੰਦਰ ਨਾ ਵੜੋ ਅਤੇ ਜੇ (ਕੋਈ ਘਰ ਵਿਚ ਹੋਵੇ) ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚਲੇ ਜਾਇਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੋਭਨੀਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੯।

ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਓਹਨਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਵਸਦਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਮਾਨ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ, ਜਾਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ। ੩੦।

ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਓਹ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਇੰਦਰਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤਾ ਕਰਨ।

الطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٨﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تُدْرِكُونَ ﴿٢٩﴾

فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ ۚ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ ارجِعُوا فَارجِعُوا ۚ هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٣٠﴾

لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا كُنْتُمْ تُكْتُمُونَ ﴿٣١﴾

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ

ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸੋਭਨੀਕ ਗੱਲ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕੀਤਾ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰ ਨੂੰ (ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ) ਪਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰਨ, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏ^੧ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦੁਪੱਟੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਦੀ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਕ ਲਿਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪਾਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਿਆਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਜਾਂ (ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ) ਤੀਵੀਆਂ^੨ ਜਾਂ ਦਾਸੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਪਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੇ ਅਧੀਨ ਮਰਦਾਂ ਅੱਗੇ, ਜੋ ਅਜੇ ਗੱਭਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਜਾਂ ਅਜੇਹੇ ਬਾਲਕਾਂ ਅੱਗੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਖਾਸ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ (ਆਪਣਾ ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।) ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਹ (ਬੁਰਨ-ਫਿਰਨ) ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰ (ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੇ) ਇਸ ਲਈ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਕਰਨ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੇ

ذَلِكَ أَزْكَى لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣١﴾

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَفْضَضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَا يَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ ۖ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنَاتِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ

^੧ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੱਦ ਤੇ ਸੰਟਾਪਾ ਜਾਂ ਦੁਬਲਾ-ਪਣ ਆਦਿ।

^੨ਰਬਾਤ—ਜੋ ਜਤਿ ਸਤਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਣ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਭੂਮਣੀਆਂ ਆਦਿ ਤੀਵੀਆਂ ਹਰ ਵੇਲੇ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵੱਡੀਆਂ ਰਹਿਣ।

ਹਾਰ-ਸਿੰਗਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੁਕਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋ ਸਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿਆ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੋ। ੩੨।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵਿਧਵਾ ਤੀਵੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਦਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਲੇ ਹੋਣ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਜੇ ਓਹ ਨਿਰਧਨ ਹਨ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਨਾਦ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੩।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਤੇ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਆਪਣੇ ਜਤਿ ਸਤਿ ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਰਹਿਣ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਧਨਾਦ ਬਣਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ “ਮਕਾਤਿਬਤ” ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭਲਾਈ^੧ ਵੇਖੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ “ਮਕਾਤਿਬਤ” ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ (ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਪੂਰਾ ਧਨ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ) ਜੋ ਧਨ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਧਨ ਦੇ (ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸੰਭਵ ਬਣਾ) ਦਿਓ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਭਚਾਰ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਓਹ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ^੨ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨ^੩ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਸਕੋ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ

مِنْ رَبَّنَّهِنَّ وَتُؤْتُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا إِنَّهُ يُوْثِرُ
لَعَلَّكُمْ تَقْلِحُونَ ﴿٣٢﴾

وَأَنْكِحُوا الْأَيَّامِي مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ
وَرِامَاكُمْ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ
وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٣﴾

وَلَيْسَتْ غَفِيفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ زَكَاةً يَغْنِيَهُمْ
اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ
أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأَوْهُمْ
مِنْ مَّالِ اللَّهِ الَّذِي أَتَاكُمْ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ
عَلَى الْبِعَازِ إِنْ أَرَدْتُمْ تَحْصُنَا لِنَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ
الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَدِلِ الْأَرْهَامِ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਧਨ ਲੁੜਾਉਣ ਵਾਲ਼ੇ ਨਾ ਹੋਣ, ਜਾਂ ਅਵਾਰਾ ਨਾ ਹੋਣ, ਪਰ ਜੇ ਮਾਲਕ ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ “ਮਕਾਤਿਬਤ” ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਕਾਗੀ ਰਾਹੀਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਿਕਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਰੋਕੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਚਾਰ ਵਧੇਗਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਸੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਨੌਕਰਾਂ ਦੀ ਔਖ਼ਤ ਹਲ ਨਾ ਕਰੇ।

ਏ ਮਗਰੋਂ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ¹।
(ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ
ਕਰੇਗਾ)। 13੪।

غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٣٤﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆਪਣੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ
ਆਇਤਾਂ ਉਤਾਰੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ
ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ,
ਅਰਥਾਤ ਸੰਜਮੀਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆਦਾਇਕ ਗੱਲਾਂ
ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। 13੫। (ਰਕੂਅ ੫)

وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا لِّلَّذِينَ
خَلَوْا مِن قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٥﴾

ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਵੀ ਨੂਰ²
ਹੈ। ਉਸ ਨੂਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ³ ਉਸ ਆਲੇ ਜੇਹੀ
ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੀਵਾ ਹੋਵੇ (ਅਤੇ ਉਹ)
ਦੀਵਾ ਇਕ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀ ਚਿਮਨੀ ਵਿਚ ਹੋਵੇ (ਤੇ)
ਉਹ ਚਿਮਨੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਾਣੇ ਇਕ ਲਿਸ਼ਕਦਾ
ਤਾਰਾ ਹੈ। ਉਹ (ਦੀਵਾ) ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਬਰਕਤ ਵਾਲੇ
ਰੁੱਖ (ਦੇ ਤੇਲ) ਨਾਲ ਥਾਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜੋ
(ਰੁੱਖ) ਨਾ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਲਹਿੰਦੇ
ਪਾਸੇ ਦਾ। ਕਰੀਬ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਤੇਲ ਭਾਵੇਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਨਾ ਵੀ ਛੋਹੀ ਹੋਵੇ, ਫੇਰ ਵੀ ਭੜਕ
ਉੱਠੇ। (ਇਹ ਦੀਵਾ) ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨੂਰਾਂ ਦਾ
ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਭਾਸਦਾ) ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਸੰਦ

اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ مِثْلُ نُورٍ يُشْكُو فِيهَا
مِصْبَاحُ الْإِصْبَاحِ فِي زُجَاجَةٍ الزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ
دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِن شَجَرَةٍ مُّبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ
وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضَيُّ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ

¹ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਨਿਕਾਹ ਕਰੋ, ਪਰ ਜੇ ਮਾਲਕ ਇਸ ਵਿਚ ਰੋਕ ਬਣੇ, ਤਾਂ ਪਾਪ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ
ਵੇਗਾ, ਨਾ ਕਿ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਸਿਰ।

²ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੀ ਬਰਕਤ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

³ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਦੂਜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ
ਟੀ ਦੇ ਦੀਵੇ ਦਾ ਇਕ ਗੈਲੇਕਟਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੈਂਪ ਨਾਲ।

⁴ਲਹਿੰਦੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਪੂਰਬੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਲਿਹਾਜ਼
ਤਾਂ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਪੱਛਮੀਆਂ ਦਾ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਹੈ :—

“ਲਾ ਫਜ਼ਲਾ ਲਿਲਆਰਾਬਿੱਯਿ ਅਲੱਲਆਜਾਮਿੱਯਿ”

ਅਰਥਾਤ—ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਰਬੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਓਪਰੇ ਤੇ ਕੰਵਲ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਅਰਬ ਦਾ ਵਸਨੀਕ ਹੈ, ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ
ਪਤ ਨਹੀਂ।

ਕਰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਨੂਰ ਵਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੬।

ਏਹ (ਦੀਵੇ^੧) ਅਜੇਹੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਚਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੩੭।

(ਏਹ ਸਿਮਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਕੁਝ ਮਰਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਤੋਂ ਤੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਅਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਨਾ ਤਾਂ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਤੇ ਨਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਕਦੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਕਾਲਜੇ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬਦਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਚੰਗੇ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਧਨ ਤੇ ਸੰਤਾਨ) ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩੮-੩੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਉਸ ਰੋਤ ਵਾਂਗ ਹਨ, ਜੋ ਚਟੀਅਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਿਆਸਾ ਪਾਣੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ

كَأَنَّهُ نُورٌ عَلَى نُورٍ يَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ مَن يَشَاءُ
وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ
عَلِيمٌ

فِي بُيُوتٍ إِذْنُ اللَّهِ أَن تَرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ
يَسْتَبِيحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ۝

بِحَالٍ لَّا تُلْهِهُمْ فِي جَارَةٍ وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ
وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ مِمَّا قُضِيَ لَهُمْ
تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ ۝
لِيَجْزِيَ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَبَيِّنَهُمْ مِّنْ
فَضْلِهِ وَاللَّهُ بِرُزْقِهِمْ شَآءٍ يُغْنِيهِمْ حِسَابُ ۝

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ
الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ

^੧ਅਰਥਾਤ--ਰੱਬੀ ਨੂਰ ਦਾ ਇਹ ਸਬੂਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਨੂਰ, ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਮਿਖਿਆ ਹੋਵੇਗੀ, ਓਹ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰੁਝੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਤਦ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਲੇਖਾ ਚੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੪੦।

ਜਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਾਲ) ਉਸ ਅਧਕਾਰ, ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਕ ਡੂੰਘੇ ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਤੇ ਪਸਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਹਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਲਹਿਰਾਂ ਵੀ ਉਠ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਬੱਦਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਅਜੇਹੇ ਅਧਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਉੱਤੇ ਪਸਰੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਬਾਹਰ ਕਢਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜਤਨ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਚਾਨਣਾ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ੪੧।

(ਰਕੂਅ ੫)

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਵੀ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਖੜੇ ਹਨ? ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ (ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਸਾਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਆਪਣੀ ਨਿਮਾਜ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੨।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੪੩।

اللَّهُ عِنْدَهُ قُوتُهُ حِسَابُهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ٤٠

أَوْ كَلْبَتِي فِي مَجْرَلَتِي يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ قُوَّةٍ مِنْ قُوَّةٍ
مَصَابٍ ظَلَمْتُ بَعْضَهَا فَوْقَ بَعْضٍ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ
لَمْ يَكُنْ يَرِيهَا وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا
لَهُ مِنْ نُورٍ ٤١

﴿

لَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَالظُّلُمُ صَقَّتْ كُلُّ قَدِّ عِلْمٍ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ
وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ٤٢

وَاللَّهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ
الْمُؤْتِزُّ ٤٣

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲੇ ਹੱਲੇ ਹਿਕ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਮਿਲਾਪ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇਹਾਂ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੂੰ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬੱਦਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਗੜਿਆਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਸ (ਜਾਤੀ) ਤਕ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਰੀਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਲਿਸ਼ਕ ਕਈਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੪੪।

ਅੱਲਾਹ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਧੀਵਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਸਬਕ ਹੈ। ੪੫।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹਰੇਕ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਕਈ ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਦਿਭ ਦੇ ਭਾਰ ਰਿੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ (ਆਪਣੇ) ਦੰਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਚੋਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਤੁਰਦੇ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੪੬।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਉਤਾਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੪੭।

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُرْسِئُ سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ وَ يُنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَاءُ يَكَادُ سَنَ بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ④

يُقَلِّبُ اللَّهُ الْاَيُّلَ وَ النَّهَارَ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِّاُولِي الْاَبْصَارِ ⑤

وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَّاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهٖ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَ مِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى اَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ⑥

لَقَدْ اَنْزَلْنَا اٰيٰتٍ مُّبِيْنٰتٍ وَ اللّٰهُ يَهْدِيْ مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيْمٍ ⑦

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ, (ਆਪਣੇ ਇਸ ਪ੍ਰਣ ਤੋਂ) ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ (ਹੋ ਸਕਦੇ)। ੪੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਵਲ ਇਸ ਲਈ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੪੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੫੦।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਗ ਹੈ? ਜਾਂ ਉਹ ਸੱਕ ਵਿਚ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰੇਗਾ। ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ੫੧। (ਰਕੂਅ ੬)

ਕੇਵਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ—ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਵਲ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਣ, ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹੋ ਲੋਕ ਹੀ (ਸਦਾ) ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੫੨।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੫੩।

وَيَقُولُونَ آمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلَّوْنَ فَرِيقًا مِّنْهُمْ مِّنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَمَا أُولَٰئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ④

وَلَٰذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ ⑤

وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ⑥

أَفَلَا يَفْقَهُونَ مَرَضٌ أَمْ رَأَوْا الْمِيعَادَ أَنْ يَخِفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ أَوْ لَٰلِيَهُمُ الظَّالِمُونَ ⑦

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ⑧

وَمَنْ يُطِيعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَّقِ اللّٰهَ وَيَتَّقِ مَا أُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ⑨

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਬਥੇ ਹੀ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਉਣਗੇ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਸਮਾਂ ਨਾ ਖਾਓ। ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੫੪।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ (ਰਸੂਲ) ਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਉਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਤਾਂ ਗੱਲ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਾ ਹੀ ਹੈ। ੧੫੫।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸੂਝ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖਲੀਫਾ^੧ ਬਣਾਏਗਾ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਲੀਫਾ^੨ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ

وَأَقْسُوا بِاللهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ
قُلْ لَا تَنْفِسُوا عَلَيْهِمْ قَعْرُوقَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا
تَعْمَلُونَ ۝

قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۚ إِنْ
تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا
حُمِّلْتُمْ ۚ وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا وَمَا عَلَى
الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلْغُ الْمُبِينُ ۝

وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ

^੧ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪਦ ਸਾਧਾਰਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਖਲੀਫੇ ਬਣਾਏਗਾ। ਇਹ ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਬੰਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਪੂਰੀ ਜਾਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

^੨ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਪੁਰਖੀ ਖਿਲਾਫਤ ਹੋਈ ਸੀ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਸਾ' ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਦੇ ਮਗਰੋਂ। ਸੋ ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਤੋਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਿਲਾਫਤ ਚੱਟ ਰਾਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ; ਨਾ ਕਿ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ। ਈਸਾਈਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਪਾਦਰੀਆਂ ਲਈ ਤਾਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣਾ ਅਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਖਿਲਾਫਤ ਵਧੇਰੇ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸਥਾਪਨ ਹੋਈ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ 'ਯੂਸਾ' ਜੀ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਸਾ' ਜੀ ਦੇ ਖਲੀਫਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਦਾਉਦ' ਜੀ 'ਮੁਸਾ' ਜੀ ਦੇ ਖਲੀਫਾ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜੇ ਗਏ ਸਨ।

ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਦੀਨ-ਧਰਮ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਓਹ ਮੇਰੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨਗੇ (ਅਤੇ) ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਗੇ, ਓਹ ਮਨਮੁਖ ਸਿਧ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ੧੫੭।

ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) ਤੂੰ ਕਦੇ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਾ ਕਰ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਤਾਂ ਨਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੧੫੮। (ਰਕੂਅ ੭)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਲੋਕ, (ਅਰਥਾਤ ਦਾਸ-ਦਾਸੀਆਂ) ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅਧੀਨ ਹਨ — ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਅਜੇ ਬਾਲਗ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਓਹ ਤਿੰਨ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਕਰਨ; ਸਵੇਰ ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਸਤਰ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਇਸ਼ਾ (ਰਾਤ) ਦੀ ਨਿਮਾਜ਼ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ। ਏਹ ਤਿੰਨ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਦੇ ਹਨ। ਏਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਅੰਦਰ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਤੇ) ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਕੋਲ

قَبْلَهُمْ وَلَيَسْكَنَنَّ لَهُمْ دِينُهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ
وَلَيُخْرِجَهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يُعْبُدُونَ وَيُنَى
لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْفَاسِقُونَ ۝

وَارْقُمُْوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا الرُّسُولَ
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ۝

لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ
وَمَا أُولَهُمُ النَّارُ وَلَيْسَ الْمَصِيرُ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَسْنَا نَمُرُّكُمْ الَّذِينَ مَلَكَتْ
أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ
مَرَّاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ
مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَاثُ عَوَاقِبٍ
لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَ هُنَّ
طَوُّفُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ

‘ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਖ਼ੁਵਚਨ ਦੇ ਪਦ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਇਕਵਚਨ ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਬਹੁਵਚਨ ਬਣਿਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹਰੇਕ ਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਆਇਆ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸਥਾਰ
ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੫੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਲਕ ਗੱਭਰੂ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੀ (ਅੰਦਰ ਆਉਣ ਦੀ)
ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਨ; ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ (ਅਰਥਾਤ ਵੱਡੇ) ਲੋਕ ਆਗਿਆ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ
ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੫੯।

ਅਤੇ ਉਹ ਤੀਵੀਆਂ ਜੋ ਬ੍ਰਿਧ ਹੋ ਗਈਆਂ
ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਨਿਕਾਹ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ^੨
ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਦੱਸ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ (ਸਿਰਾਂ ਦੇ) ਬਸਤਰ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਰ-
ਸਿੰਗਾਰ ਪਰਗਟ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ
ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹਿਣਾ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ। ੬੧।

ਕਿਸੇ ਅੰਨ੍ਹੇ^੩ ਲਈ, ਲੰਗੜੇ ਲਈ, ਰੋਗੀ ਲਈ ਤੇ
ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ

اللَّهُ لَكُمْ آيَاتٌ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ⑤

وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا
اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ
آيَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ⑥

وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا
فَلْيَسْ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ
مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ
وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ③

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَلَا
عَلَى الْمَرْيُوفِ حَرَجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਬ੍ਰਿਧ ਤੀਵੀਆਂ ਲਈ ਪੜਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਤੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜਬੂਰੀ ਨਾ
ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ “ਨਿਕਾਹ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੀਆਂ” ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ
ਜੋ “ਨਿਕਾਹ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ” ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸੁਹਾਵਰਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਨਿਕਾਹ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ
ਰੱਖਦੀਆਂ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿ
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁੜ ਵਿਵਾਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

^੩ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਲੰਗੜੇ ਆਦਿ ਅੰਗਹੀਨ ਪੁਰਖ ਅਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਕੁਚੀਲ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਰ
ਨੇ ਇਸ ਭੁੱਲ ਦੀ ਸੁਧਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ (ਨਾਨੀਆਂ ਤੇ ਦਾਦੀਆਂ) ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਚਾਚਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵਢੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਮਾਮਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਸੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਨੀਅਤ ਹੋ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਸਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਖਾਣੀ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ। (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਜਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਖਾਓ। ਸੋ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗੋ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸੱਜਣਾਂ-ਮਿੱਤਰਾਂ ਜਾਂ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਅਰਦਾਸ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਸਕੋ। ੬੨। (ਰਕੂਅ ੮)

ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਲੋਕ (ਸੱਚੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਕਿਸੇ ਕੋਮੀ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਉਸ (ਰਸੂਲ) ਦੇ ਕੱਲ ਬੈਠੇ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਠ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਦ ਓਹ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕੰਮ ਵਾਸਤੇ ਆਗਿਆ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਚਾਹੇਂ ਆਗਿਆ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਪਾਸੋਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੬੩।

يُؤْتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ
بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ
أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَلَلِكُمْ
أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاحِهِ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ
جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْهُمَا شَاءَ إِذَا قَدْ أَتَخَلَّيْتُمْ
بُيُوتَكُمْ فَسَلِمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ فَإِنَّهُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
مُبْرَكَةٌ كَلِمَةٌ كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ
تَعْقِلُونَ ٦٢

٦٢

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا
كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّى يَسْأَلُوا اللَّهَ
إِنَّ الَّذِينَ يَسْأَلُونَكَ عَنْ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِيُخَاصَّ شَأْنَهُمْ
فَأَذَنْ لَنْ يَشْتُمَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ اللَّهُ إِنَّ
اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ٦٣

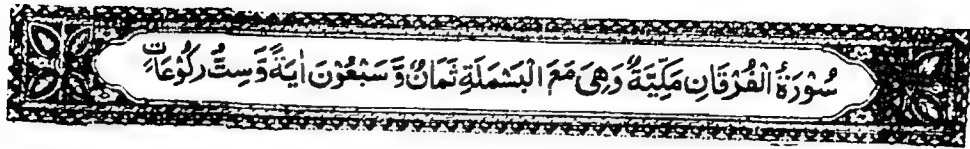
ਹੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੋ ਕਿ ਰਸੂਲ ਦਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣਾ ਇੱਥੇ ਹੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹੋ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ (ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਦੇ ਇਕੱਠ ਵਿੱਚੋਂ) ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਨਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਇਸ (ਰਸੂਲ) ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਸਹਿਮਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਕਲੋਸ਼ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ। ਜਾਂ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਹੀ ਨਾ ਆ ਦਬੋਚੇ। ੬੪।

ਸੁਣੋ ! ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਉਹ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ (ਅਸਥਾਨ) ਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਖੜੇ) ਹੋ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਦੱਸੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੫।
(ਰਕੂਅ ੯)

لَا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا
قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنْكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ
الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ
يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٥﴾

الْآنَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنْتُمْ
عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٥﴾

(੨੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫੁਰਕਾਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੭੮ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਫੁਰਕਾਨ^੧ ਆਪਣੇ ਬੰਦੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰ ਸਕੇ ੨।

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَى عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ②

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਈਵਾਲ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸਾਜੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਵੀ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ੩।

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ مُّفْرَدًا تَقْدِيرًا ③

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ (ਈਸ਼ਵਰ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝ (ਵੀ) ਸਾਜਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ; ਸਗੋਂ ਓਹ ਆਪ ਸਾਜੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਵੀ ਹਾਣ-ਲਾਭ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਰਨ-ਜੀਵਣ ਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਦਾ ਹੀ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ੪।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬੂਠ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਬੂਠ ਦੇ ਘੜਨ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਤੀ^੧ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ) ਵੱਡਾ ਜੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਕੂੜ ਤੋਲਿਆ ਹੈ। ੫।

ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿੱਸੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲਿਖਵਾ ਲਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਓਹ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, (ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਕੁਰਾਨ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਿਖ ਲਏ।) ੬।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਭੇਤਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੭।

ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਖਾਣਾ ਵੀ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ? ੮।

وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا نَشْرًا ①

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ هٰذَا اِلَّا اِنْفُسُكَ اِفْرَسَهُ وَاعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ اٰخَرُونَ فَقَدْ جَاءُ ظُلْمًا وَدُورًا ②

وَقَالُوا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ اَلَّتِيْهَا فَعِيَ نَمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَّاٰخِرًا ③

قُلْ اَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ اِنَّهٗ كَانَ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ④

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُوْلِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَنْسٰى فِي الْاَسْوَاقِ لَوْلَا اَنْزَلَ اِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُوْنُ مَعَهُ مَذْمُوْرًا ⑤

^੧ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਪਿੱਛੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਮਨੁੱਖ ਮਿਲ ਕੇ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਜਿਹੀ ਇਕ ਸੂਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ।

ਜਾਂ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਮਸ਼ਾਨਾ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਬਾਗ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਫਲ ਉਹ ਖਾਂਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਆਦਮੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ^੧। ੯।

ਤੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਕੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਘੜਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਠੀਕ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਦਾ) ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ। ੧੦। (ਰਕੂਅ ੧)

ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਲਈ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਜਵੀਬ ਕੀਤੇ) ਉਸ ਬਾਗ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਬਾਗ^੨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹੱਲ ਵੀ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੧੧।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਕਿਆਮਤ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਨਿੰਦਕ ਲਈ ਭੜਕਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੨।

ਜਦ ਉਹ (ਨਰਕ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਵੇਖੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਬਿਪਤਾ^੩ ਦੇ ਰੋਲੇ-ਗੋਲੇ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਨਗੇ। ੧੩।

أَوَيْلَىٰ إِلَيْهِ كُنُزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْخُورًا ①

أَنْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا أَيُّ تَطْيِينُونَ سَيِّئًا ①

تَبَرَّكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلُ لَكَ قُصُورًا ②

بَلْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِئِنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا سَعِينًا ③

إِذَا رَأَوْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ④

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਮਸਹੂਰ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ।

^੨ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ “ਕੋਸਰ” ਤੇ “ਕਿਸਰ” ਦੇ ਬਾਗ ਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਮਹੱਲ ਉਹਨਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਏ, ਜੋ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੇਵਕ ਤੇ ਗ਼ੁਲਾਮ ਸਨ।

^੩ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਜ਼ਬਰਹਨ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਬਿਪਤਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਉਸ (ਨਰਕ) ਦੇ ਇਕ ਤੋਗ ਰਾਹ
ਤੇ ਮੁਸਕਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ
ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੌਤ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਨਗੇ। ੧੪।

(ਤਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ
ਕਿ) ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਮੌਤ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਕਰੋ:
ਸਗੋਂ ਕਈ ਮੌਤਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰੋ; (ਕਿਉਂ ਜੋ
ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਸ਼ਟ ਆਉਣ ਵਾਲੇ
ਹਨ)। ੧੫।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕਿ ਕੀ ਇਹ (ਭਿਆਨਕ
ਅੰਤ) ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਸਦਾ ਦਾ ਸਵਰਗ, ਜਿਸ ਦਾ
ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਉਹਨਾਂ
ਦਾ (ਠੀਕ ਠੀਕ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਤੇ ਅੰਤਲਾ ਟਿਕਾਣਾ
ਹੈ। ੧੬।

ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂੰਹ-ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ
ਹੋਣਗੀਆਂ। ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ।
ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪੂਰਾ ਕਰਨਾ
ਤੋਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ
ਹੈ। ੧੭।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਹ
ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਹਜ਼ੂਰ
ਖੜਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ
ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਦੇਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ
ਸੀ, ਜਾਂ ਇਹ ਆਪ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਏ
ਸਨ। ੧੮।

(ਤਾਂ) ਉਹ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਨਿਰਾਲਮ
ਹੈਂ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਤੈਥੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ
ਸਾਧਕ ਬਣਾਉਂਦੇ; ਪਰ ਤੂੰ ਦੇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਦੇਹਨਾਂ ਦੇ
ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਬਖਸ਼ੇ ਸਨ:

وَإِذَا أُنْفُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مَّقَرَّينَ دَعَوَاهُكَ
تُبُورًا ۝

لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ بُورًا وَاجِدًا وَادْعُوا بُورًا كَثِيرًا ۝

قُلْ أَذِلَّةٌ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ
كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ۝

لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدٌ
مَسْنُونًا ۝

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ
يَقُولُ أَنْتُمْ أَصْلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا
السَّبِيلَ ۝

قَالُوا سُبْحَنَكَ مَا كَانَ يُنْبِئُنَا أَنْ تَتَّخِذَ مِنْ
دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّى

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਨੇ ਤੇਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ । ੧੯।

ਸੋ (ਓਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਵੇਖ ਲਓ, ਹੁਣ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਏਹਨਾਂ ਝੂਠੇ ਇਸ਼ਟਾਂ^੧ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਹਟਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿਆਂਗੇ । ੨੦।

ਅਤੇ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਭੇਜੇ ਹਨ, ਓਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੇਜਨ ਛਕਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬਜਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ (ਇਹ ਵੇਖਣ ਲਈ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਰਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ) ਸਬਰ ਕਰਦੇ ਹੋ (ਕਿ ਨਹੀਂ) ਅਤੇ (ਹੋ ਮੁਸਲਮਾਨ!) ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ । ੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ—ਜੋ ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ—ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੇ ਗਏ? ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ? ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵਧ ਗਏ ਹਨ । ੨੨।

نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ⑩

فَقَدْ كَذَّبْتُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا
وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ قَوْمَهُ فَبَدَأَ بِمَا
كَبِيرًا ⑪

وَمَا أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّا إِتْهُمْ
لِيَأْكُلُوا الطَّعَامَ وَيَشْرَبُوا فِي الْأَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا
بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً أَتَصْبِرُونَ وَكَانَ
رَبُّكَ بِصِيرَةٍ ⑫

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَا أُنْزِلَ
عَلَيْنَا السَّلَاطَةُ أَوْ نَرَى رَبَّنَا لَقَدْ اسْتَكْبَرُوا
فِي أَنْفُسِهِمْ وَتَوَعَّتُونَا كَيْدًا ⑬

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ।

(ਕੀ ਏਹ ਲੋਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ) ਜਿਸ ਦਿਨ ਏਹ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ, ਉਸ ਦਿਨ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੁਸ਼ਕਲਬਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ, (ਘਬਰਾ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ (ਸਾਥੋਂ) ਪਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹੋ। ੧੨੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹਰੇਕ ਕਰਮ ਵਲ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਧਿਆਨ ਦਿਆਂਗੇ ਤੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਉਡਾ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੨੪।

ਉਸ ਦਿਨ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਸੋਣ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਚੰਗੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੨੫।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ (ਚੋਤੇ ਕਰੇ) ਜਦ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਪਾਟ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਬੱਦਲ ਮੰਡਲਾ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਉਤਾਰੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੨੬।

ਉਸ ਦਿਨ ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ (ਓਹ) ਦਿਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੭।

ਉਸ ਦਿਨ ਜ਼ਾਲਮ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ (ਚੁੱਕ) ਮਾਰੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਮੈਂ (ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ) ਰਸੂਲ ਦਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ। ੧੨੮।

ਹਾਇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ੋਕ ਹੈ, ਕਾਸ਼, ਮੈਂ ਅਮਕਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ। ੧੨੯।

ਉਸ ਨੇ ਮੌਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਜਦ ਕਿ ਉਹ (ਰਸੂਲ ਰਾਹੀਂ) ਮੇਰੇ ਵਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਤਾਨ ਓੜਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੩੦।

يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَائِكَةَ لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ
وَيَقُولُونَ حَبَّوْنًا مَّحْجُورًا ۝

وَقَدْ مَنَّآ إِلَىٰ مَاعِيْلُوا مِن عَمَلٍ جَعَلْنَاهُ هَبَاءً
مَّنْثُورًا ۝

أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ
مَقِيلًا ۝

وَيَوْمَ تَشْقَى السَّمَاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِلَ الْمَلَكُ
تَنْزِيلًا ۝

الْمَلِكُ يَوْمَئِذٍ الْغَنِيُّ لِلرَّحْمَنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى
الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ۝

وَيَوْمَ يَعْصُ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَلَيْتَنِي اتَّخَذْتُ
مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ۝

يُولِئكَ يَلَيْتَنِي لِمَ اتَّخَذْتُ فَلَانًا خَلِيلًا ۝

لَقَدْ أَضَلَّتْكَ عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِجَارَتْنِي ۚ وَكَانَ
الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَدُوْلًا ۝

ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਹਬਾਅਨ" ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਉਸ ਹੋਲੇ ਤੇ ਛੋਟੇਜਿਹੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉਡਦਾ ਹੋਇਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਪੀਰਾਂਗੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਹੋਲੇ ਹੋ ਕੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਉੱਡਣ ਲਗ ਪੈਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜਣ-ਮਿੱਤਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਕੱਤਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਅਤੇ ਰਸੂਲ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਏਸੇਕ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਸੁਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੩੧।

قَالَ الرَّسُولُ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مِثْرًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰੀ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣ ਤੇ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ੩੨।

وَكَذَلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِّنَ الْمُجْرِمِينَ ۚ وَكَفَّ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ۝

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਇਸ (ਨਬੀ) ਤੇ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ? ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਠੀਕ ਹੈ, (ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸੂਰਤਾਂ ਤੇ ਵਖ ਵਖ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ) ਇਸ ਲਈ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਰਾਹੀਂ ਤੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੩੩।

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَّاحِدَةً ۖ كَذَلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ۝

ਅਤੇ ਓਹ (ਤੇਰਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਕ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ੩੪।

وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ۝

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਸਣੇ ਨਰਕ ਵਲ ਧੱਕਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਹ ਵੱਡੇ ਕੁਮਾਰਗ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੫। (ਰਕੂਅ ੩)

الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ سَرْمَقَاتٌ وَأَصْلُ سَبِيلًا ۝

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੱਲੇ ਹੱਲੇ ਤੇ ਥੋੜਾ ਥੋੜਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਉਤਰਣ ਨਾਲ ਇਕ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੱਡੇ ਸ਼ੱਕ ਨਾਲ ਯਾਦ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਜਦ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਪੱਕੇ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਉਤਰਣ ਨਾਲ ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਮਨਰਥ ਮੰਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਇਕ (ਜਾਣੀ-ਪਛਾਣੀ)
ਪ੍ਰਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ
ਦੇ ਭਰਾ 'ਹਾਰੂਨ' ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਵਜ਼ੀਰ ਬਣਾ
ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ੩੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਦੇਵੇਂ ਹੀ ਉਸ ਜਾਤੀ ਵਲ ਜਾਓ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ
ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। (ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ) ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੇ
ਨਿੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੩੭।

ਅਤੇ "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵੀ, ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ
ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੇਥ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ
ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ
ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ
ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩੮।

ਅਤੇ "ਆਦ" ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ "ਸਮੂਦ" ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ
ਖੂਹ^੨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਵਿਚਾਲੇ ਹੋਰ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੩੯।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਲਈ ਅਸੀਂ
ਅਸਲੀਅਤ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ (ਜਦ
ਓਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝੇ ਸਨ,) ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੪੦।

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهُ أَخَاهُ هَارُونَ
وَزِيرًا ۖ

نَقَلْنَا أَزْهَبًا إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا فَذُفِرْتُمْ
تَذْمِيرًا ۝

وَقَوْمَ نُوحٍ لَّمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ
لِلنَّاسِ آيَةً ۖ وَاعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا آليًا ۖ

وَعَادًا وَثَمُودًا وَأَصْحَابَ الرَّيِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذَلِكَ
كَثِيرًا ۝

وَكُلًّا ضَرَبْنَاهُ الْإِمْتَالِ وَكُلًّا تَبَرْنَا تَبِيرًا ۝

^੧"ਅਲ" ਉਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਨ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਜਿਸ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਮਨ ਵਿਚ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ "ਅਲ ਕਿਤਾਬ" ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਣੀ ਪਛਾਣੀ ਪ੍ਰਸਤਕ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੨ਖੂਹ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰਾਵਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਤੀ "ਸਮੂਦ" ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ "ਬਹਿਰਿ-ਮੁਹੀਤ" ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਨਿ ਅਬਾਸ" ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਕਥਨ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜਾਤੀ "ਸਮੂਦ" ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅੰਗ ਸੀ; ਚੂੰਕਿ "ਸਮੂਦ" "ਆਦ" ਦਾ ਅੰਤਲਾ ਹਿੱਸਾ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ "ਇਸਮਾਈਲ" ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਰਬ ਵਿਚ ਪਸਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਥੀਤੇ ਹਨ। ਜਦ "ਇਸਮਾਈਲ" ਦੀ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਅਰਬ ਵਿਚ ਪਸਰ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਏਹ ਲੋਕ ਉੱਤਰ ਵਲ "ਫਲਸਤੀਨ" ਦੇ ਪਾਸੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਪੁਰਾਣੇ ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਅਲਅਰਬ ਕਬਲੁਲ ਇਸਲਾਮ ਰਚਿਤ ਜਰਜੀ ਜੇਦਾਨ)

ਅਤੇ ਏਹ (ਮੱਕੇ^੧ ਵਾਸੀ ਇਨਕਾਰੀ) ਉਸ ਨਗਰੀ ਦੇ ਲਾਗਿਉਂ ਲੰਘ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਜਿਸ^੨ ਉੱਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ। ਕੀ ਏਹ ਉਸ (ਨਗਰੀ ਦੇ ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰਾਂ) ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ? ਅਸਲੀਅਤ^੩ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ੪੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹਾਸੇ-ਹੀਣੀ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। (ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ) ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ? ੪੨।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ (ਦੀ ਪੂਜਾ) ਉੱਤੇ ਪੱਕੇ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਇਹ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਸਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਏਹ ਕਸ਼ਟ ਵੇਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਕੁਰਾਹੀਆ ਸੀ। ੪੩।

(ਹੇ ਰਸੂਲ !) ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਹਾਲ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈਂ (ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣੇ ਰੋਕ ਲਵੇ ?) ੪੪।

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸੁਣਦੇ ਜਾਂ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ? ਓਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਸ਼ੂਆਂ ਸਮਾਨ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੀਣੇ ਹਨ। ੪੫। (ਰਕੂਅ ੪)

وَلَقَدْ آتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أَمْطَرْنَا مَطَرًا شَدِيدًا
فَلَمْ يَكُونُوا يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَتْرَجُونَ شَوْرًا ۝

وَإِذَا رَأَوْكَ إِِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا هَذَا الَّذِي
بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ۝

إِنْ كَادَ لَيُضِلَّنَا عَنْ الْيَمِينِ لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا
وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلَّ
سَبِيلًا ۝

أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ
عَلَيْهِ وَكِيلًا ۝

أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ الْكُفْرَ هُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَنْفَعُونَ إِنْ
هُم إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—“ਲੁਤ” ਦੀ ਜਾਤੀ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਬਲ” ਪਦ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਗੋਂ ਵੀ ਹੈ ਤੇ “ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ” ਵੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ “ਸਗੋਂ” ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ “ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ” ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੇ !) ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੰਮਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਠਹਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ । ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਉਸ ਤੇ ਇਕ ਗਵਾਹ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ੪੬।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ^੨ ਉਸ ਨੂੰ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚਦੇ ਹਾਂ । ੪੭।

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬਸਤਰ ਤੇ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਧਨ; ਅਰਥਾਤ ਦਿਨ ਨੂੰ (ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਲਈ) ਫੈਲਣ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ^੩ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ੪੮।

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ (ਮੀਂਹ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਸ਼ਬੂਥਰੀ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਬੱਦਲਾਂ^੪ ਰਾਹੀਂ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ । ੪੯।

ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਮੁਰਦਾ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ (ਮੀਂਹ) ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਜੇ ਹੋਏ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇ ਸਕੀਏ । ੫੦।

أَلَمْ تَرَ إِلَى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسُ عَلَيْهِ دَلِيلًا ۝

ثُمَّ بَصَّضْنَاهُ إِنَّا كَافُّونَ ۝

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ۝

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا ۝

لِنُخْرِجَ بِهِ بَلَدَةً قَدِيمًا وَنُفِيقَهُ وَمَا خَلَقْنَا النَّعَامَ وَآنَا بِئِيَ كَثِيرًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਲੰਮਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ ਪਤਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਸੂਰਜ ਹੇਠਾਂ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਲੰਮਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਸੂਰਜ ਸਿਖਰ ਤੇ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੋਵੇਗਾ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਾਮ ਦੇ ਪੁੱਛਲੇ ਪ੍ਰਛਾਵਿਆਂ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਏਹੋ ਨੇਮ ਅਰਜੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਇਨਕਾਰੀ ਜਾਤੀ ਅਧੋਗਤੀ ਵਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਗਵਾਂਢੀ ਜਾਤੀਆਂ ਤੋਂ ਉਠਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਪੂਰਨ ਅਧੋਗਤੀ ਵੇਲੇ ਅਥਵਾ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਲੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

^੩“ਨਸ਼ਾਰੁੱਸ਼ਾਜ਼ਾਰੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਪੱਤੇ ਲਗਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਨਾਸਾਰੁੱਸ਼ਾਜ਼ਾਰੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਪਸਾਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਨਾਸ਼ਾਰੁੱਲਮੋਤਾ” ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਸੇ “ਨਸੂਰੁ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਫੇਲਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ,

^੪“ਸਮਾਅ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬੱਦਲ ਵੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਮਨੁੱਖਾਂ) ਵਿਚ
ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ; ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ
ਇਨਕਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦੇ। 149।

وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَأَبَى أَكْثَرُ
النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ۝

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਨਗਰੀ
ਵਿਚ ਇਕ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਨਬੀ, ਜਾਂ
ਰਸੂਲ) ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ। 150।

وَلَوْ شِئْنَا لَبعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ۝

ਬਸ, ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ¹ ਨਾ ਮੰਨ
ਤੇ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਰਾਹੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡਾ
ਧਰਮ-ਯੁੱਧ ਕਰਦਾ ਰਹੁ। 151।

فَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ۝

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਦੋ ਸਮੁੰਦਰਾਂ²
ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤਾਂ ਬਹੁਤ

وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَ

¹ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਕੁਲ ਯਾ ਅਯੂਹਲ ਕਾਫ਼ਰੂਨਾ” ਵਿਚ ਜੋ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ “ਲਾ ਆਅਬੁਦੁ ਮਾ ਤਾਅਬੁਦੁਨਾ” ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਹੁਕਮ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫੁਰਕਾਨ ਵੀ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਮੱਕੇ” ਉਤਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆ ਕਿਸੇ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹਿ “ਕੁਲ ਯਾ ਅਯੂਹਲ ਕਾਫ਼ਰੂਨਾ” ਦੀ ਸੂਰਤ ਇਸ ਲਈ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸੂਰਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਕਦੇ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੀ। ਇਸ ਤੇ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਉੱਤਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜਦ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੂਰਤ ਫੁਰਕਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ “ਮੱਕੇ” ਉਤਰੀਆਂ ਸੂਰਤਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਤਾਂ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਤੇ ਦਿਲ ਮੰਗਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ? ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਤਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਸਗੋਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰ ਭਰੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਲੀਅਮੇਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ।

²ਇਸ ਥਾਂ “ਬਹਰ” ਪਦ ਹੈ। ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਬਹਰ” ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਂ ਦਰਯਾ ਨੂੰ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਮਤ-ਮਤਾਂਤਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਚੰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੇੜੀ, ਪਰ ਅਲੰਕਾਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕਿੰਨਾ ਕੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਯਾ ਜੋ ਉਸ ਵਿਚ ਆ ਤੇ ਡਿਗਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦਰਯਾ ਸਦਾ ਹੀ ਮਿੱਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਦਾ ਹੀ ਕੌੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਦਰਯਾ ਮੀਂਹ ਤੇ ਬਰਫ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਵਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠਿਣਤ ਲੂਣ ਦੇ ਪਹਾੜ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੀ ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੋਰ ਚਿਰ ਤੋਂ ਜਗ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਸਖਣੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੌੜੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਪਾਣੀ।

ਮਿੱਠਾ¹ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਵੱਡਾ ਖਾਰਾ (ਤੇ) ਕੌੜਾ² ਹੈ।
ਅਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ
ਰੋਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ
ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ³ ਹੀ ਰੱਖਦੇ
ਹਨ ਤੇ (ਆਪਸ ਵਿਚ) ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ। ੧੪੮।

ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਪਾਣੀ⁴ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ
ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਤੇ
ਸਹੁਰੇ ਵੀ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਰਥ
ਹੈ। ੧੪੯।

ਅਤੇ ਓਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ
ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ
ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾ
ਸਕਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ (ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ
ਸਿਲਸਿਲਿਆਂ ਦੇ) ਵਿਰੁਧ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੫੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਕੇਵਲ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ
ਤੇ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੧੫੧।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਥੋਂ
ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪ੍ਰਚਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ
ਵਟਾਂਦਰਾ⁵ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਹਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ

هَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلْ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا
مَحْجُورًا ﴿١٤٨﴾

وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا
وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿١٤٩﴾

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا
يَضُرُّهُمْ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿١٥٠﴾

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٥١﴾

قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ

¹“ਫੁਰਾਤਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਮਿੱਠਾ ਹੈ ਅਤੇ “ਅਚਬੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਮਿੱਠਾ ਹੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਬਹੁਤ ਮਿੱਠਾ” ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

²ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਹਾਜ਼ਾ” ਪਦ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਅਟਥ “ਇਹ” ਤੇ “ਉਹ” ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਇਕ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪਦ ਠੀਕ ਦੁੱਕਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਚੂੰਕਿ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ “ਇਕ” ਤੇ “ਦੂਜਾ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

³ਅਰਥਾਤ—ਦਰਯਾਵਾਂ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਉਂਜ ਤਾਂ ਮਿਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਦਰਯਾ ਖਾਰੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਸਮੁੰਦਰ ਮਿੱਠੇ।

⁴ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਬੀਰਜ ਹੈ।

⁵ਇਹ ਆਇਤ ਕਿੰਨੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਏ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼—

ਚਾਹੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ
ਹੈ। (ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਉਹੋ ਹੋਵੇਗਾ।) 14੮।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਸੇ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰ, ਜੋ
ਆਪ ਜੀਉਂਦਾ (ਜਾਗਦਾ) ਹੈ (ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ
ਜੀਵਾਲਣਹਾਰ ਹੈ।) ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਰ
ਸਕਦਾ; ਅਰਥਾਤ ਉਸੇ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੇ ਉਪਮਾ
ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ
ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। 1੫੧।

ਅਤੇ ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼
ਤੇ ਪਤਾਲ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਛੇ
ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਪੱਕਿਆਈ
ਨਾਲ ਅਰਸ ਉੱਤੇ ਸਥਾਪਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ
ਦਿਆਲੂ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਵੀ (ਹੋ ਮਨੁੱਖ!) ਤੂੰ ਉਸ
ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕਰਨੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ "ਖਬੀਰ"¹
ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਰ, ਜੋ ਚੰਗਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ
(ਤੇ ਠੀਕ ਠੀਕ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।) 1੬੦।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਅੱਗੇ ਮੱਥਾ ਟੇਕੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਿਆਲੂ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ? ਅਸੀਂ
ਕਿਉਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕੀਏ, ਜਿਸ (ਅੱਗੇ ਮੱਥੇ
ਟੇਕਣ) ਦਾ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੰਦੀ
ਹੈ। 1੬੧। (ਰਕੂਅ ੫)

يَتَّخِذُ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ۝

وَتَوَكَّلْ عَلَىٰ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ
وَكَفَىٰ بِهِ بَذُنُوبٍ عِبَادًا خَبِيرًا ۝

إِلَّا الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ
أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَسَلِّ بِهِ
سَلَامًا ۝

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ
أَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۝

← ਕਰ ਲਏ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ
ਕਹਿਣਾ, ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਤਲਵਾਰ ਦੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਵਧਿਆ ਹੈ; ਵੱਡਾ ਧੱਕਾ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ। ਕੀ ਜਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਧਰਮ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੈ
ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਫਾਈ ਨਾਲ ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ?

¹ਇਸ ਥਾਂ ਵਰਤੇ "ਖਬੀਰ" ਪਦ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ
ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਠਹਿਰਣ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਲਿਖਕਦਾ ਦੀਵਾ¹ ਤੇ (ਚਾਨਣਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਚੋਨ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੬੨।

ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਦੇ ਲਾਭ) ਲਈ, ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਜਾਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੇ। ੬੩।

ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਸੱਚੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਓਹ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ ਤੁਰਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ਅਤੇ ਜਦ ਅਗਿਆਨੀ ਜਨ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ (ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਸਲਾਮਤੀ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੬੪।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਵੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਾਸਤੇ ਰਾਤਾਂ ਮੱਥੇ ਟੇਕਦਿਆਂ ਤੇ ਖੜੋਤਿਆਂ ਬਿਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੬੫।

ਅਤੇ ਉਹ (ਦਿਆਲੂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਸਾਥੋਂ ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ (ਨਰਕ) ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡੀ ਤਬਾਹੀ ਹੈ। ੬੬।

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦٢﴾

وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِّمَن أَرَادَ أَن يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ سُكُورًا ﴿٦٣﴾

وَعِبَادُ الرَّحْمَنِ الَّذِينَ يَتُشَوَّرُونَ عَلَى الْإِمْْرِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٤﴾

وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٥﴾

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا ﴿٦٦﴾

¹“ਸਿਰਾਜ਼” ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਦੀਵਾ” ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਦੀਵੇ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇਲ ਪੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਚਾਨਣਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੂਰਜ ਦਾ ਆਪਣਾ ਚਾਨਣਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੰਨ ਬਾਹਰੋਂ ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਚਾਨਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ “ਕਮਰ” ਨੂੰ “ਨੂਰ” ਕਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਚਾਨਣਾ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਚਾਨਣਾ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕੱਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ “ਅਜ਼ਾਓ” ਸੂਰਜ ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਲਈ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਚਾਨਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਦੇਹ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਨੂਰ” ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮਾਂਗਵੇਂ ਚਾਨਣੇ ਤੋਂ ਹੈ।

ਉਹ (ਨਰਕ) ਆਰਜ਼ੀ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ
ਭੋੜਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੱਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ (ਭੋੜਾ
ਹੀ ਹੈ)। ੬੭।

ਅਤੇ ਉਹ (ਭਗਤ-ਜਨ) ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਜਦ ਕੋਈ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਫ਼ਸੂਲ
ਖ਼ਰਚੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਅਤੇ ਨਾ ਕੰਜੂਸੀ ਹੀ
ਕਰਦੇ ਹਨ; ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦਾ (ਖਰਚ) ਏਹਨਾਂ
ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਵਿਚਾਲੇ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ੬੮।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ
ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ
ਨਾ ਕਿਸੇ ਜਿੰਦ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਦਾ ਮਾਰਨਾ ਅੱਲਾਹ
ਨੇ ਹਰਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਕਤਲ ਹੀ ਕਰਦੇ
ਹਨ—ਛੁੱਟ (ਸ਼ਰੀਅਤ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ) ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ
ਅਤੇ ਨਾ ਵਿਭਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ
ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਜੇਹੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਾਪ
ਦਾ ਦੰਡ ਭੁਗਤੇਗਾ। ੬੯।

ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਕਸ਼ਟ
ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਹੀਣਾ
ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ੭੦।

ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ ਕਰਮ
ਕਰੇਗਾ। ਸੋ ਏਹ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਭਲਾਈਆਂ ਨਾਲ
ਬਦਲ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ
ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੭੧।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਸੁਭ ਕਰਮ
ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਸੱਚੇ ਦਿਲੋਂ
ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੭੨।

إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ④

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ
بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا ⑤

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ
النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ
وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ⑥

يُضَعَفُ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدُ فِيهِ
مُهَانًا ⑦

إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ
يَبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ⑧

وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ
مُتَابًا ⑨

ਅਤੇ ਓਹ ਵੀ, (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਹਨ) ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਝੂਠੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਜਦ ਓਹ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਲੇ ਮਾਣਸਾਂ ਵਾਂਗ (ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਲਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੭੩।

ਓਹ ਲੋਕ ਵੀ, ਕਿ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਤੇ ਬੋਲਿਆਂ ਵਾਲਾ ਵਰਤਾਓ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।੭੪।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਵੀ (ਪ੍ਰਭ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਹਨ), ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਠੰਢਕ ਬਖਸ਼, ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਆਗੂ ਬਣਾ ।੭੫।

ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਭਲਾਈਆਂ ਤੇ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ (ਸਵਰਗ ਵਿਚ) ਉੱਚੀਆਂ ਅਟਾਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਵੀ ਮਿਲਣਗੇ ।੭੬।

ਏਹ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ । ਉਹ (ਸਵਰਗ) ਆਰਜ਼ੀ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੇ ਪੱਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ (ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੈ) ।੭੭।

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ۝

وَالَّذِينَ إِذَا دُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ۝

وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا ذُرِّيَّتًا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْ لَنَا لَبَتَيْنِ إِمَامًا ۝

أُولَئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا نَجْوَىٰ وَسَلَامًا ۝

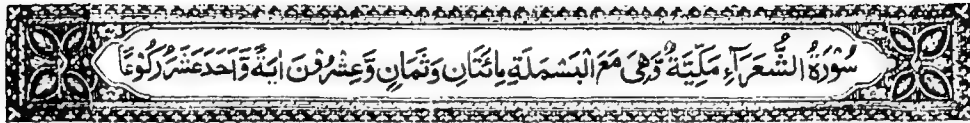
خُلْدٍ فِيهَا حَسَنَتٌ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ۝

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਘਰਾਣਾ ਸਾਡੀ ਆਗਿਆ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਓਹ ਸੰਜਮੀ ਹੋਵੇ । ਕੇਵਲ ਸਾਥਦਾਰੀ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਾਥ ਨਾ ਦੇਵੇ ।

(ਹੇ ਰਸੂਲ !) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਪਰਵਾਹ ਹੈ ? ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਅਰਦਾਸ (ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਮੰਗ) ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ? ਸੋ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ (ਹੁਣ) ਉਸ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਚੰਬੜਿਆ ਹੀ ਰਹੇਗਾ । ੧੮। (ਰਕੂਅ ੬)

قُلْ مَا يَعْبُؤُا بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِإِيْمَانٍ ۝

(੨੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸ਼ੁਅਰਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੨੨੮ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੧ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਤੁਆ, ਸੀਨ, ਮੀਮ [ਤਾਹਰ^੧, ਸਮੀਅ ਤੇ ਮਜੀਦ] — ਪਵਿੱਤਰ, ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹੀ ਇਸ ਸੂਰਤ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ । ੨।

طسّم ②

ਏਹ ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ (ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ੇ) ਵੱਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ । ੩।

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْبَيِّنِ ③

ਸਾਇਦ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਂਗਾ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ^੨ । ੪।

لَعَلَّكَ بَآخِئِ نَفْسِكَ لَا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ④

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਮਨ ਦੀ ਸੁੱਚਤਾ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਣ ਹੋਣ ਤੇ ਪਤਿਵੇਤਾਂ ਬਣਨ ਦੇ ਢੰਗ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਤੇਰਾ ਸੁੱਚਾ ਮਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ । ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਤੀਬਰ ਵਿੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਣ ।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ, ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ
ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਚਮਤਕਾਰ ਉਤਾਰ ਦੇਈਏ ਕਿ ਉਸ
ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਨਿਉਂ ਜਾਣ। ੧੫।

ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਲੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਵਾਂ
ਉਪਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਉਤਰਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ
ਨੇ ਮੂੰਹ ਨਾ ਮੋੜ ਲਿਆ ਹੋਵੇ। ੧੬।

ਸੋ ਚੂੰਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ)
ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਮਖੌਲ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ
ਜਾਏਗੀ। ੧੭।

ਕੀ ਉਹ ਧਰਤੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ
ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਜੌੜੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। ੧੮।

ਇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ^੨ ਹੈ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੯।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੀ
ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੦।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੋਤੇ ਕਰੋ,) ਜਦ ਕਿ ਤੇਰੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼
ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ
ਵਲ ਜਾ। ੨੧।

إِنْ نَشَأْ نُزِّلْ عَلَيْهِم مِّنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ
أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خُضُعِينَ ①

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِّنْ ذِكْرٍ مِّنَ الرَّحْمَنِ مُحَدَّثٍ إِلَّا
كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ②

فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيَهُمْ آيَاتُنَا مَا كُودُوا
بِهَا ③

أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَرِيمٍ ④

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ⑤

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ⑥

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنْ إِنَّا الْقَوْمُ الظَّالِمُونَ ⑦

^੧ਸੋ ਚੂੰਕਿ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਹੋਣਾ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਅਜੇਹੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ ਕਿ ਜੋ
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣਾ ਦੇਣ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਕਈ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਪਖ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ
ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਏਹੋ ਪਤਾ
ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜੋੜਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਭਲੇ ਦਾ ਜੋੜਾ ਭਲਾ, ਤੇ ਬੁਰੇ ਦਾ ਜੋੜਾ ਬੁਰਾ। ਸੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ
ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਨ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਜੋੜੇ ਬਣਾਏ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂਬਕਰ”, ਹਜ਼ਰਤ “ਉਸਮਾਨ”
ਹਜ਼ਰਤ “ਅਲੀ” ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਹੋਰ ਧਰਮੀ ਸਾਥੀ। ਜੇ ਇਨਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਕਠੌਰ ਚਿਤ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪ ਦੇ ਰੱਬ ਉੱਤੇ ਇਕੱਤਰ
ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਕ ਭਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਭੇੜੇ ਜੋੜੇ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂਬਕਰ” ਤੇ
“ਉਮਰ” ਆਦਿ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਪਵਿੱਤਰ ਸੀ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਲੀ” ਜੀ ਤਾਂ ਅਜੇ ਬਾਲ
ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰੀਅਤ ਲਾਗੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦੇ
ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ "ਫਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਕੌਲ ਜਾ (ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ) ਓਹ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? 192।

ਉਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰਨ 193।

ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸੀਨਾ ਤੰਗੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨ ਵੀ (ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਨਹੀਂ ਚਲਦੀ। ਸੋ (ਮੇਰੇ ਨਾਲ) ਮੇਰਾ ਭਰਾ "ਹਾਰੂਨ" ਵੀ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦੇ 194।

ਅਤੇ (ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੇਰੇ ਸਿਰਾ ਇਕ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਕਤਲ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ 195।

(ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਦੇ ਨਹੀਂ। ਸੋ (ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ) ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਚਲੋ) ਜਾਓ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ (ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ) ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋਵਾਂਗੇ ਅਤੇ (ਤੁਹਾਡੀਆਂ) ਅਰਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ 196।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ "ਫਿਰਾਉਨ" ਕੌਲ ਜਾਓ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ 197।

قَوْمِ فِرْعَوْنَ أَلا يَتَفَقَهُونَ ⑩

قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ⑪

وَيُضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَى هَارُونَ ⑫

وَلَهُمْ عَلَى ذَنْبٍ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ⑬

قَالَ كَلَّا فَادْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَعِينُونَ ⑭

فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑮

192 ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦੋਸ਼ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਹੱਥ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਇਕ ਬੇਦਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

193 ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਤਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਓਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ ਤੇ ਸੁਨੇਹਾ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਰਹਿ ਜਾਣ।

194 ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ "ਤੁਸੀਂ", "ਸੀਨਾ", "ਮੀਮ" ਨੂੰ ਸੂਰਤ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਸਦਾ ਪਰਵਾਣ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਪਾਸੇ "ਤੁਸੀਂ", "ਸੀਨਾ", "ਮੀਮ" ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਾਲ) ਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ
ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦੇ। ੧੮।

ਇਸ (ਤੇ 'ਫ਼ਰਾਉਨ') ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੋ
"ਮੂਸਾ"! ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੋਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਪਾਲਿਆ-
ਪੋਸਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਅਜੇ ਬਾਲਕ ਹੀ ਸੀ,
ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਦੇ ਬਹੁਤ
ਸਾਰੇ ਸਾਲ ਬਿਤਾਏ ਹਨ। ੧੯।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੂੰ ਕਰ ਚੁੱਕਾ
ਹੈ: ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਸਾਡੇ (ਉਪਕਾਰਾਂ ਦਾ) ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ
ਹੈ। ੨੦।

(ਮੂਸਾ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ (ਜਿਸ
ਦਾ ਤੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ
ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਅਜੇ ਮੈਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਕੋਈ
ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੨੧।

ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਸਹਿਮ
ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੇ ਨੱਥ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ
ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ
(ਹੁਣ) ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਨਬੂਵਤ ਦੀ ਪਦਵੀ)
ਦੀ ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ (ਆਪਣੇ) ਰਸੂਲਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ (ਇਕ ਰਸੂਲ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨੨।

ਅਤੇ ਇਹ (ਮੇਰੇ ਬਚਪਣ ਸਮੇਂ ਮੈਨੂੰ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ
ਦੀ) ਮਿਹਰ ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡਾ ਇਹਸਾਨ
ਜਤਾਉਂਦੇ ਹੋ; ਕੀ ਇਹ (ਉਸ ਗੱਲ ਦੇ ਟਾਕਰੇ
ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ
ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਲਾਮ
ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ? ੨੩।

أَن أَرْسِلَ مَعَنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ ۝

قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلَيْدًا وَلَكَيْتَ فِينَا مِنْ
عَمْرِكَ سِنَّينَ ۝

وَفَعَلْتَ فَعَلَتِكَ الْيَوْمَ فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ۝

قَالَ فَعَلْنَاهَا إِذَا وَآنَا مِنَ الصَّٰلِحِينَ ۝

فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا
وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝

وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَن عَبَدْتَ بَنِي إِسْرَءِيلَ ۝

ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਾਰਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਥੀ ਨਾ ਬਣਾਉਂਦਾ।

ਇਸ ਤੇ 'ਫ਼ਿਰਾਉਨ' ਨੇ (ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਫੇਰਨ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੌਣ ਹੈ ? (ਜਿਸ ਵੱਲੋਂ ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ ਆਉਣਾ ਤੁਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋ) । ੧੨੪।

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ①

(ਇਸ ਤੇ 'ਮੂਸਾ' ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ। ੧੨੫।

قَالَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ②

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ('ਫ਼ਿਰਾਉਨ') ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਬੈਠੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ (ਕਿ 'ਮੂਸਾ' ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ?) । ੧੨੬।

قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَعِينُونَ ③

('ਮੂਸਾ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਥਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ) ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ੧੨੭।

قَالَ رَبِّكُمْ رَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ④

ਕਿ ਉਹੋ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸੀ । (ਇਸ ਤੇ 'ਫ਼ਿਰਾਉਨ') ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਲੋਕੋ !) ਤੁਹਾਡਾ ਉਹ ਰਸੂਲ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੀ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੁਦਾਈ ਹੈ । ੧੨੮।

قَالَ إِنَّ رَسُولَكَ الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ⑤

('ਮੂਸਾ' ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਟਾਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਉਹੋ) ਹੈ, ਜੋ ਪੂਰਬ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪੱਛਮ ਦਾ ਵੀ (ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ) ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ

قَالَ رَبُّ الشَّرْقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ

1 ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਹੋਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਉੱਤਰ ਹੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਸੁਦਾਈਪਣ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ

ਵੀ (ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ) ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ
ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਓ। ੨੯।

تَعْقِلُونَ ⑩

ਇਸ ਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ (ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ) ਇਹ
ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਛੁੱਟ ਤੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ
ਬਣਾਇਆ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕੇਂਦ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ੩੦।

قَالَ لَئِنْ اتَّخَذْتُ إِلَهًا غَيْرِيَ لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ

الْمَسْجُورِينَ ⑪

ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਸ
ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ (ਅਸਲੀਅਤ) ਪਰਗਟ
ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਤੇਰੇ ਵਲ ਲੈ ਆਵਾਂ, (ਅਰਥਾਤ
ਚਮਤਕਾਰ)। ੩੧।

قَالَ أَوْ لَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُّبِينٍ ⑫

ਇਸ ਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ
ਸੱਚਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ (ਉਹ ਵੀ) ਲੈ ਆ। ੩੨।

قَالَ فَأْتِ بِهٖ إِن كُنتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ⑬

ਜੋ ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੱਟਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਖ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ (ਫ਼ਿਰਾਉਨੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੇਖਿਆ
ਸੀ ਕਿ) ਉਹ ਅਚਣਚੇਤ ਇਕ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ
ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਅਜ਼ਦਹਾ ਹੈ। ੩੩।

فَلَقَدْ عَصَاہٗ فَاَدَّاهِیْ نُفْبٰکُ مُبِیْنٌ ⑭

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਥ (ਆਪਣੀ ਕਛ ਵਿੱਚੋਂ)
ਕਢਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਚਣ-
ਚੇਤ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਿੱਟਾ-ਦੁਧ
ਹੈ। ੩੪। (ਰਕੂਅ ੨)

وَنَزَعَ يَدَهُ فَاَدَّاهِیْ یَبْصَآءٌ لِّلْظٰلِمِيْنَ ⑮

ਇਸ ਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ
ਸਿਰਕਥ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ
ਤਾਂ ਕੋਈ ਢੱਡਾ ਸਿਆਣਾ ਚਲਿੱਤਰਬਾਜ਼ ਹੈ। ੩੫।

قَالَ لِلْمَلَآئِكَةِ اِنَّ هٰذَا السَّحَرُ عَلِیْمٌ ⑯

ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਚਲਿੱਤਰਾਂ
ਨਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵੇ। ਸੋ
ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ! ਤੁਹਾਡੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਰਾਇ
ਹੈ ? ੩੬।

يُرِيْدُ اَنْ يُخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَاَمَّا ذٰ

تٰمُرُوْنَ ⑰

1।ਕਉਂਕਿ ਜੋ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ, ਜੋ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਪੁਜਾਰਨ ਸੀ, ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੀ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ
ਭਰਾ ਨੂੰ ਕੁਝ (ਦਿਨਾਂ ਦੀ) ਢਿਲ ਦੇ ਦਿਓ ਅਤੇ
ਅੱਡ ਅੱਡ ਨਗਰਾਂ¹ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਭੇਜ ਦਿਓ, ਜੋ
(ਸਿਆਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਸਕਣ। ੩੭।

ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਵੱਡੇ ਚਲਿੱਤਰ ਬਾਬ ਤੇ ਵੱਡੇ
ਸਿਆਣੇ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਉਣ। ੩੮।

ਇਸ ਤੇ ਓਹ ਸਾਰੇ ਚਲਿੱਤਰੀ ਇਕ ਨੀਅਤ ਦਿਨ
ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ੩੯।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ
ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ (ਇਕ ਮਨੋਰਥ ਤੇ) ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਲਈ
ਤਿਆਰ ਹੋ (ਕਿ ਨਹੀਂ)। ੪੦।

ਤਾਂ ਜੁ ਚਲਿੱਤਰੀ ਜੋ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਤੁਰ ਪਈਏ। ੪੧।

ਸੋ ਸਾਰੇ ਚਲਿੱਤਰੀ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ
“ਫ਼ਰਾਉਨ” ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਬਲ
ਹੋ ਗਏ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਨਾਮ ਵੀ
ਮਿਲੇਗਾ? ੪੨।

(ਫ਼ਰਾਉਨ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਂ, ਸਗੋਂ
ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਦਰਬਾਰੀ ਵੀ ਬਣ
ਜਾਉਗੇ। ੪੩।

ਇਸ ਤੇ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ
ਜੋ ਵਿਉਂਤ² ਤੁਸੀਂ ਕਰਨੀ ਹੈ, (ਪਹਿਲਾਂ) ਕਰ
ਲਓ। ੪੪।

قَالُوا أَنِجْهِ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ
خِشْرَانًا ①

يَا تُوَكِّلُ بِكُلِّ سَحَابٍ عَلَيْهِمْ ②

تَجْمَعُ السَّحَابَ لِبِقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ③

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مُجْتَبِعُونَ ④

لَعَلَّنَا نَسِيعُ السَّحَابَ إِن كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ⑤

فَلَمَّا جَاءَ السَّحَابُ قَالُوا الْفِرْعَوْنَ إِنِّي لَنَا لَأَجْرًا
إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ⑥

قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذَا لِمِنَ الْمُتَقَرِّبِينَ ⑦

قَالَ لَهُمْ مُوسَى الْقَوْمَ أَمَّا أَنْتُمْ فَمُلُوقُونَ ⑧

¹“ਫ਼ਿਲਮਦਾਇਨ” ਵਿਚ “ਫ਼ੀ” ਪਦ “ਇਲਾ” ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਕੌਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ “ਫ਼ੀ” ਪਦ “ਇਲਾ” ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

²“ਅਲਕਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਾਈ ਹਨ ਕਿ ਦੂਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲਗ ਜਾਣ। ਫੇਰ ਸਾਧਾਰਨ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਕੇਵਲ ਸੁਣਾਈ ਹੀ ਅਰਥ ਰਹਿ ਗਏ। ਸੋ “ਅਲਕਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਸਲ ਵਿਚ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਲੈ ਆਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਸਾਰੇ ਵੇਖ ਲੈਣ।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਰੱਸੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸੋਟੇ (ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਕੱਢ ਕੇ) ਰਖ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਸਦਕਾ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਵਾਂਗੇ। ੪੫।

ਤਦ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ ਚੋਰ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇੰਦਰ-ਜਾਲ ਨੂੰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ੪੬।

ਤਦ ਸਾਰੇ ਚਲਿੱਤਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਜਦੇ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ। ੪੭।

(ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉੱਤੇ ਜੋ "ਮੂਸਾ" ਤੇ "ਹਾਰੂਨ" ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ੪੮-੪੯।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਫ਼ਿਰਾਉਨ ਨੇ (ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ? ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਹ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡਾ ਸਰਦਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਲਿੱਤਰਥਾਜ਼ੀ ਸਿਖਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣਾ ਅੰਤ) ਜਾਣ ਲਓਗੇ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਆਪਣੀ ਅਵਗਿਆ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਵਧ ਦਿਆਂਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਲੀ ਤੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਆਂਗਾ। ੫੦।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ ਨਹੀਂ। ਓਭਕ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ੫੧।

فَالْقَوْمَ جِبَالَهُمْ وَعَصِيَهُمْ وَقَالُوا بَعْدَ فَرَعُونَ
إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ⑤

فَأَنفَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ⑥

فَأَنفَى السَّحَرَةُ سَجِدِينَ ⑦

قَالُوا أَمَّا رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑧

رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ⑨

قَالَ أَمَنَّا لَهُ قَبْلَ أَنْ أَدْنَى لَكُمْ أَنَّهُ لَكِيمٌ لَّمُ
الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ هَلْ أَقْتَضَنَ
أَيَّدِيكُمْ وَانْجَلَّكُمْ مِنْ خِلَافٍ وَلَا وَصَلَيْنَاكُمْ
أَجْمَعِينَ ⑩

قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنْقَلِبُونَ ⑪

‘ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ “ਇਅਰਾਫ਼” ਦੀ ਆਇਤ ੧੧੮ ਦੀ ਟੁਕ। ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ਼ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਹੋਰ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਹੋਰ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੈ।

ਅਸੀਂ ਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੫੨। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਲੈ ਜਾ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ ਪਿੱਛਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੫੩। ਇਸ ਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਸਾਰੇ ਨਗਰਾਂ ਵਲ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਿਜਵਾਏ ਸਨ। ੧੫੪।

(ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ) ਕਿ ਕੀ ਏਹ (ਇਸ-ਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ) ਲੋਕ ਤਾਂ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੰਗਤ ਹਨ। ੧੫੫।

ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਏਹ ਸਾਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸੰਗਤ ਹਾਂ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਹਾਂ। (ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੫੭।

ਤਦ ਅਸੀਂ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਗ਼ਾਂ, ਸੌਮਿਆਂ, ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੫੮-੧੫੯।

ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਾਰਸ^੧ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੬੦।

ਸੋ ਸਵੇਰੇ—ਸਵੇਰ ਉਹ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ (ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ। ੧੬੧।

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَتَنَا أَنْ كُنَّا آذِلَّ
الْمُؤْمِنِينَ ①

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِآيَاتِنَا إِنَّكَ مُشْعَمُونَ ②

فَأَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَائِنِ خَيْرِينَ ③

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ④

وَأَنَّهُمْ لَنَا أَغْلَظُونَ ⑤

وَإِنَّا لَجَمِيعٌ خَبِيرُونَ ⑥

فَأَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ⑦

وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ⑧

كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِي إِسْرَٰءِيلَ ⑨

فَاتَّبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ⑩

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਲੈ ਗਏ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਏਹ ਸਭ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ; ਅਰਥਾਤ ਬਾਗ਼, ਸੌਮੇ, ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਦੇਸ਼ (ਅਰਥਾਤ ਫੌਲਸਤੀਨ)। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਮਿਸਰ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਸਨ।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਮੋ-
ਸਾਮੁਣੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਤਾਂ "ਮੂਸਾ" ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ
(ਘਬਰਾ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਫੜੇ
ਜਾਵਾਂਗੇ। ੬੨।

(“ਮੂਸਾ” ਨੇ) ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ (ਘਬਰਾਓ
ਨਹੀਂ) ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੇਰਾ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਮੇਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ।
ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਸ ਦੇਵੇਗਾ। ੬੩।

ਤਦ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ
ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਅਪਣਾ ਸੌਣਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਾਰ।
ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ (ਸਮੁੰਦਰ) ਪਾਟ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ
ਦਾ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸਾ ਇਕ ਵੱਡੇ ਟਿੱਲੇ ਵਾਂਗ ਦਿੱਸਣ
ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ੬੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਧੜੇ, (ਅਰਥਾਤ
ਫ਼ਿਰਾਉਨੀਆਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਨੂੰ) ਨੇੜੇ ਲੈ ਆਏ ਸਾਂ। ੬੫।

ਅਤੇ “ਮੂਸਾ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿਆ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੬੬।

ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਨੂੰ ਡੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੬੭।

ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ,
ਪਰ ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ
ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੬੮।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੬੯।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ
ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ। ੭੦।

فَلَمَّا تَرَاءَ الْجِنُّونَ قَالَ اصْحَبْ مُوسَى إِنَّا لَمُدْرِكُونَ ١٩

قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ٢٠

فَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى أَنْ اصْرِبْ يَعْصَاكَ الْبَحْرُ
فَأَنفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالظَّوْفِ الْعَظِيمِ ٢١

وَأَرْزَلْنَاهَا نَمِرَ الْآخَرِينَ ٢٢

وَأَلْبَيْنَا مُوسَى وَمَنْ مَعَهُ أَجْمَعِينَ ٢٣

ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ٢٤

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ٢٥

وَأَنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ٢٦

وَأَتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ٢٧

ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ? 1੭੧

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ①

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ 1੭੨।

قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَنْظِلُ لَهَا عَافِيَةً ②

ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਇਬਰਾਹੀਮ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਿਮਰਣ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ? 1੭੩।

قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ تَدْعُونَ ③

ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਜਾਂ ਹਾਣ ਪੁਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ? 1੭੪।

أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ④

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਦਾਂ ਹੀ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ 1੭੫।

قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا آبَاءَنَا كَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ⑤

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ 1੭੬-੧੭੭।

قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ⑥
أَنْتُمْ وَأَبَاؤُكُمْ الْأَقْدَمُونَ ⑦

ਓਹ ਸਭ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਮੇਰੇ ਵੇਰੀ ਹਨ 1੭੮।

فَأْتَهُمْ عَذَابٌ لِّئَلَّا الرَّبُّ الْعَلِيمُ ⑧

ਜਿਸ (ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ) ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਵੀ ਲਾਏਗਾ 1੭੯।

الَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ⑨

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦਾ ਛਕਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦਾ ਹੈ 1੮੦।

وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ⑩

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਕਦੇ ਮੈਂ ਰੋਗੀ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਅਰੋਗਤਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ੮੧।

وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ①

ਜਿਹੜਾ ਮੇਰਾ ਮਾਰਨਹਾਰ ਤੇ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ
ਹੈ। ੮੨।

وَالَّذِي يُبْرِئُنِي ثُمَّ يُجْبِنِي ②

ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ
ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮੇਂ (ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਤੇ
ਅਪਰਾਧ) ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੮੩।

وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ③

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ
ਠੀਕ ਸਿੱਖਿਆ ਬਖਸ਼ ਤੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ
ਲੈ। ੮੪।

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَالْحَقْنِي بِالضَّالِّينَ ④

ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਕ
ਚੰਗੀ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾ। ੮੫।

وَأَجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ⑤

ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਪਦਾਰਥ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗ ਦਾ ਵਾਰਸ
ਬਣਾ। ੮੬।

وَأَجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ التَّعِيمِ ⑥

ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ
ਕੁਰਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੮੭।

وَاعْفُ لِي إِنِّي أَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ⑦

ਅਤੇ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਏ
ਜਾਣਗੇ, ਮੈਨੂੰ ਹੀਣਾ ਨਾ ਕਰਨਾ। ੮੮।

وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ⑧

ਜਦ ਕਿ ਨਾ ਧਨ ਲਾਭ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਸੰਤਾਨ
(ਹੀ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕੇਗੀ)। ੮੯।

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ⑨

ਹਾਂ, (ਉਹੋ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ), ਜੋ ਅੱਲਾਹ
ਕੋਲ ਪਵਿੱਤਰ ਮਨ ਲੈ ਕੇ ਆਏਗਾ। ੯੦।

إِلَّا مَنْ آتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ⑩

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਸਵਰਗ ਲਾਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਏਗਾ। ੯੧।

وَأَرْفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ⑪

ਅਤੇ ਕੁਰਾਹੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਨਰਕ ਦੇ ਪੜਦੇ ਚੁੱਕ
ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੯੨।

وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَوَّينَ ⑫

ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਓਹ
ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ਼ਟ ਕਿੱਥੇ ਹਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ
ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਕੀ ਹੁਣ ਓਹ ਤੁਹਾਡੀ
ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਜਾਂ ਤੁਹਾਡਾ
ਬਦਲਾ ਲੈ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੯੩-੯੪।

ਸੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਓਹ (ਬਣਾਉਣੀ) ਇਸ਼ਟ (ਤੇ
ਇਨਕਾਰੀ) ਤੇ ਕੁਰਾਹੀਏ ਅਤੇ "ਇਬਲੀਸ" ਦੇ
ਦਲ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਨਰਕ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦੇ
ਭਾਰ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣਗੇ। ੯੫।

ਓਹ ਆਪਸ ਵਿਚ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ (ਨਰਕ) ਵਿਚ
ਝਗੜ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ
ਕਸਮ ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਸੀ। ੯੬-੯੭-੯੮।

ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ੯੯।

ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ
ਸੀ। ੧੦੦।

ਸੋ (ਅੱਜ) ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਾਡੀ
ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੦੧।

ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ-ਵੰਡਾਉ ਮਿੱਤਰ ਹੀ
ਹੈ। ੧੦੨।

ਸੋ ਜੇ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ
ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ (ਪਰਤ ਕੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਜਾ
ਰਲਦੇ। ੧੦੩।

ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ,
ਪਰ ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੦੪।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੦੫।

وَقِيلَ لَهُمْ إِنَّمَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ١٣
مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُكُمْ أَوْ يُنْقِصُكُمْ ١٤

فَكَبُكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ١٥

وَجُنُودُ إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ١٦
قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ١٧
تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ١٨

إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ١٩

وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ٢٠

فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ٢١

وَلَا صَالِحِينَ حَنِيمٍ ٢٢

فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةٌ فُتْكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ٢٣

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً، وَمَا كَانَ آلُكُمْ مُؤْمِنِينَ ٢٤

﴿

وَإِنْ رَبُّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ٢٥﴾

“ਨੂਹ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ
ਕੀਤੀ ਸੀ। ੧੦੬।

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ۝

ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ “ਨੂਹ” ਨੇ
ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮਤਾ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ? ੧੦੭।

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ
ਆਇਆ ਹਾਂ। ੧੦੮।

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੦੯।

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا أَمْرًا

ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ (ਸੇਵਾ ਦੇ ਬਦਲੇ) ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਵੀ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤਾਂ
ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ
ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ। ੧੧੦।

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੧੧।

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُوا أَمْرًا

ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ
ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੀਏ ? ਹਾਲਾਂਕਿ
ਅਤਿ ਨੀਚ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਿਛਲਗ ਹਨ। ੧੧੨।

قَالُوا أَنْتُمْ مِنْ لَدُنْكُمْ وَإِنِ اسْتَفْزَأَكُمْ الْآرِدَةُ لَوْلَا

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿੱਥੋਂ ਪਤਾ
ਲੱਗਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਰਮ ਕੇਹੇ ਜੇਹੇ
ਹਨ ? ੧੧੩।

قَالَ وَمَا لِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲੇਣਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ
ਸਕੋ। ੧੧੪।

إِنْ جَاءَهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ شِئْتُ لَفَعَلْتُ ۝

ਇਸ ਥਾਂ ਕੇਵਲ “ਨੂਹ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਨਕਾਰਤ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜੋ ਜਾਂ ਤਾਂ “ਨੂਹ” ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਰੇਗ ਵਿਚ ਰੇਗੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਲਈ ਕਿ “ਨੂਹ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਈ ਨਬੀ ਬੀਤੇ ਸਨ।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਮੇਰੇ
ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਇਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਧਿੱਕਾਰਾਂ। ੧੧੫।

وَمَا أَنَا بِكَارِهِ الْمُؤْمِنِينَ ١١٥

ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
(ਰਸੂਲ) ਹਾਂ। ੧੧੬।

إِن أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ١١٦

ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਕਿ ਹੋ
“ਨੂਹ” ! ਜੇ ਤੂੰ ਨਾ ਰੁਕਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ
ਪਥਰਾਓ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਦਿਆਂਗੇ,
(ਅਰਥਾਤ ਤੈਨੂੰ ਪੱਥਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ
ਦਿਆਂਗੇ)। ੧੧੭।

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَتَوَحَّشَ لَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ١١٧

ਇਸ ਤੇ ਉਸ “ਨੂਹ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ
ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਨੇ
ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੧੮।

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَدْ جِئْتُكَ بِبُيُوتٍ ١١٨

ਸੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ
ਕਰ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ
(ਵੇਰੀਆਂ ਦੀਆਂ) ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ। ੧੧੯।

فَاتَّخَذَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ نَخْحًا وَنَجَّيْنِي وَمَنْ قَبْلِي مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ١١٩

ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ
ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਇਕ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬੋਤੀ² ਦੁਆਰਾ
(ਹਾਣ ਤੋਂ) ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੨੦।

فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلِّ السَّاحِلِ ١٢٠

ਸੋ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਰਹੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੨੧।

ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدَ الْبَقِيَّةِ ١٢١

¹ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਇਫਤਾਹ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇ” ਹੈ, ਪਰ ਚੁੰਕਿ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਕਰਮ “ਫਤਹਨ” ਆਇਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਪੱਕਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇ” ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

²“ਅਲਮਸਹੂਨ” ਪਦ ਦਾ ਭਾਵ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬੋਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬੋਤੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚੜ੍ਹ ਨੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਨਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਚੁੰਕਿ ਉਹ ਬੋਤੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਨੂਹ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਭਰੀ ਹੋਈ ਬੋਤੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਸੀ,
ਪਰ ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਤੇ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ।੧੨੨।

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً، وَمَا كَانَ لَكُمُ الْمُؤْمِنِينَ ۝

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ ।੧੨੩।

وَأَنَّ رَبَّكَ لَهْوَالْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

(ਰਕੂਅ ੬)

(ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ), "ਆਦ" ਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ
ਕੀਤੀ ਸੀ ।੧੨੪।

كَذَّبَتْ عَادُ الْبُرسِلِينَ ۝

ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ "ਹੂਦ" ਨੇ
ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ
ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ? ।੧੨੫।

إِذْ قَالَ لَهُمُ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۝

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ
ਆਇਆ ਹਾਂ ।੧੨੬।

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۝

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ।੧੨੭।

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝

ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਸ (ਸੇਵਾ) ਦਾ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ । ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਾਰੇ
ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ
ਹੀ ਹੈ । (ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ।) ।੧੨੮।

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ

رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਹਰੇਕ ਥੇਹ ਤੇ ਨਿਕੰਮਾ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ
ਹੋਇਆਂ (ਯਾਦਗਾਰੀ) ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਂਦੇ
ਹੋ ? ।੧੨੯।

أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ۝

ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਹੱਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ
ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦਾ ਦਾ ਵਾਸਾ ਮਿਲ ਸਕੇ ।੧੩੦।

وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ۝

ਕੁਰਾਨੁ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਕ ਰਸੂਲ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ
ਭਾਵਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲ ਇਕੋ ਹੀ ਮਾਲਾ ਦੇ ਰਤਨ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਜਦ ਇਕ ਰਸੂਲ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ
ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਏਹੋ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਨਕਾਰੀ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਹੀ
ਕਰਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਦਲੀਲਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀਆਂ ਸਨ, ਉਹੋ ਹੀ ਇਸ ਵਰਤਮਾਨ ਰਸੂਲ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਜਦ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ) ਫੜਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ
ਜ਼ਾਲਮਾਂ¹ ਵਾਂਗ ਹੀ ਫੜਦੇ ਹੋ। ੧੩੧।

وَإِذَا بَطِشْتُمْ بَطِشْتُمْ جَبَّارِينَ ۝

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੩੨।

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝

ਫੇਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ)
ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਓਹਨਾਂ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ੧੩੩।

وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ۝

ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਸ਼ੂ, ਸੰਤਾਨ, ਥਾਗ ਤੇ ਸੋਮੇ ਦੇ ਕੇ
ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੩੪-੩੫।

أَمَدَّكُمْ بِالْعَاقِمِ وَبَيْنِ ۝

وَجَنَّتِ وَعُيُوبُ ۝

ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ
ਆਉਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੧੩੬।

إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ
ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ;
(ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਅਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ), ਓਹ ਤਾਂ
ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਤੋਂ² ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ
ਹਨ। ੧੩੭-੧੩੮।

قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُن مِنَ الْوَاعِظِينَ ۝
إِنْ هَذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ۝

ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ
ਆਏਗਾ। ੧੩੯।

وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ۝

ਸੋ ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ
ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ
ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੪੦।

كَذَّبُوا فَأَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً، وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ۝

¹“ਜ਼ਬਾਰ” ਪਦ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸੁਧਾਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਲਤਾੜ ਕੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਜ਼ਾਲਮ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

²“ਬਹਿਰਿ ਮੁਹੀਤ” ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਹੋ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਗੱਲਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੇ ਓਹ ਬਚ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਾਂਗੇ।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਛੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੪੧।

(ਰਕੂਅ ੭)

“ਸਮੂਦ” ਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ
ਸੀ। ੧੪੨।

ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ “ਸਾਲਿਹ” ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮਤਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ
ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ? ੧੪੩।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ
ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ੧੪੪।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੪੫।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ (ਸੇਵਾ) ਦਾ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ
ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਚਿੰਮੇ ਹੈ, (ਜਿਸ
ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਹੈ)। ੧੪੬।

ਕੀ (ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ) ਜੋ ਕੁਝ
ਇਸ (ਲੋਕ) ਵਿਚ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ
ਨਾਲ (ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ) ਛੱਡ
ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੪੭।

ਅਰਥਾਤ ਬਾਗਾਂ ਤੇ ਸੌਮਿਆਂ ਵਿਚ। ੧੪੮।

ਅਤੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਵਿਚ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਭਾਰ ਨਾਲ ਟੁੱਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ
ਹਨ। ੧੪੯।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪਹਾੜ ਪੁੱਟ ਪੁੱਟ ਕੇ, (ਆਪਣੀ
ਵਡਿਆਈ ਦਾ) ਮਾਣ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਆਪਣੇ ਲਈ
ਘਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋ। ੧੫੦।

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤١﴾

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤٢﴾

إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلا تَتَّقُونَ ﴿١٤٣﴾

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٤﴾

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا أَمْرًا

رَبِّمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٦﴾

اتَّخَذُوا فِي مَا هُمْ بِأَمِينٍ ﴿١٤٧﴾

فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٨﴾

وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٩﴾

وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَرِهِينَ ﴿١٥٠﴾

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ । ੧੫੧।

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨੋ । ੧੫੨।

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْفَاسِقِينَ ۝

ਜੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਧਾਰ
ਵਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ । ੧੫੩।

الَّذِينَ يَفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ۝

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਕਿ ਤੇਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ^੧ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ । ੧੫੪।

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ۝

ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇਕ ਬੰਦਾ ਹੈਂ । ਸੋ ਜੇ
ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਚਮਤਕਾਰ
ਦਸ । ੧੫੫।

مَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا ۚ فَأْتِ بِآيَةٍ إِنْ كُنْتَ
مِنَ الصّٰدِقِينَ ۝

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਭਾਚੀ ਹੈ ।
ਇਕ ਦਿਨ ਪੱਤਣ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਇਸ ਲਈ
ਨੀਅਤ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੀ ਵਾਰੀ ਨੀਅਤ
ਹੈ । ੧੫੬।

قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ ۖ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ
مَّعْلُومٍ ۝

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਭਾਚੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ ਦੇਣਾ ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆ
ਦਬੋਚੇਗਾ । ੧੫੭।

وَلَا تَسْوَاهَا ۖ يَسْوَىٰ بِهَا خُذْكُمْ عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

(ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਭਾਚੀ ਦੀਆਂ
ਖੁੱਚਾਂ ਵਢ ਸੁੱਟੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ (ਫੇਰ) ਭਾਵੇਂ ਲੱਜਿਤ
ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ੧੫੮।

فَعَقَرُوهَا فَاصْبِرُوا ۖ نَذِيرٌ ۝

੧“ਸ਼ਹਾਰਾ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਵੀ ਹੈ । ਜਿਨ੍ਹੇ ਵੀ ਨਬੀ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਜਗ ਤੇ ਆਏ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਕ ਵਢੀ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜ ਸਿਧ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ; ਸਗੋਂ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਾਕਤ ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ; ਜੋ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਤੇਨੂੰ ਬਲ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ । ਸੋ ਤੂੰ ਤਾਂ ਇਕ ਏਜੇਂਟ ਹੀ ਹੈਂ । ਏਹੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਏਹੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਅਜ ਕਲ ਦੇ ਕਈ ਮੁੱਲਾਂ-ਮੋਲਵੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਮਿਰਜ਼ਾ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ।

ਤਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਨੀਅਤ) ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤ-ਕਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਲੇ ਸਨ। ੧੫੯।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੬੦। (ਰਕੂਅ ੮)

"ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੬੧।

ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ "ਲੂਤ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸੰਜਮਤਾ ਕਿਉਂ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੬੨।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ੧੬੩।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੬੪।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਚਿੰਮੇ ਹੈ। ੧੬੫।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ (ਕੇਵਲ) ਨਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ੧੬੬।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ ਹੈ! (ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਭੇੜਾ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ); ਸਗੋਂ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋੜ ਰਹੇ ਹੋ। ੧੬੭।

فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ﴿٥٩﴾

وَ اِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيْزُ الرَّحِيْمُ ﴿٦٠﴾

كَذَّبْتَ قَوْمٌ لُّوطَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٦١﴾

اِذْ قَالَ لَهُمْ اٰخُوهُمْ لُوطُ اَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿٦٢﴾

اِنِّيْ لَكُمْ رَسُوْلٌ اٰمِيْنٌ ﴿٦٣﴾

فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُوْا ﴿٦٤﴾

وَمَا اَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِيْ اِلَّا عَلَى رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٥﴾

اَتَاْتُوْنَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٦﴾

وَتَدْرُوْنَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ اَرْوَاحِكُمْ ۖ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عٰدُوْنَ ﴿٦٧﴾

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਲੂਤ" ! ਜੇ ਤੂੰ
ਨਾ ਰੁਕਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਦੇਸ ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ
ਦਿਆਂਗੇ। ੧੬੮।

ਉਸ ("ਲੂਤ") ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ)
ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਕੁਕਰਮ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ
ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ। ੧੬੯।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ
ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ
ਦੁਆ। ੧੭੦।

ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ
ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੭੧।

ਛੁਟ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਦੇ, ਜੋ ਪਿਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ
ਨਾਲ ਰਲ ਗਈ ਸੀ। ੧੭੨।

ਫੇਰ ("ਲੂਤ" ਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਣ ਮਗਰੋਂ) ਦੂਜਿਆਂ
ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਸੀ। ੧੭੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ) ਮੀਂਹ
ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ)
ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ ਓਹ ਫੇਰ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦੇ) ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਜਾਣ
ਵਾਲਾ ਮੀਂਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੧੭੪।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ, ਪਰ
ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਫੇਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੭੫।

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ
ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੭੬। (ਰਕੂਅ ੯)

قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَلُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ١٦٨

قَالَ إِنِّي بِمَا لَكُمْ مِنَ الْفَاسِقِينَ ١٦٩

رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ١٧٠

فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ١٧١

إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَدِيرِ ١٧٢

ثُمَّ دَمَرْنَا الْآخَرِينَ ١٧٣

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا مَاءً مَظْرُ
الْمُنْدَرِينَ ١٧٤

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً، وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ
مُؤْمِنِينَ ١٧٥

٩

وَلَإِنْ رَّبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ١٧٦

ਬਨਾਂ ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ
ਸੀ। ੧੭੭।

كَذَّبَ أَصْحَابُ الْمِرْثَلَةِ ۖ

ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ "ਸ਼ੁਅਬ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ
ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੭੮।

إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ أَلَا تَتَّقُونَ ۖ

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ
ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ੧੭੯।

إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ۖ

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ
ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੮੦।

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاطِيعُونَ ۖ

ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ
ਮੰਗਦਾ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਬਿੰਮੇ ਹੈ। ੧੮੧।

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ

(ਹੇ ਲੋਕੋ!) ਮਿਣਤੀ ਪੂਰੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਤੇ (ਦੂਜਿਆਂ
ਨੂੰ) ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਾ ਬਣੋ। ੧੮੨।

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ۖ

ਅਤੇ ਸਿੱਧੀ ਭੰਡੀ ਰਖ ਕੇ ਤੋਲਿਆ ਕਰੋ। ੧੮੩।

وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ السُّتَقِيمِ ۖ

ਅਰਥਾਤ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਹੱਕ ਤੋਂ) ਘਟ ਨਾ ਦਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ
ਕਦੇ ਵੀ ਫ਼ਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਇਆ ਕਰੋ। ੧੮੪।

وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا فِي الْأَرْبَابِ
مُفْسِدِينَ ۖ

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਹਿਲਿਆਂ ਨੂੰ
ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ
ਕਰੋ। ੧੮੫।

وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِمْلةَ الْأَوَّلِينَ ۖ

¹ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਹਸਰ ਆਇਤ ੭੯ ਦੀ ਟ੍ਰਕ।

²ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਣਾ ਤਦੇ ਹੀ ਪੂਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੇ ਭਾਣੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

³ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਿਸੇ ਕਿਰਿਆ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵਰਤਮਾਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਜ਼ਰੂਰ ਦੋਣਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਸਾਡੀ ਥੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਕਦੇ" ਜਾਂ "ਬਿਲਕੁਲ" ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਬੇਅਰਥ ਜੋਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਦੇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਖਤ ਫ਼ਸਾਦ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ" ਅਤੇ ਪਰਗਟ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਜਦ "ਕਦੇ ਨਹੀਂ" ਜਾਂ "ਬਿਲਕੁਲ" ਪਦਾਂ ਨਾਲ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤਾਂ ਠੀਕ ਅਰਥ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦੇਸ ਵਿਚ ਕਦੇ ਫ਼ਸਾਦ ਨਾ ਮਚਾਓ।

(ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ
ਤਾਂ ਅਜੇਹਾ ਬੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ¹ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੯੬

قَالُوا إِنَّمَا أَنْتَ مِنَ الْمُسَخَّرِينَ ۝

ਅਤੇ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੈਂ,
ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਕ੍ਰਤਿਆਰ
ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ੧੯੭।

وَمَا أَنْتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِنْ نُنْظِرُكَ لَيَنَّ الْكَذِبِينَ ۝

ਸੋ ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚਿਆਰ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ
ਬੱਦਲ² ਦਾ ਟੋਟਾ ਡੇਗ ਦੇ। ੧੯੮।

فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسْفًا مِّنَ السَّمَاءِ إِنْ كُنْتَ مِنَ

ਇਸ ਤੇ ('ਸੁਅੱਬ' ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ
ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੯੯।

الصَّادِقِينَ ۝
قَالَ رَبِّيَ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

ਪਰ (ਉਸ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ
ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ
ਦੇ ਦਿਨ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ,
(ਅਰਥਾਤ ਸੰਘਣੇ ਤੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਵਰ੍ਹਨ ਵਾਲੇ
ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੇ)। ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ
ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਸੀ। ੧੯੦।

فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابٌ يَوْمِ الظَّلْإِ إِنَّهُ كَانَ

عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

ਇਸ (ਘਟਨਾ) ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਸੀ ਤੇ
(ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੀ) ਉਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ
ਸੀ। ੧੯੧।

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً، وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُّؤْمِنِينَ ۝

ਅਤੇ ਬੁੱਝਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ
ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੯੨।

وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

ع
۱੯

(ਰਕੂਅ ੧੦)

¹ ਹਜ਼ਰਤ "ਸੁਅੱਬ" ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਸਾ" ਜੀ ਤੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਕਈ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਨਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਦੂਜ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮਿਰਜ਼ਾ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਤੇ ਲਾਈ ਸੀ। ਕ ਆਪ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦਿਲੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ "ਸੁਅੱਬ" ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੇ ਏਹੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਜਾਂ ਟੋਲਾ ਰੁਪਈਆ ਦੇ ਕੇ ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦਿਲੋਂ ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।

² "ਸਮਾਅ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਬੱਦਲ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵੀ ਹੈ। ਅੱਜ ਕਲ ਭਾਰਤ ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡੇ ਬਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਮੀਂਹ ਰੁਕਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ। ੧੯੩।

وَأَنَّهُ لَنَزِيلُ رَبِّ الْغَلِيينِ ۝

ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ
ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ (ਜ਼ਬਰਾਈਲ) ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਉਤਾਰਦਾ
ਹੈ; ਤਾਂ ਜੂ ਤੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ
ਰਲ ਜਾਏਂ। ੧੯੪-੧੯੫।

نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ۝
عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ۝

ਇਸ ਨੂੰ (ਜ਼ਬਰਾਈਲ) ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ)
ਸਪਸ਼ਟ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ
ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ੧੯੬।

يَلْسَانٍ عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ۝

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ
ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੯੭।

وَأَنَّهُ لَنَزِيلُ زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ۝

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਘਟ ਹੈ ਕਿ
ਇਸ ਨੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ
ਪਛਾਣਦੇ ਹਨ। ੧੯੮।

أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةٌ أَن يَكَلِّمَهُ الْعُلَمَاءُ بِحُجَّتِهِ
إِسْرَآءِيلَ ۝

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਓਪਰੇ^੨ ਬੰਦੇ ਤੇ
ਉਤਾਰਦੇ। ੧੯੯।

وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْمَىينِ ۝

ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਦੇ
ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਇਸ ਤੇ
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਦੇ^੩। ੨੦੦।

فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ۝

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ
ਗੱਲ ਭਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ੨੦੧।

كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ۝

(ਸੋ) ਓਹ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ;
ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਣ। ੨੦੨।

لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ।

^੨“ਅਅਜ਼ਾਮੀਯੂਨ” ਅਰਥਾਤ—ਗ਼ੋਰ-ਅਰਬ, ਓਪਰਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਰਬ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਰਸੂਲ ਓਪਰੀ ਬੋਲੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਸੋ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਖ਼ਬਰੀ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ
ਤੇ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਆ ਜਾਏਗਾ। 1203।

يَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٣﴾

ਤਦ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਢਿਲ ਮਿਲ
ਸਕਦੀ ਹੈ? 1204।

فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٤﴾

ਸੋ (ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ) ਕੀ ਏਹੋ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ
ਨੂੰ ਛੱਤੀ ਮੰਗਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ? 1205।

أَفَبِعَدَائِنَا يُسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٥﴾

ਸੋ ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਧੀ ਲਾਭ ਪੁਚਾਈ ਜਾਂਦੇ 1206।

أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٦﴾

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ 1207।

ثُمَّ جَاءَهُمْ مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٧﴾

ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ
ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਟਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ 1208।

مَا آغَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَمْتَنِعُونَ ﴿٢٠٨﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਨਬੀ ਭੇਜਣ ਤੋਂ
ਬਿਨਾਂ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ 1209।

وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ ﴿٢٠٩﴾

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮ
ਨਹੀਂ ਹਾਂ 1210।

وَكُرِئَتْ لَهَا آيَاتُنَا بِآيَاتِنَا ﴿٢١٠﴾

ਅਤੇ "ਸ਼ੈਤਾਨ" ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ
ਉਤਰੇ 1211।

وَمَا تَزَلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١١﴾

ਅਤੇ ਨਾ ਇਹ ਕਰਤਵ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ
ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਇਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਰਖਦੇ
ਸਨ 1212।

وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١٢﴾

ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਕਾਸ਼ ਥਾਣੀ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਦੂਰ
ਰੱਖੇ ਗਏ ਹਨ 1213।

إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعَزُولُونَ ﴿٢١٣﴾

ਸੋ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ
ਨਾ ਦੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੀ ਕਸ਼ਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ
ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਏਗਾ 1214।

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْغَادِيَةِ ﴿٢١٤﴾

ਅਤੇ ਤੂੰ (ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ-
ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾ। ੨੧੫।

وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ۝

ਅਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦੇ
ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੀਵੀਆਂ
ਕਰ। ੨੧੬।

وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۝

ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਅਵੱਗਿਆ
ਕਰ ਬੈਠਣ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਈਂ
ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ
ਹਾਂ। ੨੧੭।

فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ۝

ਅਤੇ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ) ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰ। ੨੧੮।

وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۝

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਦ
ਕਿ ਤੂੰ (ਕੱਲਾ ਹੀ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ) ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ੨੧੯।

الَّذِي يَرَبُّكَ جِنَّةٍ تَقُومُ ۝

ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ (ਨਿਮਾਜ ਜਮਾਤ
ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ) ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਵਾਲਿਆਂ^੧
ਵਿਚ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨੨੦।

وَتَقْلُبُكَ فِي السَّجْدِ ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ। ੨੨੧।

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝

ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਾਂ ਕਿ "ਸ਼ੈਤਾਨ" ਕਿਸ ਤੇ
ਉਤਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ੨੨੨।

هَلْ أَنْبَأَكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيْطَانُ ۝

(ਉਹ) ਹਰੇਕ ਝੂਠੇ ਤੇ ਪਾਪੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਉਤਰਿਆ
ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੨੩।

تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ۝

^੧ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਂਦਾ ਹੋਇ ਸਨ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਕਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਹੈ; ਨਾ ਕਿ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਤ ਵਿੱਚੋਂ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ।

ਓਹ ਆਪਣੇ ਕੰਨ^੧ (ਅਰਥ ਵਲ) ਲਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ,
ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੁੜਿਆਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ
ਹਨ। ੨੨੪।

يَلْقَوْنَ السَّمْعَ وَآكُثْرُهُمْ كَذِبُونَ ﴿٢٤﴾

ਅਤੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਕੁਰਾਹੀਏ^੨ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨੨੫।

وَالشُّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٥﴾

(ਹੋ ਸੁੱਤੇ!) ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਅਜੇ ਤਕ ਤੇਰੀ ਸਮਝ
ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਈ ਕਿ ਓਹ (ਕਵੀ) ਹਰੇਕ ਘਾਟੀ
ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ^੩ ਫਿਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੨੬।

أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٦﴾

ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ
ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ। ੨੨੭।

وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٧﴾

ਛੁੱਟ (ਓਹਨਾਂ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ
ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਵਧੇਰੇ
ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨਿੰਦਾ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਸਗੋਂ)
ਮਜ਼ਲੂਮ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ (ਯੋਗ) ਬਦਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਓਹ
ਕਿਹੜੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਲ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾਣਗੇ। ੨੨੮। ?

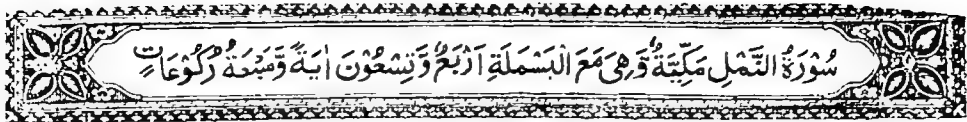
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ
كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظَلَمُوا ۗ وَسَيَعْلَمُ
الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْفَلِبُونَ ﴿٢٨﴾

(ਰਕੂਅ ੧੧)

੧“ਸਮਝਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੰਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੨ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਨਬੀ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀ ਵੱਡੇ ਸੱਚਿਆਰ ਤੇ ਸੰਜਮੀ ਲੋਕ ਹਨ ਤਾਂ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਨਬੀ ਕਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

੩ਅਰਥਾਤ—ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ; ਸਗੋਂ ਜੋ ਗੱਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀਏ ਤੇ ਰਦੀਫ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਇਹ ਪੇਸ਼ਕੀ ਵੀ ਭੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਕਾਫ਼ੀਏ ਤੇ ਰਦੀਫ ਵਲ ਮੁੜ ਜਾਏਗੀ, ਜੋ ਫੈਗ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਫਾਰਸੀ ਤੇ ਉਰਦੂ ਆਦਿ ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜਦ ਇਹ ਆਇਤ ਉਤਰੀ ਸੀ, ਤਾਂ “ਅਰਥ” ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਕਾਫ਼ੀਏ ਤੇ ਰਦੀਫ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ।

(੨੭) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਮਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੯੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੭ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਸੀ*) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਤੁਆ, ਸੀਨ (= ਤਾਹਿਰ ਤੇ ਸਮੀਅ = ਅਰਥਾਤ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਉਤਾਰਣਹਾਰ ਹੈ।) ਇਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅੰਗ ਹਨ। ੨।

طَسَّيْكَ اَيُّ الْقُرْآنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ②

(ਜੋ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀਆਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ। ੩।

هُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ ③

(ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ) ਜੋ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ੪।

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ

بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ④

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸਾਂ ਹਨ। ਸੋ ਓਹ ਮਾਰੇ ਮਾਰੇ ਫਿਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੫।

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ

فَهُمْ يَكْمَهُونَ ⑤

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭੇਡੇ ਕਰਤਵ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋਹਣੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬੀ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜ਼ਮਾਨਾ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਭੈੜਾ ਰਾਹ ਫੜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਝੂਠ ਥੱਲ ਥੱਲ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਹੀ ਮਾਰਗ ਠੀਕ ਹੈ; ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸਿੱਟਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨੀ ਸੰਕੇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਸੁਭਾਉ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਫੇਰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਹੈ? ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਗੱਲ ਅਸੀਂ →

ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ੬।

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْآخِرَةِ
هُمْ الْأَخْسَرُونَ ⑥

ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕੁਰਾਨ ਉਸ (ਵਿਅਕਤੀ) ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡੀ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੭।

وَإِنَّكَ لَتَلَقِّيَ الْقُرْآنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ⑦

ਉਹ (ਸਮਾ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਅੱਗ ਵੇਖੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਉਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਕੋਈ (ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ) ਖਬਰ ਲਿਆਵਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗ ਸੇਕ ਸਕੋ। ੮।

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لَأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُمْ
مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُمْ بِشَاهِدٍ قَبِيصٍ لَعَلَّكُمْ
تَصْطَلُونَ ⑧

ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਉਸ ਅੱਗ ਦੇ ਲਾਗੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ

فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَنْ فِي النَّارِ
مَنْ حَوَّلَهَا وَصُبَّخَنَ اللَّهُ رِيبَ الْعَالَمِينَ ⑨

←ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਉਕਤੀ ਤੇ ਯੁਕਤੀ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਭਾਵ ਦਲੀਲ ਪੂਰਤ ਪੁਸਤਕ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸੁਭਾਉ ਫੇਰ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੁਸਾਰਗ ਵਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ “ਮੂਸਾ” ਉੱਤੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਰੁਕ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਉਤਰੀ ਸੀ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵੀ ਉਤਰੀ ਹੈ।

੨ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਨਬੂਵੱਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਅੱਗ ਵੇਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਰਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਸੰਚਮੁਚ ਦੀ ਅੱਗ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਬਾ “ਇਕ ਅੱਗ” ਦਾ ਪਦ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਕੇਵਲ ਅੱਗ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ; ਚੂੰਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਕਸ਼ਟੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੈ; ਤਦੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਖਬਰ ਤੁਹਾਨੂੰ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਸੁਣਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੇਰੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਤੇ ਦੇਸ ਵਾਸਤੇ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੋਈ ਲਿਸਕਦਾ ਤੇ ਭਖਦਾ ਅੰਗਿਆਰਾ, ਅਰਥਾਤ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਿਆਵਾਂਗਾ, ਜੋ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੇਕ ਸਕੋ। ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਜੋ ਨਜ਼ਾਰਾ “ਹਿਰਾ” ਦੀ ਗੁਫਾ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਖਤੀਜਾ” ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਨਾਲ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੩ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਹੋਰ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਗ਼ਲਤ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅੱਗ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਆਪ ਸੀ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਰਕਤ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਬਰਕਤ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ “ਤਬਾਰਕ” ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ “ਬੁਰਕ” ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕਦਾ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਕਿ “ਮਨ ਫਿਨਾਰ” ਦੇ ਨਾਲ “ਮਨ ਹੋਲਹਾ” ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਅੱਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਖਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬਰਕਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ “ਮੂਸਾ” ਵੀ ਬਰਕਤ ਦੇ ਉਤਰਣ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ ਤੇ ਅੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ ਬਰਕਤ ਦੇ ਉਤਰਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। “ਸੁਬਹਾਨੱਲਾਹ” ਦੇ ਪਦ ਵਿਚ ਵੀ →

ਅੱਗ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਪਾਕ ਹੈ ।੯।

ਹੋ "ਮੂਸਾ" ! ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹਾਂ ਹਾਂ, ਜੋ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹਾਂ ।੧੦।

يُوسَى إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑩

ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ ਸੁੱਟ ਦੇ ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉਸ (ਸੋਟੇ) ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਿਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਾਣੇ ਉਹ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜੇਹਾ ਸਪ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਨਸ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਪਰਤ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ । (ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ "ਮੂਸਾ" ! ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ । ਮੈਂ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਰਸੂਲ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ।੧੧।

وَالَّذِي عَصَاكَ فَلَئِمَّا رَأَاهَا قَهَرًا كَانَ هَاجَأً وَابِي مُدِيرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخِيفُ لَدَى الْمَرْسُولِ ⑪

ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਭਲਾਈ ਧਾਰਨ

إِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حَسَنًا بَعْدَ سَوْءٍ فَأَبَى غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑫

←ਏਹੋ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ "ਰੱਬੁਲਆਲਮੀਨ" ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ "ਸੁਬਹਾਨੱਲਾਹ" ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਰੀਰਕ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਸੀ; ਸਗੋਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵੇਖ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਅੱਗ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਸੋਟੇ ਤੋਂ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਸ਼ਫੀ ਰੂਪ ਤੋਂ ਵੀ, ਜੋ ਸਪ ਦੇ ਸਮਾਨ ਸੀ । ਸੋ ਇਹ ਕਥਨ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੇ ਅਕਲ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਅੱਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਜੋ ਅੰਤਰੀਵ ਨਜ਼ਾਰੇ ਉਸ ਅੱਗ, ਸੋਟੇ ਜਾਂ ਸਪ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਜ਼ਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਨਾ ਇਹ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸਨ ।

"ਇੱਥੇ "ਜਾਨ" ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ "ਜਾਨ" ਛੋਟੇ ਸਪ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ "ਸ਼ਾਅਬਾਨ" ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵੱਡਾ ਸਪ ਹਨ ਤੇ ਤੀਜੀ ਥਾਂ "ਹੱਯਾਤੁਨ" ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਸਪ ਹੀ ਹੈ । ਕਈ ਮੁਰਖਾਂ ਨੇ ਇਹ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਰਤੋਂ-ਵਯਾਘਾਤ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਿੱਥੇ ਛੋਟੇ ਸਪ ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਲਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਛੋਟਾ ਸਪ । ਜਾਣੋ ਛੋਟਾ ਸਪ ਦਾ ਪਦ ਉਸ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਹਿਲਣ ਜ਼ਲਣ ਕਰ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਸਪ ਦਾ ਪਦ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡਾ ਦਿਸਣ ਵਾਲੇ ਸਰੀਰ ਕਰ ਕੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਪ ਦੇ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੀ ਜਿਨਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ ਹਰੇਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਮੈਂ (ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ) ਵੱਡਾ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ^੧ ਹਾਂ। ੧੨।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਗਲਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾ।
ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਦੇ ਚਿੱਟਾ ਦੁਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।
ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ^੨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਫਿਰਾਉਨ^੩
ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।
ਓਹ ਲੋਕ ਵੱਡੇ ਮਨਮੁੱਖ ਹਨ। ੧੩।

وَأَذْخُلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْجُجُ بَيْضًا مِنْ غَيْرِ
سَوْفَ تَنفُخُ فِي نَسِجِ آيَاتٍ إِلَى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ
كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ١٣

^੧ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਈ ਥਾਈਂ ਨਬੀ ਨੂੰ ਸੋਧੋਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਨਬੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਨਬੀ ਮੱਥੇ ਸਹਿਮਦੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਜੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਭਲਾਈ ਵਲ ਲਗ ਗਿਆ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਆਇਤ ਨਬੀਆਂ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਘਟਦੀ। ਸੋ ਇਹ ਚੁੱਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀ ਹਨ, ਜੋ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੨“ਫੀ ਤਿਸਇ ਆਯਾਤਿਨ” = “ਫਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਾਸਤੇ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜੋ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸੇ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੱਛ ਹੇਠ ਦਬਾ ਲਵੇ। ਜਦ ਬਾਹਰ ਕੱਢੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਚਿੱਟਾ-ਦੁਧ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਿਨਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕੋਈ ਰੋਗ ਹੋਵੇ।

ਹੱਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹੋ “ਮੂਸਾ” ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਲਾਈ ਰੱਖ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਵੇਖ-ਭਾਲ ਨਾਲ ਉਹ ਭਲੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਬਣ ਜਾਏਗੀ, ਤੇ ਕੋਈ ਬੁਰਾਈ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਜਾਤੀ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤਿ ਕੁਚਲ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਬਰਾਹੀਮੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਕੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਜਦ ਵੀ ਉਹ “ਮੂਸਾ” ਤੋਂ ਦੂਰੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਮੁੜ ਕੁਚਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਪਹਾੜ ਉੱਤੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਜੁਦਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਦੇਹ ਜੋ ਨੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਅੱਡ ਅੱਡ ਥਾਈਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਕ ਹੱਥ ਦਾ ਚਿੱਟਾ ਦੁਧ ਹੋਣਾ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸੋਟੇ ਦਾ ਸੱਪ ਦਿਸਣਾ। ਤੀਜਾ ਚਮਤਕਾਰ ਕਾਲ ਦਾ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਚੌਥਾ ਚਮਤਕਾਰ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਪੰਜਵਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵੀਚਾਰ ਮੁਸਬ ਹੜ੍ਹ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਉਹੋ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ “ਫਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਡੁਬ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਮੁੰਦਰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਧਰਤੀ ਤੰਗ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਜਦ “ਮੂਸਾ” ਪਾਰ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਫਿਰਾਉਨ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਦਲ ਸਣੇ ਜਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਡੁਬ ਗਿਆ ਸੀ। ਛੇਵਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਟਿੱਡੀ ਦਲ ਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਖੇਤ ਨਸਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਕਾਲ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੱਤਵਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਜ਼ੂਆਂ ਦਾ ਸੀ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਜ਼ੂਆਂ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਰਦੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਨ੍ਹਾਉਣਾ-ਧੋਣਾ ਕਠਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਅਠਵਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਡੱਡੂਆਂ ਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਮੀਂਹ ਚੌਥੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਡੱਡੂ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਦੋਂ ਮੀਂਹ ਚੌਥੇ ਵਰ੍ਹੇ ਸਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਜਰਬੇ ਵਿਚ ਆ ਚੁਕਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਕੰਧ ਤੇ ਡੱਡੂਆਂ ਦੇ ਆਡੇ ਸ਼ੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਡੱਡੂ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਵਰ੍ਹਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਗਰਮ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹਾ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੌਵਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਰਤ ਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਪਲੇਗ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਕਸੀਰ ਫੁਟਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਈ ਸੀ।

ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਾਡੇ
ਚਮਤਕਾਰ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਜਾਦੂ ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ ਤੇ ਜੁਲਮ
ਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਓਹਨਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ
ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸੋ ਵੇਖੋ ਕਿ ਫ਼ਸਾਦੀਆਂ
ਦਾ ਕੇਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੫।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਦਾਉਦ" ਤੇ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਨੂੰ ਗਿਆਨ
ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਹ
ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ
ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਭਗਨ-
ਜਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ੧੬।

ਅਤੇ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਨੂੰ "ਦਾਉਦ" ਦਾ ਵਾਰਸ
ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ
ਲੋਕੋ! ਸਾਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਸਿਖਾਈ ਗਈ
ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਚੀਜ਼ ਸਾਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।
ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਰਪਾ ਹੈ। ੧੭।

ਅਤੇ (ਇਕ ਵਾਰ) "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਿੰਨਾਂ
ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦਲ ਲੜੀਵਾਰ
ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੂਚ
ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ੧੮।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹ "ਨਮਲ"^੨ ਦੀ ਘਾਟੀ

فَلَمَّا جَاءَهُمْ آيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُّؤْمِنِينَ ۝

وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلُمًا وَعُلُوًّا
فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عَلِمَاءَ وَقَالَ الْكَافِرُ
لِلَّذِي فَضَّلْنَا عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّنْ عِبَادِهِ
الْمُؤْمِنِينَ ۝

وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا النَّاسُ عِلْمُنَا
مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأَوْتَيْنَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِنَّ هَذَا لَهُوَ
الْقَضَاءُ الْبَيِّنُ ۝

وَخَشِيَ سُلَيْمَانُ جُنُودَهُ مِنَ الْجِنَّ وَالْإِنْسِ
وَالتَّيْرِ فَهُمْ يُوزَعُونَ ۝

^੧ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਆਏ ਹਾਂ ਕਿ "ਤੱਯਰ" ਦਾ ਅਰਥ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਉਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ
ਭਗਤ-ਜਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹੋਂ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਹਨ।

"ਨਮਲ" ਨਾਂ ਦੀ ਘਾਟੀ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ "ਯਰੋਸਲਿਮ" ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ "ਦਮਿਸਕ" ਤੋਂ "ਹਿਜਾਜ" ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਸੱਚਮੁਚ ਦੀ ਇਕ ਘਾਟੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਲੰਕਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ "ਨਮਲ" ਘਾਟੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ "ਦਮਿਸਕ" ਤੋਂ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ੧੦੦ ਮੀਲ ਦੇ ਲਗਪਗ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਟਿਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ "ਅਰਬ" ਤੇ "ਮਦਯਨ" ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਬੀਲੇ ਵਸਦੇ ਸਨ (ਵੇਖੋ "ਫਲਸਤੀਨ" ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ "ਸਮ" ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਤੇ ਨਵਾਂ ਨਕਸ਼ਾ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡਿਆ) ਜੋ "ਨਮਲ" ਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਜਾਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਉੱਥੇ ਵਸਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ→

ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਸਨ, ਤਾਂ “ਨਮਲ” ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਕ ਸਜਣ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ “ਨਮਲ” ਜਾਤੀ ! ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਜਾਓ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਲ ਤੁਹਾਡੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਹੀ ਲਤਾੜ ਦੇਣ। ੧੯।

ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਸੁਲੇਮਾਨ) ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹਸ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸੱਤਾ ਬਖਸ਼ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਓਹਨਾਂ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਧੰਨਵਾਦ^੧ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪਸੰਦ ਆਉਣ। (ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ !)

ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇਕ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲੈ। ੨੦।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ “ਹੁਦਹੁਦ”^੨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ। ਜਾਂ ਉਹ (ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ) ਗ਼ੌਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ੨੧।

ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਰੜਾ ਦੰਡ ਦਿਆਂਗਾ; ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਤਲ^੩ ਕਰਵਾ ਦਿਆਂਗਾ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਉਹ

كَرَّ إِذَا أَكْوَا عَلَىٰ وَادِ النَّمْلِ فَالَتْ نَمْلَهُ نَائِيَهَا
النَّمْلُ ادْخُلُوا مَنَازِكَكُمْ لَا يَخْطِبَنَّكُمْ سُلَيْمَنُ
وَجُنُودُهُ ۚ وَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ⑥

فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّن قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي
أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَتِي
وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ
فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ⑦

وَتَقَفَّذَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَىٰ الْهُدُودَ
أَمْ كَانُ مِنَ الْغَائِبِينَ ⑧

← “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਜੋ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਨਿਰਬਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੀ ਸੀ।

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸਟ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗਾ।

^੨ਕਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਨਾਂ “ਹੁਦਦ” ਸੀ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਰਬ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਉਚਾਰਣ ਅਨੁਸਾਰ “ਹੁਦਹੁਦ” ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਂ ਦਾ ਇਸਮਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਜੀ ਦੇ ਇਕ ਦਰਬਾਰੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ “ਹੁਦਹੁਦ” ਸੀ। ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਨੇ “ਸੁਆਬ” ਨੂੰ, ਜੋ ਵੱਡਾ ਇਜ਼ੀਨੀਅਰ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸਾਜਸ਼ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ “ਹੁਦਹੁਦ” ਵੀ ਨਸ਼ ਕੇ “ਮਿਸਰ” ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਮਾਫੀ ਮੰਗ ਕੇ ਤੇ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਵਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਗਿਆ ਸੀ (ਵੇਖੋ ਜਿਉਂਦੇ ਇਨਸਾਈਕਲੋਪੀਡੀਆ) ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਇਹ ਸਾਧਾਰਨ ਨਾਂ ਸੀ, ਕਈ ਹੋਰ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੁਝ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਹੁਦਹੁਦ” ਇਕ ਪੰਛੀ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਭਾਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉਸੇ ਪੰਛੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੩ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਜਿਬਾ” ਦਾ ਪਦ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਆਪਣੇ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। ੨੨।

ਸੋ ਕੁਝ ਦੇਰ ਉਹ ਉੱਥੇ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ (ਤੇ ਇੰਨੇ ਵਿਚ "ਹੁਦੁਦ" ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।) ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ "ਸਬਾਅ" (ਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ) ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਵਲ (ਆਇਆ ਹਾਂ ਤੇ) ਇਕ ਪੱਕੀ ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਇਆ ਹਾਂ। ੨੩।

(ਜੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ (ਉੱਥੇ) ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ (ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ) ਉੱਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਚੰਗੀ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਤਖ਼ਤ (ਵੀ) ਹੈ। ੨੪।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ੨੫।

ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਓਹ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੬।

لَعَدَّ بَنُو عَدَّابٍ شَدِيدًا أَوْ لَا أَذْبَحَنَّهُ أَوْ

يَأْتِيَنِي سُلْطَنٌ مُّبِينٌ ①

فَكَثَّ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ مَحْطُ بِهِ

وَحِجَّتِكَ مِنْ سَبَأٍ بِنَبَأٍ يَقِينٌ ②

إِنِّي وَجَدْتُ أَمْرًا تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ

شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ③

وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ

اللَّهِ وَرَبِّهِمْ الشَّيْطَانُ أَعْمَاهُمْ فَصَدَّ عَنْ

السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ ④

أَلَا يَسْجُدُ لِلَّهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ

وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ⑤

① ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਦੀ ਵਾਰ ਇਹ ਲਿਖ ਚੁਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ "ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ" ਤੇ "ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ" ਵੀ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਾਰੇ ਵਿਚ ਓਹ ਸ਼ਰੀਅਤ ਵਿਰੋਧੀ ਤੇ ਅਕਲ ਵਿਰੋਧੀ ਕਰਮ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਉ ਘਿੁਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋਹਣੇ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਸਨ।

(ਹਾਲਾਂਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਉਹੋ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਉਹ) ਇਕ ਵੱਡੇ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ੨੭।

ਇਸ ਤੇ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਨੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਸੱਚ ਬੋਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਝਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ। ੨੮।

ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਚਿੱਠੀ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਜਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਸ਼ਬਾਅ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦੇ। ਫੇਰ (ਵੱਡੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ) ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ (ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ) ਜਾਈਂ ਤੇ ਵੇਖੀਂ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੨੯।

(ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਸੀ), ਤਾਂ ਉਸ (ਮਲਕਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਦਰਬਾਰੀਓ! ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਚਿੱਠੀ ਆਈ ਹੈ। ੩੦।

(ਜਿਸ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਇਹ ਚਿੱਠੀ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਵੱਲੋਂ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ (ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੩੧।

(ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਨਾ ਕਰੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਓ। ੩੨। (ਰਕੂਅ ੨)

ਫੇਰ ਉਸ (ਮਲਕਾ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਰਦਾਰੇ! ਮੇਰੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪੱਕੀ ਰਾਇ ਪਰਗਟ ਕਰੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਕਦੇ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਨਾ ਆਓ ਤੇ (ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਨਾ ਕਰ ਲਓ)। ੩੩।

ਓਹਨਾਂ (ਦਰਬਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਵੱਡੇ ਲੜਾਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ (ਅੰਤਮ) ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਵਸ ਵਿਚ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ①

قَالَ سَتَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ②

إِذْ هَبْ بِنَفْسِي هَذَا قَالَتْ لَهُ إِلَهِهُمُ قَوْلَ عَنْهُمْ
فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ③

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأَى أَلْيَ إِلَى كَيْفٍ
كُنْتُمْ ④

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ⑤

أَلَا تَعْلَمُونَ عَلَى وَأَتُونِي مُسْلِمِينَ ⑥

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأَى أَفْتُونِي فِي أَمْرِي مَا كُنْتُ
طَاطِعَةً أَمْرًا خَلْفَهُ شَهِدُونَ ⑦

قَالُوا نَحْنُ أَوْلَا قُوَّةً وَأَوْلُوا بِأَسْ شَدِيدَةً ⑧

ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੀ ਹੁਕਮ ਦੇਣਾ ਯੋਗ ਹੈ? (ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਹੀ ਪਾਲਨ ਕਰਾਂਗੇ)। ੩੩।

ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ੩੪।

(ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ) ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਇਕ ਸੁਗਾਤ ਭੇਜਦੀ ਹਾਂ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖਾਂਗੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਦੂਤ ਕੀ ਉੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ੩੫।

ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਸੁਗਾਤ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਦੇ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖੀ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਪਤਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? (ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ (ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁਗਾਤ ਤੇ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਹੈ। ੩੬।

(ਹੇ “ਹੁਦੁਦ”!) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾ ਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਦੇ ਕਿ) ਮੈਂ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦਲ ਦੇ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਵਾਂਗਾ, (ਉਹ) ਅਜਿਹਾ ਦਲ (ਹੋਵੇਗਾ) ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਓਹ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ) ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਢ

الْأَمْرَ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ۝

قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا رَخَلُوا عَرِيَّةً أَصْدَوْهَا وَ
جَعَلُوا عِزَّةً أَهْلِهَا إِزَّةً ۚ وَكَذَلِكَ يَفْعَلُونَ ۝

وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنْظُرَ بِهِ يَرْجِعُ
الْمُرْسَلُونَ ۝

فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمَنُ قَالَ أُمِدُّوْنِي بِمَالٍ فَمَا أَنتِ
اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا تُشْكُرُ ۚ بَلْ أَنْتُمْ مَهْدِيَّتُكُمْ تَفْرَحُونَ ۝

إِزْجِعِ إِلَيْهِمْ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُمْ بِجُودٍ لَأَقْبَلَ
لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَا إِذْ لَوْ هُمْ
طَعْنُوْنَ ۝

ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸ਼ੁੱਹ ਵੱਢੀ ਨਾਲ ਖੇਦ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਮਲਕਾ “ਬਲਕੀਸ” ਦੀਆਂ ਸੁਗਾਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਕੋਲ ਪੁੱਜੀਆਂ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਦੋਹੇ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇਹਾ ਹੀ ਭੇਤਾ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਕਰਤਬ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਦਿਆਂਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ^੧ (ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ) ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ। ੩੮।

(ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਦਰਬਾਰੀਓ! ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਉਸ ਤਖ਼ਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਇਗਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ (ਲੋਕ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋ ਜਾਣ। ੩੯।

(ਪਹਾੜੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਇਕ ਬਾਗ਼ੀ ਸਰਦਾਰ^੨ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ (ਉਹ ਤਖ਼ਤ) ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਹਾਂ। ੪੦।

(ਇਸ ਤੇ) ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ^੩ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਅਰਸੀ) ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਉਸ (ਤਖ਼ਤ) ਨੂੰ ਅੱਖ ਦੇ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ। ਸੋ ਜਦ ਉਸ (ਸੁਲੇਮਾਨ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਕੇ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਮੇਰੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਜਾਂ ਨਾ-ਸ਼ੁਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ)

قَالَ يٰۤاَيُّهَا الْمَلٰٓئِكَةُ اِيۡنِيۡ بِعَرۡشِيۡهَا قَبۡلَ اَنْ يَّاتُوۡنِيۡ مُسۡلِمِيۡنَ ۝

قَالَ عِفۡرِيۡتُۖ مِّنَ الْجِنِّ اَنَا اَتِيۡكَ بِهٖ قَبۡلَ اَنْ تَقُوۡمَ مِنْ مَّقَامِكَ وَاِنِّيۡ عَلَيۡهِ لَقَوِيۡٓ اٰمِيۡنُ ۝

قَالَ الَّذِيۡ عِنۡدَهُ عِلۡمٌ مِّنَ الْكِتٰبِ اَنَا اَتِيۡكَ بِهٖ قَبۡلَ اَنْ يَّرۡتَدَّ اِلَيْكَ طَرۡفُكَ فَلَمَّا رَاَهٗ مُسۡتَقِرًّا عِنۡدَهٗ قَالَ هٰذَا مِنْ فَضۡلِ رَبِّيۡ تَلِيۡمُوۡنَ ۚ اَشۡكُرُ اَمَّ

^੧“ਹੁਮ ਸਾਗਿਰੁਨ” = ਜਦ ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਗੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ।

^੨“ਕਾਲਾ ਇਫਰੀਤੁਮ ਮਿਨਲ ਜਿੰਨਿਨ” = ਦੋ ਪਦ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਪਹਾੜੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਹੈ।

^੩ਉੱਤਰ ਉਹ ਦੇਸ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਬਰਾਨੀ ਵਿਦਵਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰੋਸਾ ਸੀ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਛੇਤੀ ਛੱਤੀ ਕੰਮ ਕਰਨਗੇ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਅੱਖ ਦੇ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਤਖ਼ਤ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹ ਤਖ਼ਤ ਭਰਦੇ ਹੀ ਲਿਆ ਦਿਆਂਗਾ। ਅੱਡ ਅੱਡ ਥੱਲੀਆਂ ਵਿਚ “ਅੱਖ ਦਾ ਪਲਕਾਰਾ” ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਿਸੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਦੋਹੇ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਲੇ ਲਈ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੪੧।

(ਫੇਰ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ (ਮਲਕਾ) ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਤਖਤਾ ਤੁਛ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿਓ। (ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕਿ) ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦੇ। ੪੨।

ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੇਰਾ ਤਖਤ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ? ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁਕਾ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ (ਤੇਰੇ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ੪੩।

ਅਤੇ ਉਸ (ਸੁਲੇਮਾਨ) ਨੇ ਮਲਕਾ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੁਜਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਨਕਾਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੪੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ (ਇਸ) ਮਹੱਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੋ। ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉਸ (ਮਹੱਲ) ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਡੁੱਘਾ ਪਾਣੀ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਘਬਰਾ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ (ਸੁਲੇਮਾਨ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਸੀਸ-ਮਹੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੀਸਿਆਂ ਦੇ ਟੋਟੇ ਜੜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਸ (ਮਲਕਾ)

الْقُرْءَ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّا يَشْكُرُنَا وَفَوْزٌ عَرَبِيٌّ
فَإِنْ رَفَعْتَ يَدَيْكَ كَرِيمٌ

قَالَ تَزَكُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ
مِنَ الْذِينَ لَا يَهْتَدُونَ

فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ
وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ

وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنَّهَا
كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ

قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً
وَكَشَفْتُ عَنْ سَاقَيْهَا قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ

ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ ਸੁਲੇਮਾਨ ਨੇ ਇਸ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਤੇ ਸੀਸੇ ਦੀਆਂ ਸਿਲਾਂ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਸਮਝ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੀਸੇ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਾਣੀ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਨੂਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ਸੋ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪੂਜਨਾ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਇਕੋ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਪੂਜਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹਾਂ। (੪੫) (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਸਮੂਦ” ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ “ਸਾਲਿਹ” ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ (ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਸੋ ਓਹ (ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ) ਦੋ ਧੜੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਆਪਸ ਵਿਚ ਝਗੜਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। (੪੬)

ਉਸ (“ਸਾਲਿਹ”) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਤੁਸੀਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੰਦ-ਹਾਲੀ ਬਾਰੇ ਕਿਉਂ ਛੇਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। (੪੭)

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੋ “ਸਾਲਿਹ”) ਅਸੀਂ (ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸੋਚਦੇ ਹਾਂ) ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨਹੂਸ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਉਸ (“ਸਾਲਿਹ”) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਹ-ਗੁਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਕਲੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। (੪੮)

ਅਤੇ ਉਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਨੌਂ ਬੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਸੁਧਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। (੪੯)

مِنْ قَوَارِيرِهِ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ
مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٧﴾

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا إِلَى ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنْ عْبُدُوا
اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فِرْقَانٍ يَخْتَصِمُونَ ﴿٢٨﴾

قَالَ يَوْمَ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيْفَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ
لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٢٩﴾

قَالُوا أَظَلَمْنَا بِكَ وَبَنِي مَعَكَ
قَالَ ظَلَمْنَا عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ
قَوْمٌ تَقْتُلُونَ ﴿٣٠﴾

وَكَانَ فِي الْبَيْتَةِ تِسْعَةٌ يَهْطُونَ فِي
الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٣١﴾

¹ਅਰਥਾਤ—ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਕਿਸੇ ਉਂਨਤੀ ਦਾ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹੋ।

²“ਰਾਹਤੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਕਥੀਲਾ ਜਾਂ ਅੰਕ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਚੁੰਕਿ ਕਥੀਲੇ ਦਾ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਲਈ ਅੰਕ ਦਾ ਅਰਥ ਘਟਦਾ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਲਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਉੱਤੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਉੱਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿਆਂਗੇ। ਫੇਰ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਨ¹ (ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ) ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਕਤਲ (ਦੀ ਵਾਰਦਾਤ) ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਸਚਿਆਰ ਹਾਂ। ੧੫੦।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਿਉਂਤ ਸੋਚੀ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਕ ਵਿਉਂਤ ਸੋਚੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੫੧।

ਫੇਰ ਵੇਖ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਦਾ ਕੀ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ? ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੫੨।

ਸੋ (ਵੇਖ) ਕਿ ਏਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਣ ਕਰਕੇ ਡਿੱਗੇ ਪਏ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਗਿਆਨਵਾਨ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੱਡਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ। ੧੫੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਜਮਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ—ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੫੪।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ) “ਲੂਤ” ਨੂੰ (ਵੀ) ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਬੁਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿਉਂ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ? ੧੫੫।

ਤੁਸੀਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਪੁਰਖਾਂ ਵਲ ਕਾਮਵਸ ਹੋ ਕੇ ਕਿਉਂ ਜਾਂਦੇ ਹੋ? ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅਗਿਆਨੀ ਜਾਤੀ ਹੋ। ੧੫੬।

قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصٰدِقُونَ ۝

وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ اَنَّا دَمَرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِينَ ۝

فَتِلْكَ نِيَّتُهُمْ حَاوِيَةً يَسَاءَ كَلَمًا اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ۝

وَاَنْجَيْنَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَكَانُوْا يَتَّقُونَ ۝

وَلَوْظَلِمْنَا اِذْ قَالَتْ لِقَوْمِيْٓ اِنَّا اَتَوْنَالْفَاجِئَةَ وَاَنْتُمْ نٰبِصِرُونَ ۝

اَيُنْكِرُ لَمَّا اَتَوْنَ الرِّجَالَ سَهْوَةً مِّنْ دُوْنِ النِّسَاءِ ۝
بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ۝

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਵਲੀਯੂਨ” ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੇ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਾਤ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਵਲੀਯੂਨ” ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਕੇਵਲ ਏਹੋ ਉੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ ਲੋਕੋ!) "ਲੂਤ" ਦੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿਓ। ਓਹ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਬਣਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ। ੧੫੭।

ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ^੧ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ("ਲੂਤ") ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ—ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ—ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਗਿਣ ਰੱਖਿਆ^੨ ਸੀ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ (ਮੁਹਲੇਧਾਰ) ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪੁੱਜ ਚੁਕਾ ਹੋਵੇ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਮੀਂਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਵਰ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੫੯।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਉੱਤੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ (ਉਹ ਆਪ) ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ—ਸਦਾ ਸਲਾਮਤੀ ਉਤਰਦੀ ਹੈ। ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਓਹ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ? ੧੬੦।

(ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਸ ਨੇ ਸਾਜੇ ਹਨ? ਤੇ (ਕਿਸ ਨੇ) ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬੱਦਲ^੩ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ? ਫੇਰ ਉਸ (ਮੀਂਹ) ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਸੋਹਣੇ ਬਾਗ਼ ਉਗਾਏ ਹਨ? ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਓਹਨਾਂ ਬਾਗ਼ਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਉਗਾ

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا أَخْرِجُوْنَا أَلْ
لُوطٍ مِنْ قَرْيَتِكُمْ إِنَّهُمْ أَنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿١٥٧﴾

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ قَدَّرْنَاهَا مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿١٥٨﴾

وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَكَيْفَ مَطَرُ النَّازِلِينَ ﴿١٥٩﴾

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَى
اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا يَشْرِكُونَ ﴿١٦٠﴾

أَمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ
السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਫ਼ਾਅ" ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ "ਅਤੇ" "ਜੋ" ਤੇ "ਜਿੱਥੇ" ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਦਿੱਸਦੀ ਸੀ।

^੩"ਸਮਾਅ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬੱਦਲ ਵੀ ਹੈ।

ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਹੈ? (ਜੋ ਸਾਰੀ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ?) ਪਰ ਇਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਹਨ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ੬੧।

(ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ? ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚਾਲੇ (ਕਿਸ ਨੇ) ਦਰਯਾ ਵਗਾਏ ਹਨ? ਅਰਥਾਤ ਉਸ (ਦੇ ਲਾਭ) ਲਈ (ਕਿਸ ਨੇ) ਪਹਾੜ ਬਣਾਏ ਹਨ? ਤੇ ਦੋ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚਾਲੇ^੨—(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਇਕ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਇਕ ਖਾਰਾ ਹੈ—ਇਕ ਰੋਕ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ? ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੬੨।

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸੋ ਕਿ) ਕਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਬਿਹਬਲ ਦੀ ਅਰਜ਼ੋਈ ਪਰਵਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ) ਨੂੰ (ਇਕ ਦਿਨ) ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ? ਕੀ (ਉਸ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ^੩ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੬੩।

(ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਜਲਾਂ ਤੇ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਪਤਾ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੌਣ ਬਚਾਉਂਦਾ ਮਾਰਗ

مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُشَيِّتُوا شَجَرَهَا ۚ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ
بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعِدُونَ ⑩

أَمْ نَجْعَلُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلْ خِلَافَهَا أَنْهَارًا
وَجَعَلْ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلْ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا
ۚ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ⑪

أَمْ مَنْ يُجِيبُ الْمُنْظَرِ ۚ إِذَا دَعَا وَكَشِفَ السُّوءَ
وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ فَلْيَبْلُوا
مَا تَدَّكُرُونَ ⑫

أَمْ مَنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُزِيلُ

“ਅਦਾਲਤ ਬਿਰਥਿਭੀ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣਾ।

ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਫਰਕਾਨ ਆਇਤ ੫੪ ਦੀ ਟੁਕ।

“ਕਲੀਲ” ਪਦ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ “ਉੱਕਾ ਹੀ ਇਨਕਾਰ” ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਤੁਸੀਂ ਮੰਨਦੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੋ” ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦੇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ।

ਦੱਸਦਾ ਹੈ ? ਤੇ ਕੋਣ ਆਪਣੀ ਸਿਹਰ (ਮੀਂਹ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੁਸ਼ਬਰੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ (ਠੰਡੀਆਂ) ਹਵਾਵਾਂ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ? ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ ? ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੈ । ੬੪।

(ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਜਿਸ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ (ਜਨਮ ਦੀ) ਇਸ ਲੜੀ ਨੂੰ ਚਲਾਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਕੀ (ਉਸ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ ? ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ (ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰਤਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹਨ) । ੬੫।

(ਜੇ ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਕੋਈ ਵੀ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਦ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ? । ੬੬।

ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉੱਕਾ ਹੀ ਮੁੱਕ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੱਡੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉੱਕੇ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹਨ । ੬੭। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਤੇ ਸਾਂਝੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਮਰ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ (ਧਰਤੀ ਤੋਂ) ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ । ੬੮।

الْرياحُ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ ؕ إِلَهُ مَعَ اللَّهِ
تَعْلَمُ اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٤﴾

أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ
مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ؕ إِلَهُ مَعَ إِلَهِ هَٰؤُلَاءِ نَافِثٌ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٥﴾

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ
إِلَّا اللَّهُ ؕ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٦﴾

بَلْ أَدْرَأَكْ عَنْهُمْ فِي الْآخِرَةِ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ
مِّنْهَا ؕ بَلْ هُمْ فِيهَا عَمَوْنَ ﴿٦٧﴾

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِذَا كُنَّا تُرَابًا وَّأَبْآؤُنَا أَيْتًا
لِّنُخْرَجُونَ ﴿٦٨﴾

ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਵੀ ਏਹੋ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਏਹ ਤਾਂ
ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, (ਜੋ
ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ। ੬੯।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ
ਰਟਨ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦਾ ਕੋਹਾ
(ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ? ੭੦।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ ਤੇ ਨਾ
ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਘਬਰਾ ੭੧।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ
ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ (ਕਸ਼ਟ ਦਾ) ਬਚਨ ਕਦ ਪੂਰਾ
ਹੋਵੇਗਾ ੭੨।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
(ਕਸ਼ਟ) ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ,
ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਲੱਗਾ
ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ੭੩।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ
ਵੱਡੀ ਕਿਰਪਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੀ ਹਨ ੭੪।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ
ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ
ਵਿਚ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ੭੫।

ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ
ਗੁਪਤ (ਤੇ ਪਰਗਟ) ਗੱਲ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ
ਵਿਚ (ਸੁਰੱਖਿਅਤ) ਹੈ ੭੬।

لَقَدْ وَعَدْنَا هَذَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ ۖ إِنْ
هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ⑥

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُجْرِمِينَ ⑦

وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُنْ فِي ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ⑧

وَيَقُولُونَ هَٰذَا الْوَعْدُ إِذْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑨

قُلْ عَسَى أَنْ يَكُونَ رَدِفٌ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي
تَسْتَعْجِلُونَ ⑩

وَرَبِّ رَبِّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَشْكُرُونَ ⑪

وَإِنْ رَبُّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ⑫

وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ
مُبِينٍ ⑬

ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ ਵਧੇਰੇ ਓਹ ਗੱਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਓਹ ਵੱਡਾ ਮਤਿ ਭੇਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ 1੭੭।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੈ 1੭੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ (ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਵਿਚਾਲੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਦੁਆਰਾ ਸੱਚਾ ਫੈਸਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ 1੭੯।

ਸੋ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਸੱਚਾਈ ਉੱਤੇ ਹੈਂ 1੮੦।

ਤੂੰ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ (ਕੁਝ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ (ਆਪਣੀ) ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਦ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਰਹੇ ਹੋਣ 1੮੧।

ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਝ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ) ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀ ਬਣਦੇ ਹਨ 1੮੨।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਭਵਿੱਖਤ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਧਰਤੀ

إِنَّ هَذَا الْقُرْآنَ يَقْضَىٰ عَلَىٰ بَيِّنَاتٍ لِّأَكْثَرِ
الَّذِينَ هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ۖ

وَإِنَّهُ لَهْدَىٰ وَرَحْمَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُم بِحُكْمِهِ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْعَلِيمُ ۝

تَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ۝

إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى وَلَا تَسْمَعُ الضَّمَمَ الذُّعَارَ إِذَا
وَلَوَ امْدَبْرِينَ ۝

وَمَا أَنْتَ بِهَادِي الْعَنَىٰ عَنْ ضَلَالَتِهِمْ إِنْ تُسْمِعْ
إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ۝

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنْ

ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਮੁਸਲਿਮ" ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ "ਅਲੱਹਿਮ" ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ "ਅਲਾ" ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਗੱਲ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸੋ "ਵਾਕਅਲਾਕਲੁ" ਦੇ ਜਗਰੇ "ਅਲਾ" ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਕੀੜਾ^੧ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ; ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੰਗ ਮਾਰੇਗਾ; ਕਿਉਂ ਓਹ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ੧੮੩। (ਰਕੂਅ ੬)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਹਰੇਕ (ਉਸ) ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ—ਜੋ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ—ਅਸੀਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਧੜਾ ਖੜਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਉਸ (ਧੜੇ) ਨੂੰ (ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਲਈ) ਅੱਡ ਅੱਡ ਟੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੮੪।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਦਵਤਾ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਰਨ ਵਾਰਛੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ^੨? ਜਾਂ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੀ) ਕੀ ਸਾਜ਼ਸਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ? ੧੮੫।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਓਹ ਕੋਈ ਗੱਲ^੩ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ੧੮੬।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਤ ਇਸ ਲਈ ਬਣਾਈ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਆਰਾਮ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਤੇ ਬਲ ਦੇਣ ਲਈ

الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿١٨٣﴾

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٨٤﴾

حَٰئِثًا ۖ إِنَّا جَاءُو قَالِ الْكَذِبَةُ بِآيَاتِنَا وَلَمْ تُحِطُوا بِهَا عَلِمْنَا أَنَّمَا ذَاكُمُ لَعْمُونَ ﴿١٨٥﴾

وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا أَنَّهُمْ لَا يُظْفَرُونَ ﴿١٨٦﴾

الَّذِينَ يَرَوْنَ أَنَّا جَعَلْنَا النَّيْلَ لَيْسَكُنَا فِيهِ وَالنَّهَارَ

^੧ਇਸ ਕੀੜੇ ਦਾ ਭਾਵ ਪਲੇਗ ਦਾ ਕੀੜਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਪਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਕੀੜਾ ਜਿਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਡੰਗ ਮਾਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਵੱਡ ਜਾਏਗਾ। ਉਹ ਮਰ ਜਾਏਗਾ। ਸੋ ਹਜ਼ਰਤ 'ਹੁਸੈਨ' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਕ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਕੀੜਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰੇਗਾ (ਵੇਖੋ ਇਬਨਿ ਕਸੀਰ ਦੀ ਟੁਕ ਫਤਹੁੱਲ ਬਿਆਨ ਸੂਰਤ ਨਮਲ ਪੰਨਾ ੨੩੧)। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ "ਨਗਫ" ਦਾ ਰੋਗ ਉਤਪੰਨ ਹੋਵੇਗਾ (ਮੁਸਲਿਮ)। ਦੋਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਦੀਸਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਫੇਲੇਗੀ, ਜੋ ਇਕ ਗੁਪਤ ਕੀੜੇ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਫੇਤੇ ਨਾਲ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

^੨ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛਾਣਬੀਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਭੜਕਾਉਣ ਨਾਲ ਹੀ ਭੜਕ ਉੱਠੇ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਆਪਣੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੧੮੭।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਘਬਰਾ ਜਾਏਗੀ। ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਚਾਹੇਗਾ (ਕਿ ਉਹ ਘਬਰਾਹਟ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਰਹੇ) ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀਣੇ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਗੇ। ੧੮੮।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਅਚਲ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਤਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚਲਾਇਆਨਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕਾਰੀਗਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੮੯।

ਜੇ ਭਲਾਈ ਕੋਈ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦਿਨ ਘਬਰਾਹਟ ਤੋਂ (ਜਿਸ ਦਾ ਉੱਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ), ਬਚੇ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੯੦।

ਅਤੇ ਜੇ ਲੋਕ ਬੁਰਾਈ (ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ) ਲੈ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਕੱਢ ਸਰਦਾਰਾਂ^੨ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਇਹ ਫਲ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ? ੧੯੧।

مُبَصِّرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٧﴾

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَ مَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَكُلُّ أَتَوْهُ دُخْرِينَ ﴿٨٨﴾

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْبَبًا جَافِيَةً وَهِيَ كَمَرٍ مَرْسَحٍ السَّحَابِ صُنِعَ اللَّهُ إِلَيْنَا سَكْنٌ كُلُّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨٩﴾

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ أَمُونَ ﴿٩٠﴾

وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ كُتِبَتْ وَجْهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩١﴾

^੧ਇਸ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਲਾਉਣਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਭੂਗੋਲਕਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਹੈ, ਜੋ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਦੱਸਦੇ ਸਨ ਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਡੋਲ ਮਿਥਦੇ ਸਨ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਵਜ਼ੂਹੁਮ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਰਕ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ “ਵਜਹੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹਨ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਦੱਸਦੇ ਸਨ।

(ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਨਗਰ (ਮੱਕੇ) ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ (ਪੂਰਨ) ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਵਾਂ। ੯੨।

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਹਾਂ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਣਾ, ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕੰਮ ਆਏਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਏਗਾ, ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਖਬਰ-ਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਇਕ ਰਸੂਲ ਹੀ) ਹਾਂ। ੯੩।

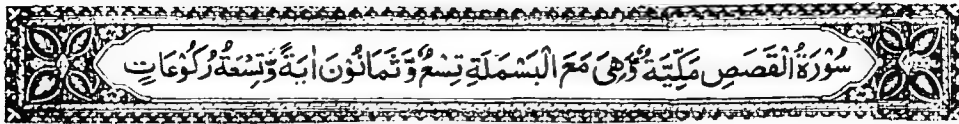
ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸੇਗਾ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਉਗੇ; ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੯੪। (ਰਕੂਅ ੧)

إِنَّمَا أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَذِهِ الْبَلَدِ الَّذِي
حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ

وَأَنْ أَتْلُو الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي
لِنَفْسِهِ ۖ وَمَنْ ضَلَّٰ فَقُلْ إِنَّمَا أَنَا مِنَ
الْمُذْهِبِينَ ﴿٩٤﴾

وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيَرْيَكُمُ إِلَٰهَهُ فَتَعْرِفُونَهَا ۚ وَمَا
رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٥﴾

(੨੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਸਸ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੮੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੯ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਸੰ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਤੁਆ, ਸੀਨ, ਮੀਮ, ਤਾਹਿਰ, (ਪਵਿੱਤਰ) ਸਮੀਅ (ਸੁਣਨਹਾਰ) ਮਜੀਦ (ਵਡਿਆਈਆਂ ਵਾਲੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ)। ੨।

طسّم ②

ਇਹ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ) ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। ੩।

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْبَيِّنِ ③

ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ "ਮੁਸਾ" ਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦਾ ਠੀਕ ਠੀਕ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੪।

تَتْلُو عَلَيْكَ مِنْ نَبَأِ مُوسَى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ④

ਬੇਸ਼ੱਕ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ (ਆਪਣੇ) ਦੇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਆਕੜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਨਿਰਬਲ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੇ ਫਸਾਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੫।

إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْأَرْضِ وَجَعَلْنَا أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضِعُّنَّ طَائِفَةً مِنْهُمْ يَتَّبِعُ أَبْنَاءَهُمْ وَيَسْتَحْيِ نِسَاءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ⑤

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਨਿਰਬਲ ਸਮਝ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੀਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਬਣਾ ਦੇਈਏ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ) ਵਾਰਸ ਬਣਾ ਦੇਈਏ। ੬।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਬਲ ਬਖਸ਼ੀਏ, ਅਰਥਾਤ "ਫਿਰਾਉਨ" ਤੇ "ਹਾਮਾਨ" ਦੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਵਿਖਾਈਏ, ਜਿਸ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਦੀ ਮਾਤਾ ਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆਈ ਜਾ। ਸੋ ਜਦ ਤੇਨੂੰ ਇਸ (ਦੀ ਜਿੰਦ ਦੇ ਜਾਣ) ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦੇਵੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰੀਂ ਤੇ ਨਾ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਵੀਂ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤੇਰੇ ਵਲ ਹੀ ਪਰਤਾ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਰਸੂਲ ਬਣਾਵਾਂਗੇ। (ਸੋ "ਮੂਸਾ" ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਸ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਦਰਯਾ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ)। ੮।

ਸੋ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਨੂੰ "ਫਿਰਾਉਨ" ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਜਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੇਰੀ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਸੀ। "ਫਿਰਾਉਨ" ਤੇ "ਹਾਮਾਨ" ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦਲ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਸਨ। ੯।

وَنُوحِدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتَضَعُوا فِي الْأَرْضِ
وَنَجْعَلَهُمْ آيَةً وَيَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ⑥

وَنُكِّنْ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِي فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ
وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ⑦

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا اخْضَفَتْ
عَلَيْهِ فَالْقَيْنِي فِي الْيَمِّ وَلَا تَحْزَنِي إِنَّا
رَآدُّوهُ إِلَيْكَ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ⑧

فَالْقَطْعُ أَلْ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۖ
إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِبِينَ ⑨

¹ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਲਾਮ" ਕਦੇ ਕਦੇ ਜਿੱਟੇ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਇਸੇ ਹੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

²ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ "ਹਾਮਾਨ" "ਫਿਰਾਉਨ" ਦੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੀ। ਸੋ ਦਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ "ਫਿਰਾਉਨ" ਦਾ ਸਨਾਪਤੀ ਹੋਵੇ।

ਅਤੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” (ਏ ਘਰਾਣੇ) ਦੀ (ਇਕ) ਤੀਵੀਂ^੧ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਠੰਦਕ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣੇਗਾ, ਇਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਨਾ ਕਰੋ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਨੂੰ ਲਾਭ ਪੁਚਾਵੇ, ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾ ਲਈਏ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ^੨ ਸੀ। ੧੦।

ਅਤੇ “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦਿਲ (ਚਿੰਤਾ ਤੋਂ) ਖ਼ਾਲੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਰੀਬ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੱਕਿਆਂ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੀ ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ੧੧।

ਅਤੇ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਉਸ “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾਏ। ਸੋ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ (ਫ਼ਿਰਾਉਨ) ਉਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਸਨ। ੧੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਦੁੱਖ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਰਾਮੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਉਸ (ਮੂਸਾ) ਦੀ ਭੈਣ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਘਰਾਣੇ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਆਂ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਸ

وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتْ عَيْنِي وَلَكَ لَا تَقْتُلُوهُ عَسَىٰ أَن يَنفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑩

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَرِغًا إِن كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَن رَّبَّنَا عَلَّمَهَا لَيَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ⑪

وَقَالَتِ لَأُخْبِتُهُ فُصِيحَةٌ بَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑫

وَحَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِن قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਧੀ ਹੈ, ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ “ਮੂਸਾ” ਦਰਯਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਉਹ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ ਦੀ ਧੀ ਸੀ (ਖ਼ਰੂਜ਼ ਬਾਬ ੨ ਆਇਤ ੫) ਉਹ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਬਾਲ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇ।

^੨ਅਤਬਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਬਾਲਕ ਨੂੰ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਰਖਵਾਇਆ ਸੀ।

^੩ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਜਿਸ ਟੋਕਰੇ ਵਿਚ ਸਨ, ਉਹ, ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਪਹਿਲੇ ਕੰਢੇ ਆ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤੇ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਦੀ ਭੈਣ ਵੱਡੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਧੀ ਨੇ ਕਈ ਦੁੱਖ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸੱਦ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪਿਆਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ “ਮੂਸਾ” ਜੀ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਉਘਿਆ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਵਲ ਹੋ ਪਰਤਾਏ ਗਏ ਸਨ।

ਬਾਲਕ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਦੇਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੁਭ-
ਚਿੰਤਕ ਵੀ ਸਿਧ ਹੋਣ। ੧੩।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਮੁਸਾ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ
ਵਲ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਠੰਦੀਆਂ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰੇ,
ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣ ਲਏ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ
ਵਿੱਚੋਂ) ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਅਗਿਆਤ ਹੀ ਹਨ। ੧੪।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਰ ਜੁਆਨੀ ਨੂੰ ਪੁੱਜਾ
ਸੀ ਤੇ (ਆਪਣੇ ਉੱਚੇ ਆਚਰਣ ਤੇ) ਦ੍ਰਿੜ ਹੋ
ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨ
ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ
ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੫।

ਅਤੇ (ਇਕ ਦਿਨ) ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਨਗਰ ਵਲ
ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਬੇਪਰਵਾਹ^੧ ਸਨ,
(ਅਰਥਾਤ ਦੁਪਹਿਰ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ
ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਸਨ) ਉਸ ਨੇ
ਉਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਦੋ ਬੰਦੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਦੇ
ਵੇਖੇ ਸਨ। (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਇਕ ਉਸ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਂ
ਦੇ ਘੜੇ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨਾਲ
ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮਿੱਤਰ
ਘੜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਉਸ ਬੰਦੇ ਦੇ ਵਿਰੁਧ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ
ਵੇਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਇਸ ਤੇ “ਮੁਸਾ” ਨੇ ਉਸ (ਵੇਰੀ) ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਕਾ^੨

عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَصْحُونَ ﴿١٣﴾

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ ۚ وَلَنَعْلَمَ
أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٤﴾

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٥﴾

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينٍ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا
فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِنْ شِيعَةِ
وَهَٰذَا مِنْ عَدُوٍّ ۖ فَاسْتَعَاثَ الَّذِي مِنْ شِيعَتِهِ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਜਦ ਅਕਸਰ ਬਾਣੀ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ੩੦ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ
੪੦ ਸਾਲ ਤਕ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਉੱਤੇ।

^੨ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸੌ ਰਹੇ ਸਨ; ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਜਾਂ ਰਾਤ ਸਮੇਂ।

^੩ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਮਾਰਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ (ਮੁੱਕੇ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ਬੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਸ਼ੇਤਾਨੀ^੧ ਕਰਤੂਤ ਨਾਲ ਹੋਈ ਹੈ, ਉਹ (ਸ਼ੇਤਾਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦਾ) ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ (ਉਸ ਨੂੰ ਅਮਨ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ) ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੬।

ਇਸ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਉੱਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦੇ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਉੱਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੭।

ਤਦ ਉਸ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਚੂੰਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ^੨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਵੀ ਕਦੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗਾ। ੧੮।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਉਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸਵੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਸਹਿਮ ਸਦਕਾ ਇਧਰ ਓਧਰ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨੇ ਕਲ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸਦ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਉਸ

عَلَى الدَّرَى مِنْ عَذَابٍ مُوَكَّرَةٍ مُوسَى فَقَضَى عَلَيْهِ
قَالَ هَذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ①

قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَهُ
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ②

قَالَ رَبِّ إِنَّمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَاهِرًا
لِلْمُجْرِمِينَ ③

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الدَّرَى

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ੇਤਾਨ ਨੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਤੇ "ਫਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬੰਦੇ ਦੀ, ਜੋ ਮਜਲੂਮ ਸੀ, ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਫਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਕ ਬੰਦਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਜਲੂਮ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵੇਜੇ ਮੈਂ ਸਦਾ ਹੀ ਮਜਲੂਮਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂਗਾ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਬਣਾਂਗਾ।

ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਾਹੀਆ
ਹੈ। ੧੯।

ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ
ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਫੜ ਲਏ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰੀ ਸੀ,
ਤਾਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਮੂਸਾ"!
ਕੀ ਤੇਰੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉੱਦਾਂ ਹੀ
ਜਾਨਾਂ ਮਾਰ ਦੇਵੇ, ਜਿੰਦਾਂ ਕਿ ਕਲ ਤੂੰ ਇਕ ਬੰਦੇ
ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੀ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਬਲਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦੇਵੇ,
ਅਰਥਾਤ ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲਣਾ ਤੇਰੀ
ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ। ੨੦।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਉਸ ਨਗਰ ਦੇ ਦੂਰ
ਵੱਲੋਂ ਨਸਦਾ ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ
ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਮੂਸਾ"! (ਇਸ ਨਗਰ ਦੇ)
ਸਿਰਕੱਢ ਸਰਦਾਰ ਇਹ ਸਲਾਹ-ਮਸਵਰਾ ਕਰ ਰਹੇ
ਹਨ ਕਿ ਤੇਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਸੋ ਤੂੰ
(ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ) ਇਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲਾ
ਜਾ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸ਼ੁਭ ਚਿੰਤਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਂ। ੨੧।

ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਮ ਸਦਕਾ ਉਸ ਨਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਚਲਾ
ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰੀ ਨਾਲ ਇਧਰ
ਓਧਰ ਵੇਖਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ
ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ
ਦੇ। ੨੨। (ਰਕੂਅ ੨)

اسْتَنْصَرَ بِالْأَمِيرِ يَسْتَصْرِحُهُ قَالَ لَهُ مُوسَى
إِنَّكَ لَغَوِي مُبِينٌ ⑩

فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَنْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَهُمَا
قَالَ يَمُوسَى أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا
بِالْأَمِيرِ إِنْ تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ
وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ⑪

وَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَسْعَى قَالَ يُمُوسَى
إِنَّ الْمَلَائِكَةَ يَتَرُفُونَ بِكَ لَيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنَّكَ
مِنَ الضَّالِّينَ ⑫

وَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ
الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ⑬

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ ਹੈ
ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਕਲ ਵਾਂਗ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਵੀ ਖੂਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?

^੨ਅਰਥਾਤ—ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਭਿਣਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਾ
"ਮੂਸਾ" ਸੀ ਜੋ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ "ਮਦਯਨ"^੧ ਨਗਰ ਵਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪੂਰਨ ਆਸ^੨ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਈ ਰੱਖੇਗਾ। ੧੨੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ "ਮਦਯਨ" ਨਗਰ ਦੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉੱਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਟੋਲਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜੋ (ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਕੇ ਦੋ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ ਵੇਖੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ (ਭੀੜ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ) ਹਟਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਕੰਮ ਹੈ? ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਦੂਜੇ ਚਰਵਾਹੇ ਨਾ ਚਲੇ ਜਾਣ, ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਸਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਵੱਡਾ ਬਿਧੂ ਹੈ; (ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ)। ੧੨੪।

ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਪਿਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਛਾਂ ਵਲ ਪਰਤ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ ۝

وَلَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا تَسْقِي حَتَّى يُصْدِرَ الرِّعَاءَ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ۝

عَسَىٰ لَهُمُ التَّوَلَّىٰ إِلَى الظَّلِيلِ فَقَالَ رَبِّ إِنَّي بِمَا

੧ "ਮਿਸਰ" ਤੋਂ ਇਬਰਾਨੀ ਇਲਾਕੇ ਵਲ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਰਾਹ ਵਿਚ "ਮਦਯਨ" ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ "ਮਦਯਨ" ਵਿਚ "ਆਦਮ" ਜਾਤੀ ਦੇ ਅਰਬ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸਤਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਅਰਬਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕਲ ਰੰਗਾ ਵਟਾਦਰਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਸ਼ੱਕ ! ਮਹਾ ਸ਼ੱਕ !!

੨ "ਆਸਾ" ਪਦ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਆਸ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੩ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਇਬਲ ਖ਼ੁਰਜ਼ ੨ ਆਇਤ ੧੭ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤ ਕੁੜੀਆਂ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਭੇਦਤਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਵੱਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਗੋਂ ਚਲ ਕੇ ਵਿਵਾਹ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਬਾਇਬਲ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ, ਜਿੰਨੀਆਂ ਧੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਈਆਂ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਵੱਡੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਾਫ਼ੇ ਛੋਟੀਆਂ, ਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

੪ ਇੱਥੇ ਮਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਸ਼ਤਬ" ਪਦ ਹੈ; ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਵੱਡਾ ਕੰਮ" ਹੈ।

ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਭਲਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਉਤਾਰੇ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁਹਤਾਜ ਹਾਂ । ੨੫।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਤੁਰਦੀ ਹੋਈ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਸ਼ਰਮਾ ਰਹੀ ਸੀ । ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਪਿਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਦ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਜੁ ਤੇਨੂੰ ਸਾਡੀ ਥਾਂ (ਭੰਗਰਾਂ ਨੂੰ) ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇ ਸਕੇ । ਸੋ ਉਹ ਉਸ ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ (ਪਿਤਾ) ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਸੁਣਾਇਆ ਸੀ, ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ । ਤੂੰ ਹੁਣ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਾਜੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆਂ ਹੋ । ੨੬।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਇਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨੌਕਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗਾ ਬੰਦਾ ਉਹੋ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕੇਗਾ, ਜੋ ਬਲਵਾਨਾਂ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਵੀ ਹੋਵੇ । ੨੭।

ਤਾਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਹੇ 'ਮੂਸਾ'!) ਮੈਂ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਕਰ ਦਿਆਂ ਕਿ ਤੂੰ ਅੱਠ ਵਰ੍ਹੇ ਤਕ ਮੇਰੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹੀਂ । ਸੋ ਜੇ ਤੂੰ ਅੱਠਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਦਸ ਵਰ੍ਹੇ

أَنزَلْتُ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ قَلِيلٍ ⑤

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَسْتَشْنِي عَلَىٰ اسْتِخْيَارٍ ۖ قَالَتْ إِنِّي يَدٌ عَوْكَ لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۖ وَلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ قَالَ لَا تَحْزَنْ ۖ نَجُوتُ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ⑥

قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَأَبْتَ اسْتَأْجِرْهُ إِنِّي خَيْرٌ مِّنْ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ⑦

قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَىٰ أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَنِي حَبْحَبٍ ۖ فَإِنْ أُنْسَتْ عَشْرًا

‘ਓਹ ਦੋਵੇ’ ਕੁੜੀਆਂ ਓਹਨੀਆਂ ਸਨ ! ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਉਘਾ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ‘ਮੂਸਾ’ ਜੀ ਦੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਰਵਾਹਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਣਾ ਕੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣਾ ਬਲਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਕੰਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਫਾਵੇਂ ਜਾ ਬਹਿਣਾ ਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰਵਾਦ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਕਰਨਾ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਦਾ ਹੀ ਕਰਤਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਦੋਵੇ ਗੱਲਾਂ ਓਹਨਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖ ਕੇ ਠੀਕ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ।

ਤਕ ਆਪਣਾ ਇਕਰਾਰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਤੇਰਾ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਭਾਇਆ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਭਲਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖੇਗਾ। ੨੮।

ਇਸ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਮੁੱਦਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਂ ਜਿਹੜੀ ਵੀ ਯੋਗ ਸਮਝਾਂਗਾ, ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਸਾਖੀ ਹੈ। ੨੯। (ਰਕੂਅ ੩)

ਸੋ ਜਦ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਰ ਉੱਤੇ ਇਕ ਅੱਗ ਵੇਖੀ ਸੀ (ਤੇ) ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਅੱਗ ਵੇਖੀ ਹੈ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉੱਥੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਖ਼ਬਰ ਲੈ ਆਵਾਂ, ਜਾਂ ਕੋਈ ਅੱਗ ਦੀ ਚਿੰਗਿਆੜੀ ਹੀ ਲੈ ਆਵਾਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸੋਕ ਸਕੋ। ੩੦।

ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਉਸ (ਅੱਗ) ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਦੇ ਇਕ ਮੁਬਾਰਕ^੨ ਪਾਸੇ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਰੁੱਖ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਹੇ "ਮੂਸਾ" ਮੈਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਹਾਂ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਾਂ। ੩੧।

فَمِنْ عِنْدِكَ وَمَا أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ سَخِرَ
إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ②

قَالَ ذَلِكَ بَلِيٌّ وَبَيْنَكَ أَيَّمَا الْإِخْلَاقِ قَضَيْتُ وَلَا
عُدْوَانَ عَلَيَّ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ③

فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ
جَانِبِ الظُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ
كَأَنَّ الْعِلَّاءَ أَيْتَكُمْ مِنْهَا يَخَبِرُ أَوْ جَذَرٍ مِنْ الشَّارِ
لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ④

فَلَمَّا أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْأَوَامِلِ فِي الْبُقْعَةِ
الْمُبْرَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَتُوسَّلَ إِلَيَّ أَنَا اللَّهُ رَبُّ
الْعَالَمِينَ ⑤

^੧ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਨਮਲ ਦੀ ਆਇਤ ੮ ਦੀ ਟੁਕ।

^੨"ਅਸ਼ਮਾਨ" ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਘਾਟੀ ਵੀ ਮੁਬਾਰਕ ਸੀ ਤੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਲਾਗੇ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵੀ—ਜਿੱਥੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ—ਮੁਬਾਰਕ ਹੀ ਸੀ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਥਾਂ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

ਅਰਥਾਤ (ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਆਈ ਸੀ ਕਿ) ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸੋਟਾ (ਧਰਤੀ ਤੇ) ਸੁੱਟ ਦੇ। ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉਸ (ਸੋਟੇ) ਨੂੰ (ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਹਿਲਦਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਜਾਣੇ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਛੋਟਾ ਸੱਪ^੧ ਹੈ। ਉਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਨੱਸ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਪਰਤ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, (ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ "ਮੂਸਾ"! ਤੂੰ ਅੱਗੇ ਆ ਤੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ। ਤੂੰ ਸਲਾਮਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ। ੩੨।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਰੋਗ ਦੇ ਹੀ ਚਿੱਟਾ ਦੁਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਭਰ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ (ਚੋਰ ਨਾਲ) ਆਪਣੇ ਵਲ ਖਿੱਚ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਲੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਚਮਤਕਾਰ (ਹੋਰ ਕਈ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਹਨ, ਜੋ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਵਲ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਨਮੁਖ ਲੋਕ ਹਨ। ੩੩।

"ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਂ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਜਣੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਨਾ ਮਾਰ ਦੇਣ (ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤਕ ਤੇਰਾ ਸੁਨੇਹਾ^੨ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕੇ)। ੩੪।

وَأَن آتِيَ عَصَاكَ فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَمُوسَى أَقْبَلَ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّكَ مِنَ الْأَمِينِينَ ②

أَسْلَكَ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجُ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ ③
وَأَضْمَمَ إِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَكَرْنَاكَ بِرَهْمَانٍ
مِنْ رَبِّكَ إِلَى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا
فَاسِقِينَ ④

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَن يَقْتُلُونِ ⑤

^੧ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਨਮਲ ਦੀ ਆਇਤ ੧੦ ਦੀ ਟੁਕ।

^੨ਅਰਥਾਤ—"ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਇਹ ਸਹਿਮ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤਕ ਪੁੱਛ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕੇਗਾ।

ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਭਰਾ "ਹਾਰੂਨ" ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਬੁਲਾਰਾ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਸਹਾਇਕ ਵੱਜੋਂ ਭੇਜ ਦੇ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਮੇਰੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰੇ। ਮੈਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਨਾ ਕਰਨ। ੩੫।

(ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਦੁਆਰਾ ਤੇਰੀ ਬਾਂਹ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਜੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਣਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਵੀ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣਗੇ। ੩੬।

ਸੋ "ਮੂਸਾ" ਜਦ ਸਾਡੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲ) ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ "ਫਿਰਾਉਨੀਆਂ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਲਿੱਤਰ ਹੈ, ਜੋ (ਆਪੇ ਹੀ) ਘੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ ਸੀ। ੩੭।

ਅਤੇ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਦਾ—ਜੋ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸੁਮਾਰਗ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਵੱਡਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ (ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ) ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੰਤ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ੩੮।

ਅਤੇ "ਫਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਦਰਬਾਰੀਓ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਸੋ ਹੇ "ਹਾਮਾਨ"! ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਉੱਤੇ ਅੱਗ ਬਾਲ, (ਅਰਥਾਤ ਇੱਟਾਂ ਬਣਵਾ) ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ

وَإِنِّي هَارُونَ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ⑤

قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمُ الْمَلَأَ
فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِأَيِّتِنَا أَنتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمُ
الْغَالِبُونَ ⑥

فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا
إِلَّا سِحْرٌ مُقْتَرَبٌ وَمَا سَيَعْنَا بِهِدَا إِنِّي أَنَا
الْأَوَّلِينَ ⑦

وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَن جَاءَ بِالْهُدَى مِنْ
عِنْدِهِ وَمَن تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ
الظَّالِمُونَ ⑧

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَأْتِيهَا الْمَلَائِكَةُ لَكُمُ تَوَن
إِلَهُ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي يَهَامُنْ عَلَى الظِّمِّ فَأَجْعَلْ

ਉੱਚਾ ਮਹੱਲਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਸ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਇਸ਼ਟ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ੩੯।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੱਕ ਦੇ ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਮੁੜ ਪਰਤਾ ਕੇ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣਗੇ। ੪੦। ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਵੇਖ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੪੧।

ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਫ਼ਿਰਾਉਨੀਆਂ) ਨੂੰ ਸਰਦਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਰਦਾਰੀ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਲ ਸੱਦਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੪੨।

ਅਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਹੈ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਵੀ ਓਹ ਮੰਦ-ਹਾਲ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੪੩।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ

لِيَصْرَحًا لِّعَلَىٰ أَطْلُعَ إِلَىٰ إِلَهِ مُوسَىٰ وَإِنِّي لَا أَظُنُّ
مِنَ الْكَذِبِينَ ۝

وَأَسْتَكْبِرُ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَ
ظَنُّوا أَنَّهُم إِلَيْنَا لَا يُجْعَلُونَ ۝

فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ ۖ فَانظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ۝

وَجَعَلْنَاهُمْ آيَةً يَذْعُونَ إِلَىٰ النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ
لَا يُبْصَرُونَ ۝

وَأَتَيْنَاهُم فِي هَذِهِ الدِّينِ الْأَعْتَةِ ۖ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ
مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَىٰ الْكِتَابَ مِنْ بَدَلِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ

੧ ਪੁਰਾਣੇ ਮਿਸਰੀਆ ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਧਾਂਤ ਸੀ ਕਿ ਅਰਬੀ ਰੂਹ ਉੱਚੇ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਉਤਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਆਤਮਕ ਉੱਚਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉੱਚੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਮਿਸਰ ਦੇ “ਅਹਿਰਾਮ” ਇਸੇ ਗੱਲ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਹਨ।

੨ “ਯੋਮ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਦਰਯਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਤੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” “ਲਾਲ ਸਾਗਰ”, ਜਿਥੇ “ਸੀਨਾ” ਦੀ ਘਾਟੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਲੰਘੇ ਸਨ। ਸੋ ਅਸੀਂ “ਯੋਮ” ਦਾ ਅਰਥ ਸਮੁੰਦਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕੌਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਮੁੰਦਰ ਵੀ ਹੈ।

ਜਿੱਥਿਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਚਾਨਣਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੀ (ਅਤੇ) ਇਸ ਮਨੋਰਥ ਦੀ (ਜਿੱਥੀ) ਲਈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿੱਥਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ੪੪।

ਅਤੇ ਤੂੰ ("ਤੂਰ" ਦੇ) ਪੱਛਮ ਵਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਦੇ ਹਵਾਲੇ (ਰਸਾਲਤ^੧ ਦਾ) ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੂੰ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਗਵਾਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗਵਾਹ ਸੀ। ੪੫।

ਪਰ ਅਸੀਂ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਸਾਜੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਉਮਰਾਂ^੨ ਹੋਈਆਂ ਸਨ (ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਈਆਂ ਸਨ), ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ "ਮਦਯਨ"^੩ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੀ ਰਸੂਲ^੪ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੪੬।

الْأُولَى بِصَاحِبِ الْيَتَامَى وَهُدًى وَرَحْمَةً لَّعَالَمِينَ
يَتَذَكَّرُونَ ④

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَا إِلَى مُوسَى
الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ⑤

وَلِكَيْتَا أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا
كُنْتَ ثَاوِيًا فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا
وَلِكَيْتَا كُنَّا مُرْسِلِينَ ⑥

^੧ਇਸ ਸਮੇਂ ਉਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਸੀ। ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਫੇਰ ਤੂੰ "ਮੂਸਾ" ਜੀ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕਿਵੇਂ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ?

^੨ਅਰਥਾਤ—"ਮੂਸਾ" ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਯੂ ਲੰਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ" ਜੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵੱਡਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਬੀਤ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ-ਭੁਲਾ ਬੈਠੇ ਸਨ।

^੩"ਮਦਯਨ" ਵਲ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ" ਜੀ ਨੇ ਮੁੜ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਦੂਜੀ ਵਾਰ "ਮਦਯਨ" ਦਾ ਵਰਣਨ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

^੪ਅਰਥਾਤ—"ਮੂਸਾ" ਦੀ ਪੁਸ਼ਤਕ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਤੂੰ "ਮੂਸਾ" ਤੋਂ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਮਗਰੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਸਨ। ਤੇਰੇ ਕਹਿਣ ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਦ "ਮੂਸਾ" "ਮਦਯਨ" ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਸੋ ਹੁਣ ਜੇ ਤੇਨੂੰ ਨਬੀ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਮਝੇ ਦੇ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਰਸੂਲ ਬਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਤੂੰ) “ਤੂਰ” ਵਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ
 (“ਮੂਸਾ” ਨੂੰ) ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ
 ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਹੈ,
 ਤਾਂ ਜੂ ਤੂੰ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇਂ,
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਲ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ
 ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੂ ਓਹ ਸਿੱਖਿਆ
 ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ^੧। ੪੭।

ਜੇ ਇਹ ਸ਼ਿਆਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ
 ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਬਿਪਤਾ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ
 ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਸਾਡੇ
 ਵਲ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ; ਤਾਂ
 ਜੂ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦੇ ਤੇ
 ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਂਦੇ, (ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
 ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਨਾ ਭੇਜਦੇ, ਪਰ
 ਏਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹੁੱਜਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ
 ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ)। ੪੮।

ਸੋ ਜਦ (ਓਹਨਾਂ ਵਲ) ਸਾਡੀ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚਾਈ ਆ
 ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਉਂ
 ਇਸ (ਅਰਥਾਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ) ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ
 ਹਜ਼ਰਤ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੀ ਓਹਨਾਂ
 ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ
 ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ
 ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹ ਦੋ ਵੱਡੇ ਚਲਿੱਤਰੀ ਹਨ,
 ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ
 ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ
 ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੪੯।

وَمَا كُنْتَ بِمُحَاسِنِ الظُّرِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَكِنْ رَحْمَةً
 مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مِمَّا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ
 مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٧﴾

وَلَوْلَا أَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ
 يَفْقَهُوا رَبَّنَا لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَنُتَّبِعَ آيَاتِكَ
 وَنَكُونُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٨﴾

فَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ
 إِلَيْنَا آيَاتٌ مِنْ رَبِّنَا أَوْ لَكُمُ الْكِفْرُ بِمَا أُنْزِلَ مُوسَى
 مِنْ قَبْلُ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا وَقَالُوا إِنَّا بِكُمْ
 كَافِرُونَ ﴿٤٩﴾

^੧ ‘ਕੋ’ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਹੀ ਬੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਜੀ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ
 ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਨਬੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦਾ।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਜੋ “ਮੂਸਾ”, “ਹਾਰੂਨ” ਤੇ ਹਬਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਬੁਠੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ) ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਗੱਲ) ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਲਿਆਓ, ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਦੇਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਦੀ ਹੋਵੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰ ਸਕਾਂ। ੧੫੦।

ਸੋ ਜੇ ਓਹ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦੇਣ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਓਹ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮ-ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਹੀ ਪਿਛਲਗ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਬਣੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਬਾਲਮ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ੧੫੧। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰਦੇ ਰਹੇ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ੧੫੨।

ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਓਹ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਤੇ ਵੀ (ਦਿਲੋਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ੧੫੩।

ਅਤੇ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਸੀ? ੧੫੪।

قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِّنْ عِندِ اللَّهِ هُوَ هُدًى مِّنْهُم
أَتَّبِعُهُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٥٠﴾

فَإِنْ لَّمْ يَنْتَهِبُوا لَكَ فَاَعْلَمُوا أَنَّمَا إِنشَاءٌ مِّنْهُمْ
وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ يَغِيْرُ هُدًى مِّنَ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٥١﴾

وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿١٥٢﴾

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٣﴾

وَإِذْ آتَيْنَاهُمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا
إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿١٥٤﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗਈਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਮਝਦੇ।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਬਰ^੧ ਦੇ ਕਾਰਣ ਦੋ ਵਾਰ^੨ ਮਿਲੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਭਲਾਈ ਨਾਲ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਧਰਮ-ਅਰਥ) ਖਰਚ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੧੫੫।

ਅਤੇ (ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਣੇ ਮੁਸਲਮਾਨ) ਜਦ ਕੋਈ ਨਿਕੰਮੀ^੩ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਣਸੁਣੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਇਨਕਾਰੀਓ! ਸਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹਨ। ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇ, (ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕੋ) ਅਸੀਂ ਅਗਿਆਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੫੬।

ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ^੪; ਹਾਂ, ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੭।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸੁਮਾਰਗ ਦੀ—ਜੋ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਰਿਆ ਹੈ—ਪੈਰਵੀ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਦਬੋਚ ਕੇ^੫ ਲੈ ਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। (ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ

أُولَٰئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا
يَدْعُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةِ وَمِنَّا رَزَقْنَهُمْ يُقْنُونَ ⑤

وَإِذَا سَأَلُوا اللَّفَّوْ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا
لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ
لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ⑥

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ
يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ⑦

وَقَالُوا إِنَّا تَتَّبِعُ الْهُدَى مَعَكَ نَتَّخِظُكَ مِنْ أَرْضِنَا

^੧“ਸਾਬਰੁ” ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਰੇਤ ਤੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹੇ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਪੁਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਆਦਿ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਹਾਸੇ ਹੀਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ; ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਘਟ ਘਟ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

ਕਿ) ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ਜਿਸ ਵੱਲ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੋਵੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਨਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ; ਜੋ ਆਪਣੇ ਐਸਵਰਜ (ਦੇ ਵਧੇਰੇ) ਹੋਣ ਤੇ ਵੱਡਾ ਘੁਮੰਡ ਕੀਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ (ਵੇਖ ਕਿ) ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਸੀ^੧, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸ ਬਣੇ ਸੀ। ੧੫੯।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜਦ ਤਕ (ਕਿਸੇ ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ ਦੀ) ਕੇਂਦਰੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਰਸੂਲ ਨਾ ਭੇਜ ਦੇਵੇ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਏ, ਉਹਨਾਂ ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮੁਦਾਇ^੨, (ਅਰਥਾਤ ਦੇਸ) ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ; (ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ।) ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਜ਼ਾਲਮ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ। ੧੬੦।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾਵਟ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਅਕਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ੧੬੧।

أَوَلَمْ نَكُنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِّنْ دُونِنَا وَلَكِن كَرِهُوا لَّا يُعْلَمُونَ ⑤

وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرَبٍ بِطَرَفٍ مِّمَّ شَتَاهَا قِتْلِكَ مَسْكِينُهُمْ لَمْ تُنْكِرْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ⑥

وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا رَسُولًا يَتْلُوا عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ⑦

وَمَا أَوْيَيْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ مَّتَاعِ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَزِينَتِهَا وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ⑧

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਇੱਲਾ ਕਲੀਲਾ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ “ਇੱਲਾ ਕਲੀਲਾ” ਤੇ “ਵਲਾ ਕਲੀਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਏਹੋ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਉੱਛਾ ਹੀ ਨਹੀਂ”।

^੨ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਗਰੀ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਨਗਰੀਆਂ ਪਦ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਲੋਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨਗਰੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਦੇਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ (ਅਰਥਾਤ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ) ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਵੀ ਕਰ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਕੁਝ ਸਾਧਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ? ਫੇਰ ਉਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ) ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੬੨।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਉਹ, (ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਪੁੱਛੇਗਾ ਕਿ (ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ ਘੜੇ) ਮੇਰੇ ਸ਼ਰੀਕ ਕਿੱਥੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ੬੩।

(ਤਦ) ਓਹ (ਲੋਕ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਸਾਡੇ ਕਸਟ ਦੀ ਮੁਬਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ^੧, ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਏਹ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਰਮਾਇਆ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਰਮਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪ ਭਰਮ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਸੀ। ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਦੀ ਬਰੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਓਹ ਲੋਕ ਸਾਡੀ ਬੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ; (ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚਲਦੇ ਸਨ।) ੬੪।

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘੜੇ ਇਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਓ। ਸੋ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਣਗੇ, ਪਰ ਓਹ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ) ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ (ਮੁਸ਼ਰਿਕ) ਨੀਅਤ ਕਸਟ ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ। ਕਾਸ! ਕਿ ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ੬੫।

أَفَنزَعْنَاهُ وَعَدًا حَسَنًا فَهُوَ لَا يَأْتِيهِ
كُنْزٌ مِّنْهُ مَتَاعَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ
هُوَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٢﴾

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ
كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٣﴾

قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَؤُلَاءِ الَّذِينَ
أَغْوَيْنَا، أَغْوَيْنَهُمْ كَمَا غَوَيْنَا، تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا
كَانُوا آلِيَانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٤﴾

وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ فَدَعَوْهُم فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا
لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٥﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਾਂ ਤਾਂ ਓਹ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਾਂ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕਸਟ ਉਤਰ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇਗਾ

ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੇ ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰਸੂਲਾਂ (ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼) ਦਾ ਕੀ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ੬੬।

ਸੋ ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਦਲੀਲਾਂ ਓਹਨਾ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤੇ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ੬੭।

ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਕਰਮ ਕਰੇਗਾ। ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇਗਾ ੬੮।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ, ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੁਣ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਪਾਕ ਹੈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ ੬੯।

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਝੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ (ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ੭੦।

ਅਤੇ ਇਹ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੋ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ ਤੇ ਅੰਤ ਕਾਲ ਤਕ ਉਹੋ ਹੀ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਸਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਉਸੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ੭੧।

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ⑥

فَعَيَّيْتُ عَلَيْهِمُ الْآبَاءَ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ⑦

فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَغَسَّ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْرِحِينَ ⑧

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ⑨

وَرَبُّكَ يَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ⑩

وَهُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْأَوَّلِ وَالْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْبَاقِي ⑪

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਚਾਨਣਾ ਲਿਆ ਸਕੇਗਾ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ? ੧੭੧।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਦਿਨ ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਲੰਮਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਇਸ਼ਟ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਰਾਤ ਲਿਆ ਸਕੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ? ੧੭੨।

ਅਤੇ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਬਣਾਏ ਹਨ। ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਸ (ਰਾਤ) ਵਿਚ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ ਤੇ ਇਸ (ਦਿਨ) ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਚੁੰਝ ਸਕੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕੋ ੧੭੩।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਹਨ, ਓਹ (ਤੁਹਾਡੇ ਆਪੇ ਘੜੇ) ਮੇਰੇ ਸ਼ਰੀਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ੧੭੪।

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ) ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਉੱਮਤ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗਵਾਹ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਫੇਰ ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ (ਓਹ) ਉਕਤੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਸਮਝ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਲਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਝੂਠ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਆਚ ਜਾਏਗਾ ੧੭੫।

(ਰਕੂਅ ੭)

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللهُ عَلَيْكُمُ اللَّيْلَ سَرْمَدًا
اِلَى يَوْمِ الْفِتْنَةِ مَنْ اِلَهٌ غَيْرُ اللهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَاءٍ
اَفَلَا تَسْمَعُونَ ۝

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا
اِلَى يَوْمِ الْفِتْنَةِ مَنْ اِلَهٌ غَيْرُ اللهِ يَأْتِيكُمْ بِكَلْبٍ
تَكُنُونَ فِيهِ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝

وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا
فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَائِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ
تَزْعُمُونَ ۝

وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ
فَعَلِمُوا اَنَّ الْحَقَّ بِلَهُ وَصَلَّ عَنْهُمْ فَاَكَانُوا يُفْتَرُونَ ۝

“ਆਰਾਅਤੁਮ” ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ”।

“ਕਾਰੂਨ” (ਅਸਲ ਵਿਚ) “ਮੂਸਾ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੀ ਜੁਲਮ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਤੁਲ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇੰਨੇ ਖਜ਼ਾਨੇ^੧ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ^੩ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਟੱਲੇ ਲਈ ਵੀ ਚੁਕਣੀਆਂ ਕਠਨ ਸਨ। (ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੭੧।

إِنْ قَارَوْنَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى بَعْنَى عَلِيٍّ وَآلِيْنَهُ
مِنَ الْكُفْرِ مِمَّا إِنْ مَقَامِهِ تَتَوَّأ بِالْعُصْبَةِ أُولِي
الْفَوْقِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْفَرِحِينَ ④

੧“ਫਾਬਗਾ ਅਲੋਹਿਮ” = ਜਾਲਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵਤੀਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਛੋਟੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪਰਜਾ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵੇਖ ਲਵੋ ਕਿ ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੁਪ੍ਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਇੰਨਾ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਮਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਇਕ ਭਾਰਤੀ ਬਾਇਦਾਰ ਜਾਂ ਸਿਪਾਹੀ, ਜਾਂ ਪਟਵਾਰੀ ਜਾਂ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਜੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਸੀ। “ਫਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਚਾਲ ਚਲੀ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਮਾਲ ਅਫਸਰ ਤੇ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ, ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਜੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਬਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਉਹਨਾਂ ਕਰਤਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਉਚ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ।

੨“ਆਤੋਨਾਹੂ ਮਿਨਲ ਕੁਨੂਜ਼” ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਖਜ਼ਾਨੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਜਾਂ ਮਾਲ ਅਫਸਰ ਜਾਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਅਫਸਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਯੂਸਫ਼” ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਕੋਲ ਨੌਕਰ ਸਨ। ਸੂਰਤ ਯੂਸਫ਼ ਦੇ ਸਤਵੇਂ ਰਕੂਅ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮਿਸਰ ਦੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਯੂਸਫ਼” ਨੂੰ ਜ਼ੋਲ੍ਹਖਾਨੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਣ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਦਿਆਂਗੇ, ਤਾਂ “ਯੂਸਫ਼” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਅਫਸਰ ਬਣਾ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਰਥਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਗਿਆਤ ਹਾਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਯੂਸਫ਼” ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਕ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਦਿਆ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮਾਹਿਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰੀ “ਯੂਸਫ਼” ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵਧਦੀ ਹੀ ਗਈ ਸੀ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ “ਮੂਸਾ” ਦੇ ਸਮੇਂ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਹ ਪਰਸਿਧਤਾ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਅਫਸਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨੀਅਤ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

੩“ਇੰਨਾ ਮਫਾਤਿਹਾਹੂ ਲਤਨੁ ਬਿਲਉਸਬਾਤਿ ਉਲਿਲ ਕੁਵਾਤਿ” = ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ “ਕਾਰੂਨ” ਦੇ ਪਨ ਬਾਰੇ ਇਕ ਅਲਫ ਲੇਲਾ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕਾਰੂਨ” ਧਨਾਵ ਆਦਮੀ ਸੀ, ਪਰ ਕੋਈ ਜਿੰਨਾਂ ਵਾਲਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਟੱਲੇ ਲਈ ਵੀ ਚੁਕਣੀਆਂ ਕਠਨ ਸਨ, ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਡਾਚੀਆਂ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਦੋਹਰੇ ਸੰਦੂਕ ਰੱਖ ਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੋਟਰਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਅੱਡ ਅੱਡ—→

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੋਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਢੂੰਡ ਕਰ ਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਤੋਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾ ਭੁੱਲ। (ਅਸੀਂ ਤੋਨੂੰ ਇਕ ਹੱਦ ਤਕ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦੇ), ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੁ ਅਤੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਫ਼ਸਾਦ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੭੮।

ਉਸ ("ਕਾਰੂਨ") ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਪਦਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਗਿਆਨ ਦੇ

وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٧٨﴾

قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ۖ أَوَلَمْ يَعْلَم أَنَّ

← ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਜਾਇਦਾਦ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੇ ਨੌਕਰਾਂ-ਚਾਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਤਨਖਾਹਾਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁੱਲ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਜੇ ਫਰਜ਼ ਕਰੇ ਕਿ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਆਦਮੀ ਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅਮਲੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤੇ ਚੰਨ੍ਹ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਕਿਸੇ ਮੁਹਿੰਮ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਚੀਆਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਤੇ ਦੋ ਦੋ ਸੰਦੂਕ ਵੀ ਲੱਭੇ ਹੋਏ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਸੰਦੂਕ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਲਕੜੀ ਦੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਵੀ ਮੱਕੇ ਸਰੀਫ਼ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਲਕੜੀ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਜੋ ਸੰਦੂਕ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ ਦੋ ਦੋ ਜੇਦਰੇ ਵੀ ਸਮਝੇ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਸੱਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁੰਜੀਆਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਇਕ ਕੁੰਜੀ ਅੱਧ ਅੱਧ ਸੇਰ ਦੀ ਵੀ ਮਿਥ ਲਈ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅੱਠ ਹਜ਼ਾਰ ਸੇਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਸੌ ਮਣ। ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਸੌ ਮਣ ਨੂੰ ੨੦—੨੫ ਥੰਦੇ ਵੱਡੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਹੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਲਗਾਤਾਰ ਲੰਮਾ ਪੰਧ ਵੀ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਕੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਆਦਮੀ ਓਹਨਾਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦੇ ਸਨ; ਓਹ ਕੁੰਜੀਆਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਡਾਚੀਆਂ ਤੇ ਹੀ ਲੱਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਓਹ ਕੁੰਜੀਆਂ ਆਦਮੀ ਚੁੱਕਦੇ, ਤਾਂ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਟੋਲੇ ਲਈ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਚੁੱਕਣਾ ਕਠਨ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਆਦਮੀ ਵੀ ਰਲ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਹੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ, ਜੋ ਲੰਗੇ ਦੇ ਜੇਦਰਿਆਂ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਤਾਂ ਉੱਚੇ ਲੰਗੇ ਦੇ ਜੇਦਰੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਭਾਰੇ ਬਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਸੱਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਲੰਗੇ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇੰਨੀਆਂ ਹੀ ਭਾਰੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਕਿ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਆਦਮੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਔਖਿਆਈ ਨਾਲ ਹੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਕਾਰੂਨ” “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਧਨਾਢ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ,ਹਾਂ, ਅਹੂਦੇਦਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਧਨਾਢ “ਕਾਰੂਨ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ “ਕਾਰੂਨ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਤੇ ਨੀਅਤ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਦਾ ਉਸ ਵਿਚ ਬਲ ਸੀ।

‘ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਇੱਥੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕਾਰੂਨ” ਇਕ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਾਰਣ ਮਿਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਮੇਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।
ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ^੧ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਥੰਸਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ
ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਧਨਵਾਨ ਸਨ—ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਪਰਾਧੀਆਂ^੨ ਨੂੰ ਜਦ (ਕਸ਼ਟ
ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਬਾਰੇ
ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ
ਜਾਂਦੀ। ੨੮।

(ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ) ਉਹ ਆਪਣੀ
ਸੱਜ ਧਜ਼ੀ, (ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਥਾਡੀ ਗਾਰਡ) ਨਾਲ
ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਿ ਇਸ
ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ,
ਬੋਲ ਉੱਠੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਹੋ ਕੁਝ
ਮਿਲਦਾ, ਜੋ “ਕਾਰੂਨ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ
ਤਾਂ (ਮਾਇਆ ਦਾ) ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਮਿਲਿਆ
ਹੈ। ੨੯।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ
ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ,

اللَّهُ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ هُوَ أَشَدُّ
مِنْهُ قُوَّةً وَكَثْرَ جَعَاءً وَلَا يَسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمْ
النَّجْرُمُونَ ۝

فَخَرَجَ عَلَى قَوْمِهِ فِي زِينَتِهِ قَالَ الَّذِينَ يُرِيدُونَ
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا لَيْلَتْ لَنَا وَمِثْلَ مَا أُوتِيَ قَارُونُ
إِنَّهُ لَذُو حَظٍّ عَظِيمٍ ۝

وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ

^੧ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਅਫਸਰ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਧਨ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਨਿੱਜੀ
ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਧਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ “ਕਾਰੂਨ” ਦੇ ਟਾਕਰੇ
ਤੇ ਉੱਮਤਾਂ ਤੇ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਧਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕਾਰੂਨ” ਕੋਲ ਜੋ ਧਨ ਸੀ, ਉਹ
ਵੀ ਜਾਤੀ ਤੇ ਉੱਮਤ ਦਾ ਹੀ ਧਨ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਕ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਧਨ ਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਦੰਡ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਵਾਂਗ ਹਾਕਮਾਨਾ ਨਹੀਂ
ਹੁੰਦਾ। ਸੁਭਾਵਿਕ ਦੰਡ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਦਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਇਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ
ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਸੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਰਹਿ ਜਾਏ, ਜਾਂ ਬੁਧੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ ਲੈਣ ਸਦਕਾ ਸੋਚ-ਸਮਝ ਤੋਂ ਹੀ ਕੋਰਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ
ਇਹ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ? ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਸਮਝ
ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦੰਡ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਾ ਮਿਲਣਾ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਕੁਕਰਮੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਅਫਸਰ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਫਲ^੧ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਹ ਫਲ ਕੇਵਲ ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੮੧।

ਵੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਧਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਜੱਥਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਵੇਰੀ ਤੋਂ) ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ^੨ ਸੀ। ੮੨।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਲ ਤਕ ਉਸ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਨੰਗ-ਭੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਪਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਔਕੂਤਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਤੇਰਾ ਕੱਖ ਨਾ ਰਹੇ, (ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਇਨਕਾਰੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ੮੩।

ਇਹ (ਜੋ) ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ (ਹੈ), ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਯੋਗ ਪ੍ਰਭਤਾ ਤੇ ਫ਼ਸਾਦ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ

لِمَنْ أَمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا وَلَا يُلْقِيهَا إِلَّا الضَّالُّونَ ۝

نَحْنُ نَقُصُّكَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَمَا كَانَ مِنَ النَّاصِحِينَ ۝

وَأَصْبَحَ الَّذِينَ تَتَّبَعُوا مَكَانَهُ بِآلَامٍ يَقُولُونَ وَيَكَذَّبُ اللَّهُ بِسُطِّ الرِّزْقِ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَوْلَا أَنْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا وَيُكَافُّهُ لَا يَفْخُ الْكَافِرُونَ ۝

﴿

لَكَ الذَّارُ الْآخِرَةُ بِجَعَلْنَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا

^੧ਇਹ ਆਇਤ ਵੀ ਏਹੋ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਧਨ ਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਬਖਸ਼ੀ ਹੋਈ ਪਦਵੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਧਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਚੂੰਕਿ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਧਨ ਦਾ ਤੇ ਅਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਧਨ ਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਧਨ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਮਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਸਗੋਂ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਧਨ ਸੀ।

^੨“ਇਨਤਾਸਾਰਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਇਸਤਾਨਾ” ਮਿਨ ਅਦੁਵਿਹੀ” ਆਪਣੇ ਵੇਰੀ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ ਹੈ। ਏਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਵਰਤੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੀ (ਚੰਗਾ) ਹੋਇਆ
ਕਰਦਾ ਹੈ। ੮੪।

ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ
ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ
ਭੇੜਾ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ
ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਏਗਾ। ੮੫।

ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਫਰਜ਼
ਕੀਤਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ
ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਅਸਥਾਨ^੧ ਵਲ ਪਰਤਾ
ਕੇ ਲਿਆਏਗਾ^੨, ਜਿਸ ਵਲ ਲੋਕ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ
ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰਾ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ (ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ), ਜੋ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ
ਰਿਹਾ ਹੈ। ੮੬।

ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ
ਉੱਤੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਜਾਏਗੀ, ਪਰ
ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਵਜੋਂ
ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ
ਸਹਾਇਕ ਕਦੇ ਨਾ ਬਣੀਂ। ੮੭।

فِي الْأَرْضِ وَلَا فسادًا وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ①

مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ
فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ②

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَى مَعَادٍ
قُلْ رَبِّي أَعْلَمُ مَنْ جَاءَ بِالْهُدَى وَمَنْ هُوَ فِي
ضَلَالٍ مُبِينٍ ③

وَمَا كُنْتَ تَرْجُو أَنْ يُلْقَى إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً
مِنْ رَبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِلْكَافِرِينَ ④

^੧“ਅਲਮਆਦੁ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਲਮਰਸਿਉ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਵਲ ਲੋਕ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਭਾਵ ਮੱਕਾ ਹੈ; ਜਿਥੇ ਲੋਕ ਮੁੜ ਮੁੜ “ਹੱਜ” ਤੇ “ਉਮਰਾ” ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫ਼ਤਹ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਲ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੁੜ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ “ਮੱਕੇ” ਵਲ ਪਰਤ ਕੇ ਨਾ ਆਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਸੋਚਾਈ ਉੱਤੇ ਇਕ ਹਰਫ਼ ਆਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਬਚਨ ਕੁਰਾਨੀ ਸਹੀਅਤ ਦੀ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ।

ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਬਣੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਰਲੀਂ। ੮੮।

ਅਤੇ (ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ (ਬਣਾਉਣੀ) ਇਸ਼ਟ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ। ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨਾਸਵਾਨ^੧ ਹੈ। ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਜਿਸ ਵਲ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਧਿਆਨ ਹੋਵੇ। ਸਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਉਸੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੮੯।

(ਰਕੂਅ ੯)

وَلَا يَصُدُّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنْزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الشَّرَكِيِّينَ ۝

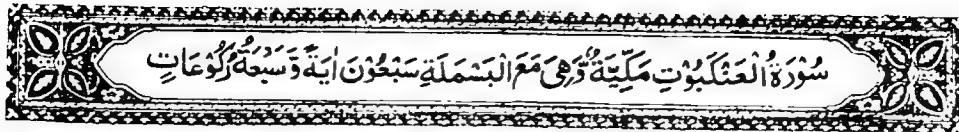
وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ ۚ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ۚ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਚੀਜ਼; ਨਾ ਕਿ ਪਰਲੋਕ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ; ਜਾਂ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ। ਸੋ ਹਜ਼ਰਤ ਉਸਮਾਨ ਬਿਨ ਮਜ਼ਉਨ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਜਦੋਂ ਲਬੀਦ^੨ ਨੇ ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿ :—

“ਅਲਾ ਕੁਲੁ ਸ਼ੈਇਨ ਮਾ ਖਲੱਲਾਹਾ ਬਾਤਿਲੁਨ

ਵ ਕੁਲੁ ਨਈਮਿਨ ਲਾ ਮਜਾਲਾਤਾ ਜਾਇਲੁਨ”

ਤਾਂ ਉਸਮਾਨ ਬਿਨ ਮਜ਼ਉਨ ਵੱਡੇ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ—“ਨਈਮੁਲਾਹਿ ਲਾ ਯਬਤਲੁ” ਅਰਥਾਤ ਸਵਰਗ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਦੇ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸੋ “ਕੁਲੁ ਸ਼ੈਇਨ ਹਾਲਿਕੁਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਸੰਸਾਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ, ਨਾ ਕਿ ਸਵਰਗੀ ਵਸਤਾਂ ਤੇ ਨਾ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਬਾਰੇ ਹੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਸਵਾਨ ਹੈ। ਸੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(੨੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਨਕਬੂਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੭੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੭ ਰਕਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਅਲਫ, ਲਾਮ, ਮੀਮ

لَمَّ

(ਮੈਂ) ਅੱਲਾਹ ਸੱਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ। ੧੨।

ਕੀ (ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ) ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, (ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਵੇਗਾ) ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ? ।੧੩।

حَسِبَ النَّاسُ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ

ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੋ (ਲੋਕ) ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ (ਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰੇਗਾ) ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਸੱਚਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਗਟ^੨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਕੁੜਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ।੧੪।

وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ

ਮੁਕੱਤਿਅਤ ਅੱਖਰ ਇਕ ਇਕ ਪਦ ਜਾਂ ਵਾਕ ਦੇ ਕਾਇਮਮੁਕਾਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਦੀਸਾਂ ਤੋਂ ਤੇ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਈ ਬਾਈਓ ਓਹ ਅੰਕਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੀ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਲਫ, ਲਾਮ, ਮੀਮ ਵਿਚ ਅਲਫ, ਅਨਾ, ਲਾਮ, ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤੇ ਮੀਮ, ਆਅਲਮ ਦਾ ਕਾਇਮਮੁਕਾਮ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਅਪਣੇ ਅਨਾਦੀ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲੈ ਆਏਗਾ।

ਕੀ ਜੋ ਲੋਕ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਬਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਦੰਡ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣਗੇ? ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਹੈ। ੫।

ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦਾ ਆਸਵਾਨ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਸਮਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ) ਲਈ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ (ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੇਦਗੀ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ੭।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਯਥਾਯੋਗ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ^੧, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕਰਮ ਉਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ। ੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ) ਜੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਝਗੜਨ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਂ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ أَنْ يَسْفُتُوا
سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ ⑤

مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنْ أَجَلَ اللَّهُ لَكَ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑥

وَمَنْ جَاهَدْ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ
عَنِ الْعَالَمِينَ ⑦

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَحْسَنَ الَّذِي
كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑧

وَوَعَيْنَا الْإِنْسَانَ بِإِلَادَيْهِ خُشُوًا
إِنْ جَاهَلَكَ إِشْرَكَ بِمَا لَيْسَ لَكَ

^੧ "ਸਾਲਿਹ" ਪਦ "ਸੁਲਹਾ" ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੇ "ਸੁਲਹਾ" ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਜੇ "ਅਮਿਲੁਸ਼-ਲਿਹਾਤਿ" ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ "ਸਾਲਿਹ" ਦਾ ਅਰਥ ਨੇਕ ਜਾਂ ਭਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਤੇ ਭਲਾਈ ਇਕ ਨਿਸ਼ਚਤੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਕੋਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਕੋ ਕੰਮ ਇਕ ਸਮੇਂ ਭੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਮੇਂ ਉਹੋ ਕੰਮ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਨਾ ਕਰ^੧; ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ (ਨਿਕੀ-ਬਦੀ) ਤੋਂ ਜਾਣ ਕਰਾਵਾਂਗਾ। ੧੯।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਮਾਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾਵਾਂਗੇ। ੧੦।

ਕਈ (ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸਮਾਨ ਹੀ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਕੀ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ? ੧੧।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੋ ਮਨਮੁਖ ਹਨ। ੧੨।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲੋ। ਅਸੀਂ^੨ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਪ (ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ) ਚੁੱਕ ਲਵਾਂਗੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਕੂੜਿਆਰ ਹਨ। ੧੩।

بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ إِنِّي مَرْجِعُكُمْ
فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۚ

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ
الضَّلَاحِينَ ۝

وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ فَإِذَا أُوذِيَ فِي
اللَّهِ جَعَلَ فِتْنَةً لِلنَّاسِ كَعَدَابِ اللَّهِ وَلَئِن جَاءَ
نَصْرٌ مِّن رَّبِّكَ لَيَقُولُنَّ إِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ أَوْ لَيْسَ اللَّهُ
بِاعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ ۝

وَلَيَعْلَمَنَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْمُنَافِقِينَ ۝

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا
وَلْنَحْمِلَ خَطِيئَتَكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطِيئَتِهِمْ
فَرِحُوا ۚ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਵਾਉ” ਅਖਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਚੁੰਕਿ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਬੇਅਰਥ ਜੇਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਵੀ ਚੁੱਕਣਗੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਟਪਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ,) ਅਰਥਾਤ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ ਕੂੜ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੪। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਸੀਂ "ਨੂਹ" ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਨੇ ਸੋ ਪੰਜਾਹ ਵਰ੍ਹੇ ਰਿਹਾ^੧ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਾਂਗ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਜ਼ਾਲਮ ਸਨ। ੧੫।

ਸੋ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੇੜੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ੧੬।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ) "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੂੰ (ਵੀ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ), ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੇਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ੧੭।

ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ (ਦੂਜੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ) ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਕੂੜ ਘੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਨਹੀਂ

وَلِيَحْمِلْنَ أَثْقَالَهُمْ وَأَتَقَالَا مَعَ أَثْقَالِهِمْ وَلَيَسَّرنَّ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ عَمَّا كَانُوا يَفْقَرُونَ ﴿١٤﴾

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَلَبِثَ فِيهِمْ أَلْفَ
سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَأَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَ
هُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٥﴾

فَأَنجَيْنَاهُ وَأَخْلَصَ التَّيْفَةَ وَجَعَلْنَاهَا آيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾

وَأَبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ
ذِكْرُكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٧﴾

إِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ
إفكًا ۚ إِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ
لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا عِندَ اللَّهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ "ਨੂਹ" ਦੀ ਆਪਣੀ ਆਯੂ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੈ; ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੈ। ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਹ ਕਿ ਉਹ ਭਲਾਈ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਹਜਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਬਾਰੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ—

“ਵੇ ਇਮਿਨ ਸੀਫਾਤਹੀ ਲਾ ਇਬਰਾਹੀਮ” (ਸਾਫਾਤ ਰ: ੩)

ਅਰਥਾਤ—“ਇਬਰਾਹੀਮ” ਜੀ ਵੀ “ਨੂਹ” ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਨ। ਸੋ “ਨੂਹ” ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਆਯੂ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਤਕ ਲੱਮੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਹਜਰਤ “ਯੂਸਫ” ਤੇ ਹਜਰਤ “ਮੁਸਾ” ਜੀ ਤਕ ਲੱਮੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣਾ ਰਿਜ਼ਕ ਮੰਗਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਹੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੮।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ (ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ)। ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੁਰਾਉਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਘੱਕੇ ਨਾਲ ਮੰਨਵਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। ੧੯।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਰਤਾਉਂਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸੋਖਾ ਹੈ। ੨੦।

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਦੇਸ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫਿਰੋ। ਫੇਰ ਵੇਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਰੰਭ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਸੀ? ਫੇਰ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ^੨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨੧।

وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٨﴾

وَإِنْ تَكْذِبُوا فَتَكْذِبُ كَذَبَ أُمَمٍ مِّن قَبْلِكُمْ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلْغُ الْبَيِّنُ ﴿١٩﴾

أَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللَّهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٢٠﴾

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ بَدَأَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللَّهُ يُنشِئُ النَّشْأَةَ الْآخِرَةَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢١﴾

1“ਅਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਲਾਮ” ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਲਈ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ।

2ਇਸ ਥਾਂ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਮੁਰਦੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪਰਤਦੇ। ਸੋ ਇਹ ਆਇਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਭਾਵ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਤਾ ਬਖਸ਼ਣਾ ਤੇ ਦੂਜੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਭਲ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾਗਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਸਾਡਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਸੀਰੂ ਫਿਲਅਰਜ਼” ਦੇ ਪਦਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਪਦਾਂ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਗ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਰਚਨਾ ਰਚਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇਣਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ^੧ ਹੈ, ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੨੨।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਤਾਂ ਪਤਾਲ ਵਿਚ ਤੇ ਨਾ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਸਕੋਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੀ ਹੈ। ੨੩। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਮਿਲਣੀ ਹੋਣ^੨ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਜੋ ਮੇਰੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੨੪।

ਸੋ ਉਸ ਦੀ, (ਅਰਥਾਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ") ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਓ, ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾੜ ਸੁੱਟੋ। (ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ,) ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੨੫।

يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ وَإِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢٢﴾

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٣﴾

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَلِقَائِهِ أُولَٰئِكَ يَكُونُونَ مِنْ رَحْمَتِي وَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٤﴾

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ أَوْ حَرِّقُوهُ فَأَنجَاهُ اللَّهُ مِنَ النَّارِ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُذَوِّنُونَ ﴿٢٥﴾

^੧ਕਰਾਨ ਸਹੀਫ਼ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਾਂ ਜਿਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਇਹ ਕਿ ਅਨ੍ਹੇਵਾਹ ਹੀ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਸਕਲ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮਿਹਰ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਕਦੇ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਿਰਪਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੁਜਬ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ("ਇਬਰਾਹੀਮ") ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। (ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਕਰਤਵ) ਕੇਵਲ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ^੧ ਵਧਾਉਣ ਵਾਸਤੇ (ਹੈ)। ਫੇਰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਯੋ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਹਾਇਕ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗਾ। ੧੨੬।

ਇਸ (ਉਪਦੇਸ਼) ਦੇ ਮਗਰੋਂ "ਲੂਤ" ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਲੈ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ("ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ^੨ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੨੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਇਸਹਾਕ" ਤੇ "ਯਾਕੂਬ" ਬਖਸ਼ੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਨਾਲ ਨਬੂਵਤ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ^੩ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੨੮।

وَقَالَ إِنَّا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ ١٢٦

فَأَمَّنَ لَهُ لُوطٌ وَقَالَ إِنِّي مُهَاجِرٌ إِلَى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ١٢٧

وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَآتَيْنَاهُ أَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا وَآتَيْنَاهُ فِي الْآخِرَةِ لَيْسَ الضَّالِّينَ ١٢٨

^੧ਅਰਥਾਤ—ਤੁਹਾਡਾ ਮਤਿ ਕਿਸੇ ਉਕਤੀ ਉੱਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਨ ਲਈ ਹੈ। ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਸਦਾ ਹੀ ਦਲੀਲ ਉੱਤੇ ਸਥਾਪਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਮਤਿ ਦੀ ਨੀਂਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਗ ਦੇ ਲੋਕ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਣ, ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਭੁੱਲੇ ਹੋ ਜਾਏ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਇਸ ਜਗ ਤੇ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਇਨਕਾਰੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਰਰਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਹਿਜਰਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

^੩ਹਜਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ "ਇਨ੍ਹਾਂ ਫਿਲਆਖਿਰਤਿ ਲਮਿਨਸਾਲਿਹੀਨ" ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਨੇਕ ਸਮਝਣਗੇ। ਸੋ ਇਸ ਅੰਤਲੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਵੀ ਜੋ ਉੱਮਤਾਂ ਜਗ ਵਿਚ ਸਥਾਪਨ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਹਜਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੂੰ ਮੰਨਦੀਆਂ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦੀਆਂ ਹਨ; ਅਰਥਾਤ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ, ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਈਸਾਈ ਵੀ। ਇਸ ਦਾ ਦੂਜਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਯੁਗ ਵਿਚ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਜਦੀਕ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ੰਕਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ।

ਅਤੇ "ਲੂਤ" ਨੂੰ ਵੀ (ਅਸੀਂ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ) ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਕੁਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੨੯।

ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ) ਪੁਰਖਾਂ ਵਲ ਆਉਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਡਾਕੇ ਮਾਰਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿਚ ਅਯੋਗ^੧ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਫੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਤੂੰ ਸੱਚਿਆਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰ ਦੇ। ੩੦।

ਇਸ ਤੇ "ਲੂਤ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਫ਼ਸਾਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ। ੩੧। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਜਦ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ 'ਇਬਰਾਹੀਮ' ਕੋਲ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ^੨ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਗਰੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ; ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਸ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਵੱਡੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ੩੨।

وَلَوْطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَأَنْتَوْنَ الْفَاحِشَةُ مَا
سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ⑩

إِنَّكُمْ لَأَنْتَوْنَ الرِّجَالُ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ ذَو
تَأْتُونَ فِي نَادِيَكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ
إِلَّا أَنْ قَالُوا إِنَّنَا بَعْدَ آبِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ مِنَ
الضَّادِّ قَيْنَ ⑪

قَالَ رَبِّ انصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ⑫

وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا
مُهْلِكُوا أَهْلَ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنْ أَهْلُهَا كَانُوا
ظَالِمِينَ ⑬

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਹਾਸਾ-ਮਖੌਲ ਕਰਦੇ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹੋ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਪਦ ਦੇਹ ਹਨ ਕਿ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਕੋਲ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ "ਬੁਸਰਾ" ਲਿਆਏ ਸਨ ਤੇ ਸਾਡੀ ਖੋਲੀ ਵਿਚ "ਬੁਸਰਾ" ਦਾ ਪਦ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਗੇ ਚਲ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਖਬਰ ਇਹ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਗਰੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਭੇਡੀ ਖਬਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਬੁਸਰਾ" ਦਾ ਅਰਥ ਉਹ ਵੱਡੀ ਮਹਾਨ ਖਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚਿਹਰੇ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਰੰਗੀ ਖਬਰ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਇਹ ਪਦ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਸੋ ਚੂੰਕਿ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਮੌਮ ਦਿਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਮੌਮ ਦਿਲ ਸਨ। ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਕਿ "ਲੂਤ" ਦੀ ਨਗਰੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰੰਗ ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿ ਉਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ "ਲੂਤ" ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਵੀ ਕਿ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਸੋ "ਬਾਈਬਲ" ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ! ਕੀ ਤੂੰ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬੁਰਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਂਗਾ? ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਹ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਹੋਣ ਤੇ ਬਾਕੀ ਬੁਰਿਆਰ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਪੰਜਾਹ ਦੀ ਖਾਤਰ ਓਹਨਾਂ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾਏਂਗਾ? ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ—

‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ‘ਲੂਤ’ ਵੀ ਵਸਦੇ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਨਗਰੀ) ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਉਸ (‘ਲੂਤ’ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ) ਨੂੰ, ਛੁਟ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਈ ਹੈ ਬਚਾ ਲਵਾਂਗੇ। ੩੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ ‘ਲੂਤ’ ਦੇ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਤੰਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਉਸ ਦੀ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਸੁਨੇਹਾ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ (ਕਿਸੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦਾ)

قَالَ إِنَّ فِيهَا لُوطًا قَالُوا مَن أَعْلَمُ بِمَن فِيهَا رُبَّمَا
لَنُجِيبَنَّكَ وَآهْلَكَ إِلَّا أَمْرًا تَكُونُ كَاثَرٌ مِّنَ
الْمُجِيبِينَ ③

وَلَمَّا أَنَّ جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا
بِهِمْ وَضَآئٍ بِهِمْ ذُرْعًا وَ قَالُوا
لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنْجُونَكَ وَ

←ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਚਾ ਲਵਾਂਗਾ। ਓੜਕ ਘਟਦਿਆਂ ਘਟਦਿਆਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਦਸ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੂੰ ਦਸਾਂ ਦੀ ਖਾਤਰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬਚਾਏਂਗਾ? ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਪਰਵਾਣ ਕਰਦਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਓੜਕ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਇਹ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਦਸ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਵੀ ਇਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਚੁਪ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

(ਪੈਦਾਇਸ਼ ਬਾਬ ੧੮)

‘ਰੁਸੂਲੁਨਾ’ ਬਾਰੇ ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਥੇ ‘ਰੁਸੂਲੁਨਾ’ ਦਾ ਭਾਵ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਗਰੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁਝ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਸਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ‘ਲੂਤ’ ਕੋਲ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਆਇਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿਜ਼ਰਤ ਕਰ ਜਾਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਤੋਰੈਂਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਇਬਰਾਹੀਮ’ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਤੋਂ ਹਿਜ਼ਰਤ ਕਰ ਕੇ ‘ਫਲਸਤੀਨ’ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ‘ਲੂਤ’ ਜੀ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਨ। ਸੋ ਉਹ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਓਪਰੇ ਬੰਦੇ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕੁਝ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੱਲੇ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝਣ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਲੂਤ’ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਾਂਤੀ ਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ। ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਵੀ ਤਾਂ ਆਪ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂ ਕਰਦਾ; ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਜਾਂ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਹੀ ਦਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਏਹੋ ਹਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ਼ੇ ਗਏ ਪੁਰਖਾਂ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਘਟ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਦੂਜੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ‘ਲੂਤ’ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਬਚ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

‘ਸੀਆ ਬਿਹਿਮ ਵ ਜ਼ਾਕਾ ਬਿਹਿਮ ਜਰਅਨ’ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਥਿਤੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ‘ਲੂਤ’ ਨੂੰ ਭੇੜਾ ਲੱਗਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ‘ਲੂਤ’ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਓਪਰਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨਾ ਲਿਜਾਇਆ ਕਰਨ; ਇਸ ਲਈ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਲੂਤ’ ਨੂੰ ਇਹ ਰਸੂਲ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਦਿਲ ਤੰਗ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਤਿਥੀ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦੇਵੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਅਤਿਥੀਆਂ ਨੂੰ→

ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ ਤੇ ਨਾ (ਕਿਸੇ ਥੀਤ ਚੁੱਕੀ ਗੱਲ ਦੀ) ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਹੀ ਕਰ। ਅਸੀਂ ਤੋਨੂੰ ਤੇ ਤੇਰੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ ਛੁਟ ਤੇਰੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇ, ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਏਗੀ, ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ੩੪।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਗਰੀ ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਭੇਜਾਂਗੇ। ੩੫।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਨਗਰੀ (ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ) ਰਾਹੀਂ ਬੁਧੀਮਾਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬਕ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ੩੬।

ਅਤੇ "ਮਦਯਨ" ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ "ਸੁਅੇਬ" ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। (ਜਦ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੇ ਫ਼ਸਾਦੀ ਕਰਤਵ ਨਾ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫ਼ਸਾਦ ਪਸਰ ਜਾਏ। ੩੭।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਕੰਥਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆ

أَمَّاكَ إِلَّا أَمْرًاكَ كَانَتْ مِنَ
الْعَاقِبِينَ ①

إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ
بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ②

وَلَقَدْ سَرَّكُنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ③

وَأَمَّا مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَأْتِيكُمْ الْعَذَابُ وَاللَّهِ
وَأَنْجِبُوا الْيَوْمَ الْأَخْرَجُوا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ④

فَلَنَذِيرُهُمْ فَتَأْخُذَهُمُ الرِّجْفَةُ فَاصْبِرُوا إِنِّي ذَارِعُهُمُ
جُثَمِينَ ⑤

← ਦੁੱਖ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ "ਆਵਾਲਮ ਨਨਹਾਰਾ ਅਨਿਲਆਲਾਮੀਨ" ਹੇ "ਲੂਤ", ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੋਨੂੰ ਓਪਰਿਆਂ ਬੰਦਿਆ ਨੂੰ ਘਰ ਲਿਆਉਣ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ? ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਗਰ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਤੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਓਪਰਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਇਹ ਤੋਖਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਭਾਕਾ ਨਾ ਪੈ ਜਾਏ। "ਲੂਤ" ਦੀ ਨਗਰੀ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪ ਵੀ ਡਾਕੂ ਹੀ ਸਨ ਤੇ ਦੁੱਜਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਹਜਰਤ "ਲੂਤ" ਜੀ ਚੂੰਕਿ ਅਤਿਥੀ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਸੀ।

"ਇਨਾ ਮੁਨਜ਼ਿਲ" ਇਹ ਅਸਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਤਮ ਪੁਰਖ ਦੀ ਥਾਂ ਅਨਪੁਰਖ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਕੁਝ ਆਇਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਜੋਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਛੱਡਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ "ਮਦਯਨ" ਵਲ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਰਾ "ਸੁਅੇਬ" ਨੂੰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਆਇਤਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਸਮਝੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਇਨਸਾਨ, ਘਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਹੀ ਘਟਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ "ਅਸੀਂ ਤੋਨੂੰ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ" ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹੀ ਬਾਣੀ ਹੈ।

ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹ ਆਪਣੇ
ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ (ਧਰਤੀ ਨਾਲ) ਚੰਬੜੇ ਦੇ ਚੰਬੜੇ
ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ।੩੮।

ਅਤੇ "ਆਦ" ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ "ਸਮੂਦ" ਨੂੰ ਵੀ (ਸਾਡੇ
ਵੱਲੋਂ) ਕੰਬਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ
ਸੀ ਅਤੇ (ਹੋ"ਮੱਕੋ"ਵਾਸੀਓ!) ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਓਹਨਾਂ
ਦੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਪਰਗਟ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ
'ਸ਼ੈਤਾਨ' ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ
ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ 'ਸ਼ੈਤਾਨ' ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
(ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ
ਓਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ।੩੯।

ਅਤੇ "ਕਾਰੂਨ" ਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੂੰ ਵੀ (ਅਸੀਂ
ਕਸ਼ਟ ਦੁਆਰਾ ਫਸਾਇਆ ਸੀ) ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਓਹਨਾਂ
ਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ । ਫੇਰ
ਵੀ (ਓਹ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾ
ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਓਹ ਨੱਸ
ਕੇ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸਨ ।੪੦।

ਸੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ
ਦੇ ਕਾਰਣ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ । ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ
ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ
ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ
ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੀਣਾ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਡੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ
ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਓਹ ਆਪ ਹੀ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ।੪੧।

وَعَادًا وَثَمُودًا وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَّسِيحِيهِمْ زَيِّنَ
لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَ
كَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ۝

وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ
جَاءَهُمْ مُوسَى بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي
الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا شَاقِقِينَ ۝

فَكَرَّأَ أَخَذْنَا بِذَنبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا
عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ
الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ
وَمِنْهُمْ مَنْ أَعْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ
يُظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ۝

੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹੇ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ (ਕੁਕਰਮੀ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਗਈ ਅਤੇ
ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲਗਣ ਲੱਗ ਪਈ ।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਹੋਰ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ— ਉਸ ਮਕੜੀ ਜੇਹਾ ਹੈ, ਜੋ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ) ਇਕ ਘਰ ਤਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਘਰ ਮਕੜੀ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪੨।

ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਏਹ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹਨ—ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੪੩।

ਅਤੇ ਏਹ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਗਿਆਨੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਬੰਨ੍ਹਦਾ। ੪੪।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਨਰਥ ਦੀ ਸਿਧੀ ਲਈ ਸਾਜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬਰਥਾਲੂਆਂ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ। ੪੫।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਇਸ ਪੁਸਤਕ (ਕੁਰਾਨ) ਵਿੱਚੋਂ ਜੇ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ (ਆਪ ਵੀ) ਪੜ੍ਹਦਾ, ਰਹੁ (ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਹੁ) ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਦਾ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹੁ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਿਮਾਜ਼ ਸਾਰੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ) ਵੱਡਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੬।

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ أَوْلِيَاءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ إِذَا أَخَذَتْ بِتَرْتُّهَا وَإِنْ أَوْهَنَّ الْيُوتَ لَيْتَ الْعَنْكَبُوتُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤٢﴾

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٣﴾

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لَضَرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٤﴾

خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِمُؤْمِنِينَ ﴿٤٥﴾

ج

أَتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ ﴿٤٦﴾

“ਤਲਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਪੜ੍ਹਨਾ ਤੇ “ਤਲਾ ਅਲੇਹਿ” ਦਾ ਅਰਥ “ਸੁਣਾਉਣਾ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਪੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਤੇ ਸੁਣਾਉਣਾ ਵੀ।

ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਦਾ ਪੱਕੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਆਲਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਕਰੇ। ਹਾਂ, ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਵਧੀਕੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਲਜ਼ਾਮੀ ਉੱਤਰ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹੋ), ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਾਂ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਇਸ਼ਟ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸੇ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੪੭।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਇਸ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਓਹ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਦ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕੇਵਲ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪੮।

ਅਤੇ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਦੇ ਉਤਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਨਿੰਦਕ ਜ਼ਰੂਰ ਸੱਕ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੇ। ੪੯।

ਪਰ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਆਇਤਾਂ ਨਾਲ (ਭਰਪੂਰ^੧) ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ^੨ ਲਈ,

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُوا آمَنَّا بِالَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَأُنْزِلَ إِلَيْكُمْ وَالْهُدَىٰ وَالْهُكْمُ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ⑤

وَكَذَلِكَ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ فَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمِنْ هَؤُلَاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الْكَافِرُونَ ⑥

وَمَا كُنْتَ تَسْلُوا مِنْ قَبْلِهِ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهُ يَمِينُكَ إِذْ الْأَرْثَابَ الْبُطُلُونَ ⑦

بَلْ هُوَ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ فِي صُدُورِ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ

^੧ "ਕਾਫ਼ਿਰ" ਦਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਮੱਕੇ ਦੇ ਲੋਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਪਦ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਥਾਰੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ, ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹਰ ਥਾਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁਸਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੨ ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

^੩ ਅਰਥਾਤ—ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਬਾਤ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੫੦।

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦਾ? ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਚਮਤਕਾਰ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੀ ਹਨ। (ਜਦ ਉਹ ਲਾਭ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਸਬਰਦਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ੧੫੧।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਚੋਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ (ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ੧੫੨। (ਰਕੂਅ ੫)

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਉਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕ ਕੁਝ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੫੩।

ਅਤੇ ਉਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਛੇਤੀ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕਸ਼ਟ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਹੁਣ ਵੀ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਜ਼ਰੂਰ (ਆਏਗਾ) ਤੇ ਅਚਣਚੇਤ ਆਏਗਾ; ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੪।

وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا الظَّالِمُونَ ①

وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا آيَةٌ مِنْ رَبِّنَا ۚ قُلْ إِنَّمَا الْآيَةُ عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ②

أَلَمْ يَكْفِهِمْ أَنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرَىٰ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ③

قُلْ كَفَىٰ بِإِسْمِ اللَّهِ بَيِّنًا وَبَيِّنَاتٍ لِّكُلِّ شَيْءٍ ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَالَّذِينَ آمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِإِسْمِ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ④

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَوْلَا أَجَلٌ مُّسَمًّى لَّخُيَرُوا ۚ وَالْعَذَابُ ۖ وَلِيَأْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ⑤

(ਅਰਥਾਤ) ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕਸ਼ਟ ਛੋਤੀ ਲਿਆਉਣਾ
ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਰਕ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ
ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੫੫।

ਜਿਸ ਦਿਨ (ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘੇਰ
ਕੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ,) ਇਹ ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ
ਕਿ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ) ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਪਰੋਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਢਕ ਲਏਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਵੀ
ਨਿਕਲ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਏਗਾ ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ)
ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ (ਤੁਸੀਂ) ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ
ਚਖ ਲਓ। ੧੫੬।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੰਦਿਓ! ਮੇਰੀ ਧਰਤੀ ਵੱਡੀ
ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ
ਕਰੋ। ੧੫੭।

ਹਰੇਕ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਕਾਲ ਵਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਫੇਰ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਇਆ
ਜਾਏਗਾ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਫੇਰ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ
ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਅਟਾਰੀ-
ਆਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਦਿਆਂਗੇ। (ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ
ਵਿਚ) ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।
ਓਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ
ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮੀਆਂ ਦਾ ਫਲ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੧੫੯।

يَسْتَحِيلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَإِنَّ جَهَنَّمَ لَخِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ۝

يَوْمَ يَنْفُسُهُمُ الْعَذَابُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ
أَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

يُعْبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةً فَإِيَّايَ
فَاعْبُدُونِ ۝

كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ ۝

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنَجْزِيَنَّهُمْ مِنْ
الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا
نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ۝

ਇੱਕੋ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਮੰਗ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਥਾਰੇ ਹੈ
ਤੇ ਦੂਜੀ ਮੰਗ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਕ ਮੰਗ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਸ
ਲੋਕ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ? ਤੇ ਦੂਜੀ ਮੰਗ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ
ਜਾਂਦੇ? ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਦੂਜੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਨਰਕ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਮੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਓਹਨਾਂ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ, ਜੋ (ਆਪਣੇ ਨਿਸਚੇ ਤੇ ਕਰਣੀਆਂ ਉੱਤੇ) ਡਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬੦।

ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਲ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਾਂਗ) ਆਪਣਾ ਰਿਜ਼ਕ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ। ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੧।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕਰੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਸ ਨੇ ਸਾਜੇ ਹਨ ? ਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ (ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ) ਕਿਸ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਓਹ ਏਹੋ ਹੀ ਕਹਿਣਗੇ, ਅੱਲਾਹ ਨੇ। (ਫੇਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੋ), ਤਾਂ ਓਹ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹਨ ? ੬੨।

ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹਾ-ਫੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਨੰਗ-ਭੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੩।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕਰੇਂ ਕਿ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ? ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸ ਨੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ? ਤਾਂ ਓਹ ਇੱਥੋਂ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਲਾਹ ਨੇ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ

الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ⑥

وَلَا يَنْفَعُ مِنْ دَابَّةٍ لَّا تَحْمِلُ رَزْقَهَا ۚ اللَّهُ يَرْزُقُهَا رَآئِكُمْ ۚ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑦

وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَشَجَرَ الشَّمْسِ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ⑧

اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ ۚ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرُ شَيْءٍ ۚ عَلِيمٌ ⑨

وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَحْدٍ مُوتِيهَا لَيَقُولُنَّ اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ

੧੧“ਸਬਰ” ਦਾ ਇਕ ਭਾਵ ਡਟੇ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਹੈ।

੨ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਕਮਾਈ ਕਰ ਕੇ ਰਿਜ਼ਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਕੀੜੇ ਮਕੌੜੇ ਆਦਿ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਘਾਹ ਘੁਹ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਜੀਵ ਖਾ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਾਲ ਕਮਾਈ ਤਾਂ ਇਕ ਬਹਾਨਾ ਹੀ ਹੈ।

੩੧“ਸਮਾਰ” ਦਾ ਭਾਵ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਅਰਬੀ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਉਣਾ ਹੈ।

ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੬੪। (ਰਕੂਅ ੬)

ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕੇਵਲ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੇ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਘਰ ਹੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਅਸਲ ਜੀਵਨ ਦਾ ਘਰ ਅਖਵਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਾਸ਼, ਕਿ ਓਹ ਲੋਕ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ। ੬੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਬੇੜੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰੋਲ ਕਰ ਕੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਕੇ ਕੰਢੇ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੬੬।

ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣ, (ਤੇ ਉਸ ਇਨਾਮ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੂਜੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਕਰ ਦੇਣ), ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਸ (ਆਰਜ਼ੀ ਪਸ਼ਚਾਤਾਪ) ਦਾ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ) ਓਹ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤੁਕ ਸੰਸਾਰੀ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ (ਇਕ ਦਿਨ ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਸਮਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ) ਓਹ (ਆਪਣਾ ਅਸਲ ਫਲ) ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ। ੬੭।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ 'ਕਾਬੇ' ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ, (ਅਰਥਾਤ 'ਮੱਕੇ' ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ) ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਕੀ ਓਹ ਕੂੜ-ਕੁਸ਼ੱਤ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ

يٰۤاَيُّهَا بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٤﴾

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۚ وَرَٰنَ الدَّارِ الْاٰخِرَةِ لِهٰۤی الْحَيٰوةُ ۚ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦٥﴾

فَاِذَا رَكِبُوْا فِی الْفَلَکِ دَعَوْا اللّٰهَ فَخَلِّصِنِیْ ۚ لَهٗ الدِّیْنُ ۚ فَلَمَّا خَلَّصْنٰهُمْ اِلَی الْبَرِّ اِذَا هُمْ یُشْرِکُوْنَ ﴿٦٦﴾

یٰۤاَيُّهَا بَلْ اَتَيْنٰهُمْ ؕ وَلِیَسْتَمْتِعُوْۤا فِیْ نَفْسٍ یَّعْلَمُوْنَ ﴿٦٧﴾

وَلَمْ یَرَوْۤا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا مِّمَّا وَنَحَفُفُ النَّاسَ مِنْ

ਹਨ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਉਪਕਾਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ੬੮।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਘੜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਜਾਂ (ਉਸ ਤੋਂ) ਜੋ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨਿੰਦਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਕੀ ਅਜੇਹੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ? ੬੯।

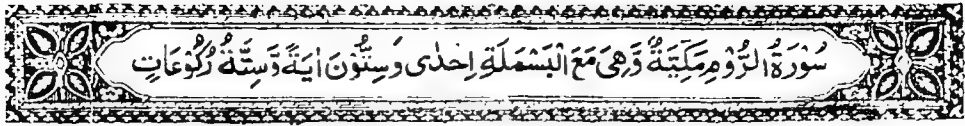
ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਆਉਣ ਦਾ ਬਲ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੀ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੈ ੭੦।
(ਰਕੂਅ ੭)

خَالِحِهِمْ أَفِيَابًا طِيلُ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَةِ اللَّهِ يَكْفُرُونَ ⑥

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ ⑦

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا وَإِنَّ اللَّهَ لَعَٰلِمُ السُّخْرِيْنَ ⑧

ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਕੂੜ ਘੜਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਲ ਉਹੋ ਗੱਲ ਮਨਸੂਬ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਇਕ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਇਕ ਗੱਲ ਘੜ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਕੂੜ ਘੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕੂੜ ਦੀ ਨੀਂਹ ਵੀ ਬਨਾਵਟ ਉੱਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(੩੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਰੁਮ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੬੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ^੧। ੨।

الْم ②

ਰੁਮੀ ਲੋਕ, (ਅਰਥਾਤ “ਕੈਸਰ” ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਸਾਥੀ)
ਲਾਗਲੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ^੨। ੩।

عَلَيْتِ الرُّومَ ③

^੧ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਆਇਤ ੨ ਦੀ ਟੁਕ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਦੋ ਪਾਠ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ—

“ਗੁਲਿਬਾਤਿਰੁਮੁ ਫੀ ਅਦਨਲ ਅਰਜਿ ਵਹੁਮ ਮਿੰਬਾਅਦਿ ਗਲਾਬਿਹਿਮ ਸਯਗਲਿਬੁਨ”

ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਰੁਮੀ ਲੋਕ “ਹਿਜਾਜ” ਦੇ ਲਾਗਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ “ਕੈਸਰ” ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਮਾਰ ਖਾ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਮਾਰ ਖਾਣ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਛੋਟੀ ਹੀ ਫੇਰ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਜਾਣਗੇ ਤੇ “ਕੈਸਰ” ਨੂੰ ਹਰਾ ਦੇਣਗੇ। ਸੋ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਰੁਮੀ ਲੋਕ ਹਾਰ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਰੁਮੀਆਂ ਨੇ ਈਰਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਖ਼ਬਰ “ਬਦਰ” ਦੀ ਫ਼ਤਹ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ—

“ਯੋਮਾਇਜਿਨ ਯਫਰਹੁਲਮੁਅਮਿਨੁਨਾ ਬਿਨਸਰਿਲਾਹਿ”

ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਪਾਠੀਫ਼ਾ ਇਹ ਹੈ—

“ਗੁਲਿਬਾਤਿਰੁਮੁ ਫੀ ਅਦਨਲ ਅਰਜਿ ਵਹੁਮ ਮਿੰਬਾਅਦਿ ਗਲਾਬਿਹਿਮ ਸਯਗਲਿਬੁਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਰੁਮੀ ਲੋਕ ਈਰਾਨੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲਾਗਲੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਹਾਰ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਇਕ ਵਾਰ ਮੁੜ ਜਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਪੰਜਵੀਂ ਵਾਰ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਸੁਲਤਾਨ “ਮੁਹੰਮਦ” ਫ਼ਾਤਿਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਜਦ ਤਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮੰਦਾਨੀ ਹੱਲੇ ਬੰਦ ਹੋ ਰਹੇ “ਕਸਤਨਤੁਨੀਆ” ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਜਦ ਸੁਲਤਾਨ “ਮੁਹੰਮਦ” ਫ਼ਾਤਿਹ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਥੋੜਾ ਲੰਬੇ “ਕਸਤਨਤੁਨੀਆ” ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਫ਼ਤਹ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ “ਕਸਤਨਤੁਨੀਆ” ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤਕ ਉਸ ਤੇ ਰਾਜ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਫੇਰ ਕੁਝ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਮੁੜ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।੪।

ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਰਾਜ ਸੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ), ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ।੫।

ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ ।੬।

ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬਚਨ (ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ।੭।

ਓਹ ਲੋਕ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਪਰਗਟ, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ) ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਅਗਿਆਤ ਹਨ ।੮।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ ।੯।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ? ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ

فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَعَوْنٌ ۝

فِي يَضْعُ سِنِينَ ذُوهُ الْأَمْرِ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ۝

بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۝

وَعَدَ اللَّهُ لَا يَخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ وَلَكِنْ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَفْلُونَ ۝

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ لَكُفْرُونَ ۝

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي الْأَرْضِ يَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارًا

ਨੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਚੰਗੀ (ਹਲ ਵਾਹ ਕੇ) ਉਥਲ-ਪੁਥਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਆਬਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਸਪਸਟ ਦਲੀਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਇਹ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਉਹ ਜੁਲਮ ਕਰਦਾ: ਸਗੋਂ ਉਹ ਲੋਕ ਆਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੦।

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਵੱਡਾ ਭੇੜਾ ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੧। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅੱਲਾਹ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਰੰਭ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਵੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੧੨।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿਆਮਤ ਆਏਗੀ, ਅਪਰਾਧੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੧੩।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ (ਘੜੇ ਹੋਏ) ਸਰੀਕਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ੧੪।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਿਆਮਤ ਆਏਗੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਰੇ (ਸਰੀਕ) ਅੱਡ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੧੫।

الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ⑩

ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ اسَاءُوا الشَّرَّ أَنْ لَعَنَّا بِأَيْتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِءُونَ ⑪

اللَّهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ⑫

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ⑬

وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ مِنْ شُرَكَائِهِمْ شُفَعَاءُ وَكَانُوا بِشُرَكَائِهِمْ كَافِرِينَ ⑭

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُنْفِرُونَ ⑮

ਫੇਰ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ
ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਭ ਕਰਮ
ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ
ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਪਹੁੰਚਾਈ ਜਾਏਗੀ। ੧੯।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ
ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ
ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੨੦।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ।
ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੋ ਜਾਂ ਸਵੇਰ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੋ। ੨੧।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੀ
ਉਪਮਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ
ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ। ੨੨।

ਉਹ ਨਿਰਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਰਜੀਵ ਤੇ ਸੁਰਜੀਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਨਿਰਜੀਵ ਸਾਜਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ
ਮਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੨੩।

(ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਇਹ
ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ (ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿਚ)
ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ
ਸਾਜਨਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋ
ਤੇ (ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ) ਪਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ। ੨੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ (ਇਕ) ਇਹ
ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ
ਤੁਹਾਡੇ ਜੋੜੇ ਸਾਜੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ
يُخْبَرُونَ ⑩

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ
فَأُولَئِكَ فِي الْعَذَابِ مُخَضَّمُونَ ⑪

نَسُجُنَ اللَّهُ جَنَّاتٍ تَنْسُونَ وَجِثْنَ تُصَيِّعُونَ ⑫

وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَجَيْنَ
تُظْهِرُونَ ⑬

يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ
الْحَيِّ وَيُنْفِخُ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ
تُخْرَجُونَ ⑭

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ
بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ⑮

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا

ਰਾਹੀਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੨੨।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਭੇਦਤਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੨੩।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸੋਣਾ ਤੇ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੁਣਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੨੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ (ਇਕ) ਇਹ ਵੀ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਹਿਮ ਤੇ ਲਾਲਚ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਬਿਜਲੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਬੁਧੀਵਾਨ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੨੫।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਖੜਾ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਫੇਰ (ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ) ਜਦ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅਵਾਜ਼ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਗ ਪਉਗੇ। ੨੬।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਨ। ੨੭।

لَنَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلْ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاجْتِلاَفَ
الْأَلْوَانِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْعَالَمِينَ ﴿٣١﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ مَنَآمُكُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَاؤُكُمْ
مِّنْ فَضْلِهِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْعَوْنَ ﴿٣٢﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيَرْزُقُ
مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَيُخْرِجُ بِهِ الْأَرْضَ بَدَدًا مَّوْتٍهَا
إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٣﴾

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ تَقُومَ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ بِأَمْرٍ ثُمَّ
إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِّنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنتُمُ
تَخْرُجُونَ ﴿٣٤﴾

وَلَهُ مَن فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَهٌ قَنُوتُونَ ﴿٣٥﴾

ਅਤੇ ਉਹ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਨਾ ਦਾ ਅਰੰਭ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸਾਜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਸੋਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੮। (ਰਕੂਅ ੩)

ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਜਿੰਦ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਮਾਲਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਉਸ (ਧਨ) ਵਿੱਚੋਂ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਤੁਹਾਡਾ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਮਾਲਕ ਦੇ ਗ਼ੁਲਾਮ) ਉਸ (ਧਨ-ਪਦਾਰਥ) ਵਿਚ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ) ਤੋਂ ਇਉਂ ਸਹਿਮਦੇ ਹੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਸਹਿਮਦੇ ਹੋ? ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੁਧੀਵਾਨ ਜਾਤੀ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੨੯।

ਸਗੋਂ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਣ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ੩੦।

وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَىٰ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٣٠﴾

صَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَلْ لَّكُمْ مِّنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِّنْ شُرَكَاءَ فِي مَارَزَقْتِكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَحَافَوْهُمْ خَفِيفَتِكُمْ أَنفُسُكُمْ كَذَلِكَ نَفْصِلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٠﴾

بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَهْوَاءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَا لَهُمْ مِّنْ نَّاصِرِينَ ﴿٣٠﴾

ਅਰਥਾਤ—ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿੰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗ਼ੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਉੱਤੇ ਇੰਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵੀ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਡਰਨ ਲਗ ਪਓ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਹ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਨੂੰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ; ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ।

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਅਜਿਹੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਾ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਨਾ ਰਹੇ। (ਤੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਸਾਜੇ ਹੋਏ) ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਧਾਰਨ^੨ ਕਰ। (ਉਹ ਸੁਭਾਉ) ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਟਾਉ-ਸਟਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਏਹੋ ਹੀ ਪੱਕੀ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ੩੧।

ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਭਾਵਿਕ ਧਰਮ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ (ਅਤੇ) ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਝੁਕ ਜਾਓ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ) ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਬਣੋ। ੩੨।

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ^੩ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਵੱਡਾ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਧਰਮ ਦੇ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਕੇ) ਅੱਡ ਅੱਡ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਸ ਬਿਆਲ ਨਾਲ ਵੰਡੇ ਖੁਸ਼ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਟੋਟਾ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ^੪ ਹੈ। ੩੩।

فَأَوْمِرْهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ الَّذِي خَلَقَهُمْ وَرَعَاهُمْ فِي كُلِّ مَرْتَبَةٍ
الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُعَلِّمُ الْوَحْيَ وَالْقُرْآنَ
الْقِسْمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ٣١

مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا
مِنَ الْمُرْكِينَ ٣٢

مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا كُلٌّ جَزَبَ
بِشَاكِدِهِمْ فِرْعَوْنَ ٣٣

^੧“ਹੁਨੀਫ਼” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਨਾ ਹੋਵੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਿਸ ਸੁਭਾਉ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਦਾ ਅਸਪਿਰ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਵਟਾਉ-ਸਟਾਉ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

^੩ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਚੁੰਕਿ ਮੂਰਤੀਆਂ, ਫਰਸਤਿਆਂ, ਰੂਹਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਇਸਟ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕਦੇ ਇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੱਚਾ ਭਗਤ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਪਰਗਟ ਕਰਨ, ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਸਹਿਰੀ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

^੪ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਨਾ-ਧੀਕ-ਮੁੱਲਾਂ ਮੁਲਾਣੇ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਐਕੁਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਖੁਦ ਹੋਏ, ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਹਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੩੪।

ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ^੧ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਮਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਤ-ਲੋਕ ਤੋਂ) ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ; ਕਿਉਂਕਿ^੨ ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੀ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਰੋਖ ਲਉਗੇ। ੩੫।

ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਸ਼ਿਰਕ ਦੀ) ਕੋਈ ਉਕਤੀ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿ ਉਹ (ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ੩੬।

ਜਦ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿਹਰ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਏਥ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਝਟ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩੭।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹਾ-ਫੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ

وَإِذَا مَنَّ النَّاسُ صُرُّدَعُوْا رَبَّهُمْ مُّنِيْبِيْنَ اِلَيْهِ
ثُمَّ اِنَّا اِذَا فَهَمُّ قِنُهُ رَحْمَةً اِذَا فَرِيْقٌ قِنَهُمْ يَرِيْمُ
يُشْرِكُوْنَ ۝

يَكْفُرُوْا بِمَا اٰتَيْنَهُمْ فَمَتَّعُوْا قَسُوْفَ
تَعْلُوْنَ ۝

اَمْ اَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطٰنًا فَهُوَ يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوْا بِهِ
يُشْرِكُوْنَ ۝

وَإِذَا اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوْا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ
سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْهِمْ اِذَا هُمْ يَقْتَطُوْنَ ۝

اَوْ لَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ يَبْطِطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ وَا

^੧ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਲਾਮੁ” ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਵਾਸਤੋ” ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ “ਸਿੱਟਾ” ਵੀ, ਅਤਧਾਤ ਜਿਸ ਵਾਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਫਾ” ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਕਿਉਂਕਿ” ਵੀ ਹੈ।

ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਨੰਗ-ਭੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੩੮।

ਸੋ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਖੁਲ੍ਹਾ-ਫੁਲ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਕ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ (ਹੋ ਸ੍ਰੋਤੇ!) ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ, ਨਿਰਧਨ ਤੇ ਮੁਸਾਫਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਹੱਕ ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ। ਇਹ ਗੱਲ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਹੀ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਣਗੇ। ੩੯।

ਅਤੇ ਜੇ ਧਨ ਤੁਸੀਂ ਵਿਆਜ^੨ ਲੈਣ ਲਈ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਧਨ ਵਿਚ ਵਧਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਧਨ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵਧਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ^੩ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਕਾਤ ਵੱਜੋਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ (ਆਪਣਾ ਧਨ) ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੪੦।

يَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ۝

قَاتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْيَتَامَىٰ وَالنَّسِيلَ
ذَلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبًّا لِّتُؤْتُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرُدُّوْا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ ۝

^੧ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਂ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਆਪ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀ ਜਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦਾ ਪਾਠਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤੰਗੀ-ਤੇ ਖੁਲ੍ਹ-ਫੁਲ੍ਹ ਸਮੇਂ, ਅਰਥਾਤ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ, ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ, ਨਿਰਧਨਾਂ ਤੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਥਾਂ ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੀ ਸੰਬੰਧਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਵਿਆਜ ਦੇ ਦੰਗ ਦਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਆਜੀ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਉਹ ਵਿਆਜੀ-ਲੈਣ-ਦੇਣ ਹੈ, ਜੋ ਧਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਧਨਾਵ ਉਸ ਨੂੰ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਵਿਚ ਲਾ ਸਕਣ ਤੇ ਧਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਧਨ ਵੀ ਵਧਦਾ ਰਹੇ। ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਧਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਆਜ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਦੇਣਾ ਜਾਂ ਬੈਂਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਜ ਤੇ ਰੁਪਿਆ ਲਾਉਣਾ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਅਯੋਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਆਇਤ ਸਾਫ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਿਆਜ ਲੈਣ-ਦੇਣਾ ਵੀ ਅਯੋਗ ਹੈ। ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਠੀਕ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਇਹ ਆਇਤ ਕਿਉਂ ਉਤਰਦੀ? ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ? ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਆਜ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਸਮਝਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਸੰਕਿਆ ਦੀ ਵੀ ਇਸ ਆਇਤ ਰਾਹੀਂ ਨਵਿਰਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।

^੩ਕੋਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਵਜਹੁਨ' ਦਾ ਅਰਥ 'ਮਰਜ਼ਾਤ' ਅਰਥਾਤ 'ਰਜ਼ਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੋ'। ਅਜੇ ਦੇਹੋ ਅਰਥ ਇਸ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰੇਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਗਾ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ (ਆਪੇ ਘਰੇ ਉਸ ਦੇ) ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਕਰਤਵ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੋਵੇ? ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਰਕ ਤੋਂ ਪਾਕ ਤੇ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੪੧। (ਰਕੂਅ ੪)

(ਇਸ ਸ਼੍ਰੇਣੀ) ਸਾਰੇ ਜਲਾਂ ਤੇ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਸਦਕਾ ਫਸਾਦ ਮਚ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਦੰਡ (ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ) ਹੀ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਆਪਣੀ ਅਵਗਿਆ ਵਲੋਂ ਪਰਤ ਆਉਣ)। ੪੨।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰੇ ਤੇ (ਫੇਰ) ਵੇਖੋ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੇਹਾ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੪੩।

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਧਿਆਨ—ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਟਾਲਣ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਟੱਲ ਮਰਯਾਦਾ ਵਲ ਮੌੜ ਲੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਓਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਦਿਨਕਾਰੀ) ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੪੪।

ਜੋ ਦਿਨਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਦਿਨਕਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਭਾਰ ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ هَلْ مِنْ شُرَكَائِكُمْ مَنْ يَفْعَلُ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا سِوَا سُجُودِهِ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ٤١

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ٤٢

قُلْ يَذُرُونِي فِي الْأَرْضِ فَأَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ٤٣

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَدِيمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يُصَدَّقُونَ ٤٤

مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَا تُغْنِيهِ يَبْهَدُونُ ٤٥

‘ਇੱਥੇ ਲਾਮ “ਆਕਬਤ” ਦਾ ਹੈ।

੨ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸਲਮਾਨ ਪ੍ਰਥਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਕਮਾਉਣਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਪੁਰਬਕ ਵਰਣਨ ਸ਼ੁਰੂਤ “ਬਰਾਅਤ” ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਭ ਪਚਾਉਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪੫।

ਤਾਂ ਜੁ ਪ੍ਰਭੂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਦੁਆਰਾ ਫਲ ਦੇਵੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ। ੪੬।

ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਠੰਢੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਭੇਜਣਾ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ (ਦਾ ਫਲ) ਚਖਾ ਸਕੋ ਅਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਚਲ ਸਕਣ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣ ਸਕੋ। ੪੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਰਸੂਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਲ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਸੋ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਯੋਗ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ (ਮੁਖੀ) ਫਰਜ਼ ਹੈ। ੪੮।

ਅੱਲਾਹ ਹੀ (ਠੰਢੀਆਂ) ਹਵਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹ ਹਵਾਵਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬੁਖਾਰਾਤ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਸਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਤੂੰ ਵਰਖਾ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ (ਬੱਦਲ) ਵਿੱਚੋਂ ਵਰ੍ਹਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਬੱਦਲ ਨੂੰ ਆਪਣੇ

لَيَجْزِي الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ قَوْلِهِ
إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ۝

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ يُرْسِلَ الرِّيحَ مُبَشِّرَاتٍ وَلِيُذِيقَكُمْ
مِنْ رَحْمَتِهِ وَلِتَجْزِيَ الْفُلُكُ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ
فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ۝

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا إِلَى قَوْمِهِمْ فَجَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ فَاتَّعَيْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا وَكَانَ حَقًّا
عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ۝

اللَّهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيحَ فَتُخْرِجُ السَّحَابَ فَتَبْسُطُهُ
فِي السَّمَاءِ كَيْفَ يَشَاءُ وَيَجْعَلُهُ كِسْفًا فَتَرَى الْوَدْقَ
يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ فَإِذَا أَصَابَ بِهِ مَنْ يَشَاءُ مِنْ

¹ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਬੱਦਲ ਦੇ ਕਈ ਬੱਦਲ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਕ ਵੱਡੇ ਚੌਥੇ ਇਲਾਕੇ ਤੇ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹ ਸਕੇ।

ਬੇਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਤੇ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਝਟ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੪੯।

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ (ਮੀਂਹ) ਦੇ ਵਰ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਨਿਰਾਸ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੫੦।

(ਜੇ ਹੋ ਸੁੱਤੇ!) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਲ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕਿ ਉਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਬੇਸ਼ੱਕ ਏਹੋ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ (ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ) ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੫੧।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਹਵਾ ਚਲਾ ਦੇਈਏ ਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਉਸ (ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ) ਨੂੰ ਪੀਲੀ ਹੋਈ ਵੇਖਣ, ਤਾਂ ਇਸ ਨਜ਼ਾਰੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹ (ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ) ਇਨਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ। ੫੨।

ਸੋ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਨ ਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾ ਬੱਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਪਰਤ ਜਾਣ। ੫੩।

ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਤੂੰ ਅੰਨਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈਂ, ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੫੪।

(ਰਕੂਅ ੫)

عِبَادَ إِذَا هُمْ يَنْتَبِهُونَ ﴿٣٠﴾

وَأِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ أَنْ يَنْزَلَ عَلَيْهِمْ مِنَ قَبْلِهِ لُمُسِينَ ﴿٣١﴾

فَأَنْظُرْ إِلَى ثَرْجَمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُغِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَمِنْ مُعْجَى الْوَقْتِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٢﴾

وَلَوْ أَنَّ أَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَأَوْهُ مُصْفًّى الظَّالِمُ مِنْ بَعْدِ يَكْفُرُونَ ﴿٣٣﴾

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الشَّمْعَ إِذَا وَلَوْ أُمْدِدْتَهُمْ ﴿٣٤﴾

وَمَا أَنْتَ بِهَادٍ الْعَنِي عَنْ صَلَاتِهِمْ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٣٥﴾

ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ "ਵਾਉ" ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਅਤੇ" ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦੁੱਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ। ਫੇਰ ਬਲ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਨਿਰਬਲਤਾ ਤੇ ਬੁਢੇਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਜਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੫੫।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਬੇੜੇ ਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟਾ (ਜਗ ਵਿਚ) ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਓਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਟਕਲ-ਪਚੂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੧੫੬।

ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਲੋਕ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਲੱਖੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦਿਨ ਤਕ ਠਹਿਰੇ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁੜ ਉਜਾਗਰ^੨ ਕਰਨ ਲਈ ਨੀਅਤ ਸੀ ਅਤੇ (ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਏਹੋ ਮੁੜ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਦਾ ਦਿਹਾੜਾ^੩ ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ। ੧੫੭।

ਸੋ ਅੱਜ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਡਿਊਢੀ ਤਕ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੫੮।

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٣٠﴾

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لِيُسْرًا مِنْ سَاعَةِ كَذَلِكَ كَانُوا يُؤْكَرُونَ ﴿٣١﴾

وَقَالَ الَّذِينَ آذَوْا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِئْتُمْ فِي كَيْثٍ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَ لِحِكْمِكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾

يَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْبَدَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْتَفَعُونَ ﴿٣٣﴾

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਵਲ ਸੰਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ “ਇਟਲੀ” ਵਿਚ ਈਸਾਈਅਤ ਦੇ ਪਸਰ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਓਹ ਉਸ ਔਕੂਤਾਂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ “ਕਹਫ਼” ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਹ ਉੱਨਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉਜਾਗਰਤਾ, ਸਮੇਂ ਮੁੜ ਓਹ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਜੋ ਦੌਰ ਆਇਆ, ਓਹ ਸੋਚ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਸਮਾ ਔਕੂਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਤਾਇਆ ਹੈ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕੌਮੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਦਾ।

^੩ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹੋ। ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਤਲੀ ਤਬਾਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਤਲੀ ਤਬਾਹੀ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮਤ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਨਸਟ ਹੋ ਜਾਉਗੇ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਅਠਾਹੁੰਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹੀਵੀਂ ਸਦੀ ਤੀ ਧਾਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ । ਜੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ^੧ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ । ੫੯।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਅਭਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੁਹਰ^੨ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ੬੦।

(ਸੋ ਹੋ ਸ੍ਰੋਤੇ ! ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ) ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਅਭੋਲ ਰਹੁ । ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਓਹ ਕਿਤੇ ਤੇਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹਿਲਾ ਨਾ ਦੇਣ । ੬੧। (ਰਕੂਅ ੬)

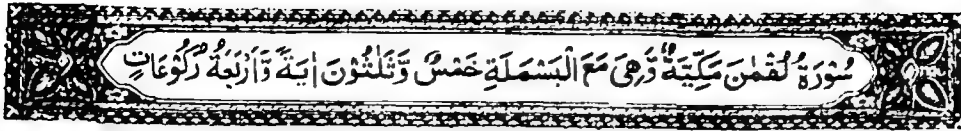
وَلَقَدْ صَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِآيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا مُبْطِلُونَ ⑤

كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ⑥

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفُّكَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ⑦

^੧“ਅਬਤਲਾ” = ਦਾ ਅਰਥ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਅਸੀਂ “ਮੁਬਤਲੂਨਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੂੜ-ਕੁਸੱਤ ਗੱਲਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕੀਤਾ ਹੈ ।

^੨ਇਹ ਆਇਤ ਉੱਕੀ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਾਰਣ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੁਹਰ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ । ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੂੜ ਦੇ ਮਗਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਸਮੇਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੩੧) ਸੂਰਤ ਲੁਕਮਾਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੩੫ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੪ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْقَمْرِ

ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ^੧। ੨।

(ਇਹ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ) ਉਸ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੩।

تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼^੨ ਠੀਕ ਅਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ੪।

هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਨਿਮਾਜ਼ ਨੂੰ (ਉਸ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਸਦਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਗਰੀਬਾਂ ਤੇ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ) ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ੫।

الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

ਏਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ (ਹਰੇਕ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ) ਸਫਲ^੩ ਹੋਣਗੇ। ੬।

أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

^੧ਅਲਿਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ ਵਾਸਤੇ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਦੀ ਆਇਤ ੨ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਮੁਹਸਿਨੂੰਨ” ਪਦ ਹੈ ਜੋ “ਆਹਸਨਾ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ ਤੇ “ਆਹਸਨਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰੇ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ” ਕੀਤਾ ਹੈ; ਜੋ ਮੁਹਾਵਰੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਠੀਕ ਦੁੱਕਦਾ ਹੈ।

^੩“ਅਲਮੁਫਲਿਹੁ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਫਲ ਹੋਣਾ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਹਰੇਕ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਣਾ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, (ਜੋ ਆਪਣਾ ਧਨ ਅਜ਼ਾਈਂ ਗੁਆ ਕੇ) ਕੇਵਲ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਸੂਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕ ਸਕਣ ਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ) ਮਖੌਲ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਸਕਣ। ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀਣਤਾ ਭਰਿਆ ਕਸਟ ਹੈ। ੧੨।

ਅਤੇ ਜਦ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਅੱਗੇ^੧ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਣੇ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਉਹ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ ਕਿ) ਜਾਣੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨ ਬੰਦ ਹਨ। ਸੋ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਘੋਰ ਕਸਟ ਦੀ ਮਹਾਨ ਖਬਰ ਸੁਣਾ ਦੇ। ੧੩।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਸੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਚੰਗੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ੧੪।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਪੱਕਾ ਬਚਨ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੫।

ਉਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਥੰਮ ਦੇ ਸਾਜੇ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਣੇ ਹੀ ਵੱਡੇ ਭਿਆਨਕ ਤੁੰਦਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸ^੨ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا
أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ①

وَأَنَّا نَسُفُّ عَلَيْهِ أَيُّنَا وَلِي مُنْكَرٍ ۚ أَكَانَ لَمْ يَسْمَعْهَا
كَانَ فِي أَذُنِهِ ۚ وَقَرَأَ بَنَسْمَهُ ۚ بَعْدَ آيِ الْيَمِ ②

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ③

خُلِدِيَتْ فِيهَا ۚ وَنَدَّ اللَّهُ حَقًّا ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ④

خَلَقَ السَّمَوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ۚ وَاللَّهُ فِي الْأَرْضِ
رَؤُوفٌ ۚ أَنْ تَبِيدَ بِكُمْ ۚ وَبَتْ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَابَّةٍ ⑤

^੧ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ (ਮੁਸਬਿਤ) ਇਕਰਾਰੀ ਵਾਕ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਅਰਬਾਂ ਵਿਚ ਮਨਫੀ (ਇਨਕਾਰੀ) ਵਾਕ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਠੀਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਿਚ “ਅਨ” ਪਦ ਮਰਾਰੇਂ “ਨਹੀਂ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿਆਕਰਣ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਠੀਕ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਜੀਅ-ਜੰਤ ਪਸਾਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵੀ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਚੰਗੇ ਜੰਤੋਂ ਸਾਜੇ ਹਨ। ੧੧।

ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵਿਖਾਓ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਸਾਜਿਆ ਹੈ? (ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹਨ। ੧੨।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਲੁਕਮਾਨ" ਨੂੰ ਯੁਕਤੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਦਾ ਲਾਭ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ (ਤੇ) ਵੱਡੀ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ੧੩।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ 'ਲੁਕਮਾਨ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਪੁੱਤਰ! ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਾ ਦੇਵੀਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ "ਸ਼ਿਰਕ" ਵੱਡਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ; ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਬਾਰੇ (ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ

وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَبْثَغْنَا بِهَا مِن كُلِّ دَورٍ
كَرِيمٍ ۝

هَذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ
بَلِ الظَّالِمُونَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا لُقْمَانَ الْحِكْمَةَ أَنِ اشْكُرْ لِلَّهِ وَمَن
يَشْكُرْ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
حَمِيدٌ ۝

وَأُذِ قَالِ لُقْمَنُ لِابْنِهِ وَهُوَ يُعْطِلُهُ يُبْنَى لَا تَشْرِكْ
بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ۝

وَوَضَّيْنَا لِلْإِنْسَانِ يُولَدِيَهُ حِمْلَتَهُ أُمَّهُ وَهْنًا
عَلَى وَهْنٍ وَفُضْلَتُهُ فِي عَآمِينَ إِنِ اشْكُرْ لِي وَلِإِلَهِكَ

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾ "ਅਨਬਾਤਾਨਾ" ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਉਗਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਵਧਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ; ਚੁੰਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ "ਜੰਤੋਂ" ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਸੰਕੇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜੰਤਾ ਪਦ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਲਈ ਵੀ ਥੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੰਤੋਂ ਸਾਜੇ ਹਨ।

اِنَّ الْمَطِيْرَ ۝

ਵਰਤਾਓ ਕਰਨ ਦੀ) ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ) ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦੇ (ਇਕ ਦੋਰ) ਮਗਰੋਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ (ਦੇ ਦੂਜੇ ਦੋਰ) ਵਿਚ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਦੁਧ ਛੁਡਾਉਣਾ ਦੋ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖ ਕਿ (ਤੂੰ) ਮੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ। ੧੫।

ਜੇ 'ਓਹ ਦੋਵੇਂ' ਹੀ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਤੂੰ 'ਓਹਨਾਂ' ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਹਾਂ, ਸੰਸਾਰਕ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿਚ 'ਓਹਨਾਂ' ਨਾਲ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਨ ਰੱਖੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸੱਜਣ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਤੁਰੀਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਝੁਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਮੇਰੀ ਚਜ਼ੂਟੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੇਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਵਾਂਗਾ। ੧੬।

(ਲੁਕਮਾਨ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਪੁੱਤਰ ! ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਇਕ ਕਰਮ ਰਾਈ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਰਾਈ ਦੇ ਬਰਾਬਰ (ਕਰਮ) ਕਿਸੇ ਪੱਥਰ ਜਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਜਾਂ ਪਤਾਲ ਹੇਠ ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਸੂਖਮ ਤੋਂ ਸੂਖਮ ਭੇਦਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੭।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ! ਨਿਮਾਜ਼ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ

وَ اِنْ جَاهَدَكَ عَلٰٓى اَنْ تُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَ صَاحِبُهُمَا فِى الدُّنْيَا مُعْرِضًا وَ اَتَمِّعْ سَيِّدَكَ مِنْ اَنْبَآءِ اِلٰٓهِ ثُمَّ اِلٰى مَرْجِعِكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ۝

يُبَيِّنُ اِنَّهَا اِنْ تَكُ مِنْ عَزْوَلٍ تَكُنْ فِى صَخْرَةٍ اَوْ فِى السَّمَآءِ اَوْ فِى الْاَرْضِ يَآتِ بِهَا اللّٰهُ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ۝

يُبَيِّنُ اَتِمِ الصَّلَاةَ وَ اْمُرْ بِالْعُرُوْفِ وَ اِنَّهٗ عَنِ الشُّكْرِ

ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਹਮਾਲੁਹੁ ਵ ਫਿਸਾਲੁਹੁ ਸਲਾਸੂਨਾ ਸਾਹਰਨ”, ਅਰਥਾਤ ਬਾਲਕ ਦਾ ਗਰਭ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਦੁਧ ਛੁਡਾਉਣਾ ੩੦ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਵਿਚ ਮੁਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਦੋ ਸਾਲ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਬਾਲਕ ਛੇਤੀ ਜਨਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਿਰਬਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਵਧੇਰੇ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਬਾਲਕ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੰਮਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਸਕੇ।

ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹੁ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ^੧ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ ਤੇ ਅਯੋਗ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਰਹੁ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ (ਦੁਖ-ਸੁਖ) ਤੇਨੂੰ ਪੁੱਜੇ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਸਬਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਰਹੁ। ਇਹ ਗੱਲ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੀ ਹਿੰਮਤ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ^੨ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (ਕਰੋਧ ਨਾਲ) ਨਾ ਫੁਲਾਇਆ ਕਰ ਤੇ ਪਰਤੀ ਤੇ ਆਕੜ ਕੇ ਨਾ ਤੁਰਿਆ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਅਭਿਮਾਨੀ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖੀ ਖੋਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੯।

ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਚਾਲ ਦਰਮਿਆਨੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਵਾਜ਼ ਵੀ ਹੌਲੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਭੇੜੀ ਅਵਾਜ਼ ਖੋਰੇ ਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੨੦।

(ਰਕੂਅ ੨)

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਮਿਹਰਾਂ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਹਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਬਿਨਾਂ ਗਿਆਨ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਦੇ ਹੀ, ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਝਗੜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਪਾਲਨਾ

وَاَصْبِرْ عَلَىٰ مَا اَصَابَكَ ۚ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُورِ ۝

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ ۚ وَاللّٰتِيسَ فِي الْاَرْضِ مَرْحًا ۚ
اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ۝

وَاَقْصِدْ فِي مَشْيِكَ ۚ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۚ اِنَّ
اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ ۝

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي
الْاَرْضِ وَاَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۚ وَ
مِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ يَغْيِرْ عَلٰمْ وَلَا هُدًى
وَلَا كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝

وَ اِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوْا مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ قَالُوْا اِنْ شِئْتُمْ

^੧ਭਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ—ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭਲੀਆਂ ਸਮਝੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

^੨ਮੁਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਮਿਨ ਅਜ਼ਮਿਲ ਉਮੂਰ” ਪਦ ਹਨ, ਪਰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਅਲਉਮੂਰਲ ਮਾਅਜ਼ਮੁਤ” ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਕਾਰਜ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕਮਰ ਕਸਾ ਕਰਨਾ ਪਏ।

ਕਰੋ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਹੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਜਿਸ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਚਲਦੇ ਸਨ। ਕੀ ਜੋ ਸ਼ੈਤਾਨ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੇ ਕਸਟ ਵਲ ਧੱਕ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, (ਫੇਰ ਵੀ ਓਹ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਨਗੇ)। ੨੨।

ਅਤੇ ਜੋ ਸੱਜਣ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦਾ^੧ ਹੈ, ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਾਣੇ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਪੱਕੇ ਕੜੇ^੨ ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ ਫੜ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ^੩ ਹੈ। ੨੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਤੈਨੂੰ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਨਾ ਕਰੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓੜਕ^੪ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਵਾਂਗੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ^੫ ਹੈ। ੨੪।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਆਰਥਕ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਵਾਂਗੇ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਕੇ ਵੱਡੇ ਕਰੜੇ ਕਸਟ ਵਲ ਲੈ ਜਾਵਾਂਗੇ^੬। ੨੫।

مَا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا۟ اَوْ لَوْ كَانَ الشَّيْطٰنُ
يَدْعُوهُمْۙ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيْرِۙ ﴿٢٢﴾

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهٗٓ اِلَى اللّٰهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ
اسْتَسْلَكَۤ بِالنُّجُوۡةِ الْوَسْطٰىۙ وَاِلَى اللّٰهِ عَاقِبَةُ
الْاُمُوۡرِۙ ﴿٢٣﴾

وَمَنْ كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهٗۚ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَمَنْنٰهُمْ
بِمَا عَمِلُوۡۤا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيۡمٌۭ بِذٰلِكَ الضُّوۡرِۙ ﴿٢٤﴾

نَتَّعِمُهُمۙ قَلِيۡلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْۙ اِلٰى
عَذَابٍ عَظِيۡمٍۙ ﴿٢٥﴾

^੧“ਆਹਸਾਨਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਜੁਆਲਾਹੁ ਹਸ਼ਨਾ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪੂਰਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਪੂਰਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ।

^੨“ਉਰਵਾਤਨ” ਛਾਗਲ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਜੋ ਹੱਥੀ ਬਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ “ਉਰਵਾਹ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

^੩ਇੱਥੇ “ਫਿਰਦਾ ਹੈ” ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੋ ਗਏ ਹਨ; ਜੋ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਵਰਤੋ ਜਾਂਦੇ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਤਨ ਇਸ ਬਾਰੇ ਬੇਅਰਥ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

^੪ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਮਨ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵਚਨ ਵਰਤੋ ਗਏ ਹਨ; ਫੇਰ ਬਹੁ ਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਮਨ” ਦੇ ਨਾਲ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ ਨਾਲ ਬਹੁ ਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨੀ ਵੀ ਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਯੋਗ ਹੈ।

^੫ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵ ਜਾਂ ਵੀਚਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਲਈ ਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਮੁਹਾਵਰਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਜੋ ਵੀਚਾਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

^੬ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਗ਼ਲੀਜ਼” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ “ਗ਼ਾੜਾ” ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ, “ਗ਼ਾੜਾ ਕਸਟ” ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ, “ਕਰੜਾ ਕਸਟ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਬੀ ਵਿਚ “ਗ਼ਾੜਾ ਕਸਟ” ਆਖਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਜਿਹਾ ਕਸਟ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਿਕਲ ਨਾ ਸਕੇ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਕਰੜਾ ਕਸਟ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਸ ਨੇ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਠੀਕ ਹੈ) ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹੀ ਹਨ। ੨੬।

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਉਹ (ਵਿਅਕਤੀ) ਹੈ, ਜੋ (ਹਰੇਕ ਬੰਦਗੀ ਤੇ ਉਪਮਾ ਤੋਂ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੈ, (ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਉਹ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਹੈ। ੨੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਰਬਤ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਮਾਂ ਬਣ ਜਾਣ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਿਆਹੀ ਦਾ ਭਰਿਆ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਤ ਹੋਰ ਸਿਆਹੀ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਉਸ ਵਿਚ ਰਲਾ ਲੈ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੮।

ਤੁਹਾਡੀ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਣਾ, ਕੇਵਲ ਇਕ ਜੀਵ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ (ਤੇ) ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੯।

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਆਪਣੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੩੦।

وَلَيْن سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ
اللَّهُ قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْكَرَّمِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٦﴾

يَلْلَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَفْلَاحًا وَالْبَحْرُ
يَسْبُغُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ
اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

مَا خَلَقَكُمْ وَلَا يَعْزَلُكُمْ أَفَلَا تَتَّقُونَ وَإِنَّ اللَّهَ
سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٢٩﴾

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يُوَلِّجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوَلِّجُ النَّهَارَ
فِي اللَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي إِلَى أَجَلٍ
مُسَمًّى وَإِنَّ تِلْكَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿٣٠﴾

੧੧“ਕਲਿਮਤੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਆਇਤ ਹੈ ਤੇ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਭਿਤ ਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਝੂਠੇ ਤੇ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ^੧। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ੩੧।

(ਰਕੂਅ ੩)

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ^੨ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਸ ਸਕੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਵੱਡੇ ਸਬਰ ਕਰਨ^੩ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੩੨।

ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ) ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗ ਢਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਨਾਰੇ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੋਕ ਦਰਮਿਆਨੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਮੁੜ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ), ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੇਵਲ ਬਚਨ ਭੰਗ^੪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਾਪਣ ਹੀ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩੩।

ذَٰلِكَ يَٰأَنَّهُ ٱللَّهُ هُوَ ٱلْحَيُّ وَٱنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ
ٱلْبَٰطِلُ وَٱنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلْعَلِيُّ ٱلْكَبِيرُ ﴿٣١﴾

ٱلْمَرَّءُ ٱلْفُلُوكَ تَجْرُى فِى ٱلْبَحْرِ يَنْصَبِتُ ٱللَّهُ لِرَبِّكُمْ
فَإِن يَشَاءُ ٱللَّهُ لَآ يَكُن لَّكُمْ صَبَٰرٌ شَكُورٌ ﴿٣٢﴾

وَإِذَا غَشِيَہُمْ مَوْجٌ كَٱلظَّلِيلِ دَعَا ٱللَّهُ مُخْلِصِينَ
لَهُ ٱلَّذِينَ دَقَلْنَا نَجۡۢہُمۡ إِلَى ٱلْبَرِّ فَيَسۡتَمِعُ لَهُمۡ قَصۡصُ
وَمَا يَخۡصُصُ بِٱلنَّبَآءِ إِلَّا كُلُّ خَتَٰرٍ كَفُورٍ ﴿٣٣﴾

^੧“ਬਾਤਲੁਨ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਝੂਠ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾਸਵਾਨ ਵੀ ਹੈ; ਚੂੰਕਿ ਇਹ ਪਦ “ਹੱਕ” (ਸਭਿਤ) ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦੇ ਜੋੜੇ ਹੀ ਅਰਥ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

^੨ਮਿਹਰ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਸਾਮਾਨ ਹੈ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੇ ਕੇ ਜਹਾਜ਼ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੩“ਸਬਰੁਨ” ਪਦ “ਸਾਬਰੁਨ” ਤੋਂ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ “ਸਬੂਰ” ਪਦ “ਸਾਕਿਰ” ਤੋਂ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹਰੇਕ ਵੱਡੇ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

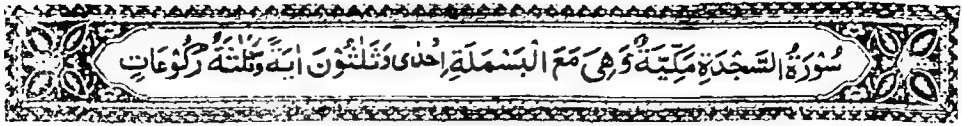
^੪“ਖੱਤਾਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੇਸ ਵਿਚ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਨ।

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਜਦ ਕਿ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਹੀ (ਆਪਣੇ) ਪਿਤਾ ਦਾ ਕੁਝ ਸੁਆਰ ਸਕੇਗਾ, ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਨਾ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਧੋਖਾ ਦੇ ਦੇਵੇ। ੩੪।

ਕਿਆਮਤ (ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ) ਗਿਆਨ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਉਹੋ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਗਰਭਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕੋਈ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਲ ਕੀ ਕਰਮ ਕਮਾਵੇਗਾ? ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਹੜੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਰੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਜਾਣਨਹਾਰ (ਤੇ) ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੩੫। (ਰਕੂਅ ੪)

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ وَاحْشَوْا يَوْمًا لَا يَجْزِي
وَالِدٌ عَنْ وَلَدِهِ وَلَا مَوْلَىٰ ذُوهُ جَاذِعٌ عَنْ وَالِدِهِ
شَيْئًا إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّكُمُ الْهَيْوَةُ الدُّنْيَا
وَلَا يَغُرَّكُم بِاللَّهِ الْغُرُورُ ④

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ
مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا كُتِبَ عَلَيْهَا
وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرٌ ⑤

(੩੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸਜਦਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੩੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਅਲਫ਼, ਲਾਮ, ਮੀਮ { = ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ। }। ੨।

الْم

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ (ਜਿਸ ਦੀ ਇਹ ਇਕ ਸੂਰਤ ਹੈ) ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਇਕ ਯਕੀਨੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੩।

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

ਕੀ ਓਹ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬੰਦੇ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ) ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਰਣ ਵਾਲੀ (ਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ) ਪੁਸਤਕ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਸਕੇਂ, ਜਿਸ ਵਲ ਕਿ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਸਕਣ। ੪।

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۚ بَلْ هُوَ الْخَيْرُ مِنْ
رَبِّكَ لِيُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَنَّهُمْ مِنْ نَذِيرٍ
مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਾਰੇ ਨੂੰ ਛੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਅਰਬ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਨਾ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਫਾਰਸ਼ੀ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? 14।

ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪਤਾਲ ਤਕ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵਿਉਂਤ ਨਾਲ ਸਥਾਪਨ ਕਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਉਸ ਵਲ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜੋ ਅਜੇਹੇ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ² ਬਰਾਬਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੁਸੀਂ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਚੜ੍ਹਨਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। 15।

ਇਹ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ (ਅੱਲਾਹ

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ مَا لَكُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا شَفِيعٍ أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ ①

يَذِيرُ الْأَمْرَ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ ثُمَّ يَعْرُجُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ أَلْفَ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ②

ذَٰلِكَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ③

¹ਅਰਥਾਤ—ਛੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ; ਜਾਂ ਛੇ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਮਾਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲੰਮਾ ਸੀ। “ਯੋਮ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁੱਲ ਨਾਲ “ਯੋਮ” ਦਾ ਅਰਥ ਸੂਰਜ ਉਠੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਅਸਤ ਹੋਣ ਤਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੋਸਾਂ ਵਿਚ “ਯੋਮ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅੱਲਵਕਤ ਮੁਤਲਾਕਨ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਮਾਂ ਤਾਵੇਂ ਉਹ ਕਰੋੜ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਅਰਬ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੰਮਾ ਹੋਵੇ, “ਯੋਮ” ਹੀ ਅਖਵਾਏਗਾ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਛੇ ਜੁਗਾਂ ਜਾਂ ਛੇ ਦੌਰਾਂ ਵਿਚ, ਭਾਵੇਂ ਹਰੇਕ ਜੁਗ ਜਾਂ ਦੌਰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਲੰਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਤਵਾਂ ਜੁਗ ਰਚਨਾ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਦਾ ਆਇਆ ਸੀ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅਰਸ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਉਤਾਰਨਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਾਣੇ ਉਸ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਪਰਗਟ ਦੇਗ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਸਕਲ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

²ਬਹਾਈ ਲੋਕ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅਸੂਧ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਦੇਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਮਨਸੂਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਬਹਾਈ ਮਤਿ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਲੈ ਲਈ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪਸ਼ਟ ਹਨ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਮਗਰੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਮਨਸੂਖ ਹੋਣ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਮਨਸੂਖ ਤਾਂ ਇਕ ਆਇਤ ਨਾਲ ਇਕ ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਤਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਗ ਵਿਚ ਨਿਰਬਲ ਹੁੰਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਇਕ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤਾ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਮੁੜ ਪੱਕੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਨ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ; ਸੋ ਇਸੇ ਹੀ ਸੂਰਤ ਦੀ ਦਸਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁਣ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ।

ਹੀ) ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ^੧
ਹੈ।੨।

ਉਸ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ
ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ (ਆਦਿ ਕਾਲ
ਵਿਚ) ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ
ਸੀ।੨।

ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਨੂੰ ਇਕ ਤੁੱਛ ਪਾਣੀ ਦੇ ਤਤ ਤੋਂ,
(ਅਰਥਾਤ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ।੩।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ
ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਫੂਕੀ^੨ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੰਨ,
ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ
ਹੀ ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।੧੦।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ
ਵਿਚ ਗੁਮ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ
ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। (ਇਹ ਲੋਕ
ਇਸ ਨਵੀਂ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਦੇ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ
ਹਨ); ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ^੩ ਹਨ।੧੧।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਜਮਦੂਤ—
ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—
ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿੰਦ ਕੱਢੇਗਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ
ਜਾਓਗੇ।੧੨। (ਰਕੂਅ ੧)

الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنسَانِ
مِنْ طِينٍ ۝

ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهُ مِنْ سُلَالَةٍ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ۝

ثُمَّ سَوَّاهُ وَنَفَخَ فِيهِ مِن رُّوحِهِ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ۝

وَقَالُوا إِذَا ضَلَلْنَا فِي الْأَرْضِ أَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ
بَلْ هُمْ بِلِقَائِ رَبِّهِمْ كَفُورُونَ ۝

قُلْ يَتُوبُ فَمَنْ مَّاكَ الْيَوْمَ الَّذِي وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ
إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸਰੀਰ ਦੀ ਪੂਰਣਤਾ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਆਤਮਾ ਫੂਕੀ ਸੀ ਤੇ ਆਤਮਕ ਪੂਰਣਤਾ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਤੇ ਅਕਾਸ਼
ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਕੇਵਲ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ੇਖ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਪ੍ਰਭੂ
ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੇ ਦੰਡ-ਵਲ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ^੧ ਜਦ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ^੨ ਸੁੱਟੀ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਅਸੀਂ (ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ) ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੁਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਤਾ ਦੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰੀਏ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਕੀਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ^੩। ੧੩।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ, ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦੇ^੪, ਪਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਨਰਕ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਿੰਨਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਆਂਗਾ। ੧੪।

ਸੋ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਹਲਾਕਤ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦੇਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖੋ ਅਤੇ (ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਵੀ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਵਾਹ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਹੈ)। ੧੫।

وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُرْمُونِ أَنَا إِسْرَارٌ وَهُمْ عَنْ نَارِهِمْ رِيًّا أُنْزِلَتْ سَاجِدًا فَارْجِعْنَا لَعْمَلِ صَالِحًا إِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٣﴾

وَلَوْ شِئْنَا لَآتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدًى بَهَا وَلَكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّي لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ ﴿١٤﴾

فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا إِنَّا نَسِينَاكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٥﴾

^੧“ਤਰਾਆ” ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਦੇ “ਸਫਉਲ” ਆ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ” ਕੀਤਾ ਹੈ; ਵੇਖਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਰੁਉਸ” ਦਾ ਬਹੁ ਵਚਨ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਵਚਨ ਦੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

^੩ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਸਰਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਲ ਲੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਤੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਓਹ ਅਤਿ ਹੀਣਤਾ ਤੇ ਸਰਮਿੰਦਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

^੪ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪਦਾਂ ਦੇ ਏਹ ਅਰਥ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਕਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਤੇ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਚੇਤਾ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਦੇ ਹੋਏ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੬।

(ਅਤੇ) ਓਹਨਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਦੇ ਪਹਿਲੂ (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਸਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ) ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਬਚਨ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਸਿਮਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੇਖੇ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੧੭।

ਅਤੇ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਅੱਖਾਂ ਠੰਡੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੁਕਾ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ੧੮।

ਕੀ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਵਰਗਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨਮੁਖ ਹੈ? ਏਹ ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ੧੯।

ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਯੋਗ ਸਵਰਗ ਮਿਲਣਗੇ। ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ੨੦।

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ⑩

تَجَاوَزَ جُنُوبَهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ⑪

فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑫

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَا يَتَوَنَّنَ ⑬

أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑭

ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਫਾਅ” ਪਦ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹੋ ਯੋਗ ਹੈ।

ਜੋ ਮਨਮੁਖ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਰਕ ਮਿਲੇਗਾ, ਜਦ ਕਦੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਮੁੜ ਉਸੇ ਵਲ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਨਰਕ ਦਾ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਚੱਖੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ।੨੧।

ਅਤੇ ਉਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ (ਇਸ ਜਗ ਦਾ) ਛੋਟਾ ਕਸ਼ਟ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਖਾਇਆ ਜਾਏਗਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ (ਸਾਡੇ ਵਲ) ਪਰਤ ਆਉਣ (ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਕੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚ ਜਾਣ) ।੨੨।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਓਹ ਵੇਹ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੌੜ ਲਏ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਵਾਂਗੇ ।੨੩।

(ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ । ਸੋ ਤੂੰ ਵੀ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮਿਲਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਾ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਪੁਸਤਕ) ਨੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ।੨੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਮਾਮਾਂ ਬਣਾਏ ਸਨ, ਜੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ^੧

وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ
يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ مُنْعُوا عَذَابَ
النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ①

وَلَنَذِيرَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَى دُونَ الْعَذَابِ
الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ②

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا
إِنَّا مِنَ الْمُنْجِرِينَ مُنْتَقِمُونَ ③

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ
لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ④

وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ إِمَّةً يَهْدُونَ بِأَمْرِنَا لِنَصْرِهُ ⑤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਭੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਓ ।

^੨"ਸਬਰੁਨ" ਦਾ ਅਰਥ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਕਦੇ ਜਗ ਵਿਚ ਅਧਰਮੀ ਪਸਰ ਗਈ ਤੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਅਧਰਮੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉੱਤੇ ਡਟੇ ਰਹੇ ਸਨ; ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਜ਼ੁਲਮ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਝੱਲੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਮਾਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਓਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਹੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਣ, ਜਾਣੇ, ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਇਕ ਅਫ਼ਸਰ ਬਣ ਜਾਣ ।

ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਉੱਤੇ ਪੂਰਾ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ । ੨੫।

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਏਹਨਾਂ— ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਵਾਲਿਆਂ— (੩) ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਹਰੇਕ ਉਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਓਹ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ । ੨੬।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ (ਅਤੇ ਹੁਣ) ਏਹ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤੁਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ, ਪਰ ਕੀ ਓਹ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ ? । ੨੭।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੰਜਰ ਬੁਝਿੰ ਵਲ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਹਿਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ । ਸੋ ਉਸ (ਪਾਣੀ) ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀ ਉਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਵੀ ਚਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਆਪ ਵੀ ਖਾਂਦੇ ਹਨ । ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ? । ੨੮।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਫਤਹਾ* ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਦ ਆਏਗੀ ? । ੨੯।

ਉਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਫਤਹਾ* ਦੇ

وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يُوقِنُونَ ⑩

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُم يَوْمَ الْقِيَمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ⑪

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَسْتُونَ فِي مَسْكِئِهِمْ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً ۚ أَفَلَا يَسْمَعُونَ ⑫

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ ۖ أَفَلَا يُبْصِرُونَ ⑬

وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْفَتْحُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑭

قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِيمَانُهُمْ

*ਇਸ ਥਾਂ “ਫਤਹ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਉਸ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਖਬਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਫੇਰ ੨੭ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੁਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਕੀ ਏਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵਾਗੀ ਵੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ? ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਦੇਸ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਜਿਹਾ ਦੰਡ ਵੀ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ ।

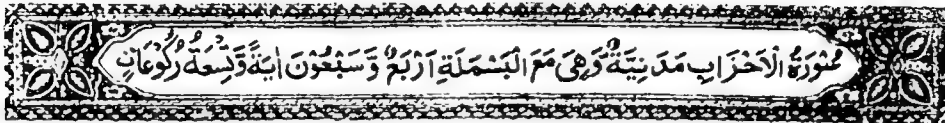
*ਫਤਹ ਸਮੇਂ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕੁਝ ਮਾਇਕ ਲਾਭ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਇਨਾਮ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਫ਼ੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਓਹ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਣ, ਅਰਥਾਤ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦਿਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ।

ਇਨ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ
ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਵੀ
ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢਿਲ ਹੀ
ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੩੦।

وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ①

ਸ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਦੇ ਅੰਤ)
ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ। ਓਹ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਤਕ ਅਜੇ ਹੋਰ
ਉਡੀਕ ਕਰਨ। ੩੧। (ਰਕੂਅ ੩)

فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرِ إِنَّهُمْ مُنْتَضِرُونَ ②

(੩੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਇਹਜ਼ਾਬ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੭੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੯ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹੇ ਨਬੀ! ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦਾ ਰਹੁ
ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਪਟੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ
ਮੰਨਿਆ ਕਰ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨।

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ②

ਅਤੇ ਤੂੰ (ਕੇਵਲ) ਉਸ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪੋਰਵੀ
ਕਰ, ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ
ਤੇਰੇ ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ
ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੩।

وَاتَّبِعْ مَا نُوحِيَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ③

ਅਤੇ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਿਆ ਕਰ,
ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਕਾਰਸਾਜ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ
ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ੪।

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ④

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਦੋ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ (ਕਈ ਵਾਰ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ) ਮਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਲਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੫।

(ਇਹੋ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ (ਪਾਲਕ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਪਾਂ ਦਾ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਕਿਹਾ ਕਰੋ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵੱਡੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਦਾ ਕਰਤਵ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਪਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ-ਭਰਾ ਹਨ ਤੇ ਧਰਮ-ਮਿੱਤਰ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਜਿਸ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਪੱਕੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਬੈਠੇ ਹਨ, (ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਨਿਧਾਨ ਹੈ ੬।

(ਇਹ) ਨਬੀ ਸ਼ਰਫਾਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ^੧ ਅਤੇ

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلِيلَيْنِ فِي جُوفِهِ وَمَا جَعَلَ
أَزْوَاجَكُمْ الَّتِي تَظْهَرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ
أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ
يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ⑤

أَدْعُوهُمْ لِأَبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِن لَّمْ
تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ
وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِن مَّا
تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ⑥

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَنزَوْنَاهُ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਦਸਣੀਆਂ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣਾ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਯੋਗ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕੇ ਨਬੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸੰਕੇਚ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਨਬੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧਰਮ-ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਵਾਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਬੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਰਫਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਦਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਓਹ ਲੁਕਾਈਆਂ ਨਾ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਓਹ ਪਰਗਟ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਧਰਮ-ਪਤਨੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਲੁਪਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖੀ। ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਬੀ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਨਬੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਉੱਮਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਧਰਮ-ਪਤਨੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉੱਮਤ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕਲ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤਤਾਂ ਵਿਚ ਨਸ ਜਾਂਦੀ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਕਈਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਗ਼ੈਰ ਸਾਕਾਂ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ-ਲੂਆਂ ਤੇ ਹਿਜ਼ਰਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨਾ (ਯੋਗ ਹੈ)। ਇਹ ਗੱਲ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਜਾ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੋਤੇ ਕਰੋ,) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਈ ਗਈ ਇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਉਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ "ਨੂਹ", "ਇਬਰਾਹੀਮ", "ਮੂਸਾ" ਤੇ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ" ਤੋਂ ਵੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਇਕ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਣ ਲਿਆ ਸੀ। ੮।

ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਸੱਚਿਆਰਾਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਛਗਿਛ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੯। (ਰਕੂਅ ੧)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਉਸ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਚੋਤੇ ਕਰੋ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਫ਼ੌਜਾਂ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਇਕ ਹਵਾ 2

أَمْهَتُهُمْ وَأَوْلُوا الرَّحَامَ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ
فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَنْ
تَفْعَلُوا إِلَىٰ أُولِيكُم مَّعْرُوفًا كَانَ ذَٰلِكَ فِي الْكِتَابِ
مَسْخُورًا ۝

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ
نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ
وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِّيثَاقًا عَلِيمًا ۝

لَيَسْأَلَنَّ الضَّالِّينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ
عَذَابًا أَلِيمًا ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ
جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ

¹ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸੂਰਤ ਅਲਿ-ਇਮਰਾਨ ਦੀ ਆਇਤ ੮੨ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਬੀ ਦੀ ਮੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਲਈ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

²ਇਸ ਵਿਚ ਇਹਜ਼ਾਬ ਦੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਜਦ ਕਿ ਵੇਰੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣ ਦਾ ਆਸਵਾਨ ਸੀ, ਵੱਡੀ ਹਵਾ ਦਾ ਝੱਖੜ ਝਲ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਵੇਰੀ ਦੇ ਕਈ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤੰਬੂਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਗਾਂ ਬੁੱਝ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਰਬ ਦੇ ਲੋਹ ਬਦ-ਸਗੂਣੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਰਨੈਲ ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਲੇ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ ਸਨ।

ਭੇਜੀ ਸੀ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਦਲ ਭੇਜੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੦।

(ਹਾਂ, ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਚੋਤੇ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ, (ਅਰਥਾਤ ਪਹਾੜ ਵੱਲੋਂ ਵੀ) ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ, (ਅਰਥਾਤ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ) ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਆ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਜਦ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਪਥਰਾ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਲਜੇ ਧੜਕਦੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਆ ਗਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸ਼ੱਕੇ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸੀ। ੧੧।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਇਕ (ਵੱਡੀ) ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੨।

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਤੇ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਕਪਟੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗ ਸੀ, ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਕ ਝੂਠਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੩।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਹੇ 'ਮਦੀਨੇ' ਦੇ ਵਸਨੀਕੋ ! ਹੁਣ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ (ਇਸਲਾਮ ਦਾ) ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਨਬੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਘਰ ਵੇਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੋਣ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਵੇਰੀ ਦੀ ਮਾਰ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਓਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨੱਸਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ੧੪।

تَرَوْنَهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ①

إِذْ جَاءُوكُم مِّن فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْ أَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَنَظَرُوا بِاللَّهِ الظُّنُونًا ②

هَٰذَا لِكَيْ تُبَيِّنَ الْمُؤْمِنُونَ وَتُزِيلَ اللَّزِيلَةُ ③

وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَّرَضٌ مُّآوَاةُنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ④

وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مَقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا ⑤

ਅਤੇ ਜੋ 'ਮਦੀਨੇ' ਦੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਫੌਜਾਂ) ਚਾੜ੍ਹੀਆਂ ਜਾਣ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵੱਲੋਂ) ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲੈਣਗੇ, ਪਰ ਓਹ ਇਸ (ਮਦੀਨੇ) ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਬੌੜਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਰਹਿ ਸਕਣਗੇ^੨ ੧੫।

ਅਤੇ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਕਪਟੀਆਂ) ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਪਿਠ ਨਹੀਂ ਦਿਖਾਉਣਗੇ (ਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਡਟੇ ਰਹਿਣਗੇ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਣ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ੧੬।

ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਮੌਤ ਜਾਂ ਕਤਲ ਤੋਂ ਨੱਸਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਨੱਸਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ। ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਲਾਭ^੩ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੋਗੇ ੧੭।

ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕੌਣ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ—ਜਦ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ—ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਜਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, (ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਸਖਣਾ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈ?) ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਨਾ ਕੋਈ ਤੁਹਾਡਾ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਸਹਾਇਕ, (ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਆਏਗਾ ੧੮।

وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ آفَاطِهَا ثُمَّ سُلُوا الْفِتْنَةَ
لَأَنُوهَا وَمَا تَلَبَّثُوا فِيهَا إِلَّا بَسِيرًا ⑤

وَلَقَدْ كَانُوا عَاهِدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يُؤْتُوا
الْأَذَىٰ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا ⑥

قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فُورْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوْ
الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُمْتَعُونَ إِلَّا قَلِيلًا ⑦

قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِيكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ
سُوءًا أَوْ أَمَرَ بِكُمْ خَيْرًا ⑧ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ
مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ⑨

^੧ਇਸ ਥਾਂ 'ਵਾਉ' ਹੈ, ਪਰ 'ਵਾਉ' 'ਪਰ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਵੇਰ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਪਟੀ ਹੀ ਹੋਵੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨੱਸਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਥਲ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ; ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਮ-ਯੁਧ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਲ ਆ ਜਾਓ ਤੇ ਧਰਮ-ਯੁਧ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਵੋ ਅਤੇ ਓਹ ਆਪ ਵੀ ਵੇਰੀ ਦਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਟਾਕਰਾ^੧ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੯।

ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਵੱਡੀ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤਕ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜ ਜਾਏ) ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਏ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੋਗਾ ਕਿ ਓਹ ਤੇਰੇ ਵਲ ਇਉਂ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਡੇਲੇ ਚੱਕਰ ਕਟ ਰਹੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਤ ਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਵਿਚ ਫਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਡੇਲੇ ਹਨ—ਫੇਰ ਜਦ ਸਹਿਮ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਵਾਂਗ ਵੱਢਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਚਲਾਉਂਦੇ^੨ ਹਨ। ਓਹ ਹਰੇਕ ਭਲਾਈ ਬਾਰੇ ਕੰਜੂਸੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ (ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ।) ਏਹ ਲੋਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਤਨ ਨਿਹਫਲ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਡੀ ਸੋਖੀ ਸੀ। ੨੦।

ਅਤੇ ਏਹ ਲੋਕ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਕਾਸ਼,) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੇਨਾ ਅਜੇ ਨਾ ਗਈ ਹੋਵੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੇਨਾ ਮੁੜ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਬਾਂਝੀ ਓਹ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਓਹ

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْعَوَاقِبَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلْهُمْ الْبِنَاءُ وَلَا يَأْتُونَ الْبَاسَ إِلَّا قَلِيلًا ⑨

أَشِخَّةٌ عَلَيْكُمْ ۚ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ سَرَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْتَبَا عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِأَلْسِنَةٍ حِدَارٍ أَشِخَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ⑩

يَحْسَبُونَ الْإِحْرَابَ لَمْ يَذُفُّوا وَإِنْ يُبَاتِ الْإِحْرَابَ يَوْمَئِذٍ لَأَوَّاهٌ ۚ بَادُونَ فِي

^੧ਇੱਥੇ “ਕਲੀਲ” ਪਦ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਕਲੀਲ” ਪਦ ਉੱਕੀ ਹੀ ਨਾਂਹ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮਿਹਣੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜੰਗਲੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਸ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ (ਅਤੇ ਹੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ!) ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ (ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ) ਇਹ ਪੁੱਛ ਗਿਫ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ (ਕਿ ਅਜੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ) ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ (ਲੋੜ ਸਮੇਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਯੁਧ ਨਾ ਕਰਦੇ। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ) ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਦਿਨ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ, (ਜਿਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੨੨।

ਚੁਨਾਂਚਿ^੧ (ਵੇਖੋ ਕਿ) ਜਦ ਸੱਚੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਕੇ ਆਈ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਸੈਨਾ^੨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੇ ਸੱਚ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਾਇਆ ਸੀ। ੨੩।

ਓਹਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਸੱਚਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਜੇ ਕਈ ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਲੜਦੇ ਲੜਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ) ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਜੇ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ

الْأَغْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَاءِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتِلُوا إِلَّا قَلِيلًا ۝

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ۝

وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْإِخْرَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ۝

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ

^੧ਕਈ ਵਾਰ “ਵਾਉ” “ਚੁਨਾਂਚਿ” ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਇਹਜ਼ਾਬ ਦੇ ਹੱਲੇ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਉਸ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਕਮਰ ਆਇਤ ੪੬ ਤੇ ਸੂਰਤ ਸੁਆਦ ਆਇਤ ੧੨)

ਨੇ ਆਪਣੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਹੀਂ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ੧੨੪।

ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਅਜੇਹੇ ਸੱਚਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਦਕ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਚਾਹੇਗਾ ਤਾਂ ਕਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੨੫।

ਅਤੇ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰੋਧ ਸਣੇ (ਮੱਦੀਨੇ) ਵਾਪਸ ਪਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪ ਯੁਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਤਾਕਤਵਰ (ਤੇ) ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੧੨੬।

ਅਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ (ਹੱਲਾ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਕਿਲਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਭੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੇ ਇਕ ਧੜੇ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ੧੨੭।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਰਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਵੀ ਜਿਸ ਤੇ ਅਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਧਰੇ ਸਨ ਅਤੇ

فَمِنْهُمْ مَنْ قَتَلَ نَجْدَةً وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ ۚ وَمَا
بَدَلُوا بُدْيًا
لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصّٰدِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْكَٰفِرِينَ
اِنْ شَاءَ اَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا
رَّحِيْمًا ۝

وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِمِطَاطِهِمْ لَمْ يَنْالُوْا خَيْرًا
وَكٰفٰى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا
عَزِيْزًا ۝

وَاَنْزَلَ الَّذِيْنَ ظَاهَرُوْهُمْ مِنْ اٰهْلِ الْكِتٰبِ مِنْ
صِيَاحِيْنِهِمْ وَقَذَفَ فِيْ قُلُوْبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيْقًا
تَقْتُلُوْنَ وَتَاسِرُوْنَ فَرِيْقًا ۝

وَاَوْزَرْتُمْ اَرْضَهُمْ وَاَيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا

ਅਰਥਾਤ—“ਸ਼ੇਰ” ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ। ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ। ਇਹਜਾਬ ਦਾ ਯੁਧ ਸ਼ੇਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤਾਂ “ਹੁਦੈਬੀਆ” ਦੇ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਵੀ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਧਰਤੀ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫਤਹ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਸੋ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵੇਰੀ ਧੜੇ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਰੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਸਹਿਮਤ ਹਨ ਕਿ “ਸ਼ੇਰ” ਦੀ ਲੜਾਈ “ਇਹਜਾਬ” ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਈ ਸੀ।

ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ (ਇੱਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨੮। (ਰਕੂਅ ੩)

ਹੇ ਨਬੀ ! ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਔਸ਼ਵਰਜ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਜ-ਧਜ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋ, ਤਾਂ ਆਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਮਾਇਕ ਸਾਧਨ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ (ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ) ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ੨੯।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਘਰ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸਲਾਮ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਫਲ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩੦।

ਹੇ ਨਬੀ ਦੀ ਤੀਵੀਓ ! ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਉੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰੇਗੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੇਡ ਦੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸੋਖੀ ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜੀ ਵੀ (ਤੀਵੀ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਉਸ (ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਨ) ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਕਰੇਗੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵੀ ਦੂਣਾ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੀ (ਤੀਵੀ) ਵਾਸਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਰਿਜ਼ਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੩੨।

ਹੇ ਨਬੀ ਦੀ ਪਤਨੀਓ ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਲਓ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਤੀਵੀਆਂ ਜੋਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਚਿਥ ਚਿਥ ਕੇ

لَمْ تَطْوَها، وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۖ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأَسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٣٠﴾

وَإِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣١﴾

يُنِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَعَّفَ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ، وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿٣٢﴾

وَمَن يَفْعَلْ مَعَهُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣٣﴾

يُنِسَاءَ النَّبِيِّ لَسَنَ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْنَ

“ਫਾਹਿਸ਼ਾ” ਹਰੇਕ ਉਸ ਭੇਡੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਭੰਡ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੋਵੇ; ਚੂੰਕਿ ਨਬੀ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਨੇਕੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕੰਮ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੋ ਉੱਚੀ ਨੇਕੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਨੇਕੀ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ “ਫਾਹਿਸ਼ਾ” ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ।

(ਮਸਮਰੀਆਂ ਨਾਲ) ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਭੇਡੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਬੈਠੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਹਾ ਕਰੋ। ੩੩।

ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੀਆਂ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਅਗਿਆਨਤਾ (ਏ ਈਗਾਂ) ਵਾਂਗ ਆਪਣੀ ਸਜਾਵਟ (ਓਪਰੇ ਲੋਕਾਂ ਅੱਗੇ) ਪਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ (ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜਕਾਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਸਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੀਆਂ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਹੇ ਨਬੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ! ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਗੰਦਗੀ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਕ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩੪।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਯੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਮੁਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੩੫।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੂਰਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਤੀਵੀਆਂ; ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ, ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਤੀਵੀਆਂ; ਪੂਰਨ ਸੱਚਿਆਰ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸੱਚਿਆਰ ਤੀਵੀਆਂ, ਪੂਰਨ ਸੰਤੋਖੀ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸੰਤੋਖੀ ਤੀਵੀਆਂ; ਪੂਰਨ ਨਿਰਮਾਣ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਨਿਰਮਾਣ ਤੀਵੀਆਂ; ਪੂਰਨ ਦਾਨੀ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਦਾਨੀ ਤੀਵੀਆਂ; ਪੂਰਨ ਸਹਿਨਸੀਲ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸਹਿਨਸੀਲ ਤੀਵੀਆਂ; ਪੂਰਨ ਜਤੀਸਤੀ ਮਰਦ ਤੇ ਪੂਰਨ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ; ਅੱਲਾਹ

فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ
وَقُلْنَ قَوْلًا مَّعْرُوفًا ۖ

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ
الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ
اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ
الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ۝

وَأَذْكُرَنَّ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ۝

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَالْقَنَاتِ وَالْقَنَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَ
الصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ
وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّالِحِينَ وَالصَّالِحَاتِ
وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ

ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਰਦ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ—ਏਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵੱਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸਾਧਨ ਤੇ ਵੱਡਾ ਇਨਾਮ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ੩੬।

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਬਰਧਾਲੂ ਮਰਦ ਜਾਂ ਸਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਂ ਲਈ ਇਹ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਕਿਸੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ (ਫੇਰ ਵੀ) ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਥੱਕਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩੭।

ਅਤੇ (ਹੇ ਨਬੀ! ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰ) ਜਦ ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੇ ਤੂੰ ਵੀ ਇਨਾਮ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਰੱਖ ਰੱਖ (ਤੇ ਤਲਾਕ ਨਾ ਦੇ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਗੱਲ^੧ ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਪਰਫਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹੇਂ। ਸੋ ਜਦ ਬੈਦ ਨੇ ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਬਾਰੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਾਕ

كَبِيرًا وَالذِّكْرُ إِذْ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ۝

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَىٰ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَفْعَلْ فَإِنَّهُ يَفْعَلْ فَقَدْ ضَلَّ صُلًى مُبِينًا ۝

وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ

^੧ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ^੧ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਜਰਤ “ਜੈਨਬ” ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਸਨ; ਤਾਂ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਰਧਾ-ਭਗਤੀ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਨਾ ਲਗ ਜਾਵੇ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ^੧ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਹਜਰਤ “ਜੈਦ” ਹਜਰਤ “ਜੈਨਬ” ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਲੁਪਤ ਰੱਖ ਕੇ ਹਜਰਤ “ਜੈਦ” ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸੋਚਾ ਨਾ ਕਰਨ ਕਿ ਪਤਿਵੇਤ ਘਰਾਣੇ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਇਕ ਗ਼ੁਲਾਮ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੇ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ^੧ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕਰਤਵ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਸਗੋਂ ਕਲੋਸ ਪੁਆ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜਰਤ “ਜੈਨਬ” ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ^੧ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਅਰਸਾ ਉੱਤੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਜਗ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜਰਤ “ਜੈਨਬ” ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਆਪ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। (ਵੇਖੋ ਸੀਰਤੁਨ ਹਲਬੀਆ ਜਿਲਦ ੩, ਪੰਨਾ ੩੪੦)

لَا يَكُونُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجٍ أَدْعَىٰ بِهِمْ
إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ۝

ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ) ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਭੀਵੀ) ਦਾ ਵਿਆਹ^੧
ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ
ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਾਲਕ (ਪੁੱਤਰਾਂ) ਦੀਆਂ
ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਮਿਲ ਜਾਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ
ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕਾ ਨਾ
ਰਹੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹਰ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ੩੮।

مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ
اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا
مُقَدَّرًا ۝

ਨਬੀ ਦੇ ਸਿਰ ਉਸ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਜੋ ਉਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ
ਨੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।
ਏਹੋ ਮਰਯਾਦਾ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ
ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਇਕ ਅਟੱਲ
ਚੀਜ਼ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਟਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ)। ੩੯।

الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ
أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ۝

(ਏਹੋ ਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਰਸੂਲਾਂ
ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ) ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ
ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਸਨ ਤੇ
ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ ਸਨ,
ਅਰਥਾਤ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਚੋਖਾ ਹੈ। ੪੦।

مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ

(ਹਜ਼ਰਤ) ‘ਮੁਹੰਮਦ’ (ਸਾਹਿਬ) ਤੁਹਾਡੇ ਢਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ
ਵੀ ਗਭਰੂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਹਨ, (ਨਾ
ਹੋਣਗੇ^੨), ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਹਨ; ਸਗੋਂ (ਇਸ
ਤੋਂ ਵੀ ਵਧ ਕੇ ਸਾਰੇ) ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਮੁਹਰ^੩ ਹਨ ਅਤੇ

^੧ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਹਿਲੇ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ (ਸਾਹਿਬ) ਜੀ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਜ਼ੇਨਬ”
ਨਾਲ ਨਿਕਾਹ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਜ਼ੋਵਜਨਾਕਾਹਾ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ
ਉਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਰਮ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਖ਼ਲ
ਜਾਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਉਹ ਉਸ ਵਲ ਹੀ ਮਨਸੂਬ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਚੂੰਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਨਿਕਾਹ ਦਾ
ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਰਤਬ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਮਾ ਕਾਨਾ ਮੁਹੰਮਾਦੁਨ ਅਬਾ ਆਹਾਦਿਨ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ “ਕਾਨਾ” ਪਦ
ਖ਼ਵਿੱਤ ਤੇ ਭੂਤਕਾਲ ਦੇਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ
ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ (ਸਾਹਿਬ) ਕਿਸੇ ਗਭਰੂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਨਾ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੋਣਗੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਆਪ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਤੇ ਆਪ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ “ਨਬੂਵਤ” ਜਾਂ
“ਵਲਾਇਤ” ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਮੁਹਰ ਦੀ ਥਾਂ “ਅੱਤਲੇ ਨਬੀ” ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ,
ਪਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸਾਡੀ ਪੁਜੀਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ (ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਮਿਅਰਾਜ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏ,→

ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੧।

(ਰਕੂਅ ੫)

اللَّهُ وَحَاتَمَ اللَّيْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝

ਹੋ ਬਰਧਾਲੂਓ ! ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਸਦਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੪੨।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ۝

ਅਰਥਾਤ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਉਸ ਦੀ ਉਮਤਤੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੪੩।

وَسَبِّحْهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ۝

ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ

هُوَ الَّذِي يُصَلِّيْ عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ

← ਤਾਂ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਇਉਂ ਬਣਦੀ ਹੈ :—

ਸਿਦਰਾਬੁਲ ਮੁਨਤਹਾ (ਅੰਤਲਾ ਟਿਕਾਣਾ)	ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
ਸਤਵਾਂ ਅਕਾਸ਼	ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਜੀ
ਛੇਵਾਂ ਅਕਾਸ਼	ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਸਾ” ਜੀ
ਪੰਜਵਾਂ ਅਕਾਸ਼	ਹਜ਼ਰਤ “ਹਾਰੂਨ” ਜੀ
ਚੌਥਾ ਅਕਾਸ਼	ਹਜ਼ਰਤ “ਇਦਰੀਸ” ਜੀ
ਤੀਜਾ ਅਕਾਸ਼	ਹਜ਼ਰਤ “ਯੂਸਫ” ਜੀ
ਦੂਜਾ ਅਕਾਸ਼	ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਯਹਯਾ” ਜੀ
ਪਹਿਲਾ ਅਕਾਸ਼	ਹਜ਼ਰਤ “ਆਦਮ” ਜੀ

ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ

ਇਸ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਚਨਾ ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਖੜਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਆਦਮ’ ਜੀ ਉੱਤੇ ਹੀ ਪਵੇਗੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅੰਤ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਪਵੇਗੀ। ਜਾਣੋ, ਸਭ ਤੋਂ ਅੰਤਲਾ ਨਬੀ ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੇ ਉਸ ਹਦੀਸ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਆਦਮ’ ਅਜੇ ਸਾਜਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ “ਖ਼ਾਤਮੁਨ-ਨਬੀਯੀਨ” ਸੀ। ਤਾਂ ਵੀ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪਦਵੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਲਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਜੇ ਜਦ ਮਿਅਰਾਜ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਪਦਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਆਖਰੀ ਸਿਧ ਹੋਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਇਹ ਅਰਥ ਠੀਕ ਹੀ ਰਹੇ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਖਤਮ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਦਵੀ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਹੈ।

ਲਈ ਅਰਦਾਸ¹ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ (ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇ ਕਿ) ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼² ਵਲ ਲੈ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ-ਲੂਆਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਹੈ। ੪੪।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਓਹ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ, ਅਰਦਾਸ ਦੀ ਸੁਗਾਤ ਸਲਾਮਤੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਮਿਲੇਗੀ³, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤਿਆਰ ਕਰੇਗਾ। ੪੫।

ਹੇ ਨਬੀ ! ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ (ਸਾਰੇ ਜਗ ਦਾ) ਨਿਗਰਾਨ⁴ ਵੀ ਹੈਂ ਤੇ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ) ਖੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈਂ। ੪੬।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਸ ਵਲ ਸੌਂਦਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਇਕ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਹੋਇਆ ਸੂਰਜ⁵ ਬਣਾ ਕੇ (ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ)। ੪੭।

الْقُلُوبِ إِلَى التَّوَرِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ۝

نَجَّيْنَاهُمْ يَوْمَ يُلْقَوْنَ سَلَطًا وَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا ۝

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ۝

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِآذِنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ۝

¹ਇਸ ਥਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਲਈ “ਯੂਸੱਲੀ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਲਈ “ਯੂਸੱਲੀ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮਿਹਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਦ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਦਾਸ ਜਾਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਰੱਖ ਕੇ “ਯੂਸੱਲੀ” ਦੇ ਦੋ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਭਾਵ ਗਲਤ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ।

²ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਲ ਲੈ ਜਾਣਗੀਆਂ।

³ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਭਲੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਭੇਜਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਲਾਮਤੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਇਸ ਅੱਖਰੀ ਸਲਾਮ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਸੂਰਤ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਾਧਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

⁴ਨਿਗਰਾਨ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਦਰੰਗਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ :—

“لَسْجَا أَلْفِهِم بِمُسْتَبِيرٍ”

ਅਰਥਾਤ—ਤੈਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਦਰੰਗਾ ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਅਮਲੀ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਹੋਵੇਂਗਾ ਨਾ ਕਿ ਧੌਂਕੇ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇਂਗਾ।

⁵ਇਸ ਥਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਸੂਰਜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਦੀਵਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਪ ਤੋਂ ਚਾਨਣਾ ਲੈਂਕੇ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਜੋ ਜਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਚਾਨਣਾ ਲੈ ਕੇ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਮੁਸ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇਗੀ। ੪੮।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਪਟੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਦੇ ਨਾ ਮੰਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਦੇਣ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਕਰ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਤੇ ਕਾਫੀ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਹੈ। ੪੯।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਫੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾਓ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਫੁਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ "ਇੱਦਤ" (ਪੂਰੀ ਕਰਨ) ਦੀ ਮੰਗ ਕਰੋ। ਸੋ (ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਾਇਕ ਲਾਭ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਓ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਕਰ ਦਿਓ। ੫੦।

ਹੇ ਨਬੀ! ਤੇਰੀਆਂ ਫਰਤਮਾਨ ਪਤਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹ —ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਹਿਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਓਹ ਤੀਫੀਆਂ ਵੀ ਤੇਰੇ ਲਈ

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَن لَّهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَثِيرًا ۝

وَلَا تَطْغَى الْكَافِرِينَ وَالنَّفِيقِينَ وَدَعِ أَذْنَهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمِنْ تَعَوُّهُنَّ وَسَرَحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ۝

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَمْطَلْنَاكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَسَيِّتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمَتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ

ਪਤਨੀਆਂ ਤਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹਲਾਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੇਰ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਥਾਂ ਕਿਉਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਸੂਰਤ ਦੀ ਆਇਤ ੨੯ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਪਤਨੀਓ! ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰੀ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅੰਤਮ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਪਤਨੀ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿਹ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਪਤਨੀਆਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ, ਐਸ਼ਵਰਜ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਦੌਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੇ ਤਿਆਗ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਹੁਣ ਓਹ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯੋਗ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਖੁਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਖੁਲ੍ਹ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਸ ਥਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮਾਰੀਆ ਕੁਬਤੀਆ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ਮਾਰੀਆ ਹੋਰ ਲੜੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਜੰਗ ਵਿਚ ਫੜੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਫੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਮਾਰੀਆ ਨੂੰ ਮਿਸਰ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਧੂਸੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਦੇ ਸੁਗਤ ਵਜੋਂ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਉਹ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿਕਾਹ ਹੋਣਾ ਸਿਹ ਹੈ।

ਹਲਾਲ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇਰੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਜੰਗ ਮਗਰੋਂ ਤੇਰੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਿਆਏਗਾ। ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਚਾਚੇ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਤੇਰੀ ਵਫੀ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ, ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ —ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਹਿਜਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਂ ਵੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਨਬੀ ਅੱਗੇ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਕਿ ਨਬੀ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ, (ਇਹ ਸਭ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹਲਾਲ ਹਨ।) ਇਹ ਹੁਕਮ* ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ। ਬਾਕੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ) ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਦਾਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਵੱਡੇ ਜਾਣਨਹਾਰਾਂ ਹਾਂ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਭੀੜ ਨਾ ਬਣੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੫੧।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝੇਂ ਅੱਡ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝੇਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਸਕਦਾ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ

خَلَيْكَ الَّتِي هَاجَرْنَا مَعَكَ وَأَمْرًا مُؤَمِّنَةً إِنَّ
وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَنْتَحِلَهَا
خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا
فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ
يَكُنْ لَكَ يَوْمَ ذَلِكَ حَرْجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ⑤

تُرْجَى مِنْ تَشَاءُ مِنْهُمْ وَتَوَيَّ إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ
وَمَنْ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ
أَدْنَى أَنْ تَقْرَءَ أَعْيُنَهُمْ وَلَا يَقْرَأَ عَيْنُكَ بِمَا

*ਸਾਫ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵਿਰੋਧੀ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਖਾਮ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਉਤਾਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਛੁੱਟ, ਜਿਸ ਦਾ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਛੁੱਟ ਜੋ ਨਬੀ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਭੂਤਕਾਲ ਦੇ ਸਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ।

*ਅਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਨ। ਵੇਰੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਹੁਕਮ ਉਤਾਰ ਲਏ ਸਨ, ਪਰ ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਜਦ ਇਸ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਵੇਰੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ੰਕਾ ਨਿਰਮੂਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਖ਼ਾਸ ਖੁਲ੍ਹਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਆਇਤ ੩ ਤੋਂ ਵੀ ਏਹੋ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਤੀਵੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹਜਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਰਾਇ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਹੈ, ਆਪ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਰਾਹ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲਈ ਨਹੀਂ।

*ਇਸ ਆਇਤ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਤ ਇਹਜ਼ਾਬ ਦੀ ੨੯ ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਪਤਨੀਚੋਂ ! ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ, ਧਰਮ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਪਰਥਾਨ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਮੌਨੋ—

ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਵੇਂ,—
ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਵੇਂ; ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਕੋਈ
ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਕਰਤਵ ਉਸ ਗੱਲ ਦੇ
ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੀਤਲ
ਹੋਣ ਤੇ ਓਹ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਕੁਝ
ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਓਹ
ਸਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ,
ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ
ਹੈ। ੫੨।

ਤੇਰੇ ਲਈ^੧ (ਹੋਰ) ਤੀਵੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਯੋਗ
ਨਹੀਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਏਹੋ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਵਰਤਮਾਨ

اتَّبِعْتَهُنَّ كُلَّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ
اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ⑤

لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ

—ਏਸ ਦਿਓ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ
ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਚੁਪ ਹੀ ਰਹਿਣ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਮਲ
ਨਾਲ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਧਰਮ ਉੱਤੇ ਰਾਜੀ ਹਨ; ਮਾਇਆ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ
ਪਖ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੀਵੀਂ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੀ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ, ਪਰ ਮਰਦ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ
ਵੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ
ਉਹ ਇਹ ਸਮਝੇ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੀਨਦਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਏਹੋ ਹੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਮਾਇਆ ਲੈ ਕੇ ਅੱਡ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਤੇਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਨ ਦੇ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦੇਵੇ।
ਜਾਣੋ, ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਆਇਤਾਂ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ; ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ
ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਸਾਫ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਤ ਇਹਜ਼ਾਬ ਦੀ ਆਇਤ ੫੧ ਨੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ
ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਆਪ ਨਾਲੋਂ ਧਨ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ
ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਆਇਤ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਾਣੋ, ਆਪ ਦਾ ਵੀ ਏਹੋ ਫੈਸਲਾ ਸੀ ਕਿ ਏਹਨਾਂ
ਤੀਵੀਆਂ ਨੇ ਅਤਿ ਉੱਚਾ ਨਮੂਨਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਪੁਰ੍ਹ ਨੇ ਤਲਾਕ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਏਹਨਾਂ
ਤੀਵੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤਲਾਕ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸਾਥੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਆਪ ਦੇ ਸੁਭ ਆਚਰਣ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਸਨ। ਜਦ ਆਪ ਨੇ ਸਾਰਾ
ਮਾਮਲਾ ਪੁਰ੍ਹ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ; ਹੁਣ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਵੇਗਾ, ਠੀਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ “ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਪਦ “ਦੇਵੇਗਾ” ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਜੇ ਵਰਤਾਉ ਵੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕਰੇਗਾ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਓਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਗੀਆਂ
ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਵਤਰਾਉ ਨਿਅੰ ਪੂਰਤਕ ਦੇਗ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

^੨ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਖੁਲ੍ਹ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਵਰਤਮਾਨ ਪਤਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਦਲ
ਕੇ ਹੋਰ ਤੀਵੀਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਵਰਤਮਾਨ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲ →

ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ ਹੋਰ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਲਏ, ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੋਂ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ? ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ^੧ ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੁਹਾਡੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਹੋਣ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੫੩। (ਰਕੂਅ ੬)

ਹੇ ਸਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਨਬੀ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲਈ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, (ਆਪਣੇ ਆਪ) ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਜਾਇਆ ਕਰੋ; ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਸਰਤ ਤੇ ਕਿ ਖਾਣਾ ਪੱਕਣ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਨਾ ਬੈਠੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸ਼ੌਕ^੨ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਹਾਂ, ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਦਾ-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਇਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ਤੇ ਜਦ ਖਾਣਾ ਖਾ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਲ ਪਰਤ ਜਾਇਆ^੩ ਕਰੋ। ਇਹ ਗੱਲ, (ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਮੂਲ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ, ਜਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਜਾਣਾ) ਨਬੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ (ਤੁਹਾਡੇ ਕੌਮਲ ਭਾਵਾਂ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਕਰ ਕੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਤੋਂ ਝੱਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ

من أزواجٍ ولَوْ اعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ۖ

يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ نَبِذٍ إِنَّهُ وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذَى

← ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਨਿਕਾਹ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਤਿਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਫੈਸਲਾ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਜਿਵੇਂ ਯੋਗ ਸੰਮਝਣ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇੱਛਾ ਗੁਪਤ-ਪਰਗਟ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਮਲੂਮ ਹੋ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਉਸ ਇੱਛਾ 'ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਮਤਿਭੇਦ ਜਾਂ ਵਦਤੱਵਯਾਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹਨ ਕਿ "ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ" ਦਾ ਭਾਵ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਗੇਤਰ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਗ਼ਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦਾ ਪਿਛੇਤਰ ਹੈ ਜੋ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਕਤ ਤੀਵੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤੀਵੀਂ ਤੋਂ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਹਜ਼ਰਤ ਕਰ ਕੇ ਆਈਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਪਰੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਚੁੱਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਸੀ।

^੧ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੇਵਲ ਖੁਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਜਾਇਆ ਕਰੋ। ਬੇਵਰਤ ਜਾਣਾ ਨਬੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਅਜਾਈਆਂ ਗੁਆਉਣਾ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੇਵਲ ਨਬੀ ਦੇ ਘਰ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਖਾਣ ਲਈ ਨਾ ਜਾਇਆ ਕਰੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਦੂਜੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਰਧਾਲੂ ਦੇ ਘਰ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਾ ਅਯੋਗ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ →

ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦਾ ਖਿਆਲ ਕਰ ਕੇ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਰੁਕਿਆ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਏਹੋ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ) ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਨਬੀ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ) ਤੋਂ ਘਰ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਮੰਗੋ, ਤਾਂ ਪੜਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਕੇ ਮੰਗਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦੇਣਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਏਹੋ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਵਿਵਾਹ ਕਰੋ। ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜੀ ਹੈ। ੫੪।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੫੫।

ਓਹਨਾਂ (ਨਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ) ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਤੇ ਭਤੀਜਿਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਭਣੇਵਿਆਂ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਜੇਹੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਤਸੀਂ

النَّبِيِّ فَيَسْتَحْيَ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيَ مِنَ الْحَقِّ

وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ

ذِكْرُكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ

أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تَنْكِحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ

بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ ذِكْرَكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا ۝

إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تَخْفَوْهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝

لَا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا

أَخْوَانِهِنَّ وَلَا بَنَاتٍ أَخْوَانِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا

وَلَا نِسَائِهِنَّ وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ

←ਆਇਤ ਰਾਹੀਂ ਇਕ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਤੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਬੀ ਦੇ ਘਰ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦਾ ਰਾਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਬਾਲਕ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਦੇਰ ਚਿਰ ਤਕ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਨਬੀ ਇਕ ਆਤਮਕ ਪਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਸ ਦੇ ਬਾਲਕ ਤਾਂ ਕਦੀ ਹਜ਼ਾਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਚਾਰ-ਚਾਰ, ਪੰਜ-ਪੰਜ ਬਾਲਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਖਾਣਾ ਖਾ ਲੈਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਬਾਲਕ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਨਬੀ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਸਰਧਾਲੂ ਜਾਣੇ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖਾ ਜਾਣ ਤੇ ਫੇਰ ਵਾਹੀ ਵਾਹੀ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਬੈਠਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ ਕਿ ਦੂਜਾ ਦਿਨ ਛੱਡ ਕੇ ਦੂਜਾ ਮਹੀਨਾ ਆ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਨਬੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਘਰਾਣਾ ਹੀ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅਮਨ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੰਗੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ।

ਇੱਥੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਪਦ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਕੁੱਖੋਂ ਕੋਈ ਗੱਰਬੁ ਪੁੱਤਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਦੀ ਵਾਰ ਹੁਕਮ ਆਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਇਸਤਤਸਨਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਹੁਕਮ ਕਦੀਆਂ ਉੱਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ :—

→

ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਭਰਦੇ ਰਹੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੧੫੬।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਨਬੀ^੧ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਉਤਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ (ਨਿਰਸੰ-
ਦੇਹ) ਉਸ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੋ ਹੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਨਬੀ ਤੇ ਦਰੂਦ ਭੇਜਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ (ਵੱਡੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ) ਆਪ ਵਾਸਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਮੰਗਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ੧੫੭।

ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ) ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਆਪਣਾ ਨਿਕਟ-ਕਰਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅਜਾਈ^੨ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਭਿਆਨਕ ਕ੍ਰੂਰ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਪਾਪ ਦਾ ਭਾਰ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ। ੧੫੯। (ਰਕੂਅ ੭)

ਹੇ ਨਬੀ ! ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਪੁੱਤਰੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਓਹ (ਜਦ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰਨ) ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ^੩ ਨੂੰ ਸਿਰਾਂ

اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ۝

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۝

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا ۝

وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغْيٍ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ۝

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَالْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَ مِنْ جَلَائِيهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ

“ਲਾ ਤਕੱਲਾਹੁਮਾ ਉੱਛਿਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਾਪੇ ਖ਼ਿਧ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਉੱਛ” ਵੀ ਨਾ ਕਿਹਾ ਕਰੋ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਆਦਮੀ ਅਜੇਹੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਤਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ “ਲਾ ਤਕੱਲਾਹੁਮਾ ਉੱਛਿਨ” ਵਿਚ ਕਿਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ? ਸੋ ਕੀ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਸ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਨਿਰਮੂਲ ਕਹਾਂਗੇ ? ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਹੁਕਮ ਕਿਸੇ ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਲਾਗੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ।

^੨ਇਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ, “ਅਰਥ ਤੀਵੀਆਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬਣੀ ਵਾਂਗ ਵੱਡੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਛੋਟੀਆਂ—

ਤੋਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਤਕ ਲੈ ਆਇਆ ਕਰਨ। ਇਹ ਕਰਤਵ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਛਾਣੀਆਂ ਜਾਣ^੧ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੬੦।

ਜੇ ਕਪਟੀ ਮਰਦ ਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ 'ਮਦੀਨੇ' ਵਿਚ ਝੂਠੀਆਂ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਪਸਾਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਤਵ ਤੋਂ ਨਾ ਰੁਕੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ (ਇਕ ਦਿਨ) ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਫੇਰ ਉਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਤੇਰੇ ਗਵਾਬ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕਰਣਗੇ। ੬੧।

ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਬੂ ਆ ਜਾਣ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਓ ਤੇ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰ ਦਿਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ੬੨।

ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ (ਧਾਰਨ ਕਰੋ), ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਤੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਟਾਉ-ਸਟਾਉ ਨਹੀਂ ਵੇਖੋਗਾ। ੬੩।

ਇਹ ਲੋਕ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਅੰਤ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ (ਘੜੀ) ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ

يَعْرِفَنَّ فَلَا يُؤْذِنُ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ①

لَنْ لَمْ يَنْتَهُ الْمُنْفِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ
وَالسُّرَجِقُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا
يُجَاوِرُونَكَ نِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ②

مَلْعُونِينَ ③ إِنَّمَا تُقْفِلُوا أَخْدُورًا وَتَقْتُلُوا قَتِيلًا ④

سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسَنَةِ
اللَّهِ تَبْدِيلًا ⑤

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ

←ਚੱਦਰਾਂ ਉੱਤੇ ਲਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਛੋਟੀਆਂ ਚੱਦਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਦੱਕਦੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਚੱਦਰਾਂ ਨਾਲ ਘੁੰਡ ਕਢਦੀਆਂ ਸਨ। ਲਗਭਗ ਏਹੋ ਹੀ ਰਿਵਾਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੀਵੀਆਂ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤੇ ਪਾਈ ਹੋਈ ਵੱਡੀ ਚੱਦਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਸੀਨੇ ਤਕ ਲੈ ਆਇਆ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਘੁੰਡ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਰੇ ਕਿ ਮੂੰਹ ਨੰਗਾ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆ ਸਕੇ। ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਆਦਿਤ ਤੋਂ ਬੇਪੜਦਗੀ ਸਿਧ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਆਦਿਤ ਪੜਦੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਰੇਕ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਤੀਵੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਤੀਵੀਂ ਸਮਝ ਕੇ ਕੋਈ ਛੋੜ-ਛਾੜ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ।

ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪਲ ਤੇਰੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ? ੬੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਭੜਕਣ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ੬੫।

ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਸਹਾਇਕ ੬੬।

ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਉੱਤੇ ਉਲਟਾਇਆ ਪਲਟਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ੬੭।

ਅਤੇ (ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰਾਂ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ (ਸਿੱਧੇ) ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ੬੮।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੂਣਾ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇ ੬੯। (ਰਕੂਅ ੮)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਜੋਹੇ ਨਾ ਬਣੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ੭੦।

اللَّهُ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ وَرِيًّا ⑩

إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكُفْرِينَ وَاعَدَ لَهُمْ سَعِيرًا ⑪

خُلْدِيْنَ فِيْهَا أَبَدًا لَا يَخْرُجُونَ وَلِيَّا وَلَا نَصِيْرًا ⑫

يَوْمَ تُقْلَبُ وُجُوْهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَلَيْتَنَّا
أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُوْلَ ⑬

وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّنَا
السَّبِيلَا ⑭

رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنَهُمُ لَعْنًا
كَبِيْرًا ⑮

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى
فَبَرَّاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيْهًا ⑯

੧ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਸੀਖ ਦੇ ਕਥਾਬ ਨੂੰ ਉਲਟਾਇਆ ਪਲਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਕਿਹਾ ਕਰੋ, ਜੋ ਪੇਚਦਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ; (ਸਗੋਂ ਸੱਚੀ ਹੋਵੇ) । ੭੧।

(ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰੋਗੇ), ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ । ੭੨।

ਅਸੀਂ ਪੂਰਨ ਅਮਾਨਤ (ਸ਼ਰੀਅਤ) ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ, ਪਤਾਲਾਂ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਭੇਡੀਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ । ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਿੱਟੇ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸੀ । ੭੩।

(ਸਾਡੇ ਇਸ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਭਾਰ ਲੱਦਣ ਦਾ) ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਪਟੀ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਕਪਟੀ ਤੀਵੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਧਰਮੀ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਧਰਮੀ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ । ੭੪। (ਰਕੂਅ ੯)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ۝

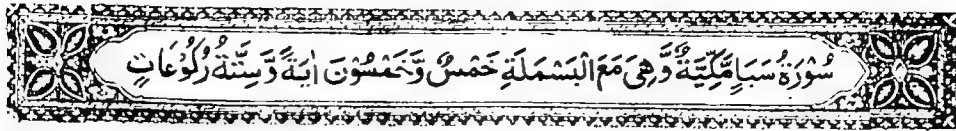
يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ۝

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ۝

يَعَذِّبُ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ۝

੬

੧ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਦੋਹੇ ਵਿਆਖਿਆ ਠੀਕ ਹੋ ਕਿ "ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ" ਦਾ ਭਾਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹਰਾਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

(੩੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸਬਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੫੫ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

ਮੈਂ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੇ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ। ਜੋ
ਕੁਝ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, (ਸਭ) ਉਸੇ
ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਆਦਿਕਾਲ^੧
ਵਿਚ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੀ), ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ
ਅੰਤਕਾਲ ਤਕ ਉਹੋ ਹੀ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ
ਰਹੇਗਾ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਯੁਕਤੀਮਾਨ^੨ ਤੇ ਸ਼ਬਰਦਾਰ
ਹੈ। ੨।

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْآخِرَةِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

ਜੋ ਕੁਝ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ^੩ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ
ਉਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ
ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਉਹੋ ਜਾਣਨਹਾਰ

يَعْلَمُ مَا يَلْجِ فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਆਦਿਕਾਲ ਦਾ ਪਦ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਅੰਤਕਾਲ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਪਦ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਉੱਕਿ ਇੱਥੇ ਅੰਤਕਾਲ ਪਦ ਮੌਜੂਦ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਆਦਿਕਾਲ ਦਾ ਪਦ ਵੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਅਕਾਸ਼ ਥਾਣੀ ਦੇ ਉਤਾਰਨ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਯੁਕਤੀ ਰੱਖੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਮਨੁੱਖ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੀਸਵਰ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਬਿਨਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਕਮਾਲ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉੱਨਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਾਣੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦਾ ਵੀ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਕਿਰਪਾਨਿਧਾਨ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। 13।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਅਤਿਲਾ ਪਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਾਂਗੇ¹ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ (ਉਸ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ, ਜੋ ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕੱਕੀ ਕੀੜੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਛੋਟੀ ਜਾਂ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ,—ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਹ ਪਲ ਤੁਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖੋਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ। 14।

ਉਸ ਪਲ ਦਾ ਆਉਣਾ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਤਾਂ ਜੁ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਕਰਣੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦੇਵੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਅਜੇਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਰਿਜ਼ਕ ਸਦਾ ਪੁੱਜਦਾ ਰਹੇਗਾ। 15।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ (ਸਾਨੂੰ) ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇ ਕਾਰਣ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। 16।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ—ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਸਤਿ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ (ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ਕਿ (ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ)

يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْزُجُ فِيهَا ۖ وَهُوَ الرَّحِيمُ
الْغَفُورُ ⑤

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ ۚ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عِلْمُ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ⑥

لَيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ ۖ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ⑤

وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُنْ لَهُمْ عَذَابٌ ۖ مِنْ يَجْزِيهِمُ ⑥

وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ

¹ਅਰਥਾਤ—ਸਾਡੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਉਹ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ।

ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਉਪਮਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ ਉਹ (ਲੋਕ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਹੇ ਲੋਕ!) ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇਵੀਏ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ (ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ) ਫਿਤੀ ਫਿਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤੋ ਜਾਉਗੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਜੋੜ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੮।

ਕੀ ਉਹ ਸੱਜਣ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੁਝ ਘੜ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ? ਇਉਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ, ਉਹ (ਅਜੇਹੇ ਭੇੜੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਹੁਣ ਤੋਂ ਹੀ) ਵੱਡੇ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਕੁਮਾਰਗ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ। ੯।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਵੱਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਔਕੁੜਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੰਦੇ, ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਟੱਟੇ ਡੇਗ ਦਿੰਦੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਖੁਕਣ ਵਾਲੇ ਹਰੇਕ ਬੰਦੇ ਲਈ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈ। ੧੦। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਦਾਉਦ” ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ (ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ ਪਹਾੜੀਓ!

رَبِّكَ هُوَ الْحَقُّ لَا يَهْدِي إِلَى صِرَاطِ الْعَزِيزِ

الْحَكِيمِ ①

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُكُمُ عَلَى رَجُلٍ يَتَّبِعُكُمْ

إِذَا مَرِضْتُمْ كُلُّ مُمْرٍ بِإِغْمَارِكُمْ لَفِيَ خَلْقٍ جَدِيدٍ ②

أَفَتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ

بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ③

أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ

وَالْأَرْضِ إِنْ نَشَأْ نُغَيِّفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ

عَلَيْهِمْ كِسْفًا مِنَ السَّمَاءِ إِنْ فِي ذَلِكَ لَآيَةٌ لِقَوْمٍ عَبْدٍ

ع.

مُنِيبٌ ④

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ مَتَاعًا فَضَلًا لِيُجِبَالَ إِيَّايَ مَعَهُ وَ

① ਅਰਥਾਤ—ਲਗਾਤਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ।

② ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਯਾ ਜਿਬਾਲੂ” ਪਦ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ “ਹੇ ਪਹਾੜੀਓ!” ਹੈ। ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਦਾਉਦ” ਦੇ ਨਾਲ ਪਹਾੜ ਵੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਨਾ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਸੂਰਤ ਯੂਸਫ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ :—

“ਵਸਅਲਿਲ ਕਰਯਾਤੱਲਾਤੀ ਕੁਨਾ ਫੀਹਾ ਵੱਲਦੀਰੱਲਾਤੀ ਅਕਬਲਨਾ ਵੀਹਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਯਾਕੂਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ “ਬਿਨਯਾਮੀਨ” ਬਾਰੇ ਅਸੀਂ ਖੁਣ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਸ ਨਗਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਓ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੱਸਦੇ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਗਰੀਆਂ ਕਦੇ ਬੇਤਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। “ਅਰਥ” ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ—

ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤੇ ਹੋ ਪੰਛੀਆਂ ! ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੧।

ਅਤੇ (ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਪੂਰੇ ਸਾਇਜ਼ ਦੀਆਂ ਸੰਜੋਆਂ ਬਣਾਓ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਰੱਖੋ ਅਤੇ (ਹੋ “ਦਾਉਦ” ਦੇ ਸਾਥੀਓ !) ਆਪਣੀ ਸਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹਾਂ। ੧੨।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ) “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹਵਾ (ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ) ਜਿਸ ਦੀ ਸਵੇਰ ਦੀ ਤੋਰ^੨ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਜਿੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਤੋਰ ਵੀ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਜਿੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂਬੇ^੩ ਦਾ ਸੋਮਾ ਪਿਘਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿੰਨਾਂ^੪ ਦਾ ਇਕ ਜੱਥਾ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਾਰੇ ਕਰਤਵ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੜਕਦਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿਆਂਗੇ। ੧੩।

ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿੰਨ, (ਅਰਥਾਤ ਬਾਗੀ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰ^੫) ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾ

الطَّيْرَ وَالنَّالَهُ الْحَدِيدَ ۝

أَنْ أَعْمَلَ سِغْفَرٍ وَقَدَّرَ فِي السَّرْدِ وَأَعْمَلُوا صَالِحًا
إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ۝

وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ عُدُّهَا شَهْرٌ وَرَوَّاحُهَا شَهْرٌ
أَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقَاطِرِ وَمِنَ الْجَبِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ
يَدَيْهِ بِأَذْنِ رَبِّهِ وَمَنْ يَنْزِعْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نَذَرُهُ
مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ۝

يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِبٍ وَمَآئِيلَ وَجَلَدِ

← ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਨਗਰੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ” ਹਨ ਅਤੇ “ਦੀਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਖੇਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਯਾਕੂਬ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਖੇਤਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ। ਇਸੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਇਥੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਯਾਜ਼ਿਬਲੁ ਅਵਿਬੀ ਮਆਹੂ” ਹੋ ਪਹਾੜੇ ! “ਦਾਉਦ” ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਦਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਪਹਾੜੀਓ ! ਤੁਸੀਂ ਵੀ “ਦਾਉਦ ਉੱਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿਮਰਣ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਓ।

^੧ਅਰਥਾਤ—ਭਲੇ ਪੁਰਖ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਮਾਇਦਾ ਦੀ ਆਇਤ ੧੧੧ ਦੀ ਟੁਕ।

^੨ਖ਼ਲੀਜ ਫਾਰਸ ਤੋਂ ਅਨਤਾਕੀਆ ਤਕ ਹਵਾਵਾਂ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਵਪਾਰ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਤਾਂਬਾ ਪਿਘਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਰਖਾਨੇ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਯੋਗਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

^੪ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ “ਨਮਲ” ਦੀ ਆਇਤ ੪੦ ਦੀ ਟੁਕ।

^੫ਇਸ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਤ ਵਿਚ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਮਸੀਤਾਂ ਤੇ ਚਲੇ ਹੋਏ ਮੁਜੱਸਮੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲਗਣ, ਜੋ ਹੋਜ਼ਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਦੇਗਾਂ^੧ —ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੁੱਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ (ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ “ਦਾਉਦ” ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਦੇ ਲੋਕੋਂ ! ਸਾਡੇ ਧੰਨਵਾਦ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਕਰਤਵ ਕੀਤਾ ਕਰੇ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਘਟ ਲੋਕ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੧੪।

ਫੇਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਬਾਗ਼ੀ ਜਾਤੀਆਂ) ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦਾ ਪਤਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕੀੜੇ^੨ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸੋਟੇ (ਰਾਜ) ਨੂੰ ਖਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਡਿਗ ਪਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਤੇ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ^੩ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹ ਹੀਣਤਾ ਭਰੇ ਕਸਟ ਵਿਚ ਫਸੇ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ । ੧੫।

“ਸਬਾ” ਵਾਸਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਸੀ (ਅਤੇ ਉਹ) ਦੋ ਬਾਗ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ (ਸੀ), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ (ਸੀ) ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨੂੰ ਖਾਂਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦੇ ਰਹੋ । (ਤੁਹਾਡਾ) ਨਗਰ ਇਕ ਰਮਣੀਕ ਨਗਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ । ੧੬।

كَالْجَوَابِ وَقَدْ وَرِثِيْنِيْٓ اَعْلَوْا اِلَٓ دَاوُدَ شُكْرًا
وَقَلِيْلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشُّكُوْرُ ۝

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلَىٰ مَوْتِهِٗٓ اِلَّا
رَآبَةُ الْاَرْضِ تَاْكُلُ مِنْ سَاْتِهِۦ ۚ فَلَمَّا خَزَّ تَكَبَّيْنَتْ
الْجِبْنَ اَنْ لَّوْكَانُوْا يَعْلَمُوْنَ الْعَيْبَ مَا لِمُتُوْا فِي
الْعَذَابِ الْمُبِيْنِ ۝

لَقَدْ كَانَ لِسِيَّافِيْٓ مِنْكُمْ هٰٓيَةٌ جَنَّتِ عَنْ يَمِيْنٍ
وَسِيَّالٍ هٗ كُلُوْا مِنْ رِّزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوْا لِهٖٓ بَلَدٌ
طَيِّبَةٌ وَرَبَّ غَفُوْرٌ ۝

^੧ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਜ਼ਮੇਰ ਸਰੀਤ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਦੇਗਾਂ ਹਨ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਰਸ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਸੀ । “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੇ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲ ਲੋਕ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਥਾ ਥਾ ਉਪਦਰ ਮਚ ਗਿਆ ਸੀ । (ਵੇਖੋ ਬਾਈਬਲ ਬਾਬ ੧੧, ਸਲਾਤੀਨ ੧)

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਕਿ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਜਿਹੇ ਸਿਆਣੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਤਬਾਹੀ ਆ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਆਜਾਦੀ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਉਤੀਕ ਵਿਚ ਓਹਨਾ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ।

ਫੇਰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਸੱਚ ਤੋਂ) ਮੂੰਹ ਮੱਥ ਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚਾਈ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕਾਂਗ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਮਣੀਕ ਥਾਗਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਦੋ ਥਾਗ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ ਬੇਸ਼ੁਆਏ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਦਭ (ਝਾਉ) ਤੇ ਕੁਝ ਥੋੜੀਆਂ ਜੇਹੀਆਂ ਬੇਰੀਆਂ ਵੀ ਸਨ। ੧੭।

ਇਹ ਦੰਡ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅਕ੍ਰਿਤ-ਘਣਤਾ ਕਾਰਣ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਅਕ੍ਰਿਤ-ਘਣਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਦੰਡ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ "ਫਲਸਤੀਨ" ਜੋ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਦਾ ਦੇਸ਼ ਸੀ) ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਹੋਰ ਨਗਰੀਆਂ ਵਸਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਤੇ ਨੇੜੇ (ਤੇੜੇ) ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਕ ਨਗਰੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਰਾਹ ਛੋਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਤੀ ਨਾਲ ਸਫਰ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ੧੯।

(ਪਰ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡੇ ਪੱਧਾਂ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰ ਦੇ; (ਤਾਂ ਜੋ ਪੱਧ ਦੀ ਸ਼ੇਰ ਦਾ ਸੁਆਦ ਆ ਸਕੇ) ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

فَاعْرَضُوا فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتِ اٰكْلِ خَضِطٍ وَاَثَلٍ وَشَيْءٍ مِّنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ⑩

ذٰلِكَ جَزَيْنَهُمْ بِمَا كَفَرُوْا وَهَلْ نُجْزِي الْكَافِرِيْنَ ⑪

وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَرَكْنَا فِيْهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَرْنَا فِيْهَا السَّبْءَ سَيْرًا فِيْهَا لِيَالِيْ وَاَيَّامًا اٰمِيْنِيْنَ ⑫

فَقَالُوْا رَبَّنَا بَعْدَ بَيْنِ اَسْفَارِنَا وَظَلَمُوْا اَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيْثَ وَمَرْقَمَهُمْ كُلَّ مَرْزِيٍّ اِنْ نِي

‘ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਲੇਮਾਨ” ਦੇ ਸਮੇਂ “ਫਲਸਤੀਨ” ਸਗੋਂ ਇਕ ਦੇਸ਼ ਉਪਰੋਂ ਲੈ ਕੇ “ਅਰਬ ਸਾਗਰ” ਦਾ ਸਾਰਾ ਕੰਦਾ ਸਣੇ “ਯਮਨ” ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ “ਅਦਨ” ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ “ਖਲੀਜ਼ ਫਾਰਸ” ਦੇ ਉੱਪਰ ਤਕ “ਅਰਬ ਸਾਗਰ” ਦੇ ਕੰਦੇ ਤਕ ਜਾ ਪੁੱਜਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਮਗਰੋਂ ਤਬਾਹੀ ਆਈ ਸੀ, ਤਾਂ “ਅਰਬ” ਸੁਤੰਤਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਨੇ ਹੋਨੇ ਮੀਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਉਜੜ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੱਧ ਲੰਮੇ ਤੇ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਮਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ^੧ ਅਤੇ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਸਬਰ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੨੦।

ਅਤੇ “ਇਬਲੀਸ” ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਾਕੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਟੋਲੇ, (ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੨੧।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ (ਸ਼ੇਤਾਨ) ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ) ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਬਾਰੇ ਸੰਦੇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ — ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਸਕੀਏ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੨੨। (ਰਕੂਅ ੨)

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖ਼ਿਆਲ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ) ਸੱਦ ਲਓ। ਓਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੀਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇਹਾਂ (ਦੀ ਮਾਲਕੀ) ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੀ ਹੈ। ੨੩।

ਅਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਉਸ ਸੱਜਣ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ

ذَلِكَ لَا يَبِ كُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ⑤

وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمُ ابْنُ آدَمَ أَن تَبَّعُوهُ إِلَّا قَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ ⑥

وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِم مِّن سُلْطَانٍ إِلَّا لَنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ وَرَبُّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيظٌ ⑦

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَبْدُلُونَ وِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِّن ظَهِيرٍ ⑧

وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَن أَذِنَ لَهُ ⑨

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਿੱਸੇ—ਕਹਾਣੀਆਂ ਤਾਮਦੀਆਂ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—“ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ।

ਹੋਵੇ, (ਜਾਂ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ।) ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਲਾਭਦਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟੋਲੇ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੋਂ ਭਉ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਤਾਂ (ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ) ਹੁਣੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ? ਇਸ ਤੇ ਓਹ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲਾ^੧ ਹੈ। ੨੪।

(ਅਤੇ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਹੇ ਲੋਕੋ!) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਣ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ? (ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ (ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ?), ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ^੨ ਜਾਂ ਤਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ਤੇ ਜਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹਾਂ। ੨੫।

إِذَا فَرِغَ عَنْ تَلْوِيهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟ قَالُوا
الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ①

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ قُلِ اللَّهُ
وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَىٰ هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ②

^੧ਚੂੰਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਇਹ ਇਕ ਵਚਤੋਵਯਾਘਾਤ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਆਇਤ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਤਾਂ ਪਰਵਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗਾ; ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦਾ ਪਰਵਾਨ ਹੋਣਾ ਆਗਿਆ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਓਹ ਵੀ ਘਬਰਾ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਸਾਥੋਂ ਕਿਉਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਤਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਂ ਦੂਜੀ ਰਚਨਾ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛੇਗੀ ਕਿ ਹੁਣੇ ਜੇਹੇ ਭੇਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ? ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ ਇਕ ਅਣਹੋਣੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ; ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ਜਦ ਤਕ ਅਜੇਹੇ ਕੰਮ ਪਰਗਟ ਨਾ ਹੋਣ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਨਬੀ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਅਸੰਤਵ ਹੀ ਸਮਝਣ, ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਥੋਂ ਦੇ ਧੜਿਆਂ ਦਾ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਫਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਤੇ ਦੂਜੇ ਫਲ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਫਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਧੜੇ ਵਲ ਮੋੜਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਫਲ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਧੜੇ ਵਲ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਗਰੋਂ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕੁਰਾਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਲਏ-ਨਸਰ” ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬੋਲਣ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਪਰਾਧੀ ਹਾਂ), ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਥੋਂ ਸਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੨੬।

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਇਕ ਦਿਨ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੇ ਸਾਨੂੰ (ਇਕ ਰਣ ਭੂਮੀ ਵਿਚ) ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਸੱਚ ਤੇ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ (ਤੇ) ਚੰਗਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੭।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣੀ) ਕਦੇ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਲ—(ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਤੇਰੀ ਰਸਾਲਤ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਰਹੇ, ਅਜਿਹਾ) ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਜੋ (ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ) ਮੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ੨੯।

قُلْ لَا تَسْأَلُونَنَا عَنْ آجْرَمَنَا وَلَا تَنْسَلُ عَنْ تَسْأَلُونَنَا ۖ

قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيمُ ۝

قُلْ أَرَأَيْتِ الَّذِينَ اتَّخَفْتُم بِهِ شُرَكَاءَ كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ۚ
لَّكِنَ أَكْثَرُ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

ਇਹੋ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਕਾਫ਼ਾਤਨ ਲਿਨਾਸਿ” ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ “ਕੈਫ਼ ਸਿਆ” ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਬਾਹਰ ਨਾ ਰਹੇ। ਇਹ ਆਇਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਯਹੂਦੀ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ ਈਸਾਈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਧਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਤਾਬਦੀ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰਸਾਲਤ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਾ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਇਨਜ਼ੀਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਵੇਦਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੈ। ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਇਜਤਜਨਾ ਦੇ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ, ਸਾਰੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਜਾਤੀਆਂ ਵਲ ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ ਆਉਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੇਵਲ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਜੋ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਦਾਅਵੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਪੂਰਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਸਤੇ ਮੁਸ਼ਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ।

ਅਤੇ ਉਹ (ਜੋਸ਼ ਵਿਚ ਆ ਕੇ) ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ (ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਰਸਾਲਤ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ) ਬਚਨ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕਦ ਪੂਰਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ? 130।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ ਨੀਅਤ ਹੈ। ਨਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਇਕ ਪਲ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਸਕੋਗੇ ਤੇ ਨਾ ਇਕ ਪਲ ਅੱਗੇ ਵਧ ਸਕੋਗੇ। 131। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ (ਪਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ) ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੇਖੇ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਨਾਲ ਝਗੜ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਿਰਬਲ ਧੜਾ ਅਭਿਮਾਨੀ ਧੜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। 132।

(ਤਾਂ) ਅਭਿਮਾਨੀ ਧੜਾ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਨਿਰਬਲ ਧੜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਜਦ ਸੁਮਾਰਗ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਸੀ ? (ਕਦੇ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਅਪਰਾਧੀ ਸੀ। 133।

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਬਲ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਘੁਮੰਡੀ ਸਨ,

وَيَقُولُونَ مَن هَذَا الْوَعْدِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ①

قَدْ لَكُمْ فِيْعَادَ يَوْمٍ لَا تَسْأَلُونَ عَنْهُ سَاعَةً
وَلَا تَسْتَغْفِرُونَ ②

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَن تُوْمِنَ بِهَذَا الْقُرْآنِ وَلَا
بِالَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَلَوْ تَرَى إِذِ الظَّالِمُونَ مَوْقُوفُونَ
عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ الْقَوْلَ
يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنَّنَا
لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ ③

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعُّوْا رَجَحْن
صَدَدَكُمْ عَنِ الْهُدَى بَعْدَ إِذْ جَاءَكُمْ بَلْ كُنْتُمْ
مُجْرِمِينَ ④

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعُّوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ

1 ਇਕ ਦਿਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲ ਹਦੀਸ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਹਿਜਰੀ ਤਕ ਇਹ ਬਚਨ ਚੱਲੇਗਾ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਸੱਕੇਤਕ ਇਕ ਦਿਨ ਤਾਂ ਸੁਭ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਜੁਗ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ (ਅਸੀਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਅਪਰਾਧੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਗਏ ਸੀ); ਸਗੋਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਾਤ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਜਦ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ (ਇਸ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਕਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ (ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ) ਉਹਨਾਂ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ) ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਲੁਕਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ^੧, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਪੱਕੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗਲਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਘੱਟ ਦਿਆਂਗੇ। (ਇਹ ਦੰਡ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਕਿ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਦੰਡ ਮਿਲੇਗਾ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਨਬੀ) ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਧਨਾਦਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇ ਕਿ (ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਰਸਾਲਤ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੩੫।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਧਨ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਵਧੀਕ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ੩੬।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹਾ-ਫੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ

الْيَلِ وَالْثَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَ جَعَلْنَا الْأَعْلَلَ فِي آعْنَابِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَهْلُ يُرُونَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ③

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ④

وَقَالُوا نَحْنُ أَكْثَرُ أَمْوَالًا وَأَوْلَادًا مِمَّنْ يَعْبُدُونَ ⑤

قُلْ إِنْ رِئِي يَبْسُطُ الزَّرْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَ يَغْدِرُ وَلَكِنْ

^੧ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਹੈ, ਨੰਗ-ਭੁੱਖ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ੩੭। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡਾ ਧਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਤਾਨ ਅਜੇਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਬਣਾ ਸਕਣ। ਹਾਂ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਉਹ ਹੀ ਸਾਡਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵਧ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲੇਗਾ ਤੇ ਓਹ ਉੱਚੀਆਂ ਅਟਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਗੇ। ੩੮।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੩੯।

(ਅਤੇ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਨੰਗ-ਭੁੱਖ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਫੀ ਖਰਚ ਕਰੋਗੇ, ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਕਲੇਗਾ। ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸਾਰੇ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ (ਤੇ ਪੂਰਨ) ਹੈ। ੪੦।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ। ਫੇਰ ਉਹ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਓਹ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ? ੪੧।

ਓਹ (ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ) ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਤੂੰ ਪਾਕ ਹੈਂ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈਂ। (ਜੋ ਇਉਂ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਕਹਿਣਗੇ) ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ

﴿

كَثُرَ النَّاسُ لَا يَعْلَمُونَ ۝

وَمَا أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرَّبُكُمْ عِنْدَنَا
زُلْفَىٰ إِلَّا مَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا ۖ فَلَهُ أَثَرٌ
جَزَاءٍ يَنْصُفُ بِمَا عَمِلُوا ۖ وَهُمْ فِي التَّوَنُّاتِ ۝

وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي آيَاتِنَا مُعْجِزِينَ أُولَٰئِكَ فِي
الْعَذَابِ مُخَضَّرُونَ ۝

قُلْ إِنْ رَأَيْتُمُ الْمَالَ وَالزَّوْجَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ
يَقْدِرُ لَهُ ۖ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ ۚ وَ
هُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ۝

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَنِينًا تَمَّ يَقُولُ لِلسَّائِكَةِ هَؤُلَاءِ
إِنِّي أَكُفِّرُ كَانُوا يَعْبُدُون ۝

قَالُوا سُبْحَنَكَ أَنْتَ وَلِيِّنَا مَنْ دُونِهِمْ بَلْ كَانُوا

ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਆਲੀ ਤੇ ਗੁਪਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਸਨ। ੪੨।

ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਹਾਣ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਨਰਕ ਦਾ ਉਹ ਕਸ਼ਟ, ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਭੋਗੋ। ੪੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਸਾਡੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹਨਾਂ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਕੇਵਲ ਬੂਠ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਹੀ ਘੜ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਚਲਿੱਤਰ^੧ ਹੈ। ੪੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ (ਅਰਸੀ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋਣ ਅਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਣ) ਅਤੇ ਨਾ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਤੋਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ (ਅਜਿਹਾ) ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਿਗੂਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖਾਈਆਂ ਹੋਣ। ੪੫।

يَعْبُدُونَ الْجِنَّ ۚ الْكَرُّهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤٢﴾

فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا
وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنتُمْ
بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٣﴾

وَإِذَا نُنَاطِلُ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا رَجُلٌ
يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّكُمْ عَنْ مَا كَانُوا يَعْبُدُ آبَاءَكُمْ وَكُفْرًا
قَالُوا مَا هَذَا إِلَّا فُكٌّ مَقَرَّرٌ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا
لِلْحَقِّ لَنَجَاءَهُمْ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُؤْمِنِينَ ﴿٤٤﴾

وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كِتَابٍ يَذَرُّونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ
بَلَاكَ مِنْ نَذِيرٍ ﴿٤٥﴾

^੧ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਸਿਹਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਦੂ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਚਲਿੱਤਰ ਵੀ ਹੈ, ਸੋ ਜਦ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਹ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਚਲਿੱਤਰੀ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਉਹ ਕੁਝਿਆਰ ਹੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਬਲ ਦਾ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਵੀ ਬਾਵਜੂਦ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹੀਣਾ ਹੋਣ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੰਡ ਨੂੰ ਭੋਗਣ ਦੇ) ਸਾਡੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ (ਹੁਣ ਓਹ ਵੇਖ ਲੈਣ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਮੇਰੇ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਸਿੱਟਾ, (ਅਰਥਾਤ ਕਸ਼ਟ) ਕੇਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੪੬। (ਰਕੂਅ ੫)

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, (ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਉਹ ਤਾਂ ਮੰਨ ਲਓ) ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੋ-ਦੋ ਹੋ ਕੇ ਜਾਂ ਕੱਲੇ ਕੱਲੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਓ। ਫੇਰ ਸੋਚੋ (ਤਾਂ ਇਹੋ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲੇਗਾ) ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਰਸੂਲ ਸੁਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪੭।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ (ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ) ਜੋ ਉਜਰਤ ਮੰਗੀ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਮੇਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੪੮।

ਤੂੰ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੱਚਾਈ ਦੁਆਰਾ (ਕੂੜ ਦੇ) ਟੱਟੇ ਟੱਟੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਹਰੇਕ ਗੁਪਤ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੪੯।

وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَمَا بَلَّغُوا وَعْثًا
مَا آتَيْنَهُمْ فَكَذَّبُوا رَسُولِيَّ فَكَيفَ كَانَ نَكِيرِي ۝

قُلْ إِنَّمَا آعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ أَنْ تَقُومُوا لِلَّهِ مَشْئِ
وَفَرَادَى ثُمَّ تَتَفَكَّرُونَ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِنْ جِنَّةٍ
إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ۝

قُلْ مَا سَأَلْتُكُمْ مِنْ أَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا
عَلَى اللَّهِ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝

قُلْ إِنْ رَبِّي يَخْفِذُ بِالْحَقِّ عَلامَ الْغُيُوبِ ۝

(ਅਤੇ) ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਆ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੌਜ਼ ਸਕਦਾ^੧ ਹੈ। ੧੪।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜ਼ਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਦਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੈ। ੧੫।

ਜੇ ਤੂੰ ਉਹ ਹਾਲ ਵੇਖੇਂ ਜਦ ਕਿ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਘਬਰਾ ਜਾਣਗੇ ਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਨੱਸਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਲੱਭੇਗਾ ਅਤੇ ਇਕ ਨੇੜੇ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਫੜ ਲਏ ਜਾਣਗੇ, (ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿੰਨੇ ਬੇੜ-ਦਿਲੇ ਹਨ)। ੧੬।

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ (ਸ਼ਰਧਾ) ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਇੰਨੀ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਨਸੀਬ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?। ੧੭।

ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ

قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِيُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ①

قُلْ إِنْ صَلَّيْتَ قَرَأْتَ الْقُرْآنَ عَلَى نَفْسِي وَإِنْ أَفْتَنَيْتُ فِيمَا يُؤْتِي إِلَى رَبِّي إِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ②

وَلَوْ تَرَى إِذْ فُتِنُوا فَلَا فَوْتَ وَأُخِذُوا مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ ③

وَقَالُوا آمَنَّا بِهِ ۖ وَإِنَّا لَهُمُ التَّنَازُشُ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ ④

وَقَدْ كَفَرُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ

^੧ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੀਆਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਲਹਿਰਾਂ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਹੀ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਕੋਈ ਵੀ ਸਫਲ ਲਹਿਰ ਨਹੀਂ ਤੋਰ ਸਕਦਾ, ਜੋ ਸੱਚ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਕੇ। ਜਦ ਸੱਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਿਖੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਕੁਲ ਜਾਅਲ ਹੱਕੋ ਵ ਚਾਹਾਕਲ ਬਾਤਲੁ”

ਤਾਂ ਕੁਝ ਵਿਚ ਇਹ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਿਰਤਕ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਜਿੱਦਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਬਲ ਤਾਂ ਸੱਚਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਰ ਕੇ ਵੀ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਫਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਭਰਨਾ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

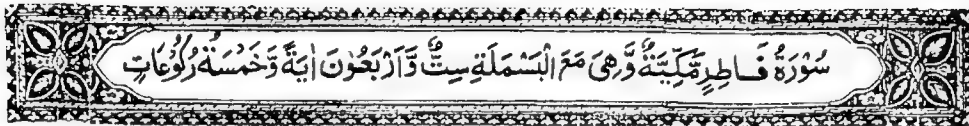

ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਅਟਕਲ-ਪੱਚੂ ਸ਼ੰਕੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ
ਹਨ। ੧੫੪।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋ-
ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰੋਕਾਂ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ
ਹਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਰਗੇ
ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
ਉਹ ਵੀ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ ਫੰਸੇ ਹੋਏ ਸਨ,
ਜੋ ਵੱਡੀ ਬੇਚੈਨੀ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ (ਤੇ ਇਹ
ਵੀ)। ੧੫੫। (ਰਕੂਅ ੬)

مَكَانٍ بَعِيدٍ ①

وَجِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ
بِأَشْيَاءِهِمْ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا فِي شَكٍّ مُرِيبٍ ②

(੩੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫ਼ਾਤਿਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੪੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੫ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

ਮੈਂ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ
ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ (ਇਕ ਨਵੀਨ ਪ੍ਰਬੰਧ^੧
ਅਨੁਸਾਰ) ਸਾਜਨਹਾਰ ਹੈ (ਅਤੇ) ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ
ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਦਾ
ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਕਦੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੋ-ਦੋ ਪਰ^੨ ਹੁੰਦੇ

أَلْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ
الْمَلَكَةِ رُسُلًا أُولِي أَجْنَحَةٍ مَشْنُوعٍ وَتِلْكَ رُجُوعٌ ②

^੧ਉੱਚੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ “ਫ਼ਾਤਿਰ” ਦਾ ਭਾਵ ਇਕ ਨਵੀਨ ਰਚਨਾ ਹੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੋ ਪੈਦਾਇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ “ਫ਼ਾਤਿਰ” ਦੇ ਪਦ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ “ਨਵੀਨ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਨੁਸਾਰ” ਦੇ ਅੱਖਰ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਬਾਂ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਇਸ ਰਸੂਲ ਤੇ ਅਜੇਹੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਤਰਣਗੇ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਈ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਉ ਹੋਣਗੇ। ਕਈ ਦੋ-ਦੋ ਗੁਣਾਂ ਦੇ, ਕਈ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਤੇ ਕਈ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਗੁਣਾਂ ਦੇ, ਪਰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਥਸ ਨਹੀਂ; ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਯੋਗ ਸਮਝੇਗਾ, ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਪਰਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦੇਵੇਗਾ।

ਹਨ ਤੇ ਕਦੇ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਤੇ ਕਦੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ (ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਪਰਾਂ ਦੀ) ਸਾਜਨਾ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੧੨।

ਜੇ ਮਿਹਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਮਿਹਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਉਹ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੩।

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਜੋ ਮਿਹਰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਉਤਰੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ। ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਰਚਨਹਾਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਾਸ ਤੇ ਪਤਾਲ ਤੋਂ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ? ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਭਟਕ ਰਹੇ ਹੋ? ੧੪।

ਜੇ ਏਹ ਲੋਕ ਤੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ (ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ) ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਬੀਤੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲੇ (ਫੈਸਲੇ ਵਾਸਤੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੫।

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਸੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਧੱਖਾ ਨਾ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਧੱਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਧੱਖਾ ਨਾ ਦੇਵੇ। ੧੬।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੁਹਾਡਾ ਵੇਰੀ ਹੈ। ਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵੇਰੀ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੋ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਸੱਦਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਰਕਗਾਮੀ ਬਣ ਜਾਣ। ੧੭।

يَزِيدُ فِي الْخَلْقِ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ①

مَا يَفْتَحُ اللَّهُ لِلنَّاسِ مِنْ رَحْمَةٍ فَلَا مُمْسِكَ لَهَا وَمَا يُمْسِكُ فَلَا مُرْسِلَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ هَلْ مِنْ خَالِقٍ غَيْرِ اللَّهِ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَآفَى تُؤَفَّكَونَ ③

وَإِنْ يَكُنْ بِكُمْ بُرْكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِكَ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ④

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا فَتَنْفَكُوا لَا يَفْزَحْكُمْ بِاللَّهِ الْعَاقِرُونَ ⑤

إِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمْ عَدُوٌّ فَاتَّخِذُوهُ عَدُوًّا إِنَّمَا يَدْعُوا حِزْبَهُ لِيَكُونُوا مِنْ أَصْحَابِ السَّعِيرِ ⑥

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਵੱਡਾ ਇਨਾਮ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੮।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਕੀ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕੁਰਮ ਭੇਡੇ ਦਿਸਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੋਵੇ (ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ?) ਸੋ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦੇ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ) ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੇਰੀ ਜਿੰਦ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ੋਕ ਤੇ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਸ਼ਟ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। (ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਦੰਡ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਐਥੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ)। ੯।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ (ਠੰਡੀਆਂ) ਹਵਾਵਾਂ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੱਦਲ ਚੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਮੁਰਦਾ ਦੇਸ ਵਲ ਹਿਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਵੀਰਾਨੀ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਯਮ ਹੈ। ੧੦।

ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਹੱਥ ਹੈ, ਸਾਰੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਗੱਲਾਂ ਉਸੇ ਵਲ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ

الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ۝

أَفَسَنْ يُزَيْنَ لَهُ سَوُّ عَمَلِهِ قَرَأَهُ حَسَنًا فَإِنَّ اللَّهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ فَلَا تَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٍ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ①

وَاللَّهُ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ فَتُثِيرُ سَحَابًا فُتُقْتَلُ إِلَىٰ بَلَدٍ مَّيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَٰلِكَ النُّشُورُ ②

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ

ਕੀਤਾ ਹਰੇਕ ਸੁਭ ਕਰਮ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਭੇਡੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰਤਾ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹਨ, (ਨਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ) ੧੧੧।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ, ਫੇਰ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਗਰਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਕੋਈ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਹੀ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਆਯੂ ਵਾਲਾ ਵੱਡੀ ਆਯੂ ਹੀ ਭੋਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਇਕ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸੱਖੀ ਹੈ ੧੧੨।

ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਦੋ ਸਾਗਰ (ਜਾਂ ਦਰਯਾ) ਕਦੇ ਵੀ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਇਕ ਤਾਂ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੱਡੇ ਸੱਖ ਨਾਲ ਸੰਘੋਂ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਇਕ (ਦੁਜਾ) ਖਾਰਾ ਸੰਘ ਸਾਭ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ) ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਾਗਰਾਂ (ਜਾਂ ਦਰਯਾਵਾਂ) ਤੋਂ ਤਾਜ਼ਾ ਮਾਸ ਵੀ ਛਕਦੇ-ਛਕਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਜੋਂ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਕੱਢਦੇ ਹੋ, (ਅਰਥਾਤ ਮੋਤੀ ਆਦਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਨਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਤੁਰੀਆਂ

وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ
وَمَكْرُ أُولَئِكَ هُوَ يُبْوَءُ ⑩

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ جَعَلَكُمْ
أَزْوَاجًا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ
وَمَا يُعْمَرُ مِنْ مُعْتَرٍ وَلَا يُنْقَصُ مِنْ عُمُرِهِ إِلَّا
فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ⑩

وَمَا يَسْتَوِي الْبَحْرَانِ هَذَا عَذْبٌ فُورَاتٌ سَائِغٌ
شَرَابُهُ وَهَذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَمِنْ كُلِّ تَاكُلُونَ
لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُونَ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَ
تَرَى الْفُلْكَ فِيهِ مَوَاجِرَ لَتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَ

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਕ ਬਚਨ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਅਲਕਲਿਮੁ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ ਤੇ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਇਕ ਵਚਨ ਦਾ ਪੜਨਾਵ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨਾਲ ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੀ ਚੁੰਝ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਵਾਦੀ ਬਣ ਸਕੋ । ੧੩।

لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٣﴾

ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ (ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੀ) ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ । ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗਿਟਕ ਵਿਚਲੇ ਛਿੱਲੜ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਹਨ । ੧੪।

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ
وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِي لِأَجَلٍ
مَّسْكُونٍ ذَلِكَمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِهِ مَا يَنْبَلِكُونَ مِنْ قِطْمِيرٍ ﴿١٤﴾

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਅਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਭਲਾ ਸੁਣ ਵੀ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਭਲੇ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸ਼ਿਰਕ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਨੂੰ ਵਾਕਫ਼ਕਾਰ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਚੰਗੀ ਖਬਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ । ੧੫।

إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْعَوْا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَعَوْا مَا
اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ
وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ ﴿١٥﴾

(ਰਕੂਅ ੨)

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਹੋ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ।) । ੧੬।

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ
الْغَنِيُّ الْغَنِيُّ ﴿١٦﴾

ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤੇ (ਤੁਹਾਡੀ ਥਾਂ) ਇਕ ਨਵੀਂ ਰਚਨਾ ਰਚ ਦੇਵੇ । ੧੭।

إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍ ﴿١٧﴾

੧ ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਛੁੱਟ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਇਹ ਕੱਲ ਕੋਈ ਔਖੀ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਕੋਈ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ
ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਕੋਈ ਭਾਰ
ਹੇਠ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਭਾਰ ਨੂੰ
ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸੌਂਦੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਰਤਾ
ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ; ਭਾਵੇਂ
ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਨੇੜੇ ਦਾ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਉਂ
ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ
ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਤੋਂ ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਝਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਨਿਮਾਜਾਂ ਵੀ (ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ,
ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ
ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ ਓੜਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ
ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੧੯।

ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੁਜਾਖਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ
ਸਕਦੇ। ੨੦।

ਅਤੇ ਨਾ ਅੰਧਕਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ
ਹਨ)। ੨੧।

ਅਤੇ ਨਾ ਪ੍ਰਫਾਵਾਂ ਤੇ ਧੁੱਪ (ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ
ਹਨ)। ੨੨।

ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਜੀਉਂਦੇ ਤੇ ਮਿਤਤਕ ਹੀ (ਇੱਕੋ ਜੇਹੇ
ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੇ,
ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੁਣਾ
ਸਕਦਾ, ਜੋ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਪਏ ਹਨ। ੨੩।

ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੀ
ਹੈ। ੨੪।

وَمَا ذَلِك عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ ۝

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ ۚ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ
إِلَىٰ جُنْهَا لَا يُحْمَلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ ۚ
إِن شَاءَ تُنْزِلُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَ
أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَرَزَقْنَاهُمْ يَتَرَكُوا لِنَفْسِهِمْ
وَإِلَى اللَّهِ الْمَصِيرُ ۝

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ ۝

وَلَا الظُّلُمُتُ وَلَا النُّورُ ۝

وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ ۝

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَلَا الْأُمُوتُ ۚ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ
مَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَا أَنْتَ بِسَمِيعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ ۝

إِنْ أَنْتَ إِلَّا نَذِيرٌ ۝

ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜਾਤੀ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ; ਜਿਸ ਵਿਚ (ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ) ਕੋਈ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ੨੫।

ਅਤੇ ਜੇ ਏਹ ਲੋਕ ਤੇਰੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਜੋ ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੀਤੇ ਹਨ, (ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਪਾਸ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਕਈ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ (ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਈ ਪੁਸਤਕ ਲੈ ਕੇ (ਵੀ ਆਏ ਸਨ)। ੨੬।

ਫੇਰ ਮੈਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਕਸ਼ਟ ਦੁਆਰਾ) ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੋ (ਹੁਣ ਵੀਚਾਰ ਲੈਣ ਕਿ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਮੇਰੇ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਸਿੱਟਾ, (ਅਰਥਾਤ ਕਸ਼ਟ) ਕੇਹਾ ਭਿਆਨਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ? ੨੭। (ਰਕੂਅ ੩)

ਕੀ ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਫਲ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਕਈ ਚਿੱਟੇ-ਦੁੱਧ ਵਰਗੇ, ਕਈ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਤੇ ਕਈ ਕਾਲੇ ਸਿਆਹ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨੮।

ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ, ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਦਾ ਰੰਗ ਦੂਜੇ ਨਾਲੋਂ ਵਖਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ ﴿٢٥﴾

وَإِنْ يَكْذِبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۖ جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَالْكِتَابِ الْمُنِيرِ ﴿٢٦﴾

ثُمَّ أَخَذْتُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٢٧﴾

الَّذِينَ تَرَأَوْنَ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجْنَا بِهِ ثَمَرَاتٍ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهَا وَمِنَ الْجِبَالِ جُدَدٌ بَيضٌ وَحُمْرٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهَا وَعَرَاءُ بَيضٌ سَوْدٌ ﴿٢٨﴾

وَمِنَ النَّاسِ وَالذَّوَابِّ وَالْأَنْعَامِ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ

ਕੇਵਲ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੯।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਮਾਤ ਨਾਲ (ਰਲ ਕੇ) ਨਿਮਾਜ਼ ਅਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਪਤ ਵੀ ਤੇ ਪਰਗਟ ਵੀ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਵਣਜਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੦।

ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ ਫੁੱਟ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ) ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਦੇਵੇਗਾ (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਇਸ ਲੋਕ ਨਾਲੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਧੀਕ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ); ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ, (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ (ਤੇ) ਕਦਰਦਾਨ ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਉਹ ਗੱਲ ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚੀ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਹੈ (ਤੇ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੩੨।

ਫੇਰ (ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਤਰਣ ਮਗਰੋਂ) ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ (ਸਦਾ) ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਵਾਰਸ ਬਣਾਉਂਦੇ

كَذَلِكَ إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ ۝

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ ۝

لِيُؤْفِقَهُمْ أَجْرَهُمْ وَيَرْزِقَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ ۝

وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ هُوَ الْحَقُّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ إِنَّ اللَّهَ بِعِبَادِهِ لَخَبِيرٌ بَصِيرٌ ۝

ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا

¹ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਵਣਜ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁਣ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਦਰਮਿਆਨੀ ਚਾਲ ਚਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਹ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੈ। ੩੩।

(ਇਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ) ਸਦਾ ਅਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਸਵਰਗ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਤੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਕੰਗਣੇ ਪੁਆਏ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਸਤਰ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ (ਬਣੇ ਹੋਏ) ਹੋਣਗੇ। ੩੪।

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਦਰਦਾਨ ਹੈ। ੩੫।

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਨਿਵਾਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਥਕਾਵਟ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੩੬।

فِيْنَهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ وَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ ۚ يُؤْذِنُ اللّٰهُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيْرُ ۝

جَنَّتٌ عَدْنٍ يَدْخُلُوْنَهَا يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسْوَدٍ مِّنْ ذَهَبٍ وَّ لَوْلُؤَاءُ وَلِبَاسُهَا مِنْ سَيِّئٍ ۝

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ اَذْهَبَ عَنَّا الْحَزْنَ ۚ اِنَّ رَبَّنَا لَغَفُوْرٌ شَكُوْرٌ ۝

اِلَّذِيْ اَحْلٰنَا دَارَ الْبُقَاةِ مِنْ فَضْلِهٖ ۚ لَا يَسْتَنْ فِيْهَا نَصَبٌ وَلَا يَسْتُنَا فِيْهَا لُغُوْبٌ ۝

ਇਹ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਉ ਬਖਸ਼ਦੇ ਸਨ, -ਉਸ ਨੂੰ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਪੁਆਉਂਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਜੜਾਉ ਕੰਗਣੇ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਪਾ ਲੈਣ, ਜਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਇਸੇ ਉਦਾਹਰਣ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਵਰਗ ਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦ ਇਨਾਮ ਮਿਲਣਗੇ ਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਸੰਸਾਰੀ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਇਨਾਮਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਜੋ ਬਸਤਰ ਤੇ ਰਹਿਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੇਹਾ! ਜੇ ਉਹ ਹਾਰ ਰੁਹਾਨੀ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ ਮਰਦ ਆਪ ਵੀ ਪਾ ਲੈਣਗੇ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਸਾਡੀ ਸੁਟੋਗੀ, ਨਾ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਲ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਓਹ ਮਰ ਜਾਣ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨਰਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੩੭।

ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ (ਨਰਕ) ਵਿਚ ਚੀਕਾਂ ਮਾਰਣਗੇ (ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ) ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਨਰਕ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਲਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ) ਭਲੇ ਕਰਮ ਕਰਾਂਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। (ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੰਨੀ ਆਯੂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ?, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਵੀ) ਆਏ ਸਨ। (ਭੇਰ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਸੀ) ਸੋ (ਹੁਣ ਇਹ) ਕਸ਼ਟ ਭੋਗੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੩੮। (ਰਕੂਅ ੪)

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੯।

ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਨਸ਼ੀਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ

وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ نَارُ جَهَنَّمَ لَا يُقْضَىٰ عَلَيْهِمْ فِيمَوْلَاوَا لَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ مِنْ عَذَابِهَا كَذَلِكَ نَجْزِي كُلَّ كَفُورٍ ﴿٣٧﴾

وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُم مَّا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٣٨﴾

عِ

إِنَّ اللَّهَ عَلِيمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٣٩﴾

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلْفًا فِي الْأَرْضِ فَمَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَلَا يُزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ عِنْدَ

ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੪੦।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ (ਘੜੇ) ਸਰੀਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, (ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ, ਤਾਂ) ਮੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਉਹ ਰਚਨਾ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿਓ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰਚਾਈ ਹੈ। ਜਾਂ ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਹੈ? ਕੀ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਉਸ ਦੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਦਲੀਲ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖਦੇ ਹੋਣ? (ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਜਾਲਮ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਹੱਖਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪੧।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਡੋਲਣ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਓਹ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਡੋਲ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ (ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਤੋਂ) ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਡਾ ਪੀਰਜਵਾਨ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੪੨।

ਅਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਬਸਮਾਂ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਓਹ ਸਾਰੀਆਂ ਉੱਮਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਕੇ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਰਸੂਲ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਹੈ। ੪੩।

رَبِّهِمْ إِلَّا مَقْتًا وَلَا يَزِيدُ الْكَافِرِينَ كُفْرُهُمْ إِلَّا خَسَارًا ۝

قُلْ أَرَأَيْتُمْ شُرَكَاءَ كُمُ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ أَمْ آتَيْنَهُمْ كِتَابًا فَهُمْ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْهُ بَلْ إِنْ يَعْبُدُ الظَّالِمُونَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا إِلَّا غُرُورًا ۝

إِنَّ اللَّهَ يُنْسِكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَنْ تَرُودَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أَمْسَكَهُمَا مِنْ أَحَدٍ مِنْ بَعْدِي إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا ۝

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ أَهْدَىٰ مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلْتَأْتِ جَاءَهُم نَذِيرٌ مَّا رَأَوْهُمْ إِلَّا تُفُورًا ۝

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੇਸ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭੈੜੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁੰਦਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੋ ਕੀ ਉਹ ਪਹਿਲਿਆਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ (ਕਸ਼ਟ) ਦੇ ਉਡੀਕਵਾਨ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ? (ਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਵੀਚਾਰ ਕਰੇਂਗਾ) ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵਟਾਉ-ਸਟਾਉ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇਂਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਡੋਲਦੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇਂਗਾ। ੪੪।

ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਰਟਨ ਕਰ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਨਾਕਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੪੫।

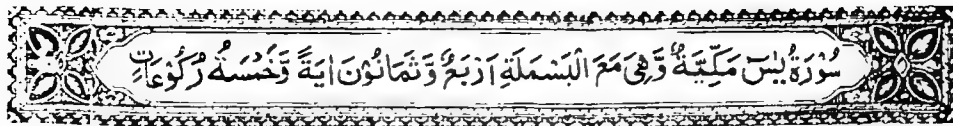
ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵਾਂ ਕਰਕੇ ਫੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਨੂੰ ਨਾ ਛੱਡਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਦਿਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੪੬। (ਰਕੂਅ ੫)

إِسْتَكْبَارًا فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ وَلَا يَجِئُ الْمَكْرُ السَّيِّئُ إِلَّا بِأَمْرِهِ فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ فَلَنْ يَحْدِلَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَبْدِيلًا وَلَنْ يَحْدِلَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَحْوِيلًا ﴿٤٥﴾

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَكُنُوا اسْتَدًا مِنْهُمْ قُوَّةً وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعْجِزَهُ مِنْ شَيْءٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ إِنَّهُ كَانَ عَلِيمًا قَدِيرًا ﴿٤٦﴾

وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَإِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرًا ﴿٤٧﴾

ع

(੩੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਯਾਸੀਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੮੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੫ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹੇ ਸੱਯਦ^੧ ! (ਹੇ ਸਰਦਾਰ !)। ੨।

يَس ②

ਅਸੀਂ ਇਸ ਯੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ (ਤੇਰੇ
ਸਰਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀ) ਗਵਾਹੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ
ਹਾਂ। ੩।

وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ③

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ (ਸਾਡੇ) ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈਂ। ੪।

إِنَّكَ لَمِنَ الرُّسُلِ ④

ਅਤੇ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ੫।

عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ⑤

ਅਤੇ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਵੱਡੇ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੬।

تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ⑥

ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ
ਸਕੇਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨਹੀਂ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਵੱਡੇ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਨ। ੭।

لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنْذِرَ آبَاؤَهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ⑦

^੧ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਆਇਆ “ਸੀਨ” ਸੱਯਦ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ। ਅਗਲੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਦਲੀਲ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸਹੀਫ਼ ਹੈ।

ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਵਾਉ” ਕਸਮ ਦਾ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਹੀਫ਼ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕਸਮ ਦਾ ਲਫਜ਼ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਮਜਮੂਨ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਸਮ ਦਾ ਵੱਡਾ ਮੁੱਦਾ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੋਹੇ ਗੱਲ ਗਵਾਹੀ ਦੁਆਰਾ ਪੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਾਡਾ ਦਾਅਵਾ^੧ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੮।

لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਲ^੨ ਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਠੰਡੀਆਂ ਤਕ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ (ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ) ਧੋਣਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੯।

إِنَّا جَعَلْنَا فِيْ أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا ۖ فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਇਕ ਰੋਕ^੩ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਇਕ ਰੋਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਓਹ (ਹੁਣ) ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ੧੦।

وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا ۖ وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا ۖ فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ۝

੧ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਉਹ ਆਇਤ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਇਸੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ :—

“ਯਾ ਹਸਰਾਤਨ ਅਲੱਲਇਬਾਦਿ ਮਾ ਯਾਅਤੀਹਿਮਿਨਿਨ ਰਸੂਲਿਨ ਇੱਲਾ ਕਾਨੂੰ ਬਿਹੀ ਯਸਤਹਿਬਿਉਨ”

ਅਰਥਾਤ—ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਖੌਲ ਹੀ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੨ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਸ਼ਰੀਅਤ ਨਹੀਂ ਉਤਰੀ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨ ਘੜਤ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਸੰਗਲ ਆਪਣੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਕਰਤਾਈ ਵਧਦੀ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਖ ਪੁੱਟ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਗੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਪਰ ਦੁੱਖ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਧੋਣ ਉੱਚੀ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਓਹਨਾਂ ਗੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਵੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।

੩ ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਸਾਦੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਅਮਕੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਵਾਜੇ ਵੱਜੇ ਸਨ ਤੇ ਇੰਨਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤੇ ਇੰਨੇ ਗਹਿਣੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ। ਕਦੇ ਭੀਵੀਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਗਲੂ ਘੁੱਟ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗ-ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਤੇ ਚਾਚੇ ਆਦਿ—ਜੋ ਪਿਛਲੀ ਬੰਸ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੀਤਾਂ-ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਵਿਚ ਸੁਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿਪਤਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਕੇ ਜੇ ਅਕਲ ਉਸ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਲ ਮੁੜਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਗੱਲ ਕੀ, ਚਾਚੇ ਪਾਸਿਓਂ ਉਸ ਦੀ ਅਕਲ ਤੇ ਇੰਨੇ ਪੜਦੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸੋਚਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

੪ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਫਾਅਗਸ਼ੈਨਾਹੁਮ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਢਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ” ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦਾ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ; ਚੂੰਕਿ ਸਾਰੇ ਸਿੱਟੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਕੱਢਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਕਈ ਥਾਈਂ ਅਮਲ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ ਹੀ ਮਨਸੂਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਟ ਸਕਦਾ; ਸਗੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਦੰਡ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਉਸ ਲਈ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਜਾਂ ਨਾ ਡਰਾਉਣਾ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ਓਹ (ਜਦ ਤਕ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਨਾ ਕਰ ਲੈਣ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਣਗੇ। ੧੧।

ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਡਰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਤੂੰ ਇਕ ਸਾਨਦਾਰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੀ ਖਬਰ ਸੁਣਾ ਦੇ। ੧੨।

ਅਸੀਂ ਹੀ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦੇ ਜਿਵਾਲਣਹਾਰ ਹਾਂ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕਰਮ ਓਹ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋ ਸਿੱਟੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਗਿਣ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ੧੩। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਇਕ ਨਗਰੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ, ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਆਏ ਸਨ। ੧੪।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਦੋ ਰਸੂਲ ਭੇਜੇ ਸਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ—ਇਕ ਤੀਜਾ ਰਸੂਲ ਭੇਜ ਕੇ ਬਲ ਦਿੱਤਾ^੧ ਸੀ—ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹੀ

وَسَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ⑪

إِنَّا تُنذِرُ مَنِ اشْتَبَعِ الذِّكْرَ وَخَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ
فَبَشِّرْهُ بِسَعَةِ ⑫ وَاجْرُكْرِيمِ ⑬

إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ
وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ ⑭

وَاضْرِبْ لَهُمْ مَثَلًا أَصْحَابَ الْقَرْيَةِ إِذْ جَاءَهَا
الرُّسُلُونَ ⑮

إِذْ أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمُ اثْنَيْنِ فَكَذَّبُوهُمَا فَعَزَّزْنَا بِثَالِثٍ

^੧ਜਦ ਪਤਨਾਂਵ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ "ਹੀ" ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੋ ਰਸੂਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਲ ਦੇਣ ਲਈ ਤੀਜਾ ਰਸੂਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਫ਼ ਅਰਥ ਦੋਹੇ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੀਜਾ ਰਸੂਲ ਵੀ ਉਹੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਰਸੂਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। →

ਮਿਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਸੁਨੇਹਾ ਦੇ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਾਂ। ੧੫।

فَقَالُوا إِنَّا إِلَٰهِيكُمْ مُّرْسَلُونَ ⑤

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਜੇਹੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਹੋ ਅਤੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ (ਤੁਹਾਡੇ) ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ) ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ। ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਕੁਝ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ। ੧੬।

قَالُوا مَا أَنْتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَمَا أَنْزَلَ الرَّحْمَنُ مِنْ شَيْءٍ إِن أَنْتُمْ إِلَّا تَكْذِبُونَ ⑥

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਾਂ। ੧੭।

قَالُوا رَبَّنَا عَلِّمْنَا إِنَّا إِلَٰهِيكُمْ لَمُرْسَلُونَ ⑦

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੀਏ। ੧੮।

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ⑧

ਇਸ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਆਪਣੇ ਵਲ ਆਉਣਾ ਅਪਸ਼ਗਣ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੁਕੋਗੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੱਥਰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੧੯।

قَالُوا إِنَّا تَطَيَّرْنَا بِكُمْ لَئِن لَّمْ تَنْتَهُوا لَنَرْجُمَنَّكُمْ وَلَنَمَسِّنَّكُمْ مِمَّا عَذَابَ إِلَيْنَا ⑨

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਨ (ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਉਗੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ) ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ

قَالُوا طَائِفُكُمْ مَعَكُمْ أَيْنَ ذُكِّرْتُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ مُّسْرِفُونَ ⑩

← ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੋ ਨਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਅਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਵੀ ਨਬੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਸਰੀਅਤ ਵਾਲੇ ਨਬੀ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਓਹ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਜੇਹੀਆਂ ਹੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਨਬੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਏਹੋ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰੀਅਤ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰੀਅਤ ਦੀ ਸਥਾਪਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਸਰੀਅਤ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

“ਤਾਇਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਣੀਆਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਨੀ ਇਸਰਾਈਲ ਦੀ ੧੪ਵੀਂ ਆਇਤ ਦੀ ਟ੍ਰੈਕ।

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਭਲੇ ਕੰਮ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਾਂ;
ਸਗੋਂ ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੱਦੋਂ ਵਧਣ
ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਹੋ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੰਡ
ਮਿਲੇਗਾ। ੨੦।

ਅਤੇ ਨਗਰ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਇਕ ਬੰਦਾ ਦੌੜਦਾ
ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ
ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ
ਕਰੋ। ੨੧।

ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰੋ, ਜੋ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਸੁਮਾਰਗ
ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ੨੨।

ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ)
ਦੀ ਬੇਦਗੀ ਨਾਂ ਕਰਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਜਿਆ
ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ
ਜਾਓਗੇ। ੨੩।

ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਮਿਥ ਸਕਦਾ
ਹਾਂ? ਜੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾ-
ਉਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ (ਬਣਾਉਣੀ) ਇਸ਼ਟਾਂ
ਦੀ ਸਫਾਰਸ਼ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀ
ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਹਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ
ਹਨ। ੨੪।

ਜੇ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਸਪਸ਼ਟ
ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ੨੫।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੋ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ
ਨਾਲ ਸੁਣੋ। ੨੬।

وَجَاءَ مِنْ أَقْصَا الْمَدِينَةِ يَجُلُّ يَسْعَى قَالَ يَاقَوْمِ
اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ ①

اتَّبِعُوا مَنْ لَا يَسْأَلُكُمْ أَجْرًا وَهُمْ مُهْتَدُونَ ②

وَمَا لِيَ لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي وَالْيَهُوَ رُجْعُونَ ③

أَتَتَّخِذُ مِنْ دُونِهِ آلِهَةً إِنْ يُرِيدِ الْزَحْمُ يَضْرِبْ
لَا تُغْنِي عَنِّي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا وَلَا يُنْقِذُونَ ④

إِنِّي إِذَا لَيَغِي صَلِي مُبِين ⑤

إِنِّي آمَنْتُ بِرَبِّكُمْ فَأَسْمَعُونَ ⑥

(ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾ। (ਇਸ ਤੋਂ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ (ਮੇਰੇ ਅੰਤ ਦਾ) ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ। ੨੭।

ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਿਵੰਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ) ਕੋਈ ਦਲ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਅਸੀਂ (ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਦਲ) ਉਤਾਰਿਆ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੨੯।

ਕੇਵਲ ਇਕ ਭਿਆਨਕ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਸਜ ਧਜ ਗੁਆ ਬੈਠੇ ਸਨ। ੩੦।

ਹਾਇ ਸ਼ੋਕ, (ਇਨਕਾਰ ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ) ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ, ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਹੀ ਵੇਖਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ)। ੩੧।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਨਗਰੀਆਂ ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਹ ਮੁੜ ਨਹੀਂ ਪਰਤ ਸਕੇ ਸਨ। ੩੨।

ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੩੩। (ਰਕੂਅ ੨)

قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ قَالَ يَلَيْتَ قَوْمِي يَعْلَمُونَ ۝

بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ ۝

وَمَا أَنْزَلْنَاهُ عَلَى قَوْمٍ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ جُنْدٍ ۝

السَّمَاءِ وَمَا كُنَّا مُنْزِلِينَ ۝

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ خِيدُونَ ۝

يَحْزَنُونَ عَلَى الْعِبَادِ مَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا

كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ۝

أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ

إِلَيْهِمْ لَا يَرْجِعُونَ ۝

وَإِنْ كُلُّ لُحَا جَبِينٍ لَدَيْنَا مُخَصَّرُونَ ۝

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਸਾਰੇ” ਪਦ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਪਦ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਮੁਰਦਾ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਉਗਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਏਹ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ੩੪।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਖਜੂਰਾਂ ਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਵੀ ਉਗਾਏ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੋਮੇ ਵੀ ਵਗਾਏ ਹਨ। ੩੫।

ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਇਸ (ਬਾਗ਼) ਦੇ ਫਲ (ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ) ਛਕਣ-ਛਕਾਉਣ ਤੇ ਇਸ (ਬਾਗ਼) ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਉਗਾਇਆ ਸੀ, (ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਹੀ ਉਗਾਇਆ ਸੀ), ਉਹ ਕਿਉਂ ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ੩੬।

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੌੜੇ ਸਾਜੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਉਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੩੭।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਰਾਤ ਵੀ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਨੂੰ ਖਿਚ ਕੇ ਕਢਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਅਚਣਚੇਤ ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੩੮।

ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਇਕ ਨੀਅਤ ਜਗ੍ਹਾ ਵਲ ਚਲਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ। ੩੯।

ਅਤੇ ਚੰਨ ਵਲ (ਵੇਖੋ)। ਅਸੀਂ ਉਸ ਲਈ ਵੀ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ (ਉਹਨਾਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਤੇ ਭੇਂਦਾ ਭੇਂਦਾ)

وَاَيُّهُمْ اِلَازُ الْمَيِّتَةِ ۖ اَحْيَيْهَا وَاَخْرَجْنَا مِنْهَا حَبًّا فَيَنْهَ يَأْكُلُونَ ﴿٣٤﴾

وَجَعَلْنَا فِيهَا جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ وَفَجْرْنَا فِيهَا مِنَ الْعُيُونِ ﴿٣٥﴾

يَأْكُلُوا مِنْ شَرِبٍ وَمَا عَمِلَتْهُ اَيْدِيهِمْ اَفَلَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

سُبْحَنَ الَّذِي خَلَقَ الْاَزْوَاجَ كُلَّهَا مِمَّا تُثْبِتُ الْاَرْضُ وَمِنْ اَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٧﴾

وَاَيُّهُمْ اَلَيْلٌ ۖ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُظْلِمُونَ ﴿٣٨﴾

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ۚ ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ﴿٣٩﴾

وَالْقَمَرَ قَدَرْنَاهُ مَنَازِلَ ۚ عَادَ كَالْعُرْجُونِ الْقَدِيمِ ﴿٤٠﴾

ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਟਹਿਣੀ^੧ ਸਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਫੇਰ ਪਰਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ੪੦।

ਨਾ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਵਿਚ ਇਹ ਬਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਲ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਚੰਨ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ; (ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏ) ਤੇ ਨਾ ਰਾਤ (ਚੰਨ) ਨੂੰ ਇਹ ਹਿੰਮਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਚੱਕਰ ਕਟਾਇਆਂ ਦਿਨ ਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਨੂੰ) ਜਾਂ ਵੱਡੇ; ਸਗੋਂ ਏਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਨੀਅਤ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਵੱਡੇ ਸੋਖ ਨਾਲ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ^੨। ੪੧।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਨੂੰ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਹਾਂ। ੪੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੋਰ (ਬੇੜੀਆਂ) ਵੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਵਾਂਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਓਹ ਸਵਾਰੀਆਂ^੩ ਕਰਨਗੇ। ੪੩।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਸਾਡੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੰਗ ਨਾਲ ਓਹ ਬਚਾਏ ਜਾਣਗੇ। ੪੪।

لَا الشَّيْءُ يَنْتَبِيْهِ لَهَا اَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَ وَلَا اَنْ يَّحِلَّ سَائِقُ النَّهَارِ وَكُلٌّ فِيْ فَلَكٍ يَّسْبَحُوْنَ ۝

وَ اَيُّهُمْ اَنَّا حَمَلْنَا ذُرِّيَّتَهُمْ فِي الْفَلَكِ الْمَخْرُوْجِ ۝

وَ خَلَقْنَا لَهُمْ مِنْ فِئْلِهِ مَا يَرْكَبُوْنَ ۝

وَ اِنْ نَّشَاءُ نَّغْرِفْهُمْ فَلَاحَرِيْجٌ لَهُمْ وَ لَا هُمْ يَنْقُذُوْنَ ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਚੰਨ ਮੁੜ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰੁੱਖ ਦੀ ਇਕ ਵਿੰਗੀ ਹੋਈ ਹੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਟਹਿਣੀ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਚੰਨ ਨੂੰ ਵੀ ਬਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸੂਰਜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਚਲਾ ਜਾਏ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਤਬਾਹੀ ਆ ਜਾਏਗੀ।

^੩ਇਥੇ ਇਹ ਦਸਣਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ “ਯਸਬਹੂਨ” ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਤਰਨਾ” ਹੈ ਤੇ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵੱਡੇ ਸੋਖ ਨਾਲ ਚੱਕਰ ਕੱਟਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਅਰਥਾਤ ਕੋਈ ਗ੍ਰਹਿ ਦੂਜੇ ਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

^੪ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਰੇਲ, ਲਾਰੀ, ਸਟੀਮਰ, ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਆਦਿ, ਇਹ ਕਿੰਨੀ ਸਪਸ਼ਟ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸਲਾਮ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਦਰੀ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਰੁਟ ਲਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਵਿੱਖਤ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਸੰਸਾਰੀ
ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣਗੇ। ੪੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ
ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (ਉਸ ਤੋਂ
ਬਚਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ) ਅਤੇ ਜੋ ਕਰਮ ਤੁਸੀਂ
ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਆਏ ਹੋ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਣ^੧
ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ
ਜਾਏ (ਤਾਂ ਓਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ
ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ^੨)। ੪੬।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ
ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਮਹਾਨ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪਰਗਟ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ। ੪੭।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ
ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ
ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਛਕਾਈਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਆਪ
ਵੀ ਛਕਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ (ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇੱਛਾ
ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ) ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਬਣ
ਗਏ ਹੋ। ੪੮।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ
ਹੋ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਉਹ (ਕਸ਼ਟ ਦਾ)
ਬਚਨ ਕਦ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ? ੪੯।

إِلَّا رَحْمَةً مِنَّا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ⑤

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا بَيْنَ أَيْدِيكُمْ وَمَا خَلْفَكُمْ
لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ⑥

وَمَا تَأْتِيهِمْ مِنْ آيَةٍ مِنْ آيَاتِ رَبِّهِمْ إِلَّا كَانُوا
عَنْهَا مُعْرِضِينَ ⑦

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّقُوا مَا رَزَقَكُمُ اللَّهُ لَا تَالِ
الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْطَعِمُ مَنْ لَوْ يَشَاءُ
اللَّهُ أَطْعَمَهُ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ⑧

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑨

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅੱਗੋਂ ਵਾਸਤੇ ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਖੀਤ ਚੁੱਕੀ ਲਈ ਪਸਚਾਤਾਪ ਰਾਹੀਂ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਫਲ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਥਾਰਤ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਕੇ
ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਓਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਅਚਣਚੇਤ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸਟ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲਏਗਾ ਤੇ ਓਹ ਝਗੜਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰੁੱਝੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੦।

ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਲ ਪਰਤ (ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਕੁਝ ਸਮਝਾ) ਸਕਣਗੇ। ੧੫੧।
(ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਓਹ ਅਚਣ-ਚੇਤ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਲ ਨੱਸ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੨।

ਅਤੇ (ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਾਏ ਸ਼ੌਕ, ਸਾਨੂੰ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਕਿਸ ਨੇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਆਲਾ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਸੱਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ। ੧੫੩।

ਇਹ (ਕੇਵਲ) ਇਕ ਅਚਣਚੇਤ (ਆਉਣ ਵਾਲਾ) ਕਸਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੫੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ ਤੇ ਰਤੀ ਭਰ ਚੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੫੫।

ਸਵਰਗ ਗਾਮੀ ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ? (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ) ਰੁੱਝੇ ਹੋਣਗੇ

مَا يَنْظُرُونَ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً تَأْخُذُهُمْ وَهُمْ يَخِصِّمُونَ ⑤

فَلَا يَسْتَطِيعُونَ تَوْصِيَةً وَلَا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ يَرْجِعُونَ ⑥

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَإِذَا هُمْ مِنَ الْأَجْدَاثِ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يَنْبِلُونَ ⑦

قَالُوا يَوَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمَنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ ⑧

إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيْحَةً وَاحِدَةً فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ ⑨

فَالْيَوْمَ لَا تُظَلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُنْجَزُونَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑩

إِنَّ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ الْيَوْمَ فِي شُغْلٍ فَهِمُونَ ⑪

੧੫੦-“ਵਸਾਹੁ” — “ਅਹਿਦਾ ਇਲੇਹਿ” = ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

੧੫੧-“ਮਹਾਨ” ਅਰਥ “ਸੁਗੁਲਿਨ” ਹੋਣ ਆਦਿਆਂ ਦੋ ਜੇਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਮਹਾਨ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ (ਆਪਣੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ) ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ
ਹਸ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੬।

ਓਹ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਸਿੰਘਾਸਣਾਂ ਤੇ ਦਾਸਣੇ
ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ, (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ)
ਪ੍ਰਫਾਵੇਂ ਹੇਠ ਹੋਣਗੇ। ੧੫੭।

ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸਮ
ਦੇ ਮੇਵੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ
ਪਾਉਣਗੇ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ, ਜੋ ਅਤਿ
ਦਿਆਲੂ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੫੯।

ਅਤੇ (ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਹੇ ਅਪਰਾਧੀਓ !
ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਜਾਓ। ੧੬੦।

ਹੇ 'ਆਦਮ' ਦੀ ਸੰਤਾਨ ! ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ
ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤਾਨ ਦੇ
ਪੁਜਾਰੀ ਨਾ ਬਣਨਾ, ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੰਗੀ
ਹੈ। ੧੬੧।

ਅਰਥਾਤ ਕੇਵਲ ਮੇਰੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ;
ਇਹੋ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ੧੬੨।

ਅਤੇ ਸੰਤਾਨ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ
ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਮਝ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦਾ ? ੧੬੩।

(ਵੇਖੋ !) ਇਹ ਨਰਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਨ
ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ੧੬੪।

ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਜ ਇਸ ਵਿਚ ਚਲੇ
ਜਾਓ। ੧੬੫।

هُمْ وَ أَزْوَاجُهُمْ فِي ظُلُلٍ عَلَى
الْأَرْبَابِ مُتَكِنُونَ ﴿٥٦﴾

لَهُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ وَلَهُمْ مَا يَدْعُونَ ﴿٥٧﴾

سَلَامٌ قَوْلًا مِنْ رَبِّ رَحِيمٍ ﴿٥٨﴾

وَأَمَّا زَوْا الْيَوْمَ أَنَّهَا الْمَجْرُمُونَ ﴿٥٩﴾

أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَبْنَى أَدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ
إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٦٠﴾

وَإِنْ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ﴿٦١﴾

وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنْكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا أَفَلَمْ تَكُونُوا
تَعْقِلُونَ ﴿٦٢﴾

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٦٣﴾

إِصْلَوْهَا الْيَوْمَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ﴿٦٤﴾

ਉਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ)
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿਆਂਗੇ, (ਅਰਥਾਤ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗੀ) ਅਤੇ
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਗੇ,
ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਤੂਤਾਂ
ਉੱਤੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ। ੬੬।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ। ਫੇਰ ਓਹ ਇਕ ਅਣਭਿੱਠ
ਰਾਹ ਦੀ ਢੂੰਡ ਵਿਚ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ, ਪਰ ਇਸ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਓਹ (ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ) ਕਿਵੇਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ
ਸਨ? ੬੭।

ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਅਸੀਂ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ, ਤਾਂ ਜਿੱਥੇ ਓਹ
ਹਨ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦੇ।
ਫੇਰ ਓਹ ਨਾ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੋ
ਸਕਦੇ ਤੇ ਨਾ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰ ਸਕਦੇ। ੬੮। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੱਡੀ ਆਯੂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ,
ਉਸ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਾਂ। ਓਹ ਕਿਉਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ? ੬੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ”
ਸਾਹਿਬ) ਨੂੰ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਨਹੀਂ ਸਿਖਾਈ ਤੇ ਨਾ ਇਹ
ਕੰਮ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਇਹ ਕੁਰਾਨ
ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ
ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜੋ (ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਲੀਲ ਨਾਲ)
ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੭੦।

آلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ
وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٦٦﴾

وَلَوْ نَشَاءُ لَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ فَاسْتَبَقُوا الصِّرَاطَ
فَأَنَّىٰ يُبْصِرُونَ ﴿٦٧﴾

وَلَوْ نَشَاءُ لَنَمَسَخْنَهُمْ عَلَىٰ مَكَائِهِمْ فَمَا اسْتَطَاعُوا
مُضِيًّا وَلَا يَرْجِعُونَ ﴿٦٨﴾

وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ
أَفَلَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٩﴾

وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشُّعْرَ وَمَا يَنْبَغِي لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا
ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُبِينٌ ﴿٧٠﴾

੧ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤਾਂ ਚੋਖੀ ਲੰਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਸੰਖੇਪ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਤਸ਼ਕ ਦੇ ਰੋਗੀ ਦੇ ਨਕ ਤੇ ਸੰਘ ਆਦਿ ਅੰਗਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਰੋਗ
ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਾਣੋ, ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਬੋਲ ਬੋਲ ਕੇ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਵਿਚਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

੨ ਅਰਥਾਤ—ਇਸਹਾਦੀਲ ਕੁਲ ਨੇ ਲੰਮੀ ਆਯੂ ਭੱਗੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਤੀਆਂ
ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਤਾਂ ਜੁ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜ਼ਿੰਦਾ (ਦਿਲ) ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪੂਰਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । ੭੧।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਪਸ਼ੂ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ । ੭੨।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਓਹ ਸਵਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਓਹ ਖਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ੭੩।

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਓਹ ਸੁਕਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? । ੭੪।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ । ੭੫।

ਓਹ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ਓਹ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਣਗੇ); ਸਗੋਂ ਇਕ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ । ੭੬।

ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਕਰ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ ਜੋ ਓਹ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੭੭।

ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਤੂੰਛ) ਬੁੰਦ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ । ਸੋ (ਜਦ ਉਹ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ) ਸੁਤੇਸਿਧ ਵੱਡਾ ਝਗੜਾਲੂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ੭੮।

لَيَسْئَلَنَّهُمْ مِّنْ كَانِ حَيًّا وَيَجْحَدُ الْقَوْلَ عَلَى الْكُفْرَيْنِ ۝

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِنَّا عِلَّتْ أَيْدِيئًا
أَنعَمَّا لَهُمْ لَهَا فَمَلِكُونِ ۝

وَدَلَّلْنَاهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُومُهُمْ وَمِنْهَا
يَأْكُلُونَ ۝

وَلَهُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَمَشَارِبُ أَفَلَا
يَشْكُرُونَ ۝

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ إِلَهَةً لَّعَلَّهُمْ
يُنصَرُونَ ۝

لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ
جُنْدٌ مُّخَضَّرُونَ ۝

فَلَا يَخْزَنُكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا
يُغْلِبُونَ ۝

أَوَلَمْ يَرَ الْإِنْسَانُ أَنَّا خَلَقْنَاهُ مِنْ نَظْفَةٍ فَاذَاهُو
حَصِينٌ مُّؤْمِنٌ ۝

ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਸਾਜਨਾ ਨੂੰ (ਉੱਕਾ ਹੀ) ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹੱਡੀਆਂ ਗਲ-ਸੜ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕਿਹੜਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ? 12੯।

ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਹੀ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਾਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਰਚਨਾ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੩੦।

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਗ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ (ਹੋਰ) ਅੱਗ ਬਾਲਦੇ ਹੋ। ੧੩੧।

ਕੀ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਜੇਹੀ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਰਚਾ ਦੇਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਵੀਚਾਰ ਕਿ (ਉਹ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਰਚਾ ਸਕਦਾ) ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਵੱਡਾ ਰਚਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੩੨।

ਉਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਇਉਂ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕਦੇ ਉਹ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਉਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੧੩੩।

ਸੋ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਪਾਕ ਹੈ। ਉਸੇ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੧੩੪।

(ਰਕੂਅ ੫)

وَضَرَبَ لَنَا مَثَلًا وَنَسِيَ خَلْقَهُ قَالَ مَنْ يُنْخِي
الْعِظَامَ وَهِيَ رَمِيمٌ ⑤

قُلْ يُحْيِيهَا الَّذِي أَنْشَأَهَا أَوَّلَ مَرَّةٍ وَهُوَ بِكُلِّ
خَلْقٍ عَلِيمٌ ⑥

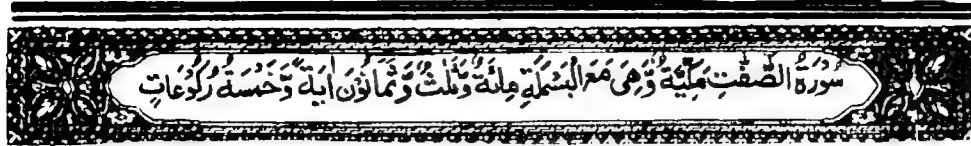
الَّذِي جَعَلَ لَكُم مِّنَ الشَّجَرِ الْأَخْضَرِ نَارًا فَإِذَا
أنتُمْ مِنْهُ تُوقَدُونَ ⑦

أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ
الْعَلِيُّ الْعَلِيمُ ⑧

إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ
لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ⑨

فَسُبْحَنَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ
تَرْجَعُونَ ⑩

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(੩੭) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸਾਫ਼ਾਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੮੩ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੫ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਮੈਂ) ਓਹਨਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ
ਹਾਂ, ਜੋ (ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ) ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ
ਖੜੇ ਹਨ। ੨।

وَالصَّفَاتِ صَفًّا ②

ਜੋ ਭੇਡੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਭਾਂਟਦੇ ਹਨ। ੩।

فَالزُّجُرِيتِ زَجْرًا ③

ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼, (ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ
ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ੪।

فَالنَّالِيَةِ نَذْرًا ④

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੁਹਾਡਾ ਇਸ਼ਟ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀ ਹੈ। ੫।

إِنَّ إِلَهَكُمْ لَوَاحِدٌ ⑤

ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ
ਓਹਨਾਂ ਦੇਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪੂਰਬਾਂ (ਤੇ ਪੱਛਮਾਂ)
ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੬।

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَرَبُّ
الشَّارِقِ ⑥

ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ (ਬੇਅੰਤ) ਤਾਰਿਆਂ
ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੭।

إِنَّا زَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِرَبِّكَ الْكَوْكَبِ ⑦

¹ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਮੱਕੇ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰੇਕ ਬਾਗ਼ੀ ਸ਼ੈਤਾਨ ਤੋਂ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੮।

وَحِفْظًا مِّنْ كُلِّ شَيْطَانٍ مَّارِدٍ ۝۸

ਉਹ (ਬਾਗ਼ੀ ਸ਼ੈਤਾਨ) ਉਪਰਲੀਆਂ ਬਲਵਾਨ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ^੧ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ^੨
ਤੇ ਹਰੇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ
ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ^੩ ਹੈ। ੯।

لَا يَسْتَعِزُّونَ إِلَى الْمَلِكِ الْأَعْلَىٰ وَيُقَذَّفُونَ مِّنْ
كُلِّ جَانِبٍ ۝۹

ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਦਾ ਦਾ ਕਸ਼ਟ
(ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੧੦।

دُحُورًا وَلَهُمْ عَذَابٌ وَاصِبٌ ۝۱੦

ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੋਈ ਗੱਲ
ਸ਼ਰਾਰਤ^੪ ਨਾਲ ਲੈ ਉਭਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਅੱਗ ਦੀ ਇਕ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਚੰਗਿਆੜੀ ਲਗ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ। ੧੧।

إِلَّا مَن خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَائِبٌ ۝੧੧

ਸੋ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛ ਕਿ ਕੀ ਰਚਨਾ ਦੇ
ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਵਧੇਰੇ ਕਠਨ
ਹੈ, ਜਾਂ (ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਾਰਾ ਅਰਸੀ ਪ੍ਰਬੰਧ) ਜੋ
ਅਸੀਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਇਕ ਲੇਸਲੇ ਚਿੱਕੜ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੧੨।

فَاسْتَفْتَيْهِمْ أَهُمْ أَشَدُّ عَاقِبَةً أَم مِّنْ خَلْقِنَا ۚ إِنَّكَ
خَلَقْنَاهُمْ مِّنْ طِينٍ لَا رَيْبَ ۝੧੨

ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਤੇ) ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਉਹ (ਤੇਰੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ) ਤੁੱਛ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ੧੩।

بَلْ عَجِبْتَ وَيَسْخَرُونَ ۝੧੩

^੧ਅਰਥਾਤ—ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਕੇਵਲ ਉੱਤਰਾਂ ਉੱਤਰਾਂ ਹੀ ਸੁਣਦੇ ਹਨ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੇ ਚੇਲੇ-ਚਾਟੜੇ ਜਗ ਵਿਚ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ
ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਝਬਦੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਗ ਵਿਰੋਧੀ ਉਡਾ ਲੈ ਜਾਵੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਟਪਲਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਤਾਂ
ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ, ਜੋ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੋਣ, ਖੜੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਤੋੜ ਮਰੋੜ ਕੇ ਤੇ
ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ੧੪।

وَإِذَا نُكِّرُوا لَا يَذْكُرُونَ ①

ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਜਦ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਸ਼ੋਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ । ੧੫।

وَإِذَا رَأَوْا آيَةً يَسْتَسْخِرُونَ ②

ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਚਲਿੱਤਰ ਹੈ । ੧੬।

وَقَالُوا إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّؤْتِنٌ ③

ਕੀ ਜਦ ਅਸੀਂ ਮਰ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਮੁੜ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ? । ੧੭।

إِذَا مِنَّا وَكُنَّا تُرَابًا وَ عِظَامًا
إِنَّا لَبَعُوثُونَ ④

ਜਾਂ ਕੀ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ) ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ । ੧੮।

أَوِ آبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ⑤

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਹਾਂ, (ਹਾਂ), ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਤੋਂ ਹੋ ਜਾਉਗੇ । ੧੯।

قُلْ نَعَمْ وَأَنْتُمْ دَاخِرُونَ ⑥

ਉਹ ਪਲ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਡਾਂਟ (ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ) ਹੈ; (ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਹ ਡਾਂਟ ਪਵੇਗੀ) ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ) ਵੇਖਣ ਲਗ ਪੈਣਗੇ । ੨੦।

فَإِنَّمَا هِيَ زَجْرَةٌ وَاحِدَةٌ فَإِذَا هُمْ
يُنْخَرُونَ ⑦

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ; ਏਹੋ ਤਾਂ ਦੰਡ-ਫਲ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ । ੨੧।

وَقَالُوا يُوَيْلَنَا هَذَا يَوْمُ الدِّينِ ⑧

(ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਆਏਗੀ ਕਿ) ਇਹ ਉਹੋ ਹੀ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ । ੨੨। (ਰਕੂਅ ੧)

هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ⑨

(ਅਸੀਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਓ । ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਰਕ ਦੇ ਰਾਹ ਵਲ ਲੈ ਜਾਓ । ੨੩-੨੪।

أُحْشَرُوا الَّذِينَ ظَلَمُوا وَأَزْوَاجُهُمْ وَمَا كَانُوا
يَعْبُدُونَ ⑩

مِنْ دُونِ اللَّهِ فَأَهْدُوهُمْ إِلَى صِرَاطِ الْجَحِيمِ ⑪

ਫੇਰ (ਉੱਥੋਂ ਤਕ ਲੈ ਜਾ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੨੫।

وَقِفُّهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ ⑤

(ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੨੬।

مَا لَكُمْ لَا تَنَاصَرُونَ ⑥

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਅੱਡ ਰਿਹਾ) ਓਹ ਉਸ ਦਿਨ ਉੱਕਾ ਹੀ ਹਥਿਆਰ ਸੁਟ ਦੇਣਗੇ। ੨੭।

بَلْ هُمُ الْيَوْمَ مُسْتَسْلِمُونَ ⑦

ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਧੜਾ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਝਗੜੇਗਾ। ੨੮।

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ⑧

(ਅਤੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ^੨ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੨੯।

قَالُوا إِنْكُمُ كُنْتُمْ تَأْتُونَنَا عَنِ الْيَمِينِ ⑨

(ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਣਾਉਟੀ ਇਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਵਿਚ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ (ਦੀ ਕੋਈ ਕਣੀ) ਨਹੀਂ ਸੀ। ੩੦।

قَالُوا بَلْ لَمْ تَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ⑩

ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਇਕ ਬਾਗੀ ਜਾਤੀ ਸੀ। ੩੧।

وَمَا كَانَ لَنَا عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بَلْ كُنْتُمْ قَوْمًا طَٰغِينَ ⑪

ਸੋ ਅੱਜ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆਂ ਬਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਕਸ਼ਟ) ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ੩੨।

فَعَقَّ عَلَيْنَا قَوْلَ رَبِّنَا إِنَّكَ لَظَّالِمُونَ ⑫

(ਅਤੇ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ

نَاغَوْا بِكُمْ إِنَّكُمْ لَأَعْمَى ⑬

^੧ਇਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਯਤਾਸਾਅਲੂਨ” ਪਦ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਤਸਾਅਲੂ” ਦਾ ਪਦ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਸੱਜਾ ਪਾਸਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਟਪੜਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਪਾਇਆ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪ ਵੀ ਕੁਰਾਹੀਏ
ਹੀ ਸੀ। ੩੩।

ਜੇ (ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ) ਉਸ
ਦਿਨ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ
ਹੋਣਗੇ। ੩੪।

ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ
ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੩੫।

ਜਦ ਕਦੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਿ
ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਓਹ
ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੩੬।

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਇਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਕਵੀਸ਼ਰ ਤੇ ਸੁਦਾਈ ਦੇ ਆਖੇ ਲਗ
ਕੇ ਤਿਆਗ ਦੇਈਏ?। ੩੭।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ
‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ) ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ
ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪਹਿਲੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ
ਹੈ। ੩੮।

(ਹੇ ਇਨਕਾਰੀਓ!) ਤੁਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ
ਭੋਗਣ ਵਾਲੇ ਹੋ। ੩੯।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ
ਪੇਣਗੀਆਂ। ੪੦।

ਪਰ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਬੰਦੇ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੇਗਾ)। ੪੧।

ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਲ੍ਹਮ^੧ ਰਿਜ਼ਕ ਮਿਲੇਗਾ। ੪੨।

فَأَنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ ﴿٣٧﴾

إِنَّا كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْمُجْرِمِينَ ﴿٣٨﴾

إِنَّهُمْ كَانُوا إِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
يَسْتَكْبِرُونَ ﴿٣٩﴾

وَيَقُولُونَ إِنَّا لَنَأْكُلُ إِلَّا مِنَّا لِشَاعِرٍ فَيُجَنَّبُونَ ﴿٤٠﴾

بَلْ جَاءَ بِالْحَقِّ وَصَدَقَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٤١﴾

إِنَّكُمْ لَذَآئِقُوا الْعَذَابِ الْإِلِيمِ ﴿٤٢﴾

وَمَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٤﴾

أُولَٰئِكَ لَهُمْ رِزْقٌ مَّعْلُومٌ ﴿٤٥﴾

^੧ਅਰਥਾਤ —ਜਿਸ ਰਿਜ਼ਕ ਦਾ ਪਤਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ .

ਅਰਥਾਤ¹ ਫਲਾਂ ਦੀ ਕਿਸਮ ਤੋਂ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰ
ਮਿਲੇਗਾ। ੪੩-੪੪।

فَوَاكِهَ وَهُمْ مُكْرَمُونَ ﴿٤٣﴾
فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٤٤﴾

ਓਹ ਤਖ਼ਤਾਂ ਉੱਤੇ ਆਮੁਣੇ ਸਾਮੁਣੇ² ਬੈਠਣਗੇ। ੪੫।
(ਸੋਮਿਆਂ ਦੇ) ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਗਲਾਸ ਓਹਨਾਂ
ਕੋਲ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣਗੇ। ੪੬।

عَلَى سُرُرٍ مُّتَقَابِلِينَ ﴿٤٥﴾
يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكُلِّ فَاكِهَةٍ مِّنْ مَّوْبِقٍ ﴿٤٦﴾

ਜੇ ਚਿੱਟੇ ਦੁਧ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਪੀਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ
ਸੁਆਦਲੇ ਹੋਣਗੇ। ੪੭।

بِضَاءٍ لَّذِي لِّلشَّرِبِينَ ﴿٤٧﴾

ਨਾ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿਰ ਪੀੜ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਨਾ
ਹੀ ਓਹ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੁਧ-ਬੁਧ ਗੁਆ
ਬੈਠਣਗੇ। ੪੮।

لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ ﴿٤٨﴾

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਆਂ
ਨੀਵੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ
ਹੋਣਗੀਆਂ। ੪੯।

وَعِنْدَهُمْ فُصْرَتٌ لِّلْظُرِّ عِشْرُونَ ﴿٤٩﴾

ਜਾਣੋ, ਓਹ ਢੱਕੇ ਹੋਏ ਆਂਡੇ³ ਹਨ। ੫੦।

كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مُّكْنُونٌ ﴿٥٠﴾

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨ
ਕਰਨ ਲਈ ਧਿਆਨ ਦੇਣਗੇ। ੫੧।

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ﴿٥١﴾

ਅਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ
ਇਕ ਮੇਰਾ ਸਾਥੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ੫੨।

قَالَ قَائِلٌ مِّنْهُمْ إِنِّي كَانَ لِي قَرِينٌ ﴿٥٢﴾

ਉਹ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ ਵੀ
(ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ) ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਹੈਂ। ੫੩।

يَقُولُ أَأُنْكَ لِمَنِ الْمَصْدَقِينَ ﴿٥٣﴾

¹ਅਰਥਾਤ--- ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ; ਕਿਉਂਕਿ ਫਲ ਕਰਮ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

²ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਲ ਮੁੱਹ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜੇਗਾ।

³ਅਰਥਾਤ ਲੋਕ ਜਿਹੜੇ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਰੰਗ ਸੁਤਰ-ਮੁਰਗ ਦੇ ਅੰਗੇ ਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਢੱਕੇ ਹੋਏ ਆਂਡੇ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਮੈਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਅਰਥਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸਫਾਹਤਾ ਹੈ।

(ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ) ਜਦ ਅਸੀਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ। ੧੫੪।

ਉਸ ਤੇ ਉਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਵਲ ਝਾਤ ਮਾਰ ਕੇ ਵੇਖੇ ਕਿ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੈ? ੧੫੫।

ਫੇਰ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਹਾਲ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖੇਗਾ। ੧੫੬।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਸਮ ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਸੀ। ੧੫੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਮੈਂ ਵੀ ਨਰਕ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੁੰਦਾ। ੧੫੮।

(ਹੇ ਨਰਕਗਾਮੀ !) ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸ ਕਿ ਕੀ ਪਹਿਲੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੌਤ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੫੯-੧੬੦।

ਇਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੀ ਹਾਲਤ) ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੬੧।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁਭ-ਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੬੨।

ਕੀ ਇਹ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਜਾਂ ਬੋਹਰ ਦਾ ਰੱਖ? ੧੬੩।

إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا
إِنَّا لَلْكَافِرُونَ ①

قَالَ هَلْ أَنْتُمْ مُّقْلِعُونَ ②

فَاطْلَعَ فَرَأَاهُ فِي سَوَاءِ الْجَحِيمِ ③

قَالَ تَاللَّهِ إِنْ كِدْتَ لَتُرَوِّينَ ④

وَلَوْلَا نِعْمَةُ رَبِّي لَكُنْتُ مِنَ الْمُخْضَرِّينَ ⑤

أَفَمَا نَحْنُ بِمَيِّتِينَ ⑥
إِلَّا مَوْتَتَنَا الْأُولَى وَمَا نَحْنُ بِمُعْذَرِّينَ ⑦

إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَوْمُ الْعَظِيمُ ⑧

بِشَلِّ هَذَا فَلَئِمَّ الْعَمِلُونَ ⑨

أَذَلِكَ خَيْرٌ تُزَلُّ أَمْ شَجَرَةُ الزَّوْمِ ⑩

① ਅਰਥਾਤ—ਸਰੀਰਕ ਮੌਤ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਕਸ਼ਟ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਦੀ ਮੌਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਸਰਧਾਲੂ ਤਾਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਸਦਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਮਿਹਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਧਾਲੂ ਇਨਕਾਰੀ ਨੂੰ ਮਾਰੇਗਾ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਪਰਖ ਦਾ
ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੬੪।

إِنَّا جَعَلْنَهَا فِتْنَةً لِلظَّالِمِينَ ⑩

ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਜੋ ਨਰਕ ਦੇ ਹੇਠਾਂ
ਉੱਗਦਾ ਹੈ। ੬੫।

إِنَّهَا شَجَرَةٌ تَخْرُجُ فِي أَصْلِ الْجَحِيمِ ⑪

ਉਸ ਦਾ ਫਲ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਸੱਪਾਂ
ਦੇ ਸਿਰ। ੬੬।

كُلُّهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيْطَانِ ⑫

ਸੋ ਓਹ ਉਸ ਰੁੱਖ ਦਾ ਫਲ ਹੀ ਛਕਿਆ ਕਰਨਗੇ
ਤੇ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦਿਡ ਭਰਿਆ
ਕਰਨਗੇ। ੬੭।

فَأَنَّهُمْ لَا كُلُّونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ⑬

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਪੀਣ ਦੇ) ਪਾਣੀ
ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਤੇਜ਼ ਉਬਲਦਾ ਪਾਣੀ ਰਲਾਇਆ
ਜਾਏਗਾ। ੬੮।

ثُمَّ إِنَّ لَهُمْ عَلَيْهَا لَشَوْبًا مِّنْ حَمِيمٍ ⑭

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਤਾ ਕੇ ਨਰਕ ਵਲ
ਧੱਕਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੬੯।

ثُمَّ إِنَّ مَرْجِعَهُمْ لَا إِلَى الْجَحِيمِ ⑮

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਵੱਡੇ ਕੁਰਾਹੀਏ ਸਨ। ੭੦।

إِنَّهُمْ أَلَفُوا آبَاءَهُمْ ضَالِّينَ ⑯

ਤੇ ਓਹ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਦੋੜ ਰਹੇ
ਸਨ। ੭੧।

مَهُمَّ عَلَى أَثَرِهِمْ يهْرَعُونَ ⑰

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ
ਜਾਤੀਆਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ੭੨।

وَلَقَدْ ضَلَّ قَبْلَهُمْ أَكْثَرُ الْأَوَّلِينَ ⑱

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਰਸੂਲ ਭੇਜ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ੭੩।

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا فِيهِمْ مُّنذِرِينَ ⑲

ਸੋ ਤੂੰ ਵੇਖ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ,
ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ
ਹੈ? ੭੪।

فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنذَرِينَ ⑳

ਛੁੱਟ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ। ੭੫। (ਰਕੂਅ ੨)

ع

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ㉑

ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ (ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) “ਨੂਹ” ਨੇ ਵੀ ਯਾਦ

وَلَقَدْ نَادَيْنَا نُوْحًا فَلَنِعْمَ الْمُجِيبُونَ ㉒

ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਉੱਤਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੭੬।

ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ
ਵੱਡੀ ਘਬਰਾਹਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੭੭।

ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਦੇ ਬੰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਜਗ ਵਿਚ ਬਾਕੀ
ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ੭੮।

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ
ਲਈ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ੭੯।

ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ "ਨੂਹ" ਲਈ ਸਲਾਮਤੀ
ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ੮੦।

ਅਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੮੧।

ਉਹ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੮੨।

ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੮੩।

ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਵੀ
ਸੀ। ੮੪।

ਜਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ
ਹਜ਼ੂਰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਦਿਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ,
ਜੋ (ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ਿਰਕ ਤੋਂ)
ਪਾਕ ਸੀ। ੮੫।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤੋਂ ਵੀ ਤੇ
ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ
ਕਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ? ੮੬।

ਕੀ ਕੁਝ ਦੀ? ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ
ਹੋਰ (ਬਣਾਉਣੀ) ਇਸ਼ਟਾਂ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹੋ? ੮੭।

وَجَنَيْنَهُ وَآهْلَهُ مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۝

وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ ۝

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ۝

سَلَّمَ عَلَى نُوحٍ فِي الْعِلْمِينَ ۝

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۝

ثُمَّ آخَرْنَا الْآخَرِينَ ۝

وَإِنْ مِنْ شَيْعَتِهِ لِابْرَاهِيمَ ۝

إِذْ جَاءَ رَبَّهُ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ۝

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَاذَا تَعْبُدُونَ ۝

أَفِغَّا إِلَهَةً دُونَ اللَّهِ تُرِيدُونَ ۝

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ (ਪ੍ਰਭੂ) ਬਾਰੇ ਕੀ ਵੀਚਾਰ
ਹੈ ? ੧੮੮।

فَمَا ظَنُّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ①

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ੧੮੯।
ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ
ਹਾਂ ੧੯੦।

نَظَرَ نَظْرَةً فِي النُّجُومِ ②
فَقَالَ إِنِّي سَقِيمٌ ③

ਸੋ ਓਹ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ੧੯੧।
ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਬਣਾਉਣੀ) ਇਸ਼ਟਾਂ
ਵਲ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ
ਛਕਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ੧੯੨।

فَتَوَلَّوْا عَنْهُ مُدْبِرِينَ ④
فَرَاغَ إِلَىٰ إِلَهِهِمْ فَقَالَ لَا تَأْكُلُونَ ⑤

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ੧੯੩।

مَا لَكُمْ لَا تَنْطِفُونَ ⑥

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨਾਲ
ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸੱਟ ਮਾਰੀ ਸੀ ੧੯੪।

فَرَأَىٰ عَلَيْهِمْ ضَرْبًا بِالْيَمِينِ ⑦

ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਨੱਜ਼ੇ
ਹੋਏ ਉਸ ਵਲ ਆਏ ਸਨ ੧੯੫।

فَأَبْكَوْا إِلَيْهِ يَزْفُونَ ⑧

("ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਘੜੇ ਹੋਏ (ਬੁੱਤ) ਦੀ
ਪੂਜਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ੧੯੬।

قَالَ اتَّبِدُون مَا تَنْجِتُونَ ⑨

ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ
ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ੧੯੭।

وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ ⑩

ਅਰਥਾਤ—ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੱਸ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਸਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਿੰਦਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਜੋਤਸ ਦੇ ਅਸੂਲ ਅਨੁਸਾਰ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਸਮਰਥਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਝੂਠਾ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਰਮ ਜਬਰੀ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਹੱਥ ਪੈਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੁਰਾਨ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੀ ਸਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ—

ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ (ਲੋਕਾਂ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਇਕ ਕੰਧ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿਓ (ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅੱਗ ਬਾਲ ਦਿਓ) ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੱਖਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿਓ। ੯੮।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਇਕ ਚਲਾਕੀ^੧ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੯੯।

ਅਤੇ ("ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੦੦।

(ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਧੀਰਜਵਾਨ ਸੰਤਾਨ ਬਖਸ਼। ੧੦੧।

ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਧੀਰਜਵਾਨ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੦੨।

ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਬਾਲਕ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਚਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ! ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ (ਜਾਣੋ) ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹਲਾਲ^੨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਛੇਸਲਾ ਕਰ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ? ਉਸ ਵੇਲੇ (ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ) ਇਹ

قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي
الْجَحِيمِ ①

فَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَسْفَلِينَ ②

وَقَالَ إِنِّي ذَاهِبٌ إِلَىٰ رَبِّي سَيَهْدِينِ ③

رَبِّ هَبْ لِي مِنَ الصّٰلِحِينَ ④

فَبَشِّرْنَاهُ بِعِلْمٍ حَلِيمٍ ⑤

فَلَمَّا بَلَغَ مَعَهُ السَّعْيَ قَالَ يَبْنَئِي إِنِّي أَرَىٰ فِي
الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانْظُرْ مَاذَا تَرَىٰ ⑥

←ਧੱਕਾ ਕਰਦਾ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗ ਹੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਂਦਾ। ਬੁਰਾਈ ਲਈ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਚੁੰਕਿ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਭਲਾਈ ਕਰਵਾਉਣੀ ਵੀ ਬੇਅਰਥ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਭਲਾਈ ਲਈ ਵੀ ਧੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

^੧“ਕੋਦਾ” ਜਦ ਅਲਾਹ ਬਾਰੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕੇਵਲ ਵਿਉਂਤ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਬਾਰੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਚਲਾਕੀ ਜਾਂ ਗੱਦ ਗੁੰਦਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦੀ ਕੇਅਬਾਦ ਘਾਟੀ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ; ਜੋ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੌਤ ਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ; ਤਾਵੇਂ ਫੁਰੀ ਨਾਲ ਹਲਾਲ ਕਰਨਾ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ! ਜੋ ਕੁਝ ਤੈਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਕਰ। ਤੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਅਟੱਲ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਵੇਖੇਂਗਾ। ੧੦੩।

يَا بَتِ افْعَلْ مَا تَوْمَرُ سَجِدُ نِيْ اِنْ شَاءَ اللّٰهُ
مِنَ الصّٰبِرِيْنَ ۝

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਸ, (ਅਰਥਾਤ ਪਿਤਾ) ਨੇ ਉਸ (ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁੱਤਰ) ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੦੪।

فَلَمَّا اَسْلَمَا وَتَلَّهٖ لِالْحَبِيْبِيْنَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ('ਇਬਰਾਹੀਮ') ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ! ੧੦੫।

وَنَادَيْنَاهُ اَنْ يَّا بُرْهِيْمُ ۝

ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈਂ। ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ^੨ ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੦੬।

كَذٰلِكَ نَدْعُ الرّٰوْثِيَّ اِنَّا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْحٰسِنِيْنَ

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪਰਖ ਸੀ। ੧੦੭।

اِنَّ هٰذَا هُوَ الْبَلّٰوُ النَّبِيْنَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ "ਇਸਮਾਈਲ" ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ^੩ ਇਕ ਵੱਡੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੦੮।

وَقَدْ يٰنُهُ يَذْبَحْ عَظِيْمُ ۝

^੧ਜੇ ਅਰਬ ਅਸੀਂ ਉਪਰਲੇ ਨੋਟ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅਲੰਕਾਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਸਮਾਈਲ" ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣਾ ਮੌਤ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਸਮਾਈਲ" ਦਾ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਹਲਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਨਾ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਬਾਈਬਲ ਤੋਂ। ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਜੀ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ "ਇਸਮਾਈਲ" ਨੂੰ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ "ਹੋ ਇਬਰਾਹੀਮ ! ਤੂੰ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਪੁੱਤਰ ਉੱਤੇ ਨਾ ਚੁੱਕ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਾਣ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ", ਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਪਿੱਛੇ ਪਰਤ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਕ ਦੁੱਬਾ ਖਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ "ਇਸਮਾਈਲ" ਦੀ ਥਾਂ ਹਲਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਪ੍ਰੋਫਾਇਸ ਬਾਬ ੨੨)

ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਸਮਾਈਲ" ਨੂੰ ਛੁਗੀ ਨਾਲ ਹਲਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਏਹੋ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਏ ਸਨ। ਫੇਰ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਸਮਾਈਲ" ਗੱਭਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਸਿਕਾਰ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ "ਫਲਸਤੀਨ" ਤੋਂ ਗਏ ਸਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਤੂੰ ਤੇ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ।

^੩ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸਮਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ "ਇਸਹਾਕ" ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਪਲੇਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ "ਇਸਮਾਈਲ" ਦਾ ਨਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ—

ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਉਸ
ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੦੬।

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ۝

“ਇਬਰਾਹੀਮ” ਉੱਤੇ ਸਲਾਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ੧੧੦।

سَلَّمَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۝

ਅਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੧੧।

كَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ۝

ਉਹ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੧੧੨।

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ “ਇਸਹਾਕ” ਦੀ ਖਬਰ ਵੀ
ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੧੩।

وَبَشَّرْنَاهُ بِإِسْحَاقَ نَبِيًّا مِّنَ الصّٰلِحِينَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ (“ਇਬਰਾਹੀਮ”) ਤੇ “ਇਸਹਾਕ”
ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ
ਦੀ ਬੰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਲੋਕ ਪੂਰਨ ਆਗਿਆਕਾਰੀ
ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਜ਼ੁਲਮ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ੧੧੪।

وَبَرَكْنَا عَلَيْهِ وَعَلَىٰ إِسْحَاقَ وَمِن ذُرِّيَّتِهِمَا
مُحْسِنٌ وَظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ مِثْنٌ ۝

ਅਤੇ “ਮੂਸਾ” ਤੇ “ਹਾਰੂਨ” ਉੱਤੇ ਵੀ ਉਪਕਾਰ
ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੧੫।

وَلَقَدْ مَتَنَّا عَلَىٰ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ
ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਚਿੰਤਾ ਦੇ ਭਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟਕਾਰਾ
ਦੁਆਇਆ ਸੀ। ੧੧੬।

بِمَعْجِنِهِمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ
ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ
ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੧੧੭।

وَنَصَرْنَاهُمْ فَاَنْتَوُا هُمُ الْغَالِبِينَ ۝

← ੧ ਤੇ ੨ ਹੋ ਠੀਕ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਈਬਲ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵਾਰਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਬਾਈਬਲ ਦੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ “ਇਸਮਾਈਲ” ਵੱਡਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। “ਇਸਹਾਕ” ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਵੇਖੋ ਪੈਦਾਇਸ ਬਾਬ ੧੬ ਆਇਤ ੧੮) ਸੋ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਇਸਮਾਈਲ” ਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਤੇ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਸਮਾਈਲ” ਨੇ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮਤੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਫ਼ੁੱਕਿ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਅਸਲ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ “ਇਸਮਾਈਲ” ਨੂੰ ਇਕ ਬੇਅਬਾਦ ਘਾਟੀ ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਓ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਫ਼ੁਰੀ ਨਾਲ ਕੌਹ ਦੇਣ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜੇਗਲ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਵਧੇਰੇ ਕਰਤਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁੱਤਰ ਇਸ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਓ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਬਣ ਜਾਉਗੇ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਣਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਸੀ। ੧੧੮।

وَاتَيْنَهُمَا الْكِتَابَ الْمُسْتَقِيمَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ੧੧੯।

وَهَدَيْنَهُمَا صِرَاطَ الْمُسْتَقِيمِ ۝

ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ੧੨੦।

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِمَا فِي الْآخِرِينَ ۝

“ਮੂਸਾ” ਤੇ “ਹਾਰੂਨ” ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ੧੨੧।

سَلَّمَ عَلَى مُوسَى وَهَارُونَ

ਅਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੨੨।

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْحَسَنِينَ ۝

ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਸਰਧਾਲੂ ਬੰਦੇ ਸਨ। ੧੨੩।

إِنَهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ۝

ਅਤੇ “ਇਲੀਆਸ” ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੧੨੪।

وَإِنَّ إِلْيَاسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۝

(ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ? ੧੨੫।

إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اَلَا تَتَّقُونَ ۝

ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ “ਬਾਅਲ” (ਆਪੋ ਘੜੇ) ਬੁਤ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਦੇ ਹੋ। ੧੨੬।

تَدْعُونَ بَعْلًا تَدْعُونَ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ ۝

ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ “ਇਲੀਆਸ” ਦਾ ਪਾਠਾਂਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ। “ਇਲੀਆਸ” ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ “ਅਲ-ਯਾਸੀਨ” ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਯਹੂਦੀ ਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਲਿਟਰੇਚਰ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਇਲੀਆਸ” ਤਿੰਨ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ “ਇਲੀਆਸ” ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੂਸਾ” ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਦੂਜਾ “ਯਹਯਾ” ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਵਿਚ “ਇਲੀਆਸ” ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ “ਇਲੀਆਸ” ਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੀਜਾ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ “ਇਲੀਆਸ”, ਜੋ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੱਸੀਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ ਸੀ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਲਈ “ਯਹਯਾ” ਸੀ। ਇਹ “ਇਲੀਆਸ” ਹਜ਼ਰਤ “ਸੱਯਦ ਅਹਿਮਦ ਬਰੇਲਵੀ” ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਬਰ ਇਸ ਵੇਲੇ “ਬਾਲਾ ਕੋਟ” ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹਜ਼ਾਰਾ ਵਿਚ ਹੈ।

ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ
ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੨੭।

(ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ) ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ (ਵੱਡੀ)
ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਓਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਕਸ਼ਟ ਵਾਸਤੇ
ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੨੮।

ਛੁੱਟ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੇ (ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ
ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ)। ੧੨੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ("ਇਲੀਆਸ") ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ
ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਇਆ
ਹੈ। ੧੩੦।

"ਅਲ ਯਾਸੀਨ" ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤੀ ਹੁੰਦੀ
ਰਹੇ। ੧੩੧।

ਅਸੀਂ ਪਰਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੩੨।

ਉਹ (ਪਹਿਲਾ "ਇਲੀਆਸ") ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ
ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ੧੩੩।

ਅਤੇ "ਲੂਤ" ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਸੀ। ੧੩੪।

(ਜੋ ਉਹ ਸਮਝਾ ਦ ਕਰੇ ਜਦ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ—
ਛੁੱਟ ਇਕ ਬ੍ਰਿਧ ਭੀਵੀਂ ਦੇ, ਜੋ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਣ
ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ, ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੩੫-੧੩੬।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਸੀ। ੧੩੭।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਦੇ ਸਵੇਰ-
ਵੇਲੇ ਤੇ ਕਦੇ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਲੰਘਦੇ ਹੋ। ੧੩੮।

اللَّهُ رَبُّكُمْ وَرَبَّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ①

فَكَذَّبُوهُ فَأَنَّهُمْ مُحْضَرُونَ ②

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ③

وَتَرَكْنَا عَلَيْهِ فِي الْآخِرِينَ ④

سَلَامٌ عَلَىٰ آلِ يَاسِينَ ⑤

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ⑥

إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ ⑦

وَإِنْ نُؤَلِّهِ لِمَنْ نُرِيدُ ⑧

إِذْ نَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ⑨
إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَيْرِينَ ⑩

ثُمَّ دَمَرْنَا الْآخَرِينَ ⑪

وَأَنكُمْ تَمُرُّونَ عَلَيْهِمْ مُصْبِحِينَ ⑫

ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ ਕਿਉਂ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਹੀਂ
ਲੈਂਦੇ। ੧੩੯। (ਰਕੂਅ ੪)

﴿

وَيَا لَيْلٍ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٣٩﴾

ਅਤੇ “ਯੂਨਸ” ਵੀ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਸੀ। ੧੪੦।

وَإِنْ يُونُسَ لِمِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٤٠﴾

(ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੋਤੇ ਕਰੇ,) ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਨੱਸ ਕੇ
ਇਕ ਬੇੜੀ ਵਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਪੁਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ^੧
ਸੀ। ੧੪੧।

إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِ الْشَّجُورِ ﴿٤١﴾

(ਅਤੇ ਕਾਂਗ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ ਤੇ
ਡੁਬਣ ਦਾ ਖ਼ਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ,) ਤਦ
(ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਸਵਾਰਾਂ) ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਣੇ ਪਾਏ
ਸਨ ਤੇ (ਗੁਣਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਕਲ
ਆਇਆ ਸੀ), ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦਰਯਾ
ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੪੨।

فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ ﴿٤٢﴾

ਜਿਸ ਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਮੱਛੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਅੰਦਰ ਲੰਘਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਕੋਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ੧੪੩।

فَالْتَقَمَهُ الْخُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ ﴿٤٣﴾

ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ੧੪੪।

فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ ﴿٤٤﴾

ਤਾਂ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਮੱਛੀ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ,
(ਅਰਥਾਤ ਮਰ ਜਾਂਦਾ)। ੧੪੫।

لَلَّيْتُ فِي بَطْنِهِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٤٥﴾

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੁੱਟ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ,^੨ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਰੋਗੀ ਸੀ। ੧੪੬।

فَنَبَذْنَاهُ بِالْعَرَاءِ وَهُوَ سَقِيمٌ ﴿٤٦﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਇਕ ਕੱਦੂ ਦਾ ਬੂਟਾ ਉਗਾ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੪੭।

وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴿٤٧﴾

^੧ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਸੂਰਤ ਸੁਅਰਾ ਦੀ ਆਇਤ ੧੨੦ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮੱਛੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਪਾਸੇ ਪੁੱਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਲਟੀ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਲਖ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਲੋਕਾਂ
ਵਲ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ੧੪੮।

وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ ﴿٣٧﴾

ਸੋ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ
ਅਸੀਂ ਇਕ ਲੱਖ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰਕ
ਲਾਭ ਚਹੁੰਚਾਏ ਸਨ। ੧੪੯।

فَأَمْنُوا فَفَتَنْنَهُمْ إِلَىٰ حِينٍ ﴿٣٨﴾

ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛ^੨ ਕਿ ਕੀ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਧੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ
ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਹਨ। ੧੫੦।

فَأَسْتَفْتِيهِمْ لَرَّبِّكَ الْبَنَاتُ وَلَهُمُ الْبَنُونَ ﴿٣٩﴾

ਕੀ ਅਸੀਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ
ਰਚਿਆ ਹੈ? ਤੇ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਦੇ
ਗਵਾਹ ਹਨ? ੧੫੧।

أَمْ خَلَقْنَا الْمَلَائِكَةَ إِنَاثًا وَهُمْ شَاهِدُونَ ﴿٤٠﴾

(ਤੁਸੀਂ) ਇਹ ਗੱਲ ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਓਹ
ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਘੜੇ ਹੋਏ ਕੂੜ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਏਹ ਗੱਲਾਂ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੫੨।

أَلَا إِنَّهُمْ مِنْ أَفْكَهٍ يُقُولُونَ ﴿٤١﴾

ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵੀ ਸੰਤਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਉੱਕੇ
ਹੀ ਕੂੜਿਆਰ ਹਨ। ੧੫੩।

وَلَدَ اللَّهُ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾

ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਧੀਆਂ ਚੁਣ ਲਈਆਂ^੩
ਹਨ। ੧੫੪।

اضْطَفَ الْبَنَاتِ عَلَى الْبَنِينَ ﴿٤٣﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਤੋਂ।

^੨ਅਰਥਾਤ—“ਮੱਕੇ” ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ।

^੩ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਧੀਆਂ ਵੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਈਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਮਿਥਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਮੂਰਤੀਆਂ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਇਹ ਵਦਵੇਦਯਾਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਹਨ। ਈਸਾਈ (ਇਨਕਾਰੀ) ਹਜਰਤ “ਈਸਾ” ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਿਥ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਹੂਦੀ ਇਨਕਾਰੀ “ਉਜ਼ੈਰ” ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਥਾਪ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ “ਭਾਰਤ” ਦੇ ਮੂਰਤੀ-ਪੂਜ ਤੋਂ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਬੁਤ-ਪੂਜ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ (ਦੇਵੀਆਂ) ਮਿਥ ਰਹੇ ਹਨ; ਚੂੰਕਿ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਈ ਇਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮਿਥਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਇਨਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਮਿਥ ਰਹੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਮਿਥ ਲੈਣ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕਈ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਈ ਧੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪੰਦਾ ਕਰ ਲਈਆਂ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਇਨਕਾਰੀ ਦੇ ਘਰ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ, ਜੇ ਇਕ ਵੀ ਧੀ ਜਨਮ ਲੈ ਲਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੀ ਮੂਰਖਤਾ
ਭਰੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ੧੫੫।

مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٥٥﴾

ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ੧੫੬।

أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٥٦﴾

ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਹੈ ? ੧੫੭।

أَمْ لَكُمْ سُلْطَنٌ مُّبِينٌ ﴿٥٧﴾

ਜੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਆਓ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ ੧੫੮।

فَأْتُوا بِكِتَابِكُمْ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٥٨﴾

ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਤੇ
ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਬਣਾਈ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ
ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ (ਵੱਡੇ
ਆਦਮੀ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਵੀ (ਜੋ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਉੱਤੇ
ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਤਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਸ਼ਟ ਦੀ
ਅਵਸਥਾ ਵਿਖਾਈ ਜਾਏਗੀ ੧੫੯।

وَجَعَلُوا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْجَنَّةِ لُبًّا لِّسَبِّ وَقَدْ عَلِمَتْ
الْجَنَّةُ إِنَّهُمْ لِمُحْضَرُونَ ﴿٥٩﴾

ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ
ਧੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਹੁਕਮੀ-ਬੰਦੇ ਹਨ) ੧੬੦।

سُبْحَنَ اللَّهِ عَمَّا يُصِفُونَ ﴿٦٠﴾

ਛੁੱਟ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ (ਓਹ ਅਜੇਹਾ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ) ੧੬੧।

إِلَّا عِبَادَ اللَّهِ الْمُخْلَصِينَ ﴿٦١﴾

ਜੇ (ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ
ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ੧੬੨।

فَأَنكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ ﴿٦٢﴾

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ੧੬੩।

مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ بِفِتْنِينَ ﴿٦٣﴾

ਛੁੱਟ ਉਸ ਅਭਾਗੇ ਦੇ, ਜੋ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹੋਣ ਵਾਲਾ
ਹੈ ੧੬੪।

إِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيمِ ﴿٦٤﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਭਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਅਸਥਾਨ ਨੀਅਤ
ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ੧੬੫।

وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ ﴿٦٥﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ^੧ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ
ਕੇ ਖੜੇ ਹਾਂ। ੧੬੬।

وَاِنَّا لَنَحْنُ الصّٰفّٰوْنَ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਉਸ ਦਾ) ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ
ਹਾਂ। ੧੬੭।

وَاِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ ۝

ਅਤੇ ਕਦੇ ਇਹ ਲੋਕ (ਮੌਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਇਹ
ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੬੮।

وَإِنْ كَانُوا يَلْقَوْنَ ۝

ਕਿ ਜੋ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਰਗਾ ਰਸੂਲ^੨ ਸਾਡੇ
ਵਲ ਵੀ ਆਉਂਦਾ। ੧੬੯।

لَآ اَنْ عِنْدَنَا ذِكْرًا مِّنَ الْاَوَّلِينَ ۝

ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਿਰੋਲ ਭਗਤ ਬਣ
ਜਾਂਦੇ। ੧੭੦।

لَكُنَّا عِبَادَ اللّٰهِ الْخٰلِصِينَ ۝

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ (ਅੱਲਾਹ) ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪਣਾ ਅੰਤ ਸਮਝ
ਲੈਣਗੇ। ੧੭੧।

فَكْفَرُوا بِهٖ فَاَسَوْفَ يَعلَمُونَ ۝

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਸਾਡੇ ਬੰਦਿਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲਾਂ
ਬਾਰੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ੧੭੨।

وَلَقَدْ سَبَقَتْ كَلِمَتُنَا لِعِبَادِنَا الْمُرْسَلِينَ ۝

(ਜੋ ਇਹ ਹੈ) ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ
ਜਾਏਗੀ। ੧੭੩।

اِنَّهُمْ لَهُمُ الْمَنْصُورُونَ ۝

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਦਲ, (ਅਰਥਾਤ ਧਰਮੀਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ)
ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਰਹੇਗਾ। ੧੭੪।

وَإِنْ جُنَدُنَا لَهُمُ الْمُغْلِبُونَ ۝

ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮੱਥ
ਲੈ। ੧੭੫।

فَتَوَلَّ عَنْهُمْ كَيْفَ حِينٍ ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਦਾ ਰਹੁ। ਓਹ ਛੇਤੀ
ਹੀ (ਆਪਣਾ ਅੰਤ) ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ। ੧੭੬।

وَابْصُرْهُمْ تَرْسُوفَ يَبيحُومُونَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜੋ ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

^੨“ਜਿਕਰੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਰਸੂਲ ਵੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਥਾਂ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

“ਕੱਦ ਅਨਜਾਲੋਲਾਹੁ ਇਲੇਕੁਮ ਜ਼ਿਕਰੋਰਸੂਲਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ “ਜਿਕਰ”, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ ਭੇਜਿਆ ਹੈ।

ਕੀ ਇਹ ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਕਸ਼ਟ ਬਾਰੇ ਬਾਹਲ ਕਰਦੇ
ਹਨ ? ੧੭੭।

أَفَعَدَّائِبًا يَسْتَعْجِلُونَ ۝

ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿਚ
ਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਤੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਡਰਾਇਆ
ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸਵੇਰ ਵੱਡੀ ਸ਼ੋਕਦਾਇਕ
ਹੋਵੇਗੀ ੧੭੮।

فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْذَرِينَ ۝

ਅਸੀਂ ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ
ਸਮੇਂ ਲਈ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਓ ੧੭੯।

وَتَوَلَّ عَنْهُمْ حَتَّىٰ حِينٍ ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਓਹ ਵੀ
ਬੇਸ਼ੱਕ (ਆਪਣਾ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ) ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ ੧੮੦।

وَأَبْصِرْ فَسَوْفَ يُبْصِرُونَ ۝

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ, ਜੋ ਸਾਰੀਆਂ
ਉਣਤਾਈਆਂ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਰਨ
ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ ੧੮੧।

سُبْحَنَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ ۝

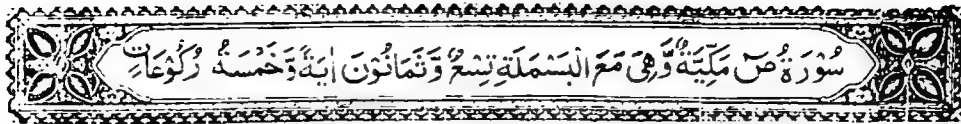
ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤੀ ਉਤਰਦੀ
ਰਹੇਗੀ ੧੮੨।

وَسَلَّمَ عَلَى الْمُرْسَلِينَ ۝

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ,
ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਹੈ ੧੮੩। (ਰਕੂਅ ੫)

سُبْحَنَ

وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

(੩੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸੁਆਦ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸੱਟੇ ੮੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੫ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਸੁਆਦ; ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਨਸੀਹਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ੨।

ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ ②

ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਆਪਣੀ ਝੂਠੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਿਧ ਕਰਨ ਲਈ) ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਉ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ੩।

بِالَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ ③

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਜਾਤੀਆਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਸ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਚੋਖਾ ਰੋਲਾ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਮਾਂ ਬਚਾਉ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੪।

كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ قَرْنٍ فَنَادَُوا زُلَّاتٍ
جِيئِنْ مَنَاصٍ ④

ਉਹ ਇਸ ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਚੰਭਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਚਲਿੱਤਰੀ (ਤੇ) ਕੂੜਿਆਰ ਹੈ। ੫।

وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ
هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ ⑤

੧ "ਸੁਆਦ" ਦਾ ਅਰਥ ਸੱਚਿਆਰ ਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ।

ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਡੀ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਹੈ। ੬।

ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਬਾਰੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਡਟੇ ਰਹੋ, ਇਹ (ਗੱਲ, ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਖਾਸ ਯੋਜਨਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਲੋਕ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਹੀ ਗਈ ਹੈ)। ੭।

ਅਸੀਂ ਇਹ (ਗੱਲ) ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਝੂਠ ਹੈ। ੮।

ਕੀ ਸਾਡੀ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਤਰਿਆ ਹੈ ? ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਤਰਣ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਦੇਹ ਹੈ (ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਸੱਜਣ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਉਤਰਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?) ਸਗੋਂ (ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸੁਆਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚੁੱਖਿਆ; (ਇਸ ਲਈ ਵੱਡੇ ਦਲੇਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ)। ੯।

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜੋ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ (ਵੀ) ਹੈ; ਕੀ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹਨ (ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਦੇ ਦੇਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਦੇਣ ?)। ੧੦।

ਕੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਉਸ ਸਾਰੇ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ

اجْعَلْ اِلٰهَةً اِلٰهَا وَاحِدًا ۚ اِنْ هٰذَا شَيْ
عَجَابٌ ۝

وَاَنْطَلَقَ الْمَلَا مِنْهُمْ اَنْ اَمْشُوا وَاصْبِرُوا عَلٰى
اِلٰهَتِكُمْ ۚ اِنْ هٰذَا شَيْ يُرَادُ ۝

مَا سَبَعْنَا بِهٰذَا فِي الْمِلَّةِ الْاٰخِرَةِ ۚ اِنْ هٰذَا اِلَّا
اِخْتِلَافٌ ۝

ءَاَنْزَلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ
مِّنْ ذِكْرِيْ بَلْ لَتَايْدُوْا عَادًا ۝

اَمْ عِنْدَهُمْ خَزَايِنُ رَّحْمَةِ رَبِّكَ الْعَزِيْزِ الْوَهَّابِ ۝

اَمْ لَهُمْ مُّلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ

‘ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰੰਭਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ਼ਟ ਤਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਕਈ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਇਦ ਇਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਨੂੰ ਕਟ-ਵਢ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਮੁਰਖਤਾ ਨੂੰ ਓਹ ਹਜ਼ਰਤ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੱਥੇ ਮੜਦੇ ਹਨ।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ? ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਰੱਸਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ (ਅਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ, ਅਰਥਾਤ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਪੁਸਤਕ ਲੈ ਆਉਣ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਓਹ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਮੰਗਦੇ ਸਨ)। ੧੧।

(ਮਨਮੁਖਾਂ) ਦਾ ਇਕ ਦਲ^੨ (ਜਿਸ ਦੀ ਅਸੀਂ ਖਬਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲੇਗਾ, ਪਰ) ਓੜਕ ਉੱਥੋਂ ਨੱਸ ਜਾਏਗਾ। ੧੨।

ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਅਤੇ "ਆਦ" ਤੇ 'ਡਿਰਾਉਨ' ਨੇ (ਵੀ), ਜੋ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਸੀ, ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੧੩।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਸਮੂਦ" ਨੇ, "ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਤੇ "ਅੰਕਾ"^੩ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ) ਏਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਟੋਲਾ ਸਨ। ੧੪।

ਏਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਨੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਓੜਕ ਮੇਰਾ ਕਸ਼ਟ ਉੱਤਰ ਕੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੧੫। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਏਹ ਲੋਕ ਇਕ ਅਚਣਚੇਤ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ੧੬।

مَلَيَّرْتَقُوا فِي الْاَسْبَابِ ①

جُنْدٌ مَّا هُنَالِكَ مَهْزُومٌ مِنَ الْاَحْزَابِ ②

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ
ذُو الْاَوْتَادِ ③

وَشُعُودٌ وَقَوْمُ لُوطٍ وَاصْحَابُ لَيْكَةِ اُولَئِكَ
الْاَحْزَابِ ④

اِنَّ كُلَّ اِلَّا كَذَّبَ الرُّسُلَ فَحَقَّ عِقَابِ ⑤

وَمَا يَنْظُرُ هَؤُلَاءِ اِلَّا صَيْحَةً وَّاحِدَةً مَّا لَهَا مِنْ اُولَئِكَ ⑥

ਸੂਰਤ ਬਨੀ ਇਸਰਾਈਲ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਮੰਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਸੀ। (ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਨੀ ਇਸਰਾਈਲ ੨: ੧੦)

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ "ਇਹਜਾਬ" ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਆਇਤ "ਇਹਜਾਬ" ਦੀ ਜੰਗ-ਸੰਗੀ ਹਜ਼ਰਤ ਤੋਂ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ "ਇਹਜਾਬ" ਦੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ ਖਾ ਕੇ ਨੱਸ ਜਾਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

"ਅੰਕਾ" ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਹਜ਼ਰ ਦੀ ਆਇਤ ੭੯ ਦੀ ਟਕ।

ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡਾ ਹਿੱਸਾ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਲੇਖੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੇ ਦੇ। ੧੭।

ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਤੇ ਤੂੰ ਸਬਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ "ਦਾਉਦ" ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ, ਜੋ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਸਾਡਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੀ। ੧੮।

ਅਸੀਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ੧੯।

ਅਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਨ। ੨੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯੁਕਤੀਆਂ ਤੇ ਫੈਸਲੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੨੧।

ਅਤੇ ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਵੇਰੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਆ ਵੜੇ ਸਨ। ੨੨।

ਜਦ ਉਹ "ਦਾਉਦ" ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਘਾਬਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ। ਸਾਡਾ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਝਗੜਾ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਧੱਕਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਸਾਡਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿਓ ਤੇ ਕੋਈ ਜ਼ੁਲਮ ਨਾ ਕਰਨਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਸਾਡੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ। ੨੩।

وَقَالُوا رَبَّنَا عَجَلْنَا قَوْلَنَا يَوْمَ الْحِسَابِ ①

إِصْرٍ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَادْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ ②
إِنَّهُ أَزَابٌ ③

إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ ④

وَالظَّيْرِ مَحْشُورَةً كُلٌّ لَهُ أَزَابٌ ⑤

وَشَدَدْنَا مُلْكَهُ وَأَتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصَّلَ الْخِطَابِ ⑥

وَهَلْ أَمَّاكَ نَبُؤُا الْخَصَمِ إِذْ تَسَوَّرُوا الْبِعَابِ ⑦

إِذْ دَخَلُوا عَلَى دَاوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُمْ قَالُوا لَا تَخَفْ خَصَصْنَا لَكَ فِي هَذِهِ مِمَّا نَحْنُ بِعَبُثٍ فَاخْكُم بَيْنَنَا بِالنَّحْيِ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوََاءَ الْقَوْمِ ⑧

① "ਤਰ" ਤੇ "ਜਿਲਾਲ" ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਸਬਾ ਆਇਤ ੯ ਦੀ ਟੁਕ।

ਇਹ ਮੇਰਾ ਭਰਾ^੧ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ੯੯ ਦੁੱਬੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਇੱਕੋ ਇਕ ਦੁੱਬੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਦੁੱਬੀ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦੇ ਤੇ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਦਬਾਈ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨੪।

ਇਸ ਤੇ ("ਦਾਉਦ" ਨੇ ਇਹ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੀ ਦੁੱਬੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਸ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ^੨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਸ਼ਰੀਕ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਛੋਟੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਘਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਨ ਅਤੇ "ਦਾਉਦ" ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ^੩ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨਾ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣਦਾ ਹੋਇਆ ਧਰਤੀ ਤੇ ਡਿਗ

إِنَّ هَذَا أَخِي لَهُ تِسْعٌ وَتِسْعُونَ نَعَجَةً وَإِلَيَّ نَعَجَةٌ وَاحِدَةٌ فَقَالَ أَكْفُلْنِيهَا وَعَزَّنِي فِي الْخِطَابِ ④

قَالَ لَقَدْ ظَلَمَكَ بِسُؤَالِ نَعَجِكَ إِلَى نَعَاجِهِ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَقَلِيلٌ مَا هُمْ وَظَنَّ دَاوُدُ أَنَّمَا فَتَنَّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ ⑤

^੧ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਦਾਉਦ" ਦੀਆਂ ੯੯ ਤੀਵੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਇਕ ਜਰਨੈਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਗਈ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਇਕ ਖ਼ਤਰੇ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਉਥੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਏ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਲਈ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਦੁੱਬੀਆਂ ਵਾਲਾ ਝੂਠਾ ਕਿੱਸਾ ਘੜ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਦਾਉਦ" ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਜਦ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੇ ਸਿਰ ਚੁੱਕਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀ ਇਕ ਵਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਵੜੇ ਸਨ। ਜਦ "ਦਾਉਦ" ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਤੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਡਰ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਇੱਕੋ ਅਵਾਜ਼ ਤੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਬਾਡੀਗਾਰਡ ਇਕੱਤਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਘਬਰਾ ਕੇ ਇਹ ਕਿੱਸਾ ਘੜ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਦਾਉਦ" ਦੇ ਸਿਰ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਥਲ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹੋ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਓਹ ਘਟ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੋ, ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਉੱਕੀ ਹੀ ਗਲਤ ਸੀ। ਹਜ਼ਰਤ "ਦਾਉਦ" ਦਾ ਦੋਸ਼ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਦੋਸ਼ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਕਬੀਲੇ "ਇਰਾਕ" ਤਕ ਪਸਰੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਜ਼ਰਤ "ਦਾਉਦ" ਦੇ ਕਬੀਲੇ ਨਾਲੋਂ ਸੌ-ਕੱਢੇ ਗੁਣਾਂ ਵਧ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਉਦਾਹਰਣ ਠੀਕ ਹੈ, ਪਰ ਓਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਹ ਝੂਠ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹਨ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਲੇਰੀ ਦਾ ਪੌਦਾ ਹੋਣਾ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਉਪਦਰ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਕਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ "ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਹੈ" ਦੇ ਪਦ ਵਰਤੇ ਹਨ; ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਅਰਸੀ ਨਿਯਮ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ।

ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ (ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ) ਹੀ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੨੫।

ਤਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ^੧ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ "ਦਾਉਦ" ਸਾਡਾ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਚੰਗਾ ਟਿਕਾਣਾ ਮਿਲੇਗਾ^੨। ੨੬।

(ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਹੋ "ਦਾਉਦ" ! ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖਲੀਫਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਰਾਜ ਕਰਮ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲੱਗੀਂ। ਓਹ ਤੇਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਣਗੀਆਂ। ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭਟਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਦੰਡ ਮਿਲਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਲੱਖੇ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ੨੭। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ, ਐਵੇਂ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ। ਸੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਅੱਗ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤਬਾਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੨੮।

ਕੀ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਰਮਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮਾਨ ਸਮਝ ਲਈਏ? ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਮਨਮੁਖਾਂ ਜੇਹੇ ਸਮਝ ਲਈਏ?। ੨੯।

فَعَفَرْنَا لَهُ ذَلِكَ وَإِنَّ لَهُ عِنْدَنَا لَزُلْفَىٰ وَحُسْنَ مَآبٍ ۝

يَذَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَىٰ فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ يَوْمَ الْحِسَابِ ۝

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۚ ذَٰلِكَ ظَنُّ الَّذِينَ كَفَرُوا فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنَ النَّارِ ۝

أَمْ يَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْفَسِيدِينَ فِي الْأَرْضِ أَمْ يَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ ۝

^੧ਇਹ ਕਮਜ਼ੋਰੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਸਨ, ਆਤਮਕ ਨਹੀਂ ਸਨ।

^੨ਜੇ "ਦਾਉਦ" ਸਰਬਮੁਖ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਖੋਜ ਲੈਂਦਾ, ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਬੀਲਿਆਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਤੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਖ਼ੁਬੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੂ ਓਹ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਸਕਣ, ਅਰਥਾਤ ਤਾਂ ਜੂ ਬੁਧੀਵਾਨ ਲੋਕ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ੩੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਦਾਉਦ" ਨੂੰ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਚੰਗਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸੀ। ੩੧।

(ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰੋ ਜਦ ਕਿ) ਸਾਮ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੱਡੇ ਚੰਗੇ ਘੋੜੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ੩੨।

ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਘੋੜੇ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੩੩।

(ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਲ ਵਾਪਸ ਲਿਆਓ (ਜਦ ਓਹ ਆਏ ਸਨ,) ਤਾਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿੰਡਲੀਆਂ ਅਤੇ ਧੋਣਾਂ^੨ ਤੇ ਬਾਘੀਆਂ ਦੇਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ੩੪।

كُتِبَ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لَيْدٌ بَرُّوْا أَيْتَهُ وَ
لَيْتَدَكَّرُوْا أُولُو الْأَلْبَابِ ①

وَوَهَبْنَا لِذَاوُدَ سُلَيْمَانَ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ
أَوَّابٌ ②

إِذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصُّفُوفُ الْجِيَادُ ③

فَقَالَ إِنِّي أَحْبَبْتُ حُبَّ الْخَيْرِ عَنْ ذِكْرِ رَبِّي
حَتَّى تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ ④

رَدُّوْهَا عَلَيَّ فَمَطُوقٌ مِّنْهَا بِالسُّوقِ وَالْإِعْنَاقِ ⑤

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਇੰਨੀ ਅਹਬਬਤੁ ਹੁਕੁਲਖੋਰਿ ਅਨ ਜਿਕਰਿ ਰੱਬੀ" ਹੈ। ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਘੋੜੇ ਵੇਖਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨਿਮਾਜ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਅਸਲ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੱਲ ਲਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਏਹੋ ਗੱਲ ਇਕ ਨਬੀ ਦੀ ਜਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ; ਨਾ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਭਾਸਕਾਰ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ "ਅਨ" ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਸਾਂ ਵਿਚ "ਸਬਬ ਨਾਲ" ਵੀ ਹੈ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਸਾਸਾਰਾ" ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਾਘੀਆਂ ਤੇ ਵਚ ਸੁੱਟਣਾ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹਨ। ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਚੁੰਕਿ ਇਕ ਕੁੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਬਾਘੀਆਂ ਦੇਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਵਚ ਸੁੱਟਣ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਘੋੜੇ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਇਸ ਕਰੋਧ ਵਿਚ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਨਿਮਾਜ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਚ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਰਤਵ ਇਕ ਸੁਦਾਈ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਰੇ; ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਬੀ ਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਏਹੋ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਨੇ ਘੋੜੇ ਵਾਪਸ ਮੰਗਵਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਚੁੰਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਹਾਦ (ਧਰਮ ਯੁੱਧ) ਲਈ ਪਾਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਠਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰ ਕੇ ਬਾਘੀਆਂ ਦੇਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇਹੇ ਸੁੰਦਰ ਘੋੜੇ ਧਰਮ ਯੁੱਧ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਖਤ ਤੇ ਇਕ ਬੇਜਾਨ^੧ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਬਿਠਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਫੇਰ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਕਸ਼ਫ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ), ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਝੁਕ ਗਿਆ ਸੀ। ੩੫।

وَلَقَدْ فَتَنَّا سُلَيْمَانَ عَلَى كُرْسِيِّهِ
جَسَدًا ثَمَرًا أَنْابَ ③

ਅਤੇ ਉਸ "ਸੁਲੇਮਾਨ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੇਰੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਢਕ ਲੈ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਬਖਸ਼ੋ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਬੰਸ ਨੂੰ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਨਾ ਮਿਲੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈਂ। ੩੬।

قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَهَبْ لِي مُلْكًا لَا يَبْغِي أَحَدٌ
مِنْ بَعْدِي إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ ④

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਹਵਾ ਨੂੰ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਨਰਮੀ ਨਾਲ ਉਸੇ ਪਾਸੇ ਚਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ੩੭।

نَسَخَرْنَا لَهُ الرِّيحَ تَجْرِي بِأَمْرِهِ رُحَاءً حَيْثُ
أَصَابَ ⑤

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਬਾਗ਼ੀ ਸ਼ੈਤਾਨਾਂ ਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਜ਼ੀਨੀਅਰਾਂ, ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੋਭਿਆਂ ਨੂੰ) ਉਸ ਦੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੩੮।

وَالشَّيْطَانِ كُلِّ بَنَاءٍ وَغَوَاصٍ ⑥

ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋ ਸੰਗਲਾਂ^੩ ਵਿਚ ਬਧੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩੯।

وَأَخْرَيْنَا مُقَرَّرِينَ فِي الْأَصْفَادِ ⑦

^੧ਬੇਜਾਨ ਸਰੀਰ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਾਰਸ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅਰਸੀ ਰੂਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ; ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਮਾਦੀ ਸਰੀਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਨਬੁਵੇਤ ਹੀ ਉਹ ਅਸਲ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਾਰਸ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਆਤਮਕ ਕਿਰਪਾ ਵਿਚ ਫਾਹਾ ਕਰ। ਸੰਸਾਰਕ ਉੱਨਤੀ ਜੋ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਅਜਾਈ^੩ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੩ਪੁਰਾਣੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਗੁਲਾਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜੋ ਸਾਗਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਖੰਭੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਨੱਸ ਨਾ ਸਕਣ। "ਰੂਮ" ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਖੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਸਾਗਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਟੋਭਿਆਂ ਤੇ ਮਲਾਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਉੱਤੇ ਥੋੜੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਦੂਰ ਦੂਰ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।

ਇਹ ਸਾਡੀ ਵੱਡੀ ਬੇਹਿਸਾਬੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼^੧ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨੀ ਯੋਗਤਾ ਸਮਝੇਂ ਕਰਤਾਈ ਕਰ^੨। ੪੦।

ਅਤੇ ਉਹ ("ਸੁਲੇਮਾਨ") ਸਾਡਾ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਚੰਗਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੪੧। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬੰਦੇ "ਅਯੂਬ" ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰੋ। ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਕਿਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਇਨਕਾਰੀ ਵੇਰੀ ਨੇ ਵੱਡਾ ਦੁੱਖ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੪੨।

(ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਆਪਣੀ ਸਵਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਡੀ ਮਾਰ। ਇਹ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਕ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਸੀਤਲ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪੀਣ ਦੇ ਯੋਗ ਵੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਫ਼-ਸੁਥਰਾ ਹੈ)। ੪੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਰਵਾਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਰਗੇ ਹੋਰ ਵੀ, ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਕਲ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ। ੪੪।

ਅਰਥਾਤ "ਅਯੂਬ" ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ ਇਕ ਗੁੱਛੇਦਾਰ^੩ ਟਹਿਣੀ

هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْكِرْ بِخَيْرِ حِسَابٍ ①

وَرَأَى لَهُ عِنْدَنَا لَزْلِفَى وَحُسْنَ مَآبٍ ②

وَإِذْ لُعِنَ عَبْدُنَا أَيُّوبُ إِذِ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسْرِي
الشَّيْطَانُ بِضُغْبٍ وَعَدَا ③

أَرْلُفٌ بِرَحْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ ④

وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا
وَذِكْرًا لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ⑤

وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنُثْ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸਾਡੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਇਹ ਸਫਲ ਬੇੜੇ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੇਨੂੰ ਬਾਗੀ ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

^੨ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇਗੀ ਰੋਦੀਆਂ ਤੇ ਇਸ ਹੱਦ ਤਕ ਸਖਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਓਹ ਨੱਸ ਨਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸਖਤੀ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ।

^੩ਪਹਾੜੀ ਲੱਕ, ਅਜਿਹੀ ਟਹਿਣੀ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਪੱਤੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇੱਥੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜਰਤ "ਅਯੂਬ" ਪਹਾੜ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। "ਫਤਹੁੱਲ ਬਿਆਨ" ਨਾਂ ਦੇ ਭਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਜਿਗਸ" ਦਾ ਅਰਥ ਖਜ਼ੂਰ ਦੀ ਗੁੱਛੇਦਾਰ ਟਹਿਣੀ ਵੀ ਹੈ।

ਫੜ ਲੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰ¹, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਦੁੜਾ) ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਕੂੜ ਵਲ ਨਾ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾ²। ਅਸੀਂ ਉਸ ("ਅਯੂਬ") ਨੂੰ ਸੰਤੋਖੀ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਬੰਦਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਵੱਡਾ ਝੁਕਦਾ ਸੀ। ੧੩੫।

ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਬੰਦਿਆਂ "ਇਬਰਾਹੀਮ", "ਇਸਹਾਕ" ਤੇ "ਯਾਕੂਬ" ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਕਰਤਵੇਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਿਆਣੇ ਸਨ। ੧੩੬।

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੱਲ ਲਈ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅਸਲ ਘਰ (ਪਰਲੋਕ) ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਸਨ। ੧੩੭।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਤਿਵੇਤੇ ਤੇ (ਬਾਕੀ ਦੇ) ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਸਨ। ੧੩੮।

ਅਤੇ "ਇਸਮਾਈਲ" ਤੇ "ਯਸਾਅ", (ਅਰਥਾਤ "ਯਸਾਅਆ") ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੋ—ਅਤੇ "ਜ਼ੁਲਕਿਫਲ", (ਅਰਥਾਤ "ਹਜ਼ਕੀਅਲ")^੩ ਨੂੰ ਵੀ ਯਾਦ ਕਰੋ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਸਨ। ੧੩੯।

إِنَّا وَجَدْنَاهُ صَابِرًا نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ ﴿١٣٥﴾

وَإِذْ كُنَّا عَبْدًا لِّإِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُولِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ ﴿١٣٦﴾

إِنَّا أَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذُكِّرَ الدَّارِ ﴿١٣٧﴾

وَإِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفَيْنَ الْآخِيَارِ ﴿١٣٨﴾

وَإِذْ كُنَّا إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَذَا الْكِفْلِ وَكُلٌّ مِّنَ الْآخِيَارِ ﴿١٣٩﴾

¹"ਜ਼ਰਾਬਾ" ਦਾ ਅਰਥ ਕੱਸਾਂ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ।

²"ਹਿਨਸ" ਦਾ ਅਰਥ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਕੂੜ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਵੇਰੀ ਤੇਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਹਟਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਫੇਰ ਵੀ ਵੇਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਤੇਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਸਵਾਰੀ ਤੇ ਬੈਠ ਜਾ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਤੇ ਟਿਹਣੀਆਂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਵੇਰੀ ਦੇ ਨਗਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਵੇਰੀ ਦਾ ਤੌਰ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁੜ ਤੋਂ, ਜਿਵੇਂ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਹੀਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਬਚ ਜਾਏਗਾ।

^੩ਇਹ ਮੂਲ ਪਾਠ "ਉਲੁਲ ਅਏਦੀ" ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੈ। "ਯਦਨ", ਅਰਥਾਤ ਹੱਥ ਕਰਤਵੇਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਰਤਵੇਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿਆਣੇ "ਉਲੁਲ ਅਬਸਾਰ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਸਿਆਣਪ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

^੪ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਨਆਮ ਦੀ ਆਇਤ ੮੬ ਦੀ ਟੁਕ।

^੫"ਜ਼ੁਲ-ਕਿਫਲ" ਦੇ "ਹਜ਼ਕੀਲ" ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅੰਬੀਆ ਦੀ ਆਇਤ ੮੬ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ।

ਇਹ (ਵਰਣਨ) ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ
ਚਲਣ ਲਈ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੰਜਮੀਆਂ
ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੧੫੦।

(ਅਰਥਾਤ) ਸਦਾ ਦੇ ਵਾਸੇ ਦੇ ਸਵਰਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਬੂਹੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਸਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੫੧।

ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਦਾਸਣੇ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ
ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੇਵੇ, ਦੇਰਾਂ ਦੇ
ਦੇਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੀਣ ਦੀ ਚੀਜ਼
ਵੀ। ੧੫੨।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਨੀਵੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਭੀਵੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣ-
ਗੀਆਂ। ੧੫੩।

ਏਹ ਓਹ ਗੱਲਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਆਮਤ
ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ। ੧੫੪।

ਇਹ ਸਾਡਾ ਰਿਜ਼ਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕ
ਸਕਦਾ। ੧੫੫।

(ਇਹ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ),
ਪਰ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਭੇਡਾ ਟਿਕਾਣਾ (ਨੀਅਤ)
ਹੈ। ੧੫੬।

ਅਰਥਾਤ ਨਰਕ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਓਹ ਧੱਕੇ ਜਾਣਗੇ,
ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੇਡਾ ਰਹਿਣ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ
ਹੈ। ੧੫੭।

ਇਹ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਨੀਅਤ ਚੀਜ਼ ਹੈ) ਜੋ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੇ
ਧੱਣ ਚੱਖਣ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਇਸ ਟੱਲੇ ਜੋਹੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਟੱਲੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ,

هَذَا ذِكْرُكُمْ وَإِنْ لِمُتَّقِينَ لِحُسْنِ مَا بٍ ۝

جَنَّاتٍ عَذْيٍ مُفْتَحَةٍ لَهُمْ الْبُوابُ ۝

مُتَّكِينَ فِيهَا يَدْعُونَ فِيهَا بِفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ
وَشَرَابٍ ۝

وَعِنْدَهُمْ قُصِرَتُ الظُّلُمِ الْأُتْرَابُ ۝

هَذَا مَا تَوْعَدُونَ لِمَنْ لِحِسَابٍ ۝

إِنَّ هَذَا لِرِزْقِنَا مَالَهُ مِنْ تَفَادٍ ۝

هَذَا وَإِنْ لِلظَّالِمِينَ لَشَرَّ مَا بٍ ۝

جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا فَيَنْسِفُ إِلَيْهَا ۝

هَذَا فَلْيَذُوقُوا حَيْمَمٌ وَعَسَاقٌ ۝

(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਰਤਵ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਹੋਣਗੇ)।੫੬।

وَأَعْرَضَ مِنْ شَكْلِهِ أَزْوَاجُ ۝

(ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਟੋਲੀ, ਦੂਜੀ ਟੋਲੀ ਵਲ ਸੋਟਤ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਕਹੇਗੀ) ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਟੋਲੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਰਕ ਵਿਚ ਧੱਕੀ ਜਾਏਗੀ (ਅਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਓਹ ਜਰੂਰ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਜਾਣਗੇ।੬੦।

هَذَا فَوْجٌ مُّقْتَصِمٌ مَّعَكُمْ لَا مَرْحَبًا بِهِمْ إِنَّهُمْ صَالُوا النَّارِ ۝

ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਟੋਲੀ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਜਾਏਗੀ) ਇਹ ਕਹੇਗੀ ਕਿ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡ ਦਿਓ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹੋ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉ ਆਇਆਂ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੁਸੀਂ (ਸਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਕੇ) ਇਸ (ਨਰਕ) ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਅੱਗੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ।੬੧।

قَالُوا بَلْ أَنْتُمْ أَنْتُمْ بَكْرًا بِكُمْ أَنْتُمْ قَدْ مَتَّوْهُ لَنَا فَيُبْسِ الْقَرَارُ ۝

(ਇਸ ਤੇ) ਉਹ ਟੋਲੀ, (ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣਗੇ, ਇਹ ਕਹੇਗੀ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਜਿਸ ਨੇ (ਵੀ ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ) ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਨਰਕ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਬਣਾਇਆ ਹੈ) ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਕ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਸਟ ਦੇ।੬੨।

قَالُوا إِنَّا مَن قَدْ لَنَا هَذَا فَرِذْهُ عَلَا بِأَضْعَمًا فِي النَّارِ ۝

ਅਤੇ (ਉਸ ਵੇਲੇ ਨਰਕਗਾਮੀ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਜ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭੇੜੇ ਮਿਥਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ।੬੩।

وَقَالُوا مَا لَنَا لَا نَرَى رِجَالًا كُنَّا نَعُدُّهُمْ مِّنَ الْأَشْرَارِ ۝

ਅਰਥਾਤ—ਅਜੇਹੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਤੇ ਕਰਮ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਸਦਕਾ ਸਾਨੂੰ ਨਰਕ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣਾ ਪਿਆ ਹੈ।

ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ) ਹੀਣਾ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ? ਜਾਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ (ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ)। ੬੪।

ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਝਗੜਾ ਇਕ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ੬੫। (ਰਕੂਅ ੪)

ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹਾਂ। ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਇੱਕੋ ਇਕ (ਤੇ) ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੬੬।

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼! ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਵੀ; ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਹੈ (ਤੇ) ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ! ਹੈ। ੬੭।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ। ੬੮।

ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਰਹੇ ਹੋ। ੬੯।

اتَّخَذُوا لَهُمْ سَعِيرًا لَّا نَأْتِي عَنْهُمْ الْإِنْبَاءُ ۝

إِنَّ ذَلِكَ لَحَقٌّ تَخَاصُمُ أَهْلِ النَّارِ ۝

قُلْ إِنَّمَا أَنَا مُنذِرٌ وَمَا مِن إِلَهِ إِلَّا اللَّهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝

رَبُّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الْعَزِيزُ الْغَفَّارُ ۝

قُلْ هُوَ نَبَأٌ عَظِيمٌ ۝

أَنْتُمْ عَنْهُ مُعْرِضُونَ ۝

ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਪ੍ਰਥਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵੇਰੀ ਨੂੰ ਪੀਹ ਸੁਟਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਿਚ ਦਿੱਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਆਇਸਾ” ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ—

“ਕਾਨਾ ਖੁਲਕਹੁਲ ਕੁਰਆਨ” (ਬੁਖਾਰੀ)

ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਜੋ ਗੁਣ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਦਮਾਨ ਸਨ। ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪਦ ਪ੍ਰਭੂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਏਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵੀ ਹਨ। ਜੋ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੇ ਏਹ ਹੀ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀ ਤੇ ਜੋ ਰਾਤ ਦਿਨ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਆਪ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ :—

“ਲਾ ਤਸਰੀਬਾ ਅਲਕੁਮੁਲ ਯੋਸਾ”

ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।

(ਸੀਰਤ ਹਬਲੀਆ ਵ ਜਰਕਾਨੀ ਜਿਲਦ ੨, ਪੰਨਾ ੩੦੨, ਤੇ ੩੦੩)

ਮੈਨੂੰ ਉੱਚੀਆਂ ਸ਼ਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਝਗੜਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ (ਕਿ ਇਸ ਜੁਗ ਵਿਚ ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਣ ਲਈ ਕਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਯੋਗ ਹੈ ?) 120।

ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਜ਼ੀਰ, (ਅਰਥਾਤ ਨਬੀ) ਹਾਂ 121।

(ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰ, ਜਦ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਰਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ 122।

ਸੋ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਪਾ ਦਿਆਂ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਝੁਕ ਜਾਓ 123।

ਸੋ ਸਾਰੇ ਹੀ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ 124।

ਛੁੱਟ "ਇਬਲੀਸ" ਦੇ ਜਿਸ ਨੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰੀ ਸੀ 125।

(ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਇਬਲੀਸ" ! ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਹੱਥਾਂ¹ ਨਾਲ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦਾ। ਕੀ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਮਝਿਆ ਸੀ, ਜਾਂ ਤੂੰ ਸੱਚਮੁਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ 126।

(ਇਸ ਤੇ ਸ਼ੇਤਾਨ ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਘੱਟ

مَا كَانَ لِي مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَأِ الْأَعْلَى
إِذْ يَخْتَصِمُونَ ①

إِنْ يُؤْتَى إِلَىٰ إِرَآ أَنَا نَذِيرٌ
مُّبِينٌ ②

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ
بَشَرًا مِنْ طِينٍ ③

فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَلَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ
سَاجِدِينَ ④

فَسَجَدَ الْمَلَكَةُ كُلُّهُمْ أَسْجُودًا ⑤

إِلَّا إِبْلِيسَ اسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ ⑥

قَالَ يَا إِبْلِيسُ مَا مَنَعَكَ أَنْ تَسْجُدَ
لِمَا خَلَقْتُ بِإِيْدِي اسْتَكَبَرْتَ أَمْ
كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ ⑦

¹ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਤਸਨੀਆ" ਬਹੁਵਚਨ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਆਦਮ) ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗ ਤੋਂ ਰਚਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਗਿੱਲੀ^੧ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ੧੭੧।

(ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ) ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਧਿੱਕਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੭੨।

ਅਤੇ ਦੰਡ ਫਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸਾਡੀ ਧਿੱਕਾਰ ਪੈਂਦੀ ਰਹੇਗੀ। ੧੭੩।

ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! (ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੈ), ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਦਿਲ ਦੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਫੇਰ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੮੦।

ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ (ਜੋ ਤੇਰੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ) ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਮਝ ਲੈ। ੧੮੧।

ਇਹ ਦਿਲ ਇਕ ਮਲੂਮ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੋਵੇਗੀ। ੧੮੨।

ਤਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ, ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ, ਛੁੱਟ ਤੇਰੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਵਾਂਗਾ। ੧੮੩-੧੮੪।

ਤਦ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਸਲੀਅਤ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੧੮੫।

ਕਿ ਮੈਂ ਨਰਕ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਤੇ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਆਂਗਾ। ੧੮੬।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਥੋਂ

قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ ①

قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيمٌ ②

وَإِنَّ عَلَيْكَ لَعْنَتِي إِلَى يَوْمِ الدِّينِ ③

قَالَ رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ④

قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ⑤

إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ⑥

قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا أُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ⑦
إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ⑧

قَالَ فَالْحَقُّ وَالْحَقَّ أَقُولُ ⑨

لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنْكَ وَمِمَّنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ أَجْمَعِينَ ⑩

^੧“ਅੱਗ ਤੋਂ ਰਚੇ ਤੇ ਗਿੱਲੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਰਚੇ ਜਾਣ” ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਸੂਰਤ ਇਅਰਾਫ਼ ਆਇਤ ੧੩ ਦੀ ਟੁਕ ਨੰ: ੨ ਵੇਖੋ।

ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਤੇ ਨਾਂ ਮੈਂ ਬਣਾਵਟ
ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹਾਂ। ੮੭।

ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ
ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ
ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਦੀ ਖਬਰ^੧ ਸੁਣ ਲਉਗੇ। ੮੮-੮੯

(ਰਕੂਅ ੫)

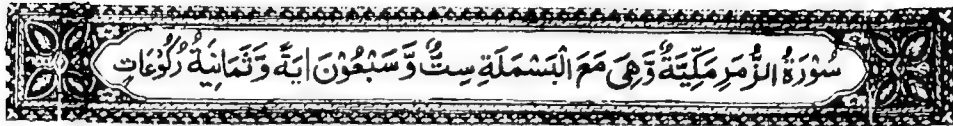
قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا

أَنَا مِنَ الْمُكَلَّفِينَ ۝

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ۝

وَلِتَعْلَمَ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ ۝

۝

(੩੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਜੁਮਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੭੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੮ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਤਰਣਾ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੈ, ਜੋ
ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨।

ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ, (ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ)
ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਉਤਾਰੀ ਹੈ। ਜੋ ਤੂੰ
ਨਿਰੋਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ
ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਰਹੁ। ੩।

ਸੁਣੋ ! ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਿਰੋਲ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੀ
ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

تَنْزِيلَ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ۝

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا
لَهُ الدِّينَ ۝

أَلِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ
دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਦੀਆਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਭਵਿੱਖਤ ਬਾਣੀਆਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ।

ਹੋਇਆ ਤਿੰਨ ਅਨੁਰਿਖਾਂ^੧ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਇੱਕੋ ਇਸ਼ਟ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਧਰ ਫਿਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ? ੧੭।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਈ ਭਾਰ^੨ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੇ ਭਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ਤਦ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਮਬਰਦਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਉਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ^੩ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਕਦੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਉਂ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ

فِي بُطُونِ أَمْهَتِكُمْ خَلْقًا مِّنْ بَعْدِ خَلْقِي فِي
ظُلُمَاتٍ ثَلَاثٍ ذُكِّرْتُكُمْ بِهِ الْمَلِكُ لَا إِلَهَ
إِلَّا هُوَ فَأَنَّى تُصَوِّرُونَ ①

إِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنَىٰ عَنْكُمْ وَلَا يَرْضُ لِعِبَادِهِ
الْكُفْرَ وَإِنْ تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ
وِزْرَ أُخْرَىٰ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ مَرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ
بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ②

وَإِذَا مَنَّ الْإِنْسَانُ صُرْدَعَارَبَةً مُّنبِيًّا إِلَيْهِ
ثُمَّ إِذَا خَوَّلَهُ نِعْمَةً مِنْهُ نِسَىٰ مَا كَانَ يُدْعُو

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਬਾਲਕ ਜਦ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਹ ਤੋਖਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਤਾ ਜਿੰਨੀ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਅਜਾਈ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਜਾਏਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਤੀਜੇ ਮਹੀਨੇ ਤਕ। ਫੇਰ ਤੀਜੇ ਤੋਂ ਪੰਜਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਤੇ ਫੇਰ ਅੱਠਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ। ਸੋ ਵੇਦਗੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨ ਸਮੇਂ ਹੀ ਗਰਭ ਦੇ ਅਜਾਈ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

^੨ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਨਆਮ ਦੀ ਆਇਤ ੧੬੫ ਦੀ ਟੁਕ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ।

ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦੇਵੇ।
ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ (ਹੋ ਮਨੁੱਖ!) ਕੁਝ ਸਮਾਂ
ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਲਾਭ ਉਠਾ ਲੈ। ਓੜਕ
ਤੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਧੱਕਿਆ ਜਾਏਗਾ।੯।

ਕੀ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਸਜਦੇ ਕਰਦਾ ਤੇ ਖੜਾ
ਹੋ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪਰਲੋਕ ਤੋਂ
ਡਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਅਵੱਗਿਆ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮਾਨ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?) ਤੂੰ
ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਗਿਆਨੀ ਜਨ ਤੇ ਅਗਿਆਨੀ
ਜਨ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਉਪਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਕੇਵਲ
ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।੧੦।

(ਰਕੂਅ ੧)

(ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਰਧਾਲੂ
ਬੰਦਿਓ! ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ
ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ
(ਅੱਲਾਹ ਦੇ) ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਓਹਨਾਂ ਲਈ (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਧਰਤੀ ਵੱਡੀ ਵਿਸ਼ਾਲ^੧
ਹੈ। ਸੰਤੋਖੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਫਲ^੨
ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।੧੧।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਬੰਦਗੀ ਕਰਾਂ ਕਿ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਲਈ
ਹੀ ਨਿਰੋਲ ਕਰ ਦਿਆਂ।੧੨।

ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ
ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਵਾਂ।੧੩।

إِلَيْهِ مِنْ قَبْلُ وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ
سَبِيلِهِ قُلْ تَتَّبِعْ بِكُفْرِكَ قَلِيلًا إِنَّكَ مِنْ أَصْحَابِ
النَّارِ ⑨

أَمَنْ هُوَ قَانِتٌ أَنَّ الْبَيْتَ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَخْذُرُ
الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةً رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي
الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ
أُولُو الْأَلْبَابِ ⑩

⑩

قُلْ يَاعِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا
فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ
إِنَّمَا يُؤْتِي الصِّرَاطَ أَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ ⑪

قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ ⑫

وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ ⑬

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਦੁੱਖੀ ਥਾਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਫਲ ਵੀ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਹੈ ਤੇ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਵਧਦਾ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਾਂ,
ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦਿਨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸਹਿਮ
ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਤੂੰ (ਫੇਰ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬੰਦਗੀ, ਆਪਣੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨੂੰ
ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ, ਕਰਦਾ
ਹਾਂ। ੧੫।

(ਬਾਕੀ ਰਹੇ ਤੁਸੀਂ) ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ
ਜਿਸ ਦੀ ਚਾਹੋ ਬੰਦਗੀ ਕਰੋ (ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ) ਕਹਿ
ਦੇ ਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਉਹੋ
ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ
ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ
ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੁਣੋ! ਏਹੋ ਸਪਸ਼ਟ
ਘਾਟਾ ਹੈ। ੧੬।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਅੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਫਾਵਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ
ਹੇਠਾਂ ਵੀ ਅੱਗ ਦਾ ਪ੍ਰਫਾਵਾਂ^੧ ਹੋਵੇਗਾ ਇਹ ਉਹ
ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ
ਨੂੰ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਓ! ਮੈਥੋਂ ਹੀ
ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ੧੭।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਤੋਂ
ਬਚਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਝੁਕਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ
ਲਈ ਵੱਡੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ
ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦੇ। ੧੮।

ਜੋ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ
ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رِزْقِي عَذَابَ يَوْمٍ
عَظِيمٍ ⑩

قُلِ اللَّهُ أَعْبُدْ مُخْلِصًا لَهُ دِينِي ⑪

فَاعْبُدْ مَا شِئْتُمْ مِنْ دُونِهِ قُلْ إِنْ الْخَيْرِ
الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
إِلَّا ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ⑫

لَهُمْ مِنْ قَوْلِهِمْ ظُلْلٌ مِنَ النَّارِ وَمِنْ تَحْتِهِمْ
ظُلْلٌ ذَلِكَ يُخَوِّفُ اللَّهَ بِهِ عِبَادَهُ يُعَادُّونَ فَأَنقُزْ ⑬

وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا
إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَى فَبَشِّرْ عِبَادِ ⑭

الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَئِكَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਛਾਈ-ਤੁਲਾਈ ਅੱਗ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਅਕਲਮੰਦ ਹਨ। ੧੯।

ਕੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਕਈ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਤੇ) ਕੀ ਤੂੰ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ੨੦।

ਪਰ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਅਟਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਵੱਡੀ ਪਕਿਆਈ ਨਾਲ ਬਣੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਕ ਪੱਕਾ ਬਚਨ ਹੈ (ਤੇ) ਅੱਲਾਹ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ। ੨੧।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸੋਮੇ ਬਣਾ ਕੇ ਵਗਾਇਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਰੰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਉਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਪੱਕਣ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀਲੀਆਂ ਪੀਲੀਆਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ। ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੨੨। (ਰਕੂਅ ੨)

ਕੀ ਜਿਸ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਨੂਰ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ਸੋ ਸ਼ੋਕ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਕਰਤਾਈ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹਨ। ੨੩।

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਚੰਗੀ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ,

الَّذِينَ هَدَىٰ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْأَوَّلُونَ ۝

أَفَسَوْفَ عَلَيْهِمْ الْعَذَابُ أَفَأَنْتَ تُنْقِذُ

مَنْ فِي النَّارِ ۝

لَكِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ لَهُمْ غُرَفٌ مِنْ فَوْقِهَا
غُرَفٌ مَبْنِيَّةٌ لَا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَعَدَ
اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ الْوَعْدَ ۝

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَلَكَهُ
يَنَابِيعٌ فِي الْأَرْضِ ثُمَّ يُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا مُخْتَلِفًا
أَلْوَانُهُ ثُمَّ يَهْمِجُ فَتَرَاهُ مُصْفًّى ثُمَّ يَجْعَلُهُ
حُطًّا مَّا إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرًا لِمَنْ يُؤْتِي الْأَنْبَاءَ ۝

أَفَسَوْفَ شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَكَ لِلْإِسْلَامِ فَهُوَ عَلَىٰ نُورٍ
مِنْ رَبِّهِ قَوْلٌ لِنَفْسِهِ تُلَوِّحُهُمْ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ
أُولَٰئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝

اللَّهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَابًا ۝

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਲੰਕਾਰਕ^੧ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਅਤਿ^੨ ਉੱਚੇ ਵੀ ਹਨ^੩, ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲੂੰ ਕੰਡੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਦਿਲ ਮੌਮ ਹੋ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਲ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸੁਮਾਰਗ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਦਸਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸੁਮਾਰਗ ਹੈ) ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ੨੪।

ਕੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ^੪ ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਕਰਤੇ ਕਸ਼ਟ (ਅਰਥਾਤ ਨਰਕ) ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਢਾਲ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ (ਉਹ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਜੇਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?) ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਇਹ

تَقْشَعِرُ مِنْهُ جُلُودُ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ ثُمَّ تَلَيَّنْ
جُلُودُهُمْ وَقُلُوبُهُمْ إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ ذَٰلِكَ هُدًى
اللَّهُ يَهْدِي بِهِ مَن يَشَاءُ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ
فَمَا لَهُ مِن هَادٍ ①

أَفَمَن يَتَّبِعِ بَوَاجِهِمْ سُوءَ الْعَدَابِ يَوْمَ الْقِيَمَةِ
وَقِيلَ لِلظَّالِمِينَ ذُوقُوا مَا كُنتُمْ تَكْسِبُونَ ②

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਆਇਤਾਂ ਤਾਂ ਓਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਜ਼ਮੂਨ ਬਾਈਬਲ ਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਆਇਤਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਨਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਨ ਵਿਚ ਉੱਚੀਆਂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੋਈ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।

^੨ਇਹ “ਮਸਾਨੀ” ਦਾ ਟੀਕਾ ਹੈ।

^੩ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ “ਮਸਾਨੀ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ ਤੇ “ਮਸਾਨੀ” ਦਾ ਅਰਥ ਮੌਜ਼ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਤਾਰੇ ਦੀ ਤਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੁਆਂ ਨਾਲ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਹੁਆਂ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਤਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਜ਼ਫਰ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਜੇ ਦਾ ਨਾਂ “ਜ਼ੀਥਰ” ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ—ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਵੱਡੀ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁਰੀਲੀ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦਾ ਇਹ ਗੁਣ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵੱਡੀ ਸੁਰੀਲੀ ਤੇ ਉੱਚੀ ਸਾਨ ਵਾਲੀ ਹੈ (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੋਰਿ-ਰੂਹਾਨੀ ਜਿਲਦ ੨, ਪੰਨਾ ੧੦੫)

^੪ਕੋਈ ਬਾਈ ਅਸੀਂ “ਵਜ਼ਹੁਨ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਰਕੱਦ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਅਰਥ ਸੰਸਾਰਕ ਕਸਟ ਤੇ ਢੁਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਸਟ ਤੇ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰਕੱਦ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕਸਟ ਵਲ ਧਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਵਜ਼ਹੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਮੂੰਹ ਵਾਸਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਰਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਕਸਟ ਦੀ ਕਰਤਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਨਕਾਰੀ ਅਜੇਹੇ ਬੇਸ਼ੁਰਤ ਤੇ ਸੁਦਾਈ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ, ਜੋ ਅਸਲ ਬਚਾਉਣ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਪਿਛੇ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਜਾਣੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਇਫ਼ਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਬੇਤਹਾਸ਼ਾ ਢਿੱਡ ਦੇ ਭਾਰ ਘਸੀਟਦੇ ਹੋਏ ਨਰਕ ਵਲ ਜਾਣਗੇ।

ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਫਲ
ਭੋਗੇ। ੧੨੫।

ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।
(ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ) ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ
ਅਜੇਹੇ ਅਜੇਹੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਓਹ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ੧੨੬।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ
ਵਿਚ ਵੀ ਹੀਣਤਾ ਵਿਖਾਈ ਸੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ
ਜੋ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ, ਜੋ ਓਹ ਸਮਝਣ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ
ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ (ਕਰਤਾ) ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਚਿੱਤੀਆਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ
(ਇਨਕਾਰੀ) ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ੧੨੮।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਆਪਣਾ
ਮਨੋਰਥ ਵਿਸਥਾਰ ਪੂਰਬਕ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਲ ਵਿੰਗ ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਇਹ
ਇਸ ਲਈ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਲੋਕ ਸੰਜਮਤਾ
ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਣ। ੧੨੯।

ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ^੧ ਦਾ ਹਾਲ (ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ
ਲਈ) ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਈ ਮਾਲਕ
ਹਨ ਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੀ ਇਕ ਥੰਦੇ ਦੀ
ਮਲਕੀਅਤ ਹੈ ਕੀ ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਕ ਸਮਾਨ
ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ
ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਹ
ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੧੩੦।

كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَآتَهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ①

فَآتَاهُمُ اللَّهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ الْكَبِيرُ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ②

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ
كُلِّ مَثَلٍ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ③

قُرْآنًا عَرَبِيًّا غَيْرَ ذِي عِوَجٍ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ ④

ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَكِّمُونَ
وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ هَلْ يَسْتَوِينَ مَثَلُ الْاِحْدِ
لِلْآخَرِ بَلْ اكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ⑤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਤੇ ਇਕ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਪ੍ਰਜਾਰੀ।

ਤੂੰ ਵੀ ਇਕ ਦਿਨ ਕਾਲ-ਵਸ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈਂ ਤੇ
ਓਹ ਵੀ ਕਾਲ-ਵਸ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ
ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੇ
ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ ਕਰੋਗੇ। ੩੧-੩੨। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਬਨ੍ਹੇ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ
ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸੱਚ ਨੂੰ — ਜਦ ਉਹ ਉਸ ਵਲ ਆਏ,
ਨਿੰਦੇ? ਕੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ
ਨਹੀਂ?। ੩੩।

ਅਤੇ (ਹਰੇਕ) ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚੀ
ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ
ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਜੇਹੇ
ਲੋਕ ਹੀ ਸੰਜਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩੪।

ਓਹ ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੁਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਪਰਉਪ-
ਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ
ਹੈ। ੩੫।

ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਭੇੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਕਰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਕਰਮ ਹੋਣ, ਓਹਨਾਂ
ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਸਕੇ। ੩੬।

ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ
ਨਹੀਂ ਹੈ? ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਤੇਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ
ਡਰਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ
ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹਿਆ ਸਮਝ ਲਏ,
ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾ
ਸਕਦਾ। ੩੭।

إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ ﴿٣٨﴾
ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣٩﴾

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ عَلَى اللَّهِ وَكَذَّبَ
بِالضِّدِّ إِذْ جَاءَهُ الْيُسُ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى
لِنُكْفِرِينَ ﴿٤٠﴾

وَالَّذِينَ جَاءُوا بِالضِّدِّ وَصَدَّقُوا بِهٖ أُولَٰئِكَ هُمُ
الْمُتَّقُونَ ﴿٤١﴾

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ جَزَاُ
الْمُحْسِنِينَ ﴿٤٢﴾

يُكَفِّرُ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيهِمْ
أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾

أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ وَيُخَوِّفُونَكَ بِالَّذِينَ
مِنْ دُونِهِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٤٤﴾

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੁਰਾਹੇ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ। ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਬਦਲਾ ਲੈਣ^੧ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ੧੩੮।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਸ ਨੇ ਰਚੇ ਹਨ ? ਤਾਂ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਮੇਨੂੰ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਓਹ^੨ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ) ਉਸ ਹਾਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਜਾਂ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਮੇਰੇ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਕੀ ਓਹ ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ ਉਸ ਦੀ ਮਿਹਰ ਰੱਕ ਸਕਦੇ ਹਨ ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਹੀ (ਸਚਿਆਰ ਤੇ) ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਉਸ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕੀਤਾ ਕਰਨ। ੧੩੯।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਮੋਰੀ ਜਾਤੀ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕਰਮ ਕਰੋ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ (ਆਪਣੀ ਥਾਂ) ਕਰਮ ਕਰਾਂਗਾ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣ ਲਉਗੇ। ੧੪੦।

ਕਿ ਕਿਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਸ਼ਟ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ? ਅਰਥਾਤ ਕਿਸ

وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ ③

وَلَيْنَ سَالَتْهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولَنَّ اللَّهُ قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ كَاشِفَاتُ ضُرِّي أَوْ أَرَادَنِي بِرَحْمَةٍ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَتُ رَحْمَتِي قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ ④

قُلْ يَقَوْمِ اعْمَلُوا عَلَى مَكَانَتِكُمْ إِنِّي عَامِلٌ نَسَوْنَ تَعْلَمُونَ ⑤

مَنْ يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُقِيمٌ ⑥

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਰਧਾਲੂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ, ਪਰ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਸਦਕਾ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਧਾਲੂ ਵਧਣ-ਫੁਲਣ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਬਲਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਕਰ ਸਕੇ ? ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਵੇਰੀ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਹਫਲ ਬਣਾ ਦੇਵੇ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਹੁੰਨਾ” ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਤਰੀ-ਲਿੰਗ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਇਹ ਪਦ ਇੱਥੇ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੋ ਇਸ਼ਟ ਸਨ, ਓਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੇਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੇ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਦਾ ਹੈ। ੪੧।

ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ, ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਨਾਲ (ਭਰਪੂਰ) ਉਤਾਰੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਗੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜੇਗਾ ਤੇ ਜਿਹੜਾ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਏਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੋਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਉਸੇ ਦੇ ਸਿਰ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਰਜਸਾਧਕ ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ੪੨।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਜਿੰਦ ਉਸ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਸਮੇਂ ਕਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ, (ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ) ਉਸ ਦੇ ਸੋਣ ਵੇਲੇ (ਕਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ)। ਸੋ ਉਹ ਜਿਸ ਦੇ ਦੇਹਾਂਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪਰਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਜਾਤੀ ਲਈ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੪੩।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਫੁੱਟ ਕੁਝ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਮਿਥ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ? ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ) ਕੋਈ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਹੋਵੇ। (ਫੇਰ) ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀ ਮਿਥ ਲਉਗੇ?। ੪੪।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। (ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਸੌਂਪ ਦਿੰਦਾ ਹੈ)। ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਉੱਤੇ ਉਸੇ ਦਾ

إِنَّا أَنْزَلْنَاهَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ﴿٤١﴾

اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَكُنْ فِي مَنَامِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٢﴾

أَمْ آتَاخَذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ شُفَعَاءَ قُلْ أُولَٰئِكَ أَنْتُمْ لَا تَبْلِكُون سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٤٣﴾

قُلْ لِلَّهِ الشَّفَاعَةُ جَمِيعًا لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ثُمَّ إِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٤٤﴾

ਹੀ ਰਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੪੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਇੱਕੋ ਇੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ (ਮੂਰਤੀਆਂ) ਦਾ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਉੱਕੀਆਂ ਹੀ ਤੁੱਛ ਹਨ, ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੪੬।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਅੱਲਾਹ ! (ਹੇ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ! (ਹੇ) ਗੁਪਤ-ਪਰਗਟ ਦੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੪੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਬਾਲਮ ਲੋਕ, ਧਰਤੀ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਣ; ਸਗੋਂ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਜੁ ਓਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਜੋਂ ਦੇ ਦੇਣ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੪੮।

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ ਤੇ ਜਿਸ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਓਹ ਮਸ਼ੋਲ ਉਭਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ (ਉਹ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਲਏਗਾ। ੪੯।

وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٥٦﴾

قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ عَلِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنْتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٥٧﴾

وَلَوْ أَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِثْلَ مَعَهُ لَافْتَدَوْا بِهِ مِنْ سُوءِ الْعَذَابِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَبَدَأَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا يَحْتَسِبُونَ ﴿٥٨﴾

وَبَدَأَ لَهُمْ سَيِّئَاتِ مَا كَسَبُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ﴿٥٩﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਲੋਕ ਇਕ ਈਸਵਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਚਿਤਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਡੇ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਕੋਈ ਮਿਹਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਮਿਹਰ ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਹੈ, (ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ); ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਇਕ ਪਰਖ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੧੫੦।

ਏਹੋ (ਗੱਲ) ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਹੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ। ੧੫੧।

ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ (ਦੰਡ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਬੋਚ ਲੈਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ। ੧੫੨।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ) ਨੰਗ-ਬੁੱਖ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਵਿਚ ਸਰਧਾਲੂ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੧੫੩। (ਰਕੂਅ ੫)

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਓ! ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ (ਪਾਪ ਕਮਾ ਕੇ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ। ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੫੪।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਝੁਕਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੀ

فَاِذَا مَنَّ الْاِنْسَانُ ضَرُّ دَعَا نَا ثُمَّ اِذَا خَوَّلْنٰهُ نِعْمَةً مِّنَّا قَالَ اِنَّمَا اُوْتِيْتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ بَلْ هِيَ فِتْنَةٌ وَلٰكِنْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ⑤

قَدْ قَالَهَا الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَمَا اَغْنٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ⑥

فَاَصَابَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوْا وَالَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مِنْ هٰؤُلَاءِ سَيُصِيبُهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوْا وَهُمْ لَا يُعْجِزُوْنَ ⑦

اَوْ لَمْ يَعْلَمُوْا اَنَّ اللّٰهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيَقْدِرُ ⑧
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِّقَوْمٍ يُؤْمِنُوْنَ ⑨

قُلْ يٰعِبَادِيَ الَّذِيْنَ اَسْرَفُوْا عَلٰۤى اَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوْا مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ يَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِيْعًا ⑩
اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ⑪

وَاَنِبِّئُوْا اِلٰى رَبِّكُمْ وَاَسْلُمُوْا لَهُ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَّاتِيَكُمْ الْعَذَابُ ثُمَّ لَا تُنصَرُوْنَ ⑫

ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਓ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅਜਿਹਾ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਏ ਜਿਸ ਦੇ ਆਉਣ ਮਗਰੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਜ ਸਕੇ। ੧੫੫।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ (ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਅਨੁਸਾਰ) ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰੋ; ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅਚਣਚੇਤ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਏ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ। ੧੫੬।

ਤਾਂ ਜੁ ਕਿਤੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਘਾਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੈ ਅਤੇ (ਮੈਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨੂੰ) ਤੁੱਛ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ੧੫੭।

ਜਾਂ ਕੋਈ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਕਿ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਮੈਨੂੰ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਂਦਾ। ੧੫੮।

ਜਾਂ ਜਦ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਵੇਖੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਕਿ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਮੁੜ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਂਦਾ। ੧੫੯।

(ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ); ਸਗੋਂ ਤੇਰੇ ਵਲ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੬੦।

وَاتَّبِعُوا أَحْسَنَ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَكُمُ الْعَذَابُ بَغْتَةً وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ⑤

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرُنِي عَلَى مَا كَفَرْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ وَإِنْ كُنْتُ لَمِنَ السَّخِرِينَ ⑥

أَوْ تَقُولَ لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي لَكُنْتُ مِنَ الْمُتَّقِينَ ⑦

أَوْ تَقُولَ جِئَن تَرَى الْعَذَابَ لَوْ أَنَّ لِي كَرَّةٌ فَأَكُونُ مِنَ الْمُحْسِنِينَ ⑧

يَا قَدْ جَاءَ نَكَاحُكَ إِلَيْنِي فَكَذَّبْتَ بِهَا وَاسْتَكْبَرْتَ وَكُنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ⑨

ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਸਮਰਥਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ।

ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਂਗਾ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਕਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਕੀ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਨਹੀਂ ਹੈ?। ੬੧।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸੰਜਮੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਕੇ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਏਗਾ ਤੇ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਕਿਸੇ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਭੁੱਲ ਤੇ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ੬੨।

ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਵੀ ਹੈ। ੬੩।

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਉਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬੪। (ਰਕੂਅ ੬)

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਅਗਿਆਨੀਓ ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ (ਵਿਅਕਤੀ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਂ। ੬੫।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਿਆਂ (ਨਬੀਆਂ) ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ (ਤੇ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਜੇ ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਤੇਰੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਅਜਾਈਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਵੇਂਗਾ, ਜੋ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੬੬।

(ਜੇ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਕਰ); ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਧੰਨਵਾਦੀ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾ। ੬੭।

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ تَرَى الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى اللَّهِ وُجُوهُهُم مُّسْوَدَّةٌ أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٦١﴾

وَيُنَادِي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّفَقُوا بِمَقَارِبِهِمْ لَا يَسْمَعُوا السُّمُوءَ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾

اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ ﴿٦٣﴾

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٤﴾

قُلْ أَغْيَرَ اللَّهُ تَأْمُرًا وَفِي عَبْدٍ أَيْهَا الْجَاهِلُونَ ﴿٦٥﴾

وَلَقَدْ أَوْحَى إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ لَئِنْ أَشْرَكَتَ يَحْبِطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٦٦﴾

بَلِ اللَّهُ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿٦٧﴾

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਠੀਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਮਾਲਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ਉਹ ਨਿਰਾਲਮ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਰਕ ਭਰੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ। ੬੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਬਿਗ਼ਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ; ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਇਕ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਆ ਜਾਏਗੀ; ਛੁੱਟ ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੇਗਾ, (ਕਿ ਬਚਾ ਲਏ) ਫੇਰ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਬਿਗ਼ਲ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਅਚਣਚੇਤ ਓਹ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਈ) ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੬੯।

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਨੂਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਈ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਪੁਸ਼ਤਕ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੭੦।

ਹਰੇਕ ਜਿੰਦ ਨੇ ਜੋ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੭੧। (ਰਕੂਅ ੭)

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਲ ਟੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਧੱਕਿਆ ਜਾਏਗਾ; ਇੱਥੋਂ

وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا
قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَالسَّمَوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ
سُجْنُهُ وَتَعْلَى عَنَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَمَنْ
فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى
فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ ﴿٦٩﴾

وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا وَوُضِعَ الْكِتَابُ وَ
جَاءَ بِالنَّبِيِّينَ وَالشُّهَدَاءَ وَتُفَعَّرُ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا
يُظْلَمُونَ ﴿٧٠﴾

وَوُفِّيَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَّا عَمِلَتْ وَهُوَ
أَعْلَمُ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٧١﴾

وَسَيُجْزَى الَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ مُرَّاتٍ ۖ إِذَا

ਲਪੇਟੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਆਦਮੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੀ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਰੇਤ ਨੂੰ ਜੇ ਕਰ ਕੋਈ ਫੜੇ ਤਾਂ ਦਬਾਉਣ ਨਾਲ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਪਰ ਜੇ ਰੇਤੀ ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਲਈਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਥਜੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਭਾਵ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ “ਬਿਯਮੀਨੀਹੀ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕੇਵਲ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਜੋ ਤਾਕਤ ਤੇ ਬਲ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ, ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ।

ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਉਸ ਨਰਕ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੀ ਹੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਨ? ਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ? ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਾਂ, ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਪੂਰੀ ਹੋਣੀ ਹੀ ਸੀ; (ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਸੀ?) ੧੭੨।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਨਰਕ ਦੇ ਬੂਹਿਆਂ ਵਿਚ ਵੜ ਜਾਓ; ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਕਿ ਇਕ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪਏਗਾ। ਸੋ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਹੈ ੧੭੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਸੰਜਮੀ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਵਲ ਧੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ^੧ ਜਾਏਗਾ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਸਵਰਗ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇ। ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਗਏ ਹੋ। ਸੋ ਇਸ (ਸਵਰਗ) ਵਿਚ ਚਲੋ ਜਾਓ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹੋਗੇ ੧੭੪।

جَاءُوهَا فُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَتْلُونَ عَلَيْكُمْ آيَاتِ رَبِّكُمْ وَيُنذِرُونَكُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَٰذَا قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ الْعَذَابِ عَلَى الْكَافِرِينَ ⑤

قِيلَ ادْخُلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ ⑥

وَسَيُنْزِلُ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ زُمَرًا ۖ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوهَا وَفُتِحَتْ أَبْوَابُهَا وَقَالَ لَهُمْ خَزَنَتُهَا سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ ⑦

^੧ਸਵਰਗ ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਦੋੜ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਧੱਕ ਕੇ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਸਿੱਟਾ ਨਾ ਨਿਕਲੇ, ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹਰੇਕ ਪੌਰ ਉੱਤੇ ਵੱਡੇ ਸੰਕੋਚ ਨਾਲ ਰੁਕਦਾ ਹੈ।

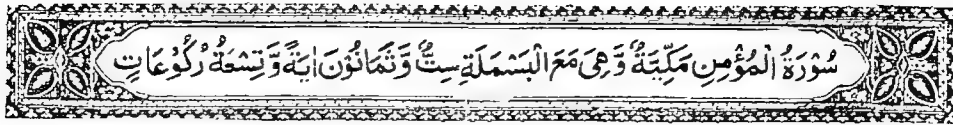
ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਅਸਥਾਨ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਚਾਹਾਂਗੇ, ਰਹਾਂਗੇ। ਸੋ (ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ) ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਨਾਮ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੭੫।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਅਰਸ਼ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਘੇਰਾ ਪਾਈ ਵੇਖੇਂਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਿਚਾਲੇ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਇਨਸਾਫ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੭੬।

(ਰਕੂਅ ੮)

وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا
الْأَرْضَ نَتَّبِعُوهُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ
أَجْرُ الْعَمِلِينَ ⑥

وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُبْشِرُونَ
بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْحَقِّ وَقِيلَ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑦

(੪੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਅਮਿਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੮੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੯ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਾ, ਮੀਮ=ਇਹ ਸੂਰਤ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਉਪਮਾ^੧ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੨।

حَمْدٌ ②

ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਕ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਉਤਰੀ ਹੈ। ੩।

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ③

ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ (ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ) ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ^੨ ਹੈ; ਵੱਡਾ ਦਾਤਾਰ ਹੈ; ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ੪।

عَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ الْعِقَابِ ذِي الطَّوْلِ لَكُمُ الْآلَةُ إِلَّا هُوَ إِلَهُ الْمَصِيرِ ④

ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ (ਵਣਜ ਆਦਿ

مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ

^੧“ਹਾ, ਮੀਮ”, ਪਦ ਵਿਚ “ਹਾ” “ਹਮੀਦ” ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ ਤੇ “ਮੀਮ” “ਮਜੀਦ” ਦਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਫ਼ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਦੰਡ ਮਨੁੱਖੀ ਦੰਡ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗੁਣਾ ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲਈ) ਅਜ਼ਾਦੀ ਨਾਲ ਰਟਨ ਕਰਦੇ ਫਿਰਨਾ ਤੇਨੂੰ ਕੋਈ
ਟਪਲਾ ਨਾ ਦੇਵੇ; (ਕਿਉਂਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਰਮ
ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ। ੫।

ਏਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ
ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦਿਆ ਸੀ। "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ
ਵੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ
ਵੀ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜੱਥੇ
ਬਣਾ ਲਏ ਸਨ) ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਰਸੂਲ ਬਾਰੇ ਇਹ ਗੁੰਦ ਗੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ
ਗ਼ਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲੈਣ ਤੇ ਝੂਠੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ
ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਣ; ਤਾਂ ਜੁ
ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਨਾਲ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਉਸ
ਦੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਸਕਣ। ਸੋ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਦੰਡ ਕੇਹਾ
(ਭਿਆਨਕ) ਸੀ। ੬।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ,
(ਅਰਥਾਤ ਇਹ) ਕਿ ਓਹ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹਨ। ੭।

ਓਹ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਰਸ ਨੂੰ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ
ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹਨ, ਓਹ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਦੇ
ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ
ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ (ਉਪਮਾ) ਤੇ ਪੂਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵੀ
ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਪਸਚਾਤਾਪ ਵੀ
ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਘੋਰਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ

كَفَرُوا فَلَا يَغْرُوكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي
الْبِلَادِ ⑤

كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَالْأَحْزَابُ مِنْ بَعْدِهِمْ
وَهَتَّتْ كُلُّ أُمَّةٍ رُسُلَهُمْ لِيَأْخُذُوا وَجَدَلُوا
بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا بِهِ الْحَقَّ فَأَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ
كَانَ عِقَابِي ⑥

وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا
أَنَّهُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ⑦

الَّذِينَ يَعْبُدُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ
رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ
آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا

ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ
ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਓ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਲੇ
ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਬਣਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੂੰ
ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੂੰ ਵੱਡਾ
ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈਂ।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ,
ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਔਕੜ ਤੋਂ ਬਚਾ
ਲਏਂਗਾ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੂੰ ਉਸ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ
ਕਰੇਂਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੦।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ)
ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ
ਜਾਨਾਂ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ
ਦੀ ਘ੍ਰਿਣਾ (ਜੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ),
ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰੋ, ਜਦ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ
ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੧੧।

ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਦੋ
ਵਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ

فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ
عَذَابَ الْجَحِيمِ ۝

رَبَّنَا وَادْخُلْهُمْ جَنَّاتٍ عَدْنٍ الَّتِي وَعَدْتَهُمْ
وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّتِهِمْ
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

وَقِهِمُ السَّيِّئَاتِ وَمَنْ تَقِ السَّيِّئَاتِ يَوْمَئِذٍ
فَقَدْ رَحِمْتَهُ ۚ وَذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنَادُونَ لِمَقْتُ اللَّهِ أَكْبَرُ
مِنْ مَقْتِكُمْ أَنْفُسَكُمْ إِذْ تُدْعَوْنَ إِلَى الْإِيمَانِ
تُكْفَرُونَ ۝

قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَفْتَنَّا وَآخِيتَنَا أَفْتَنَّا

“ਅਮੱਤਾਨਸਨਾਤੋਨਿ” ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਮੌਤ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਜਨਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਮੇਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਉਸ
ਦਾ ਚੇਤਾ ਕਰਾ ਕੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਸਾਡੀ ਇਹ ਦਸਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਏ
ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਣ ਮਗਰੋਂ। “ਅਹਯੋਨਾਤਸਨਾਤੋਨਿ” ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਜੀਵਨ
ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ; ਇਕ ਵਾਰ ਜਦ ਬਾਲਕ ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜਦ ਉਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ
ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਮਰੇਗਾ ਤੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ।

ਅਰਥਾਤ—ਦੋ ਵਾਰ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜੀਵਨ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਕੀ ਸਾਡਾ ਇਹ
ਅਪਰਾਧ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ? ਜਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਢੰਗ ਵੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਾਫ਼ੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਪਤਾ—

ਸਾਰੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ (ਤੂੰ ਹੀ ਦਸ ਕਿ) ਹੁਣ ਇਸ (ਪਕੜ ਵਿੱਚੋਂ) ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਉ ਵੀ ਹੈ। ੧੨।

ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਹਾਲ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸੀ ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਸੋ (ਅੱਜ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਸਾਰੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹਕੂਮਤ ਵਾਲੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਹੈ। ੧੩।

ਉਹੋ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਰਿਸ਼ਕ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਬੁਕਦਾ ਹੈ। ੧੪।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵਾਸਤੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ; ਭਾਵੇਂ ਇਨਕਾਰੀ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਸੰਦ ਹੀ ਕਰਨ। ੧੫।

(ਉਹ) ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ਼ਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਬੰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਲਣੀ ਦੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਵੇ। ੧੬।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਦਿਨ

فَاعْتَرَفْنَا بِذُنُوبِنَا فَهَلْ إِلَى خُرُوجٍ مِّنْ سَبِيلٍ ⑩

ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ ۚ وَإِنْ يُشْرَكَ بِهِ تُؤْمِنُوا ۚ فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ ⑪

هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَرْزُقًا وَمَا تَبَذَّرْكَ إِلَّا مَنْ يُنِيبُ ⑫

فَادْعُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ⑬

رَفِيعِ الدَّرَجَاتِ ذُو الْعَرْشِ يُلْقِي الرُّوحَ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ لِيُنْذِرَ يَوْمَ التَّلَاقِ ⑭

يَوْمَ هُمْ بَرْزُؤُونَ لَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِنْهُمْ

ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸਮਾਂ ਦੇ ਨਬੀ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਏ ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਅਪਰਾਧ ਮਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਸਮਾਂ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਨਸੀਆਂ ਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਰਾਹੀਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਵੇਗਾ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਕਈ ਲੋਕ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ? (ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ, ਜੋ ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ (ਅਤੇ) ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ। ੧੭।

ਉਸ ਦਿਨ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੮।

ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਡਰਾ, ਜੋ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ (ਹੋਣਗੇ ਤੇ) ਕਲੰਜਾ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਆ ਜਾਏਗਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਜਾਏ। ੧੯।

ਅੱਲਾਹ ਅੱਖਾਂ^੨ ਦੀ ਬਿਆਨਤ ਤਕ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ (ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੨੦।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਕੋਈ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਕੀ ਇਹ ਲੋਕ ਜਗ ਦਾ ਰਟਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਤਾਂ ਜੁ ਇਹ ਵੇਖ ਲੈਂਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾਂ ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਓਹ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ

شَيْءٌ مِّنَ الْمَلِكِ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ۝

الْيَوْمَ تُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝

وَأَنذِرْهُمْ يَوْمَ الْأَرْفَةِ إِذِ الْقُتُوبُ لَدَى الْحَنَاجِرِ كَظِيمِينَ ۚ مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَيِّمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ ۝

يَعْلَمُ خَائِطَةَ الْإِغْيَنِ وَمَا تَخْفَى الصُّدُورُ ۝

وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِهِ لَا يَقْضُونَ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ كَانُوا مِن تَبَرِّهِمْ كَانُوا هُمْ أَشَدَّ

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੁਝ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੇਣ ਛੇਤੀ ਸਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਾ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫਲ ਦੀ ਨੀਂਹ ਛੇਤੀ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਭੇਡੀ ਨਜ਼ਰ, ਕਰੋੜ, ਜਾਂ ਘ੍ਰਿਣਾ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਅੱਖਰਾ ਦੁਆਰਾ ਡਰ ਜਾ ਸਰਮ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੀਆਂ^੧
ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ
ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਸਦਕਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਕੜ
ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ
ਸੀ। ੧੨੨।

ਇਹ (ਬੇਬਸੀ) ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਕੋਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ
ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਸਦਾ ਹੀ) ਇਨਕਾਰ
ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ
ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਉਸ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੀ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ
ਹੈ। ੧੨੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਵੀ ਚਮਤਕਾਰ ਨਾਲ ਤੇ
ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲਾਂ ਨਾਲ “ਫਿਰਾਉਨ” ਤੇ “ਹਾਮਾਨ”
ਤੇ “ਕਾਰੂਨ” ਵਲ ਭੇਜਿਆ^੨ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ
ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦਾ ਵੱਡਾ ਧੋਖੇਬਾਜ਼ ਤੇ
ਕੂੜਿਆਰ ਹੈ। ੧੨੪-੨੫।

ਸੋ ਜਦ ਉਹ (“ਮੂਸਾ”) ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਸੱਚਾਈ ਲੈ ਕੇ
ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸ
ਦੇ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨੂੰ
ਮਾਰ ਮੁਕਾਓ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਾ

مِنْهُمْ تَوَدُّ وَاتَّارَافِي الْأَرْضِ فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ بِذُنُوبِهِمْ
وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ وَاَقٍ ۝

ذَلِيلَ بَانْتَهُمْ كَانَتْ تَأْتِيَهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ لَكُفْرًا
فَأَخَذَهُمُ اللَّهُ إِنَّهُ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ۝

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَى بِآيَاتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُبِينٍ ۝
إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَقَارُونَ فَقَالُوا سِحْرٌ كَذَابٌ ۝

فَنَجَّاهُمْ بِالْحَقِّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا اقْتُلُوا أَبْنَاءَ
النَّارِ امْتُوا مَعَهُ وَاسْتَحْيُوا نِسَاءَهُمْ وَمَا كُنْدُ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਕਿਲਿਆਂ ਤੇ ਮਹੱਲਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਟਿੱਭੇ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਛੱਡੇ ਹਨ, ਓਹ ਇਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਉਹ ਹਨਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਨ।

^੨“ਫਿਰਾਉਨ” ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸੀ ਤੇ “ਹਾਮਾਨ” ਉਸ ਦਾ ਗੋਫ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਸੀ ਤੇ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਹੋਵੇ ਅਤੇ “ਕਾਰੂਨ” ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸੀ, ਪਰ “ਫਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ ਦਾ ਅਫਸਰ ਨੀਅਤ
ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਾਣੋ, ਉਹ ਮਾਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਦੇਸ ਤੇ ਜਾਤੀ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਰੱਖਾ ਸੀ।
ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਤਿੰਨੋਂ ਨਾਂ ਇੱਕੋ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਰਹਿਣ ਦਿਓ; ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤ
ਜਦਾ ਪੁੱਠੀ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ੨੬।

الْكُفْرَيْنِ إِلَّا فِي ضَلَالٍ ⑩

ਅਤੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ
ਦਿਓ^੨, ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਜਾਨ ਮਾਰ ਦਿਆਂ
ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ
ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲ
ਦੇ। ੨੭।

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ذَرُونِي أَقْتُلْ مُوسَى وَلْيَدْعُ
رَبَّهُ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُبَدِّلَ دِينَكُمْ أَوْ أَنْ يُظْهِرَ
فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ ⑪

ਇਸ ਤੇ “ਮੂਸਾ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੀ
ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੋਂ, ਜੋ ਲੋਖੇ ਦੇ ਦਿਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ
ਰੱਖਦਾ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ। ੨੮। (ਰਕੂਅ ੩)

وَقَالَ مُوسَى إِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ مِنْ كُلِّ
مُتَكَبِّرٍ لَا يُؤْمِنُ بِيَوْمِ الْحِسَابِ ⑫

ਅਤੇ “ਫਿਰਾਉਨ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਬੰਦੇ
ਨੇ—ਜੋ ਸਰਧਾਲੂ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਰਧਾ
ਗੁਪਤ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ
ਲੋਕ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ
ਮਾਰ ਮੁਕਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ
ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਮੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ।
ਜੇ ਉਹ ਕੂੜਿਆਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਕੂੜ ਦਾ ਭਾਰ
ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ
ਸਚਿਆਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ (ਕਈ ਇਕ
ਡਰਾਉਣੀਆਂ) ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਪੂਰੀਆਂ

وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ
اتَّقَتْنَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ وَإِنْ يَكُ كَاذِبًا فَعَلَيْهِ
كَذِبُهُ وَإِنْ يَكُ صَادِقًا يُصِيبْكُمْ بَعْضُ الَّذِي

੧ਕਈ ਵਾਰ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਬੀ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਸਫਲ ਰਹੀ, ਪਰ ਇਹ ਸਫਲਤਾ
ਵੱਡੇ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਸਫਲਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਲਈ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸਦਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਗੋਂ ਸਦਾ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਨਬੀਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ।

੨ਅਰਥਾਤ—ਹੁਣ ਮੈਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲ ਗਿਆ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸਲਾਹ-ਮਸਵਰਾ ਨਾ ਦਿਓ

ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕੁੜਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ੨੫।

ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੀ ਅਜਿਹੀ ਹਕੂਮਤ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਜੋ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੌਣ ਕਰੇਗਾ ? "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹੋ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਠੀਕ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਹੀ ਦੱਸਦਾ ਹਾਂ। ੩੦।

ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ, ਜੋ (ਅਸਲ ਵਿਚ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੈਨੂੰ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਤੁਹਾਡੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੩੧।

ਜਿਹਾ ਕਿ "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ, "ਆਦ" ਤੇ "ਸਮੂਦ" ਨਾਲ ਬੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ੩੨।

ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਲੋਕ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੇ। ੩੩।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਲਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣਿਕ) ਨੱਸ ਜਾਓਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ,

يَعِدْكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ
كَذَّابٌ ⑩

يَقَوْمُ لَكُمْ الْمَلِكُ الْيَوْمَ فَهَرَبْنَا فِي الْأَرْضِ
فَنَنْتَصِرُكُمْ مِنْ بَأْسِ اللَّهِ إِنَّ جَاءَنَا قَالُ
فِرْعَوْنُ مَا أَرِيكُمْ إِلَّا مَا أَرَى وَمَا أَهْدِيكُمْ
إِلَّا سَبِيلَ الرَّشَادِ ⑪

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ مِثْلَ
يَوْمِ الْأَحْزَابِ ⑫

مِثْلَ ذَاكَ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ
مِنْ بَعْدِهِمْ وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظَلَمًا لِلْعِبَادِ ⑬

وَيَقَوْمِ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ يَوْمَ التَّنَادِ ⑭

يَوْمَ تَوَلَّوْا مُدْبِرِينَ مَا لَكُمْ مِنَ اللَّهِ مِنْ

ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੋ ਹੱਦੋਂ ਵਧ ਕੇ ਝੂਠ ਬੋਲੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਤੇ ਨਫੀ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬੋਲੀ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਝੱਲੀ ਜਾਏਗੀ।

ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ੩੪।

ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਯੂਸਫ਼” ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹੇ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਉਸ ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਨਾਲ) ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩੫।

ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਦੇ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਵਲ (ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ) ਆਇਆਂ ਹਨ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਬਹੁਤ ਭੇੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਅਭਿਮਾਨੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ^੧ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩੬।

عَاصِمٌ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ①

وَلَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ مِنْ قَبْلِ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا زِلْتُمْ فِي شَكٍّ مِمَّا جَاءَكُمْ بِهِ حَتَّى إِذَا هَلَكَ قُلْتُمْ لَنْ يَبْعَثَ اللَّهُ مِنْ بَعْدِهِ رَسُولًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَنْ هُوَ مُسْرِفٌ مُرْتَابٌ ②

إِلَّا الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ بِغَيْرِ سُلْطَانٍ أَنْتَهُمْ كَبُرَ مَقْعًا عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَى كُلِّ قَلْبٍ مُتَكَبِّرٍ جَبَّارٌ ③

^੧ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ।

^੨ਉਂਤ ਇਹ ਪਦ ਇਉਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਪਦਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸਿਸਾਲ ਆਪ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਹਰੇਕ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਗਣ ਨਾਲ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ, ਜੋ ਇਕ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਬਣਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਮਾਰਗ ਅੱਤ ਅੱਤ ਹਨ। ਇਕ ਕੁਰਾਹੀਆ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਪੂਰਨ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਉੱਕੇ ਹੀ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ।

ਅਤੇ "ਫਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ "ਹਾਮਾਨ" ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਉੱਚਾ ਮਹੱਲ ਬਣਾਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾਂ। ੩੭।

ਜੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਮੂਸਾ" ਦੇ ਇਸਟ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਜਾਵਾਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝਿਆਰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਫਿਰਾਉਨ" ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ (ਆਪਣੀ ਨਾਫ਼ਰਮਾਨੀ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ "ਫਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਨਾਕਾਮੀ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ੩੮। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਾਂਗਾ। ੩੯।

ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕੇਵਲ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੱਕਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੪੦।

ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੁਕਰਮ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਾਵੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮਰਦ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤੀਵੀਂ। ਹਾਂ, ਜੇ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਸੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਤੇ ਸਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹਿਸਾਬਾ ਰਿਜਕ ਮਿਲੇਗਾ। ੪੧।

ਅਤੇ ਹੋ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਮੇਰਾ ਵੀ ਕੋਹਾ ਅਜੀਬ

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَهَا مِنْ ابْنِي صِرَاحًا لَعَلِّي
أَبْلُغُ الْأَسْبَابَ ۝

أَسْبَابَ السَّمَوَاتِ فَأَطَّلَعَ إِلَى الْوُجُوهِ وَإِنِّي
لَأَظُنُّهُ كَاذِبًا ۖ وَكَذَلِكَ زُيِّنَ لِفِرْعَوْنَ سُوءُ عَمَلِهِ
وَصَدَّ عَنِ السَّبِيلِ ۖ وَكَأَيُّدُ فِرْعَوْنَ إِلَّا فِي
تَبَابٍ ۝

وَقَالَ الَّذِي آمَنَ يَوْمَ اتَّبَعُونِ أَهْدِكُمْ سَبِيلَ
الرَّشَادِ ۝

يَقَوْمِ إِنَّمَا هَذِهِ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا مَتَاعٌ ۚ وَإِنَّ الْآخِرَةَ
هِيَ دَارُ الْقَرَارِ ۝

مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا ۖ وَمَنْ
عَمِلَ صَالِحًا مِمَّنْ ذَكَرَ وَأُنْتَى ۖ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ
يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ يُرْزَقُونَ فِيهَا بِغَيْرِ حِسَابٍ ۝

ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਸੱਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਨਰਕ ਵਲ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹੋ। ੪੨।

ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇਂਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਲਗ ਪਵਾਂ, ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਲ ਸੱਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ੪੩।

ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਵਲ ਸੱਦਾ ਰਹੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ (ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਏ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੀ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹਨ। ੪੪।

ਜੇ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਯਾਦ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ (ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਭੇਭੀਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ) ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਾਮਲਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੪੫।

ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਦੇ ਭੇੜੇ ਸਿੱਟਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ "ਫਿਰਾਉਨ" ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ੪੬।

ਅਰਥਾਤ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਨੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਓਹ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, (ਤਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ

وَبَقَوْمٍ مَّالٍ أَدْعَوْكُمُ إِلَى التَّجْوَةِ وَتَدْعُونَنِي إِلَى النَّارِ ۖ

تَدْعُونَنِي لِأَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَأَشْرِكَ بِهِ مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ ۖ وَأَنَا أَدْعُوكُمُ إِلَى الْعَزِيزِ الْغَفَّارِ ۖ

لَا جَرَمَ أَنِّي تَدْعُونَنِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ ۖ وَأَن مَّرَدًّا إِلَى اللَّهِ ۖ وَأَنَّ السَّيِّئِينَ هُمْ أَصْحَابُ النَّارِ ۖ

فَسَتَذْكُرُونَ مَا أَقُولُ لَكُمْ وَأَفْئُضُ أَمْرِى إِلَى اللَّهِ ۖ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ ۖ

فَوَقَّعَهُ اللَّهُ سَيِّئَاتٍ مَّا مَكُرُوا وَحَاقَ بِالْفُجْعَوْنَ سُوءُ الْعَذَابِ ۖ

النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا ۖ وَيَوْمَ

ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿਓ ॥੪੭॥

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਚੋਤੇ ਕਰੋ), ਜਦ ਕਿ (“ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਦੇ ਸਾਥੀ) ਅੱਗ ਵਿਚ ਝਗੜਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਰਬਲ (ਲੋਕ) ਬਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛਲਗ ਸੀ, ਸੋ ਕੀ ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ॥੪੮॥

ਵੱਡੇ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜੋ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ॥੪੯॥

ਅਤੇ ਨਰਕਗਾਮੀ ਨਰਕ ਦੇ ਪਹਿਰੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਘਟ ਕਰ ਦੇਵੇ ॥੫੦॥

ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਰਸੂਲ ਦਲੀਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ? ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਾਂ, ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਇਸ ਤੇ ਉਹ (ਨਰਕ ਦੇ ਪਹਿਰੂਏ) ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ (ਜਿੰਨਾਂ ਚਾਹੋ) ਦੁਹਾਈ ਦਿਓ । ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਿਰਫਲ ਰਹਿਣਗੀਆਂ ॥੫੧॥

(ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ, ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਵੀ, ਜਦ ਕਿ ਗਵਾਹ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ ॥੫੨॥

تَقَوْمُ السَّاعَةِ أَذْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ ۖ ۞

وَإِذْ يَخْجُونَ فِي النَّارِ يَقُولُ الضَّعْفُؤُ الدِّينِ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِنَ النَّارِ ۖ ۞

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُلٌّ فِيهَا إِنَّ اللَّهَ قَدِ هَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ ۖ ۞

وَقَالَ الَّذِينَ فِي النَّارِ لِخَزَنَةِ جَهَنَّمَ ادْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ ۖ ۞

قَالُوا أَوَلَمْ تَكُنَّا نَدْعُكُمْ بِالْبَيْتِ قَالُوا بَلَىٰ قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاؤُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِي ضَلٰلٍ ۖ ۞

ع

إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ ۖ ۞

ਜਿਸ ਦਿਨ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਫਿਟਕਾਰ ਪਏਗੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਘਰ (ਰਹਿਣ ਨੂੰ) ਮਿਲੇਗਾ। ੧੫੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ "ਮੁਸਾ" ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ) ਪੁਸਤਕ, ਅਰਥਾਤ (ਤੋਰੇ) ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ੧੫੪।

ਜੋ ਅਕਲਮੰਦਾਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ। ੧੫੫।

ਸੋ ਤੂੰ ਸਬਰ ਕਰ। ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਦੋਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦਾ ਰਹੁ^੧ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਉਪਮਾ ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮਾਕਰਦਾ ਰਹੁ। ੧੫੬।

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਦਲੀਲ ਦੇ ਝਗੜਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਹਨ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਸੋ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਓਟ ਮੰਗਦਾ ਰਹੁ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ (ਤੇ) ਵੇਖਣ-ਹਾਰ ਹੈ। ੧੫੭।

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰਤਵ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤੇ ਸੁਜਾਖੇ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ

يَوْمَ لَا يَنْفَعُ الظَّالِمِينَ مَعَذَرَتُهُمْ وَلَمْ يَلْعَنَهُ
وَلَهُمْ سُوءُ الدَّارِ ۝

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى وَأَوْرَثْنَا بَنِي
إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ ۝

هُدًى وَذِكْرٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۝

فَاصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَ
سَيَحْبِبَّكَ رَّبُّكَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِبْكَارِ ۝

إِنَّ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ يَعْرِضُونَ
أَتَهُمْ إِنْ فِي صُدُورِهِمْ إِلَّا كِبْرًا هُمْ بِآيَاتِنَا
فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ۝

لَخَلَقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرُ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ
وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ۝

وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَى وَالْبَصِيرَةُ وَالَّذِينَ آمَنُوا

^੧ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ (ਮਹਾ ਭਾਸ਼) ਜਿਲਦ ਅੰਤਲੀ ਸੂਰਤ ਅਨ-ਨਸਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ।

ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ (ਬੁਰਿਆਰਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ) ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੫੯।

ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਘੜੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏਗੀ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੬੦।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਪਰਵਾਨ ਕਰਾਂਗਾ। ਜੋ ਲੋਕ ਸਾਡੀ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀਣੇ ਹੋ ਕੇ ਨਰਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ੧੬੧।

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਰਾਤ ਬਣਾਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਸੁਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਰ-ਵਿਹਾਰ ਲਈ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੧੬੨।

ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਮੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੬੩।

ਅਤੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖਤਾ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਲ ਮੋੜ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ

وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَلَا تُغْنِي عَنْهُمْ قَلِيلًا مَّا
تَتَذَكَّرُونَ ﴿١٥٩﴾

إِنَّ السَّاعَةَ لَا يَشْعُرُ بِهَا رَبُّ فِيهَا وَلَكِنَّ أَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٦٠﴾

وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ
يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دُخْرِينَ ﴿١٦١﴾

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ آيَاتٍ لَتَسْكُنُوا فِيهَا وَاللَّهُ آَرٌ
مُبِينٌ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَكِنَّ
أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿١٦٢﴾

ذِكْرُ اللَّهِ رَبُّكُمْ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ
فَآلَىٰ تَوَكَّلُونَ ﴿١٦٣﴾

كَذَٰلِكَ يُؤَفِّكُ الَّذِينَ كَانُوا بِآيَاتِ اللَّهِ
يَجْحَدُونَ ﴿١٦٤﴾

ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਅਸ਼ਯਾਤ' ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਾਮਾਨਕ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਘੜੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਘੜੀ ਵੀ। ਉੱਕੇ ਸੰਸਾਰਕ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਘੜੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ ਸਕਦੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਘੜੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿੱਦ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ
ਕਰਦੇ ਹਨ। ੬੪।

(ਹਾਲਾਂਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਤੀ
ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਸਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ
ਇਕ ਮਕਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ (ਰਾਖੀ ਲਈ ਛਤਰ
ਬਣਾਇਆ ਹੈ) ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਅੱਡ ਅੱਡ
ਬਲ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਤਾਕਤਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ
ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਫ-ਸੁਥਰੀਆਂ
ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਛਕਣ ਲਈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ
ਅੱਲਾਹ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਹੈ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਾਰੇ
ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੫।

ਉਹ ਆਪ ਸਦਾ ਹੀ ਜ਼ੀਉਂਦਾ-ਜਾਗਦਾ ਹੈ (ਤੇ
ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਹੈ) ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ
ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ
ਬੰਦਗੀ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ
ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ
ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੬।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ
ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ
ਕਰਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹੋ।
ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਦ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਲ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਆ
ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਮੈਂ ਕੇਵਲ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦੀ ਹੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਰਹਾਂ। ੬੭।

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ قَرَارًا وَ السَّمَاءَ
بِنَاءً وَ صَوَّرَكُمُ فَأَحْسَنَ صُورَكُمْ وَ سَرَّحَكُمْ
مِّنَ الظَّيْبِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمُ فَتَبَرَّكَ اللَّهُ
رَبُّ الْعَالَمِينَ ④

هُوَ الْحَيُّ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ
الدِّينَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ⑤

قُلْ إِنِّي نُهَيْتُ أَنْ أَعْبُدَ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ
دُونِ اللَّهِ لَمَّا جَاءَنِيَ الْبَيِّنَاتُ مِنْ رَبِّي وَأُمِرْتُ
أَنْ أَسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ⑥

ਮੂਲ ਪਾਠ ਅਨੁਸਾਰ ਇੱਥੇ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ; ਤੇ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸਾ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਅੱਲਾਹ ਪਦ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ
ਮਗਰੋਂ ਪੜਨਾਵ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੇਵਲ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਵਰਣਨ ਦਾ ਭੇਦ ਹੈ।

ਉਹੋ (ਅੱਲਾਹ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਪਹਿਲੇ ਦੌਰ ਵਿਚ) ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ (ਦੂਜੇ ਦੌਰ ਵਿਚ) ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ, ਫੇਰ (ਤੀਜੇ ਦੌਰ ਵਿਚ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਬਾਲਕ ਬਣਾ ਕੇ ਜਨਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਸ ਦਾ ਮਿੱਟਾ ਟਿਹ ਠਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਜੁਆਨੀ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬਿਧ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਇਸ (ਲੰਮੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਪੁੱਜਣ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਢ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਮੁੱਦਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਢਿੱਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ) ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਸਕੋ। ੬੮।

ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਜਾ ਤੇ ਉਹ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੬੯। (ਰਕੂਅ ੧)

ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਕਿਧਰ ਮੌਤ ਕੇ ਲਿਜਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੭੦।

ਇਹ (ਉਹੋ) ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵੀ ਤੇ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਵੀ, ਜੋ ਸੁਨੇਹੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਹੁਣ ਇਹ ਛੋਤੀ ਹੀ ਆਪਣਾ ਭਿਆਨਕ ਅਤਿ ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ। ੭੧।

ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਵਿਚ ਸੰਗਲ ਤੇ (ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ) ਬੇਤੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يُخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشَدَّكُمْ ثُمَّ لِتَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى مِنْ قَبْلٍ وَلِتَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦٨﴾

هُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ فَإِذَا فَضَّ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٦٩﴾

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللَّهِ أَنَّى يُصَرَّفُونَ ﴿٧٠﴾

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَبِمَا أَرْسَلْنَا بِهِ رُسُلَنَا فَسَوْفَ يَعْنَوْنَ ﴿٧١﴾

إِذِ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَالسَّلِيلُ يُحْمَلُونَ ﴿٧٢﴾

ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਵਲ ਘਸੀਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੭੨-੧੭੩।

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ
ਓਹ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ) ਕਿੱਥੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ
ਸੀ? ੧੭੪।

ਇਸ ਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਵੇਲੇ ਓਹ
ਸਾਥੋਂ ਗੁਆਚ ਗਏ ਹਨ। (ਫੇਰ ਓਹ ਇਹ
ਕਹਿਣਗੇ) ਕਿ ਇਉਂ ਨਹੀਂ? ਅਸਲੀਸ਼ਤ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੱਲਾਹ
ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਂਦਾ
ਹੈ। ੧੭੫।

ਇਹੋ (ਅਸਲੀਅਤ) ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਬਿਨਾਂ
ਦਲੀਲ ਦੇ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ,
ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤੁਸੀਂ ਆਕੜ ਆਕੜ ਕੇ
ਤੁਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੧੭੬।

(ਹੁਣ ਜਾਓ) ਤੇ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਬੂਹਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜੋ;
(ਕਿਉਂਕਿ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ
ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹੋਗੇ
ਅਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਟਿਕਾਣਾ
ਹੈ। ੧੭੭।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਸਬਰ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਜ਼ਰੂਰ
ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਓਹਨਾਂ
ਗੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ, ਕਈ (ਤੇਰੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤਕ) ਵਿਖਾ ਦੇਈਏ,
(ਤੇ ਕਈ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਤੇਰੇ ਦੇਹਾਂਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ
ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਰਜ

فِي الْحَيَمِيمِ ثُمَّ فِي النَّارِ يُسْجَرُونَ ۝

ثُمَّ قِيلَ لَهُمْ إِنَّ مَا كُنْتُمْ تُشْرِكُونَ ۝

مِنْ دُونِ اللَّهِ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا بَلْ لَمْ نَكُنْ
نَدْعُوا مِنْ قَبْلُ شَيْئًا كَذَلِكَ يَضِلُّ اللَّهُ
الْكَافِرِينَ ۝

ذُكِّرَكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ يَغْيِرُ
الْحَقِّ وَبِمَا كُنْتُمْ تَسْرَحُونَ ۝

أَدْخَلُوا أَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا فَبِئْسَ
مَثْوًى الْمُتَكَبِّرِينَ ۝

فَأَصْبِرْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَأَمَّا
نَرِيكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ

ਨਹੀਂ ਹੈ); ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਾਰੇ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਣਗੇ (ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ) ੧੭੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੇਅੰਤ ਰਸੂਲ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਸੂਲ ਦੀ ਇਹ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਆਗਿਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸ ਸਕੇ। ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਝਿਆਰ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ੧੭੯। (ਰਕੂਅ ੮)

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਾਭ ਵਾਸਤੇ ਪਸ਼ੂ ਸਾਜੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਸਕੋ ਤੇ ਕਈਆਂ (ਦੇ ਮਾਸ) ਨੂੰ ਛੱਕ ਸਕੋ ੧੮੦।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਲਾਭ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ (ਮਨਰਥ ਵੀ ਹੈ) ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਉੱਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਵਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ੧੮੧।

ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸ ਕਿਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ? ੧੮੨।

ਉਹ ਦੋਸ ਦਾ ਚਟਨ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ)

تَوَفَّيْنَاكَ فَأَلَيْنَا يَرْجِعُونَ ①

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ مِنْهُمْ مَنْ قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَنْ يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ فُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ②

اللَّهُ الَّذِي جَعَلَ لَكُمْ الْأَنْعَامَ لِتَرْكَبُوا مِنْهَا وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ③

وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ وَلِتَبْلُغُوا عَلَيْهَا حَاجَةً فِي صُدُورِكُمْ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ④

وَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَآيَى آيَاتِ اللَّهِ تُنْكِرُونَ ⑤

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ

ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਓਹ ਦੇਸ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਇਮਾਰਤਾਂ ਆਦਿ ਦੇ ਹੁਨਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਧੇਰੇ (ਮਾਹਿਰ) ਸਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਇਆ ਸੀ। ੮੩।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ, ਉਸ ਤੇ ਓਹ ਘੁਮੰਡ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਓਹ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ੮੪।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਕਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿ ਉੱਠੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੮੫।

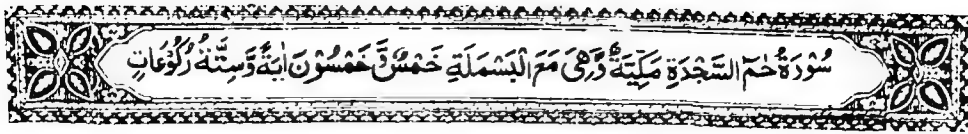
ਸੋ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਕਸ਼ਟ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁਚਾਇਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਨੀਅਤ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ; ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਨਕਾਰੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ੮੬। (ਰਕੂਅ ੯)

عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَكْثَرُ مِنْهُمْ وَأَشَدَّ قُوَّةً وَأَثَارًا فِي الْأَرْضِ فَمَا أَغْنَى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨٣﴾

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨٤﴾

فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَحَدَّ وَكَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ ﴿٨٥﴾

فَلَمْ يَكْ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ فِي عِبَادِهِ ۚ وَخَسِرَ هُنَاكَ الْكَافِرُونَ ﴿٨٦﴾

(੪੧) ਸੂਰਤ ਹਾਮੀਮ ਅਲ-ਸਜਦਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੫੫ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੬ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਾਮੀਮ ਤੇ ਮਜੀਦ^੧ (ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਯੋਗ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਗੁਣ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹਨ। ੨।

حَمْدٌ ②

ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ (ਅੱਲਾਹ) ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੩।

تَنْزِيلٌ مِنَ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ③

(ਅਤੇ) ਇਹ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵੱਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ (ਪੁਸਤਕ) ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ (ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ, ਜੋ) ਆਪਣਾ ਭਾਵ ਆਪ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ (ਪੁਸਤਕ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਲਾਭ ਪਚਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ (ਆਤਮਕ) ਗਿਆਨੀ ਹਨ। ੪।

كِتَابٌ فُصِّلَتْ آيَاتُهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ④

(ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ) ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਤੇ (ਕੁਕਰਮੀਆਂ ਨੂੰ) ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ।

بَشِيرًا وَنَذِيرًا فَاعْرَضَ الشُّرُكُ عَنْهُمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ⑤

੧. "ਹਾਮੀਮ" — "ਮੁਕੱਤਬਿਆਤ" ਵਿਚੋਂ ਹੈ। "ਹਾਮੀਮ", "ਹਮੀਦ" (ਉਪਮਾਯੋਗ) ਤੇ "ਮਮੀਮ" "ਮਜੀਦ" (ਵਡਿਆਈਯੋਗ) ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਹੈ। (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੱਡੇ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਆਇਤ ੨ ਦੀ ਵ੍ਯਕਤੀ।

ਫੇਰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਬੇਮੁੱਖ ਹੀ ਹਨ
ਅਤੇ ਓਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ
ਹਨ ।੫।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ
ਸਾਨੂੰ ਸੌਂਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਬਾਰੇ ਸਾਡੇ
ਦਿਲ ਪੜਦਿਆਂ ਵਿਚ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਾਡੇ
ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ) ਅਤੇ
ਸਾਡੇ ਕੰਨ ਵੀ ਬੋਲੇ ਹਨ, (ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ
ਤੁਹਾਡੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੁਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ,)
ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਪੜਦਾ^੨
ਹੈ । ਸੋ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਵਰਤੋਂ
ਕਰ, ਅਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ) ਵਰਤੋਂ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ।੬।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ
ਜਿਹਾ ਇਕ ਆਦਮੀ ਹਾਂ । (ਹਾਂ,) ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਹ
ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ
ਇਕ ਇਸ਼ਟ ਹੈ । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਕਰ
ਕੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਵਿਖਾਓ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦੇ
ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ (ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਸਾਰੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ
ਵਾਸਤੇ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ।੭।

ਓਹ ਮੁਸ਼ਰਿਕ—ਜੋ ਨਾ "ਜ਼ਕਾਤ" ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ
ਪਰਲੋਕ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਰਖਦੇ ਹਨ ।੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ (ਲੋਕ) ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ
ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ
ਇਕ ਨਾ ਮੁਕੱਣ ਵਾਲਾ ਫਲ (ਨੀਅਤ) ਹੈ ।੯।

(ਰਕੂਅ ੧)

وَقَالُوا قُلُوبُنَا فِيْ اَكْثَمٍ مِّمَّا
تَدْعُوْنَ اِلَيْهِ وَ فِىْ اِزَانِنَا وَقْرٌ
وَمِنْ بَيْنِنَا وَ بَيْنِكَ حِجَابٌ
فَاعْمَلْ اِنَّا عَمِلُوْنَ ①

قُلْ اِنَّمَا اَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَى اِلَى اِنَّا لَهْكُمُ
اِلٰهُ وَاحِدٌ فَاسْتَقِيمُوْا اِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوْهُ وَوَيْلٌ
لِّلْمُشْكِيْنَ ②

الَّذِيْنَ لَا يُؤْتُوْنَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كٰفِرُوْنَ ③

اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَهُمْ اَجْرٌ عَظِيْمٌ
مَّنُوْنٌ ④

⑤

① 'ਕੋਨਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਹੋਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

② ਪੜਦਾ ਦਾ ਭਾਵ ਸੁਭਾਵਾਂ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ ।

ਬੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦੋ ਦੋਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ਇਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੦।

ਅਤੇ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਉੱਚੇ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਚਾਰ ਦੋਰਾਂ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ। ੧੧।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੇਵਲ ਧੂੰਆਂ ਹੀ ਧੂੰਆਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਮਜਬੂਰੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਲਈ ਆ ਜਾਓ। ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ੧੨।

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਸ ਮੰਡਲ ਦੇ) ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ, ਦੋ ਦੋਰਾਂ ਵਿਚ, ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ

قُلْ اَيْنَ كُمْ تَكْفُرُونَ بِالَّذِي خَلَقَ الْاَرْضَ فِي يَوْمَيْنِ وَتَجْعَلُونَ لَهُ اَسْنَادًا ذَٰلِكَ رَبُّ الْعَالَمِينَ ⑩

وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ مِنْ فَوْقِهَا وَبَرَكَ فِيهَا وَقَدَّرَ فِيهَا اَقْوَاتَهَا فِي اَرْبَعَةِ اَيَّامٍ سَوَاءً لِّلنَّاسِ يَلِينُ ⑪

ثُمَّ اسْتَوَىٰ اِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ فَقَالَ لَهَا وَلِلْاَرْضِ اَنْتِيَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا أَتَيْنَا طَآئِعِينَ ⑫

فَقَضَاهُنَّ سَبْعَ سَوَآتٍ فِي يَوْمَيْنِ وَ اَوْسَعَ

ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਉਪਜਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਫਤਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਲੱਭ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਉਪਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਭਾਇ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਾ ਕੇ, ਭਾਵੇਂ ਨਵੀਆਂ ਕਾਦਾਂ ਕਦ ਕੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਰਸੀ ਕਿਰਣਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਲੱਖ ਆਦਮੀ ਵੀ ਪੁੱਛ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ: ਸੋ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਕੋਈ ਦੋ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਤ ਅੱਤ ਦੋਸਾਂ ਵਿਚ ਵੀਚਾਰ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਮਿਸਟਰ ਕਪੂਰ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਖੁਰਾਕ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਨ, ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਕਾਦੀਆਂ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਕੁਤਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਆਇਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸੋ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਵਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ।

ਹਰੇਕ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਉਸ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੇਠਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਚਾਨਣਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਇਆ ਸੀ (ਸੁੰਦਰ ਬਣਾਉਣ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ (ਲਈ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ) ਇਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ। ੧੩।

ਫੇਰ ਜੇ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਕਸਟ ਤੋਂ, ਜੋ "ਆਦ" ਤੇ "ਸਮੂਦ" ਦੇ ਕਸਟ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੧੪।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗਿਓਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਵੀ ਰਸੂਲ, (ਅਰਥਾਤ ਕੌਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਲਗਾਤਾਰ ਰਸੂਲ ਆਏ ਸਨ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਆਏ ਸਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਆਪ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦਾ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ, ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੫।

ਅਤੇ "ਆਦ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਵਧ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਬਲਵਾਨ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿੱਦ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੧੬।

فِي كُلِّ سَاءٍ أَمْرًا ۖ وَرَبَّنَا السَّمَاءُ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ ۖ وَحِفْظًا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ ۝

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَقُلْ أَنْذَرْتُكُمْ ضِغْقَةً ۚ فَمِلْ ضِغْقَةً عَادٍ وَنُودٍ ۝

إِذْ جَاءَ تَهُمُّ الرُّسُلِ مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ ۚ قَالُوا لَوْ شَاءَ رَبُّنَا لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً ۚ فَإِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَاذِبُونَ ۝

فَأَمَّا عَادٌ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۚ قَالُوا مَنْ أَشَدُّ مِنَّا قُوَّةً ۚ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَهُمْ هُوَ أَشَدُّ مِنْهُمْ قُوَّةً ۚ وَكَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ ۝

ਸੋ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਹਨੇਰੀ ਭੇਜੀ ਸੀ, ਜੋ ਵੱਡੀ ਤੇਜ਼ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਭੇੜੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀਣਤਾ ਭਰਿਆ ਕਸਟ ਭੁਗਾ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕਸਟ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੀਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਉੱਥੇ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੧੭।

ਅਤੇ "ਸਮੂਦ" (ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਸੀ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੀਣਤਾ ਭਰੇ ਕਸਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ। ੧੮।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਸੰਜਮੀ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੯। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵੇਰੀ, (ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ) ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਲ ਧੱਕੇ ਜਾਣਗੇ। ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦਰਜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੨੦।

ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਓਹ ਨਰਕ ਦੇ ਲਾਗੇ ਪੁੱਜਣਗੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣਗੇ। ੨੧।

ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹੀ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ? ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਸਾਥੋਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦਿੱਤੀ

فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي أَيَّامٍ مَّعْسُورَةٍ
لِّنَذِيقَهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَكْثَرُ وَهُمْ لَا يُنصَرُونَ ①

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى
الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ صُوقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ
بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ②

وَنَجَّيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ③

وَيَوْمَ يُخْشَرُ أَعْدَاءُ اللَّهِ إِلَى النَّارِ فَهُمْ
يُوزَعُونَ ④

حَتَّىٰ إِذَا مَا جَاءُوهَا شَهِدَ عَلَيْهِمْ سَنُوعُهُمْ
أَبْصَارُهُمْ وُجُودُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑤

وَقَالُوا الْيَوْمَ لَاحِلٌ عَلَيْنا قَالُوا
أَنطَقنا الله الذي أنطق كل شيء وهو خلقكم

ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
ਸਾਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁੜ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸੇ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ
ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੨੨।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੱਸ, ਇਸ ਡਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ
ਲੁਕਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਨ,
ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁਧ
ਗਵਾਹੀ ਨਾ ਦੇਣ; ਸਗੋਂ (ਦੂਜਿਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ)
ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ
ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ^੧ (ਤੇ ਕੋਈ
ਬੰਦਾ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ।
ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਣ ਤੇ
ਤੁਸੀਂ ਦਲੇਰ ਹੋ ਗਏ ਸੀ।) ੨੩।

ਅਤੇ ਇਹੋ ਹੀ ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਭੈੜਾ ਖਿਆਲ ਸੀ, ਜੋ
ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਾਰੇ
ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ,
ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਹਰੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ
ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ੨੪।

ਸੋ ਜੇ ਉਹ ਲੋਕ ਸਬਰ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ
ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੀ ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ
ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ
ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ
ਜਾਏਗੀ। ੨੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਅਜੇਹੇ ਸਾਥੀ ਲਾ
ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਸੋਹਣੇ
ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਉਹ ਹੁਕਮ

أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ①

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرْشِدُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ
وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ كُنْتُمْ أَنْ
اللَّهُ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِمَّا تَعْمَلُونَ ②

وَذِكْرُكُمْ فَلْتَكُمُ اللَّيْلَى كُنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَزْدُنَكُمْ
فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ③

فَإِنْ يَصْبِرُوا فَالتَّارُ مَثْوًى لَهُمْ وَإِنْ يَسْتَعْيِبُوا
فَمَا لَهُمْ مِنَ النُّعْتَيْنِ ④

وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُمْ مَا بَيْنَ
أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਸਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਕਾਰਣ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਪਾਪ ਕਮਾਉਣ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦਲੇਰੀ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਜਿੰਨਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਜਾਤੀਆਂ
ਤੇ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਸੀ (ਅਰਥਾਤ ਇਹ) ਕਿ ਓਹ
ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੨੬।

(ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ
ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਨਾ ਸੁਣੋ ਅਤੇ ਜਦ ਇਹ
ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿਆ ਕਰੋ;
ਤਾਂ ਜੁ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਜਾਓ। ੨੭।

ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ
ਜ਼ਰੂਰ ਕਰੜਾ ਕਸਟ ਚਖਾਵਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਆਂਗੇ। ੨੮।

(ਅਤੇ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵੇਰੀਆ ਦਾ ਫਲ ਇਹੋ ਹੈ,
ਅਰਥਾਤ ਅੱਗ। ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ
ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਘਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ
ਕਿ ਓਹ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿੱਦ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰ
ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੨੯।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਜਿੰਨਾਂ ਤੇ
ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹ ਲੋਕ ਦੱਸ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ
ਪਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜ ਸਕੀਏ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ
ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹ ਹੀਣੇ ਹੋ ਜਾਣ। ੩੦।

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ
ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਇਸ

فِي أُمَّ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْإِنِّ وَالْإِنِّ
إِنَّهُمْ كَانُوا خَسِرِينَ ٢٦

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ
وَالغَوْا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ ٢٧

فَلَنذِيقَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا عَذَابًا شَدِيدًا وَ
لَنَجْزِيَنَّهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ ٢٨

ذَلِكَ جَزَاءُ عَدَاءِ اللَّهِ الْقَارِ لَهُمْ فِيهَا دَامُ
الْخُلْدِ جَزَاءُ بِي كَانُوا يَأْتِينَا يَجْحَدُونَ ٢٩

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا رَبَّنَا أَرِنَا الَّذِينَ
مِنَ الْإِنِّ وَالْإِنِّ نَجْعَلُهُمَا ثَمَّتْ أَقْدَامِنَا
يَكُونُوا مِنَ الْآسَفِلِينَ ٣٠

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبَّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَفْهَمُوا تَتَرَوْنَ

ਮੂੰਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਪਤਿਵੇਤੇ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਨੀਵੇਂ ਲੋਕ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਪਿੱਛਲਗ ਸਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੀ ਕਰਨਗੇ ਕਿ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜ
ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਮਲੀਆਮੇਟ ਕਰ ਦੇਣ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣੇ ਕਰ ਦੇਣ।

ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਉਤਰਣਗੇ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰੋ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਵੋ, ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਸਵਰਗ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬਖ਼ਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੩੧।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਚੰਗੇ ਸਾਥੀ ਹਾਂ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਾਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਮੰਗੋਗੇ, ਉਹੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੨।

ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਗਟਾਚਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਿਲੇਗਾ। ੩੩।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਕਿਸ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਦਾ ਹੈ ? ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਂ। ੩੪।

ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਤਿ ਚੰਗੇ ਵਰਤਾਉ ਨਾਲ ਦਿਆ ਕਰ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ, ਜੋ ਤੇਰਾ ਵੇਰੀ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਇਸ ਚੰਗੇ ਵਰਤਾਓ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੇਰਾ ਵੱਡਾ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਜਾਏਗਾ। ੩੫।

ਅਤੇ (ਜ਼ੁਲਮ ਸਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ) ਇਸ (ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਰਤਾਉ) ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵੱਡੇ ਸਥਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ

عَلَيْهِمُ الْمَلَكَةُ الَّتِي تَعْلَمُونَ وَلَا تَحْزَنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَلَا تَحْزَنُوا
بِالْحَقِّ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣١﴾

نَحْنُ أَوْلَىٰ بِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ
وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنْفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا
تَدْعُونَ ﴿٣٢﴾

نَزَلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ ﴿٣٣﴾

وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِلَ
صَالِحًا وَقَالَ إِنِّي مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٣٤﴾

وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي
هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ
كَأَنَّهُ وَدِّي حَبِيمٌ ﴿٣٥﴾

وَمَا يُلْقِيهَا إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَمَا يُلْقِيهَا
إِلَّا ذُو حِظٍّ عَظِيمٍ ﴿٣٦﴾

ਜਾਂ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ
ਵੱਲੋਂ ਤਲਾਈ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ੩੬।

ਅਤੇ ਜੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਵਿਅਕਤੀ, (ਅਰਥਾਤ
ਸ਼ੈਤਾਨ) ਤੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਦੇਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਬਥੇ
ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋ
ਜਾਇਆ ਕਰ; ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਪਨਾਹ ਮੰਗਿਆ
ਕਰ (ਕਿ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੁਭਾਓ
ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਏ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੭।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਾਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ
ਦਿਨ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਚੰਨ ਵੀ
ਹੈ। ਤੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕਿਆ ਕਰ ਤੇ
ਨਾ ਚੰਨ ਨੂੰ; ਸਗੋਂ ਤੂੰ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਮੱਥਾ
ਟੇਕਿਆ ਕਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ
ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪੱਕੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ
ਹੋ। ੩੮।

ਜੇ ਓਹ ਲੋਕ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ
ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ
ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਹਨ, ਓਹ ਰਾਤ ਦਿਨ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ
ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਬੱਕਦੇ। ੩੯।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ
ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ (ਕਈ ਵਾਰ) ਸੁੱਕੀ
ਪਈ ਵੇਰਾਨ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ; ਫੇਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ
ਫਰਖਾ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ
ਤੇ (ਹਰੀ ਭਰੀ) ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ)

وَ إِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطَانِ
نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ
الْعَلِيمُ ④

وَمِنْ آيَاتِهِ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
لَا تَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي
خَلَقَهُنَّ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ⑤

فَإِنْ اسْتَكْبَرُوا فَالَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ يُسَبِّحُونَ لَهُ
بِالْأَلِيلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَوْنَ ⑥

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً
فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ ⑦

¹ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਤਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਨਾਲਾ ਵਗਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਰਨਾਲਾ ਤਾਂ
ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵਗਦਾ; ਪਾਣੀ ਵਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਰਜ ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਭੇਂਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ
ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ ਭੇਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਬੜੇ ਜਿਹੇ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਸੂਰਜ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ—

ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ (ਧਰਤੀ) ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੪੦।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਪਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਸਾਥੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਕੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਰਕ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਪੱਕਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਉਹ ਜੋ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਅਮਨ ਨਾਲ (ਸਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਆਏਗਾ। (ਹੇ ਲੋਕੋ!) ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਚਾਹੋ^੧ ਕਰੋ, ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੪੧।

ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਉਪਦੇਸ਼, (ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਆਇਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, (ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ)। ੪੨।

ਕੁੜ ਨਾ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਆ ਸਕਦਾ^੨ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੋਂ। ਇਹ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਗੁਣ ਨਿਧਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੪੩।

إِنَّ الَّذِي أَحْيَاهَا لَمَيِّئٌ الْمَوْتِ
إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ④

إِنَّ الَّذِي يُلْجِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا
أَفَنَنْتَلِيْ فِي التَّارِيْخِ أَمْ مِّنْ يَّأْتِيْ آمِنًا يَوْمَ
الْقِيَامَةِ غَمْلًا مَّا شِئْتُمْ إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ⑤

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالذِّكْرِ لَمَّا جَاءَهُمْ وَإِنَّهُ لَكَيْدٌ
عَظِيمٌ ⑥

لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ
تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ ⑦

←ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਗੱਡੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਜਦ ਸੜਕ ਤੇ ਉੱਗੇ ਕੁੱਖਾਂ ਬਿਰਖਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਂਜੇ ਜਾਂਦੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁੱਖ ਨਹੀਂ ਦੌੜ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ; ਸਗੋਂ ਗੱਡੀ ਹੀ ਦੌੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇੱਥੇ “ਇਹਤੱਜ਼ਤ ਵ ਰਬਤ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਫੁੱਟਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉੱਗਣ ਲਗਦੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਫੁੱਟਦੀ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਸਬਦੀ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਗਦੀ ਵੀ ਸਬਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਰਨਾਤਾ ਵਗਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਰਤੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫੁੱਟਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉੱਗਣ ਲਗਦੀ ਹੈ।

^੧“ਇਅਮਾਨੂ ਮਾ ਸ਼ਿਅਤੁਮ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਮਜਬੂਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਲ ਚਾਹੇ ਕਰੇ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪੁੱਛਗਿਛ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਕਿਉਂਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਭਲਾਈ ਵੀ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਗਿਆਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੁਰਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਆਪ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਦੱਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੁਝ ਠਹਿਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ; ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਉਪਮਾਯੋਗ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਤੇਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਹੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,
ਜੋ ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ
ਸਨ। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ
ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਤਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੀ ਘੱਟ
ਹੈ। ੪੪।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਓਪਰੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ
ਉਤਾਰਦੇ, (ਅਰਥਾਤ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ
ਹੋਰ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰਦੇ), ਤਾਂ ਓਹ, (ਅਰਥਾਤ
“ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਸ
ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ
ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਕੀ ਓਪਰੀ ਬੋਲੀ ਤੇ
ਅਰਬੀ ਨਬੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮੇਲ ਹੈ? ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ
ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਅਰੋਗਤਾ
ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦੇ
ਹਨ) ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਤਾਂ ਬੰਦ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ
ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੈ। ਓਹ ਲੋਕ
ਅਜੇਹੇ ਹਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਦੇ ਅਸਥਾਨ
ਤੋਂ ਸੱਦਿਆ ਜਾਏ^੧। ੪੫। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ “ਮੂਸਾ” ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਉੱਤਮ ਪੁਸਤਕ
ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਇਕ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ

مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِنْ قَبْلِكَ
إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ ⑤

وَلَوْ جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَجَبًا لَقَالُوا لَوْلَا نُصِّلَتْ إِلَيْهِ
الْعَجَبُ وَعَرَبِيٌّ قُلْ هُوَ لِلَّذِينَ آمَنُوا هُدًى
وَشِفَاءٌ وَالَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ فِي آذَانِهِمْ وَقُرْ
وَهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى أُولَئِكَ يُنَادُونَ مِنْ مَكَانٍ
بَعِيدٍ ⑥

⑤
⑥

وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَاتَّخِذْ فِيهِ زُكُورًا
كَلِمَةً سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ لَقُضَى بَيْنَهُمْ وَإِنَّهُمْ

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਨਬੀ ਸਾਹਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਇਕ
ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਅਰੰਭ ਕਾਲ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਜਾਤੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਜਾਤੀ
ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਨਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਅਰਬੀ
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਸੋ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ
ਆਤਮਕ ਅਰੋਗਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਜਦ ਕੋਈ ਪਾਣੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਕਠਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਰ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹ
ਅਵਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸੰਤਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ।

ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ,
ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ
ਹੁੰਦਾ। ਓਹ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਬਾਰੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ
ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੀ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹ
ਵੱਡੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਵੀਚਾਰ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੪੬।

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ
ਦਾ ਲਾਭ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ
ਕੁਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੀ ਉਸੇ
ਉੱਤੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ
ਕਰਦਾ। ੪੭।

ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਉਸੇ ਵਲ ਹੀ ਪਰਤਾਇਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ
ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਜਿਨੇ ਵੀ ਮੇਵੇ ਆਪਣੇ ਛਿੱਲੜਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ (ਤੀਵੀਆਂ)
ਗਰਭਵਤੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਾਂ (ਬਾਲਕ) ਜਣਦੀਆਂ
ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਉਸ
(ਅੱਲਾਹ) ਨੂੰ (ਹੀ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ
ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਗ਼ਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ
ਬਣਾਉਣੀ ਸ਼ਰੀਕ ਕਿੱਥੇ ਹਨ? ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੋਨੂੰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ
ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਗਵਾਹ
ਨਹੀਂ। ੪੮।

لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَرْيَبٌ ④

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا
وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَالَمِينَ ⑤

إِلَيْهِ يَرْدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ
مِّنْ أَكْثَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنْثَى وَلَا تَضَعُ
إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ إِيَنَّ شُرَكَائِي قَالُوا
أَذْنَبُكَ مَا مِمَّا مِنْ شَيْئٍ ⑥

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਜੱਲਾਮ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕਿਸੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਜੁਲਮ
ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਜੁਲਮ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਅਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ
ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਅਤਿ ਕਥਨੀ ਤੇ ਨਫੀ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਬਹੁਤਾ ਤੇ ਨਾ ਥੋੜਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਕਲੀਲ”
ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਨਾ ਥੋੜਾ ਤੇ ਨਾ ਬਹੁਤਾ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟਾਂ) ਦੀ ਓਹ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਗੁਆਚ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨੱਸਣ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੪੯।

ਮਨੁੱਖ ਚੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੰਗਣ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਥੱਕਦਾ, ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੁਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਪਹਿਲੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਕੇ) ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫੦।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੋਈ ਦੁਖ ਪੁੱਜਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚਖਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਹੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਨਹੀਂ ਆਏਗੀ ਅਤੇ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਪਰਤਾਇਆ ਵੀ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਮੇਰੇ ਲਈ (ਇਸ ਲੋਕ ਨਾਲੋਂ) ਉੱਤਮ ਇਨਾਮ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਚਖਾਵਾਂਗੇ। ੫੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਕੋਈ ਇਨਾਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਥੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਥੋਂ ਲਾਭੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ੫੨।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ

وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَدْعُونَ مِنْ قَبْلُ وَظَلُّوا مَا لَهُمْ مِنْ نَجِيسٍ ⑤

لَا يَسْمُرُ إِلَّا نَسْأُنَ مِنْ دُعَاءِ الْخَيْرِ وَإِنْ مَسَّهُ الشَّرُّ فَيَنْوَسُ قَوُوطٌ ⑥

وَلَيْنَ أَزْقَنَهُ رَحْمَةً مِمَّا مِنْ بَعْدِ ضَرَاءٍ مَسَّتَهُ يَقُولُونَ هَذَا بِي وَمَا أَظُنُّ السَّاعَةَ قَائِمَةً وَلَئِنْ رُجِعْتَ إِلَى رَبِّي إِنْ لِي عِنْدَهُ لِلْخُسْبَى فَلَنُنْتِزِعَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِمَا عَمِلُوا وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنْ عَذَابٍ غَلِيظٍ ⑦

وَإِذَا أَلْمَنَّا عَلَى الْإِنْسَانِ اغْوَضَ وَتَأْمَنَّا بِي وَإِذَا مَنَّهُ الشَّرُّ فَذُو دُعَاءٍ عَرِيضٍ ⑧

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ

ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਕਰੜੇ ਦੀ ਥਾਂ “ਗਲੀਜ਼”, (ਅਰਥਾਤ ਗਾੜਾ) ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਕੇਵਲ ਕਰੜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਾਓ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਗਾੜੀ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਫਸ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਹੋਇਆ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਓ,
ਤਾਂ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ—ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਸ
ਜਾਏ—ਵੱਡਾ ਬਾਲਮ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ੧੫੩।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਜ਼ਰੂਰ
ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸਾਂਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਆਪਣੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ (ਤੇ ਘਰਾਣਿਆਂ) ਵਿਚ ਵੀ;
ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਇਹ (ਗੱਲ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ
ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਇਕ (ਅਟੱਲ)
ਸੱਚਾਈ ਹੈ। ਕੀ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦਾ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ ਹੋਣਾ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ
ਚੋਖਾ ਨਹੀਂ ਹੈ? ੧੫੪।

ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਰਹੋ! ਏਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਬਾਰੇ ਸੰਦੇਹ (ਵਿਚ
ਹਨ,) ਕੇਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹਰੇਕ
ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਘੇਰਿਆ ਹੋਇਆ (ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ
ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ^੧) ਹੈ ੧੫੫। (ਰਕੂਅ ੬)

بِهِ مَنْ أَضَلَّ مَنْ هُوَ فِي شِقَاكَ بَعِيدٌ ④

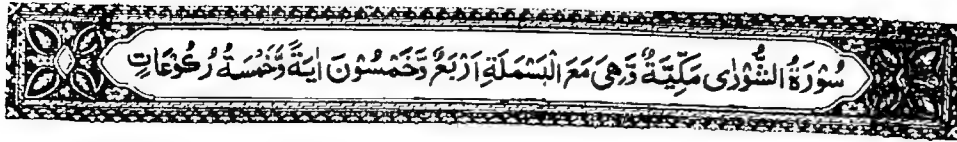
سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّى
يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ أَوَلَمْ يَكْفِ بِرَبِّكَ أَنَّهُ
عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ⑤

أَلَا إِنَّهُمْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَاءِ رَبِّهِمْ أَلَا إِنَّهُ
بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ ⑥

ੴ

^੧ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਆਲਿ-ਇਮਰਾਨ ਦੀ ਆਇਤ ੧੨੧ ਦੀ ਟੁਕ ।

(੪੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸ਼ੁਰਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੫੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੫ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਮੀਦਾ (=ਉਪਮਾਯੋਗ) ਤੇ ਮਜੀਦ
(ਵਡਿਆਈ ਯੋਗ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਤਾਰੀ) ਹੈ। ੨।

حَمِيدٌ ②

(ਅਰਥਾਤ) ਅਲੀਮ (=ਜਾਣਨਹਾਰ) ਤੇ ਸਮੀਅ
(=ਸੁਣਨਹਾਰ) ਤੇ ਕਦੀਰ (=ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ)
ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਤਾਰੀ ਹੈ। ੩।

عَلِيمٌ ③

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਰੋਹੇ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰ
ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ (ਉਤਾਰ ਚੁੱਕਾ
ਹੈ) ਜੋ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਹ ਵੱਡਾ
ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੪।

كَذَلِكَ يُوحِي إِلَيْكَ وَإِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكَ
اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ④

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ,
ਉਹ ਸਭ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡੀ
ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਉੱਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ
ਅਧਿਕਾਰ^੨ ਹੈ। ੫।

لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَلِيُّ
الْعَظِيمُ ⑤

੧“ਹੇ, ਮੀਮ, ਐਨ, ਸੀਨ, ਕਾਫ਼” ਮੁਕਤਿਆਤ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ ਤੇ “ਹੇ” ਹਮੀਦ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, “ਮੀਮ” ਮਜੀਦ ਦਾ ਅਤੇ “ਐਨ, ਸੀਨ, ਕਾਫ਼” ਵਿਚ ਅਲੀਮ, ਸਮੀਅ, ਤੇ ਕਦੀਰ ਸਿਫਤਾਂ ਅੰਕਿਤ ਹਨ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਬਕਰ ਆਇਤ ੨ ਦੀ ਟੁਕ।

੨ਇਹ “ਅਜ਼ੀਮ” ਦੇ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਰਥਕ ਅਰਥ ਹਨ।

ਕਰੀਬ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ (ਬਲਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ^੧ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ) ਪਾਟ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਣ, ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ^੨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਲੋਕ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸ ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ, (ਫੇਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪਣੇ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਰੋਕੇਗਾ ਨਹੀਂ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮਿਹਰ ਪਰਗਟ ਹੋ ਸਕੇ) ਸੁਣੋ! ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ^੩ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੬।

نَكَادُ السَّوُتِ يَتَفَطَّرْنَ مِنْ فَوْقِهِنَّ وَالْمَلَائِكَةُ
يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِمَنْ فِي
الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ⑥

੧“ਫੋਕ” ਦਾ ਅਰਥ ਉੱਪਰੋਂ ਹੈ ਤੇ “ਮਿਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਸਬਬ ਹੈ। ਅਕਾਸ਼ ਉੱਤੇ ਫੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਹੈ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਟੀਕਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਬਲਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪਾਟ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਣ।

੨ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਉਪਮਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਇੰਨਾ ਗੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰਨਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ।

੩ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਤੰਤ ਦੇਣਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਓਹ ਆਪਣੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫ਼ੁਰਕਾਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਕਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ :—

“ਕੁਲ ਮਾ ਯਾਆਬਾਉ ਬਿਕੁਮ ਰੱਬੀ ਲੇ ਲਾ ਦੁਆਉਕੁਮ” (ਰ: ੬)

ਬੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨਿਰਮਤਾ ਪੂਰਬਕ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਹੀਣੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫ਼ੁਰਕਾਨ ਦੀ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਅੱਲਗ਼ਾਫ਼ੁਰੁਰਹੀਮ” ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਤਕ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਮਰਨਗੇ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਇਨਾਮ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣਗੇ? ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਵੇਖਣਗੇ?

ਜੋ “ਅਲਾ” ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮਿਹਰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਨਾ ਆਏ ਤੇ ਇਕ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਨਾ ਮਰਨ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਿਵੇਂ ਸਿਧ ਹੋ ਸਕੇਗੀ? ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਮਿਹਰ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਕਸ਼ਟ ਨਾਲ ਮਰਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਭਲੇ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਰਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਇਨਕਾਰੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਓਟ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਤਵ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਨਹੀਂ ਹੈਂ (ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ) ।੭।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਆਪਣੇ ਨਿਗਰਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ) ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਦੇਸ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ ਸਕੇਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਸਕੇਂ, ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਆਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਧੜਾ ਤਾਂ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਧੜਾ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹੋਵੇਗਾ ।੮।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ, (ਅਰਥਾਤ ਧੱਕਾ ਕਰਦਾ), ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਹੀ ਧੜਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ।੯।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ? ਸੋ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਹੀ ਆਪਣੀ ਹਰੇਕ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ ।੧੦। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਸ ਕਿਸੇ (ਗੱਲ) ਬਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ

وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ اللَّهُ حَفِيفٌ عَلَيْهِمْ ۖ وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ ۝

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَىٰ وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْبَيْعَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ ۝

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَهُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ يَدْخُلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمُونَ مَا لَهُمْ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝

أَمْ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءَ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْوَلِيُّ وَهُوَ يُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ۖ

ਹੈ। ਇਹੋ ਤੁਹਾਡਾ ਅੱਲਾਹ ਹੈ, ਜੋ ਮੇਰਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ
ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਮੈਂ ਝੁਕਦਾ
ਹਾਂ। ੧੧੧।

ਉਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ,
ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀ ਜਿਨਸ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਥੀ
ਬਣਾਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਵੀ ਜੋੜੇ ਬਣਾਏ
ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ
ਫਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੀ
ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ
ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੨।

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੰਜੀਆਂ ਵੀ ਉਸੇ
ਦੇ ਹੱਥ ਹਨ। ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ,
ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ
ਹੈ) ਭੁੱਖ-ਨੰਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਥੱਲ ਦਾ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੩।

ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ (ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ ਤੇ) ਤੇਨੂੰ ਉਹੋ ਧਰਮ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪੱਕਿਆਈ ਉਸ ਨੇ "ਨੂਹ"
ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੋ ਅਸੀਂ ਹੁਣ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ
(ਕੁਰਾਨ ਰਾਹੀਂ) ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੀ
ਪੱਕਿਆਈ ਅਸੀਂ "ਇਬਰਾਹੀਮ" "ਮੂਸਾ" ਤੇ
"ਈਸਾ" ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਹ ਸੀ
ਕਿ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ) ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ
ਵਿਚ ਸਥਾਪਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸ (ਧਰਮ) ਬਾਰੇ
ਮਤਿਭੇਦ ਕਦੇ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਮੁਸਰਿਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ
(ਸਿੱਖਿਆ) ਵੱਡੀ ਔਖੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਲ ਕਿ
ਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ
ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਜੋ ਪਰਵਾਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ

ذِكْرُكُمْ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ ⑩

فَاطِرُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ
أَزْوَاجًا وَمِنَ الْأَنْعَامِ أَزْوَاجًا يَذُرُّكُمْ فِيهِ
لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ⑪

لَهُ مَقَالِيدُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يَبْسُطُ الرِّزْقَ
لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّهُ يُكَلِّمُ شَيْءٌ عَلَيْهِمْ ⑫

شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَضَىٰ بِهِ نُوحًا وَالدِّينَ
أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَضَيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ
وَعِيسَىٰ أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ كَبُرَ
 عَلَى ٱلْمُشْرِكِينَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ ٱللَّهُ يَجْتَبِي

⑩ ਅਰਥਾਤ—ਤੁਹਾਡੀ ਭੰਸ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਧਰਮ ਲਈ ਚੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਉਹੋ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਝੁਕਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ, (ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ) ਆ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕੇਵਲ ਹੱਠ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹੀ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਮਤਿਭੇਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਕਿਸੇ ਅਕਲੀ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ; ਸਗੋਂ) ਪਰਸਪਰ ਵੇਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਲਈ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ^੧ ਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਕਦੇ ਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵਾਰਸ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਹ ਲੋਕ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਟੀਸ ਪੈਂਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੫।

ਸੋ ਤੂੰ ਇਸੇ ਧਰਮ ਵਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ (ਤੇ ਆਪ ਵੀ ਇਸੇ ਹੀ ਧਰਮ ਤੇ) ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਨਾਲ ਡਟਿਆ ਰਹੁ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ (ਸਾਫ਼ ਸਾਫ਼) ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ

إِلَيْهِ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي إِلَىٰ إِلَهِهِ مَنْ يُنِيبُ ۝

وَمَا تَفَرَّقُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ
بَغِيًّا بَيْنَهُمْ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَبِّكَ
إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى لَفَقَضَىٰ بَيْنَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ
أُورِثُوا الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ ۝

فَلِلَّهِ الْفَدْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَلَا تَتَّبِعْ
أَهْوَاءَهُمْ وَقُلْ أَمَنْتُ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ كِتَابٍ
وَأُمِرْتُ لِأَعْدِلَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਡ ਅੱਡ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਵਰਣਨ ਹਨ। ਜੇ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣੇ ਨਸਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਓਹਨਾਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ। ਸੋ ਇਹ ਵਿਲ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤੋਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ; ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੱਕ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ।

ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਾਂ। ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਸਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਅਸੀਂ ਭਰਨੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਭਰੋਗੇ। ਸਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਵਾਂਗੇ। ੧੬।

ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ (ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਫ਼ੌਜੀ ਗਿਣਤੀ) ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਦਲੀਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਤੋੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਕਰੋਪੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੧੭।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੀ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਤੋਲ ਨਾਲ ਇਸ ਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕ, (ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ (ਗੱਲ) ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ? ੧੮।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨਹੀਂ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ, ਓਹ ਇਸ ਦੇ ਛੇੜੀ ਆਉਣ^੨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ

لَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ لَا حِجَّةَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ اللَّهُ يَجْمَعُ بَيْنَنَا وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ⑩

وَالَّذِينَ يُجَادُونَ فِي اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مَا اسْتَجَبَ لَهُ حُجَّتُهُمْ دَاحِضَةٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ⑪

اللَّهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ وَالْإِسْرَافَ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ ⑫

يَسْتَعْجِلُ بِهَا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِهَا وَالَّذِينَ آمَنُوا مُشْفِقُونَ مِنْهَا وَيَعْلَمُونَ أَنَّهَا الْحَقُّ

^੧ਇਸ ਥਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦਾ ਇਕ ਨਾਂ ਤੋਲ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਓਹ ਉਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਕਹੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਕਤੀਆਂ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਕੋਈ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਨਾ ਸਿਧ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਚੂੰਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਹਰ ਗੱਲ ਉਕਤੀ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਤੋਲ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਗੱਲ ਉਸ ਦੇ ਤੋਲ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਉਤਰੇ, ਉਹ ਹੀ ਸੱਚੀ ਹੈ; ਬਾਕੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੁਝ-ਕਪਟ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਅਕਲ ਦੀ ਤਕੜੀ ਵਿਚ ਪੂਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀਆਂ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਚੂੰਕਿ ਓਹ ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛੇੜੀ ਕਸ਼ਟ ਲਿਆਓ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਰਾਭ ਅਨੁਸਾਰ ਕਸ਼ਟ ਆਉਣਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੇੜੀ ਆਏ ਜਾਂ ਦੇਰ ਨਾਲ ਆਏ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਟਿੱਕੇ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਇਹ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਆ ਕੇ ਰਹੇਗਾ। ਸੁਣੋ! ਜੋ ਲੋਕ ਕਿਆਮਤ ਬਾਰੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਕ ਅਸਾਧ ਕੁਮਾਰਗ ਵਿਚ ਫੱਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੧੯।

ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਭੇਤਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਿਸ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਰਿਸ਼ਕ ਵਿਚ ਘਾਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਸਮਰਥ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੨੦। (ਰਕੂਅ ੨)

ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਖੇਤੀ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ (ਪਰਲੋਕ ਦੀ) ਖੇਤੀ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਖੇਤੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਖੇਤੀ) ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਮਾਇਕ ਪਦਾਰਥ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।) ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ੨੧।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹੇ ਸ਼ਰੀਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਅੰਤਮ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ^੨, ਅਰਥਾਤ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੨੨।

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਸਦਕਾ ਵੱਡੇ ਭੋਭੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ (ਨੀਅਤ ਕਸ਼ਟ) ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ

أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يُمَارُونَ فِي السَّاعَةِ لَفِي ضَلَالٍ
بَعِيدٍ ①

اللَّهُ لَطِيفٌ بِعِبَادِهِ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ
الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ②

مَنْ كَانَ يُرِيدُ لَهْرَثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ
وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَ
مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ تَصِيبٍ ③

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ
بِهِ اللَّهُ وَلَوْلَا كَلِمَةُ الْفَصْلِ لَفُضِيَ بَيْنَهُمْ وَ
إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ④

رَبِّ الظَّالِمِينَ مُشْفِقِينَ مِمَّا كَسَبُوا وَهُوَ وَاعٍ

^੧ਵੇਖੋ ਇਸੇ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸੂਰਾ ਦੀ ਆਇਤ ੧੫ ਦੀ ਟੁਕ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਹ ਅਟੱਲ ਫੈਸਲਾ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਹੁੱਜਤ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ; ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਜ਼ਰੂਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਵੀ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਸੰਘਣੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ (ਤੇ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਉਹ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਪਾਉਣਗੇ। ਏਹੋ ਹੀ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੈ। ੨੩।

ਏਹੋ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ — ਜੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਰਮ ਵੀ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਸੇਵਾ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਫਲ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ; ਛੁੱਟ ਉਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕੋਈ ਭਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਭਲਾਈ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਹਣੀ^੧ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ (ਤੇ) ਕਦਰਦਾਨ ਹੈ। ੨੪।

يَهُمُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي رَوْضَةٍ
أَنجَبَتْ لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ عِنْدَ رَبِّهِمْ ذَلِكَ هُوَ
الْفَضْلُ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

ذَلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللَّهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ كُلًّا لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ
فِي الْقُرْبَىٰ وَمَنْ يَقْرَفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا
حَسَنًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ شَكُورٌ ﴿٢٤﴾

^੧ਸ਼ੀਆ ਲੋਕ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਕੇਵਲ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਕਰੋ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਠੀਕ ਅਰਥ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, “ਅੱਲਮਵੱਦਾਤੁ ਫਿਲਕੁਰਬਾ” = ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ ਹੋਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ ਨੇੜੇ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰੇ। ਸੋ ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

“ਕੁਲ ਇਨ ਕਾਨਾ ਆਬਾਓਕੁਮ ਵਾ ਇਖਵਾਨੁਕੁਮ ਵਾ ਅਜਵਾਜੁਕੁਮ ਵਾ ਅਸੀਰਾਤੁਕੁਮ ਵਾ ਅਮਵਾਲੁ
ਨਿਕਤਰੱਫਤੁਮੁਹਾ ਵਾ ਤਿਜਾਰਾਤੁਨ ਤਖਸ਼ਨਾ ਕਸਾਦਾਹਾ ਵਾ ਮਸਾਕਿਨੁ ਤਰਜ਼ਨਾਹਾ ਅਹੱਬਾ ਇਲੈਕੁਮ
ਮਿਨਲਾਹਿ ਵਾ ਰਸੂਲਿਹੀ ਵਾ ਜਿਹਾਦਿਨ ਫੀ ਸਬੀਲਿਹੀ ਫਤਾਰੱਥਾਸੂ ਹੱਤਾ ਯਾਅਤਿਯਲਾਹੁ ਬਿਅਮਰਿਹੀ

(ਤੋਬਾ, ਆਇਤ ੨—੪)

ਅਰਥਾਤ — (ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਓ ਦਾਦੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੱਤਰ ਧੀਆਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਭਰਾ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਅਤੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਤੇ ਮਕਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵਧੇਰੇ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਡੀਕ ਕਰੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣਾ ਫੈਸਲਾ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹੋ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਭਲਾਈਆਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸੋਹਣੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਡਿਗਦਾ ਹੈ।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਬੰਦੇ (ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ) ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ^੧ ਲਾ ਦਿੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਸਦਾ ਹੀ ਕੂੜ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੫।

ਅਰਥਾਤ ਉਹੋ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ-ਚੁੱਕਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੬।

ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਪਰਵਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ (ਜਿਨ੍ਹੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਓਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ) ਵਧੇਰੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੨੭।

ਅਤੇ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖ਼ਬਰਦਾਰ (ਤੇ) ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੮।

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا ۚ فَإِنْ يَشَأْ اللَّهُ
يَخْتِمْ عَلَى قَلْبِكَ وَيَمْحُ اللَّهُ الْبَاطِلَ وَيُخَيِّطُ الْحَقَّ
بِكَلِمَتِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٢٥﴾

هُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو
عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٢٦﴾

وَيَسْتَجِيبُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَيَزِيدُهُمْ
مِنْ فَضْلِهِ ۚ وَالْكَافِرُونَ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ ﴿٢٧﴾

وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الذِّرْفَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ
وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَّا يَشَاءُ ۚ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ
بَصِيرٌ ﴿٢٨﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਉਹ ਕੂੜ ਘੜਦਾ, ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਸੰਜਮਤਾ ਅਜਾਈ^੧ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ, ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਉਤਰਣ ਮਗਰੋਂ ਸੰਜਮਤਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਵੱਡੀ ਦੀ ਇਹ ਉਂਜ ਝੂਠੀ ਹੈ।

ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਮੁਹਰ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਰਜੇ ਮਗਰੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੰਜਮਤਾ ਸਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭੇਤ ਸਮਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸ਼ੇਤਾਨ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਜੋ ਗੱਲ ਵੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਲਾਈ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਨਿਰਾਸਤਾ ਮਗਰੋਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਹਰ ਨੂੰ ਪਸਾਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹੋ ਹੀ (ਸੱਚਾ) ਮਿੱਤਰ (ਤੇ) ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ੨੯।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਉਸ ਨੇ ਪਸਾਰੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਚਾਹੇਗਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੦। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਕਸ਼ਟ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਧੇਰੇ ਦੋਸ਼ ਅਣਭਿੱਠ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ) ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਬਾਰੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਿਹਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੀ ਹੈ। ੩੨।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪਹਾੜਾਂ ਸਮਾਨ (ਉੱਚੇ) ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਚਲਣ ਵਾਲੇ (ਸਮੁੰਦਰੀ) ਬੋਝੇ ਹਨ। ੩੩।

ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਹਵਾ ਨੂੰ ਰੱਕ ਲਵੇ ਤੇ ਓਹ ਬੋਝੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਪਧਰ ਉੱਤੇ ਖੜੋਤੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣ।

وَهُوَ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قُطِّعُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ وَهُوَ الْوَلِيُّ الْحَمِيدُ ۝ ٢٩

وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَى جَنبِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ ۝ ٣٠

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ ۝ ٣١

وَمَا أَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝ ٣٢

وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ ۝ ٣٣

إِنْ يَشَأْ يُسْكِنِ الرِّيحَ فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَصَاكُمْ ۝

ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ “ਦਾਬਾਹ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਹ ਸੱਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਵੀ ਲੇਖਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ? ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਉੱਤਰ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਦਾਬਾਹ” ਦਾ ਪਦ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦਾ ਵੀ ਲੇਖਾ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ। ਸੋ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਇਕ ਬਕਰੀ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਸਿੰਗ ਮਾਰ ਰਹੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਬਕਰੀ ਨੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਵਿਚ ਸਿੰਗ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਠੀਕ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚ ਸਥਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਸੁਕਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ ।੩੪।

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ۝

ਜਾਂ ਉਹ, ਜੋ ਚਾਹੇ ਤਾਂ, ਬੇੜਿਆਂ^੧ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਸਦਕਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਦੋਸ਼ ਅਣਡਿੱਠ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।੩੫।

أَوْ يُوقِعَهُنَّ فِي كَسْبٍ أَوْ يَغْفِرَ عَنْ كَثِيرٍ ۝

ਅਤੇ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੱਸਣ ਲਈ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੩੬।

وَيَعْلَمُ الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِنَا مَا لَهُمْ مِنْ مَّخِصٍ ۝

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਕੱਲ ਹੈ, ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ।੩੭।

مَا أَوْفَيْتُمْ مِنْ شَيْءٍ مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۖ وَ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ ۚ وَآخِرُ لِلَّذِينَ آمَنُوا وَ عَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝

ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ) ਜੋ ਬਜਰ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ।੩੮।

وَالَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبِيرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ ذَرَّاهُ مَا عَصَبُوا لَهُمْ يَغْفِرُونَ ۝

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ (ਹਰ) ਅਵਾਜ਼ ਨੂੰ (ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ) ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ (ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ) ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਦੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਹਰੇਕ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ

وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ

^੧ਅਸੀਂ "ਬੇੜਿਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ" ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਬੇੜਿਆਂ ਨੂੰ" ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਈਏ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਰਥ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰਿਜ਼ਕ ਬੇੜੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਬੇੜੀਆਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਜੋ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੇੜੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਸਦਕਾ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ, ਕਰਣੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਨਾ ਕਿ ਬੇੜੀਆਂ। ਜੋ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਇਹੋ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ; ਨਾ ਕਿ ਬੇੜੀਆਂ ਦਾ।

ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,
ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੪੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਵਧੀਕੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ
ਹੈ, ਓਹ ਬਦਲਾ ਤਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, (ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ
ਵੀ ਚੇਤੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ)। ੪੦।

(ਹਰੇਕ) ਬੁਰਾਈ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਸ ਬੁਰਾਈ ਜਿੰਨਾ
ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੁਧਾਰ ਨੂੰ ਮੁਖ
ਰੱਖ ਕੇ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ
ਕਰਦਾ। ੪੧।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜੁਲਮ ਦਾ
ਯੋਗ ਬਦਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼
ਨਹੀਂ ਥੱਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ੪੨।

ਦੋਸ਼ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ
ਹੈ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਜੁਲਮ ਤੇ ਹਮਲੇ ਕਰਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਹੀ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਵਧੀਕੀ
ਕਰਦੇ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ
ਹੈ। ੪੩।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਬਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਫ਼
ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ (ਉਸ ਦਾ) ਇਹ ਕਰਤਵ ਵੱਡੀ
(ਹਿੰਮਤ ਤੇ) ਦਲੇਰੀ ਵਾਲੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ। ੪੪।

(ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹੀਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ,
ਤਾਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ
ਜਦ ਓਹ ਕਸ਼ਟ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਇਹ
ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਟਾਲਣ
ਦੀ ਕੋਈ ਵਿਓਂਤ ਵੀ ਹੈ?। ੪੫।

شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٤٠﴾

وَالَّذِينَ إِذَا أَصَابَهُمُ الْبَغْيُ هُمْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٤١﴾

وَجَزَاءُ سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ۚ فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ

فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ ﴿٤٢﴾

وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظِلْمِهِ فَأُولَٰئِكَ مَاعَلَيْهِمْ مِنْ

سَبِيلٍ ﴿٤٣﴾

إِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَظْلِمُونَ النَّاسَ وَيَبْنُونَ

فِي الْأَرْضِ يُقْرِئُ الْوَلَّىٰ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٤﴾

وَلَمَنْ صَبَرَ وَغَفَرَ إِنَّ ذَٰلِكَ لَمِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ ﴿٤٥﴾

وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ وَلِيٍّ مِنْ بَعْدِهِ ۚ

وَتَرَى الظَّالِمِينَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ

إِلَىٰ مَرَدٍّ مِنْ سَبِيلٍ ﴿٤٦﴾

ਅਤੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨੀਵੇਂ ਸਿਰ ਸੁੱਟੀ ਲੁਕਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਝਾਤੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸਲ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਹੋ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿਣਗੇ। ੪੬।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਕੁਰਾਹੀਆ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦਾ। ੪੭।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਅੰਤਮ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਉੱਤਰ, (ਅਸੀਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ) ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦਿਓ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਏ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਾਲ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਥੋਂ (ਆਪਣੀ ਅਵੱਗਿਆ ਤੋਂ) ਇਨਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗਾ। ੪੮।

ਸੋ ਫੇਰ ਵੀ ਜੇ ਓਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ, ਤਾਂ (ਮੋੜਦੇ ਰਹਿਣ) ਅਸੀਂ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜਿਆ; ਤੇਰੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੁਨੇਹਾ ਪੁਚਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਕਦੇ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਮਿਹਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਵੱਡਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ

وَتَرَاهُمْ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا خَشِيعِينَ مِنَ الدَّلِيلِ
يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ وَقَالَ الَّذِينَ آمَنُوا
إِنَّ الْخَسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَلَا إِنَّ الظَّالِمِينَ فِي عَذَابٍ مُّقِيمٍ ۝

وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ أَوْلِيَاءٍ يَنْصُرُونَهُمْ مِنْ دُونِ
اللَّهِ وَمَنْ يُضِلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ سَبِيلٍ ۝

اسْتَجِيبُوا لِرَبِّكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ
لَهُ مِنَ اللَّهِ مَا لَكُمْ مِنْ مَلْجَأٍ يَوْمَئِذٍ وَمَا لَكُمْ
مِنْ نَكِيرٍ ۝

فَإِنْ أَعْرَضُوا فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا أَنْ عَلَيْكَ
إِلَّا الْبَلَاغُ وَإِنَّا إِذَا أَذَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً فَجَحَّ

1“ਅਖੱਲਾ” ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕੁਰਾਹੀਆ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਹੈ।

ਕਰਣੀ ਸਦਕਾ (ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਸਾਡੀ ਪਹਿਲੀ ਸਾਰੀ ਮਿਹਨ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ) 13੯।

ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਰਚਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਧੀਆਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੁੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ 1੪੦।

ਜਾਂ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਧੀਆਂ ਮਿਲਾ ਜੁਲਾ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਧੀਆਂ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ) ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਥਾਂਬ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣੀਜਾਣ (ਤੇ) ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀ-ਮਾਨ ਹੈ 1੪੧।

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ। ਹਾਂ, ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ, ਜਾਂ ਪਤਥੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੰਗ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰੇ, ਜਾਂ (ਉਸ ਵਲ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ) ਭੇਜੇ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ, ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕਹੇ ਗੱਲ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ। ਉਹ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀ-ਮਾਨ ਹੈ 1੪੨।

بِهَآءٍ وَإِنْ تُصِيبُهُمْ سَيِّئَةٌ يَبَاقِدَمْتَ أَيُّدِيهِمْ
كَأَنَّ الْإِنْسَانَ كَفُورٌ ۝

يَهْبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَّا ذَوِيْهِبُ لِمَنْ يَشَاءُ
الذِّكُورُ ۝

أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَرِئَانًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ
عَقِيْبًا إِنَّهُ عَلِيْمٌ ذَكِيْرٌ ۝

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ
ذُرِّيِّ جَبَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُوْلًا فَيُؤْخَذُ بِآيَاتِهِ
مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلَىٰ حَكِيْمٍ ۝

1੯੯੯ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਨਕੀਰ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ।

੧੯੯੯ ਥਾਂ “ਵਹੀ” ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਸੰਤਤ ਹੈ, ਜੋ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗ ਸਕੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਇਸੇ ਲਈ “ਵਹੀ” (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਛੇਤੀ ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚ ਨਾ ਰਲਾ ਲਏ।

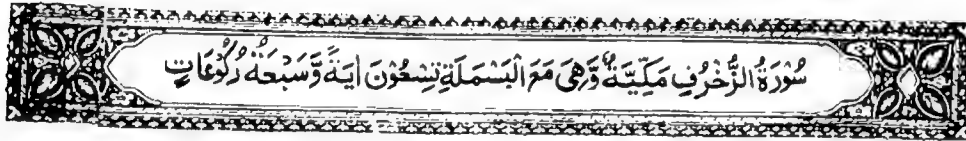
ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ “ਕਲਾਮ” ਕਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਢੰਗ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਪਹਿਲਾ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਬੰਦੇ ਉੱਤੇ ਕਿਸੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਬਿਨਾਂ ਸਿੱਧੀ ਹੀ ਉਤਰਦੀ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਰਾਹੀਂ—ਜੋ ਸੁਪਨੇ ਜਾਂ ਕਸ਼ਫ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਢੰਗ ਨੂੰ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਮਿੰਵਰਾਇ ਹਿਜਾਬ” ਦੇ ਪਦਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥ ਪੜਦੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਢੰਗ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਦੁਆਰਾ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਬੰਦੇ ਤਕ ਪੁੱਚਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਜਿਲਦ ੬ ਤਫਸੀਰਿ ਸੂਰਤ ਜਲਜਾਲ)

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ? ਤੇ ਨਾ ਤੈਨੂੰ ਏਹੋ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ? ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ (ਤੇਰੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ) ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਤੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ੧੫੩।

ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਲ, ਜੋ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਸੁਣੋ! ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ ਦਾ) ਆਦਿ-ਅੰਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਹੈ। ੧੫੪। (ਰਕਅ ੫)

وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا تَهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٥٤﴾

عَلَّمَ اللَّهُ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
الْأَلْفَ إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ ﴿١٥٥﴾

(੪੨) ਸੂਰਤ-ਜ਼ੁਖਰੁਫ਼

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜ਼ਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੯੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੭ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

ਮੈਂ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

ਹਮੀਦ=(ਉਪਮਾਯੋਗ) ਤੇ ਮਜੀਦ=(ਵਡਿਆਈ ਯੋਗ, ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਸੂਰਤ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ)। ੨।

حَمْدٌ

وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ١٣

ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ) ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। 13।

ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ (ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਵੀ ਅਜਿਹਾ) ਜੋ ਅਰਬੀ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੂ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਾ ਸਕੋ। 14।

ਅਤੇ ਉਹ, (ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਮਾਂ² ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। 15।

ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਉਪਦੇਸ਼ (ਪੁਸਤਕ) ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਛੱਡ ਦੇਈਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪੀ ਹੋਈ ਜਾਤੀ ਹੋ। 16।

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਨਬੀ ਭੇਜੇ ਹਨ। 17।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਨਬੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਓਹ ਉਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। (ਅਸੀਂ ਵੇਰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ)। 18।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਕਰ ਕੇ) ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ١٤

وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِّ حَكِيمٌ ١٥

أَفَضَّرَبُ عَنْكُمْ الذِّكْرَ صَفْحًا أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا مُّسْرِفِينَ ١٦

وَكَمْ أَرْسَلْنَا مِنْ نَبِيِّ فِي الْأَوَّلِينَ ١٧

وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ نَبِيٍّ إِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ١٨

فَأَهْلَكْنَا أَشَدَّ مِنْهُمْ بَطْشًا وَمَثَلُ الْأَوَّلِينَ ١٩

¹ਇਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਕੁਰਆਨਨ ਆਰਾਬਿਯਨ” ਦੇ ਪਦ ਆਏ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਸਮਝ ਸਕਣ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਕੁਰਾਨ” ਪਦ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵਧੇਰੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਏਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਣਾ ਵੱਡਾ ਸੋਖਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ “ਆਰਾਬਿਯਨ” ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਝਣਾ ਵੀ ਸੋਖਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

²ਇਸ ਥਾਂ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰੀਅਤਾਂ ਕਿਸੇ ਅਸਲ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਅਸਲ ਪੁਸਤਕ ਵਾਸਤੇ ਮਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਮਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ “ਉੱਮੁਲਕਿਤਾਬ” ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਅਸੂਲੀ ਪੁਸਤਕ ਜਗ ਤੇ ਉਤਾਰਨੀ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਜਾਣੇ, ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਸੀ ਕਿ ਜਗ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਉਹ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਉਤਾਰੇਗਾ।

(ਫੇਰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੀ ਰੋਕ ਹੈ ?)
ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹਾਲ
ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।੯।

ਅਤੇ ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼
ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਸ ਨੇ ਸਾਜੇ ਹਨ ? ਤਾਂ ਓਹ ਏਹੋ
ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਅੱਲਾਹ
ਨੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ।੧੦।

ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ
ਵਾਸਤੇ ਵਿਛਾਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ
ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਰਾਹ ਵੀ ਬਣਾਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ
ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ ।੧੧।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ
ਅਨੁਸਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਉਸ ਰਾਹੀਂ
ਇਕ ਮੁਰਦਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ;
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਕੱਢਿਆ
ਜਾਏਗਾ ।੧੨।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ
ਜੌੜੇ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਬਣਾਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ
ਦੀਆਂ ਪਿੱਠਾਂ ਉੱਤੇ ਸਵਾਰੀ ਕਰ ਸਕੋ ਤੇ ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸੀਂ
ਸਵਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹੋ ।੧੩।

ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੈਠ ਜਾਓ
ਤਾਂ ਫੇਰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ
ਉਪਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਕਰੋ ਕਿ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅਸੀਂ
ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ
ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ।੧੪।

وَلَيْنَ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ
يَقُولُونَ خَلَقَهُنَّ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ⑩

الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ مَهْدًا وَجَعَلَ لَكُمْ
فِيهَا سُبُلًا تَعْلَمُونَ ⑪

وَالَّذِي نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَنشَرْنَا
بِهِ بَلَدًا مِّثْلَ مِثْلِنَا ⑫ كَذَلِكَ تُخْرَجُونَ ⑬

وَالَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ
الْفُلُكِ وَالْأَنْعَامِ مَا تَرْكَبُونَ ⑭

لَسْتُمْ عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ
إِذْ أَنتُم عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَنَ الَّذِي سَخَّرَ
لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ ⑮

ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਏ ਜਾਵਾਂਗੇ। ੧੫।

(ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਮਿਥਦੇ ਹਨ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਾਪਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਨੁੱਖ ਥੋੜਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ। ੧੬। (ਰਕੂਅ ੧)

(ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਕੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਤਾਂ ਧੀਆਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ? ੧੭।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਲ ਮਨਸ਼ੂਬ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੧੮।

ਕੀ ਜੋ ਗਹਿਣਿਆਂ ਵਿਚ ਪਲਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਝਗੜੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਮਨੋ-ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ, (ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮਰਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ)? ੧੯।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਹਨ ਤੀਵੀਆਂ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਸਮੇਂ ਮੌਜੂਦ ਸਨ? ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲਿਖ ਲਈ ਜਾਏਗੀ। ੨੦।

وَرَأَيْنَا إِلَى رَبِّنَا لِنُنْقَلِبُونَ ⑩

وَجَعَلُوا لَهُ مِنْ عِبَادِهِ جُزْءًا إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ مُبِينٌ ⑪

أَمْ آتَاخَذَ مِمَّا يَخْلُقُ بَنَاتٍ وَأَصْفَكُمْ بَالِبِينَ ⑫

وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُمْ بِمَا ضَرَبَ لِلرَّحْمَنِ مَثَلًا ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ ⑬

أَوْ مَنْ يُنشِؤُنَا فِي الْحُلِيِّةِ وَهُوَ فِي الْخِصَامِ غَيْرُ مُبِينٍ ⑭

وَجَعَلُوا الْمَلَائِكَةَ الَّذِينَ هُمْ عِبْدُ الرَّحْمَنِ إِنَاثًا أَشْهَدُ وَخَلَقَهُمْ سَكَنَ شَهَادَتِهِمْ وَيُسْئَلُونَ ⑮

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਓਹ ਕੇਵਲ ਢਕੋਂਸਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਾ ਗਿਆਨ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੨੧।

ਕੀ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ? (ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ) ਕਿ ਓਹ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦਲੀਲ ਫੜ ਰਹੇ ਹਨ? ੧੨੨।

ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਲੋਕ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਪੱਕੇ ਹਨ, ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਮਰਯਾਦਾ ਉੱਤੇ ਹੀ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਤੁਰਾਂਗੇ। ੧੨੩।

ਅਤੇ (ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਤੇਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਧਨਾਦਾਂ ਨੇ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਉੱਤੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਏ ਪੂਰਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਤੁਰਾਂਗਾ। ੧੨੪।

ਇਸ ਤੇ (ਹਰੇਕ ਰਸੂਲ ਨੇ) ਇਹੋ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਉਸ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈ ਆਵਾਂ, ਜਿਸ ਤੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦੇ ਚਲਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਫੇਰ ਵੀ (ਇਸੇ ਗੱਲ ਤੇ ਅਤੇ ਰਹੋਗੇ?) ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋ, ਉਸ ਦੇ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੧੨੫।

وَقَالُوا لَوْ شَاءَ الرَّحْمَنُ مَا عَبَدْنَاهُمْ مَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿١٢١﴾

أَمْ أُنَبِّئُهُمْ كِتَابًا مِنْ قَبْلِهِ فَهُمْ بِهِ مُسْتَسْكِرُونَ ﴿١٢٢﴾

بَلْ قَالُوا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُهْتَدُونَ ﴿١٢٣﴾

وَكَذَٰلِكَ مَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ إِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَا إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ وَإِنَّا عَلَىٰ آثَرِهِمْ مُقْتَدُونَ ﴿١٢٤﴾

قُلْ أَوَلَمْ جِئْتُكُمْ بِآهْدَىٰ مِنْهَا وَجَدْتُمْ عَلَيْهِمْ آبَاءَكُمْ قَالُوا إِنَّا بِمَا أُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਵੇਖ ਕਿ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੨੬। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੇਤੇ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ (ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ, ਛੁੱਟ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਦੇ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਸੇਦੇਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਏਗਾ। ੧੨੭-੧੨੮।

ਅਤੇ ਉਸ ("ਇਬਰਾਹੀਮ") ਨੇ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਟੱਲ ਯਾਦਗਾਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਛੱਡਿਆ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ (ਸਿਰਕ ਤੋਂ ਰੁਕੇ ਰਹਿਣ। ੧੨੯।

ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਇਕ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਸੱਚਾਈ ਵੀ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਸੂਲ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੩੦।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਸੱਚਾਈ ਆ ਗਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਮਨਮੋਹਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਂ। ੧੩੧।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਦੰਗਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਿਆ? ੧੩੨।

فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَنْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
الْمُكَذِّبِينَ ﴿١٢٦﴾

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبْنَيْهِ وَقَوْمِهِ إِتْنِي بَرَاءً
مِمَّا تَعْبُدُونَ ﴿١٢٧﴾
إِلَّا إِلَهِنِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ ﴿١٢٨﴾

وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقْبِهِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿١٢٩﴾

بَلْ مَتَّعْتُ هَؤُلَاءِ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ جَاءَهُمُ الْحَقُّ
وَرَسُولٌ مُّبِينٌ ﴿١٣٠﴾

وَلَمَّا جَاءَهُمُ الْحَقُّ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ وَإِنَّا بِهِ
كَافِرُونَ ﴿١٣١﴾

وَقَالُوا لَوْلَا نُزِّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَىٰ جَبَلٍ مِّنَ الْقُرُونِ
عَظِيمٍ ﴿١٣٢﴾

ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੇ ਇਕ ਅਨਾਥ ਤੇ ਕਿਉਂ ਉਤਰਿਆ ਹੈ? ਸਾਡੇ ਜੇਹੇ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਵਾਉਣਾ ਸੀ, ਤਾਂ "ਤਾਇਫ" ਜਾਂ "ਮੱਕੇ" ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਧਨਾਦ ਜਾਂ ਸਿਰਕੱਦ ਉੱਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਉਤਰਦੀ। ਇਹ ਪੁਰਾਣਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਤਕ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਰੱਬੀ ਸੁਧਾਰਕ ਤੇ ਇਹੋ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੀ ਓਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ? (ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ?) ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਐਸ਼ਵਰਜ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹੀ ਵੰਡੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਕਈਆਂ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ—ਜੋ (ਵੱਡੇ) ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ—ਕਈਆਂ ਨੂੰ (ਛੋਟੇ) ਤੇ ਤੁੱਛ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਇਸ ਸਾਰੇ ਮਾਲ-ਮਤੇ ਨਾਲੋਂ—ਜੋ ਓਹ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹਨ—ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਹੈ। ੩੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਇਹ ਤੋਖਲਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇੱਕੋ ਮਰਯਾਦਾ ਉੱਤੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਤੇ ਪੌੜੀਆਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਓਹ ਚੜ੍ਹਦੇ—(ਉਤਰਦੇ) ਹਨ, ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ। ੩੪।

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬੁਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ) ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਓਹ ਤਖ਼ਤ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਓਹ ਦਾਸਣੇ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਹੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ)। ੩੫।

ਸਗੋਂ ਸੋਨੇ ਦਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ; ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਲੋਕ (ਦਾ ਸੁਖ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਛੇਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ੩੬।

(ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ੇਤਾਨੀ ਸੁਭਾਉ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ,

أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ نَحْنُ قَسَمًا بِنَهُمْ
مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ
فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا زُخْرِيًّا
وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ ﴿٣٦﴾

وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِنِ
يَكْفُرُوا بِالرَّحْمَنِ لِيُوقِيَهُمْ سُقُوطًا مِّنْ فَضَّةٍ وَمَعَارِجَ
عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ ﴿٣٧﴾

وَالْيُوقِيَهُمْ أَبْوَابًا وَسُرَرًا عَلَيْهَا يَكْلُونَ ﴿٣٨﴾

وَزُخْرِفًا وَإِن كُلُّ ذَلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَالْآخِرَةُ عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٩﴾

وَمَنْ يَقْسُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ يَقْتِضْ لَهُ شَيْطَانًا
فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ ﴿٤٠﴾

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਹਰ ਵੇਲੇ ਦਾ ਸਾਥੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੩੭।

ਅਤੇ ਓਹ (ਸ਼ੇਤਾਨ^੧) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਨ, (ਅਰਥਾਤ ਸੱਚੇ) ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਓਹ ਇਹ ਭਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਸੱਚੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। ੩੮।

ਪਰ (ਇਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਜੀਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।) ਜਦ ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀਆਂ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਮੇਰੇ ਅਤੇ (ਹੋ ਸ਼ੇਤਾਨ) ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਲਹਿੰਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦਾ ਪਾੜ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਸੋ (ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੀ ਗਵਾਹੀ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ (ਸ਼ੇਤਾਨ) ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਸਾਥੀ ਹੈ। ੩੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਦਿਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਬੁਲਮ ਕਮਾ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਹੋ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ। ੪੦।

ਕੀ ਤੂੰ ਬੋਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤੇ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਾਹੀਆ ਹੈ, (ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ?)। ੪੧।

ਸੋ ਜੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿੱਚੋਂ ਚੁੱਕ ਵੀ ਲਈਏ (ਅਰਥਾਤ ਤੇਰਾ ਦੇਹਾਂਤ ਕਰ ਦੇਈਏ) ਤਾਂ ਵੀ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਦਲਾ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ। ੪੨।

وَأَنَّهُمْ لَيَصَدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ ﴿٣٨﴾

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ لَأُبَيِّنَنَّ لَكَ وَبَيْنَكَ بَعْدَ الشَّرِيقَيْنِ فَيُتْسَقَّ الْقَرِينُ ﴿٣٩﴾

وَلَن يَنْفَعَكُمُ الْيَوْمَ إِذ ظَلَمْتُمْ أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْرِكُونَ ﴿٤٠﴾

أَفَأَنْتَ تُسْمِعُ الصُّمَّ أَوْ تَهْدِي الْعُمْيَ وَمَنْ كَانَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٤١﴾

فَأَمَّا نَذْهَبَنَّ بِكَ فَإِنَّا مِنْهُمْ مُنْتَقِمُونَ ﴿٤٢﴾

^੧ਪਹਿਲਾ ਸ਼ੇਤਾਨ ਪਦ (ਇਕਵਚਨ) ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਗੁਣ-ਵਾਚਕ ਨਾਂ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਆਇਤ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪੜਨਾਂਵ ਬਹੁਵਚਨ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਵਿਖਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ^੧ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਸਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ। ੪੩।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਇਸ (ਬਾਣੀ) ਨੂੰ ਜੋ ਤੇਰੇ ਵਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਫੜ ਲੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ੪੪।

ਅਤੇ ਇਹ (ਬਾਣੀ) ਤੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਮਾਣ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੀ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੪੫।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲੈ। ਕੀ ਅਸੀਂ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵਰਣਨ (ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ) ਕੀਤਾ ਸੀ? (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿ ਪੂਜਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)। ੪੬। (ਰਕੂਅ ੪)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ "ਮੂਸਾ" ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਕੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ (ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੪੭।

ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਸੁਣਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ੪੮।

أَوْ نُرِيكَ الَّذِي وَعَدْنَاهُمْ فَإِنَّا عَلِيمٌ
مُقْتَدِرٌ ۝

فَأَسْمِسْ بِآلِئِي أَوْحَىٰ إِلَيْكَ إِنَّاكَ عَلَىٰ صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمٍ ۝

وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُنْشَرُونَ ۝

وَسُئِلَ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجَعَلْنَا
مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهًا يَعْجُدُونَ ۝

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ
فَقَالَ إِنِّي رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِآيَاتِنَا إِذْ هُمْ مِنْهَا يَصْحَكُونَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਨੀਅਤ ਕਸਟ ਤੋਰੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਜਾਂ ਤੇਰੀ ਮੌਤ ਮਗਰੋਂ, ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਉਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ?

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਚਮਤਕਾਰ ਵੀ ਦਸਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਚਮਤਕਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮੁੜ ਜਾਣ। ੪੯।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਏਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੇ ਚਲਿੱਤਰਬਾਬ ! ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਡੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਬਚਨਾਂ ਦਾ (ਜੋ ਬਚਨ ਕਿ) ਉਸ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ—ਵਾਸਤਾ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰ; ਜੇ ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਟਲ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ (ਤੇਰੇ ਦੱਸੇ) ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗ ਜਾਵਾਂਗੇ। ੫੦।

ਫੇਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਸ਼ਟ ਟਾਲ ਦਿੰਦੇ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਭੰਗ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ੫੧।

ਅਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਕੀ 'ਮਿਸਰ' ਦਾ ਰਾਜ ਮੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਅਤੇ ਇਸ ਦਰਯਾ (ਵਲ ਤੱਕੋ ਕਿ) ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ?। ੫੨।

ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਜੋ ਹੀਣਾ ਹੈ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਚੰਗਾ ਹਾਂ, (ਜਾਂ ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੈ)। ੫੩।

ਸੋ (ਜੋ ਉਹ ਚੰਗਾ ਹੈ), ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਸੋਨੇ ਦੇ ਕੜੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੇ ? ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ? ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ (ਉਸ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ) ਇਕੱਤਰ ਹੋਣ। ੫੪।

وَمَا نُرِيهِمْ مِنْ آيَةٍ إِلَّا هِيَ أَكْبَرُ مِنْ أُخْتِهَا
وَإِذَا نُهُم بِالْعَذَابِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤٩﴾

وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الشَّجَرُ ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عِندَ عِنْدَكَ
إِنَّا لَمُهْتَدُونَ ﴿٥٠﴾

فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمْ الْعَذَابَ إِذَا هُمْ يَنْكُتُونَ ﴿٥١﴾

وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي
مُلْكٌ مِصْرَ وَهَذِهِ الْأَنْهَارُ تَجْرِي مِنْ تَحْتِي أَفَإِنِّي
بُصِيرٌ ﴿٥٢﴾

أَمْ أَنَا خَيْرٌ مِنْ هَذَا الَّذِي هُوَ مِثْلِي وَلَا يُكَادُّ
بُعِينٌ ﴿٥٣﴾

فَلَوْلَا الْفِي عَلَيْهِ آسُورَةٌ مِنْ ذَهَبٍ أَوْ جَاءَ مَعَهُ
الْمَلَكُ مُقَرَّبِينَ ﴿٥٤﴾

ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਭਰਮਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ। ਓਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਬਚਨ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ੧੫੫।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਗੁੱਸੇ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਡੋਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੫੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਇਕ ਥੀਤ ਚੁੱਕੀ) ਕਹਾਣੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸਬਕ ਦੇਣ ਦਾ ਇਕ ਸਾਧਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੫੭। (ਰਕੂਅ ੫)

ਅਤੇ ਜਦ ਵੀ "ਮਰੀਅਮ"^੧ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ (ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ) ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਜਾਤੀ, (ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ) ਇਸ (ਗੱਲ) ਤੇ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ੧੫੮।

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ^੨ ਚੰਗੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ("ਈਸਾ") ਚੰਗਾ ਹੈ? ਓਹ ਇਹ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕੇਵਲ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਲਈ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸੱਚਾਈ ਵਿਰੁਧ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ੧੫੯।

فَاَنصَحَ قَوْمَهُ فَاَطَاعُوهُ اِنَّهُمْ كَاۡفِرُوۡا
قَوْمًا فٰۡسِقِيۡنَ ﴿٥٥﴾

فَلَمَّا اَسْفَوْا اَنۡتَقَمْنَا مِنْهُمۡ فَاَعۡرَقْنٰهُمۡ اَجۡمَعِيۡنَ ﴿٥٦﴾

فَجَعَلْنٰهُمۡ سَلَمًا وَّمَثَلًا لِّلۡاٰخِرِيۡنَ ﴿٥٧﴾

وَلَمَّا ضُرِبَ ابۡنُ مَرْيَمَ مَثَلًا اِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ
يَصۡدُقُوۡنَ ﴿٥٨﴾

وَقَالُوۡا اِلٰهِنَا خَيْرٌۭ اَمۡ هُوَ مَا ضَرَبُوۡهُ لَكَ اِلٰهِنَا
بَلۡ هُمۡ قَوْمٌ خَصِصُوۡنَ ﴿٥٩﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੁੜ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਜਦ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰੋਲਾ ਪਾਉਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਓਹ ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ? ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਤਾਂ ਨਰਕ ਵਿਚ ਧੌਕੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਗ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਮੁੜ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏਗਾ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਪਤਾਲ ਦੀ ਵਿਥ ਹੈ। "ਮਸੀਹ" ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੀ ਬੇਦਗੀ ਦਾ ਇਕਰਾਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਇਕ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤਾ ਤੇ ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਜਾਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

^੨"ਸਾਡੇ ਇਸ਼ਟ" ਦਾ ਭਾਵ ਓਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਸਨ; ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਅਮਲੀ ਭੋਰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਣ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਦੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਅਰਥਾਤ ਸੀਆ ਆਦਿ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਇਮਾਮ ਮਹਿੰਦੀ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ।

ਉਹ ('ਈਸਾ') ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਨਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਬਕ ਦੇਣ ਲਈ (ਰਸੂਲ) ਥਾਪਿਆ ਸੀ। ੬੦।

ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਥਾਂ ਵੱਸਦੇ। ੬੧।

ਅਤੇ ਉਹ (ਕੁਰਾਨ) ਅੰਤਲੇ ਪਲ^੨ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਦਾ^੩ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਉਸ ਪਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਾ ਕਰ ਅਤੇ (ਹੇ ਲੋਕੋ!) ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਇਹੋ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਹੈ। ੬੨।

ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਜਾਣ ਵਾਲਾ 'ਸ਼ੈਤਾਨ' ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਨਾ ਰੋਕੇ। ਉਹ ਤੁਹਾਡਾ ਸਪਸ਼ਟ ਵੇਰੀ ਹੈ। ੬੩।

ਅਤੇ ਜਦ 'ਈਸਾ'^੪ (ਮੁੜ ਦੂਜੀ ਵਾਰ) ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇਗਾ^੫, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਯੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ

إِنَّهُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ وَجَعَلْنَاهُ مَثَلًا لِّبَنِي إِسْرَءِيلَ ①

وَلَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَا مِنْكُمْ مَلَائِكَةً فِي الْأَرْضِ يَخْلُفُونَ ②

وَأَنَّهُ لَعَلَّمَكُمُ الْكِتَابَ فَلَا تَمْتَرُنَ بِهَا وَاتَّبِعُونِ هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ ③

وَلَا يَصْدَنُكُمْ الشَّيْطَانُ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ ④

وَلَمَّا جَاءَ عِيسَى بِالْبَيِّنَاتِ قَالَ قَدْ جِئْتُكُمْ بِالْحِكْمَةِ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਤਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਂ ਆਪ ਦੇ ਮਗਰਲੇ ਲੋਕ ਵੀ 'ਮਸੀਹ' ਜੇਹੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਤਰਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਿਵੇਂ ਹਨ ਨਾਲ ਹੀ ਇਸ ਸੰਭਾਵਨਾ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?

^੨ਕਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ 'ਇੰਮਾਹੂ' ਦੇ ਪੜਨਾਂਵ ਦਾ ਭਾਵ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਘਟਾਇਆ ਹੈ—ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ 'ਇਲਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਧਾਤੂ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ 'ਕਰਤਾ' ਵੀ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਆਪ ਵੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਉਹੋ ਭਾਵ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੩ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਬਖਸ਼ਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਤਬਾਹੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਅੰਤਲੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਵੀ; ਈਸਾਈਆਂ ਦੀ ਅਰੰਭਕ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਵੀ ਤੇ ਅੰਤਲੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਵੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਜੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਵੀ।

^੪ਇਸ ਥਾਂ ਹਜ਼ਰਤ 'ਈਸਾ' ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੫ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਾਲ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਭਵਿੱਖ ਕਾਲ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਲਈ ਆਇਆ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਈ ਓਹ ਗੱਲਾਂ ਸਮਝਾ ਦਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੬੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਮੇਰਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੫।

ਸੋ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧੜੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਅੱਡ ਅੱਡ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਘੋਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਰਾਹੀਂ ਤਬਾਹੀ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੬੬।

ਓਹ ਕੇਵਲ ਕਿਆਮਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਚਣਚੇਤ ਹੀ ਆ ਜਾਏਗੀ, ਪਰ ਓਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੬੭।

ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੇਰੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਛੁੱਟ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦੇ। ੬੮। (ਰਕੂਅ ੬)

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਭਗਤ ਜਨੋ! ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਵੋਗੇ। ੬੯।

(ਇਹ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਓਹ ਲੋਕ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਗਿਆ-ਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੭੦।

(ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖੇਗਾ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਥੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ। ੭੧।

وَلَا يَنْبَغُ لَكُمْ بَعْضُ الَّذِي تَخْتَلِفُونَ فِيهِ ۚ
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا ۝

إِنَّ اللَّهَ هُوَ سَرِيٌّ وَرَبُّكُمْ فَأَعْبُدُوا هَذَا صِرَاطًا
مُسْتَقِيمًا ۝

فَاخْتَلَفَ الْأَحْزَابُ مِنْ بَيْنِهِمْ فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ
كَلَمُوا مِنْ عَذَابٍ يَوْمَ النَّارِ ۝

هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً
وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝

الْأَخِلَاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا
الْمُتَّقِينَ ۝

يُعْبَادُ لَا خَوْفَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنْتُمْ تَحْزَنُونَ ۝

الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ ۝

ادْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَآزْوَاجُكُمْ تُخْبَرُونَ ۝

ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਸੋਨੇ ਦੇ ਥਾਲ ਤੇ ਕੂਚੇ ਲੈ
ਕੇ ਟਹਿਲੂਏ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਸਵਰਗ ਵਿਚ
ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਚਾਹੇਗਾ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਪਸੰਦ
ਕਰਨਗੀਆਂ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਅਤੇ
(ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਇਸ
ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹੋਗੇ ੧੭੨।

ਅਤੇ ਇਹ ਉਹ ਸਵਰਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਸਦਕਾ ਵਾਰਸ ਬਣਾਇਆ
ਜਾਏਗਾ ੧੭੩।

ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਫਲ (ਤੇ ਮੋਵੇ)
ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਛਕਦੇ
ਰਹੋਗੇ ੧੭੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਨਰਕ ਦੇ
ਕਸਟ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ ੧੭੫।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਸਟ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ
ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ
ਜਾਣਗੇ ੧੭੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ
ਕਰਾਂਗੇ; ਸਗੋਂ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ
ਜੁਲਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ੧੭੭।

ਓਹ ਇਹ ਦੁਹਾਈ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਮਾਲਕ ! (ਅਰਥਾਤ
ਨਰਕ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਇਹ
ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਚੋਖੇ ਚਿਰ ਤਕ ਇਸ ਵਿਚ
ਰਹੋਗੇ ੧੭੮।

(ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਸੱਚਾਈ
ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਸੀ, ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕਾਂ
ਨੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਘਿਣਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ੧੭੯।

يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصُفَىٰ مِنْ ذَهَبٍ وَ الْوَابِ
وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْاَنفُسُ وَتَلَذُّ الْاَعْيُنُ وَ اَنْتُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ①

وَتِلْكَ الْجَنَّةُ الَّتِي اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ②

لَكُمْ فِيهَا فَاكِهَةٌ كَثِيرَةٌ مِنْهَا تَأْكُلُونَ ③

اِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي عَذَابٍ جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ④

لَا يُقَاتَرُ عَنْهُمْ وَهُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ ⑤

وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ ⑥

وَنَادُوا يٰمَلِكُ اِيْقِضْ عَلَيْنَا رُبُكْ
قَالَ اِنَّكُمْ نٰكُورُونَ ⑦

لَقَدْ جِئْتُمْ بِالْحَقِّ وَلَكِنْ اَكْثَرُكُمْ لِلْحَقِّ
كٰرِهُونَ ⑧

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ (ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ
ਤੇ) ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ,
(ਜੋ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ) - ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ
ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੮੦।

أَمْ أَمْرًا بَرَمَوْا أَمْ قَاتِلًا مُبْرَمُونَ ۝

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਭਰਮ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਗੁਪਤ ਭੇਤ ਤੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹਾਂ? ਹਾਂ,
ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਦੂਤ^੧ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬੈਠੇ ਸਭ ਕੁਝ
ਲਿਖੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੮੧।

أَمْ يَحْسُبُونَ أَنَّا لَنَسْعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ طَبَعًا
وَرُسُلَنَا لَهُمْ يَكْتُمُونَ ۝

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਦਿਆਲੂ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਕੋਈ ਪੁੱਤਰ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ^੨ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ। ੮੨।

قُلْ إِنْ كَانَ لِلرَّحْمَنِ وَلَدٌ لَّكَفَّا أَنَا أَوَّلُ الْعِبَادِينَ ۝

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜ਼ਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ, ਅਰਥਾਤ ਅਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਜ਼ਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਸਭ ਸ਼ਿਰਕ ਭਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ
ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ, ਜੋ ਓਹ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੮੩।

سُبْحَنَ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبِّ الْعَرْشِ
عَنَّا يَصِفُونَ ۝

^੧ਇਹ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਤ ਜੁਬਰੂਫ਼ ਹਿਜ਼ਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ—“ਮੱਕੇ-ਉੱਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣਗੇ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਦਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਕੀ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਹੁਣ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਗ਼ੁਜ਼ਾਇਸ਼ ਹੈ?

^੨ਵਧੇਰੇ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ
ਹੈ ਕਿ :—

“ਯੋਮਾ ਤਸ਼ਹਾਦੁ ਅਲੋਹਿਮ ਅਲਸਿਨਾਤੁਹੁਮ ਵ ਅੰਦੀਹਿਮ ਵ ਅਰਜੁਲੁਹੁਮ ਬਿਮਾ ਕਾਨੂੰ ਯਾਅਮਾਲੂਨ”

ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਹਰੇਕ ਕਰਮ ਲਈ ਕੋਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਰੱਖਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਸ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਥਾਂ ਰਸੂਲ ਦਾ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ
ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਇਹ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਬਿੰਦ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕੀੜਾ ਆਪਣੇ
ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੇ ਆਚਰਣ ਦੇ ਕਈ ਚਿੰਨ੍ਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਵੀ ਉਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਥਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਜਨਮ ਧਾਰਨ
ਵਾਲਾ ਬਾਲਕ ਉਸੇ ਆਚਰਣ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਾਂਦੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਕਿ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਰਮ ਹੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ;
ਸਗੋਂ ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤਕ ਕਰਮ ਵੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਬਿੰਦ ਵਿਚ ਓਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

^੩ਕਿਉਂ ਜੋ ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਨਾ ਅਰਸ਼ੀ ਦਲੀਲ ਇਸ ਦੇ ਹੱਕ
ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਅਕਲੀ ਉਕਤੀ ਇਸ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿੰਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਦਾ
ਖੰਡਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸੋ (ਹੇ ਨਬੀ!) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇ ਕਿ ਓਹ ਗੰਦ ਉਛਾਲਦੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਖੇਡਦੇ ਰਹਿਣ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਣ, ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੮੪।

ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਇਸ਼ਟ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਜਾਣੀਜਾਣ ਹੈ। ੮੫।

ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਉਸ ਸਭ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕੇਵਲ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੮੬।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਲੋਕ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਪੂਜਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਹਾਂ, ਉਹੋ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਗਵਾਹੀ^੧ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ (ਇਨਕਾਰੀ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ) ਖ਼ੁਬ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ੮੭।

ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁੱਛੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਸਾਜਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ। ਫੇਰ ਓਹ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? ੮੮।

فَذَرَهُمْ خُفْؤُنَا وَيَلْعَبُوا حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ ﴿٨٤﴾

وَهُوَ الَّذِي فِي السَّمَاءِ إِلَهُ وَفِي الْأَرْضِ إِلَهُ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْعَلِيمُ ﴿٨٥﴾

وَتَبَارَكَ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٦﴾

وَلَا يَمْلِكُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ الشَّفَاعَةَ إِلَّا مَنْ شَهِدَ بِالْحَقِّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٨٧﴾

وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ ﴿٨٨﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ! ਇਸ ਆਇਤ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ ਕੇਵਲ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੀ ਸੁਣੀ ਜਾਏਗੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਰੀਆਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ “ਸੱਚਿਆਰ” ਤੇ “ਅਮਾਨਤਦਾਰ” ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਕਈ ਨਬੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ “ਸੱਚਿਆਰ” ਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਸੀ।

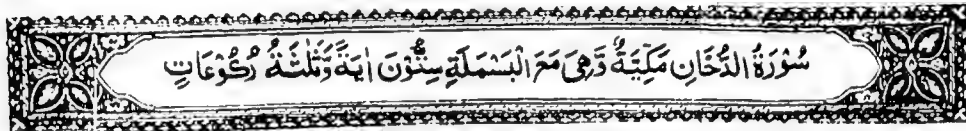
(ਵੇਖੋ ਯਸਇਆਹ ਬਾਬ ੬)

ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ (ਰਸੂਲ) ਦੇ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਕਸਮ^੧ ਹੈ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਇਹ ਜਾਤੀ ਤਾਂ ਅਜਿਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ।੮੯।

وَقِيلَ لَهُ يَرْبِّ إِن هَؤُلَاءِ قَوْمٌ لَا يُؤْمِنُونَ ④

ਸੋ (ਅਸੀਂ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਦਰਗੁਜ਼ਰ ਕਰ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਇੰਨੀ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਰ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਓਹ (ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ) ਜਾਣਨ ਲਗ ਪੈਣਗੇ ।੯੦। (ਰਕੂਅ ੭)

فَاصْفَحْ عَنْهُمْ وَ قُلْ سَلَامٌ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ⑤

(੪੪) ਸੂਰਤ-ਦੁਖਾਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੬੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

ਮੈਂ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਇਹ ਹਮੀਦ ਤੇ ਮਜੀਦ (ਉਪਮਾ ਯੋਗ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਯੋਗ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰੀ ਹੋਈ ਸੂਰਤ ਹੈ) ।੨।

حَمْدٌ ②

ਅਸੀਂ (ਇਸ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ) ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਕਸਮ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ) ।੩।

وَالْكِتَابِ الْبَيِّنِ ③

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਇਸ (ਪ੍ਰਸਤਕ) ਨੂੰ ਇਕ ਬਰਕਤ ਵਾਲੀ
ਰਾਤ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ
ਕੁਰਾਹੀਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਦੇ
ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ। ੪।

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا
مُنذِرِينَ ④

ਇਸ ਰਾਤ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਯੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ^੨ ਹੁਕਮ
ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫।

فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ⑤

ਹਰੇਕ ਉਹ ਹੁਕਮ^੩ ਜਿਸ ਦਾ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ
ਹਬੂਰੀਓਂ^੪ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਅਜਿਹੇ
ਸਮੇਂ ਹੀ ਰਸੂਲ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੬।

أَمْرًا مِّنْ عِنْدِنَا إِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ⑥

ਇਹ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਹਰ
ਦੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਹੁੰਦਾ^੫ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੭।

رَحْمَةً مِّنْ رَبِّكَ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ⑦

(ਅਰਥਾਤ) ਉਸ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ,
ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِن كُنْتُمْ
مُّوقِنِينَ ⑧

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਰਾਤ ਜਦ ਕੋਈ ਨਬੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਰ ਪਾਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਕੁਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਭੇਤੀ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ “ਆਦਮ” ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਬਰਾਬਰ ਇਹ ਦੇਰ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਇਹ ਆਇਤ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਅਜੇਹੇ ਦੇਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

^੨ਆਇਤ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਉੱਤੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਰਾਤ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਬੀ ਜਗ ਨੂੰ ਰੱਬੀ-ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਯੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਹੁਕਮ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ, ਸੋ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਜੋ ਗੱਲ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਯੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਉਤਾਰਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ; ਭਾਵੇਂ ਲੋਕ ਇਸ ਦਾ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਉਤਾਰਣਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੱਕ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਅਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਤਦਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਿਗਾੜ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤਬਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਨੀਹਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਰੱਖ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖਦਾ ਹੈ।

ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਹੈ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਦੀ
ਹੋਵੇ ।੯।

ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ
ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-
ਦਾਦਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਸੀ ।੯।

ਪਰ ਉਹ ਸੱਕ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ (ਤੇ) ਖੰਡ
ਰਹੇ ਹਨ ।੧੦।

ਸੋ ਤੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ, ਜਦ ਕਿ ਅਰਸ਼
ਤੇ ਇਕ ਖੁਲ੍ਹਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਧੁੰਦਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ।੧੧।

ਜੋ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਛਾ ਜਾਏਗਾ । ਇਹ ਘੱਰ ਕਸ਼ਟ
ਹੋਵੇਗਾ ।੧੨।

(ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਆਖਣਗੇ ਕਿ) ਹੋ ਸਾਡੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਥੋਂ ਇਹ ਕਸ਼ਟ
ਟਾਲ ਦੇ, ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ।੧੩।

ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਕਿੱਥੇ ਮਿਲ ਸਕੇਗੀ ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਲ
ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਇਕ ਰਸੂਲ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । (ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ
ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ) ।੧੪।

ਉਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਹ
ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿਖਾਇਆ
ਹੋਇਆ ਸੁਦਾਈ ਹੈ ।੧੫।

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ رَبُّكُمْ رَبُّ آبَائِكُمُ
الْأَوَّلِينَ ①

بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ يَلْعَبُونَ ②

فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُحَانٍ مُّبِينٍ ③

يَنْفَخُ النَّارُ هَذَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ④

رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ ⑤

أَنَّى لَهُمُ الذِّكْرَى وَقَدْ جَاءَهُمْ
رَسُولٌ مُّبِينٌ ⑥

ثُمَّ تَوَلَّوْا عَنْهُ وَقَالُوا مُعَلَّمٌ مَجْنُونٌ ⑦

ਇਹ ਪਦ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਐਟਮ ਬੰਬ ਤੇ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਬੰਬ ਆਦਿ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਟਣ ਨਾਲ
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਧੁੰਦਾਂ ਹੀ ਧੁੰਦਾਂ ਪਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਬੰਬਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਇੰਸ ਵੇਤਾ ਕਿਅਮਤ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਪਰਗਟ
ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਥੋੜੇ ਚਿਰ ਲਈ ਹਟਾ ਦਿਆਂਗੇ।
ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਵੇਰ ਵੀ ਉਹੋ (ਕਰਤੂਤਾਂ) ਕਰਨ ਲਗ
ਪਉਗੇ। ੧੬।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਫਸਾ
ਦਿਆਂਗੇ, (ਉਸ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝ ਜਾਉਗੇ ਕਿ)
ਅਸੀਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹਾਂ। ੧੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੀ
ਜਾਤੀ ਦੀ ਵੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ
ਇਕ ਪਤਿਵੰਤਾ ਰਸੂਲ ਆਇਆ ਸੀ। ੧੮।

(ਉਸ ਰਸੂਲ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ)
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਓ। ਮੈਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਮਾਨਤਦਾਰ ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ
ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ। ੧੯।

ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ਕਿ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵਧੀਕੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਨਾ
ਲਓ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਲੈ
ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ੨੦।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ
ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਪਨਾਹ
ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਲਦਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ
ਸੰਗਸਾਰ ਨਾ ਕਰ ਦਿਓ। ੨੧।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, (ਤਾਂ)
ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਇਹ ਤਾਂ ਕਰੋ ਕਿ) ਮੈਨੂੰ ਕੱਲਾ ਹੀ
ਛੱਡ ਦਿਓ। ੨੨।

ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ("ਮੁਸਾ") ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ
(ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ!) ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਅਪਰਾਧੀ ਜਾਤੀ ਹੈ।

إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ ﴿١٦﴾

يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنتَقِمُونَ ﴿١٧﴾

وَلَقَدْ فَتَنَّا قَبْلَهُمْ قَوْمَ فِرْعَوْنَ وَجَاءَهُمْ رَسُولٌ
كَرِيمٌ ﴿١٨﴾

أَن أَدِّا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٩﴾

وَأَن لَّا تَتَلَوَا عَلَى اللَّهِ إِنِّي آتِيكُمْ
بِبَلَطٍ مُّبِينٍ ﴿٢٠﴾

وَإِنِّي عُذْتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ أَن
تَرْجُمُونِ ﴿٢١﴾

وَأَن لَّمْ تُؤْمِنُوا بِي فَأَعَرِّلُونِ ﴿٢٢﴾

فَدَعَا رَبِّي أَن هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ ﴿٢٣﴾

(ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ
ਆਉਂਦੀ)। ੨੩।

ਤਦ (ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ
ਮੇਰੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਤੋ-ਰਾਤ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ
ਕੇ ਲੈ ਜਾ ਅਤੇ ਇਹ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖੀ ਕਿ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ"
ਦੀ ਜਾਤੀ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰੇਗੀ। ੨੪।

فَأَسْرِ بِعَبِيدِيَّ لَيْلًا إِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ۝

ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ, ਟਿੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੋਇਆ
ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਜਾ, (ਅਰਥਾਤ ਟਿੱਲਿਆਂ
ਤੋਂ ਚਲਦਾ ਚਲਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਕਰ ਜਾ।)
ਓਹ ("ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦਾ ਦਲ) ਤਾਂ ਡੁਬ ਹੀ
ਜਾਏਗਾ। ੨੫।

وَاتْرِكِ الْبَازِرَ هَؤُلَاءِ إِنَّهُمْ جُنْدٌ مُّغْرَقُونَ ۝

ਓਹਨਾਂ ("ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੇ
ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਾਗ਼-ਬਗ਼ੀਚੇ, ਸੋਮੇ,
ਖੇਤੀਆਂ, ਤੇ ਵੱਡੇ ਸੁਖਦਾਇਕ ਅਸਥਾਨ ਛੱਡੇ ਸਨ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਵੱਡੇ ਖ਼ੁਸ਼ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ੨੬-
੨੭-੨੮।

كَمْ تَرَكُوا مِنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ۝
وَزُرُوعٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ۝
وَنَعْمَ كَانُوا فِيهَا فَاكِهِينَ ۝

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ
ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਾਰਸ ਇਕ ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਨੂੰ
ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੨੯।

كَذَلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا قَوْمًا آخَرِينَ ۝

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਨੇ ਹੰਝੂ ਨਹੀਂ
ਕਰੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢਿਲ ਹੀ ਦਿੱਤੀ
ਗਈ ਸੀ। ੩੦। (ਰਕੂਅ ੧)

فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا
مُنْظَرِينَ ۝

1ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਖੀਰ ਜਿਲਦ ੧, ਪੰਨਾ ੪੧੭ ਤੋਂ ੪੨੪।

*ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਵੱਡਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ
ਵਾਰ "ਮਿਸਰ" ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਲੈ ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬੰਸ ਵੀ ਹੈ; ਯਾਵੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁੜ
"ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਜਿਹੀ ਪ੍ਰਭਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਵੇਰ ਵੀ ਓਹ ਇਕ ਹੋਰ ਤਕ "ਮਿਸਰ" ਤੇ ਰਾਜ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

*ਅਰਥਾਤ—ਨਾ ਅਰਬੀ-ਜੀਉਤਿਆਂ ਨੇ ਸੱਕ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਹੀ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
“ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰੇ
ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੩੧।

ਅਤੇ ਉਹ (“ਫ਼ਿਰਾਉਨ”) ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨੀ ਸੀ
ਤੇ ਹੁੰਦੇ-ਟੋ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੩੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ (ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ)
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਉੱਤੇ
ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ
ਸੀ। ੩੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਅਜ਼ਹੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ
ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਪਰਖ ਸੀ। ੩੪।

ਏਹ ਲੋਕ, (ਅਰਥਾਤ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਇਹ
ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੩੫।

ਸਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪਹਿਲੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਹੀ ਵਾਹ ਪਏਗਾ
ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਜਾਏਗਾ। ੩੬।

ਸੋ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ
ਮੁੜ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿਓ। ੩੭।

ਕੀ ਉਹ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਾਂ “ਤੁੱਥਾਅ” ਦੀ ਜਾਤੀ,
ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ “ਤੁੱਥਾਅ” ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਨ,
(ਸੰਸਾਰਕ ਬਲ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੇ ਸਨ।)
ਉਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਹ
ਲੋਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਪਰਾਧੀ ਸਨ। ੩੮।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ—ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ
ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਲਈ ਨਹੀਂ
ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੩੯।

وَلَقَدْ جَعَلْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ مِنَ الْعَدَابِ الْيُسْنَى ۝

مِنْ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ كَانَ عَلِيًّا مِنَ السُّرِفِينَ ۝

وَلَقَدْ اخْتَرْنَاهُمْ عَلَىٰ عِلْمِ عَلِيٍّ الْعَلِيِّينَ ۝

وَأَتَيْنَاهُم مِّنَ الْأَنْبِيَاءِ مَا فِيهِ بَلَؤٌ مُّثِينٌ ۝

إِنَّ هَؤُلَاءِ لَيَقُولُونَ ۝

إِنْ هِيَ إِلَّا مَوْتَتُنَا الْأُولَىٰ وَمَا نَحْنُ بِمُنشَرِينَ ۝

فَأَنذِرُوا يَا أَبَائِنَا إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝

أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ أَهْلُكُمْ ۝

إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ ۝

وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا

بَيْنَهُمَا لِعَيْنٍ ۝

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ
ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਮਨੋਰਥ ਲਈ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਪਰ
ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ।੪੦।

مَا خَلَقْنَاهُمْ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾

ਫੇਸਲੇ ਦਾ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨੀਅਤ ਸਮਾ
ਹੈ ।੪੧।

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ مِيقَاتُهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤١﴾

ਜਿਸ ਦਿਨ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਦੀ ਲੋੜ
ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ।੪੨।

يَوْمَ لَا يُغْنِي مَوْلًى عَنْ مَوْلًى شَيْئًا
وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ﴿٤٢﴾

ਕੇਵਲ (ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ),
ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕਿਰਪਾ ਕਰੇਗਾ । ਉਹ ਵੱਡਾ
ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ ।੪੩। (ਰਕੂਅ ੨)

إِلَّا مَنْ رَحِمَ اللَّهُ إِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ
الرَّحِيمُ ﴿٤٣﴾

ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਰਾਂ ਦਾ ਰੁੱਖ ।੪੪।

إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٤﴾
طَعَامُ الْآثِمِينَ ﴿٤٥﴾

ਪਾਪੀਆਂ ਦਾ ਭੋਜਨ ਹੈ ।੪੫।

ਪੀਪ ਵਾਂਗ ਬਕ ਬਕਾ, ਜੋ ਦਿੱਡਾਂ ਵਿਚ ਪਿਘਲਾਏ
ਹੋਏ ਤਾਂਬੇ ਵਾਂਗ ਉਬਲੇਗਾ ।੪੬।

كَالْمُهْلِ يَغْلِي فِي الْبُطُونِ ﴿٤٦﴾

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੱਤਾ ਪਾਣੀ ਉਬਲਦਾ ਹੈ ।੪੭।

كَغَلِي الْحَيَمِ ﴿٤٧﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਇਸ
ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਓ ਤੇ ਨਰਕ ਤਕ ਇਸ ਨੂੰ ਘਸੀਟਦੇ
ਹੋਏ ਲੈ ਜਾਓ ।੪੮।

خُذُوهُ فَاعْتِلُوهُ إِلَى سَوَاءِ الْجَحِيمِ ﴿٤٨﴾

ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਤੱਤਾ ਪਾਣੀ ਪਾ
ਦਿਓ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਗਰਮੀ ਦਾ ਕਸ਼ਟ
ਪੁੱਜ ਸਕੇ ।੪੯।

ثُمَّ صُبُّوا فَوْقَ رَأْسِهِ مِنْ عَذَابِ
الْحَيْنِ ﴿٤٩﴾

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਤੂੰ
ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਭੋਗ । ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ)

ਬਲਵਾਨ^੧ ਤੇ ਪਤਿਵੰਤਾ ਸੀ। ੫੦।

ذُوۡۤىۤ اِتۡكَ اَنْتَ الْعَزِيزُ الْكَرِيمُ ⑤

(ਫੇਰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਇਹੋ ਤਾਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ
ਤੁਸੀਂ ਸੰਦੇਹ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੫੧।

اِنَّ هٰذَا مَا كُنْتُمْ بِهٖ تَسۡرَوۡنَ ⑥

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੰਜਮੀ ਇਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਿਚ
ਰਹਿਣਗੇ। ੫੨।

اِنَّ السَّٰقِيۡنَ فِىۡ مَقَامٍ اٰمِنٍ ⑦

ਅਰਥਾਤ ਸਵਰਗ ਦੇ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ। ੫੩।

فِىۡ جَنۡتٍ وَعِوۡنٍ ⑧

ਅਤੇ ਓਹ ਬਰੀਕ ਤੇ ਮੋਟੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਸਤਰ
ਪਹਿਨਣਗੇ—ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਆਮੋਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੈਠੇ
ਹੋਣਗੇ। ੫੪।

يَلۡبَسُوۡنَ مِنْ سُنۡدُسٍ وَّاِسۡتَبۡرَقٍ مَّتَّعِلِيۡنَ ⑨

(ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ) ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਬਣਾਂ
ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸੋਹਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਆਂ
ਤੀਵੀਆਂ ਦਿਆਂਗੇ। ੫੫।

كَذٰلِكَ وَاَزۡوَٰجُهُمۡ يُجۡوۡرۡعِيۡنَ ⑩

ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੋਵੇ
ਮੰਗਵਾਉਣਗੇ ਤੇ ਸਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਦਾ ਜੀਵਨ
ਬਿਤਾਉਣਗੇ। ੫੬।

يَدۡعُوۡنَ فِیۡهَا بِكُلِّ فَاكِهَةٍ اٰمِنِيۡنَ ⑪

ਓਹਨਾਂ (ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਮੌਤ ਨਹੀਂ
ਆਏਗੀ;^੨ ਛੁੱਟ ਪਹਿਲੀ ਮੌਤ ਦੇ, (ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਦੇ
ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਚੁੱਕੀ ਹੈ) ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਏਗਾ। ੫੭।

لَا يَذۡقُوۡنَ فِیۡهَا الْمَوۡتَ اِلَّا الْمَوۡتَۃَ الْاَوۡلٰى وَ
فِیۡهٖمۡ عَذَابٌ اَلۡجَحِيۡمُ ⑫

ਇਹ ਵੀ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ
ਮਿਹਰ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹੋਵੇਗਾ। (ਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਹੱਕ
ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੫੮।

فَضۡلًا مِّنۡ رَّبِّكَ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوۡزُ الْعَظِيۡمُ ⑬

ਸੋ ਤੂੰ ਇਹ ਸੁਣ ਲੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ
ਤੇਰੀ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸੋਖਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤਾਂ

فَاَنۡتَا يَسۡرَنۡهُۥ بِلسَانِكَ لَعَلَّهُمۡ يَدۡرَکُوۡنَ ⑭

^੧ਇਹ ਇਕ ਮਿਹਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

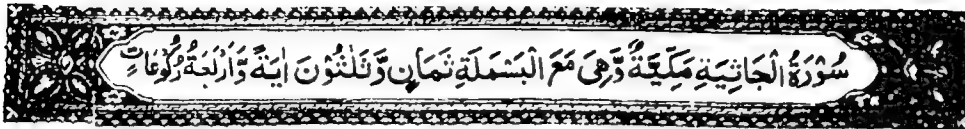
^੨ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਇਕ ਵੱਡੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਸੁਆਦ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਜੁ ਇਹ ਲੋਕ (ਅਰਬ ਦੇ ਵਸਨੀਕ) ਇਸ ਤੋਂ
ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ੫੯।

ਸੋ ਤੂੰ ਵੀ ਅੰਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਤੇ ਓਹ ਵੀ
ਉਡੀਕਵਾਨ ਰਹਿਣਗੇ। ੬੦। (ਰਕੂਅ ੩)

۞

فَازْتَقِيبْ إِنَّهُمْ مُرْتَقِبُونَ ①

(੪੫) ਸੂਰਤ-ਜਾਸੀਆ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੩੮ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੪ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

ਮੈਂ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਮੀਦ ਤੇ ਮਜੀਦ (ਉਪਮਾਯੋਗ ਤੇ ਵਡਿਆਈਯੋਗ
ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਉਤਾਰਣਹਾਰ ਹੈ। ੨।

حَمْدٌ ②

ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਅੱਲਾਹ
ਵੱਲੋਂ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ। ੩।

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ③

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ
ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੪।

إِنَّ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِلْمُؤْمِنِينَ ④

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਜਨਾ ਵਿਚ ਤੇ ਉਸ
ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ ਜੀਅ-ਜੰਤ (ਧਰਤੀ ਤੇ)
ਪਸਾਰੇ ਹੋਏ ਹਨ; ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਲਈ
ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੫।

وَفِي خَلْقِكُمْ وَمَا يَبُذُّ مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٌ لِقَوْمٍ
يُوقِنُونَ ⑤

ਅਤੇ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਰਿਸ਼ਕ ਦਾ ਕਾਰਣ, (ਅਰਥਾਤ ਪਾਣੀ) ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨਾਲ ਮੁਰਦਾ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ), ਅਰਥਾਤ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਇਧਰ ਓਧਰ ਚੱਲਣ ਵਿਚ ਵੀ ਬੁਧੀਵਾਨ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੬।

ਏਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਸੋ (ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋਗੇ ? ੭।

ਹਰੇਕ ਕੂੜਿਆਰ ਤੇ ਪਾਪੀ ਲਈ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੮।

ਜੋ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ,—ਸੁਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਤੇ ਅਭਿਆਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਾਣੇ ਉਸ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੋ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਖਬਰ ਦੇ ਦਿਓ। ੯।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖਬਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੧੦।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਨਰਕ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟ ਹੀ ਲਾਭ ਦੇਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ

وَ اخْتَلَفِ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِنْ رِزْقٍ فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَتَصْرِيفِ الرِّيحِ آيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ①

تِلْكَ آيَاتُ اللَّهِ تَتْلُوهَا عَلَيْكَ بِالْحَقِّ فَيَأْتِي حَرِيثَهُ بِعَدَاةٍ اللَّهِ وَإِبْرَاهِيمَ يُؤْمِنُونَ ②

وَيُلْ لِكُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ③

يَسْمَعُ آيَاتِ اللَّهِ تُنْزِلُ عَلَيْهِ ثُمَّ يُصِرُّ مُسْتَكْبِرًا كَانَتْ يَمْ يَسْمَعُهَا فَتَيْسَرُ بِعَدَاةٍ إِلَيْهِ ④

وَإِذَا عَلِمَ مِنْ آيَاتِنَا شَيْئًا اتَّخَذَهَا هُزُوًا أُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ⑤

مِنْ دَرَأِيهِمْ جَهَنَّمَ وَلَا يُغْنِي عَنْهُمْ مَا كَسَبُوا ⑥

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੧੧।

ਇਹ (ਸੱਚਾ) ਸੁਮਾਰਗ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਆਂ ਪੂਜਣ ਕਰ ਕੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੧੨। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਾਗਰ ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇੜੀਆਂ ਚਲ ਸਕਣ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਢੂੰਡ ਸਕੋ ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕੋ। ੧੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਤੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਸੱਚ-ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਵੱਡੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ। ੧੪।

ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦੰਡ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ (ਆਪ ਹੀ) ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੫।

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਲਾਭ ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬੁਰਾਈ ਕਰੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਹਾਣੀ ਉਸੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੱਜੇਗਾ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ

شَيْئًا وَلَا مَأْتِكُمْ دُونَ اللَّهِ قُلُوبًا وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ⑪

هَذَا هُدًى وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ⑫

اللَّهُ الَّذِي سَخَّرَ لَكُمُ الْبَحْرَ لِتَجْرِيَ الْفُلُكُ فِيهِ بِأَمْرِهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ⑬

وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ⑭

قُلِ الَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُ اللَّهُ لَهُمْ وَلَا يَرْجُوعُونَ آيَاتُ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ⑮

مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ⑯

‘ਇਥੇ “ਅਲਾ” ਪਦ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਿਸੇ ਟਾਕਰੇ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹਾਣ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾ ਕੇ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ, ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਨਬੂਵਤ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸੁਥਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਰਿਜ਼ਕ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੧੭।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਸਰੀਅਤ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ (ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਨੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ (ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼) ਆ ਗਿਆ ਸੀ, (ਇਹ ਮਤਿਭੇਦ) ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕਿਆਮਤੇ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਤਿਭੇਦ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੮।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਅਤ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ^੧ ਅਨੁਸਾਰ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦਲ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲਗ, ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੧੯।

ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸੇਜ਼ਮੀਆਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ੨੦।

وَلَقَدْ آتَيْنَا بَنِي إِسْرَءِيلَ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ
وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى الْآلَمِينَ ①

وَأَتَيْنَاهُمْ بَيِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ
بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْضٌ بَيْنَهُمْ إِنَّ رَبَّكَ
يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ
يَخْتَلِفُونَ ②

ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَ
لَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ③

إِنَّهُمْ لَنْ يَغْنُؤَاعَنَّكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ
بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِآخِ بُعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ ④

^੧ਸਰੀਅਤ ਦੇ ਅੰਤ ਅੱਤ ਦੇਗ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੌਰੇਤ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਜੀਲ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਚੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਰੜਾਈ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਰੜਾਈ ਤੇ ਨਰਮੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨਰਮੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਈਸਾਈਆਂ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤੋਂ ਅੱਡਰੀ ਹੈ।

ਏਹ (ਉਪਦੇਸ਼) ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਕਲੀ ਦਲੀਲਾਂ ਹਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ^੧ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹਨ ।੨੧।

ਕੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੁਕਰਮ ਕਮਾਏ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ-ਲੂਆਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਮਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਜਿਹੀ ਪਦਵੀ ਦਿਆਂਗੇ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਇਕ ਸਮਾਨ^੨ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ? ਉਹ ਬਹੁਤ ਭੇੜਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੨੨।

(ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਇਕ ਅਨਾਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਸਾਜੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਹੀ ਭਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ । ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਤੇ ਵੀ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ।੨੩।

ਕੀ ਤੂੰ ਕਦੇ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਹਾਲ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ? ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਕ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕੁਰਾਹੀਆ ਥਾਪ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ, ਤੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ।੨੪।

هَذَا بَصَائِرُ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُؤْفِقُونَ ﴿٢١﴾

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَخْلُوفًا ﴿٢٢﴾ وَمَا لَهُمْ لَمْ يَأْتِهِمْ رَسُولٌ مِنْهُمْ

وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِيُخْرِجَ كُلَّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿٢٣﴾

أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ وَأَصْلَهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ عَشْرَةَ غَشَوَاتٍ فَمَنْ يَهْدِيهِ مِنْ بَعْدِ اللَّهِ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

^੧ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਾਚਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਏਹੋ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚਾਲਸ ਸਦਾ ਹੀ ਚਾਲਸਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸਦਾ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤੇ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕੋ ਹੀ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਏਹੋ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਨੀਅਤ ਹੈ। ਇਸੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਦਾ ਰਸ ਮਾਣਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਅਤੇ ਸਮਾਂ ਹੀ (ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ) ਸਾਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਓਹ ਦਕੌਸਲੇ ਹੀ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ। ੨੫।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਲੈ ਆਓ। ੨੬।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡਾ ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਉਹੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤਕ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ੨੭।

(ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਕੁੜਿਆਰ ਵੱਡੇ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ੨੮।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਧਰਤੀ ਤੇ ਗੰਡਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਡਿੱਗੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ

وَقَالُوا مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا
وَمَا يَهْدِيكُنَا إِلَّا الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذَلِكَ مِنْ
عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلَّا يَظُنُّونَ ⑤

وَإِذَا تُنْتَلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ مَّا كَانَ حُجَّةَ لَهُمْ
إِلَّا أَنْ قَالُوا اسْتَوْفَا بِآيَاتِنَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑥

قُلِ اللَّهُ يُحْيِيكُمْ ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُجْمَعُكُمْ إِلَىٰ
يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ
لَا يَعْلَمُونَ ⑦

وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ
يَوْمَئِذٍ يَخْسِرُ الْمُبْطِلُونَ ⑧

وَتَرَىٰ كُلَّ أُمَّةٍ جَائِيَةً كُلُّ أُمَّةٍ تُدْعَىٰ إِلَىٰ

⑤ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਵਸ ਹੈ। ਤੇ ਉਹੋ ਮਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਜੀਵ-ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਰੱਖਦਾ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਉਹੋ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ।

ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰੀਅਤ^੧ ਵਲ ਸੌਂਦਿਆ ਜਾਏਗਾ।
ਉਸ ਦਿਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਭਰਨੀਆਂ
ਪੈਣਗੀਆਂ। ੨੯।

(ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਵੇਖੋ !)
ਇਹ ਸਾਡੀ ਪੁਸਤਕ^੨ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁਧ ਸੱਚੀ
ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਮ ਕਮਾ-
ਉਂਦੇ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਇਸ ਵਿਚ) ਲਿਖਦੇ
ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ੩੦।

ਸੋ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਭ ਕਰਮ
ਕਮਾਏ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ (ਦੀਆਂ ਠੰਡੀਆਂ
ਛਾਵਾਂ) ਹੇਠ ਰੱਖੇਗਾ ਅਤੇ ਏਹੋ ਸਪਸ਼ਟ ਸਫਲਤਾ
ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, (ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਕੀ ਮੋਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ ?
ਪਰ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ) ਤੁਸੀਂ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਦੇ
ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ
ਸੀ। ੩੨।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਸੱਚਾ ਹੈ ਅਤੇ (ਮਾਤਲੋਕ ਦੀ)
ਅੰਤਲੀ ਤਬਾਹੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏਗੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿ
ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਕਿਆਮਤ

كُنْهَ الْيَوْمَ تَجْزُونَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑩

هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ إِنَّا كُنَّا نَسْتَنِيخُ
مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑪

فَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُدْخِلُهُمْ
رَبُّهُمْ فِي رَحْمَتِهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْبَيِّنُ ⑫

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا أَفَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ
فَاسْتَكْبَرْتُمْ وَكُنْتُمْ قَوْمًا مُّجْرِمِينَ ⑬

وَأَذِ الْقِيلَ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةُ لَا رَيْبَ
فِيهَا قُلْتُمْ مَا نَدْرِي مَا السَّاعَةُ إِنْ نُظُنُّ إِلَّا ظَنًّا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੂਜੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਝੂਠਾ ਸਮਝਦੀ ਸੀ; ਪਰ ਕੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੀ? ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖ ਲਵੋ, ਤਾਂ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਈਸਾਈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਤੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਦੂਜੀਆਂ ਸ਼ਰੀਅਤਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ ਰਹੀਆਂ; ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਰੀਅਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ।

ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ? ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਭਰਮ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੩੩।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਖਰਾਬੀਆਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਓਹ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, (ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।) ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਣਗੀਆਂ (ਤੇ ਸੱਚਮੁਚ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਆ ਜਾਣਗੀਆਂ)। ੩੪।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦੇ ਬਿਆਲ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਟਿਕਾਣਾ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੫।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਮਤ-ਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤੇ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋ ਅੱਜ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਰਾਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜਤਨ ਪਰਵਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੩੬।

ਸੋ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ੩੭।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਹੀ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੩੮। (ਰਕੂਅ ੪)

وَمَا نَحْنُ بِمُستَيَقِينَ ۝

وَبَدَّالَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِءُونَ ۝

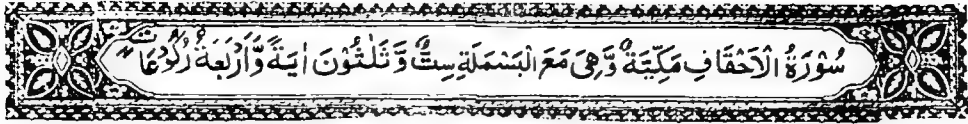
وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنسِفُكُمْ كَمَا نَسِفْنَا لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هَذَا وَمَا وَكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّنْ نَّصِيرِينَ ۝

ذِكْرُكُمْ بِأَنكُمُ اتَّخَذْتُمُ آيَاتِ اللَّهِ هُزُوًا وَعَزَّيْتُمْ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا فَالْيَوْمَ لَا يُخْرِجُونَ مِنْهَا وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ۝

وَلِلَّهِ الْحُكْمُ رَبِّ السَّمَوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

وَلَهُ الْكِبَرِيَاءُ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ۝

۝

(੪੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਹਕਾਫ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ਤਿੰਨ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੪ ਰਕ੍ਹਾ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਮੀਦ ਤੇ ਮਜੀਦ (ਉਪਮਾਯੋਗ ਤੇ ਵਡਿਆਈਯੋਗ) (ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਉਤਾਰਣਹਾਰ ਹੈ)। ੨।

حَمْدٌ ①

(ਅਰਥਾਤ) ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ, (ਅਰਥਾਤ ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੩।

تَنْزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ ②

(ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹੈ, ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਂਦਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਸਟ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹੋਂ ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ੪।

مَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُّسَمًّى وَالَّذِينَ كَفَرُوا عَمَّا أُنذِرُوا مُّعْرِضُونَ ③

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਪੂਜਦੇ ਹੋ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਸਾਜੀ ਹੈ? ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਰਚਨਾ

قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرُوْنِي مَا ذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَوَاتِ

ਵਿਚ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਹੈ? ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚੋਂ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ। ਜਾਂ ਜੇ (ਕੋਈ ਪੁਸਤਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ) ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਦੀ ਉਕਤੀ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।੫।

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੋਰ ਕਿਹੜਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਹਨਾਂ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਉਹ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਤੋਂ ਉੱਕੀਆਂ ਹੀ ਅਗਿਆਤ ਹਨ?।੬।

ਅਤੇ ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ (ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟੀ) ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।੭।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਸਪਸ਼ਟ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨਕਾਰੀ ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਚਲਿੱਤਰ ਹੈ। (ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮੰਨੀਏ?)।੮।

ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਘੜ ਲਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ (ਮੈਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੰਡ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਾਂ ਤੇ) ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦੰਡ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ

إِنِّي بَكِيْتُ مَنْ قَبْلَ هَذَا أَذْأَثَرَةٍ مِّنْ عِلْمٍ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ⑤

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَن
لَّا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَن دُعَائِهِمْ
غَفِلُونَ ⑥

وَإِذَا حُشِرَ النَّاسُ كَانُوا لَهُمْ أَعْدَاءً وَكَانُوا
بِعِبَادَتِهِمْ كَافِرِينَ ⑦

وَإِذَا نُفِخَ فِي سُرُورٍ أَيْنُنَا بَيِّنَاتٍ قَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا
لَئِنْ لَّهَآ جَاءَ هُمْ هَٰذَا سِحْرٌ مُّؤْتَمِّنٌ ⑧

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ إِنِ افْتَرَيْتُهُ فَلَا تَمْلِكُونَ
لِي مِنَ الشَّيْءِ شَيْئًا هُوَ أَعْلَمُ بِمَا تُفِيضُونَ فِيهِ ⑨

੧। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਇਸ਼ਟ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਹਿਲੀਆਂ ੧੮ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ “ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਉਸਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਤੋਂ ਉੱਕੀਆਂ ਹੀ ਅਗਿਆਤ ਹਨ।” ਉਹ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪੂਜਾ ਤੋਂ ਕੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਤੋਂ ਵੀ ਬਚਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ; ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਗਵਾਹ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੯।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਜਗ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਰਸੂਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। (ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰ ਕਈ ਰਸੂਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ) ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਕੀ ਵਰਤਾਉ ਕਰੇਗਾ? ਤੇ ਨਾ ਏਹੋ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਵਰਤਾਉ ਕਰੇਗਾ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਸ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਤੇ ਉਤਰੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਹਾਂ। ੧੦।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਹੋਈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਗਵਾਹ, ਅਰਥਾਤ (ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ") ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਜਿਹਾ ਇਕ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤਾ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ। (ਤੇ ਕੀ ਇਹ ਅਜੀਬ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਬੀਤਿਆ ਸੀ) ਉਸ ਨੇ ਤਾਂ ਬਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਤੁਸੀਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਇਆ ਹੈ) ਅਭਿਮਾਨ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ। ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ੧੧।

(ਰਕਅ ੧)

كَفَى بِهِ شَهِيدًا بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَهُوَ الْغَفُورُ
الْزَكِيمُ ⑩

قُلْ مَا كُنْتُ بِدُعَاةِ الرُّسُلِ وَمَا أَدْرِي مَا يُفْعَلُ
بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا
إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ⑩

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
وَكُفْرُتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَهِدٌ مِنْ بَيْنِي
وَأَسْرَأُ نِيلَ عَلَىٰ مِثْلِهِ فَأَمَنْ وَاسْتَكْبَرْتُمْ
إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ⑩

੬

੧ ਇਸ ਵਿਚ ਇਸਤਸਨਾ ਬਾਬ ੧੮ ਆਇਤ ੧੮ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਖੁਦਾਵੰਦ ਰੋਗਾ ਖੁਦਾ ਤੇਰੇ ਲਈ ਤੇਰੇ ਹੀ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹਾ ਇਕ ਨਬੀ ਖੜਾ ਕਰੇਗਾ।

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੰਗੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੁੰਦੀ, ਤਾਂ ਇਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਚੁੱਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਓਹ (ਨਾਕਾਮੀ ਤੇ ਕਰੋਧ ਨਾਲ) ਇਹ (ਗੱਲ) ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੁਰਾਣਾ ਝੂਠ ਹੈ (ਜੋ ਪਿਛਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਬੋਲਦੇ ਆਏ ਹਨ) । ੧੨।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਮੂਸਾ" ਦੀ ਪ੍ਰਸਤਕ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਮਿਹਰ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਸਤਕ ਹੈ; ਜੋ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਥੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਾਵੇਂ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀਆਂ ਦੇਵੇ^੧ । ੧੩।

(ਅਰਥਾਤ) ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ। ਵੇਰ ਓਹ ਇਸ ਤੇ ਡਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੀ ਹੋਣਗੇ । ੧੪।

ਓਹ ਲੋਕ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ। ਉਸ ਵਿਚ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ । ੧੫।

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا لَوْ كَانَ خَيْرًا مَّا سَبَقُونَا إِلَيْهِ وَإِذْ لَمْ يَهْتَدُوا بِهِ سَيَقُولُونَ هَذَا إِنْكَ تَدْرِيمٌ ⑩

وَمِن تَبْلِيهِ كُتِبَ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً ⑪ وَهَذَا كِتَابٌ مُصَدِّقٌ لِّسَانِكَ عَرَبِيًّا يُبَيِّنُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا وَبُشْرَى لِلْمُحْسِنِينَ ⑫

إِنَّ الَّذِينَ كَانُوا رُبِّيًّا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ⑬

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا جَزَاءٌ عَمَلِهِمْ يَفْعَلُونَ ⑭

^੧ਯਸਾਯਾ ਬਾਬ ੨੧ ਆਇਤ ੧੩ ਤੋਂ ੧੭ ਵਿਚ "ਅਰਥਾਤ" ਇਕ ਨਬੀ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਹੋਣਾ ਪਏਗਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪਏਗਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਹ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਵੀਰ ਹੀਣੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਲਈ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਜ਼ੁਲਮਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਹੱਟ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਹੋਰ ਲਾਲਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਝਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਫੇਰ ਵੱਡੀ ਔਕੜ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਜਨਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚੁੱਕਣ ਤੇ ਦੁਖ ਛੁਡਾਉਣ ਤੇ ਤੀਹ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗ ਸਨ । ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਪੂਰਨ ਜੁਆਨੀ, ਅਰਥਾਤ ਚਾਲੀ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰ ਸਕਾਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ ਕਿ ਮੈਂ ਅਜੇਹੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰ ਸਕਾਂ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਨੀਂਹ ਸਥਾਪਨ ਕਰ । ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਝੁਕਦਾ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਾਂ । ੧੬।

(ਜੋ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਗੇ), ਉਹ ਹੀ ਅਜੇਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪਰਵਾਣ ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਅਸੀਂ ਅਣਡਿਠ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ । ਉਹ ਲੋਕ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ । ਇਹ ਇਕ ਸੱਚਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਦਿ-ਕਾਲ ("ਆਦਮ" ਦੇ ਜਨਮ) ਤੋਂ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ । ੧੭।

ਅਤੇ (ਇਕ) ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ), ਜੋ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਸ਼ੋਕ ਹੈ । ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਖਬਰ ਪੱਕੇ ਭੰਗ ਨਾਲ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ إِحْسَانًا حَمَلَتْهُ
أُمُّهُ كُرْهًا وَوَضَعَتْهُ كُرْهًا وَحَمْلُهُ وَفِضْلُهُ
ثَلَاثُونَ شَهْرًا حَتَّى إِذَا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَبَلَغَ أَرْبَعِينَ
سَنَةً قَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي
أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَىٰ وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا
تَرْضَاهُ وَأَصْلِحْ لِي فِي دِينِي إِنَّي أَنَا عَبْدٌ لَكَ
وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ ①

أُولَٰئِكَ الَّذِينَ تَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَ
تَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّاتِ وَعَدَدُ
الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ②

وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أُفٍّ لَّكُمَا
اتَّعِدْنِي بِمَا أَخْرَجْتُمَنِي وَأَقَرَّتْ عَيْنِي بِالْكَرَامِ

ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। (ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ) ਅਤੇ (ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ) ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਬਾਲਕ! ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਸ਼ੰਕ ਹੈ। ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈ। ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬਚਨ ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਤੇ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ੧੮।

ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ—ਓਹਨਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ—ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਪੂਰੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਘਾਟਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ੧੯।

ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪਦਵੀਆਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦੇ ਸਕੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ੨੦।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ (ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਇਨਾਮ ਮੁਕਾ ਚੁੱਕੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਜਿੰਨਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਸੀ, ਉਠਾ ਚੁੱਕੇ ਹੋ। ਸੋ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ

مِنْ قَبْلِ رَهْمًا يَسْتَعِينُ اللَّهَ وَيَلِكْ
أَمِنْ إِنَّ وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا يَقُولُ مَا
هَذَا إِلَّا سَاطِرُ الْأَوَّلِينَ ⑩

أُولَئِكَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أَمْرٍ قَدْ
خَلَقْتُ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ إِنَّهُمْ
كَانُوا خَاسِرِينَ ⑪

وَلِكُلِّ دَرَجَةٍ مِمَّا عَمِلُوا وَلِيُوفيَهُمْ أَعْمَالُهُمْ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ⑫

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلْهَبَتْكُمْ
طَبِئَتُكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا وَاسْتَمْتَعْتُمْ بِهَا

¹ ਏਥੇ ਸੁਰਤ ਸਥਾਨ ਦੀ ਆਇਤ ੧੫ ਵੀਂ ਟੁਕ।

ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੨੧।

ਅਤੇ (ਹੇ ਨਬੀ!) "ਆਦ" ਦੇ ਭਰਾ, (ਅਰਥਾਤ "ਹੂਦ") ਨੂੰ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰੋ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਅਹਿਕਾਫ਼^੧ ਵਿਚ ਡਰਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ("ਹੂਦ") ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਨਬੀ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਪਰਗਟ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਏਹੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪੂਜਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਦਿਨ^੨ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹਾਂ। ੨੨।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਵਲ ਵਿਸ ਲਈ ਆਇਆ ਹੈਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ-ਦੇਵਾਂ (ਦੀ ਪੂਜਾ) ਤੋਂ ਹਟਾ ਦੇਵੇਂ। ਜੇ ਏਹੋ ਗੱਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਚਾ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੰਦਾ ਹੈਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਲ ਲੈ ਆ। ੨੩।

("ਹੂਦ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚਾ ਗਿਆਨ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਕੱਲ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਤੁਹਾਡੇ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਦੇ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਪਾਈ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਅਗਿਆਨੀ ਜਾਤੀ ਹੋ। ੨੪।

فَالْيَوْمَ نَجْزِيكَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنْتَ تَسْتَكْبِرُ
فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِنَّا كُنَّا تَفْسُقُونَ ⑥

وَإِذْ كُنَّا آخَا عَادَ إِذْ أَنْذَرْنَاهُ بِالْأَحْقَافِ
وَقَدْ خَلَّى التَّنُورَ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ
أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ
يَوْمٍ عَظِيمٍ ⑦

قَالُوا أَجِئْتَنَا لِنَأْفِكَنَّكَ عَنْ إِلَهِنَا فَأَتَيْنَا بِمَا
تَوَدُّنَا إِنَّ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِينَ ⑧

قَالَ إِنَّمَا أَوْلَمْتُ عِنْدَ اللَّهِ ۖ وَأُبَيِّنُكُمْ مَا أُزِيلُ
بِهِ وَلَكِنِّي أَرْسَلْتُكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ⑨

^੧"ਆਹਕਾਫ਼" ਪਦ "ਹਿਕਾਫ਼" ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਰੋਤ ਦਾ ਉੱਚਾ ਟਿੱਲਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਉਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਅੰਤ ਦੇ ਕਾਰਣ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਓਹ ਹਰੀ ਭਰੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਹਨੇਰੀ ਦਾ ਖਖੜ ਝੁੱਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਸੱਤ ਰਾਤ ਦਿਨ ਤਕ ਝੁੱਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। (ਸੂਰਤ ਅਲ ਹਾਕਾ ਰ: ੧) ਅਤੇ ਇਸ ਹਨੇਰੀ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਰੋਤ ਦੇ ਟਿੱਲੇ ਬਣ ਗਏ ਸਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਉਹ ਜਾਤੀ ਦਬੀ ਗਈ ਸੀ।

^੨ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਛੋਟਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਵੱਡਾ ਹੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ "ਯੋਮਿ ਅਜ਼ੀਮ" ਵੱਡਾ ਦਿਨ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਦਿਨ ਮੁੱਕਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਰਦਾ।

ਪਰ ਜਦ ਉਸ ਜਾਤੀ ਨੇ ਇਸ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਇਕ ਬੱਦਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਵਲ ਵਧਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੱਦਲ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਵਰਖਾ ਵਰਾਏਗਾ। (ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ; ਕਿ) ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਹ (ਕਸ਼ਟ) ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਛੇਤੀ ਮੰਗ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। (ਇਹ) ਇਕ ਹਨੇਰੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਲੁਪਤ ਹੈ। ੨੫।

ਇਹ ਹਨੇਰੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਜਾਏਗੀ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਦਿਸਦੇ ਸਨ, (ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਹੇਤ ਹੇਠ ਦੱਬੀ ਗਈ ਸੀ।) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਡ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੨੬।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, (ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਦੇਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ।) ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਓਹ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ੨੭। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨਗਰੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ — ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਹਨ — ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ

فَلَمَّا رَأَوْهُ عَارِضًا مُّسْتَقْبِلَ أَوْدِيَّتِهِمْ
قَالُوا هَذَا عَارِضٌ نَّحْنُ بَلْ هُوَ
مَا اسْتَجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ ٢٥

تَذَمَّرُ كُلُّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا فَاصْبِرْ أَلَا يَرَى
إِلَّا أَسْكِتُهُمْ كَذَلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ٢٦

وَلَقَدْ مَكَّنَّهُمْ فِينَا إِنْ مَكَّنَّاكُمْ فِيهِ وَجَعَلْنَا
لَهُمْ سَبْعًا وَابْتِصَارًا وَافْدًا كَفَمَّا غَنَى عَنْهُمْ
سَبْعُهُمْ وَلَا ابْتِصَارَهُمْ وَلَا افْدَتُهُمْ مِنْ شَيْءٍ
إِذْ كَانُوا يَحْجُدُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَحَاقَ بِهِمْ تَاكَاوُؤُهَا
بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ ٢٧

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِنَ الْقُرَىٰ وَصَرَفْنَا

ਅਸੀਂ (ਆਪਣੇ) ਚਮਤਕਾਰ ਵੱਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ (ਏਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਦੇ ਸ੍ਰੋਤ !) ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਣ ।੨੮।

الْأَيِّتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ⑩

ਫੇਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਸ ਲਈ ਇਸ਼ਟ ਬਣਾ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਬਣਾ ਦੇਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ? ਸਗੋਂ ਓਹ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਓਹਨਾਂ (ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ) ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ । ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੂੜ ਤੇ ਕਪਟ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ ।੨੯।

فَلَوْلَا نَصْرُهُمُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ قُبُلًا
إِبْرَهَٔ بَلْ ضَلُّوا عَنْهُمْ وَرَزَّيْكَ إِنْكُفُّهُمْ وَمَا كَانُوا
يَقْتَرُونَ ⑪

ਅਤੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੋਰੇ ਵਲ ਮੋੜ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸੀ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸੁਣਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸਨ । ਸੋ ਜਦ ਓਹ (ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ) ਆਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਚੁਪ ਹੋ ਜਾਓ । ਫੇਰ ਜਦ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਪਰਤ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ।੩੦।

وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِنَ الْجِنِّ يَتَّبِعُونَ الْقُرْآنَ
فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنْصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَى
قَوْمِهِمْ مُنْذِرِينَ ⑫

(ਅਰਥਾਤ) ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ ! ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਸੁਣੀ ਹੈ ਜੋ "ਮੂਸਾ" ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ (ਧਰਮ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੀ ਹੈ

قَالُوا يَقَوْمَانَا إِنَّا سَمِعْنَا كُتُبًا أَنْزَلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ "ਜਿੰਨ" ਪਦ ਅਲੰਕਾਰਕ ਹੈ, ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਇਕ ਵਫਦ ਬਾਰੇ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਇਹ ਯਹੂਦੀ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਪਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਏ ਸਨ । ਏਹ ਲੋਕ ਚੁੱਕਿ ਦੂਰੋਂ ਆਏ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਲੁਕ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਅਰਬ ਦੇ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ । (ਫਤਹੁਲ ਬਿਆਨ ਜਿਲਦ ੮ ਪੰਨਾ ੨੫੫)

ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਵਲ, ਅਰਥਾਤ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲੱਕਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦੀ ਹੈ। ੩੧।

ਹੇ ਸਾਡੀ ਜਾਤੀ! ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਨਵੇਂ ਪੁਸਤਕ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਪਰਵਾਣ ਕਰੋ ਅਤੇ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਵੇਗਾ। ੩੨।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਬੁਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਅਜੋਹੇ ਲੋਕ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਰਾਹੀਏ ਹਨ। ੩੩।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਰਚੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। (ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਰਚੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਕਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ?) ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹੈ ਕਿ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ ਹਰੇਕ (ਇਛਤ) ਗੱਲ ਤੇ (ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਮਰਥ ਹੈ। ੩੪।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦਿਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ? ਓਹ ਇਹ

مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُّسْتَقِيمٍ ۝

يَقُومَنَّ أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُجْزِلَكُمْ مِنْ عَذَابِ النَّارِ ۝

وَمَنْ لَا يُجِبْ دَاعِيَ اللَّهِ فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءُ أُولَئِكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝

أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَتَّخِذْ لِنَفْسِهِ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ خَلْقٌ يَخْلُقُ بِهِمْ يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ الْمَوْتُ بِلَاءَ إِنْهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝

وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ أَلَيْسَ هَذَا

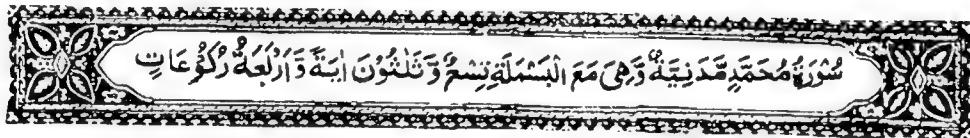

ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ! (ਇਹ ਇਕ ਨਿਰੋਲ
ਸੱਚਾਈ ਹੈ।) ਤਾਂ (ਅੱਲਾਹ) ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ
ਚੰਗਾ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਸ਼ਟ
ਭੋਗੋ। ੩੫।

ਸੇ (ਹੇ ਨਬੀ !) ਤੂੰ ਵੀ (ਦਿਸ਼ੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਸਬਰ ਕਰ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਕੇ ਇਰਾਦੇ ਵਾਲੇ ਰਸੂਲ (ਤੋਥੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ) ਸਬਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ
ਵਾਸਤੇ (ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਕਰ) ਕਿ ਉਹਨਾਂ
ਉੱਤੇ ਛੇਤੀ ਕਸ਼ਟ ਆਵੇ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਉਹ ਨੀਅਤ
ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਅਜਿਹਾ
ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਾਣੇ, ਉਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਬਹੁਤ
ਥੋੜ੍ਹਾ ਸਮਾਂ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ (ਉਹਨਾਂ ਇਨਕਾ-
ਰੀਆਂ ਲਈ) ਕੇਵਲ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ
ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮਨਮੁਖ ਜਾਤੀ
ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ
ਸਕਦਾ। ੩੬। (ਰਕੂਅ ੪)

بِالْحَقِّ قَالُوا بَلَىٰ وَرَبِّنَا قَالَ فَذُوقُوا الْعَذَابَ
بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ ①

فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعُزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا
تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ
لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنْ نَّهَارٍ بَلِغْ فَنَّهُلُ يَهْلُكَ
إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ ②

(੪੭) ਸੂਰਤ-ਮੁਹੰਮਦ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੩੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੪ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।੨।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਕਰਮ ਕਮਾਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ (ਗਿਆਨ ਹਜ਼ਰਤ) "ਮੁਹੰਮਦ" (ਸਾਹਿਬ) ਤੇ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਇਹ ਮੰਨ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਏਹੋ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਸੱਚਾਈ ਹੈ । ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ ਢਕ ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ (ਵਰਤ-ਮਾਨ) ਹਾਲਤ ਸੁਆਰ ਦੇਵੇਗਾ ।੩।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕਪਟ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗੇ ਸਨ । ਅੱਲਾਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ (ਅਸਲ) ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ।੪।

ਸੋ (ਹੁਣ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਰਣਭੂਮੀ ਵਿਚ ਮਿਲੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਭੰਨੋ;^੧ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਰਤ ਵਗਾ ਚੁੱਕੋ, ਤਾਂ ਖੂਬ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਾਂ ਕੱਸ ਲਓ । ਫੇਰ

الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ أَصْلَ
أَعْمَالِهِمْ ①

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَآمَنُوا بِمَا نُزِّلَ
عَلَيْ مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ لَا كُفْرَ عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَأَصْلَحَ بَالَهُمْ ②

ذَلِكَ بِأَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اتَّبَعُوا الْبَاطِلَ وَأَنَّ الَّذِينَ
آمَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ
لِلنَّاسِ أَمْثَالَهُمْ ③

فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ
حَتَّى إِذَا أَغْنَمْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَثَاقَ فَإِمَّا

^੧ਕਈ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਬਾਰੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਜ ਵੀ ਜਗ ਵਿਚ ਜੋਗਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਹਰੇਕ ਜੋਗ ਵਿਚ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਏ ਸਿਪਾਹੀ ਆਪਣੇ ਵੇਰੋਆਂ ਦੀਆਂ ਧੋਣਾਂ ਤੀਨਦੇ ਹਨ । ਜੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਲ ਸੀ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਿਉਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ? ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਨਰਮੀ ਦੀ ਇੰਨੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਆਇਤ ਨਾ ਉਤਾਰੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋਗ ਸਮੇਂ ਵੀ ਵੇਰੀ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨਾ ਅਯੋਗ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜਾਂ ਤਾਂ ਉਪਕਾਰ ਕਰ ਕੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ) ਤੇ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਜੰਗ ਦਾ ਹਰਜਾਨਾ ਲੈ ਕੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ); ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਲੜਾਈ ਆਪਣੇ ਹਥਿਆਰ ਸੁੱਟ ਦੇਵੇ, (ਅਰਥਾਤ ਉੱਕੀ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਏ।) ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਆਪ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਂਦਾ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹੋ ਯੋਗ ਜਾਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਕਈਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰੇ। ਜੇ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਏਗਾ। ੧੫।

ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲਤਾ ਵਲ ਲੈ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਸੁਆਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੬।

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੧੭।

ਹੇ ਸਰਧਾਲੂਓ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਪੱਕਿਆ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੮।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਸ਼ੋਕ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੯।

ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰੀ ਗਈ (ਬਾਣੀ) ਨਾਲ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ੧੦੦।

مَتَّأً بَعْدُ وَإِنَّا فِدَاءٌ عَنْ تَصْعِ الْحَرْبِ
أَوْ رَاهِبًا ذَلِكَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَانْتَصَرَ
مِنْهُمْ وَكَانَ لِبَلَاءِ بَعْضِكُمْ بِبَعْضٍ وَالَّذِينَ
الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَلَنْ يُضِلَّ
أَعْمَالَهُمْ ⑤

سَيَهْدِيهِمْ وَيُصْلِحْ بَالَهُمْ ⑥

وَيُدْخِلُهُمُ الْجَنَّةَ عَرَفَهَا لَهُمْ ⑦

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَ
يُخْرِجْ أَقْدَامَكُمْ ⑧

وَالَّذِينَ كَفَرُوا تَعَسَّ لَهُمْ وَالْأَعْمَالُ لَهُمْ ⑨

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أُنزِلَ اللَّهُ
فَاجْطِ أَعْمَالَهُمْ ⑩

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਧਰਮ ਦੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਚੁਨਾਵੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਹਾਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮੁਹਤਾਜ ਹਨ।

ਓਹ ਦੇਸ ਦਾ ਰਟਨ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਕਿ ਓਹ ਵੇਖ ਸਕਣ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਬੀਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਹਾ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੋਇਆ ਸੀ? ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੧।

ਇਹ (ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ) ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਸਹਾਇਕ ਹੈ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੧੨। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅੱਲਾਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਉਸ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹ ਕੁਝ ਸੰਸਾਰਕ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਣ-ਪੀਣਗੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਪਸ਼ੂ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੩।

ਅਤੇ ਬੇਅੰਤ ਨਗਰੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸਨ, ਜੋ ਤੇਰੀ ਇਸ ਨਗਰੀ ਤੋਂ—ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੈਨੂੰ ਕੱਢ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ—ਵਧੇਰੇ ਬਲਵਾਨ ਸਨ। (ਫੇਰ ਵੀ) ਅਸੀਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬਲਵਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਿਆ ਸੀ। ੧੪।

ਕੀ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਕ (ਪੱਕੀ) ਦਲੀਲ ਤੇ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ? ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਹੋਵੇ? ੧੫।

أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ دَمَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلِلْكَافِرِينَ أَمْثَالُهَا ⑩

ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ ⑪

إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَنَبَّهُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ وَالنَّارُ مَثْوًى لَهُمْ ⑫

وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ هِيَ أَشَدُّ قُوَّةً مِنْ قَرْيَتِكَ الَّتِي أَخْرَجْتِكَ أَهْلُكُنْهُمْ فَلَا نَاصِرَ لَهُمْ ⑬

أَفَنْ كَانَ عَلَى بَيْتِهِ مِنْ دُونِ كُنُوزِهِ لَهُ سُوءٌ عَلَيْهِ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ ⑭

ਸੰਜਮੀਆਂ ਨਾਲ ਜਿਸ ਸਵਰਗ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, (ਉਸ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਗੰਦਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਦੁਧ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੁਆਦ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇਗਾ, (ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਿਗੜੇਗਾ) ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਪੀਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸੁਆਦਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀਆਂ ਸ਼ਹਿਦ ਦੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ (ਫਲ ਤੇ) ਮੇਵੇ ਮਿਲਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਮਿਲੇਗੀ। (ਕੀ ਇਹ ਸਵਰਗਗਾਮੀ) ਉਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਜੋਹੋ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਅੱਗ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਯੋਗ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਤੱਤਾ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਾਂ ਵਚ ਸੁੱਟੇਗਾ। ੧੬।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਲ ਕੰਨ ਧਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਉਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਗਿਆਨੀ-ਜਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ (ਰਸੂਲ) ਨੇ ਹੁਣੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ਸੀ? ਉਹ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੁਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੭।

مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ
مِّنْ مَّاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِّنْ لَّبَنٍ لَّمْ يَتَغَيَّرْ
طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِّنْ خَمْرٍ لَّذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ
مِّنْ عَسَلٍ مُّصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ
وَمَغْفِرَةٌ مِّن رَّبِّهِمْ كُنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ
وَسُقُوا مَاءً حَمِيماً فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ ⑤

وَمِنْهُمْ مَّن يَسْتَمِعُ إِلَيْكَ حَتَّى إِذَا خَرَجُوا مِنْ
عِنْدِكَ قَالُوا لِلَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ مَاذَا قَالَ أَنَّى
أُولَئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا
أَهْوَاءَهُمْ ⑥

⑤ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਹੱਤਾ” ਪਦ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਕਈ ਥਾਈਂ “ਵਾਉ” ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ “ਪਰ” ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਿ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਯੋਗ ਸੰਜਮਤਾ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ੧੮।

ਜੇ ਉਹ ਕੇਵਲ ਅੰਤਲੀ ਘੜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਅਚਣਚੇਤ ਆ ਜਾਏ। ਜੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਤਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਆ ਪੁੱਜੇਗੀ, ਤਾਂ (ਦੱਸੋ ਕਿ) ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕੇਗੀ?। ੧੯।

ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਜੋ (ਤੇਰੀ ਇਨਕਾਰੀ ਜਾਤੀ ਨੇ) ਪਾਪਾਂ ਕਮਾਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦਾ ਰਹੁ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਦਾ ਰਹੁ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਥਾਂ ਠਹਿਰਣ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੦। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਉਂ (ਇਸ ਤੋਂ) ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸੂਰਤ^੨ ਨਹੀਂ ਉਤਰਦੀ, (ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੰਗ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ) ਜੋ ਜਦ ਕੋਈ ਅਜਿਹੇ ਪੱਕੇ (ਹੁਕਮਾਂ ਭਰਪੂਰ) ਸੂਰਤ ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ

وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى وَآتَاهُمْ تَقْوَاهُمْ ۝

فَهُلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنَّى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرُهُمْ ۝

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ ۝

وَيَقُولُ الَّذِينَ آمَنُوا لَوْلَا نَزَّلَتْ سُورَةٌ فَإِذَا نَزَّلَتْ سُورَةٌ فَتُحَكَّمَةٌ وَذَكَرَ

^੧ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਫਤਹ ਦੀ ਆਇਤ ੩੩ ਦੀ ਟੁਕ ਤੇ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਜਿਲਦ ੬, ਆਦਿ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਅਤ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੀ ਇੰਨੀ ਲਾਲਸਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਉਡੀਕਵਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਉਤਰੇ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ, ਪਰ ਕਪਟੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਕੁਰਬਾਨੀ ਵਾਲਾ ਹੁਕਮ ਉਤਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਮੌਤ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੈ, ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੇਰੇ ਵਲ ਅਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਵਾਂਗ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਛਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਤਥਾਹੀ ਨੀਅਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ੨੧।

(ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਢੰਗ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਫੇਤੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ) ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਨਾ ਤੇ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਭਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਾਉਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ, (ਅਰਥਾਤ ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਪੈਂਦੀ,) ਤਾਂ ਜੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸੱਚੇ ਬਣਦੇ, (ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਆਗਿਆਕਾਰੀ) ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਤੋੜ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦੇ) ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੀ ਸੀ। ੨੨।

ਸੋ ਕੀ ਇਹ ਗੱਲ ਨੇੜੇ^੧ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਮੱਥ ਲਓ, ਤਾਂ (ਫੇਰ ਵੀ) ਦੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਦ ਮਚਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਜਾਓ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸੰਬੰਧ ਤੋੜ ਦਿਓ। ੨੩।

ਏਹ ਏਹੋ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ੨੪।

ਉਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਅਜੇਹੇ ਜੰਦਰੇ

فِيهَا الْقِتَالُ رَأَيْتَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ نَظَرَ الْمَغْشِيِّ
عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَأُولَئِكَ لَهُمْ

طَاعَةٌ وَقَوْلٌ مَعْرُوفٌ فَإِذَا عَزَمَ الْأَمْرُ فَلَوْ
صَدَقُوا اللَّهَ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ ۝

فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ
وَتَقَطَّعُوا أَرْحَامَكُمْ ۝

أُولَئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى
أَبْصَارَهُمْ ۝

أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅਜਿਹੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਜੋ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਟੱਡੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

^੨ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਇਹ ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸਲਾਮੀ ਜੰਗਾਂ ਫਸਾਦ ਨਹੀਂ ਮਚਾਉਂਦੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਜੇ ਏਹ ਜੰਗਾਂ ਨਾ ਲੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਮਜ਼ਲੂਮਾਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ, ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫਸਾਦ ਮਚ ਜਾਂਦਾ। ਸੋ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਅਜਿਹੀ ਉੱਤਮ ਜੰਗ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਵਜ਼ ਗਏ ਹਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ
ਹੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਹਨ^੧। ੨੫।

ਓਹ ਲੋਕ—ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਬੇਮੁਖ
ਹੋ ਗਏ ਹਨ;—ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਕੁਕਰਮ ਸੋਹਣੇ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ (ਬੁਠੀਆਂ) ਆਸਾਂ ਦੁਆਈਆਂ ਹਨ। ੨੬।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ (ਹੋਇਆ) ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ
ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਾ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ
ਤਕ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ
ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕੁਝ-ਕੁ ਗੱਲਾਂ^੨ ਵਿਚ ਆਗਿਆਕਾਰੀ
ਕਰਾਂਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਭੇਤਾਂ ਦਾ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੭।

ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੀ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ
ਕਿ ਜਮਦੂਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਾਣ ਕਢ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ
(ਤੇ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਪਿੱਠਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਰੜੇ ਮਾਰ
ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ੨੮।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ
ਨੇ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੋਂ
ਬਣ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਤੋਂ ਘ੍ਰਿਣਾ ਕਰਨ
ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ
ਅਜਾਈ^੩ ਗੁਆ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ੨੯। (ਰਕੂਅ ੩)

ਕੀ ਓਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੈ,
ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ
ਵਿਚ ਭਰੀ ਈਰਖਾ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ
ਕਰੇਗਾ?। ੩੦।

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدُّوا عَلَىٰ أَدْبَارِهِمْ مِن بَعْدِ مَا
تَبَيَّنَ لَهُمُ الْهُدَىٰ الشَّيْطَانُ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمْلًا
لَّهُمْ ۝

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لِلَّذِينَ كَرِهُوا مَا نَزَّلَ اللَّهُ
سُطُورًا فِي بَعْضِ الْأُمُورِ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ
إَسْرَارَهُمْ ۝

فَكَيْفَ إِذَا تَوَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ
وَأَدْبَارَهُمْ ۝

ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ اتَّبَعُوا مَا اسَخَطَ اللَّهُ وَكَرِهُوا
رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ ۝

أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّنْ يُخْرِجَ
اللَّهُ أَضْعَافَهُمْ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਜੰਦਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਮਾਰੇ, ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰ ਕੇ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਵਜ਼ ਗਏ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਕ ਹੱਦ ਤਕ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਦਿਆਂਗੇ। ਹਾਂ, ਜੇ ਫਸ ਹੀ ਗਏ, ਤਾਂ ਮਜਬੂਰ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਅਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਯੋਗ ਸਮਝਦੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਅੱਗੇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨੁਹਾਰ ਤੋਂ ਹੀ ਪਛਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ (ਹੁਣ ਵੀ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦੇ ਢੰਗ ਤੋਂ ਪਛਾਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈਏ^੧, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਦਰਲੀ ਹਾਲਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰ ਪਰਖ ਕਰਾਂਗੇ। ੩੨।

ਜੇ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ) ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ, ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਹ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਗੁਆ ਦੇਵੇਗਾ। ੩੩।

ਹੇ ਸਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਨਾ ਗੁਆਓ। ੩੪।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹ ਇਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ੩੩ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ੩੫।

وَلَوْ نَشَاءُ لَرَبَّيْنَاهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ
بِسِينَتِهِمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ ①

وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ بِتِلْكَ أَلَمِ الْجَهْدِ مِنْكُمْ وَ
الصَّبْرِ ② وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ ③

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ
شَاءَ الرَّسُولُ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّ لَهُمُ الْهُدَى
لَنْ يَضُرُّوا اللَّهَ شَيْئًا وَيَخِطُّ أَعْمَالَهُمْ ④

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ
وَلَا تَبْطُلُوا أَعْمَالَكُمْ ⑤

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ
مَاتُوا وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ⑥

^੧ਅਰਥਾਤ—ਪਰਗਟ ਨਾ ਕਰ ਦੇਈਏ।

ਸੋ ਹੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਕਾਇਰ ਨਾ ਬਣ ਜਾਓ ।
ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਸੁਲਹ^੧ ਵਲ ਸੱਦਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ
ਵਿਓ । ਓੜਕ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਥਲ ਹੋਵੋਗੇ, ਅਰਥਾਤ
ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੋ ਅਤੇ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ
ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਤਵਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਆਉਣ
ਦੇਵੇਗਾ । ੩੬।

ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਕੇਵਲ ਇਕ ਖੇਡ-
ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੇ ਸੁਪਨੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ ਸੰਜਮੀ ਬਣ ਜਾਓ, ਤਾਂ
ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਫਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ
ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੁਹਾਥੋਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ । ੩੭।
ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੁਹਾਥੋਂ ਮੰਗੇ ਤੇ
(ਇਸ ਤੋ) ਜ਼ੋਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕੰਜੂਸੀ ਤੋਂ ਕੰਮ
ਲਵੋਗੇ । ਓਹ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਦੀ ਸਾਰੀ
ਬੁਰਾਈ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ । ੩੮।

ਸੁਣੋ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹ ਲੋਕ ਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ
ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ
ਵਿਚ ਖੁਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹੋ । ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਕੰਜੂਸੀ ਤੋਂ ਕੰਮ
ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੰਜੂਸੀ ਤੋਂ ਕੰਮ
ਲਏਗਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰੇਗਾ^੨ ।
ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ
ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਹੋ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ
ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਤੁਹਾਡੀ ਥਾਂ ਇਕ
ਹੋਰ ਜਾਤੀ ਵਟਾ ਕੇ ਲੈ ਆਏਗਾ^੩ ਅਤੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ
ਵਾਂਗ (ਕਾਇਰਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ) ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ । ੩੯।
(ਰਕਅ ੪)

فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلَامِ وَأَنْتُمْ الْاَظْلَمُونَ
وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَبْرُكُمْ أَعْمَالَكُمْ ③

إِنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ
وَإِنْ تَوَفَّيْتُمْ وَتَتَّقُوا يُؤْتِكُمْ أَجْرَكُمْ
وَلَا يَسْأَلْكُمْ أَمْوَالَكُمْ ④

إِنْ يَسْأَلْكُمْ هَآؤُلَاءِ فِيْ حِفْظِكُمْ بَخِلُوا وَيُخْرِجْ
أَصْفَانَكُمْ ⑤

هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ تُدْعَوْنَ لِتُنفِقُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخُلُ وَمَنْ
يَبْخُلْ فَإِنَّمَا يَبْعَثْ عَنْ نَفْسِهِ وَاللَّهُ الْغَنِيُّ
وَأَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا سَتُبَدَلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ
ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ ⑥

^੧ ਇਸਲਾਮ ਸੁਲਾਹ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਵੀ ਰੋਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਇਰ ਬਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ !
ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਹੀ ਕਾਇਰਤਾ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੀ ਸੁਲਹ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਮੁਖ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ ।

^੨ ਅਰਥਾਤ—ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁੰਨ ਤੇ ਫਲ ਤੋਂ ਕੋਰਿਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ।

^੩ ਇੱਥੇ “ਸੁੱਮਾ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਫੇਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ “ਸੁੱਮਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਤੇ” ਵੀ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਇਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

(੪੮) ਸੂਰਤ-ਅਲ-ਫਤਹ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੩੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੪ ਰਕੂਆ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਫਤਹ ਬਖਸ਼ੀ
ਹੈ। ੨।

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ لَكَ فَتْحًا مُبِينًا ②

ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ^੧ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇਰੇ
ਬਾਰੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਉਹ ਪਾਪ ਵੀ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਕਮਾਏ
ਗਏ ਸਨ, ਢਕ ਲਏਗਾ ਤੇ ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਕਮਾਏ
ਨਹੀਂ ਗਏ, (ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਚਲ ਕੇ ਕਮਾਏ ਜਾਣ ਦੀ
ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ) ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਢਕ ਲਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ
ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਪੂਰਨ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਤੇਨੂੰ
ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਈ ਰੱਖੇਗਾ। ੩।

لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ
وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَ
يَهْدِيكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ③

^੧ਇਹ ਸੂਰਤ “ਸੁਲਹ ਹੁਦੈਬੀਆ” ਬਾਰੇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਫਤਹ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ “ਹੁਦੈਬੀਆ” ਦੀ ਸੁਲਹ; ਜਿਸ ਵਿਚ “ਅਰਬ” ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕਬੀਲੇ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸੰਧੀ ਪੜ੍ਹ ਕਰਨਗੇ! ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਅਤੇ ਜੋ ਭੁੱਲਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਰਬ ਲੋਕ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਣ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਵੀ ਜੋ ਉਹ “ਹੁਦੈਬੀਆ” ਦੀ ਸੁਲਹ ਤੋਂ ਅਗਰੇ ਤੇ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚਾਲੇ ਕਰਨਗੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕੰਢੀ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਥੇ ਵੀ “ਜੰਬ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਤਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ “ਜੰਬ” ਦਾ ਭਾਵ ਆਪ ਦਾ ਕੀਤਾ ਪਾਪ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਆਪ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ “ਅਰਬ” ਕਬੀਲਿਆਂ ਜਾਂ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਇਨ-ਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਪਾਪ ਹੈ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇਰੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਹਾਇਤਾ
ਕਰੇਗਾ। ੪੮।

ਉਹੋ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ
ਉੱਤੇ ਧੀਰਜ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੀ
ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ,
ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੋਰ ਸ਼ਰਧਾ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੋ ਜਾਏ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ
ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੪੯।

(ਇਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ) ਇਸ
ਲਈ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ
ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ
ਵਾਸਾ ਦੇ ਸਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ
ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਸਦਾ ਹੀ
ਰਹਿਣਗੇ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮਿਟਾ
ਦੇਵੇ^੧ ਅਤੇ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ
ਹੈ। ੫੦।

ਅਤੇ ਤਾਂ ਜੁ ਕਪਟੀ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਕਪਟੀ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ
ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ
ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਬਦਗੁਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਸ਼ਟ^੨ ਦੇਵੇ।
ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਚੱਕਰ ਆਏਗਾ
ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ (ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ
ਹੋਵੇਗੀ, ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦਰਗਾਹੋਂ ਦੂਰ

وَيُنْصِرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَظِيمًا ⑤

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ السَّكِينَةَ فِي قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ
لِيُذْأِدُواْ إِيمَانَهُمْ مَّعَ إِيمَانِهِمْ وَلِلَّهِ جُنُودُ
السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ⑥

لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَيُكَفِّرُ عَنْهُمْ
سَيِّئَاتِهِمْ وَكَانَ ذَلِكَ عِنْدَ اللَّهِ فَوْزًا عَظِيمًا ⑦

وَيُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ
وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّالِمِينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءَ عَلَيْهِمْ ذِئْرَةُ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਸਰਧਾ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਇਕ ਤਾਂ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਇਨਾਮ ਵਧ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਓਹ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਪਟੀ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਕਪਟੀ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਤਾਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਭੋਲ ਜਾਣਗੇ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਉਲਟਾ ਹੀ ਨਿਕਲਿਆ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਏ। ਸੋ ਕਪਟੀਆਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸਤਨ-ਕੁਤੂਨ ਤੇ ਛੋਟ ਹੋਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਬਦਗੁਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਣੀਆਂ ਭਾਂਦਾਂ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾਉਣਗੀਆਂ।

ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਨੇ ਨਰਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਤ ਭੈੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਜਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੮।

ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਤੇਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਗਵਾਹ ਤੇ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ) ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ੯।

ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰ ਸਕੋ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰ ਸਕੋ ਤੇ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਮ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਸਕੋ। ੧੦।

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਰੋਗੀ "ਬੇਅਤ" ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਨਿਰੋਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ "ਬੇਅਰ" ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੱਥ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਹੈ। ਜੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਤੋੜੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਉਸ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ—ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਤੋੜ ਨਿਭਾਵੇਗਾ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵਲ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੧। (ਰਕੂਅ ੧)

السَّوْدَ وَعَضَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ
جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا ⑦

وَلِلَّهِ جُنُودُ السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا
كَرِيمًا ⑧

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَهِيدًا وَ مُبَشِّرًا
وَنَذِيرًا ⑨

لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُعَزِّرُوهُ وَتُوَقِّرُوهُ وَ
تُسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ⑩

إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ
فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى
نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهِ اللَّهُ فَمِنْهُ
أَجْرٌ عَظِيمٌ ⑪

⑪

ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਇਹ ਨੇਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਕਈ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਣਨ ਹੋਏ 'ਨਾਂਵਾਂ' ਦੀ ਥਾਂ ਇੱਕੋ 'ਪੜਨਾਵ' ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਉਸ ਪੜਨਾਵ ਨੂੰ ਇਕ ਨਾਲ ਤੇ ਕਦੇ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ "ਤੁਅੱਜਿਰੂਹੁ" ਵਿਚ 'ਹੁ' ਪੜਨਾਵ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਹੈ ਤੇ "ਤੁਵੱਕਿਰੂਹੁ" ਵਿਚ 'ਹੁ' ਪੜਨਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੋਹਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ "ਤੁਸੱਬਿਹੂਹੁ" ਵਿਚ 'ਹੁ' ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਹੈ। ਜਾਣੇ ਪੜਨਾਵ ਤਾਂ ਇੱਕ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅੱਤ ਅੱਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨਾਲ ਹੈ; ਕਦੇ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਤੇ ਕਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ।

ਪੇਂਡੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਬਹੁਤ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸਾਡੇ ਪਰਵਾਰ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਰੁਝਾਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ (ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਫ਼ਰ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇ ਸੀ) ਜੋ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਉਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੇ ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਚਾਹੇ, ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਵਿਅਕਤੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ? ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਸਗੋਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੨।

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਭਰਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਸਲਾਮਤੀ ਨਾਲ ਪਰਤ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਸੋਹਣੀ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸੀ ਗਈ ਸੀ (ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ), ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ) ਭੇਡੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸੀ; (ਹਾਲਾਂਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ) ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਸੀ। ੧੩।

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ (ਉਹ ਇਹ

سَيَقُولُ لَكَ الْمُخَلَّفُونَ مِنَ الْأَعْرَابِ شَغَلَتْنَا أَمْوَالُنَا وَأَهْلُونَا فَاسْتَغْفِرْ لَنَا يَقُولُونَ بِآيَاتِنَا مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ قُلْ مَنْ يَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا إِنْ أَرَادَ بِكُمْ ضَرًّا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ نَفْعًا بَلْ كَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ⑩

بَلْ ظَنَنْتُمْ أَنْ لَنْ يَنْقَلِبَ الرَّسُولُ وَالْمُؤْمِنُونَ إِلَى أَهْلِيهِمْ أَبَدًا وَزُيِّنَ ذَلِكَ فِي قُلُوبِكُمْ وَظَنَنْتُمْ ظَنَّ السَّوْءِ وَكُنْتُمْ قَوْمًا بُورًا ⑪

وَمَنْ لَمْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَعِيرًا ⑫

^੨ਅਰਥਾਤ—“ਤਬੂਕ” ਦੀ ਜੰਗ। ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰ ਇਸ ਨੂੰ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਤੇ ਘਟਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ “ਤਬੂਕ” ਦੇ ਯੁੱਧ ਤੇ ਘਟਾਇਆ ਹੈ; ਜੋ ਮਗਰੋਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ “ਸਯਾਕੂਲੁ ਲਕਲਮੁਖਲਾਫ਼ਨ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਜੋ ਭਵਿਖਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ ਵੀਚਾਰ ਵਧੇਰੇ ਠੀਕ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਰਤ ਤੇਬਾ ਤੋਂ ਵੀ ਏਹੋ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ “ਤਬੂਕ” ਦੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ
ਭਲਕਣ ਵਾਲਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ)
ਹੈ। ੧੪।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਖਸ਼ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਹੈ, ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ
ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੫।

ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਗ਼ਾਨੀਮਤਾਂ^੧ ਦਾ ਮਾਲ-ਮਤਾ ਇਕੱਤਰ
ਕਰਨ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਗਏ ਲੋਕ ਇਹ
ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦਿਓ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ
ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲੀਏ। ਓਹ ਇਹ ਚਾਹੁਣਗੇ ਕਿ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ
ਆ ਸਕਦੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਉਹੋ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੈ, ਜੋ
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ
ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ
ਨਾਲ ਈਰਖਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ ਓਹ ਸਮਝ ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਕੌਰੇ ਹਨ। ੧੬।

ਪੇਂਡੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਿੱਛੇ ਛੱਡੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਇਹ
ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ
ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨ ਲਈ ਸੌਂਦਿਆ ਜਾਏਗਾ,^੨ ਜੋ

وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ
وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُوْرًا رَّحِيْمًا ⑤

سَيَقُولُ الْخٰفِقُونَ اِذَا اُنْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَعَانِمَ
لِتَاْخُذُوْهَا ذُرُوْا نَنۢبِعْكُمْ يَّرِيْدُوْنَ اَنْ
يُّبَدِّلُوْا كَلِمَ اللّٰهِ قُلْ لَنۢ تَشۢعُوْنَا كَذٰلِكُمْ قَالِ
اللّٰهُ مِنْ قَبْلُ سَيَقُوْلُوْنَ بَلۢ نَحۢسُدُوْنَاۤ اَبَل
كَانُوْا لَا يَفۢقَهُوْنَ اِلَّا قَلِيْلًا ⑥

قُلۢ لِلّٰهِ خَلۢفِيْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ سَتَدۢعُوْنَ اِلٰى

^੧ “ਤਖ਼ੁਕ” ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਲਿਆਏ ਗਏ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਜਾਂ “ਖੇਬਰ” ਦੀ ਜੰਗ ਤੋਂ ਲਿਆਏ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵਲ ਸੇਤਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

^੨ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਕਿਸਰ” ਤੇ “ਕੋਸਰ” ਨਾਲ ਜੰਗਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਕਪਟੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਸਮੇਂ ਦਲੇਰੀ ਵਿਖਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਕੁੱਲ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਤੁਹ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ।

ਹਜ਼ਰਤ “ਉਮਰ” ਜੀ ਦੇ ਲਮ੍ਹੇ ਕੁਝ “ਅਰਬ” ਰਈਸਾਂ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਨਾ ਭਰਨੀਆਂ ਪੈਣ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਢੰਗ ਦੱਸੋ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਧੌਣੇ ਹੋ ਸਕੀਏ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਉਮਰ” →

ਜੰਗੀ ਫਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਾਹਿਰ ਹੈ^੧। ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹੋਗੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ^੨ ਨਾ ਬਣ ਜਾਣ। ਜੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨੋਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸੋਹਣਾ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਦੀ) ਅਵੱਗਿਆ ਕਰੋਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ (ਅਵੱਗਿਆ) ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੭।

ਕਿਸੇ ਅੰਨ੍ਹੇ, ਲੂਲੂ-ਲੰਗੜੇ ਤੇ ਰੋਗੀ ਦੇ ਸਿਰ (ਜੋ ਉਹ ਜਹਾਦ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਵੇ) ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰੇਗਾ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੮। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅੱਲਾਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੱਡਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਗੁੱਝ ਹੋਣ^੩ ਤੇਰੀ “ਬੇਅਤ” ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਉਸ (ਸ਼ਰਧਾ) ਨੂੰ—ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸੀ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ

قَوْمِ أُولَىٰ بِأَسْ شَدِيدٍ تَقَاتِلُوهُمْ أَوْ يُسْلَوْا
فَإِنْ تُطِيعُوا يُؤْتِكُمُ اللَّهُ أَجْرًا حَسَنًا ۖ وَإِنْ
تَتَوَلَّوْا كَمَا تَوَلَّيْتُمْ مِنْ قَبْلُ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا
أَلِيمًا ⑭

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ
وَلَا عَلَى الْمَرْيُومِ حَرَجٌ ۖ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَ
رَسُولَهُ يَدْخُلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ ۖ وَمَنْ يَتَوَلَّ يُعَذِّبْهُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا ⑮

لَمَّا رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ
الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ

←ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਭਰ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਸਕੇ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਹੱਥ ਨਾਲ “ਸ਼ਾਮ” ਵਲ ਸੈਣਤ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉੱਥੇ ਚਲੇ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਹੋ ਜਾਏ। ਸੋ “ਅਰਬ” ਦੇ ਰਈਸਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਪੁੱਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ “ਸ਼ਾਮ” ਵਲ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਦਲ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਵੀ ਜੀਉਂਦਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ ਸਨ। ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਉਮਰ” ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਆਇਤ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੈਣਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

^੧ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜੰਗੀ ਵੱਡੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਤਕ ਲੜਦੇ ਰਹੇ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਵਿੱਖਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵਾਕ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੇਰੀ ਜਦ ਤਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨਹੀਂ ਬਣਨਗੇ। ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਸੋ “ਰੂਮ” ਤੇ “ਫਾਰਸ” ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ।

^੩ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਹੁਦਬੀਆ” ਦੀ “ਬੇਅਤ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਮੱਤ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਕਰ ਕੇ ਆਪਦੀ “ਬੇਅਤ” ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਲਿਆ ਸੀ। (ਸੋ) ਇਸ ਦੇ ਜਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਜਿੱਤ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ^੧। ੧੯।

ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗ਼ਨੀਮਤ ਦੇ ਮਾਲ ਵੀ ਬਖਸ਼ੇ ਸਨ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨੦।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਗ਼ਨੀਮਤਾਂ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਵਰਤਮਾਨ^੨ ਗ਼ਨੀਮਤ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਇਕਰਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਰੋਕ^੩ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੂ ਏਹ (ਘਟਨਾਵਾਂ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਇਕ ਚਮਤਕਾਰ ਬਣ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸ ਸਕੇ। ੨੧।

ਅਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ (ਜਿੱਤ^੪) ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਇੱਛਤ ਗੱਲ ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ੨੨।

ਜੇ ਇਨਕਾਰੀ ("ਹੁਦੇਬੀਆਂ" ਦੀ ਸੁਲਹ ਸਮੇਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਿੱਠ ਵਿਖਾ ਕੇ

عَلَيْهِمْ وَأَنَا بِهِمْ فَتَمَّتْ قَرِيبًا ۝

وَمَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُ وَنَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ۝

وَعَدَكُمْ اللَّهُ مَغَانِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُ وَنَهَا فَجَعَلَ لَكُمْ هَذِهِ وَكَفَّ أَيْدِيَ النَّاسِ عَنْكُمْ وَلِتَكُونَ آيَةً لِّلْمُؤْمِنِينَ وَيَهْدِيَكُمْ صِرَاطًا مُّسْتَقِيمًا ۝

وَأُخْرَى لَمْ تَقْدِرُوا عَلَيْهَا قَدْ أَحَاطَ اللَّهُ بِهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۝

وَلَوْ قَاتَلَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا أَلْوَا الْإِدْبَارِ ثُمَّ لَا

^੧ਅਰਥਾਤ—“ਖ਼ੈਬਰ” ਦੀ ਜਿੱਤ।

^੨ਅਰਥਾਤ—“ਖ਼ੈਬਰ” ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ।

^੩ਅਰਥਾਤ—“ਹੁਦੇਬੀਆਂ” ਸਮੇਂ।

^੪ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਖ਼ੈਬਰ” ਦੀ ਜਿੱਤ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਜਿੱਤਾਂ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਨਜ਼ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਆਸਰਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ (ਹੀ ਬਣਦਾ)। ੨੩।

ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨੂੰ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ, ਜੋ ਆਦਿ ਕਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਨੀਅਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਵਟਾਉ-ਸਟਾਉ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇਗਾ। ੨੪।

ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਥਾਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ "ਮੱਕੇ" ਦਾ ਘਾਟੀ ਵਿਚ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਲੜੇ ਅਨੁਸਾਰ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਤਵਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਲੜਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਭਰਦੇ ਸੀ)। ੨੫।

ਓਹ (ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ) ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ "ਕਾਥੇ" (ਦੀ ਯਾਤਰਾ) ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਕੁਰ-ਬਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ("ਮੱਕੇ" ਲਈ) ਨੀਅਤ ਸਨ, (ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ) ਓਹ ਆਪਣੇ ਨੀਅਤ ਟਿਕਾਣੇ ਤਕ ਪੁੱਜ ਸਕਣ ਅਤੇ ਜੋ ("ਮੱਕੇ" ਵਿਚ) ਕੁਝ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਇਹ ਤੇਖਲਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਣਜਾਣਪੁਣੇ ਵਿਚ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠ ਲਤਾੜ ਦਿਉਗੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਦੋਸ਼ ਥੱਪਿਆ ਜਾਏਗਾ, (ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੜਨ ਦਿੰਦੇ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ); ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਭਾਗੀ

يَحْدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٢٣﴾

سُنَّةَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٢٤﴾

وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَאَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطْنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٢٥﴾

هُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكُفِّرُوا عَنْ السَّجْدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْيِ مَعْكُوفًا أَنْ يَبْلُغَ هِجْلَهُ وَلَوْلَا رِجَالٌ مُؤْمِنُونَ وَنِسَاءٌ مُؤْمِنَاتٌ لَمْ تَعْلَمُوهُمْ أَتَظُنُّوهُمْ فَتُصِيبُكُمْ مِنْهُمْ مَعْرَةٌ ۚ بَغْيٌ عِلْمٌ لِيُدْخِلَ اللَّهُ فِي رَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ ۚ لَوْ تَرَىٰ

ਬਣਾਉਂਦਾ। ਜੇ (ਲੁਕਵੇਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਕਿਤੇ ਇਧਰ ਓਧਰ ਚਲੇ ਗਏ ਹੁੰਦੇ, ਅਸੀਂ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਦਿੰਦੇ। ੨੬।

(ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ ਜਦ ਕਿ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਪੱਖਪਾਤ ਦੀ ਰੂਹ ਫੂਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਅਗਿਆਨਤਾ ਤੇ ਪੱਖਪਾਤ ਦੀ ਰੂਹ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਉਤਰਣ ਵਾਲਾ ਧੀਰਜ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਜਮਤਾ ਦੇ ਢੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਪੱਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹੋ ਇਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਯੋਗ ਸਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੭। (ਰਕੂਅ ੩)

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸੱਚਾ ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਸੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਤਿਕਾਰ-ਯੋਗ ਮਸੀਤ (“ਕਾਬੇ”) ਵਿਚ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਭਾਇਆ, ਤਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਉਗੇ (ਅਤੇ) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਮੁੰਡਾਏ ਹੋਣਗੇ, ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਵਾਲ ਕਤਰਾਏ ਹੋਣਗੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਬਹੁ-ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਜਿੱਤ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ*। ੨੮।

لَعَذَابُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ①

إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ
الْجَاهِلِيَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَ
عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالرَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا
أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلُهَا وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ②

لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلُنَّ
الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ مُحَلِّقِينَ
رُؤُوسَكُمْ وَمُقَصِّرِينَ لَا تَخَافُونَ فَعَلِمَ مَا لَمْ
تَعْلَمُوا فَجَعَلَ مِنْ دُونِ ذَلِكَ فَتْحًا قَرِيبًا ③

*ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪ “ਕਾਬੇ” ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਆਪ “ਮੱਕੇ” ਵਲ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ “ਹੁਦੇਬੀਆ” ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਓੜਕ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਇਸ ਸਾਲ ਪਰਕਰਮਾ ਨਾ ਕਰਨ। ਹਾਂ; ਅਗਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰ ਲੈਣਾ। ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਸੰਧੀ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਖ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਬਚਨ ਵਲ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

*ਇਹ ਢੇਰ “ਖੱਬਰ” ਦੀ ਜਿੱਤ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਨਾਲ (ਜਗ ਤੇ) ਭੇਜਿਆ ਹੈ; ਤਾਂਜੁ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬਲ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕਾਫ਼ੀ ਗਵਾਹ ਹੈ। ੨੯।

(ਹਜ਼ਰਤ) “ਮੁਹੰਮਦ” (ਸਾਹਿਬ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਹਨ, ਉਹ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਵੱਡਾ ਜੋਸ਼ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਵੱਡੇ ਮੌਮ-ਦਿਲ ਹਨ। ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਿਰਕ ਤੋਂ ਪਾਕ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹੀ ਵੇਖੇਗਾ। ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜਿਆਂ ਤੇ ਸਜਦਿਆਂ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਤੋਰੇਤ ਤੇ ਅੰਜੀਲ^੧ ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਖੇਤੀ^੨ ਵਾਂਗ (ਹੋਣਗੇ) ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਹਰਿਆਵਲ ਕੱਢਦੀ ਹੈ ਫੇਰ ਉਹ ਹਰਿਆਵਲ (ਅਰਸੀ ਤੇ ਫਰਸੀ ਗਿਜ਼ਾ ਨਾਲ) ਪੱਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَكُفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ۝

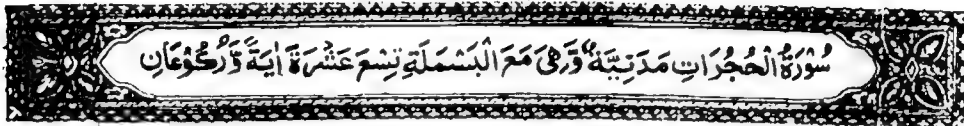
مُعْتَدٍ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ
رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكْعًا يَنْبَغُونَ فَضًا
مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سَبَابَهُمْ فِي جُوهِهِمْ مِنْ
أَشَرِ الشُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ ۖ وَمَثَلُهُمْ
فِي الْإِنْجِيلِ تَشَابَهُ كَرْزَجٍ أَخْرَجَ شَطْطَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَظْلَمَ

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਅੰਜੀਲ” ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਹੰਮਦੀ “ਮਸੀਹ” ਦੀ ਸੰਗਤ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਉਸ ਪੇਸ਼ੇਵਰੀ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਮਤੀ ਬਾਬ ੧੩, ਆਇਤ ੩ ਤੋਂ ੯ ਵਿਚ ਦੋਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ “ਇਕ ਕਿਸਾਨ ਦਾਣੇ ਬੀਜਣ ਲਈ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬੀਜਣ ਸਮੇਂ ਕਈ ਦਾਣੇ ਰਾਹ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਛੀਆ ਨੇ ਦਬੋਚ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਪਥਰੇਲੀ ਭੂਇ ਤੇ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ, ਜਿਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੀ ਸੀ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਾਰਣ ਛੱਤੀ ਉਗ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜਦ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਸਭ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਜੜ੍ਹ ਨਾ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਾਰੇ ਹੀ ਸੁੱਕ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਕਈ ਝਾੜੀਆਂ ਵਿਚ ਡਿਗ ਪਏ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜੀਆਂ ਨੇ ਵਧ ਕੇ ਦਬਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕਈ ਚੰਗੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸੋ ਗੁਣਾ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਸੱਠ ਗੁਣਾ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਤੀਹ ਗੁਣਾ।” ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ “ਮਸੀਹ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚੰਗੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਬੀਜਿਆ ਦਾਣਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਬਰਕਤ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਇਕ ਇਕ ਦਾਣਾ ਸੱਠ-ਸੱਠ, ਸੱਤਰ-ਸੱਤਰ; ਸਭੋਂ ਸੌ-ਸੌ ਗੁਣਾ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਰ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ।

ਉਸ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਓਹਨਾਂ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ) ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਸੜਨਗੇ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਇਹ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਵੱਡਾ ਫਲ ਦੇਵੇਗਾ। ੩੦। (ਰਕੂਅ ੪)

فَأَسْتَوَىٰ عَلَىٰ سَوَاقٍ يُعْجَبُ الزَّعَّاعُ لِيَغِظَ بِهِمُ
الْكَفَّارُ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٥٠﴾

(੪੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਹੁਜ਼ਰਾਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਸੀ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੱਧ ਵਧ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ
وَرُسُولِهِ وَأَتَقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢﴾

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਨਬੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਉੱਚੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਬੋਲਿਆ ਕਰੋ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਉੱਚਾ ਬੋਲਦੇ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ
صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ

ਹੋ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਸਾਰੀ ਕੀਤੀ ਕਤਰੀ ਅਜਾਈ ਚਲੀ ਜਾਏ। ੩।

ਜੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਰਸੂਲ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਨੀਵੀਆਂ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸੰਜਮਤਾ ਵਾਸਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ-ਭਾਲ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਵੱਡਾ ਫਲ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੪।

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਤੋਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਮੁਰਖ ਹਨ। ੫।

ਜੇ ਓਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੬।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਫਲ ਕੋਈ ਮਨਮੁਖ ਕੋਈ ਖਾਸ ਖਬਰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਛਾਣ-ਬੀਣ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਕਿਤੇ ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਣਜਾਣ ਪੁੱਛੇ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿਓ ਤੇ ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਣਾ ਪਏ। ੭।

ਅਤੇ ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜੇ ਵਧੇਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮੰਨਣ ਲਗ ਪਏ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਈ ਔਕੜਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਉਗੇ; ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ

بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَشْعُرُونَ ③

إِنَّ الَّذِينَ يَفْضُونَ أَسْوَأَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ أُولَئِكَ الَّذِينَ امْتَحَنَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ لِلتَّقْوَى لَهُمْ مَعْفَرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ ④

إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ ⑤

وَلَوْ أَنَّهُمْ صَبَرُوا حَتَّى تَخْرُجَ إِلَيْهِمْ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑥

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِمَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَى مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ ⑦

وَاغْلُظْوا أَنْ فَيَكُمُ رَسُولُ اللَّهِ يُظِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعْنَتُهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبِيبُ إِلَيْكُمْ الْإِيمَانَ وَزَيْنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَتْ إِلَيْكُمْ الْكُفْرُ

ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਇਨਕਾਰ, ਮਨਮੁੱਖਤਾ ਤੇ ਅਵੱਗਿਆ ਨੂੰ ਘ੍ਰਿਣਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਆਇਤ ਘਟਦੀ ਹੈ) ਉਹ ਹੀ ਸਿਧੇ ਮਾਰਗ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਨ। (ਇਹ ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਉਪਕਾਰ (ਦਾ ਸਿੱਟਾ) ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੮-੯।

ਜੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਦੋ^੧ ਧੜੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜ ਪੈਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ^੨ ਵਿਚਾਲੇ ਸੁਲਹ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਵਾ ਦਿਓ। ਫੇਰ ਜੇ ਸੁਲਹ ਸਫ਼ਾਈ 'ਚ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਲ ਕੇ ਉਸ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਰੁਧ ਜੰਗ ਕਰੋ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਲ ਪਰਤ ਆਏ। ਫੇਰ ਜੇ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਲ ਪਰਤ ਆਏ, ਤਾਂ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ^੩ ਢੰਗ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ) ਵਿਚਾਲੇ ਸੁਲਹ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਾ ਦਿਓ ਤੇ ਨਿਆਂ^੪ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖੋ। ਸ਼ੇਖ਼ ਅੱਲਾਹ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੦।

وَالْفُسُوقَ وَالْإِعْصِيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاكِبُونَ
فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ①

وَأِنْ طَائِفَتَيْنِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَكْفُرُوا
بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا
الَّتِي تَبَغَتْ حَتَّىٰ تَأْتِيَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ فَإِنْ فَاءَتْ
فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا بِالْعَدْلِ وَأَقْسِطُوا إِنَّ اللَّهَ
يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ①

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ (ਇਸਲਾਮੀ) ਯੂ. ਐਨ. ਓ. ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ੱਕ ਕਿ ਲੀਗ ਆਫ ਨੈਸ਼ਨਲ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਿਹਵਲ ਰਹੀ।

ਯੂ. ਐਨ. ਓ. ਵੀ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਇਰਤਾ ਵਿਖਾ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਦੇ ਚਿਹਨ ਚੱਕਰ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਸਰਤਾਂ ਉੱਤੇ ਯੂ. ਐਨ. ਓ. ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ, ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਸਰਧਾਲੂ ਪਦ ਤੋਂ ਟਪੜਾ ਨਹੀਂ ਖਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇੱਥੇ ਸਰਧਾਲੂ ਪਦ ਇਸ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਾਤੀਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸੂਲੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਆਇਤ ਸਾਰੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਗਵਾਈ ਦੇ ਸਾਧਨ ਰੱਖਦੀ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਲਹ-ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਾਉਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਲਾਭ ਮੁਖ ਰੱਖਣੇ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਹਾਂ, ਅਸਲ ਝਗੜੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਾ ਦੇਣਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੇਵਲ ਇੱਕ ਹੀ ਉਦਾਹਰਣ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ “ਅਮਰੀਕਾ” ਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ “ਕੋਰੀਆ” ਤੇ “ਸਵੇਜ਼” ਦੇ ਝਗੜਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸੋਹਣਾ ਨਮੂਨਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੪ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਲੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਲਹ-ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਾਉਣ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਨਾ ਕਰਨਾ।

ਸਾਹੇ ਸਰਧਾਲੂ^੧ ਆਪਸ ਵਿਚ ਭਰਾ-ਭਰਾ ਹਨ।
ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਦੋ ਭਰਾਵਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਜੋ ਆਪਸ
ਵਿਚ ਲੜਦੇ ਹੋਣ, ਸੁਲਹ-ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਾ ਦਿਆ ਕਰੋ
ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ; ਤਾਂਜੁ
ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ੧੧।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਹੇ ਸਰਧਾਲੂਓ! ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਹੀਣੀ
ਸਮਝ ਕੇ ਮਖੌਲ ਨਾ ਕਰੇ। ਸੰਭਵ ਹੈ ਉਹ ਓਹਨਾਂ
ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਹੀ (ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ
ਦੀਆਂ) ਤੀਵੀਆਂ ਦੂਜੀ (ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ) ਤੀਵੀਆਂ
ਨੂੰ ਹੀਣੀਆਂ ਸਮਝ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹਾਸਾ-
ਮਖੌਲ ਕਰਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ
ਦੀਆਂ) ਤੀਵੀਆਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ
ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਦਿਆ ਕਰੋ,
ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕੋਝੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ
ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਕਰੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਧਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ
ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨਾ, ਇਕ ਅਤਿ ਹੀ ਭੇੜੇ ਨਾਂ ਦਾ
ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਮਨਮੁਖ
ਦਾ) ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਨਾਂ ਮੁੜੇ, ਉਹ
ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨।

ਹੇ ਸਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ
ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਭਰਮ
ਵੱਡਾ ਪਾਪ ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ
ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜਾਸੂਸੀ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ
ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੁਗਲ-
ਖੋਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ
وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ⑩

⑩

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُ قَوْمٌ
مِّن قَوْمٍ عَسَىٰ أَن يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ
وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَىٰ أَن يَكُنَّ خَيْرًا
مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلَا
تَنَابَرُوا بِالِأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ
بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ
الظَّالِمُونَ ⑩

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ
بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبَ
بَعْضُكُم بَعْضًا يَخِبُ أَحَدُكُم أَن يَأْكُلَ لَحْمَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਕਿਸੇ ਕੋਲੋਂ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੱਲ ਸਦਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਸ
ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਸੰਬੰਧ ਇਸਲਾਮੀ ਭ੍ਰਾਤ੍ਰੀ-ਭਾਵ ਦਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ-ਮੋਟੇ ਝਗੜੇ ਇਸਲਾਮੀ ਭ੍ਰਾਤ੍ਰੀ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ
ਬਣਨੇ ਚਾਹੀਦੇ।

ਆਪਣੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਭਰਾ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ? (ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮੜ੍ਹੀ ਜਾਏ, ਤਾਂ) ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰੋਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੱਡਾ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੩।

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮਰਦ ਤੇ ਤੀਵੀਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਈ ਟੋਲਿਆਂ ਤੇ ਕਬੀਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ^੨ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਤਾਂਜ਼ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਸਕੋ। ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹੋ ਵਧੇਰੇ ਪਤਿਵੰਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਜਮੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੪।

ਕਈ ਪੇਂਡੂ^੩ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ; ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣ ਗਏ ਹਾਂ। (ਕਿਉਂਕਿ ਹੇ ਪੇਂਡੂਓ!) ਅਜੇ ਸ਼ਰਧਾ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਾਈ ਅਤੇ ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਕਰਣੀ ਵੀ ਅਜਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦੇਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੫।

أَجِئْهُم مَّيِّتًا فَكْرِهُنَّ مَوْتَهُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ ⑬

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ⑭

قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَا يَلْعَنَكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑮

^੧ਵੇਰ ਤੁਸੀਂ ਚੁਗਲਖੋਰੀ ਕਿਓਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਜੋ ਅਜਿਹੀ ਬੁਰੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ?

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਾਤੀਆਂ ਤੇ ਘਰਾਣੇ ਕੇਵਲ ਪਛਾਣ ਵਾਸਤੇ ਹਨ। ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਕਾਰ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

^੩ਇਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਆਅਰਾਬ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ “ਅਰਬ” ਜੋ ਵਿਦਿਆ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਸਨ।

(ਸੱਚੇ) ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਹ ਹਨ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਫਸਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਦੁਆਰਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਹੋ ਲੋਕ ਸਚਿਆਰ ਹਨ। ੧੬।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ? ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ (ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਵੀ) ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੭।

ਏਹ (ਪੇਂਡੂ) ਆਪਣੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਦਾ ਇਹਸਾਨ ਤੇਨੂੰ ਜਤਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਆਪਣੇ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਦਾ ਇਹਸਾਨ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਜਤਾਓ। ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਵੱਲ ਮਾਰਗ ਦੱਸਣ ਦਾ ਇਹਸਾਨ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਵਿਚ) ਸੱਚੇ ਹੋ (ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੋ) ਤਾਂ ਇਸ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਓ। ੧੮।

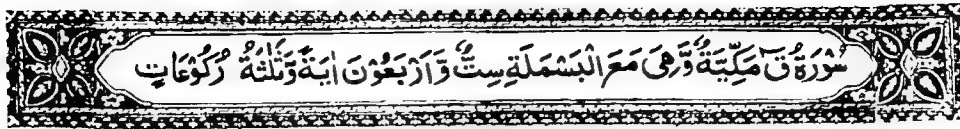
ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਗੁਪਤ (ਪਰਗਟ) ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੯। (ਰਕੂਅ ੨)

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ لَمْ يَزِنُوا أَوْ جَاهِدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصّٰدِقُونَ ۝

قُلْ أَتَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ بِدِينِكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

يَسْتَوُونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُلْ لَا تَسْتَوُوا عَلَىٰ إِسْلَامِكُمْ ۖ بَلِ اللَّهُ يُسِّنُ صَالِحَكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِسْلَامِ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝

إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ غَيْبَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

(੫੦) ਸੂਰਤ-ਅਲ-ਕਾਫ਼

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੪੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਕਾਫ਼ (ਅਰਥਾਤ [ਕਾਦਰ=ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ] ਪ੍ਰਭੂ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਉਤਾਰਣਹਾਰ ਹੈ।) ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਚੁਰਗੀ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ (ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ) ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੨।

قَسَّوَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ ②

ਪਰ ਏਹ ਲੋਕ ਇਸ ਤੇ ਅਚੰਭਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵੱਲ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਰਸੂਲ) ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ੩।

بَلْ عَجَبًا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ فَقَالَ الْكَاFِرُونَ هَذَا شَيْءٌ عَجِيبٌ ③

ਕੀ ਜਦ ਅਸੀਂ ਮਰ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਸਾਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ? ਇਹ ਮੁੜ ਪਰਤਣਾ ਤਾਂ (ਅਕਲ ਤੋਂ) ਦੂਰ ਹੈ। ੪।

إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا فَمَا لَكَ رَبِّكَ ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ ④

ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਧਰਤੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟ ਕਰਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਦਾ

قَدْ عَلِمْنَا مَا تَنْقُصُ الْأَرْضُ مِنْهُمْ وَعِنْدَنَا

ਵੀ' ਜੋ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ।) ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ, ਜੋ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ।੫।

كِتَابٌ حَفِیْظٌ ⑤

(ਅਸਲ) ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਜਦ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਆਈ ਹੈ, ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ । ਸੋ ਓਹ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੋ ਮਿਲਿਆ-ਜੁਲਿਆ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਸੱਚ ਤੇ ਝੂਠ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਏ ਹਨ ।) ।੬।

بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُمْ فَهُمْ فِي أَمْرٍ
مَّرِیْجٍ ⑥

ਕੀ ਓਹ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਵਲ ਨਹੀਂ ਢੇਖਦੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਹਾ ਸੋਹਣਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ? ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ (ਤਾਰਿਆਂ ਨਾਲ) ਸਜਾਵਟ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਛੋਕ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੭।

أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا
وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ ⑦

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵਿਛਾਈ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਈ ਪਹਾੜ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਜੋੜੇ ਵੀ ਸਾਜੇ ਹੋਏ ਹਨ ।੮।

وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَالْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَشْبَتْهَا
فِيهَا مِنْ كُلِّ ذَوْجٍ بِهَيْجٍ ⑧

ਸਾਡੇ ਵਲ ਹਰੇਕ ਝੁਕਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਲਈ ਇਸ ਵਿਚ ਚਾਨਣਾ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ।੯।

تَبَصَّرَةٌ وَذِكْرٌ لِّعَبْدٍ مِّنِيٍّ ⑨

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ । ਫੇਰ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ (ਹਰੇ ਭਰੇ) ਬਾਗ਼ ਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਅਨਾਜ ਦੇ ਦਾਣੇ ਵੀ ਉਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ।੧੦।

وَنَزَّلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً مُّبْرَكًا فَأَنْبَتْنَا بِهِ جَبْنَ
وَحَبَّ الْحَصِيدِ ⑩

ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਟਾਕਰੇ ਦੇ ਪਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਨੇਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੂਜਾ ਪਦ ਵੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਅਸੀਂ “ਘੱਟ ਕਰਦੀ ਹੈ” ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ “ਜੋ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ” ਪਦ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ । ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮਿੱਟੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਧਾਉਂਦੀ ਹੈ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਜੋ ਅਨਾਜ ਆਦਿ ਉਗਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਵਧਦਾ-ਵਫਲਦਾ ਹੈ ।

ਅਤੇ ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਉਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਲਾਂ ਦੇ ਗੁੱਛੇ ਲਗਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੧੧।

(ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ) ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਣ ਲਈ (ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਇਸ (ਪਾਣੀ) ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਮੁਰਦਾ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨।

ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ “ਨੂਹ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ, “ਖ਼ੁਹਾਂ” ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ, “ਸਮੂਦ” ਨੇ ਤੇ “ਆਦ” ਨੇ ਅਤੇ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਨੇ, ਅਰਥਾਤ “ਲੂਤ” ਦੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਅਤੇ “ਬਨ” ਵਾਲਿਆਂ^੧ ਨੇ, “ਤਬਾਅ” ਜਾਤੀ ਨੇ, (ਅਰਥਾਤ “ਯਮਨ” ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ) ਸਾਡੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਓਥੇਕ ਮੌਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਬਚਨ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੧੩-੧੪-੧੫।

ਕੀ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਣ ਨਾਲ ਥਕ ਗਏ ਹਾਂ? (ਨਹੀਂ), ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੂਜੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਬਾਰੇ ਸੰਦੇਹ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੧੬। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਹੀ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਭਰਮ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਦੀ ਸਾਹ ਰਗ ਤੋਂ ਵੀ ਨੇੜੇ ਹਾਂ। ੧੭।

وَالْتَّخَلَ يُقَاتِلُ لَهَا طَلْعٌ
تُؤَيِّدُ ۝

نَزَقًا لِلْعِبَادِ وَأَحْيَيْنَا بِهِ بَلَدَةً مَيِّتًا كَذَلِكَ
الْخُرُوجُ ۝

كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَأَصْحَابُ الرَّسِّ وَثُودٌ ۝
وَعَادٌ وَفِرْعَوْنُ وَإِخْوَانُ لُوطٍ ۝
وَأَصْحَابُ الْأَيْكَةِ وَقَوْمُ تُتَيْجٍ كُلٌّ كَذَّبَ الرُّسُلَ
فَنَحْنُ وَغِيð ۝

أَفَعَيِينَا بِالْخَلْقِ الْأَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِّنْ
خَلْقٍ جَدِيدٍ ۝

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَنَعَلِمُ مَا تُوسْوَسُ بِهِ
نَفْسُهُ وَغَنَّا قَرْبَ إِلَيْهِ مِنْ خَبِيرٍ لَّو يَدْرِي ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸੰਘਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਤਾਂ ਬਨਵਾਸੀ ਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਫਲਸਤੀਨ” ਜਾਇਆ ਹੋਇਆਂ ਉਹ ਜੰਗਲ ਹੈ, ਜੋ “ਮਦਯਨ” ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੈ।

ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਬੈਠੇ ਦੋ ਗਵਾਹ ਉਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੮।

ਅਤੇ (ਮਨੁੱਖ) ਕੋਈ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਲਾਗੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਨਿਗਰਾਨ ਜਾਂ ਰੱਖਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ੧੯।

ਅਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਏਗੀ ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਗਾਫਲ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਇਹ ਉਹ ਹਾਲਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੂੰ ਬਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ੨੦।

ਅਤੇ ਨਰਸਿੰਘ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਬਚਨ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ। ੨੧।

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਜਿੰਦ (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਆਏਗੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਇਕ ਗਵਾਹ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੨੨।

(ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਤੂੰ ਇਸ (ਦਿਨ) ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਸੀ। ਸੋ ਓੜਕ ਅਸੀਂ ਤੇਰਾ ਪੜਦਾ ਚੁੱਕ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਨ ਤੇਰੀ ਤੱਕਣੀ ਵੱਡੀ ਭੇਜ 'ਹੋ ਗਈ ਹੈ (ਤੇ ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ)। ੨੩।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥੀ^੩ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਰਤਾ ਇਸ ਵਲ ਵੀ ਝਾਤ ਮਾਰੋ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤਿਆਰ ਹੈ, ^੪ (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ)। ੨੪।

إِذْ يَتَلَقَّى الْمُتَلَقِينَ عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ
قَعِيدٌ ①

مَا يَلْفُظُ مِنْ قَوْلٍ إِلَّا لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَيْنٌ ②

وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ ذَلِكَ مَا كُنْتَ مِنْهُ تَحِيدُ ③

وَنُفِخَ فِي الصُّورِ ذَلِكَ يَوْمُ الْوَعِيدِ ④

وَجَاءَتْ كُلُّ نَفْسٍ مَعَ مَا سَأَتْ وَشَهِيدٌ ⑤

لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا فَكَشَفْنَا عَنْكَ
غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ ⑥

وَقَالَ قَرِينُهُ هَذَا مَا لَدَيَّ عَتِيدٌ ⑦

^੧ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਨਾਲ ਅਜਿਹੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਨੀਅਤ ਹਨ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਥਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਅੱਜ ਤੂੰ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪੁੰਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਭਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਲੋਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਹਾਲਤ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਹਰੇਕ ਕਰਣੀ-ਤੇ-ਕਬਨੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਗਵਾਹ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਜਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਕਬਨੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਰੀਕਾਰਡ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸਾਡੇ ਰੀਕਾਰਡ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਓ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਹਿੱਕਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਗਵਾਹ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਹਰੇਕ ਇਨਕਾਰੀ, ਸੱਚ ਦੇ ਢੇਰੀ, ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ, ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲੇ, ਸ਼ੱਕ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਰਕਾਂ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ ਜਾਓ। ੧੨੫-੨੬।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਦੂਜੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵ ਮਿਥਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸਾ ਦਿਓ। ੧੨੭।

ਉਸ ਦਾ ਸਾਥੀ^੧ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹੋ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਈ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਪਰਲੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਕੁਰਾਹੀਆ ਸੀ। ੧੨੮।

(ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ) ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਨਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਭੇਜ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ੧੨੯।

ਅਰਥਾਤ ਮੇਰੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵਟਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ^੨ ਅਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਜ਼ੁਲਮ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ^੩। ੧੩੦। (ਰਕੂਅ ੨)

أَلْقَيْنَا فِي جَهَنَّمَ كُلَّ كَفَّارٍ عَنِيدٍ ۝
مَنَّاعٍ لِلْخَيْرِ مُعْتَدٍ مُّرِيبٍ ۝

إِنِّدَى جَعَلَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَأَلْقَيْنَاهُ فِي الدَّهَابِ
الشَّدِيدِ ۝

قَالَ قَرِينُهُ رَبَّنَا مَا أَطَّغَيْتُهُ وَلَكِنْ كَانَ فِي
ضَلَالٍ بَعِيدٍ ۝

قَالَ لَا تَخْتَصِمُوا لَدَيَّ وَقَدْ قَدَّمْتُ إِلَيْكُمْ
بِالْوَعِيدِ ۝

مَا يَبْدُلُ الْقَوْلَ لَدَيَّ وَمَا أَنَا
بِظَالِمٍ لِّلْعَنِيدِ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮਨੁੱਖ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਇਆ ਹੈ; ਪਰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਸ ਦੇ ਨਿਗਰਾਨ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਬਣੇ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਕੁਰਾਹੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਦਾ ਆਪ ਹੀ ਕਾਰਣ ਬਣਿਆ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਗਵਾਹ ਮੈਂ ਮਨੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹ ਹਿੰਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਮੇਰੇ ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਟਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਸਕਣ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਗਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਾਰਾ ਰੀਕਾਰਡ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਰੀਕਾਰਡ ਨੂੰ ਕੋਈ ਗਲਤ ਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਮੈਂ ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤੇ ਨਾ ਮੇਰੀ ਸਜ਼ਾ ਨੂੰ ਹੀ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਸਜ਼ਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦਿਨ ਅਸੀਂ ਨਰਕ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਕੀ
ਤੂੰ (ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ) ਭਰ ਗਿਆ ਹੈ? ਤਾਂ
ਉਹ ਬਹੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ? 131।

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਸੰਜਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜਿਹਾ
ਨੇੜੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਓਹੋ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ
ਕਰਨਗੇ। 132।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ
ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਝੁਕਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੀ ਰਾਖੀ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਸੇ ਦਿਨਾਮ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ
ਗਿਆ ਸੀ। 133।

ਅਰਥਾਤ (ਉਸ ਨੂੰ) ਜੋ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ ਏਕਾਂਤ
ਵਿਚ ਝਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਭਰੇ ਦਿਲ
ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। 134।

(ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ
ਸਲਾਮਤੀ ਨਾਲ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਓ। ਇਹ
ਉਹ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਹੈ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਮੁੜੇਗਾ। 135।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ
ਮਿਲਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ
ਥੋੜੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਸਤੇ ਮੌਜੂਦ
ਹੈ। 136।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀਆਂ
ਬਲਵਾਨ ਸਨ, ਪਰ (ਜਦ ਸਾਡਾ ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ
ਸੀ) ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਏਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਨੁਕਰ ਵਿਚ

يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلَأَتْ وَنَقُولُ هَلْ
مِنْ مَزِيدٍ ①

وَأَزَلَّتِ الْجَنَّةُ لِلتَّائِبِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ ②

هَذَا مَا تُوْعَدُونَ لِكُلِّ أَزْوَاجٍ
حَفِيفٍ ③

مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَنَ الْغَيْبَ وَجَاءَ
بِقَلْبٍ مُّنيبٍ ④

إِذْ خُلُوها سَلَامٌ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ ⑤

لَهُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا
مَزِيدٌ ⑥

وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنْ قَرْنٍ هُمْ
أَسَدُّ مِنْهُمْ بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ ⑦

1 ਅਰਥਾਤ—ਸ਼ਰਯਾਲੂ ਉਸ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਸਕਣਗੇ; ਤਾਂ ਜੋ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ
ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੀ ਇੰਨੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸ਼ਰਯਾਲੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਵਰਗ
ਨੇੜੇ ਭਾਸੇਗਾ।

ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਲਈ ਸੁਰੰਗਾਂ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ^੧,
(ਪਰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਬਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ
ਕੋਈ ਰਾਹ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 13੭।

هَلْ مِنْ تَخْتٍ ۝

ਇਸ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ—ਜਿਸ ਕੋਲ
ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਿਲ ਮੌਜੂਦ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ
ਜੋ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਕੰਨ ਵੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੀਚਾਰਵਾਨ
ਵੀ ਹੈ—(ਵੱਡਾ) ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ 13੮।

إِنِّي فِي ذَلِكَ لَذِكْرٌ لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى
السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਚਿਹਨਾਂ
ਵਿਚਾਲੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ—ਛੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਜੇ ਸਨ,
ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ (ਇਹ ਰਚਨਾ ਰਚਾਉਣ ਸਮੇਂ)
ਉੱਕੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਥੱਕੇ ਸੀ^੨ 13੯।

وَلَقَدْ خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي
سِتَّةِ أَيَّامٍ ۖ وَمَا مَنَا مِنْ لُغُوبٍ ۝

ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ ਉਸ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰ,
ਅਰਥਾਤ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਡੁੱਬਣ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ
ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਕਰ 1੪੦।

فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ
طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ ۝

ਅਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ ਕਰ,
ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਬੰਦਗੀ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਵੀ (ਅਜਿਹਾ
ਹੀ ਕੀਤਾ ਕਰ) 1੪੧।

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ ۝

ਅਤੇ (ਹੇ ਨਬੀ !) ਸੁਣ ਲੇ ! ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ
ਦੰਡੋਰਚੀ ਲਾਗੇ ਦੇ ਅਸਥਾਨ^੩ ਤੋਂ ਸੱਦਾ ਦੇਵੇਗਾ 1੪੨।

وَسَمِعَ يَوْمَ يُنَادِ الْمُنَادُ مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਦੇਸ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਬਰਨੀਆਂ ਬੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਇਸ ਕਾਸ਼ਤ ਤੋਂ ਬਚ ਸਕਣ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਓਂਤਾਂ ਭਲਾ ਕਿੱਥੇ ਕੰਮ ਆ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ?

^੨ਬਾਈਬਲ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਜਦ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਰਚਾਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਥੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਸੱਤਵੇਂ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਆਰਾਮ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ ਬਕੇਵਾਂ ਲਾਹਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਬਰੀਫ਼ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿੰਨੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। “ਬਾਈਬਲ” ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਭੰਡੀ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦੇਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕ ਖੜੇ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ। ਸੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂ ਬਕਰ”, “ਉਮਰ”, “ਉਸਮਾਨ”, “ਅਲੀ” ਤੇ “ਅਬਦੁੱਲਾ ਬਿਨ ਜ਼ਬਰ” “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਕ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਨਗੇ। ਇਹ ਸੁਰਜੀਤ ਹੋ ਕੇ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ^੧। ੪੩।

يَوْمَ يَسْعَوْنَ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ ذَلِكَ
يَوْمَ الْخُرُوجِ ④

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਜੀਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ। ੪੪।

إِنَّا نَحْنُ مُخِيٌّ وَمُئْتٍ وَإِنَّا الْمَصِيرُ ⑤

ਉਸ ਦਿਨ ਧਰਤੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪਾਟ ਜਾਏਗੀ। ਓਹ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਛੋਤੀ^੨ ਛੋਤੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ ਆਉਣਗੇ। ਇਹ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸੌਖਾ ਹੈ। ੪੫।

يَوْمَ تَشَقَّقُ الْأَرْضُ عَنْهُمْ سِرَاعًا ذَلِكَ حَشْرٌ عَلَيْنَا
يَسِيرٌ ⑥

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਨ-ਹਾਰ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਜਾਬਰ (ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਵਾਂਗ ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੋ ਤੂੰ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਤੋਂ ਸਹਿਮਦਾ ਹੈ। ੪੬। (ਰਕਅ ੩)

نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ وَمَا أَنْتَ
عَلَيْهِمْ بِجَبَّارٍ فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَنْ
يَخَافُ وَعِيدِ ⑦

^੧ਸੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂ ਬਕਰ” ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ “ਮਦੀਨੇ” ਦੇ ਲਾਗੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਜਾਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤਿਤ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂ ਬਕਰ” ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਇਸਲਾਮ ਵਲ ਆਂਦਾ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਉਮਰ” ਦੇ ਸਮੇਂ “ਕੈਸਰ” ਤੇ “ਕਿਸਰਾ” ਦੀ ਆਨ ਸ਼ਾਨ ਵੇਖ ਕੇ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕੁਝ ਡੋਲ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਉਮਰ” ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਜੇਸ ਖਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੋ ਕੇ “ਕੈਸਰ” ਤੇ “ਕਿਸਰਾ” ਨੂੰ ਹਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਕਸ਼ਟ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਓਹ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਇਲਾਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਇਧਰ ਓਧਰ ਨੱਸਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਾ ਲੱਭ ਸਕੇਗਾ।

(੫੧) ਸੂਰਤ-ਅਲ-ਜ਼ਾਰਿਆਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੬੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਹਵਾਵਾਂ) ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼
ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ (ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ) ਉਡਾਉਂਦੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ
ਹਨ ।੨।

وَالَّذِينَ ذُرُوهُنَّ ②

ਫੇਰ (ਮੀਂਹ ਦਾ) ਭਾਰ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ।੩।
ਫੇਰ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਚਲਦੀਆਂ ਹਨ ।੪।

فَالْجِبَلِ وَقُرً ③

فَالْجَبْرِ يُسْرً ④

ਅਤੇ ਓੜਕ ਸਾਡੇ ਹੁਕਮ, (ਅਰਥਾਤ ਮੀਂਹ) ਨੂੰ
(ਧਰਤੀ ਤੇ) ਵੰਡ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।੫।

فَالْقَسَبِ أَمْرً ⑤

ਤੁਹਾਨੂੰ ਜਿਸ ਦਾ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ
ਜ਼ਰੂਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ ।੬।

إِنَّا نُوْعِدُكَ لَصَادِقٌ ⑥

‘ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਨੂੰ ਹਵਾਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜਦੋਂਜਹਿਦ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਏਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅੰਦੋਲਨ ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਪੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬੱਦਲ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸਿੱਕਾ ਇਉਂ ਬਿਠਾ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ-ਅੰਦੋਲਨ ਵੱਡੇ ਸੇਖ ਨਾਲ ਪਸਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਆਪਣੇ ਟਾਕਰੇ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅਭ ਅੱਡ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪਸਾਰ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਓੜਕ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਅਤੇ ਦੰਡ-ਫਲ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹੇਗਾ। ੭।

وَأَنَّ الدِّينَ لَوَاقِعٌ ①

ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵਜੋਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਹਨ। ੮।

وَالسَّمَاءَ نَزَّاتِ الْحُبُكِ ②

ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਇਕ ਮਤਿਭੇਦ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹੋ। ੯।

إِنكُمْ لَفِي قَوْلٍ مُتَفَلِفٍ ③

ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਚਾਈ ਵੱਲੋਂ ਬੇਮੁਖ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋ ਚੁਕਾ ਹੈ। ੧੦।

يُؤْمِنُكَ عَنْهُ مَنْ أُولُكَ ④

ਅਟਕਲ ਪੱਥੂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ; ਜੋ ਕੁਮਾਰਗ ਦੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਸੱਚ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੧-੧੨।

فَقِيلَ الْخَرُصُونَ ⑤
الَّذِينَ هُمْ فِي غَمَرَةٍ سَاهُونَ ⑥

ਓਹ ਇਹ ਪੁਛਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੰਡ-ਫਲ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਦ ਆਏਗਾ। ੧੩।

يَسْأَلُونَ أَيَّانَ يَوْمُ الدِّينِ ⑦

(ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਉਸ ਵੇਲੇ ਆਏਗਾ, ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੪।

يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ ⑧

(ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਆਪਣਾ ਕਸ਼ਟ ਭੋਗੋ। ਇਹ ਉਹੋ ਕਸ਼ਟ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਮੰਗ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੧੫।

ذُوقُوا فِتْنَتَكُمْ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُسْتَعْجَلُونَ ⑨

ਸੰਜਮੀ ਸਵਰਗਾਂ ਤੇ ਸੋਮਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੬।

إِنَّ السَّعْيَيْنِ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ⑩

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਦੇਵੇਗਾ, ਓਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਜਾਣਗੇ। ਓਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੇ ਉਪਕਾਰੀ ਸਨ। ੧੭।

أَخْذَيْنَ مَا أَنَّهُمْ سَاءُ بِهِنَّ إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُحْسِنِينَ ⑪

① ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਤਲੇ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਚਕਰ ਲਾਉਣ ਦੇ ਜੋ ਰਾਹ ਹਨ।

ਤੇ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਸੌਂਦੇ ਸਨ ।੧੮।

كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ۝

ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਵੀ ਓਹ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ।੧੯।

وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ ۝

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿਚ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਮੰਗਣ ਤੇ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੱਕ ਸੀ ।੨੦।

وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ۝

ਅਤੇ ਯਕੀਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਹਨ ।੨੧।

وَفِي الْأَرْضِ آيَاتٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ۝

ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ । ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ? ।੨੨।

وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ ۝

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਜ਼ਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ (ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ (ਹੈ) ।੨੩।

وَفِي السَّمَاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ ۝

ਸੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ! (ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਅਮਲੀਅਤ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡਾ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨਾ ।੨੪। (ਰਕੂਅ ੧)

فَوَرَبِّ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ لَحَقٌّ مِّثْلَ مَا أَنَّكُمْ تَنْطُقُونَ ۝

۝

ਕੀ ਤੇਰੇ ਕੋਲ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਪਤਿਵੇਤੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ? ।੨੫।

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ ضَيْفِ بْنِ هَيْمٍ الْمُكْرَمِينَ ۝

ਜਦ ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਆਏ ਸਨ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ) ਸਲਾਮ (ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ) ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ (ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ

إِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ ؕ قَوْمٌ مُّنْكَرُونَ ۝

ਅਰਥਾਤ—ਪਸ਼ੂ ਤੇ ਪੰਛੀ ਆਦਿ ਜੋ ਬੋਲਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਜਾਂ ਅਜੇਹੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ਲੋਕ ਜੋ ਮੰਗਣ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੇਠੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ (ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ) ਸਦਾ ਹੀ ਸਲਾਮਤੀ ਨੀਅਤ^੨ ਹੈ (ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਇਹ ਲੋਕ ਓਪਰੇ ਭਾਸਦੇ ਹਨ। ੨੬।

ਫੇਰ ਉਹ ("ਇਬਰਾਹੀਮ") ਚੁਪ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਵਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਭੁੱਜਾ ਹੋਇਆ ਵੱਡਾ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ੨੭।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਛਕੋਗੇ ਕਿ ਨਹੀਂ? ੨੮।

ਅਤੇ (ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ) ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਹਿਮ ਗਿਆ ਸੀ। (ਓਹ ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਗਏ ਸਨ।) ਜਿਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਾ ਕਰ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ("ਇਬਰਾਹੀਮ") ਨੂੰ ਇਕ ਗਿਆਨੀ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੨੯।

ਇੰਨੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਵੀ ਉੱਥੇ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਲੱਜਿਤ^੩ ਸੀ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਵੱਡੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਮਾਰੇ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਬਾਝ ਤੇ ਬ੍ਰਿਧ ਤੀਵੀਂ ਹਾਂ। ੩੦।

فَرَاغَ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَجَاءَ بِعِجْلٍ سَمِينٍ ۝

فَقَرَّبَهُ إِلَيْهِمْ قَالَ أَلَا تَأْكُلُونَ ۝

فَأَوَّحَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً ۖ قَالُوا لَا تَعْظُمْ وَبَشَّرُوهُ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ۝

فَأَقْبَلَتِ امْرَأَتُهُ فِي صَرَخٍ مُّصَكَّتٍ وَجْهَهَا وَ
قَالَتْ عَجُوزٌ عَقِيمٌ ۝

੧ਇਹ ਉਹ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕਰਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੂੰ ਇਹ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਲੋਕ ਕਿਸੇ ਉੱਚੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਪਾਂਧੀ ਹਨ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਛਤਰ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਸਦਾ ਦੀ ਸਲਾਮਤੀ ਹੈ।

੨ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੀ ਤੀਵੀਂ "ਫੀ ਸੱਰਾਤਿਨ" ਆਈ ਸੀ ਅਤੇ ਕੋਸਾਂ ਵਿਚ "ਸੱਰਾਤੁਨ" ਪਦ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ ਮੂੰਹ ਦੀ ਕਾਲਕ ਵੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਮ ਤੇ ਲੱਜ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ ਦਾ ਰੰਗ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ (ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ) ਤੂੰ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈਂ; ਪਰ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ (ਏਹੋ ਹੀ) ਕਿਹਾ ਹੈ, (ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ) ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੧।

قَالُوا كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ إِنَّهُ هُوَ الْحَكِيمُ
اعْلَمُ ①

(ਇਸ ਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਰਸੂਲੋ! ਤੁਹਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਕੀ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਲਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ?। ੩੨।

قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ②

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਅਪਰਾਧੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੩੩।

قَالُوا إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَى قَوْمٍ مُّجْرِمِينَ ③

ਤਾਂ ਜੁ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਗਿੱਲੀ ਮਿਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਵੱਟੇ (ਲਗਾਤਾਰ) ਵਰ੍ਹਾਈਏ। ੩੪।

لِنُرْسِلَ عَلَيْهِمْ جِجَارَةً مِنْ طِينٍ ④

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ੩੫।

مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ لِلْمُسْرِفِينَ ⑤

ਅਤੇ ਉਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੩੬।

فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ⑥

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਗਿਆ-ਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇੱਕੋ ਘਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ੩੭।

فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ⑦

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ (ਨਗਰੀ ਦੀ ਘਟਨਾ) ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਯਾਦਗਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਸਹਿਮ ਹੋਵੇਗਾ। ੩੮।

وَتَرَكْنَا فِيهَا آيَةً لِلَّذِينَ يَخَافُونَ
الْعَذَابَ ⑧

ਅਤੇ "ਮੂਸਾ" ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਵੀ (ਕਈ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਸਨ।) ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਫਿਰਾਉਨ" ਵਲ, ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ੩੯।

وَفِي مُوسَى إِذْ أَرْسَلْنَاهُ إِلَى فِرْعَوْنَ بِسُلْطَانٍ
مُتِينٍ ⑨

ਅਤੇ ਉਹ ("ਫ਼ਿਰਾਉਨ") ਆਪਣੇ (ਬਣਾਏ) ਠਾਕਰ-ਦੁਆਰੇ ਬੁਤਖ਼ਾਨੇ^੧ ਵਲ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਕੇ ਪਰਤ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ("ਮੂਸਾ") ਵੱਡੀਆਂ ਬਣਾਉਣੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੁਦਾਈ ਹੈ। ੪੦।

ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ (ਆਪਣੇ ਦੰਡ ਦੁਆਰਾ) ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਡੱਬ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਅੱਜ ਤਕ) ਉਸ ਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪੈ ਰਹੀ ਹੈ। ੪੧।

ਅਤੇ "ਆਦ" ਦੀ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਵੀ (ਅਸੀਂ ਕਈ ਯਾਦਗਾਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਰੱਖੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਹਨੇਰੀ ਦਾ ਝੱਖੜ ਝੁਲਾਇਆ ਸੀ। ੪੨।

ਉਹ ਜਿਸ ਤੇ ਝੁਲਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ (ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ) ਗਲੀਆਂ-ਸੜੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ੪੩।

ਅਤੇ "ਸਮੂਦ" ਵਿਚ ਵੀ (ਅਸੀਂ ਯਾਦਗਾਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਛੱਡਿਆ ਹੈ) ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤਕ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ^੨। ੪੪।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ

فَتَوَلَّى بِرُكْنِهِ وَقَالَ سَجَرٌ
أَوْ يَخْتُونُ ⑤

فَاَخَذْنَاهُ وَجُودَهُ فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ وَهُوَ
مُلِيمٌ ⑥

وَ فِي عَادٍ إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ
الْعَاصِفَ ⑦

مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالْمِصْرِ ⑧

وَ فِي ثَمُودَ إِذْ قِيلَ لَهُمْ تَسْعُوا
عَنْ حَبِيبٍ ⑨

فَعَتَوْا عَنْ أَمْرِ رَبِّهِمْ فَأَخَذَتْهُمُ الضُّعِفَةُ وَهُمْ
يَنْظُرُونَ ⑩

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਰੁਕਨ" ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਤੇ ਅੱਖਰੀ ਅਰਥ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਆਪਣੇ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਵਲ ਪਰਤ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਚੂੰਕਿ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੇ ਨਿਸਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਬਲ ਬੇਲ ਦੇ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਠਾਕਰ-ਦੁਆਰਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਬੇਲ ਮੰਦਰ ਲਿਖਦੇ ਤਾਂ ਅਰਥ ਢੁਕਵਾਂ ਨਾ ਹੁੰਦਾ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਾਇਕ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸਾਧਨਾਂ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਰਹੋਗੇ।

ਕਸ਼ਟ ਨੇ ਆ ਦਬੋਚਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਵੇਖਦੇ
ਦੇ ਵੇਖਦੇ ਹੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ । ੪੫।

ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹ ਬਚਾਉ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋ ਸਕੇ
ਸਨ^੧ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ
ਸਕੇ ਸਨ । ੪੬।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ
ਵੀ (ਅਸੀਂ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ) । ਉਹ ਵੀ ਇਕ
ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਸੀ । ੪੭। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ^੨ ਨਾਲ
ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਬਲਵਾਨ ਹਾਂ । ੪੮।

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਛਾਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ
ਅਸੀਂ ਵੱਡੀ ਸੋਹਣੀ ਵਿਛਾਈ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ
ਹਾਂ । ੪੯।

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਅਸੀਂ ਜੋੜੇ ਬਣਾਏ ਹਨ; ਤਾਂ
ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੋ । ੫੦।

ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਹੀ ਦੌੜਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ।
ਮੈਂ^੩ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਬਣ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ । ੫੧।

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਇਸ਼ਟ
ਨਾ ਬਣਾਓ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਂ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ

فَمَا اسْتَطَاعُوا مِنْ قِيَامٍ وَمَا كَانُوا مُتَصَرِّفِينَ ۝

وَقَوْمَ نُوحٍ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا
قَوْمًا فِئَتَيْنِ ۝

وَالسَّمَاءَ بَنَيْنَاهَا بِأَيْدٍ وَإِنَّا لَمُوسِعُونَ ۝

وَالْأَرْضَ فَرَشْنَاهَا فَنِعْمَ الْمَبْدُوءُ ۝

وَمِنْ كُلِّ شَيْءٍ خَلَقْنَا زَوْجَيْنِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ۝

فَقَرِّءُوا إِلَى اللَّهِ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ
مُبِينٌ ۝

وَلَا تَجْعَلُوا مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ إِنِّي لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ
مُبِينٌ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਦਿੱਨੀ ਵੀ ਸਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਕਿ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਬਚਾਉ ਦਾ ਕੋਈ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰ ਸਕਣ ।

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਥਿਐਦਿਨ" ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ "ਯਥੁਨ" ਪਦ ਦੇ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਹੁਵਚਨ "ਐਦਿਨ" ਹੈ, ਕੱਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਬਲ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਬਲ ਲਈ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਰੇਤ ਵਿਚ ਗੁਣ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਵੀ ਹੱਥ ਸੀ, ਪਵਿਤਰਤਾ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦਾ ਵੀ ਹੱਥ ਸੀ । ਸੋ ਕਈ ਗੁਣ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ।

ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ)
ਹਾਂ। ੧੫੨।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜੋ ਰਸੂਲ ਆਉਂਦੇ
ਰਹੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਏਹੋ ਕਿਹਾ ਸੀ
ਕਿ ਓਹ ਜਾਦੂਗਰ, ਜਾਂ ਸੁਦਾਈ ਹਨ। ੧੫੩।

ਕੀ ਓਹ ਇਸ (ਗੱਲ ਦੇ ਕਹਿਣ) ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ
ਨੂੰ ਵਸੀਅਤ^੨ ਕਰ ਗਏ ਸਨ? (ਕਦੇ ਨਹੀਂ) ਸਗੋਂ
ਓਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬਾਗ਼ੀ ਜਾਤੀ ਹਨ; (ਇਸੇ
ਲਈ ਇੱਕੋ ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੈੜੇ ਵੀਚਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਏ ਹੋਏ ਹਨ)। ੧੫੪।

ਸੋ (ਹੇ ਨਬੀ!) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈ ਅਤੇ
ਤੇਰੇ ਸਿਰ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ) ਕੋਈ ਦੋਸ਼
ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੫੫।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਜਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਦੇਸ਼
ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਲਾਭਦਾਇਕ
ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੧੫੬।

ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਜਿੰਨਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਆਪਣੀ ਬੰਦਗੀ
ਲਈ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੧੫੭।

ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰਿਜ਼ਕ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ ਤੇ ਨਾ
ਮੈਂ ਏਹੋ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਓਹ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਛਕਾਇਆ
ਕਰਨ। ੧੫੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦਾ ਹੈ
(ਤੇ) ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੧੫੯।

كَذَلِكَ مَا آتَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا
قَالُوا سَاحِرٌ أَوْ مُجْنُونٌ ①

أَوَاصُولُهُمْ بَلْ هُمْ قَوْمٌ طَاغُوتٌ ②

فَقَوْلَ عَنْهُمْ مِمَّا آتَتْ بِمَلَأْمٍ ③

وَذِكْرُ فَإِنَّ الذِّكْرَ تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ④

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ⑤

مَا أُرِيدُ مِنْهُمْ مِنْ زَرْقٍ وَمَا أُرِيدُ
أَنْ يُظْعِمُونِ ⑥

إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ ⑦

੧ "ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ" ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ" ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਸਾਲਿਹ" ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੂੜਿਆਰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ।

੨ ਅਰਥਾਤ—ਸਾਰੇ ਹੀ ਵਿਰੋਧੀ ਦਿਨਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇੱਕੋ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਾਣੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਮਤਾ ਪਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

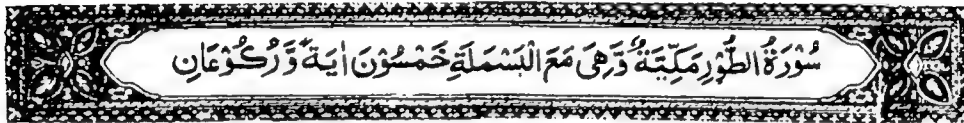
ਸੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ
ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਡੋਲ^੧ ਹਨ, ਜੇਹੇ ਜੇਹੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਡੋਲ ਸਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ
ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ
ਚਾਹੀਦੀ। ੬੦।

فَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُنُوبًا مِّثْلَ ذُنُوبِ أَصْحَابِهِمْ
فَلَا يَسْتَعْمِلُونَ ①

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ
ਉਸ ਦਿਨ—ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬਚਨ ਕੀਤਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਤਬਾਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੬੧।

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ يَوْمِهِمُ الَّذِي
يُوعَدُونَ ②

(ਰਕੂਅ ੩)

(੫੨) ਸੂਰਤ-ਅਲ-ਤੂਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੫੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ 'ਤੂਰ'^੨ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੨।

وَ الطُّورِ ②

ਅਤੇ (ਇਸ) ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਪੁਸਤਕ^੩ ਨੂੰ ਵੀ। ੩।

وَكُتُبٍ مَسْطُورٍ ③

^੧ਅਰਥਾਤ—ਦੰਡ-ਫਲ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ 'ਡੋਲ' ਪਦ ਨਾਲ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨'ਤੂਰ' ਉੱਤੇ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਸਾ' ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਉਤਰੀ ਸੀ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਹਾਮੀ ਭਰਦੀ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਭਾਵ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਹਜ਼ਰਤ 'ਮੁਹੰਮਦ' ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਚਿੱਟੇ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਸਿਧ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(ਜੋ) ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਾਗਜ਼^੧ ਤੇ (ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ) ।੪।

فِي سَرِّيٍّ مِّنْشُورٍ ①

ਅਤੇ "ਕਾਬੇ"^੨ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਦਾ ਵਸਦਾ ਰਹੇਗਾ ।੫।

وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ ②

ਅਤੇ ਇਸ ਛੱਤ ਨੂੰ, ਜੋ ਸਦਾ ਉੱਚੀ^੩ ਰਹੇਗੀ ।੬।

وَالسَّقْفِ الْمَرْفُوعِ ③

ਅਤੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਸਮੁੰਦਰ^੪ ਨੂੰ ।੭।

وَالْبَحْرِ الْمَسْجُورِ ④

ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕਸ਼ਟ ਜ਼ਰੂਰ
ਆਏਗਾ ।੮।

إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ لَوَاقِعٌ ⑤

ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਾਲ ਸਕੇਗਾ ।੯।

مَا لَهُ مِنْ دَافِعٍ ⑥

ਜਿਸ ਦਿਨ ਬੱਦਲ^੫ ਲਹਿਰਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗੇਗਾ ।੧੦।

يَوْمَ تَمُورُ السَّمَاءُ مَوْرًا ⑦

ਅਤੇ ਪਹਾੜ^੬ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ
ਚੱਲਣਗੇ ।੧੧।

وَتَسِيرُ الْجِبَالُ سَيْرًا ⑧

ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ (ਵੱਡਾ) ਕਸ਼ਟ
ਆਏਗਾ ।੧੨।

فَوَيْلٌ لِلْمُصَدِّقِينَ ⑨

^੧ਖੁਲ੍ਹੇ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇਗ ਅਨੁਸਾਰ ਗਿਲਾਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਪੇਟ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ
ਹੈ; ਸਗੋਂ ਸੱਚਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਘਰ ਵਿਚ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਦਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੁਲ੍ਹੀ ਰਹੇ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੱਜ ਫਰਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਮੁਸਲਮਾਨ
ਸਦਾ ਹੀ ਹੱਜ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ।

^੩ਸਦਾ ਉੱਚੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਛੱਤ ਦਾ ਭਾਵ "ਕਾਬਾ" ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਸਦਾ
ਸਲਾਮਤਿ ਰੱਖੇਗਾ ।

^੪ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਗਿਆਨ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਭਾਵ
ਕੁਰਾਨ-ਵਿਦਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ਤੇ ਇਸਭਾਮ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਸਿਧ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ ।

^੫ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਸਮਾਅ" ਪਦ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ "ਸਮਾਅ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਾਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਬੱਦਲ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ
ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਰਾਹੀਂ ਮਿਹਰ ਦੇ ਬੱਦਲ ਜਗ ਤੇ ਛਾ ਜਾਣਗੇ ।

^੬ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਵੱਡੇ ਸਿਰਕਦ ਸਰਦਾਰ ਜਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹਕੂਮਤਾਂ ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ
ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਰੇ ਪਸਰ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ "ਅਰਬ" ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਅਤੇ "ਕੋਸਰ" ਤੇ "ਕਿਸਰ" ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਖੜ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਜਗ ਤੇ
ਅਲੱਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

(ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਤੇ) ਜੋ ਗੰਦ ਉਛਾਲ
ਉਛਾਲ ਕੇ ਖੇਡਦੇ ਸਨ। ੧੩।

الَّذِينَ هُمْ فِي خَوْضٍ يَلْعَبُونَ ﴿١٣﴾

ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਲ ਧੱਕੇ
ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੪।

يَوْمَ يَدْعُونَ إِلَى نَارِ جَهَنَّمَ دَعَاءً ﴿١٤﴾

(ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਦੇਹੋ ਉਹ ਅੱਗ ਹੈ,
ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੧੫।

هَذِهِ النَّارُ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٥﴾

ਕੀ ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਬਣਾਉਣੀ ਗੱਲ ਸੀ? ਜਾਂ
ਅਸਲੀਅਤ ਸੀ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਵੇਖ ਰਹੇ
ਹੋ? ੧੬।

أَفَسِحْرُ هَذَا أَمْ أَنْتُمْ لَا تُبْصِرُونَ ﴿١٦﴾

(ਜੇ ਇਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਭਰਮ ਹੈ, ਤਾਂ ਬੇਧੜਕ) ਇਸ
ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਓ ਅਤੇ (ਭਾਵੇਂ) ਤੁਸੀਂ ਸਬਰ ਕਰੋ
ਤੇ ਭਾਏ ਦੁਹਾਈ ਦਿਓ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕੋ ਜਿਹਾ
ਹੈ, (ਜੋ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ) ਤੁਹਾਨੂੰ
ਕੇਵਲ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਏਗਾ। ੧੭।

إِصْلَوْهَا فَاصْبِرُوا أَوْ لَا تَصْبِرُوا سَوَاءٌ عَلَيْكُمْ
إِنَّمَا تُجْرَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

ਸੰਜਮੀ ਸਵਰਗਾਂ ਤੇ ਮਿਹਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ੧੮।

إِنَّ السَّاعِيْنَ فِي جَنَّتٍ وَعِلِيمٌ ﴿١٨﴾

ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੇਵੇਗਾ, ਓਹ ਉਸ ਤੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ,
ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਏਗਾ। ੧੯।

فَلِكِهِمْ مِمَّا أُنْهَمُ رَبُّهُمْ وَوَقَهُمْ رَبُّهُمْ
عَذَابَ الْجَحِيمِ ﴿١٩﴾

ਅਤੇ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ), ਉਹ ਖਾਓ-ਪੀਓ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ
ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਕਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ
ਹੋਵੇਗਾ। ੨੦।

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٠﴾

ਓਹ ਉਸ ਦਿਨ ਪਾਲਾਂ ਲੱਗੇ ਤਖ਼ਤਾਂ ਤੇ ਢਾਸਣੇ
ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਾਲੀਆਂ

مُتَّكِئِينَ عَلَى سُرُرٍ مَصْفُوفَةٍ وَرَوَّجْنَهُمْ يُحْمَرُونَ
عَيْنٌ ﴿٢١﴾

ਤੇ ਮੋਟੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਜੋੜੇ ਦੇ ਤੌਰ
ਤੇ ਦਿਆਂਗੇ। ੨੧।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ
ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ
ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉੱਤਮ ਸਵਰਗਾਂ
ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਨੂੰ ਵੀ
ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ (ਪਿਉ-
ਦਾਦਿਆਂ ਦੇ) ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ
ਏਰਾਂਗੇ। ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ
ਵਿਚ ਗਹਿਣੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੨੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਮੰਗੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ,
ਅਰਥਾਤ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਮਾਸ ਦਿਆਂਗੇ। ੨੩।

ਉਸ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥਾਂ (ਹੱਸ ਹੱਸ
ਕੇ) ਪਿਆਲੇ^੧ ਖੋਹਣਗੇ। ਉਸ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ
ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਫੱਲਾਂ ਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪਾਪ
(ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ)। ੨੪।

ਅਤੇ ਗੱਭਰੂ ਟਹਿਲਦੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਾਣੇ, ਓਹ ਬਸਤਰਾਂ ਵਿਚ
ਲਪੇਟੇ^੨ ਹੋਏ ਮੌਤੀ ਹਨ। ੨੫।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਇਹ
ਉੱਤਰ-ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰਨਗੇ। ੨੬।

ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ^੩ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਿਚ
ਆਪਣੀ ਗਤਿ ਬਾਰੇ ਡਰਿਆ ਬਰਦੇ ਸੀ ? ੨੭।

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ
الْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ
مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ ①

وَأَمَدَدْنَاهُمْ بِمَالِهِمْ وَلَهُمْ فِيهَا يَشْتَكُونَ ②

يَتَنَازَعُونَ فِيهَا كَأْسًا لَا لَغْوٌ فِيهَا
وَلَا تَأْنِيمٌ ③

وَيُظَنُّ عَلَيْهِمْ غُلَامٌ لَهُمْ كَأَنَّهُمْ لُلُؤْلُؤُ
مَكْنُونٌ ④

وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ ⑤

قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ ⑥

^੧ ਅਰਥਾਤ—ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਦੰਡ-ਵਲ ਤੋਂ ਇਧਰ ਓਧਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

^੨ ਅਰਥਾਤ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਜਿਸ ਸਰਾਬ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ, ਅਰਥਾਤ ਰਾਮ-ਰਸਾਇਣ ਹੈ।

ਉਸ ਨਾਲ ਮੱਤਿ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਅਰਥ-ਬਰਤ ਫੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

^੩ ਅਰਥਾਤ—ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸਚਿਆਰ।

^੪ ਅਰਥਾਤ—ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਧਮਕੀਆਂ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਘਬਰਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ
ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਵੱਡਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ
ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਤੱਤੀ ਲੁ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ
ਹੈ। ੨੮।

ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕੀਤਾ
ਕਰਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ
ਵਾਲਾ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੯। (ਰਕਅ ੧)

ਸੋ (ਹੇ ਰਸੂਲ!) ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਜਾ,
ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਨਾ ਤਾਂ ਜਾਦੂਗਰ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ
ਸੁਦਾਈ ਹੈ। ੩੦।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਵੀ
ਹੈ? (ਅਤੇ) ਉਸ ਬਾਰੇ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ ਦੇ ਉਡੀਕ-
ਵਾਨ ਹਨ। ੩੧।

ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ
ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ
ਉਡੀਕਵਾਨ ਹਾਂ। ੩੨।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਅਕਲਾਂ ਏਹੋ ਗੱਲ
ਸਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ? ਜਾਂ ਓਹ ਇਕ ਬਾਜ਼ੀ ਜਾਤੀ
ਹਨ? ੩੩।

ਜਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਗੱਲ ਘੜ ਲਈ ਹੈ? ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ
ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਉਤਰਣ ਤੇ) ਸ਼ਰਧਾ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ੩੪।

ਜੇ ਓਹ ਸੱਚੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ
ਬਾਣੀ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਘੜ ਕੇ ਲੈ ਆਉਣ; (ਤਾਂਜੁ
ਜਗ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਬਾਣੀਆਂ ਇਕ
ਸਮਾਨ ਹਨ?)। ੩੫।

فَمَنْ أَلَّهِ عَلَيْهِنَا وَفَمَنْ أَدَّابَ السُّومِرِ ⑤

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلُ نَدْعُوهُ إِنَّهُ هُوَ
الْبَرُّ الرَّحِيمُ ⑥

فَذَكِّرْ فَمَا أَنْتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ
وَلَا كَاهِنٍ ⑦

أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ
الْمُنُونِ ⑧

قُلْ تَرَبَّصُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنَرِّضِينَ ⑨

أَمْ تَأْمُرُهُمْ أَحْلَاءُ مُهْمٌ بِهَذَا أَمْ هُمْ قَوْمٌ
طَاغُونَ ⑩

أَمْ يَقُولُونَ تَقَوَّلَهُ بَلْ لَا يُؤْمِنُونَ ⑪

فَلْيَأْتُوا بِحَدِيثٍ مِثْلِهِ إِنْ كَانُوا
صَادِقِينَ ⑫

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਨਰਥ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਸਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਜਾਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਹਨ? 13੬।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਸਾਜੇ ਹਨ? (ਨਹੀਂ); ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ (ਉੱਤੇ) ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। 13੭।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਹਨ? ਜਾਂ ਉਹ ਦਰੋਗੇ ਹਨ? 13੮।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਪੌੜੀ ਹੈ? ਜਿਸ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ) ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸੁਣਨਹਾਰ (ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਵਾਂਗ) ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ। 13੯।

ਕੀ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਲਈ ਤਾਂ ਧੀਆਂ ਹਨ? ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪੁੱਤਰ ਹਨ? 1੪੦।

ਕੀ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ? ਜੋ ਉਹ ਇਸ ਚੱਟੀ ਨਾਲ ਦੱਬੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ? 1੪੧।

ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? 1੪੨।

ਕੀ ਉਹ ਤੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਗੱਦ ਗੁੰਦਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ? ਜੋ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੀ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ਹੈ। 1੪੩।

ਕੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ? (ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਰਕ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈ। 1੪੪।

أَمْ خَلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ ①

أَمْ خَلَقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ ②

أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيِّرُونَ ③
أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَعِصُونَ فِيهِ فَلَيَأْتِيَنَّ مُسَمِعُهُمْ بِسُلْطَنٍ مُبِينٍ ④

أَمْ لَهُ الْبَنَاتُ وَلَكُمْ الْبُتُونَ ⑤

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ مُثْقَلُونَ ⑥

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ⑦

أَمْ يُرِيدُونَ كَيْدًا فَالَّذِينَ كَفَرُوا هُمْ أَنْكَبُونَ ⑧

أَمْ لَهُمْ آلٌ غَيْرُ اللَّهِ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يُشْرِكُونَ ⑨

ਅਤੇ ਜੇ ਓਹ ਕੋਈ ਬੱਦਲੀ ਪੁਲਾੜ ਵਿਚ ਵਰਦੀ
ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ
ਇਕ ਸੰਘਣਾ ਬੱਦਲ ਹੈ। ੪੫।

ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਵਿਚ) ਹੀ
ਛੱਡ ਦੇ; ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਉਸ ਨੀਅਤ
ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਣ, ਜਦ ਕਿ (ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਕਸ਼ਟ
ਉਤਰੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ) ਓਹ ਡਰ ਨਾਲ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ
ਜਾਣਗੇ। ੪੬।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਣਗੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ
ਦੀ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ। ੪੭।

ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵੀ
ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਣਗੇ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਇਸ ਤੋਂ
ਅਗਿਆਤ ਹਨ। ੪੮।

ਅਤੇ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ
ਹੁਕਮ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ
ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (ਸਾਡੀ ਰਾਖੀ ਵਿਚ) ਹੈਂ ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ
ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੂੰ (ਬੰਦਗੀ ਵਾਸਤੇ) ਖੜਾ
ਹੋਵੇਂ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਉਪਮਾ
ਵੀ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਰਹ, ਅਰਥਾਤ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
(ਜਦ ਤੂੰ) ਰਾਤ (ਸਮੇਂ ਖੜਾ ਹੋਵੇਂ, ਤਾਂ) ਉਸ,
(ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ) ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹ ਅਤੇ ਜਦ
ਤਾਰੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਣ, (ਅਰਥਾਤ ਰਾਤ ਮੁੱਕਣ ਤੇ
ਆਵੇ) ਤਦ ਵੀ। ੪੯-੫੦। (ਰਕੂਅ ੨)

وَأَن يَّرَوُوكُمْ إِن سَمَّوْا سَمَاءً يَّقُولُوا حَبَابٌ
مَّرْكُومٌ ④

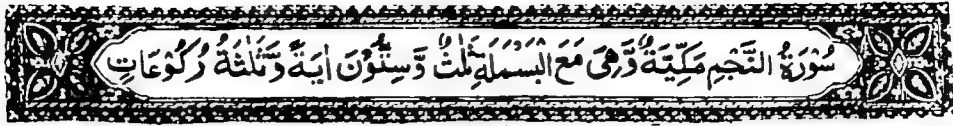
فَذَرْهُمْ حَتَّى يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي فِيهِ
يُصْعَقُونَ ⑤

يَوْمَ لَا يُغْنِي عَنْهُمْ كَيْدُهُمْ شَيْئًا وَلَا هُمْ يُنصَرُونَ ⑥

وَأَنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ⑦

وَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا وَسَبِّحْ بِحَمْدِ
رَبِّكَ جَنَّاتٍ تَقُومُ ⑧

وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ ⑨

(੫੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਜਮ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੬੩ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰੁਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਸੂਰੱਯਾ^੧ (ਨਾਂ ਦੇ) ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹ (ਅਲੰਕਾਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਆ ਜਾਏਗਾ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲਈ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੨।

وَالنَّجْمِ إِذَا هَوَىٰ ②

ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥੀ ਨਾਂ ਕਦੇ ਰਾਹ ਭੁੱਲਿਆ ਹੋ ਤੇ ਨਾਂ ਕੁਹਾਹੇ ਪਿਆ ਹੋ^੨। ੩।

مَا ضَلَّ صَاحِبُكُمْ وَمَا غَوَىٰ ③

ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੪।

وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ④

ਸਗੋਂ ਉਹ (ਇਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਬਾਣੀ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਉਤਰਣ ਵਾਲੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੈ। ੫।

إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ⑤

^੧ਇਸ ਬਾਂ ਉਸ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ ‘‘ਮੁਹੰਮਦ’’ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਸੀ:—

‘‘ਲੋ ਕਾਨੱਲ ਈਮਾਨੁ ਮੁਅੱਲਾਹਨ ਬਿਸੁਰੱਯਾ ਲਨਾ ਲਹੂ ਰਜੁਲੁਨ ਮਿਨ ਫਾਰਿਸ’’

ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਧਰਮ ਉੱਡ ਕੇ ਸੂਰੱਯਾ ਤੇ ਵੀ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਫਾਰਸੀ ਬੰਦਾ ਉਥੋਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਏਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਉਹ ਬੰਦਾ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ ‘‘ਮੁਹੰਮਦ’’ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪੂਰਨ ਸੀ। ਨਾਂ ਉਹ ਕਦੇ ਰਾਹ ਤੋਂ ਭੁੱਲੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਂ ਕਦੇ ਕੁਹਾਹੇ ਹੀ ਪਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੰਰਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ (ਬਾਣੀ) ਵੱਡੇ ਬਲਵਾਨ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ
ਸਿਖਾਈ ਹੈ। ੬।

عَلَّمَكَ شَدِيدُ الْقُوَى ٥

ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪਰਗਟ ਹੋਣ
ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀਆਂ
ਤਾਕਤਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਰਸ਼ ਤੇ
ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ੭।

ذُو مِرَّةٍ فَاسْتَوَى ٥

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਸਿਆਣੀ ਅੱਖ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ
ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀਆਂ
ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਦਿੱਸ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ੮।

وَهُوَ بِالْأُفُقِ الْأَعْلَى ٥

ਅਤੇ ਉਹ^੧-੨ (ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਭਗਤ-
ਜਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਬੇਚੈਨੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੇ ਓਹਨਾ ਉੱਤੇ
ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ) ਉਸ ਦੇ
ਲਾਗੇ^੩ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ
"ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ) ਉੱਪਰੋਂ
ਹੇਠਾਂ ਵਲ^੪ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ੯।

ذُنَا فَتَدَلَّى ٥

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤੇ ਜਗ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ
ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਉੱਪਰ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਠਾਠਾ ਮਾਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੀ ਹੇਠਾਂ ਵਲ
ਆਉਣ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ; ਤਾਂ ਜੁ "ਮੁਹੰਮਦੀਅਤ" ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਆਪੋ ਵਿਚ ਇਉਂ ਇਕਮਿਕ ਹੋ ਗਏ ਸਨ;
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਦੋ ਧਨੁੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਤੀਰ ਚਲਾਇਆ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਧਨੁੱਖ ਦਾ ਤੀਰ ਜਾਏ, ਦੂਜੇ ਦਾ ਵੀ ਜਾਏ। ਦੋ ਧਨੁੱਖਾਂ
ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਤੰਦ ਕਰਤੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੀਰ ਵੱਡੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰ ਆਤਮ "ਮਿਅਰਾਜ" ਹੋਇਆ ਸੀ।
ਨਾ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਵੀਰਾਹ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਟਪਲਾ ਖਾ ਕੇ ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ
"ਅਸਰਾ" ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ "ਮਿਅਰਾਜ" ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ "ਅਸਰਾ" ਉੱਕੀ ਹੀ ਅੱਡਰੀ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਕੇਵਲ
ਇਸ ਲੋਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਸੀ ਤੇ "ਮਿਅਰਾਜ" ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਤਮਾ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਸੇ ਬਾਰੇ ਇਹ
ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦੋ ਵਾਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ "ਦਨਾ" ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ "ਤਦੱਲਾ" ਦੀ
ਹਾਲਤ ਵਿਚ।

^੩ਇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਵਿਚ ਵੀ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪੜਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਤੇ ਗਏ ਪੜਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਥੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਪੜਨਾਵ
ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

^੪"ਦਨਾ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ "ਤਦੱਲਾ" ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ
ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੇ।

ਅਤੇ ਉਹ ਦੱਵੇਂ ਹੀ ਦੋ ਧਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਿਲਵੇਂ ਅਨੁਮਾਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੦।

فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى ①

ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵਲ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਹ ਨਿਰਣਾ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ੧੧।

فَأَوْحَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْحَىٰ ②

(ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ) ਦਿਲ (ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ) ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਉਹੋ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੨।

مَا كَذَّبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى ③

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ (ਦ੍ਰਿਸ਼) ਬਾਰੇ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਉਸ (ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ) ਨੇ (ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ) ਵੇਖਿਆ ਸੀ? ੧੩।

أَفْتُرُونَهُ عَلَىٰ مَا يَرَى ④

ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਹ (ਦ੍ਰਿਸ਼) ਇਕ ਵਾਰ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਦੋ ਵਾਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਇਆ ਸੀ।) ੧੪।

وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرَى ⑤

(ਅਰਥਾਤ) ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬੇਰੀ ਲਾਗੇ ਜੋ ਅਤਿ ਉੱਚੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹੈ। ੧੫।

عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى ⑥

‘ਬੇਰੀ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਜਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ; ਇਸੇ ਲਈ ਹੀ ਮਿਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਰੀਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਰੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਉਬਾਲ ਕੇ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ; ਤਾਂਜ਼ ਓਹ ਸਤਨ ਨਾ। ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ “ਸਿਦਰਾਹ” ਦੇ ਪਦ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਪਾਸੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ “ਸਿਦਰਾਹ” ਰਾਹੀਂ ਉਤਰਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਆਪ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਜਿੱਥਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਸਤ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਸਗੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਨ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਵਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ “ਫੀਹਾ ਕੁਤੁਬਨ ਕੱਯਿਮਾ” ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ” ਰਾਹੀਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਤਤ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਟੇਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਓਹ ਵੀ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

ਅਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਸਵਰਗ ਹੈ। ੧੬।

عِنْدَهَا جَنَّةُ الْمَأْوَى ⑮

ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖਿਆ ਵੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਢੱਕ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਢੱਕਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ)। ੧੭।

إِذْ يَفُتَّ السِّدْرَةَ مَا يَفُتُّ ⑯

ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਟੋਚੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਹੱਦੋਂ ਹੀ ਟੱਪੀ ਸੀ। ੧੮।

مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى ⑰

ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨਿਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕੋ ਵੱਡੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਵੇਖੀ ਸੀ। ੧੯।

لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى ⑱

ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਰਤਾ (ਆਪਣੇ ਬਣਾਉਣੀ ਇਸ਼ਟਾਂ) "ਲਾਤ" ਤੇ "ਉਜ਼ਾ" ਦਾ ਹਾਲ ਸੁਣਾਓ। ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵੀ ਏਹੋ ਜਿਹੀ ਹੈ?। ੨੦।

أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى ⑲

ਤੇ ਤੀਜੇ "ਮਨਾਤ" ਦਾ ਵੀ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੈ। ੨੧।

وَمَنْوَةَ الثَّالِثَةِ الْاُخْرَى ⑳

ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਲਈ ਧੀਆਂ ਹਨ?। ੨੨।

أَلَكُمُ الذَّكَرُ وَلَهُ الْاُنثَى ㉑

ਇਹ ਤਾਂ ਅਤਿ ਹੀ ਭੇਡੀ ਵੰਡ ਹੈ। ੨੩।

تِلْكَ إِذْ أَسْمَهُ فُبِزَى ㉒

ਇਹ ਤਾਂ ਕੁਝ ਨਾਂ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਘੜ ਲਏ ਹੋਏ ਹਨ, (ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਏਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਸਲੀਅਤ ਹੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ।) ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਏਹਨਾਂ (ਮੂਰਤੀਆਂ) ਲਈ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰੀ, ਓਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਭਰਮ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਹਨ; ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ

إِنْ هِيَ إِلَّا أَسْمَاءٌ سَمِيَتْهُمَا أَنْتُمْ وَآبَاؤُكُمْ
مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا
الظَّنَّ وَمَا تَهْوَى الْأَنْفُسُ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنْ
رَبِّهِمُ الْهُدَى ㉓

ਅਰਥਾਤ—“ਮਿਅਰਾਜ” ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਭੁੱਲ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇਕ ਅਤਿ ਚਿੱਜ ਤੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਰਸਮ ਸੀ। ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਸੁਪਨਾ ਜਾਂ ਕਸ਼ਫ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸੁਮਾਰਗ ਆ ਚੁੱਕਾ ਹੈ । (ਪਰ
ਓਹ ਵੇਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ)।੨੪।

ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੋ ਇੱਛਾ ਕਰੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ।੨੫।

ਸੋ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਲੋਕ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹਨ ।੨੬। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਸਫ਼ਾਰਸ਼ (ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ) ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ
ਸਕਦੀ । ਛੁੱਟ ਉਸ ਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ
ਦੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵੇਖਦਾ ਹੋਵੇ,
ਜਾਂ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ।੨੭।

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਪਰਲੋਕ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ,
ਓਹ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇਵੀਆਂ ਜੋਹੇ ਮਿਥਦੇ
ਹਨ ।੨੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਵੀ ਗਿਆਨ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਓਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਭਰਮ ਵਿਚ
ਹੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਭਰਮ ਸੱਚਾਈ ਦੇ
ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ।੨੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਾਡੇ ਸਿਮਰਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ
ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ, ਤੂੰ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ
ਲੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣ ।੩੦।

أَمَّا لِلنَّاسِ مَا تَكْتُمُ ①

فَلِلَّهِ الْخِزْيَةُ وَالْأُولَى ②

وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ
شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَ
يَرْضَى ③

إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ لَيُسَمُّونَ الْمَلَائِكَةَ
تَسْمِيَةً الْأُنْثَى ④

وَمَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِنْ يَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ
وَإِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا ⑤

فَاعْرِضْ عَنْ مَنْ تَوَلَّى مِنْ ذِكْرِنَا وَلَمْ يُرِدْ إِلَّا
الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ⑥

‘ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ “ਜਿਕਰ” ਪਦ ਰਸੂਲ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ । ਸੋ ਇਸ ਸ਼ਾਂ “ਜਿਕਰ” ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵੀ । (ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੂਰਤ ਅਲ ਸਾਫ਼ਾਤ ਦੀ ਆਇਤ ੧੬੯ ਦੀ ਟੁਕ ਵੇਖੋ)

ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅੰਤ ਹੈ।
ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ
ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ
ਭਟਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ, ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ
ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ੩੧।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ,
ਸਭ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ
ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਬੁਰਾਈ ਕਰਦੇ
ਹਨ, ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਭਲਾਈ
ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੰਦਾ
ਹੈ। ੩੨।

(ਅਰਥਾਤ) ਓਹ ਲੋਕ, ਜੋ ਬੱਜਰ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਤੇ
ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ
ਜੋ ਕਿਤੇ (ਭੁਲ-ਭੁਲੇਖੇ) ਰਤਾ ਵੀ (ਪਾਪ ਨੂੰ) ਛੋਹ
ਜਾਂਦੇ ਹਨ (ਤਾਂ ਫੇਰ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ
ਹਨ)। ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਿਸ਼ਾਲ
ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ
ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਜਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਤੁਸੀਂ
ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਗਰਭਾਂ ਵਿਚ ਲੁਪਤ ਸੀ।
ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾ ਮਿਥ ਲਓ।
ਸੰਜਮੀਆਂ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੩੩।

(ਰਕੂਅ ੨)

ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੈਂ; ਜੋ ਤੇਰੀ ਅਕਾਸ਼
ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ? ੩੪।

ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ) ਬੋੜਾ ਜਿਹਾ (ਧਨ) ਦਿੱਤਾ
ਸੀ ਤੇ ਫੇਰ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪਿਆ ਸੀ। ੩੫।

ذَلِكَ مَبْلَعُهُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَن ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَن اهْتَدَى ①

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لِيَجْزِيَ
الَّذِينَ أَسَاءُوا وَبِمَا عَمِلُوا وَيَجْزِيَ الَّذِينَ أَحْسَنُوا
بِالْحُسْنِ ②

الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كِبْرَ الْأَثَمِ وَالْفَوَاحِشِ إِلَّا
الْبَسْمَ إِنَّ رَبَّكَ وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ
إِذْ أَنْشَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَةُ فِي
بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلَا تُزَكُّوا أَنْفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ
بِمَن اتَّقَى ③

④

أَفَرَأَيْتَ الَّذِي تَوَلَّى ⑤

وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى ⑥

ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਪਤ-ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ? ਅਤੇ ਉਹ
(ਆਪਣਾ ਅੰਤ) ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ? 136।

أَعِنْدَهُ عِلْمُ الْغَيْبِ فَهَرَىٰ ۝

ਕੀ ਉਸ ਨੂੰ "ਮੂਸਾ" ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ "ਇਬਰਾਹੀਮ"
ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ
ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ? 137-138।

أَمْ لَمْ يُبَيِّنْ بَاقِيَ مُحْفٍ مُّوسَىٰ ۝
وَأَبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّىٰ ۝

(ਜੇ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਕੋਈ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਕਿਸੇ
ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ 139।

أَلَا تَرَىٰ وَازِرَةً وَّرَزَّ آخِرَىٰ ۝

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ 140।

وَأَنْ لَّيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ ۝

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਏਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ) ਉਹ (ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣਾ ਕੀਤਾ
ਜ਼ਰੂਰ ਵੇਖ ਲਏਗਾ 141।

وَأَنَّ سَعْيَهُ سَوْفَ يُرَىٰ ۝

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ (ਪੂਰਾ) ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲ
ਜਾਏਗਾ 142।

ثُمَّ يُجْزَاهُ الْجَزَاءَ الْأَوْفَىٰ ۝

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿ (ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ
ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ) ਅੰਤਮ ਫ਼ੈਸਲਾ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਹੈ 143।

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْنتَهَىٰ ۝

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਹੋ ਹੀ ਹਸਾਉਣਹਾਰ ਤੇ ਰੁਆਉਣ-
ਹਾਰ ਹੈ 144।

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَىٰ ۝

ਅਤੇ ਉਹੋ ਹੀ ਮਾਰਨਹਾਰ ਤੇ ਜ਼ਿਵਾਲਨਹਾਰ ਹੈ 145।
ਅਤੇ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਜਦ ਕਿ ਉਹ (ਮਾਤਾ

وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتَ وَأَحْيَا ۝

‘ਈਸਾਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ “ਕੁਫ਼ਾਰਾ” ਕੇਵਲ ਬੇਗੁਨਾਹ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਈਸਾ” ਜੀ ਸਨ; ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਬਾਈਬਲ ਅਨੁਸਾਰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਸਨ। ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ :

ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ) ਡੋਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜੀਅ-
ਜੰਤ ਨੂੰ ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ
ਹੈ। ੪੬-੪੭।

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਮੁੜ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਵੀ
ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ। ੪੮।

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿ ਉਹੋ ਧਨਾਵ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹੋ
ਕੰਗਾਲ ਸਾਜਦਾ ਹੈ। ੪੯।

ਅਤੇ ਉਹੋ "ਸੁਅਰਾ" (ਤਾਰੇ) ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ। ੫੦।

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਆਦ" ਜਾਤੀ ਨੂੰ
ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੫੧।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ "ਸਮੂਦ" ਨੂੰ ਵੀ (ਜੋ
"ਆਦ" ਜਾਤੀ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਅੰਗ ਸਨ) ਅਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ
ਨੇ) ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੱਖ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਸੀ। ੫੨।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵੀ
ਅਤੇ ਓਹ ਵੱਡਾ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਵੱਡੇ
ਬਾਗ਼ੀ ਸਨ। ੫੩।

ਅਤੇ ਉਲਟਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ
ਉਸ ਨੇ ਹੇਠਲੀ-ਉੱਤੇ ਲੈ ਆਂਦੀ ਸੀ। ੫੪।

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਢੱਕ ਲਿਆ ਸੀ, ਜੋ
ਅਜਿਹੇ ਸਮਿਆਂ ਤੇ ਢੱਕ ਲਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ^੧। ੫੫।

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਿਸ
ਕਿਸ ਮਿਹਰ ਤੇ ਸ਼ਕ ਕਰੇਂਗਾ? ੫੬।

ਇਹ ਸਾਡਾ ਰਸੂਲ ਵੀ, ਪਹਿਲੇ ਰਸੂਲਾਂ ਜਿਹਾ ਹੀ
ਇਕ ਰਸੂਲ ਹੈ। ੫੭।

وَأَنَّهُ خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ۖ
مِنْ تَطْفَئَةٍ إِذَا تُمْنَى ۝

وَأَنَّهُ عَلَيهِ النَّشْأَةُ الْآخِرَةُ ۖ

وَأَنَّهُ هُوَ أَعْنَى وَافَقَى ۖ

وَأَنَّهُ هُوَ رَبُّ الشَّعَرِ ۖ

وَأَنَّهُ أَهْلَكَ عَادًا الْأُولَى ۖ

وَمُؤَدَّا فَمَّا آتَقَى ۖ

وَقَوْمَ نُوحٍ ۖ مِنْ قَبْلُ إِنَّهُمْ كَانُوا هُمْ أَظْلَمَ وَأَطَى ۖ

وَالْمُؤْتَفِكَةَ أَهْوَى ۖ

فَغَشَّيْهَا مَا غَشَّى ۖ

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكَ تَتَمَارَى ۖ

هَذَا نَذِيرٌ مِنَ النَّذِيرِ الْأُولَى ۖ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨੇ।

(ਇਸ ਜਾਤੀ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦਾ) ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ
ਹੈ। ੫੮।

أَرَفَّتِ الْآزِفَةُ ⑥

ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ (ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ) ਉਸ ਨੂੰ
ਟਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ੫੯।

لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ ⑦

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਤੇ ਅਚੰਭਾ (ਪਰਗਟ) ਕਰਦੇ
ਹੋ ?। ੬੦।

أَفَمِنْ هَذَا الْحَدِيثِ تَعْجَبُونَ ⑧

ਅਰਥਾਤ ਹੱਸਦੇ ਹੋ; ਤੇ ਰੋਂਦੇ ਨਹੀਂ। ੬੧।

وَتَضْحَكُونَ وَلَا تَبْكُونَ ⑨

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਖੜੇ ਹੋ, (ਕੋਈ ਠੀਕ ਫ਼ੈਸਲਾ
ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ)। ੬੨।

وَأَنْتُمْ سِيدُونَ ⑩

ਸੋ ਉਠੋ ! ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਸਜਦਾ ਕਰੋ ਤੇ ਉਸੇ
ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੬੩। (ਰਕੂਅ ੩)

ج

فَأَنْجِدُوا لِلَّهِ وَأَعْبُدُوا ⑪

(੫੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਮਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾਂ ਸਣੇ ੫੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

① ਇਸ ਥਾਂ ਬਰੈਕਟ ਨੂੰ ਨਾ ਪੜ੍ਹੋ ਤਾਂ ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ। ਚੂੰਕਿ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ ਤੇ ਪੁਲਿੰਗ ਦੀ ਭੇਦਤਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ
ਅਰਥ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਉੱਤਰਾਈ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

(“ਅਰਬ” ਦੀ) ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਚੰਨ (ਦੋ) ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੨।

اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ

ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਧੌਖਾ ਹੈ। ਜੇ ਸਦਾ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ^੧। ੧੩।

وَأَن يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ

ਅਤੇ ਉਹ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨੋ-ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਗ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਕਾਰਜ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੧੪।

وَكَذَّبُوا وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ وَكُلُّ أَمْرٍ مُّسْتَمِرٌّ

ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਸੁਣਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾੜਨਾ ਦੇ ਸਾਧਨ ਮੌਜੂਦ ਸਨ। ੧੫।

وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مِنَ الْإِبْرَاءِ مَا فِيهِ مُزْدَجَرٌ

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਜੇਹੀਆਂ ਯੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸਨ, ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ, ਪਰ (ਸ਼ੱਕ ਕਿ) ਡਰਾਉਣ ਵਾਲੀ^੨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੬।

حِكْمَةٌ بِاللَّغَةِ فَمَا تُغْنِ التُّذْرُ

^੧“ਅਰਬ” ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਚੰਨ “ਅਰਬ” ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਚਿੰਨ੍ਹ ਸੀ। ਜੋ ਯਹੂਦੀ ਵੀ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਹਜ਼ਰਤ “ਸਫੀਆ” ਜੋ ਇਕ ਯਹੂਦੀ ਸਰਦਾਰ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ ਤੇ ਮਗ਼ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਮ-ਪਤਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਲ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਝੁਲੀ ਵਿਚ ਆ ਡਿੱਗਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਤੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਚੰਨ ਦੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋਣ ਤੇ ਅਰਬਾਂ ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕ ਭਾਵ ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਰਬਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਚੰਨ, ਅਰਬਾਤ ਅਰਬਾਂ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਟੁੱਟੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕੁੱਲ ਨਾਲ ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਨ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਅਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ “ਅਰਬ” ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ, ਅਰਬਾਤ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਇਸ ਪੈਂਦਾ; ਸਗੋਂ ਜਗ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਨ ਨੇ ਟੋਟੇ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਉਹ ਉਸੇ ਹਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਥਾਪਨ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਰਿ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਂ ਠੀਕ ਰਹਿਣ। ਫੇਰ ਕਿਸੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਨੇ ਵੀ, ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਵੇ, ਜਾਂ “ਮੱਕੇ” ਜਾਂ “ਅਰਬ” ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਦੀ ਹਾਮੀ ਨਹੀਂ ਭਰੀ ਕਿ ਚੰਨ ਸਰੀਰਕ ਭੰਰ ਤੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਚੰਨ ਦੇ ਦੋ ਟੋਟੇ ਹੋਣ ਦਾ ਕਿਆਸਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਧੌਖੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਦਾ ਹੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਕਰਦੇ ਜਲੇ ਆਏ ਹਨ।

^੩ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਡਰਾਉਣ ਵਾਲੀ” ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ; ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜਲ ਵਿਚ ਇੱਕ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਬਹੁਵਚਨ ਪਦ ਜਾਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੰਮ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਜਾਂ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ, ਕਿ ਇਕ ਸੱਦਣ ਵਾਲਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਭੇਡੀ ਚੀਜ਼ (ਅਰਥਾਤ ਕਬਰ) ਵਲ ਸੱਦੇਗਾ ੭।

ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੀਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਓਹ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਕਲਣਗੇ, ਕਿ ਜਾਣੇ ਖਿੰਡੀਆਂ-ਫੁਟੀਆਂ ਟਿੱਡੀਆਂ ਹਨ ੮।

ਓਹ ਸੱਦਣ ਵਾਲੇ ਵਲ ਦੌੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਦੁਖ ਦਾ ਦਿਨ ਹੈ ੯।

ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ "ਨੂਹ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਵੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਭਗਤ-ਜਨ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸੁਦਾਈ ਹੈ ਤੇ (ਸਾਡੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ) ਇਸ ਤੇ ਫਿਟਕਾਰ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ ੧੦।

ਓਤਕ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੇਰੀ ਨੇ ਦਬਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਦਲਾ ਲੈ ੧੧।

ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਬੁਹ ਮੋਹਲੇਦਾਰ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਣ ਵਰ੍ਹਾਉਣ ਰਾਹੀਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ੧੨।

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸੋਮੇ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਸੋ (ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਦਾ) ਪਾਣੀ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਲਈ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ੧੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ("ਨੂਹ") ਨੂੰ ਇਕ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਤੇ

فَنُؤَلِّ عَنْهُمْ يَوْمَ يَدْعُ الدَّاعِ إِلَى شَيْءٍ نَكْرٍ ٧

خُشَعًا ابْصَارُهُمْ يَخْرُجُونَ مِنَ الْجُدَاثِ كَأَنَّهُمْ جَرَادٌ مُنْتَشِرٌ ٨

مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ ٩

كَذَبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ فَكَذَّبُوا عَبْدَنَا وَقَالُوا مَجْنُونٌ وَازْدُجِرَ ١٠

فَدَعَا رَبَّهُ أَنِّي مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرَ ١١

فَفَتَحْنَا أَبْوَابَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ مُنْهَرٍ ١٢

وَنَجَرْنَا الْأَرْضَ عُيُونًا فَالْتَقَى الْمَاءُ عَلَى أَمْرٍ قَدْ قُدِرَ ١٣

وَحَمَلْنَاهُ عَلَى ذَاتِ أَلْوَاحٍ وَدُسْرٍ ١٤

ਕਿੱਲਾਂ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ (ਬੇੜੀ) ਤੇ ਸਵਾਰ ਕੀਤਾ
ਸੀ। ੧੪।

ਉਹ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ, (ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੀ
ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਤੁਰਦੀ ਸੀ) ਇਹ ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੫।

تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءَ لِمَنْ كَانَ كُفِرًا ⑩

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਦੇ
ਤੌਰ ਤੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਲਈ ਛੱਡਿਆ ਹੈ^੧।
ਸੋ ਕੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਹੈ? ੧੬।

وَلَقَدْ تَوَكَّلْنَا آيَةَ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ⑪

ਅਤੇ ਵੇਖੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਮੇਰਾ ਡਰਾਉਣਾ ਕੇਹਾ
(ਕਰੜਾ ਤੇ ਠੀਕ) ਸੀ? ੧੭।

كَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرٍ ⑫

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ
ਢੰਡਾ ਸੁਖੇਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ? ੧੮।

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ ⑬

"ਆਦ" ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ—
ਸੀ। ਫੇਰ ਵੇਖੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਡਰਾਉਣਾ ਕੇਹਾ
(ਭਿਆਨਕ) ਸੀ? (ਅਰਥਾਤ ਕਸ਼ਟ ਕਿੰਨਾ ਕਰੜਾ
ਸੀ ਤੇ ਡਰਾਉਣਾ ਕੇਹਾ ਸੱਚਾ ਸੀ।) ੧੯।

كَذَّبَتْ عَادٌ كَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذُرٍ ⑭

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਅਨੂਰੀ ਭੇਜੀ
ਸੀ, ਜੋ ਵੱਡੀ ਤੇਜ਼ ਚਲਦੀ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ
ਤਕ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਭੇੜੇ ਦਿਨ^੨ ਵਿਚ ਚਲਾਈ
ਗਈ ਸੀ। ੨੦।

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِي يَوْمٍ نَحْسٍ
مُتَتَابِرٍ ⑮

^੧ਲਗਪਗ ਸਾਰੇ ਹੀ ਜਗ ਦੀਆਂ ਸਮੁੱਚੇ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਾਂਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਜਗ ਦੇ ਇਕ ਬਹੁਤ
ਵੱਡੇ ਹਿੱਸੇ ਤੇ ਆਈ ਸੀ ਤੇ "ਨੂਹ" ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਾਂਗ ਆਨੁਸਾਰ ਹੀ ਸੀ।

^੨ਭੇੜੇ ਦਿਨ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਜਾਂ ਦਿਨ ਭੇੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਚੰਗਾ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ
ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ ਉਸ ਜਾਤੀ ਲਈ ਭੇੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਉਂ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੁਣਦੀ ਸੀ ਕਿ
ਜਾਣੇ ਓਹ ਖਜ਼ੂਰ ਦੇ ਖੱਖਲੇ ਤਣੇ ਹਨ । ੨੧।

تَنْزِعُ النَّاسَ كَأَنَّهُمْ أَعْجَازُ خَلٍ مُنْقَعِرٍ ①

ਸੋ ਵੇਖੋ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਮੇਰਾ ਡਰਾਉਣਾ ਕੇਹਾ
ਕਰੜਾ ਤੇ ਠੀਕ ਸੀ ? । ੨੨।

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ②

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ
ਵੱਡਾ ਸੁਖੇਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ । ਕੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ? । ੨੩। (ਰਕੂਅ ੧)

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ
مِنْ مُذَكِّرٍ ③

“ਸਮੁਦ” ਨੇ ਵੀ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ
ਸੀ । ੨੪।

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِالنُّذُرِ ④

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਬੰਦਾ
ਸਾਡੇ ਵਲ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ
ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬਣੀਏ ? ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਾਂਗੇ,
ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਕੁਰਾਹੇ ਤੇ ਸਭਨ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਪੈ
ਜਾਵਾਂਗੇ, (ਅਰਥਾਤ ਹੀਣਤਾ ਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਨਾਲ
ਸਭਦੇ ਰਹਾਂਗੇ) । ੨੫।

فَقَالُوا أَبَشْرًا مِثْلًا وَاحِدًا تَنْبِعُهُ آئِنًا إِذَا لَغِي
ضَلِيلٍ وَسُعَيْرٍ ⑤

ਕੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ (ਕੇਵਲ)
ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ ? ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ
ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਝੂਠਾ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੈ । ੨੬।

ءَأَلْقَى الذِّكْرَ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِنَا بَلْ هُوَ كَذَّابٌ
أَشِرٌّ ⑥

(ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਉਹ
ਭਲਕੇ, (ਅਰਥਾਤ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ) ਇਹ
ਜਾਣ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਕਿਹੜਾ ਝੂਠਾ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ
ਹੈ । ੨੭।

سَيَعْلَمُونَ غَدًا مِّنَ الْكَذَّابِ الْآشِرِ ⑦

(ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਅਸੀਂ
ਇਕ ਤਾਰੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ

إِنَّا مُرْسِلُوا السَّاقَةِ فِتْنَةً لَهُمْ فَانْهَافُ تَقِيهِمْ
وَاضْطَرُّ ⑧

‘ਇਸ ਥਾਂ ਕੇਵਲ “ਸਾਲਿਹ” ਨਬੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀਆਂ ਉਕਤੀਆਂ ਇੱਕੋ ਜੇਹੀਆਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਸੋ ਇਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਹਾਂ। (ਜੋ ਹੋ "ਸਾਲਿਹ"!) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਤੇ ਧੀਰਜ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ। ੨੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਪਾਣੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਵਿਚਾਲੇ ਵੰਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਧੜਾ ਆਪਣੇ ਪੀਣ ਸਮੇਂ ਆਇਆ ਕਰੇ। ੨੯।

ਇਸ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਿਰਕਢ ਸਰਦਾਰ ਨੂੰ ਸੌਂਦਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆ ਕੇ ਡਾਚੀ ਦੇ ਗਿੱਟੇ ਵੱਢ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ੩੦।

ਸੋ ਵੇਖੋ! ਮੇਰਾ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਮੇਰਾ ਡਰਾਉਣਾ ਕੋਹ (ਭਿਆਨਕ) ਸੀ?। ੩੧।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅਨੂਰੀ ਦਾ ਇਕੋ ਹੀ ਝੱਖੜ ਝੁਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਲਤਾੜੀ ਹੋਈ ਕੁਸ ਜੋਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੩੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ (ਸ਼ਰੀਫ) ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡਾ ਸੁਖਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ?। ੩੩।

"ਲੂਤ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੇ ਵੀ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੩੪।

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਕੰਕਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀ ਹੋਈ ਅਨੂਰੀ ਦਾ ਝਖੜ ਝੁਲਾਇਆ ਸੀ, (ਜਿਸ ਨੇ "ਲੂਤ" ਦੇ ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।) ਹਾਂ, ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ ਜਦ

وَنَبِّئُهُمْ أَنَّ الْمَاءَ قِسْمَةٌ بَيْنَهُمْ كُلُّ شِرْبٍ مُّحْتَضَرٌ ۝

فَنَادَوْا صَاحِبَهُمْ فَتَعَاطَى فَعَقَرَ ۝

فَكَيْفَ كَانَ عَذَابِي وَنُذْرِي ۝

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ صَيِّغَةً وَاحِدَةً فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْحَتِّيرِ ۝

وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُّذَكِّرٍ ۝

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ بِالَّذِي ۝

إِنَّا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَاصِبًا إِلَّا آلَ لُوطٍ نَّجَّيْنَاهُمْ بِسَحَرٍ ۝

ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਨਬੀਆਂ" ਦਾ ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਬਹੁਵਚਨ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ "ਲੂਤ" ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਹੀ ਨਬੀ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦਾ ਇਕ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ; ਜ਼ੂੰਕਿ ਹਰੇਕ ਨਬੀ ਨਾਲ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਨਬੀ ਨੂੰ ਬਹੁਵਚਨ ਪਦ ਦੁਆਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ "ਲੂਤ" ਦੇ
ਸੰਚਾਲੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੩੫।

ਇਹ ਸਾਡੇ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਇਨਾਮ ਸੀ। ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ
ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹੀ ਵਟਾਂਦਰਾ
ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੩੬।

ਅਤੇ ਉਸ ("ਲੂਤ") ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਇਸ
ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖ਼ਬਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ
ਓਹ ਨਬੀਆਂ ਨਾਲ ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ
ਸਨ। ੩੭।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਿਆਂ ਵਿਰੁਧ
ਵਰਗਲਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ^੧। ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ
ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਮੇਰੇ ਡਰਾਉਣ ਦਾ ਸੁਆਦ
ਚੱਖੋ। ੩੮।

ਅਤੇ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ
ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਆ ਕੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ
ਸੀ। ੩੯।

(ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) ਮੇਰੇ
ਕਸ਼ਟ ਤੇ ਡਰਾਉਣ ਦਾ ਸੁਆਦ ਚੱਖੋ। ੪੦।

ਅਸੀਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਨੂੰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡਾ
ਸੁਖ਼ਨ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ
ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ?। ੪੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ਅਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਵੀ ਨਬੀ ਆਏ
ਸਨ। ੪੨।

نِعْمَةً مِّنْ عِنْدِنَا كَذَلِكَ نَجْزِي مَنْ شَكَرَ ۝

وَلَقَدْ أَنذَرَهُمْ بَطْشَتَنَا فَتَارُوا بِالْأُنْدَادِ ۝

وَلَقَدْ رَاوَدُوهُ عَنْ صَيْفِهِ فَطَسْنَا أَعْيُنَهُمْ
فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِي ۝

وَلَقَدْ صَبَحَهمْ بُكْرَةً عَذَابٌ مُّسْتَقَرٌّ ۝

فَذُوقُوا عَذَابِي وَنُذُرِي ۝

وَلَقَدْ يَتْرَانَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ
مِّنْ مُّذَكِّرٍ ۝

وَلَقَدْ جَاءَ آلَ فِرْعَوْنَ التَّنْذِرُ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਤ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਓਹਨਾਂ (ਫ਼ਿਰਾਉਨੀਆਂ) ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਸਮਰਥਾ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਦੁਆਰਾ ਫੜਿਆ ਸੀ। ੪੩।

(ਹੇ "ਮੱਕੇ" ਦੇ ਵਸਨੀਕੋ!) ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਓਹਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾਉ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੪੪।

ਕੀ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ ਟੋਲਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਰਹਾਯੋ। ੪੫।

ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਟੋਲੇ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਹਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਓਹ ਪਿਠ ਵਿਖਾ ਕੇ ਨਸ ਜਾਣਗੇ। ੪੬।

ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਘੜੀ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਬਚਨ ਦੀ ਘੜੀ ਵੱਡੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕਰੜੀ ਹੋਵੇਗੀ। ੪੭।

ਅਪਰਾਧੀ ਲੋਕ ਕੁਮਾਰਗ ਤੇ ਸਾੜਨ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸਣਗੇ। ੪੮।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹ ਆਪਣੇ ਮੁਖੀਆਂ^੧ ਸਣੇ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਘਸੀਟੇ ਜਾਣਗੇ (ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ) ਕਿ ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਚੱਖੋ। ੪੯।

ਅਸੀਂ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੫੦।

كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا كُلِّهَا فَأَخَذْنَاهُمْ أَخَذَ عَزِيزٌ مُّقْتَدِرٌ ﴿٢٤﴾

الْقَارِئُكُمْ خَيْرٌ مِنْ أُولَئِكُمْ أَمْ لَكُمْ بَرَاءَةٌ فِي الزَّبُرِ ﴿٢٥﴾

أَمْ يَقُولُونَ نَحْنُ جَمِيعٌ مُنْتَصِرٌ ﴿٢٦﴾

سَيَهْرُمُ الْجَنَعُ وَيُولُونَ الدُّبُرَ ﴿٢٧﴾

بَلِ السَّاعَةُ مَوْعِدُهُمْ وَالسَّاعَةُ أَذًى وَآمْرٌ ﴿٢٨﴾

إِنَّ النُّجُمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ ﴿٢٩﴾

يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرَ ﴿٣٠﴾

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ ﴿٣١﴾

^੧ਇਸ ਵਿਚ "ਅਹਿਜਾਬ" ਦੇ ਜਗ ਦੀ ਪੋਸਥੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਦਲੀਲ ਹੈ।

^੨ਇਥੇ ਮੁਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਵਜ੍ਹੂਨ" ਪਦ ਹੈ। ਕੌਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮੂੰਹ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਮੁਖੀਆ ਵੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਅੱਖ ਦੇ ਪਲਕਾਰੇ ਵਿਚ ਇਕ ਦਮ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੫੧।

وَمَا أَمْرُنَا إِلَّا وَاحِدَةٌ كَلَمْحٍ بِالْبَصَرِ (੫੧)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਨਬਟ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਕੀ (ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ) ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ? ੫੨।

وَلَقَدْ أَهْلَكْنَا شِيَاعَكُمْ فَهَلْ مَدَّكُمْ (੫੨)

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਕੰਮ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਹੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ੫੩।

وَكُلُّ شَيْءٍ فَعَلُوهُ فِي الزُّبُرِ (੫੩)

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਛੋਟੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ। ੫੪।

وَكُلُّ صَغِيرٍ وَكَبِيرٍ مُسْتَطَرٌّ (੫੪)

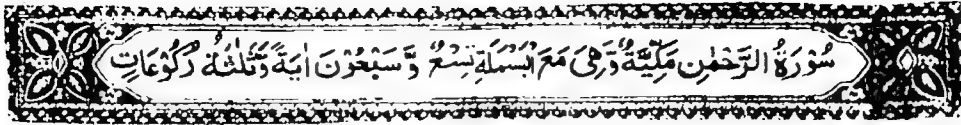
ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੰਜਮੀ ਸਵਰਗਾਂ ਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ। ੫੫।

إِنَّ السَّاعِينَ فِي جَنَّتٍ وَنَهَرٍ (੫੫)

ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ—ਜੋ (ਸਦਾ ਅਸਥਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ) ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੋਲ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਹੀਣਤਾ ਤੇ (ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ)। ੫੬।
(ਰਕੂਅ ੩)

فِي مَقْعَدٍ صَدِيقٍ عِنْدَ مَلِكٍ
مُقْتَدِرٍ (੫੬)

‘ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕਲਮ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਕ ਹੋਰ ਥਾਂ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰੀਰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜਬਾਨਾਂ, ਹੱਥ ਤੇ ਪੈਰ ਗਵਾਹੀਆਂ ਦੇਣਗੇ।

(੫੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਰਹਿਮਾਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੭੬ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਉਹ ਦਿਆਲੂ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਹੈ । ੨।

الرَّحْمَنُ ②

ਜਿਸ ਨੇ (ਤੈਨੂੰ) ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਸਿਖਾਇਆ
ਹੈ । ੩।

عَلَّمَ الْقُرْآنَ ③

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ । ੪।

خَلَقَ الْإِنْسَانَ ④

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬੋਲਣਾ ਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨਾ
ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ । ੫।

عَلَّمَهُ الْبَيَانَ ⑤

ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਇਕ ਨੀਅਤ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ
ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੇ ਹਨ । ੬।

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ مُجْبَانِ ⑥

ਅਰਥਾਤ ਜੜੀਆਂ-ਬੂਟੀਆਂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਰੁੱਖ ਵੀ ਉਸੇ
ਦੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਨ । ੭।

وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ⑦

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀ
ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਤੋਲ ਦੀ ਇਕ ਮਰਯਾਦਾ
ਸਥਾਪਨ ਕੀਤੀ ਹੈ । ੮।

وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ ⑧

(ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਕਿ) ਤੋਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਾਧਾ-ਘਾਟਾ ਨਾ ਕਰਨਾ।੯।

أَلَا تَطَعُوا فِي الْمِيزَانِ ①

ਅਰਥਾਤ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾਲ ਤੋਲ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਤੇ ਤਕੜੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਾਸਕੂ ਨਾ ਰੱਖਿਆ ਕਰੋ।੧੦।

وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ ②

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।੧੧।

وَالْأَرْضَ وَصَعَهَا لِلْأَنَامِ ③

ਇਸ ਵਿਚ ਕਈ ਫਲ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਗੁੱਛਿਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੀ (ਹਨ)।੧੨।

فِيهَا فَاكِهَةٌ وَالنَّخْلُ ذَاتُ الْأَكْمَامِ ④

ਅਤੇ ਇਸ (ਧਰਤੀ) ਵਿਚ ਦਾਣੇ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਭੁਸ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸੁਗੰਧ ਭਰੇ ਫੁਲ ਵੀ ਹਨ।੧੩।

وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ⑤

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ।੧੪।

فَيَا أَيُّهَا آلَاءُ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑥

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਵੱਜਣ ਵਾਲੀ ਮਿੱਟੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ।੧੫।

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ ⑦

ਅਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਦੇ^੧ ਅੰਗਿਆੜੇ ਤੋਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ।੧੬।

وَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَّارِجٍ مِنْ نَارٍ ⑧

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ?।੧੭।

فَيَا أَيُّهَا آلَاءُ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑨

ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਪੂਰਬਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪੱਛਮਾਂ^੨ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ।੧੮।

رَبُّ الشَّرْقَيْنِ وَرَبُّ الْمَغْرِبَيْنِ ⑩

^੧ਵੱਖ ਸੂਰਤ ਸਥਾ ਦੀ ਆਇਤ ੧੫ ਦੀ ਟੁਕ।

^੨ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੇ ਗੱਲ ਹੋਣ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਦੋ ਪੂਰਬ ਤੇ ਦੋ ਪੱਛਮ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੧੯।

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑩

ਉਸ ਨੇ ਦੋ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਸਮੇਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ (ਅਜੇ) ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰੋਕ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ੧੨੦-੧੨੧।

مَجَّ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيْنَ ⑪
بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيْنَ ⑫

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੨੨।

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑬

ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਤੀ ਤੇ ਮੁੰਗੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ੧੨੩।

يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ ⑭

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੨੪।

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑮

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਬੋਝੀਆਂ (ਵੀ ਹਨ) ਅਤੇ (ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ) ਜਹਾਜ਼ ਵੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹਾੜਾਂ ਵਾਂਗ ਦਿਪਦੇ ਹਨ ੧੨੫।

وَلَهُ الْجَوارِ الْمُنشَتَاتُ فِي الْبَحْرِ
كَالْأَعْلَامِ ⑯

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੨੬।

فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑰

ਇਸ ਵਿਚ “ਨਹਿਰ ਸਵੇਜ਼” ਤੇ “ਨਹਿਰ ਪਾਨਾਮਾ” ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਸਮੁੰਦਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਲਾਗੇ ਲਾਗੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚਾਲੇ ਧਰਤੀ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਓਹ ਆਪਸ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੱਤੀ ਤੇ ਮੁੰਗੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਚੀਜ਼ਾਂ “ਸਵੇਜ਼” ਤੇ “ਪਾਨਾਮਾ” ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਦੋ ਦੋ ਸਮੁੰਦਰ ਮਿਲਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਏਹਨਾਂ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜਾਂ ਜੋਹੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦਾ ਰਾਵ ਓਹ ਜਹਾਜ਼ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਅਜ ਕਲ ਸਮੁੰਦਰੀ ਸਫਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ।

ਇਸ (ਧਰਤੀ) ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਓੜਕ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ
ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨੭।

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਉਹ ਹੀ ਬਚ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਲ
ਤੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਤਕਣੀ ਹੋਵੇਗੀ। ੨੮।

وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ
ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ
ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੨੯।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَكِبْنَا تُكذِّبُونَ

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ,
ਉਹ ਉਸੇ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ
ਹੈ। ਉਹ ਨਿਤ ਨਵੀਂ^੨ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੩੦।

يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ
ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ
ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੩੧।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَكِبْنَا تُكذِّبُونَ

ਹੇ ਦੋਵੇਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਤਾਕਤ^੩ ! ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ
ਵਾਸਤੇ ਵਿਹਲੇ^੪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਾਂ। ੩੨।

سَنَفْرُغُ لَكُمْ أَيُّهَ الثَّقَلَيْنِ

ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ 'ਵਜਹੁਨ' ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਧਾਤੂ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਧਾਤੂ 'ਕਰਤਾ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਕਰਮ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ। ਇੱਥੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਕਰਮ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਬਚ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਲ ਤੇਰੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਤੱਕਣੀ ਹੋਵੇਗੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਗੁਣ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਸਮਾਨ ਉਸ ਦੇ ਗੁਣ ਗਿਣਤੀ-ਮਿਣਤੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਹੁਸ਼ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ।

^੪ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਦਿਲ ਦੇ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ^੧ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ।੩੩।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبِّكُمْ تَكْذِبُونَ ①

ਹੇ ਜਿੰਨਾ^੨ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਟੱਲੇ ! ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ^੩ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਨੱਸ ਕੇ ਵਿਖਾਓ । ਤੁਸੀਂ ਦਲੀਲ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ^੪ ।੩੪।

يَعُشِّرَ الْجَنِّ وَالْإِنْسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَنْ
تَنْفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانْفُذُوا
لَا تَنْفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ ②

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ।੩੫।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبِّكُمْ تَكْذِبُونَ ③

ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਅੱਗਾਂ ਦੀ ਇਕ ਅੰਗਿਆਰੀ ਸੁੱਟੀ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਤਾਬਾ^੫ ਵੀ (ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ) । ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੋਗੇ ।੩੬।

يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّنْ نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا
تَلْتَصِرُونَ ④

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ।੩੭।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبِّكُمْ تَكْذِبُونَ ⑤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸਟ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਪੁੱਛਾਂਗੇ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਬੇਅੰਤ ਉਪਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਦੀਨ-ਧਰਮ ਦਾ ਮਖੌਲ ਨਹੀਂ ਉਡਾਉਂਦੇ ਸੀ ।

^੨ਜਿੰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਵੱਡੇ ਤੇ ਧਨਾਢ ਲੋਕ ਹਨ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਜਨਤਾ ਹੈ । ਸੋ ਅਜਿਹੇ ਕਲ ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਨਾਦਾਂ ਦਾ ਧੜਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਸਪੀਰੀਅਲ ਇਜ਼ਮ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਬੰਨੇ ਕਮਿਊਨਿਜ਼ਮ, ਅਰਥਾਤ “ਰੂਸ” ਦਾ ਧੜਾ ਹੈ ।

^੩ਦੋਵੇਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਅਜਿਹੇ ਰਾਕਟ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੂਰ ਦੂਰ ਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾ ਸਕੇ । ਹਾਂ, ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਓਹਨਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਖੁਲ੍ਹੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਦਿਸਦੇ ਹਨ ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਅਰਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ । ਕੇਵਲ ਇਹ ਇਕ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਅਰਬੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰੋ ।

^੫ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕਾਲਮਕ ਰੋਜ਼ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

^੬ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਥੰਬਾ ਵਲ ਸੇਣਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ।

ਜਦ ਅਕਾਸ ਪਾਟ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਲਾਲ ਚਮੜੇ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । (ਉਹ ਅੰਤਮ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੀ ਘੜੀ ਹੋਵੇਗੀ) । ੩੮।

فَإِذَا انشَقَّتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ وَرْدَةً كَالدِّهَانِ ۝

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? । ੩੯।

فَمَا بِيَ الْآلَاءِ رَبِّكُمَا تَكْذِبِينَ ۝

ਉਸ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਦਿਨ ਨਾ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਿੰਨ ਤੋਂ । ੪੦।

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلَا جَانٌ ۝

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? । ੪੧।

فَمَا بِيَ الْآلَاءِ رَبِّكُمَا تَكْذِبِينَ ۝

ਅਪਰਾਧੀ ਆਪਣੇ ਮੁਖੜਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਨ ਚੱਕਰਾਂ ਤੋਂ ਪਛਾਣੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਥਿਆਂ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਤੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਫੜਿਆ ਜਾਏਗਾ । ੪੨।

يَعْرِفُ الْمُجْرِمُونَ بَيِّنَاتٍ فَيُوْخَذُ بِالْأَوَاصِي وَالْأَقْدَامِ ۝

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? । ੪੩।

فَمَا بِيَ الْآلَاءِ رَبِّكُمَا تَكْذِبِينَ ۝

ਇਹ ਉਹ ਨਰਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਪਰਾਧੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ । ੪੪।

هَذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي يُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُونَ ۝

(ਜਦ ਉਸ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ) ਓਹ ਉਸ (ਨਰਕ) ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਕਟ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ^੨ । ੪੫।

يُطْرَقُونَ فِيهَا مِنْ حِينٍ ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹ ਉੱਕੇ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਘੇਰ ਲਏਗਾ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਣ-ਗਿਛਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਏਗੀ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬਿਪਤਾ ਹੀ ਬਿਪਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਏਗੀ । ਜੇ ਓਹ ਜੇਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿਚ ਰੁਝਣਗੇ ਤਾਂ ਮਾਇਕ ਸ਼ਕਤ ਪ੍ਰਸਾਨ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਜੇ ਜੇਗੀ ਤਿਆਰੀ ਛੱਡ ਦੇਣਗੇ । ਤਾਂ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਜੇਗ ਵਿਚ ਵੇਰੀ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? 18੬।

(ਰਕੂਅ ੨)

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦਾ ਸਹਿਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੋ ਸਵਰਗ ਹਨ। (ਇਕ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਰਲੋਕ ਦਾ) 18੭।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? 18੮।

ਦੋਵੇਂ ਸਵਰਗ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ, (ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰੁੱਖ ਵੱਡੇ ਸੰਘਣੇ ਹੋਣਗੇ) 18੯।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? 1੯੦।

ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੋ ਸੋਮੇ ਵਗ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ 1੯੧।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? 1੯੨।

ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮੋਵੇ ਦੋ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਣਗੇ 1੯੩।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا

وَلَيْسَ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَحَنَّمَ

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا

زَوَاكَا أَفْنَانٍ

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا

فِيهِمَا عَيْنَانِ تَجْرِيَانِ

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا

فِيهِمَا مِنْ كُلِّ فَاكِهَةٍ زَوْجَانِ

•ਅਰਥਾਤ—ਆਤਮਕ ਇਨਾਮ ਵਾਂਗ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਕ ਨਿਰੋਲ ਅੰਦਰਲੇ ਸੁਆਦਲੇ ਵਾਲੇ ਤੇ ਇਕ ਜਾਹਰੀ ਸਕਲ ਵਾਲੇ, ਪਰ ਆਤਮਕ।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੧੫੪।

فَيَا أَيُّهَا آلَاءُ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ٢٥

(ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ) ਫਰਸ਼ ਉੱਤੇ ਅਜੇਹੇ ਢਾਸਣੇ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਸਤਰ ਤਾਫ਼ਤੇ (ਸੋਟੇ ਹੋਸ਼ਮ) ਦੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਦੇ ਫਲ ਭਾਰ ਨਾਲ ਝੁੱਕੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ੧੫੫।

مُتَّكِئِينَ عَلَى فُرُشٍ بَطَاطُهَا مِنْ أَسْتَبْرَقٍ ۖ وَ
جَنَّاتٍ الْجَنَّةِ ذَاتِ ٢٦

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੧੫੬।

فَيَا أَيُّهَا آلَاءُ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ٢٧

ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨੀਵੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ^੧ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ (ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਤੇ ਨਾ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ^੨ ੧੫੭।

فِيهِنَّ قَصِيرَاتُ الْظُرْفِ لَمْ يُطِئْتَهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ
وَلَا جَانٌّ ٢٨

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੧੫੮।

فَيَا أَيُّهَا آلَاءُ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ٢٩

ਜਾਣੇ ਓਹ ਤੀਵੀਆਂ ਮਾਣਕ ਤੇ ਮੰਤੀ ਹੋਣਗੀਆਂ^੩ ੧੫੯।

كَأَنَّهُنَّ الْيَاقُوتُ وَالْمَرْجَانُ ٣٠

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੧੬੦।

فَيَا أَيُّهَا آلَاءُ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ٣١

^੧ਇਕ ਤਾਂ ਇਸ ਥਾਂ ਆਤਮਕ ਇਨਾਮ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਮੁਖ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਕੇਵਲ ਤੀਵੀਆਂ ਪਦ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਬਖਸੀ ਜਾਵੇਗੀ।

^੨ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਓਪਰੇ ਮਰਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਓਹ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ ਤੇ ਸੁਧੀਲ ਹੋਣਗੀਆਂ !

^੩ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਸਫੇਦੀ ਤੇ ਲਾਲੀ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਓਹ ਅਤਿ ਕੰਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਮਾਣਕ ਆਪਣੇ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਤੇ ਮੰਤੀ ਆਪਣੇ ਅਕਾਰ, ਕੋਮਲਤਾ, ਲਾਲੀ ਤੇ ਸਫੇਦੀ ਦੇ ਸੰਕੇਸ਼ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ। ਸੋ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਪਦ ਵਰਣਨ ਧਰਕੇ ਓਹਨਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ ਵਰਣਨ ਧਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਕੀ ਉਪਕਾਰ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਉਪਕਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ੬੧।

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ ١١

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੬੨।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبَّكُمَا تُكَذِبَانِ ١٢

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਸਵਰਗ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ੬੩।

وَمِنْ دُونِهِمَا جَنَّاتٌ ١٣

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੬੪।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبَّكُمَا تُكَذِبَانِ ١٤

ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਸਵਰਗ ਵੱਡੇ ਸੰਘਣੇ ਤੇ ਹਰੇ ਭਰੇ ਹੋਣਗੇ ੬੫।

مُدَاهَاثَتَيْنِ ١٥

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੬੬।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبَّكُمَا تُكَذِبَانِ ١٦

ਏਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਸੋਮੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਵਗ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ੬੭।

فِيهِمَا عَيْنَانِ نَضَاحَتَيْنِ ١٧

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੬੮।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبَّكُمَا تُكَذِبَانِ ١٨

ਓਹਨਾਂ (ਦੋਹਾਂ) ਵਿਚ ਸੋਢੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਖਜੂਰਾਂ ਤੇ ਅਨਾਰ ਵੀ ੬੯।

فِيهِمَا نَارِيكُهُ وَزُخْلٌ وَرُفَاتٌ ١٩

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ੭੦।

فَيَا أَيُّهَا الَّذِينَ رَبَّكُمَا تُكَذِبَانِ ٢٠

ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਸੁਸ਼ੀਲ ਤੇ ਸਤਿਵੰਤੀਆਂ
ਤੀਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ॥੭੧॥

فِيهِنَّ خَيْرَاتٌ حِسَانٌ ①

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ
ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ
ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ॥੭੨॥

فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ②

ਓਹ ਤੀਵੀਆਂ! ਕਾਲੇ ਨੇਣਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ
ਅਤੇ ਤੰਬੂਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹੋਣ-
ਗੀਆਂ ॥੭੩॥

حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ ③

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ
ਤੇ ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ
ਕਿਸ ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ॥੭੪॥

فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ④

ਨਾ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਨਾਂ^੨
ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਛੋਹਿਆ
ਹੋਵੇਗਾ (ਤੇ ਨਾ ਜਿੰਨਾਂ ਨੇ) ॥੭੫॥

لَمْ يَطْمِثْهُنَّ إِنْسٌ قَبْلَهُمْ وَلَا جَانٌ ⑤

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ
ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ
ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ॥੭੬॥

فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑥

ਓਹ, (ਅਰਥਾਤ ਸਵਰਗਗਾਮੀ) ਤੰਬੂਆਂ ਦੇ ਵਧੇ ਹੋਏ
ਹਰੇ ਫਰਸ਼ਾਂ ਉੱਤੇ—ਜੋ ਅਤਿ ਚੰਗੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰ ਹੋਣਗੇ
—ਦਾਸਣੇ ਲਾਈ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ ॥੭੭॥

مُتَكِينَ عَلَى رَفْرَفٍ خُضْرٍ وَعَبْقَرِيٍّ حِسَانٍ ⑦

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ (ਜਿੰਨ ਤੇ
ਮਨੁੱਖ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਿਸ
ਕਿਸ ਉਪਕਾਰ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੋਗੇ ? ॥੭੮॥

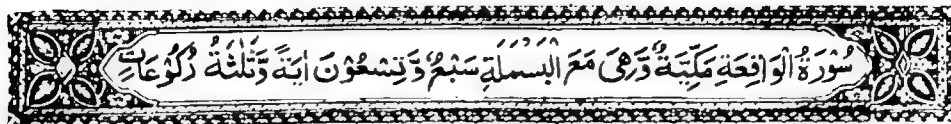
فَأَيُّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبِينَ ⑧

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਿੰਨਾਂ ਦਾ ੭੧ ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਆਪਣੇ ਗੈ ਪਤੀਆਂ ਕੋਲ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

ਤੇਰੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ । ੭੯।
(ਰਕੂਅ ੩)

تَبَرَّكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ﴿٧٩﴾

(੫੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਵਾਕਿਆ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੮੭ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਅ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਜਦ ਉਹ ਗੱਲ ਜਿਸ ਦੇ ਅਟੱਲ ਹੋਣ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ
ਹੈ, ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗੀ^੧ । ੨।

إِذَا وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ②

ਉਸ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ
ਟਾਲਣ ਵਾਲੀ ਕੋਈ (ਵੀ ਚੀਜ਼) ਨਹੀਂ ਹੈ । ੩।

لَيْسَ يُوَفَّعِيهَا كَاذِبَةٌ ③

ਉਹ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ
ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ^੨ । ੪।

خَافِضَةٌ رَافِعَةٌ ④

ਜਦ ਵੇਸ ਨੂੰ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ । ੫।

إِذَا رُجَّتِ الْأَرْضُ رَجًا ⑤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕਿਆਮਤ ਆ ਜਾਏਗੀ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਘੱਤੀ ਜ਼ਰੂਰ ਆਏਗੀ । ਇਨਕਾਰੀ ਕਿੰਨੀਆਂ ਹੀ ਵਿਓਂਤਾਂ ਪਏ ਕਰਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਕਤ ਤੋਂ ਟਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ ਤੇ ਜਦ ਉਹ ਘੱਤੀ ਆ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਤੇ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਇਨਕਾਰੀ ਅੱਜ ਪ੍ਰਥਲ ਹਨ, ਉਸ ਦਿਨ ਨਿਰਥਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜੋ ਅੱਜ ਨਿਰਥਲ ਹਨ, ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਥਲ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੬।

وَبَتَّ الْجِبَالُ بَسًا ①

ਸੋ ਉਹ ਅਜੇਹੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਵਾ ਵਿਚ
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ ਬਰੀਕ ਚੌਰੇ ਹਨ। ੧੭।

كَانَتْ هَبَاءً مُنْبَثًا ②

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਤਿੰਨ ਟੋਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਉਗੇ। ੧੮।

وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً ③

ਇਕ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਤੇਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ
ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਕੌਹੋ ਹੋਣਗੇ ? ੧੯।

فَأَصْحَبُ الْيَمِينَةِ ④ مَا أَصْحَبُ الْيَمِينَةِ ④

ਅਤੇ ਇਕ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਤੇਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ
ਹੈ ਕਿ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਕੌਹੋ ਹੋਣਗੇ ? ੧੦।

وَأَصْحَبُ الشِّمَالَةِ ⑤ مَا أَصْحَبُ الشِّمَالَةِ ⑤

ਅਤੇ ਇਕ ਧੜਾ (ਧਰਮ ਤੇ ਕਰਮ ਵਿਚ) ਅੱਗੇ ਵਧ
ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਹਾਲਤ
ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ੧੧।

وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ ⑥

ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਹੋਣਗੇ। ੧੨।

أُولَئِكَ الْمُقَرَّبُونَ ⑦

(ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ) ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ (ਵਾਸਾ
ਮਿਲੇਗਾ)। ੧੩।

فِي جَنَّاتٍ النَّعِيمِ ⑧

ਪਹਿਲੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ
ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ
ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਥੋੜ੍ਹੀ ਹੋਵੇ-
ਗੀ। ੧੪-੧੫।

ثَلَاثَةٌ مِنَ الْأُولَى ⑨
وَقَلِيلٌ مِنَ الْآخِرِينَ ⑩

ਉਹ ਜੜਾਉ ਤਖਤਾਂ ਤੇ। ੧੬।

عَلَى سُرُرٍ مَوْضُونَةٍ ⑪

‘ਤੇਰੀ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ‘ਸਾਬਿਕੂਨ’ ਅਰਥਾਤ ਧਰਮ ਲਈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਆਪ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਥੋੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਜਮਾਤ ਅਹਿਮਦੀਆ ਦੇ ਮੁੱਢੀ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਟਿੱਪਣ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਟਿੱਪਣ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕੋਈ ਰੱਬੀ ਜੀਉਤਾ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਲੋਕ ਸੁਰ੍ਹੂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਵੱਡਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਰਧਾ ਧਾਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹੋ ਅਰਥ ਦੁੱਕਦੇ ਹਨ।

ਵਾਸਣੇ ਲਾਈ ਆਮ੍ਹੋ-ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ ।੧੭।

مُتَكِينٍ عَلَيْهَا مُتَقِيلِينَ ⑤

ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਟਹਿਲ-ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਜੁਆਨ
ਟਹਿਲੂਏ ਆਉਣਗੇ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਜਤਿ-ਸਤਿ
ਵਿਚ ਪੂਰੇ ਰਹਿਣਗੇ ।੧੮।

يَطُوفُ عَلَيْهِمْ وِلْدَانٌ مُّخَلَّدُونَ ⑥

(ਓਹ) ਗਲਾਸ, ਲੋਟੇ ਅਤੇ ਸੋਮਿਆਂ ਤੋਂ ਭਰੇ ਹੋਏ
ਪਿਆਲੇ ਲੈ ਕੇ (ਆਉਣਗੇ) ।੧੯।

بِأُخْوَاطٍ وَابَارِئِقَةٍ وَكَأْسٍ مِنْ مَّعِينٍ ⑦

(ਓਹਨਾਂ ਪਿਆਲਿਆਂ ਤੇ ਲੋਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪੀ ਕੇ) ਨਾ
ਤਾਂ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਾ ਆਏਗਾ ਤੇ ਨਾ ਓਹ
ਬੇਅਰਥ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਕਰਨਗੇ ।੨੦।

لَا يُصَدِّعُونَ عَنْهَا وَلَا يُزِفُونَ ⑧

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਜੁਆਨ ਟਹਿਲੂਏ ਓਹਨਾਂ
(ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ) ਕੋਲ ਅਜੇਹੇ ਫਲਾਂ ਦੇ (ਭਰੇ
ਹੋਏ) ਥਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹ ਪਸੰਦ
ਕਰਨਗੇ ।੨੧।

وَأَكْهَمَهُمْ مَّا يَكْتُمُونَ ⑨

ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਮਾਸ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਓਹ (ਸਵਰਗਗਾਮੀ) ਪਸੰਦ ਕਰਨਗੇ ।੨੨।

وَلَحْمِ طَيْرٍ مَّا يَشْتَهُونَ ⑩

ਅਤੇ ਕਾਲੀਆਂ ਪੁਤਲੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਮ੍ਰਿਗ ਨੈਣ
ਤੀਵੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ।੨੩।

وَحُورٌ عِينٌ ⑪

ਜੋ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਮੋਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੋਣਗੀਆਂ, (ਜੋ
ਬਹੁਮੁੱਲੇ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ ।) ।੨੪।

كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ ⑫

ਏਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ
ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਮਿਲੇਗਾ ।੨੫।

جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ⑬

ਓਹ, ਅਰਥਾਤ (ਸਰਧਾਲੂ) ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ
ਕੋਈ ਬੇਅਰਥ ਬਚਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਾਪ ਦੀ ਗੱਲ
ਸੁਣਨਗੇ ।੨੬।

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا ⑭

ਹਾਂ, ਓਹ ਅਜਿਹਾ ਬਚਨ ਸੁਣਨਗੇ, ਜੋ ਸਲਾਮਤੀ ਦੀ
ਅਰਦਾਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੭।

إِلَّا قِيلَ سَلَامًا سَلَامًا ﴿١٢٧﴾

ਅਤੇ (ਤੂੰ) ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹਾਲ ਸੁਣ
ਲੇ। ਤੇਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਲੋਕ
ਕੇਹੇ ਹਨ? ੧੨੮।

وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ هُمْ مَا أَصْحَابُ الْيَسَارِ ﴿١٢٨﴾

ਓਹ ਬਿਨਾਂ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗ
ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ। ੧੨੯।

فِي سِدْرٍ مَّخْضُودٍ ﴿١٢٩﴾

ਤੇ ਕੋਲਿਆਂ (ਦੇ ਸਵਰਗਾਂ) ਵਿਚ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਲ
ਇਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੩੦।

وَطَلْحٍ مُنْقُودٍ ﴿١٣٠﴾

ਅਤੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਹੇਠ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ
ਹੋਣਗੀਆਂ। ੧੩੧।

وَطِيلٍ مَّدُودٍ ﴿١٣١﴾

ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਪਾਣੀਆਂ^੧ ਵਿਚ ਜੋ ਭੋਗੇ ਜਾ ਰਹੇ
ਹੋਣਗੇ। ੧੩੨।

وَمَاءٍ مَّسْكُوبٍ ﴿١٣٢﴾

ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫਲਾਂ ਵਿਚ। ੧੩੩।

وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ ﴿١٣٣﴾

ਨਾ ਤਾਂ ਓਹ ਕੱਟੇ^੨ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ
(ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ) ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ^੩ ਜਾਏਗਾ, (ਅਰਥਾਤ
ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮਲਕੀਅਤ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤੇ
ਜਾਣਗੇ।) ੧੩੪।

لَا مَقْطُوعَةٍ وَلَا مَمْنُوعَةٍ ﴿١٣٤﴾

ਅਤੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੩੫।

وَفُرُشٍ مَّرْفُوعَةٍ ﴿١٣٥﴾

ਅਸੀਂ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੧੩੬।

إِنَّا أَنشَأْنَهُمْ إِنْسَاءً ﴿١٣٦﴾

ਅਤੇ ਕੰਵਾਰੀਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੩੭।

نَجَعَلْنَهُنَّ أَبْكَارًا ﴿١٣٧﴾

^੧ਅਰਥਾਤ—ਆਬਸਾਰਾਂ ਦੇ ਕੋਲ।

^੨ਨਾ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਕਦੇ ਮੁਕਤਗੇ ਨਹੀਂ।

^੩ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਹੋਵੇਗੀ।

ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹਮ-ਉਮਰ
—(ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ) ਸੱਜੇ ਧੜੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ (ਸਾਜਿਆ
ਗਿਆ ਹੈ) । ੩੮। ੩੯। (ਰਕੂਅ ੧)

ਇਹ ਧੜਾ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ
ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇਗਾ । ੪੦।

ਅਤੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ
ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੋਵੇਗਾ । ੪੧।

ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਧੜੇ (ਦੇ ਲੋਕਾਂ) ਦਾ ਹਾਲ ਵੀ ਸੁਣ ਲੇ ।
ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਖੱਬੇ ਧੜੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕੇਹੇ
ਹਨ ? । ੪੨।

ਓਹ ਤੱਤੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਤੇ ਉਬਲਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ
ਰਹਿਣਗੇ । ੪੩।

ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਪ੍ਰਫਾਵੇਂ ਹੇਠ ਰਹਿਣਗੇ, ਜੋ ਕਾਲੇ ਧੂਏਂ
ਵਾਂਗੇ ਹੋਵੇਗਾ । ੪੪।

ਨਾ ਓਹ ਠੰਡਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਹੇਠ ਰਹਿਣਾ
ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ । ੪੫।

ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਸੁਖ
ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ । ੪੬।

ਅਤੇ ਬੱਜਰ ਪਾਪ (ਸ਼ਿਰਕ) ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ । ੪੭।
ਓਹ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜਦ ਅਸੀਂ ਮਰ
ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਤੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਬਣ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ
ਸਾਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ-
ਗਾ ? । ੪੮।

ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਏਹੋ ਵਰਤਾਉ
ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ? । ੪੯।

عَرَبًا أَتْرَابًا ۝
لَا ضَعِيفَ الْيَمِينِ ۝

ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ ۝

وَتِلْكَ مِنَ الْآخِرِينَ ۝

وَأَصْحَابُ الشِّمَالِ ۝ مَا أَصْحَابُ الشِّمَالِ ۝

فِي سُبُورٍ وَحِمِيمٍ ۝

وَزَيْلٍ مِّنْ يَّخْمُومٍ ۝

لَا بَارِدٌ وَلَا كَرِيمٌ ۝

إِنَّهُمْ كَانُوا قَبْلَ ذَلِكَ مُتْرَفِينَ ۝

وَكَانُوا يُعْمَدُونَ عَلَى الْجَنَّةِ الْعَظِيمِ ۝
وَكَانُوا يَقُولُونَ ۝ أَيُّدًا مِّمَّنَّا وَكُنَّا تُرَابًا ۝
عَظَمًا ۝ إِنَّا لَنَبْعَثُوهُنَّ ۝

أَوْ أَبَاؤُنَا الْأَوَّلُونَ ۝

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਵੀ ਤੇ ਪਿਛਲੇ
ਵੀ ।੫੦।

قُلْ إِنَّ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ ⑤

ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਚਨ ਵਲ
ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਣਗੇ ।੫੧।

لَجُوعُونَ لَهُ إِلَىٰ مِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ⑥

ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕੁਰਾਹੀਓ । ੫੨।

تُمْ رَاكُمُ إِلَيْهَا الصَّالُونَ الْمَكْذِبُونَ ⑦

ਬੰਦਰ ਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਾਉਗੇ ।੫੩।

لَا يَكُونُ مِنْ شَجَرٍ مِنْ زُفُومٍ ⑧

ਅਤੇ ਉਸੇ ਨਾਲ ਢਿਡ ਭਰੇਗੇ ।੫੪।

فَيَأْكُلُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ ⑨

ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤੱਤਾਂ ਪਾਣੀ ਪੀਉਗੇ ।੫੫।

تَشْرَبُونَ عَلَيْهِ مِنَ الْحَمِيمِ ⑩

ਤੇ ਪਿਆਸੇ ਉਠ ਵਾਂਗ ਪੀਂਦੇ ਹੀ ਜਾਉਗੇ ।੫੬।

تَشْرَبُونَ شُرَبَ الْهَيْمِ ⑪

ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ, ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾਚਾਰੀ
ਹੋਵੇਗੀ ।੫੭।

هَذَا نُزْلُهُمْ يَوْمَ الدِّينِ ⑫

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ । ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਉਂ
ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਸੱਚੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ? ।੫੮।

نَحْنُ خَلَقْنَكُمْ فَلَوْلَا تَصَدَّقُونَ ⑬

ਅਤੇ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਹਾਲ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਤੀਵੀਂ
ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਡੋਗਦੇ ਹੋ ।੫੯।

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَنۢتَوُونَ ⑭

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਜਦੇ ਹੋ ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ
ਰਚਨਹਾਰ ਹਾਂ ।੬੦।

أَأَنْتُمْ تَخْلُقُونَهُ أَمْ نَحْنُ الْخَالِقُونَ ⑮

ਅਸੀਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਮਰਨ (ਜੀਉਣ) ਦਾ
ਸਿਲਸਿਲਾ ਤੇਰਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਥੋਂ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਵੀ
ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ^੧ ।੬੧।

نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا عَنِ
مُسَوِّفِينَ ⑯

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸਾਡੇ ਇਸ ਬੰਧਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ।

ਅਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਜੇਹੀਆਂ ਹੋਰ ਜਾਤੀਆਂ ਲੈ ਆਈਏ, ਕੋਈ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਹੀ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਈਏ^੧, ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ੬੨।

عَلَى أَنْ يُبَدِّلَ أَمْثَالَكُمْ وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪਹਿਲੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ। ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ੬੩।

وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ النَّشْأَةَ الْأُولَىٰ فَلَوْلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٥٣﴾

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬੀਜਦੇ ਹੋ? ੬੪।

أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ ﴿٥٤﴾

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਗਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਉਗਾਉਂਦੇ ਹਾਂ? ੬੫।

أَمْ أَنْتُمْ تُزَعِّوْنَهُ أَمْ غَيْرُ الرَّبِّ زَعُونَ ﴿٥٥﴾

ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸੜਿਆ ਹੋਇਆ ਚੂਰਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ। ੬੬।

لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ ﴿٥٦﴾

ਅਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਚੋਟੀ ਪੈ ਗਈ ਹੈ। ੬੭।

إِنَّا لَمُغْرَمُونَ ﴿٥٧﴾

ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਵੀ ਸੱਖਣੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਾਂ। ੬੮।

بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ﴿٥٨﴾

^੧ਮੂਰਖ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਆਵਾਗਵਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਤਾਂ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਫਰਟਨ ਹੈ ਤੇ ਆਵਾਗਵਣ ਇਸ ਜਗ ਦੇ ਦੂਜੇ ਜਨਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਪਤਿਵੰਤੇ ਬਣੇ ਫਿਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਰਧਤਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜ੍ਹਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਹਾਲਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਹੀਣਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਰਤਾ ਉਸ ਪਾਣੀ ਵਲ ਤਾਂ ਵੇਖੋ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਪੀਂਦੇ ਹੋ ॥੬੯॥

أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ ①

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲਾਂ ਤੋਂ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ? ॥੭੦॥

أَمْ أَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُنْزِلِ ②

ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੌੜਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ।
ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ੁਕਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ? ॥੭੧॥

لَوْ نَشَاءُ جَعَلْنَاهُ أَجَاجًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ ③

ਅਤੇ ਉਸ ਅੱਗ ਦਾ ਹਾਲ ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਬਾਲਦੇ ਹੋ ॥੭੨॥

أَفَرَأَيْتُمُ النَّارَ الَّتِي تُورُونَ ④

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਸ (ਅੱਗ) ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਹਾਂ ॥੭੩॥

أَمْ أَنْتُمْ أَنْشَأْتُمْ شَجَرَتَهَا أَمْ نَحْنُ الْمُنْشِئُونَ ⑤

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਾਧੀਆਂ ਦੇ ਭਲੇ ਲਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ॥੭੪॥

نَحْنُ جَعَلْنَاهَا تَذْكُرًا وَمَتَاعًا لِلْمُقْوِينَ ⑥

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹੁ ॥੭੫॥ (ਰਕੂਅ ੨)

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ⑦

ਸੋ ਮੈਂ ਤਾਰਿਆਂ ਦੇ ਟੁੱਟਣ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ॥੭੬॥

فَلَا أَقْسِمُ بِمَوْجِعِ النُّجُومِ ⑧

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ (ਗਵਾਹੀ) ਹੈ ॥੭੭॥

وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَعْلَمُونَ عَظِيمٌ ⑨

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਵੱਡੀ ਸਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ॥੭੮॥

إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ ⑩

ਅਤੇ ਇਕ ਲੁਪਤ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ^੨ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ ॥੭੯॥

فِي كِتَابٍ مَكْنُونٍ ⑪

^੧ਅਰਥਾਤ—ਗਿੱਲੀ ਲਕੜੀ ਸੋਖ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਲਦੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਉਸ ਗਿੱਲੀ ਲਕੜੀ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਵੱਡੇ ਸੋਖ ਨਾਲ ਬਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਇਕ ਸਮੇਂ ਜਾਤੀਆਂ ਜਿੰਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਸਮੇਂ ਓਹ ਆਪਣਾ ਬਲ ਗੁਆ ਬੈਠਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸੁੱਕੀ ਲਕੜੀ ਵਾਂਗ ਭੜ ਭੜ ਕੇ ਬਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ।

^੨ਲੁਪਤ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਭਾਵ “ਸੂਭਾਉ” ਹੈ ਕਿਉਂ ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ “ਸੂਭਾਉ” (ਫ਼ਤਹਿਰਤ) ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦ ਨਾ ਕਰੇ, ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ:—

“ਫ਼ਤਹਿਰਤਾਹਿਲਾਤੀ ਫ਼ਤਹਿਰਨਾਸਾ ਅਲੋਹਾ” (ਰੁਮ ਰ: ੪)

ਅਰਥਾਤ—ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਾਜੇ ਹੋਏ “ਸੂਭਾਉ” ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰੋ। ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਦੇ “ਸੂਭਾਉ” ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਈ ਸੱਚਾਈਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫ਼ੇਸਲੇ ਦਾ ਬਲ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜਦ→

ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਦੇ ਗੁਹੜ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਹੋ ਸਮਝਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸੁਸ਼ੀਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੧੮੦।

لَا يَسْأَلُ إِلَّا الْبَاطِلُونَ ⑤

ਇਸ ਦਾ ਉਤਰਣਾ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਹੈ। ੧੮੧।

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ⑥

ਕੀ ਇਸ ਬਾਣੀ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਵੇਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਰਹੇ ਹੋ? ੧੮੨।

أَفِيْهِذَا الْحَدِيثِ أَنْتُمْ مُّذْهِبُونَ ⑦

ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ੧੮੩।

وَنَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنْتُمْ تُكْذِبُونَ ⑧

ਜੇ ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਾਣ ਸੰਘ ਤਕ ਆ ਪੁੱਜੇ। ੧੮੪।

فَلَوْلَا إِذَا بَلَغَتِ الْحُلُقُومَ ⑨

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਵੇਲੇ (ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ) ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਏ (ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਚਾਉ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਕਰ ਸਕੋ)। ੧੮੫।

وَأَنْتُمْ حِينِيذٍ تَنْظُرُونَ ⑩

ਅਤੇ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਅਸੀਂ ਇਸ ਮ੍ਰਿਤਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਜਿੰਦ ਤੋਂ ਖੁਦ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਹਾਂ; ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੧੮੬।

وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْكُمْ وَلَكِنْ لَا بُدَّ لَهُ ⑪

← ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਉਸ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਲੁਪਤ ਪੁਸਤਕ, ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਉ, ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹਨ।

‘ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਸੰਸਾਰ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਛੋਹਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਸੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਲ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਝੁਕਾਉ ਇੰਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਬਖੀਕੀਆਂ ਉਸ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਣ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਰਦੂ ਵਿਚ ਇਹ ਮੁਹਾਵਰਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮਕੋ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਮੱਜ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਚਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਮਸਲੇ ਦਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਖੰਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬਰੀਕ ਮਸਲੇ ਉਸ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਗੁਹੜ ਭਾਵ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਲਿਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ ਸੁਸ਼ੀਲ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹੋਣ; ਨਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ; ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਵਯੋਗ ਬਹੁਰਗ ਸਣਾ ਕੇ ਭੇਜਦਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਕੀਤੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਉੱਤੇ ਵੀਸਾਈ ਲੋਕ ਅੱਜ ਤਕ ਇਛਾਦਾ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਮਗਰੋਂ ਜੋ ਬਜ਼ੁਰਗ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਹੁੰਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਜੇ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਸੀ
ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਸੀ, ਤਾਂ
ਇਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਹਾਲਤ ਨੂੰ
(ਜੋ ਮਰਨ ਸਮੇਂ ਆਉਂਦੀ ਹੈ) ਵਾਪਸ ਮੌਤ
ਦਿੰਦੇ ? ੧੮੭-੮੮।

ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਹੈ ੧੮੯।

ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਸੁਖ ਤੇ ਆਰਾਮ ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ
ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਭਰਿਆ ਸਵਰਗ ੧੯੦।

ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਜੇ ਧੜੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਹੈ ੧੯੧।

ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਹੇ ਸੱਜੇ ਧੜੇ
ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ! ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤੀ
ਹੋਵੇ ੧੯੨।

ਅਤੇ ਜੇ ਉਹ ਮਿੱਤਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ
ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕੁਰਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇਗਾ ੧੯੩।

ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਤੱਤੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ-
ਚਾਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ੧੯੪।

ਤੇ ਟਿਕਾਣੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਏਗਾ ੧੯੫।

ਇਹ (ਗੱਲ) ਅਟੱਲ^੧ ਸੱਚਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ ੧੯੬।

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ
ਸਿਮਰਨ ਉਸ ਦੇ ਸੱਚੇ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਵਰਣਨ ਨਾਲ^੨
ਕਰਦਾ ਰਹੁ ੧੯੭। (ਰਕੂਅ ੩)

فَلَوْلَا إِنْ كُنْتُمْ غَيْرَ مَدِينِينَ ٥٥
تَرْجِعُونَهَا إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ٥٦

فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ٥٧
فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَرَجَّتْ نَعِيمٌ ٥٨

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ٥٩

فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ ٦٠

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ ٦١

فَنُزُلٌ مِنْ حَرِيمٍ ٦٢

وَنَصْلِيَةٌ مِنْ جَحِيمٍ ٦٣

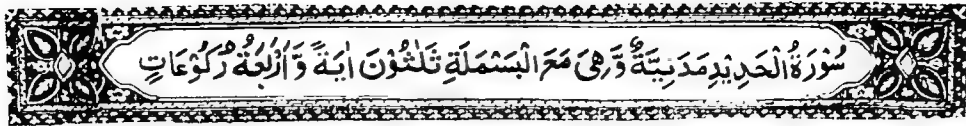
إِنْ هَذَا لَهَوْ حَقُّ الْيَقِينِ ٦٤

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ٦٥

੨੮

^੧ਇਸ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ "ਇਸਲਾਮੀ ਅਸੂਲ ਦੀ ਫਲਸਫੀ" ਦਾ ਪੰਨਾ ੯੪ ਤੇ ੯੫ ਵੇਖੋ।

^੨ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਦੇ ਯਥਾਰਥ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਰਨਣ ਕਰ।

(੫੭) ਸੂਰਤ-ਅਲ-ਹਦੀਦ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਕਰਾ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੩੦ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੪ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ ੨।

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੈ। ਉਹੋ ਜਿਵਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਮਾਰਨਹਾਰ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ ੩।

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ يُحْيِي وَيُمِيتُ ③ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ④

ਉਹ ਆਦਿ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਪਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਗਟ ਵੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ੪।

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ ⑤ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ⑥

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਛੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਸਾਜੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਅਰਸ਼ ਤੇ ਪੱਕਿਆਈ ਨਾਲ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُعَلِّمُ مَا يَلِجُ

① ਵੱਖੋਂ ਸੂਰਤ ਸਥਾ ਆਇਤ ਤੀਜੀ ਦਾ ਨੰਬਰ ੩।

ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਪਜਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਉਸ ਵਲ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ (ਸਾਰੇ) ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ ।੫।

(ਅਤੇ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ (ਫੈਸਲੇ ਲਈ) ਉਸੇ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।੬।

ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਿਨ ਵਿਚ ਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਰਾਤ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ।੭।

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਜਾਇਦਾਦਾਂ) ਦਾ (ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਮਗਰੋਂ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਾਲਕ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ ।੮।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਸੱਦਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਇਕ ਬਚਨ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ।੯।

فِي الْأَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ⑤

لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ⑥

يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُؤَلِّجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَهُوَ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑦

آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَأَنْفِقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلِفِينَ فِيهِ فَالَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَأَنْفَقُوا لَهُمْ أَجْرٌ كَبِيرٌ ⑧

وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ يَدْعُوكُمْ لِتُؤْمِنُوا بِرَبِّكُمْ وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ⑨

ਅਰਥਾਤ—ਠੀਕ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਉਸ ਵਲ ਜਾਣਾ ਲੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਪਸ਼ਟ
ਚਮਤਕਾਰ ਉਤਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ
ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਹੀਂ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਲ ਲੈ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ
ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੦।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ
ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੇ
ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ
ਹੈ। ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਫ਼ਤਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਨੇ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਯੁੱਧ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਹ
ਉਸ ਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਜਿਸ ਨੇ ਫ਼ਤਹ ਤੋਂ
ਮਗਰੋਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫ਼ਤਹ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਯੁੱਧ
ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਫ਼ਤਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਰਚ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਤੇ ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਵੱਡੇ
ਉੱਚੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ
ਨਾਲ ਨੇਕੀ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ
ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੧।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਉਹ ਕਿਹੜਾ ਹੈ? ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ
ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਇਕ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਅਰਪਣ
ਕਰਦਾ ਹੈ? ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਨੀਅਤ ਹੈ। ੧੨।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੂੰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ
ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨੂਰ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਜੇ ਵੀ ਨਸਦਾ ਜਾਏਗਾ

هُوَ الَّذِي يُزِيلُ عَلَى عَبْدِهِ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَكُم
مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَإِنَّ اللَّهَ بِكُمْ لَرَءُوفٌ
رَّحِيمٌ ⑩

وَمَا لَكُمْ أَلَّا تُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلِلَّهِ مِيرَاثُ
السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَسْتَوِي مِنْكُمْ مَّنْ أَنْفَقَ
مِّن قَبْلِ الْفَتْحِ وَقَتْلٍ أُولَئِكَ أَعْظَمُ دَرَجَةً مِّنَ
الَّذِينَ أَنْفَقُوا مِنْ بَعْدِ وَقَتْلُوا وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ
الْحُسْنَ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ⑪

مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضْعِفَهُ
لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ ⑫

يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ

ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹੱਲ ਹੈ, ਓਹ ਉਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਰ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਅੰਤ ਪੁਰੁ ਦੇ
ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਹੀ ਆਏਗਾ।

(ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਵਰਗਾਂ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। (ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਏਹ (ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ) ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਦਾ ਰਹਿਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੩।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਕਪਟੀ ਮਰਦ ਤੇ ਕਪਟੀ ਤੀਵੀਆਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਗੀਆਂ ਕਿ ਰਤਾ ਸਾਡੀ ਵੀ ਉਡੀਕ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਚਾਨਣਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਪਰਤ ਜਾਓ ਉੱਥੇ ਜਾ ਕੇ ਨੂਰ ਦੀ ਢੂੰਡ ਕਰੋ। ਫੇਰ (ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ) ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਇਕ ਕੰਧ ਖੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਕ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ^੨ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ) ਮਿਹਰ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (ਵਲ) ਕਸ਼ਟ ਦਿੱਸ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੪।

ਓਹ (ਕਪਟੀ) ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਦੁਹਾਈ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ? ਓਹ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪ ਹੀ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ (ਸਾਡੀ ਤਥਾਹੀ ਦੀ) ਉਡੀਕ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ

بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ
جَنَّتْ تَحْرِيٍّ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خُلِدِينَ فِيهَا
ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ١٣

يَوْمَ يَقُولُ الْمُنْفِقُونَ وَالْمُفِيكُ الَّذِينَ آمُوا
اَنْظُرُونَا نَقْتَسِمِ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا
وَمَاءَكُمْ قَالَتِمْسُوا نُورًا فَضَرَبَ بَيْنَهُمْ سُوْرًا
لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ
الْعَذَابُ ١٤

يُنَادُوهُمْ أَمْ كُنْ مَعَكُمْ قَالُوا
بَلَىٰ وَلَكِنْ كُنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਨੂਰ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਝਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਪਰਤ ਜਾਓ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਿਧਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਾਣਗੇ, ਉਧਰ ਹੀ ਮਿਹਰ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਓਹ ਨੱਸ ਕੇ ਆਉਣਗੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਸਕਣਗੇ।

ਰਹੇ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਦੋਂ ਤਕ
ਧੋਖਾ ਦਿੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ
ਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜਾਂ
ਬਾਰੇ “ਸ਼ੇਰਾਨ” ਤੁਹਾਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦਿੰਦਾ ਰਿਹਾ
ਸੀ। ੧੫।

ਸੋ ਅੱਜ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ (ਹੇ ਕਪਟੀਓ!) ਨਾ ਤੁਹਾਥੋਂ
ਤੇ ਨਾ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਲਿਆ
ਜਾਏਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੈ।
ਉਹੋ ਤੁਹਾਡੇ ਸਦਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਅਤੇ
ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੧੬।

ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ
ਕੀ ਅਜੇ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਨ
ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਪੜ੍ਹਨ) ਲਈ—
ਜੋ ਸੱਚਾਈ (ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ) ਭਰਪੂਰ ਉਤਰੀ ਹੈ—
ਨਿਮਰਤਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ (ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ
ਨੂੰ) ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਜੋ ਨਾ
ਬਣਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਸਤਕ
ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦਾ)
ਸਮਾਂ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਲੰਮਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ
ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹ ਕਠੋਰ-ਚਿਤ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ
ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ ਹੋ ਗਏ
ਸਨ। ੧੭।

ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ
ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ
ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਚਮਤਕਾਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ
ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀਚਾਰ ਤੋਂ
ਕੰਮ ਲੈ ਸਕੋ। ੧੮।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਰਦ ਤੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ
ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਲੋਕ

وَأَرْسَلْنَاكُمْ الرِّسَالُ بَيِّنَاتٍ لِّكُلِّ بَلَدٍ ۖ
فَمُزِّلْنَا الْمَوْتَ وَغَوَّيْنَاكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ ⑤

فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ
كَفَرُوا ۚ مَا وَلَكُمْ الشَّارِكُ مِنْ شَيْءٍ ۚ
مُؤَلَّفُكُمُ بِغَيْرِ ⑥

أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ
اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ ۚ وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا
الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ
قُلُوبُهُمْ ۚ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ⑦

إِعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُبْدِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ قَدْ
يَبَيَّنَّا لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ⑧

إِنَّ الْمَصْدِقِينَ وَالْمَصْدِقَاتِ وَأَفْرَضُوا

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਧਨ ਦਾ ਇਕ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰਿਆ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੯।

اللَّهُ قَرَضًا حَسَنًا يُضَعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ ١٩

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਚਿਆਰ (ਸਿੱਦੀਕ) ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੂਰ ਮਿਲੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ। ੨੦। (ਰਕੂਅ ੨)

وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ أُولَٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ وَالشَّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ٢٠

ਹੇ ਲੋਕੋ! ਇਹ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਕ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ਾ ਤੇ ਦਿਲ-ਪ੍ਰਚਾਵਾ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਜਾਵਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪਰਸਪਰ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉੱਤੇ ਧਨ ਤੇ

اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهُمْ زِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ

‘ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਸਿੱਦੀਕ (ਸਚਿਆਰ) ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦੀ ਪਦਵੀ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਿਸਾ ਦੀ ਇਹ ਆਇਤ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ :—

“ਵਸਯੂਤਿਦਿਲਾਹਾ ਵੱਰਸੂਲਾ ਫੁਉਲਾਇਕਾ ਮਅੱਲਾਜੀਨਾ ਅਨਅਮੱਲਾਹੁ ਮਿਨਨਬੀਯੀਨਾ ਵੱਸਿੱਦੀਕੀਨਾ ਵੱਸੁਹਾਦਾਇ ਵੱਸਲਿਹੀਨਾ ਵ ਹਸੁਨਾ ਉਲਾਇਕਾ ਰਵੀਕਾ” (ਨਿਸਾਹ ਰ: ੯)

ਦੇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਤ ਹਦੀਦ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਿੱਦੀਕ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਦਰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਸੂਰਤ ਨਿਸਾ ਵਿਚ “ਅੱਰਸੂਲੁ” ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕੇਵਲ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਣਗੇ, ਉਹ ਨਬੀਆਂ, ਸਿੱਦੀਕਾਂ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੇ ਨੇਕਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ। ਸੋ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਕੇਵਲ ਸਿੱਦੀਕ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇ ਦਰਜੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਨਾਲ ਨਬੂਵਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਵੀ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਬੀਆਂ, ਸਿੱਦੀਕਾਂ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੇ ਨੇਕਾਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸੰਤਾਨ ਵਿਚ ਵਡਿਆਈ ਜਤਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਹਾਲ ਬੱਦਲ ਤੋਂ ਉਪਜਣ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਸਮਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਉਪਜਣਾ ਖੇਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਚੰਗੀ ਹਰੀ ਭਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਓੜਕ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ (ਸੁਕ ਕੇ) ਪੀਲੀ ਹੋਈ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ (ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਉਹ ਗਲਿਆ ਹੋਇਆ ਚੂਰਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ (ਅਜੋਹੇ ਸੰਸਾਰੀ ਜੀਵਾਂ ਲਈ) ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਤੇ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨੀਅਤ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਧੌਖੇ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ੨੧।

ਹੇ ਲੋਕੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਉਸ ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਅਰਥਾਤ ਸਵਰਗ ਵਲ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦਾ ਮੁੱਲ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰਵਾਲਾ ਹੈ। ੨੨।

ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਜੋ ਵੀ ਬਿਪਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਸੋਖੀ ਹੈ। ੨੩।

كَشَلْ عَنكَ أَجِبَ الْكَفَّارِ تَبَأْتَهُ ثُمَّ يَهَيِّجُ
قَدَرَهُ مُصَفَّرًا ثُمَّ يَكُونُ حُطَاءً وَفِي الْآخِرَةِ
عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ
وَمَا الْجَبْوَةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ ①

سَابِقُوا إِلَىٰ مَغْفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا
كَعَرْضِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أُعِدَّتْ لِلَّذِينَ آمَنُوا
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ
وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ②

مَا أَصَابَ مِنْ مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ
إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّا ذٰلِكَ عَلَى
اللَّهِ يَسِيرٌ ③

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਚੰਗਾ-ਮੰਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨੀਅਤ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸਮਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਕਰਮ ਦਾ ਅੰਤ ਅਸੀਂ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਜੇਹੇ ਕਰਮ ਕੋਈ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਵਟਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ! ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ।

ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਉਣਤਾਈਆਂ ਉੱਤੇ
ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ
ਘਮੰਡ ਕਰ ਸਕੋ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਘਮੰਡੀ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਨੂੰ
ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੨੪।

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪ ਵੀ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਤੋਂ
ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ
ਹੀ ਸੱਚਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਉਪਮਾਯੋਗੀ ਹੈ। ੨੫।

ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਦੇ ਕੇ
ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪੁਸਤਕ ਤੇ
ਤੱਲ ਵੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਲੋਕ ਨਿਆਂ ਕੀਤਾ
ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਲੱਭਾ ਵੀ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ,
ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸਾਧਨ ਹਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ
ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਲਾਭ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ
ਇਸ ਲਈ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਹ
ਜਾਣ ਲਏ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ
ਗੁਪਤ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿਹੜਾ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਤਾਕਤਵਰ ਤੇ ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੨੬।
(ਰਕੂਅ ੩)

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ "ਨੂਹ", ਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੂੰ
ਰਸੂਲ ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਬੰਸ
ਨਾਲ ਵੀ ਨਬੂਵਤ ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਸੰਬੰਧਤ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ
ਹੀ ਰਹੇ ਸਨ। ੨੭।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ, (ਅਰਥਾਤ "ਨੂਹ" ਤੇ "ਇਬਰਾ-
ਹੀਮ" ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ) ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੇ
ਰਸੂਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭੇਜੇ ਸਨ

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ
وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿٢٤﴾

الَّذِينَ يَخْلُونُ وَيَاْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبَغْلِ وَمَنْ
يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٥﴾

لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ
الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا
الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ
وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ
اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٢٦﴾

فَعَلَمَ

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا وَإِبْرَاهِيمَ وَجَعَلْنَا فِي
ذُرِّيَّتِهِمَا النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ فَمِنْهُمْ مُّهُتَدٍ
وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فُسِقُونَ ﴿٢٧﴾

نَمُرَّقِنَا عَلَىٰ آثَارِهِمْ بِرُسُلِنَا وَقَفِنَا بِعَيْنِي

ਅਤੇ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ" ਨੂੰ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੂਰਣਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਤੋਰਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ "ਅੰਜੀਲ" ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਗ੍ਰਹਿਸਤ-ਆਸਰਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨ ਦਾ ਢੰਗ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਢੰਗ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਓਹ ਇਸ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਸਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹੜੇ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਨ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯਥਾਯੋਗ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਧੇਰੇ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ ਹੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ੨੮।

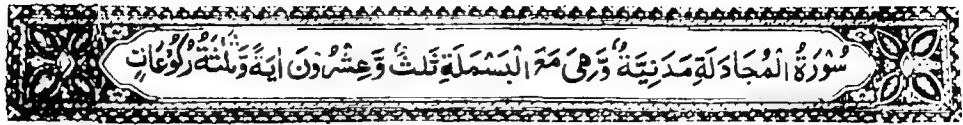
ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ। ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਦੂਣਾ ਹਿੱਸਾ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਨੂਰ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਜਿਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ (ਅੰਧਕਾਰ ਵਿਚ ਵੀ) ਚਲ ਸਕੋਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਪ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼-ਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੯।

ਅਤੇ ਇਹ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝ ਲੈਣ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਮਿਲਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਮਝਣ ਕਿ ਸਾਰੀ ਮਿਹਰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੩੦। (ਰਕੂਅ ੪)

ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنْجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهَابِئَةٍ يُبْتَغُوهَا مَا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٥٧﴾

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرُسُلِهِ يُؤْتِكُمْ كُفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٨﴾

لَا يَلْمِ يَعْلَمُ أَهْلُ الْكِتَابِ إِلَّا يَفْقَهُوا شَيْئًا مِنَ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٥٩﴾

(੫੮) ਸੂਰਤ-ਅਲ-ਮੁਜਾਦਿਲਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਕਰਾਨ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੨੩ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਪਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਬਾਰੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਝਗੜਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਫ਼ਰਿਆਦ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨।

قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا وَتَشْكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَا إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ②

ਜੋ ਚੇਤੇ ਰੱਖ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਵਾਂ ਕਹਿ ਬੈਠਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇਣ ਨਾਲ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਉਹੋ

الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْكُمْ مِنْ نِسَائِهِمْ مَا هُنَّ أُمَّهَاتُهُمْ إِنْ أُمُّهُنَّ إِلَّا إِلَهٌ وَلَدَتْهُنَّ وَأَمَّهُنَّ ③

ਸੂਰਤ ਅਹਿਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਬੀ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮਾਵਾਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹਿ ਬੈਠੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤੀਵੀਂ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਪਰ ਜੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਕਿਸੇ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਕਹਿ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਚੂੰਕਿ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਮਾਂ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮਨਫੀ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਕ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੇ ਵਾਧੂ ਭਾਰ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਣਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਭੁੱਲ ਨਾਲ ਕਹਿ ਬੈਠਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਏਹੋ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਯੋਗ ਤੇ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੩।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਵਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਫੇਰ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ (ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰੋਕਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ) ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ ਵਲ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਦੋਵੇਂ (ਪਤੀ-ਪਤਨੀ) ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਲਾਭੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਗ਼ੁਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਨ। ਇਹ ਉਹ (ਗੱਲ) ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੪।

ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਗ਼ੁਲਾਮ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ) ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਛੋਟਣ, ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਵੀ ਸਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਸੱਠ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਕਰਾਏ। ਇਹ ਹੁਕਮ ਇਸ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਏਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੫।

ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਹੀਣੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕ ਹੀਣੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ।

إِنَّهُمْ لَيَقُولُونَ مُنْكَرًا مِنَ الْقَوْلِ وَزُورًا ۖ
وَإِنَّ اللَّهَ لَعَفُوفٌ غَفُورٌ ۝

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ
لِنِسَائِهِمْ فَتَحَرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَآتَا
ذَلِكَ كُمْ تَوْعَطُونَ بِهِ ۖ وَاللَّهُ عَا تَعْلَمُونَ خَيْرٌ ۝

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ
قَبْلِ أَنْ يَتَمَآتَا ۚ فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ
سِتِّينَ مِسْكِينًا ۚ ذَلِكَ لِمُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ
وَبَلَكَ حُدُودَ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادِّثُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَّا كَمَا لَعَنَ

*ਅਰਥਾਤ—ਮੁੜ ਉਹੋ ਭੁੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਕਮ ਉਤਾਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ।
ਜੋ ਲੋਕ (ਏਹਨਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ) ਇਨਕਾਰ
ਕਰਨਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ
ਪੁੱਜੇਗਾ। ੬।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ
ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਏਗਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ
ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ
ਤਾਂ ਗਿਣ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਗਏ ਹਨ
ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ੭।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ
ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਆਪਸ
ਵਿਚ ਕੋਈ (ਗੁਪਤ) ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਤਾਂ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਚੋਥਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ
ਵਿਚ ਉਹ ਛੇਵਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਇਸ ਤੋਂ
ਘੱਟ ਤੇ ਨਾ ਵਧ। ਉਹ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਕਿਤੇ ਵੀ
(ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰ ਰਹੇ) ਹੋਣ। ਫੇਰ ਉਹ
ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਵੇਗਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ
ਹੀ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਛੱਡਾ ਜਾਣਨਵਾਰ ਹੈ। ੮।

ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਲੋਕਾਂ) ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਗੁਪਤ-ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ
ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਓਹ ਇਸ ਵਿਵਰਜਿਤ ਗੱਲ ਵਲ
ਹੀ ਪਰਤਦੇ ਰਹੇ, ਅਰਥਾਤ ਪਾਪ, ਵਧੀਕੀਆਂ ਤੇ
ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਮਸ਼ਵਰੇ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ
ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ

الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ
وَلْيَكْفُرِينَ عَذَابٌ مُهِينٌ ۝

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا
أَحْصَاهُ اللَّهُ وَنُصُوهُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ۝ ٩

الْمَرَّةَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
مَا يَكُونُ مِنْ نَجْوَى ثَلَاثَةٍ إِلَّا هُوَ رَايَهُمْ وَلَا
خَمْسَةٍ إِلَّا هُوَ سَادِسُهُمْ وَلَا آدْنَى مِنْ ذَلِكَ
وَلَا أَكْثَرَ إِلَّا هُوَ مَعَهُمْ أَيْنَ مَا كَانُوا ثُمَّ
يُنَبِّئُهُمْ بِمَا عَمِلُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ
شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝

الْمَرَّةَ إِلَى الَّذِينَ يُهْوَأُونَ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ
لَهَا يُهْوَأُونَ عَنْهُ وَيَتَنَجَّوْنَ بِالْآثِمِ وَالْعُدْوَانِ
وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَتَمَكَ بِمَا

ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ (ਅੱਖਰਾਂ) ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ^੧ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਲਾਮ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ। ਓਹ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਇਸ (ਕਪਟ ਭਰੇ) ਕਬਨ ਸਦਕਾ ਕਸ਼ਟ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ? ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਨਰਕ ਚੋਖਾ ਹੈ। ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੯।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਜਦ ਕਦੇ ਕੋਈ ਗੁਪਤ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰੋ^੨, ਤਾਂ ਪਾਪ ਦੀ ਗੱਲ ਅਤੇ ਵਧੀਕੀ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਵਗਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ (ਹੀ ਕੋਈ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ); ਸਗੋਂ ਨੇਕੀ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਸੰਜਮਤਾ ਬਾਰੇ ਹੀ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕੀਤਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ। ੧੦।

ਗੁਪਤ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨ ਦਾ ਦੰਗਾ 'ਸ਼ੈਤਾਨ'^੩ ਵੱਲੋਂ ਹੀ ਆਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਉਹ (ਸ਼ੈਤਾਨ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹਾਣ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੧।

لَمْ يُخَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنْفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فِئْتَسِ الْمَصْلُومُ ①

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا إِلَّا بِلَاثِمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَتَنَاجَوْا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْقَوَىٰ وَأَتَقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ②

إِنَّمَا التَّجْوِي مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَحْزَنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَيْسَ بَصَائِرِهِمْ شَيْنًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ③

^੧ਅਰਥਾਤ—ਦੁਆ ਵਿਚ ਅਤਿ ਕਬਨੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਚੰਗੀ ਰਾਇ ਕਾਇਮ ਹੋਵੇ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਓਹ ਇਸ ਦੁਆ ਦੇ ਕਾਇਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਸੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਨੇ ਵੱਡੇ ਝੂਠ ਤੇ ਜੋ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਦੰਡ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ?

^੨ਇਥੇ ਗੁਪਤ ਮਸ਼ਵਰੇ ਦਾ ਭਾਵ ਅਜਿਹਾ ਮਸ਼ਵਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਭਲਾਈ ਬਾਰੇ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਯਾਰੂਵੀਆਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਜਿਸ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਬੁਰਾਈ ਬਾਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਸੇ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇਹਾਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਿਭੇਦ ਨਹੀਂ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਅਜੇਹੇ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਿਆਂ ਦਾ ਜੋ ਕਿ ਬੁਰੇ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਹੋਣ।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠੋ, ਤਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਇਆ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਠ ਜਾਓ, ਤਾਂ ਉਠ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਇਆ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ—ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹਨ,—ਦਰਜਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਬਰਦਾਰ ਹੈ। ੧੨।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਹਮੂਲ ਤੋਂ ਅੱਡਰੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੋ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਸ਼ਵਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਝ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੋਵੇਗਾ, (ਪਰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਹੋਵੇ)। ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ (ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਲਈ) ਨਾ ਹੋਵੇ, (ਤਾਂ ਡਰੋ ਨਹੀਂ)। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੩।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਡਰ ਗਏ ਹੋ? ਸੋ ਚੁੱਕਿ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قِيلَ لَكُمْ تَفَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ فَافْسَحُوا يَفْسَحِ اللَّهُ لَكُمْ وَإِذَا قِيلَ انشُرُوا فَانْشُرُوا يَرْفَعِ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ①

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَجَاسَّعْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ ذَلِكَ خَيْرٌ لَكُمْ وَأَطْهَرُ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ②

ءِ أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ

ਇਹ ਡਰ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਦਾ ਪਦ ਜੋ ਵੱਡਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਅਲਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੇਵਲ ਭਰਮ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸੀ; ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੇਵਲ ਉਹ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਸਮਰਥਾ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਵਰਜਿਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਮਾਫ਼ ਹੈ ਤੇ ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮਤਿਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਆਇਤ ਓਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ “ਸ਼ਾਹ ਵਲੀ ਅੱਲਾਹ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀਆਂ। ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਇਤ ਮੈਂ ਹੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੋਟ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਤੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੪।

ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਨਾ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਨ। ਓਹ ਬੂਠੀ ਗੱਲ ਤੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ੧੫।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਅਤਿ ਭੇੜੀਆਂ ਹਨ। ੧੬।

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਢਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ^੧ ਅਤੇ ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ (ਓਹਨਾਂ ਕਸਮਾਂ ਰਾਹੀਂ) ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਾਦਰ ਭਰਿਆ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੧੭।

ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਨਾ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਦੇ ਸਕੇਗੀ। ਏਹੋ ਲੋਕ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹਨ। ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੮।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਉਠਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਸਮਾਂ ਖਾਣਗੇ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਮਿਆਲ ਕਰਨਗੇ

صَدَقْتَ فَإِذْ لَمْ تَفْعَلُوا وَتَابَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مَا هُمْ مِنْكُمْ وَلَا مِنْهُمْ وَيَحْلِفُونَ عَلَى الْكَذِبِ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿١٥﴾

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾

إِخْذُوا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا حُتَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ فَلَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ ﴿١٧﴾

لَنْ تَغْنِي عَنْهُمْ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَزْوَاجُهُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١٨﴾

يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيَحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ أَلَّا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਸਮ ਤੇ ਗਵਾਹੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮਾਮਲਿਆਂ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਕਿ ਉਹ ਵੱਡੇ ਪੱਕੇ (ਤੇ ਯੋਗ) ਅਸੂਲ ਉੱਤੇ ਹਨ,
ਸੁਣੋ ! ਏਹ ਲੋਕ (ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ)
ਵੱਡੇ ਕੂੜਿਆਰ ਹਨ । ੧੯।

ਸ਼ੇਤਾਨ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ ਹੈ
ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਭੁਲਾ
ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਏਹ ਲੋਕ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦਾ ਧੜਾ ਹਨ
ਅਤੇ ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ 'ਸ਼ੇਤਾਨ' ਦਾ ਧੜਾ ਹੀ ਘਾਟੇ
ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ। ੨੦।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ
ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀਨੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਗਿਣੇ
ਜਾਣਗੇ। ੨੧।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ
ਰਸੂਲ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣਗੇ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ
ਤਾਕਤਵਰ (ਤੇ) ਬਲਵਾਨ ਹੈ। ੨੨।

ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖੇਗਾ ਕਿ
ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ
ਵੀ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ
ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਵੀ ਕਰਦੀ
ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਪੁੱਤਰ,
ਭਰਾ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਹੋਣ।
ਏਹਨਾਂ (ਸ਼ਰਧਾਲੂ) ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ
ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ
ਵੱਲੋਂ ਬਾਣੀ ਭੇਜ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ
ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ
ਨਿਵਾਸ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ
ਹੋਣਗੀਆਂ। ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਓਹ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ।
ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹ
ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਓਹ ਅੱਲਾਹ
ਦਾ ਧੜਾ ਹਨ। ਸੁਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਧੜਾ
ਹੀ ਸਫਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੨੩। (ਰਕੂਅ ੩)

إِنَّهُمْ هُمُ الْكَافِرُونَ ⑩

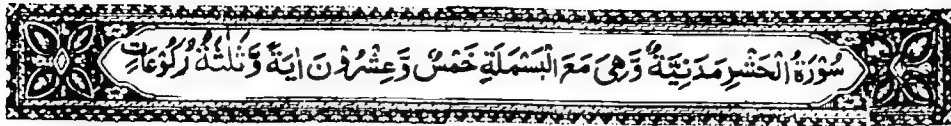
إِسْتَحْوَذَ عَلَيْهِمُ الشَّيْطَانُ فَأَنسَاهُمْ ذِكْرَ اللَّهِ
أُولَئِكَ حِزْبُ الشَّيْطَانِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ الشَّيْطَانِ
هُمُ الْخَسِرُونَ ⑪

إِنَّ الَّذِينَ يُحَادِّثُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ فِي
الْأَذَلِّينَ ⑫

كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ
عَزِيزٌ ⑬

لَا يَحُدُّ قَوْمًا يَؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ
يُؤَادُّونَ مَنْ حَادَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَوْ كَانُوا آبَاءَهُمْ
أَوْ أَبْنَاءَهُمْ أَوْ إِخْوَانَهُمْ أَوْ عَشِيرَتَهُمْ أُولَئِكَ
كَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ
فِيهِمْ وَيُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا
الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا
عَنْهُ أُولَئِكَ حِزْبُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ
الْمُغْلِبُونَ ⑭

⑭

(੫੯) ਸੂਰਤ-ਅਲ-ਹਸਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੨੫ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੩ ਹਜ਼ਾਰ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨।

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمُوتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

ਉਹੋ (ਅੱਲਾਹ) ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਯੁੱਧ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਨਿਕਲਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਗੁਮਾਨ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੋਟ (ਤੇ ਗੜ੍ਹ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਾ ਲੈਣਗੇ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਉਸ ਪਾਸਿਓਂ ਆਇਆ ਸੀ^੧, ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ

هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ دِيَارِهِمْ لِأَوَّلِ الْحَشْرِ مَا ظَنَنْتُمْ أَنْ يَخْرُجُوا وَظَنُّوا أَنَّهُمْ مَانِعَتُهُمْ حُصُونُهُمْ مِنَ اللَّهِ فَأَتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ حَيْثُ لَمْ يَحْتَسِبُوا وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਉਹ ਯੁੱਧ ਹੈ, ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੇ ਕਬੀਲਾ “ਬਨੂ ਨਜ਼ਰ” ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

(ਵੇਖੋ ਫਤਹੁਲ ਬਿਆਨ ਜਿਲਦ ੯, ਪੰਨਾ ੨੬੩)

^੨ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕਈ ਥਾਂ ਕਸਟ ਦਾ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਉਹੋ ਮੁਹਾਵਰਾ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਚਿਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਉਸ ਨੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ (ਕੁਝ ਤਾਂ) ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਤੇ (ਕੁਝ) ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੀਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ਉਜਾੜ ਲਏ ਸਨ। ਸੋ ਹੋ ਸੋਚ-ਵੀਚਾਰ ਵਾਲਿਓ ! ਇਸ ਤੋਂ ਸਬਕ ਸਿੱਖੋ। ੩।

ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ^੧ ਫਰਜ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਦਾ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਨਹਕਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੪।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਮਤਿਭੇਦ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅੱਲਾਹ ਨਾਲ ਮਤਿਭੇਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਹੈ। ੫।

ਤੁਸੀਂ ਕੋਈ ਜੜ੍ਹ ਖਜ਼ੂਰ^੨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕੱਟੀ ਜਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੇ ਖੜਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ੬।

ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ (ਅਵੱਗਿਆ^੩ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ) ਧਨ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ

الرُّعْبَ يُخْرِبُونَ يُؤْتَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ وَأَيْدِي
الْمُؤْمِنِينَ فَأَعْتَبُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ ①

وَلَوْلَا أَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِمُ الْجَلَاءَ لَعَذَّبُكُمْ فِي
الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ النَّارِ ②

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَنْ يُشَاقِ
اللَّهَ فَإِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ③

مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَبَنَةٍ أَوْ نَرَسْتُمْهَا فَأَلَيْمَةٌ عَلَى
أُصُولِهَا يَبَازِئِ اللَّهُ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ ④

وَمَا آفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ

^੧“ਬਾਈਬਲ” ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।

(ਅਲਯਸਾਈਆ ਬਾਬ ੩੩ ਆਇਤ ੧੮)

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵੀ “ਬਨੂ ਨਜ਼ੀਰ” ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਯੂਹ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਜ਼ੂਰਾਂ ਵੱਢਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਬੁਖਾਰੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮ)

^੩ਇਹ ਘਟਨਾ ਵੀ “ਬਨੂ ਨਜ਼ੀਰ” ਦੀ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਗੱਦਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਯੂਹ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਡਰ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਓਹ “ਮਦੀਨਾ” ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਜਾਣਗੇ।

(ਫਤਹੁਲ ਬਿਆਨ ਪੰਨਾ ੨੬੮ ਜਿਲਦ ੯)

(ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਤੇ ਛਾਚੀਆਂ ਉਸ ਧਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਦੁੜਾਏ ਸਨ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲਾਂ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਮਾਲਕ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ ੮।

ਨਗਰੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋ ਧਨ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ (ਹੈ) ਤੇ ਰਸੂਲ ਦਾ (ਹੈ) ਤੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਦਾ (ਹੈ) ਅਤੇ ਯਤੀਮਾਂ ਦਾ (ਹੈ) ਤੇ ਨਿਰਧਨਾਂ ਦਾ (ਹੈ) ਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਦਾ (ਹੈ) ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਧਨ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਧਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਚੱਕਰ ਨਾ ਖਾਂਦਾ ਰਹੇ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਜਿਸ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ ਕਰੋ ਉਸ ਤੋਂ ਰੁੱਕ ਜਾਇਆ ਕਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ੯।

ਇਹ ਧਨ ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਗਰੀਬ ਮੁਹਾਜਰਾਂ ਦਾ ਹੱਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੋਂ (ਬੇਦਖਲ ਕਰ ਕੇ) ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਿਹਰ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਨ ਅਤੇ (ਸਦਾ ਹੀ) ਅੱਲਾਹ (ਦੇ ਦੀਨ) ਤੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦੇ

عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ٥٩

مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالسَّكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كُنْ لَا يَكُونُ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا اتَّكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ

੧ ਅਰਥਾਤ—“ਖੋਬਰ” ਦਾ, ਜੋ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ :

੨ ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਧਨ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗਰੀਬਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਵੇ; ਨਾ ਕਿ ਮੁੜ ਧਨਾਵਾਂ ਕੋਲ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵਾਧਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਖੋਬਰ” ਦੀਆਂ ਚਮੀਨਾਂ ਤੇ ਬਾਗ ਭਾਵੇਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਘਰਾਣੇ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ; ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਅਸਲ ਮੁੱਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸੀਆਂ ਦਾ ਇਸ ਆਦਿਤ ਰਾਹੀਂ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ “ਫਿਦਕ” ਦੇ ਬਾਗ ਦਾ ਭਾਗਾਂ ਅੱਜ ਤਕ ਕਰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਕੋਲ “ਖੋਬਰ” ਦੇ ਬਾਗ ਆਰਜੀ ਤੇਰੇ ਤੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਆਪ ਦਾ ਘਰਾਣਾ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਕੇ; ਨਾ ਕਿ ਸਦਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂ ਬਕਰ” ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨੀਕ ਸੀ ਤੇ ਸੀਆਂ ਦਾ ਇਤਰਾਜ਼ ਗ਼ਲਤ ਹੈ।

ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਏਹੋ ਲੋਕ (ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ) ਸੱਚੇ ਹਨ।੯।

ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਧਨ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਵੀ ਹੈ,) ਜੋ “ਮਦੀਨੇ” ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਸਦੇ ਸਨ ਅਤੇ (ਮੁਹਾਜਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ (ਧਨ) ਦੀ ਕੋਈ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ (ਮੁਹਾਜਰਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ) ਓਹ (ਆਪ ਅਤਿ ਗ਼ਰੀਬ ਸਨ) ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਕੰਜੂਸੀ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਜਾਏ ਉਹੋ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।੧੦।

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਏ ਸਨ, ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਨੂੰ ਤੇ ਸਾਡੇ ਓਹਨਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਜੋ ਸਾਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਨਾ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਦੇਈਂ। ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ।੧੧।(ਰਕੂਅ ੧)

هُمُ الصّٰدِقُونَ ۝

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيْمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ
مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ
حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ
كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَخْصَ نَفْسِهِ
فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ۝

وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ
لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيْمَانِ وَلَا
تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ
رَءُوفٌ رَحِيمٌ ۝

ع

ਇਹ ਆਇਤ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਨ੍ਹਿਵਾਹ ਕੇਸਦੇ ਹਨ, ਖੰਡਨ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਆਇਤ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਲਏ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ ਕਰੇ, ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂ ਬਕਰ”, ਹਜ਼ਰਤ “ਉਮਰ” ਤੇ ਦੂਜੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਬੁਰਾ-ਭਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਭਰਾਵਾਂ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਸੇ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਮਿਹਰਬਾਨ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈਂ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਏ, ਉਹ ਇਹ ਜਾਣ ਲਏ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਇਹ ਸਾਡੇ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ ਤੋਂ ਸੰਖਣਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੈ।

ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਕਪਟੀਆਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ, ਜੋ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰੀ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ("ਮਦੀਨੇ" ਵਿੱਚੋਂ) ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂਗੇ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਕੁਝਿਆਰ ਹਨ। ੧੨।

ਜੇ ਓਹਨਾਂ (ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਏਹ (ਕਪਟੀ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੇ ਓਹਨਾਂ (ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ) ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਏਹ (ਕਪਟੀ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਵੀ, ਤਾਂ (ਅਜਿਹੇ ਬੂਠੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਕਰਨਗੇ ਕਿ) ਜੰਗ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪਿਠ ਵਿਖਾ ਕੇ ਨੱਸ ਜਾਣਗੇ। (ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਕੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਖਤਰੇ ਸਮੇਂ) ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੩।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਏਹਨਾਂ (ਕਪਟੀਆਂ) ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਡਰ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਟੱਲਾ ਹੈ; ਜੋ ਸੌਚ-ਸਮਝ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੈ। ੧੪।

ਓਹ ਕਦੇ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਪੱਕੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਭੈਣੇ ਹੋਣ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਆਪੋ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਕਰੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਜਾਤੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَأْتِفُوا يَقُولُونَ إِنْوَإِنَّمِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَنْ أَخْرِجَنَّهُمْ لَنَخْرُجَنَّ عَنْكُمْ وَلَا نُطِيعُ فِيكُمْ أَحَدًا أَبَدًا وَإِنْ قُوتِلْتُمْ لَنَنْصُرَنَّكُمْ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝

لَنْ أَخْرِجُوا لَا يَخْرُجُونَ مَعَهُمْ وَلَئِنْ قُوتِلُوا لَا يَنْصُرُونَهُمْ وَلَئِنْ نَصَرُوهُمْ لَيُولَيَنَّ الدِّبَاكُ ثُمَّ لَا يَنْصُرُونَ ۝

لَا تَنْتُمْ أَشَدُّ رَهَبَةً فِي صُدُورِهِمْ مِنَ اللَّهِ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ۝

لَا يَقَاتِلُونَكُمْ جَنِيحًا إِلَّا فِي قَرْيٍ مُحَصَّنَةٍ أَوْ مِنْ وَرَاءِ جُدُرٍ بَأْسُهُمْ بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ تَحْسَبُهُمْ

ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਹਨ, ਜੋ ਅਕਲ ਤੋਂ ਹੀਣੀ ਹੈ। ੧੫।

ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਓਹਨਾਂ (ਜਾਤੀਆਂ) ਵਰਗਾ ਹੈ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਗਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੀਤ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਵੇਖ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ੧੬।

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ) ਓਹਨਾਂ (ਕਪਟੀਆਂ) ਦਾ ਹਾਲ ਸ਼ੇਤਾਨ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ-ਜੁਲਦਾ ਹੈ; ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰ ਕਰ। ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ (ਸ਼ੇਤਾਨ) ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੇਥੋਂ ਵੱਡਾ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਸਹਿਮ ਹੈ। ੧੭।

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਅੰਤ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਜਾਲਮਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ। ੧੮। (ਰਕੂਅ ੨)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਹ ਬਹੁਰੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਗੱਲ ਮੁਖ ਰੱਖੇ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਭਲਕ ਵਾਸਤੇ ਕੀ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾਰ ਹੈ। ੧੯।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਜੋਹੋ ਨਾ ਬਣੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ

جَنِينًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ ۝

كَثَلِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَرِيبًا ذَاتُ أَوْبَالٍ أَمْ لَهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ۝

كَثَلَ الشَّيْطَانِ إِذْ قَالَ لِلنَّاسِ اكْفُرْ فَلَمَّا كَفَرُوا قَالَ إِنِّي بَرِيءٌ مِنْكُمْ إِنِّي أَخَافُ اللَّهَ رَبَّ الْعَالَمِينَ ۝

فَكَانَ عَاقِبَتُهُمَا أَنَّهُمَا فِي النَّارِ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ جَزَاُ الظَّالِمِينَ ۝

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مِمَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ۝

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ أَنْفُسَهُمْ ۚ

ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਭੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ^੧। ਏਹੋ ਲੋਕ ਮਨਮੁਖ ਹਨ। ੨੦।

أُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ①

ਨਰਕਗਾਮੀ ਤੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਇਕ ਸਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੀ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੨੧।

لَا يَتَّوَى أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ ②

ਜੇ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜ^੧ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਦੇ, ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਕਿ ਉਹ (ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ) ਝੁੱਕ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਉ ਨਾਲ ਟੱਟੇ ਟੱਟੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਏਹ ਗੱਲਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਏਹ ਸਭ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਲਈ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਉਹ ਸੋਚ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਸਕਣ। ੨੨।

لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْنَاَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ ③

ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਵੱਡਾ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਹੈ। ੨੩।

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ④

(ਅਸਲੀਅਤ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ। (ਆਪ ਵੀ) ਪਾਕ ਹੈ (ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਾਕ ਕਰਦਾ ਹੈ)। (ਆਪ ਵੀ) ਹਰੇਕ ਉਣਭਾਈ ਤੋਂ ਸਲਾਮਤਿ ਹੈ (ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਸਲਾਮਤੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ)। ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਮਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ। ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਟੁੱਟੇ ਹੋਏ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਜੋੜਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਏਹ ਲੋਕ

هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيَّمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ سُبْحَانَ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਭੁੱਲਣ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਅਜੇਹੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਵੀ ਭੈੜੇ ਹੋ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਦਾ ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਦੀ ਹੋਸੀਅਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਪਹਾੜ ਦਾ ਭਾਵ ਪੱਥਰਾਂ ਦੇ ਪਹਾੜ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਹੀਫ਼ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਡਰ-ਭਉ ਦੀ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਵੱਡੀ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਵੀ ਉਤਰਦੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪੁਰਜੇ ਪੁਰਜੇ ਹੋ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ।

ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਹ ਵੱਡਾ
ਨਿਰਾਲਮ ਹੈ। ੧੨੪।

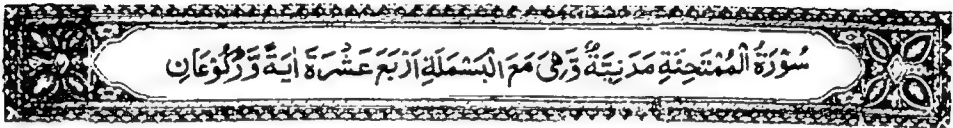
اللّٰهُ عَمَّا يَشْكُرُونَ ①

(ਅਸਲੀਅਤ ਏਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ
ਰਚਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਘੜਨਹਾਰ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ
ਚੀਜ਼ ਦਾ ਸੁਆਰਨਹਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣ
ਚੰਗੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾ ਵਿਚ ਜੋ
ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ। ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੨੫।

هُوَ اللّٰهُ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الْمُصَوِّرُ لَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى
يُسَبِّحُ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ②

②

(ਰਕੂਅ ੩)

(੬੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਮਤਾਹਿਨਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਕਰਾ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ (ਬਸਮਿਲਾ ਸਣੇ) ੧੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੇ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ①

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਮੇਰੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ
ਗੁਝਾ ਮਿੱਤਰ ਨਾਂ ਬਣਾਇਆ ਕਰੋ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ
ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜਦੇ ਹੋ; ਪਰ ਓਹ ਇਸ
ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਹਨ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਆਈ
ਹੈ। ਓਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਵੀ - ਕੇਵਲ
ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ,
ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ, ਸ਼ਰਧਾ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ
أَوْلِيَاءَ تَلْقَوْنَ إِلَيْهِمْ بِالْمُؤَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا
جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرُّسُلَ وَإِن كُنْتُمْ
تُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ رَبِّكُمْ إِن كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا

ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ—ਲੜਨ ਲਈ (ਘਰੋਂ) ਕੱਢਦੇ ਹਨ^੧। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜਤਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮੇਰੀ ਰਜ਼ਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ (ਘਰੋਂ) ਨਿਕਲਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਕਈ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਚੰਗੀ ਚੰਗੀ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੁਨੇਹੇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ^੨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹਾਂ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਹੋ ਤੇ ਜੋ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜਿਹਾ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਾਣ ਲਏ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਿਆ ਹੈ। ੨।

ਜੇ ਓਹ ਕਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲੈਣ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਤਬਾਹੀ ਢਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਤੇ ਬੰਬਾਨਾਂ ਚਲਾ ਚਲਾ ਕੇ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਇਹੋ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਓ। ੩।

ਨਾ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਿਸਤੇਦਾਰੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਡੀ ਸੰਤਾਨ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪੁਚਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਿਨ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੪।

“ਇਬਰਾਹੀਮ” ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਚੰਗਾ ਨਮੂਨਾ ਮੌਜੂਦ ਹੈ; ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ

فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي ۖ يَسْؤُونَ إِلَيهِمْ
بِالنَّوْذَةِ ۖ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ
وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ ①

إِنْ يَتَّقُواكُمْ يَكُونُوا أَعْدَاءً وَيَسْطُوا إِلَيْكُمْ
إِذْ يَدِيهِمْ وَأَلْسِنَتُهُمْ بِالنَّوْءِ وَوَدُّوا لَوْ
تَكْفُرُونَ ②

لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
يَنْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ③

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ
مَعَهُ إِذْ قَالُوا الْقَوْمِ مِنْهُمْ إِنَّا بُرَاءُ مِنْكُمْ وَمِمَّا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹੱਲਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਪਣੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਕੁਝ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਯਕੀਨ ਨਾਲ ਕਿ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜਿਤ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, “ਮੱਕੇ” ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ ਆਪਣੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ “ਮੱਕੇ” ਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰ ਕੇ ਆਏ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਦਲ ਦੀ ਖਬਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਅਕਾਸ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਮੁਖਬਰ ਵਜ਼ਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। (ਬੁਖਾਰੀ)

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ (ਬਣਾਉਣੀ) ਇਸ਼ਟਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਉਪਰਾਮ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਲੇ ਈਰਖਾ ਤੇ ਵੇਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਪਰਗਟ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰ ਲਓ। ਹਾਂ, ਅਸੀਂ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਦੇ ਉਸ ਬਚਨ ਨੂੰ—ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਸੀ—ਅੱਡ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਾਂਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਅਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਖੁਦੇ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤ ਕੇ ਆਉਣਾ ਹੈ।

ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਸਾਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਰਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅਪਰਾਧ ਮਾਫ਼ ਕਰ। ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈਂ।

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਨਮੂਨਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਦਾ

تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَّلَ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا
تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَّلَ بَيْنَنَا
وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا
بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَا تُشْرِكْ
لَكَ وَمَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ
تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ ⑥

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَاعْفُ رَنَا
رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑥

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ
يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ

‘ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਕਪਟੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾ ਮੰਗੋ। ਇਹ ਇਸ ਦੇ ਵਿਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੇ ਚਾਰਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਕਪਟੀ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਸਨ। ਸੋ ਚੂੰਕਿ ਉਹ ਨੇਕ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਸ਼ਿਰਕ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਮੰਗਣਾ ਯੋਗ ਸੀ, ਪਰ ਸੂਰਤ ਤੱਥਾ ਦੀ ਆਇਤ ੧੧੪ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਚਾਰਾ ਸੱਚੇ ਧਰਮ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਵੇਰੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਆਸਵਾਨ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਹੜਾ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਹ ਯਾਦ ਰੱਖੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ (ਤੇ) ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ੭। (ਰਕੂਅ ੧)

ਕਰੀਬ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚਾਲੇ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੮।

ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਭਲਾਈ ਕਰਨ ਤੇ ਨਿਆਂ ਪੂਰਬਕ ਵਰਤਾਉ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਰੋਕਦਾ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਲੜਦੇ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਲਾਹ ਨਿਆਇ-ਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ੯।

ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ (ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਰਨ) ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਧਰਮ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਯੁੱਧ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬੇਘਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਘਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਦੂਜੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਲੋਕ ਵੀ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਚਾਲਮ ਹਨ। ੧੦।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਤੀਵੀਆਂ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਲ ਨਾ ਪਰਤਾਓ।

ع

هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ①

لَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ ①

إِنَّمَا يَنْهَكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ①

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُّحْرَبَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ

ਨਾ ਓਹ ਓਹਨਾ (ਇਨਕਾਰੀਆ) ਵਾਸਤੇ ਜਾਇਜ਼ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਇਨਕਾਰੀ ਓਹਨਾ (ਤੀਵੀਆਂ) ਲਈ ਜਾਇਜ਼ ਹਨ ਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਓਹਨਾ ਤੀਵੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਓਹਨਾ ਨੂੰ ਮੌਜਬ ਦਿਓ ਤੇ (ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਲਓ, ਤਾਂ) ਓਹਨਾ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ, (ਅਰਥਾਤ ਮਹਿਰ) ਦੇ ਕੇ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਲਓ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਜਤਿ ਸਤਿ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਧੀਨ ਨਾ ਰੱਖੋ ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾ ਉੱਤੇ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, (ਜੇ ਓਹ ਨੱਸ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਚਲੀਆਂ ਜਾਣ, ਤਾਂ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਮੰਗੋ ਅਤੇ (ਜੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਆਮਿਲਣ, ਤਾਂ) ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਤੇ) ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਮੰਗ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਕਰਨ^੧। ਇਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੧੧।

ਜੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ (ਤੀਵੀਂ) ਨੱਸ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਕੋਲ ਚਲੀ ਜਾਏ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵੀ ਕੋਈ ਇਨਕਾਰੀ ਤੀਵੀਂ (ਜਿੰਗੀ ਕੋਈ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ) ਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੱਸ ਕੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੀਆਂ ਹਨ, ਓਹਨਾ ਦੇ ਅਸਲ ਖਰਚ ਬਰਾਬਰ, ਜੋ ਓਹਨਾ ਨੇ ਆਪਣੇ

مُؤْمِنَةٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ
لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ
لَهُنَّ وَأَتُوهُنَّ مَّا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ
أُجُورَهُنَّ وَلَا تَسِيكُوا بِعَصَمِ الْكُوفِ
وَسَأَلُوا مَّا أَنْفَقْتُمْ وَلَيْسَ لَكُم مَّا أَنْفَقُوا
ذِكْرُكُمْ خُذُوا حُكْمَ اللَّهِ يَخْلُفُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ
عَلِيمٌ حَكِيمٌ ⑩

وَأِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى
الْكُفَّارِ فَمَا بُنْتُمْ فَأَتُوا الَّذِينَ
ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ فَمِنْ مَّا أَنْفَقُوا

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਕੂਮਤੀ ਪਧਰ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਖਰਚ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ ਵੀ ਅਜੇਹੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦਾ ਖਰਚ ਹਕੂਮਤੀ ਪਧਰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਮੰਗਣ, ਅਰਥਾਤ ਦੋਹਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤੀ ਹੱਕ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਵਿਆਹਾ ਤੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅਦਾ ਕਰ ਦਿਓ^੧ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬਰਧਾਲੂ ਹੋ। ੧੨।

ਹੇ ਨਬੀ ! ਜਦ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਤੀਵੀਆਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਕੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਇਸ ਸਰਤ ਤੇ ਤੇਰੀ "ਬੇਅਤ" ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਨ, ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੋਰੀ ਕਰਨਗੀਆਂ ਤੇ ਨਾ ਵਿਭਚਾਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਜਾਣਗੀਆਂ; ਨਾ ਹੀ ਸੰਤਾਨ ਦਾ ਘਾਤ ਕਰਨਗੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਤੇ ਕੋਈ ਝੂਠੀ ਉਜ ਲਾਉਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਭਲਾਈ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਅਵੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੀਆਂ; ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ "ਬੇਅਤ" ਲੈ ਲਿਆ ਕਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗਿਆ ਕਰ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੩।

ਹੇ ਬਰਧਾਲੂਓ ! ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਧੀ ਹੋਵੇ^੨। ਉਹ ਤਾਂ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਇਨਕਾਰੀ ਕਥਰਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ੧੪। (ਰਕੂਅ ੩)

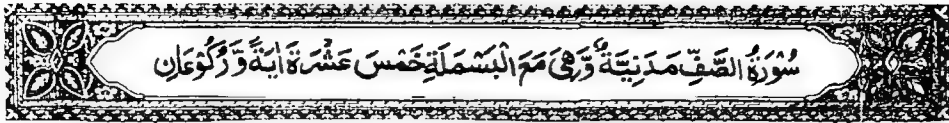
وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ ⑤

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِهَيئَةٍ تَفَرُّقَةٍ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ⑥

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَسْؤُمِنَ الْآخِرَةَ كَمَا يَسُ الْكُفَّارُ مِنَ أَهْبَابِ الْقُبُورِ ⑦

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਨੱਸ ਜਾਣ ਜਾਂ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਇਨਕਾਰੀ ਜੰਗੀ ਕੈਦੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅਦਾ ਨਾ ਕਰੇ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਮਾਲੀ ਹਾਣ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਅਦਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਜੋ ਸਤਿਕਾਰ ਇਸਲਾਮ ਕਾਇਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਟ ਨਾ ਲੱਗੇ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਧੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੇਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਨਹੀਂ ਵਧਿਆ ਕਰਦੇ; ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਰੋਧੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਵੇਰ ਵਿਚ ਹੋਏ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣਾ ਆਯੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(੬੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸਫ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਤਪਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ। ੩।

ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਜ਼ਦੀਕ—ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ—ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਵੱਡਾ ਨਾਪਸੰਦ ਹੈ। ੪।

ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਜਾਣੇ ਓਹ ਸਿੱਕੇ ਦੀ ਢਲੀ ਹੋਈ ਇਕ (ਪੱਕੀ) ਕੰਧ ਹਨ। ੫।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ "ਮੂਸਾ" ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੁਖ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਹਾਲਾਂਕਿ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

سَبَّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ②

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ③

كَبُرَ مَقَسًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ ④

إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِهِ صَفًّا ⑤
كَأَنَّهُمْ بُيُوتٌ مَرْصُوعٌ ⑥

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَقَوْمِ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ ⑦

ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਪਰ ਜਦ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਉਹ ਲੋਕ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਟੇਢੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਮਨਮੁਖਾਂ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦਾ। ੬।

ਅਤੇ (ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਕਰੋ) ਜਦ ਕਿ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪੁੱਤਰ "ਈਸਾ" ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕੋਂ! ਮੈਂ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਰਸੂਲ ਹੋ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਜੋ (ਬਾਣੀ) ਮੇਰੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਰ ਚੁੱਕੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਤੋਰੇਤ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪੂਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਵੀ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਆਏਗਾ ਤੇ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਅਹਿਮਦਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਫੇਰ ਜਦ ਉਹ ਰਸੂਲ ਸਪਸ਼ਟ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਧੋਖਾ ਹੈ। ੭।

ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜ਼ਾਲਮ ਹੋਰ ਕੌਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਕੂੜ ਤੋਲੇ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਲ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲਾਉਂਦਾ। ੮।

تَعْلَمُونَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ①

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَبْنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ ②

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَهُوَ يُدْعَى إِلَى الْإِسْلَامِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ③

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਬਰਨਬਾਸ ਅੰਜੀਲ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਈਸਾਈ ਇਸ ਅੰਜੀਲ ਨੂੰ ਬਣਾਉਣੀ ਅੰਜੀਲ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਪੱਪ ਦੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਅੰਜੀਲਾਂ ਵਿਚ "ਫਾਰਕਲੀਤ" ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਅਹਿਮਦ" ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਸਿੱਧੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਜਿਸ ਦਾ ਅਗਲੀ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਬਿਲ੍ਹ ਵਾਸਤਾ ਵਰਣਨ ਹੈ।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਬਾਰੇ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਨਾਲ ਘਟਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਲ ਸੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਵਲ ਸੱਦਦੇ ਸਨ।

ਓਹ (ਇਨਕਾਰੀ) ਇਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹਾਂ ਦੀਆਂ ਫੁਕਾਂ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨੂਰ ਨੂੰ ਬੁਝਾ ਦੇਣ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਨੂਰ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਛੱਡੇਗਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਨਕਾਰੀ (ਲੋਕ) ਇਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਭੈੜਾ ਸਮਝਣ।੯।

ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰਸੂਲ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਸੱਚਾ ਧਰਮ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ; ਤਾਂਜੁ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਬਲ ਕਰ ਦੇਵੇ; ਭਾਵੇਂ ਮੁਸ਼ਰਿਕ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਭੈੜਾ ਸਮਝਣ।੧੦।
(ਰਕੂਅ ੧)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਵਣਜ ਦੱਸਾਂ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਸਕੇ?।੧੧।

(ਉਹ ਵਣਜ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਓ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਨ ਤੇ ਤਨ ਦੁਆਰਾ ਜਹਾਦ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗੀ ਹੈ।੧੨।

(ਤੁਹਾਡੇ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੇ) ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ (ਸਾਰੇ) ਪਾਪ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮਕਾਨਾਂ ਵਿਚ (ਵਾਸਾ ਦੇਵੇਗਾ)। ਇਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ, (ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ)।੧੩।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ। ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਛੋਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜਿੱਤ ਹੈ। (ਸਾਰੇ)

يُرِيدُونَ لِيطْفُوا نُوْرَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَاللَّهُ مُتِمُّ
نُورِهِ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ①

هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ
لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ②

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى تِجَارَةٍ تُجْنِبُكُمْ
عَنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ③

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ④

يَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَيُدْخِلْكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي
مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسْكِنٍ ظِلِّبَةً فِي جَنَّاتٍ
عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ⑤

وَأُخْرَى يُجْتَنِبُهَا نَصْرُ مِنَ اللَّهِ وَنَفْعٌ قَرِيبٌ

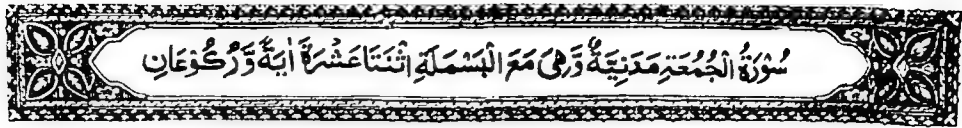
ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸੁਸ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾ ਦਿਓ (ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਛੋਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜਿੱਤ ਵੀ ਮਿਲੇਗੀ) ੧੯੪।

وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ ③

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਦੇ ਮਾਰਗ) ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਬਣ ਜਾਓ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਸਰੀਅਸ” ਦੇ ਪੁੱਤਰ “ਈਸਾ” ਨੇ ਜਦ ਹਵਾਰੀਆਂ (ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ (ਨਿਕਟ ਵਰਤੀ ਬਣਨ ਵਾਲੇ) ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਕੋਣ ਸਹਾਇਕ ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ (ਦੇ ਮਾਰਗ) ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਾਂ। ਸੋ ਇਸਰਾਈਲ ਕੁਲ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਧੜਾ ਤਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਧੜੇ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ—ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ—ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ੧੯੫। (ਰਕੂਅ ੨)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِحَوَارِيَّتِهِ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَأَمَّا نَتَّ كَلَامَهُ فَمِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَت طَّائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ ④

٢٩

(੬੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਜੁਮਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਕਕੇ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੧੨ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ; ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ; ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਦੀ, ਜੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ (ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਸਜ਼ਾਨਾ) ਹੈ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੨।

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ الْمَلِكِ
الْقُدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

ਉਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਤੀ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਰਸੂਲ 'ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਜੋ (ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਯੁਕਤੀਆਂ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੀ ਸਪਸ਼ਟ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਸਨ। ੩।

هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو
عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَيَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਕ ਦੂਜੀ^੧ ਜਾਤੀ ਵਿਚ

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਉਸ ਹਦੀਸ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਰਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਜੀਉ ! ਇਸ ਦੂਜੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕ ਕੌਣ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ "ਸਲਮਾਨ ਫਾਰਸੀ" ਦੇ ਮੌਢੇ ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ :—

"ਲੋ ਕਾਨਲਦੀਮਾਨੁ ਮਅਲਾਕਨ ਬਿਸਰੱਯਾ ਲਨਾ ਲਹੂ ਰਜ਼ਲੁਨ ਔ ਰਿਜਾਲੁਨ ਮਿਨ ਫਾਰਿਸ"

ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਇਕ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਵੀ ਉਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਫਾਰਸੀਆਂ ਦੀ ਬੰਸ ਦੇ ਇਕ ਜਾਂ ਇਕ ਤੇ ਵਧੀਕ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਰਤਾ ਲਿਆਉਣਗੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ "ਮਹਿਦੀ" ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ, ਜੋ ਅਜੇ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੪।

ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਹੈ, ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੫।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਤੋਰੇਤ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਉਸ ਖੋਤੇ ਜਿਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲੱਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, (ਪਰ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭੇਡਾ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲਤਾ ਦਾ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦਾ। ੬।

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਹੇ ਯਹੂਦੀਓ! ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਭਰਮ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਹੋ, ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਓਟ ਵਿਚ ਹੋ, ਤਾਂ ਜੇ ਤੁਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਥਨ ਵਿਚ) ਸੱਚੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੌਤ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰੋ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ "ਮੁਬਾਹਲਾ" ਕਰੋ)। ੭।

ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਰਦਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਕਦੇ ਵੀ "ਮੁਬਾਹਲਾ" ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੮।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਜਿਸ ਮੌਤ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਨੱਸਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਇਕ ਦਿਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆ ਦਬੋਚੇਗੀ। ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦੇ

وَأَخْرَيْنَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ⑥

ذَلِكَ نَضَلُ اللَّهُ يُوتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ ⑦

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِلُوا الثَّورَةَ ثُمَّ كَفَرُوا يَحْمِلُوهَا
مَثَلُ الْجَمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا يَتُسَّ مَثَلُ
الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ⑧

قُلْ يَأَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِنْ رَعَيْتُمْ أَوَّلِيَّائِي
يَلْبِسْ مِنْ دُونِ النَّاسِ فَمَتَّوْا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ
صَادِقِينَ ⑨

وَلَا يَسْتَوُونَ أَبَدًا بِمَا قَدَّمْتِ أَيْدِيهِمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ⑩

قُلْ إِنْ الْمَوْتَ الَّذِي تَفِرُّونَ مِنْهُ فَإِنَّهُ مُلْقِيكُمْ
ثُمَّ تَرُدُّونَ إِلَىٰ عِلْمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ

1 ਅਰਥਾਤ—ਰੱਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਦੁਆ ਕਰੋ ਕਿ ਰੱਬ ਸੱਚੇ ਨੂੰ ਜੀਵੇਂ ਦਿਆਂ ਰੱਬ ਤੇ ਭੁੱਲੇ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੇ ਦੇਵੇ।

ਜਾਣਨਹਾਰ (ਅੱਲਾਹ) ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰੇਗਾ। ੯। (ਰਕੂਅ ੧)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਜਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੁਮੇ ਦੇ ਦਿਨ ਨਿਮਾਜ ਪੜਨ ਲਈ ਸੌਂਦਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਛੱਡ ਦਿਆ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋ, ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵੱਡੀ ਚੰਗੀ ਹੈ। ੧੦।

ਅਤੇ ਜਦ ਨਿਮਾਜ ਮੁਕਾ ਲਿਆ ਕਰੋ, ਤਾਂ ਦੇਸ ਵਿਚ ਫੇਲ ਜਾਇਆ ਕਰੋ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਚੁੰਭ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਵਧੇਰੇ ਕੀਤਾ ਕਰੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕੋ। ੧੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਏਹ ਲੋਕ ਵਣਜ ਜਾਂ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੀ ਗੱਲ ਫੇਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇਥੋਂ ਅੱਡ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਵਲ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਨੂੰ ਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਹੈ,^੧ ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਰੋਜ਼ੀ ਦਹਿੰਦੇ ਹੈ। ੧੨। (ਰਕੂਅ ੨)

﴿

بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ۝

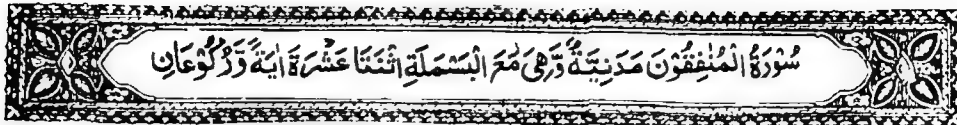
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمٍ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ۝

وَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَّعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ۝

وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا يَتْلُونَ ۝

﴿

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਕਪਟੀ ਵਣਜ ਤੇ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ; ਪਰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਜਾਣੇ ਆਇਤ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਤਾਂ ਵਣਜ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਦੂਜੀ। ਸੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਥਾਂ ਵਣਜ ਨੂੰ ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਵਣਜ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਰੀਰਕ ਜਾਂ ਮਾਇਕ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸੋ ਵਣਜ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਵਣਜ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੀ ਤੇਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੇ ਵਣਜ ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਨੂੰ ਮਗਰੋਂ, ਕਿਉਂ ਜੁ ਇਥੇ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਭਾਵੇਂ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਹ ਖੇਡ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਤੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਥਾਈਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਤਰਤੀਬ ਸ਼ੁਕਤੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।

(੬੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਨਾਫਿਕੂਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੨ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਜਦ ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਕਪਟੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਸਮ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ ਹੈਂ। ਅੱਲਾਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਰਸੂਲ ਹੈਂ। ਪਰ (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਅੱਲਾਹ ਕਸਮ ਖਾ ਕੇ ਇਹ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਪਟੀ ਕੂੜਿਆਰ ਹਨ। ੨।

إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَذِبُونَ ②

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ (ਤੇਰੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ) ਇਕ ਢਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝ ਓਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਵੱਡਾ ਭੇੜਾ ਹੈ। ੩।

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ③

ਇਹ ਕੰਮ ਓਹ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਸਨ ਤੇ ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ੪। ਹੁਣ ਓਹ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੫।

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ④

ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁਹਰ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਕਰਣੀਆਂ ਸਨ।

ਜਦ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਡੋਲ ਸਰੀਰ ਤੈਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦ ਓਹ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, (ਤਾਂ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਿ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਜਾਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ) ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ ਹੈਂ। (ਓਹ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਉਂ ਬੈਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ) ਜਾਂਦੇ ਓਹ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ, ਜੋ (ਕੋਧ ਨਾਲ) ਲਟਕਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਕਸਟ ਦੀ ਖਬਰ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ) ਉਤਰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਸਾਡੇ ਹੀ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਓਹ (ਤੇਰੇ) ਪੱਕੇ ਵੇਰੀ ਹਨ। ਸੋ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰਿਹਾ ਕਰ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰੇਗਾ, ਓਹ ਕਿਧਰ ਮੂੰਹ ਮੋੜੀ (ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ) ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ੧੫।

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਓ! ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਰਸੂਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਆਪਣੇ ਸਿਰ (ਅਭਿਮਾਨ ਤੇ ਇਨਕਾਰ ਨਾਲ) ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਓਹ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਟਕਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੧੬।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਮੰਗੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਮੰਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਸਮਾਨ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਮਾਫ਼ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ; (ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਆਪ ਪਸਚਾਤਾਪ ਨਾ ਕਰਨ) ਅੱਲਾਹ ਅਥੱਗਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੧੭।

ਏਹੋ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ ਨਾਲ ਜੋ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਤੇ

وَإِذَا رَأَوْهُمْ تَبَٰعِبَكَ أَجْسَامُهُمْ وَ
إِنْ يَقُولُوا تَسَعِّ لِقَايَهُمْ كَأَنَّهُمْ
خَشَبٌ مُّسْتَدَّةٌ يُبْشَوْنَ كُلَّ صَيِّفَةٍ
عَلَيْهِمْ هُمْ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُهُمْ فَلَهُمْ
اللَّهُ أَنْ يُوَفَّقُونُ ①

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا يَسْتَغْفِرْ لَكُمْ رَسُولُ اللَّهِ
لَوَّارُؤُسُهُمْ وَرَأَيْتَهُمْ يَصُدُّونَ وَهُمْ
مُسْتَكْبِرُونَ ①

سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَسْتَغْفَرْتَ لَهُمْ أَمْ لَمْ تَسْتَغْفِرْ
لَهُمْ لَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي
الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ①

هُمْ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تَنْفِقُوا عَلَىٰ مَنْ عِنْدَ رَسُولِ

ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ਰਚ ਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰੋ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ (ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁਖ ਤੋਂ ਤੰਗ ਆ ਕੇ) ਨੱਸ ਜਾਣ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦੇ ਭੰਡਾਰ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਹਨ, ਪਰ ਕਪਟੀ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ੮।

اللَّهُ حَتَّى يَنْفَضُوا وَلِلَّهِ خَزَائِنُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَلَكِنَّ الْمُنْفِقِينَ لَا يَفْقَهُونَ ①

ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਅਸੀਂ “ਮਦੀਨੇ” ਵਲ ਪਰਤ ਗਏ, ਤਾਂ ਜੋ “ਮਦੀਨੇ” ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਤਿਵੰਤਾ ਆਦਮੀ ਹੈ, ਉਹ “ਮਦੀਨੇ” ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀਣ^੧ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਵੇਗਾ, ਪਰ (ਸੱਚਾ) ਸਤਿਕਾਰ ਅੱਲਾਹ, ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ, ਪਰ ਕਪਟੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ੯।

يَقُولُونَ لَنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ
مِنْهَا الْإَذَلَّ وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
وَلَكِنَّ الْمُنْفِقِينَ لَا يَعْلَمُونَ ②

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਸੰਭਾਨਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਜੋ ਲੋਕ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਗੇ, ਉਹੋ ਹੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ੧੦।

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ
عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ③

(ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ!) ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮਰਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ (ਜਦ ਮੌਤ ਆਏ, ਤਾਂ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪੈ ਜਾਏ ਕਿ ਹੇ ਮੌਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਬੋਝੀ ਜਿਹੀ ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ, ਤਾਂ ਜੁ ਮੈਂ ਉਸ (ਢਿਲ) ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਨੇਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ੧੧।

وَأَنْفِقُوا مِنْ مَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ
الْمَوْتُ فَيَقُولَ رَبِّ لَوْلَا أَخَّرْتَنِي إِلَىٰ أَجَلٍ
قَرِيبٍ فَأَصَّدَّقَ وَأَكُنُ مِنَ الصَّالِحِينَ ④

੧ “ਅਬਦੁੱਲਾ ਬਿਨ ਅਬੀ ਬਿਨ ਸਲੂਲ” ਨੇ—ਜੋ ਕਪਟੀਆਂ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸੀ। ਇਕ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ, ਜੋ ਸੱਚਾ ਸਰਧਾਲੂ ਸੀ, ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਦਲ “ਮਦੀਨੇ” ਪਰਤਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਸ ਕੇ “ਮਦੀਨੇ” ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਖੜਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਸੂਤ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਡਾਚੀ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਆਓ ਤੇ ਸਾਰੇ “ਮਦੀਨੇ” ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਹ ਕਹੋ ਕਿ “ਮਦੀਨੇ” ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਤਿਵੰਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਹਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸਭ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹੋਗੇ, “ਮਦੀਨੇ” ਵਿਚ ਪੰਰ ਨਹੀਂ ਧਰ ਸਕੋਗੇ। ਜੇ ਜਤਨ ਕਰੋਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਿਰ ਧੜ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। “ਅਬਦੁੱਲਾ” ਇਸ ਤੇ ਵੱਡਾ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ। ਤਦ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ “ਮਦੀਨੇ” ਵਿਚ ਪੰਰ ਧਰਨ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਸੀਰਤੁਲ ਹਲਬੀਆ)

ਪਰ ਜਦ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਕਾਲ-ਸਮਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ,
ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਢਿਲ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ
ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ। ੧੨। (ਰਕੂਅ ੨)

وَلَنْ يُؤَخِّرَ اللَّهُ نَفْسًا إِذَا جَاءَ أَجَلُهَا وَاللَّهُ
خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾

(੬੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਤਗ਼ਾਥਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿١﴾

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ,
ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਿਫਤ-ਸਲਾਹ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ
ਹੈ। ਸਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹੋ
ਹੀ ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ
ਉਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨।

يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ لَهُ الْمُلْكُ
وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢﴾

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਸੋ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਕੋਈ ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ
ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ
ਦਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੩।

هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَمِنْكُمْ مُؤْمِنٌ
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَعِيرٌ ﴿٣﴾

ਉਸੇ ਨੇ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਮਨੋਰਥ
ਲਈ ਸਾਜੇ ਹਨ। ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਤੁਹਾਡੀਆਂ (ਅੱਡ
ਅੱਡ) ਸ਼ਕਲਾਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ
ਤੇ ਉਸੇ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਤੁਸੀਂ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾਣਾ
ਹੈ। ੪।

خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَصَوَّرَكُمْ فَأَحْسَنَ
صُورَكُمْ وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ ﴿٤﴾

ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੫।

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜੀਆਂ? ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਹੀ ਭਰੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੬।

ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਰਸੂਲ ਜ਼ਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਓਹ ਏਹੋ ਹੀ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਸਕਣਗੇ। (ਜੇ ਸਾਨੂੰ) ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਅਰਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰਦੇ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬੇਪਰਵਾਹ ਤੇ ਉਪਮਾਯੋਗੀ ਹੈ। ੭।

ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਨਹੀਂ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਫੇਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਲਾਹ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸੋਖੀ ਹੈ। ੮।

يَعْلَمُ مَا فِي السَّمُوتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْتَرُونَ
وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ①

أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَبُؤُا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ فَنَادَاقُوا
وَهَالِ أَمْرِهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ②

ذَلِكَ بِأَنَّهُ كَانَتْ تَأْتِيهِمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
فَقَالُوا أَأَبْشَرُ مِنْهُمْ قُلُوبُنَا أَفَكُفَرُوا وَتَوَلَّوْا
اسْتَغْفَى اللَّهُ وَاللَّهُ غَفِيٌّ حَمِيدٌ ③

رَعِمَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ لَنْ يُبْعَثُوا قُلْ لِيُورِي
لَتُبْعَثُنَّ ثُمَّ لَتُنَبَّؤُنَّ بِمَا عَمِلْتُمْ وَذَلِكَ عَلَى
اللَّهِ يَسِيرٌ ④

ਸੋ ਹੋ ਲੋਕੋ! ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂਰ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਤੇ ਵੀ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੬੪:

ਜਿਸ ਦਿਨ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮੇਂ, (ਅਰਥਾਤ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਸ਼ਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ) ਇਕੱਤਰ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਹਾਰ ਜਿੱਤ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਣੀ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਓਹ (ਸਵਰਗਗਾਮੀ) ਸਦਾ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ। ੧੦।

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਓਹ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹਨ (ਤੇ) ਓਹ ਨਰਕ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੈੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੧੧।
(ਰਕੂਅ ੧)

ਹਰੇਕ ਸਿਪਤਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਵਲ ਮੌਜ਼ਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੧੨।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਪਰ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਜਾਉਗੇ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਰਸੂਲ ਦੇ ਬਿਮੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪਹੁੰਚਾਉਣਾ ਹੀ ਹੈ। ੧੩।

فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالنُّورِ الَّذِي أَنزَلْنَا وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ①

يَوْمَ يَجْعَلُ لَكُمْ لِيَوْمِ الْجَنَّةِ ذَلِكَ يَوْمُ التَّغَابُنِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَيَعْمَلْ صَالِحًا يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ②

وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ ③ خَالِدِينَ فِيهَا وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ④

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ يَهْدِ اللَّهُ قَلْبَهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ⑤

وَاطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَأَنَا عَلَىٰ رَسُولِنَا الْبَلْعُ الْبَينُ ⑥

ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ (ਕੇਵਲ) ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ੧੪।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ! ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਸੰਤਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਤੁਹਾਡੇ ਵੇਰੀਂ ਹਨ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਓ ਜਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣ-ਹਾਰ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੧੫।

ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸੰਤਾਨਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਪਰਖ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹਨ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਕੋਲ ਵੱਡਾ ਫਲ ਹੈ। ੧੬।

ਜੇ ਜਿੱਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕੇ, ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਰਹੋ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੋ ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਉਸ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਕੰਜੂਸੀ ਤੋਂ ਬਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੧੭।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਓਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਧਨ ਵਿਚ ਵਾਧੇ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਏਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਕਦਰਦਾਨ ਤੇ ਧੀਰਜਵਾਨ ਹੈ। ੧੮।

ਉਹ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। ੧੯।

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ①

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن مِّنْ آوَاكُم وَأُولَادِكُمْ
عُدُوًّا لَّكُمْ فَأَحْذَرُوهُمْ وَإِن تَعَفَوْا وَتَصَفَّحُوا
وَتَعَفَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ②

إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللَّهُ عِنْدَهُ
أَجْرٌ عَظِيمٌ ③

فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَأَسْأَلُوا وَاطِيعُوا
وَأَنْفِقُوا خَيْرًا لِّأَنْفُسِكُمْ وَمَنْ يُوقِ شَيْئَ نَفْسِهِ
فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ④

إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُّضْعِفْهُ لَكُمْ
وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ ⑤

عِلْمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ⑥

“ਅਫਵ”, “ਸਫਹ”, ਅਤੇ “ਮਗਫਿਰਾਤਨ” ਭਾਵੇਂ ਇੱਕੋ ਅਰਥ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਪਦ ਸਮਝੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵ ਭਾਵ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਨ। “ਅਫਵ” ਅਜਿਹੇ ਮਾਫ਼ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਿਲੋਂ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ “ਸਫਹ” ਉਸ ਮਾਫ਼ੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੇੜ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਅਤੇ “ਗੁਫਰਾਨ” ਉਹ ਮਾਫ਼ੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਪੀ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਅੱਗੇ ਵਰਣਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਅਣਡਿਠ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।

سُورَةُ الطَّلَاقِ مَكِّيَّةٌ وَرَوَى مَعَ الْبِسْمَلَةِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ آيَةً وَرُكُوعَانِ

(੬੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਤਲਾਕ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾਂ ਸਣੇ ੧੩ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹੇ ਨਬੀ^੧ (ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ!) ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇਣਾ ਚਾਹੋ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨੀਅਤ^੨ ਸਮੇਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਤਲਾਕ ਦਿਓ (ਅਤੇ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ) ਸਮੇਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਰੱਖੋ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ—ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨ-ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ—ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਨਾ ਕੱਢਿਆ ਕਰੋ ਤੇ ਨਾ ਓਹ ਆਪ ਹੀ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਕਰਨ, ਛੁੱਟੇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਪਸ਼ਟ ਪਾਪ ਹੋ ਜਾਵੇ^੩। ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀਆਂ) ਹੱਦਾਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੁਲਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِقُوهُنَّ
إِعْدَتِهِنَّ وَأَخْصُوا الْعِدَّةَ ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ رَبَّكُمْ
لَا تَخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلَا يَخْرُجْنَ إِلَّا أَنْ
يَأْتِيَنَّ بِمَا حَسَبَتْ مُبَيِّنَةً ۚ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ
وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لَا تَدْرِي
لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا ②

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧਨ ਤਾਂ ਨਬੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਪੋਰਵੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਬੀ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਗੁੱਸੇ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤਲਾਕ ਨਾ ਦਿਓ; ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਸਮੇਂ ਤਲਾਕ ਦਿਓ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੁੱਗ-ਬਿਲਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂਜੁ ਸਾਰਾ ਗੁੱਸਾ ਦੂਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਕਾਮ ਚੇਸਟਾ ਨੇ ਭੜਕ ਕੇ ਪਿਆਰ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਤਲਾਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਾ ਆਵੇ।

^੩ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਓਹ ਆਪ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਪਾਪ ਦੀਆਂ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੀਆਂ।

(ਹੇ ਤਲਾਕ ਦੇਣ ਵਾਲੇ!) ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ। ੨।

ਫੇਰ ਜਦ ਓਹ ਤੀਵੀਆਂ ਆਪਣੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਪੁੱਜ ਜਾਣ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੋਕ ਲਓ, ਜਾਂ ਚੰਗੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਓ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਨਿਆਂਇਕਾਰੀ ਗਵਾਹ ਬਣਾ ਲਓ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਸੱਚੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿਓ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਤੇ ਸਰਧਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਸ਼ਰੂਰ ਕੱਢ ਦੇਵੇਗਾ। ੩।

ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਚਿਤਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਅੱਲਾਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੪।

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹ (ਤੀਵੀਆਂ) ਜੋ ਰਿਤੂ ਤੋਂ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਬਾਰੇ) ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ (ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ) ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਵੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿ ਰਿਤੂ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ^੧, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਗਰਭਵਤੀਆਂ ਹੋਣ, ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਬਾਲਕ ਜਣਨ ਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ

فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوْعَ عَدْلٍ مِّنكُمْ وَأَقْبِنُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذِكْرُكُمْ يُعْطِيهِ مَن كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا ۝

وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا ۝

وَالَّذِي يَمُوتُ مِنَ النِّسَاءِ مِن نِّسَائِكُمُ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلَاثَةُ أَشْهُرٍ وَالَّذِي لَا يَحْضُنْ وَأُولَاتُ الْأَحْسَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَن يَتَّقِ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਸਮੇਂ ਰਿਤੂ ਆਉਣਾ ਬੰਦ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਜਾਂ ਆਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਈ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰੋਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡਾ ਸੇਖ ਪੈਂਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।੫।

ਇਹ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਉਸ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।੬।

(ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨੋਂ ! ਤੁਸੀਂ ਤਲਾਕ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਵਿਸਾਰੋ ।) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਓ, ਜਿੱਥੇ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਦੁਖ ਨਾ ਦਿਓ । ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੰਗ ਕਰ ਕੇ (ਘਰੋਂ) ਕੱਢ ਦਿਓ । ਜੇ ਓਹ ਗਰਭਵਤੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰੋ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਬਾਲਕ ਨਾ ਜਣਨ । ਜੇ ਓਹ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗ ਉਜਰਤ ਦਿਓ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪਰਸਪਰ ਸਲਾਹ-ਮਸ਼ਵਰੇ ਨਾਲ ਰਿਵਾਜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰੋ । ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਿਰਣਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੋ, ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੀਵੀਂ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਦੁਧ ਪਿਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ।੭।

ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਨਾਢ ਮਰਦ (ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਤੀਵੀਂ ਉੱਤੇ) ਆਪਣੀ ਸਮਰਥਾ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ ਕਰਨ ਤੇ ਜੇਹੜੇ ਧਨਾਢ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਓਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਖਰਚ ਕਰਨ । ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੋਣ;

اللَّهُ يَجْعَلُ لَهُ مِنْ أَمْرِ يُسْرًا ⑥

ذَلِكَ أَمْرُ اللَّهِ أَنْزَلَهُ إِلَيْكُمْ وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفِرْ عَنْهُ سَيِّئَاتِهِ وَيُعْظِمْ لَهُ أَجْرًا ⑦

اسْكُنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وَجْدِكُمْ وَلَا تَضَارَّوهُنَّ لِتَصَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولَاتٍ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَاتُّوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَأَنْتُمْ مُبْتَلَوْنَ بِبَيْنِكُمْ يَنْعُرُوْنَ وَإِنْ تَعَاَسَرتُمْ فَسَرُّضِعْ لَهُ الْاُخْرَى ⑧

لِيَنْفِقَ ذُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ وَمَنْ قُدِرَ عَلَيْهِ رِزْقُهُ فَلْيُفِقْ مِمَّا آتَاهُ اللَّهُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا

ਸਗੋਂ ਅਜੇਹੇ ਹੁਕਮ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਦੁਧ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀ ਭੀਵੀਂ ਦੀ ਉਜਰਤ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਤੰਗੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ੮। (ਰਕੂਅ ੧)

ਅਤੇ ਕਈ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨਗਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦਾ ਤੇ (ਉਸ ਦੇ) ਰਸੂਲਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਕਰੜਾਈ ਨਾਲ ਲੇਖਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ। ੯।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਦਾ ਫਲ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਘਾਟਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੦।

ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਰੜਾ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਕਲ ਮੰਦੇ ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਹੀ ਸਦਾ ਡਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਮਾਣ ਦਾ ਕਾਰਣ, ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ (ਹਰੇਕ ਭਲਾਈ ਤੇ ਬੁਰਾਈ ਨੂੰ) ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਲੋਕ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਕਰਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਓਹ

إِلَّا مَا أَنهَآ سَيَجْعَلُ اللَّهُ بَعْدَ عُسْرَيْسِرًا ۝

وَكَايْنٍ مِّن قَرْيَةٍ عَتَتْ عَنْ أَمْرِ رَبِّهَا وَرُسُلِهِ
فُجَا سَبْنَهَا حَسَابًا شَدِيدًا وَعَذَّبْنَاهَا عَذَابًا ثَقِيلًا ۝

فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا وَكَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهَا
خُسْرًا ۝

أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ عَذَابًا شَدِيدًا فَاتَّقُوا اللَّهَ يَا أُولِي
الْأَلْبَابِ الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ
ذِكْرًا ۝

رُسُلًا يَتْلُوا عَلَيْكُمْ آيَاتِ اللَّهِ مُبَيِّنَاتٍ لِّيُخْرِجَ
الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى

ਅੰਧਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਲ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਫਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ । ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਰਿਸ਼ਕ ਦੇਵੇਗਾ । ੧੧-੧੨।

ਅੱਲਾਹ ਉਹੋ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ (ਇਸ ਮੰਡਲ ਦੇ) ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼ ਸਾਂਝੇ ਹਨ ਤੇ ਪਤਾਲਾ^੧ ਵੀ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਨੁਸਾਰ (ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦੇ ਹਨ ।) ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਹੁਕਮ ਉਤਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ^੨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਘੋਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ^੩ । ੧੩।
(ਰਕਅ ੨)

النُّورِ وَمَنْ يُؤْمِنْ بِاللَّهِ وَعَمَلْ صَالِحًا يُدْخِلْهُ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا
قَدْ أَحْسَنَ اللَّهُ لَهُ رِزْقًا ۝

اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ وَمِنْ
الْأَرْضِ مِثْلَهُنَّ يَتَنَزَّلُ الْأَمْرُ بَيْنَهُنَّ لِتَعْلَمُوا
أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝
وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ۝

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਅਰਜ਼” ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਇਕਵਚਨ ਤੇ ਬਹੁਵਚਨ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਹੁਵਚਨ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

^੨ਭਾਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕੁਮਾਰਗ ਵਿਚ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਵਧ ਜਾਓ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵੇਰ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਵਾਪਸ ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖਿਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਤੇ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਘੋਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

(੬੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਤਹਰੀਮ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਫੇ ੧੨ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹੇ ਨਬੀ! ਤੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਹਰਾਮ ਕਰਦਾ
ਹੈ, ਜੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹਲਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ?
ਉਂ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਤਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ
ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਦਾਰ (ਤੇ) ਕਿਰਪਾ-
ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨।

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي
مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ②

‘ਇਕ ਵਾਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪਤਨੀ ਨੇ—ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਸੀ—ਮਾਖਿਓਂ ਦਾ ਸਰਬਤ ਪਿਆਇਆ, ਜੋ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦੇਰ ਚਿਰ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਘਰ ਠਹਿਰੇ। ਆਪ ਦੀਆਂ ਦੂਜੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ। ਇਕ ਪਤਨੀ ਨੇ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਮਾਖਿਓਂ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਸੀ—ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੇ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ਜੀਓ! ਆਪ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਬੰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਵੱਡੇ ਕੋਮਲ ਸੁਭਾਉ ਵਾਲੇ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮੁੜ ਕਦੇ ਮਾਖਿਓਂ ਨਹੀਂ ਖਾਣਗੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਆਇਤ ਉਤਰੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਾਖਿਓਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਚੰਗਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਤਨੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਸ਼ੇਤਨੀਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵੱਡੀ ਭੈੜੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮਾਰੀਆ” ਨਾਲ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਦਾਸੀ ਸੀ। ਤੰਗ-ਬਿਲਾਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਵੇਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਇਕ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬਚਨ ਲੈ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਦੂਜੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਫਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਰੇ ਪਸਰ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਿੱਸਾ ਮਨਘੜਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹੋ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਇਕ ਪਤਨੀ ਦੇ ਘਰੋਂ ਮਾਖਿਓਂ ਖਾਧਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਚਿਰ ਲਗਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਦੱਸਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਹੇਲੀ ਨੇ ਇਹ ਜਾਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਖਿਓਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦੀ ਵਾਰੋਂ ਵਾਲੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਾਖਿਓਂ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬੰਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਉਸ ਪਤਨੀ ਦੇ ਘਰ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਾ ਤਿਆਗ ਦੇਣਗੇ। ਇਹੋ ਘਟਨਾ ਇੱਥੇ ਵਰਣਨ ਹੈ। (ਵੇਖੋ ਫਤਹੁੱਲ ਬਿਆਨ ਜਿਲਦ ੬)

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਅਜ਼ੋਹੀਆਂ ਕਸਮਾਂ ਦਾ ਤੋੜਨਾ ਯੋਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਲੋਸ ਪੈਣ ਦਾ ਤੋਖਲਾ ਹੋਵੇ) ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਤੁਹਾਡਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ। 13।

ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਚੋਤੇ ਕਰੇ, ਜਦ ਕਿ ਨਬੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਇਕ ਭੇਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਉਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ (ਕਮਜ਼ੋਰੀ) ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ (ਨਬੀ) ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ (ਉਸ ਗੱਲ ਦਾ) ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਉਸ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਜਤਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਲੁਕਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਉਸ (ਤੀਵੀਂ) ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ? ਉਸ (ਨਬੀ) ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੱਡੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵਾਕਫ਼ਕਾਰ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। 14।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਦੋਵੇਂ ਪਤਨੀਓ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਭੁੱਲ ਦਾ ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਵੱਲ ਝੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ।

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ مَحَلَّةَ آيَاتِكُمْ وَاللَّهُ مُؤَلِّمُ
وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ①

وَإِذْ أَسْرَأْتُ لِي إِلَى بَعْضِ أَرْوَاحِهِ حَدِيثًا ۖ فَلَمَّا
نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَ
أَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ ۖ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ
أَنْبَأَكَ هَذَا ۚ قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ ②

إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللَّهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا ۚ وَإِنْ
تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَ

1ਕਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭੁੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਟੇਢੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਸਗਾ ਵਿਲੀਹਿ” ਦਾ ਅਰਥ “ਮਾਲਾ” ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਦੋਹਾਂ ਭਾਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਮਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ੇਖ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਪਤਨੀਆਂ ਨੂੰ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ:—

“ਇਨ੍ਹਾਂਮਾ ਯੁਹੀਦੁੱਲਾਹੁ ਲਿਯੁਜ਼ਾਹਿਬਾ ਅਨਕੁਮੁਰਿਜਸੁ ਆਹਲਲਬੇਤੇ ਵ ਯੁਤਾਹਿਰਾਕੁਮ ਤਤਹੀਰਾ” (ਅਹਿਜਾਬ)

ਭੇਤੀਆਂ ਪਰਗਟ ਕਰਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਿਸੇ “ਸੀਆ” ਨੇ ਭਾਸ਼ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਅਹਿਲਬੇਤ ਕੇਵਲ ਹਜ਼ਰਤ “ਫਾਤਿਮਾ” ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਲੀ” ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਹੀ ਹੈ। ਪਤਨੀਆਂ ਅਹਿਲਬੇਤ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਇਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਇਬਰਾਹੀਮ” ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਹਿਲਬੇਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਪਤਨੀ ਵੀ ਅਹਿਲਬੇਤ ਵਿਚ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਤੇ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹਨ) ਅਤੇ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਉਠ ਖੜੀਆਂ ਹੋਵੋਗੀਆਂ ਤਾਂ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਇਸ (ਰਸੂਲ) ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ; "ਜਬਰਾਈਲ" ਵੀ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਨਬੀ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਹਨ ।੫।

ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਲਾਕ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ । ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੀ ਹੋਣ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵੀ ਹੋਣ ਤੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਵੀ ਹੋਣ, ਅਰਥਾਤ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ, ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ, ਰੋਜ਼ੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣ ਅਤੇ ਵਿਧਵਾ ਤੇ ਕੁਆਰੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣ ।੬।

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਅੱਗ ਤੋਂ ਬਚਾਓ; ਜਿਸ ਦਾ ਬਾਲਣ ਖ਼ਾਸ (ਕਿਸਮ ਦੇ) ਲੋਕ, (ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ) ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੱਥਰ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬੂਤ ਬਣੇ ਹਨ) ਉਸ (ਨਰਕ) ਉੱਤੇ ਅਜ਼ਹੇ ਜਮਦੂਤ ਨੀਅਤ ਹਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਿੰਨਤ-ਤਰਲਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦੇ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਪੂਰੇ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਕਰੜੇ ਹਨ । ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਿਸ ਕਾਰੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਓਹ ਕੋਈ ਅਵੱਗਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ; ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ।੭।

صَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلَائِكَةِ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ ①

عَنِ رَبِّهِ إِنْ طَلَّقَنَّ أَنْ يَبْدُلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرٌ
فِيكُمْ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قُنُوتٍ تَحْتِ غِيبَةٍ
سَبِّحْتَ تَبْتَ وَأَبْكَارٌ ②

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا
وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارُ عَلَيْهَا مَلَكَةٌ غِلَظُ
شِدَادٍ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ
مَا يُؤْمَرُونَ ③

‘ਇੱਥੇ ਇਹ ਪੁਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਕੀ ਮਨੋਰਥ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਨਿਰਜੀਵ ਹਨ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਨਿਰਜੀਵ ਹਨ, ਪਰ ਇਨਕਾਰੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ! ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਚਿਆਂ ਤੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਭੁੱਲ ਸਿੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਜੁਲਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਤਾਂ ਨਿਰਜੀਵ ਹਨ ।

ਹੇ ਇਨਕਾਰੀਓ ! ਅੱਜ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਾ ਕਰੋ ।
ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਭਰਣੀਆਂ ਪੈਣ-
ਗੀਆਂ ।੮। (ਰਕੂਅ ੧)

ਹੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਓ ! ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨਿਰੋਲ ਪਸਚਾ-
ਤਾਪ ਕਰੋ । (ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਪਟੇ ਦੀ ਕੋਈ ਮਿਲਾਵਟ
ਨਾ ਹੋਵੇ) ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਨੂੰ
ਮਿਟਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਵਾਸਾ
ਦੇ ਦੇਵੇ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ ।
ਉਸ ਦਿਨ ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਨਬੀ ਨੂੰ ਹੀਣਾ
ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਹੀਣਾ
ਕਰੇਗਾ), ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਹਨ ।
ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਨੂਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਨੱਸਦਾ
ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵੀ । ਓਹ
ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ! ਸਾਡਾ ਨੂਰ ਸਾਡੇ ਲਾਭ ਲਈ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ
ਦੇ^੧ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ । ਤੂੰ ਸਰਬ ਕਲਾ
ਸਮਰਥ ਹੈਂ ।੯।

ਹੇ ਨਬੀ ! ਤੂੰ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਪਟੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ
ਖ਼ੂਬ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹੁ . ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰ,^੨ ਅਰਥਾਤ ਸਮਝ ਲੇ ਕਿ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَعْتَذِرُوا الْيَوْمَ إِنَّمَا
تُجْزَوْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ①

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تَوْبُوا إِلَى اللَّهِ
تَوْبَةً نَّصُوحًا عَلَىٰ رَبِّكُمْ أَنْ يَكْفُرَ
عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَ يُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لَا يُخْزِي
اللَّهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ ۖ نُورُهُمْ يَسْعَى
بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ بَآئِمَاتِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَنْتُمْ
لَنَا نُورٌ وَآغْفِرْ لَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ②

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ
وَاعْلَظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَ

^੧ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਲਾਮ” ਲਾਭ ਲਈ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ
ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਸਾਡੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਸਾਡਾ ਨੂਰ ਸਾਡੇ ਲਾਭ ਲਈ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰ ਦੇ ।

^੨“ਗ਼ਿਲਜ਼ਾਤੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਅਜਿਹੀ ਕਰੜਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਵੜ ਸਕੇ । ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ
ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰ ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਉੱਕਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਸੀ । ਪ੍ਰਭਾਵ
ਪਰਵਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਏਹੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਓਹ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ, ਤਾਂ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਨਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਨਾ
ਹੋਵੇ ਕਿ ਇਸਲਾਮੀ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਇਹ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣ, ਜਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਵਿਚ ਰੋਕ ਬਣ ਜਾਣ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ
ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤਬਾਹੀ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ । ਸੋ
ਇਹ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਰਜ਼ੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣਗੇ ।

ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਨਰਕ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਭੈੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ। ੧੦।

ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ "ਨੂਹ" ਤੇ "ਲੂਤ" ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਜਿਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਨਿਕਾਹ ਵਿਚ ਸਨ^੧, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ (ਬੰਦਿਆਂ) ਦੀ ਖਿਆਨਤ ਕੀਤੀ ਸ। ਤੇ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਬੰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਸਮੇਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਸਨ^੨, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਰਕ-ਗਾਮੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਚਲੀਆਂ ਜਾਓ। ੧੧।

ਅਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਦੀ ਪਤਨੀ ਜਿਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ? ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ੂਰੀਓਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਘਰ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਬਣਾ ਦੇ। ਅਰਥਾਤ ਮੈਨੂੰ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਉਸ ਦੀ) ਜ਼ਾਲਮ ਜਾਤੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਦੁਆ ਦੇ। ੧੨।

يُسِّ الْمَصِيرُ ⑩

صَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا
أَمْرَاتٍ نُوحٍ وَ أَمْرَاتٍ لُوطٍ كَانَتَا
تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ
فَخَانَتَهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ
شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدّٰخِلِينَ ⑩

وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ آمَنُوا أَمْرَاتٍ فِرْعَوْنَ
إِذْ قَالَتْ رَبِّ ابْنِ لِي عِنْدَكَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ وَ
نَجِّنِي مِنَ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ
الظّٰلِمِينَ ⑩

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਤਹਿਤ" ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਹੇਠਾਂ" ਜਾਂ "ਅਧੀਨ" ਹੈ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਵੀਂ ਦਾ ਸਰਦ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਾ ਇਹ ਭਾਵ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ "ਕਾਨਾਤਾ ਤਾਹਤਾਹੁਮਾ", ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਦੋਵੇਂ ਓਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਾਡੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦਾ। ਜੋ ਦੋਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਓਹ ਤੀਵੀਆਂ "ਨੂਹ" ਤੇ "ਲੂਤ" ਦੇ ਅਧੀਨ ਸਨ, ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਅਧੀਨਗੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਜਾਂ ਧੱਕੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਇੱਛਾ ਤੇ ਸਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਵਖਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੀ ਭਾਰ ਚੁੱਕ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਦਾ ਭਾਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਦਾ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਕੋਈ ਪਾਪ ਕਮਾਉਣਗੀਆਂ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਣਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੋ ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਪਤਨੀ ਬਣਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤੀਵੀਂ ਕਿਸੇ ਰਿਆਇਤ ਦੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ "ਮਰੀਅਮ" ਜਿਹੀ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜੋ "ਇਮਰਾਨ"^੧ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਤਿ ਸਤਿ ਦੀ (ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ) ਰਾਖੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਪਾਈ ਸੀ।^੨ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵੀ—ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਤੇ ਉਤਾਰੀ ਸੀ—ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ^੩ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਤੇ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖਦੀ ਸੀ^੪ ਤੇ (ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੁੰਦਿਆਂ) ਉਸ ਨੇ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ^੫। ੧੩। (ਰਕੂਅ ੨)

وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ الَّتِي
أَحْصَيْنَا فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ
مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقَتْ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا
وَكُنِيَ وَكَانَتْ مِنَ الْغَابِيَاتِ ۝

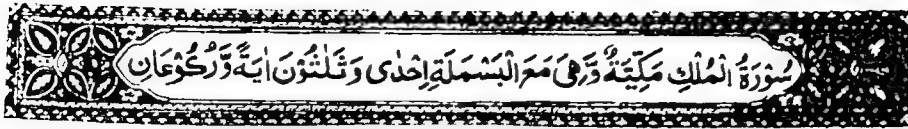
^੧ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਸੰਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਇਮਰਾਨ" ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੂਸਾ" ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਨ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮਰੀਅਮ" ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਭੇਦ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਮਗਰੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਸੰਕਾ ਮੁਰਖਤਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਵੀ ਇਹ ਸੰਕਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੋਈ ਅਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਹਰੇਕ ਜਾਤੀ ਵਿਚ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਬਰਕਤ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਜੋ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਬਰਕਤ ਲਈ "ਇਮਰਾਨ" ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਇਹ ਕੋਈ ਅਚੇਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

^੨ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਮਸੀਹ" ਰੂਹ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ "ਮਰੀਅਮ" ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਇਹ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। "ਰੂਹ" ਦਾ ਅਰਥ ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਬਾਣੀ ਵੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਵਲ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ "ਮਰੀਅਮ" ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸੇ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ "ਮਸੀਹ" ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਸੱਚਮੁਚ ਮੈਨੂੰ ਅੱਤਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਏਗਾ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ "ਈਸਾ" ਜੋ ਬਾਰੇ ਜੋ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਪੁਤਾਣੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦੀਆਂ ਸਨ, "ਮਰੀਅਮ" ਕੋਵਲ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣੀ ਸੀ।

^੫"ਕਾਨਾਤਾ" ਪਦ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ, ਪਰ "ਮਿਨੱਲਕਾਨਤੀਨਾ" ਵਿਚ "ਕਾਨਾਤਾ" ਪਦ ਪੁਲਿੰਗ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੀਵੀਂ ਆਗਿਆਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਈ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਹ ਪਦਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਸੀ ਕਿ ਅੱਤਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬੰਦਾ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ "ਮਰੀਅਮ" ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉੱਨਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਈਸਾ" ਦਾ ਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਜੋ ਪੂਰਨ ਪੁਰਖ ਸੀ।

(੬੭) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਲਕ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੩੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਵੱਡੀ ਬਰਕਤ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਰੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਰਬ ਕਲਾ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੨।

تَبْرَكَ الَّذِي يَدْرِى الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਮਰਨ-ਜੀਵਨ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਂਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕੇ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਹੜਾ ਵਧੇਰੇ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੩।

الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَهُوَ الْعَزِيزُ الْغَفُورُ

ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ (ਇਸ ਮੰਡਲ ਦੇ) ਸਤ ਅਕਾਸ਼ ਦਰਜੇ ਬਦਰਜੇ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਣਤਾਈ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੂੰ (ਇਧਰ ਓਧਰ) ਫੇਰ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਲੈ। ਕੀ ਤੇਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਵੀ) ਕੋਈ ਉਣਤਾਈ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ? ੪।

الَّذِي خَلَقَ سَبْعَ سَمَاوَاتٍ طِبَاقًا مَا تَرَى فِيهَا خَلْقَ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَوُّتٍ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ تَفَوُّتٍ

ਮੁੜ ਮੁੜ ਨਿਗਾਹ ਨੂੰ ਚੱਕਰ ਦੇ। ਉਹ ਓੜਕ ਤੇਰੇ ਵਲ ਹੀ ਲੱਜਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪਰਤ ਆਵੇਗੀ ਉਹ

ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ

ਬੱਕੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇਗੀ (ਤੇ ਕੋਈ ਉਣਤਾਈ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕੇਗੀ) ।੫।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੇਠਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੀਵਿਆਂ ਨਾਲ ਸਜਾਵਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤੇ ਏਹਨਾਂ (ਦੀਵਿਆਂ) ਨੂੰ ਸ਼ੇਤਾਨ ਵਾਸਤੇ ਪਥਰਾਉ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਏਹਨਾਂ (ਸ਼ੇਤਾਨਾਂ) ਲਈ ਇਕ ਭੜਕਣ ਵਾਲੀ ਅੱਗ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੬।

ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ ਅਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭੇੜਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੈ ।੭।

ਜਦ ਓਹ ਉਸ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵੱਡੀ ਚੋਕਾ ਸੁਣਨਗੇ । (ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਖੋਤਾ ਹਿਣਕਦਾ ਹੈ) ਅਤੇ ਉਹ (ਨਰਕ) ਵੱਡਾ ਜੋਸ਼ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ।੮।

ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਨਾਲ ਪਾਟਣ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇਗਾ । ਜਦ ਵੀ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਟੱਲੀ ਸੁੱਟੀ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਉਸ (ਨਰਕ) ਦੇ ਦਰੋਗੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪੁੱਛਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਕੋਈ ਨਬੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ?੯।

ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਵਲ ਨਬੀ (ਤਾਂ) ਜ਼ਰੂਰ ਆਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਤਾਰਿਆ ।

خَاسِرًا وَهُوَ حَسِيرٌ ⑤

وَلَقَدْ رَئَيْنَا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِصَوَابٍ
وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ وَاعْتَدْنَا
لَهُمْ عَذَابَ السَّعِيرِ ⑥

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ⑦

إِذَا أُلْقُوا فِيهَا سَعَوْا لَهَا شَهيقًا وَ
هِيَ تَفُورٌ ⑧

ثَكَدُ تَمَيُّزُ مِنَ الْغَيْظِ كُلَّمَا أُنْفِيَ فِيهَا فَوْجٌ
سَأَلَهُمْ خَزَنَتُهَا أَلَمْ يَأْتِكُمْ نَذِيرٌ ⑨

قَالُوا بَلَى قَدْ جَاءَنَا نَذِيرُهُ فَكَذَّبْنَا وَقُلْنَا مَا

⑤ ਇਸ ਥਾਂ ਮੁਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਸਮਿਉ ਲਹਾ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ ਤੇ “ਲਾਮ” ਮਲਕੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਘੋੜੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਚੋਕ ਨਰਕ ਦੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਰਮੀ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਗ ਭੇਜ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਤੰਦੂਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਵਾਜ਼ ਨਿਕਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਤੇਰੀ ਆਪਣੀ ਘਾਤਤ ਹੈ) ਤੁਸੀਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਾਹੀਏ ਹੋ (ਤੇ ਆਪਣੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋ) ੧੦।

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਅਸੀਂ ਸੁਣਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਰੱਖਦੇ, ਜਾਂ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ, ਤਾਂ ਅੱਜ ਕਦੇ ਵੀ ਨਰਕਗਾਮੀ ਨਾ ਬਣਦੇ ੧੧।

ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਹੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਓ! ਨਰਕਗਾਮੀਆਂ ਲਈ ਫਿਟਕਾਰ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿਓ^੧ ੧੨।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਤੋਂ ਏਕਾਂਤ ਵਿਚ ਡਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼, ਅਰਥਾਤ ਵੱਡਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ੧੩।

ਅਤੇ (ਹੇ ਲੋਕੋ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੁਕਾਓ ਜਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰੋ, ਉਹ (ਅੱਲਾਹ) ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ੧੪।

ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਰਚਨਹਾਰ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਘਟ ਘਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ? ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਗੁਪਤ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਭੇਤਾਂ ਦਾ ਮੁਬਰਦਾਰ ਤੇ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ੧੫। (ਰਕੂਅ ੧)

ਉਸ ਨੇ ਹੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਵਸੋਂ ਦੇਣ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਦੀਆਂ ਘਾਟੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਧਰ ਚਾਹੇ ਤੁਰੋ-ਫਿਰੋ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਰਿਜ਼ਕ ਤੋਂ ਛਕੋ-ਛਕਾਓ। ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਓਗੇ ੧੬।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਰਸ ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ) ਹੋ

نَزَلَ اللَّهُ مِنْ شَيْءٍ إِنْ أَنْتُمْ إِلَّا فِي ضَلَالٍ كَبِيرٍ ①

وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ ②

فَاعْتَرَفُوا بِذَنبِهِمْ فَسُحْقًا لِأَصْحَابِ السَّعِيرِ ③

إِنَّ الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ ④
وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ⑤

وَأَسِرُّوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ⑥

أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ⑦

هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ ذُلُولًا فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا وَكُلُوا مِنْ رِزْقِهِ وَإِلَيْهِ النُّشُورُ ⑧

^੧ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਫਿਟਕਾਰ "ਸੁਹਕਨ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ।

ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀਣਾ ਕਰ ਦੇਵੇ,
ਅਰਥਾਤ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖ ਲਓ ਕਿ ਉਹ (ਧਰਤੀ)
ਚੱਕਰ ਕੱਟ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਨੇੜੇ
ਹੋ। ੧੭।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਅਰਸ਼ ਤੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ
ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ (ਅਮਨ ਵਿਚ ਆ ਗਏ)
ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਪੱਥਰਾਂ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰ
ਦੇਵੇ। ਸੋ (ਜਿਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰੀ ਕਰੋਪੀ
ਹੋਵੇਗੀ) ਤੁਸੀਂ ਜਾਣ ਲਉਗੇ ਕਿ ਮੇਰਾ ਡਰਾਉਣਾ
ਕੋਹਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ? ੧੮।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਰਸੂਲਾਂ ਦੀ
ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾ
ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਮੇਰਾ ਕਸ਼ਟ ਕੋਹਾ ਭਿਆਨਕ ਸੀ? ੧੯।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਉੱਡਣ ਵਾਲੇ ਪੰਛੀਆਂ
ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਪਾਲਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਂ
ਉੱਡਦੇ ਹਨ? ਤੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੇ
ਹਨ। ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦਾ ਹੈ^੧।
ਉਹ ਹਰੇਕ ਦਾ ਵੱਡਾ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ। ੨੦।

ਕੀ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਦਲ ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ।
ਦਿਆਲੂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ
ਕਰ ਸਕਣਗੇ? ਇਨਕਾਰੀ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਟਪਲੇ ਵਿਚ
ਹੀ ਫਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ੨੧।

ਕੀ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਜੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,
ਜੋ ਆਪਣੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨੂੰ ਰੋਕ ਲਏ, ਤਾਂ ਕੌਣ ਹੈ, ਜੋ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ) ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ
ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਘੁਮੰਡ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨੱਸਣ ਦੀ
ਆਦਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਏ ਹਨ। ੨੨।

مَا أَمْنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يَخِفَّ بِكُمْ الْأَرْضُ
فَإِذَا هِيَ تَمُورُ ①

أَمْ أَمْنْتُمْ مَنْ فِي السَّمَاءِ أَنْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا
فَسَتَعْلَمُونَ كَيْفَ نَذِيرٍ ②

وَلَقَدْ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ بَنِيهِمْ كَيْفَ كَانَ يَكْفِيرٌ ③

أَوَلَمْ يَرْوِ إِلَى الظَّيْرِ فَوَقَّهُمْ صَفًى وَيَقْضُنْ
مَا يُنْسِكُهُنَّ إِلَّا الرَّحْمَنُ إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ بَصِيرٌ ④

أَفَنْ هَذَا الَّذِي هُوَ جُنْدٌ لَكُمْ يَنْصَرُّكُمْ مَنْ
دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكُفْرَ دُونَ إِلَّا فِي عُزُورٍ ⑤

أَفَنْ هَذَا الَّذِي يَزِيدُكُمْ إِنْ أَمْسَكَ رِزْقَهُ
بَلْ جَعَلْنَا فِي عِزِّهِ وَنُفُورٍ ⑥

^੧ਅਰਥਾਤ—ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੇ ਰੱਬਾਂ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਉੱਡਦੇ ਪੰਛੀ ਇਸ ਦੀ ਉਡੀਕ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ ਆਏ ਤੇ ਓਹ ਝਪਟੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਸ ਨੱਚਣ।

ਕੀ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਭਾਰ ਪੁੱਠਾ
ਤੁਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਸੁਮਾਰਗ
ਵਲ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਰਾਹ ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ
ਹੈ ? ੧੨੩।

ਤੂੰ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ
ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ
ਵਾਸਤੇ ਕੰਨ, ਅੱਖਾਂ ਤੇ ਦਿਲ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਪਰ
ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸ਼ੁਕਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ੧੨੪।

ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਧਰਤੀ
ਸਾਜੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸੇ ਦੇ
ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਾਏ ਜਾਉਗੇ ੧੨੫।

ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ,
ਤਾਂ ਇਹ ਬਚਨ ਕਦ ਪੂਰਾ ਹੋਵੇਗਾ ? ੧੨੬।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਤਾ
ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ
ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਹਾਂ
ਹਾਂ ੧੨੭।

ਜਦ ਓਹ ਉਸ (ਨੀਅਤ ਕਸ਼ਟ) ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦਾ
ਵੇਖਣਗੇ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਿਗੜ
ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ
ਕਿ ਦੇਹੋ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਮੁੜ ਮੁੜ
ਸੱਦ ਰਹੇ ਸੀ ੧੨੮।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ
ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਦੇਵੇ,

أَفَمَنْ يَتَّبِعُنِي مَكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يُنْفِخُ
سَوْيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ①

قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ
وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ②

قُلْ هُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ③

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ ④

قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ
مُّبِينٌ ⑤

فَلَمَّا رَأَوْهُ زُلْفَةً سَيِّئَتْ وُجُوهُ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَقِيلَ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تَدْعُونَ ⑥

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَهْلَكْنِي اللَّهُ وَمَنْ مَعِيَ أَوْ
رَحِمَنَا فَمَنْ يُجِيرُ الْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابِ الْعَذَابِ ⑦

ਤਾਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸਟ ਤੋਂ ਕੋਣ
ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 12੯।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਦਿਆਲੂ ਪੁਰੂ
ਤੋਂ ਛੋਟ ਕੋਈ (ਇਸਟ) ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਸ
ਦੇ ਸਰਧਾਲੂ ਹਾਂ ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਤੇ ਹੀ ਭਰੋਸਾ ਹੈ।
ਸੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਛੋਟੀ ਹੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ
ਕੋਣ ਸਪਸਟ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੈ। 130।

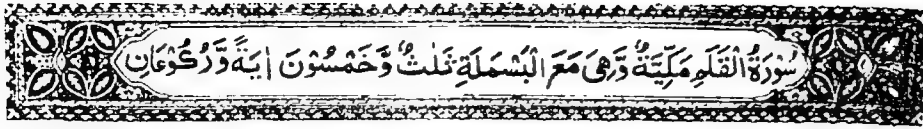
قُلْ هُوَ الرَّحْمَنُ أَمَّنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا فَسَتَعْلَمُونَ
مَنْ هُوَ فِي صَلْبِ مُبِينٍ ⑤

ਤੂੰ ਇਹ ਵੀ ਆਖ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੋ
ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸੁਕ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਵਗਣ
ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੋਟ ਕੋਣ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ
ਲਿਆ ਸਕਦਾ ਹੈ ? 13੧। (ਰਕੂਅ ੨)

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْحَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ
يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ ⑥

ਅਰਥਾਤ—ਸਾਡੇ ਮਰਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕਸਟ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮਰਣ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ ਪੁੱਜੇਗਾ ?

ਇਕ ਰੂਸੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੋ ਐਟਮੀ ਤਜਰਬਿਆਂ ਤੇ ਨੀਅਤ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਤੇ ਏਹੋ
ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਵੀ ਐਟਮ ਬੰਬ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਰੂਸੀ ਵੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਭ
ਪੁੱਜਿਆ ਹੈ ? ਜੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੇ ਰੂਸ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਾਂ ਰੂਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਕੀ ਪੁਸ਼ੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਉਸ ਨੇ ਏਹੋ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬੰਬਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਹੋਰ
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

(੬੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਲਮ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ਪੰਝ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਸੀਂ ਕਲਮ ਤੇ ਦੁਆਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ
ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ
ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੨।

ن وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ ②

ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸੁਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈਂ। ੩।

مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِبَحْسُونَ ③

ਅਰਥਾਤ ਤੇਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ^੨) ਇਕ ਅਜਿਹਾ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਜੋ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੁੱਕੇਗਾ। ੪।

وَأَنَّ لَكَ لَأَجْرًا غَيْرَ مَمْنُونٍ ④

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼
ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਤੂੰ (ਤੇਰੀ ਕਥਨੀ ਤੇ ਤੇਰੀ ਕਰਣੀ)

وَأَنَّكَ لَكَلَّا خَلَقْتَ عَظِيمٍ ⑤

‘ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਕਸਮਾਂ ਵਰਣਨ ਹਨ, ਓਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਵੀ ਦੇਹੇ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਲਮ ਤੇ ਦੁਆਤ ਤੇ ਸਾਰੀ ਲਿਖਤ ਜੋ ਦੇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲਿਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਸੁਦਾਈ ਨਹੀਂ ਸਨ।

‘ਇਹ ਦੂਜੀ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਸੁਦਾਈ ਦੇ ਕਰਮ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਹ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲੇਗਾ, ਜੋ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਘਟੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਸਦਕਾ ਕੋਈ ਰੋਕ ਪੈਂਦੀ ਲੱਗੇ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਜਾਨਸੀਨ ਖੜੇ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ, ਜੋ ਮੁੜ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਉੱਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਅਤਿ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦੇ^੧ ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈਂ। ੫।
ਸੋ ਛੇਤੀ ਹੀ ਓਹ ਇਹ ਵੇਖ ਲੈਣਗੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ
ਦੀ^੨ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਤੂੰ ਕਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਕਿ ਓਹ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ)। ੬।

فَسَبِّحْهُ وَيُبْحِرْهُ ذَوْنُ ①

ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ
ਤੁਹਾਡੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੌਣ ਕੁਰਾਹੀਆ ਹੈ?। ੭।

بِأَيِّكُمْ الْمَفْتُونُ ②

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਭਟਕ
ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹ, ਜੋ
ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਏ
ਹਨ। ੮।

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ
أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ③

(ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਤੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਚਲ
ਰਿਹਾ ਹੈਂ ਤੇ ਤੇਰੇ ਨਿੰਦਕ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਹਨ,
ਤਾਂ) ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨ। ੯।

فَلَا تُطِيعِ الْكَافِرِينَ ④

ਏਹ (ਨਿੰਦਕ) ਇਹ ਆਸ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੂੰ
ਆਪਣੇ ਮਤਿ ਵਿਚ ਕੁਝ ਢਿੱਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇਂ ਤੇ ਓਹ
ਵੀ ਢਿੱਲੇ ਹੋ ਜਾਣ। ੧੦।

وَدُّوا أَنْ تُدْهِنَ فُتُورَهُمْ ⑤

ਹਰੇਕ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਕਸਮਾਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ, (ਪਰ
ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ
ਮਿਲਦੀ), ਉਹ (ਹੀਣੇ ਦਾ) ਹੀਣਾ (ਰਹਿੰਦਾ)
ਹੈ^੩। ੧੧।

وَلَا يُلَاحِظُ كُلِّ مَلَأَبٍ مَّهِينٍ ⑥

^੧ਇਹ ਤੀਜੀ ਗਵਾਹੀ ਆਪ ਦੇ ਸੁਦਾਈ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਦਾਈ ਤਾਂ ਨਿਕੰਮੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਜ਼ਰਤ
“ਸੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਸਦਾਚਾਰੀ ਹਨ। ਫੇਰ ਏਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਦਾਈ ਕਿਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ?

^੨ਇਹ ਚੌਥੀ ਗਵਾਹੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਸੁਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਸੁਦਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ
ਕਰਦੀ। ਸੋ ਜੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਤ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਆਪਣਿਆਂ ਤੇ ਬੇਗਾਨਿਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਕਿਹਾ
ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਦਾਈ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਪ ਸੁਦਾਈ ਹੋਵੇਗਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਗਵਾਹੀ ਦਾ ਢੰਗ ਅਕਲ ਤੇ ਸ਼ਰੀਅਤ ਨੇ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਕਲ ਦੇ ਉਲਟ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ
ਸੱਚਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ, ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀਣਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕੇ, ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ
ਨਹੀਂ ਮੰਨਣੀ ਚਾਹੀਦੀ।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਔਗੁਣ ਚਿਤਾਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਚੁਗਲ-
ਖੋਰ ਹੈ। ੧੨।

هَٰذَا مَثَلٌ لِّبَنِيهِمْ ⑩

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਤੋਂ ਰੋਕਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ ਹੱਦਾਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲਾ ਪਾਪੀ ਹੈ। ੧੩।

مَثَلٌ لِّلْخَيْرِ مُعْتَدٍ آثِمٍ ⑪

ਅਤੇ ਜੋ ਮੂੰਹ ਫਟ ਹੈ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋ
ਕੇ ਸੰਤਾਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜਦਾ ਹੈ। ੧੪।

عُثْلٌ بَعْدَ ذٰلِكَ رَنِيْمٌ ⑫

ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਉਹ ਵੱਡਾ ਧਨਾਢ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ
ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਤੇ ਸਾਥੀ ਵਧੇਰੇ ਹਨ। ੧੫।

اِنْ كَانَ ذَا مَالٍ وَبَنِيْنٌ ⑬

ਜਦ ਉਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਇਹ ਤਾਂ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ
ਹਨ। ੧੬।

اِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِ اٰيٰتُنَا قَالَ اَسَاطِيْرُ
الْاَوَّلِيْنَ ⑭

ਅਸੀਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਨਕ ਨੂੰ ਦਾਗ਼ ਦਿਆਂਗੇ,
(ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਕੱਢ
ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ)। ੧੭।

سَنَسِفُهُ عَلَى الْخُرُطُوْمِ ⑮

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਵੇਰੀਆਂ ਦੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਰਖ
ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਬਾਗ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ

اِنَّا بَلَوْنَهُمْ كَمَا بَلَوْنَا اَصْحٰبَ الْجَنَّةِ اِذَا اَنْسَوْا

੧ ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਉਤੁਲਿਨ” ਪਦ ਹੈ ਤੇ ਕੰਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਦੁਰਬਰਨ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਮੂੰਹ ਫਟ ਲਿਖੇ ਹਨ।
ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਮੂੰਹ ਫਟ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

੨ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਜਨੀਮਿਨ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਤਾਂ
ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬੰਦਾ ਹੋ ਕੇ ‘ਸੰਤਾਨ’ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਬੰਦਾ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦਾ
ਪੁਜਾਰੀ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੩ ਇਸ ਥਾਂ ਬਾਗ਼ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ “ਮੱਕੇ” ਵਾਸੀ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ
ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਰੂਪੀ ਬਾਗ਼ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ
ਪਾਸੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸੰਧੀ-ਪੱਤਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਇਸ
ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਜਾਓ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਹੋਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਏਹੋ ਹੀ “ਮੱਕੇ” ਵਾਸੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਸੁਣਨ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਧੂੰ ਭਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਾਂ ਆਪ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਲਾ ਪਾ ਦਿਆ—

ਦੀ ਪਰਖ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਸਪਰ ਕਸਮਾਂ ਚੁੱਕ
ਕੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ ਜਾ ਕੇ
ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ਾਂ ਦੇ ਫਲ ਤੋੜਾਂਗੇ। ੧੮।

لَيَصْرِمُنَّهَا مُصْبِحِينَ ۝

ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਸੀ। ੧੯।

وَلَا يَسْتَنْوُونَ ۝

ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਾਤ
ਵੇਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਗ਼ ਤੇ ਇਕ ਕਸਟ ਆਇਆ
ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਅਜੇ ਸੁੱਤੇ ਹੀ ਪਏ ਸਨ। ੨੦।

كَطَافَ عَلَيْهَا طَائِفٌ مِّن رَّبِّكَ وَهُمْ نَائِمُونَ ۝

ਜਦ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਹ
ਬਾਗ਼ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੜ੍ਹਾਂ
ਵੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੨੧।

فَأَصْبَحَتْ كَالصَّرِيمِ ۝

ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਕ
ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ
ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਇੱਛਾ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਫਲ ਤੋੜਨ ਦੀ ਹੈ,
ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ ਵਲ ਚੱਲੋ। ੨੨-੨੩।

فَنَادَوْا مُصْبِحِينَ ۝
اِنْ اَعْدُوا عَلٰى حَرْبِكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝

ਸੋ ਉਹ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਇਹ
ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ੨੪।

فَانظُرُوا وَهُمْ يَوْحَىٰ نُنُونَ ۝

ਕਿ ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਨਿਰਧਨ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ
ਨਾ ਆਵੇ। ੨੫।

اَنْ لَا يَذُكُّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُمْ مِّنْكُنِ ۝

ਅਰਥਾਤ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਹ ਕੰਜੂਸੀ
ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ੨੬।

وَعَدُوا عَلَىٰ حَرْجٍ فِدْرَيْنِ ۝

ਫੇਰ ਜਦ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ ਬਾਗ਼ ਵਲ ਵੇਖਿਆ ਸੀ,
ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਗਏ
ਹਾਂ। ੨੭।

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا اِنَّا لَصَّادِقُونَ ۝

← ਕਰਦੇ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਕੋਈ ਸੁਣ ਹੀ ਨਾ ਸਕੇ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ :—

“ਵ ਕਾਲੱਲਾਜ਼ੀਨਾ ਕਾਫ਼ਾਰੂ ਨਾ ਤਸਮਾਉ ਲਿਹਾਜਲ ਕੁਰਆਨਿ ਵਲਗ਼ ਛਾਹਿ ਲਅੱਨਾਕੁਮ ਤੁਗਲਿਬੁਨ (ਹਾਮੀਮ ਸਜਦਾ ਰ: ੪)

ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਕਦੇ ਉਹ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਰੱਲਾ ਪਾ ਦਿਓ; ਤਾਂ ਜੁ ਕੋਈ ਏਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਨਾ ਸਕੇ।

ਅਰਥਾਤ—ਏਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਅੰਤ ਇਸ ਬਾਗ਼ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਵਾਂਗ ਹਵੇਗਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲ ਤੋਂ ਕੋਰੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ (ਆਪਣੇ ਫਲ ਤੋਂ ਉੱਕੇ ਹੀ ਕੋਰੇ) ਹੋ ਗਏ ਹਾਂ। ੧੨੮।

بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ ①

ਜਿਹੜਾ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭਲਾ ਪੁਰਖ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ? ੧੨੯।

قَالَ أَوْسَطُهُمْ أَلَمْ أَكُنْ لَكُمْ لَوْلَا أُسْمِعُونَ ②

ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਰੇਕ ਉਣਤਾਈ ਤੋਂ ਪਾਕ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸੀ। ੧੩੦।

قَالُوا مُبِخَنٍ رَبَّنَا إِنَّكَ لَظَالِمِينَ ③

ਫੇਰ ਓਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਕੋਸਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ੧੩੧।
ਤੇ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇ ਸ਼ੋਕ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਵੱਡੇ ਬਾਗ਼ੀ ਬਣ ਗਏ ਸੀ। ੧੩੨।

فَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَلَوْهُمْ ④

قَالُوا يَوَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا طٰغِينَ ⑤

ਕਰੀਬ ਹੈ ਕਿ (ਜੇ ਅਸੀਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਲਈਏ) ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਇਸ ਤੋਂ ਚੰਗਾ (ਬਾਗ਼) ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਹੀ ਆਪਣੀ ਬਿਰਤੀ ਜੋੜਦੇ ਹਾਂ। ੧੩੩।

عَسَىٰ رَبَّنَا أَن يُبَدِّلَ لَنَا خَيْرًا مِنْهَا إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا

رٰغِبُونَ ⑥

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਸ਼ਟ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਓਹ ਸਮਝਣ, ਤਾਂ ਪਰਲੋਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੈ। ੧੩੪। (ਰਕੂਅ ੧)

كَذٰلِكَ الْعَذَابُ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ الْكَبِيرُ

⑦

كُلَّ مَا نُوَدِّعُكُمْ ⑧

ਸੰਜਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਭਰਪੂਰ ਸਵਰਗ ਹਨ। ੧੩੫।

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٍ النَّعِيمِ ⑨

ਕੀ ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਸਮਾਨ ਸਮਝਾਂਗੇ ? ੧੩੬।

أَفَجَعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْجَاهِلِينَ ⑩

ਅਰਥਾਤ—ਭਿਆਨਕ ਅੰਤ ਵੇਖ ਕੇ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਕੁਝ ਵਸਨੀਕ ਆਪਣਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ। ਸੋ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਨਾਮ ਵੀ ਮਿਲੇ ਸਨ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹਾ ਫੈਸਲਾ
ਕਰਦੇ ਹੋ ।੩੭।

مَا لَكُمْ فَتَنَ تَخُمُّونَ ۝

ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ (ਰੱਬੀ-ਪ੍ਰਸਤਕ) ਹੈ,
ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ ? ।੩੮।

أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ تَدْرُسُونَ ۝

ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੋਗੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ
ਜਾਏਗਾ ।੩੯।

إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ ۝

ਜਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਥੋਂ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਬਚਨ ਲਿਆ
ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ,
ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ, ਉਹੋ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ
ਜਾਏਗਾ ? ।੪੦।

أَمْ لَكُمْ آيَاتُنَا عَلَيْنَا بِالْغَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَمَةِ ۚ إِنَّ
لَكُمْ لِمَا تَخْتَلِسُونَ ۝

ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਰਤਾ ਪੁੱਛੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ
ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਕੋਣ ਜ਼ਿੰਮੇਦਾਰ ਹੈ ? ।੪੧।

سَلِّمُوا إِلَيْهِمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ ۝

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ (ਆਪੇ ਬਣਾਏ) ਪ੍ਰਭੂ
ਦੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰੀਕ ਹਨ ? ਜੇ ਜੇ ਓਹ ਸੱਚੇ ਹਨ, ਤਾਂ
ਓਹਨਾਂ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ।੪੨।

أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فُلْيَاتُوا بِشُرَكَائِهِمْ ۚ إِنْ كَانُوا
صَادِقِينَ ۝

ਜਿਸ ਦਿਨ ਬਿਪਤਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਸਜਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੱਦਿਆ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਓਹ
ਉਸ (ਸਜਦੇ) ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਰੱਖਣਗੇ ।੪੩।

يَوْمَ يَكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا
يَسْتَطِيعُونَ ۝

ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜਰਾਂ ਲੱਜਿਆ ਨਾਲ ਹੇਠਾਂ ਹੋਣ-
ਗੀਆਂ ਤੇ ਹੀਣਤਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉੱਤੇ ਵਰ੍ਹ
ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਕ ਸਮਾਂ ਉਹ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਸਜਦੇ ਲਈ ਮੱਦਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਕੋਈ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ, (ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਸਜਦਾ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਸੋ ਹੁਣ ਜਦ ਕਿ
ਸ਼ਿਰਕ ਦਾ ਜ਼ੰਗਾਰ ਚੌਖੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ
ਤੇ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਓਹ ਸਜਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦੇ
ਹਨ ?) ।੪੪।

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُفُهُمْ ذُلٌّ
وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ
وَهُمْ سَلِيمُونَ ۝

ਸੋ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਛੱਡ ਦੇ (ਤੂੰ ਆਪ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀਰਾਹ ਨਾ ਕਰ।) ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ (ਉਸ) ਤਬਾਹੀ ਵਲ ਧਕ ਦਿਆਂਗੇ; ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤ-ਚੇਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ੪੫।

ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਢਿਲ ਦਿਆਂਗਾ, (ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਕਰ।) ਮੇਰੀ ਵਿਓਂਤ ਵੱਡੀ ਪੱਕੀ ਹੈ। (ਓਹ ਅੰਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਛੱਡੇਗੀ)। ੪੬।

ਕੀ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈਂ? ਤੇ ਓਹ ਇਸ ਚੋਟੀ ਦੇ ਕਾਰਣ ਭਾਰ ਹੇਠ ਦੱਬੇ ਹੋਏ ਹਨ? ੪੭।

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ? ੪੮।

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹ, ਅਰਥਾਤ ਮੱਛੀ ਵਾਲੇ ਵਾਂਗ ਨਾ ਬਣ। ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ੋਈ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਚਿੰਤਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ੪੯।

ਜੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਮਿਹਰ ਉਸ ਦੀ ਬਿਪਤਾ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰਦੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਵੇਰਾਨ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਹੀਣਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੁੰਦਾ। ੫੦।

ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁਣ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਰਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ੫੧।

فَذَرْنِي وَمَنْ يُكَذِّبُ بِهَذَا الْحَدِيثِ
سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٥﴾

وَأُمْلِي لَهُمْ إِنَّ كَيْدِي مَتِينٌ ﴿٤٦﴾

أَمْ تَسْأَلُهُمْ أَجْرًا فَهُمْ مِنْ مَغْرَمٍ
مُثْقَلُونَ ﴿٤٧﴾

أَمْ عِنْدَهُمُ الْغَيْبُ فَهُمْ يَكْتُمُونَ ﴿٤٨﴾

فَأَمْسِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ
إِذْ نَادَى وَهُوَ مَكْظُومٌ ﴿٤٩﴾

لَوْلَا أَنْ تَذَرُّكَ نِعْمَةٌ مِنْ رَبِّهِ لَكُنْتَ مِنَ الْغُرَاءِ
وَهُوَ مَذْمُومٌ ﴿٥٠﴾

فَلْيَجْتَبِهُ رَبُّهُ فَعَلَهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٥١﴾

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਹਰਰਤ “ਯੂਨਸ” ਜਿਹਾ ਨਾ ਬਣ; ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਬਾਰੇ ਫੇਸਲੇ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਨਾ ਕਰ। ਸਮਾ ਆਉਣ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਆਪ ਹੀ ਫੇਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਇਹ ਕਰੀਬ ਸੀ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਲੋਕ, ਜਦ ਓਹਨਾਂ
ਨੇ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਕੁਰਾਨ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪਣੀਆਂ
ਗੁੱਸੇ ਭਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ
ਟਿਕਾਣੇ ਤੋਂ ਹਿਲਾ ਦਿੰਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਇਹ
ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਸੁਦਾਈ
ਹੈ। ੧੨।

وَأِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ
لَنْ يَسْمَعُوا لَكَ وَهُمْ يَقُولُونَ إِنَّهُ لَكَجُنُودٌ ۝

ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਗ ਲਈ
ਮਾਣਾ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ। ੧੩। (ਰਕੂਅ ੨)

وَمَا هُوَ إِلَّا كُرٌّ لِّلْغُلَبِيِّنَ ۝

(੬੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਹਾਕਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ਪੰਛ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਖਬਰ, (ਜੋ ਕੁਰਾਨ
ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਦੱਸੀ ਹੈ)। ੨।

الْحَقُّ ②

ਕੀ ਹੁਣੇ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਹੈ?। ੩।

مَا الْحَقُّ ③

ਅਰਥਾਤ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ
ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਖਬਰ ਕੀ ਹੈ?। ੪।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحَقُّ ④

‘ਭੇਰ ਅਜਿਹੀ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸੁਦਾਈ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?’

“ਸਮੂਦ”, ਤੇ “ਆਦ” ਨੇ ਵੀ “ਕਾਰਿਆ” ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। (ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੀ)। ੧੫।

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهِ ①

ਸੋ ਉਸ ਖ਼ਬਰ ਅਨੁਸਾਰ “ਸਮੂਦ” ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਕਸ਼ਟ ਦੁਆਰਾ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਜੋ ਕਰੜਾਈ ਵਿਚ ਅੰਤ ਤਕ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੬।

فَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدِيْنَا إِلَىٰ آلِ الْكَافِيَةِ ②

ਅਤੇ “ਆਦ” ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਕਸ਼ਟ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਹੋਏ ਸਨ, ਜੋ ਭੱਖੜ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ, ਜੋ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਤੇ ਵੱਡਾ ਤੇਜ਼ ਚਲਦਾ ਸੀ। ੧੭।

وَأَمَّا عَادُ فَهَبَّكُوا مِرْيَجًا ③

ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਉਸ (ਭੱਖੜ) ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਸਤ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਅੱਠ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਲਈ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਤੇਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋ ਕਿ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਾਤੀ ਉੱਕੀ ਹੀ ਡਿਗ ਪਈ ਸੀ। ਜਾਣੇ ਓਹ ਖਜ਼ੂਰ ਦੇ ਇਕ ਖੋਖਲੇ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਭੱਖੜ ਨੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੧੮।

سَجَّهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَتَنِيَّةٍ ④
يَوْمَ أَفْرَأ الْقَوْمَ فِيهَا صَرْعَى ⑤
كَأَنَّهُمْ عِجَازٌ
نَحْلٌ خَاوِيَةٌ ⑥

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਕਿ ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰ ਦਿੱਸਦਾ ਹੈ?। ੧੯।

فَهَلْ تَرَىٰ لَهُمْ مِنْ بَاقِيَةٍ ⑦

ਅਰਥਾਤ “ਫ਼ਿਰਾਉਨ” ਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਨ, ਓਹ ਵੀ (ਇਸ ਜੱਗ ਵਿਚ) ਅਪਰਾਧੀ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹ ਨਗਰੀਆਂ ਵੀ ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਲਟਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ੧੦।

وَجَاءَ فِرْعَوْنُ وَمَنْ قَبْلَهُ وَالْمُؤْتَفِكَاتُ ⑧
بِالْخَاطِئَةِ ⑨

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਪਰਾਧ ਕੀਤੇ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੋ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸ,

فَعَصَوْا رَسُولَ رَبِّهِمْ فَأَخَذَهُمْ أَخَذَةً ⑩
رَاسِيَةً ⑪

੧੧ “ਇਅਜਾਜ਼ਨੱਖਲਿ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, “ਉਸੂਲੁਹ” ਅਰਥਾਤ ਖਜ਼ੂਰ ਦੇ ਰੁੱਖ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ।

(ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ) ਨੇ ਇਕ ਘੋੜੇ ਕਸ਼ਟ ਦੁਆਰਾ
ਫੜਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਵਧਦਾ ਹੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ
(ਤੇ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਸੀ) ੧੧।

ਅਸੀਂ “ਨੂਹ” ਦੇ ਸਮੇਂ, ਜਦ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ
ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਬੋਝੀ ਤੇ ਸਵਾਰ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ ੧੨।

ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ (ਘਟਨਾ) ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਕ
ਨਿਸ਼ਾਨ^੧ ਕਰਾਰ ਦੇਈਏ ਤੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਕੰਨ
ਸੁਣਨ (ਤੇ ਮਨ ਉਸ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ) ੧੩।

ਸੋ ਜਦ ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਹੀ ਰਣਸਿੰਘਾ ਵਜਾਇਆ
ਜਾਏਗਾ ੧੪।

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਟਿਕਾਣਿਆਂ
ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਓਹ ਪੁਰਜ਼ੇ ਪੁਰਜ਼ੇ
ਹੋ ਜਾਣਗੇ ੧੫।

ਉਸ ਦਿਨ ਨੀਅਤ^੨ ਘਟਨਾ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ੧੬।
ਅਰਥਾਤ ਅਕਾਸ਼ ਪਾਣੀ^੩ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ
ਉੱਕਾ ਹੀ ਖੱਖਲਾ ਦਿੱਸੇਗਾ ੧੭।

ਅਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ^੪ ਤੇ ਹੋਣਗੇ।
ਉਸ ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ
ਅਰਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਠਾਂ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ^੫ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ
ਹੋਵੇਗਾ ੧੮।

إِنَّا نَحْنُ حَكَمَاءُ الْجَارِيَةِ ①

نَجْعَلَهَا لَكُمْ تَذْكِرَةً وَتَعِيَهَا أُذُنٌ
وَاعِيَةٌ ②

فَإِذَا نَفَخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ ③

وَحُمِلَتِ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ فَدُكَّتَا دَكَّةً
وَاحِدَةً ④

فَيَوْمَئِذٍ وَقَعَتِ الْوَاقِعَةُ ⑤
وَانْشَقَّتِ السَّمَاءُ فَهِيَ يَوْمَئِذٍ وَاهِيَةٌ ⑥

وَالْمَلَائِكَةُ عَلَى رُجَائِبِهَا يُحْمِلُونَ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ
يَوْمَئِذٍ ثَمَنِيَّةٌ ⑦

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜਾਤੀ ਨਾਲ ਵੀ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਵੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਫਸੇਗੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—“ਅੱਲਹਾਕਾ” ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰਤੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜਦ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਹਾਰਾਂ ਤੇ ਹਾਰਾਂ ਖਾਣਗੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—“ਮੱਕੇ” ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਅਕਾਸ਼, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਧਰਮ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖੱਖਲਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇਗਾ।

^੪ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੇ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਵਿਚ ਟਿਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਵੇਰੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਓਤਕ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਸਮੇਂ ਬਚਾਉਣ ਦੀਆਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ।

^੫ਇਹ ਜੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਰਸ਼ ਨੂੰ ਅੱਠ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੂਰਤ ਫਾਤਿਹਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਚਾਰ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਸਾਜਨਹਾਰ, ਦਿਆਲੂ, ਕਿਰਪਾਲੂ ਤੇ ਮਾਲਕ, ਪਰ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਵਤਨ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਇੰਨੇ ਚੋਰ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜਾਣੇ ਓਹ ਚਾਰ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਠ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਧਰਤੀ ਦੇ ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਤੇਜ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਜਾਉਗੇ
ਅਤੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਤੁਹਾਡੀ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ,
(ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਾ ਲੇਖਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ
ਆ ਜਾਏਗਾ) ੧੯।

يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ ۝

ਸੋ ਜਿਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ
ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਾਕੀ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ
ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਆਓ, ਆਓ, ਮੇਰਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ
ਵੇਖੋ ੨੦।

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ يَمِينًا ۖ فَيَقُولُ هَٰؤُلَاءِ مِمَّا فَرَّوْا
كَيْفَ ۖ ۝

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ
ਲੇਖੇ ਨੂੰ ਵੇਖਾਂਗਾ ੨੧।

إِنِّي كُنْتُ مِنَ الْمُلُوقِ ۖ ۝

ਸੋ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਢੱਡੀ ਚੰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਿਨ
ਵੇਖੇਗਾ ੨੨।

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۖ ۝

ਤੇ ਉੱਚੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ ੨੩।

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۖ ۝

ਉਹ ਫਲਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ੨੪।

تُكْرَّمُ ۖ ۝

(ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ)
ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ
ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਖੂਬ (ਫਲ) ਖਾਓ ਤੇ
(ਸੰਮਿਆਂ ਦੇ) ਪਾਣੀ ਪੀਓ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖੂਬ ਪਚ ਜਾਏਗੀ ੨੫।

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَهُتِفُوا ۖ لِمَا أَسْلَفْتُمْ فِي الْأَيَّامِ
الْحَالِيَةِ ۖ ۝

ਅਤੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ
ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ
ਕਿ ਕਾਸ਼, ਮੈਨੂੰ ਮੇਰਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਠਾ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਂਦਾ ੨੬।

وَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ شِمَالًا ۖ فَلْيَقُولْ يَلِيتَنِي
لِمَ أُوتِيَ كِتَابِي ۖ ۝

ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਬਰਕਤ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਉਹ ਇਹ ਸਮਝ ਲਏਗਾ ਕਿ ਉਸ ਬਾਰੇ ਚੰਗਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਪਤਵਾਣ ਰਹੀ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਆਓ ਮੇਰਾ ਸਿੱਟਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਵੇਖੋ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੋਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਮੈਂ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਨ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਲਾਭ ਮੈਨੂੰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਫੈਸਲਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੰਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦਿਨ ਵੇਖੇਗਾ।

ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਮੇਰਾ ਲੇਖਾ ਕੀ
ਹੈ ? 12੭।

وَلَمْ أَدْرِ مَا حِسَابِيَّهٖ ۝

ਕਾਸ਼, ਕਿ ਮੇਰੀ ਸੋਚ ਮੈਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ
ਦਿੰਦੀ 12੮।

يَلِيَّتَهَا كَانَتْ الْفَاضِيَّهٖ ۝

ਮੇਰੇ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਨੇ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ
ਦਿੱਤਾ 12੯।

مَا آغَىٰ عَنِّي مَالِيَّهٖ ۝

ਤੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ 13੦।

هَكَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّهٖ ۝

(ਉਸ ਸਮੇਂ ਅੱਲਾਹ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹੇਗਾ
ਕਿ) ਇਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਓ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ
ਸੰਗਲ ਘੜ ਦਿਓ 13੧।

خُذُوهُ فَعْلُوهُ ۝

ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਧੱਕ ਦਿਓ 13੨।

ثُمَّ الْجَحِيمَ صَلُّوهُ ۝

ਫੇਰ ਇਕ ਸੰਗਲੀ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਲੰਮੀ ਹੈ, ਉਸ
ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਜਕੜ ਦਿਓ^੧ 133।

ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَّرَعَاهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ ۝

ਇਹ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹਕੂਮਤ ਵਾਲੇ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ 13੪।

إِنَّهُ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللهِ الْعَظِيمِ ۝

ਅਤੇ ਨਿਰਧਨਾ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ 13੫।

وَلَا يَحْضُ عَلَىٰ طَعَامِ الْمُسْكِينِ ۝

ਜੇ ਇਸ ਦਿਨ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਬੁਲਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਲੋਕਾਂ
ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਗੁਆ ਬੈਠੇਗਾ 13੬।

فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ ۝

^੧ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੱਤਰ ਹਲਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਸੱਤਰ ਪਦ ਬੇਅੰਤ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਹੀ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਕੁਰਮ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰ ਤੇ ਘੁਮੰਡ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਇਹ ਸ਼ਰਧਾ ਵਲ ਨਹੀਂ ਪਰਤ ਸਕੇਗਾ।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ, ਛੁੱਟ
ਜ਼ਖ਼ਮਾਂ ਦੇ ਧੌਣ ਦੇ, (ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਇਹ
ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਇਸ
ਨੂੰ ਸਤਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ)। ੩੭।

وَلَا طَعَامٌ إِلَّا مِنْ غَسِيلِنِ ۝

ਇਹ ਖਾਣਾ ਕੇਵਲ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਮਿਲਦਾ
ਹੈ। ੩੮। (ਰਕੂਅ ੧)

لَا يَأْكُلُهُ إِلَّا الْخَاطِئُونَ ۝

(ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਟਪਲੇ ਵਿਚ ਨਾ ਪਵੋ।) ਅਸੀਂ
ਉਸ ਨੂੰ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ
ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੩੯।

فَلَا أَفْسِمُ بِمَا تُبْصِرُونَ ۝

ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹੋ, (ਉਸ
ਨੂੰ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ)। ੪੦।

وَمَا لَا تَبْصِرُونَ ۝

ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਤਿਵੇਤੇ ਰਸੂਲ
ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ੪੧।

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝

ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਕਵੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਸ਼ੌਕ
ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਤੇ) ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ। ੪੨।

وَمَا هُوَ بِقَوْلٍ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تَأْمِنُونَ ۝

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪਾਦਰੀ ਜਾਂ ਪੰਡਿਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉੱਕਾ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ
ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੪੩।

وَلَا يَقُولُ كَاهِنٍ قَلِيلًا مَّا تَذْكُرُونَ ۝

ਇਹ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਵੱਲੋਂ ਉਤਾਰਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੪੪।

تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ۝

ਅਤੇ ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਕੋਈ ਝੂਠੀ ਬਾਣੀ
ਮੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇੱਕੋ ਹੀ ਹੁੰਦੀ। ੪੫।

وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاويلِ ۝

‘ਬਹਾਈ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਬਹਾਉੱਲਾ” ਇਸ ਲਈ ਸੱਚਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਅਵੇ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਰਹਿਣ ਦਾ
ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ, ਪਰ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਝੂਠਾ ਹੈ। “ਬਹਾਉੱਲਾ” ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕਦੇ ਵਾਅਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।
ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਖੁਦਾਈ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਇੰਨਾ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ
ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਤੋਂ ਹੀ ਟਪਲਾ ਲਗ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਝੂਠੇ ਇਲਹਾਮਾਂ ਦੀ ਤੋਂ
ਝਬਦੇ ਸਜਾ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਖੁਦਾਈ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਹ ਸਜਾ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਾ ਹਰੇਕ ਅਕਲਮੰਦ
ਆਪ ਖੰਡਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਨੂੰ ਫੜ
ਲੈਂਦੇ। ੪੬।

ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਾਹਰਗ ਵੱਢ ਦਿੰਦੇ। ੪੭।

ਸੋ ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ
ਇਸ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਨਾ ਬਚਾ ਸਕਦਾ। ੪੮।

ਅਤੇ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਡਰਣ ਵਾਲਿਆਂ
ਲਈ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ੪੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ
ਵਿਚ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ
ਹਨ। ੫੦।

ਅਤੇ (ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ
ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਪੈਦਾ
ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫੧।

ਇਸ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਅਟੱਲ ਹੈ। ੫੨।

ਸੋ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਰਣਨ
ਕਰ। ੫੩। (ਰਕੂਅ ੨)

زَاخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ③

ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ④

فَمَا مِنْكُمْ مِّنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَاجِزِينَ ⑤

وَإِنَّهُ لَتَنُذِرَةٌ لِّلْمُتَّقِينَ ⑥

وَإِنَّا لَنَعْلَمُ أَنَّ مِنْكُمْ مُّكَذِّبِينَ ⑦

وَإِنَّهُ لَحَسْرَةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ ⑧

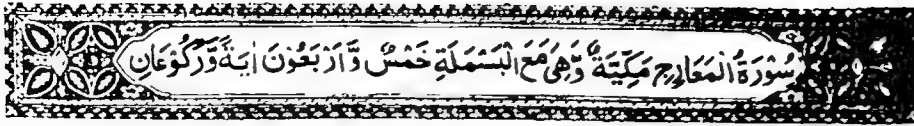
وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ ⑨

﴿٥٣﴾

فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ ⑩

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਅਜਿਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਵੀਚਾਰ-ਹਰਚਾ ਵਿਚ ਇਉਂ ਹੀ ਨਾ ਹੁੰਦੇ।

(੨੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮਆਰਜ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੪੫ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੇ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਇਕ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਬਾਰੇ ਇਹ
ਪੁਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਹੈ (ਕਿ ਉਹ ਦਿਨ ਕਦ ਆਏਗਾ,
ਜਦ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਕਸ਼ਟ
ਆਏਗਾ)। ੨।

سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ ②

(ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ
ਬਚਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। (ਸੋ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਪੁਸ਼ਨ
ਬੇਅਰਥ ਹੈ)। ੩।

لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ ③

ਇਹ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਵਾਲੇ ਅੱਲਾਹ
ਵੱਲੋਂ ਆਏਗਾ। ੪।

فَإِنَّ اللَّهَ ذُو الْمَعَارِجِ ④

ਸਾਧਾਰਨ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਲਿਆਉਣ
ਵਾਲੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਅੱਲਾਹ ਵਲ ਇਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ
ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ^੨
ਜਿੰਨਾ ਹੈ। ੫।

تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ
مُقَدَّارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ ⑤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਦਰਜਾ ਬਦਰਜਾ ਉੱਨਤੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ।

^੨ਕਈ ਹਿਸਾਬਦਾਨਾਂ ਨੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੇਖੇ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਹੈ। ਇਹੋ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਨੁਮਾਨ ਠੀਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ ਜਗ ਦੀ ਉਮਰ ਦੱਸੀ ਗਈ ਹੈ। ਕਈ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤੇ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤਿਆਂ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਆਦਮ” ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਕ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਉਮਰ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਨੁਮਾਨ ਅੱਡ ਅੱਡ ਲੇਖੇ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਹ ਮਤਿਭੇਦ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। “ਆਦਮ” ਦੀ ਖੋਸ਼ ਤੋਂ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦੀ ਮੁੱਦਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਇਹ ਕੋਈ ਮਤਿਭੇਦ ਨਹੀਂ।

ਸੋ ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬਰ ਕਰ ।੬।

فَاصْبِرْ صَبْرًا جَبِيلًا ⑥

ਏਹ ਲੋਕ ਉਸ (ਦਿਨ) ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਸਮਝਦੇ
ਹਨ ।੭।

إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا ⑦

ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਲਾਗੇ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ।੮।

وَنَرَاهُ قَرِيبًا ⑧

ਉਸ ਦਿਨ ਅਕਾਸ਼ ਪਿਘਲੇ ਹੋਏ ਤਾਂਬੇ ਸਮਾਨ ਹੋ
ਜਾਏਗਾ, (ਅਰਥਾਤ ਗਰਮੀ ਵਧ ਜਾਏਗੀ) ।੯।

يَوْمَ كَاوُنُ السَّمَاءِ كَالْهَهِل ⑨

ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਪਿੱਛੇ ਹੋਈ ਉੱਨਾਂ ਵਾਂਗ ਹੋ
ਜਾਣਗੇ ।੧੦।

وَكَاوُنُ الْجِبَالِ كَالْعِهْنِ ⑩

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਕੋਈ ਮਿੱਤਰ ਕਿਸੇ ਮਿੱਤਰ ਬਾਰੇ
ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ।੧੧।

وَلَا يَسْأَلُ حِمِيمٌ حَمِيْمًا ⑪

ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਹਾਲ ਉਸ
ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ । ਉਸ ਦਿਨ
ਅਪਰਾਧੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਕਿ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ।੧੨।

يُبْصِرُ وَهُمْ يُوَدُّ الْغَرِيْمُ لَوْ يَفْتَدِي مِنْ عَذَابٍ

يَوْمَئِذٍ بِبَنِيهِ ⑫

ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ।੧੩।

وَصَاحِبَتِهِ وَأَخِيهِ ⑬

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਸ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ—ਜਿਸ
ਦੀ ਓਹ ਓਹ ਲਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ।੧੩।

وَفَصِيلَتِهِ الَّتِي تُؤْوِيهِ ⑭

ਅਤੇ ਜਗ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ
ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਏ ।੧੪।

وَمَنْ فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ يُنْجِيهِ ⑮

ਸੁਣੋ ! ਇਸ ਕਸ਼ਟ—ਜਿਸ ਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਬਰ
ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ—ਭੜਕਦਾ ਕਸ਼ਟ ਹੈ ।੧੫।

كَلَّا إِنَّهَا لَأُظْلَمُ ⑯

ਸਿਰ ਤਕ ਦੇ ਚਮੜਿਆਂ ਨੂੰ ਉਧੇੜ ਦੇਣ ਵਾਲਾ
ਕਸ਼ਟ ਹੈ ।੧੬।

نَزَاةً لِّلْشَّوْى ⑰

*ਅਰਥਾਤ—ਅਜੇਹੀਆਂ ਕਾਦਾਂ ਨਿਕਲ ਆਉਣਗੀਆਂ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਐਟਮ ਬੰਬ ਤੇ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਬੰਬ ਆਦਿ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਿਗਣ ਨਾਲ ਪਹਾੜਾਂ ਜਿਹੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਰੂ ਦੇ ਝੁੰਬਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਡ ਜਾਏਗੀ ।

ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਤੋਂ ਨੱਸਣਾ ਚਾਹੇਗਾ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਏਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਲ ਸੱਦੇਗਾ। ੧੮।

تَدْعُو مَنْ أَدْبَرَ وَتَوَلَّى ①

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ, ਜੋ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਧਨ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੯।

وَجَمَعَ كَاوَعَى ②

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਿਚ ਬੇਸਬਰੀ ਹੈ। ੨੦।

إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا ③

ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਘਬਰਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨੧।

إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا ④

ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਰੇ)। ੨੨।

وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا ⑤

ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ। ੨੩।

إِلَّا الْمُسْلِمِينَ ⑥

ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੨੪।

الَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ ⑦

ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧਨ ਵਿਚ ਇਕ ਨੀਅਤ ਹਿੱਸਾ ਗ਼ਰੀਬ ਮੰਗਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ੨੫।

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مِّمَّا لَعَلُّوا ⑧

ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮੰਗ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ; ੨੬।

لِسَائِلٍ وَالْخَرُوفِ ⑨

ਅਤੇ ਜੋ ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੨੭।

وَالَّذِينَ يُصَدِّقُونَ بِيَوْمِ الدِّينِ ⑩

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਹਨ। ੨੮।

وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ عَذَابٍ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ⑪

^੧ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਆਦਿ ਜਾਂ ਅਣਖੀਲੇ ਗ਼ਰੀਬ।

(ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਜ਼ਰ ਨਾਲ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ੨੯।

ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਇੰਦਰਿਆ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩੦।

ਛੁੱਟ ਆਪਣੀਆਂ ਪਤਨੀਆਂ ਜਾਂ ਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਸਿਰ ਕੋਈ ਦੋਸ ਨਹੀਂ। ੩੧।

ਪਰ ਜੋ ਲੋਕ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ੩੨।

(ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਲੋਕ ਵੀ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਹਨ), ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਮਾਨਤਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਣ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩੩।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਤੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। (ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਬੁਠੀ ਗਵਾਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ)। ੩੪।

ਅਤੇ ਓਹ ਲੋਕ ਵੀ ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਮਾਜ਼ਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੩੫।

ਓਹ ਵੱਡੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਜਾਣਗੇ। ੩੬। (ਰਕੂਅ ੧)

ਜੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਵਲ ਕਰੋਧ ਨਾਲ ਸਿਰ ਚੁੱਕੀ ਨੱਸੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ?। ੩੭।

ਸੱਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ ਤੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸਿਓਂ ਵੀ। ਟੋਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣ ਕੇ। ੩੮।

إِنَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَا مُنُّوا ۝

وَالَّذِينَ هُمْ يُقْرَوْنَ لَهُمْ حِفْظُونَ ۝

إِلَّا عَلَىٰ أَرْوَاحِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْبَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ

غَيْرُ مُلْزَمِينَ ۝

مَنْ ابْتِغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعُدُونَ ۝

وَالَّذِينَ هُمْ لَا مُنْتَهِيٍّ وَعَهْدُهُمْ رُعُونَ ۝

وَالَّذِينَ هُمْ يَشْهَدُ بِهِمْ قَائِمُونَ ۝

وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ۝

أُولَٰئِكَ فِي جَنَّتٍ مُّكْرَمُونَ ۝

فَبَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا إِبْرَئِيلَكَ مُهْطِعِينَ ۝

عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ ۝

ਕੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਮਿਲੇ ? (ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਰਲੋਕ ਦਾ) ।੩੯।

ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ।੪੦।

ਸੋ ਮੈਂ (ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਉਤਾਰਣ ਵਾਲੇ) ਲਹਿੰਦੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਮਰਥ ਹਾਂ ।੪੧।

ਕਿ ਇਸ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਜਾਤੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਈਏ, ਅਰਥਾਤ ਜਾਨੂੰ ਇਸ ਇਰਾਦੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੋਕ ਸਕਦਾ ।੪੨।

ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਦੇ ਕਿ ਇਹ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ, ਅਰਥਾਤ ਹਾਸ਼ੇ-ਮਖੋਲ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹਿਣ; ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲੈਣ ਜਿਸ ਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।੪੩।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਓਹ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਕੇ ਕੱਢੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਨੱਸ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਾਣੋ ਕਿ ਖਾਸ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਵਲ ਨੱਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।੪੪।

أَيُّطَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ أَن يُدْخَلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ ۝

كَلَّا إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِّمَّا يَعْلَمُونَ ۝

نَلَّا أَقْسَمُ بِرَبِّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ إِنَّا لَقَدِرُونَ ۝

عَلَىٰ أَن تَبْدِلَ خَيْرًا مِّنْهُمْ وَمَا نَحْنُ بِمَبْهُوثِينَ ۝

فَذَرُهُمْ يُخَوِّمُوا وَيَعْلَبُوكَ حَتَّىٰ يُلَاقُوا يَوْمَهُمُ الَّذِي يُوْعَدُونَ ۝

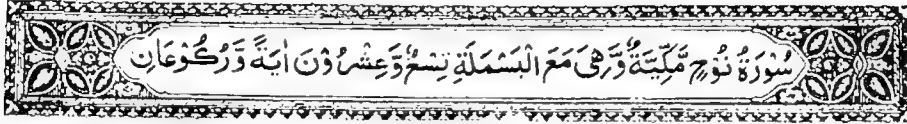
يَوْمَ يُخْرِجُونَ مِنَ الْأَجْدَاثِ سَرَائِدًا كَانَتْهُمْ إِلَىٰ نَصْبٍ يُوفِضُونَ ۝

‘ਇਸ ਥਾਂ ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਭਾਵ ਲਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਦ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਆਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਡਰ ਨਾਲ ਇਕ ਨਵੀਂ ਜਾਗਰਤਾ ਆ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਓਹ ਆਪਣੀਆਂ ਕਸ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਰਿਹਨ ਚੱਕਰ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਹਾ ਕਿ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਮਗਰੋਂ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹੇ ਤੇਜ਼ ਚਿੰਨ੍ਹ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਉਂ ਭਾਸ਼ੇਗਾ ਕਿ ਜਾਣੋ ਓਹ ਵੱਡੇ ਸਾਨਦਾਰ ਥੰਮ੍ਹਾਂ ਵਲ ਨੱਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਓਹ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਲੀਡਰਾਂ ਵਲ ਦੌੜ ਕੇ ਆਉਣਗੇ । ਸੋ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਸਮੇਂ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਸੁਹੇਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਥੇ ਔਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਬੂਟੇ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਥੋਠੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ “ਅਬੂਸੁਵੀਆਨ” ਦੇ ਘਰ ਚਲਾ ਜਾਏਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਨਾਹ—

ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਲੱਜਿਆ ਨਾਲ ਹੋਠਾਂ
ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀਣਤਾ ਵਰ੍ਹ
ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਉਹ ਦਿਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ
ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ੪੫।

(ਰਕੂਅ ੨)

خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهُفُهُمْ ذَلِكُمْ ذَلِكِ الْيَوْمِ
الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٤٥﴾

(੭੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨੂਹ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੨੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਅਸੀਂ "ਨੂਹ" ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਇਹ ਕਹਿ
ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਕਿ ਜਦ ਕਿ ਓਹਨਾਂ
ਉੱਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ। ੨।

إِنَّا أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَى قَوْمِهِ أَنْ أَنْذِرْ قَوْمَكَ مِنْ
قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ②

ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰ ਕੇ) ਇਹ
ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ
ਇਕ ਸਪਸ਼ਟ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਹੋ ਕੇ
ਆਇਆ ਹਾਂ। ੩।

قَالَ يَقَوْمِ إِنِّي لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ③

←ਅਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ "ਬਿਲਾਲ" ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ, ਤਾਂ ਲੋਕ ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਲ ਨੱਸੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਬੂਹੇ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਣ ਤੇ ਕਈ "ਅਬੂਸੁਫ਼ੀਆਨ" ਦੇ ਘਰ ਵਲ ਨੱਸੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉੱਥੇ ਪਨਾਹ ਲੈ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ "ਬਿਲਾਲ" ਦੇ ਝੰਡੇ ਵਲ ਨੱਸੇ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਹੇਠ ਖੜੇ ਕੇ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ। ਚੂੰਕਿ "ਕਾਬੇ" ਨੂੰ ਵੀ ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ; ਇਸ ਲਈ ਓਹ ਸੁਦਾਈਆਂ ਵਾਂਗ "ਕਾਬੇ" ਵਲ ਵੀ ਨੱਸੇ ਗਏ ਸਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣਾ ਆਪ ਬਚਾ ਸਕਣ।

(ਅਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ) ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਹੀ ਡਰਦੇ ਰਹੋ, ਅਰਥਾਤ ਮੇਰੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ੮।

ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਪ ਬਖਸ਼ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਢਿਲ ਦੇਵੇਗਾ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਜੋ ਮੁੱਦਤ ਕਿਸੇ ਜਾਤੀ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਵਾਸਤੇ ਨੀਅਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ੧੫।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ (ਅੱਲਾਹ ਅੱਗੇ) ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ! ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੬।

ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਦੂਰ ਨੱਸਣ ਲਗ ਪਏ ਸਨ। ੭।

ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣ, ਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲੈ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਆਪਣੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਪੜੇ (ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ) ਲਪੇਟ ਲਏ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰ ਉੱਤੇ ਜੋਰ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਵੱਡਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੮।

ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ, (ਅਰਥਾਤ ਵਖਿਆਨ ਨਾਲ) ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੯।

ਫੇਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਲੁਕ ਕੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੦।

اِنَّ اَعْبُدُ وَاللهَ وَاتَّقُوهُ وَاَطِيعُوْنَ ۝

يَغْفِرْ لَكُمْ مِّنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُخْرِجْكُمْ اِلَىٰ اَجَلٍ مُّسَمًّى اِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ اِذَا جَآءَ لَا يُؤَخَّرُ لَوْ كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ ۝

قَالَ رَبِّ اِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًا ۝

فَلَمْ يَزِدْهُمْ دُعَاۤىِّىۡ اِلَّا فِرَارًا ۝

وَ اِنِّي كُلَّمَا دَعَوْتُهُمْ لِتَغْفِرَ لَهُمْ جَعَلُوْا اَصَآءَ بَعْضُهُمْ فِىۡ اٰذَانِ بَعْضٍ وَاسْتَعْصَمُوْا بِآيٰتِهِمْ وَاَصْرُوْا وَاَسْتَكْبَرُوْا ۝

اَسْتَكْبَرُوْا ۝

ثُمَّ اِنِّي دَعَوْتُهُمْ جَهَرًا ۝

ثُمَّ اِنِّي اَعْلَنْتُ لَهُمْ وَاَسْرَرْتُ لَهُمْ اِسْرَارًا ۝

ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ (ਵੀ) ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ
ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਅੱਗੇ ਪਸਚਾ-
ਤਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਹੈ। ੧੧੧।

ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰੋਗੇ, ਤਾਂ ਓਹ ਵਰ੍ਹਨ ਵਾਲੇ
ਬੱਦਲ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਭੇਜੇਗਾ। ੧੧੨।

ਅਰਥਾਤ ਧਨ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਤੇ ਸੰਤਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ
ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ
ਬਾਗ਼ ਉਗਾਏਗਾ ਤੇ ਦਰਖਾ ਵਗਾਏਗਾ। ੧੧੩।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ
ਯੁਕਤੀਆਂ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ? ੧੧੪।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਉੱਨਤ ਹੋਣ ਦੀ
ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ੧੧੫।

ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਿਵੇਂ
ਸਭ ਅਕਾਸ਼ ਸਾਜੇ ਹਨ, ਜੋ (ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ) ਇਕ
ਦੂਜੇ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ। ੧੧੬।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ (ਅਕਾਸ਼ਾਂ) ਵਿਚ
ਚਾਨਣੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣਾਇਆ ਹੈ^੧ ਤੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ
ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੀਵੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਜਿਆ
ਹੈ। ੧੧੭।

ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿਚ)
ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਆਰਿਆ
ਹੈ। ੧੧੮।

ਫੇਰ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਰਤਾ ਕੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਏਗਾ
ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਕੱਢਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੧੧੯।

فَقُلْتُ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا ۝

يُرْسِلِ السَّيَّءَ عَلَيْكُمْ مَقْدَرًا رَاضٍ ۝

وَيُؤْتِكُمْ بِأَمْوَالٍ وَبَيِّنِينَ وَيَجْعَلْ لَكُمْ
جَنَّتٍ وَيَجْعَلْ لَكُمْ أَنْهَارًا ۝

مَا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا ۝

وَقَدْ خَلَقَكُمْ أَطْوَارًا ۝

أَلَمْ تَرَوْا كَيْفَ خَلَقَ اللَّهُ سَبْعَ سَمَوَاتٍ
طَبَقًا ۝

وَجَعَلَ الْقَمَرَ فِيهِنَّ نُورًا وَجَعَلَ
الشَّمْسَ سِرَاجًا ۝

وَاللَّهُ أَنْبَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَأًا ۝

ثُمَّ يُعِيدُكُمْ فِيهَا وَيُخْرِجُكُمْ إِخْرَاجًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇਕ ਪ੍ਰਭ ਦੀ ਹੋਂਦ ਪਰਗਟ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ।

^੨ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੰਨ ਨੂੰ “ਜ਼ਨੂਰ” ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਚਾਨਣੀ ਵਾਲਾ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਧਰਿਆਂ ਬਣਾਇਆ
ਹੈ । ੨੦।

وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطَاتٍ ۝

ਤਾਂ ਜੁ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰਸਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚਲ
ਸਕੋ । ੨੧। (ਰਕੂਅ ੧)

۞

لِتَسْلِكُوا فِيهَا سُبُلًا بِحَبَابٍ ۝

ਫੇਰ “ਨੂਹ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਅਵੱਗਿਆ
ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ (ਮੇਰੀ ਥਾਂ) ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲਗ ਬਣ
ਗਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਧਨ ਤੇ ਸੰਤਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਆਤਮਕ
ਘਾਟੇ ਵਿਚ ਵਧਾਉਂਦਾ ਹੈ । ੨੨।

قَالَ نُوحٌ رَبِّ إِنَّهُمْ عَصَوْنِي وَأَتَّبِعُوا مَنْ لَّمْ
يَزِدَّهُمْ مُّالَهُ وَوَلَدَهُ إِلَّا خَسَارًا ۝

ਅਤੇ (ਮੇਰੇ ਵਿਰੁਧ) ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ
ਗੱਦਾਂ ਗੁੰਦੀਆਂ ਹਨ । ੨੩।

وَمَكَرُوا مَكْرًا كَبِيرًا ۝

(ਅਰਥਾਤ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ-ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ
ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ
ਨਾ ਕਰਨਾ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ “ਵੱਦ” ਦਾ ਤਿਆਗ
ਕਰਨਾ ਤੇ ਨਾ “ਸਵਾਅ” ਦਾ ਅਤੇ ਨਾ “ਯਗੂਸ”
ਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ “ਯਊਕ” ਤੇ “ਨਸਰ” ਦਾ । ੨੪।

وَقَالُوا لَا تَدْرِكُنَا إِلَهُكُمْ وَلَا تَدْرِكُنَا وَدٌّ وَلَا
سُوءَاءٌ وَلَا يَغُوثٌ وَيَعُوقٌ وَنَسْرًا ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ
ਪਾਇਆ ਹੈ । (ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ !) ਜਾਲਮਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ
ਨਿਹਫਲਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਵਧਾਉਣਾ । ੨੫।

وَقَدْ أَصَلُّوا كَثِيرًا وَلَا تَزِدِ الظَّالِمِينَ إِلَّا
ضَلَالًا ۝

ਓਹ ਆਪਣੇ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਗਰਬ ਹੋ ਗਏ ਸਨ,
ਅਰਥਾਤ ਨਰਕ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ
ਅੱਲਾਹ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ
ਬਣਿਆ ਸੀ । ੨੬।

وَمَنَّا خَطِيئَتِهِمْ أُغْرِقُوا فَأُدْخِلُونَا آدَامَ فَلَمْ يَجِدُوا
لَهُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْصَارًا ۝

‘ਓਹਨਾਂ ਹੀ ਨਾਵਾਂ ਉੱਤੇ “ਮੱਕੋ” ਤੇ “ਤਾਇਫ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਮੂਰਤੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ । ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ
ਨਾਂ ਤਾਰਿਆਂ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗ੍ਰਹਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਹਨ । ਈਸਾਈ ਵਿਦਵਾਨ ਆਪਣੀ ਮੂਰਖਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਹਰਬਤ “ਸੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ “ਮੱਕੋ” ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਨੂੰ “ਨੂਹ” ਦੀ ਜਾਤੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ
ਭਰਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਨਕਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ । ਮੂਰਤੀਆਂ ਵੀ ਭਰਮ ਦਾ ਹੀ ਸਿੱਟਾ ਹਨ । “ਮੱਕੋ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ
ਨੇ ਇਹ ਨਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰੱਖੇ ਸਨ ।

ਅਤੇ "ਨੂਹ" ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ
ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਦੇਸ ਵਿਚ
ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਘਰ ਬਾਕੀ ਨਾ
ਰਹੇ^੧ । ੨੭।

ਜੇ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੱਦਾਂ ਹੀ^੨ ਛੱਡ ਦੇਵੇਂਗਾ, ਤਾਂ ਇਹ
ਤੇਰੇ ਦੂਜਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਰਾਹੇ ਪਾਉਣਗੇ ਤੇ
ਓਹ ਮਨਮੁਖ^੩ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ
ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਦੇਣਗੇ । ੨੮।

ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ! ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ
ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਹਰੇਕ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਜੋ ਮੇਰੇ ਘਰ
ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਬਖਸ਼ ਲੈ,
ਅਰਥਾਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ
ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ ਇਹ ਹੋਵੇ ਕਿ ਜ਼ਾਲਮ
ਕੇਵਲ ਤਬਾਹੀ ਵਿਚ ਹੀ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨ । (ਓਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ।) । ੨੯। (ਰਕੂਅ ੨)

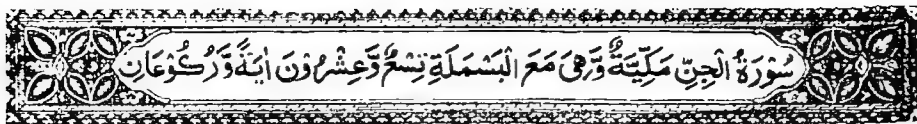
وَقَالَ نُوحٌ رَبِّ لَا تَذَرْنِي عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ
دَيًّا ۝

إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يُضِلُّوا عِبَادَكَ وَلَا يَلِدُوا إِلَّا
فَاجِرًا كَفَّارًا ۝

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِي
مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَلَا تَزِدِ
الظَّالِمِينَ إِلَّا تَبَارًا ۝

^੧ਇਹ ਸ਼ਰਾਪ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿ ਸਾਰੇ ਇਨਕਾਰੀ ਮਾਰੇ ਜਾਣ; ਸਗੋਂ ਅਸੀਸ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜਾਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ਤੇ ਕੋਈ
ਇਨਕਾਰੀ ਬਾਕੀ ਨਾ ਰਹੇ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਏਹ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉੱਤੇ ਹੀ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀ ਬਣਾਉਣਗੇ ਅਤੇ ਜੇ ਬਾਲਕ
ਜਨਮੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣਾ ਮੁਕਰਿਕਾਨਾ ਧਰਮ ਹੀ ਸਿਖਾਉਣਗੇ । ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬਾਲਕ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਇਨਕਾਰ ਲੈ
ਕੇ ਆਏਗਾ । ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਰਮੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ ।

(੭੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਜਿਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸੱਤ ੨੯ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਆਤ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਤੂੰ ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ
ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ
ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਤੇ (ਜਦ
ਓਹ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਵਲ ਪਰਤ ਕੇ ਗਏ ਸਨ, ਤਾਂ)
ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਕ
ਅਜੀਬ ਕੁਰਾਨ ਸੁਣਿਆ ਹੈ। ੨।

قُلْ أُمِرْتُ إِلَىٰ أَنَّهُ اسْمَعَنَّ كَلِمًا مِّنَ الْجِنِّ
فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا ②

ਉਹ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ
ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਤੇ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਹੈ,
ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਦਿਆਂਗੇ। ੩।

يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ
بِرَبِّنَا أَحَدًا ③

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਕ ਥਾਂ ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆਉਣਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਕੁਝ ਜਿਨਾਂ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਇੱਥੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਿਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਕੁਰਾਨ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਇਹ ਘਟਨਾ ਹੋਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਹੋਰ ਹੈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੇ ਜਿਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਵੇਖੋ ਸੂਰਤ ਅਹਿਕਾਫ਼ ਆਇਤ ੨੨ ਤੇ ਸਥਾ ਆਇਤ ੧੨।

ਸੂਰਤ ਅਹਿਕਾਫ਼ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਹਦੀਸ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ ਓਹ ਜਿਨਾਂ ਕੁਝ ਯਹੂਦੀ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਜਿਨਾਂ ਦਾ ਭਾਵ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਕੁਝ ਯਹੂਦੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਸੀ ਤੇ ਓਹ ਸੁਣਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਲੁਕ ਛਿਪ ਕੇ ਹੀ ਸੁਣ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ।

ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਉਸ
ਦੀ ਨਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਪਤਨੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ
ਸੰਤਾਨ ਹੈ। ੪।

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ
ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਮੁਰਖ ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਅਯੋਗ ਗੱਲਾਂ
ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ੫।

ਅਤੇ ਸਾਡਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਜਿੰਨ
ਅੱਲਾਹ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਬੁਠ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ। ੬।

ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਜਿੰਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸੋ
ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ (ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ
ਜਿੰਨਾਂ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਣ ਤੇ) ਜਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਅਭਿਮਾਨ
ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੭।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਓਹ (ਯਹੂਦੀ) ਵੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ
ਹੁਣ ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਬੀ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ
ਭੇਜੇਗਾ। ੮।

وَأَنَّهُ تَعَالَى جَدُّ رَبِّنَا مَا اتَّخَذَ صَاحِبَةً
وَلَا وَلَدًا ۝

وَأَنَّهُ كَانَ يَفُولُ سَفِيهُنَا عَلَىٰ أَشْوَ
شَطَطًا ۝

وَأَنَّا كُنَّا نَكْنَىٰ أَنْ كُنَّا نَقُولُ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَىٰ اللَّهِ
كَذِبًا ۝

وَأَنَّهُ كَانَ رِجَالٌ مِنَ الْإِنْسِ يَعُوذُونَ بِرِجَالٍ
مِّنَ الْجِنِّ يَزَادُهُمْ رَمَقًا ۝

وَأَنَّهُمْ طَتَّرُوا كَمَا كُنْتُمْ أَنْ كُنْتُمْ يَبْعَثُ
اللَّهُ أَحَدًا ۝

1 ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਦੀਸਾਈਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਸਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਧਾਰਿਆ ਹੈ,
ਦੀਸਾਈਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੀਸਾਈਆਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਸਮੇਂ ਕਈ ਯਹੂਦੀ ਵੀ ਦੀਸਾਈਆਂ ਦੇ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਗਏ ਸਨ।

2 ਅਸੀਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਜਿੰਨ ਯਹੂਦੀ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਹੱਤਾ ਇਬਾ ਹਾਲਾਕਾ ਕੁਲਤੁਮ ਲੋਯਬਅਸੱਲਾਹੁ ਮਿੰਬਾਦਹੀ ਰਸੂਲਾ” (ਸੂਰਤ ਮੇਮਨ, ਆਇਤ ੩੫)

ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਯੂਸਫ” ਦਾ ਦੇਹਾਂਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਕੋਈ ਰਸੂਲ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ।
ਇਸ ਬਾ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਅੱਲਾਹ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਵੀ ਨਬੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ “ਖਾਤਮਨਬੀਯੀਨ” ਪਰਗਟ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਸ ਆਇਤ ਤੇ ਠੰਡੇ ਦਿਲ ਨਾਲ
ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣਾ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਸੀ, (ਅਰਥਾਤ ਅਰਸੀ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ), ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਅੱਗ ਦੇ ਅੰਗਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ੯।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ (ਅਰਸੀ ਗੱਲਾਂ) ਸੁਣਨ ਲਈ (ਪਹਿਲਾਂ) ਬੈਠਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਅਰਸੀ ਗੱਲਾਂ) ਸੁਣਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਘਾਤ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ^੨। ੧੦।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਸ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਰਾਹੀਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕਿਸੇ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੧।

ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਭਲੇ ਲੋਕ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵੀ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮਾਰਗਾਂ ਤੇ ਚਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ੧੨।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਮਾਤਲੋਕ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ ਨਾਕਾਮ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਹੀ ਅਸੀਂ ਨੱਸ ਭਜ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧੀਨ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ੧੩।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਜਦ ਸੁਮਾਰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ

وَأَنَّا لَمَسْنَا السَّمَاءَ فَوَجدْنَا فِيهَا مُلْبِثَ حَرَسًا
شَدِيدًا وَشُهُبًا ①

وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّيِّحِ ②
الآنَ يَجِدُ لَهُ شُهَابًا رَصَدًا ③

وَأَنَّا لَا تَدْرِي أَشَرُّ أُرِيدَ بِمَنْ فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ
بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا ④

وَأَنَّا مِنَّا الصَّالِحُونَ وَمِنَّا دُونَ ذَلِكَ كُنَّا طَرَائِقَ
بِدْدًا ⑤

وَأَنَّا كُنَّا أَنْ لَوْ نَعِزُّ اللَّهَ فِي الْأَرْضِ وَلَوْ نَعِزُّهُ
هَرَبًا ⑥

وَأَنَّا لِنَسِيعَنَّ الْهُدَى أَمَّا يَبُذُّ فَمَنْ يُؤْمِنُ

^੨ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸਲਾਮ ਵਿਚ ਗਲਤ ਗੱਲਾਂ ਮਿਲਾਉਣਾ ਚਾਹੇਗਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਕਤ ਸਿੱਧਾਂਤ ਆਦਿ, ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰਾਣੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਘਾਟੇ ਜਾਂ ਚੁਲਮ
ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਿਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ੧੪।

بَرِيَّةٍ فَلَا يَخَافُ بَخْسًا وَلَا رَهَقًا ۝

ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ
ਜ਼ਾਲਮ ਵੀ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਆਗਿਆਕਾਰੀ
ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ। ੧੫।

وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمُونَ أَوْ مِنَ الْقَاسِطُونَ كَمَنْ أَسْلَمَ
كَأُولَئِكَ تَحَرَّوْا رَشْدًا ۝

ਅਤੇ ਜੇਹੜੇ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀ
ਨਰਕੀ ਦਾ ਬਾਲਣ ਬਣਦੇ ਹਨ। ੧੬।

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا ۝

ਅਤੇ (ਹੇ ਨਬੀ ! ਮੈਂ) ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ
ਕਿ ਜੇ ਦੇਹ ("ਮੌਕੇ" ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ) ਲੋਕ ਸਾਡੇ ਦੱਸੇ
ਹੋਏ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਦੇਹਨਾਂ
ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹਾ ਫੁਲ੍ਹਾ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਂਦੇ। ੧੭।

وَأَنْ لَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقِيَهُمْ مَاءً
غَدَقًا ۝

ਤਾਂ, ਜੇ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦੇ
ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੌੜਦਾ ਹੈ, ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ)
ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ,
ਜੋ ਵਧਦਾ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ (ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਹੋ
ਰਾਹ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ)। ੧੮।

لَقَدْ فَتَنَّا فِيهِ وَمَنْ يُعْرِضْ عَنْ ذِكْرِ رَبِّهِ يَسْكُكْهُ
مَذَابًا صَعَدًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਸੀਤਾਂ
ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਹੀ ਮਲਕੀਅਤ ਕਰਾਰ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ। ਸੋ ਹੇ ਲੋਕ ! ਤੁਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ
ਉਸ ਤੋਂ (ਅੱਲਾਹ) ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ
ਪੂਜਾ ਨਾ ਕਰੋ। ੧੯।

وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ
اللَّهِ أَحَدًا ۝

ਅਤੇ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਅੱਲਾਹ
ਦਾ ਬੰਦਾ, (ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ)
ਉਸ ਵਲ ਸੱਦਾ ਦੇਣ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ

وَأَنَّهُ لَبَّى قَامِعًا عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ

ਦੇਹ "ਮੱਕੋ" ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਉਸ ਤੇ ਝਪਟੇ ਮਾਰ ਮਾਰ
ਆ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ।੨੦। (ਰਕੂਅ ੧)

ع

عَلَيْهِ يَدْعُونَ

ਤੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ
ਹਾਂ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ (ਵੀ) ਉਸ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ
ਦਿੰਦਾ ।੨੧।

قُلْ إِنِّي أَدْعُو رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِهِ أَحَدًا ۝

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ
ਦਾ ਹਾਣ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਜਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾਉਣ
ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।੨੨।

قُلْ إِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا ۝

(ਸਗੋਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ) ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਮੇਰੇ
ਉੱਤੇ ਕਬਰ ਉਤਾਰ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ
ਕਬਰ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਚਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਉਸ
ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਟਿਕਾਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਹੈ ।੨੩।

قُلْ إِنِّي لَنْ يُخَيِّرَنِي مِنَ اللَّهِ أَحَدٌ ۖ وَلَنْ أَجِدَ
مِنْ دُونِهِ مُلْتَحَدًا ۝

ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੀ
ਬਾਣੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ (ਲੋਕਾਂ ਤਕ)
ਪਹੁੰਚਾ ਦਿਆਂ । ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ
ਰਸੂਲ ਦੀ ਭੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਉਹ ਨਰਕ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ
ਤੱਕ ਰਹਿਣਗੇ ।੨੪।

إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَةً ۖ وَمَنْ
يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۝

ਹਾਂ, ਜਦ ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਬਰ ਨੂੰ ਵੇਖ
ਲੈਣਗੇ, ਤਾਂ ਜਾਣ ਲੈਣਗੇ ਕਿ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤੇ
ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਮੁਖ ਰੱਖ-
ਦਿਆਂ ਹੋਇਆ), ਸਹਾਇਕ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਹੜਾ
ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਿਹੜਾ
ਬੜਾ ਹੈ ? ।੨੫।

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ فَيَسْمَعُونَ مِمَّنْ
أَضَعَتْ نَارًا وَقَلُّ عَدَدًا ۝

ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਹੱਤ" ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਪਦਾਂ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਲਈ ਹੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਰਥ
ਕਰਨ ਲੋਗਿਆਂ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

*ਅਰਥਾਤ—ਛੇਸਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਦਿਨਕਾਰੀ
ਘਟ ਜਾਣਗੇ । ਜਿਹਾ ਕਿ ਸੱਚਮੁਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰੋਬਫ਼ੀਈ ਸੀ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਪੂਰੀ ਹੋਈ
ਸੀ । ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਜਦ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਇਹ ਸੂਰਤ "ਮੱਕੋ" ਉਤਰੀ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵੱਡੇ ਨਿਰਬਲ ਤੇ ਥੋੜੇ ਸਨ ।

ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ
ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਅਤ ਘੜੀ ਨੇੜੇ ਹੈ, ਜਾਂ
ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਨੀਅਤ
ਕਰੇਗਾ। ੨੬।

ਗੁਪਤ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਉਹੋ (ਅੱਲਾਹ)
ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ-ਗਿਆਨ ਤੇ ਕਿਸੇ
ਨੂੰ ਭਲਬਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ੨੭।

ਛੱਟ ਅਜਿਹੇ ਰਸੂਲ ਦੇ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਿ ਉਹ ਇਸ
ਕਾਰਜ ਲਈ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ^੧ ਅਤੇ ਉਸ
ਰਸੂਲ ਦੀ ਇਹ ਸ਼ਾਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਵੀ ਤੇ
ਖੱਬੇ ਵੀ ਰਖਵਾਲੇ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੨੮।

ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਜਾਣ ਲਵੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਰਸੂਲਾਂ^੨
ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ
ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪੁਚਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ
ਦੇ ਕੋਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੋਰਿਆ ਹੋਇਆ
ਹੈ ਤੇ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਗਿਣ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ
ਹੈ। ੨੯। (ਰਕੂਅ ੨)

ثُمَّ إِنَّ أَدْرِيَّ أَقْرَبُ مَا تُوعَدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ
رَبِّيَ آمَدًا ۝

عَلِمَ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ۝

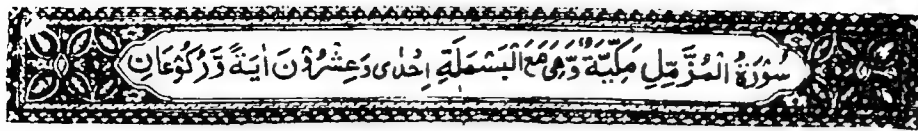
إِلَّا مَن ارْتَضَىٰ مِن رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِن بَيْنِ
يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ۝

لِيَعْلَمَ أَنَّ قَدْ بَلَغُوا رَسُولَنَا رَبَّهُمْ وَأَحَاطَ بِمَا
لَدَيْهِمْ وَأَخْطَأَ كُلَّ شَيْءٍ عَدَدًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਬਹੁਲਤਾ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਇੱਥੇ ਬਹੁਵਚਨ ਪਦ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਇ ਹਨ। ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਰਸੂਲ ਪਦ ਇਕਵਚਨ ਹੀ ਹੈ।

(੭੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਜ਼ੱਮਿਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾਂ ਸਣੇ ੨੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅੰਤ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਹੇ ਚਾਦਰ ਵਿਚ ਲਪੇਟੇ ਹੋਏ (ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ
ਦੇ ਉਡੀਕਵਾਨ)। ੨।

يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ

ਤੂੰ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਉੱਠ ਉੱਠ ਕੇ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰ,
ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਰਾਤ ਦਾ ਵਧੇਰੇ
ਹਿੱਸਾ ਬੰਦਗੀ ਵਿਚ ਬਿਤਾਇਆ ਕਰ। ੩।

فَمِ الْبَيْتِ إِلَّا قَلِيلًا

ਜਾਂ ਉਸ ਦਾ ਅੱਧ ਜਾਂ ਅੱਧ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘਟ
ਕਰਦੇ। ੪।

نُصْفَةً أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا

ਜਾਂ ਉਸ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਵਧਾ ਦੇ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ
ਸ਼ਰੀਫ ਸੁਰੀਲੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰ। ੫।

أَوْزِدْ عَلَيْكَ رَزَقَ الْقُرْآنِ تَنَزِيلًا

ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰ ਰਹੇ

إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا

ਕਈ ਰਾਤਾਂ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਰਾਤ ਦਾ ਕੋਵਲ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਹੀ ਅਰੰਭਤਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਜਾਗਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਹੁਕਮ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਦਿਨ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਰਾਤਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਨ, ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਜਾਗਿਆ ਕਰ ਕੇ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਸੁੱਤਾ ਕਰ ਅਤੇ ਜਦ ਲੰਮੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਰਾਤ ਦਾ ਵਧੇਰੇ ਹਿੱਸਾ ਜਾਗਿਆ ਕਰ ਤੇ ਥੋੜਾ ਹਿੱਸਾ ਸੁੱਤਾ ਕਰ ਅਤੇ ਜਦ ਜਗਰਾਤਾ ਕਰੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦਾ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਕਰੇ।

ਹਾਂ, ਜੋ (ਬਿਮੇਵਾਰੀ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ) ਵੱਡੀ
ਭਾਰੀ ਹੈ। ੧੬।

ਰਾਤ ਦਾ ਉੱਠਣਾ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪੈਰਾ ਹੋਣ
ਲਤਾੜਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕਾਮਯਾਬ ਸਾਧਨ ਹੈ ਅਤੇ
ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਬ ਬੋਲਣ ਦੀ ਵੀ
ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ੧੭।

ਤੇਨੂੰ ਦਿਨ ਢੱਲੇ ਚੋਖਾ ਰੁਝੇਵਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੮।

ਅਤੇ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਗੁਣ ਚਿਤਾਰਿਆ ਕਰ ਤੇ ਉਸੇ ਵਲ
ਹੀ ਮਨ ਲਾਵਿਆ ਕਰ। ੧੯।

ਉਹ ਪੂਰਬ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ
ਪੱਛਮ ਦਾ ਵੀ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ।
ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਇਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਉਸੇ
ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਕਾਰਜ-ਸਾਧਕ ਬਣਾਓ। ੧੦।

(ਤੇਰੇ ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਕ) ਜੋ ਕੁਝ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੂੰ
ਉਸ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰ ਅਤੇ ਭਲਮਣਸਾਉਪੁਣੇ ਨਾਲ
ਓਹਨਾਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਰਹ। ੧੧।

ਅਤੇ ਧਨਾਦ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੇ ਮੇਨੂੰ ਕੱਲਿਆਂ
ਛੱਡ ਦੇ, ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਲ ਦੇ ਦੇ
ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਛੇਤੀ ਤਬਾਹੀ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਕਰ।
(ਮੈਂ ਆਪ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਸ਼ਟ ਕਰ
ਦਿਆਂਗਾ)। ੧੨।

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَأَفْزَعُ قِيْلًا ①

إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا ②

وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبْتَئِلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا ③

رَبُّ الشَّرْقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ
ذِكْرًا ④

وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا
بَيْنًا ⑤

وَذُرْنِي وَبِالْبُكَدِّ بَيْنَ أُولِي النَّعْسَةِ وَتَعْلَمُ بَلَاءًا ⑥

‘ਅਰਥਾਤ—ਬੰਦਗੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਅਵਸਥਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਝੂਠ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

‘ਅਰਥਾਤ—ਅਸੀਂ’ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿੰਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਿਨ ਸਮੇਂ ਲੋਕ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਸਾਰਕ ਕੰਮ ਧੰਧੇ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਲੋਕ ਧਾਰਮਕ ਮਸਲੇ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ‘‘ਸਬਰਾ’’ ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਤਰਨਾ ਹੈ। ਸੋ ਦੂਰ ਤਕ ਤਰਨਾ ਦਾ ਪਦ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਿਆ ਪਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰਰਤ ‘‘ਮੁਹੰਮਦ’’ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਨ ਵਿਚ ਆਪ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜੁੱਟੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਹਰੇਕ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਸੱਖ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅੱਡ ਅੱਡ ਖੇਤੀਆਂ ਤੇ ਨਰਕ ਹਨ ।੧੩।

ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਭੋਜਨ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੰਘ ਵਿਚ ਫਸਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ ।੧੪।

ਜਿਸ ਦਿਨ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪਹਾੜ ਕੰਬਣਗੇ ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਅਜੇਹੇ ਟੀਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਫਿਸਲਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । (ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ) ।੧੫।

(ਹੇ ਲੋਕੋ !) ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਲ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰਸੂਲ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਵਲ ਰਸੂਲ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ।੧੬।

ਸੋ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਨੇ ਉਸ ਰਸੂਲ ਦੀ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਕਰਤਬ ਕਸ਼ਟ ਦੁਆਰਾ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ ।੧੭।

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਬੁੱਢਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਬਚ ਸਕਦੇ ਹੋ ? ।੧੮।

ਅਕਾਸ਼ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਨਾਲ ਟੱਟੇ ਟੱਟੇ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਦਾ ਬਚਨ ਹੈ, ਜੋ (ਸਮੇਂ ਸਿਰ) ਪੂਰਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗਾ ।੧੯।

ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ । ਸੋ ਜਿਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-ਹਾਰ ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ।੨੦। (ਰਕੂਅ ੧)

ਭੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਦੋ-ਤਿਹਾਈ ਰਾਤ ਤੋਂ ਕੁਝ ਘਟ ਨਿਮਾਸ਼ ਵਾਸਤੇ ਖੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ

إِن لَدَيْنَا أَنْكَالٌ وَجَحِيمٌ ۝

وَلَطَعَامًا غَلِيظًا وَغَدَا بِآبَائِنَا ۝

يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ

كَيْفِيًا مَهِيلًا ۝

إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ خَصَمًا

أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا ۝

فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخَذًا وَبِيلًا ۝

مَكِيفٌ تَشْفَوْنَ إِن كُفَرْتُمْ يَوْمًا يَعْبَثُ الْوَرْدَانُ

شِينًا ۝

بِالسَّمَاءِ مُنْفِطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا ۝

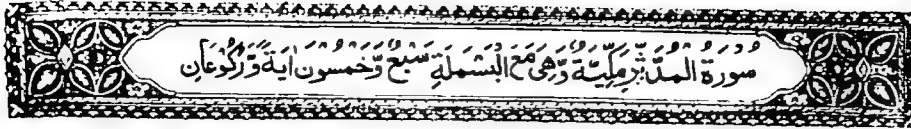
إِنَّ هَذِهِ تَذَكُّرٌ ۖ فَمَنْ شَاءَ اخْتِذْ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ۝

إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي

ਬਰਾਬਰ ਤੇ ਕਦੇ ਇਕ-ਤਿਹਾਈ ਦੇ ਬਰਾਬਰ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਕੁਝ ਸੰਗੀ-ਸਾਥੀ ਵੀ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਰਾਤ ਤੇ ਦਿਨ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਮਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿੱਚੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੰਠ ਹੋ ਸਕੇ, ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਰੋਗੀ ਵੀ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਵਣਜ-ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਵੀ ਹੋਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਕੁਝ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੁਧ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਨਿਕਲੇ ਹੋਣਗੇ। ਸੋ (ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹਦਬੰਦੀ ਦੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿੱਚੋਂ ਜਿੰਨਾ ਕੰਠ ਹੋ ਸਕੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੋ ਅਤੇ ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਧਨ ਦਾ ਇਕ ਚੰਗਾ ਹਿੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਅੱਡ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰੋ ਜੋ ਭਲਾਈ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਅੱਗੇ ਭੇਜੋਗੇ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਉਹ ਚੰਗੇ ਸਿੱਟੇ ਕਢਣ ਵਾਲਾ ਤੇ ਵਧੇਰੇ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ। ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਬਖਸ਼ਣਹਾਰ ਤੇ ਕਿਰਪਾ-ਨਿਧਾਨ ਹੈ। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੧)

وَنُصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِّنَ الَّذِينَ مَعَكَ
وَاللَّهُ يُعَدِّدُ الْآيَاتِ وَالنَّكَاحَاتِ لِمَنِ عِلْمُ أَن لَّنْ نُّخْصِرَهُ
فَتَأْبَ عَلَيْهِمْ فَاغْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ
عَلِمَ أَن سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضًا وَأَعْرُوفٌ يَضُرُّونَ
فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِن فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاغْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا
حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنفُسِكُمْ مِن خَيْرٍ نَحْدُوهُ
عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ وَأَعْظَمُ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا
اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢١﴾

﴿ ੨੧ 》

(੭੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਦੱਸਿਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੫੭ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹੇ ਬਰਸਾਤੀ ਕੋਟ ਪਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ^੧ ।੨।

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ②

ਖੜਾ ਹੋ ਜਾ ਤੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ
ਕਰ ।੩।

فَمَنْ نَذِرٌ ③

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਵਡਿ-
ਆਈ ਵਰਣਨ ਕਰ ।੪।

وَرَبَّكَ فَكَبِّرُ ④

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲਾਗੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ
ਕਰ ।੫।

وَنَبَاكَ فَطَهِّرُ ⑤

ਅਰਥਾਤ ਸ਼ਿਰਕ ਨੂੰ ਨਸਟ ਕਰ ਦੇ^੨ ।੬।

وَالْجَزَّاءَ فَاهْجُرُ ⑥

“ਮੁਦੱਸਿਰ” ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਥਲ ਓੜਨ ਵਾਲੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੋਸ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ— (੧) ਘੋੜੇ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਕਿ ਹੁਕਮ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਛਲਾਗ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਸੁਆਰ ਹੋ ਜਾਏ। (੨) ਕਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋਣ ਵਾਲਾ, ਪਰ “ਵਸਾਰ” ਉਸ ਬਸਤਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕੁਝਤੇ ਆਦਿ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਦੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਵਲ ਕੁਝਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਕੋਟ ਆਦਿ ਵੀ ਪਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਾਂ ਛੋਜ ਵਾਲੇ ਲੜਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਵਰਦੀ ਪਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਾਨ ਮੁਜਬ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ (੧) ਹੇ ਵਰਦੀ ਪਾ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ। (੨) ਘੋੜੇ ਕੋਲ ਖੜਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ। ਕਿ ਹੁਕਮ ਮਿਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਤੇ ਸੁਆਰ ਹੋ ਜਾਏ। ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਬਰਸਾਤੀ ਕੋਟ ਪਾ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

“ਹੁਜਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਸ਼ਿਰਕ ਹੈ ਤੇ “ਹਜਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਵੰਢ ਦੇਣਾ, ਨਸਟ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ “ਵਹੁਜਜਾ ਫਾਹਜੁਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਸ ਅਨੁਸਾਰ “ਸ਼ਿਰਕ ਨੂੰ ਨਸਟ ਕਰ ਦੇ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਸ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕੋਈ ਉਪਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ
ਕਰ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ ਵਧੇਰੇ
ਮਿਲੇਗਾ ।੭।

وَلَا تَمُنْ تَسْكُنُ ۖ

ਅਤੇ ਕਾਇਰਤਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਸਬਰ
ਕਰ ।੮।

وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۖ

ਅਤੇ ਜਦ ਨਰਸਿੰਘਾ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ।੯।

فَإِنْفِرْ فِي السَّائِرِ ۖ

ਤਾਂ ਉਹ ਦਿਨ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ।੧੦।

فَذَلِكَ يَوْمٌ مِّنْ يَّوْمٍ عَسِيرٍ ۖ

ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਸੋਖਾ ਨਹੀਂ
ਹੋਵੇਗਾ ।੧੧।

عَلَى الْكَافِرِينَ عَيْرٌ كَسِيرٍ ۖ

(ਹੋ ਰਸੂਲ !) ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ
ਬੇਸਹਾਇਕ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੱਲਿਆਂ ਹੀ ਛੱਡ
ਦੇ ।੧੨।

ذُرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا ۖ

ਅਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਧਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ
ਸੀ ।੧੩।

وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا ۖ

ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਸੰਤਾਨ ਵੀ ਜੋ ਹਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ
ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ।੧੪।

وَبَنِينَ شُهُودًا ۖ

ਅਰਥਾਤ ਮੈਂ ਉਸ ਲਈ ਉਨਤੀ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਸਾਧਨ
ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਸਨ ।੧੫।

وَمَهْدَتُ لَهُ نَهْيِدًا ۖ

‘ਬਿਗਲ ਚੂੰਕਿ ਦੋਸ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਅਲੰਕਾਰਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਬਿਗਲ ਦਾ ਵਰਣਨ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਣਗੇ, ਪਰ ਵੱਡੇ ਵੀ ਇਹ ਇਕ ਇਨਕਾਰੀਆਂ
ਲਈ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇਗਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਏਹ ਦਾਅਵੇ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਿੱਤਾਂਗੇ ਤੇ ਹਜਰਤ ‘ਮੁਹੰਮਦ’
ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਨਾਤਜਰਬੇਕਾਰ ਬਾਲਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਦ ਇਸ ਨਾਤਜਰਬੇਕਾਰ ਬਾਲਕ ਨੇ ‘ਮੱਕੇ’ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ
ਓਸ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਏ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਐਲਾਨ ਸੁਣਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋਏ, ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ
ਓਹਨਾਂ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇਗਾ ?

ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਲਾਲਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਦਿਆਂ। ੧੯।

تُمْرِطُغُ أَنْ أَرْيِدَ ۖ

ਸੁਣੋ ! ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਵੇਰੀ ਸੀ। ੧੭।

كَلَّا إِنَّهُ كَانَ لِإِيْتِنَا عَنِيدًا ۖ

ਸੋ ਮੈਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸਾਵਾਂਗਾ
ਕਿ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਵਧਦਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ੧੮।

سَأَرْهُقُهُ صُعُودًا ۖ

ਉਸ ਨੇ (ਮੇਰੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਤੇ)
ਓਹਨਾ ਉੱਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ
ਲਾਇਆ ਸੀ। ੧੯।

إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ ۖ

ਉਹ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗ਼ਲਤ
ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਸੀ। ੨੦।

فَقُتِلَ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਨਸ਼ਟ ਹੋ
ਜਾਏ, ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਗ਼ਲਤ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ
ਸੀ। ੨੧।

تُمْرِطُ كَيْفَ قَدَّرَ ۖ

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਮੁੜ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ। ੨੨।

تُمْرِظَرُ ۖ

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਮੱਥੇ ਵੱਟ ਪਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੂੰਹ
ਫੇਰ ਲਿਆ ਸੀ। ੨੩।

تُمْرِ عَبَسَ وَبَسَرَ ۖ

ਫੇਰ ਪਿੱਠ ਫੇਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀਤਾ
ਸੀ। ੨੪।

تُمْرِ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ ۖ

ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਬਣਾਵਟ
ਹੈ, ਜੋ ਪਹਿਲਿਆਂ ਤੋਂ ਨਕਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ੨੫।

فَقَالَ إِنَّ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَرُ ۖ

ਇਹ ਇਕ ਮਨੁੱਖੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ੨੬।

إِنَّ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ ۖ

ਅਸੀਂ ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟਾਂਗੇ। ੨੭।

سَأُصْلِيهِ سَقَرَ ۖ

ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਨਰਕ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ?। ੨੮।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سَقَرُ ۖ

ਇਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਸਉਰਹਿਕੂ" ਪਦ ਹੈ ਤੇ "ਸੀਨ" ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੱਕਿਆਈ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ। ਸੋ "ਸੀਨ" ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਅਰਥ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਉਹ (ਨਰਕ) ਕਖ ਵੀ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦਾ,
ਅਰਥਾਤ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਕੋਈ ਢੰਗ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦਾ। ੨੯।

ਉਹ ਚਮੜੇ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੩੦।

ਉਸ ਉੱਤੇ ੧੯ ਨਿਗਰਾਨ ਨੀਅਤ ਹਨ। ੩੧।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਨਰਕ ਦੇ ਨਿਗਰਾਨ ਕੇਵਲ ਜਮਦੂਤਾਂ^੧
ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਨੀਅਤ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਓਹਨਾਂ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਕੇਵਲ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਰਖ ਲਈ
ਦੱਸੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ
ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ
ਅਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ
ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਤਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ
ਹੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਕਰਨਗੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ।
ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ
ਵਿਚ ਰੋਗ ਹੈ, ਓਹ ਤੇ ਦੂਜੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ
ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ
ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਕੀ ਇੱਛਾ ਹੈ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਲਾਹ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਕੁਰਾਹੀਆਂ ਕਰਾਰ ਦੇ
ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਸੁਮਾਰਗ
ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਦਲਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ
ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ੩੨। (ਰਕੂਅ ੧)

ਸੁਣੋ! ਅਸੀਂ ਚੰਨ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ
ਹਾਂ। ੩੩।

ਅਤੇ ਅੰਧਕਾਰ ਨੂੰ—ਜਦ ਉਹ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੀ
ਹੈ। ੩੪।

لَا يُبْقِي وَلَا يَذَرُ ۝

لَوَاحِةٌ يُبَشِّرُ ۝

عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ ۝

وَمَا جَعَلْنَا الْمُصْطَبَ الشَّارِ إِلَّا مَلَكَةً ۝ وَمَا جَعَلْنَا
عَذَابَهُمْ إِلَّا فِتْنَةً ۝ لِلَّذِينَ كَفَرُوا لِيَسْتَيْقِنَ الَّذِينَ
أُوتُوا الْكِتَابَ وَيَزِدَّ الَّذِينَ أُمُّوهُمُ إِنَّمَا نَاوِلُكُمْ
الَّذِينَ أُوْتُوا الْكِتَابَ وَالْمُؤْمِنُونَ وَلِيَقُولَ الَّذِينَ
فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَانْكُفِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا
مَلَكًا كَذَلِكَ يُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن
يَشَاءُ ۝ وَمَا يَعْلَمُ جُزُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ وَمَا هِيَ إِلَّا
ذِكْرَىٰ لِلْبَشَرِ ۝

كَلَّا وَالْقَمَرِ ۝

وَالنَّيْلِ إِذَا يَرَىٰ ۝

^੧ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਨਰਕ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਦਾ ਅਸਲ ਕਾਰਣ ਤਾਂ ਜਮਦੂਤ ਹੀ ਹੋਣਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਬਲ ਜਮਦੂਤਾਂ (ਵਰਿਸ਼ਤਿਆਂ) ਨੂੰ ਹੀ ਹੈ। ਹਾਂ, ਕਦੇ ਕਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨਾਲ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇ ਕੇ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ
ਹੈ। ੩੫।

وَالضُّبْحُ إِذَا اسْفَرَّ ۝

ਕਿ ਉਹ ਘੜੀ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ, ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ
ਹੈ। ੩੬।

إِنَّهَا لِأَحَدَى الْكُبْرَى ۝

ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਭੈ-ਭੀਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ੩੭।

نَذِيرًا لِلْبَشَرِ ۝

ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਜੋ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ
ਅਜਿਹੀ ਭਲਾਈ ਕਰੇ, ਜੋ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ
ਕੰਮ ਆ ਸਕੇ। ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ, ਜਿਸ ਦੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਆਦਤ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਏ,
ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਪਾ ਲਏ। ੩੮।

لِمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ ۝

ਹਰੇਕ ਜਿੰਦ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ
ਉਸ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਗਹਿਣੇ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ੩੯।

كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِيْنَةٌ ۝

ਛੁੱਟ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ। ੪੦।

إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ ۝

ਕਿ ਉਹ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ
ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕਰਨਗੇ। ੪੧-੪੨।

فِي جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ۝

ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਨਰਕਾਂ ਵਲ ਧਕ ਲਿਆਈ
ਹੈ। ੪੩।

عَنِ الْمَجْرِمِينَ ۝

مَا سَأَلَكُمْ فِي سَفَرٍ ۝

ਉਹ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਿਮਾਜ਼ ਨਹੀਂ
ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੪੪।

قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ ۝

ਅਸੀਂ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਛਕਾਉਂਦੇ
ਸੀ। ੪੫।

وَلَمْ نَكُ نَطْعُمُ الْبُسْكِينِ ۝

ਅਤੇ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ
ਕੇ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੪੬।

وَلَكِنَّا نَخُوضُ مَعَ الْخَائِضِينَ ۝

^੧ਗਹਿਣੇ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਪਰ ਸਰਧਾਲੂ ਸਦਾ ਹੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਆਜ਼ਾਦ ਹਨ।

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਦੰਡ ਫਲ ਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਇਨਕਾਰ
ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੪੭।

وَكَلَّا نَكَذِّبُ يَوْمَ الدِّينِ ۝

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਾਲ-ਵਸ ਹੋ ਗਏ। ੪੮।

حَتَّىٰ آتَيْنَا الْيَقِينَ ۝

ਸੋ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਫਾਰਸ਼ੀ ਦੀ ਕੋਈ
ਸਫਾਰਸ਼ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ। ੪੯।

فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ ۝

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਉਪਦੇਸ਼
ਤੋਂ ਇਉਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ?। ੫੦।

فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُّعْرِضِينَ ۝

ਜਾਣੋ ਓਹ ਡੱਕੇ ਹੋਏ ਖੋਤੇ ਹਨ ?। ੫੧।

كَأَنَّهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ ۝

ਜੋ ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਫੇਖ ਕੇ ਨਸਦੇ ਹਨ। ੫੨।

فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ ۝

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੇਕ
ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ
ਸਪਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ੫੩।

بَلْ يُرِيدُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يُؤْتَىٰ صُحُفًا
مُنشَرَّةً ۝

ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਆਸ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ
ਹੈ; ਸਗੋਂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਪਰਲੋਕ
ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦੇ। ੫੪।

كَلَّا بَلْ لَا يَخَافُونَ الْآخِرَةَ ۝

ਸੁਣੋ ! ਇਹ ਬਾਣੀ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। ੫੫।

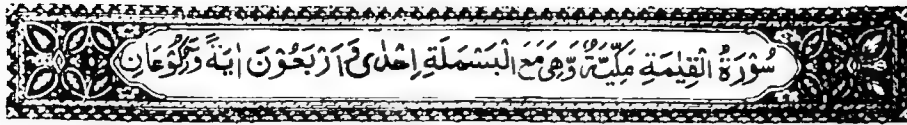
كَلَّا إِنَّهُ تَذَكُّرٌ ۝

ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੇ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ
ਸਕਦਾ ਹੈ। ੫੬।

فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرْهُ ۝

ਅਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਇੱਛਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਕਦੇ ਵੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ
ਅਤੇ ਇਹ ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ ਵੀ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ
(ਅੱਲਾਹ) ਸੰਜਮਤਾ ਵੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ
ਕਰਦਾ ਹੈ। ੫੭। (ਰਕੂਅ ੨)

وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ
وَأَهْلُ الْمَعْرِفَةِ ۝

(੭੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਿਆਮਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੪੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਇਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਨੂੰ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਸਮ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ
ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੨।

لَا أَفْسِسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ②

ਅਤੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਟ ਵਾਲੇ ਮਨ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ
ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੩।

وَلَا أَفْسِسُ بِالنَّفْسِ الْوَامَةِ ③

ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ
ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਇਕੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ। ੪।

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُجْعَلَ عِظَامُهُ ④

ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹਾਂ
ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਜੋੜ ਜੋੜ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਬਣਾ
ਦੇਈਏ। ੫।

بَلَىٰ قَدِيرِينَ عَلَّ أَنْ لَسَوَىٰ بِنَاءُهُ ⑤

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਉਹ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਕੂੜ-ਕਪਟ ਵਿਚ ਰੁਝਾ
ਰਹੇ। ੬।

بَلْ يُرِيدُ الْإِنْسَانُ لِيَفْجَرًا مَّامَهُ ⑥

ਉਹ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਆਮਤ ਦਾ
ਦਿਹਾੜਾ ਕਦ ਆਏਗਾ?। ੭।

يَسْأَلُ أَكَيْانَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ ⑦

ਸੋ ਜਦ ਨਜ਼ਰ ਪਥਰਾ ਜਾਏਗੀ ।੮।

فَإِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ ⑧

ਅਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ।੯।

وَحَسَفَ الْقَمَرُ ⑨

ਅਤੇ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ (ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਇਕੱਠਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ।੧੦।

وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ ⑩

ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਹੁਣ ਮੈਂ ਨੱਸ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ? ।੧੧।

يَقُولُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ إِنَّ الْبَغْيَ ⑪

ਸੁਣੋ ! ਅੱਜ ਕਸਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਹੀਂ ।੧੨।

كَلَّا لَا وَزَرَ ⑫

ਪਰ ਉਸ ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਹੀ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ ।੧੩।

إِلَىٰ رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمُسْتَقَرُّ ⑬

ਉਸ ਦਿਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਵੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ।੧੪।

يُنَبِّئُ الْإِنْسَانُ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَأَخَّرَ ⑭

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਹੈ) ।੧੫।

بَلِ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ نَفْسِهِ بَصِيرَةٌ ⑮

ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕਿੰਨੀ ਹੀ ਸਵਾਈ ਪੇਸ਼ ਕਰੇ ।੧੬।

وَلَوْ أَنفَىٰ مَعَاذَ نِيرِهِ ⑯

ਹੇ ਨਬੀ ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਬਾਨ ਨਾ ਹਿਲਾ; ਤਾਂ ਜੁ ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਛੇਤੀ ਉਤਰ ਜਾਏ^੨ ।੧੭।

لَا تُخَوِّكَ بِهِ لِسَانُكَ لِتَعْجَلَ بِهِ ⑰

^੧ਇਹ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਸਾਨਦਾਰ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਵਲ ਸੰਦੇਹ ਹੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਰੋਹਿਆਂ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗੇਗਾ ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਉਤਰਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾ ਕਰ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਅਟੱਲ ਭਾਵੀ ਹੈ । ਇਹ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਉਤਰਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਏ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਇਸ ਨੂੰ ਨਾ ਉਤਾਰੇ ।

ਇਸ ਦਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ ਤੇ
ਇਸ ਦਾ ਸੁਣਾਉਣਾ ਵੀ (ਸਾਡੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੈ) ੧੯।

ਜੇ ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਆ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ
ਸਾਡੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ
ਲਿਆ ਕਰ ੧੯।

ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਡਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸ ਨੂੰ
ਤੇਰੀ ਜ਼ਬਾਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸੁਣਾ
ਦੇਈਏ ੨੦।

ਸੁਣੋ ! ਤੁਸੀਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ
ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹੋ ੨੧।

ਅਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖੋਂ
ਉਹਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ੨੨।

ਉਸ ਦਿਨ ਕਈ ਲੋਕ ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ ੨੩।
ਆਪਣੇ ਅੱਲਾਹ ਵਲੋਂ ਗਿਆਨ ਲਾਈ ਬੈਠੇ
ਹੋਣਗੇ ੨੪।

ਅਤੇ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉਸ ਦਿਨ ਮੂੰਹ ਵੱਡੇ ਭਿੰਨ
ਹੋਣਗੇ ੨੫।

ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ
ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਲਕ ਤੋੜਨ ਵਾਲੀ ਬਿਪਤਾ
ਆਵੇਗੀ ੨੬।

ਸੁਣੋ ! ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਕ-ਜਿੰਦ ਆ
ਜਾਏਗੀ ੨੭।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਅੱਜ
ਕੋਈ ਹੈ, ਜੋ ਦਮ-ਝਾੜੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਕਰ
ਸਕੇ ੨੮।

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਇਹ ਯਕੀਨ ਕਰ ਲਏਗਾ ਕਿ ਹੁਣ
ਜੁਦਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ੨੯।

إِن عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ ﴿١٩﴾

فَإِذَا قُرَأْنَهُ فَاسْمِعْ قُرْآنَهُ ﴿٢٠﴾

ثُمَّ إِن عَلَيْنَا مِيزَانَهُ ﴿٢١﴾

كَلَّا بَلْ تُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ ﴿٢٢﴾

وَتَذَرُونَ الْآخِرَةَ ﴿٢٣﴾

وَجُودُكُمْ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ ﴿٢٤﴾

إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ ﴿٢٥﴾

وَوَجُودُكُمْ يَوْمَئِذٍ بِآيَةٍ ﴿٢٦﴾

تَكْلُنْ أَنْ يَفْعَلَ بِهَا تَقَادِرَةٌ ﴿٢٧﴾

كَلَّا إِذَا بَلَغَتِ الشَّرَافَةَ ﴿٢٨﴾

وَقِيلَ مَنْ سَرَّابٍ ﴿٢٩﴾

وَكُنْ لَكَ الْفِرَافُ ﴿٣٠﴾

ਅਰਥਾਤ ਕਾਲ-ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ । ੩੦।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਪੋਸ ਹੋਣਾ ਹੈ । ੩੧। (ਰਕੂਅ ੧)

ਸੋ ਕੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਨਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਨਿਮਾਜ਼ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ । ੩੨।

ਸਗੋਂ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ੩੩।

(ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਲੱਜਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਂ) ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਅਭਿਮਾਨ ਨਾਲ ਆਕੜਦਾ ਹੋਇਆ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ । ੩੪।

(ਹੋ ਪ੍ਰਾਣੀ !) ਤੂੰ ਨਸ਼ਟ ਹੋਵੇਂ । ੩੫।

ਅਸੀਂ ਮੁੜ ਏਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੂੰ ਕਸ਼ਟ ਹੋਵੇਂ । ੩੬।

ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਬੇਲਗਾਮ ਹੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ । ੩੭।

ਕੀ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਇਕ ਬੂੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ? ਜੋ ਆਪਣੇ ਠੀਕ ਟਿਕਾਣੇ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ । ੩੮।

ਫੇਰ ਉਹ ਇਕ ਚੰਬੜਨ ਵਾਲਾ ਲੋਥੜਾ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ । ਫੇਰ ਉਸ (ਅੱਲਾਹ) ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਓੜਕ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ੩੯।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੋੜਾ ਜੋੜਾ ਕਰ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ । ੪੦।

ਕੀ ਇਹ (ਅੱਲਾਹ) ਇਸ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰ ਸਕੇ । ੪੧।

(ਰਕੂਅ ੨)

وَالْقَفِّ السَّاقِ بِالسَّاقِ ۝

إِلَى رَبِّكَ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاقِ ۝

فَلَا صَدَقَ وَلَا أَصْلَ ۝

وَلَكِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى ۝

ثُمَّ دَهَبَ إِلَىٰ أَهْلِهِ بِتَكْوَلٍ ۝

أَوَّلَىٰ لَكَ فَأَوَّلَىٰ ۝

ثُمَّ أَوَّلَىٰ لَكَ فَأَوَّلَىٰ ۝

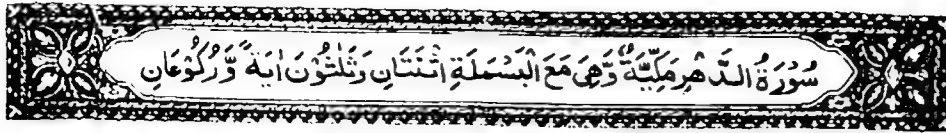
أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى ۝

أَلَمْ يَكُ لَطْفًا مِّنْ مَّيْمَنِ يَمْنَىٰ ۝

ثُمَّ كَانَ عِلْقَةً فَخَلَقَ نَسْوَىٰ ۝

فَجَعَلَ مِنْهُ الزَّوْجَيْنِ الذَّكَرَ وَالْأُنثَىٰ ۝

أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَدِيرٍ عَلَىٰ أَنْ نُنْشِئَ الْمَوْتَىٰ ۝

(੨੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਦਹਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੩੨ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੰ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

ਕੀ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਉਹ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ, ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਉੱਕਾ ਹੀ ਬੇਹਕੀਕਤ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਸੀ? ੨।

ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅੱਡ ਅੱਡ ਤਾਕਤਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਇਕ ਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰ ਸਕੀਏ। ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਣਨਹਾਰ ਤੇ ਵੇਖਣਹਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੩।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਰਗ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸੁਕਰ ਕਰੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਵੱਗਿਆ ਕਰੇ। ੪।

ਅਸੀਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਕਤੀਆਂ, ਸੰਗਤ ਤੇ ਨਰਕ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ੫।

ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨੇਕ ਬੰਦੇ ਅਜੇਹੇ ਪਿਆਲੇ ਪੀਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ਰ ਦਾ ਤਤ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ੬।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا ②

إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَيِّئًا بَصِيرًا ③

إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا ④

إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلًا وَأَغْلَاقًا وَسَعِيرًا ⑤

إِنَّ الْآبِرَارَ لَا يَشْرَبُونَ مِنْ كَأْسٍ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا ⑥

ਇਹ (ਕਾਫ਼ਰ^੧) ਇਕ ਸੱਮਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਲੋਕ ਬੁੱਦ ਪੀਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਉਹ ਜਤਨ
ਕਰ ਕੇ^੨ ਉਸ (ਸੱਮੇ) ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਤ ਕੇ
ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ੭।

ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਨਤਾਂ ਭੇਟਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ
ਉਸ ਦਿਨ ਦਾ ਸਹਿਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਬੁਰਾਈ
ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਰੀ ਹੋਵੇਗੀ। ੮।

ਅਤੇ ਉਸ, (ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ) ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ
ਨਿਰਧਨਾਂ, ਯਤੀਮਾਂ ਤੇ ਕੇਦੀਆਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਂਦੇ
ਹਨ। ੯।

ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੇ ਲੋਕੋ !
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਨ ਲਈ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਨਾ ਤਾਂ
ਤੁਹਾਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਟਾਂਦਰਾ ਮੰਗਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ
ਤੁਹਾਡਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੦।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਉਸ
ਦਿਨ ਦਾ ਸਹਿਮ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਦ ਕਿ ਭਰ ਨਾਲ
ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵਿਗੜ ਜਾਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਮੱਥੇ ਵਟ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ੧੧।

ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਹਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾ
ਲਏਗਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਜਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਤਾ ਬਖਸ਼ੇ-
ਗਾ। ੧੨।

ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਲਾਈਆਂ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹਿਣ ਕਰ
ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਨਿਵਾਸ ਲਈ) ਸਵਰਗ ਤੇ (ਪਹਿਨਣ
ਲਈ) ਰੋਸਮ ਦੇਵੇਗਾ। ੧੩।

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا
تَفْجِيرًا ①

يُوفُونَ بِالنَّذْرِ وَيَخَافُونَ يَوْمًا كَانَ شَرُّهُ
مُسْتَبِيرًا ②

وَيُطْعِمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حَيْثُ مَسْكِينًا وَيَتِيمًا
وَإِسِيرًا ③

إِنَّمَا نُنْطِقُكُمْ بِوَحْيِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً
وَلَا شُكْرًا ④

إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا ⑤

فَوَقَّعَهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً
وَسُرُورًا ⑥

وَجَزَّاهُمْ بِمَا صَبَرُوا جَنَّةً وَحَرِيرًا ⑦

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਸੱਮਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ਰੀ ਗੁਣ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਕਾਫ਼ਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਭੇਡੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਠੰਡਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਹ ਸੱਮਾ ਕੱਢਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਓਹ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਸਣਾਂ ਤੇ ਢਾਸਣੇ ਲਾਈ
ਬੈਠੇ ਹੋਣਗੇ। ਨਾ ਤਾਂ ਉਸ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਵੱਡੀ
ਗਰਮੀ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਨਾ ਵੱਡੀ ਸਰਦੀ। ੧੪।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਵਰਗ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ
ਬੁਕੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫਲ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗੇ
ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੫।

ਅਤੇ ਟਹਿਲੂਏ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ, ਲੋਹੇ ਤੇ ਅਜੇਹੀਆਂ
ਸੁਰਾਹੀਆਂ—ਜੋ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ^੧
—ਲੇ ਲੇ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਣਗੇ। ੧੬।

ਏਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਦਿੱਸਣ ਵਾਲੇ ਭਾਂਡੇ ਅਸਲ ਵਿਚ
ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ
ਨੇ ਪੂਰਨ ਕਾਰੀਗਰੀ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ;
(ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਓਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਮਾਨ ਚਮਕਣ ਲਗ
ਪੈਣਗੇ)। ੧੭।

ਅਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ
ਗਲਾਸਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਜਾਏਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਚ ਸੁੰਦ ਮਿਲੀ ਹੋਵੇਗੀ^੨। ੧੮।

ਅਤੇ ਉਸ ਸਵਰਗ ਵਿਚ "ਸਲਸਬੀਲ"^੩ ਨਾਂ ਦਾ
ਇਕ ਸੋਮਾ ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ, (ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸਰਧਾਲੂ
ਪੀਤਾ ਕਰਨਗੇ)। ੧੯।

مُكِينٍ فِيهَا عَلَى الْأَرْبَابِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا
وَلَا زَمْهَرِيرًا ⑭

وَدَائِيَّةٌ عَلَيْهِمْ ظِلُّهَا وَذُلَّتْ قُطُوبُهَا
تَذْلِيلًا ⑮

وَيُطَاوَأُ عَلَيْهِمْ بِأَيِّةٍ مِّنْ فَضْلِهِ وَالْكَوَابُ كَانَتْ
قَوَارِيرًا ⑯

قَوَارِيرًا مِّنْ فَضْلِهِ قَدَرُوا وَهَاقْدِرًا ⑰

وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ⑱

عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا ⑲

੧-“ਕੂਬ” ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਭਾਂਡੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਨਾ ਹੱਥੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਾ ਟੂਟੀ; ਇਹ ਅਰਬ ਉਸ ਸੁਰਾਹੀ ਤੋਂ ਘਟਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੀ ਧੋਣ ਪਤਲੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਗਲ ਤੋਂ ਫੜ ਕੇ ਚੁੱਕਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

੨-“ਕਵਾਰੀਰ” ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵੱਡੀਆਂ ਕੋਮਲ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਸਮਾਨ ਸਾਫ਼ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੂੰਹ ਦਿੱਸਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

੩-ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਅਲੰਕਾਰਕ ਬਾਣੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਫ਼ੂਰੀ ਪਿਆਲੇ ਮਿਲਣਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਸਾਰੇ ਹੀ ਭੰਡੇ ਵੀਚਾਰ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ। ਫੇਰ ਸੁੰਦ ਦੇ ਸੋਮੇ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮਿਲੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਭਲਾਈ ਦੀ ਪੂਰਨਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਭਲਾਈ ਦਾ ਜੋਸ਼ ਇੰਨਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸੁਭਾਵਿਕ ਵੰਗ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ “ਸਲਸਬੀਲ” ਨਾਂ ਦੇ ਸੋਮੇ ਵਿੱਚੋਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਇਆ ਜਾਏਗਾ। “ਸਲਸਬੀਲ” ਸਮਾਸ ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨੀਅਤ ਮਾਰਗ ਤੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਤੁਰੀ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਜਤਨ ਦੀ ਲੋੜ ਦਾ ਨਾ ਪੈਣਾ। ਜਾਣੇ, ਸਾਰੇ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਏਹਨਾਂ ਸੋਮਿਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਕੋਲ ਸਦਾ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ (ਗਭਰੂ)
ਸੇਵਾਦਾਰ ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਜਦ ਤੂੰ ਓਹਨਾਂ
ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇਹ
ਖਿਆਲ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ ਮੌਤੀ
ਹਨ। ੨੦।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੂੰ ਵੇਖੇਗਾ, ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਉੱਥੇ ਇਕ ਵੱਡੀ
ਮਿਹਰ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਦਿੱਸੇਗੀ। ੨੧।

ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਬਰੀਕ ਸਬਜ਼ ਰੰਗ ਦੇ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ
ਬਸਤਰ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ "ਤਾਡਤੇ" ਦੇ,
ਅਰਥਾਤ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਕੰਗਣ ਪੁਆਏ
ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨ-
ਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸ਼ਰਾਬ
(ਰਾਮ-ਰਸਾਇਣ) ਪਿਆਏਗਾ। ੨੨।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਹੋ
ਸਵਰਗਕਾਮੀਓ ! ਇਹ ਵਟਾਂਦਰਾ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ
ਨੀਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਘਾਲ-ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਕਦਰ
ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੨੩।

(ਰਕੂਅ ੧)

ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਬੋਲਾਂ ਬੋਲਾਂ ਕਰ
ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ੨੪।

ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੇ
ਅਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਪਾਪੀ ਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਦੇ
ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਲਗੇ। ੨੫।

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ
ਸਵੇਰ-ਸ਼ਾਮ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ ਕਰ। ੨੬।

وَيَطُوبُ عَلَيْهِمْ وَلَدَانٌ مُّخْلَدُونَ إِذَا نَازَلَتْهُمْ
حَسْبَتُهُمْ لَوْلَا أَمْنُورٌ ①

وَإِذَا رَأَيْتَ تَمَرًا رَأَيْتَ نَعِيمًا وَمُلْكًا كَبِيرًا ②

عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ سُنْدُسٌ خُضْرٌ وَإِسْتَبْرَقٌ وَحُلُورٌ
أَسَاوِرٌ مِنْ ذَهَبٍ وَسَفَهْمٌ رُبُّهُمْ شَرَابًا كَاهِنًا ③

إِنَّ هَذَا كَانَ لَكُمْ جَزَاءً وَكَانَ سَعْيَكُمْ مَشْكُورًا ④

إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ تَنْزِيلًا ⑤

فَاصْبِرْ لِحُكْمِ رَبِّكَ وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آيَةً أَوْ
كُفُورًا ⑥

وَادْكُرْ اسْمَ رَبِّكَ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ⑦

“ਰਾਡਤਾ” ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕਪੜੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਜਦਾ ਕੀਤਾ ਕਰ, ਅਰਥਾਤ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚਿਰ ਤਕ ਉਸ ਦਾ ਸਿਮਰਣ ਕੀਤਾ ਕਰ ।੨੭।

وَمِنَ اللَّيْلِ فَاسْجُدْ لَهُ وَسَمِّحْهُ لَيْلًا طَوِيلًا ①

ਏਹ ਲੰਕ ਮਾਤਲੋਕ ਦਾ ਇਨਾਮ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਕਰੜੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।੨੮।

إِنَّ هَؤُلَاءِ يُحِبُّونَ الْعَاجِلَةَ وَيَذَرُونَ وَرَاءَهُمْ يَوْمًا ثَقِيلًا ②

ਅਸੀਂ ਹੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਪੱਕੇ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਜਦ ਚਾਹਾਂਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਜਿਹੀ ਹੋਰ ਰਚਨਾ ਰਚਾ ਦਿਆਂਗੇ ।੨੯।

نَحْنُ خَلَقْنَاهُمْ وَشَدَدْنَا أَسْرَهُمْ وَإِذَا شِئْنَا بَدَّلْنَا أَمَنَّا لَهُمْ تَبْدِيلًا ③

ਇਹ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ । ਸੋ ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਮਾਰਗ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ ।੩੦।

إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ ۖ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ④

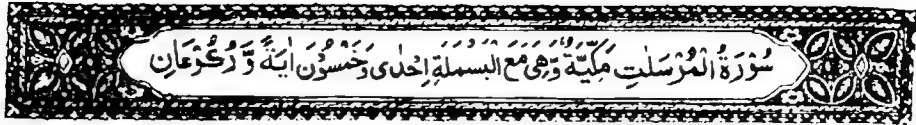
ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਭਾਣੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਜਿਹੀ ਇੱਛਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵੱਡਾ ਜਾਣਨਹਾਰ (ਤੇ) ਯੁਕਤੀਮਾਨ ਹੈ ।੩੧।

وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ⑤

ਉਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜ਼ਾਲਮਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਘੋਰ ਕਸਟ ਹੀ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।੩੨। (ਰਕੂਅ ੨)

يُنْزِلُ مَنْ يَشَاءُ فِي رَحْمَتِهِ وَالظَّالِمِينَ أَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ⑥

‘ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਸੰਤਰ ਨਹੀਂ’ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਾਰਗ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦੇਵੇ ਤੇ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਣ ਦੇਵੇ ।

(੭੭) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਰਸਲਾਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਭ ੫੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰੁਕੂਆਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਓਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਲੇ ਚਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ੨।

وَالْمُرْسَلَاتُ عُرْفًا ②

ਫੇਰ ਓਹ ਤੇਜ਼ ਚਲਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ੩।

كَالْعَصْفِ عَصْفًا ③

ਅਤੇ ਮੈਂ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਾਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੪।

وَالنَّشِيطَاتُ نَشْرًا ④

ਅਤੇ ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ। ੫।

كَالْفَرْقَتِ فَرْقًا ⑤

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਨ, ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾਈ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਘਸਾਰ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਠੀਕ ਅਰਥ ਮੁਰਸਲਾਤ ਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫੇਰ ਓਹ ਵੱਡੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਤੁਰਣ ਲਗ ਪੈਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਰਨਗੇ ਅਤੇ ਫੇਰ ਚੌਰ ਫੜਦੇ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਮੁੜ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਜੋ ਓੜਕ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਾਰ ਦੇਣਗੇ।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਓੜਕ ਸੱਚ-ਝੂਠ ਦਾ ਨਿਤਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਦੱਸ ਦੇਣਗੇ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ।੬।

فَالْمُفْقِيَتِ ذِكْرًا ⑥

ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਹੁੱਜਤ ਪੂਰੀ ਹੋ
ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ।੭।

عَذْرًا أَوْ تَذْرًا ⑦

ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਜਿਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਹੋ ਕੇ ਰਹੇਗੀ ।੮।

إِنَّمَا تُوعَدُونَ لَوَاقِعٌ ⑧

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਤਾਰੇ^੧ ਮੱਧਮ ਪੈ ਜਾਣਗੇ ।੯।

فَإِذَا النُّجُومُ طُيَسَتْ ⑨

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਛੋਕੇ^੨ ਪੈ ਜਾਣਗੇ ।੧੦।

وَإِذَا السَّمَاءُ فُرِجَتْ ⑩

ਅਤੇ ਪਹਾੜ^੩ ਉਡਾਏ ਜਾਣਗੇ ।੧੧।

وَإِذَا الْجِبَالُ سُفِفَتْ ⑪

ਅਤੇ ਜਦ ਸਾਰੇ ਹੀ ਰਸੂਲ^੪ ਆਪਣੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤੇ
ਲਿਆਏ ਜਾਣਗੇ ।੧੨।

وَإِذَا الرُّسُلُ أَقْبَتَتْ ⑫

(ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ) ਇਹ ਗੱਲ
ਕਿਸ ਦਿਨ ਵਾਸਤੇ ਕਹੀ ਗਈ ਸੀ ? ।੧੩।

لَا يَوْمَ يُجَالَتْ ⑬

ਇਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਲਈ ।੧੪।

لِيَوْمِ الْقَصْلِ ⑭

ਅਤੇ ਤੇਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਦਿਨ ਕੇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ ? ।੧੫।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الْقَصْلِ ⑮

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ (ਇਸ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ) ।੧੬।

وَنُزِيلٍ يُرْمَدٍ يَلْمِذٍ يَبِينٌ ⑯

^੧ਅਰਥਾਤ—ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਮੁੜ ਅਰੰਭ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ।

^੪.....ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੱਬੀ-ਜੀਉੜਾ ਖੜਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਬਾਰੇ “ਮੁਸਾ”, “ਈਸਾ”, “ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ”, “ਰਾਮ ਚੰਦਰ” ਤੇ “ਬੁਧ” ਆਦਿ ਸਭ ਨਬੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਵਲੀਆਂ ਦੀਆਂ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਇਸ਼ਾਮ ਅਹਿਮਦ ਸਰਹੰਦੀ”, “ਨਿਆਮਤੁੱਲਾ ਵਲੀ” ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ਗੋਈਆਂ ਵੀ ਹੋਣਗੀਆਂ ।

ਕੀ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ
ਕੀਤਾ ਸੀ। ੧੭।

أَلَمْ نُهْلِكِ الْأَوَّلِينَ ⑭

ਸੋ ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਚਲਾਵਾਂਗੇ? ^੧
(ਓੜਕ ਇਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਰਤਾਉ ਕਿਉਂ ਹੋਵੇ-
ਗਾ?)। ੧੮।

ثُمَّ نُنْفِخُهُمُ الْآخِرِينَ ⑮

ਅਸੀਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ
ਕਰਦੇ ਹਾਂ ^੨। ੧੯।

كَذَلِكَ نَفْعَلُ بِالْجَارِمِينَ ⑯

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ, (ਇਸ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ)। ੨੦।

وَيَوْمَ يَوْمِئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ⑰

ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ ਕੀ ਅਸੀਂ
ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਹੀਣੇ ਪਾਣੀ (ਰਕਤ-ਬਿੰਦ) ਤੋਂ ਨਹੀਂ
ਸਾਜਿਆ?। ੨੧।

أَلَمْ نُخْلِقْكُمْ مِّنْ مَّاءٍ مَّهِينٍ ⑱

ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਟਿਕਾਣੇ, (ਅਰਥਾਤ
ਮਾਤਾ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ) ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ
ਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਸੀ ਅਤੇ
ਜਿੱਥੇ ਉਸ (ਬੀਰਜ) ਦਾ ਗਰਭ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ
ਯੋਗ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਨਾ ਚਿਰ ਗਰਭ ਵਿਚ
ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ੨੨-੨੩।

فَجَعَلْنَاهُ فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ ⑲
إِلَىٰ قَدَرٍ مَّعْلُومٍ ⑳

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ^੩ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਸੀ,
ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਕੇਹਾ ਚੰਗਾ ਅਨੁਮਾਨ ਨੀਅਤ ਕਰਨ
ਵਾਲੇ ਹਾਂ। ੨੪।

فَقَدَرْنَا ۖ فَنَقَعُمُ الْفُؤَادَ ۖ وَنُؤَن ㉑

^੧ਅਰਥਾਤ—ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਪਿਛਲਾ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਰਤਾਉ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੋ ਕੀ ਕਾਰਣ ਹੈ
ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ?

^੩ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਬਾਲਕ ਲਈ ਕੋਈ ਅੱਡਰਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਲਈ ਅੱਲਾਹ
ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਇਕ ਅਨੁਮਾਨ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਤਾਂ ਇਹ ਸਿਸਟੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਹੈ ਉਸੇ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾਲ ਹੀ
ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਡ ਅੱਡ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਸਮੇਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤਕ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਵਾਂ
ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ। (ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ)। ੨੫।

وَيُلِيَّ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ⑩

ਕੀ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਤੇ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ? ੨੬-੨੭।

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا ⑪

أَخْيَاءَ وَأَمْوَاتًا ⑫

وَجَعَلْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ شُعْبًا وَأَسْقَيْنَكُم مَّاءً

فُرَاتًا ⑬

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ ਪਿਆਇਆ ਹੈ ੨੮।

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ। (ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ)। ੨੯।

وَيُلِيَّ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُكَذِّبِينَ ⑭

(ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਾਂਗੇ ਕਿ) ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਉਸੇ ਵਲ ਆ ਜਾਓ। ੩੦।

إِنظِلُّوْا إِلَى مَا كُنتُمْ بِهِ تُكَذِّبُوْنَ ⑮

ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਵਲ ਜਾਓ, ਜਿਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਾਗ ਹਨ ੩੧।

إِنظِلُّوْا إِلَى ظِلِّ ذِي ثَلَاثِ شُعْبٍ ⑯

ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਛਾਂਢਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਗਰਮੀ ਤੋਂ ਬਚਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੩੨।

لَا ظِلِّيلٍ وَلَا يَغْنَى مِنَ الْهَبِّ ⑰

ਸਗੋਂ ਉਹ ਇੰਨੇ ਉੱਚੇ ਅੰਗਿਆਰ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਲਿਆਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ੩੩।

إِنَّهَا تَرْمِي بِشَرَرٍ كَالْقَصْرِ ⑱

ਇੰਨੇ ਉੱਚੇ ਕਿ ਜਾਣੇ ਓਹ ਵੱਡੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੇ ਪੀਲੇ ਰੱਸੇ ਭਾਸਦੇ ਹਨ। ੩੪।

كَأَنَّهُ جُنُودٌ صُفُورٌ ⑲

੧ ਅਰਥਾਤ—ਜੀਉਂਦੇ ਉਸ ਦੀ ਪਧਰ ਤੇ ਵਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਰਦੇ ਉਸ ਵਿਚ ਦੱਬੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਸੁਆਹ ਉਸ ਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਜੋੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨ ਅਰਥਾਤ—ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਅਰਥਤ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣਯ ਯੋਗਤਾ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮਾਇਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਪਾਣੀ ਜੋ ਅਤਿ ਮਿੱਠਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਓਹਨਾਂ ਆਤਮਕ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸਰਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਆਤਮਕ ਲੋਕ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾ ਸੁਣਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਆਤਮਕ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਲੋਕ ਨਹਿਰਾਂ ਤੇ ਟਿਊਬ ਵੇਲ ਆਦਿ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਤਕ ਮਿੱਠਾ ਪਾਣੀ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਹਨ।

੩ ਅਰਥਾਤ—ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਪਨਾਹ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਪਨਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕੇਗੀ; ਸਗੋਂ ਦੁਖ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇਗੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ, (ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ) । ੩੫।

وَيَلْ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ⑩

ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਅਪਰਾਧੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ । ੩੬।

هَذَا يَوْمٌ لَا يَنْطِقُونَ ⑪

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ; ਤਾਂ ਜੁ ਕੋਈ ਉਜਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣਾ; । ੩੭।

وَلَا يُؤْذَنُ لَهُمْ فَيَعْتَذِرُونَ ⑫

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ । (ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ) । ੩੮।

وَيَلْ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ⑬

ਉਹ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਤੁਹਾਥੇ ਪਹਿਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਕੱਤਰ ਕਰਾਂਗੇ । ੩੯।

هَذَا يَوْمُ الْفَصْلِ جَمْعُكُمْ وَالْأَوَّلِينَ ⑭

ਸੋ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵਿਓਂਤ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਓਂਤ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਿਰੁਧ ਚਲਾਓ । ੪੦।

إِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكِيدُونِ ⑮

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ । (ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ) । ੪੧। (ਰਕੂਅ ੧)

وَيَلْ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ⑯

ਉਸ ਦਿਨ ਸੰਜਮੀ (ਠੰਦੀਆਂ) ਛਾਵਾਂ ਤੇ ਸੰਮਿਆਂ ਵਾਲੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਹੋਣਗੇ । ੪੨।

إِنَّ الْمُتَّقِينَ فِي ظِلِّ وَعُيُونٍ ⑰

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੇ ਫਲਾਂ ਵਿਚ (ਘਿਰੇ ਹੋਏ) ਹੋਣਗੇ, (ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੇ) । ੪੩।

وَقَرَاكِهِمْ مَا يَشْتَهُونَ ⑱

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੇ ਮੇਰੇ ਖਾਓ ਤੇ ਚੰਗਾ ਪਾਣੀ ਪੀਓ । ਇਹ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ । ੪੪।

كُلُوا وَاشْرَبُوا هَنِيئًا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ⑲

ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅੰਗ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ; ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਜਥਾਨੀ ਗਵਾਹੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ।

ਅਸੀਂ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੪੫।

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ⑤

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ।
(ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ)। ੪੬।

وَنِلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ⑥

ਅਸੀਂ ਓਹਨਾਂ (ਨਿੰਦਕਾਂ) ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ
ਕਿ ਖਾਓ (ਪੀਓ) ਤੇ ਇਸ ਜਗ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ
ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ। ਤੁਸੀਂ ਵੱਡੇ ਅਪਰਾਧੀ
। ੪੭।

كُلُوا وَشَبِّهُوا قَلِيلًا إِنَّا كَلَّمُ الْمُجْرِمُونَ ⑦

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਉੱਤੇ ਵੱਡੀ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ।
(ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ)। ੪੮।

وَنِلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ⑧

ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਇਹ ਕਿਹਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕੋਇਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣ
ਜਾਓ ਤਾਂ ਓਹ ਇਸ ਤੋਹੀਦ ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ
(ਸਗੋਂ ਦੁਜੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ
ਦਿੰਦੇ ਹਨ)। ੪੯।

وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ ارْكَعُوا لَا يَرْكَعُونَ ⑨

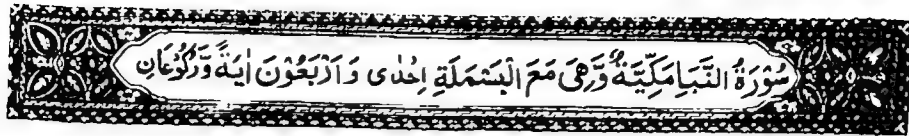
ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਏਗੀ। (ਇਸ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ)। ੫੦।

وَنِلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ⑩

ਸੋ ਓਹ (ਨਿੰਦਕ) ਦੱਸਣ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਓਹ ਇਸ
(ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ) ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਪੁਸਤਕ
ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨਗੇ। ੫੧। (ਰਕੂਅ ੨)

﴿

فَبِأَيِّ حَالٍ يَشَاءُ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ⑪

(੨੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਬਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਟੋ ੫੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕ੍ਹਾ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਏਹ (ਲੋਕ) ਕਿਸ (ਗੱਲ) ਬਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੇ ਵੱਡੀ (ਹਿਰਾਨੀ ਨਾਲ) ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ?। ੨।

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ ②

ਕੀ ਇਸ (ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਦੀ) ਮਹਾਨ ਖ਼ਬਰ ਬਾਰੇ ?। ੩।

عَنِ النَّبَاِ الْعَظِيمِ ③

ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਏਹ ਲੋਕ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਮਤਿਭੇਦ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ੪।

الَّذِي هُمْ فِيهِ مُخْتَلِفُونَ ④

ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਉੱਕਾ ਹੀ ਉਲਟ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਦਿਨ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ। ੫।

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ⑤

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਏਹੋ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹ ਲੋਕ ਉਸ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਨੂੰ—ਜੋ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ—ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਜਾਣ ਲੈਣਗੇ। ੬।

كَلَّا سَيَعْلَمُونَ ⑥

(ਏਹ ਲੋਕ ਸੋਚਣ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਕੀ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ
ਨੂੰ ਵਿਛਾਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ? ੧੭।

أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهْدًا ۝

ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਮੋਖਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਗੱਡਿਆ
ਹੈ ? ੧੮।

وَالْجِبَالِ أَوَاقِدًا ۝

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸਾਰਿਆ
ਨੂੰ) ਜੋੜਾ (ਜੋੜਾ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ ੧੯।

وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੀ ਨੀਂਦ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਾ ਸਾਧਨ
ਬਣਾਇਆ ਹੈ ੧੦।

وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا ۝

ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪੜਦੇ ਕੱਜਣ ਵਾਲੀ ਬਣਾਇਆ
ਹੈ ੧੧।

وَجَعَلْنَا الْيَلَّ لِبَاسًا ۝

ਅਤੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਜੀਵਨ (ਪਰਗਟ ਕਰਨ) ਦਾ ਕਾਰਣ
ਬਣਾਇਆ ਹੈ ੧੨।

وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ۝

ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ (ਇਸ ਮੰਡਲ ਦੇ)
ਸੱਤ ਪੱਕੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਣਾਏ ਹਨ ੧੩।

وَبَيْنَنَا فَوْقَكُمْ سَبْعًا شَدِيدًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਇਸ (ਮੰਡਲ ਦਾ) ਲਿਬਕਾਰੇ ਮਾਰਦਾ
ਸੂਰਜ (ਵੀ) ਬਣਾਇਆ ਹੈ ੧੪।

وَجَعَلْنَا سِرَاجًا وَهَّاجًا ۝

ਅਤੇ ਅਸੀਂ ਹੀ ਸੰਘਣੇ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ
ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ੧੫।

وَأَنزَلْنَا مِنَ الْمُعْصِرَاتِ مَاءً ثَجَّاجًا ۝

ਤਾਂ ਜੁ ਉਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਦਾਣੇ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਉਗਾ
ਦੇਈਏ ੧੬।

لِنُخْرِجَ بِهِ حَبًّا وَنَبَاتًا ۝

ਅਤੇ ਸੰਘਣੇ ਬਾਗ਼ ਵੀ (ਉਗਾ ਦੇਈਏ) ੧੭।

وَجَنَّتِ الْفَاوَاتُ ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਫੇਸਲੇ ਦਾ ਦਿਨ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤੇ
ਹੀ ਆਏਗਾ ੧੮।

إِنَّ يَوْمَ الْفَصْلِ كَانَ مِيقَاتًا ۝

ਜਦ ਕਿ ਨਰਸਿੰਘਾ ਵਜਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ
ਟੱਲੀਆਂ ਦੀਆਂ ਟੱਲੀਆਂ ਬਣ ਕੇ (ਸਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ) ਪੈਸ
ਹੋਵੋਗੇ। ੧੯।

ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਅਕਾਸ਼ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਇੱਥੋਂ ਤਕ
ਕਿ ਉਹ ਬੂਹੇ (ਬੂਹੇ^੧) ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ੨੦।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜ ਆਪਣੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਹਿਲਾ
ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ^੨ ਅਤੇ ਉਹ ਰੇਤਲੇ (ਮੈਦਾਨਾਂ^੩ ਵਾਂਗ)
ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ੨੧।

ਬੇਬੱਕ ਨਰਕ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਾਉ ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ
ਹੈ। ੨੨।

ਅਤੇ ਉਹ ਆਕੀਆਂ^੪ ਵਾਸਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ
ਹੈ। ੨੩।

ਉਹ ਉਸ ਵਿਚ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਧੀ ਰਹਿਣਗੇ। ੨੪।

(ਉੱਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ) ਨਾ
ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਠੰਢ
(ਭਾਸ਼ੇਗੀ) ਤੇ ਨਾ ਪੀਣ ਵਾਸਤੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਮਿਲੇਗੀ
(ਜੋ ਪਿਆਸ ਬੁਝਾ ਸਕੇ)। ੨੫।

يَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ مَا تَأْتُونَ أَفْوَاجًا ۝

وَفُتِحَتِ السَّمَاءُ فَكَانَتْ أَبْوَابًا ۝

وَسُيِّرَتِ الْجِبَالُ فَكَانَتْ سَرَابًا ۝

إِنَّ جَهَنَّمَ كَانَتْ مِرْصَادًا ۝

لِلظَّالِمِينَ مَا بَأْسًا ۝

لَيْسِينَ فِيهَا أَحْقَابًا ۝

لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਚਮਤਕਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਣਗੇ। ਜਾਣੇ, ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਬੂਹੇ ਲਗ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਲਈ ਵੱਡੀ ਮਿਹਰ ਉਤਰੇਗੀ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਵੱਡਾ ਕਸਟ ਉਤਰੇਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਹਕੂਮਤਾਂ ਤੇ ਜੋ ਧੰਧੇਦੀਆਂ ਤੋਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਅੰਤਲੇ ਸਮੇਂ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੋਂ ਲੋਕ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪੜ੍ਹਨਗੇ, ਤਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਰੇਤ ਦਾ ਥਲ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਰਾਜ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਨਿਆਂ ਹੋਣਿਆਂ ਹੈ। ਜੇ ਇਸ ਆਇਤ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਰੇ ਸਮਝਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਾੜ ਬਣਾਏਗਾ, ਪਰ ਜਦ ਕਦੇ ਵੀ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕ ਧਰਮ ਦੀ ਉਨਤੀ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰਣਗੇ, ਤਾਂ ਪਾਖੰਡੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਫਲ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਸਰਧਾਲੂ ਪੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਧਰਮ ਉਨਤੀ ਕਰੇਗਾ, ਪਰ ਧਰਮ ਤਾਂ ਫੇਰ ਵੀ ਨਿਰਫਲ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਪਾਸੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ :—

“ਵਧਾ ਅਰਸ਼ਲਨਾ ਮਿਨ ਕਬਲਿਕਾ ਮਿਰਸੂਲਿਨ ਵਲਾ ਨਬਿਓਨਿਨ ਇੱਲਾ ਇਜਾ ਤਮਿਨਾ

ਅਲਕੱਸ਼ਤਾਨੁ ਫੀ ਉਮਨਿਯਾਤਿਹੀ” (ਅਲ-ਹਜਰ ੭)

^੪ਅਰਥਾਤ—ਇਕ ਦਿਨ ਨਰਕ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸੁੱਟ ਲਵੇਗਾ।

ਹਾਂ, ਪਰ ਅੱਲਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਤੱਤਾ ਤੇ ਅਸਹਿ
ਠੰਦਾ ਪਾਣੀ ਦੇਵੇਗਾ। ੨੬।

لَا حِينَيًا وَعَسَآءًا ۖ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ)
ਵਟਾਂਦਰਾ (ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ)। ੨੭।

جَزَاءٍ وَفَاقًا ۖ

ਬੇਸ਼ੱਕ (ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ) ਵੀ ਲੋਖੇ-ਪੱਤੇ
ਦਾ ਕੋਈ ਡਰ-ਭਉ ਨਹੀਂ ਸੀ। ੨੮।

إِنَّهُمْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ حِسَابًا ۖ

ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ
ਸਨ। ੨੯।

وَكَذَّبُوا بِالْآيَاتِ كِذَابًا ۖ

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਤਾਂ) ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਣ
ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ੩੦।

وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ كِتَابًا ۖ

ਸੋ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ (ਆਪੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ)
ਕਸ਼ਟ ਭੋਗੋ, ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸ਼ਟ^੨ ਮਗਰੋਂ
ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਰਹਾਂਗੇ। ੩੧। (ਰਕੂਅ ੧)

۞

فَذُوقُوا فَلَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا ۖ

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਫਲਤਾ ਸੰਜਮੀਆ ਦਾ ਹੀ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ੩੨।

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ مَفَازًا ۖ

ਅਰਥਾਤ ਬਾਗ਼ ਤੇ ਅੰਗੂਰ। ੩੩।

حَدَائِقَ وَأَعْنَابًا ۖ

ਅਤੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਜ਼ੁਆਨ ਤੀਵੀਆਂ। ੩੪।

وَكُورًا عِبْ أَتْرَابًا ۖ

ਅਤੇ ਉਛਲਦੇ ਪਿਆਲੇ। ੩੫।

وَكَاْسًا دِهَاقًا ۖ

ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ (ਸਵਰਗਾਂ) ਵਿਚ ਨਿਕੰਮੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਸੁਣਨਗੇ ਤੇ ਨਾ (ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ) ਕਦੇ
ਕੋਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇਗਾ^੩। ੩੬।

لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لِقَاءَ وَلَا يَذَّابًا ۖ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਧਰਮ ਤੇ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਨਤੀਜਾ, ਅਰਥਾਤ ਸੁਖਤੀ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਗ਼ਮੀ, ਅਰਥਾਤ ਤੇਜ਼ੀ ਦੱਸਦੇ ਸਨ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਇਹ ਹੈ :—“لَنْ نَزِيدَكُمْ إِلَّا عَذَابًا” ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਵੱਟ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵਧਾਵਾਂਗੇ। ਇਸ ਦਾ ਜੋ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਏਹੋ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਸ਼ਟ ਮਗਰੋਂ ਕਸ਼ਟ ਦਿੰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੩ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਕਿੱਜਾਬਾ” ਪਦ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਕਦੇ ਦਾ ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇਗਾ।

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਲੋਂ
ਅਜਿਹਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਜੋ ਯਥਾਯੋਗ
ਇਨਾਮ ਹੋਵੇਗਾ। 132।

(ਤੇਰੇ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ
ਅਤੇ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਭ
ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਵੱਡਾ
ਦਿਆਲੂ ਹੈ। ਓਹ ਉਸ ਦੇ ਹਬੂਰ (ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ) ਗੱਲ ਕਰਨ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ
ਸਕਣਗੇ। 13੮।

ਉਸ ਦਿਨ ਜਬਰਾਈਲ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਪਾਲਾਂ
ਬੰਨ੍ਹੀ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ, (ਅਰਥਾਤ) ਓਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ
ਸਕਣਗੇ, ਛੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ
(ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਖੁਲ੍ਹ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ
ਕੇਵਲ ਯੋਗ ਸਮੇਂ ਠੀਕ ਠੀਕ ਗੱਲ ਆਖ ਸਕੇ-
ਗਾ। 13੯।

ਇਹ ਦਿਨ ਆ ਕੇ ਰਹੇਗਾ। ਬਸ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ
ਜਿਹੜਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾ
ਲਏ। 1੪੦।

ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਨੇੜੇ ਦੇ (ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਆਉਣ
ਵਾਲੇ) ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਉਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ
ਲਏਗਾ, ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਅੱਗੇ ਭੇਜੀ ਸੀ,
ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦਿਨ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ

جَزَاءً مِّن رَّبِّكَ عَطَاءٌ حِسَابًا ۝

رَبِّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا الرَّحْمَنُ
لَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ خِطَابًا ۝

يَوْمَ يَقُومُ الزُّوْجُ وَانْتَبِهَتْ صَفَاةٌ لَا يُتَكَلَّمُونَ
إِلَّا مَن أَمَرَ لَهُ الرَّحْمَنُ وَقَالَ صَوَابًا ۝

ذَٰلِكَ الْيَوْمُ الْحَقُّ فَمَن شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ
مَآبًا ۝

إِنَّا أَنْذَرْنَكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا ۖ يَوْمَ
يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ

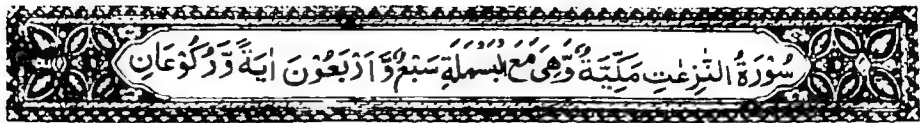
ਕਾਸ਼, ਮੈਂ ਮਿੱਟੀ^੧ ਹੁੰਦਾ। ੪੧। (ਰਕੂਅ ੨)

ع

الْكَلِمَةُ يَكُونُ كَلِمَةً

‘ਕਟੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲ਼ੇ ਫ਼ਿਰਕੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂਬਕਰ” ਜੀ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਇਹ ਵਾਕ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਣਾ ਸਿਧ ਹੈ; ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੇ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਠੀਕ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਇਹ ਆਇਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂਬਕਰ” ਜੀ ਬਾਰੇ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ “ਅਬੂਬਕਰ” ਜੀ ਦੀ ਸਰਧਾ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਦੇ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲ਼ਾ “ਅਬੂਬਕਰ” ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਕਾਸ਼ ਕਿ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਇਹ ਵਰਤਾਉ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸੁਭ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਨਾ ਮੰਗੀਆਂ ਭੁੱਲਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਦਿੰਦਾ ਅਤੇ ਇਹ ਵਾਕ ਇਕ ਪੂਰਨ ਸਰਧਾਲੂ ਦਾ ਹੈ। ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ ਜਾਵਾਂਗਾ; ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ਼ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਾਂਗਾ। ਇਨਕਾਰੀ ਪਦ ਇਥੇ ਮਿਹਣੇ ਵੱਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਇਨਕਾਰੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਜੰਗ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਇਸਲਾਮ ਤੋਂ ਨਿਛਾਵਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ੧੧ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸਪੁੱਤਰੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ; ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਆਯੂ ੪੦-੪੫ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿਜ਼ਰਤ ਸਮੇਂ ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਸੀ। ਜਦ ਕਿ ਸਾਰੇ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਪ ਕੋਵਲ਼ “ਅਬੂਬਕਰ” ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ; ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਮਿਹਣੇ ਵੱਜੋਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇੰਨੀਆਂ ਯੁਧਾਨੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਤੁਛ ਹਨ, ਉਹ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹਿਜ਼ਰਤ ਦੇ ਦਿਨ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਲੀ” ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਕਿਉਂ ਸੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਲੀ” ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਰਧਾਲੂ ਸਨ, ਪਰ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਖਤਰੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਤੇ ਸੁਆਉਣਾ ਉਸ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ “ਜ਼ਾਹਿਰ ਸੋਰ” ਵਿਚ ਇਤ ਸਾਥੀ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਨਿਹੱਥਿਆ ਲੁਕ ਜਾਣਾ, ਜਦ ਕਿ ਕੱਲਾ ਆਦਮੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਵੀ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਉੱਘਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੋ ਸੌ ਮੀਲ ਤਕ “ਮਦੀਨੇ” ਦਾ ਪੱਧ ਕਰਨਾ, ਜਦ ਕਿ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਲਹੂ ਦੇ ਤਿਹਾਏ ਸਨ ਅਤੇ “ਮੱਕੇ” ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਵਾਲ਼ੇ ਲਈ ਇਨਾਮ ਵੀ ਮੁਕਰਰ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ “ਅਬੂਬਕਰ” ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਬਹੁਤ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਬਦਰ” ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਇਸ ਗੱਲੇ ਸਹਿਮਤ ਸਨ ਕਿ “ਅਰਸੇ” ਉੱਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਲ਼ “ਅਬੂਬਕਰ” ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਸਦਾ ਹੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਾਗੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਬਹਾਦੁਰ ਜਾਣਦੇ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ “ਬਦਰ” ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਨਿਮਰਤਾ ਸਹਿਤ ਅਰਜ਼ੇਦੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂਬਕਰ” ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਆਪ ਦੀ ਅਤੁੱਟ ਸਰਧਾ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੇਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜੇ ਅੱਜ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਏਦਗੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਅਬੂਬਕਰ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੇ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ! ਆਪ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦਾ ਬਚਨ ਆਪ ਨੂੰ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਉਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਮੁਸਲਮਾਨ ਮਾਰੇ ਜਾਣ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮੇਰੀ ਥਾਂ “ਅਬੂਬਕਰ” ਨਿਮਾਜ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਦ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਖਲੀਫਾ ਕੌਣ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਆਇਸ਼ਾ” ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇੱਛਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ “ਅਬੂਬਕਰ” ਨੂੰ ਖਲੀਫਾ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿਆਂ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਵੀਚਾਰਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਰਧਾਲੂ “ਅਬੂ ਬਕਰ” ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਖਲੀਫਾ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇਸ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰਨ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕੀਤਾ ਸੀ।

(੭੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਾਜ਼ਿਆਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੪੪ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੨ ਰਕੂਅ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼
ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਪੂਰੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਧਾਰਮਕ ਵਿਦਿਆ
ਨੂੰ ਖਿਚਦੀਆਂ ਹਨ^੧ ੨।

وَالنَّازِعَاتِ غُرُقًا ②

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਨੂੰ, ਜੋ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਗੰਢਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ^੨ ਹਨ ੩।

وَالشَّاطِطِ نَسْكًَا ③

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ (ਵਿਅਕਤੀਆਂ) ਨੂੰ ਜੋ ਦੂਰ ਦੂਰ
ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ^੩ ੪।

وَالسَّيْحَةِ سَبيًا ④

‘ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਥਾਂ ਹਜਰਤ ‘ਸੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਸੁਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡਾ ਜੋਰ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਭਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਫਰਿਸਤਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਫਰਿਸਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹਜਰਤ ‘ਸੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਉੱਤੇ ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ ਘਟਾਇਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ‘ਵਾਉ’ ਕਸਮ ਵਾਸਤੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਕਸਮ ਦਾ ਭਾਵ ਗਵਾਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਫਰਿਸਤਿਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਨਾ ਸਰਧਾਲੂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਇਨਕਾਰੀ। ਹਾਂ, ਹਜਰਤ ‘ਸੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਸਤਹਾਲੂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਹਜਰਤ ‘ਸੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਹੈ।

^੧ਅਰਥਾਤ—ਪੂਰਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਪੱਤਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ ‘ਸੁਹੰਮਦ’ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ, ਜੋ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਦੇਸ਼ ਬਦੇਸ਼ ਫਿਰਦੀ ਹੈ।

ਫੇਰ (ਟਾਕਰਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ) ਅੱਗੇ ਵਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ^੧। ੧੫।

فَالْتَقَيْنَ سَبْقًا ۝

ਫੇਰ (ਜੰਗ ਦਾ) ਕੰਮ (ਚਲਾਉਣ) ਦੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਵਿਚ^੨ ਜੁਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ੧੬।

فَالْمَدَارِبِ آمْرًا ۝

(ਏਹਨਾਂ ਗੁਣਾਂ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਉਹ ਦਿਨ ਹੋਵੇਗਾ) ਜਦ ਕਿ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ ਜੰਗ (ਦੀ ਤਿਆਰੀ) ਕਰੇ-ਗੀ^੩। ੧੭।

يَوْمَ تَنْجُفُ الرَّاحِفَةُ ۝

ਇਸ (ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ) ਮੁਗਰੋਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਿੱਛੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ^੪ (ਇਕ ਹੋਰ) ਘੜੀ ਆਏਗੀ। ੧੮।

تَتَّبِعُهَا الرَّاغِبَةُ ۝

ਉਸ ਦਿਨ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਧੜਕਦੇ^੫ ਹੋਣਗੇ। ੧੯।

قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ ۝

ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਡਰ ਨਾਲ ਨੀਵੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ੨੦।

أَبْصَارُهَا خَاشِعَةٌ ۝

ਅਤੇ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਾਰਗ ਤੋਂ ਪੁੱਠੇ ਪੈਰੀ^੬ ਮੱਝਿਆ ਜਾਏਗਾ? ੨੧।

يَقُولُونَ إِنَّا لَنَرُودُونَ فِي الْحَاوِرَةِ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਅੰਦਰ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ; ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਓਹ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਹ ਜਤਨ ਅਜੇਹੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤਰਨ ਸਮੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੋਧ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜੰਗ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਤੇ ਉੱਨਤੀ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁੱਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਉਕਤ ਆਇਤਾਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੰਗਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਜੰਗ ਵਿਚ ਦੇਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਓਹ ਤਲਵਾਰ ਹੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਛੱਡਣਗੇ; ਸਗੋਂ ਹੱਲੇ ਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲੀ ਜਾਣਗੇ; ਇੱਥੇ ਤਕ ਕਿ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਇਰਤਾ ਦੱਸਣਗੇ।

^੬ਅਰਥਾਤ—ਕੀ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪ੍ਰਥਮ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਥਨ ਵੇਖਾਂਗੇ।

ਕੀ (ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ) ਜਦ ਕਿ ਅਸੀਂ ਗਲੀਆਂ-
ਸੜੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਢੇਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ^੧ (ਅਜਿਹਾ
ਹੋਵੇਗਾ) ੧੨।

وَإِذَا كُنَّا عِظَامًا تَجْرَعُ ۝

ਓਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ (ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ),
ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਵੱਡੀ ਘਾਟੇ ਵਾਲੀ ਵਾਪਸੀ
ਹੋਵੇਗੀ ੧੩।

قَالُوا نِلَاكَ إِذَا كَرَّ حَاسِرَةٌ ۝

(ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਇਹ ਜੰਗ ਦੀ ਖ਼ਬਰ
ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਤਾੜਨਾ ਹੀ ਸੀ^੨ ੧੪।

فَأَتَيْنَاهُ زَجْرَةً وَاحِدَةً ۝

ਸੋ (ਉਸ ਤਾੜਨਾ ਮਗਰੋਂ) ਓਹ ਇਕ ਦਮ ਫੇਰ ਜੰਗ
ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਆ ਕੁੱਦਣਗੇ^੩ ੧੫।

فَإِذَا هُمْ بِالنَّهْرِ ۝

ਕੀ ਤੈਨੂੰ "ਮੁਸਾ" ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਪੁੱਜੀ ਹੈ ? ੧੬।

هَلْ أَمَّاكَ حَدِيثُ مُوسَى ۝

ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਘਾਟੀ, ਅਰਥਾਤ "ਤੁਆ"^੪ ਵਿਚ ਸੰਬੋਧਨ
ਕੀਤਾ ਸੀ ੧੭।

إِذْ نَادَاهُ رَبُّهُ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى ۝

(ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ) "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" ਵਲ ਜਾ,
ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ੧੮।

إِذْهَبْ إِلَى فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَى ۝

ਅਤੇ (ਉਸ ਨੂੰ) ਇਹ ਆਖ ਕਿ ਕੀ ਤੈਨੂੰ (ਇਸ
ਗੱਲ ਦੀ ਵੀ ਕੁਝ) ਇੱਛਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ
ਜਾਏ ? ੧੯।

فَقُلْ هَلْ لَكَ إِلَهٌ إِلَّا أَن نَزَّلْنَاهُ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਜਦ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਹੁਣ ਦੂਜੀ ਗੱਲ—
ਕਿ ਅਸੀਂ ਮਰਣ ਮਗਰੋਂ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ ਉਠਾਂਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ—ਭੀ ਪੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ?

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦੰਡ ਕੇਵਲ "ਬਦਤ" ਦੀ ਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹਾਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਗੀਆਂ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜੰਗ ਦਾ ਅਸਲ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ। ਇਨਕਾਰੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਹੱਲੇ ਕਰਨਗੇ, ਪਰ ਓੜਕ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ।

^੪"ਤੁਆ" ਅਰਥੀ ਤਾਸਾ ਵਿਚ ਚੱਕਰ ਖਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਘਾਟੀ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ
ਮਨੁੱਖ ਅਲਾਹ ਵਲ ਮੱਤਾਂ ਖਾਂਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਅਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ) ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦੱਸਾਂ ਤੇ ਤੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ)
ਡਰਨ ਲਗ ਪਵੇਂ^੧ ? ੧੨੦।

وَأَهْدِيكَ إِلَى رَبِّكَ تَخْشَى ۝

ਮੈਂ ("ਮੁਸਾ" ਜੀ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ) ਉਸ ਨੂੰ
ਇਕ ਵੱਡਾ ਚਮਤਕਾਰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ੧੨੧।

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَى ۝

ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ("ਮੁਸਾ" ਦੀ) ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ
ਅਤੇ ਅਵੱਗਿਆ ਵੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ੧੨੨।

كَذَّبَ وَعَصَى ۝

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਸ ਨੇ ਉਪਦਰ ਮਚਾਉਣ ਦੀਆਂ
ਗੋਦਾਂ ਗੁੰਦਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੱਝ
ਲਿਆ ਸੀ ੧੨੩।

ثُمَّ أَدْبَرَ يَسْفَهُ ۝

ਮੈਂ ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਦਰਬਾਰੀ) ਇਕੱਤਰ ਕਰ
ਲਏ ਸਨ ਅਤੇ (ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿਚ) ਇਕ ਚੰਡੋਰਾ (ਵੀ)
ਪਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ੧੨੪।

فَحَشَرَ فَنَادَى ۝

ਅਤੇ (ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਤਰ ਕਰ ਕੇ) ਇਹ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਹਾਂ ੧੨੫।

فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى ۝

ਇਸ ਤੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਲੋਕ-ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਕਸਟ
ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਲਈ ਫਤ ਲਿਆ ਸੀ ੧੨੬।

فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْآخِرَةِ وَالْأُولَى ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਣ
ਵਾਲਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ ੧੨੭।

﴿

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَى ۝

(ਰਕੂਅ ੧)

(ਮੈਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀਚਾਰ ਤਾਂ ਕਰੋ ਕਿ) ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਮੁਤ)
ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਕਠਨ ਹੈ, ਜਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ
(ਸਾਜਨਾ), ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ ਸਾਜਿਆ
ਹੈ ੧੨੮।

وَأَنشَأْنَا سُدَّ خَلْقًا أَمِ السَّمَاءِ بَنَاهَا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—“ਮੁਸਾ” ਨੇ ਸਾਰੇ ਪਿਛਲੇ ਤੇ ਅਗਲੇ ਨਥੀਆਂ ਦੇ ਦੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਰੋ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ
ਮੰਨ ਲਓ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਆਉਣਾ ਆਪਣੇ ਵਾਸਤੇ ਕਸਟ ਦਾ ਕਾਰਣ ਨਾ ਬਣਾਓ ।

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਚਾਈ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਫੇਰ
ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਆਰਿਆ ਵੀ ਹੈ। ੨੯।

رَفَعَ سَنَكُهَا فَسَوَّيَهَا ۝

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਤਾਂ) ਅੰਨ੍ਹੇਰੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ
ਦੁਪਹਿਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੩੦।

وَأَغْطَشَ لَيْلَهَا وَأَخْرَجَ ضُحَاهَا ۝

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ (ਉਸੇ ਸਮੇਂ^੧) ਧਰਤੀ ਨੂੰ
ਵਿਛਾਈ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੩੧।

وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا ۝

ਫੇਰ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਦਾ ਜਲ ਤੇ ਅੰਨ ਕੱਢਿਆ
ਹੈ। ੩੨।

أَخْرَجَ مِنْهَا مَاءَهَا وَمَرْعَاهَا ۝

ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਗੱਡਿਆ ਹੈ। ੩੩।

وَالْجِبَالَ أَرْسَاهَا ۝

ਇਹ (ਸਭ ਕੁਝ) ਉਸ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਸ਼ੂਆਂ
ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੩੪।

مَتَاءً لَكُمْ وَلِإِنْعَامِكُمْ ۝

ਬਸ, ਜਦ ਉਹ ਵੱਡੀ ਬਿਪਤਾ ਆਵੇਗੀ। ੩੫,

فَإِذَا جَاءَتِ الطَّامَةُ الْكُبْرَى ۝

ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੇਗਾ। ੩੬।

بِیَوْمٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ مَا سَعَى ۝

ਅਤੇ ਨਰਕ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ—ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ (ਅਕਲ
ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ) ਵੇਖੇਗਾ—ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਵੇਗਾ। ੩੭।

وَبُزْزِيتِ الْجَحِيمُ لِمَنْ يَرَى ۝

ਜੋ ਜਿਹੜਾ ਆਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੩੮।

فَأَمَّا مَنْ كُفَّ ۝

ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ (ਪਰਲੋਕ
ਤੇ) ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ੩੯।

وَأُثِّرَ الْحَيَوةَ الدُّنْيَا ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਨਰਕ (ਹੀ) ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੦।

فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى ۝

ਅਤੇ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਸਾਨ ਤੋਂ ਸਹਿਮ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ
ਮਨ ਨੂੰ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਰੋਕ ਲਿਆ। ੪੧।

وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ
الْهَوَى ۝

^੧ਅਰਬੀ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਦੇ “ਬਾਦ” ਨਾਲ ਦੋ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਰਜ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਇੱਕੋ ਸਮੇਂ ਹੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਵਰਗ (ਹੀ) ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ੪੨।

فَإِنَّ الْجَنَّةَ هِيَ الْمَأْوَىٰ ۝

ਓਹ ਤੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਉਸ ਘੜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਦੇ
ਹਨ (ਕਿ) ਉਹ ਕਦ ਆਏਗੀ ? ੪੩।

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا ۝

ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ (ਆਉਣ ਦੇ) ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੀ
ਵਾਸਤਾ ਹੈ ? ੪੪।

فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرِهَا ۝

ਉਸ (ਦੇ ਸਮੇਂ) ਦੇ ਅੰਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਤਾਂ ਤੇਰੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ
ਹੈ। ੪੫।

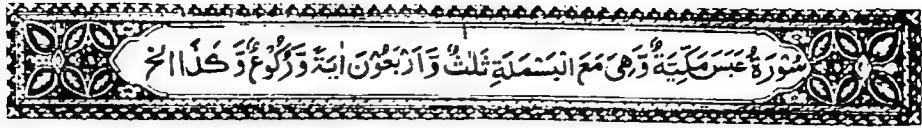
إِلَىٰ رَبِّكَ مِنْهَا حَاقٌ ۝

ਤੂੰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ, ਜੋ ਉਸ (ਬਿਪਤ) ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਹੈ—
(ਕੇਵਲ) ਇਕ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ (ਰਸੂਲ) ਹੀ
ਹੈ। ੪੬।

إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ مَّنْ يَّحْشُرُهَا ۝

ਓਹ ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣਗੇ, (ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ
ਹਾਲ ਹੋਵੇਗਾ,) ਜਾਣੇ ਓਹ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸ਼ਾਮ ਜਾਂ
ਉਸ ਦੀ ਸਵੇਰ ਹੀ (ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ) ਰਹੇ
ਹਨ। ੪੭। (ਰਕੂਅ ੨)

كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَةً أَوْ
صُغُرًا ۝

(੮੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਬਸ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੪੩ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧ ਰਕੂਅ ਹੈ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਕੀ ਮੱਥੇ ਵਟ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ
ਸੀ। ੨।

عَبَسَ وَتَوَلَّى ②

(ਕੇਵਲ) ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ (ਇਕ)
ਅੰਨ੍ਹਾ ਜਿਸ ਨੂੰ (ਜਾਣਕਾਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ) ਆਇਆ
ਹੈ। ੩।

أَن جَاءَهُ الْغَاسِقُ ③

ਅਤੇ (ਹੋ ਰਸੂਲ!) ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਤੇਨੂੰ (ਇਸ ਤੋਂ)
ਜਾਣੂੰ ਕਰਾ ਸਕਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ
ਜਾਏਗਾ। ੪।

وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّه يَرْكُبُ ④

ਜਾਂ (ਸਥਕ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ) ਯਾਦ ਕਰੇਗਾ,
ਤਾਂ (ਇਹ) ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਲਾਭ ਦੇਵੇਗਾ। ੫।

أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الْذِكْرُ ⑤

ਕੀ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪ੍ਰਾਣੀ (ਸੱਚਾਈ ਤੋਂ)
ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋਵੇ? ੬।

أَمَّا مَنِ اسْتَغْنَى ⑥

ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ "ਤਵਸੀਰਿ ਕਬੀਰ" ਜਿਲਦ ੬ ਜੁਲ ਚੋਥੀ ਪਹਿਲਾ ਅਧ।

(ਉਸ ਵਲ) ਤਾਂ ਤੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇਂ ?
(ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹੈ।) 1੭।

فَأَنْتَ لَهُ تَصَدَّى ۝

ਅਤੇ ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਜਦ ਕਿ
ਉਸ ਦੇ ਸੁਮਾਰਗ ਨੂੰ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇਰੇ
(ਉੱਤੇ) ਕੋਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। 1੮।

وَمَا عَلَيْكَ أَلَّا يَزْكِي ۝

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਵਲ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ ਆਵੇ। 1੯।

وَأَمَّا مَنْ جَاءَكَ يَسْعَى ۝

ਅਤੇ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਡਰਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ। ੧੦।

وَهُوَ يَخْشَى ۝

(ਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ) ਤੂੰ ਉਸ ਵਲ ਕੋਈ
ਧਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ੧੧।

فَأَنْتَ عَنْهُ تُلَهَّى ۝

(ਅਜਿਹਾ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ (ਦੇਹ ਸਾਰੀਆਂ
ਨਿਰਮੂਲ ਉੱਜਾਂ ਨੂੰ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਤਾਂ
ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ। (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ
ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਕਿ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਣ ਤੇ
ਮਜਬੂਰ ਹੋਵੇਂ)। ੧੨।

كَلَّا إِنَّهَا تَذْكِرَةٌ ۝

ਜੋ ਜਿਹੜਾ ਯੋਗ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ
ਵਿਚ ਥਾਂ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ। ੧੩।

فَسَنَ شَاءَ ذِكْرَهُ ۝

ਇਹ (ਕੁਰਾਨ ਅਜੇਹੀਆਂ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ, ਜੋ
ਸਤਿਕਾਰ ਵਾਲੀਆਂ, ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤੇ
ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ। ੧੪-੧੫।

فِي صُفْحٍ مَّنْكَرَمَةٍ ۝
مَرْفُوعَةٍ مُّطَهَّرَةٍ ۝

ਓਹ (ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੇ ਦੂਰ-ਦੂਰ) ਸਫਰਾਂ
ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ (ਹਨ)। ੧੬।

بِأَيْدِي سَفَرَةٍ ۝

(ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ) ਜੋ ਪਤਿਵੰਤੇ ਤੇ ਵੱਡੇ
ਭਲੇ ਪੁਰਖ ਹਨ^੨। ੧੭।

كِرَامٍ بَرَرَةٍ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਸ-ਦੇਸਾਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਸਰ ਜਾਣਗੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਵੱਡਾ ਮਾਣ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ
ਅਤੇ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਅੱਗੇ ਵਧਣਗੇ।

ਮਨੁੱਖ ਨਸ਼ਟ^੧ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਕੋਹਾ ਅਕ਼ਿਤਘਣ ਹੈ। ੧੮।

قَتَلَ الْإِنْسَانَ مَا اكْفَرَ ۝

(ਉਹ ਵੀਚਾਰ ਤਾਂ ਕਰੇ ਕਿ) ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ? ੧੯।

مِنْ أَيْ شَيْءٍ خَلَقَهُ ۝

(ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ) ਉਸ ਨੂੰ ਰਕਤ-ਬਿੰਦ ਤੋਂ (ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ) ਉਸ ਦੀ ਸਾਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨੀਅਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੨੦।

مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ ۝

ਫੇਰ ਉਸ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਸੋਖਾ^੨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ (ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ) ਵੱਡਾ ਹੀ ਸੋਖਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੨੧।

ثُمَّ السَّبِيلَ يَسْرَهُ ۝

ਫੇਰ (ਪੂਰੀ ਆਯੂ^੩ ਭੋਗਣ ਮਗਰੋਂ) ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ (ਨੀਅਤ) ਕਬਰ^੪ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ੨੨।

ثُمَّ أَمَاتَهُ فَأَقْبَرَهُ ۝

ਫੇਰ ਜਦ ਉਸ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਉਠਾ ਕੇ ਖੜਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ^੫। ੨੩।

ثُمَّ إِذَا شَاءَ أَنشَرَهُ ۝

(ਅਜਿਹਾ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ^੬, (ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਹੋ) (ਵੇਖਦੇ ਨਹੀਂ ਕਿ) ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਸੀ, ਅਜੇ ਤਕ ਉਸ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ

كَلَّا لَنَأْيُقْضَىٰ مَا أَمَرَهُ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਵੱਡੀ ਨਾਸ਼ਕਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ—ਜੋ ਤੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਹੈ—ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸੋਖਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੩ਇਥੇ “ਸ਼ੁਮਾ” ਪਦ ਹੈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਰੇਕਟਾਂ ਵਿਚ ਲੰਮੀ “ਪੂਰੀ ਆਯੂ” ਦੇ ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਟੀਕਾ ਠੀਕ ਹੋ ਸਕੇ।

^੪ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗ ਵਿਚ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਿਤਕ ਦੇਹ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਕ-ਸੰਬੰਧੀ ਕਬਰ ਵਿਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ; ਪਰ ਅਸਲ ਕਬਰ ਉਹ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜੀਵਾਤਮਾ ਨੂੰ ਰੱਖਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਨੀਅਤ ਪਦ ਦਾ ਵਾਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੫ਇਹ ਆਇਤ ਵੀ ਏਹੋ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਕਬਰ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀ ਕਬਰ ਨਹੀਂ; ਸਗੋਂ ਪਰਲੋਕ ਦੀ ਕਬਰ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਇਕ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਬਖਸ਼ੇਗਾ।

^੬ਅਰਥਾਤ—ਤੁਹਾਡਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਵਨ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ।

ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ¹। 12੪।

ਸੋ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਭੋਜਨ
ਵੇਖੇ। 12੫।

ਅਤੇ ਇਹ ਵੀ ਵੇਖੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੋਂ ਮੋਹਲੋਧਾਰ
ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। 12੬।

ਫੇਰ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾੜਦੇ ਹਾਂ²। 12੭।

ਸੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾੜਨ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ
ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਨ-ਦਾਣੇ ਉਗਾਏ ਹਨ। 12੮।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਗੂਰ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ। 12੯।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ “ਜ਼ੈਤੂਨ” ਤੇ ਖਜ਼ੂਰਾਂ। 130।

ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਘਣੇ ਬਾਗ਼ ਵੀ³। 13੧।

ਅਤੇ ਮੇਵੇ ਵੀ ਤੇ ਸੁੱਕਾ ਘਾਹ (ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ⁴
ਵੀ⁵)। 132।

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ إِلَى طَعَامِهِ ۖ

إِنَّا صَبَبْنَا الْمَاءَ صَبًّا ۚ

ثُمَّ شَقَقْنَا الْأَرْضَ شَقًّا ۚ

فَأَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا ۚ

وَعَبًّا وَقَضْبًّا ۚ

وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ۚ

وَحَدَائِقَ غُلْبًا ۚ

وَأَنْبَا ۚ وَفَاكِهَةً وَأَبًّا ۚ

¹ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਭੇਜੀ ਹੋਈ ਸ਼ਰੀਅਤ ਤੇ ਵਤਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਲੇਖਾ ਨਾ ਲਿਆ ਜਾਏ? ਅਤੇ ਲੇਖੇ ਸਮੇਂ ਇਹ ਚਰਚਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਮਰਨ ਮਗਰੋਂ ਜੀਵਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

²ਅਰਥਾਤ—ਅੰਨ-ਦਾਣਾ ਉਗਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਹੈ।

³ਪਹਿਲਾਂ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਲ ਗਿਣੇ ਸਨ; ਫੇਰ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਦਸਤਕਾਰੀ ਦਾ ਕਮਾਲ ਵਖ ਵਖ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪਰਗਟਦਾ; ਸਗੋਂ ਬਾਗ਼ਾਂ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਸੀਂ ਬਾਗ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਮਝ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਸੋ ਚੁੱਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਅਸੀਂ ਦਿੱਤੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਬਾਗ਼ ਬਣਾਉਣਾ ਸਾਡੇ ਵਲ ਮਨਸੂਬ ਹੈ।

⁴ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਅੱਬ” ਦਾ ਪਦ ਹੈ। ਕੋਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਓਹ ਸਾਰੀਆਂ ਜੜੀਆਂ ਬੂਟੀਆਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਉੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਖਾਂਦੇ ਨਹੀਂ; ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਸੁੱਕਾ ਘਾਹ ਤੇ ਝਾੜੀਆਂ” ਕੀਤਾ ਹੈ।

⁵ਏਹ ਸਾਰੇ ਪਦ ਚੁੱਕਿ “ਹਦਾਇਕਾ ਗੁਲਬਨ” ਅਧੀਨ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ “ਫਾਕਿਹਾਤੁਨ” ਦਾ ਅਰਥ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫਲ ਹਨ, ਜੋ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਹੀ ਅੰਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ “ਅੱਬਨ” ਦਾ ਭਾਵ ਅੱਡ ਅੱਡ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਆਪੋ ਉੱਗੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਏਹ “ਹਦਾਇਕਾ ਗੁਲਬਨ” ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਜੰਗਲੀ ਬੂਟੇ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸੁੰਦਰ ਫਲ ਲਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਾਈਮੇ ਸਾਈਮਸ ਦਾ ਬੂਟਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਹਦਾਰਾਂ ਫਲ ਲੱਗੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਓਹ ਵੱਡੀ ਸੁਗੰਧੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲੀ ਫੌਜਲੀਨ ਜੋ ਬਾਗ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਕਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਸੁਗੰਧੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਇਹ ਸਭ) ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ
(ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ^੧) ।੩੩।

مَتَاعًا لَّكُمْ وَلِأَنْعَامِكُمْ ۝

ਫੇਰ (ਇਹ ਵੀ ਤਾਂ ਸੋਚੋ ਕਿ) ਜਦ ਕੰਨ ਪਾੜਨ
ਵਾਲੀ ਬਿਪਤਾ ਆਏਗੀ ।੩੪।

فَإِذَا جَاءَتِ الصَّاعِقَةُ ۝

ਉਸ ਦਿਨ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਤੋਂ ਵੀ (ਦੂਰ)
ਨੱਸੇਗਾ ।੩੫।

يَوْمَ يَقُولُ الْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ۝

ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ; ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ;
ਤੋਂ ਵੀ ।੩੬।

وَأُمِّهِ وَأَبِيهِ ۝

ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੰਤਾਨ ਤੋਂ (ਵੀ) ।੩੭।

وَصَاحِبَتِهِ وَبَنِيهِ ۝

ਉਸ ਦਿਨ ਹਰੇਕ ਆਦਮੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ
ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ (ਹੀ) ਪਈ
ਹੋਵੇਗੀ ।੩੮।

لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ۝

ਉਸ ਦਿਨ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਹੋਣਗੇ ।੩੯।

وَوُجُوهُ يُوسِضُونَ مُسْفِرَةً ۝

ਹਸਦੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ ।੪੦।

صَاحِلَةً مُتَبَشِّرَةً ۝

ਅਤੇ ਕੁਝ (ਲੋਕਾਂ ਦੇ) ਮੁਖ ਉਸ ਦਿਨ ਅਜੇਹੇ
ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਜਾਣੇ ਓਹਨਾਂ ਤੇ ਘੱਟਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ
ਹੀ ।੪੧।

وَوُجُوهُ يُؤَمِّدُونَ عَلَيْهَا غَبَرَةً ۝

ਅਰਥਾਤ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਪਰਗਟ ਕਰਨ
ਲਈ) ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਉੱਤੇ ਇਕ (ਅਜਿਹੀ)
ਕਾਲਕ ਵੀ ਪਈ ਹੋਵੇਗੀ, (ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਸਮੇਂ ਪਿਆ
ਕਰਦੀ ਹੈ) ।੪੨।

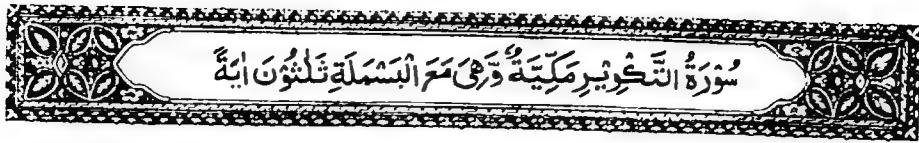
تَرْهَقُهَا قَتَرَةٌ ۝

ਏਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਇਨਕਾਰੀ ਤੇ ਕੁਰਰਮੀ ਸਿਧ
ਹੋਣਗੇ ।੪੩। (ਰਕੂਅ ੧)

۝

أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرَةُ الْفَجَرَةُ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਫਲ ਜਾਂ ਆਪੋ ਉੱਗੇ ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਫਲ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਫਲਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਵਰਤੋਂ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਤੇ ਛਿੱਕੇ ਹੋਏ ਫਲ ਜਾਨਵਰ ਖਾਏ ਹਨ । ਸੋ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਲਾਭ ਲਈ ਸਾਂਝਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

(੮੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਤਕਵੀਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ }
 { ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੫੧ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧ ਰਕੂਅ ਹੈ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
 ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਜਦ ਸੂਰਜ ਦੇ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼) ਨੂੰ ਲਪੇਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ
 ਗਾ^੧। ੨।

إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ ②

ਜਦ (ਸਾਰੇ) ਤਾਰੇ ਮਧਮ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ੩।

وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ ③

ਅਤੇ ਜਦ ਪਹਾੜ ਚਲਾਏ ਜਾਣਗੇ। ੪।

وَإِذَا الْجِبَالُ سُيِّرَتْ ④

ਜਦ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀਆਂ ਗਭਣ ਡਾਚੀਆਂ^੨ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ
 ਛੱਡ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ। ੫।

وَإِذَا الْعِشَارُ عُطِّلَتْ ⑤

ਜਦ ਜੰਗਲੀ ਜੀਵ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ^੩ ਜਾਣਗੇ। ੬।

وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ ⑥

^੧ਇਹ ਇਕ ਆਰਜੀ ਨਿਰਬਲਤਾ ਵਲ ਸੰਨਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਪਰਛਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਸਮਾਂ ਅਜਿਹਾ ਆਏਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਸੂਰਜ ਉੱਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਮਾਣ—ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਉੱਨਾ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ; ਜਿਸ ਦੇ ਕਿ ਆਪ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਰੇਲ ਤੇ ਮੋਟਰ ਆਦਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਹਿਜਾਜ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਡਾਚੀਆਂ ਤੇ ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਬਹੁਤ ਘਟ ਜਾਏਗੀ। ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਗਭਣ ਡਾਚੀ ਇਸ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਡਾਚੀ ਗਭਣ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਮੁਲ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਦੇ ਹੀ ਛੱਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਰਹੇ। ਸੋ ਰੇਲ, ਮੋਟਰ ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਆਦਿ ਬਣ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਚਿਤੀਆ ਘਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣਗੇ, ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਜੰਗਲੀ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾਚਾਰੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਜੰਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਅਮਰੀਕਾ” ਤੇ “ਆਸਟਰੇਲੀਆ” ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। “ਹੁਸਿਰਤ” ਦਾ ਅਰਥ ਦੇਸ-ਨਿਕਾਲਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਦਰਯਾਵਾਂ (ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ) ਨੂੰ (ਕੱਢ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦਰਯਾਵਾਂ ਤੇ ਨਹਿਰਾਂ ਵਿਚ) ਮਿਲਾਇਆ^੧ ਜਾਏਗਾ^੨ ।੭।

وَإِذَا الْيَمُّارُ يَجْعَلُ ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਅੱਡ ਅੱਡ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ^੩ ।੮।

وَإِذَا النُّفُوسُ رُجِعَتْ ۝

ਜਦ ਜੀਉਂਦੀ ਦੱਬੀ ਗਈ (ਬਾਲੜੀ) ਬਾਰੇ (ਵੱਡੀ) ਪੁੱਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ^੪ ।੯।

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ۝

ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ (ਓੜਕ) ਕਿਸ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ।੧੦।

يَا أَيُّ ذُنُوبِ قَتَلَتْ ۝

ਅਤੇ ਜਦ (ਬੇਅੰਤ) ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀਆਂ ਜਾਣ-ਗੀਆਂ^੫ ।੧੧।

وَإِذَا الصُّحُفُ نُشِرَتْ ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਖਲ^੬ ਉਧੇੜੀ ਜਾਏਗੀ ।੧੨।

وَإِذَا السَّمَاءُ كُشِطَتْ ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਨਰਕ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ^੭ ਜਾਏਗਾ ।੧੩।

وَإِذَا الْجَحِيمُ سُقِرَتْ ۝

^੧ਇਸ ਵਿਚ ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਇੰਨਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦਾ ਕੰਮ ਵੱਡਾ ਉੱਨਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ । ਸੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਦਰਯਾ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ ਜਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਰਤ, ਰੂਸ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਜਰਮਨ ਆਦਿ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ੨੦-੨੫ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਾਏ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।

^੨“ਸੱਜਾਰਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਸੁਕਾ ਦੇਣਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦਰਯਾ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ । ਪਰ “ਸੱਜਾਰਾ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਲੈ ਜਾਣਾ, ਜੋ ਨਹਿਰਾਂ ਦਾ ਨੇਮ ਹੈ । ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੋਹੇ ਅਰਥ ਠੀਕ ਢੁਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹਿਰਾਂ ਕੱਢ ਕੱਢ ਕੇ ਦਰਯਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਨਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਅਰਸ ਵਲ ਉਤਾ ਕੇ ਸੁਕਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਸਫਰ ਸੰਬੰਧ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰੇਲਾਂ, ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਆਪੋ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਬਾਲੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੇ ਦੱਬਣਾ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜੁਰਮ ਬਣ ਜਾਏਗਾ ।

^੫ਪੁਸ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ।

^੬ਵਰਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਉੱਨਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ।

^੭ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਪਾਪ ਬਹੁਤ ਵਧ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਵਧ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਰਕ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ।

ਅਤੇ ਜਦ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੪।

وَإِذَا الْجَنَّةُ أُرْفِلَتْ ۝

(ਉਸ ਦਿਨ) ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਕਮਾਇਆ ਸੀ, ਜਾਣ ਲਏਗਾ। ੧੫।

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا أَحْضَرَتْ ۝

ਬਸ, ਇਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਹੈ; (ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ), ਮੈਂ ਚਲਦੇ ਚਲਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੧੬।

فَلَا أَقْسِمُ بِالْخُنُوسِ ۝

ਜੋ (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਨੱਕ ਦੀ ਸੋਧੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ (ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਫੇਰ) ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ? ੧੭।

الْجَوَارِ الْكُنُوسِ ۝

ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ (ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ), ਜਦ ਉਹ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ੧੮।

وَالْيَلِ إِذَا عَنَسَ ۝

ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਜਦ ਉਹ ਸਾਹ^੩ ਲੈਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ੧੯।

وَالضُّبْحِ إِذَا تَنَفَّسَ ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ) ਇਕ ਪਤਿਵੰਤੇ ਰਸੂਲ^੪ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ। ੨੦।

إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਧਰਮ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਇਉਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਅਤੇ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਸੌਖਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਲੱਛਣ ਵਰਣਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇਹਨਾਂ ਤੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਲੈਣ। ਇਕ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਖਤਰੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੇ ਹੱਟ ਜਾਣਾ, ਦੂਜਾ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ-ਵੀਚਾਰੇ ਦਲੇਰੀ ਕਰ ਲੈਣਾ, ਤੀਜਾ ਲੱਛਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕੰਮ-ਕਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹਿ ਜਾਣਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਦਾ ਦੌਰ ਸਦਾ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ। ਰਾਤ ਮਗਰੋਂ ਸਵੇਰ ਵੀ ਆ ਜਾਏਗੀ।

^੪ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਵੱਡੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਹਨ ਅਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਇਹ ਬਾਣੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਇਹ ਬਾਣੀ ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਹੀ ਜਗ ਨੇ ਸੁਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ :—

“ਵਹਿਨਾਹੂ ਤਨਜੀਲੁ ਰੱਬਿਲਆਲਾਮੀਨਾ, ਨਾਜ਼ਾਲਾ ਬਿਹਰੂਹੂਲ ਅਮੀਨੁ ਅਲਾ ਕਲਬਿਕਾ
ਲਿਤਕੁਨਾ ਮਿਨਲੋ ਮੁਨਜ਼ਿਰੀਨ (ਸੁਅਰਾ ਰ: ੧੧)

ਜੋ (ਰਸੂਲ) ਵੱਡਾ ਬਲਵਾਨ ਤੇ ਅਰਸ ਵਾਲੇ (ਪ੍ਰਭੂ)
ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨੧।

ذِي قُوَّةٍ عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ مَكِينٍ ۝

(ਅਰਥਾਤ) ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਆਗੂ (ਵੀ) ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ
ਨਾਲ ਹੀ "ਅਮੀਨ"^੧ ਵੀ ਹੈ। ੨੨।

مُطَاعٍ ثَمَّ أَمِينٍ ۝

ਅਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥੀ ਸੁਦਾਈ ਨਹੀਂ ਹੈ। ੨੩।

وَمَا صَاحِبُكُمْ يَنْجُونِ ۝

ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਗੁਪਤ-ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਦਿਨ-
ਚੜ੍ਹੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ। ੨੪।

وَلَقَدْ سَأَاهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ ۝

ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਪਤ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੰਜੂਸੀ
ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ੨੫।

وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ ۝

ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ (ਉਸ ਤੇ ਉਤਰਣ ਵਾਲੀ ਬਾਣੀ)
ਧਿੱਕਾਰੇ ਹੋਏ ਸ਼ੇਤਾਨ ਦੀ (ਕਹੀ ਹੋਈ) ਗੱਲ
ਹੈ। ੨੬।

وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ۝

ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆ) ਕਿਧਰ ਜਾ
ਰਹੇ ਹੋ? ੨੭।

فَإِنَّ تَذْهَبُونَ ۝

ਇਹ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਉਪਦੇਸ਼
ਹੈ। ੨੮।

إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ۝

(ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ) ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸ ਲਈ—ਜੋ
ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਣਾ ਚਾਹੇ। ੨੯।

لِمَن شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَسْتَقِيمَ ۝

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਹੋ ਕੁਝ ਹੀ ਇੱਛਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜੋ
ਸਾਰੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ

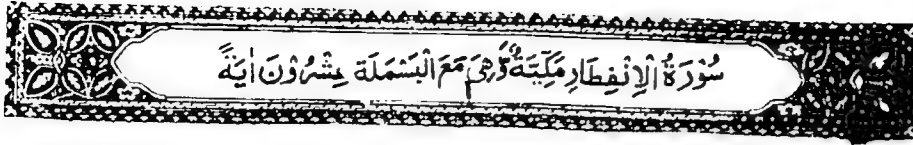
وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੁੰਕਿ ਇਹ ਰਸੂਲ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੇ ਅਭਾਸ ਬਾਣੀ ਉਤਰਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਮਹਾਨ ਦਾਅਵੇ ਮਗਰੋਂ ਇਕ ਵੱਡੀ ਆਕਿਆਕਾਰ ਸੰਕੇਤ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਸੋ ਇਹ ਸੱਚਾ ਰਸੂਲ ਹੈ ਅਤੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਇਕਰਾਰ ਮੁਜਬ ਇਹ "ਅਮੀਨ" ਵੀ ਹੈ। ਸੋ ਜਦ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਰੱਬੀ-ਬਾਣੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਦਾਅਵਾ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਭਾਣੀ ਹੋਵੇ ।੩੦। (ਰਕੂਅ ੧)

ع

الْعَلَمِينَ

(੮੨) ਸੂਰਤ ਅਲ- ਇਨਫਿਤਾਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਫ਼ੇ ੨੦ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । }

(ਮੰ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਫੇਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮਕਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਭਲਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਅਮਕਾ ਭੇੜਾ । ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਆਇਤ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਹੈ ਕਿ :—

“مَا خَلَقْتُمُ الْمَلَكُوتَ الْفَلَاكِيَّ وَالْأَرْضَ وَالْجِبَالُ وَالْأَنْهَارُ وَالْأَشْيَاءُ فِيهَا” (ਜਾਰਿਆਤ ਰ: ੩)

ਅਰਥਾਤ—ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਜੰਨ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਜੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਆਇਤ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“وَمَا تَكُنُ الْمَلَكُوتُ الْفَلَاكِيَّ وَالْأَرْضَ وَالْجِبَالُ وَالْأَنْهَارُ وَالْأَشْيَاءُ فِيهَا” (ਸੂਰਤ ਸਮਸ)

ਅਰਥਾਤ—ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੱਡੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਰੱਜਿਆ ਹੈ ।

ਜੇ ਸੂਰਤ ਤਕਵੀਰ ਦੀ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁੰਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਪਹੁੰਚਣ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁਰਨ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ; ਇਸ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ । ਜੇ ਇਸ ਥਾਂ ਸਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਨਾਕਿ ਕਿਸੇ ਖ਼ਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਵਿੱਛਾ ਸ਼ਰੀਅਤ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਬਣਾ ਲਵੋਗੇ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਸਰਧਾ ਸਿੱਧੇ ਮਾਰਗ ਵਲ ਲਗਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ ।

ਜਦ^੧ ਅਕਾਸ਼ ਪਾਟ^੨ ਜਾਏਗਾ ।੨।

إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ ۝

ਜਦ (ਸਾਰੇ) ਤਾਰੇ ਝੜ ਜਾਣਗੇ^੩ ।੩।

وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انتَثَرَتْ ۝

ਜਦ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾੜ ਕੇ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ^੪ ।੪।

وَإِذَا الْبِحَارُ فُجِّرَتْ ۝

ਜਦ ਕਬਰਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਦਿਧਰ ਓਧਰ ਖਿੰਡਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ^੫ ।੫।

وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ ۝

ਤਦ ਉਹ ਵੱਡੀ (ਪਾਪੀ) ਜਿੰਦ^੬ (ਜਿਸ ਦਾ ਇੱਥੇ ਵਰਣਨ ਹੈ) ਜਾਣ ਲਏਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਕੀ (ਕੁਝ) ਅੱਗੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ ਤੇ ਕੀ (ਕੁਝ) ਪਿੱਛੇ ਛੱਡਿਆ ਸੀ ? ।੬।

عَلِمَتْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ وَأَخَّرَتْ ۝

ਹੇ ਮਨੁੱਖ ! ਤੇਨੂੰ ਕਿਸ (ਗੱਲ) ਨੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬਾਰੇ ਅਭਿਮਾਨੀ (ਤੇ ਧੱਖਾ ਖਾਣ ਵਾਲਾ) ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ? ।੭।

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّبَكَ رَبِّكَ الْكَرِيمِ ۝

^੧ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਬਾਰੇ ਹਨ, ਪਰ ਦੋਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੱਡੇ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਸੰਬੰਧ ਨੰਟ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ । (ਵਿਸਥਾਰ ਲਈ ਵੇਖੋ ਤਫਸੀਰਿ ਕਬੀਰ ਜਿਲਦ ੬)

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਗ ਵਿਚ ਕੁਕਰਮ ਇੰਨੇ ਵਧ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਦੇਂਡ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਓਦਵਾਨ ਜਗ ਤੋਂ ਅਲੱਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਜਾਂ ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਘੱਟ ਜਾਣਗੇ ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਬਣਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਪਾਨਾਮਾ” ਤੇ “ਸੁਵੇਜ਼” ਨਹਿਰ ਆਦਿ ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਪੁਰਾਣੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਪੁੱਟ ਪੁੱਟ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ “ਮਸੀਆਂ” “ਫਰਾਸ਼ਾਂ”, “ਰੂਸ” ਤੇ “ਇੰਗਲਿਸਤਾਨ” ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ ।

^੬ਇਸ ਥਾਂ ਜਿੰਦ ਦਾ ਭਾਵ ਈਸਾਈਅਤ ਹੈ; ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸੇ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸ਼ਿਰਕ ਆਦਿ ਦੇ ਕੁਕਰਮ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਰ ਰਹੇ ਹਨ ।

^੭ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਅਜੇਹੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲੈ ਆਏਗਾ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਈਸਾਈਅਤ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਈਸਾਈ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਅਜੇਹੇ ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰ ਛੱਡੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਘ੍ਰਿਣਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

^੮ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ “ਯੂਰਪੀ” ਫਲਸਫੇ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਰੀਅਤ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵੀਚਾਰਦੇ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਜਿਆ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਭੇਡੇ ਫਲਸਫੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਨ ।

(ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ) ਜਿਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ
ਫੇਰ ਤੈਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਤੇਰੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ
ਨੂੰ) ਠੀਕ-ਠਾਕ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ ਤੈਨੂੰ (ਉਸ ਨੇ)
ਦੂਜੀ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਯੋਗ ਬਲ ਦਿੱਤਾ
ਹੈ। ੮।

ਫੇਰ ਜੋ ਸ਼ਕਲ ਉਸ ਨੇ ਯੋਗ ਸਮਝੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ
ਦਾਲਿਆ ਹੈ। ੯।

ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੈ, (ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ
ਹੋ); ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਦੰਡ-ਫਲ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦੇ
ਹੋ। ੧੦।

ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ (ਤੁਹਾਡੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਤੁਹਾਡੇ ਤੇ ਨਿਗਰਾਨ
ਨੀਅਤ ਹਨ। ੧੧।

(ਜੋ) ਪਤਿਵੰਤੇ ਹਨ (ਤੇ) ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲਿਖਦੇ
ਹਨ। ੧੨।

ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ
ਹਨ। ੧੩।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਭਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਵਧਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ (ਸਦਾ
ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਇਨਾਮ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ। ੧੪।

ਅਤੇ ਬੁਰਿਆਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਸਦਾ) ਨਰਕ ਵਿਚ
ਰਹਿਣਗੇ। ੧੫।

(ਉਹ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ) ਦੰਡ-ਫਲ (ਮਿਲਣ) ਦੇ ਦਿਨ
ਉਸ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ। ੧੬।

ਉਹ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੀ ਬਚ ਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਨਹੀਂ
ਹੋ ਸਕਣਗੇ। ੧੭।

الَّذِي خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ۝

فِي أَمْنٍ صَوْدَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ ۝

كَلَّا بَلْ تُكَذِّبُونَ بِالذِّينِ ۝

وَأَنْ عَلَيْكُمْ لَحَفِظِينَ ۝

كِرَامًا كَاتِبِينَ ۝

يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ ۝

إِنَّ الْإِبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝

وَأِنَّ الْفَجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ ۝

يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ ۝

وَمَا هُمْ عَنْهَا بِغَائِبِينَ ۝

ਅਤੇ (ਹੋ ਸ਼੍ਰੋਤੋ !) ਤੇਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ
ਹੈ ਕਿ ਦੰਡ-ਫਲ (ਮਿਲਣ) ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ
ਹੈ ? ੧੯।

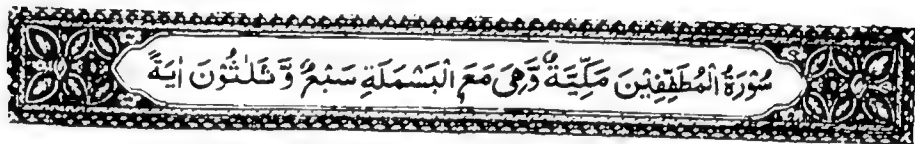
وَمَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ۝

ਫੇਰ (ਅਸੀਂ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਤੇਨੂੰ ਕਿਸ
ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸੀ ਹੈ ਕਿ ਦੰਡ-ਫਲ ਮਿਲਣ ਦਾ
ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ ੧੯।

ثُمَّ مَا أَدْرَاكَ مَا يَوْمُ الدِّينِ ۝

(ਇਹ ਸਮਾਂ) ਉਦੋਂ ਆਵੇਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਕਿਸੇ
ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ
ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ^੧, ਅਰਥਾਤ
ਉਸ ਦਿਨ ਸਾਰਾ ਫੈਸਲਾ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹੱਥ ਹੀ
ਹੋਵੇਗਾ ੨੦।

يَوْمَ لَا تَنفِكُ نَفْسٌ لِّنَفْسٍ شَيْئًا وَالْأَمْرُ
يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ۝

(੮੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮੁਤਫਿਫੀਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ
ਦੀਆਂ ਖ਼ਿਸਮਿਲਾਂ ਸਭੇ ੩੭ ਆਇਤਾਂ ਤੇ ੧੧ ਰਕੂਆਂ ਹੀ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ਸੋਦਾ ਵੇਚਣ ਸਮੇਂ ਘੱਟ ਤੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ
ਕਸ਼ਟ (ਹੀ ਕਸ਼ਟ) ਹੈ ੨।

وَيَذَلُّ الْمُنْظِفِينَ ۝

(ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਲਈ) ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਲੈਣ ਸਮੇਂ ਤਾਂ
ਨਿਉਂਦਾ ਤੋਲ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ੩।

الَّذِينَ إِذَا أَكَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਦੰਡ-ਫਲ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮਿਲੇਗਾ । ਜਦ ਕੋਈ ਸੱਜਣ-ਮਿੱਤਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕੇਗਾ ।

ਅਤੇ ਜਦ (ਕੋਈ ਚੀਜ਼) ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਭੋਲ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭੋਲ ਵਿਚ ਘਾਟ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। 18।

وَإِذَا كَانُوا لَهُمْ أَوْ رَزَوُهُمْ يُخْسِرُونَ ۝

ਕੀ ਏਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ) ਉਠਾਇਆ ਜਾਏਗਾ ? 19।

أَلَا يَظُنُّ أُولَئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ ۝

ਉਸ ਵੱਡੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਮੇਂ (ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੇਖਣ) ਵਾਸਤੇ 19।

يَوْمٍ عَظِيمٍ ۝

ਜਦ (ਸਾਰੇ) ਲੋਕਾਂ ਸਾਹੇ ਜਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਨ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ 20।

يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ ۝

ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, (ਜੋ ਏਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ) ਬੁਰਿਆਰਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਕ ਅਮਿੱਟ ਪੁਸਤਕ (ਸਿੱਜੀਨ²) ਵਿਚ ਹੈ 19।

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَارِ لَفِي سِجِّينٍ ۝

ਤੇਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਸਿੱਜੀਨ" ਕੀ ਹੈ ? 20।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا سِجِّينٌ ۝

ਉਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਜੋ (ਆਦਿ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ) ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ 190।

كِتَابٌ مَرْقُومٌ ۝

ਉਸ ਦਿਨ ਨਿੰਦਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਕਸ਼ਟ (ਹੀ ਕਸ਼ਟ) ਹੋਵੇਗਾ 191।

وَنِلَّ يَوْمَئِذٍ لِلْمُكَذِّبِينَ ۝

¹ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਕਾਫ਼ੁਹਮ" ਪਦ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਰਥ "ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੋਲ ਕੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ" ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਚੂੰਕਿ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਭੋਲ ਕੇ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭੋਲ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਅੱਡ ਅੱਡ ਵਰਤਾਉ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੁਲਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘਟ ਦੇ ਕੇ ਜੁਲਮ ਕਮਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਇੱਕੋ ਜਾਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਦੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਾਤੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਟੀਕੇ ਵਿਚ ਦੂਜਿਆਂ ਦਾ ਪਦ ਵਧਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

²"ਸਿੱਜੀਨ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਕਰਤਾ ਤੇ ਕਾਇਮੀ (ਅਟੁੱਟ) ਹੈ। ਸੋ "ਸਿੱਜੀਨ" ਵਿਚ ਨਾਂ ਲਿਖੇ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਕਰਤਾ ਤੇ ਅਟੁੱਟ ਹੋਵੇਗਾ। (ਵਤਹੁਲ ਬਿਆਨ ਜਿਲਦ ੧੦)

ਓਹਨਾਂ (ਨਿੰਦਕਾਂ ਵਾਸਤੇ) ਜੋ ਦੰਡ-ਫਲ ਮਿਲਣ ਦੇ
ਇਨਕਾਰੀ ਸਨ ।੧੨।

الَّذِينَ يَكْذِبُونَ بِذَمِّ الدِّينِ ۖ

ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕੇਵਲ ਹੱਦ ਤੋਂ ਟੱਪਿਆ
ਹੋਇਆ ਤੇ ਵੱਡਾ ਪਾਪੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ।੧੩।

وَمَا يَكْذِبُ بِهِ إِلَّا كُلُّ مُعْتَدٍ أَثِيمٍ ۖ

ਜਦ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ
ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਇਹ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਏਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਹਨ ।੧੪।

إِذَا تُلِيٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا قَالَ أَسَاطِيرُ
الْأَوَّلِينَ ۖ

ਕਦੇ ਵੀ (ਅਜਿਹਾ) ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, (ਜਿਹਾ ਕਿ
ਓਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ); ਸਗੋਂ (ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ
ਕਿ) ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਸਦਕਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਮਨ ਮੈਲੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ।੧੫।

كَلَّا بَلْ عَصَوْا عَلَىٰ فَلَوْبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۖ

ਸਗੋਂ ਇਉਂ ਆਖੋ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਓਹ ਆਪਣੇ
ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ ਤੋਂ
ਰੋਕ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ ।੧੬।

كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَجُودُونَ ۖ

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ ।੧੭।

ثُمَّ إِنَّهُمْ لَصَالُوا الْجَحِيمِ ۖ

ਫੇਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਏਹੋ ਤਾਂ
ਉਹ (ਭਿਆਨਕ) ਅੰਤ ਹੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਾਰ
ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ।੧੮।

ثُمَّ يُقَالُ هَذَا الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ۖ

ਤੁਹਾਡੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾਂ (ਦੇ
ਵਟਾਂਦਰੇ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਿਰਸੰਦੇਹ "ਇੱਲੀਯੀਨ"^੧
ਹੈ ।੧੯।

كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْإِبْرَارِ لَفِي عِلِّيَّينَ ۖ

ਤੇਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਇੱਲੀਯੂਨ" ਕੀ
ਹੈ ? ।੨੦।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا عِلِّيُّونَ ۖ

^੧ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅਜੇਹੇ ਉੱਚੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹਨ, ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹੋਣਗੇ ।

ਉਹ ਇਕ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ¹ ਹੁਕਮ ਹੈ। ੨੧।

كُتِبَ مَرْقُومٌ ۝

ਜਿਸ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ (ਆਪ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ) ਵੇਖਣਗੇ। ੨੨।

يَشْهَدُهُ الْمَقْرَبُونَ ۝

ਭਲਾਈ ਵਿਚ ਵਧੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਇਨਾਮ ਦੇ ਭਾਗੀ ਹੋਣਗੇ। ੨੩।

إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ ۝

ਓਹ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣਾਂ ਤੇ (ਬੈਠ ਕੇ ਸਾਰਾ ਹਾਲ) ਵੇਖਦੇ ਹੋਣਗੇ। ੨੪।

عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ ۝

ਤੂੰ ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਖੜਿਆਂ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਭਾਸੇਗੀ। ੨੫।

تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ ۝

ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਹਰ ਵਾਲੀ ਨਿਰੋਲ ਸ਼ਰਾਬ ਪਿਆਈ ਜਾਏਗੀ। ੨੬।

يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ ۝

ਉਸ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਸਤੂਰੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਇੱਛਾਵਾਨ (ਮਨੁੱਖ) ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇ। ੨੭।

خِتْمُهُ مِسْكَ ۖ وَفِي ذَلِكَ فَلْيَتَنَافَسِ
الْمُنَافِرُونَ ۝

ਉਸ ਵਿਚ "ਤਸਨੀਮ"² ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਹੋਵੇਗੀ। ੨੮।

وَمِزَاجُهُ مِنْ تَسْنِيمٍ ۝

(ਸਾਡਾ ਭਾਵ ਉਹ) ਸੱਮਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਪੀਣਗੇ। ੨੯।

عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا الْمَقَرَّبُونَ ۝

ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਅਪਰਾਧੀ ਹਨ, ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ³। ੩੦।

إِنَّ الَّذِينَ أَجْرَمُوا كَانُوا مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا
يَضْحَكُونَ ۝

¹ਅਰਥਾਤ—“ਇਲੀਯੂਨ” ਓਹ ਲੋਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਖਾਸ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਖਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵੱਡੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਗੇ।

²“ਤਸਨੀਮ” ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਉੱਚੀ ਸਾਨ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਸੋ “ਤਸਨੀਮ” ਦੀ ਮਿਲਾਵਟ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ “ਤਸਨੀਮ” ਦਾ ਜਲ ਓਹਨਾਂ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਦੇ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਹੋਰ ਉੱਚੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।

³ਉਕਤ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਜੋ ਹਾਲ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਦੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਦੇ ਇਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਜਗ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੀਤਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਮਖੌਲ ਉਡਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਲਾਗਿਓਂ ਲੰਘਦੇ ਸਨ,
ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੋਣਤਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ
ਸਨ ।੩੧।

ਅਤੇ ਜਦ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਲ ਪਰਤਦੇ ਸਨ,
ਤਾਂ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ) ਗੱਲਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ
ਮੁੜਦੇ ਸਨ ।੩੨।

ਅਤੇ ਜਦ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਏਹੋ
ਹੀ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਏਹ ਤਾਂ ਵੱਡੇ ਕੁਰਾਹੀਏ
ਹਨ ।੩੩।

ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਏਹਨਾਂ ਉੱਤੇ
ਨਿਗਰਾਨ ਬਣਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਸਨ । ੩੪।

ਸੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਇਸ ਦੰਡ-ਫਲ ਮਿਲਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਨ-
ਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਹੱਸਣਗੇ ।੩੫।

ਓਹ ਸੋਨੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣਾਂ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਓਹਨਾਂ
ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਹਾਲ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ।੩੬।

(ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ ਕਿ)
ਕੀ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਪੂਰਾ
ਵਟਾਂਦਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ (ਕਿ ਨਹੀਂ) ? ।੩੭।
(ਰਕੂਅ ੧)

وَإِذَا مَرُّوا بِهِمْ يَتَغَامَرُونَ ﴿٨٣﴾

وَإِذَا انْقَلَبُوا إِلَىٰ أَهْلِهِمْ انْقَلَبُوا ﴿٨٤﴾
فَكَاهِنِينَ ﴿٨٥﴾

وَإِذَا رَأَوْهُمْ قَالُوا إِنَّ هَٰؤُلَاءِ لَضَالُونَ ﴿٨٦﴾

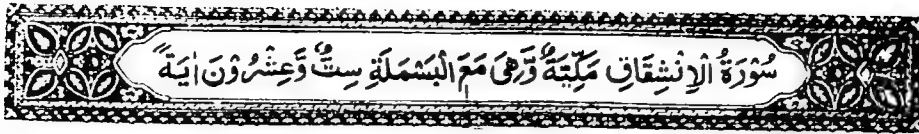
وَمَا أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ حَفِظِينَ ﴿٨٧﴾

فَالْيَوْمَ الَّذِينَ آمَنُوا مِنَ الْكُفَّارِ يَضْحَكُونَ ﴿٨٨﴾

عَلَى الْأَرَآئِكِ يَنْظُرُونَ ﴿٨٩﴾

هَلْ تُؤْتِبُ الْكُفَّارَ مَا كَانُوا يَفْعَلُونَ ﴿٩٠﴾

੧ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਨ ਦੇ ਸਿੱਧਾਂਤ ਉੱਤੇ ਫਤਵਾ ਲਾਉਣਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ;
ਕਿਉਂਕਿ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਫਤਵਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉੱਤੇ ਪਰਗਟ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਹ ਝੂਠਾ ਫਤਵਾ ਲਾ ਦੇਵੇ ।

(੮੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਇਨਸ਼ਾਕਾਕ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੨੬ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਜਦ ਅਕਾਸ਼ ਪਾਟ ਜਾਏਗਾ^੧।

إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ②

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਗੱਲ
ਸੁਣਨ ਲਈ ਕੰਨ ਧਰੇਗਾ^੨ ਅਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਉਸ ਦਾ
ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ^੩ ।੩।

وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ③

ਅਤੇ ਜਦ ਧਰਤੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਵਧ ਜਾਏਗਾ^੪ ।੪।

وَإِذَا الْآرْضُ مُدَّتْ ④

^੧ਜਦ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਲਗਾਤਾਰ ਚਮਤਕਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਣਗੇ ।

^੨ਚਮਤਕਾਰ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਦਾਨੇ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਕਹਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵੀ ਅੱਲਾਹ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬਾਰੇ ਵੀਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ।

^੩ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਚਮਤਕਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਆਪਣੀ ਅਕਲ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਵਲ ਆ ਜਾਏ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਡੀਕ ਨਾ ਕਰੇ ਕਿ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਾਂ ਖੁਸ਼ਖਬਰੀਆਂ ਭਰੇ ਚਮਤਕਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਣ, ਪਰ ਓਹ ਅਜਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ।

^੪ਇਸ ਜੁਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥ ਜੋ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਓਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਚੰਨ ਤੇ ਮਰੀਖ ਆਦਿ ਤਾਰੇ । ਇਹ ਇਸ ਜੁਗ ਦੀ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਟ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਏਹਨਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਸਮਝ ਕੇ ਕਈ—

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਉਸ ਵਿਚ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ^੧ ਸੁੱਟ
ਦੇਵੇਗੀ ਅਤੇ ਸੱਖਣੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ^੨। ੧੫।

وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ۝

ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਗੱਲ
ਸੁਣਨ ਲਈ ਕੰਨ^੩ ਧਰੇਗੀ ਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਉਸ ਦਾ
ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ^੪। ੧੬।

وَأَنْتَ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ۝

ਹੇ ਮਨੁੱਖ! ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਵਲ ਪੂਰਾ ਚੋਰ^੫ ਲਾ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ^੬ ਤੇ ਫੇਰ
ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ^੭। ੧੭।

يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا
مُتْلِقِيهِ ۝

ਬਸ, ਜਿਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ^੮ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਕਰਣੀਨਾਮਾ
ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੮।

فَأَمَّا مَنْ أُوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ ۝

←ਲੋਕ ਇਹ ਜਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹ ਤਾਕਟ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਓਹਨਾਂ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਣ, ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵੱਸੋਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਹੀ ਅੰਗ ਸਿਧ ਕਰ ਦੇਣ। ਜੋ ਇਸ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਚੰਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਗ੍ਰਹਾਂ ਤੋਂ ਅਜੇਹੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਗਏ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਗਈ, ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦਾ ਪਸਾਰ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ।

^੧ਧਰਤੀ ਤੇ ਤਬਕਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿਚ ਚੋਖਾਂ ਵਾਧਾ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਭੇਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਤ ਅੰਤ ਤਬਕਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਪਤਾਲ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਏਹਨਾਂ ਤਬਕਾਂ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜੇਹੇ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਲਾਭ ਪੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ।

^੨ਖਾਲੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਭੇਤ ਇੰਨੀ ਬਹੁਲਤਾ ਨਾਲ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਕਿ ਜਾਣੇ ਹੁਣ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਭੇਤ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

^੩ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਭਾਵ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਪਰਗਟ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਅਜੇਹੇ ਸਾਧਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਇਸ ਤੇ ਅਚੇਤਾ ਕਰਨਗੇ।

^੪ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲਾ ਜੁਗ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਪਰਮ ਧਰਮ ਸੀ, ਪਰ ਸੱਕ ਕਿ ਇਸ ਨੇ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਦੀ ਉਤੀਕ ਕੀਤੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਉਤੀਕਿਆ, ਜਦ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਦਰਸਨ ਦੀਦਾਰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

^੬ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦਾ ਭਾਵ ਨੇਤੀ ਹੈ। ਸੋ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਦੇਣ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਵਧ ਹੋਣਗੀਆਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਫ਼ਾਜ਼ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੈ।

ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਸੋਖਾਂ^੧ ਲੇਖਾ ਲੈ ਲਿਆ
ਜਾਏਗਾ। ੧੯।

فَسَوْفَ يُحَاسِبُ حِسَابًا نَّيِّرًا ①

ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਲ ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ
ਪਰਤੇਗ^੨। ੧੦।

وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا ②

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵੱਲੋਂ^੩ ਉਸ ਦਾ
ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ੧੧।

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ ③

ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਆਪਣੀ ਤਬਾਹੀ ਨੂੰ
ਸੱਦੇਗਾ^੪। ੧੨।

فَسَوْفَ يَدْعُوا بُرُورًا ④

ਅਤੇ ਭੜਕਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਦਾ ਭਾਗੀ ਹੋਵੇਗਾ^੫। ੧੩।

وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا ⑤

ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਰੰਗ-ਰਲੀਆਂ ਮਾਣਿਆ
ਕਰਦਾ ਸੀ^੬। ੧੪।

إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا ⑥

(ਅਤੇ) ਇਹ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਲ੍ਹ
ਮਗਰੋਂ ਕਦੇ ਤੰਗੀ ਨਹੀਂ ਆਏਗੀ^੭। ੧੫।

إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ ⑦

^੧ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਕਰਣੀਨਾਮਾ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਲੇਖਾ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਕੇ ਸੋਖਾ ਲੇਖਾ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

^੨ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਓਹਨਾਂ ਵਲ ਪਰਤੇਗਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਖ਼ੁਸ਼ਖ਼ਬਰੀ ਸੁਣਾਏਗਾ।

^੩ਕਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਪਟੀ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਸੁਟ ਦਿੰਦਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਹੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹ ਕਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਸੁਟਦੇ ਸਨ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਰਿਆਤਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਣੀਨਾਮੇ ਪਿੱਠ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ; ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਗ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਸ਼ਰੀਅਤ ਨੂੰ ਪਿੱਠ ਪਿੱਛੇ ਸੁਟ ਦਿੰਦੇ ਕਰਦੇ ਸੀ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹੇ ਇਨਕਾਰੀ ਉੱਤੇ ਇਹ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸਟ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਕਸਟ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਢੰਗ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਕਸਟ ਨਾ ਦਿਓ; ਉੱਕਾ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਓ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਸੁਣੀ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।

^੬ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਵੱਡਾ ਅਤਿਮਾਨੀ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚ ਅਜੇਹੀਆਂ ਰੰਗ ਰਲੀਆਂ ਮਾਣਿਆਂ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜਾਣੇ ਉਹ ਵੱਡਾ ਸਫਲ ਮਨੁੱਖ ਹੈ।

^੭ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇਗਾ।

ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਤਾਂ (ਜ਼ਰੂਰ) ਹੋਣਾ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ
ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ
ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ੧੬।

بَلَىٰ إِنَّ رَبَّهُ كَانَ بِهِ بَصِيرًا ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀਚਾਰਾਂ ਦੀ ਭੁਲ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵੱਜੋਂ
ਅਸੀਂ ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ^੨ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ੧੭।

فَلَا اقْسِمُ بِالشَّفَقِ ۝

ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ
ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ੧੮।

وَالَيْلِ وَمَا وَسَىٰ ۝

ਅਤੇ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ ਦੇ ਚੰਨ^੩ ਨੂੰ ਵੀ (ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼
ਕਰਦੇ ਹਾਂ)। ੧੯।

وَالْقَمَرِ إِذَا اتَّسَقَ ۝

ਤੁਸੀਂ ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਓਹਨਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋਗੇ। ੨੦।

لَتَرْكَبَنَ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ ۝

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ, (ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ
ਇਨਕਾਰੀਆਂ) ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਸਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ?। ੨੧।

فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۝

ਅਤੇ ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਤਾਂ ਸਜਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੨੨।

وَإِذَا قُرِئَ عَلَيْهِمُ الْقُرْآنُ لَا يَسْجُدُونَ ۝

ਸਗੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਵਧ
ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਓਹ (ਕੁਰਾਨ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ) ਨਿੰਦਾ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ੨੩।

بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا يَكْذِبُونَ ۝

^੧ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰਾ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਰਮਾਂ
ਅਨੁਸਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦੇਣ ਲਈ ਦਾਉ ਤੇ ਬੰਨਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਿਵੇਂ ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲੇ ਦਾ ਸਮਾਂ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸੂਰਜ ਜਦ ਡੁੱਬੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਾਂ ਵੀ ਛੋਟਾ
ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਮੁੜ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇਗਾ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜਿਵੇਂ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ, ਚੌਧਵੀਂ, ਪੰਦਰਵੀਂ ਤੇ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਦਾ ਚੰਨ ਲਗਪਗ ਸੰਪੂਰਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰ੍ਹਵੀਂ, ਚੌਧਵੀਂ,
ਪੰਦਰਵੀਂ ਤੇ ਸੋਲ੍ਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਮੁੜ ਉੱਨਤੀ ਸੰਪੂਰਣ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਿਦਵਾਨ ਅਲਾਮਾ “ਸ਼ਕਾਨੀ” ਨੇ
“ਇਤਾਸਾਕਾ” ਦੇ ਏਹੋ ਹੀ ਅਰਥ “ਫਤਹੁਲਕਦੀਰ” ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਅਤੇ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਦਾ—ਜਿਸ ਨੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ) ਲੁਕਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਵੱਡਾ
ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। ੨੪।

وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا يُوعُونَ ۝

ਸੋ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ
ਕਾਰਣ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਾ। ੨੫।

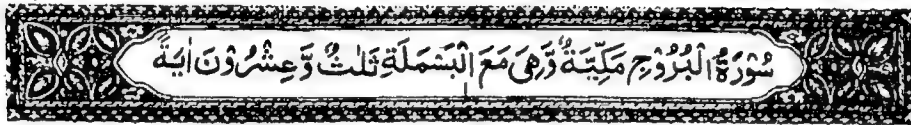
فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ۝

ਪਰ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹਨ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ
ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ
(ਚੰਗਾ) ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ। ੨੬। (ਰਕੂਅ ੧)

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ

أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝

﴿

(੮੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਬਰੂਜ਼

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੨੩ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਾਂ ਵਾਲੇ^੧ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼
ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੨।

وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ ۝

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜਿਸ ਦਾ ਬਚਨ^੨ (ਦਿੱਤਾ
ਹੋਇਆ) ਹੈ। ੩।

وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ ۝

^੧ਗ੍ਰਹਿ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਓਹਨਾਂ ਸਿੱਖ ਗਏ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੂਰਜ ਦਾ ਲੰਘਣਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗ੍ਰਹਾਂ ਵਾਲੇ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਅਰਥਾਤ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਜੋ ਸੂਰਜ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਓਹ ਆਪਣੀ ਆਤਮਕ ਸ਼ੇਰ ਵਿਚ ਉੱਨਤੀ ਕਰਨਗੇ, ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਈ ਜਾਣਗੇ।

^੨ਓਹ ਦਿਨ ਜਦ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੋਂ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਤੇ (ਆਉਣ ਵਾਲੇ) ਗਵਾਹ ਨੂੰ¹ ਤੇ ਉਸ ਵਿਅਕਤੀ
ਨੂੰ ਜਿਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ
ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ੪।

وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ ۝

(ਖਾਈਆ ਵਾਲੇ²) ਸਾਰੇ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ੫।

قَتِيلَ أَصْحَابِ الْاُخْدُودِ ۝

ਅਰਥਾਤ (ਖਾਈਆ ਵਿਚ) ਅੱਗ (ਭੜਕਾਉਣ ਵਾਲੇ)
ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੋਖਾ ਬਾਲਣ (ਪਾਇਆ ਗਿਆ³)
ਸੀ⁴। ੬।

النَّارِ ذَاتِ الْوُكُودِ ۝

ਜਦ ਓਹ ਉਸ ਅੱਗ ਉੱਤੇ ਧਰਨਾ ਮਾਰੀ ਬੈਠੇ
ਸਨ⁵। ੭।

اِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ ۝

ਅਤੇ ਓਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਜੋ ਕੁਝ ਵਰਤਾਉ ਕਰਦੇ
ਸਨ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਉਸ ਦੀ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ
ਜਾਣੂੰ ਸੀ⁶। ੮।

وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ ۝

¹ਉਸ ਦਿਨ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਪੁਰਖ ਪਰਛਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਹਰਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਰਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਸਾਹਿਬ (ਗਵਾਹੀ ਦੇਣ ਵਾਲਾ) ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਦ (ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ) ਵੀ ਹੋਵੇਗਾ।

²ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਵੀਰੀ ਸਦਾ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਿਰਫਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ; ਸਗੋਂ ਆਪ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

³ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਅੱਗ ਸਾਰੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਭੜਕਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਧਾਰਨ ਅੱਗ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਸਗੋਂ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵੇਰ ਦਾ ਬਾਲਣ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੜਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

⁴ਇਹ ਪਦ ਦੋ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਤਾਂ “ਫੁਕੂਦਾ” (ਵਾਉ ਦੀ ਪੇਸ਼ ਨਾਲ) ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਅੱਗ ਭੜਕਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ “ਫੁਕੂਦ” (ਵਾਉ ਦੀ ਜਬਰ ਨਾਲ) ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬਾਲਣ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁੜ ਮੁੜ ਬਾਲਣ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹਰੇਕ ਅੱਗ ਬਲਣ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਬਾਲਣ ਵਾਲੀ ਅੱਗ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਹੋ ਤਾਫ਼ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਮੁੜ ਮੁੜ ਬਾਲਣ ਪਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

⁵ਅਰਥਾਤ—ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਵੀਰੀ ਉਸ ਅੱਗ ਦੇ ਲਾਗੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੁ ਰਤਾ ਠੰਡੀ ਹੋਣ ਲਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬਾਲਣ ਪਾ ਦੇਣ।

⁶ਅਰਥਾਤ—ਗਵਾਹਾਂ “ਮੁਜੱਦਦਾਂ” ਤੇ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਜ਼ੁਲਮ ਕਮਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁੱਹੋਂ ਇਹ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵੱਡੀ ਭੇੜੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਅਤੇ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੇਵਲ ਇਸ ਲਈ ਵੇਰ ਕਮਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬਲਵਾਨ (ਤੇ) ਹਰੇਕ ਉਪਮਾ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਕਿਉਂ ਬਣੇ ਹਨ? ੧੯।

ਉਹ ਅੱਲਾਹ, ਜੋ ਸਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੇ ਪਤਾਲਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ (ਉਹ ਇਹ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਦੇ ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਿਗਰਾਨ ਹੈ ੧੦।

ਉਹ ਲੋਕ^੩ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਮਰਦਾਂ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕਲੋਸ਼ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ (ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਤੇ) ਪਸਰਾਤਾਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਹਿਰਦੇ-ਵੇਧਕ) ਕਸ਼ਟ ਪੁੱਜੇਗਾ ੧੧।

(ਅਤੇ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਉਸ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ, ਜਿਸ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਏਹੋ ਹੀ ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ ਹੈ ੧੨।

ਬੇਸ਼ੱਕ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਫੜਨਾ ਵੱਡਾ ਕਰੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ੧੩।

وَمَا نَقْمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللهِ الْعَزِيزِ
الْحَمِيدِ ①

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ②

إِنَّ الَّذِينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابُ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ ③

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ذَلِكَ الْقَوْمُ الْمَكِينُونَ ④

إِنَّ بَطْشَ رَبِّكَ لَشَدِيدٌ ⑤

^੧ਇਹ ਆਇਤ ਇਸ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਦਲੀਲ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਪਹਿਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪੱਕੀ ਗੱਲ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਕੇਵਲ ਈਰਖਾ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਜਿੰਨੀ ਜਿੰਨੀ ਈਰਖਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੰਤ ਮਿਲੇਗਾ।

^੩ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਵਿਚ ਮਰਦ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਵੀਆਂ ਵੀ। ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਇਨਕਾਰੀ ਜੋ ਵਰਤਾਉ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਉਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਦੁਹਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

^੪ਤੁਰਾਨ ਵਿਚ ਸਵਰਗ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਜੋ ਨਹਿਰਾਂ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸੋ ਇਹ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਮਾਤਲਕ ਦੇ ਬਾਗਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪੂਰਾ ਇਹ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਵਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਨਹਿਰਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸਵਰਗਗਾਮੀਆਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਵੀ ਤੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਆਪ ਮਾਲਕ ਹੋਣਗੇ।

^੫ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ਕਿਉਂਕਿ) ਉਹੋ ਹੀ ਜਗ ਦੇ ਕਸਟ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ
ਹੈ ਅਤੇ (ਜੋ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਰੁਕੇ, ਤਾਂ)
ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਸਟਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੪।

هُوَ يُبْدِئُ وَيُعِيدُ ۝

ਅਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ) ਉਹ ਵੱਡਾ ਬਖ਼ਸ਼ਣਹਾਰ
ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈ। ੧੫।

هُوَ الْغَفُورُ الْودُودُ ۝

ਉਹ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੇ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ^੧ ਹੈ। ੧੬।

وَالْعَرْشِ الْمَجِيدُ ۝

ਜਿਸ ਗੱਲ ਦੀ ਇੱਛਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਰ ਕੇ ਹੀ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੭।

غَالٍ لِّمَا يُرِيدُ ۝

ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ (ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ) ਦਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ
ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ? ੧੮।

مَلَأْتَكَ حَدِيثَ الْجَنُودِ ۝

ਅਰਥਾਤ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ", ਤੇ "ਸਮੂਦ" ਦੇ ਦਲਾਂ
ਦਾ। ੧੯।

بِرْعَوْنٍ وَنُؤُودٍ ۝

ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਇਨਕਾਰ (ਦੇ
ਰੋਗ) ਵਿਚ (ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ) ਹਨ। ੨੦।

لِالَّذِينَ كَفَرُوا فِي تَكْذِيبٍ ۝

ਹਾਲਾਂਕਿ ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ
ਪਾਸਿਓਂ (ਆ ਕੇ) ਘੇਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ੨੧।

وَاللَّهُ مِنْ وَرَائِهِمْ مُحِيطٌ ۝

(ਇਸ ਤੋਂ ਛੱਟੇ) ਇਹ ਵੀ ਅਸਲੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
(ਬਾਣੀ ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ),
ਇਕ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਬਾਣੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਹਰ ਸਮੇਂ

لَهُ هُوَ قَرِيبٌ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜੋ ਪਾਪਾਂ ਵਿਚ ਪਰਿਤ ਰਿਹਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਕਸਟ ਵੀ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਕਸਟ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਰਹਿਮ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਇਹ ਗੱਲ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਦੇ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੇ ਕਦੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

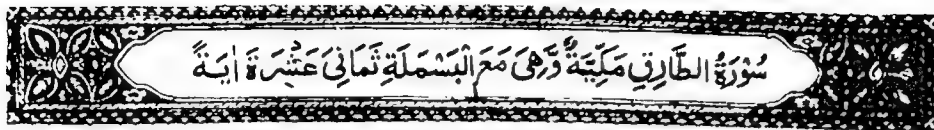
^੩ਅਰਸ਼ ਦਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਰਾਜ ਸਿੰਘਾਸਣ ਹੈ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਭਰੇ ਅਰਸ਼ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਦੀ ਉੱਚੀ ਸ਼ਾਨ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜ਼ੁਲਮ ਤੇ ਧੋਰਾ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ^੧ ਬਾਣੀ ਹੈ। ੧੨੨।

(ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਹ ਵੀ ਕਮਾਲ ਹੈ ਕਿ)
ਉਹ ਲੋਹਿ ਮਹਾਦੂਜ^੨ (ਦਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਤਖ਼ਤੀਆਂ) ਤੇ
(ਅੰਕਿਤ) ਹੈ। ੧੨੩। (ਰਕੂਅ ੧)

﴿

فِي لَوْحٍ مَّحْفُوظٍ ۝

(੮੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਤਾਰਿਕ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾਂ ਸਣੇ ੧੮ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

ਮੈਂ^੧) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਤੇ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਅਕਾਸ ਨੂੰ ਤੇ ਸਵੇਰ ਦੇ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ
ਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੨।

وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ ②

ਰਬਾਤ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਵੇਰ
"ਤਾਰਾ ਕੀ ਹੈ ?"। ੩।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الطَّارِقُ ③

ਹ ਤਾਰਾ (ਉਹ ਹੈ), ਜੋ ਵੱਡਾ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਹੈ। ੪।

النَّجْمُ الثَّاقِبُ ④

^੧ਇਹ ਅਰਥ ਅਸੀਂ "ਕੁਰਾਨ" ਪਦ ਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਵੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਸਥਾਪਨ ਰਹੇਗੀ।

إِنْ كُلُّ نَفْسٍ لَّنَا عَلَيْهَا حَافِظٌ ۝

(ਅਸੀਂ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾਅਵੇ ਨਾਲ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ) ਕੋਈ ਜਿੰਦ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਤੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ) ਇਕ ਨਿਗਰਾਨ ਨੀਅਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ੫।

فَلْيَنْظُرِ الْإِنْسَانُ مِمَّ خُلِقَ ۝

ਸੋ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਚਾਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ? ੬।

خُلِقَ مِنْ مَّاءٍ دَافِقٍ ۝

ਉਹ ਇਕ ਉਛਲਦੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ੭।

يَخْرُجُ مِنْ بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ ۝

ਉਹ (ਪਾਣੀ) ਲਕ ਤੇ ਸੀਨੇ (ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ) ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ। ੮।

إِنَّهُ عَلَى رَجْعِهِ لَقَادِرٌ ۝

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉਸ ਦੇ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਤੇ ਵੀ ਸਮਰਥ ਹੈ। ੯।

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ ۝

ਉਸ ਦਿਨ ਜਦ (ਸਾਰੇ) ਗੁਪਤ ਭੇਤ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ। ੧੦।

فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ ۝

ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਨਾ ਤਾਂ (ਆਪਣੇ ਉੱਤਰ) ਬਿਪਤਾ ਟਲਾਉਣ ਦੀ) ਕੋਈ ਸਮਰਥਾ ਉਸ (ਮਨੁੱਖ) ਨੂੰ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੧।

وَالسَّاعِرَاتُ الرَّجْعِ ۝

ਸੋ ਉਸ ਬੱਦਲ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮੋਹਲੇਧਾਰ ਮੀਂਹ ਵਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ੧੨।

ਅਰਥਾਤ--ਸੰਤਾਨ ਉਤਪਤੀ ਦੇ ਅੰਗ ਜੋ ਪਿੱਠ ਤੇ ਸੀਨੇ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਵਿਚਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਖੂਬੀ ਹੈ ਕਿ ਨੰਗੀ ਤੋਂ ਨੰਗੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੋਹਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਸਮਾਅ" ਪਦ ਹੈ, ਜੋ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਕਾਸ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬੱਦਲ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਚੂੰਕਿ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ "ਜਾਤਿਰਜਦਿ" ਪਦ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਵਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਦਲ ਹੀ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬੱਦਲ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਤੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ
 11, ਜੋ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਣ ਮਗਰੋਂ ਪਾਟ ਕੇ¹ ਹਰਿਆਵਲ
 ਉਗਾਉਂਦੀ ਹੈ। ੧੩।

وَالْأَرْضِ ذَاتِ الصَّدْعِ ۝

ਇਹ ਗਵਾਹੀ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ (ਕੁਰਾਨ
 ਸਰੀਫ਼) ਬੇਸ਼ੱਕ ਪੱਕੀ ਤੇ ਛੇਕੜਲੀ² ਗੱਲ ਹੈ। ੧੪।

إِنَّهُ لَقَوْلُ فَصْلٍ ۝

ਮਤੇ ਕੋਈ (ਨਿਰਮੂਲ³ ਤੇ) ਨਿਰਬਲ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ
 14। ੧੫।

وَمَا هُوَ إِلَّا هَزْلٌ ۝

ਇਹ ਲੋਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ)
 ਸ਼ੁੱਧ ਗੋਂਦਾ ਗੁੰਦਣਗੇ। ੧੬।

إِنَّهُمْ يَكِيدُونَ كَيْدًا ۝

ਮਤੇ ਮੈਂ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵੀ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ) ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ
 ਸਰਾਗਾਂ (ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏਗੀ)। ੧੭।

وَأَكِيدُ كَيْدًا ۝

¹ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ 'ਜਾਤਿਸੱਦਇ' ਦੇ ਪਦ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਪਾਟਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ
 'ਰਬ ਹਰਿਆਵਲ ਉਗਾਉਣ ਵਾਲੀ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਹਨ; ਜੋ ਧਰਤੀ ਦਾ ਗੁਣ ਹੈ ਅਤੇ ਦੇਹੋਂ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ
 ਸ਼ਾ ਲਈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਤੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਮਿੱਟੇ ਵਿਚ ਹਰਿਆਵਲ ਉਗਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਧਰਤੀ ਨੂੰ
 'ਤ ਪੈ ਜਾਣ।

²ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਤ ਲੋਕ ਨੂੰ ਹਰਾ ਭਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਕੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮੇਂ
 ਉਹ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਤਾਂ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋੜ ਸਮੇਂ ਉਹ ਆਤਮਕ ਵਰਖਾ ਨਾ ਕਰਦਾ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਜਾਂ
 ਰਾਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵਾਸਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਹੈ।

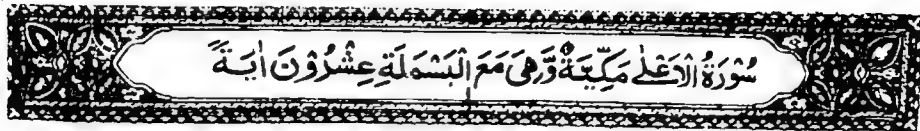
³ਉਕਤ ਦਲੀਲਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਇਕ ਛੇਸਲਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ
 ਰੋਕ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਲੀਲ ਨਾਲ ਵਰਣਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਗਲਤ ਹੋਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਝੂਠੀ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ
 ਦਲੀਲਾਂ ਠੀਕ ਨਿਕਲਣਗੀਆਂ, ਤਾਂ ਸੱਚੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗੀ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜੋ ਦੂਜੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਿਨਾਂ ਦਲੀਲ ਦੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ
 ਨ; ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ ਝੂਠੇ ਹੋਣ ਦਾ ਫਰਕ ਕਰਨਾ ਕਠਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

⁴ਇਸ ਥਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹ ਵਰ੍ਹਦਾ ਹੈ ਤੇ
 ਰਤੀ ਹਰਿਆਵਲ ਉਗਾਉਂਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੇ ਉਤਰਣ ਨਾਲ ਅਤਿ ਨਿਰਮਲ ਤੇ ਭਲੀ ਸੰਗਤ ਹੋਦਾ ਹੋ ਜਾਏਗੀ, ਜੋ
 ਸਿਧ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਅੰਤਲੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਆਸ ਨਿਰਮੂਲ ਹੈ। ਨਾ
 ਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਤਪਾਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੋ ਗੱਲ ਵੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਵੱਡੀ ਲਾਭਦਾਇਕ
 ਪੱਕੀ ਹੈ।

ਸੋ (ਹੋ ਰਸੂਲ!) ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਲ ਦੇ ਦਿਓ। (ਹਾਂ) ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਹੋਰ ਦਿਲ ਦੇ ਦਿਓ, ਤਾਂ ਜੋ ਓਹ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁਣ ਲਾ ਲੈਣ। ੧੮। (ਰਕੂਅ ੧)

﴿

فَقِيلَ لِّلْكَافِرِينَ اَمْهَلْهُمْ رُوَيْدًا ۝

(੮੭) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਆਮਲਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲ: ਸਣੇ ੨੦ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ۝

(ਹੋ ਰਸੂਲ!) ਆਪਣੇ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਬੇਅੰਬ ਹੋਣਾ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਰਹੁ। ੨।

سَبِّحْ اِسْمَ رَبِّكَ الْاَعْلٰی ۝

(ਉਹ) ਜਿਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਜ-ਸੁਆਰਿਆਂ^੨ ਹੋ। ੩।

الَّذِیْ خَلَقَ فَسَّوٰی ۝

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਕੁਝਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਦਾਂ ਘੁੰਦਣਗੇ। ਜੇ ਉਹ ਝੂਠਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਸਫਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ; ਪਰ ਕੁੰਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਜੋਂ ਹੈ; ਜਦ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨਗੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਦੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਜਿੱਤ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਓਹ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ। ਹਾਂ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਰਯਾਦਾ ਹੈ, ਕਸਟ ਰਤਾ ਦੇਰ ਨਾਲ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ੧੮ਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਰਸੂਲ! ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਲ ਦਿਓ, ਅਰਥਾਤ ਇਸ ਦਿਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਓਹ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਤਾਣ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਲਾ ਕੇ ਵੇਖ ਲੈਣ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਮਿਲੇ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨਸਟ ਕਰਨ ਦੀ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਜਦ ਦਿਲ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਓਹ ਨਿਬੁੱਤਰ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਮਾਦਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਵੀ; ਬੇਅੰਤ ਮਾਦਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵੱਜੋਂ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਾਜਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਬੇਅੰਬ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਆਪ ਬੇਅੰਬ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਸਾਰੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਭੰਡਾਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ, ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਮਨੁੱਖ ਕਿਵੇਂ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ।

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ (ਉਸ ਦੀ ਸਮਰਥਾ ਦਾ) ਅਨੁਮਾਨ
ਲਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ (ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ) ਉਸ ਨੂੰ
ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ੪।

وَالَّذِي قَدَّرَ فَهَدَىٰ ۖ

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਚਾਰਾ ਉਗਾਇਆ ਹੈ। ੫।

وَالَّذِي أَخْرَجَ الْمَرْعَىٰ ۖ

ਫੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲਾ ਕੂੜਾ-ਕਰਕਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ
ਹੈ। ੬।

وَجَعَلَهُ عُتَاقًا وَآهً ۖ

(ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ !) ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ (ਇਉਂ) ਪੜ੍ਹਾਵਾਂਗੇ
ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਕੁਲੰਗਾ ਨਹੀਂ। ੭।

سَنُقَرِّبُكَ فَلَا تَنْسَىٰ ۖ

ਛੁੱਟੇ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜੇ ਅੱਲਾਹ ਭੁਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ
ਹੈ। ੮।

إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ ۚ إِنَّهُ يُعَلِّمُ الْبُحْرَ وَمَا يَنْصُفُ ۖ

ਅਤੇ (ਹੇ ਮੁਸਲਮਾਨ !) ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵਾਸਤੇ (ਸਫਲਤਾ
ਤੇ) ਸ਼ੇਖ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੋਖੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ੯।

وَنُنَبِّئُكَ لِلْإِنْسَانِ ۖ

ਸੋ ਤੁਸੀਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੋ। ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਨਾ
(ਸਦਾ ਹੀ ਜਗ ਵਿਚ) ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ
ਹੈ। ੧੦।

فَذَكِّرْ إِن نَّفَعَكَ الذِّكْرُ ۖ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਰਚਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਧਤਾ
ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹੇਗਾ, ਅਰਥਾਤ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਜੇਹੇ ਪੁਤਨ ਪੁਰਖ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ, ਜੋ ਇਸਲਾਮ
ਦਾ ਭੰਡਾ ਉੱਚਾ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।

^੨ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਜਾਈ ਤੋਂ ਅੱਲਾਹ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਆਪ ਹੀ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ
ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸਿਖਾ ਦਿਆਂਗੇ, ਪਰ ਜੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ
ਅਭਾਗੇ ਇਸ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁਣ, ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਅੱਲਾਹ ਗੁਪਤ ਤੇ ਪਰਗਟ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ; ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਟਿੱਛਾ ਵਿਚ ਰੋਕ ਨਹੀਂ
ਬਣੇਗਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਜਦ ਦੇਹ ਆਪ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਹੋਣ ਦਿਓ।

^੩ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਉ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ
ਕਠਨ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨਾ
ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਸੋਖਾ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਚਲਦਾ ਹੋਇਆ ਦੂਜੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਕਢੇ ਨਾ ਸਮਝੇ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਜਾਂਦੇ ਮਨੁੱਖ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਨਹੀਂ ਲੱਗ
ਸਕਦੇ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖੇ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਰਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਤਉ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ ਚਰਚ ਉਪਦੇਸ਼ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ।

ਜੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਤੋਂ) ਡਰਦਾ ਹੈ, ਉਹੋ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਿੱਖਿਆ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇਗਾ। ੧੧।

سَيَذْكُرُ مَنْ يَخْشَى ۝

ਅਤੇ (ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ) ਜੋ ਅਭਾਗਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਹ
ਇਸ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ੧੨।

وَيَجْزِيهَا الْأَشْقَى ۝

(ਉਹੋ) ਜੋ ਵੱਡੇ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਜਾਏਗਾ^੧ ੧੩।

الَّذِي يَصِلُ النَّارَ الْكُبْرَى ۝

ਫੇਰ (ਉੱਥੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ) ਨਾ ਉਹ ਮਰੇਗਾ ਤੇ ਨਾ
ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹੇਗਾ^੨ ੧੪।

ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيهَا وَلَا يَحْيَى ۝

ਜੋ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਫਲ
ਹੋਵੇਗਾ। ੧੫।

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى ۝

ਪਰ ਜੋ (ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ
ਹੀ) ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ
ਸਿਮਰਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਨਿਮਾਜ਼ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦਾ
ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ੧੬।

وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى ۝

ਪਰ (ਹੋ ਵਿਰੋਧੀ!) ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ
ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਉੱਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋ। ੧੭।

بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا ۝

ਹਾਲਾਂਕਿ ਪਰਲੋਕ ਤਾਂ ਵੱਡਾ ਚੰਗਾ ਤੇ ਬਾਕੀ ਰਹਿਣ
ਵਾਲਾ ਹੈ। ੧੮।

وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ وَأَبْقَى ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਹ ਗੱਲ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ
(ਵਿਦਮਾਨ) ਹੈ। ੧੯।

إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਤੋਂ ਉਹੋ ਹੀ ਲਾਭੇ ਰਹੇਗਾ; ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਮੁਹਰ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇਗੀ।

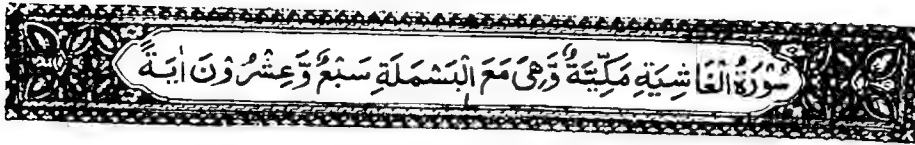
^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਿਸ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਕਸਟ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਚੁੱਪੇਗਾ ਵੀ; ਜਾਣੇ ਕਸਟ ਦੀ ਕਰਤਾਈ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਲ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਵੱਡੀ ਸਾਤਨ ਵਾਲੀ ਅੱਗ ਦੇ ਕਾਰਣ ਉਸ ਦੀ ਖਲਤੀ ਕਰਤੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੁਤਰ ਕਰਨ ਦੀ ਸਤਾ ਘਟ ਜਾਏਗੀ। ਸੋ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨਰਕ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਨਾ ਉਹ ਨਿਰਜੀਵ ਕਹਾ ਸਕੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਸੁਰਜੀਵ।

ਅਰਥਾਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਤੇ "ਮੂਸਾ" ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ
ਵਿਚ^੧ ੧੨੦੧ (ਰਕੂਅ ੧)

﴿

صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى ۝

(੮੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਗ਼ਾਸ਼ੀਆ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾਂ ਸਣੇ ੨੭ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ਕੀ ਤੇਨੂੰ (ਜਗ ਉੱਤੇ) ਛਾ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਬਿਪਤਾ ਦਾ
ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਹੈ ? ੨।

هَلْ أَتَاكَ حَدِيثُ الْغَاشِيَةِ ۝

ਉਸ ਦਿਨ ਜਦ ਉਹ ਬਿਪਤਾ ਆਏਗੀ^੨ ਕਈ ਮੁੱਖਤੋਂ
ਉਤਰੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ ੩।

وَجْهٌ يُؤْمِدُ خَاشِعَةً ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਉਕਤ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਜਿਹੀ ਸਾਧਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਜੋ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਨਬੀਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘਟ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ “ਤਾਲਮੂਦ” ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਨਬੀਆਂ ਤੇ ਰੱਬ-ਜੀਉਤਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਵਿਕੱਸਤ ਕਰਨ ਦਾ ਜਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਸੱਚਾਈਆਂ ਪਹਿਲੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹਨ ਕਿ :—

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਜ਼ਾ ਲਿਜ਼ਿਨ੍ਹਾਵਿਲ ਉਲਾ ਸ਼ਹੁਦਿ ਇਬਰਾਹੀਮਾ ਵਾ ਮੂਸਾ”

ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖਾਸ ਖਾਸ ਅੰਗ ਪਹਿਲੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਉਸ ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਤੇ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਆਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦੇ ਮੁਖਤੋਂ ਪੀਲੇ ਪੈ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਵੱਡਾ ਜੋਰ ਲਾਏਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕਸ਼ਟ ਨੂੰ ਟਾਲ ਦੇਵੇ।

(ਉਹ) ਮਿਹਨਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ (੩) ਥਕ ਕੇ ਚੁਰ
ਹੋ ਰਹੇ ਹੋਣਗੇ। ੪।

عَامِلَةٌ تَأْوِبَةٌ ۝

(ਪਰ ਉਸ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ)
ਅਤੇ ਉਹ ਟੋਲਾ (ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ) ਇਕ ਭੜਕਦੀ
ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੫।

تَصْلَى نَارًا حَامِيَةً ۝

ਅਤੇ ਉਸ (ਸਾਰੇ ਟੋਲੇ) ਨੂੰ ਉਬਲਦੇ ਹੋਏ ਸੋਮੇ ਦਾ
(ਪਾਣੀ) ਪਿਆਇਆ ਜਾਏਗਾ। ੬।

تُسْفَى مِنْ عَيْنٍ أَمِيَّةٍ ۝

ਅਤੇ ਉਸ (ਟੋਲੇ ਨੂੰ) ਸੁੱਕੇ-ਸੜੇ ਘਾਹ^੨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ
ਕੁਝ ਵੀ ਖਾਣ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗਾ। ੭।

لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيعٍ ۝

ਜੇ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟਿਆਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਭੁੱਖ
(ਦੇ ਦੁੱਖ) ਤੋਂ ਹੀ ਬਚਾਏਗਾ। ੮।

لَا يُسْنُّ وَلَا يُغْنِي عَنْهُ جُوعٌ ۝

ਕੁਝ ਹੋਰ ਮੁਖੜੇ ਉਸ ਦਿਨ ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ। ੯।

وَجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاعِمَةٌ ۝

ਉਹ ਆਪਣੇ (ਪਿਛਲੇ) ਜਤਨਾਂ ਉੱਤੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ
ਹੋਣਗੇ। ੧੦।

يَسْعَىٰهَا رَاضِيَةٌ ۝

(ਓਹ) ਉੱਚੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚ (ਸਦਾ ਹੀ) ਰਹਿਣ
ਗੇ। ੧੧।

فِي جَنَّةٍ عَالِيَةٍ ۝

੧. “ਤਸਲਾ” ਦਾ ਸਿੱਧ “ਵਜ਼ਹਨ” ਦੇ ਨਾਲ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਟੋਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

੨. ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਜ਼ਰੀਅ” ਤੇ “ਸਬਰਕ” ਦੇ ਪਦ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਅਜਿਹਾ ਘਾਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ, ਜਦ ਉਹ ਸੁਕ-ਸੜ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ “ਜ਼ਰੀਅ” ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਦ ਤਾਜ਼ਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਹ “ਸਬਰਕ” ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਗੁਣ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਖਾਣ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ। ਨਾ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਰੰਗਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਬਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦਾ ਸਰੀਰ ਹੀ ਮੱਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਖੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇਹੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ :—

“ਲਾ ਯੁਸਮਿਨੁ ਵਲਾ ਯੁਗਨੀ ਮਿਨ ਜੁਅ”

(ਅਰਥਾਤ—ਜੇ ਨਾ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੋਟਿਆਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਨਾ ਭੁੱਖ (ਦੇ ਦੁੱਖ) ਤੋਂ ਹੀ ਬਚਾਏਗਾ।)

ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਨਰਕਗਾਮੀ ਹੋਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਭੱਜਨ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਗੇ, ਜੋ ਬਲ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਭੱਜਨ ਮਿਲਣਗੇ, ਜੋ ਨਾ ਬਲ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਨਾ ਭੁੱਖ ਦੇ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਣਗੇ। ਇਥੇ ਨਰਕ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਸੋ ਅਗਲੀ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸਵਰਗ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨੌਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਮੁਖੜੇ ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਣਗੇ।

ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਿਕੰਮੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ
ਸੁਣਨਗੇ। ੧੨।

لَا تَسْمَعُ فِيهَا لَٰغِيَةً ۝

ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਵਗਦਾ ਸੋਮਾ (ਵੀ) ਹੋਵੇਗਾ। ੧੩।

فِيهَا عَيْنٌ جَّارِيَةٌ ۝

(ਅਤੇ) ਉਸ (ਸਵਰਗ) ਵਿਚ ਉੱਚੇ ਸਿੰਘਾਸਣ (ਵੀ)
ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ੧੪।

فِيهَا سُرُورٌ مَّرْقُوعَةٌ ۝

ਅਤੇ ਗਲਾਸ ਵੀ ਧਰੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੫।

وَ أَكْوَابٌ مَّوْضُوعَةٌ ۝

ਅਤੇ ਢਾਸਣਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਸਰ੍ਹਾਣੇ ਕਤਾਰਾਂ
ਵਿਚ (ਢਾਸਣੇ ਲਾਉਣ ਲਈ) ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ੧੬।

وَسَارِقٌ مِّمْلُوقَةٌ ۝

ਅਤੇ (ਫਰਸ ਤੋ) ਗ਼ਲੀਚੇ ਵਿਛੇ ਹੋਏ ਹੋਣਗੇ। ੧੭।

وَزُرَّابٌ مَّبْنُوتَةٌ ۝

ਕੀ ਓਹ ਬੱਦਲਾਂ^੧ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਓਹ ਕਿਵੇਂ
ਸਾਜੇ ਗਏ ਹਨ ?। ੧੮।

أَلَا يَنْظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ۝

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼^੨ ਵਲ (ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ) ਉਸ ਨੂੰ
ਕਿਵੇਂ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੯।

وَ إِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ ۝

੧ਇਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਇਬਲਿਲ” ਪਦ ਹੈ। “ਇਬਲਿਲ” ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਅਰਥ ਉੱਠ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਬੱਦਲ ਵੀ ਵਰਣਨ ਹੈ। ਇਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੱਦਲ ਇਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਉੱਠਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਕਿ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਸਾਜਣਹਾਰ ਪ੍ਰਭੂ, ਜਿਸ ਨੇ ਮਾਦੀ ਪਾਣੀ ਓਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕੀ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਆਤਮਕ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਜਗ ਵਿਚ ਪਸਾਰਣ ਤੇ ਸਮਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ?

੨ਅਰਥਾਤ—ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਮ੍ਰਿਤ-ਮੰਡਲ ਦਾ ਅਕਾਸ਼ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਕ ਮੰਡਲ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਥਾਂ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਫੀ ਬਧੂਤਿਨ ਉਜਿਨਲਾਹੁ ਅਨ ਤੁਰਫਾਆ (ਨੂਰ ਰ: ੫)

ਅਰਥਾਤ—ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨੂਰ ਅਜੇਹੇ ਘਰਾਂ ਤੇ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਉੱਚੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਘਰ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਅਰਸਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ^੧ ਵਲ (ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ) ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ
ਅਹਿਲ ਹਨ ? ੧੨੦।

وَالِى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ ۝

ਅਤੇ ਧਰਤੀ^੨ ਵਲ (ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ) ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ
ਪਧਰੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ? ੧੨੧।

وَالِى الْأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ ۝

ਸੋ ਤੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਰਹੁ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਇਕ
ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਹੀ ਹੈਂ ੧੨੨।

فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ ۝

ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਦਾਰੋਗ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੈਂ ੧੨੩।

لَسْتَ عَلَيْهِمْ مُكَيِّدٌ ۝

ਪਰ ਜੋ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ
ਗਿਆ ਹੈ ੧੨੪।

إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ ۝

ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ
ਦੇਵੇਗਾ ੧੨੫।

فُعَذِّبُهُ اللَّهُ الْعَذَابَ الْأَكْبَرَ ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ ਹੀ ਪਰਤਣਾ ਹੈ ੧੨੬।

إِنَّا إِلَيْنَا يَا بَهُمُ ۝

ਫੇਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲੱਖਾ ਲੈਣਾ ਵੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸਾਡੇ
ਜ਼ਿੰਮੇ ਹੀ ਹੈ ੧੨੭। (ਰਕੂਆ ੧)

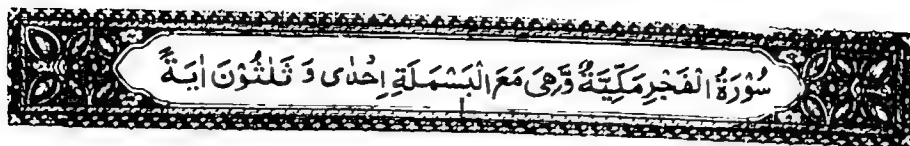
۝

ثُمَّ إِنَّا عَلَيْهِمْ حَسَابٌ ۝

^੧ਪਹਾੜ ਦਾ ਅਰਥ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਹਨ। ਚੂੰਕਿ ਪਹਿਲੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਥਾਂ ਵੀ ਪਹਾੜ ਦਾ ਅਰਥ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਆਦਮੀ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਦੇ ਹੋਰ ਅਰਥ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹਨ ਅਤੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਭਿਆਨਕ ਜਤਨਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿਲਦੇ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਉਹ ਧਰਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਆਪਣੇ ਘੋੜੇ ਦੁੜਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਇਨਕਾਰੀ ਧਰਤੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਕਿਵੇਂ ਪਧਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਛਈ ਹੈ, ਜਿਧਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮੱਲਾਂ ਹੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਅੜਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

(੮੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫਜਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੩੧ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਆਤ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ
ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ^੧। ੨।

وَالْفَجْرِ ②

ਅਤੇ ਦਸ ਰਾਤਾਂ^੨ ਨੂੰ ਵੀ। ੩।

وَيَا لَيْلٍ عَشِيرٍ ③

ਅਰਥਾਤ ਇਕ "ਜੁਫਤ" ਨੂੰ ਤੇ ਇਕ "ਤਾਕ" ਨੂੰ। ੪।

وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ ④

ਅਤੇ (ਉਕਤ ਫਰਟਨ ਕੀਤੀਆਂ ਦਸ ਰਾਤਾਂ ਤੋਂ
ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ) ਇਕ ਰਾਤ ਨੂੰ ਵੀ ਜਦ ਕਿ
ਉਹ ਤੁਰ ਪਏ^੩। ੫।

وَاللَّيْلِ إِذَا يَنزَرُ ⑤

^੧ਅਰਥਾਤ—ਮਦੀਨੇ ਦੀ ਹਿਜਰਤ।

^੨ਇਸ ਸੂਰਤ ਦੇ ਉਤਰਣ ਮਗਰੋਂ ਦਸ ਵਜ੍ਹੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ "ਮੱਕੇ" ਵਿਚ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਅਤਿ ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਲ ਸਨ ਤੇ ਰਾਤ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ। ਜਿਸ ਵਿਚ "ਸਾਫਾਆ" ਅਰਥਾਤ "ਜੁਫਤ" ਦਾ ਵੀ ਨਜ਼ਾਰਾ ਸੀ ਤੇ "ਵਿਤਰ" (ਤਾਕ) ਦਾ ਵੀ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਤੇ "ਅਬੂਬਕਰ" ਇਸ ਹਿਜਰਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ ਇਥੋਂ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਅਰਸਾ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ :—

"ਫਕਦ ਨਾਸਾਰ ਹੁੱਲਾਹੁ ਇਜ ਅਖਰਾਜਾਹੁੱਲਾਜੀਨਾ ਕਫਾਰੂ ਸਾਨਿਯਸਨੈਨਿ ਇਜ ਹੁਮਾ ਕਿਲਾਹਾਰਿ" (ਤੋਬਾ ਰ: ੬)

ਇਸ ਵਿਚ "ਸਾਫਾਆ" ਵਲ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ :—

"ਲਾ ਤਹਚਨ ਇਨੱਲਾਹਾ ਮਆਨਾ" (ਤੋਬਾ ਰ: ੬)

ਇਸ ਵਿਚ (ਤਾਕ) ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਥਾਂ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ "ਮਦੀਨੇ" ਵਿਚ ਦੁੱਖਾਂ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਆਏਗੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਏਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ "ਤੁਰ ਪਏ" ਪਦ ਹਨ, ਜੋ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕੀ ਇਸ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਵਾਨ ਲਈ ਕੋਈ ਕਸਮ,
(ਅਰਥਾਤ ਗਵਾਹੀ) ਹੈ (ਕਿ ਨਹੀਂ)? ੧੬।

هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِّذِي حِجْرٍ ۝

ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਨੇ "ਆਦ" (ਜਾਤੀ) ਨਾਲ ਕੀ (ਵਰਤਾਉ) ਕੀਤਾ
ਸੀ? ੧੭।

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِعَادٍ ۝

ਅਰਥਾਤ—("ਆਦ") "ਇਰਮ" ਨਾਲ ਜੋ ਵੱਡੀਆਂ
ਵੱਡੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ ੧੮।

إِرمَ ذَاتِ الْعِمَادِ ۝

ਓਹ ਲੋਕ-ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀ (ਬਲਵਾਨ) ਕੋਈ ਹੋਰ
ਜਾਤੀ, ਓਹਨਾਂ ਦੇਸਾਂ ਵਿਚ, ਸਾਜ਼ੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਗਈ
ਸੀ ੧੯।

الَّتِي لَمْ يَخْلُقْ مِثْلَهَا فِي الْبِلَادِ ۝

ਅਤੇ (ਕੀ) "ਸਮੂਦ" (ਬਾਰੇ ਵੀ ਤੇਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ
ਹੈ), ਜੋ ਘਾਟੀਆਂ ਪੁੱਟ ਪੁੱਟ ਕੇ (ਆਪਣੇ ਮਕਾਨ)
ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ੧੦।

وَتَمُودَ الَّذِينَ جَابُوا الصَّخْرَ بِالْوَادِ ۝

ਅਤੇ "ਫ਼ਿਰਾਉਨ" (ਬਾਰੇ ਵੀ ਤੇਨੂੰ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੈ),
ਜੋ ਪਹਾੜਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ੧੧।

وَفِرْعَوْنَ ذِي الْأَوْتَارِ ۝

ਓਹ (ਪਹਾੜ) ਜੋ ਸਾਰੇ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਉਪਦਰ ਮਚਾਈ
ਰੱਖਦੇ ਸਨ ੧੨।

الَّذِينَ طَغَوْا فِي الْبِلَادِ ۝

ਅਤੇ ਉਪਦਰ ਵਿਚ ਵਧਦੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ੧੩।

فَاكْثُرُوا فِيهَا الْفَسَادَ ۝

ਸੋ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਕਸ਼ਟ ਦਾ ਕੋਰੜਾ ਮਾਰਿਆ ਸੀ ੧੪।

فَصَبَّ عَلَيْهِمُ رَبُّكَ سَوْطَ عَذَابٍ ۝

ਅਰਥਾਤ—ਅਜੇਹੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਜੋ ਪਹਾੜ ਕਹਾਉਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ "ਸਿਸਰ" ਦੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਚੋਰ ਤੇ
ਬਲ ਨਾਲ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਹ ਭਾਵ "ਆਲ" ਪਦ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ "ਆਲ" ਪਦ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ
ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਬੇਸ਼ੱਕ ਘਾਤ ਵਿਚ
(ਲਗਾ ਹੋਇਆ) ਹੈ। ੧੫।

إِنَّ رَبَّكَ لَبِالْمِرْصَادِ ۝

ਸੋ ਰਤਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਲ ਤਾਂ ਵੇਖ ਕਿ ਜਦ
ਉਸ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ
ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ
ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਮੈਂ ਕਿੰਨਾ ਪਤਿਵੰਤਾ
ਹਾਂ ਕਿ) ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ (ਵੀ)
ਮੇਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ੧੬।

فَإِنَّمَا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَ
نَعَّمَهُ ۖ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝

ਅਰਥਾਤ ਜਦ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉਸ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਰਿਜ਼ਕ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ
ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ
ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ (ਐਵੇਂ ਹੀ) ਮੇਰਾ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ
ਹੈ। ੧੭।

وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ ۖ فَيَقُولُ
رَبِّي أَهَانَنِ ۝

(ਪ੍ਰਭੂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਦੰਡ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ);
ਸਗੋਂ (ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹੀ ਕਰਣੀਆਂ
ਤਰਨੀਆਂ ਹਨ) ਤੁਸੀਂ ਕਿਸੇ ਅਨਾਥ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ
ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੧੮।

كَلَّا بَلْ لَا تَكْرُمُونَ الْيَتِيمَ ۝

ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੰਗੇ-ਬੁਖੇ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਛਕਾਉਣ
ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ੧੯।

وَلَا تَحْضُونَهُ عَلَىٰ طَعَامِ الْيَتِيمِ ۝

ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਧਨ ਰੰਗ-ਰਲੀਆਂ ਮਾਣਨ
ਵਿਚ ਹੀ ਉਡਾ ਦਿੰਦੇ ਸੀ। ੨੦।

وَتَأْكُلُونَ الشَّرَآءَ أَكْلًا نَّمَآ ۝

ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਧਨ ਨਾਲ ਅਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਦੇ ਸੀ। ੨੧।

وَيُحِبُّونَ الْمَالَ حُبَّآ جَمَآ ۝

ਸੁਣੋ ! ਜਦ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਏਗਾ^੧। ੨੨।

كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًا ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਪਾਟੇ ਪਾਤ ਪੈ ਜਾਏਗੀ ਤੇ ਓਹ ਖਿੰਡ-ਫੁਟ ਜਾਣਗੇ, ਜਾਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਣਗੇ, ਓਹਨਾਂ ਜਾਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫੁਟ ਪੈ ਜਾਏਗੀ। ਓਹ ਇਕ ਮੁਨ ਹੋ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਣਗੇ।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਇਸ ਸਾਨ ਨਾਲ ਆਏਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਪਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਖੜੇ ਹੋਣਗੇ। ੨੩।

وَجَاءَ رَبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا

ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਨਰਕ ਨੂੰ ਨੇੜੇ^੨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ ਉਸ ਕਸਟ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਇੱਛਾ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਿਆ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ^੩ ਹੋਵੇਗਾ। ੨੪।

وَجَاءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ
الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى

ਉਹ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਕਾਸ਼, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਜੀਵਨ ਵਾਸਤੇ ਕੁਝ ਅੱਗੇ ਭੇਜਿਆ^੪ ਹੁੰਦਾ। ੨੫।

يَقُولُ لِيَأْتَنِي قَدِّمْتُ لِحَيَاتِي

^੧ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਜਦ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉਹ ਕਸਟ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਏਹੋ ਹੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਉੱਤੇ ਤਬਾਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ “ਬਦਰ” ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਆਈ ਸੀ। ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਬਦਰ” ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਵੇਖੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪੱਥਰ ਵਰ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਇਨਾ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਜੰਗ ਮਗਰੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਸੱਜੇ ਪੱਖੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਾਈ ਸਵਾਰ ਲੜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਇਸ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਬਦਰ” ਦੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਇਹ ਕਸਟ ਆਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਤੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਵੀ ਵੇਖਿਆ ਸੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਦੰਤ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਨਰਕ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪਏਗਾ।

^੩ਰੱਬੀ-ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਮਿਹਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। “ਫਿਰਾਉਨ” ਨੇ ਅੰਤਲੇ ਸਮੇਂ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਏਹੋ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਅਰਦਾਸ ਤਾਂ ਪਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਮਿਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਏਹੋ ਹਾਲ “ਮੱਕੇ” ਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦ “ਮੱਕਾ” ਫਤਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ :—

“ਲਾ ਤਸਰੀਬਾ ਅਲੇਕੁਮੁਲਯੋਮ”

ਜਿਸ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਤਲ ਤੇ ਮੌਤ ਦੇ ਕਸਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਏ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰੰਭਕ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸੀ। ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫਤਹ ਮਗਰੋਂ ਸਰਧਾਲੂ ਬਣੇ ਸਨ, ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਸਿੱਟਾ ਨਿਕਲਣ ਸਮੇਂ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਨਿਕਲੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ—ਉਹੋ ਕਰਣੀਆਂ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸੋ ਉਸ ਦਿਨ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਜਿਹਾ ਕੋਈ ਹੋਰ
ਕਸ਼ਟ^੧ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੨੬।

فَيَوْمَئِذٍ لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ ۖ

ਅਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੀ ਪਕੜ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਕੜ
ਹੋਵੇਗੀ। ੧੨੭।

وَلَا يُؤْتِي وَثَاقَهُ أَحَدٌ ۖ

ਹੇ ਸ਼ਾਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਮਨ ! ੧੨੮।

يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ۖ

ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ ਪਰਤ^੨
ਆ। (ਇਸ ਹਾਲ ਵਿਚ ਕਿ) ਤੂੰ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ
ਹੈਂ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਵੀ ਹੈਂ। ੧੨੯।

ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً ۖ

ਸੋ (ਤੋਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਇਹ
ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ) ਆ ਤੇ ਮੇਰੇ (ਸ਼ਾਸ) ਭਗਤ ਜਨਾਂ
ਨਾਲ ਰਲ ਜਾ^੩। ੧੩੦।

فَاذْخُلِي فِي عِبَادِي ۖ

ਅਰਥਾਤ—(ਆ) ਮੇਰੇ ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ
ਜਾ। ੧੩੧। (ਰਕੂਅ ੧)

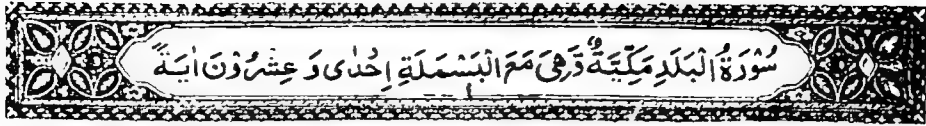
۝

وَاذْخُلِي جَنَّاتٍ ۖ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਫੇਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕਸ਼ਟ ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

^੨ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਤੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਹਰੇਕ ਭਾਣੇ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਖਿੱਤੇ ਮੱਥੇ ਮੰਨੇ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰੇ, ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਾ ਲੱਗੇ।

^੩ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਉਕਤ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਸ਼ਾਸ ਬੰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾ, ਜੋ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸਵਰਗਗਾਮੀ ਹਨ। ਜਾਣੋ, ਸਵਰਗ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(੯੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਬਲਦ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੨੧ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਸੁਣੋ ! ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਉੱਕੀ ਹੀ ਗਲਤ ਹੈ। ਮੈਂ
ਇਸ ਨਗਰ ("ਮੱਕੇ") ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੱਚਾਈ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼
ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੨।

أَقْسِمُ بِهَذَا الْبَلَدِ

ਅਤੇ (ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਹੋ ਰਸੂਲ !) ਤੂੰ ਇਕ
ਦਿਨ ਫੇਰ ("ਮੱਕੇ") ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਪਰਤੇਂਗਾ। ੩।

وَأَنْتَ حَذِرٌ بِهَذَا الْبَلَدِ

ਅਤੇ ਪਿਤਾ^੧ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਵੀ (ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ
ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੪।

وَالِدٍ وَمَا وَلَدٌ

ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੱਡੀਆਂ ਘਾਲਣਾ^੨ ਘਾਲਣਾ

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਤੇ ਹਜਰਤ "ਇਸਮਾਈਲ" ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ "ਮੱਕਾ" ਵਸਾਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਫਵਾਹ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਨੇ "ਮੱਕੇ" ਦੀ ਨੀਂਹ ਧਰਨ ਸਮੇਂ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਕਤਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਵੱਸਣ, ਪਰ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮਾਂ ਤੇ ਕੁਰੀਲ ਲੋਕ ਵੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੇ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਤੇ "ਇਸਮਾਈਲ" ਜੀ ਦੀ ਪੇਸ਼ਗੋਈ ਵੀ ਪੂਰੀ ਹੋ ਜਾਏ ਤੇ "ਮੱਕਾ" ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਏ।

^੩ਅਰਥਾਤ—"ਮੱਕਾ" ਸੱਚੇ ਦੰਗ ਨਾਲ ਫਤਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵੱਡੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੀ ਪਵੇਗੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੰਗੀ ਮੱਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਮਾਰਨੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਫਰਨਾ ਪਵੇਗਾ।

ਵਾਲਾ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ੧੫।

ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਭਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੇ ਕਿਸੇ
ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲੇਗਾ? ੧੬।

يَحْسَبُ أَنْ لَوْ يَفْعَلُ عَلَيْهِ أَحَدٌ

ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ
ਧਨ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ^੧ ਹੈ। ੧੭।

يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَا لَا بَدَأْتُ

ਕੀ ਉਹ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ
ਵੀ ਵੇਖਣਹਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ^੨? ੧੮।

يَحْسَبُ أَنْ لَمْ يَرَ أَحَدٌ

ਕੀ ਅਸੀਂ ਉਸ ਲਈ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਾਈਆਂ
ਹਨ^੩? ੧੯।

الْمَنَجْعَلُ لَهُ عَيْنَيْنِ^੩

ਅਤੇ ਜੀਥਾ ਵੀ ਤੇ ਦੋ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਾਏ^੪। ੧੦।

وَلِسَانًا وَشَفَتَيْنِ^੪

ਅਰਥਾਤ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ (ਸੁਮਾਰਗ ਤੇ ਕੁਮਾਰਗ ਦੇ)
ਦੋ ਰਾਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤੇ ਹਨ^੫। ੧੧।

وَهَدَيْنَاهُ الْجَدَيْنِ^੫

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ “ਮੈਂਕੋ” ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਕੋਈ
ਪ੍ਰਬਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ; ਪਰ ਇਹ ਭੁੱਠ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਇਸ ਲੋਕ ਦਾ ਢੇਰੋ-ਢੇਰ ਧਨ ਵੀ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਲੁਟਾ ਦੇਣ, ਢੇਰ ਵੀ ਇਸਲਾਮ ਹੀ ਭਾਰੂ
ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਨਿਸ਼ਵਲ ਰਹਿਣਗੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਜਿੰਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਟੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦੇ; ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਵੇਖਣਹਾਰ
ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਇਨਕਾਰ ਤੇ ਸ਼ਿਰਕ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਭਲੇ ਕੰਮ ਕੇਵਲ ਲੋਕ-ਦਿਖਾਏ ਲਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ,
ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਭਲੇ ਦਿਸ਼ਣ ਵਾਲੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਸਟ
ਹੀ ਪੁੱਜੇਗਾ।

^੪.....ਅਰਥਾਤ—ਮਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕੇ ਪਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਲਏ।

^੬ਅਰਥਾਤ—ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਮਾਰਗ ਕੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਮਾਰਗ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਜੇ
ਉਹ ਕੁਰਾਹੇ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦੋਸ਼ ਹੈ। ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜੇ
ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨਾ ਦਿੱਸੇ, ਤਾਂ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਬੁਲ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੁੱਛ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸ਼ੰਕੇ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਸਾਰੇ ਉਜਰ ਤੌੜ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਉਤਾਰ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਵਿਦਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸੁਮਾਰਗ ਕੀ ਹੈ? ਤੇ
ਕੁਮਾਰਗ ਕੀ ਹੈ? ਆਤਮਕ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝਾ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦੇ ਗੁਣ ਪਛਾਣ
ਸਣਕ ਅਤੇ ਜ਼ਬਾਨ ਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹਿੱਸਾ ਸਮਝ ਨਾ ਆਏ, ਤਾਂ ਦੁਜ਼ਿਆਂ
ਤੇ ਪੁੱਛ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਸਮਝ ਲੈਣ।

ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਸਿਖਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ
ਸਕਿਆ^੧। ੧੨।

فَلَا اقْتَحَمَ الْعَقَبَةَ ۝

ਅਤੇ ਤੇਨੂੰ ਕਿਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖਰ ਕੀ (ਹੈ ?
ਤੇ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਨਾਂ) ਹੈ ? ੧੩।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْعَقَبَةُ ۝

(ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਗੁਲਾਮ ਨੂੰ) ਆਜਾਦ ਕਰਨਾ
ਹੈ। ੧੪।

فَكَرَبَّيْتَهُ ۝

ਜਾਂ ਕਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ (ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ) ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕਾਉਣਾ
ਹੈ। ੧੫।

أَوْ اَضَعُمُ فِي يَوْمِ ذِي مَسْعَةِ ۝

ਅਨਾਥ ਨੂੰ ਜੋ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਹੋਵੇ^੨। ੧੬।

يَتِيماً ذَا مَقْرَبَةٍ ۝

ਜਾਂ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ—ਜੋ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰੁਲ ਰਿਹਾ
ਹੋਵੇ^੩। ੧੭।

أَوْ مِسْكِينًا ذَا مَتْرَبَةٍ ۝

ਫੇਰ (ਸਿਖਰ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਦੇਹਨਾਂ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ)
ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਂਦਾ, ਜੋ ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਅਤੇ (ਜੋ) ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ
ਸਥਰ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ
ਮਿਹਰ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ੧੮।

ثُمَّ كَانَ مِنَ الَّذِينَ آمَنُوا وَتَوَاصَوْا
بِالصَّبْرِ وَتَوَاصَوْا بِالْمَرْحَمَةِ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਏਹਨਾਂ ਭਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਮਨੁੱਖ ਫੇਰ ਵੀ ਉੱਨਤੀ ਦੇ ਸਿਖਰ ਤੇ ਨਾਂ ਪੁੱਜ ਸਕਿਆ; ਸਗੋਂ
ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਤਦੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਜਗ ਤੋਂ ਗੁਲਾਮੀ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇ, ਜਾਂ ਜਗ ਤੋਂ ਗਰੀਬੀ ਦੂਰ
ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਾਥਾਂ ਤੇ ਨਿਰਧਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ-ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਧਨ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸਹਾਇਕ ਨਾ ਹੋਵੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਸੱਜਣ-ਮਿੱਤਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਜੋ
ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਰੁਲ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਿਰਧਨ—ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਠਾਉਣਾ
ਮੁਸ਼ਕਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੈ—ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਈ ਸਹਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਜੋ ਡਿਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਵਾਲਾ
ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

^੪ਸਿਖਰ ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਦੀ ਕੁਝ ਵਿਆਖਿਆ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੁਣ ਦੇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ
ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੇਵਲ ਭਲੇ ਕਰਮ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਨਾ ਕਰ ਲਵੇ ਅਤੇ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ
ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੇ ਹੀ ਸ਼ਸ ਨਾ ਕਰੇ; ਸਗੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
ਦਿੰਦਾ ਰਹੇ।

ਏਹੋ ਹੀ ਲੋਕ ਬਰਕਤ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ। ੧੯।

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْيَمِينَةِ ⑤

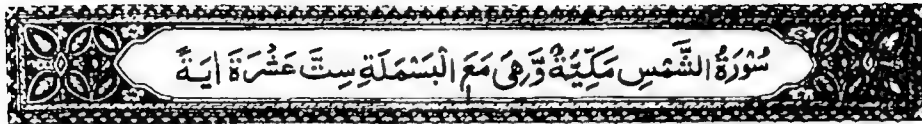
ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਇਨਕਾਰ
ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਦਰਿਦਰੀ ਹੋਣਗੇ। ੨੦।

وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الشِّمَالِ ⑥

ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਭੱਠੀ ਦੀ ਅੱਗ (ਦੀ ਸਜ਼ਾ) ਉਤਰੇ-
ਗੀ। ੨੧। (ਰਕੂਅ ੧)

۞

عَلَيْهِمْ نَارٌ مُّوصَدَّةٌ ⑦

(੯੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਸ਼ਮਸ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮਾਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੬ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਸੂਰਜਾਂ ਨੂੰ ਤੇ "ਬੁਹਾਰਾਂ" ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ
ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਦ ਉਹ ਉਦੇ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ
ਉੱਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨।

وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا ②

ਅਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹ (ਸੂਰਜ) ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਉਂਦਾ
ਹੈ^੧। ੩।

وَالْقَمَرَ إِذَا تَلَاهَا ③

^੧ਅਰਥਾਤ—ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦਾ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਉਦੇ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਆਪਣੀ ਨੀਵੀਂ ਦਸ਼ਾ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਸੰਪੂਰਣ ਪੁਸਤਕ ਜਗ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਸਿਧ ਕਰ ਦੇਣਗੇ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਮੈਂ ਓਹਨਾਂ ਮੁਜੱਦਦਾਂ ਤੇ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਭਿਆ ਨੂੰ ਵੀ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਗਵਾਹ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਆਪ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ, ਉਹ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਚੱਲਣ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਗੇ।

ਅਤੇ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ (ਵੀ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ), ਜਦ ਉਹ ਇਸ (ਸੂਰਜ) ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ੧੪।

وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّىٰ

ਅਤੇ ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ (ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਉਸ (ਸੂਰਜ) ਦੇ ਚਾਨਣੇ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ੧੫।

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَىٰ

ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ। ੧੬।

وَالسَّمَاءِ وَمَا بَنَىٰ

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਛਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ (ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧੭।

وَالْأَرْضِ وَمَا طَحَىٰ

ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਵੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੇਅੰਤ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ, (ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧੮।

وَالنَّفْسِ وَمَا سَوَّاهَا

ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨੇ (ਜਿੰਦ) ਉੱਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੁਕਰਮੀ (ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਵੀ) ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸੰਜਮਤਾ (ਦੇ

فَاللَّهِمَّاجُورَهَا وَتَقْوَاهَا

ਇਸ ਥਾਂ ਦਿਨ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, ਜੋ ਦਿਨ ਵਾਂਗ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਬੇਮੁਖਤਾ ਪਸਰ ਜਾਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਨਿਰਬਲਤਾ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ, ਪਰ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਹੱਦ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚਾਈ ਹੀ ਸਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ। ਸੋ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਰਜ਼ੀ ਜਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਰਥਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਆਰਜ਼ੀ ਰੋਕਾਂ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਕੱਲ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰਾ ਜਗ ਜਾਂ ਜਗ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਸੁਮਾਰਗ ਤੋਂ ਕੋਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜਗ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਆ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਸਦਾ ਲਈ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਵੇਗਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਖਾਸ ਸੰਚਾਲੀ ਸਨ।

ਮਾਰਗ) ਨੂੰ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ੯।

ਸੋ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ (ਜਿੰਦ) ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ; ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਮਨੋਰਥ ਸਿਧ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ੧੦।

فَذَافِلِحَ مَنْ رَزَقَهَا ۝

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ (ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ) ਦਬ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, (ਸਮਝ ਲਓ ਕਿ) ਉਹ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ੧੧।

وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّهَا ۝

“ਸਮੂਦ” ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਦੋਂ ਟੱਪੀ ਹੋਈ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦੇ ਕਾਰਣ (ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ) ਨਬੀ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ੧੨।

كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا ۝

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਜਾਤੀ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਭਾਗਾ ਉਸ (ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਬੀ) ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਲਈ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ੧੩।

إِذْ ابْنَعْتَ أَشْقَاهَا ۝

ਇਸ ਤੇ ਉਸ (“ਸਮੂਦ” ਦੀ ਜਾਤੀ) ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਸੂਲ “ਸਾਲਿਹ” ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਵਾਸਤੇ ਭੇਟ ਹੋਈ ਡਾਚੀ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਰਹੋ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੋਂ ਰੁਕ ਜਾਓ। ੧੪।

فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا ۝

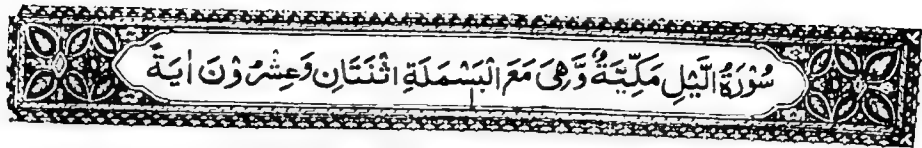
ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਉਸ (ਨਬੀ) ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਸੀ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ (ਉਸ) ਡਾਚੀ ਦੇ (ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਕੜਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ) ਗਿੱਟੇ ਵੱਢ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ (ਅੱਲਾਹ) ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅਜ਼ੋਹੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ। ੧੫।

فَكَذَّبُوهُ فَعَبَّرُوهُاءَ فَدَمَدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُمْ بِذُنُوبِهِمْ فَسَوَّاهَا ۝

ਅਤੇ ਉਹ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) ਏਹਨਾਂ ("ਮੱਕੇ" ਵਾਸੀਆਂ)
 ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਵੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ। ੧੬।
 (ਰਕੂਅ ੧)

۞

وَلَا يَخَافُ عُقْبَاهَا ۞

(੯੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਲੈਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
 ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੨੨ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
 ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਦ
 ਉਹ ਢਕ ਲੈਂਦੀ ਹੈ^੧। ੨।

وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى ②

ਅਤੇ ਦਿਨ^੨ ਨੂੰ ਵੀ (ਮੈਂ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ
 ਹਾਂ), ਜਦ ਉਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ। ੩।

وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى ③

ਅਤੇ ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ^੩ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਵੀ—(ਗਵਾਹੀ
 ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੪।

وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْأُنثَى ④

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਵੀ ਜਗ ਤੇ ਧਾਰਮਕ ਅਧਿਕਾਰ ਪਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੋਈ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹੋ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਕਿ ਜਗ ਮੁਜੱਦਦਾਂ ਤੇ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤਿਆਂ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਕਦੇ ਜਗ ਤੇ ਭਲਾਈ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਦਾ ਦੌਰ ਆਵੇ, ਤਾਂ ਵੀਚਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਸਾਫ਼ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਜੱਦਦਾਂ ਤੇ ਰੱਬੀ-ਜੀਉਤਿਆਂ ਨੇ ਜਤਨ ਕਰ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਨੂਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮਾਰਤ ਦਾ ਗਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਲੋਕ ਅਜੇਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਾਲ ਸੁਮਾਰਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਓਹ ਮਾਦਾ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਜਤਨ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅੱਡ ਅੱਡ ਹਨ।੫।

إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى ۝

ਸੋ ਜਿਸ ਨੇ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਲੇਖੇ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਸੰਜਮਤਾ
(ਧਾਰਨ) ਕੀਤੀ ਹੈ।੬।

فَأَمَّا مَنْ آغَظَ وَآتَقَى ۝

ਅਤੇ ਸੋਹਣੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।੭।

وَصَدَقَ بِالْحُكْمِ ۝

ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੋਖ (ਦੇ ਸਮੇਂ) ਦਿਆਂਗੇ।੮।

فَسَيَكُونُ لِلنَّاسِ ۝

ਅਤੇ ਜੇ ਕੰਜੂਸੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੇਪਰਵਾਹੀ ਵਰਤਦਾ
ਹੈ।੯।

وَأَمَّا مَنْ يَحِلِّ وَاسْتَفْتَى ۝

ਅਰਥਾਤ ਸੋਹਣੀ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।੧੦।

وَكَذَبَ بِالْحُكْمِ ۝

ਉਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਫਸਾਵਾਂਗੇ।੧੧।

فَسَيَكُونُ لِلْعُسْرَى ۝

ਅਰਥਾਤ ਜਦ ਉਹ ਨਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਧਨ
ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ।੧੨।

وَمَا يُغْنِي عَنْهُ مَالُهُ إِذَا تَرَدَّى ۝

ਬੇਸ਼ੱਕ ਸੁਮਾਰਗ ਦੱਸਣਾ ਸਾਡੇ ਹੀ ਚਿੰਮੇ ਹੈ।੧੩।

إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُمَى ۝

ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਗੱਲ ਦਾ ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤ ਸਾਡੇ ਹੀ
ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਹੈ।੧੪।

وَإِنَّ لَنَا لَلْآخِرَةَ وَالْأُولَى ۝

ਸੋ (ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਭੜਕਦੀ
ਹੋਈ ਅੱਗ ਤੋਂ ਸ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।੧੫।

فَأَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظَّى ۝

ਉਸ ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਅਭਾਗੇ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
ਜਾਵੇਗਾ।੧੬।

لَا يَصْلِيْهَا إِلَّا الْأَشْقَى ۝

(ਅਜਿਹਾ ਅਭਾਗਾ), ਜਿਸ ਨੇ ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕੀਤੀ
ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ।੧੭।

الَّذِي كَذَبَ وَتَوَلَّى ۝

ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਵੱਡਾ ਸੰਜਮੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ
ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਏਗਾ।੧੮।

وَسَيُجَنَّبُهَا الْأَتْقَى ۝

੧ਅਰਥਾਤ—ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਤਨ। ਇਕ ਧੜਾ ਸੁਮਾਰਗ ਲਈ ਜਤਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕੁਮਾਰਗ ਵਾਸਤੇ ਟਿਲ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(ਅਜਿਹਾ^੧ ਸੰਜਮੀ) —ਜੋ ਆਪਣਾ ਧਨ (ਇਸ ਲਈ
ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ (ਉਸ
ਨਾਲ) ਸੁੱਚਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ। ੧੯।

الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّى ۝

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਉਪਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ,
ਕਿ ਜਿਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿਆਲ
ਹੋਵੇ। ੨੦।

وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَى ۝

ਹਾਂ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਥੱਡੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ (ਉਸ
ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)। ੨੧।

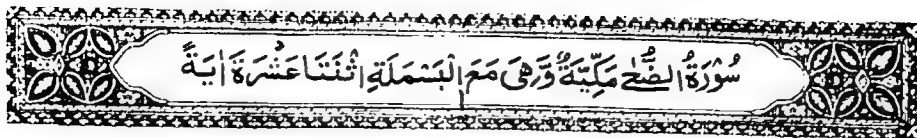
إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَى ۝

ਅਰਥਾਤ ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉਸ ਤੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ
ਜਾਏਗਾ। ੨੨। (ਰਕੂਅ ੧)

لَهُ

وَلَسَوْفَ يَرْضَى ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਠਾਰ੍ਹਵੀਂ ਆਇਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣਾ ਧਨ ਰੱਬ ਦੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨਾਲ ਸੁੱਚਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਸ ਤੇ ਕੋਈ ਪੁਰਾਣਾ ਉਪਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਉਤਾਰਨ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਵੀਰਾਹ ਹੋਵੇ।

(੯੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਜੁਹਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੨ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਦਿਨ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਦ ਕਿ
ਉਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ੨।

وَالضُّحَىٰ ②

ਅਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ, (ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)
ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਸਰ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ੩।

وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ ③

ਕਿ ਨਾ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ^੨ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਤੇਰਾ
ਤਿਆਗ ਕੀਤਾ^੩ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਤੇਰੇ ਤੇ (ਕਦੇ) ਗੁੱਸੇ
ਹੋਇਆ ਹੈ। ੪।

مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَىٰ ④

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਵੀ ਇਸਲਾਮ ਵਧੇ ਫੁੱਲੇਗਾ, ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗੀ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਵੀ ਦੀਨ ਵਿਚ ਇਕ ਲੰਮੀ ਕਸ਼ਜ਼ਰੀ ਆਵੇਗੀ, ਇਹ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੂਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਰੋਕਾਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਜਗ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨੂਰ ਤੋਂ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਉਠਾ ਰਿਹਾ।

^੩ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਗ ਵਿਚ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵਰਤਣਾ ਇਹ ਸਿਧ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੁਨੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਵਿਗੜ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਨਵਾਂ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜੋ ਮੁੜ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਪ੍ਰਬਲ ਕਰੇਗਾ।

ਅਤੇ (ਤੂੰ ਇਹ ਵੇਖ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ) ਤੇਰੀ ਹਰੇਕ
ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਘੜੀ ਤੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਘੜੀ
ਨਾਲੋਂ (ਕਈ ਗੁਣਾਂ) ਵਧੀਕ ਚੰਗੀ ਹੈ। ੧੫।

ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ
(ਉਹ ਕੁਝ) ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਸ ਤੇ ਤੂੰ ਵੱਡਾ ਖੁਸ਼ ਹੋ
ਜਾਵੇਂਗਾ^੧। ੧੬।

(ਕੀ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਵਰਤਾਉ ਤੇਰੇ ਨਾਲ
ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ ਤੇ) ਉਸ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਅਨਾਥ ਵੇਖ
ਕੇ (ਆਪਣੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ) ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ
ਸੀ ? ੧੭।

ਅਤੇ ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ (ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ
ਵਿਚ) ਗ਼ਲਤਾਨ^੨ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੇ
ਸੁਧਾਰ ਦਾ) ਸਿੱਧਾ ਮਾਰਗ ਤੈਨੂੰ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੮।

ਅਤੇ ਜਦ ਉਸ ਨੇ ਤੇਰਾ ਪਰਵਾਰ ਚੋਖਾ ਵੇਖਿਆ
ਸੀ, ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਧਨਾਢ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ੧੯।

ਸੋ ਹੁਣ ਤੂੰ (ਓਹਨਾਂ ਉਪਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ)
ਅਨਾਥਾਂ ਦਾ ਉਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹੁ^੩। ੧੦।

وَلَا جَزَاءَ لَكَ مِنَ الْأُولَىٰ ۝

وَأَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَىٰ ۝

أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَىٰ ۝

وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ ۝

وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَىٰ ۝

فَأَمَّا الْيَتِيمَ فَلَا تَقْهَرْ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਵੀ ਜਗ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਗਾੜ ਪਵੇਗਾ, ਅੱਲਾਹ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਖਤਾ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ ਤੇ
ਕਿਆਮਤ ਤਕ ਇਸ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਜਾਰੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਸੱਚਾ ਹੈਂ।

^੨ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਅੰਤ ਤਕ ਤੈਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਵਿਚ ਕੀ ਸੰਦੇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

^੩ਇੱਥੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਜ਼ਾਲਮ” ਪਦ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕੁਰਾਹੀਆ
ਸੀ, ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਵਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਕੌਸਾਂ ਵਿਚ “ਜ਼ਾਲਮ” ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਹੋਣਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ
ਏਹੋ ਅਰਥ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਹੇ “ਮੁਹੰਮਦ” ! ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ
ਵਿਚ ਗ਼ਲਤਾਨ ਸੀ, ਸੋ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਉਹ ਮਾਰਗ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰ ਸਕੇਂ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਅਜਿਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਓਹ ਇਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਹੋਣ ਕਿ ਓਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਤੇ ਪਲੇ ਹਨ; ਜਿਸ
ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਰਹੇ; ਸਗੋਂ ਲੋਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਮਤਿ
ਉੱਚੀ ਹੋਵੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਆਪ ਅਨਾਥ ਸਨ, ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਦਾਦੇ ਤੇ ਚਾਚੇ
ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਚੰਗਾ ਜਾਣਿਆ ਸੀ। ਸੋ ਪ੍ਰਭੂ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਜਤਨ ਕਰੋ ਕਿ ਲੋਕ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਬਾਲਕਾਂ ਤੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾ ਮਿਟੇ; ਸਗੋਂ ਉਹ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਰਹੇ।

ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੰਗਤੇ ਨੂੰ ਭਿੜਕ ਨਾ ਮਾਰੀ। ੧੧।

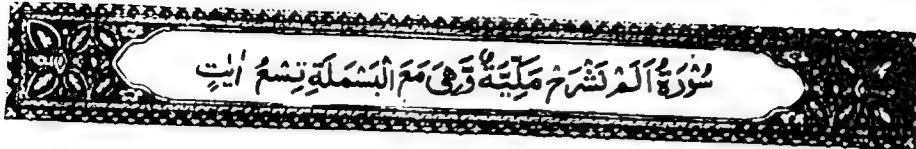
وَأَمَّا السَّائِلَ فَلَا تَنْهَرْ ①

ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ
ਮਿਹਰ ਦਾ ਚਰਚ ਵਰਣਨ ਕਰਦਾ ਰਹੁ। ੧੨।

عُ

وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ ②

(ਰਕੂਅ ੧)

(੯੪) ਸੂਰਤ ਅਲਮ-ਨਸ਼ਹਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੯ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਕੀ ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਤੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਹੀਂ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ? ੨।

الْمُشْرِحُ لَكَ صَدْرُكَ ②

ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਉਸ ਭਾਰ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਹੋਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ੩।

وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ ③

ਉਹ ਭਾਰ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੇਰਾ ਲਕ ਤੋੜਿਆ ਹੋਇਆ
ਸੀ। ੪।

الَّذِي أَنْقَصَ ظَهْرَكَ ④

ਸੰਸਾਰਕ ਪਦਾਰਥ ਤਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਤੇ ਮਿਲ ਗਏ ਸਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਪਰਗਟਾਵਾ ਆਪ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪਰਜਾ ਦੀ ਵੇਖ-ਭਾਲ ਕਰ ਕੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਕੁਰਾਨ ਤੇਰੇ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰ ਕੇ ਜੋ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਾ ਰਹੇ: ਜਿਹਾ ਕਿ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਹੈ:—

“ਵਾ ਇਨ ਆਹਾਦੁਨ ਮਿਨਲ ਮੁਸ਼ਰਿਕੀਨਾ ਅਸਤਜਾਰਾਕਾ ਫਾਜ਼ਿਰਹੁ ਹੱਤਾ ਯਸਮਾਆ ਕਲਾਮੱਲਾਹਿ

ਸੁੱਮਾ ਅਬਲਿਗੁਹੁ ਮਾ ਮਾਨਾਹੁ (ਤੋਬਾ ਰ: ੧)

ਅਰਥਾਤ—ਤੋਰੇ ਉੱਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਸ਼ਰੀਅਤ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ; ਤਾਂ ਜੁ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਚਾਨਣੇ ਵਿਚ ਭਰਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਅਤੇ ਤੇਰੇ ਜ਼ਿਕਰ ਨੂੰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਹੈ। ੫।

وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ ۝

ਸੋ (ਤੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖ ਕਿ) ਇਸ ਤੰਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ
ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੬।

فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝

(ਹਾਂ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਤੰਗੀ ਦੇ ਨਾਲ (ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ)
ਵੱਡੀ ਸਫਲਤਾ (ਨੀਅਤ) ਹੈ। ੭।

إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا ۝

ਸੋ ਜਦ ਤੇਨੂੰ ਵਿਹਲ ਮਿਲੇ^੨, ਤਾਂ (ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਿਕਟ-
ਵਰਤੀ ਬਣਨ ਲਈ) ਫੇਰ ਜਤਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜੁੱਟ
ਜਾ। ੮।

فَإِذَا فَرَغْتَ فَانصَبْ ۝

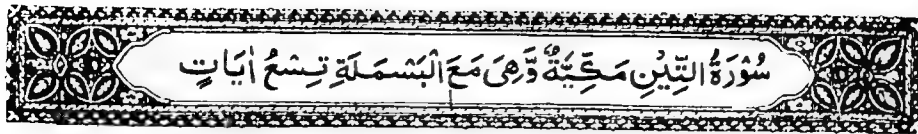
ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵਲ
ਧਿਆਨ ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ। ੯। (ਰਕੂਅ ੧)

﴿

وَالِى رِبِّكَ فَارْعَبْ ۝

^੧“ਯੁਸਰ” ਦਾ ਅਰਥ ਸਫਲਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਵਿਚ ਇਸੇ ਪਾਸੇ ਹੀ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਏਗੀ, ਪਰ ਤੰਗੀ “ਉਸਰ” ਥਾਰੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿ ਕੇ ਹੱਟ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਪੇਸ਼ਗਈ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਕੋਈ ਬਿਪਤਾ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਆਏਗੀ, ਜੋ ਸਦਾ ਵਾਸਤੇ ਰਹੇ, ਪਰ ਸੁੱਖ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਆਉਣਗੀਆਂ, ਜੋ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਸੋ “ਮੱਕੇ” ਤੇ “ਅਰਬ” ਦੇ ਲੋਕ ਅੱਠਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਭਏ, ਪਰ ਜਦ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ “ਮੱਕਾ” ਛੱਡ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮੀ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰੱਖੀ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਸੇਖ ਦਾ ਰਾਹ ਖੁਲ੍ਹਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅੱਡ ਅੱਡ ਸਕਲਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਦਾ ਹੋਇਆ ਚੌਧਵੀਂ ਸਦੀ ਹਿਜਰੀ ਤਕ ਆ ਗਿਆ; ਸਗੋਂ ਹੁਣ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਕਲ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿੰਨੀਆਂ ਸਦੀਆਂ ਹੋਰ ਤੁਰਿਆ ਜਾਏਗਾ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਵੀ ਤੂੰ ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਆਤਮਕ ਸੇਰ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਜਾ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਉਹ ਸਫਰ ਅਟੁੱਟ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵਿਹਲਾ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ।

(੯੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਤੀਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਜ਼ਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੯ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਮੈਂ ਅਜੀਰਾ ਤੇ ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੇ ਦਰਖਤ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼
ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੨।

وَالزَّيْتُونِ

“ਅਜੀਰਾ” ਦੇ ਪਦ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਆਦਮ” ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ—ਜੋ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖੀ ਸੁਭਾਉ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ “ਆਦਮ” ਬਾਰੇ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਰਤ ਤੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਸੀ। (ਪੈਦਾਇਸ ਬਾਬ ੧) ਅਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਖਲੀਫਾ ਬਾਪਿਆ ਸੀ। (ਬਕਰ ਰ: ੨) ਸੋ ਦੋਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਵਿਦਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ “ਆਦਮ” ਦੀ ਸੰਤਾਨ “ਆਦਮ” ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਭਲੀ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਵਿਚ ਬੁਰਾਈ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਆਏਗੀ; ਸਗੋਂ ਨੇਕੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਆਏਗੀ। ਇਸੇ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਬਾ ਅਜੀਰ ਨੂੰ ਗਵਾਹੀ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।—ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ “ਆਦਮ” ਤੇ “ਹਵਾ” ਨੂੰ ਇਹ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੋਈ ਅਵੱਗਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ “ਹਵਾ” ਤੇ “ਆਦਮ” ਵੱਡੇ ਲੱਜਿਤ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ “ਅਜੀਰਾ” ਦੇ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਢੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। (ਪੈਦਾਇਸ ਬਾਬ ੩) ਪਰ ਕੁਰਾਨ ਇਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ। “ਆਦਮ” ਤੇ “ਹਵਾ” ਤੋਂ ਕੋਈ ਬਜ਼ਰ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਗੋਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਭੁੱਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਜੋ ਕੋਈ ਬਜ਼ਰ ਪਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਦਿੱਛਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

“ਜ਼ੈਤੂਨ” ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਜ਼ੈਤੂਨ” ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਨੂਹ” ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦੀ ਹੈ; ਉਹ ਵੀ ਮਿਸਰ ਤੇ ਅਸਨ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ। ਸੋ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਨੂਹ” ਦੀ ਬੇੜੀ ਜਦ “ਦੂਦੀ”, ਅਰਥਾਤ “ਅਤ-ਰਾਤ” ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਪੁੱਜੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਨੂਹ” ਨੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਸੀ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਪਤਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣ ਕਿ ਕਿਤੇ ਧਰਤੀ ਵੀ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ! ਓਤਕ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ “ਕਬੂਤਰੀ” ਛੱਡੀ ਸੀ, ਜਦ ਉਹ ਵਾਪਸ ਆਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਜ਼ੈਤੂਨ ਦੀ ਇਕ ਤਾਹੀ ਪੱਤੀ ਉਸ ਦੀ ਚੁੰਝ ਵਿਚ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਨੂਹ” ਨੇ ਇਹ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਜੋ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦਿੱਸਣ ਲਗ ਪਈ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਣੇ ਉੱਥੇ ਓਤਰ ਗਏ ਸਨ →

ਅਤੇ (ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ) "ਸੀਨੀਨ"^੧ ਦੇ ਪਹਾੜ ਨੂੰ। ੧੩।

ਅਤੇ ਇਸ ਅਮਨ ਵਾਲੇ ਨਗਰ^੨ ("ਮੱਕੇ") ਨੂੰ ਵੀ। ੧੪।

(ਏਹ ਸਾਰੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਹ ਜਿਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਯੋਗ ਤੋਂ ਯੋਗ ਦੇਗ ਨਾਲ ਸਾਜਿਆ ਹੈ। ੧੫।

ਫੇਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧੋਗਤੀ ਵਲ ਮੋੜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ੧੬।

ਛੁੱਟ ਚਿਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੋ ਸਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸ਼ੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚਿਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਕਦੇ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ਸੋਹਣਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੈ। ੧੭।

وَطُورِ سَيْنِينَ ۝

وَهَذَا الْبَلَدِ الْأَمِينِ ۝

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ۝

ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ ۝

إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ

غَيْرُ مَمْنُونٍ ۝

←ਥੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ, ਜਿੱਥੇ ਬੇਤੀ ਠਹਿਰੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ "ਜੂਦੀ" ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ "ਅਰ-ਰਾਤ" ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਪਦ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ "ਨੂਹ" ਚੂੰਕਿ "ਇਰਾਕ" ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸੰਘੀ ਸੀ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ "ਜੂਦੀ" ਨਾਂ ਰੱਖਣਾ ਇਕ ਗ਼ੁਰੂਤ ਭਾਵ ਹੈ। "ਜੂਦ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ "ਮਿਹਰ" ਤੇ "ਉਪਕਾਰ" ਹੈ। ਸੋ ਉਸ ਥਾਂ ਦਾ ਨਾਂ "ਜੂਦੀ" ਰੱਖ ਕੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਉਪਕਾਰ ਤੇ ਮਿਹਰ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਸੀ। ਕੋਸ਼ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ "ਅਰ-ਰਾਤ" ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਉਹੋ ਹੈ, ਜੋ "ਜੂਦੀ" ਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਰਾਤ" ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, "ਪਨਾਹ ਮੰਗੀ" ਤੇ "ਅਰ-ਰਾਤ" ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਮੇਂ ਪਨਾਹ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਸੋ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ "ਜੂਦੀ" ਵਾਲੇ ਅਰਥ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹਨ।

"ਸੈਨਾਅ" ਤਾਂ ਇਕਵਚਨ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਥਾਂ ਬਹੁਵਚਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ "ਸੀਨ" ਪਹਾੜਾਂ ਦੇ ਇਕ ਲੰਮੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਰੇ ਪਹਾੜਾਂ ਨੂੰ "ਸੀਨਾ" ਪਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਨੇ ਏਹਨਾਂ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ "ਸੈਨਾਅ" ਨੂੰ "ਸੀਨੀਨਾ" ਕਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਤੇ ਭੂਗੋਲਕ ਵਿੱਦਿਆ ਵਿੱਚੋਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਚੋਖੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ।

*ਅਰਥਾਤ—"ਮੱਕੇ" ਨੂੰ ਹਜ਼ਰਤ "ਇਬਰਾਹੀਮ" ਤੇ "ਇਸਮਾਈਲ" ਨੇ ਥਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਬੀਤ ਗਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ "ਅਰਬ" ਲੋਕ ਅਜ ਤਕ ਇਸ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਖ਼ਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਗੱਲ ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਹੈ ਕਿ "ਮੱਕੇ" ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਧਰਮ ਸੱਚਾ ਹੈ। ਸੋ ਓੜਕ "ਮੱਕਾ" ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸਲਾਮ "ਮੱਕੇ" ਦਾ ਧਰਮ ਹੀ ਅਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਦੇ ਕਾਰਣ "ਮੱਕੇ" ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਅਮਨ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਤਕ ਤੁਰਿਆ ਆਉਂਦਾ ਹੈ; ਸਕੱ ਉਹ ਅਮਨ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ "ਨਸਯੀ" ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਦੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਅੱਡੇ ਪਿਛੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਇਸਲਾਮ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ ਨੀਅਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਰਾਖੀ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੇਵਲ "ਮੱਕੇ" ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵੀਰਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।

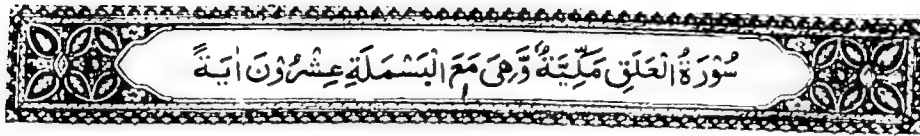
ਸੋ ਇਸ (ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣ) ਮਗਰੋਂ
ਕਿਹੜੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੈਨੂੰ ਦੰਡ-ਫਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ
ਨਿੰਦਦੀ ਹੈ ? ੮।

فَمَا يَكْذِبُكَ بَعْدُ بِالذِّنِّ ۝

ਕੀ (ਹੁਣ ਵੀ ਕੋਈ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ
ਕਿ) ਅੱਲਾਹ ਸਾਰੇ ਹਾਕਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹਾਕਮ ਨਹੀਂ
ਹੈ ? ੯। (ਰਕੂਅ ੧)

۝

أَيَسَّ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَكَمِينَ ۝

(੯੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਲਕ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਫ਼ੇ ੨੦ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ
ਪੜ੍ਹਾ, ਜਿਸ ਨੇ (ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ) ਸਾਜਿਆ
ਹੈ ੨।

قَرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ ۝

ਅਤੇ (ਜਿਸ ਨੇ) ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇਕ ਲਹੂ ਦੇ ਲੱਥੜੇ ਤੋਂ
ਸਾਜਿਆ ਹੈ ੩।

خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ ۝

‘ਭਾਸ਼ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਈਸਾਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਇਸ ਥਾਂ ਇਕ ਭੁੱਲ ਗੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਫਰਿਸਤੇ ਨੇ ‘‘ਹਿਰਾ’’ ਨਾਂ ਦੀ ਗੁੱਫਾ ਵਿਚ ਰੇਸ਼ਮ ਤੇ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਇਕ ਲਿਖਤ ਦੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹੋ, ਪਰ ਅਸਲ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਇਕਰਾਅ’’ ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਥੀ ਕੋਈ ਵੀ ਵਚ ਕੇਵਲ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਦੁਹਰਾਉਣਾ ਵੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਫਰਿਸਤੇ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਕਾਸ਼ ਥਾਣੀ ਆਂਦੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹੜਤ ‘‘ਮੁਹੰਮਦ’’ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਦੁਹਰਾਉਂਦੇ ਜਾਓ; ਦੋਹਨਾਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਨਾਵਾਕਫੀ ਸਦਕਾ ਇਕ ਝੂਠਾ ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਣ ਗਿਆ।

(ਵੇਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ) ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਰਹੁ; ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਵੱਡਾ ਕਰੀਮ ਹੈ^੧। ੧੩।

إِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ ۝

ਉਹ (ਪ੍ਰਭੂ) ਜਿਸ ਨੇ ਕਲਮ ਰਾਹੀਂ ਵਿੱਦਿਆ ਸਿਖਾਈ (ਹੈ ਤੇ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਸਿਖਾਏਗਾ)। ੧੪।

الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ ۝

ਉਸ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ (ਉਹ ਕੁਝ) ਸਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ੧੫।

عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝

(ਜਿਹਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ) ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਨੁੱਖ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹੋਂਦੋਂ ਟਪ ਰਿਹਾ ਹੈ। ੧੬।

كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَّا ۝

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤੋਂ) ਬੇਪਰਵਾਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ੧੭।

أَن زَاوَاهُ اسْتَفْتَىٰ ۝

ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ (ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ) ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਪਰਤ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ੧੮।

إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ ۝

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) ਤੂੰ (ਮੈਨੂੰ) ਉਸ (ਪ੍ਰਾਣੀ) ਦੀ (ਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ) ਪਤਾ ਦੇ, ਜੋ ਇਕ (ਭਜਨੀਕ) ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਜਦ ਉਹ ਨਮਾਜ਼ ਵਿਚ ਰੁਝਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, (ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ) ਰੋਕਦਾ ਹੈ^੨। ੧੯।

أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ ۝

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) (ਮੈਨੂੰ) ਦਸ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ (ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ) ਸੁਮਾਰਗ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇ?। ੧੯-੨੦।

عَبْدًا إِذَا صَلَّىٰ ۝ أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَىٰ الْهُدَىٰ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਤੂੰ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਕੁਰਾਨ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਏਂਗਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਤੇਰੇ ਰੱਬ ਦਾ ਮਾਣ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਾਣ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ।

^੨ਪਰਗਟ ਤੌਰ ਤੇ ਤਾਂ “ਅਬਦ” ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਆਪ “ਕਾਬੇ” ਵਿਚ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਤਾਂ ਇਨਕਾਰੀ ਆਪ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਰੀਰ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਸੁੱਟ ਦਿਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਤਾਬੀ ਦੀ ਓਤਤੀ ਵੀ ਆਪ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਲਿਆਂ ਰੱਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਜਦੇ ਤੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕ ਸਕੇ ਸਨ।

ਜਾਂ ਸੰਜਮਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੋਵੇ। ੧੩।

ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਲਾ (ਸੁਮਾਰਗ ਦਾ) ਇਨਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਤੇ (ਉਸ ਤੋਂ) ਬੇਮੁਖ ਹੋਵੇ, (ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਸ ਰੋਕਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਕੇਹਾ ਅੰਤ ਹੋਵੇਗਾ ?) ੧੪।

ਕੀ ਉਹ (ਇਹ ਵੀ) ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜਾਣਨਹਾਰ ਹੈ। (ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਲਏ ਕਿ ਉਹ (ਵੱਡੀ) ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹੈ) ੧੫।

ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਜੇ ਉਹ (ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਰਤਵ ਵੱਲ) ਨਾ ਰੁਕਿਆ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਵਾਲ ਫੜ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘਸੀਟਾਂਗੇ। ੧੬।

ਉਸ ਮੱਥੇ ਦੀ ਚੋਟੀ ਜੋ ਕੁਝਿਆਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਅਪਰਾਧੀ ਵੀ ਹੈ^੧ ੧੭।

ਸੋ (ਇਨਕਾਰੀ ਨੂੰ) ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ (ਸਾਰੀ) ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਏ। ੧੮।

ਅਸੀਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਪੁਲਸ ਸੱਦ^੨ ਲਵਾਂਗੇ। ੧੯।

ਵੇਰੀ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤਾਉ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। (ਸੋ ਹੋ ਨਬੀ!) ਤੂੰ ਇਸ (ਕਿਸਮ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀ) ਦਾ ਪਿਛਲਗ ਨਾ ਬਣ ਅਤੇ (ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ) ਸਜਦਾ ਕਰਿਆ ਕਰ ਤੇ (ਇਸ ਸਜਦੇ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ) ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੁੰਦਾ ਜਾ। ੨੦।

(ਰਕੂਅ ੧)

أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ ۝

أَرَدَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَقَتْلٌ ۝

أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ ۝

كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ ۝

نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ ۝

فَلْيَنْدِعْ نَادِيَهُ ۝

سَنَدْعُ الزَّانِيَةَ ۝

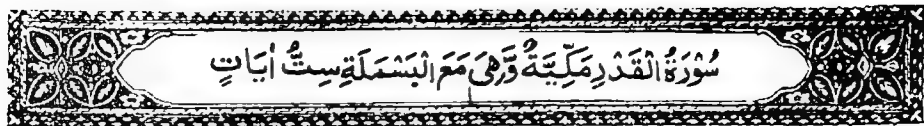
كَلَّا لَا تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ ۝

۱
۲

੧ "ਸਾਫ਼ਾਅ" ਦਾ ਅਰਥ ਅਰਬੀ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਮੱਥੇ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘਸੀਟਣਾ ਹੈ।

੨ ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੱਡਾ ਹੀਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਚੋਟੀ ਉਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਤੇ ਵਿੱਜਤ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਝੂਠੀ ਹੈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਅਪਰਾਧੀ ਵੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਪਰਗਟ ਕਰ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

੩ ਇਸ ਥਾਂ ਪੁਲਸ ਦਾ ਭਾਵ ਦੰਡ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਜਮਦੂਤ ਹਨ, ਜੋ ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਵੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੰਡ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

(੯੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਦਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾ ਸਣੇ ੯ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ਅਸੀਂ ਇਸ (ਕੁਰਾਨ) ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭਾਵੀ ਵਾਲੀ
ਰਾਤ^੧ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ੨।

إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ

(ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ!) ਤੇਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ (ਸ਼ਾਨਦਾਰ)
ਰਾਤ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਾਵੀਆਂ ਉਤਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕੀ
ਚੀਜ਼ ਹੈ? ੩।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ

ਇਹ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭਾਵੀਆਂ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰ
ਮਹੀਨੇ ਰੋਂ ਵੀ ਚੰਗੀ ਹੈ^੨। ੪।

لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ

^੧ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਬੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਰਾਤ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਤ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਵਿੱਖਤ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਤਕਦੀਰਾਂ ਉਤਾਰਣ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ; ਅਰਥਾਤ ਭਵਿੱਖਤ ਵਿਚ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਰਾ ਇਸ ਕੁਰਾਨ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

“ਅਨਜਲਨਾਹੁ” ਵਿਚ “ਹੁ” ਪੜਨਾਵ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਭਾਵੀ ਵਾਲੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ।

^੨ਹਦੀਸਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਹੋਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਫਰਮਾਨ ਹੈ :

“ਸ਼ੇਰਲਕੁਰੁਨਿ ਕਰਨੀ ਸੁੱਮੱਲਾਜੀਨਾ ਯਲੂਨਾਹੁਮ ਸੁੱਮੱਲਾਜੀਨਾ ਯਲੂਨਾਹੁਮ”

ਅਰਥਾਤ—ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਸਦੀ ਮੋਰੀ ਸਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਸਦੀ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਬਾਦ ਆਵੇਗੀ। ਫੇਰ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਦੀ। ਇਸ ਦੇ ਉਪ੍ਰੰਤ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੋ ਇਸ ਬਾਂ ਵਰਣਿਤ ਹਜ਼ਾਰ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਭਾਵ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਲ ਵੀ ਓਹ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਘੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਕੁਕਰਮੀ ਪਸਰ ਜਾਵੇਗੀ।

ਇਸੇ ਗੱਲ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਤਮਕ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਸਮਾਂ; ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੁਰਾਨ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ, ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਰਾਤ ਹੋਣ ਦੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਰਕਤ ਨਾਲ ਅੰਧਕਾਰ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ।

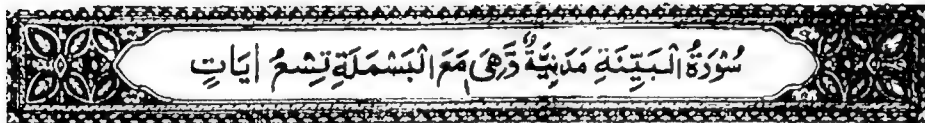

(ਹਰੇਕ ਕਿਸਮ ਦੇ) ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ (ਪੂਰਨ) "ਰੂਹ"
(ਜਬਰਾਈਲ) ਇਸ ਰਾਤ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਾਰੇ, (ਆਰਥਕ ਤੇ
ਪਰਮਾਰਥਕ) ਮਾਮਲੇ ਲੈ ਕੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ। ੫।

تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ
مِنْ كُلِّ امْرُؤٍ

(ਫੇਰ ਓਹਨਾ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਉਤਰਣ ਮਗਰੋਂ
ਤਾਂ) ਸਲਾਮਤੀ^੧ (ਹੀ ਸਲਾਮਤੀ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ, (ਅਰਥਾਤ)
ਇਹ (ਦਸ਼ਾ) ਸਵੇਰ ਦੇ ਪਹੁ-ਫਟਾਲੇ ਤਕ ਰਹਿੰਦੀ
ਹੈ। ੬। (ਰਕੂਅ ੧)

سَلَامٌ تَنْزِيلِهِمْ مِنْ كُلِّ امْرُؤٍ

(੯੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਬੱਯਨਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੮ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਨਬੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਤਕ ਪੂਰੂ ਦੇ ਫਰਿਸ਼ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਸਾਥ ਨਹੀਂ ਛੱਡਦੇ, ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਸਫਲਤਾ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਫਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਉਤਰਣ ਬਾਰੇ ਜੋ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਲਾਮਤੀ ਹੀ ਸਲਾਮਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ ਅੰਧਕਾਰ ਦਾ ਹੈ ਫੇਰ ਵੀ ਨਬੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਡੀਆਂ ਬਰਕਤਾਂ ਉਤਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਬਰਕਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਤਰਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਦ ਤਕ ਸਵੇਰ ਦਾ ਪਹੁ-ਫਟਾਲਾ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਮਾਂ ਨਾ ਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿ ਅੰਧਕਾਰ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਹਜਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਕਟਾਓ ਮੁੜ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ (ਯਹੂਦੀ^੧) ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕ (ਦੋਵੇਂ ਹੀ) ਕਦੇ ਵੀ (ਆਪਣੇ ਇਨਕਾਰ ਤੋਂ) ਰੁਕਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਹਨ; ਜਦ ਤਕ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ ਨਾ ਆ ਜਾਏ^੨।

ਅਰਥਾਤ ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲਾ—ਰਸੂਲ— ਜੋ (ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਜ਼ਹੀਆਂ) ਪਵਿੱਤਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ^੩ ਹੁਕਮ ਹਨ।

ਅਤੇ (ਅਜ਼ੀਬ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ (ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਜਿਹੀ ਸੰਪੂਰਣ) ਪੁਸਤਕ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਸਪਸ਼ਟ ਦਲੀਲ, (ਅਰਥਾਤ ਰਸੂਲ) ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਅੱਡ ਅੱਡ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚ^੪ ਵੰਡੇ ਗਏ ਹਨ।

ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹੋ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਇਕੋ ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕੀਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਬੰਦਗੀ ਕੇਵਲ (ਪ੍ਰਭੂ) ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਹੋਵੇ। (ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕਿ) ਉਹ ਆਪਣੇ

لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ وَالشُّرَكِيِّينَ مُنْفَكِّينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ ۝

رَسُولٌ مِنَ اللَّهِ يَتْلُو صُحُفًا مُطَهَّرَةً ۝

فِيهَا كُتِبَ قَيِّمَةٌ ۝

وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ ۝

وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ حُنَفَاءَ وَ

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਨਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ।

^੨ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੁੰਝ ਗ਼ਲਤ ਜਾਂ ਠੀਕ ਦੰਗ ਨਾਲ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਇਕ ਅਰਸੀ ਪੁਸਤਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਜਦ ਤਕ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਕੁਰਾਨ ਲੈ ਕੇ ਪਰਗਟ ਨਾ ਹੁੰਦੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

^੩ਅਰਥਾਤ—“ਬੱਯਨਾ” ਪੁਸਤਕ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਲਿਆਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਟੱਲ ਸੱਚਾਈਆਂ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੋ ਯਹੂਦੀਆਂ ਤੇ ਈਸਾਈਆਂ ਉੱਤੇ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧਰਮ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਰੀਆਂ, ਅਧੂਰੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਮਿੱਟ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਸਦਾ ਸਲਾਸਤਿ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਪਰਗਟ ਹੋਈ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਨੂੰ ਮੰਨੇ ਬਿਨਾਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਉਤਰਿਆ ਹੈ, ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖੁੱਟੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਉੱਤੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਉਹੋ ਲੋਕ ਕੁਰਾਨ ਦੀਆਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ “ਬਾਈਬਲ” ਦੀਆਂ ਮਨਘੜਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪੌੜ ਕਰ ਕੇ ਮਤਿਭੇਦ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਨੇਕ ਭਾਵਾਂ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਹੋਣ (ਅਤੇ ਫੇਰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ) ਜਮਾਤ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਨ, ਅਰਥਾਤ ਏਹੋ ਹੀ (ਸਦਾ ਸੱਚਾਈ) ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਦੀਨ-ਧਰਮ ਹੈ। ੬।

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਨਕਾਰ ਤੇ ਪੱਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਰਕ ਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ (ਧੱਕੇ) ਜਾਣਗੇ (ਅਤੇ ਓਹ) ਉਸ ਵਿਚ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਰਹਿਣਗੇ। ਏਹੋ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਭੇੜੇ ਲੋਕ ਹਨ। ੭।

ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ (ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਤੇ ਮੁਸ਼ਰਿਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ) ਓਹ ਲੋਕ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤੇ ਯਥਾਯੋਗ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਸਭ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਲੋਕ ਹਨ। ੮।

ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵਟਾਂਦਰਾ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਓਹ ਸਵਰਗ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੇਠ ਨਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਓਹ ਉਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ। ਅੱਲਾਹ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਓਹ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਉੱਤੇ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਏਹੋ (ਫਲ) ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ੯। (ਰਕੂਅ ੧)

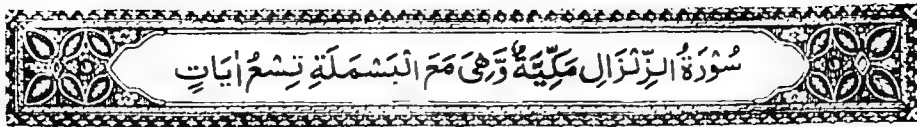
يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُوا الزَّكَاةَ وَ
ذَلِكَ دِينُ الْقَيِّمَةِ ۝

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ
وَالشِّرْكَاءَ فِي نَارِ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا
أُولَئِكَ هُمْ شَرُّ الْبَرِيَّةِ ۝

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أُولَئِكَ هُمْ
خَيْرُ الْبَرِيَّةِ ۝

جَزَاءُ هُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ عَدْنٌ يَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا رَضِيَ اللَّهُ
عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ ۝

ਇਸ ਥਾਂ “ਦੀਨ” ਪਦ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਅਰਥ “ਤਰੀਕਾਤੁਨ” ਹੈ “ਤਰੀਕਾਤੁਨ” ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

(੯੯) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਜ਼ਿਲਜ਼ਾਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਫ਼ੇ ੯ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਜਦ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਲ੍ਹਣਾ^੧ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਏਗਾ। ੨।

إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا ②

ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਆਪਣੇ ਸਾਰੇ ਭਾਰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ
ਸੁੱਟ ਦੇਵੇਗੀ^੨। ੩।

وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا ③

ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਇਹ ਕਹਿ ਉਠੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਇਹ
ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ^੩ ਹੈ ? ੪।

وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا ④

^੧ਅਰਥਾਤ—ਅੰਦਰੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਭੁੰਚਾਲ ਆਉਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਲਾਵੇ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੀ ਭੁੰਚਾਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਐਟਮ ਬੰਬਾਂ ਤੇ ਹਾਈਡਰੋਜਨ ਬੰਬਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਵੀ ਇਸ ਤੋਂ ਭੁੰਚਾਲ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਤਮਕ ਲਹਿਰਾਂ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਦੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਮਨ ਡੋਲ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੁੰਚਾਲ ਹੀ ਹੈ।

^੨ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨੀ ਵਿਦਿਆ ਇਸ ਜਗ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਸੀ, ਉਹ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਲਗ ਪਏਗੀ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਆਰਥਕ ਹੈ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਪਰਮਾਰਥਕ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਜੁਗ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਨਕ ਉੱਨਤੀ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਭਾਵ ਵੀ ਨਵੇਂ ਤੇ ਨਵੇਂ ਪਰਗਟ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

^੩ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ ਚਕ੍ਰਿਤ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਇਹ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਧਰਤੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਭੁੰਚਾਲ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਵੀ ਭੁੰਚਾਲ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਅਜੋਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵਸਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਦਿਲ ਹਿਲ ਗਏ ਹਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ (ਸਾਰੀਆਂ ਗੁਪਤ)
ਸ਼ਬਰਾਂ ਵਰਣਨ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ^੧।੫।

يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا ۚ

ਇਸ ਲਈ ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ
ਇਸ (ਧਰਤੀ) ਬਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ^੨
ਹੈ।੬।

بِأَنَّ رَّبَّكَ أَوْحَىٰ لَهَا ۚ

ਉਸ ਦਿਨ ਲੋਕ ਅੱਡ ਅੱਡ ਟੋਲੀਆਂ^੩ ਦੀ
ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਜਾਣਗੇ; ਤਾਂਜੁ ਆਪੋ
ਆਪਣੀਆਂ ਕਰਣੀਆਂ ਭਰ ਸਕਣ।੭।

يَوْمَئِذٍ يَصْدُرُ النَّاسُ أَشْتَاتًا
لِّيُرَوْا أَعْمَالَهُمْ ۚ

ਸੋ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਭਲਾਈ^੪ ਕੀਤੀ
ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਉਸ (ਦੇ ਫਲ) ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਏਗਾ।੮।

مَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ ۚ

ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਕ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਬੁਰਾਈ^੫ ਕੀਤੀ
ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਉਸ (ਦੇ ਸਿੱਟੇ) ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਏਗਾ।੯।
(ਰਕੂਅ ੧)

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ ۚ

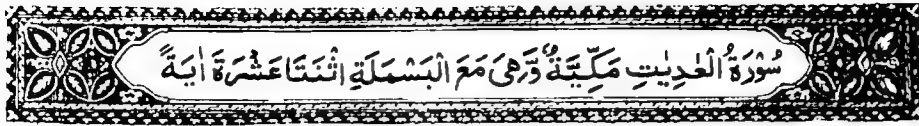
^੧ਉਸ ਦਿਨ, ਅਰਥਾਤ ਅੰਤਲੇ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਜਿੰਨੀਆਂ ਪੰਸ਼ਗੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਸਭ ਪੁਰੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਜਾਣੇ, ਧਰਤੀ ਆਪਣੇ ਗੁਪਤ ਭੰਡਾਰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ।

^੨ਇਸ ਆਇਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਉੱਤੇ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਠੀਕ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ ਦਾ ਇਹ ਭੁੰਚਾਲ ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਆਏਗਾ; ਸਗੋਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮੇਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਏਹਨਾਂ ਥੱਤਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇ।

^੩ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆਜਾਦੀ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਅੱਡ ਅੱਡ ਟੋਲੀਆਂ ਇਹ ਗੱਲ ਪਰਗਟ ਕਰਨਗੀਆਂ ਕਿ ਸਾਡੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਇਹ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਹ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਜਾਣੂੰ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣ ਅਤੇ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਚੰਗੇ ਹੋਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਸਕਣ।

^੪ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਉਹੋ ਵਰਤਾਉ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਹੋ ਜਿਹੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਮ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਤਦੇ ਹੀ ਚੰਗੇ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਜੋ ਉਹ ਚੰਗੀ ਹੋਵੇਗੀ।

^੫ਅਰਥਾਤ—ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਭੇਡੀ ਹੋਇਆਂ ਹੋਇਆਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਖ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗੀ।

(੧੦੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਆਦੀਆਤ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਜ਼ਰਤ ਤੇ 'ਹਿਲਾ-ਸੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੨ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਓਹਨਾਂ ਜੱਥਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਪਟ ਨਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਹਿੜਕਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ੨।

وَالْعِدْيَاتِ ضَبْحًا ②

ਫੇਰ ਮੈਂ ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਓਹਨਾਂ ਘੋੜ-ਸਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ (ਠਾਪਾਂ) ਮਾਰ ਕੇ

فَالْمُورِتِ قَدْحًا ③

(ਅੱਗ ਦੀਆਂ) ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਕੱਢਦੇ ਹਨ। ੩।

فَالْمُعِيرَاتِ ضَبْحًا ④

ਫੇਰ ਸਵੇਰੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ।੪।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਸਬੂਤ ਵੱਜੋਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪਦ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਚੂੰਕਿ ਘੋੜਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਤੁਰਿਆ ਕਰਦਾ; ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਾਰ ਹੀ ਤੋਰਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਘੋੜਿਆਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਹਨ, ਓਹ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੀ ਹਨ, ਜੋ ਜਹਾਦ ਕੀਤਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੀ ਉਹੋ ਹੈ, ਜੋ ਦੂਜੀ ਆਇਤ ਦੇ ਨੋਟ ਵਿਚ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਆਇਤ ਨੇ ਸਾਰਾ ਭੇਤ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਬਚਾਉ ਨਾਲ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣਾ ਕੇਵਲ ਘੋੜੇ ਦਾ ਕਰਤਬ ਨਹੀਂ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਸਵਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਥਾਂ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਨਾ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦਾ।

ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਓਹ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਧੂੜ
ਉਡਾਉਂਦੇ ਹਨ^੧।੫।

فَأَثَرَنَ بِهِ نَفْعًا

ਅਤੇ ਦਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦੇ ਹਨ^੨।੬।

فَوَسَطْنَ بِهِ جَنَعًا

ਬੇਸ਼ੱਕ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੈ^੩।੭।

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ

ਅਤੇ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ (ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਕਥਨੀ
ਨਾਲ) ਇਸ ਬਾਰੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।੮।

وَأَنَّهُ عَلَىٰ ذَٰلِكَ لَشَهِيدٌ

ਅਤੇ ਉਹ (ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ) ਬੇਸ਼ੱਕ ਧਨ ਦੇ
ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।੯।

وَأَنَّهُ يُحِبُّ الْخَيْرَ لَشَدِيدٌ

ਕੀ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਜਦ
ਓਹ (ਲੋਕ)—ਜੋ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਉਠਾਏ
ਜਾਣਗੇ।੧੦।

أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ

^੧ਅਰਥਾਤ—ਜਦ ਓਹ ਹੱਲਾ ਬੋਲਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਸੜਕਾਂ ਉੱਤੇ ਹੀ ਚੰਗਿਆੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ; ਸਗੋਂ ਇਕ ਚੌਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਪਿੰਡ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਲੋਕ ਘਬਰਾ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਾਰੀ ਜੂ ਵਿਚ ਧੂੜ ਉੱਡਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਇਹ ਸਵਾਰੀਆਂ ਦੀ ਜਮਾਤ, ਜੋ ਹੱਲਾ ਬੋਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਕਬੀਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ—ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ—ਭੇ-ਭੀਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ; ਸਗੋਂ ਵੱਡੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਹੱਥੋ-ਹੱਥੀ ਲੜਾਈ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ।

^੩ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਵੱਡੇ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਥੀ ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਸਗੋਂ ਉਲਟਾ ਓਹਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਕਰਣੀ ਤੇ ਕਥਨੀ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣਾ ਅਕ੍ਰਿਤਘਣ ਹੋਣਾ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।

^੪ਅਰਥਾਤ—ਦੇਹ ਇਨਕਾਰੀ ਦਿੱਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦੇ ਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਜਿੱਤ ਨੀਅਤ ਹੈ, ਲੜਾਈ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਨਿਕਲੇਗਾ ਕਿ ਧਨ-ਨਿਰਵਲ ਜਾਏਗਾ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਈਰਖਾ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਓਹ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਲੜੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਕੇਵਲ ਇਸ ਪਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਮਤੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਗੱਲ ਬਣ ਜਾਏ ਕਿ ਓਹ ਜਿੱਤ ਜਾਣ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਧਨ-ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਣ।

ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਕੁਝ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਣਾਂ ਵਿਚ (ਲੁਕਿਆ ਹੋਇਆ) ਹੈ, ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਿਆ ਜਾਏਗਾ^੧। ੧੧।

وَحَقِيلٌ مَا فِي الصُّدُورِ ۝

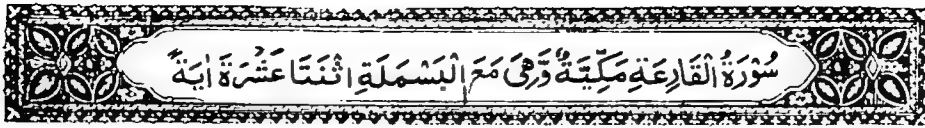
ਉਸ ਦਿਨ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰੇਗਾ। ੧੨।
(ਰਕੂਅ ੧)

۝

إِنَّ رَبَّهُمْ بِهِمْ يَوْمَئِذٍ لَّخَبِيرٌ ۝

‘ਜੇ ਓਹਨਾਂ ਆਇਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਲੋਕ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਣਗੇ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਪਰਗਟ ਹੋਰ ਤੇ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਧਾਰਮਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਕਥਰਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਮੁਰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਜੋ ਭੇਤ ਲੁਕੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣਗੇ, ਅਰਥਾਤ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਏਗਾ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸੱਚਾਈਆਂ ਮੰਨ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਿਖਾਵੇ ਵੱਜੋਂ ਉਹ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਭਾਵ ਨੂੰ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਦ “ਮੱਕੇ” ਦੀ ਫ਼ਤਹ ਹੋਈ ਸੀ, ਤਾਂ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਸਗੋਂ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਸੋ ਅਬੂਸੁਫ਼ੀਆਨ ਦੀ ਪਤਨੀ “ਹਿਦਾ” ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਇਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੈਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਈ, ਤਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵਾਂਗੀ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅਮਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ “ਮੱਕੇ” ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੜਕਾਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ “ਉਹਦੇ” ਦੇ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਕਿ ਮੈਂ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਸੀ—ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਤੀਵੀਂਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨੋਂ ਰੋਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ—ਫੇਰ ਵੀ ਮੈਂ “ਵਹਿਸ਼ੀ” ਨਾਂ ਦੇ ਇਕ ਹਥਸੀ “ਗ਼ੁਲਾਮ” ਨੂੰ ਦਿਨਾਮ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਗੱਲ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਜ਼ਰਤ “ਹਮਜਾ” ਦਾ ਚਿੱਤ ਪਾੜ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਕਾਲਜਾ ਕੱਢ ਲਿਆਏ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕੰਨ ਵੀ ਵੱਢ ਲਿਆਏ। ਜਦ “ਮੱਕੇ” ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਇਸਲਾਮ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆਈਆਂ, ਤਾਂ “ਹਿਦਾ” ਵੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਚਾਦਰ ਲੈ ਕੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਜਦ ਆਪ ਨੇ “ਬੇਤ” ਲੈਣੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਤਾਂ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਹੋ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀਂ ਦਿਆਗੀਆਂ, ਤਾਂ “ਹਿਦਾ” ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੋਲ ਪਈ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ! ਕੀ ਅਜੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਭੁੱਲ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਾਂ, ਜਦ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਕੱਲਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਾਡੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬੁੱਤ ਹਾਰ ਗਏ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ “ਹਿਦਾ” ਬੋਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਰੱਬ ਦੇ ਰਸੂਲ ! ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਤੁਮੀ ਕੁਝ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭੂ ਰਖਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰੇ ਔਗੁਣ ਬਖਸ਼ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਫ਼ਰਮਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈਂ। ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

(੧੦੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਾਰਿਆ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸ਼ਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੧੨ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(ਸਾਰੇ ਜਗ ਤੇ) ਇਕ ਵੱਡੀ ਬਿਪਤਾ (ਆਉਣ
ਵਾਲੀ ਹੈ)।੨।

الْقَارِعَةُ

ਅਤੇ ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਪਤਾ ਕਿੰਨੀ
ਵੱਡੀ ਹੈ?।੩।

مَا الْقَارِعَةُ

ਅਤੇ ਅਸੀਂ (ਮੁੜ ਇਹੋ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਹੇ ਸ੍ਰੋਤੋ!)
ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਿਪਤਾ ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ
ਚੀਜ਼ ਹੈ?।੪।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْقَارِعَةُ

ਇਹ ਬਿਪਤਾ ਜਦ ਆਏਗੀ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਖਿੰਡੇ-
ਫੁਟੇ ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਵਾਂਗ (ਹੈਰਾਨ ਫਿਰ ਰਹੇ)
ਹੋਣਗੇ।੫।

يَوْمَ يَكُونُ النَّاسُ كَالْفَرَاشِ الْمَبْتُوثِ

ਅਤੇ ਪਹਾੜ ਖਿੰਡੀ ਹੋਈ ਉੱਨ ਵਾਂਗ ਹੋ
ਜਾਣਗੇ।੬।

وَتَكُونُ الْجِبَالُ كَالْعِهْنِ الْمَنْفُوشِ

ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਵਰਣਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ ਕਿ “ਅਰਬੀ” ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਕੰਸਾਂ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਦਾ ਅਰਥ ਵੱਡਾ ਆਦਮੀ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਏਹੋ ਹੀ ਭਾਵ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦ ਉਹ ਮਹਾਨ ਬਿਪਤਾ ਆਏਗੀ, ਅਰਬਾਤ ਇਨਕਾਰੀ ਹਾਰ ਜਾਣਗੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਰਦਾਰ ਮਿਲ ਕੇ ਹਕੂਮਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੱਲਾ ਕੱਲਣ ਦੀ ਥਾਂ ਇਧਰ ਓਧਰ ਸਿਰ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਟਿਰਨਗੇ। ਕੋਈ →

ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਸ ਦੇ (ਸੁਭ) ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪਲੜੇ ਭਾਰੇ
ਹੋਣਗੇ ।੭।

فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ ۖ

ਓਹ ਤਾਂ (ਚੰਗੀ ਤੇ) ਸੋਹਣੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ
ਹੋਵੇਗਾ ।੮।

فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ ۖ

ਅਤੇ ਜਿਸ ਦੇ (ਸੁਭ) ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪਲੜੇ ਹੌਲੇ
ਹੋਣਗੇ ।੯।

وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ ۖ

ਉਸ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਰਸਾਤਲ ਹੋਵੇਗਾ ।੧੦।

فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ ۖ

ਅਤੇ ਹੇ ਸ੍ਰੋਤ! ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ (ਰਸਾਤਲ)
ਕੀ ਹੈ ? ੧੧।

وَمَا أَدْرَاكَ مَا هِيَ ۖ

ਉਹ ਇਕ ਭੜਕਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗ ਹੈ ।੧੨। (ਰਕੂਅ ੧)

۞

نَارٌ حَامِيَةٌ ۖ

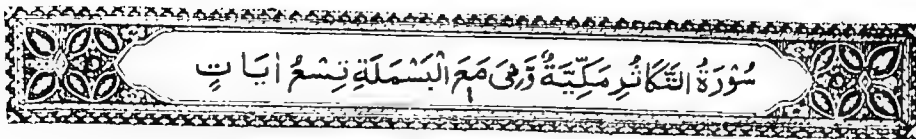
← ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਨੱਸੇਗਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਅਮਰ ਬਿਨ ਅਲਆਸ” ਤੇ “ਅਬੂਸੁਫ਼ੀਆਨ” ਆਦਿ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੇਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਕੋਈ “ਮੱਕੇ” ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੱਸ ਜਾਏਗਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਅਕਰਮਾ ਬਿਨ ਅਬੂ ਜਹਿਲ”, ਜੋ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ “ਹਬਸ਼ਾ” ਵਲ ਨੱਸ ਗਿਆ ਸੀ ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਸਰਦਾਰ ਪਿੱਛੇ ਹੋਈ ਉਨ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ।

ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ “ਉਮਲ” ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ “ਮਾਂ” ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਥਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਟਿਕਾਣਾ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਜਿਹਾ ਕਿ :

“ਫਾਜ਼ਾਅਲਨਾਹੁ ਕਰਾਰਿਮਕੀਨ”

(ਮੋਅਮਿਨੂਨ ਰ : ੧)

ਸੋ ਅਸੀਂ ਟਿਕਾਣੇ ਦਾ ਪਦ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਮਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ; ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਅਗਿਆਤ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਟੁਕ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ।

(੧੦੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਤਕਵੀਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੯ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੇ
ਬੇਪਰਵਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ^੧ (ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਇਸੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਬੇਪਰਵਾਹ ਰਹੋਗੇ)। ੨।

الْهَكْمُ التَّكْوِيْنُ ②

ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਬਹੂੰ ਵਿਚ ਜਾ
ਪਉਗੇ^੨। ੩।

حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ ③

(ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਲੋਕ ਛੇਤੀ ਹੀ
(ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਦੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਸੱਚਾਈ ਨੂੰ)
ਜਾਣ ਲਓਗੇ। ੪।

كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ④

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਭਲਾਈਆਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਚੰਖੇ ਨਾਲ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਇਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬਣਾਉਣੀ ਤੇ ਵਿਖਾਵੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਅਸਲ ਸੂਝ ਕਰਮ ਸਮਝ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੂਹ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

^੨ਅਰਥਾਤ—ਸਰਨ ਰਮੇਂ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਹੀ ਦਸਾ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ; ਛੁੱਟ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਸੁਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਲੋਂ ਸੁਮਾਰਗ ਵੱਲ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅੰਤਰ ਹੈ; ਆਪ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸੁਮਾਰਗ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਹੀਂ ਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਫੇਰ (ਅਸੀਂ ਇਹ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਦਸ਼ਾ
ਇਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਮਝਦੇ
ਹੋ ਤੇ) ਛੇਤੀ ਹੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏਗਾ
(ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਹਾਲਤ ਸਚਮੁਚ
ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਬਰੀਫ ਨੇ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ
ਹੈ) ।੫।

ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۝

(ਅਸਲੀਅਤ ਤੁਹਾਡੇ ਵੀਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ) ਕਦੇ ਨਹੀਂ
(ਹੈ), ਕਾਸ਼, ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ
ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ।੬।

كَلَّا لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ ۝

(ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਕਿ) ਤੁਸੀਂ ਨਰਕ
ਨੂੰ (ਇਸ ਲੋਕ ਵਿਚ ਹੀ) ਵੇਖ ਲਉਗੇ ।੭।

لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ ۝

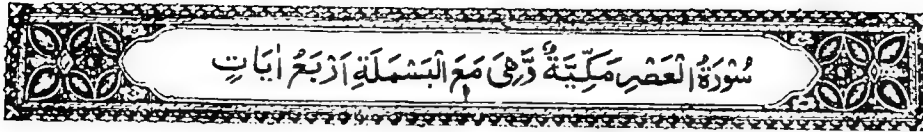
ਫੇਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਦੀ ਅੱਖ ਨਾਲ
(ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ) ਵੀ ਵੇਖ ਲਉਗੇ ।੮।

ثُمَّ لَتَرَوْهَا عَيْنَ الْيَقِينِ ۝

ਫੇਰ (ਇਹ ਵੀ ਯਾਦ ਰੱਖੋ ਕਿ) ਤੁਹਾਥੋਂ ਉਸ ਦਿਨ
(ਹਰੇਕ ਵੱਡੀ) ਮਿਹਰ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛ-ਗਿਛ ਕੀਤੀ
ਜਾਏਗੀ । (ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ
ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ) ।੯। (ਰਕੂਅ ੧)

۞

ثُمَّ لَنَسْأَلَنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ۝

(੯੪) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਅਸਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਥਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੯ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਮੈਂ (ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ) ਸਮੇਂ^੧ ਨੂੰ
ਗਵਾਹੀ ਵੱਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ੨।

وَالْعَصْرِ ②

ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ (ਮੇਰੇ ਨਬੀਆਂ^੨ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ) ਮਨੁੱਖ
(ਸਦਾ ਹੀ) ਘਾਟੇ ਵਿਚ (ਰਹਿੰਦਾ) ਹੈ। ੩।

إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ خُصْرٍ ③

ਪਰ ਓਹ ਲੋਕ ਜੋ (ਮੇਰੇ ਨਬੀਆਂ ਉੱਤੇ) ਸ਼ਰਧਾ
ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ (ਯਥਾਯੋਗ) ਸੁਭ ਕਰਮ
ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਉੱਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ
ਰਹਿਣ ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ
ਹਨ ਅਤੇ ਔਕੁੜਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਆਉਣ ਤੇ ਸਬਰ ਤੋਂ
ਕੰਮ ਲੈਣ ਦਾ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ
ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, (ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਕਦੇ ਵੀ ਘਾਟੇ ਵਿਚ
ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ)। ੪। (ਰਕੂਅ ੧)

إِنَّا الْكَافِرِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا
بِالْحَقِّ هُ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ ④

⑤

^੧ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ "ਅਲਅਸਰਿ" ਪਦ ਹੈ; ਅਸੀਂ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਮਾਂ ਕੀਤੇ ਹਨ।

^੨ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਇਸ ਥਾਂ "ਅਲਦਿਨਸਾਨ" ਪਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਪਾਠਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ "ਨਬੀਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ" ਕੀਤਾ ਹੈ।

(੧੦੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਹੁਮਾਜ਼ਾ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੧੦ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੰ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਹਰੇਕ ਚੁਗਲਖੋਰ ਤੇ ਅੰਗੂਣ ਚਿਤਾਰਨ ਵਾਲੇ ਲਈ
ਕਸ਼ਟ (ਹੀ ਕਸ਼ਟ) ਹੈ ੨।

وَيْلٌ لِّكُلِّ هُمَزَةٍ لُّمَزَةٍ ②

ਜੇ ਧਨ ਇਕੱਤਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗਿਣਦਾ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ੩।

إِلَّا نِي جَنَعَ مَالًا وَعَدَّدَهُ ③

ਉਹ ਇਹ ਵੀਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਧਨ
ਉਸ (ਦੇ ਨਾਂ) ਨੂੰ ਥਾਕੀ ਰੱਖੇਗਾ ੪।

يَحْسَبُ أَنَّ مَالَهُ أَخْلَدَهُ ④

ਅਜਿਹਾ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ, (ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਵੀਚਾਰ ਹੈ) ਸਗੋਂ ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਆਪਣੇ ਧਨ ਸਣੇ "ਹੁਤਾਮਾ"^੧ ਵਿਚ ਧੌਕਿਆ ਜਾਏਗਾ। ੫।

ਅਤੇ (ਹੋ ਸ਼੍ਰੋਤ !) ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ "ਹੁਤਾਮਾ" ਕੀ ਹੈ ? ੬।

ਉਹ ("ਹੁਤਾਮਾ") ਅੱਲਾਹ ਵੱਲੋਂ ਖੂਬ ਭੜਕਾਈ^੨ ਹੋਈ ਅੱਗ ਹੈ। ੭।

ਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਤਕ^੩ ਜਾ ਪੁੱਜੇਗਾ। ੮।

ਫੇਰ ਉਹ ਅੱਗ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ; ਤਾਂਜ਼ ਉਸ ਦਾ ਸੋਕ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਦੁਖਦਾਇਕ ਭਾਸੇ^੪। ੯।

ਅਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ^੫ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਖੰਭਿਆਂ ਨਾਲ ਫੰਨਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ। ੧੦। (ਰਕੂਅ ੧)

كَلَّا لَيُنْبَذَنَّ فِي الْحُطَمَةِ ۝

وَمَا أَدْرَاكَ مَا الْحُطَمَةُ ۝

نَارُ اللَّهِ الْمَوْقُودَةُ ۝

الَّتِي تَطْلُعُ عَلَى الْأَفْقِ ۝

إِنهَا عَلَيْهِمْ مُّوَصَّدَةٌ ۝

فِي عَمَدٍ مُمَدَّدَةٍ ۝

੧ "ਹੁਤਾਮਾ" ਦਾ ਭਾਵ ਨਰਕ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਜਾਏ। ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਤੇ ਹਦੀਸਾਂ ਤੋਂ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਓੜਕ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਮਿਹਰ ਕਰ ਕੇ ਨਰਕ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ "ਵ ਉੱਲੂਹੁ ਹਾਵਿਯਾ", ਅਰਥਾਤ ਮਨੁੱਖ ਸਦਾ ਹੀ ਨਰਕ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ; ਸਗੋਂ ਜਿਵੇਂ ਮਾਤਾ ਦੇ ਯੁਗਤ ਵਿਚ ਇਕ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਨਰਕ ਵਿਚ ਰਹੇਗਾ। ਫੇਰ ਬਾਹਰਲੀ ਖੁਲੀ ਹਵਾ, ਅਰਥਾਤ ਸਵਰਗ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹਦੀਸ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਹ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਕਿ :—

“ਯਾਅਤਿਯਾ ਅਲਾ ਜਹੰਨਮਾ ਜ਼ਮਾਨੁਨ ਲੈਸਾ ਫੀਹਾ ਆਹਾਦੁਨ ਵ ਨਸੀਮੁਸਬਾ ਤੁਹੱਰਿਕੁ ਅਬਵਾਬਾਹਾ”

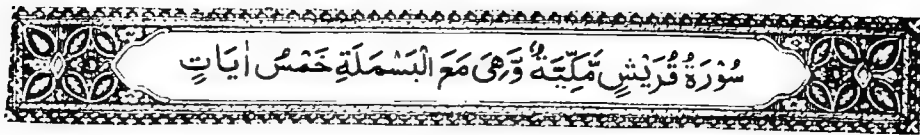
ਅਰਥਾਤ ਨਰਕ ਤੇ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਆਏਗਾ, ਜਦ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਹਵਾ ਉਸ ਦੇ ਬੁਹਿਆਂ ਨੂੰ ਖੜਕਾਏਗੀ ! ਇਸ ਹਦੀਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਰਾਨ ਸਰੀਫ਼ ਦੀ ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੨ ਖੂਬ ਭੜਕਾਈ ਹੋਈ ਦਾ ਕੇਵਲ ਇਹੋ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਨਰਕ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਵੱਡਾ ਕਰਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਅਟੱਟ ਹੋਵੇਗਾ।

੩ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਅੱਗ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਗ਼ਾਲ ਕੇ ਦਿਲ ਤਕ ਪੁੱਜ ਜਾਏਗੀ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜੋ ਕੁਚੀਲਤਾ ਹੋਵੇਗੀ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸਾੜ ਦੇਵੇਗੀ।

੪ ਕਿਉਂਕਿ ਬੰਦ ਅੰਗੀਠੀ ਦੀ ਅੱਗ ਵੱਡੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

੫ ਅਰਥਾਤ—ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਆਏਗਾ ਤਾਂ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਮਿਹਰ ਤਾਂ ਇਹ ਚਾਹੇਗੀ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਲਏ, ਪਰ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ-ਦਾਦਿਆਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਜਿਸ ਤੇ ਉਹ ਚਲਦੇ ਸਨ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਸਮਾਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਧੱਕਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣਗੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਰਣ ਓਹਨਾਂ ਨੇ ਕੁਕਰਮ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਟਾਂਦਰੇ ਵਿਚ ਉਹ ਨਰਕ ਦੇ ਟਾਂਗੀ ਬਣ ਗਏ।

(੧੦੫) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫੀਲ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੬ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(ਹੇ ਮੁਹੰਮਦ!) ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ
ਤੇਰੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਨੇ ਹਾਥੀ (ਵਰਤੋਂ
ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ) ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਤਾਉ
ਕੀਤਾ ਸੀ? ੨।

أَلَمْ تَرَ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ

ਕੀ (ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ
ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ) ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਟੀ
ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ? ੩।

أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਅਲਮ ਤਰਾ” ਪਦ ਹੈ ਅਤੇ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਮਗਰੋਂ ਪੰਦਾ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੋ ਇਸ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਰਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਅਲਮ ਤਰਾ” ਦੇ ਪਦ ਆਉਣ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਵੇਖਣ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ; ਸਗੋਂ ਕਦੇ ਕਦੇ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਮਗਰੋਂ ਜਨਮ ਧਾਰਨ ਵਾਲਾ ਬਾਲਕ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੋ ਇਸ ਦਾ ਏਹੋ ਹੀ ਅਰਥ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ “ਕੀ ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ”, ਅਰਥਾਤ ਕੀ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ।

“ਅਵਰਹਾ” ਜੋ ਅੰਥੋਸੀਨੀਆ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਵੱਲੋਂ “ਯਮਨ” ਦਾ ਗਵਰਨਰ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੇ “ਕਾਥੇ” ਨੂੰ ਚਾਹੁਣ ਦੀ ਇਸ ਲਈ ਕਸਮ ਖਾਧੀ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਰਬ ਨੇ ਕਿਸੇ ਈਸਾਈ ਗਿਰਜੇ ਵਿਚ ਟੱਟੀ ਫਿਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਉਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਦੰਡ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।

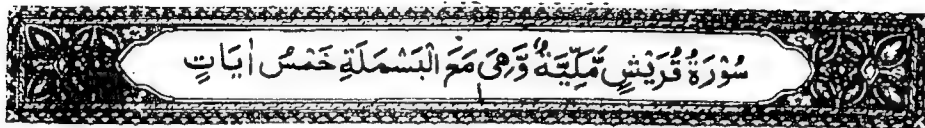
ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਓਹਨਾਂ (ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ)
ਉੱਤੇ ਉੱਡਾਂ ਦੇ ਉੱਡ ਪੰਛੀ ਭੇਜੇ ਸਨ, ਜੋ ਓਹਨਾਂ
(ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਮਾਸ) ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ
ਮਾਰਦੇ (ਤੇ ਨੱਚਦੇ)^੩ ਸਨ। ੩। ੫।

ਸੋ ਇਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਸ
ਭੁਸ ਵਾਂਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੁਟ ਨੇ ਖਾ
ਲਿਆ ਹੋਵੇ^੪। ੬। (ਰਕੂਅ ੧)

وَأَرْسَلَ عَلَيْهِمْ طَيْرًا أَبَابِيلَ ۖ
تَرْمِيهِمْ بِحِجَارَةٍ مِّن سِجِّيلٍ ۖ

فَجَعَلَهُمْ كَعَصِفٍ مَّا أُلُوِلٌ ۖ

۝

(੧੦੬) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕੁਰੈਸ਼

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੫ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੇ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

ਇਹ ਵਾਕ ਇਉਂ ਹੈ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ “ਪਰਨਾਲਾ ਵਗਦਾ ਹੈ।” ਜਾਂ “ਨਹਿਰ ਵਗਦੀ ਹੈ”; ਹਾਲਾਂਕਿ ਨਾ ਪਰਨਾਲਾ ਵਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਨਹਿਰ ਵਗਦੀ ਹੈ; ਸਗੋਂ ਪਾਣੀ ਵਗ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਹ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਛੀ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੱਥਰ ਮਾਰਦੇ ਸਨ; ਸਗੋਂ ਇਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਦੇ ਮਾਸ ਨੂੰ ਕਰੜੇ ਪੱਥਰਾਂ ਤੇ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨੱਚਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ “ਤਰਮੀਹਿਮ ਬਿਹਿਜਾਰਾਤਿਨ” ਪਦ ਵਰਤੋਂ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ “ਬਾ” ਦਾ ਅਰਥ “ਅਲਾ” ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਅੱਖਰੀ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹੋ ਅਰਥ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੱਥਰਾਂ ਉੱਤੇ ਮਾਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਏਹੋ ਅਰਥ ਅਸੀਂ ਕੀਤਾ ਹਨ। ਇੱਥਾਂ ਆਦਿ ਪੰਛੀ ਜਦ ਮੁਰਦਿਆਂ ਦਾ ਮਾਸ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਓਹ ਇੰਦਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਰਦੇ ਦੀ ਇਕ ਬੱਟੀ ਉਠਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫੇਰ ਪੱਥਰ ਤੇ ਥੇਨ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਫੇਰ ਉਹ ਨਾਲ ਉਸ ਬੱਟੀ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੱਥਰ ਤੇ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੱਟੀ ਨੂੰ ਜੇ ਮਿੱਟੀ ਆਦਿ ਲਗ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਲਹਿ ਜਾਏ।

ਜਿਵੇਂ ਘੁਟ ਖਾਧਾ ਭੁਸ ਬੇਕਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਾਥੀਆਂ ਵਾਲੇ ਨਿਕਾਰੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

(ਦੂਜੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ) ਅਸੀਂ ਕੁਰੇਸ਼ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨ ਲਈ^੧, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਹੁਨਾਲੇ ਤੇ ਸਿਆਲੇ ਦੇ ਸਫ਼ਰਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨ ਲਈ, (ਅਬਰਹਾ ਨੂੰ ਨਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਸੀ) ।੨—੩।

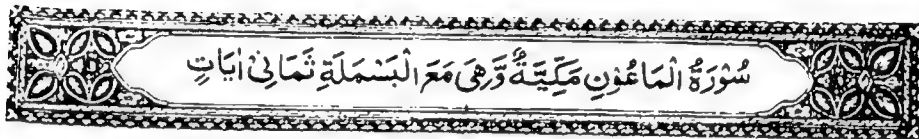
لَا يُلْفِ قُرَيْشٌ
إِلَيْهِمْ رَحْلَةَ الشَّتَاءِ وَالصَّيْفِ ۖ

ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਲਈ ਇਹੋ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਕੁਰੇਸ਼) ਇਸੇ ਘਰ ('ਕਾਥੇ') ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ।੪।

فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ ۖ

ਜਿਸ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ (ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ) ਭੁੱਖ (ਦੀ ਦਸ਼ਾ) ਵਿਚ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹਰੇਕ ਸਹਿਮ ਤੋਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ ।੫।

الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِنْ جُوعٍ وَ أَصْلَحَ
مِنْ خَوْفٍ ۖ

(੧੦੭) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਮਾਉਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਫ਼ੇ ੮ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਲਾਮ” ਅੱਖਰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਸੂਰਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਪਹਿਲੀ ਸੂਰਤ ਨਾਲ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ “ਅਬਰਹਾ” ਦੇ ਨਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਇਸ ਲਈ ਵਾਪਰੀ ਸੀ ਕਿ ਅਰਬ ਲੋਕ ਸੱਖ ਨਾਲ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰ ਸਕਣ ।

(ਹੋ ਸੁੱਤੇ !) ਕੀ ਤੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ ! 12।

أَرَأَيْكَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالْإِيمَانِ ۝

ਉਹੋ ਤਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਅਨਾਥਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ 13।

فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ ۝

ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣ ਦੀ (ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਢੇ ਵੀ) ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ 14।

وَلَا يَحْضُ عَلَى طَعَامِ الْمَسْكِينِ ۝

ਜੋ ਓਹਨਾਂ ਨਿਮਾਜੀਆਂ ਲਈ ਵੀ ਤਬਾਹੀ ਹੈ 15।

فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ ۝

ਜੋ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿਮਾਜਾਂ ਤੋਂ ਬੇਪਰਵਾਹ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ 16।

لَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ ۝

ਤੇ ਜੋ ਕੇਵਲ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਂਦੇ ਹਨ 17।

لَّذِينَ هُمْ يُرَآؤْنَ ۝

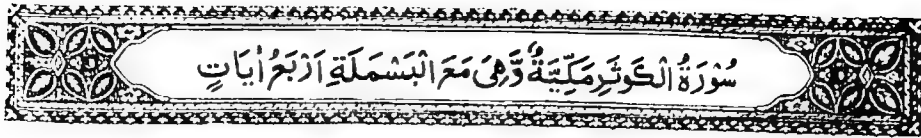
ਅਤੇ ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਸਾਮਾਨ ਦੇਣ ਤੋਂ (ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਰੋਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ 18।

عَن

وَيَنْتَعُونَ الْمَاعُونَ ۝

1 ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਧਰਮ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੈ ਤੇ ਅਨਾਥ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖੁਆਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਸੀ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਵੀ ਜੋ ਨਿਮਾਜਾਂ ਦਿਲ ਲਾ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ ਤੇ ਕੇਵਲ ਲੋਕ-ਵਿਖਾਵੇ ਲਈ ਨਿਮਾਜਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ।

2 ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਅਜਿਹਾ ਕਰਤਾ ਤੇ ਕਠੌਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਧਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਗਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਧਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਾਧਾਰਨ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਮਾਗਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ।

(੧੦੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕੋਸਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੪ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਹੇ ਨਬੀ !) ਬੇਸ਼ੱਕ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ "ਕੋਸਰ" ਦਿੱਤਾ
ਹੈ ।੨।

إِنَّا أَنْعَمْنَا عَلَى الْكَوْثُرِ ②

ਸੌ ਤੂੰ (ਇਸ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦ ਵੱਜੋਂ) ਆਪਣੇ ਸਾਜਨ-
ਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਦੀ (ਵਧੇਰੇ) ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ
ਰਹੁ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਦਾ
ਰਹੁ ।੩।

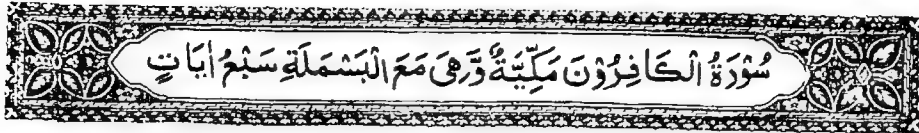
فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ ③

"ਕੋਸਰ" ਦਾ ਅਰਥ ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜੋ ਵੱਡਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਦੀਸਾਂ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ "ਮਸੀਹ" ਬਾਰੇ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਜਦ ਆਏਗਾ, ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਧਨ ਲੁਟਾਏਗਾ। ਲੋਕ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਸੋ ਇਸ ਬਾਂ ਇਕ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਉੱਮਤੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ, ਜੋ ਆਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਦੀ ਸਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਔਤਰੇ-ਨਿਖੱਤਰੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਔਤਰੇ-ਨਿਖੱਤਰੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਾਦੀ ਸੰਤਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਖੜਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ "ਮੁਹੰਮਦ" ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲਿਆਏ ਹੋਏ ਆਤਮਕ ਭੋਜਨ ਦੇ ਛਾਂਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਲੁਟਾਏਗਾ। ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਲੋਕ ਉਸ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਧਨ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦੇਣਗੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਧਨ ਜਿਸ ਦੇ ਲੰਣ ਤੋਂ ਲੋਕ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦੇਣ, ਆਤਮ ਧਨ ਹੀ ਹੋਇਆ ਫਰਦਾ ਹੈ। ਸੰਸਾਰੀ ਧਨ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਜੇ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਇਕ ਕਰੋੜ ਪੈਂਡ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੇ ਇਕ ਪੈਂਡ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਣ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਅਤੇ ਇਹ ਯਕੀਨ ਰੱਖ ਕਿ ਤੇਰਾ ਵਿਰੋਧੀ ਹੀ
(ਓੜਕ) ਔਂਤਰਾ-ਨਿਖੱਤਰਾ ਰਹੇਗਾ। ੪।
(ਰਕੂਅ ੧)

۱
ع
۳

إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْإِبْتَرُ ①

(੧੦੮) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਕਾਫ਼ਿਰੂਨ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸੱਤ ੭ ਆਇਤਾਂ ਹਨ : }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) । ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਅਸੀਂ) ਹਰੇਕ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ
ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ (ਆਪਣੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਨਕਾਰੀਆਂ
ਨੂੰ) ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਰਹੁ ਕਿ ਹੇ ਇਨਕਾਰੀਓ !
ਸੁਣੋ ! ੨।

قُلْ يَٰٓأَيُّهَا الْكَافِرُونَ ②

1 ਅਰਥਾਤ—ਉਸ ਆਤਮਕ ਸੰਤਾਨ ਤੋਂ ਹੀਣਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਅਕਾਸ਼ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜ਼ੇ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਹੈ ! ਇਹ ਸੰਤਾਨ ਕੇਵਲ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ । ਆਪ ਦੇ ਵੇਰੋ ਇਸ ਤੋਂ ਸੱਖਣੇ ਹੀ ਰਹਿਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

“ਮਾ ਕਾਨਾ ਮੁਹੰਮਾਦੁਨ ਅਬਾ ਆਹਾਦਿਨ ਨਿਨ ਰਿਜਾਲਿਕੁਮ ਦਫਾਕਿਨ ਰਸੂਲੱਲਾਹਿ ਵ ਖਾਤਾਮੰਨਬੀਯੀਨ”

(ਅਹਿਜਾਬ ਰ: ੫)

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਿਹਰ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਰਹੇਗੀ; ਤੇ ਸਪੱਤਰ ਨਹੀਂ ਕਹਾ ਸਕੇਗੀ; ਫੁੱਟ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਏ; ਜਿਹਾ ਕਿ “ਇਕਰਮਾ ਬਿਨ ਅਬੂਜਹਿਲ” ਅਤੇ “ਮੁਆਵੀਆ ਬਿਨ ਅਬੂਸਫੀਆਨ” ਆਦਿ ।

ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦਗੀ ਨਹੀਂ ਕਰ
ਸਕਦਾ ।੩।

لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ ۝

ਅਤੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਵੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਬੰਦਗੀ
ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ।੪।

وَلَا أَنْتُمْ عِبُدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝

ਅਰਥਾਤ ਨਾ ਮੈਂ (ਓਹਨਾਂ ਦੀ) ਬੰਦਗੀ ਕਰ
ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦੇ ਹੋ ।੫।

وَلَا أَنَا عَابِدٌ مَّا عِبَدْتُمْ ۝

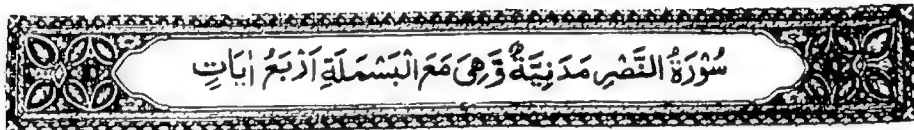
ਅਤੇ ਨਾ ਤੁਸੀਂ (ਉਸ ਦੀ) ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ ਲਈ
ਤਿਆਰ ਹੋ, ਜਿਸ ਦੀ ਕਿ ਮੈਂ ਬੰਦਗੀ ਕਰਦਾ
ਹਾਂ ।੬।

وَلَا أَنْتُمْ عِبُدُونَ مَا أَعْبُدُ ۝

(ਉਕਤ ਅੰਲਾਨ ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਹੈ ਕਿ) ਤੁਹਾਡਾ
ਦੀਨ^੧ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ (ਇਕ ਢੰਗ ਨੀਅਤ ਕਰਦਾ)
ਹੈ ਤੇ ਮੇਰਾ ਧਰਮ ਮੇਰੇ ਲਈ (ਦੂਜੀ ਮਰਯਾਦਾ
ਨੀਅਤ ਕਰਦਾ) ਹੈ ।੭।

عَلَيْكُمْ

لَكُمْ دِينُكُمْ وَلِيَ دِينِ ۝

(੧੧੦) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਨਸਰ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ-ਮਦੀਨੇ ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ
ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿੱਲਾ ਸਣੇ ੪ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۝

^੧ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦੀਨ ਦੇ ਕਈ ਅਰਥ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਅਰਥ “ਮਰਯਾਦਾ” ਵੀ ਹੈ ।

ਜਦ ਅੱਲਾਹ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਜਿੱਤ ਆ
ਜਾਏਗੀ ।੨।

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ ۖ

ਅਰਥਾਤ ਤੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੇਖ ਲਏਂਗਾ
ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਦੀਨ ਵਿਚ ਲੋਕ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ
ਫੌਜਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ।੩।

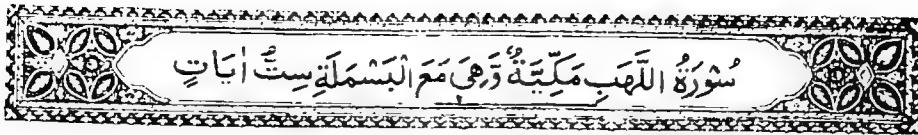
وَرَأَيْتِ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا ۖ

ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਸਾਜਨਹਾਰ ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ
ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤੇ ਉਪਮਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਵਿਚ
ਰੁੱਝਿਆ ਰਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ (ਪ੍ਰਭੂ) ਤੋਂ (ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ
ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਜੋ ਜੋ ਉਣਤਾਈਆਂ ਰਹਿ
ਗਈਆਂ ਹੋਣ ਓਹਨਾਂ ਉੱਤੇ) ਪੜਦਾ ਪਾਉਣ ਦੀ
(ਪ੍ਰਭੂ ਅੱਗੇ) ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਰਹੀਂ । ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹ
ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਵੱਲ ਮੁੜ ਮੁੜ ਮਿਹਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ
ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ^੨ ।੪।

فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ ۚ إِنَّهُ
كَانَ تَوَّابًا ۖ

ਇਸ ਆਇਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸੂਰਤ “ਕੋਸਰ” ਨਾਲ ਸਿਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਸੂਰਤ “ਕੋਸਰ” ਵਿਚ ਵੀ ਏਹੋ ਬਚਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਜੀ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਉੱਮਤ ਵਿੱਚੋਂ ਆਤਮਕ ਲੋਕ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਏਹੋ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਵੇਖ ਲਏਂਗਾ
ਕਿ ਲੋਕ ਅੱਲਾਹ ਦੇ-ਦੀਨ ਵਿਚ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਰਲਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਨੇ ਇਹ ਸਿਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਸੂਰਤ
“ਕੋਸਰ” ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ।

^੨“ਤਵਾਬੇ” ਦਾ ਅਰਥ ਪਸਚਾਤਾਪ ਪਰਵਾਣ ਕਰਨ ਤੋਂ ਛੁੱਟ—ਜੋ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ,—
ਮੁੜ ਮੁੜ ਮਿਹਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹੋ ਅਰਥ ਲਿਖ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ।

(੧੧੧) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਲਹਬ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਥਿਸਮਿਲਾਂ ਸਫ਼ ੬ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਸੰ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾਂ
ਲੰ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(ਅੱਗ ਦੇ) ਚੁੰਗਿਆੜੇ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਸੁੰਨ
ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹ (ਆਪ) ਵੀ ਸੁੰਨ ਹੋ
ਗਿਆ ਹੈ ੨।

تَبَّتْ يَدَايَ إِيَّاهُ وَتَبَّتْ

ਉਸ ਦਾ ਧਨ ਉਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ
ਆਇਆ^੨ ਤੇ ਨਾ ਉਸ ਦੇ ਜਤਨਾਂ^੩ ਨੇ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ
(ਕੋਈ ਲਾਭ) ਦਿੱਤਾ ਹੈ ੩।

مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا كَسَبَ

^੧ਜਾਂ ਤਾਂ “ਅਬੂ ਲਹਬ” ਦੇ ਰੰਗ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਚਿੱਟਾ ਦੁੱਧ ਸੀ, ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਉ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਤਿ ਗੁਸੇਲਾ ਸੀ; ਜਾਂ ਹਰੇਕ ਇਸਲਾਮ ਵਿਰੋਧੀ ਵਲ ਉਸ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਦਬਾ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ; ਜਾਂ ਫਿਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਰੂਸ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ ਦੋ ਮਿੱਤਰ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ; ਤਾਂ ਜੁ ਜੰਗ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਆਉਣ ਅਤੇ ਮਿੱਤਰ ਹੱਥ ਦਾ ਅੰਤੀਵ ਭਾਵ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਹੱਥ ਨਾਲ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਜਾਂ ਬਚਾਉ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਇਹ ਫਰਮਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੂੰਕਿ ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ ਭੁੱਲ ਵਿਚ ਹੋਣਗੇ, ਇਕ ਧੜਾ “ਤਸਲੀਸ” ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਦੂਜਾ “ਨਾਸਤਿਕ” ਹੋਵੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਸੁੰਨ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੋ ਦੋ ਵੱਡੇ ਸਾਥੀ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

^{੨,੩}ਅਰਥਾਤ—ਉਹ ਵੱਡੇ ਧਨਾਢ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇਗਾ। ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਸਾਧਨ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ।

ਉਹ ਖਜੂਰ ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ ਜਾਏਗਾ^੧
(ਜੋ ਉਸੇ ਵਾਂਗ) ਭੜਕਦੀ ਹੋਵੇ ।੪।

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ ۝

ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ, ਜੋ ਬਾਲਣ ਚੁੱਕ ਚੁੱਕ ਕੇ
ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ । (ਅਗਨ ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਸੁੱਟੀ
ਜਾਏਗੀ) ।੫।

وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ ۝

ਉਸ ਦੀ (ਪਤਨੀ^੨ ਦੀ) ਧੋਣ ਨੂੰ ਖਜੂਰ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ
ਦੀ ਵੱਟੀ ਹੋਈ ਕਰੜੀ ਰੱਸੀ^੩ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ।੬।
(ਰਕੂਅ ੧)

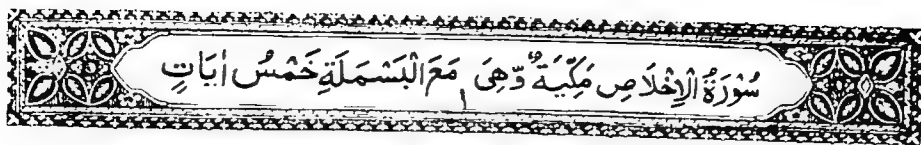
۝

فِي حَيْدٍهَا حَبْلٌ مِّن مَّسَدٍ ۝

^੧ਅਰਥਾਤ—ਓਹ ਓੜਕ ਲੋਕ ਜਾਂ ਪਹਲੋਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭੜਕਦੀ ਅੱਗ ਹੋਵੇਗੀ; ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ, ਈਰਖਾ ਨਾਲ ਭੜਕਦਾ ਹੈ ।

^੨ਪਤਨੀ ਦਾ ਭਾਵ ਇਸ ਥਾਂ ਅਧੀਨ ਲੋਕ ਹਨ, ਅਰਥਾਤ ਦੋਸੀ ਪਰਜਾ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਬਦੇਸ਼ੀ ਮਿੱਤਰ ਓਹ ਬਣਾਉਣਗੇ, ਓਹ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਧਨ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਾਧਨ ਵੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ । ਪਰਜਾ ਵੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਜਾ ਵੀ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਭੜਕਾਈ ਹੋਈ ਅੱਗ ਵਿਚ ਹੋਰ ਬਾਲਣ ਸੁਟਦੀ ਜਾਵੇਗੀ ਤੇ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦੀ ਰਹੇਗੀ ।

^੩ਕਿਉਂਕਿ ਏਹ ਲੋਕ-ਰਾਜ ਹੋਣਗੇ; ਇਸ ਲਈ ਏਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਜਾ ਆਪਣੇ ਰਾਜਸੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਭੁੰਘਾ ਜੋੜ ਰੱਖਦੀ ਹੋਵੇਗੀ; ਅਜਿਹਾ ਜੋੜ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕੇਗਾ; ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਖਜੂਰ ਦੀ ਰੱਸੀ ਦਾ ਵਰਣਨ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਟੁਟਦੀ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹਨਾਂ ਦੀ ਪਰਜਾ ਸਦਾ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੀ ਰਹੇਗੀ ਕਿ ਲੜਾਈ ਵਾਸਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਤਿਆਰ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਵਲ "ਹਮਾਲਾਤਲ ਹਤਬ" ਵਿਚ ਇਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

(੧੧੨) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਇਖਲਾਸ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੫ ਆਇਤਾਂ ਹਨ । }

(ਸੋ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾ ਲੇ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ।੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਅਸੀਂ) ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ ਕਿ (ਅਸਲ) ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀ ਹੈ² ।੨।

قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ②

¹“ਕੁਲ” ਜੋ ਅੰਤਲੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਸੂਰਤਾਂ ਦੇ ਅਰੰਭ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਸੰਦੇਹ ਦਾ ਸੂਚਕ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਸ ਸੁਨੇਹੇ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਜਾਏ । ਹੁਣ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਹਜ਼ਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਗੇ, ਤਾਂ ਆਪ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਜਦ ਲੋਕ “ਕੁਲ” ਪਦ ਪੜ੍ਹਨਗੇ, ਤਾਂ ਓਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਪਰਮ ਧਰਮ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਓਹ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਜਤਨ ਕਰਨ । ਸੋ “ਕੁਲ” ਕਹਿ ਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਨਾ ਰੱਖੋ, ਸਗੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਤਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦੇ ਰਹੋ । ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਏ । ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਅਰਥ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ “ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ” ।

²ਅਰਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਚਨ ਲਈ ਦੋ ਪਦ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ; ਇਕ “ਵਾਹਿਦ” ਤੇ ਦੂਜਾ “ਅਹਦ” “ਵਾਹਿਦ” ਦਾ ਅਰਥ ਇਕ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬੋਲਿਆਂ ਦੂਜੇ ਵਲ ਧਿਆਨ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਵਾਲਾ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਦੋ, ਦੋ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਤਿੰਨ ਤੇ ਤਿੰਨ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਚਾਰ ਹਨ । ਸੋ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪਦ ਇਕ ਦੀ ਹੋਂਦ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਕ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਹੋਣ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਇਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ “ਅਹਦ” ਦਾ ਅਰਥ “ਇੱਕੋ ਇਕ” ਜਾਂ “ਇਕ ਅਕੇਲਾ” ਹੈ । “ਇੱਕੋ ਇਕ” ਜਾਂ “ਇਕ ਅਕੇਲਾ” ਮਗਰੋਂ ਕੋਈ “ਦੁਕੇਲਾ” ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ । ਸੋ ਇਸ ਪਦ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਕੋਈ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਇਸ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਅੱਲਾਹ ਨੂੰ “ਅਹਦ” ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਦੀ ਸੰਪੂਰਨਤ→

ਅੱਲਾਹ ਉਹ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਮੁਹਤਾਜ ਹਨ^੧
(ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹੈ)। ੩।

اللَّهُ الصَّمَدُ

ਨਾ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਜਣਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਉਹ ਆਪ
ਜਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ^੨। ੪।

لَمْ يَلِدْهُ وَلَمْ يُولَدْ

ਅਤੇ (ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਤੇ ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ) ਉਸ ਦਾ
ਕੋਈ ਵੀ ਭਾਈਵਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ^੩। ੫।

عَدُوٌّ

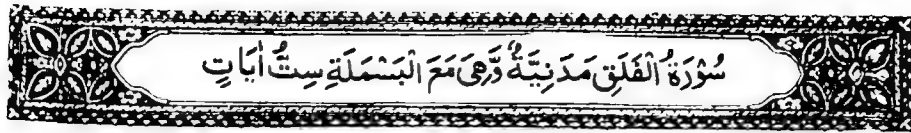
وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

←ਏਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੱਲਾਹ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਇਸ “ਅਹਦ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਕੇ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸੰਪੂਰਣ ਏਕਤਾ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਇਸ ਬਾ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਸਮਦ” ਪਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। “ਸਮਦ” ਦਾ ਅਰਥ ਗ਼ਨੀ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਬੇਮੁਹਤਾਜ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਜੋ ਆਪ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਹੋਣ। ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਸੋ ਇਸ ਪਦ ਵਿਚ ਵੀ ਸੰਪੂਰਣ ਏਕਤਾ ਹੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਿਰਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। “ਸਮਦ” ਦਾ ਅਰਥ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਤੇ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਵੀ ਹੈ। ਏਹ ਦੋਵੇਂ ਅਰਥ ਵੀ ਸੰਪੂਰਣ ਏਕਤਾ ਪਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਅਤੇ ਜੋ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਉਸ ਤਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇਗੀ। ਇਸ ਦਾ ਵੀ ਦੋਹਾਂ ਗੇ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ “ਇਕ ਅਕੋਲਾ” ਤੇ ਇੱਕੋ ਇਕ ਹੀ ਹੈ, ਉਸ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਤੋਹੀਦ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਮਾਤ-ਪਿਤਾ ਤੇ ਧੀਆ-ਪੁੱਤਾਂ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਿਪੁੰਸਕ ਤੇ ਬਾਝ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਂ ਫੇਰ ਉਹ ਅਜਿਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਟਾਉ ਸਟਾਉ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਹਾੜ ਤੇ ਦਰਯਾ ਆਦਿ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਬਾਰੇ “ਰਫੀਅ” ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਅਗਮ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹੈ। ਸੋ ਪਹਾੜਾਂ ਤੇ ਦਰਯਾਵਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਤੁਲਨਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਅਤੇ “ਨਾ ਉਹ ਆਪ ਜਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ” ਦੇ ਪਦ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਤੋਹੀਦ ਹੀ ਸਿਧ ਕਰਦਾ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਤਾਂ ਛੁੱਟ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਜਗ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜੋ ਜਣੀ ਨਾ ਗਈ ਹੋਵੇ; ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਫਿਸਟ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ, ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਨਾ ਕਹਾਉਂਦੀ ਹੋਵੇ।

ਪਹਿਲਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਜਾਤੀ ਏਕਤਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਹੁਣ ਸਿਫਤਾਂ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਚੇਤੇ ਰਹੇ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਇਹ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਹਿਲਜੁਲ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਵੇਖਣਹਾਰ ਤੇ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵੀ ਵੇਖਣਹਾਰ ਤੇ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ। ਸੋ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਤੁਲਨਾ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਵੇਖਣਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦਾ ਤੇ ਉਹ ਸੁਣਨਹਾਰ ਹੈ, ਪਰ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਵੇਖਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਏਹਨਾਂ ਸਿਫਤਾਂ ਦਾ ਭਾਈਵਾਲ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

(੧੧੩) ਸੂਰਤ ਅਲ-ਫਲਕ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਮਕਰਾਨ-ਮਦੀਨੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸੱਟੇ ੬ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ
ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ (ਅਰੇਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ) ੧।

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਅਸੀਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ
ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਤੂੰ (ਦੁਜ਼ਿਆ ਨੂੰ) ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ ਕਿ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ (ਇਸ ਦੀ) ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ
ਹਾਂ ੨।

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ②

ਉਸ ਦੀ ਹਰੇਕ ਰਚਨਾ ਦੀ (ਅੰਦਰਲੀ ਤੇ ਬਾਹਰਲੀ)
ਬੁਰਾਈ ਤੋਂ (ਬਚਣ ਲਈ) ੩।

مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ③

ਅਤੇ ਅੰਧਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਰੇਕ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੋਂ
(ਬਚਣ ਲਈ), ਜਦ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ
ਹੈ ੪।

وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ ④

‘ਅਰਸੀ ਰਾਸਾ ਵਿਚ “ਗ਼ਾਸਕ” ਦੇ ਅਰਥ ਚੰਨ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ “ਗ਼ਾਸਕ” ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਚੰਨ ਉਦੋਂ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੇਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ ! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਖਰਾਬੀਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ, ਜਦ ਚੰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗੇਗਾ। ਇਹ ਹਜਰਤ “ਮੁਹੰਮਦ” ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਉਸ ਹਦੀਸ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ “ਇਨ੍ਹਾਂ ਲਿਮਾਹਦੀਨਾਂ ਆਯਾਤੋਨਿ”, ਅਰਥਾਤ ਸਾਡੇ “ਮਹਿਦੀ” ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਦੋ ਨਿਸਾਨ ਚੁਰੂਰ ਨੀਅਤ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਨ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਲੱਗੇਗਾ। ਸੋ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ “ਮਹਿਦੀ” ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਜਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ “ਮਹਿਦੀ” ਦਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦੇਵੀਏ।

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ^੧ ਤੋਂ (ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ) ਜੋ (ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧਾਂ ਦੀਆਂ) ਗੰਢਾਂ ਵਿਚ (ਵਿਗਾੜ ਪਾਉਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨਾਲ) ਫੂਕ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਪ।

وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ

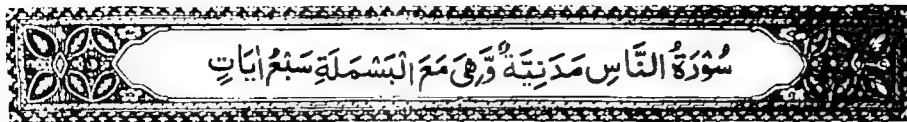
ਅਰਥਾਤ ਹਰੇਕ ਈਰਖਾਲੂ^੨ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੋਂ (ਵੀ), ਜਦ ਕਿ ਉਹ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਤੇ ਤੁਲ ਜਾਏ। ਛ।
(ਰਕੂਅ ੧)

عِ

وَمِنْ شَرِّ حَاسِدٍ إِذَا حَسَدَ

^੧ਅਰਥਾਤ--ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਕਿ ਜੋ ਲੋਕ ਸਾਨੂੰ "ਮਹਿਦੀ" ਤੋਂ ਦੂਰ ਰੱਖਣ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਧੋਖੇ ਵਿਚ ਨਾ ਆਈਏ।

^੨ਇਸ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਮਹਿਦੀ" ਰਾਹੀਂ ਇਸਲਾਮ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ "ਮਹਿਦੀ" ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਈਰਖਾ ਕਰਨਗੇ। ਸੋ ਅੱਲਾਹ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਸਿਖਾਈ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਅਜਿਹੇ ਈਰਖਾਲੂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣਾ।

(੧੧੪) ਸੂਰਤ ਅਲ- ਨਾਸ

{ ਇਹ ਸੂਰਤ ਹਿਜਰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਮੱਕੇ-ਉਤਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਬਿਸਮਿਲਾਂ ਸਣੇ ੬ ਆਇਤਾਂ ਹਨ। }

(ਮੈਂ) ਅਤਿ ਦਿਆਲੂ ਤੇ ਕਿਰਪਾਲੂ ਅੱਲਾਹ ਦਾ ਨਾ
ਲੈ ਕੇ (ਅਰੰਭ ਕਰਦਾ ਹਾਂ)। ੧।

إِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ①

(ਅਸੀਂ) ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਹੁਕਮ
ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ) ਤੂੰ (ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ) ਇਹ ਪ੍ਰੇਰਨਾ
ਦਿੰਦਾ ਰਹੁ ਕਿ) ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਜਨਹਾਰ
ਤੇ ਪਾਲਨਹਾਰ ਤੋਂ (ਇਸ ਦੀ) ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ
ਹਾਂ। ੨।

قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ②

(ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੋ) ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵੀ
ਹੈ। ੩।

مَلِكِ النَّاسِ ③

ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ। ੪।

إِلَهِ النَّاسِ ④

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜਗ ਵਿਚ ਕਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਲਈ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਕਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਈਸਾਈਅਤ ਦਾ ਰਖਵਾਲਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਈ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਹੀਂ; ਪਰ ਪਰਧਾਨ ਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਤੁਲ ਹੀ ਦਰਜਾ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤਾ ਕਰੋ ਕਿ ਸਾਡਾ ਅਸਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਮਨੁੱਖ-ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇ।

ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਜਗ ਦਾ ਸੱਚਾ ਇਸ਼ਟ ਵੀ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ ਉਸ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਤੇ ਕਈ ਝੁੱਟੇ ਇਸ਼ਟ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਇਸ਼ਟ ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਝੁੱਟੇ ਇਸ਼ਟ ਦੇਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਚਾਵੇ।

(ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਪਨਾਹ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ) ਹਰੇਕ ਭਰਮ
ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਸ਼ਰਾਰਤ^੧ ਤੋਂ—ਜੋ (ਹਰੇਕ
ਕਿਸਮ ਦੇ ਭਰਮ ਪਾ ਕੇ) ਆਪ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ (ਅਤੇ) ਜੋ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਰਮ ਤੇ ਸ਼ੰਕੇ
ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਕਲੇਸ਼
ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਗੁਪਤ^੨ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ
ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਾਧਾਰਨ ਮਨੁੱਖਾਂ
ਵਿੱਚੋਂ ਹੋਵੇ। ੫-੬ - ੭। (ਰਕੂਅ ੧)

مَنْ شَرَّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ
الَّذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ
مِنَ الْجَنَّةِ وَالنَّاسِ

عَمْرَ

^੧ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਇਹ ਵਰਣਨ ਹੈ ਕਿ ਅੰਤਲੇ ਜੁਗ ਵਿਚ ਜਦ ਕਿ ਬੂਠੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਤੇ ਬੂਠੇ ਇਸ਼ਟਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਜੋ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰਮ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋਣਗੇ; ਜਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਇ। ਸੇ ਪ੍ਰਤ੍ਰ ਅੱਗੇ ਇਹ ਵੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਕਿ ਅਜੇਹੇ ਫਲਾਸਫਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਚੇ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅਜੇਹੇ ਫਲਾਸਫਰਾਂ ਦਾ ਢੰਗ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਓਹ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰਮ ਪਾ ਕੇ ਆਪ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ; ਅਰਥਾਤ ਅਜੇਹੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਧਰਮ ਬਾਰੇ ਕਈ ਭਰਮ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੋਂ ਉਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀਆਂ।

^੨ਇਸ ਥਾਂ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ “ਜਿੰਨਤ” ਦਾ ਪਦ ਗੁਪਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਬਾਰੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ “ਅੰਨਾਸ” ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਰਬ ਸਾਧਾਰਨ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਏਹ ਭਰਮ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਦੇ ਤਾਂ ਬਦੇਸੀ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਦਿਸਣਗੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਕਦੇ ਸੁਦੇਸੀ ਹੋਣਗੇ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਨਾਅਰਿਆਂ ਨਾਲ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਭਰਮ-ਭਾਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨਗੇ।

ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਸੂਚੀ

ਪੰਨਾ ਨੰ:	ਨਾਂ ਸੂਰਤ	ਆਇਤ ਨੰ:	ਅਧਿਆਇ	ਸ਼ੁੱਧ
42	ਅਲ-ਬਕਰ	123	ਰਕੂਅ ਨਬਰ	ਵਾਧੂ ਛਪ ਗਿਆ ਹੈ।
249	ਅਲ-ਆਇਦਾ	46	ਨੱਕ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਨੱਕ	ਨੱਕ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਨੱਕ ਕੰਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਕੰਨ.....
294	ਅਲ-ਅਨਆਮ	72	ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ	ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਸੁਮਾਰਗ ਪਾਵੇਂ, ਤੂੰ (ਉਹਨਾਂ ਇਨਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਕਿ.....
297	ਅਲ-ਅਨਆਮ	85	ਅਯੂਬ, ਮੁਸਾ	ਅਯੂਬ, ਯੂਸਫ, ਮੁਸਾ.....
312	ਅਲ-ਅਨਆਮ	142	ਲਕੜਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਗੀਚੇ	ਲਕੜਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਬਗੀਚੇ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਹਾਰੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਅਤੇ.....
323	ਅਲ-ਇਅਰਾਫ	18	ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਟਿਓਂ ਵੀ	ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਮਿਟਿਓਂ ਵੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛਵਾੜਿਓਂ ਵੀ.....
329	ਅਲ-ਇਅਰਾਫ	33	ਅਲੱਹ ਦੀ ਸਜਾਵਟ	ਅਲੱਹ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਜਿਹਨੂੰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਲਈ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਹੈ.....
331	.. ..	39	ਕਤ	ਤੱਕ
378	ਅਲ-ਅਨਫਾਲ	13	ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਣ	ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਾਂ।
379	.. ..	18	ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ	ਤੁਸੀਂ ਨਹੀਂ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਅਲੱਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ.....
389	.. ..	59	ਇਆਨਤ	ਖਿਆਨਤ
399	ਅ-ਤੋਬਾ	9	ਉਹਨਾਂ ਨੇ	ਉਹਨਾਂ ਨੇ
405	.. ..	34	ਅਲੱਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਖ਼ਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ	ਅਲੱਹ ਦੇ ਮਾਰਗ ਵਿੱਚ ਖ਼ਰਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸੋ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਘੋਰ ਕਸ਼ਟ ਤੋਂ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕਰਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ
467	ਹੂਦ	16	ਮੁਖ ਮੰਤਵ	ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ
592	ਅਲ-ਨਹਿਲ	93	ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ	ਸਾਰੀ ਅਸਲੀਅਤ ਪਰਗਟ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ ਜਿਸ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਮਤਿ-ਭੇਦ ਰਖਦੇ ਸੀ।
626	ਬਨੀ ਇਸਰਾਈਲ	102	ਮੁਸਾ ਨੂੰ ਪਰਗਟ	ਮੁਸਾ ਨੂੰ ਨੇ ਪਰਗਟ ਚਮਤਕਾਰ.....
651	ਅਲ-ਕਹਫ	73	ਉਸ ਮੁਸਾ ਨੇ ਕਿਹਾ	ਉਸ ਮੁਸਾ ਨੇ ਕਿਹਾ.....

ਪੰਨਾ ਨੰ:	ਨਾਂ ਸੂਰਤ	ਆਇਤ ਨੰ:	ਅਸ਼ੁਧ	ਸ਼ੁਧ
677	ਮਰੀਅਮ	96	ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ (ਕੱਲੇ) ਕੱਲੇ ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ।	ਅਰਥਾਤ ਕਿਆਮਤ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕੱਲੇ (ਕੱਲੇ) ਉਸ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਗੇ।
678	"	99	ਪਹਿਲਾਂ ਹੋ ਬੀਤੀਆਂ ਹਨ	ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਰ ਹੋ ਬੀਤੀਆਂ ਹਨ.....
703	ਤੁਆਹਾ	134	ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ	ਕੋਈ ਚਮਤਕਾਰ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਕੀ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਚਮਤਕਾਰ ਨਹੀਂ ਆਇਆ?
708	ਅਲ-ਅੰਬੀਆਂ	85	ਇਸ਼ਟ	ਇਸ਼ਟ
730	ਅਲ-ਹੱਜ	18	'ਸਾਬੀ' ਤੇ 'ਮਜ਼ੂਸੀ'	'ਸਾਬੀ' ਅਤੇ 'ਈਸਾਈ' ਤੇ 'ਮਜ਼ੂਸੀ'.....
735	" "	37	ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਆਉ	ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖੁਆਉ ਜੋ ਆਪਣੀ ਗ਼ਰੀਬੀ ਤੇ ਸਬਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜੋ.....
754	ਅਲ-ਮੇਅਮਿਨੂਨ	67/68	ਨਿਰਮੂਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲੈਂਦੇ ਸੀ।	ਨਿਰਮੂਲ ਗੱਲਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਫਿਰ ਜਾਂਦੇ ਸੀ
772	ਅਲ-ਨੂਰ	35	ਰਕੂਅ ੫ (5)	ਰਕੂਅ ੪ (4)
"	" "	36	ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਬਰਕਤ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖ (ਦੇ ਤੋਲ)	ਇਹ ਅਜਿਹੇ ਬਰਕਤ ਵਾਲੇ ਰੁੱਖ ਜੈਤੂਨ (ਦੇ ਤੋਲ)
778	" "	57	ਜ਼ਕਾਤ ਦਿੰਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ	ਜ਼ਕਾਤ ਦੇਂਦੇ ਰਿਹਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਗ਼ਸੂਲ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਨ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਉੱਤੇ ਮਿਹਰ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।
826	ਅਲ-ਨਮਲ	8	ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਵਾਂਗਾ	ਖ਼ਬਰ ਲਿਆਵਾਂਗਾ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਇਕ ਭੱਖਦਾ ਹੋਇਆ ਚੇਗਿਆੜਾ ਲਿਆਵਾਂਗਾ.....
833	" "	35	ਉਜਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ	ਉਜਾੜ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰ ਯੋਗ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀਣੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ.....
883	ਅਲ-ਅਨਕਬੂਤ	42	ਮਕੜੀ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ	ਮਕੜੀ ਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਸ਼! ਉਹ ਲੋਕ ਜਾਣਦੇ।
918	ਅਲ-ਸਜਦਾ	23	ਰਕੂਅ ੭ (7)	ਰਕੂਅ ੨ (2)
920	" "	31	ਸੋ ਤੂੰ	ਸੋ ਤੂੰ
922	ਅਲ-ਇਹਜ਼ਾਬ	7	ਚੁੱਚੀ	ਚੁੱਕੀ
941	" "	67	ਵਿੱਚ	ਦਿਨ

ਪੰਨਾ ਨੰ:	ਨਾਂ ਸੂਰਤ	ਆਇਤ ਨੰ:	ਅਸ਼ੁੱਧ	ਸ਼ੁੱਧ
996	ਅਲ-ਸਾਫ਼ਾਤ	113	ਇਸਹਾਕ ਦੀ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ	ਇਸਹਾਕ ਦੀ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਨਬੀ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਨੇਕ ਪੁਰਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵੀ ਸੀ।
1024	ਅਲ-ਜ਼ੁਮਰ	22	ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ	ਕੂੜਾ ਕਰਕਟ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧੀਮਾਨਾਂ ਲਈ ਇਕ ਵੱਡੀ ਨਸੀਹਤ ਹੈ।
1034	.. ..	70	ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਇਗਾ	ਗਵਾਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਜ਼ਰ ਕੀਤਾ ਜਾਇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਸਾਰੇ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਿੱਚਕਾਰ ਪੂਰਨ ਸੱਚਾਈ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਇਗਾ, ਅਰਥਾਤ.....
1043	ਅਲ-ਮੋਅਮਿਨ	27	ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲ ਦੇਵੇ	ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਾ ਬਦਲ ਦੇਵੇ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਫ਼ਸਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦੇਵੇ।
1052	.. ..	68	ਫ਼ਿਰ (ਤੀਜੇ ਦੌਰ ਵਿਚ)	ਫ਼ਿਰ (ਤੀਜੇ ਦੌਰ ਵਿਚ) ਇਕ ਰਕਤ ਦੇ ਲੱਥੜੇ ਤੋਂ ਫਿਰ ਇਸ ਤੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ.....
1060	ਅਲ-ਹਾਮੀਮ	18	ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ	ਸੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਰਣੀਆਂ ਦੇ ਕਾਰਨ.....
1087	ਅਲ-ਜ਼ੁਖਰੁਫ	20	ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲਿਖ ਲਈ ਜਾਇਗੀ	ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਲਿਖ ਲਈ ਜਾਇਗੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਰਲੈ ਦੇ ਦਿਹਾੜੇ ਪੁਛਿਆ ਜਾਇਗਾ।
1200	ਅਲ-ਰਹਿਮਾਨ	63	ਦੋਹਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ	ਦੋਹਾਂ ਸਵਰਗਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੋ ਹੋਰ.....
1214	ਅਲ-ਹਦੀਦ	12	ਹਿੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਅਰਪਨ ਕਰਦਾ ਹੈ	ਹਿੱਸਾ ਕੱਢ ਕੇ ਅਰਪਨ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ (ਅਲੱਹ) ਉਸ (ਮਾਨ) ਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਾਣੀ ਲਈ ਵਧਾਏ। ਅਤੇ....
1241	ਅਲ-ਸਫ	2	ਤਪਾਲਾਂ	ਪਤਾਲਾਂ
.. ..	.. ..	ਸਿਰਲੇਖ	ਪਹਿਲਾਂ	ਮਗਰੋਂ
1248	ਅਲ-ਮੁਨਾਫ਼ਿਕੂਨ	..	ਪਹਿਲਾਂ	ਮਗਰੋਂ
1250	ਅਲ-ਮੁਨਾਫ਼ਿਕੂਨ	11	ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ	ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ
1251	ਅਲ-ਤਗਾਥਨ	ਸਿਰਲੇਖ	ਪਹਿਲਾਂ	ਮਗਰੋਂ
1256	.. ਤਲਾਕ	4	(ਅੱਲਾਹ) ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।	ਅੱਲਾਹ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ। ਅੱਲਾਹ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਛੱਡਦਾ ਹੈ, ਬੇਸ਼ੱਕ.....

ਪੰਨਾ ਨੰ: ਨਾਂ ਸੂਰਤ	ਆਇਤ ਨੰ: ਅਭੁਧ	ਭੁਧ
1260 ਅਲ-ਤਹਰੀਮ	ਸਿਰਲੇਖ ੧੨ (12) ਆਇਤਾਂ	੧੩ (13) ਆਇਤਾਂ
1266 „ ਮੁਲਕ	„ ਮਦੀਨੇ	ਮੱਕੇ
1272 „ ਕਲਮ	„ „	„
1279 „ ਹਾਕਾ	„ „	„
1291 „ ਨੂਹ	„ „	„
1306 „ ਮੁਦੱਸਿਰ	„ „	„
1309 „ „	32 ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ	ਛੁਟ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ਅਤੇ ਇਹ (ਕੁਰਆਨ) ਮਨੁੱਖਾਂ ਲਈ ਕੇਵਲ ਇਕ ਨਸੀਹਤ ਹੈ।
1327 „ ਨਬਾ	ਸਿਰਲੇਖ 51 ਆਇਤਾਂ	41 ਆਇਤਾਂ
1344 „ ਤਕਵੀਰ	„ 51 „	30 „
1374 „ ਫਜਰ	„ ਮਗਰੋਂ	ਪਹਿਲਾਂ
1385 „ ਲੈਲ	„ ਮਗਰੋਂ	ਪਹਿਲਾਂ
1390 ਅਲਮ-ਨਸ਼ਰਹ	„ ਅਲਮ-ਨਸ਼ਰਹ	ਅਲਮ-ਨਸ਼ਰਹ
1397 ਅਲ-ਕਦਰ	„ 9 ਆਇਤਾਂ	6 ਆਇਤਾਂ
1410 „ ਅਸਰ	„ 9 „	4 „
1427 „ ਨਾਸ	„ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਕੇ	ਮਗਰੋਂ ਮਦੀਨੇ
1427 „ „	„ 6 ਆਇਤਾਂ	7 ਆਇਤਾਂ